

ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ВАЗОРАТИ КОРҶОИ ДОХИЛӢ
АКАДЕМИЯ

*Ба истиқболи 35-умин солгарди
Истиқлолияти давлатӣ ва 25 солагии
қабули Кодекси ҷиноятии
Ҷумҳурии Тоҷикистон*

ҲУҚУҚИ ҶИНОЯТӢ

ҚИСМИ МАХСУС

КИТОБИ ДАРСӢ

Ҷилди III

*Бо қарори Мушовараи Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 02/5 аз 30-юми январӣ
соли 2023 ба сифати китоби дарсӣ барои муассисаҳои
таҳсилоти олии касбӣ тавсия карда шудааст*

Душанбе
«Нашриёти муосир»
2023

ТДУ 343 (075.8) (575.3)
ТКБ Я 73 67.99 (2) 93 (2 тоҷик)
Ҳ – 90

МУҚАРРИЗОН:

Азиззода Убайдулло Абдулло – мудири кафедраи назария ва таърихи давлат ва ҳуқуқи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор;

Назаров Аваз Қувватович – мудири кафедраи фаъолияти экспертизаи судии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор;

Нематов Акмалҷон Рауфҷонович – сарҳодими илмии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент;

Лутфуллозода Шавкат – муовини якуми Раиси Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Зери таҳрири умумии
Вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон,
Ҳуқуқшиносии шоистаи Тоҷикистон,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент,
генерал-полковники милитсия
Раҳимзода Рамазон Ҳамро

Ҳуқуқи ҷиноятӣ. Қисми махсус: китоби дарсӣ: дар III ҷилд. Ҷилди III / Зери таҳрири умумии д.и.х., дотсент Раҳимзода Р.Ҳ. – Душанбе: «Нашириёти муосир», 2023. – 688 с.

Ҷилди сеюми китоби дарсии ҳуқуқи ҷиноятӣ омӯзиши Қисми махсуси ҳуқуқи ҷиноятиро дар бар гирифта, мавзӯҳои ҷиноятҳо ба муқобили амнияти экологӣ ва муҳити зист, тартиботи ҷамъиятӣ ва ахлоқ, моликият, иқтисодиёт, амнияти иттилоотӣ, асосҳои сохти конституционӣ ва амнияти давлат, ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ, тартиботи идоракунӣ, адолати судӣ, хизмати ҳарбӣ, сулҳ ва амнияти башари-ятро фарогир мебошад.

Китоби дарсии мазкур барои курсантону шунавандагон, донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ки бо ихтисоси ҳуқуқшиносӣ таҳсил менамоянд, аспирантону адъюнктон, докторантон, омӯзгорон, кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва доираи васеи хонандагон тавсия карда мешавад.

Китоби дарсӣ бо дарназардошти тамоми тағйироту иловаҳои дахлдори қонунгузорӣ то санаи нашр таълиф шудааст.

ISBN 978-99985-857-9-9

© Ҳайати муаллифон, 2023

© Академияи ВҚД Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2023

ҲАЙАТИ МУАЛЛИФОН:

- Шарифзода Файзали Раҳмонали** – сардори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, генерал-майори милитсия: боби 37 (дар ҳаммуаллифӣ);
- Сафарзода Анвар Исло**м – профессори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва муқовимат бо коррупсияи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор: боби 36 (дар ҳаммуаллифӣ);
- Раҳмадҷонзода Рифат Раҳмадҷон** – муовини сардори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба илм, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, подполковники милитсия: боби 40 (дар ҳаммуаллифӣ);
- Бобочонзода Исрофил Ҳусейн** – сарҳодими Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор: боби 33 (дар ҳаммуаллифӣ);
- Қудратов Некруз Абдунабиевич** – сардори Раёсати илм ва инноватсияи Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент: боби 38 (дар ҳаммуаллифӣ);
- Назарзода Носир Ҷобир** – профессори кафедраи ташкили идоракунии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқи факултети №1 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, полковники милитсия: боби 33 (дар ҳаммуаллифӣ);
- Солиев Карим Ҳочиевич** – сардори Раёсати ҳамкориҳои байналмилалӣи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳуқуқшиноси шоистаи Тоҷикистон, номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, генерал-майори милитсия: боби 35 (дар ҳаммуаллифӣ);
- Ғаффорӣ Назира Абдуллозода** – профессори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминалистика ва пешгирии коррупсияи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ: боби 39;
- Насуриён Пӯлод Асадулло** – сардори Муассисаи давлатии таълимии “Коллеҷи милитсияи ВКД Ҷумҳурии

Тоҷикистон”, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, полковники милитсия: боби 40 (дар ҳаммуаллифӣ);

Заробидинзода Сулаймон Заробидин – сардори шуъбаи ташкилӣ-илмӣ ва таъбу нашри Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, майори милитсия: боби 42 (дар ҳаммуаллифӣ);

Абдурашидзода Азиз Абдумансур – котиби Шурои олимони Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, полковники милитсия: боби 43 (дар ҳаммуаллифӣ);

Амрудинзода Мухридин Амрудин – сардори факултети №6 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, подполковники милитсия: боби 41 (дар ҳаммуаллифӣ);

Ҳусейнзода Сино Хотамӣ – сардори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психологияи факултети №2 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, полковники милитсия: бобҳои 34, 35, 36, 38, 40, 43 (дар ҳаммуаллифӣ);

Нарзуллозода Сухроб Саидахмад – сардори кафедраи муроғиати ҷиноятии факултети №2 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, майори милитсия: бобҳои 41 (дар ҳаммуаллифӣ), 42 (дар ҳаммуаллифӣ);

Бухоризода Бехрӯз Рустам – ваколатдори калони оперативӣ оид ба қорҳои махсусан муҳими Маркази муқовимат ба савдои одамони РМЗҶМ ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, майори милитсия: боби 37 (дар ҳаммуаллифӣ);

Абдулаҳадзода Абдулвоҳид Абдулаҳад – сардори кафедраи фанҳои ҳуқуқӣ-граждании факултети №2 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, подполковники милитсия: боби 36 (дар ҳаммуаллифӣ);

Аҳёзода Шохрух Табаруқшо – дотсенти кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психологияи факултети №2 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, подполковники милитсия: бобҳои 34 (дар ҳаммуаллифӣ), 35 (дар ҳаммуаллифӣ), 40 (дар ҳаммуаллифӣ);

Сунатуллозода Умедҷон Сунатулло – муаллими калони кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психологияи факултети № 2 Академияи ВҚД Ҷумҳурии Тоҷикистон, майори милитсия: бобҳои 40 (дар ҳаммуаллифӣ), 41 (дар ҳаммуаллифӣ), 42 (дар ҳаммуаллифӣ);

Мирзоумарзода Амралӣ Мирзоумар – муаллими калони кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психологияи факултети № 2 Академияи ВҚД Ҷумҳурии Тоҷикистон, майори милитсия: боби 40 (дар ҳаммуаллифӣ);

Нуриддинзода Раҳматулло Нуриддин – муаллими кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психологияи факултети № 2 Академияи ВҚД Ҷумҳурии Тоҷикистон, лейтенанти калони милитсия: боби 40 (дар ҳаммуаллифӣ).

НОМГҶӢИ ИХТИСОРАӢО

- БПНМ – Бемории пайдошудаи норасоии масуният
ВКД – Вазорати корҳои дохилӣ
ВНМО – Вируси норасоии масунияти одам
ИДМ – Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил
ИЧШС – Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ
ИМА – Иёлоти Муттаҳидаи Амрико
КА – Кодекси андоз
КИЧҚ – Кодекси иҷроӣ ҳамаҷониба
КМ – Кодекси меҳнат
КМГ – Кодекси муҳофизати шаҳрвандӣ
КМҚ – Кодекси муҳофизати ҳамаҷониба
КҲМ – Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурий
КО – Кодекси оила
КТ – Кодекси тандурустӣ
ҚТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон
ҚШС – Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистӣ
МЭҲ – Машинаи электронии ҳисоббарор
РМЗҚМ – Раёсати муҳофизати ҳамаҷонибаи ҳуқуқвайронкунии маъмурий
РСС – Республикаи Советии Сотсиалистӣ
РСФСР – Республикаи Советии Федеративии Сотсиалистии Россия
САҲА – Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо
СММ – Созмони Миллалӣ Муттаҳид

БОБИ XXXIII ЧИНОЯТҶО БА МУҚОБИЛИ АМНИЯТИ ЭКОЛОГӢ ВА МУҶИТИ ЗИСТ

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҶо ба муқобили амнияти экологӢ ва муҶити зист

§ 2. ЧиноятҶои экологии умумӢ, ки дар пуррагӢ ба тамоми муҶити табиат тачовуз мекунад

§ 3. ЧиноятҶои экологии махсус, ки ба континентҶои табиин алоҳидаи табиат (ҳайвоноту наботот) тачовуз мекунанд

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҶо ба муқобили амнияти экологӢ ва муҶити зист

КҶ ҚТ, ки 21-уми майи соли 1998 қабул гардид, бори нахуст дар таърихи қонунгузории чиноятини кишвар дорои фасл ва боби мустақили «ЧиноятҶо ба муқобили амнияти экологӢ ва муҶити зист» мебошад ва ҳуқуқи ҳар шахсро ба муҶити мусоиди зист кафолат медиҳад. Ҳамчунин, ин кафолат дар моддаи 38-уми Конститутсияи ҚТ нишон дода шудааст, ки давлат барои солимгардонии муҶити зист тадбирҳо меандешад¹.

Ҳар як шахрванди ҚТ ҳуқуқ дорад дар шароити аз ҷиҳати экологӢ барои ҳаёт ва саломатии вай мусоид зиндагӢ кунад.

Аз ҷониби шахрвандон бар зарари табиат, ҳуқуқи манфиатҶои қонунии корхонаҳо, ташкилоту муассисаҳо ва шахрвандони дигар истифода бурдани муҶити зист манъ аст.

Аз гуфтаҶои боло бар меояд, ки Кодекси чиноятини РСС Тоҷикистон, ки бо Укази Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон аз 13-уми октябри соли 1961 қабул карда шудааст, нисбати чиноятҶо ба муқобили амнияти экологӢ ва муҶити зист фасл ва боби алоҳида ҷудо накарда буд, яъне чиноятҶои номбурда ба бобе, ки чунин ном дошт дохил мешуд: «ЧиноятҶо ба муқобили амнияти ҷамъиятӢ, тартиботи ҷамъиятӢ ва тандурустии аҳолӢ» (боби 10-ум)².

Ҳуқуқвайронкунии экологӢ кирдори гунаҳгорона ва зид-дихуқуқӢ ба ҳисоб меравад, ки ҳилофи тартиби ҳуқуқии муқаррар-

¹ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2017.

² Кодекси чиноятини РСС Тоҷикистон (бо тағйироту иловаҳо, ки то 1 – умии юни соли 1988 дохил карда шудаанд). Душанбе. «Ирфон», 1989.

кардаи экологӣ буда, ба муҳити зист зарар мерасонад ё таҳдиди расонидани чунин зарарро ба миён меорад.

Қонунгузории амалкунанда гурӯҳи меъёрҳоеро дар бар мегирад, ки барои ҷинояти экологӣ ҷавобгарии ҷиноятиро пешбинӣ менамояд.

Ҷинояти экологӣ ин кирдори гунаҳгорунаи ба ҷамъият хавфнок мебошад, ки хилофи тартиби ҳуқуқии экологии дар ҚТ муқарраргардида ва амнияти экологии ҷамъиятӣ буда, ба муҳити зист ва саломатии инсон зарар мерасонад ё таҳдиди расонидани чунин зарарро ба миён меорад.

Ҳифзи ҳуқуқии ҷиноятии амнияти экологӣ ва муҳити зист асоси худро аз Конститутсияи ҚТ мегирад, ки дар моддаи 13 – уми он омадааст: «Замин, сарватҳои зеризаминӣ, об, фазои ҳавоӣ, олами набототу ҳайвонот ва дигар боигарии табиӣ, моликияти истисноии давлат мебошанд ва давлат истифодаи самараноки онҳоро ба манфиати халқ кафолат медиҳад».

Ҳамчунин, ҳифзи муҳити табиат дар моддаи 2 КҶ ҚТ ҳамчун объекти аз таҷовузҳои ҷиноятӣ ҳифзшаванда номбар шудааст. КҶ ҚТ кирдорҳоеро, ки бар зидди амнияти экологӣ ва муҳити зист равона карда шудаанд, ҷиноят эътироф мекунад ва нисбати он ҷоҳҳои ҳуқуқии ҷиноятӣ меандешад.

Умуман, ҷиноятҳо ба муқобили амнияти экологӣ ва муҳити зист дар фаъли IX боби 24 моддаҳои 220 то 236 КҶ ҚТ-ро дар бар гирифта, 18 таркиби ҷиноятро доро мебошад.

Диспозитсияи ҳамаи меъёрҳои КҶ ҚТ дар бораи ҷавобгарӣ барои ҷиноятҳои амнияти экологӣ ва муҳити зист бланкетӣ буда, ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ истинод мекунад, ки дар онҳо талаботи амнияти экологӣ ва муҳити зист баён гардидаанд.

Ба қоидаҳои ҳифзи муҳити зист меъёрҳои дохил мешаванд, ки дар қонунгузориҳои ҳифзи табиат ва захираҳои табиӣ пешбинӣ гардидаанд:

- Кодекси замини ҚТ аз 13 декабри соли 1996;
- Кодекси ҷангали ҚТ аз 2 августи соли 2011;
- Кодекси шаҳрсозии ҚТ аз 28 декабри соли 2012;
- Кодекси тандурустии ҚТ аз 30 майи соли 2017;
- Кодекси оби ҚТ аз 12 феввали соли 2020;
- Қонуни ҚТ «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ» аз 20 июли 1994, №984;
- Қонуни ҚТ «Дар бораи партовҳои истеҳсоли ва истеъмолӣ» аз 10 майи соли 2002, №44;
- Қонуни ҚТ «Дар бораи беҳатарии радиатсионӣ» аз 1 августи соли 2003, №42;

- Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳифз ва истифодаи олами ҳайвонот» аз 5 январи соли 2008, №354;

- Қонуни ҚТ «Дар бораи бойторӣ» аз 29 декабри соли 2010, №672;

- Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳифзи муҳити зист» аз 2 августи соли 2011, №760;

- Қонуни ҚТ «Дар бораи экспертизаи экологӣ» аз 16 апрели соли 2012, №818;

- Қонуни ҚТ «Дар бораи муомилот бо партовҳои радиоактивӣ» аз 22 июли соли 2013, №1002;

- Қонуни ҚТ «Дар бораи карантин ва муҳофизати растанӣҳо» аз 2 январи соли 2019, № 1567;

- Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ №9 аз 29 майи соли 2003 «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузори марбут ба парвандаҳои, ки аз вайронкунии қонунҳои ҳифзи табиат бармеоянд» (бо тағйиротҳои, ки бо қарори Пленум аз 23 июни соли 2010 №21 ва 23 ноябри соли 2012 №21 ворид карда шудаанд) ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ, фармонҳои Президенти ҚТ, қарорҳои Ҳукумати ҚТ, санадҳои вазорату идораҳо, аз ҷумла қоидаҳои санитарӣ, стандартҳои давлатӣ, дастурамалҳо ва мактубҳои методӣ, ки дорои хусусияти меъёрии мебошанд, инчунин санадҳои меъёрии ҳуқуқии мақомоти худидораи маҳаллӣ ва маъмурият.

Ба сифати объекти ҷиноят, муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки ба амнияти экологӣ ва муҳити зист зарар мерасонанд ё таҳдиди расонидани зарарро ба вучуд меоранд, баромад карда метавонанд.

Объекти намудии ҷиноятҳо ба муқобили амнияти экологӣ ва муҳити зист – ин муносибатҳои бо қонун ҳифзшаванда мебошанд, ки истифодаи самараноки захираҳои табиӣ, нигоҳ доштани муҳити табиати барои одам ва дигар мавҷудоти зинда ва ғайризинда безарар ва таъмин намудани амнияти экологии аҳоли мебошад.

Аз рӯи объекти бевосита ҳамаи ҷиноятҳои амнияти экологӣ ва муҳити зист ба се зергурӯҳ ҷудо карда мешаванд:

1) ҷиноятҳои экологӣ, ки умуман ба муҳити зист (табиати зинда ва ғайризинда) таъвоуз мекунанд ва он бо вайрон намудани қоидаҳои экологӣ ҳангоми иҷрои қорҳои махсус вобаста мебошад. Ба ин гурӯҳи ҷиноятҳои экологӣ ва муҳити зист дохил мешаванд: вайрон кардани қоидаҳои беҳатарии экологӣ ҳангоми иҷрои қор (моддаи 220 ҚЧ); қасдан ниҳон доштан ё таҳриф кардани маълумот оид ба олудагии муҳити зист (моддаи 221 ҚЧ); наандешидани тадбир ҷиҳати рафъи оқибати олудагии экологӣ (моддаи 222 ҚЧ); вайрон кардани қоидаҳои беҳатарӣ ҳангоми муносибат бо моддаҳо

ва партовҳои аз нигоҳи экологӣ хавфнок (моддаи 223 КЧ); вайрон кардани қоидаҳои бехатарӣ ҳангоми муносибат бо омилҳои микробиологӣ ё дигар омилҳои биологӣ ё токсинҳо (моддаи 224 КЧ); вайрон кардани қоидаҳои байторӣ (ветеринарӣ) ва қоидаҳои барои мубориза ба муқобили касалӣ ва ҳашароти зараррасони растанӣ муқарраршуда (моддаи 225 КЧ);

2) ҷинойтҳои экологие, ки ба табиати ғайризинда таҷовуз мекунад: об, фазо, замин, сарватҳои зеризаминӣ - ифлос кардани об (моддаи 226 КЧ); олуида сохтани фазо (моддаи 227 КЧ); хароб кардани замин (моддаи 228 КЧ); вайрон кардани қоидаҳои ҳифз ва истифодаи сарватҳои зеризаминӣ (моддаи 229 КЧ);

3) ҷинойтҳои экологие, ки ба табиати зинда (ҳайвоноту наботот) таҷовуз мекунад: сайди ғайриқонунии ҳайвоноти оби (моддаи 230 КЧ); вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи захираҳои моҳӣ (моддаи 231 КЧ); шикори ғайриқонунӣ (моддаи 232 КЧ); шикор ва қасдан нобуд кардани бабри барфӣ (моддаи 232¹); нобуд кардани макони дар вазъияти басо хатарнок қарордоштаи зисти организмҳо, ки ба китоби Сурхи ҚТ дохил карда шудаанд (моддаи 233 КЧ); ғайриқонунӣ буридани дарахт ва буттаҳо (моддаи 234 КЧ); несту нобуд кардан ё осеб расонидан ба ҷангал (моддаи 235 КЧ); вайрон кардани низоми ҳудудҳо ва объектҳои табиии махсус ҳифзшаванда (моддаи 236 КЧ).

Ба сифати нишонаи ҳатмӣ дар таркиби ҷинойтҳои амнияти экологӣ ва муҳити зист предмети онҳо баромад менамояд. Ба сифати предметҳои онҳо боигариҳои табиат ва намудҳои алоҳидаи онҳо (об, замин, сарватҳои зеризаминӣ, ҳайвонот, растанӣ, ҳайвоноти обӣ ва ғайра)³.

Кирдор ҳамчун нишонаи ҳатмии тарафи объективии ҷинойтҳо ба муқобили амнияти экологӣ ва муҳити зист, ҳам дар шакли ҳаракат ва ҳам беҳаракатӣ содир мешавад.

Кирдор дар шакли беҳаракатӣ содиршуда эътироф карда мешавад, агар: қасдан ниҳон доштани маълумот дар бораи олуидагии радиоактивӣ, химиявӣ, бактериологӣ ё дигар олуидагӣҳои барои ҳаёт ва саломатии инсон ё муҳити зист хавфнок (моддаи 221 КЧ) содир шуда бошад ва ғайра ба ин монанд.

Ба қатори ҷинойтҳои амнияти экологӣ ва муҳити зист ҷинойтҳои дохил мешаванд, ки таркибашонро расмӣ ташкил медиҳад, яъне аз лаҳзаи содир шудани кирдор, ҷинойт хотимаёфта эътироф мешавад. Ба ин гурӯҳи ҷинойтҳо моддаи 221 КЧ ҚТ «Қасдан ниҳон

³ Лопашенко Н.А. Экологические преступления. СПб., 2002. С. 33.

доштан ё таҳриф кардани маълумот оид ба олудагии муҳити зист» дохил мешавад⁴.

Дар таркибҳои моддии ҷинойтҳои экологӣ ва муҳити зист муайян кардани робитаи сабабии байни кирдор (ҳаракат ё беҳаракатӣ) ва оқибати фарорасида чизи асосӣ ба ҳисоб меравад, зеро нишонаи ҳатмии тарафи объективии ҷинойтҳои экологӣ ва муҳити зист дар таркибҳои моддӣ ин – кирдор дар шакли ҳаракат ё беҳаракатӣ, оқибати ҷинойтӣ ва робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат ба ҳисоб меравад. Яке аз ҷинойтҳои экологӣ ва муҳити зист, ки таркибашро материалӣ мебошад – ин моддаи 220 «Вайрон кардани қоидаҳои беҳатарии экологӣ ҳангоми иҷрои қор» ба ҳисоб меравад.

Ҳамаи ҷинойтҳои экологиро ба якҷанд зергурӯҳ ҷудо намудан мумкин аст. Ба монанди:

1. зарар ба саломатии инсон (моддаи 220, 221, қисми 2 моддаи 223, қисми 1 моддаи 224, қисми 2 моддаи 226, қисми 2 моддаи 227, қисми 1 моддаи 228 ҚҶ);

2. марги саросари ҳайвонот (моддаи 220, қисми 2 моддаи 223, қисми 2 моддаи 226 ҚҶ);

3. дигар оқибатҳои вазнин (моддаи 220, қисми 1 моддаи 224, қисми 1 моддаи 225, моддаи 231 ҚҶ);

4. таҳдиди зарар ба саломатии инсон (моддаи 222, қисми 1 моддаи 223 ҚҶ);

5. таҳдиди расонидани зарар ба муҳити зист (қисми 1 моддаи 223 ҚҶ);

6. олудасозии муҳити зист (қисми 2 моддаи 223 ҚҶ);

7. захролудсозии муҳити зист (қисми 2 моддаи 223 ҚҶ);

8. сирояткунии муҳити зист (қисми 2 моддаи 223 ҚҶ);

9. бемориҳои оммавии инсон (қисми 3 моддаи 223 ҚҶ);

10. паҳншавии эпидемияҳо (қасалиҳои сирояткунанда) (қисми 1 моддаи 224 ҚҶ);

11. паҳншавии эпизоотия (муромурии ҳайвонот) (қисми 1 моддаи 224 ва қисми 1 моддаи 225 ҚҶ);

12. оқибатҳои вазнин (қисми 2 моддаи 229 ҚҶ);

13. зарар ба олами ҳайвонот (қисми 1 моддаи 226 ҚҶ);

14. зарар ба олами наботот (қисми 1 моддаи 226 ҚҶ);

15. зарар ба захираҳои моҳӣ (қисми 1 моддаи 226 ҚҶ);

16. зарар ба хоҷагии ҷангал (қисми 1 моддаи 226 ҚҶ);

17. зарар ба хоҷагии аҳоли (қисми 1 м.226);

⁴ Тафсир ба ҚҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 456.

18. тағйир додани хосиятҳои табиии ҳаво (қисми 1 моддаи 227 КЧ);

19. маҳви саросари ҳайвоноти обӣ (моддаи 231 КЧ);

20. марги инсон (қисми 3 моддаи 223, моддаи 224, қисми 3 моддаи 226, қисми 3 моддаи 227, қисми 3 моддаи 228 КЧ).

Тибқи эзоҳ ба моддаи 236 КЧ ҚТ дар боби 24 (моддаҳои 220 то 236) КЧ ҚТ таҳти мафҳуми зарари чиддӣ ҳисобу китобе дар назар дошта шудааст, ки мутобиқи таксаҳои муайяншуда зарар аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо дар лаҳзаи содир гардидани ҷинойт сӣ маротиба бештар мебошад, таҳти мафҳуми зарар ба миқдори калон бошад бештар аз сесад нишондиҳанда барои ҳисобҳо дар назар дошта шудааст.

Ҳамаи ҷинойтҳои экологиро ба ду гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст:

1. Ҷинойтҳои экологии умумӣ, ки дар пуррагӣ ба тамоми муҳити табиат таъовуз мекунад. Ба ин ҷо моддаҳои 220 то 225 КЧ тобеъ мебошанд;

2. Ҷинойтҳои экологии махсус, ки ба континентҳои табиии алоҳидаи табиат (ҳайвоноту наботот) таъовуз мекунад. Ба ин ҷо аз моддаи 226 то 236 КЧ дохил мешаванд.

Барои муайян кардани тарафи субъективии ҷинойтҳои экологӣ ва муҳити зист ҳатман бояд гуноҳ муайян карда шавад.

Ангеза ва мақсад, ҳамчун нишонаҳои факултативии тарафи субъективии ҷинойт, дар ягон таркибҳои ҷинойтҳои экологӣ ва муҳити зист нишонаи ҳатмии тарафи субъективӣ ба ҳисоб намераванд.

Субъекти ҷинойтҳои экологӣ ва муҳити зист ҳам шахси воқеӣ ва ҳам шахси мансабдори мукаллафе, ки ба синни 16 расидааст.

Умуман, субъекти аксарияти ҷинойтҳои экологӣ ва муҳити зист шахсони мансабдор ба ҳисоб мераванд. Аз рӯи қоида, ҳамаи шахсоне, ки ҷинойти содирнамудашон бо вазифаи ишғолменамадашон вобастааст, субъекти махсус эътироф мешавад.

Яке аз ҷинойтҳои экологӣ ва муҳити зист, ки субъекташ махсус мебошад, ин моддаи 224 КЧ ҚТ «Вайрон кардани қоидаҳои беҳатарӣ хангоми муносибат бо омилҳои микробиологӣ ё дигар омилҳои биологӣ ё токсинҳо (моддаҳои захролуд)», ба ҳисоб меравад. Чунин шахс вазифадор аст қоидаҳои муносибат ба омилҳои биологӣ ё токсинҳо, ки ба муҳити зист ҳатари имконпазир доранд, рӯя кунад⁵.

⁵ Тафсир ба КЧ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 460.

§ 2. Чиноятҳои экологии умумӣ, ки дар пуррагӣ ба тамоми муҳити табиат таъсир мекунад

Вайрон кардани қоидаҳои беҳатарии экологӣ ҳангоми иҷрои кор

Вайрон кардани қоидаҳои беҳатарии экологӣ ҳангоми иҷрои кор ҳамчун ҷиноят дар моддаи 220 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст. Аломатҳои ҷинояти мазкур дар диспозитсияи ин модда муқаррар гардидааст: вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист ҳангоми лоиҳакашӣ, ҷойгирсозӣ, сохтмон, ба истифода додан ё истифодаи иншоотҳои саноатӣ, кишоварзӣ, илмӣ ё дигар объектҳо аз ҷониби шахсоне, ки барои риояи он масъул мебошанд, агар чунин кирдор аз беэҳтиётӣ боиси тағйироти муҳимми манзари (фони) радиоактивӣ, марғи як ё чанд шахсон, бемории оммавии одамон ё саросар мурдани ҳайвонот ё дигар оқибатҳои вазнин гашта бошад.

Диспозитсияи моддаи 220 КҶ ҚТ аз якҷанд амалҳо ва қоидаҳои иборат мебошад, ки ҳангоми риоя накардани қоидаҳои пешбинигардида, мумкин аст ба оқибатҳои ногувор оварда расонанд. Чиноятҳои экологии умумӣ дар маҷмӯъ ҳам ба амнияти экологии муҳити зист, ҳам ба ҳаёт ва саломатии аҳоли низ таҳдид мекунад. Кирдорҳои зикргардида аз вайрон кардани қоидаҳои алоҳидае, ки қонунгузори амалкунандаи ҚТ ва санадҳои зерқонунӣ риояи онро тақозо менамоянд, иборат мебошад.

Мақсади ҳамин модда аз он иборат аст, ки тавассути воситаҳои ҳуқуқии ҷиноятӣ низоми технологияи иҷрои корҳо вобаста ба лоиҳакашӣ, ҷойгиркунӣ, сохтмон, ба истифодадихӣ, истифодабарии объектҳои саноатӣ, кишоварзӣ ва дигар объектҳо таъмин карда шавад, зеро ин корҳо метавонанд барои муҳити зист хавфнок бошанд. Хавфнокии экологии чунин корҳо ба имконпазирии расонидани зарари идоранашаванда ба муҳити зист алоқаманд аст. Бояд ҳатман қоидаҳои махсус таҳиягардида ва амалкунанда, ки барои аз байн бурдан ё кам кардани таҳдиди эҳтимолии оқибатҳои манфии экологӣ нигаронида шудааст, риоя карда шавад.

Дар ин модда барои вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист ҳангоми иҷрои чунин корҳо ҷавобгарӣ пешбинӣ мегардад: лоиҳакашӣ, ҷойгиркунӣ, сохтмон, ба истифодадихӣ, истифодабарии объектҳои саноатӣ, кишоварзӣ, илмӣ ва дигар объектҳо.

Мутобиқи диспозитсияи ҳамин модда тақриби ҷиноят аз иҷрои корҳо ба якҷанд давраи ҷудо карда шудааст.

Лоиҳакашӣ – маҷмӯи корҳои технологӣ ва конструкторӣ оид ба ташкили лоиҳаи корхона, иншоот ё дигар объект бо асосноксо-

зии хатмии техникии иқтисодии риояи талаботи экологӣ, ки ҷавобгӯи сатҳи замонавии рушди илмию техникии мебошад ва дар асоси қарори махсуси иҷтимоии шахси ба он ваколатдор анҷом дода мешавад ва боиси оқибатҳои муайяни ҳуқуқӣ мегардад. Дар лоиҳа бояд миқдори партовҳои зараровар, ки дар натиҷаи сикли технологӣ ба миён меояд, ҳисоб карда шавад ва он набояд аз ҳадди ниҳии иҷозатшудаи сарборӣ ба муҳити зист зиёд бошад, инчунин усули тоза кардан, безарар гардонидан, нобудсозии партовҳо ва чорабиниҳо оид ба солимгардонии муҳити зистро дар бар гирад. Лоиҳаҳои таҳиягардида бояд аз экспертизаи давлатии экологии ҚТ гузаранд. (нигар ба Қонуни ҚТ аз 22 апрели соли 2003 «Дар бораи экспертизаи экологӣ»). Экспертизаи ҷамъиятии экологӣ дар баъзе ҳолатҳо, ба шарте, ки агар маълумот дар бораи объект дорои сирри давлатӣ, тижоратӣ ва (ё) дигар сирри қонунан ҳифзшуда набошад, ва мутобиқи Қонуни ҚТ «Дар бораи экспертизаи экологӣ» гузаронида мешавад.

Дар сурати тасдиқи лоиҳаҳо, ки ҷавобгӯи талаботи экологӣ намебошанд ва мутаносибан аз экспертизаи экологӣ нагузаштаанд ё хулосаи мусбӣи экспертизаи экологии давлатиро нагирифтаанд, вайронкунӣ метавонад маблағгузорӣ, кредитонии татбиқи объект аз ҷониби ташкилотҳои дахлдори бонкӣ иборат бошад (нигар Қонуни ҚТ «Дар бораи экспертизаи экологӣ»).

Чойгиркунии объект – фаъолият оид ба муайян намудани ҳудуди чойгиркунии ва ташкили иншоот, инфраструктураи нақлиёт, нуқтаҳои аҳолинишин, комплексҳои истехсолӣ ва ғайра.

Соҳтмон – иншоот, азнавсозӣ, азнавтҷаҳизонӣ ё таъсиси объектҳои нав ё дигаргунсозии объектҳои мавҷуда (аз ҷумла функсионалӣ). Он тибқи лоиҳаи тасдиқшудае, ки хулосаи мусбӣи экспертизаи экологии давлатиро гирифтааст ва ба риояи меъёр ва қоидаҳои амалкунандаи соҳтмон, санитарӣ, экологӣ ва ғайра анҷом дода мешавад.

Баистифодадихӣ – расмиёти супурдани объекти сохташуда (азнав сохташуда ва ғайра) аз ҷониби иҷроқунанда ва аз тарафи шахсони махсус ваколатдор бо риояи қатъии шакли ҳуқуқӣ қабул намудани он.

Истифодабарӣ – истифодаи объект мутобиқи таъйиноти мақсадноки он.

Барои ҳамаи навъҳои номбаршудаи иҷрои корҳо қоидаҳои умумӣ ва махсуси ҳифзи муҳити зист таҳия гардидаанд. Ин қоидаҳо бояд тибқи қонунгузориҳои дахлдор – санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муқаррар ва асоснок карда шаванд ва дорои эътибори ҳуқуқии меъёрҳои ҳуқуқӣ бошанд.

Мисол, тавсияҳои илмӣ ё методие, ки ба меъёрҳои ҳуқуқӣ дохил нашудаанд наметавонанд ҳамчун қоидаҳои ҳифзи муҳити зист истифода бурда шаванд.

Талаботи умумии экологӣ ҳангоми лоиҳакашӣ, ҷойгиркунӣ, сохтмон, баистифодадиҳии корхонаҳо, иншоот ва дигар объектҳо ва истифодабарии корхонаҳо, иншоот ва дигар объектҳо дар қонунгузорӣ баён гардидаанд, ки барои вайрон кардани талаботи ҳифзи табиат тадбирҳои таъсиррасониро муайян менамояд.

Мутобиқи қонунгузорӣ талаботи экологӣ ҳангоми лоиҳакашӣ, ҷойгиркунӣ, сохтмон, баистифодадиҳии корхонаҳо, иншоот ва дигар объектҳо муайян карда мешавад. Сохтмон ва азнавсозии объектҳо то тасдиқи лоиҳа ва ҷудо кардани қитъаи замин барои сохтмони объект дар шакли асл манъ аст. Мутобиқи моддаи 66 Кодекси шаҳрсозии ҚТ аз 28 декабри соли 2012 расмиёти гирифтани иҷозат барои сохтмон тибқи лоиҳаи меъморӣ таҳиягардида, мувофиқи фармоиши меъморию банақшагирӣ танзим мегардад. Боби 17 Кодекси тандурустии ҚТ аз 30 майи соли 2017 ба татбиқи ҳуқуқҳои конститусионии шаҳрвандон дар соҳаи ҳифзи саломатии аҳоли ва таъмини ободонии муҳити атрофи нигаронида шуда, талабот дар хусуси банақшагирӣ ва сохтмони шахру дехот, талабот нисбат ба истифодаи бино ва иншооти истехсолӣ, чамбиятӣ, таҷҳизот ва нақлиёт муайян карда шудааст.

Ҳамаи дигар намуди корҳо (ҷойгиркунӣ, сохтмон, баистифодадиҳӣ, истифода) низ бояд мутобиқи талаботи зикргардида, ки нисбат ба ҳар як объекти алоҳида дар шиносномаи экологии он мушаххас зикр шудаанд, гузаронида шаванд.

Қабули объект барои истифода санчиши ҳуҷҷатҳо, ҳолати воқеии объект, ба истифода додан (ба қор андохтани сикли технологӣ), оғози корҳо ва истифодаро дар бар мегирад. Мисол, ба истифода додани корхона, иншоот ва дигар объекте, ки бо технология ва таҷҳизоти замонавӣ тозақунанда, безараргардон ва барҳамдиҳандаи партовҳои зараровар, партовҳои истехсолот, воқеаҳои назорати ифлосшавии муҳити зист таъмин нагардидаанд, манъ мебошад. Раис ва аъзои комиссия барои вайрон кардани тартиби қабули объектҳо мутобиқи қонунгузори ҚТ шахсан ҷавобгаранд.

Вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист метавонад ҳангоми лоиҳакашӣ, ҷойгиркунӣ, сохтмон, баистифодадиҳии нерӯгоҳҳои барқии мухталиф (обӣ ва ғайра) ва корхонаҳо оид ба нобудкунӣ ё коркарди партовҳои истехсолоти саноатӣ ва дигар объектҳо сурат гирад.

Ба вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист ҳангоми иҷрои корҳо метавонад на танҳо ҳангоми иҷро накардани талабот

ти дахлдор, балки хангоми ичрои номатлуби он низ роҳ дода шавад.

Амалан номгӯи умумии меъёр ва қоидаҳои амнияти саноати объекти хатарноки истеҳсоли, ки барои ичро дар ҳудуди ҚТ аз ҷониби ҳама ташкилотҳои ҚТ, сарфи назар аз шакли моликият ва тобеияти идоравӣ, хангоми лоихакашӣ, ҷойгиркунӣ, сохтмон, баистифодадихӣ, азнавсозӣ ва таҷҳизонии техникаи объекти хатарноки истеҳсоли хатмӣ мебошанд, таҳия гардидаанд.

Тарафи объективи ҷинояти баррасишаванда бо аломатҳои зайл тавсиф мегардад:

а) кирдоре, ки аз вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист хангоми ичрои корҳои дар диспозитсияи моддаи 220 КҶ ҚТ номбаршуда иборатанд;

б) оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок дар шакли моҳиятан тағйир ёфтани манзари радиоактивӣ, расонидани зарар ба саломати инсон, маҳви саросарии ҳайвонот ё дигар оқибатҳои вазнин;

в) робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат.

Ҳаракат ё беҳаракатие, ки аз вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист иборат аст, хангоми ичрои корҳо, яъне дар ҷараёни лоихакашӣ, ҷойгиркунӣ, сохтмон, баистифодадихии корхонаҳо, иншоот, дигар объектиҳо ва истифодабарии корхонаҳо, иншоот ва дигар объектиҳо сурат мегирад. Ин чунин маъно дорад, ки ҳама гуна корҳо, аз ҷумла ҳама гуна шакл ва дараҷаи онҳо, ки зикр гардидаанд, бояд дар асоси қарори қонунии идоракуни ичро карда шаванд ё барои аз ҷониби худ қабул кардани чунин қарор талабот манзур гардад.

Аз ҷумла лоихакашии иншооте, ки тибқи ташаббус, мутобиқи тартиби манзур доштани пешниҳоди инфиродӣ анҷом дода мешавад, ҳарчанд бо вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист сурат гирифта бошад ҳам, амале, ки тарафи объективи таркиби чунин ҷиноятро ташкил медиҳад, ба ҳисоб намеравад.

Қонунгузориҳои экологии ҚТ аз фарзияи хатари имконпазири экологии ҳамагуна фаъолияти хоҷагидорӣ ё дигар навъи фаъолият бар меояд ва аз ин рӯ қабули қарорҳои қонунии зикргардидаи идоракуни оид ба ичрои корҳо хатмӣ буда, бо гузаронидани экспертизаи давлатии экологӣ ва гирифтани арзёбии таъсир ба муҳити зист анҷом дода мешавад.

Номгӯи навъ ва объектиҳои фаъолияти хоҷагидорӣ ва дигар фаъолият хангоми таҳияи ҳуҷҷатҳои асоснокунанда барои сохтмон, ки арзёбии таъсир ба муҳити зист тибқи тартиби хатмӣ сурат мегирад, номгӯи объектиҳои экспертизаи давлатии экологии сатҳи ҚТ ниҳой мебошанд.

Аломати ҳатмии тарафи объективи чиноят аз оқибатҳои хавфноки ҷамъиятии он дар шакли моҳиятан тағйирёбии манзари радиоактивӣ, расонидани зарар ба саломатии инсон, маҳви саросари ҳайвонот ё дигар оқибатҳои вазнини он иборат мебошад. Ин оқибатҳо бояд бо вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист бо яд алоқаи сабабӣ дошта бошанд.

Шарти ҳатмии ҷавобгарии чиноятӣ мутобиқи моддаи 220 КҶ ҚТ аз фарорасии чунин оқибатҳо иборат аст. Баъзеи онҳо дар ҳамин модда оварда шудаанд, аз ҷумла моҳиятан тағйирёбии манзари радиоактивӣ, расонидани зарар ба саломатии инсон, маҳви саросари ҳайвонот.

Таҳти мафҳуми моҳиятан тағйирёбии манзари радиоактивӣ, манзари табиӣ радиоактивӣ он фаҳмида мешавад, ки миқдори (вояи) афканишот, ки аз афканишоти кайҳонӣ ё афканишоти радионуклитҳои табиӣ ба миён меоянд (сензий, стронтсий, криптон ва ғайра) аз меъёри муқарраргардида зиёдтар аст. Тағйирёбии манзари радиоактивӣ ҳангоме назаррас ба ҳисоб меравад, ки агар ин боиси ниҳоят зиёд шуогирии одамон ё боиси олудашавии радиоактивии муҳити зист гардад. Чунин тағйирёбии манзари радиоактивӣ дар минтақаҳои, ки дар онҳо қаблан озмоишҳои силоҳи ядрои гузаронида шудаанд, дар нерӯгоҳҳои атомӣ ҳангоми садама, дар маҳалҳои истифодаи корхонаҳои сикли сӯзишвории ядрои, дастгоҳҳои ядрои барқии киштиҳо, анборҳои минтақавии партовҳои радиоактивӣ ба мушоҳида мерасанд.

Таҳти мафҳуми расонидани зарар ба саломатии одамон расонидани зарари вазнин, миёна ё сабук ба саломатии инсон фаҳмида мешавад (ниг. моддаҳои 110, 111, 112 КҶ ҚТ). Зарар ба саломатӣ ҳамчун оқибати чинояти баррасишаванда аз расонидани зарар ба саломатии ҳатто як инсон низ иборат шуда метавонад. Амалан ин бояд аз ҷониби муассисаи дахлдори тиббӣ ҳангоми расонидани зарари вазнин (моддаи 110 КҶ) ё миёна (моддаи 111 КҶ) ба саломатӣ дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист ҳангоми иҷрои корҳои муайян гардад. Расонидани чунин зарар дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои техникаи бехатарӣ ё дигар қоидаҳои муҳофизати меҳнат ё қоидаҳои бехатарӣ ҳангоми иҷрои як қатор корҳои махсус бояд мутобиқи дигар моддаҳои КҶ, вобаста ба ҳолатҳои мушаххаси парванда (моддаҳои 154, 190, 191, 192 КҶ ҚТ) муайян (бандубаст) карда шавад. Расонидани зарари сабук ба саломатӣ мувофиқ ба категорияҳо ҷудо кардани чиноят (моддаи 18 КҶ) ба чинояти начандон вазнин марбут мебошад.

Талафи (маҳви) саросари ҳайвонот – аз талафи ҳамзамони шумораи зиёди як навъ ё чандин навъи ҳайвонот дар масоҳати му-

айян, дар як ё як чанд объектҳои обӣ иборат мебошад. Талафи саросарии моҳӣ – ин нобуд кардани моҳӣ дар масоҳати назаррас ё ба микдори зиёд ба ҳисоб меравад. Барои назаррас эътироф намудани микдор ё масоҳати нобудшавии моҳӣ дар ҳар як ҳолати мушаххас андозаи нобудшавии популясия (навъ), арзиши моҳӣ, аҳамияти хочагии он, зиёни моддӣ ва ғайра таъсир мерасонад.

Таҳти мафҳуми оқибатҳои дигари вазнин бад шудани сифати муҳити зист ё ҳолати объектҳои муҳити атроф, зиёни калони моддӣ, нобуд шудани объектҳои алоҳидаи табиӣ (нобудшавии чангал ва дигар наботот дар масоҳати калон) деградатсияи замин ва дигар тағйирёбии манфии муҳити зист ва ғайра фаҳмида мешавад.

Пешниҳоди номгӯйи ниҳоии дигар оқибатҳои вазнин аз сабаби гуногунии онҳо имконнопазир мебошад, вале ба ҳулоса омадан мумкин аст, ки оқибатҳои вазнин метавонад ҳама гуна вайрон кардани таносуби экологӣ бошад, ки ба муҳити атроф, аз ҷумла организмҳои зинда, ҳамчунин ба инсон зарари назаррас ё барқарорнашаванда мерасонад.

Барои ҳамин навъи чиноят алоқаи сабабӣ ҳатмӣ буда, гувоҳӣ медиҳад, ки оқибатҳои зараровар дар натиҷаи вайронкунии қоидаҳои муқарраргардидаи ҳифзи муҳити зист фаро расидаанд ва ба сабабҳои омилҳои дигар ё иловагӣ алоқаманд нестанд. Агар риоя намудани қоидаҳо наметавонистанд ба фарорасии оқибатҳои зараровар монё шаванд, алоқаи сабабии байни вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист ва оқибатҳои он вучуд надоранд.

Тарафи субъективии ин чиноятро гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ ташкил медиҳад.

Субъекти ин чиноят шахси воқеӣ, мукаллаф, ки ба синни 16 расидаанд ва дорои аломати субъекти махсус мебошанд, ба ҳисоб мераванд. Ба зиммаи онҳо уҳдадорӣҳои касбӣ – ҷавобгарӣ барои риоя намудани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист гузошта шудааст. Ба онҳо марбутанд: шахсоне, ки ба зиммашон барои иҷрои навъҳои алоҳидаи кор, вазифаҳо масъулияти махсус вогузошта шудааст (мисол, онҳое, ки барои фаъолияти иншооти тозакунанда, ташкили фаъолияти воҳидҳои махсуси ҳифзи табиат дар корхонаҳо ҷавобгар мебошанд, роҳбарони (сардорони) соҳтмон ва ғайра). Дар ҳамаи чунин ҳолатҳо ҷавобгарӣ барои риояи қоидаҳои ҳифзи муҳити зист ҳангоми иҷрои корҳо бояд мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии қонунӣ ё санадҳои қонунии татбиқшаванда: дастурамалҳои вазифавӣ, фармонҳо, дастурҳо ва ғайра, ба зиммаи шахс вогузошта шавад. Ба ҷавобгарӣ барои вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи муҳити зист ҳангоми иҷрои корҳо метавонанд танҳо он шахсоне ҷалб карда шаванд, ки уҳдадоранд, риояи ин қоидаҳоро таъмин намоянд. Ин уҳдадорӣ метавонад ба зиммаи

онҳо тибки қонун, санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ ё фармон вогузошта ва ба маълумоти онҳо расонида шаванд. Ҳамчун мисол метавон конструктори рекатори ядорӣ, роҳбари сохтмони корхона ва ғайраро номбар кард. Азбаски дар моддаи 220 КҶ ҚТ давраи баистифодадихӣ алоҳида зикр шудааст, аз ин рӯ ба ҷавобгарӣ метавонанд инчунин аъзои комиссияи қабул низ (дар доираи уҳдадорихои ба зиммаи мутахассисони самтҳои мухталиф оид ба таъмини амнияти экологӣ вогузошташуда) ҷалб карда шаванд.

Мантиқи сохтори диспозитсияи меъёри баррасишаванда аз он иборат аст, ки қонунгузор кӯшиш кардааст, ки амнияти экологӣ дар ҳамаи давраҳои ташкили объектҳои саноатӣ, илмӣ ва дигар объектҳо аз оғози лоиҳакашӣ сар карда то истифода, таъмин карда шаванд.

Таркиби ҷиноят – моддӣ мебошад. Ҷиноят аз лаҳзаи фарорасии оқибатҳои зараровари зикргардида хотимаёфта ба ҳисоб меравад. Ҳамзамон кифоя аст, ки чунин оқибатҳо дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои дар ҷараёни иҷрои як ё як чанд нави корҳои дар моддаи 220 КҶ ҚТ номбаршуда содиргардида расонида шуданд.

Маҳдудсозии ин ҷиноят бо ҳуқуқвайронкуниҳои маъмури ва як қатор дигар моддаҳои КҶМ ҚТ, ки барои вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи унсурҳои алоҳидаи муҳити зист дар ҷараёни фаъолияти мухталифи истеҳсоли ҷавобгарии маъмуриро муқаррар менамояд, набояд боиси мушкилот гардад, зеро мутобиқи оқибатҳои хавфнокӣ кирдор анҷом дода мешавад.

Категорияи ҷиноят – дараҷаи миёна.

Қасдан ниҳон доштан ё таҳриф кардани маълумот оид ба олудагии муҳити зист

Қасдан ниҳон доштан ё таҳриф кардани маълумот оид ба олудагии муҳити зист ҳамчун ҷиноят дар моддаи 221 КҶ ҚТ муқаррар гардида, он аз 2 қисм иборат мебошад. Аломати ин ҷиноят дар диспозитсияи қисми 1 моддаи зикргардида ифода ёфтааст: дидаю доништа аз ҷониби шахси мансабдор аз аҳоли ниҳон доштани маълумот дар бораи олудагии радиоактивӣ, химиявӣ, бактериологӣ ё дигар олудагиҳои барои ҳаёт ё саломатии одамон ё муҳити зист хавфнок, ҳамчунин ба онҳо баръало додани иттилооти таҳрифшуда оид ба чунин олудагиҳо.

Ин намуди ҷиноят дар қонунгузорию ҷиноятии ҚТ нав мебошад ва вобаста ба васеъ паҳн шудан ва хавфнокии зиёди ниҳон доштан аз аҳоли иттилоот дар бораи олудагии радиоактивӣ, химиявӣ, бактериологӣ ё дигар олудагӣ мебошад.

Соҳаи амали ин модда фаъолияти шахси мансабдор ва шахси ғайримансабдор дар саноат, соҳаи илму техника ва дигар фаъолият, инчунин фаъолияти ҳарбӣ, амали фаъолият ва хусусияти гуногун дошта, ки дар он мумкин аст ҳолатҳое ба вучуд оянд, ки ба ҳаёт ва саломатии одамон ё муҳити зист хавфнок бошанд.

Мақсади ин модда – таъмини назорати иҷтимоӣ (чӣ аз ҷониби давлат ва чӣ ба таври ғайрирасмӣ аз ҷониби аҳоли ба амал бароварда мешавад) барои фаъолияти, ки мумкин аст бо хусусияти худ ба ҳаёт ё саломатии одамон ё муҳити зист зарар расонад. Тартиб, ҳаҷм, вазифа ва ҷавобгарӣ пешниҳоди чунин маълумот, ки мумкин аст ба ҳаёт ва саломатӣ ё муҳити зист таҳдиди хавф кунад, аз тарафи қонун ва санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ танзим карда мешавад. Онҳоро ба ду гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст: 1) санадҳое, ки масъалаи умумии маълумот ва иттилооти аҳолиро дар бар мегиранд; 2) санадҳое, ки қоидаҳои махсусро дар бораи пешниҳод, ҷамъ овардан ва паҳн кардани иттилоот оид ба ҳолатҳое, ки мумкин аст тибқи мазмуни ҳамин модда хавфнок бошанд, дар бар гиранд.

Тарафи объективии ҷиноят - ҳаракат ё беҳаракатие, ки аз аҳоли ниҳон доштани иттилоот ё додани баръало иттилооти таҳрифшуда оид ба воқеаҳо, ҳолатҳо ва ҳодисаҳое, ки ба ҳаёт ё саломатии одамон ё муҳити зист хавфнок мебошад.

Ниҳон доштани иттилоот ё нарасонидани он иттилоот ба шахсоне, ки ба гирифтани он ҳуқуқ доранд ё ба гирифтани чунин иттилоот зарурат доранд, ки он иттилоот тибқи меъёрҳои ҳуқуқӣ хатмӣ мебошад ё барои таъсир расонидан ба воқеа, ҳолатҳо, ё ҳодисаҳое, ки ба ҳаёт ё саломатии одамон ё муҳити зист хатар оварданаш мумкин аст, зарур мебошад.

Додани баръало иттилооти таҳрифшуда, додани иттилооти нопурра ё бардуруғ, ки оид ба пешгӯиҳои расмӣ ва баҳодиҳии ҳолатҳо, воқеаҳо ё ҳодисаҳое, ки ба объектҳои ҳифзшаванда хатар меоранд, мебошад.

Тарафи субъективии ҷиноят – қасди бевосита мебошад, ки шахс бояд дарк кунад, ки ҳамчун вазифаи худ маълумотро таҳриф накарда, инчунин аҳаммияти маълумоти иттилошавандаро барои дар оянда таъсир расонидан ба рафти воқеаҳо ва оқибати онҳо, аз ҷумла барои пешгирӣ ва кам кардани зарар ба ҳаёт ва саломатии одамон ё муҳити зист, хабар диҳад.

Субъекти ин ҷиноят шахсе мебошад, ки вазифадор аст аҳолиро бо чунин иттилоот таъмин намояд. Ба чунин шахсони мансабдор ё ғайримансабдор, ки аз рӯи хусусияти фаъолиятшон бояд чунин маълумотро иттилоъ диҳад.

Ҷиноят ҳангоми ниҳон доштан ё таҳриф кардани чунин иттилоот хотимаёфта ҳисоб меёбад.

Аломатҳои вазнинкунандаи қисми дуюми моддаи 221 КҶ ҚТ аз инҳо иборат мебошад:

а) аз безҳтиётӣ боиси марги як ё зиёда шахсон шуда бошад;

б) сабаби бемории оммавии одамон ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Категорияи ҷинояти дар қисми 1 моддаи 221 КҶ ҚТ муқарраргардида начандон вазнин ва дар қисми 2 ин модда муқарраргардида, миёна эътироф мешаванд.

Наандешидани тадбир ҷиҳати рафъи оқибати олудагии экологӣ

Наандешидани тадбир ҷиҳати рафъи оқибати олудагии экологӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 222 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: саркашӣ аз гузаронидани корҳо ё номатлуб анҷом додани тадбирҳои дезактивӣ ва барқарорсозӣ дар маҳалҳое, ки бо олудагии экологӣ фаро гирифта шудаанд, аз ҷониби шахсе, ки вазифадор шудааст ин тадбирҳоро андешад, агар он аз безҳтиётӣ боиси марги як ё чанд шахсон, бемории оммавии одамон ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Объекти ҷиноят – бехатарии ҳолати санитарӣ-эпидемиологии аҳоли ҳамчун муносибати ҷамъиятии бо қонунгузори ҷиноятӣ ҳифзшаванда.

Қоидаҳои санитарӣ-эпидемиологӣ дар сарчашмаҳои гуногуни ҳуқуқӣ ҷой доранд, ки муносибатҳоро дар соҳаи амнияти саломатӣ ва муҳити зисти одамон таъмин мекунад. Яке аз ҷунин сарчашмаҳои ҳуқуқ Кодекси тандурустии ҚТ мебошад.

Тарафи объективии ҷиноят аз ҳаракат (беҳаракатӣ), яъне саркашӣ қардан аз гузаронидани корҳо ё номатлуб анҷом додани тадбирҳои дезактивӣ ва барқарорсозӣ дар маҳалҳое, ки бо олудагии экологӣ фаро гирифта шудаанд.

Таркиби ҷиноят моддӣ буда, хангоми ба вучуд омадани яке аз оқибатҳои он хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Тарафи субъективии ҷиноятро гуноҳ дар шакли безҳтиётӣ ташкил медиҳад.

Субъекти ҷиноят махсус мебошад: шахсе, ки андешидани тадбирҳо ҷиҳати рафъи оқибати олудагии экологӣ ба зимааш гузошта шудааст.

Категорияи ҷиноят – начандон вазнин.

Вайрон кардани қоидаҳои бехатарӣ ҳангоми муносибат бо моддаҳо ва партовҳои аз нигоҳи экологӣ хавфнок

Вайрон кардани қоидаҳои бехатарӣ ҳангоми муносибат бо моддаҳо ва партовҳои аз нигоҳи экологӣ хавфнок ҳамчун ҷиноят дар моддаи 223 ҚҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад: вайрон кардани қоидаҳои бехатарӣ ҳангоми истеҳсол, интиқол, ниғаҳдошт, гӯр кардан, истифода ё дигар муносибат бо моддаҳо ё партовҳои радиоактивӣ, бактериологӣ, химиявӣ, агар он ба расонидани зарари ҷиддӣ ба саломатии инсон ё муҳити зист таҳдид кунад.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 223 ҚҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинқунанда ва махсусан вазнинқунанда муқаррар гардидаанд:

- қисми 2:

а) боиси олудагӣ, сироят ё захролудшавии муҳити табиати зист гашта бошад, ба саломатии инсон зараровар ва ё боиси саросар мурдани ҳайвонот гардида бошад;

б) дар минтақаҳои офати экологӣ ё минтақаи вазъияти фавқулодаи экологӣ содир шуда бошад.

- қисми 3: кирдори пешбининамудаи қисмҳои яқум ё дуҷуми ҳамин модда, ки аз безҳиёгӣ боиси бемориҳои оммавии инсон ё марги инсон гардида бошад.

Ин таркиби ҷиноят низ барои қонунгузории ҷиноятии ҚТ нав буда, таркиби умумии ҷиноятҳои экологиро ташкил медиҳад, ки барои вайрон кардани қоидаҳои муносибат бо мавод ва партовҳои хатарнок (дар ҳамаи давраҳои он) ҷавобгарии ҷиноятиро пешбинӣ менамояд.

Иттилоотро дар бораи ҳаҷми ташаккул, истифода, безараргардонӣ ва ҷойгиркунии партовҳои захролуд дар ҚТ ва дар корхонаҳои соҳаҳои муҳталифи иқтисодиёт метавон дар шакли ҳисоботдиҳии омории Агентии омори назди Ҳукумати ҚТ анҷом дод.

Таркиби умумии ҷиноят – таъмини тартиби муқарраргардидаи меърию ҳуқуқии муомилоти мавод ва партовҳо, ки метавонанд ба муҳити зист зарари моҳиятан назоратнашаванда расонанд.

Мақсади 223 ҚҶ ҚТ аз он иборат мебошад, ки ба истеҳсоли навъҳои манъгардидаи партовҳо роҳ дода нашавад ва риояи қоидаҳои муқарраргардидаи муомилоти мавод ва партовҳои аз нигоҳи экологӣ хатарнок таъмин гардад.

Барои ин ду таркиби мустақили ҷинояти дорои оқибатҳои монанд (шабех) оварда мешавад: 1) истеҳсоли навъҳои манъгардидаи партовҳои хатарнок; 2) муомилот, яъне интиқол, гӯр кардан, ниғаҳдошт, истифода ё тарзи дигари муносибат бо мавод ва партовҳои радиоактивӣ, бактериологӣ, химиявӣ. Ҳарду таркиби

чиноятҳои зикргардида дорои ҳамон як аломатҳои бандубаст-
кунӣ мебошанд.

Предмети ҳамин чиноят аз навъҳои манъшудаи партовҳои хатарнок, инчунин маводу партовҳои радиоактивӣ, бактериологӣ, химиявӣ иборат мебошад, ки муомилоти онҳо бо риояи қоидаҳои муқарраргардида анҷом дода мешавад.

Ба партовҳои хатарнок мутобиқи Қонуни ҚТ «Дар бораи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмолӣ» аз 10 майи соли 2002 ва Қонуни ҚТ «Дар бораи муомилот бо партовҳои радиоактивӣ» аз 22 июли соли 2013 ҳамаи партовҳои дорои маводи зараровар ва хусусияти хатарнок (заҳролудкунанда, аз нигоҳи таркиш хатарнок, аз нигоҳи сӯхтор хатарнок, дорои қобилияти баланди реаксионӣ) ё дорои барангезандаи бемориҳои сироятӣ ё маводе, ки ба муҳити зист ва саломатии инсон дар алоҳидагӣ ё ҳангоми омехташавӣ бо дигар мавод хатари мустақим ё имконпазир доранд, дохил карда мешаванд.

Мавод ва партовҳои хатарнок ба заҳролудкунанда (заҳрдор), радиоактивӣ ва дигар намудҳо тақсим мешаванд.

Партовҳои заҳролуд – ин маҳсулот, ашё ё навъи ашёи дорои маводи заҳролудкунанда (заҳрдор) мебошанд, ки дар ҷараёни истеҳсолот тоза (нобуд) кардани онҳо имконнопазир аст.

Таҳти мафҳуми маводи заҳролудкунанда ҳамаи маводи органикӣ ва ғайриорганикии химиявӣ, инчунин омехта ё маҳсулоте фаҳмида мешавад, ки дорои чунин мавод мебошад ва ҳангоми ҷазб ба организм ё алоқа бо он ё ҳангоми баровардан ба муҳити зист метавонад тавассути ҷараёни химиявӣ ё физикию химиявӣ ба ҳаёт ва саломатии инсон ва муҳити зист зарар оварад. Вобаста ба хараҷҳои маводи химиявӣ ба чор дараҷа: бениҳоят хатарнок, ниҳоят хатарнок, хатарноки муътадил ва камтар хатарнок тақсим мешавад.

Дар қонунгузори ҚТ маҷмӯи нишондихандаҳои муайян намудани таъсири зараровари маводи заҳролудкунанда (химиявӣ) ҳангоми бандубасти хатари онҳо танзим мегардад: концентратсияи ниҳоии иҷозатшаванда, заҳролудӣ (ЛД 50/ вояи марговар 50% - вояи миёнаи марговари концентратсияи маводро дар як миллиграмми маҳлули ба як килограмм вазни зинда таъсиркунанда инъикос менамояд, ки боиси фавти 50 фоизи ҳайвоноти таҳти таҷриба қарордошта мегардад), давомдорӣ (тағйирнопазирӣ) дар муҳит ва наботот, ҳалшавӣ, бухоршавӣ, концентратсия дар вазни умумии партовҳо ва ғайра. Ба ғайр аз ин ҳангоми муқаррар намудани ҷанбаҳои объективии вайрон кардани қоидаҳои муносибат бо маводи химиявӣ нишондихандаҳои заҳролудкунандаи онҳо ба инобат гирифта мешавад (миқдори маводи гузаронидашуда ё

чаббидашуда (абсорбиратсия) роҳҳои ҷазб ба организм, наваъ ва хусусияти зарар, муҳлати вақте, ки барои ошкор шудани иллат зарур аст, таъсири мутақобила (синергизм), яъне афзоиши қувваи захролудкунандаи маводи ибтидоии химиявӣ ҳангоми таъсири мутақобила бо дигар мавод дар вақти афтодани (интиқоли) он ба муҳити атроф ва ғайра.

Мавод ва партовҳои бактериологӣ (биологӣ) ва қоидаҳои муносибат бо онҳо мутақобила санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар якҷанд самт танзим мегардад: фаъолият оид ба танзими биомасса, ба муҳити атроф интиқол додани организми зиндае, ки хоси он намебошад, фаъолияти корхонаю муассиса ва шаҳрвандон оид ба истифодаи захираҳои табиӣ ва таъсир ба муҳити атроф (қоидаҳои экологӣ ва санитарӣ), фаъолият вобаста ба воридоту содироти растаниҳо, ҳайвонот, мавод ва партовҳои биологӣ.

Ба мафҳуми партови радиоактивӣ на танҳо мавод ва моддаҳои минбаъд истифоданашаванда, инчунин маҳсулот, таҷҳизот, объектҳои пайдоиши биологӣ, ки дар онҳо таркиби нуклидҳо аз сатҳи муқаррарнамудаи санадҳои меъёрӣ баланд мебошанд, дохил мегардад. Онҳо ҳангоми истихроҷ ва коркарди маъданҳои радиоактивӣ, тайёр кардани сӯзишвории атомӣ, дар ҷараёни истехсоли энергия дар нерӯгоҳҳои атомӣ, дар раванди истехсоли маводи силоҳи ядрой, дар ҷараёни истифода ва нобудсозии киштиҳои дорои таҷҳизоти нақлиётӣ энергетикӣ ядрой, гузаронидани корҳои илмию тадқиқотӣ бо истифодаи моддаҳои радиоактивӣ ва маводи таҷзияшаванда (ба қисмҳо ҷудошаванда), ҳангоми истифодаи нуклидҳо дар соҳаи тиб, илм, техника, инчунин ҳангоми тарқишҳои зеризаминии ядрой ба миён меоянд.

Наваъҳои манъшудаи партовҳои хатарнок партовҳои мебошанд, ки ба вучуд омадани онҳо дар ҳама ҳолат манъ аст, мисол моддаҳои захролудкунандаи саҳттаъсир, ки дорои таъйиноти ҷангӣ мебошанд; истехсоли онҳо ҳангоми иҷрои ҷараёнҳои мухталифи истехсолӣ ва технологӣ манъ аст. Истехсоли онҳо бе литсензия (ичозатномаи) дахлдор дар ҳаҷме, ки аз андозаи муқарраргардида ё консентратсияи муайян зиёд аст ё дар ҷойҳои муайян ё дар давраи муайян манъ аст.

Истехсоли наваъҳои мамнӯи партовҳои хатарнок – ин ҷараёни технологӣ ё маҷмӯи ҷараёни технологие мебошад, ки ба таври қасбӣ, дар асоси доимӣ ё муваққатӣ, бо мақсадҳои қаблан муқарраргардида анҷом дода мешавад ва дар натиҷаи он наваъҳои мамнӯи партовҳои хатарнок ба миён меоянд. Гузаронидани таҷрибаҳои алоҳида, ки дар натиҷаи он наваъҳои мамнӯи моддаҳои хатарноки фаръӣ ба миён меоянд ва барои ҳамин таҷриба (таҷри-

баҳо) партов мебошанд, навъҳои мамнӯи партовҳои истехсолии хатарнок ба ҳисоб намераванд.

Тарафи объективии ин таркиби ҷиноят инҳоро дар бар мегирад:

- а) кирдор дар шакли ҳаракат ё беҳаракатӣ;
- б) оқибат;
- в) робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат.

Тарафи объективии ҷиноят истехсоли навъҳои мамнӯи партовҳои хатарноки пешбининамудаи қисми 1 моддаи 223 КҶ ҚТ истехсоли онҳо, фарорасии оқибат (ба миён омадани таҳдиди зарари моҳиятан хатарнок ба саломатии инсон ва муҳити атроф) ва мавҷудияти алокаи сабабӣ байни истехсоли партовҳои хатарнок ва ба миён омадани таҳдидро дар бар мегирад. Мутаносибан чунин таркиби ҷиноят ба ғайр аз расонидани зарар ба муҳити табиӣ боиси расонидани зарар ба ҳаёт ва саломатии инсон мегардад. Ҳамзамон зарар ба саломатии инсон метавонад мустақиман бо ҳамин таркиби ҷиноят расонида шавад. Яъне, мутобиқи ҳамин модда зараре, ки ба муҳити атроф расонида шудааст, метавонад боиси расонидани зарар ба саломатии инсон нагардад.

Таркиби ҷиноят дар қисми 1 моддаи 223 КҶ ҚТ муқарраргардида расмӣ мебошад. Ҷиноят аз лаҳзаи вайрон кардани қоидаҳои муносибат бо моддаҳо ва партовҳои аз нигоҳи экологӣ хатарнок, ки барои расонидани зарари ҷиддӣ ба саломатии инсон ё муҳити атроф таҳдид мекунад, хотимаёфта эътироф мегардад.

Қонун се гурӯҳи оқибатҳои чунин навъи ҷиноятро пешбинӣ менамояд: 1) дар таркиби умумӣ- таҳдиди расонидани зарари назаррас ва муҳити зист; 2) дар таркиби вазнинкунанда - ифлосшавӣ, сироят ва захролудшавии муҳити зист расонидани зарар ба саломатии инсон ё маҳви саросарии ҳайвонот; 3) инчунин аз беэҳтиётӣ боиси ҷавони инсон гардидан ё бемории одамон.

Мӯҳтавои таҳдид эҳтимоли расонидани зарари ҷиддӣ ба саломатии инсон мебошад, ки таҳти он ҳеҷ набошад расонидани зарари барои ҳаёт ва саломатӣ хатарнок ё дигар оқибатҳои пешбининамудаи қисми 1 моддаи 110 КҶ ҚТ ё имконияти расонидани зарари назаррас ба муҳити зист, ки ҳангоми он бад гардидани сифати муҳити атроф ва ҳолати объектҳои табиӣ вобаста ба захролудшавӣ, сироят ё ифлосшавӣ ба мушоҳида мерасад ё бад гардидани шароитҳои экологии фаъолияти ҳаётии инсон ё бемориҳои одамон ва талафи ҳайвонот фаҳмида мешавад.

Робитаҳои сабабӣ байни истехсоли навъҳои мамнӯи партовҳои хатарнок ва руҳ додани таҳдиди фарорасии зарари назаррас ба саломатии одамон ва муҳити атроф ҳатмӣ мебошад. Ҳамзамон таҳдид на аз сабаби истифодаи онҳо ё вайрон кардани қо-

идаҳои муносибат бо онҳо, балки маҳз дар натиҷаи истехсоли навъҳои мамнӯи партовҳои хатарнок ё таҳти таъсири омилҳои дигар ба миён меояд.

Таркиби ҷинойти марбут ба истехсоли навъҳои мамнӯи партовҳои хатарнок, ки қисми 2 моддаи 223 пешбинӣ намудааст, дар муқоиса ба таркиби асосӣ инчунин иҷрои амалро ҷиҳати истехсоли навъҳои мамнӯи партовҳои хатарнок дар минтақаҳои офати экологӣ ё дар минтақаҳои ҳолатҳои фавқулодаи экологӣ, инчунин дар натиҷаи ҷунин амал расонидани зарар ба саломатии инсон ё фавти саросарии ҳайвонотро дар бар мегирад.

Минтақаҳои ҳолатҳои фавқуллодаи экологӣ қитъаҳои ҳудуди ҚТ эълон мегардад, ки дар он дар натиҷаи фаъолияти хоҷагидорӣ ё дигар навъи фаъолият тағйироти устувори манфӣ дар муҳити атроф ба миён меоянд ва он ба саломатии аҳоли ҳолати табиӣ системаи экологӣ, фонди генетикии наботот ва ҳайвонот таҳдид мекунад.

Минтақаҳои офати экологӣ қитъаҳои ҳудуди ҚТ эълон мегардад, ки дар натиҷаи фаъолияти хоҷагидорӣ ё дигар навъи фаъолият тағйироти амиқи барқарорнашавандаи муҳити атроф ба миён омада, дар натиҷаи нихоят бад гардидани саломатии аҳоли, вайрон шудани тавозуни табиӣ, харобии низомҳои табиӣ экологӣ, дигратсияи олами наботот ва ҳайвонот ба мушоҳида мерасад.

Қонунгузориҳои ҳифзи захираҳои табиӣ инчунин дар ҳаҷми умумӣ мақоми минтақаҳои махсусро муқаррар менамояд. Ҳамин тавр, мутобиқи Кодекси оби ҚТ, минтақаҳои ҳолатҳои фавқулодаи экологӣ ва офатҳои экологӣ метавонанд иншооти об, як қисми онҳо ва майдонҳои захираи об эълон гарданд, ки дар онҳо дар натиҷаи фаъолияти хоҷагидорӣ ё равандҳои табиӣ тағйирот ба миён омада, ба саломатии одамон, олами наботот ва ҳайвонот, ҳолати муҳити атроф таҳдид менамояд.

Таркиби ҷинойти пешбининамудаи қисми 3 моддаи 223 фарорасии оқибатҳоро дар шакли фавти инсон ё бемории оммавии одамон имконпазир мешуморад.

Таҳти мафҳуми бемории оммавии одамон ҳамзамон мубталои беморӣ гардидани ду шахс ё зиёда аз он дар назар дошта шудааст, ки мутобиқи ҳамон як амали вобаста ба истехсоли навъҳои мамнӯи партовҳои хатарнок руҳ додааст.

Қонунгузориҳои амалкунандаи экологӣ дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии мухталиф доираи васеи қоидаҳои муносибат бо мавод ва партовҳои радиоактивӣ, бактериологӣ ва химиявиро дар бар мегирад.

Ҳамин тавр дар Кодекси тандурустии ҚТ талаботи санитарии эпидемиологӣ нисбати чамбоварӣ, истифода, безаргардонӣ, ин-

тиқол, ниғаҳдошт ва гӯр қардани партовҳои истеҳсоли ва истеъмолӣ муайян гардидааст, ки бояд мутобиқи қоидаҳои санитарӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ анҷом дода шаванд.

Тартиб, шарт ва усули чамбоварӣ, истифода, безараргардонӣ, интиқол, ниғаҳдошт ва гӯр қардани партовҳои истеҳсоли ва истеъмолӣ аз ҷониби мақомоти ҳокимияти худидораи маҳаллӣ ҳангоми мавҷудияти ҳулосаи санитарӣю эпидемиологӣ оид ба мутобиқати тартиб, шарт ва усули санитарӣ муқаррар карда мешавад. Партовҳои истеҳсоли ва истеъмолӣ, ки ҳангоми назорати радиатсионӣ баланд гардидани сатҳи муқарраргардидаи қоидаҳои санитарии манзари радиатсионӣ ба мушоҳида мерасад, бояд мутобиқи қонунгузории ҚТ дар соҳаи таъмини амнияти радиатсионӣ таҳти истифода, безараргардонӣ, ниғаҳдошт ва гӯр қардан қарор гирад.

Нисбат ба ҳамаи моддаҳои эҳтимолан хатарноки химиявӣ, биологӣ ва пайдоиши табиӣ, ки дар ҳудуди ҚТ истеҳсол ё аз хориҷа барои истифода дар хоҷагии халқ ва соҳаи маишӣ харидорӣ мешавад, бояд ба қайд гирифта шуда, тартиби махсуси муносибат бо онҳо сурат гирад. Барои воситаҳои химиявӣ ва биологӣ ҳифзи растанӣ, танзимкунандагони рушди набототи кишоварзӣ, ҷангалзорҳо, доруҳои фармасевтӣ, маводе, ки ба қабати озон таъсири вайронкунанда мерасонанд, қоидаҳои махсус пешбинӣ шудааст.

Фаъолият оид ба муносибат бо партовҳои хатарнок бояд литсензия карда шавад. Шартҳои ҳатмии литсензиякунони фаъолият оид ба муносибат бо партовҳои хатарнок аз риояи талаботи ҳифзи саломатии инсон ва муҳити зист иборат мебошад.

Тартиби литсензиякунони муносибат бо партовҳои хатарнок аз ҷониби Ҳукумати ҚТ муайян гардидааст.

Партовҳои хатарнок вобаста ба таъсири зараровари онҳо ба муҳити зист ва саломатии инсон ва мутобиқи омилҳои мақоми махсуси ваколатдори ҳокимияти иҷроия дар соҳаи муносибат бо партовҳо бо салоҳияти худ муайян кардааст, ба дараҷаҳои хатарнок ҷудо карда шудаанд.

Барои партовҳои хатарнок бояд шиноснома таҳия гардад. Шиносномаи партовҳои хатарнок дар асоси маълумот оид ба таркиб ва хусусияти партовҳои хатарнок, баҳодихии дараҷаи хатарнокӣ онҳо таҳия карда мешавад. Тартиби чунин шиносномадихиро Ҳукумати ҚТ муайян мекунад:

- мавҷудияти шиносномаи партовҳои хатарнок;
- мавҷудияти таҷҳизоти махсус ва воситаҳои нақлиёти дорои аломатҳои махсус;
- риояи талаботи бехатарӣ нисбати интиқоли партовҳои хатарнок дар воситаҳои нақлиёт;

- мавҷуд будани хуччатҳои интиқол ва супоридани партовҳои хатарнок, бо зикри миқдори партовҳои хатарноки интиқолшаванда, мақсад ва маҳали таъйинот барои интиқоли онҳо.

Қонунгузориҳои экологии ҚТ тартиби ҷамъовариҳои партовҳо (дур андохтани онҳо аз маҳали ташкилҳои ва ҷамъоварӣ бо мақсади истифодаи минбаъдаи ё гӯр кардани он); безаргардониҳои партовҳо (ҷудо кардан аз омехтаҳои зараровар); утилизатсияи партовҳо (безаргардониҳои онҳо, ки хангоми он ҳамзамон маҳсулоти барои истеҳсоли минбаъда зараровар ҷудо карда мешавад); ба анбор гузоштан (муваққатан ҷойгиркунии партов); гӯр кардан (ба таври доимӣ ҷойгиронӣ дар контейнерҳои махсус, маҳалҳои махсус таҷҳизонидашуда); интиқол (ҷойгирониҳои партовҳо аз ҷойи ҷамъоварӣ, истеҳсол ва ба анборгузориҳои дар маҳали минбаъд нигоҳ доштани онҳо, коркард ё гӯр кардани партовҳо); гӯр кардани партовҳо (нигоҳ доштани партовҳо дар анборҳои махсус бо мақсади пешгирии афтодани маводи хатарнок ба муҳити зист) ва ғайраро муайян мекунад.

Оқибатҳои ҷинойт, ки аз вайрон кардани қоидаҳои муносибат бо маводи радиоактивӣ, химиявӣ ва бактериологӣ, инчунин партовҳо иборат аст, ҳамон оқибатҳоест, ки хангоми истеҳсоли навҳои мамнӯи партовҳо пешбинӣ шудааст.

Тарафи субъективии ин ҷинойтро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад.

Тарафии субъективии ҷинойт, ки қисми 3 моддаи 223 ҚЧ ҚТ пешбинӣ намудааст, бо ду шакли гуноҳ содир карда мешавад: қасди нисбат ба вайрон кардани қоидаҳои зикргардида ва бехатарии нисбат ба оқибат дар намуди бемориҳои оммавии инсон ё марги инсон.

Субъекти ин ҷинойт махсус эътироф мешавад: шахси воқеии мукаллафе эътироф мешавад, ки ба синни 16 расида, вазифадор аст қоидаҳои муносибат бо мавод ва партовҳоро, ки ба муҳити зист хатари имконпазир доранд, риоя кунад.

Категорияи ҷинойти дар моддаи 223 ҚЧ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

Вайрон кардани қоидаҳои бехатарӣ хангоми муносибат бо омилҳои микробиологӣ ё дигар омилҳои биологӣ ё токсинҳо (моддаҳои захрнок)

Вайрон кардани қоидаҳои бехатарӣ хангоми муносибат бо омилҳои микробиологӣ ё дигар омилҳои биологӣ ё токсинҳо (моддаҳои захрнок) ҳамчун ҷинойт дар моддаи 224 ҚЧ ҚТ муқарраргардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад. Дар диспозитсияи ин

модда аломатҳои ҷинойти зикргардида ифода гардидаанд: вайрон кардани қоидаҳои бехатарӣ ҳангоми муносибат бо омилҳои микробиологӣ ё дигар омилҳои биологӣ ё токсинҳо, агар он аз беэҳтиётӣ ба саломатии одамон зарар расонида, боиси паҳн гардидани эпидемия (касалиҳои сирояткунанда) ё эпизоотия (муромурии ҳайвонот) ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Объекти бевоситаи ҷинойт муносибатҳои ҷамъиятӣ оид ба ҳифзи муҳити зист ва таъмини амнияти экологии аҳоли мебошад. Предмети ҷинойт муҳити зист дар маҷмӯи унсурҳои таркибии он мебошад.

Тарафи объективии ҷинойт бо вайрон кардани (ҳаракат ё беҳаракати) қоидаҳои бехатарӣ ҳангоми муомила бо моддаҳои микробиологӣ ё дигар моддаҳои биологӣ ё токсинҳо тавсиф карда мешавад. Дар бораи қоидаҳои бехатарии кор бо агентҳои биологӣ ва токсинҳо муқаррароти махсус вучуд надорад. Агенти микробиологӣ ҳамчун микроорганизм, вирус, моддаҳои бактериявӣ фаҳмида мешавад. Дигар агентҳои биологӣ метавонанд, масалан, ҳама гуна моддаҳои сироятӣ ё интиқолдиҳандаи онро дар бар гиранд, ки метавонанд боиси марг, беморӣ ё дигар функцияи биологӣ бадани инсон, ҳайвонот, растани ва дигар организмҳои зинда, инчунин зарар ба ғизо, об, таҷҳизот, ҳама гуна тағйироти моддӣ ё зарарноки муҳити зист бошанд. Истилоҳи "токсин" ба ҳама гуна моддаҳои заҳролуд, ки аз ҷониби организми зинда ҷудо карда мешавад, новобаста аз пайдоиш ва усули истехсол, ишора мекунад. Токсинҳо функцияҳои организми зиндаро бозмедоранд. Онҳо метавонанд аз пайдоиши бактериявӣ, растани ё ҳайвонот бошанд. Аз ҳама маъмул ва омӯхташуда токсинҳои бактериявӣ мебошанд, ки ба экзотоксинҳо (бактерияҳо ҳангоми фаъолияти ҳаёташон ҷудо мешаванд) ва эндотоксинҳо (пас аз марги бактерияҳо хориҷ мешаванд, маҳсулоти мубодилаи моддаҳо мебошанд) тақсим мешаванд. Қоидаҳои бехатарӣ ба коркарди микробиологӣ ё дигар агентҳои биологӣ ё токсинҳо дахл доранд. Табобат дар доираи меъёри баррасишаванда ҳама гуна намуди фаъолиятро дорад, ки ба ташаккул, нигоҳ доштан, истифода, интиқол, нобуд кардани ин агентҳои биологӣ ё токсинҳо алоқаманд мебошад. Дар қонун оқибатҳои ҷинойт расонидани зарар ба саломатии инсон, паҳншавии эпидемияҳо ва эпизоотияҳо ё дигар оқибатҳои вазнинро номбар мекунанд. Зарар ба саломатӣ дар расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ ба ҳадди ақал ба як шахс ифода карда мешавад. Эпизоотияҳо ҳодисаҳои сироятёбӣ ва бемориҳои оммавии ҳайвонот мебошанд. Мафҳуми «дигар оқибатҳои вазнин» ба ҳамон чизест, ки дар моддаи мазкур баррасӣ шудааст.

Байни вайрон кардани қоидаҳо ва оқибатҳо бояд алоқаи сабабӣ муқаррар карда шавад. Чиноят аз лаҳзаи ба вучуд омадани оқибатҳои зикршуда анҷомёфта ҳисоб карда мешавад.

Тарафи субъективи ин чиноятро гуноҳ дар шакли беэҳтётӣ ташкил медиҳад.

Субъекти чиноят – махсус: шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида, ки дар ихтиёраш моддаҳои биологӣ ё моддаҳои захрнок мавҷуд аст, вазифадор аст қоидаҳои муомилоти онҳоро риоя наояд. Одатан, инҳо шахсоне мебошанд, ки маводи зикршударо тибқи вазифаҳои касбии худ истифода мебаранд ё аз рӯйи хусусияти қори худ ба онҳо дастрасӣ доранд.

Агар дар натиҷаи содир намудани кирдори дар қисми 1 моддаи 224 КҶ ҚТ муқарраргардида, аз беэҳтӣ боиси марги инсон гардида бошад, пас ҷавобгарии чиноятӣ бо қисми 2 моддаи мазкур фаро мерасад.

Категорияи чиноят, ки дар қисми 1 ва 2 моддаи 224 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин эътироф мешавад.

Вайрон кардани қоидаҳои байторӣ (ветеринарӣ) ва қоидаҳои барои мубориза ба муқобили касалӣ ва ҳашароти зараррасони растани муқарраршуда

Вайрон кардани қоидаҳои байторӣ (ветеринарӣ) ва қоидаҳои барои мубориза ба муқобили касалӣ ва ҳашароти зараррасони растани муқарраршуда ҳамчун чиноят дар моддаи 225 КҶ ҚТ пешбинӣ гардидааст. Аломатҳои ин чиноят дар моддаи зикргардида ифода ёфтаанд: вайрон кардани қоидаҳои байторӣ, ки аз беэҳтӣ боиси паҳн гардидани эпидемия (касалиҳои сирояткунанда), эпизоотия (муромурии ҳайвонот) ё дигар оқибатҳои вазнин шудааст.

Мақсади моддаи 255 КҶ ҚТ аз таъмини амнияти санитарии эпидемиологӣ, байторӣ ва фитосанитарии аҳоли, яъне ба иборати дигар риояи гурӯҳи қоидаҳои аз рӯйи предмет ва мӯҳтаво мухталифи танзимкунандаи байторӣ, инчунин мубориза бо касалиҳо ва зараррасонҳои растаниҳо иборат аст.

Объекти бевоситаи чиноят аз муносибати ҷамъияти иборат аст, ки ҳифзи олами ҳайвонот ва наботот, инчунин муносибатҳои амнияти экологиро аз касалиҳои хатарнок танзим менамояд.

Хавфнокии ҷамъиятӣ аз маҳдуд сохтани манфиатҳои ҳифзи табиат ва экологии аҳоли иборат мебошад.

Предмети чиноят аз вайронкунии қоидаҳои байтории дар қисми 1 моддаи 225 КҶ ҚТ ифодагардида аз саломатии ҳайвоноти

хонагӣ ва ваҳшӣ иборат мебошад, ки тибқи қоидаҳои байторӣ ҳифз карда мешаванд.

Қоидаҳои байторӣ – қоидаҳои мебошанд, ки бо мақсади мубориза бо эпизоотия, касалиҳои оммавӣ ё касалиҳои алоҳидаи ҳайвоноти хонагӣ, инчунин тибқи тартиби муқарраргардида аз муҳити зисти ҳайвоноти ваҳшӣ гирифташуда, қоидаҳои гузаронидани чорабиниҳои байторию санитарӣ, муолиҷавӣ, байторию пешгирикунанда, қоидаҳои карантинӣ, қоидаҳои аз байн бурдани манбаъҳои касалӣ ва ғайра муқаррар гардиданд.

Қумҳурии Тоҷикистон иштирокчии созишномаҳои байналмилалӣ мебошад, ки тартиби воридот ва содироти ҳайвонот, растаниҳо, тухмӣ ва ғайраро муқаррар менамояд. Ҳамин тавр 20 феввали соли 1935 дар Женева Конвенсияи байналмилалӣ оид ба мубориза алайҳи касалиҳои ҳайвонот, Конвенсияи байналмилалӣ оид ба воридот ва содироти маҳсулоти чорво (ба истиснои гӯшт, фабрикатҳои гӯшт, маҳсулоти тозаи ҳайвонот, шир ва дигар маҳсулоти ширӣ), Конвенсияи байналмилалӣ оид ба транзити ҳайвонот, гӯшт ва дигар маҳсулоти чорводорӣ ба имзо расидааст.

Тарафи объективи чинояти пешбининамудаи қисми 1 моддаи 225 КҶ ҚТ бо аломатҳои зерин тавсиф мегардад:

- а) вайрон кардани қоидаҳои байторӣ;
- б) оқибатҳо дар шакли эпизоотия ё дигар оқибатҳои вазнин;
- в) алокаи сабабӣ байни вайрон кардани қоидаҳо ва оқибатҳои фарорасида.

Ба сифати оқибати ҳамин чиноят эпидемия (касалиҳои сирояткунанда), эпизоотия (муромурии ҳайвонот) ё дигар оқибатҳои вазнин, мисол, талафи саросарии ҳайвоноти хонагӣ, ки таҳти аломати эпизоотия қарор намегиранд, паҳншавии касалӣ байни ҳайвоноти ваҳшии ҳамин минтақа ва талафи онҳо, интиқоли касалиҳои барои ҳайвонот ва одамон умумӣ ҳатто ба як инсон ва ғайра зикр мегардад.

Тарафи субъективи чинояти пешбининамудаи қисми 1 ва 2 моддаи 225 КҶ ҚТ-ро гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ ташкил медиҳад.

Субъекти ин чиноят шахси воқеии муқаллафе мебошад, ки ба синни 16 расидааст.

Тарафи объективи чинояти пешбининамудаи қисми 2 моддаи 225 КҶ ҚТ чунин тавсиф мегардад:

- а) вайрон кардани қоидаҳои мебошад, ки барои мубориза алайҳи касалиҳо ё зараррасонҳои растаниҳо муқаррар гардидааст;
- б) оқибатҳо дар шакли оқибатҳои вазнин, аз ҷумла эпифитотия (касалиҳои сироятии растаниҳо), ки минтақаҳои алоҳида, худуди кишвар ё як чанд кишварро фаро гирифтааст;

в) робитаи сабабӣ байни вайрон кардани қоидаҳо ва оқибатҳои фарорасида.

Вайрон кардани қоидаҳои барои мубориза алайҳи касалиҳо ва зараррасонҳои растаниҳо муқарраргардида дар асоси амале, ки мутобиқи қоидаҳои дахлдор мустақиман манъ гардидаанд, анҷом дода мешавад (мисол, ба ҳудуди ҚТ ворид намудани ғаллаи тухмӣ, ки заҳролуд шудааст, картошкаи дорои фитифтороз, дастури шахси мансабдор дар хусуси кишти тухмиҳои заҳролудшуда ва ғайра), инчунин беамалӣ, хангоме, ки шахси гунаҳгор дастури қоидаҳои дахлдори фаъолиятро иҷро намекунад, мисол чораҳои зарурии агротехниқиро намегузаронад, чиҳати мубориза алайҳи зараррасонҳои чангал, маҳдудсозии қитъаҳои ҳудуд, ки бо ангебандагони касалиҳои растанӣ ва ғайра заҳролуд шудаанд, чорабиниҳо намеандешанд.

Тарафи субъективи ҷинояти пешбиниамудаи қисми 1 ва 2 моддаи 225 ҚҚ ҚТ-ро гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ ташкил медиҳад.

Субъекти ҷинояти қисми 2 моддаи 225 ҚҚ ҚТ шахси воқеии муқаллафе мебошад, ки ба синни 16 расидааст ва ба зиммаи ӯ мутобиқи меъёрҳои махсус ё санадҳои ҳуқуқии татбиқшаванда риоя ва назорати риояи қоидаҳои мубориза муқобили зараррасонҳо ва касалиҳои растанӣ гузошта шудааст, инчунин шаҳравандоне, ки ба истисноати кишоварзӣ ва боғпарварӣ машғуланд ва ғайра.

Оқибатҳои вазнин дар ҳолати мазкур ба ғайр аз паҳншавии эпифитотия, инчунин аз расонидани зарар ба саломатии инсон, касалии ҳайвонот, нобудшавии қитъаҳои чангал, аз кишт баровардани заминҳои кишоварзӣ, ки дар онҳо боғпарварӣ ва растанипарварӣ сурат мегирад, иборат мебошад.

Таркиби ҷиноят моддӣ мебошад.

Категорияҳои ҷинояте, ки дар қисми 1 ва 2 моддаи 225 ҚҚ ҚТ муқаррар гардидаанд, начандон вазнин эътироф мешаванд.

§ 3. Ҷиноятҳои экологии махсус, ки ба континентҳои табиӣ алоҳидаи табиат (ҳайвоноту наботот) таҷовуз мекунанд

Ифлос кардани об

Ифлос кардани об ҳамчун ҷиноят дар моддаи 226 ҚҚ ҚТ муқаррар гардида, он аз 3 қисм иборат мебошад. Аломатҳои ҷинояти ифлос кардани об дар диспозитсияи моддаи 226 ҚҚ ҚТ муқаррар гардидаанд: ифлос ё олуида кардани обҳои рӯйзаминӣ ё зеризаминӣ, манбаъҳои оби нӯшиданӣ, мунтазам кам кардани захираҳои об ё бад кардани сифати он ё шакли дигари тағйири хусусиятҳои табиӣ он, агар чунин кирдор дар давоми соли баъд аз

татбики ҷазои маъмурӣ содир шуда бошад. Аз матни диспозитсияи моддаи 226 КҶ ҚТ бар меояд, ки дорои преюдитсияи маъмурӣ мебошад.

Ҳамин модда барои қонунгузорию ҷиноятии ҚТ нав намебошад ва таҳрири моҳиятан тағйирёфтаи дигар қонуни ҚТ, ки то ин вақт амал мекард, дар бар мегирад.

Соҳтори ин модда ниҳоят мураккаб мебошад. Дар модда як таркиби оддии ҷиноят барои ифлос кардани об муқаррар гардидааст, ки вобаста ба фарорасии оқибатҳо ва ҳолати содир намудани ҷиноят (маҳал) чудо карда мешавад.

Талаботи зиёди муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ нисбат ба ҳифзи иншооти обӣ аз он сабаб ба миён омадаанд, ки барои фаъолияти ҳаётии инсон ниҳоят муҳим буда, паҳншавии таъсири ифлосшавӣ ба дигар объектҳои муҳити зист, мисол ба олами ҳайвонот, ҷангалзор, замин, қаъри замин зиёд аст, инчунин аз сабаби мушкилии барҳамдиҳии оқибатҳои кирдорҳои ҷиноятӣ қорҳои барқарорсозӣ ниҳоят гарон хоҳанд буд.

Қоидаҳои ҳифзи об дар аксари қонунгузориҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар бар гирифта шудааст. Мисол дар Кодекси об қоидаҳои ҳифзи об аз ифлосшавӣ, қоидаҳои танзимкунандаи таъйинот, муайян намудан ва ситонидани пардохт ва муайянкунандаи меъёри партови маводи ифлоскунанда ва ҷойгиркунии партовҳо дар меъёрҳои мухиталифи санитарии эпидемиологӣ ва ғайра мавҷуданд.

Предмети ҳамин ҷиноят – аз обҳои зеризаминӣ ва рӯйизаминӣ, инчунин манбаъҳои бо оби нӯшоки таъминкунанда иборат мебошад.

Обҳои рӯйизамини мутобиқи Кодекси оби ҚТ обҳои ба ҳисоб мераванд, ки ба таври доимӣ ё муваққатӣ дар иншооти рӯйизамини об мебошанд ва дар онҳо ҷамъшавии доимӣ ё муваққатии об дар рӯйи замин дар шакли манзари он ҷой гирифта, дорои ҳудуд ҳаҷм ва шакли низоми обӣ мебошад. Объектҳои обҳои рӯйизамини аз обҳои рӯйизаминӣ, қаъри ва соҳилҳо иборат аст.

Ба обҳои зеризаминӣ аз ҷумла оби маъданӣ, ки дар иншооти зеризаминии обӣ мавҷуданд, марбут мебошанд. Мутобиқи Кодекси оби ҚТ иншооти обҳои зеризаминӣ маҷмӯи обҳои вобаста ба алоқаи гидравликӣ дар маъданҳои кӯҳӣ, ки дорои сарҳад, ҳаҷм ва нақши муайяни низоми обӣ мебошанд, эътироф мегарданд. Навъҳои мухталифи объектҳои зеризаминии обӣ чудо карда шуданд: обҳои, ки дар тарқишҳо ва ҷойҳои холигии маъданҳои кӯҳӣ ҷойгир буда, ба ҳам алоқаи гидравликӣ доранд; ҳавзаҳои обҳои зеризаминӣ – маҷмӯи горизонтҳои обдоре, ки дар қаъри замин мавҷуданд, қонҳои обҳои

зеризаминӣ – як қисми горизонти обдоре, ки дар доираи он барои кашида гирифтани обҳои зерзаминӣ шароити мусоид мавҷуд аст; фаввораи табиӣ обҳои зеризаминӣ – баромадани обҳои зеризаминӣ ба хушкӣ ё ба зери об.

Манбаҳои таъминкунандаи оби нӯшокӣ - ин объектҳои рӯйизаминӣ ё зеризаминии оби мебошанд, ки аз ифлосшавӣ муҳофизат шуданд ва метавонанд ҳамчун оби нӯшокӣ истифода бурда шаванд. Барои эҳтиёҷоти зикргардида қобили истифода будани обҳои рӯйизаминӣ ё зеризаминиро мақоми давлатии санитарияу эпидемиологӣ муайян мекунад.

Тарафи объективии ҳамин ҷинойтро муайян мекунад:

а) кирдоре, ки аз ифлос кардани оби нӯшокӣ, кам кардани обҳои рӯйизаминӣ ё зеризаминӣ, манбаҳои таъминот бо оби нӯшокӣ ё дигар навъи тағйир додани хосиятҳои табиӣ он иборат аст;

б) оқибатҳои ҷинойт – расонидани зарари моҳиятан назаррас ба олами ҳайвонот ва наботот, захираҳои моҳӣ, хоҷагии чангал ё кишоварзӣ;

в) робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибатҳои фарорасида.

Муҳтавои кирдоре, ки тарафи объективии ҳамин ҷинойтро ташкил медиҳад, дар Кодекси оби ҚТ муайян гардидааст.

Таҳти мафҳуми ифлосшавии иншооти об партов ба манбаи об ё ба тарзи дигар ба он ҳамроҳ намудани маводи зараровар дар назар дошта шудааст, ки сифати обҳои рӯйизаминӣ ё зеризаминиро бад карда, истифодаи онро маҳдуд месозад ё ба ҳолати қаъри об ё соҳилҳои объектҳои об таъсири манфӣ мерасонад.

Таҳти мафҳуми олудашавии об ба манбаҳои партов кардан ё ба тарзи дигар ба он чорӣ шудани предметҳо ё зарраҳои ҳалношуда фаҳмида мешавад, ки он ҳолати объекти обро бад мебардонад ё истифодаи объектҳои обро мушкул месозад.

Таҳти мафҳуми камшавии об - ба таври усутвор камшавии захираҳои об ва бад гардидани сифати обҳои зеризаминӣ ва рӯйизаминӣ фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми ба таври дигар тағйирёбии хосияти табиӣ обҳои рӯйизаминӣ, зеризаминӣ ва манбаҳои таъмини оби нӯшокӣ ҳама гуна тағйироти хосияти биологӣ, физикӣ ё химиявӣ фаҳмида мешавад. Ин метавонад натиҷаи мустақим дар объекти об ё дар наздикиҳои он гузаронидани корҳои мухталиф (таркиш, корҳои сохтмон ва ғайра) бошад.

Тарафи субъективии ҷинойт бо қасди бавосита тавсиф меёбад. Шахс кирдори зиддиҳуқуқии содирнамудаашро, ки манҳои муқаррарнамудаи қонунгузори ҷинойтӣ ё дигар қонунҳоро вобаста ба ифлос намудани об ё манҳои қонунҳоро вобаста ба зиёд намудани

ҳачми партов ба об ё манъро нисбат ба таркиби сифатии маводу маҳсулоти партовшаванда дарк мекунад ба фарорасии оқибатҳои зикргардида роҳ медиҳад ё нисбат ба онҳо безътиноёна муносибат менамояд. Нисбати оқибати дар шакли фаро расидани фавти инсон безътиётӣ пешбинӣ шудааст.

Субъекти ҳамин ҷинойт метавонад ҳама гуна шахси қобили амал бошад, ки ба синни 16 расидааст.

Категорияи ҷинойт – мутобиқи қисми 1 моддаи 226 КҶ ҚТ наҷандон вазнин, мутобиқи қисми 2 моддаи 226 КҶ ҚТ дараҷаи миёна ва мутобиқи қисми 3 моддаи 226 КҶ ҚТ ҷинойти вазнин мебошад.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 226 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинқунанда ва махсусан вазнинқунандаи ифлос қардани он муқаррар гардидаанд:

- қисми 2:

а) боиси расондани зарари ҷиддӣ ба олами ҳайвонот ё наботот, захираҳои моҳӣ, хоҷагии ҷангал ё соҳаи кишоварзӣ, гардида бошад;

б) бо сабаби безътиётӣ ба саломатии одамон зарар расонида бошад;

в) боиси муромурии саросари ҳайвонот гашта бошад;

г) дар минтақаҳои мамнӯъгоҳи давлатӣ ё парваришгоҳ ё дар минтақаи офати экологӣ ё вазъияти фавқулодаи экологӣ содир шуда бошад.

- қисми 3: қирдори пешбиниамудаи қисмҳои яқум ё дуҷуми ҳамин модда, ки аз безътиётӣ боиси марги инсон шудааст.

Андозаи зарар, ки ба захираҳои моҳӣ ва дигар захираҳои биологӣ обӣ дар натиҷаи вайрон қардани қонунгузорӣ оид ба захираҳои моҳӣ ҳангоми истифода, сохтмон, азнавсозӣ ва васеъ қардани корхона, иншоот ва дигар объектҳо, инчунин гузаронидани корҳои мухталиф дар обанборҳои хоҷагии моҳидорӣ ва қисматҳои наздизоҳилӣ расонида мешавад, бо методикаи махсус, ки қонун муайян қардааст, муқаррар қарда мешавад.

Барои таркиби асосии ҳамин ҷинойт моддаи 226 КҶ ба сифати оқибат инчунин расонидани зарари назаррас ба хоҷагии ҷангал ё кишоварзӣ зикр мегардад. Он метавонад дар касалӣ ё нобудшавии зироатҳои кишоварзӣ дар натиҷаи обёрӣ бо обҳои ифлос, талафи ҳайвонот дар натиҷаи истеъмоли чунин оби заҳролуд, хушк шудани дарахтон ва буттаҳо дар соҳилҳои обанбор, нобуд сохтани ҷойи афзоиш ва фарбеҳшавии моҳиҳо ва ғайра муайян гардад.

Олуда сохтани фазо

Олуда сохтани фазо ҳамчун чиноят дар моддаи 227 КЧ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад. Дар диспозитсияи ин модда аломатҳои чиноятҳои олуда сохтани фазо ифода гардидааст: олуда сохтан ё ба тарзи дигар тағйир додани хосиятҳои табиӣ ҳаво бо баланд кардани меъёрҳои муайяншуда дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои истифодаи дастгоҳҳо, иншоот ё дигар объектҳо, агар ин кирдор ба муҳити табиати зист зарари ҷиддӣ ворид карда бошад.

Агар кирдорҳои пешбининамудаи қисми 1 моддаи 227 КЧ ҚТ аз беэҳтиётӣ ба саломатии инсон зарар расонида бошад – бо қисми 2, ва агар аз беэҳтиётӣ боиси марги инсон гардад, пас бо қисми 3 моддаи зикргардида ҷавобгарӣ фаро мерасад.

Амнияти экологӣ ва муҳити зист ба сифати объекти ин чиноят баромад мекунанд.

Тарафи объективи ин чиноят, яъне ифлосшавии ҳавои атмосфера инҳоро дар бар мегирад:

а) кирдор дар шакли ҳаракат ё беҳаракатӣ, ки аз вайрон кардани қоидаҳои партови маводи ифлоскунандаро ба атмосфера ё вайрон кардани истифодаи дастгоҳҳо, иншоот ё дигар объектҳо;

б) оқибатҳои чинояткорунаи фарорасида дар шакли ифлос намудан ё ба таври дигар тағйир додани хосияти табиӣ ҳаво (қисми 1 моддаи 227 КЧ ҚТ), аз беэҳтиётӣ расонидани зарар ба саломатии инсон (қисми 2 моддаи 227 КЧ ҚТ) ё аз беэҳтиётӣ боиси марги инсон гардиданд (қисми 3 моддаи 227 КЧ ҚТ);

в) робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибатҳои фарорасида.

Вайрон кардани қоидаҳои партови маводи ифлоскунанда ба атмосфера, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муқаррар намудаанд, ҳангоми манъи мустақими анҷом додани чунин партовҳо ё риоя накардани талаботи танзимкунандаи асос, тартиб, ҳаҷм, таркиби сифатӣ ва дигар шартҳои партов мебошад.

Таҳти мафҳуми партов ҳамроҳшавии мавод аз манбаи дахлдор ба атмосфера фаҳмида мешавад. Манбаъ ва омилҳои метрологии ифлосшавӣ, партови саноатӣ ва дигар мафҳумҳо.

Таҳти мафҳуми ифлосшавии ҳавои атмосфера ба ҳавои атмосфера ҳамроҳ шудан ё дар он ба миён омадани маводи зараровар (ифлоскунанда) ба миқдори концентратсияе, ки меъёрҳои давлатии гигиенӣ ва экологӣ барои ҳавои атмосфера муқаррар намудаанд, фаҳмида мешавад.

Вайрон кардани қоидаҳои истифодаи дастгоҳҳо, иншоот ва дигар объектҳо метавонад дар амалҳои мухталифи ҷаблонӣ (миқдор аз кор баровардани иншооти поксозӣ, сари вақти иваз намуда-

ни филтер, тағйир додани низоми кори дастгоҳҳо ва иншоот, ки боиси партовҳои манъгардида, аз лимит зиёд ё партовҳои садамавии маводи ифлоскунанда ба ҳавои атмосфера гардиданд ё боиси тағйирёбии хосиятҳои табиӣ он гардиданд. Ифлосшавии вобаста ба гармӣ, садо, радиатсионӣ ё тағйирёбии дигар.

Беҳаракатӣ метавонад дар риоя накардани низомҳои меъёрии муқарраргардидаи корҳо, истифода набурдани дастгоҳҳои назоратӣ, сарфи назар намудани иттилоот оид ба таркиби сифатии партови маводи ифлоскунанда ба ҳавои атмосфера зоҳир гардад.

Оқибатҳои ҳамин ҷиноят мутобиқи қисми 1 моддаи 227 ҚЧ ҚТ аз ифлосшавии хосиятҳои табиӣ ҳаво иборат мебошад.

Таҳти мафҳуми меъёри гигиениӣ сифати ҳавои атмосфера омилҳои сифатии ҳавои атмосфера фаҳмида мешавад, ки таркиби ниҳоии иҷозатшудаи маводи зарароварро (ифлоскунандаро) дар ҳавои атмосфера инъикос мекунад ва ҳангоми он таъсири зараровар ба саломатии инсон мушоҳида намегардад.

Нишондихандаи муайянкунандаи зарарнокӣ самти амали маводро тасдиқ медиҳад: рефлекторӣ ва резорбтивӣ таҳти тасвири рефлекторӣ ин таасури ретсепторҳои роҳҳои болоии нафаскашӣ фаҳмида мешавад – эҳсоси бӯй, ангезандаи пардаҳои луобӣ, тангнафасӣ ва ғайра. Ин ҳолат ҳангоми таъсири кӯтоҳмуддати маводи зараровар эҳсос мегардад аз ин рӯ таъсири рефлекторӣ асоси муқаррар намудани концентратсияи ниҳоии иҷозатшудаи якдафъанаро ташкил менамояд. Таҳти мафҳуми таъсири резорбтивӣ имконпазирии инкишофи таъсири токсикӣ умумӣ гонадоксӣ, эвриоктоксӣ, мутагенӣ, канцерогенӣ ва дигар таъсир, ки ба миён омадани онҳо метавонад натавонанд аз концентратсияи моддаҳо дар ҳаво, инчунин ба таври тӯлонӣ нафас гирифтани он вобаста мебошад. Бо мақсади пешгирии инкишофи таъсири резорбтивӣ концентратсияи ниҳоии иҷозатшудаи (КНИ) ҳисоби миёнаи шабонарӯзӣ муқаррар карда мешавад. Баъзе моддаҳои рангомезӣ дар сатҳи пасти концентратсия боиси таъсири рефлекторӣ ё резорбтивӣ намегарданд, вале ҳангоми зиёд будани онҳо ба объекти муҳити атроф метавонанд, ранги ғайриоддӣ диҳанд. Мисол, ба барф ва бо ҳамин дар инсон эҳсоси хатар ё номусоидии санитарии гигиениро ба миён меоранд. Вобаста ба ин моддаҳои рангомезӣ ба сифати нишондиханда аз нигоҳи санитарии гигиенӣ баҳо дода мешавад, ки ҳангоми риояи КНИ метавон ба ранги ғайриоддии объектҳои муҳити атрофро пешгирӣ кард.

Дар номгӯ фасли махсус мавҷуд аст, ки партови маводи дахлдорро манъ менамояд.

Мутобики қонун бо мақсади танзими давлатии партови моддаҳои зараровар (ифлоскунанда) ба ҳавои атмосфера меъёрҳои зайли чунин партовҳо муқаррар карда мешавад:

- меъёрҳои техникӣ партовҳо – меъёри партови моддаҳои зараровар (ифлоскунанда) ба ҳавои атмосфера, ки барои манбаҳои партови сайёр ва статсионарӣ, ҷараёни технологӣ, таҷҳизот муқаррар мегардад ва миқдори ниҳии иҷозатшудаи партови моддаҳои зараровар (ифлоскунанда) ба ҳавои атмосфера аз рӯйи ҳисоб ба як воҳиди маҳсулот, иқтидори ҳаракати нақлиёт ё дигар воситаи нақлиёт ва дигар нишондиҳандаҳо инъикос менамояд;

- партовҳои ниҳии иҷозатшуда – меёр партови ниҳии иҷозатшудаи моддаҳои зараровар (ифлоскунанда) ба ҳавои атмосфера, ки барои манбаҳои статсионари ифлоскунандаи ҳавои атмосфера, бодарназардошти меъёрҳои техникӣ партовҳо ва ифлосшавии манзари ҳавои атмосфера бо шарти аз ҷониби ҳамин манбаъ баланд накардани меъёрҳои гигиенӣ ва экологӣ сифати ҳавои атмосфера, сарбории ниҳии иҷозатшуда ба системаи экологӣ, дигар меъёрҳои экологӣ.

Тартиби таҳия ва тасдиқи меъёрҳои партови моддаҳои зараровар (ифлоскунанда) ба ҳавои атмосфера, таъсири зараровари физикӣ ба ҳавои атмосфера ва партовҳои муваққатан ба мувофиқарасида дар низомномаи меъёрҳои партови моддаҳои зараровар (ифлоскунанда) ба ҳавои атмосфера ва таъсири зараровари физики ба он дар қонун муайян карда шудааст.

Меъёрҳои партовҳои ниҳии иҷозатшудаи моддаҳои зараровар, ки ҳавои атмосфераро ифлос мекунад бо дарназардошти иқтидори объект маълумот оид ба мавҷудияти таъсири мутагенӣ ва дигар оқибатҳои зараровар вобаста ба ҳар як манбаи ифлоскунанда мутобики меъёрҳои амалкунандаи концентратсияи ниҳии иҷозатшудаи моддаҳои зараровар ба муҳити зист муқаррар карда мешавад. Расонидани зарар ба саломатии инсон дар натиҷаи аз ҷониби ӯ абсорбсияи моддаҳои ифлоскунанда ҳангоми нафаскашӣ ё захми гардидани пӯст, узвҳои лӯбӣ ва дигар узвҳо ҳангоми таъсири моддаҳои зараровар фаро расида дар расонидани зарари вазнинии гуногун ба саломатӣ ифода меёбад (сабук, на он қадар вазнин).

Муқаррар намудани алоқаи сабабӣ байни партови моддаҳои ифлоскунанда, ки ҳангоми концентратсияи муайян ба саломатии инсон, объектҳои олами ҳайвонот ва наботот, дигар унсурҳои муҳити зист ва ҳавои атмосфера таъсири номусоид мерасонанд ва оқибатҳои фарорасидаи онҳо ҳатмӣ буда, бояд таъсири дигар омилҳо, аз ҷумла ба миён омадани оқибатҳои манфиро дар натиҷаи таъсири мутақобилаи моддаҳои ифлоскунанда, ки аз

ҳамин манбаъ партов шудаанд ва моддаи ифлоскунандае, ки дар натиҷаи ифлосшавии транссарҳадӣ интиқол ёфтаанд, истисно намояд.

Таркиби ҷинойт моддӣ буда, ҷинойт аз фарорасии оқибатҳои зараровари пешбининамудаи қонун хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Тарафи субъективии таркиби ҷинойти пешбининамуда дар шакли қасди бавосита ифода меёбад, ки ҳангоми он шахс вайрон кардани қоидаҳои дахлдорро дарк мекунад, имконпазирии фарорасии ҳолати барои ҳавои атмосфера хатарнокро пешбинӣ намояд ва дидаю дониста ба фарорасии он роҳ медиҳад ё нисбат ба он безътиноёна муносибат менамояд. Нисбати чунин оқибатҳо ба монанди расонидани зарар ба саломатӣ (қисми 2 моддаи 227 КҶ ҚТ) ё боиси марги инсон гардидан (қисми 3 моддаи 227 КҶ ҚТ) беҳтиётӣ ҷой дорад.

Субъекти ҳамин ҷинойт метавонад ҳам шахсе, ки мутобиқи санадҳои меъриии ҳуқуқӣ ба зиммаи ӯ уҳдадорӣ риояи қоидаҳо ва назорати партови моддаҳои зараровар ба ҳавои атмосфера ё истифодаи дастгоҳҳои статационарӣ, иншоот ё дигар объектҳо, аз ҷумла воситаҳои нақлиёт, дастгоҳҳои ҷаббандаи газ ва дигар дастгоҳҳо гузошта шудааст, ва ҳам шахси воқеии мукаллафи ба синни шонздаҳ расидааст, бошад.

Категорияи ҷинойт – қисми 1 моддаи 227 КҶ ҚТ начандон вазнин ва дар қисми 2-3 моддаи 227 КҶ ҚТ дараҷаи миёна.

Хароб кардани замин

Хароб кардани замин ҳамчун ҷинойт дар моддаи 228 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз 3 қисм иборат мебошад. Дар диспозитсияи ин модда аломатҳои ҷинойтии хароб кардани замин ифода гардидаанд: захролуд ё ифлос кардани замин бо маҳсулоти зиёновари хочагӣ ё бо дигар навъи фаъолият дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои муносибат бо доруҳои захрдор, пору, нумӯяи авҷи растанӣ ё дигар моддаҳои хавфноки химиявӣ ё биологӣ ҳангоми ниғаҳдошт, истифода, интиқоли онҳо ҳамчунин дигар усули хароб кардани замин, ки ба саломатии инсон ё ба муҳити табиати зист зарари ҷиддӣ ворид кардааст.

Дар қисми 2 ва 3 моддаи 228 КҶ ҚТ чунин шаклҳои хароб кардани замин муқаррар гардидаанд:

- қисми 2: ҳамин кирдор, ки дар минтақаи офати экологӣ ё вазъияти фавқулодаи экологӣ содир шудааст ё аз беҳтиётӣ ба саломатии одамон зарар расонидааст.

- қисми 3: кирдори пешбининамудаи қисми якуми ҳамин модда, ки аз беҳтиётӣ боиси марги инсон гардидааст.

Объекти ҷиноят аз таъмини тартиботи ҳуқуқии қоидаҳои ҳифз ва истифодаи замин, ки мутобиқи қонун моликияти давлат ба ҳисоб меравад, мебошад.

Предмети ҷиноят ҳамма гуна минтақаҳои замин (киштзор), заминҳои азхудкарда, азхудкардамешуда ва аз ҷониби одамон азхуднакарда, новобаста аз шакли моликият ё хусусияти шахси истифодабарии он иборат мебошад.

Тарафи объективии ҷиноят аз кирдор (ҳаракат беҳаракатӣ):

а) заҳролуд ё ифлос кардани замин бо маҳсулоти зиёновари хочагӣ ё бо дигар навъи фаъолият дар натиҷа вайрон кардани қоидаҳои муносибат бо доруҳои заҳрдор, пору, нумӯяи авҷи растанӣ ё дигар моддаҳои хавфнокӣ химиявӣ ё биологӣ ҳангоми нигоҳдошт, истифода, интиқоли онҳо ҳамчунин дигар усули хароб кардани замин;

б) ба саломатии инсон ё муҳити зист зарари ҷиддӣ ворид кардааст;

в) алоқаҳои сабабӣ байни кирдор ва оқибатҳои фарорасида.

Тарафи субъективии ҷиноят ҳамчун қасди бавосита тавсиф меёбад. Шахс кирдори зиддиҳуқуқии содирнамудаашро дарк мекунад вале дидаю дониста ба фарорасии оқибатҳои зикргардида роҳ медиҳад ё нисбат ба онҳо безътиноёна муносибат менамояд.

Субъекти ҷиноят шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Категорияи ҷиноят – қисми 1 начандон вазнин, қисми 2 ва 3 моддаи 228 КҶ ҚТ дараҷаи миёна.

Вайрон кардани қоидаҳои ҳифз ва истифодаи сарватҳои зеризаминӣ

Вайрон кардани қоидаҳои ҳифз ва истифодаи сарватҳои зеризаминӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 229 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: вайрон кардани қоидаҳои ҳифз ва истифодаи сарватҳои зеризаминӣ ҳангоми лоиҳакашӣ, ҷойгир намудан, сохтмон, ба истифода додан ва истифодаи корхонаҳои саноатии истихроҷи маъдан ё иншооти зеризаминӣ, ки ба истихроҷи канданиҳои ғоиданок алоқаманд нестанд, ҳамчунин худсарона сохтани иншоот дар минтақаҳои ҷойгиршавии канданиҳои ғоиданок, агар чунин кирдор зарари ҷиддӣ ворид намуда бошад.

Моддаи 229 КҶ ҚТ бо конструксиаи худ аломати таркиби ду ҷиноятро дорад. Таркиби ҷинояти якум - вайрон кардани қоидаҳои ҳифз ва истифодаи сарватҳои зеризаминӣ. Таркиби ҷинояти дуюм - худсарона сохтани иншоот дар минтақаҳои ҷойгиршавии канданиҳои ғоиданок.

Амнияти экологӣ ва муҳити зист ба сифати объекти ҷиноят баромад мекунад.

Предмети ин ҷиноят сарватҳои зеризаминии ҳудуди ҚТ мебошад.

Тарафи объективи ҷиноят, ки барои он дар ин модда ҷавобгарӣ муқаррар шудааст, дорои хусусияти аломатҳои зерин мебошад:

а) кирдоре, ки вайрон кардани қоидаҳои ҳифз ва истифодаи сарватҳои зеризаминӣ ҳангоми лоиҳакашӣ, ҷойгир намудан, сохтмон, ба истифода додан ва истифодаи корхонаҳои саноатии истихроҷи маъдан ё иншооти зеризаминӣ, ки ба истихроҷи канданиҳои фойданок алоқаманд нестанд, ҳамчунин худсарона сохтани иншоот дар минтақаҳои ҷойгиршавии канданиҳои фойданокро домест;

б) оқибати хавфнокии ҷамъиятии дар намуди ворид намудани зарари ҷиддӣ;

в) робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибати ба вучудомада.

Қоидаҳои ҳифз ва истифодаи зеризаминӣ бо қонунгузориҳои экологӣ ва кӯҳӣ муқаррар карда мешавад. Барои истифодабарӣ додани сарватҳои зеризаминӣ бо иҷозати махсуси давлатӣ дар намуди литсензия ба расмият дароварда мешавад.

Вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи сарватҳои зеризаминӣ мумкин аст, аз ҷумла дар худсарона коркарди ҷойҳои канданиҳои фойданок бе литсензия, дар риоя накардани қоидаҳои ҳифзи ҷойҳои канданиҳои фойданок аз обзеркунӣ ҳангоми сохтмони корхонаҳои истихроҷи маъдан, дар коркарди сарватҳои зеризаминӣ берун аз ҳудуди минтақаи ҷудокардаи кӯҳӣ ва дигар амалҳо (беамалиҳо) ифода меёбад.

Сохтани иншоот дар минтақаҳои ҷойгиршавии канданиҳои фойданок тибқӣ қонунгузориҳои ҚТ танҳо бо иҷозати мақоми дахлдори давлатӣ анҷом дода мешавад.

Аз ин рӯ, худсарона сохтани иншоот дар минтақаҳои ҷойгиршавии канданиҳои фойданок ҳамон вақт ҳисобида мешавад, ки агар он бе иҷозати мақоми дахлдори давлатӣ анҷом дода шуда бошад.

Оқибати ин ҷиноят ҳамчун зарари ҷиддӣ муайян карда мешавад.

Зарари ҷиддӣ ҳангоми содир намудани амалҳои зикргардида дар ҳар ҳолати мушахас вобаста ба ҳолатҳои парванда аз ҷониби суд муайян карда мешавад.

Тарафи субъективи ҷиноят қасди бавосита мебошад. Шахс кирдори зиддиҳуқуқии содиркардаи худро дарк карда, имконияти фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфнокии онро пешбинӣ

намуда, фаро расидани оқибатро нахоста, вале дидаю дониста ба ин оқибатҳо роҳ медиҳад ё нисбат ба онҳо безътиноёна муносибат мекунад.

Субъекти чиноят оид ба таркиби чинояти якум - махсус мебошад. Ҷ метавонад шахси мансабдоре, ки лоихакашӣ, чойгир намуздан, сохтмон, ба истифода додан ва истифодаи корхонаҳои саноатии истихроҷи маъдан ё иншооти зеризаминиро ба амал мебарорад, шуда метавонад.

Субъекти чиноят оид ба таркиби чиноят дуум (худсарона сохтани иншоот) умумӣ мебошад. Ҷ метавонад шахси воқеии муқаллафе, ки ба синни 16 расидааст, шуда метавонад.

Таркиби чиноят - моддӣ мебошад. Чиноят ҳангоми расонидаани зарари қиддӣ хотимаёфта эътироф мегардад.

Категорияи чиноят- начандон вазнин мебошад.

Сайди ғайриқонунии ҳайвоноти обӣ

Сайди ғайриқонунии ҳайвоноти обӣ ҳамчун чиноят дар моддаи 230 ҚҶ ҚТ муқаррар гардида, он аз 2 қисм иборат мебошад. Аломатҳои ин чиноят дар диспозитсияи моддаи зикргардида ифода гардидаанд: сайди ғайриқонунии моҳӣ ё дигар намуди ҳайвоноти обӣ, агар ин кирдор:

а) ба миқдори калон зарар оварда бошад;

б) бо истифода аз усули маҳви оммавӣ анҷом дода шуда бошад;

в) дар чойҳои тухмгузорӣ ё роҳҳои ҳаракат ба он чойҳо содир шуда бошад.

Дар қисми 2 моддаи 230 ҚҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи сайди ғайриқонунии ҳайвоноти обӣ муқаррар гардидаанд:

а) аз ҷониби шахс бо истифодаи мақоми хизматӣ;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаққил;

в) такроран;

г) дар ҳудуди мамнӯъгоҳҳо, парваришгоҳҳо ё дар минтақаи офати экологӣ ё минтақаи вазъияти фавқулодаи экологӣ содир шуда бошад.

Амнияти экологӣ ва ҳифзи муҳити зист ба сифати объекти ин чиноят баромад мекунад.

Предмети чиноят, ки пешбининамудаи қисми 1 моддаи 230 ҚҶ ҚТ якум – ба навъҳо ҷудо кардани моҳӣ, ки дорои аҳаммияти коркарди саноатӣ мебошад, дуум ҳайвоноти ваҳшии баҳрӣ, аз ҷумла мор ва дигар ҳайвоноти обӣ, ки ба онҳо навъҳои мухталифи бемӯҳраҳои обӣ дохил карда мешаванд, инчунин раста-

ниҳои обӣ навъҳои алоҳидаи обсабзҳо, ки аҳаммияти хоҷагӣ до-ранд ва мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муқаррар карда шудаанд.

Предмети ин ҷиноят наметавонад наслҳои пураарзиши моҳӣ, ҳайвоноти ширхор ва дигар захираҳои биологӣ обӣ бошад, ки аз ҷониби шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ дар обанборҳои махсус ё обанборҳои заводҳои коркарди моҳӣ ё дигар ҷойҳо парваришкарда мешаванд. Шикори ғайриқонунӣ ва соҳиб шудан бо он бо мақсадҳои ғаразнок таркиби дахлдори дуздии молу мулки дигарро ташкил медиҳад (моддаи 244 КҶ ҚТ).

Тарафи объективии ҷиноят, кирдореро дар бар мегирад, ки аз шикор иборат аст, ки метавонад ғайриқонунӣ бошад ё зарари калон расонад ё бе расонидани зарари оқибатҳои аз нигоҳи ҷамъиятӣ хавфнок сурат гирад, вале ҳангоми мавҷуд будани ҳолатҳои дар қисми 1 моддаи 230 КҶ ҚТ нишондодашуда.

Таҳти мафҳуми сайд вобаста ба диспазитсияи ҳамин модда чунин навъи фаъолият ба монанди сайди ғайриқонунӣ, куштан, ба даст овардан ё аз муҳити табиӣ гирифтани ҳайвонот ва растаниҳои обӣ фаҳмида мешавад.

Сайди моҳӣ, ҳайвоноти ваҳшии обӣ ва дигар ҳайвоноти обӣ ва растаниҳои ҳангоми ғайриқонунӣ эътироф мегардад, ки агар ин амалро шахс бо вайрон кардани тартиби муқарраргардидаи сайди ин захираҳои биологӣ, яъне бо иҷозати махсус (литсензия) ё дар вақтҳои манъгардида ё дар ҷойҳои манъгардида ё тавассути воситаҳо ва усулҳои манъгардида анҷом дода бошад. Ҳамзамон танҳо ҳангоми вайрон кардани яке аз манъҳои номбаршуда шикор метавонад ғайриқонунӣ эътироф гардад.

Соҳаи татбиқи ҳамин модда – сайди саноатӣ ё ҳаваскоронаи моҳӣ ва дигар захираҳои биологӣ обӣ.

Ҳуқуқи сайди саноатии моҳӣ ба шахсони ҳуқуқӣ ва шахрвандоне, ки ба сифати соҳибкорони инфиродӣ ба қайд гирифта шудаанд, дар асоси иҷозати махсус (литсензия) фароҳам оварда мешавад.

Ба сайди саноатии моҳӣ мутобиқи номгӯи навъҳои литсензияшавандаи фаъолият, ки ба шикори саноатии моҳӣ ва парвариши моҳӣ марбутанд, инҳо дохил карда мешаванд: -

Сайди моҳӣ, дигар навъи ҳайвонот ва растаниҳои обӣ бо мақсадҳои соҳибкорӣ, ки дар шелфи континенталӣ ва минтақаи истисноии иқтисодӣ дар обҳои дохилии Тоҷикистон анҷом дода мешавад.

Барои аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ, инчунин шахсони воқеӣ, ки ба сифати соҳибкорони инфиродӣ ба қайд гирифта шудаанд, анҷом додани сайди варзишӣ ва ҳаваскорона навъҳои алоҳидаи моҳӣ, гирифтани литсензияи номӣ зарур аст. Ба дигар шахси ҳуқуқӣ ё

соҳибкори инфиродӣ интиқол додани литсензия манъ аст. Дар литсензия лимити гирифтани моҳӣ, маҳал ва муҳлати шикор, инчунин воситаи ба даст овардани захираҳои обӣ зикр мегардад.

Назорати аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ доштани литсензия барои ташкили сайди варзишӣ ва ҳавасмандонаи моҳӣ ва риояи талаботи пешбининамудаи литсензия аз ҷониби шахси мансабдори мақоми ҳокимияти иҷроя анҷом дода мешавад.

Аз ин рӯ, сайди моҳӣ бе иҷозатнома, яъне он бе литсензия ё литсензияи муҳлаташ гузашта аз ҷониби на он шахсе, ки литсензия гирифтааст, ё агар бо меъёри зиёд, риоя накардани маҳал ва муҳлати шикор истифодаи воситаи дар литсензия пешбинишуда сурат гирад шикор бе иҷозатнома сурат гирифта ба ҳисоб меравад.

Вақти манъгардида маҳали барои сайд манъшуда воситаҳои манъгардида, усули сайди моҳӣ, ҳайвонот ё растаниҳои обӣ, мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдор муқаррар карда мешаванд.

Сайд дар вақти манъгардида бо он ифода меёбад, ки шикор дар давраи манъӣ шикори ҳама гуна моҳӣ ё дар муҳлати барои шикори навъҳои муайяни моҳӣ, ширхорҳои обӣ ва дигар ҳайвонот ва растаниҳои обӣ манъ аст. Чунин муҳлатҳо аз ҷумла бо мақсади фароҳам овардани шароити мусоид барои тухмгузори афзоиши моҳӣ ва мӯйпартоии ҳайвоноти ваҳшии обӣ муқаррар карда мешавад.

Ба маҳалҳои барои сайд мамнӯъ акваторияҳои махсус дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии муқарраргардида марбут мебошад, ки дар он шикори моҳӣ, ҳайвоноти ваҳшии обӣ, дигар ҳайвонот ва растаниҳои обӣ иҷозат дода намешавад.

Истифодаи воситаҳои мамнӯи сайд ва усулҳои сайд аз истифодаи чунин воситаҳои сайд иборат мебошад, ки метавонад боиси шикори оммавии маҳв намудан ва зараррасонӣ ба моҳӣ ва ширхорҳои обӣ гардад.

Ҳамин тавр истифодаи воситаҳои сурохкунандаи сайди моҳӣ, сайди ҳайвоноти ваҳшии обӣ бо силоҳи оташфишон хангоми шино манъ аст. Истифодаи воситаҳои иҷозатшудаи сайд вале аз миқдори муқарраргардида зиёд ҳамчун сайди ғайриқонунии захираҳои биологии обӣ тавассути воситаҳои манъгардида эътироф мегардад.

Оқибатҳо вобаста ба таркиби моддӣ, зарари калон мебошад, ки таҳти он сайди навъҳои қиматноки моҳӣ, ҳаҷми зиёди шикори он, нобуд кардани моҳиҳои майда ва маҳали тухмгузори фаҳмида мешавад. Ҳаҷми зарар дар натиҷаи нобудсозӣ, сайди ғайриқонунии моҳӣ, ҳайвонот ва растаниҳои обӣ, захираҳои биологии обӣ бо дарназардошти андоза, ҳаҷм ва арзиши он муқаррар карда мешавад.

Истифодаи воситаҳои худгарди нақлиёти шинокунанда ба-рои дигар мақсадҳо, таркиби ҷинойти пешбиниамудаи ҳамин моддаро ташкил намедихад.

Сайди ғайриқонунии бо истифодаи дигар усулҳо ҳангоми истифодаи чунин усулҳо, ки боиси талафи миқдор зиёди ҳайвонот ва растаниҳо гардидааст ё метавонад боиси он гардад, ҷой дорад. Мисол истифодаи тӯр, қапқон ва дигар воситаҳои, ки барои шикор заруранд.

Таҳти мафҳуми истифодаи дигар усули маҳви саросарии ҳайвонот ва растаниҳои обӣ истифодаи ҳама гуна воситаҳои таъсири физикӣ, кимиявӣ, биологӣ ва дигар таъсир, ки метавонад боиси маҳви қисми зиёди ҳайвонот ва растаниҳои обӣ гардад ё гардидааст, фаҳмида мешавад.

Маҳали тухмигузорӣ ва ҳаракат аз маҳали тухмигузори моҳӣ, афзоиш ва наслгузори ҳайвонот ва ҳайвоноти ваҳшии обӣ, инчунин роҳҳои гузаштан ба маҳали ҷойгиршавии онҳо, иборат мебошад.

Мафҳумҳои мамнӯъгоҳ, парваришгоҳ (фармоишгоҳ) минтақаи офати экологӣ ва минтақаи ҳолатҳои фавқулодаи экологӣ дар қонун муқаррар карда шудаанд.

Тарафи субъективии ҷинойтро гуноҳ дар шакли қасд ташкил медиҳад.

Субъекти ҷинойт вобаста ба ҳамаи таркибҳои ҷинойти муқаррарнамудаи ҳамин модда шахси ба синни шонздаҳ расида мебошад. Мутобиқи қисми 2 моддаи 230 КҶ ҚТ ҷавобгарӣ ба сифати иҷрокунандаи кирдори ҷинойтӣ метавонад ба зиммаи шахсе гузашта шавад, ки аз мақоми хизмати худ истифода бурдааст.

Тарафи объективии ҷинойтҳои пешбиниамудаи қисми 2 моддаи 230 КҶ ҚТ аз амали ғайриқонунӣ аз ҷониби шахс бо истифодаи мақоми хизматӣ, аз ҷониби гурӯҳи ашхос бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил, такроран содир намудан, дар ҳудуди мамнӯъгоҳх, парваришгоҳҳо ё дар минтақаи офати экологӣ ё минтақаи фавқулодаи экологӣ содир шудааст, иборат мебошад.

Минтақаҳои мамнӯъ чун қоида қитъаҳои хушкӣ ва акваторияҳои обӣ ба ҳисоб мераванд, ки роҳҳои ҳаракати ҳайвоноти обӣ ва парвариши ҷавонаҳо мебошанд. Номгӯ ва сарҳади минтақаҳои мамнӯъ тибқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муайян карда мешавад.

Таркиби ҷинойти пешбиниамудаи қисми 2 моддаи 230 КҶ ҚТ расмӣ мебошад. Аз ин рӯ, расондани зарари аз нигоҳи ҷамъиятӣ хавфнок тақозо намегардад.

Ҷинойт аз лаҳзаи иҷрои амале, ки ба сайди ғайриқонунии ҳайвоноти обӣ дар обҳои кушод ё минтақаҳои мамнӯъ нигаронида шудааст, хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Қинойати зикргардида танҳо бо қасди бевосита содир мегардад.

Категорияи қинойат қисми 1 моддаи 230 ҚҶ ҚТ қинойати наҷандон вазнин, қисми 2 моддаи 230 ҚҶ ҚТ дараҷаи миёна мебошад.

Вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи захираи моҳӣ

Вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи захираи моҳӣ ҳамчун қинойат дар моддаи 231 ҚҶ ҚТ муқррар гардида, дар диспозитсияи ин модда аломатҳои қинойати мазкур ифода ёфтаанд: салронӣ, сохтмони пул, сарбанд, анҷом додани корҳои таркиш ва дигар корҳо, ҳамчунин истифодаи иншоотҳои обгирӣ ва таҷҳизоти обкашӣ бо вайрон намудани қоидаҳои ҳифзи захираи моҳӣ, агар ин кирдор боиси талафоти саросари моҳӣ ё дигар ҳайвоноти обӣ ҳамчунин боиси расонидани зарари ҷиддӣ аз маҳв гардидани захираи хӯрока ё дигар оқибатҳои вазнин гашта бошад.

Моддаи 231 ҚҶ ҚТ масъалаҳои ҳуқуқи қинойатии ҳифзи захираҳои моҳиро васеътар дар бар мегирад, аз ҷумла навъҳои фаъолияти истехсолӣ – интиқоли маҳсулоти ҷангал, сохтмон, истифодаи об ва дигар навъи корҳоро дар бар мегирад.

Мутобиқи сохтори худ моддаи 231 як қатор қинойатҳоро дар бар мегирад, ки вобаста ба моҳияти кирдор ва оқибатҳои қинойат фарқ мекунанд.

Объекти қинойат – муносибати ҷамъиятӣ вобаста ба ҳифзи захираҳои моҳӣ, моҳӣ ва дигар ҳайвоноти обӣ, инчунин захираҳои хӯрока (организмҳои обии ҳайвонот ва наботот) хангоми иҷрои ҷараёни мухталифи истехсолӣ вобаста ба ташкили монеаҳои механикӣ дар иншооти об.

Предмети ин қинойат захираҳои моҳӣ, аз ҷумла моҳӣ, дигар ҳайвонот, захираҳои хӯрокаи моҳӣ ва ҳайвоноти обӣ ва муҳити зисти онҳо мебошад.

Тарафи объективии қинойат чунин тавсиф мегардад:

а) иҷрои корҳои ҷангалбуррӣ; б) сохтмони пул ва сарбандҳо; в) интиқоли ҷӯб ва дигар маҳсулоти ҷӯб аз маҳали ҷангалбурӣ; г) иҷрои корҳои таркиш ва дигар корҳо; д) истифодаи иншооти захираи об ва механизми обкаш бо вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи захираҳои моҳӣ, агар ин кирдор боиси маҳви саросарии моҳӣ ё дигар ҳайвоноти обӣ, нобуд кардани захираҳои хӯрока ба андозаи калон ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Қоидаҳои ҳифзи захираҳои моҳӣ дар Кодекси оби ҚТ, талабот оид ба пешгирии объектҳои олами ҳайвонот, хангоми иҷрои ра-

вандҳои истехсолӣ, инчунин истифодаи роҳҳои нақлиёт, хатҳои кубур, хати алоқа ва интиқоли барқ, ки бо қонун муайян шудааст, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мавҷуданд.

Агар иҷрои қорҳои тарқиш бо мақсади сайди ғайриқонунии ҳайвоноти обӣ сурат гирад, дар ин ҳолат мутобиқи моддаи 229 ҚЧ ҚТ ҷавобгарии ҷинояти фаро мерасад.

Ҳамин тавр мутобиқи талабот оид ба пешгирии маҳви объектҳои олами ҳайвонот ҳангоми иҷрои равандҳои истехсолӣ, инчунин истифодаи магистралҳои нақлиётӣ, хатҳои кубур, хатҳои алоқа ва интиқоли барқ, ки бо қонун тасдиқ шудааст, ҳангоми аз дарёҳои хурд ва рудҳо убур кардани магистралҳои нақлиётӣ бояд ҳаракати озоди моҳӣ таъмин гардад; хатҳои кубур набояд аз маҳали тухмгузорӣ гузаранд; ҳангоми лоиҳакашӣ ва сохтмони хатҳои кубур бояд тадбирҳои ҳифзи объектҳои олами ҳайвонот таъмин гардад, аз ҷумла маҳдуд сохтани қорҳо ҳангоми гузаронидани хатҳои кубур дар давраи ҳаракати оммавии моҳӣ ва дигар ҳайвоноти обӣ афзоиш ва моҳипартоии ҳайвонот афзоиши ҳайвоноти ширхор, тухмгузорӣ, фарбеҳшавӣ ва молиши моҳиҳо.

Ҳамзамон бояд алоқаи сабабӣ байни кирдор – вайрон кардани қоидаҳои ҳифзи захираҳои моҳӣ ва оқибатҳои фарорасида ҳатман муқаррар карда шавад.

Таҳти маҳви саросарии моҳӣ ва дигар ҳайвоноти обӣ бояд ҳамзамон маҳви қисми зиёди моҳӣ ё ҳайвоноти як навъ ё як чанд навъро дар қитъаи муайяни объекти обӣ фаҳмид, ки бо роҳи гузаронидани экспертзаи экологӣ муайян карда мешавад.

Таҳти мафҳуми дар ҳаҷми калон нобуд кардани захираҳои хӯроқа, чунин микдоре (ҳаҷме) нобудгардида ё харобгардида фаҳмида мешавад, ки моҳиятан ба муҳити зист ва афзоиши моҳӣ ва дигар ҳайвоноти обӣ таъсир мерасонад.

Таҳти мафҳуми дигар оқибатҳои вазнин моҳиятан бад гардидани шароити зисти моҳӣ ва дигар ҳайвоноти обӣ дар назар дошта шудааст.

Тарафи субъективӣ содир намудани ҷинояти баррасишаванда танҳо бо қасди бавосита имконпазир аст.

Субъекти ҷиноят – шахси воқеии мукаллафе, ки ба синни 16 расидааст.

Тарқиби ҷиноят – моддӣ мебошад. Ҷиноят ҳангоми фарорасии оқибатҳои аз нигоҳи ҷамъияти хатарноки дар диспозитсияи моддаи зикргардида хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Категорияи ҷиноят – начандон вазнин

Шикори ғайриқонунӣ

Шикори ғайриқонунӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 232 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз 2 қисм иборат мебошад. Дар диспозитсияи ин модда аломатҳои ҷиноятии шикори ғайриқонунӣ дода шудааст: шикори ғайриқонунӣ, агар ин кирдор:

а) ба миқдори калон зарар оварда бошад;

б) бо истифода аз воситаҳои нақлиёти механикӣ ё киштии ҳавоӣ, моддаҳои тарканда, газҳо ё дигар усулҳои махви саросари паррандагон ва ҳайвонот содир шуда бошад;

в) бо шикори паррандагон ва ҳайвонот, ки шикори онҳо пурра манъ шудааст, алоқаманд бошад.

Дар қисми 2 моддаи 232 КҶ ҚТ ҳолатҳои вазнинкунандаи шикори ғайриқонунӣ муқаррар гардидааст: ҳамин кирдор, агар:

а) аз ҷониби шахс бо истифода аз мақоми хизмати;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

в) дар ҳудуди мамнӯъгоҳ, парваришгоҳ ё дар минтақаи офати экологӣ ё минтақаи вазъияти фавқулодаи экологӣ содир шуда бошад.

Амнияти экологӣ ва муҳити зист ба сифати объекти ин ҷиноят баромад мекунад.

Предмети ҳамин ҷиноят – ҳайвоноти ваҳшӣ (ҳайвонот ва паррандагон), ки дар ҳолати озодии табиӣ зиндагӣ мекунад, инчунин бо мақсади зиёд намудани шумораи онҳо ба озодӣ (ба минтақаҳои шикор озод карда шудаанд).

Таҳти минтақаҳои шикор муҳити зисти ҳайвоноти шикорӣ фаҳмида мешавад, ки ҳамаи майдонҳои замин, қитъаҳои об ва чангалзорро, ки дар он шикор сурат мегирад ва хочагии шикор фаъолият мекунад, дар бар мегирад. Ҳайвоноти соҳаи кишоварзӣ ва хонагӣ, инчунин ҳайвонот ва паррандагоне, ки дарозди намебошанд, (дар сирк боғи ҳайвонот ва ғайра қарор доранд) наметавонанд предмети шикори ғайриқонунӣ бошанд. Таҷовуз ба чунин ҳайвонот ҳамчун ҷиноят муқобили моликияти бегона бандубаст мегардад. Предмети ҳамин ҷиноят наметавонад моҳӣ ва дигар ҳайвонот ҳокию обӣ, рептилияҳо, ҳашарот бошад.

Тарафи объективи ҷиноят сайди ғайриқонуниро дар бар мегирад, ки чунин содир шудааст:

а) бо расонидани зарар ба миқдори калон;

б) бо истифодаи нақлиёти механикӣ ё нақлиёти ҳавоӣ, маводи тарканда, газ ё дигар усули нобудсозии саросари парранда ва ҳайвонот;

в) нисбати парранда ва ҳайвоноте, ки шикори онҳо пурра манъ аст.

Қоидаҳои шикор тибқи санадҳои зиёди меъёрии ҳуқуқӣ танзим мегардад.

Шикор вобаста ба шароитҳои маҳаллӣ дар ҳудуди ҚТ, вилоят ва ноҳияҳо, мутобиқи қонун танзим мегардад. Тартиби гузаронидани шикор тибқи қоидаҳои шикор танзим мегардад.

Мутобиқи қонун шикор яке аз навъҳои истифодаи олами ҳайвонот аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ ва шахрвандон мебошад.

Мутобиқи тавзеҳоти ҳамин модда аломатҳои шикори ғайриқонунӣ – ин шикор бе иҷозати дахлдор ё барқасди манъи махсус ё аз ҷониби шахсе, ки ба шикор ҳуқуқ надорад ё иҷозатнома бе асосҳои дахлдор ва зарурӣ гирифтааст, ё шикоре, ки берун аз ҷойҳои муқарраршуда, дар муҳлатҳои мамнӯъ бо восита ва усулҳои мамнӯъ анҷом медиҳад, иборат мебошад.

Шикор бе иҷозати дахлдор пеш аз ҳама шикор бе билети иҷозатдиҳандаи шикор эътироф мегардад, ки ҳуқуқ ба шикорро тасдиқ менамояд. Барои шикор дар ҳудуди хоҷагии дахлдори шикор ё хангоми шикори базъе навъҳои ҳайвоноти ваҳшӣ, мисол (хуки ваҳшӣ, гавазн, оху) ба ғайр аз билет, инчунин бояд иҷозати махсус гирифт, яъне литсензияи дарозмуҳлат (иҷозати махсус барои иҷрои хоҷагидорӣ ё дигар фаъолияти вобаста ба истифода ва ҳифзи объектҳои шикор ва дигар объектҳои олами ҳайвонот; ё литсензияи яквақтаи номӣ (иҷозати махсус ба истифодаи як каратаи истифодаи ҳайвоноти муайяни сайдшаванда); ё роҳхат (иҷозати номӣ барои хизматрасонӣ, ки ба истифодабарандагони хизматрасонии шикор дода мешавад). Хангоми сайди ҳайвоноти пӯшинадор – бояд шартнома бо ташкилоти таҳиякунанда ё наряд – вазифа мавҷуд бошад. Шикор бе иҷозат ҳамчунин шикор бо ҳуҷҷатҳои муҳлаташон гузашта ё ҳуҷҷатҳои ба дигар кас додашуда низ шикори бе иҷозат мебошад. Сайди ҳайвонот ва паррандагони ваҳшӣ зиёда аз меъёр, ки дар иҷозатнома ё қоидаҳои шикор муқаррар гардидаанд, ҳамчунин шикор бе иҷозат мебошад.

Маҳалҳои мамнӯъ барои шикор ин қисматҳои сарсабзи атрофи шаҳру минтақаҳои аҳолинишин, минтақаҳои ҷойгиршавии роҳҳои нақлиёт, қитъаҳои такрористехсоли хоҷагиҳои шикор ва дигар минтақаҳо мутобиқи қоидаҳои амалкунандаи Тоҷикистон мебошад.

Ба муҳлати мамнӯи шикор даврае дохил мешавад, ки ҳама гуна шикор манъ аст. Ё даврае мебошад, ки сайди навъҳои алоҳидаи олами ҳайвонот манъ карда шудааст.

Ба воситаҳо ва усулҳои мамнӯи шикор он восита ва усулҳои дохил карда мешаванд, ки боиси маҳви саросарии ҳайвонот ва

паррандагон ба теъдоде гарданд, ки барои такрористеҳсоли онҳо таъсири манфӣ мерасонанд боиси осеб дидани ҳайвонот мегарданд ё ба одамон ва ҳайвонот бо хатар таҳдид мекунанд.

Шикори ғайриқонунӣ бе аломатҳои иловагии муқаррарнамудаи ҳамин модда боиси ҷавобгарии ҷиноятӣ намегардад.

Шикори ғайриқонунӣ бо истифодаи воситаҳои механикии нақлиёт ё нақлиёти ҳавоӣ, маводи тарканд, газҳо ё дигар усулҳои маҳви саросари паррандагон ва ҳайвонот сураат мегирад, ҳангоме, ки ин воситаҳо ба таври мақсаднок дар ҷараёни шикор ва барои мақсадҳои шикор истифода бурда мешавад.

Мутобиқ бо усули дигар ба таври саросар нобуд кардани ҳайвоноту парранда ин таъсир муҳталиф мебошад, ки метавонад талафи миқдори зиёди ҳайвонот гардад.

Қонунгузори навъҳои алоҳидаи ҳайвоноти ваҳшӣ ва паррандаҳоро муқаррар намудааст, ки сайди онҳо пурра манъ аст. Ҳамин тавр сайди ҳайвонот ва паррандаҳои нодир, ки таҳти таҳдиди нобудшавӣ қарор доранд ва ба Китоби сурхи ҚТ дохил карда шудаанд, манъ мебошад.

Таркиби ҷинояти пешбиниамудаи қисми 1 моддаи 232 КЧ ҚТ моддӣ мебошад.

Тарафи субъективии ҳамин ҷиноят ҳамчун қасд тавсиф мегардад.

Категорияи ҷиноят – қисми 1 моддаи 232 КЧ ҚТ начандон вазнин, қисми 2 моддаи 232 КЧ ҚТ дараҷаи миёна.

Субъекти ҷиноят метавонад ҳама гуна шахси воқеии мукаллафе бошад, ки ба синни 16 расидааст.

Шикор ва қасдан нобуд кардани бабри барфӣ

Шикор ва қасдан нобуд кардани бабри барфӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 232¹ КЧ ҚТ муқаррар гардида, аз 2 қисм иборат мебошад. Дар диспозитсияи ин модда аломатҳои ҷиноятии шикор ва қасдан нобуд кардани бабри барфӣ муқаррар гардидаанд: шикор ё қасдан нобуд кардани бабри барфӣ.

Дар қисми 2 моддаи 232¹ КЧ ҚТ ҳолатҳои вазнинкунандаи шикор ва қасдан нобуд кардани бабри барфӣ муқаррар гардидаанд:

- а) аз ҷониби шахс бо истифода аз мақоми хизматӣ;
- б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешақӣ ё аз ҷониби гурӯҳи муташаққил;
- в) дар ҳудуди мамнӯъгоҳ, парваришгоҳ ё дар минтақаи офати экологӣ ё минтақаи вазъияти фавқулодаи экологӣ содир шуда бошад.

Амнияти экологӣ ва муҳити зист ба сифати объекти ин ҷиноят баромад мекунад.

Ҷинояти мазкур бо қабули Қонуни ҚТ «Дар бораи воорид намудани тағйиру иловаҳо ба КЧ ҚТ» аз 24 декабри соли 2022, № 1925 криминализатсия гардидааст.

Муқаррар гардидани ҷавобгарии ҷиноятӣ баҳри пешгирии нобудшавӣ ва аз байн нарафтани ин ҷонвари нодир, ки ба рӯйхати сурхи Иттифоқи байналмилалӣ ҳифзи табиат ва замимаи 1 Конвенсия «Дар бораи савдои байналмилалӣ намудҳои флора ва фаунаи ёбӣ, ки дар зери таҳдиди маҳвшавӣ қарор доранд» дохил гардидааст, мусоидат намояд.

Шикори ин ҳайвони нодир дар Тоҷикистон зиёда аз 50 сол боз манъ шудааст. Пӯсти он гарон буда, шикораш маҳз ба ҳамин вобастагӣ дорад.

Бабри барфӣ яке аз ҷонварони тавоно ва бениҳоят осебпазир буда, дар манзараҳои баландкӯху ноҳамвор дар баландҳои зиёда аз 3000-4500 метр зиндагӣ мекунад.

Бабри барфӣ нодиртарин ҳайвони сайёраи Замин ба шумор меравад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон саршумори он дар соли 2021 ба 220-250 сар расидааст ва ин нишондиҳанда аз хати сурх ҳам поён арзёбӣ мегардад. Яъне, ҳайвонҳое, ки саршуморашон то 500 адад мебошад, хатари аз байн рафтанишон пайдо мегардад.

Ҳоло бабри барфӣ дар ноҳияҳои Ишкошим, Шугнон, Рӯшон, Ванҷ, Дарвоз, Сангвор, Лахш, Муъминобод, Шамсиддини Шохин, Айнӣ, Варзоб, Шахристон, Масҷоҳи кӯҳӣ, Зафаробод ва қисмати кӯҳии Темурмалик мавҷуданд.

Тарафи объективии ин ҷиноятро кирдор дар шакли ҳаракат ташкил медиҳад.

Таркиби ҷиноят моддӣ буда, пас аз нобуд кардани ҳатто як бабри барфӣ ҳамчун оқибат, ҷавобгарии ҷиноятӣ фаро мерасад.

Ғайр аз ин, дар банди «в» қисми 2 моддаи 232¹ КЧ ҚТ ҷойи содир намудани шикор ва қасдан нобуд кардани бабри барфӣ, ба сифати аломати ҳатмии тарафи объективии ин ҷиноят баромад мекунад: дар ҳудуди мамнӯъгоҳ, парваришгоҳ ё дар минтақаи офати экологӣ ё минтақаи вазъияти фавқулодаи экологӣ содир шуда бошад.

Тарафи субъективии ин ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад.

Субъекти ҷиноятро шахси воқеии муқаллафе ташкил медиҳад, ки ҳангоми содир намудани ин ҷиноят ба синни 16 расидааст. Дар банди «а» қисми 2 моддаи 232¹ КЧ ҚТ субъект махсус эътироф мешавад: аз ҷониби шахс бо истифода аз мақоми хизматӣ

Категорияи ҷинояте, ки дар қисмҳои 1 ва 2 моддаи 232¹ КҶ ҚТ муқаррар гардидаанд, миёна эътироф мешаванд.

Нобуд кардани макони дар вазъияти басо хатарнок қарордоштаи зисти организмҳо, ки ба китоби сурхи ҚТ дохил карда шудаанд

Дар диспозитсияи моддаи 233 КҶ ҚТ аломатҳои ҷиноятии нобуд кардани макони дар вазъияти басо хатарнок қарордоштаи зисти организмҳо, ки ба Китоби Сурхи Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил карда шудаанд, муқаррар гардидаанд: нобуд кардани макони дар вазъияти басо хатарнок қарордоштаи зисти организмҳо, ки ба Китоби Сурхи ҚТ дохил карда шудаанд ва сабаби маҳви паҳншавии ин организмҳо гардидаанд

Бори нахуст дар қонунгузорию ҷиноятии ҚТ меъёри ҳифзи навъҳои нодир ва нобудшавандаи олами ҳайвонот ва наботот меъёр муқаррар гардидааст.

Амнияти экологӣ ва муҳити зифст ба сифати объекти ин ҷиноят баромад мекунад.

Дар ҳудуди ҚТ қоидаҳои ба даст ордани объектҳои олами ҳайвонот мавҷуд аст.

Предмети ҳамин ҷиноят ин маҳали ҳассоси зисти организмҳои олами ҳайвонот ва наботот мебошад, ки ба Китоби сурхи ҚТ дохил карда шудааст.

Китоби сурхи ҚТ мутобиқи қарори Ҳукумати ҚТ аз 2 августи соли 2010 № 387 дар бораи «Китоби сурхи ҚТ» ин аз маълумоти мунтазам навшаванда дар бораи ҳолат ва паҳншавии навъҳои ҳайвонот ва растаниҳои нодир ва нестшаванда, растаниҳои ёбӣ ва замбӯруғҳо, ки дар ҳудуди ҚТ зиндагӣ мекунад ё инкишоф меёбанд, иборат мебошад.

Тарафи объективии ҳамин ҷиноят нобудсозии ҷойҳои ҳассоси зисти (афзоиши) организмҳо мебошад, ки ба Китоби сурхи ҚТ дохил карда шудаанд бо роҳи амалҳои гуногун оқибатҳои фарорасида дар шакли нобудшавии ин организмҳо ва алоқаи сабабӣ байн амал ва оқибатҳои он гардидаанд

Нобудсозии ҷойи зисти объектҳои олами ҳайвонот ва наботот метавонад дар натиҷаи иҷрои навъҳои мухталифи хоҷагидорӣ рекреатсионӣ ва дигар фаъолият сурат гирад: мисол ифлосшавии қитъаҳои дахлдори ҳудуд (акватория) гузаронидани қорҳои тарқиш, ҷойгронии партовҳо, сохтмони объектҳои истеҳсоли ва ғайриистеҳсоли ва ғайра. Нобудсозӣ пурра номусоид гардидани ҷойҳои ҳассоси зисти организмҳоро, ки ба Китоби сурхи ҚТ дохил карда шудааст, дар назар дорад, ин метавонад ҳамчун вайроншудан, сухтан ё зерӣ об мондани муҳити зисти

хайвоноти ваҳшӣ ва паррандагон поймол кардани ҷойҳои сабзиши объектҳои олами наботот ва ғайра ифода гардад.

Таркиби ҷинойт мутобиқи сохтори ин модда - моддӣ мебошад. Ҷинойт аз лаҳзаи талафи организмҳои дахлдор хотимаёфта ба ҳисоб меравад. Байни кирдор ва оқибатҳои фарорасида бояд алоқаи сабабӣ муқаррар карда шавад.

Тарафи субъективии ҷинойт ҳамчун барқасдона, ҳамчунин гуноҳ аз беэҳтиётӣ вобаста ба оқибатҳо мебошад.

Субъекти ҷинойт – умумӣ: шахси воқеии мукаллафе, ки хангоми содир намудани ин ҷинойт ба синни 16 расидааст.

Категорияи ҷинойт – начандон вазнин.

Ғайриқонунӣ буридани дарахт ва буттаҳо

Ғайриқонунӣ буридани дарахт ва буттаҳо ҳамчун ҷинойт дар моддаи 234 КҶ ҚТ муқаррар гардида, он аз 2 қисм иборат мебошад. Дар диспозитсияи қисми 1 ин модда аломатҳои ҷинойти мазкур ифода гардидаанд: ғайриқонунӣ буридани дарахт, буттаҳо ё изғичи печон ё ҳамчунин расонидани зараре, ки ба сабзиши ояндаи онҳо дар ҷангалзори гурӯҳи яқум ё қитъаҳои махсус ҳифзшавандаи ҳамаи гурӯҳи ҷангалзорҳо имконнопазир гардидааст, инчунин дарахту бутта ва изғичи печон, ки ба фонди ҷангал дохил нашудааст ё буридани онҳо манъ шудааст, агар бо ин кирдор зарари ҷиддӣ расонида шуда бошад.

Чуноне, ки амалия нишон медиҳад, аксар ғайриқонунӣ буридани дарахтон аз ҷониби шахрвандон бо мақсади ба даст овардани ғайриқонунӣ бо роҳи фурӯши дарахтони ғайриқонунӣ бурида анҷом дода мешавад. Бо кирдори худ шахсони гунаҳгор моҳиятан ба дуздии захираҳои ҷангал даст мезананд ва барқасдона амал мекунанд, ки ба давлат зиёни назаррас мерасонад. Бо вучуди ин ҷалби онҳо барои содир намудани чунин амал, ки метавонад аз нигоҳи ҷамъияти хатарнок бошад, имконнопазир аст. Аксари вақт судҳо барои ғайриқонунӣ буридани дарахтзор ҷазо дар шакли ҷаримаро истифода мебаранд, ки аксар вақт аз сабаби ғайри қобили пардохт будани шахсони гунаҳгор ин маблағҳо ситонида намешаванд.

Объекти ҷинойт – амнияти экологӣ ва муҳити зист ҳамчун муносибати ҷамъиятии бо қонунгузории ҷинойтӣ ҳифзшаванда.

Предмети ҷинойт дарахтон, буттаҳо, изғичҳои печон, ки дар заминҳои хоҷагии ҷангал ва ҷангалҳое, ки ба фонди ҷангал дохил мешаванд, дар заминҳои атрофи роҳҳо, қитъаҳои аҳолинишин, дар заминҳои фонди об ва дигар категорияҳои замин месабзанд, иборат мебошад.

Дарахтон ва буттаҳое, ки дар заминҳои таъйиноти кишоварзӣ месабзанд, ба истиснои ниҳолзорҳо барои ҳифзи ҷангал дар қитъаҳои наздиҳавлиғӣ ва бӯстонсаройҳо, ниҳолзорҳои пешгирикунандаи шамоли тӯфон агар дар қонунгузори ҚТ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, ба предмети ҷинояти экологӣ ба ҳисоб намераванд.

Тарафи объективии ҷиноятҳои пешбининамудаи моддаи 234 КҶ ҚТ чунин ифода меёбад, ғайриқонунӣ буридани дарахт, буттаҳо ё изғичи печон ё ҳамчунин расонидани зараре, ки ба сабзиши ояндаи онҳо дар ҷангалзори гурӯҳи яқум ё қитъаҳои махсус ҳифзшавандаи ҳамаи гурӯҳи ҷангалзорҳор имконпазир гардидааст, инчунин дарахту бутта ва изғичи печон, ки ба фонди ҷангал дохил нашудааст ё буридани онҳо манъ шудааст агар зарари ҷиддӣ расонида шуда бошад, алоқаи сабабӣ байни кирдорҳои зикргардида ва оқибатҳои он.

Муносибати беэҳтиётна бо оташ ё дигар манбаи дорои хатари баланд аз вайрон кардани талаботи амнияти зидди сӯхтор ва ё дигар қоидаҳои махсус ҳангоми қарор доштан дар ҷангал дар ҷараёни фаъолияти хоҷагидорӣ ё дар назди ҷангал иборат мебошад.

Тарафи субъективии ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад.

Субъекти ҷиноят шахси воқеии мукаллафе, ки синнаш ба 16 расида мебошад.

Дар қисми 2 моддаи 234 КҶ ҚТ ҳолати вазникунандаи ҷиноят муқаррар гардидааст: ғайриқонунӣ буридан ё расонидани зараре, ки сабзиши чунин дарахту бутта ва изғичи печон, дигар намуди ниҳолу буттаҳои ба фонди ҷангал дохилшударо дар ҳама гурӯҳҳои ҷангал имконнопазир гардонидаст, агар ин кирдор:

а) такроран;

б) аз ҷониби шахс бо истифода аз мақоми хизматӣ;

в) боиси расонидани зарар ба миқдори калон гардида бошад

Таркиби ҷиноят – моддӣ мебошад. Ҷиноят аз лаҳзаи фарорасии оқибат: нобуд сохтан ё расондани зарар ба ҷангалзор ва ниҳолзор, ки ба фонди ҷангал дохил намешаванд, хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Категорияи ҷиноят – начандон вазнин.

Муомилоти ғайриқонунии шираи камол

Муомилоти ғайриқонунии шираи камол ҳамчун ҷиноят дар моддаи 234¹ КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад. Ҷинояти мазкур бо қабули Қонуни ҚТ «Дар бораи тағйири иловаҳо ба КҶ ҚТ» аз 31.12.2008 ворид гардидааст. Дар диспозит-

сияи ин моддаи аломатҳои ҷинойтии муомилоти ғайриқонунии шираи камол оварда шудаанд: ғайриқонунӣ чамъоварӣ кардан, коркард, истеҳсоли доруворӣ, нигоҳ доштан, интиқол ё ба соҳибияти каси дигар додани шираи камол ба миқдори начандон калон.

Дар Тоҷикистон қариб 40 намуди ин гиёҳ мерӯяд. Камолро метавон дар маҳалҳои кӯҳсор дучор омад. Аз камол зифт, самғ, эфир, дору ва ғайра мегиранд, масалан, ассафетида, галбан, сапаген, аммониякум ва ғайра. Мутаасифона солҳои охир новобаста аз манъ намудани чамъоварии он аз ҷониби Ҳукумати ҚТ аз соли 2013, ба таври ғайриқонунӣ шираи камол чамъоварӣ карда мешавад. Ин амали номатлуб метавонад рустании камолро пурра дар Тоҷикистон ба нестӣ расонад ва наслҳои ояндаро аз ғоидаи ин растанӣ маҳрум созад. Растании камол эҳтиёҷ ба муҳофизат дорад. Дар Тоҷикистон ҳоло барои чамъоварии 160 тонна шираи камол иҷозат дода шудааст. Иҷозатро барои чамъоварӣ аз ҷониби Кумитаи ҳифзи муҳити зисти назди Ҳукумати ҚТ дода мешавад. Аз ин рӯ, барои ғайриқонунӣ чамъоварӣ кардан, коркард, истеҳсоли доруворӣ, нигоҳ доштан, интиқол ё ба соҳибияти каси дигар додани шираи камол ба миқдори начандон калон дар КҶ ҚТ чунин таркиб ворид карда шуд.

Мақсади ҷинойти мазкур аз таъмини риояи қоидаҳои истифодаи чамъоварии шираи камол ва ҳифзи муҳити зист аз зараррасонӣ ва нобудсозии ин гуна растанӣҳо тавассути меъёрҳои ҷинойтию ҳуқуқӣ иборат мебошад.

Предмети ҷинойт буттаҳо, изғичҳои печон, ки дар заминҳои хочагии чангал ва чангалҳои, ки ба фонди чангал дохил мешаванд, дар баландкӯҳҳо, заминҳои атрофи роҳҳо, қитъаҳои аҳолинишин, дар заминҳои фонди об ва дигар категорияҳои замин месабзанд, иборат мебошад.

Қоидаҳои ҳифз ва истифодаи чангалзор, инчунин қоидаҳои муносибат бо тартиби чамъоварии шираи камол, тартиб ва иҷозати он мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ танзим мегардад.

Объекти бевоситаи ин ҷинойт муносибатҳои чамъиятӣ вобаста ба ҳифзи муҳити зист мебошад.

Тарафи объективии ҷинойт дар ҳаракатҳои, ки ғайриқонунӣ чамъоварӣ кардан, коркард, истеҳсоли доруворӣ, нигоҳ доштан, интиқол ё ба соҳибияти каси дигар додани шираи камол ба миқдори начандон калон.

Ҷинойт аз лаҳзаи ба охир расидани ҳар яке аз амалҳои зикргардидаи ғайриқонунӣ содиршуда ҳисоб меёбад.

Тарафи субъективии ҷинойт аз қасди бевосита иборат мебошад. Шахс дарк мекунад, ки ғайриқонунӣ ин ё он ҳаракатҳои, ки

дар қисми 1 моддаи 234¹ КҶ ҚТ пешбиниамударо содир мекунад ва хоҳиши содир кардани онро дорад.

Ҷавобгарӣ барои содир кардани ин ҷинойт аз синни 16 мебошад.

Дар қисми 2 моддаи 234¹ КҶ ҚТ намудҳои таснифкунандаи ин ҷинойт номбар карда шудаанд, ки онҳо чунинанд: а) тақроран; б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ; в) аз ҷониби шахс бо истифода аз мақоми хизматӣ; г) бо истифодаи зӯроварӣ; д) ба миқдори калон содир шуда бошад.

Дар эзоҳи ин модда шартҳои фарорасии ҷавобгарӣ барои содир кардани ин ҷинойт оварда шудааст, аз ҷумла, таҳти мафҳуми ба миқдори начандон калон дар моддаи мазкур зиёда аз ду килограмм шираи камол ё нест кардани зиёда аз 20 беҳи буттаи камол ва ба миқдори калон зиёда аз даҳ килограмм шираи камол ё нест кардани зиёда аз 100 беҳи буттаи камол фаҳмида мешавад.

Қисми 1 ин модда ҷинойти категорияи начандон вазнин, қисми 2 ин модда бошад, ҷинойти категорияи дараҷаи миёна мебошад.

Несту нобуд кардан ё осеб расонидан ба ҷангал

Несту нобуд кардан ё осеб расонидан ба ҷангал ҳамчун ҷинойт дар моддаи 235 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад. Дар диспозитсияи қисми 1 ин модда аломатҳои ҷинойт муқаррар гардидаанд: несту нобуд кардан ё осеб расонидан ба ҷангал, инчунин ба дарахтзоре, ки ба фонди ҷангал дохил нашудааст, дар натиҷаи муносибати беэҳтиётона бо оташ, моддаҳои тарканда ё дигар манбаи ниҳоят хатарнок.

Дар қисми 2 ва 3 моддаи 235 КҶ ҚТ ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунандаи несту нобуд кардан ё осеб расонидан ба ҷангал пешбинӣ шудаанд:

- қисми 2: несту нобуд кардан ё расонидани осеб ба ҷангал, ҳамчунин ба дарахтзоре, ки ба фонди ҷангал дохил нашудааст, бо роҳи оташ задан ё дигар усули хатарноки умумидошта ё дар натиҷаи ифлоскунии он бо моддаҳои зарарнок, партов, оби ифлос ё дигар мавод;

- қисми 3: ҳамин кирдор, агар ба миқдори калон зарар расонда бошад.

Категорияи ҷинойт: қисми 1 начандон вазнин ва қисмҳои 2 ва 3 моддаи 235 КҶ ҚТ миёна эътироф мешаванд.

Амнияти экологӣ ва ҳифзи муҳити зист ба сифати объекти ин ҷинойт баромад мекунад.

Предмети чиноят – чангал ва дигар дарахзоре, ки ба фонди чангал дохил нашудааст, мебошад.

Тарафи объективии чинояти пешбининамудаи қисми 1 моддаи 235 КЧ ҚТ дар чунин амалҳо ифода меёбад:

а) ҳаракат – беэҳтиётона муносибат кардан бо оташ ё бо дигар сарчашмаҳои хатарнокии зиёд дошта;

б) оқибат – несту нобуд кардан ё осеб расонидан ба чангал ва дигар дарахтзор дар натиҷаи сухтори бавучдомада;

в) роитаи сабабии байни ҳаракат ва оқибати зикргардида.

Тарафи субъективии чинояти пешбининамудаи қисми 1 моддаи 235 КЧ ҚТ, аз беэҳтиёти дар намуди бепарвой содир мешавад.

Дар қисми 2 моддаи 235 КЧ ҚТ таркиби алоҳидаи чиноят пешбинӣ шудааст, ки тарафи объективии он иборат аст:

а) ҳаракат – бо роҳи оташзадан ё дигар усули хатарноки умуми дошта ё дар натиҷаи ифлоскунии он бо моддаҳои зарарнок, партов, оби ифлос ё дигар мавод;

б) оқибат – несту нобуд кардан ё осеб расонидан ба чангал ва дигар дарахтзоре, ки ба фонди чангал дохил нашудааст;

в) роитаи сабаби байни онҳо.

Тарафи субъективии чинояти пешбининамудаи қисми 2 моддаи 235 КЧ ҚТ гуноҳ дар шакли қасд ифода мегардад.

Чинояти пешбининамудаи қисми 3 моддаи 235 КЧ ҚТ хангоми расонидани зарар ба миқдори калонро ба чангал ва дигар дарахтзоре, ки ба фонди чангал дохил нашудааст, бандубаст карда мешавад. Мафҳуми зарари калон дар эзоҳи моддаи 236 КЧ ҚТ дода шудааст.

Субъекти чинояти моддаи 235 КЧ ҚТ шахси воқеии мукаллафе мебошад, ки ба синни 16 расидааст.

Таркиби чиноят- моддӣ мебошад. Чиноят хангоми ба амал омадани оқибат хотимаёфта ҳисоб мешавад: несту нобуд кардан ё осеб расонидан ба чангал ва дигар дарахтзоре, ки ба фонди чангал дохил нашудааст.

Вайрон кардани низоми ҳудудҳо ва объектҳои табиӣ махсус ҳифзшаванда

Вайрон кардани низоми ҳудудҳо ва объектҳои табиӣ махсус ҳифзшаванда ҳамчун чиноят дар моддаи 236 КЧ ҚТ муқаррар гардида, аз 1 қисм ва эзоҳ иборат мебошад. Дар диспозитсияи ин модда аломатҳои чинояти мазкур муқаррар гардидаанд: вайрон кардани низоми мамнӯъгоҳҳо, парваришгоҳҳо, боғҳои миллий, ёдгориҳои табиат ё дигар ҳудудҳои табиӣ аз ҷониби давлат махсус ҳифзшаванда, ки боиси расонидани зарари чиддӣ гардидааст.

Амнияти экологӣ ва муҳити зист ба сифати объекти ин ҷиноят баромад мекунад.

Предмети ҳамин ҷиноят ҳудудҳои махсус ҳифзшавандаи табиат мебошад.

Худуди ҳифзшавандаи табиат мутобиқи қонунгузори ҚТ аз қитъаи замин минтақаҳои обӣ, фазои онҳо, ки дар онҳо комплексҳо ва объектҳои табиӣ мавҷуданд ва дорои аҳаммиати махсуси ҳифзи табиат, илмӣ, фарҳангӣ, эстетикӣ, рекреатсионӣ ва солимгардони буда бо қарори мақомоти ҳокимияти давлатӣ пурра ё қисман аз истифодаи хоҷагидорӣ хориҷ гардида, барояшон низоми махсуси муҳофизат муқаррар гардидааст. Ҳудудҳои махсус ҳифзшаванда ба объектҳои сарватҳои миллии марбутанд.

Бо дарназардошти фарқият байни мақом ва низоми ҳудудҳои махсус ҳифзшавандаи табиӣ, категория ва навъҳои ҳудудҳои зайл муқаррар карда шудаанд: мамнӯъгоҳҳои давлатии табиӣ, аз ҷумла биосферӣ, паркҳои милли; паркҳои табиӣ; парваришгоҳҳои табиӣ давлатӣ; ёдгориҳои табиӣ; паркҳои дендрологӣ ва боғҳои ботаникӣ; минтақаҳои муолиҷавию солимгардонӣ ва курортҳо.

Вобаста ба ҳар як навъи номбаршудаи ҳудудҳои махсус ҳифзшавандаи табиӣ низоми махсуси муҳофизат муқаррар карда мешавад. Мисол, дар худуди мамнӯъгоҳи табиӣ давлатӣ танҳо низоми мамнӯъгоҳ муқаррар мегардад, ки он фаъолияти хоҷагидорӣ ва рекреатсионӣ ва ҳамма гуна мудохиларо, ки бо мақсад ва вазифаҳои ҳамин комплекси табиӣ созгор нестанд, истисно менамояд. Дар парваришгоҳҳои табиӣ давлатӣ мутаносибан низоми парваришгоҳ амал мекунад, ки он фаъолияти маҳдуди хоҷагидорию рекреатсиониро иҷозат медиҳад. Барои паркҳои милли ва паркҳои табиӣ низоми омехта хос аст, ки дар доираи як ё ҳамон комплекс манъҳо, ки ба қитъаҳои алоҳидаи табиӣ ё навъи фаъолият мавҷуданд, бо маҳдудсозӣ ва истифодаи мувофиқашудаи ҳудудҳои мамнӯъгоҳ амал мекунад.

Мутобиқи қонунгузорӣ дар ҚТ парки милли, мамнӯъгоҳҳои табиӣ, парваришгоҳҳои давлатӣ, боғҳои ботаникӣ, паркҳои дендрологӣ мавҷуданд.

Тарафи объективии ҳамин ҷиноят бо аломатҳои зайл тавсиф мегардад:

а) кирдор (амал ё беамалӣ), ки дар вайрон кардани низоми ҳудудҳои табиӣ ва иншооти махсус ҳифзшаванда ифода ёфтааст;

б) оқибатҳои аз нигоҳи ҷамъияти хавфнок дар шакли расонидани зарари назаррас;

в) робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибатҳои фарорасида.

Вайрон кардани низоми ҳудудҳои махсус ҳифзшавандаи табиӣ ва объектҳои табиӣ аз содир намудани кирдоре иборат аст, ки му-

тобики конунгузориҳои дахлдор ва санадҳои меъёрии зерқонунӣ манъ гардида, мақоми ин ҳудудҳоро танзим менамояд, аз ҷумла ин метавонад дар сохтмони биноӣ ташкилот, роҳҳо, хатҳои кубур ва ғайра, иҷрои фаъолияти хоҷагидорӣ дар ҳудуди мамнӯъгоҳҳо ё паркҳои миллий, кашф ва коркарди қанданиҳои ғоиданок дар ҳудуди паркҳои миллий сохтани қитъаҳои боғдорӣ ва бўстонсаро, ҳаракат ва истиғоҳи механикии нақлиёт, ки ба фаъолияти парки миллий алоқаманд намебошад ва ғайра, истифодаи ба сифтаи чарогоҳ алафдаравӣ, ҷидани гул, сӯхтани алафҳои хушк ва ғайра, инчунин дар боғҳои ботаникӣ ифода ёбад.

Оқибатҳои ҳамин ҷиноят аз расонидани зарари назаррас, ки ба ҳудуди махсус ҳифзшавандаи табиӣ ва объектҳо иборат аст. Расонидани зарари назаррас ба ҳудудҳои махсус ҳифзшавандаи табиӣ ва объектҳо аз ҷониби суд дар ҳар як ҳолати мушаххас бо дарназардошти ҳолати парванда эътироф мегардад. Андозаи зарар мутобиқи тақсони тасдиқнамудаи Ҳукумати ҚТ ва методикаи муқарраргардида ва ҳангоми мавҷуд набудани онҳо, мутобиқи ҳароҷоти воқеӣ оид ба барқарорсозӣ муайян карда мешавад.

Таркиби ин ҷиноят моддӣ мебошад. Ҷиноят аз лаҳзаи фаросиаси оқибат – расонидани зарари ҷиддӣ хотимаёфта ба ҳисоб меравад,

Тарафии субъективии ҳамин ҷиноят бо шакли гуноҳи барқасдона тавсиф карда мешавад.

Субъекти ҳамин ҷиноят ҳама гуна шахси қобили амал мебошад, ки ба синни 16 расидааст.

Дар ҳудудҳои махсус ҳифзшавандаи табиӣ ва объектҳои содир намудани чунин ҷиноятҳои экологӣ ба монанди ифлос намудани об, сайди ғайриқонунии ҳайвонот ва набототи обӣ, шикори ғайриқонунӣ ва дигар ҷиноят наметавонад мутобиқи моддаи 236 ҚҚ ҚТ бандубаст гардад. Он бояд мутобиқи дигар моддаҳои ҚҚ, ки таркиби махсуси ҷиноятро нисбат ба онҳо пешбинӣ менамояд, бандубаст гардад.

Категорияи ҷиноят начандон вазнин эътироф мешавад.

БОБИ XXXIV ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ ТАРТИБОТИ ЧАМЪИЯТӢ ВА АХЛОҚ

**§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили тартиботи
чамъиятӣ ва ахлоқ**

§ 2. Чиноятҳо ба муқобили тартиботи чамъиятӣ

§ 3. Чиноятҳо ба муқобили ахлоқ

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили тартиботи чамъиятӣ ва ахлоқ

Чиноятҳо ба муқобили тартиботи чамъиятӣ ва ахлоқ дар фасли X боби 25 КҶ ҚТ муқаррар гардидаанд. Боби 25 КҶ ҚТ “Чиноятҳо ба муқобили тартиботи чамъиятӣ ва ахлоқ” аз рӯи объекти бевосита ба ду зергурӯҳ чудо мешавад:

1. Чиноятҳо ба муқобили тартиботи чамъиятӣ:

- авбошӣ – моддаи 237 КҶ ҚТ;

- вандализм - моддаи 237¹ КҶ ҚТ.

2. Чиноятҳо ба муқобили ахлоқи чамъиятӣ:

- ба фоҳишагӣ чалб намудан – моддаи 238 КҶ ҚТ;

- ташкил ё ниғаҳдошти фоҳишахонаҳо, даллагӣ ё занҷаллобӣ – моддаи 239 КҶ ҚТ;

- ташкил ё нигоҳдории киморхона (казино), мизу автоматҳои бозӣ бо бурди пулӣ – моддаи 240 КҶ ҚТ;

- ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ – моддаи 241 КҶ ҚТ;

- тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон – моддаи 241¹ КҶ ҚТ;

- истифодаи ноболиғ бо мақсади истехсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ – моддаи 241² КҶ ҚТ;

- несту нобуд ё вайрон кардани ёдгориҳои таърих ва фарҳанг – моддаи 242 КҶ ҚТ;

- таҳқири ҳасади фавтидагон ва гӯри онҳо – моддаи 243 КҶ ҚТ.

Дар зери мафҳуми чиноятҳо ба ба муқобили тартиботи чамъиятӣ ва ахлоқ кирдорҳои қасдонаи ба чамъият хавфноки аз

тарафи КЧ ҚТ пешбинишудаи ба тартиботи чамбиятӣ ва ахлоқи чамбиятӣ зарар расонида ё бо пойдор намудани таҳдиди расонида-ни чунин зарар алоқаманд буда фаҳмида мешавад.

Чиноятҳо ба ба муқобили тартиботи чамбиятӣ ва ахлоқ яке аз чиноятҳои паҳншуда ва нисбатан бисёртар содиршавандае мебошанд, ки дар баробари тачовуз намудан ба тартиботи чамбиятӣ ва ахлоқи чамбиятӣ ба оромӣ, дахлнопазирии шахсӣ, саломатӣ, муносибатҳои молу мулкӣ ва механизми устувори ҷаҳолияти институтҳои давлатию чамбиятӣ зарар мерасонанд.

Дар амалияи ҳуқуқтабикқунӣ чиноятҳо ба муқобили тартиботи чамбиятӣ ва ахлоқ то ҳол ҳамчун чиноятҳои хавфнок ва паҳнгардида, ба дағалона вайрон намудани тартиботи чамбиятӣ, ахлоқи чамбиятӣ ва оромии шахрвандон равона карда шуда, аксар вақт ба содиршавии дигар чиноятҳои вазнинтар оварда мерасонанд.

Объекти намудии чиноятҳо ба муқобили тартиботи чамбиятӣ ва ахлоқ ин тартиботи чамбиятӣ ва ахлоқ мебошад.

Тартиботи чамбиятӣ механизми устувори фароҳамии оромӣ, тартиботи ҳуқуқӣ, дахлнопазирии шахсият, тамомияти моликият аст, ки ба ҷаҳолияти муназами мақомоти давлатӣ ва институтҳои чамбиятӣ мусоидат менамояд.

Ахлоқ ин як шакли шуури чамбиятӣ буда, воқеияти иҷтимоиро ба воситаи механизми афкори умум ва эътиқодоти шахсӣ инъикос менамояд ва тарзу дараҷаи зисту зиндагии одамонро ба таври махсус дар доираи тасаввуроти андешаҳои одамон дар бораи некию бадӣ, принсипу меъёрҳо ва арзишҳои ахлоқӣ акс менамояд. Ахлоқ ҳамчун маҷмӯи меъёрҳо, принсипҳо ва урфу одатҳо баромад менамояд, ки одамон дар ҷаҳолияти амалии ҳаёти чамбиятии ҳеш онҳоро ба инобат мегиранд. Маҷмӯи назар кардани ин меъёру принсипҳои ахлоқӣ метавонанд ба вайрон шудани муносибатҳои байниҳамдигарии ахлии ҷомеа оварда расонад. Ахлоқ рафтору кирдори амалии одамон буда, меъёри баҳодихӣ ба рафтору кирдори одамон махсус мегардад, яъне то ба кадом андоза рафтору кирдори одамон тибқи меъёрҳои устувору қабулгардида сурат мегиранд ва то ба кадом андоза онҳо ҷавобгӯи талаботи ахлоқӣ мебошанд. Аз ин нуқтаи назар рафтори одамон бо истилоҳҳои “хушахлоқ” ва “бадахлоқ” баҳогузори карда мешаванд.

Ба ҷошишагӣ ҷалб намудан, ташкил ё ниғаҳдошти ҷошишахонаҳо, даллагӣ ё занҷаллобӣ, ташкил ё ниғаҳдорӣ қиморхона (казино), мизу автоматҳои бозӣ бо бурди пулӣ, ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ, тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболғон, истифодаи ноболғон бо мақсади истеҳсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ, несту нобуд ё вайрон кардани ёдгориҳои

таърих ва фарҳанг, инчунин таҳқири часади фавтидагон ва ғури онҳо ба категорияҳои “бадахлоқӣ” ворид гардида, нисбат ба дигар арзишҳои ахлоқии ҷамъиятӣ хавфнокиашон баландтар мебошанд, бинобар ин дар моддаҳои 238 то 243 КҶ ҚТ нисбат ба ин амалҳо ҷавобгарии ҷиноятӣ муқаррар гардидааст.

Ба сифати объекти иловагии ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи ҷамъиятӣ ва ахлоқ, инкишофёбии муътадили рӯҳиву ҷисмонии ноболиғон ҳамчун манфиати бо қонунгузории ҷиноятӣ хифзшаванда баромад карда метавонанд:

1. тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон – моддаи 241¹ КҶ ҚТ;

2. истифодаи ноболиғ бо мақсади истехсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ – моддаи 241² КҶ ҚТ.

Аз рӯи аломатҳои тарафи объективӣ, ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи ҷамъиятӣ ва ахлоқ бо ҳаракатҳои фаъолона содир мешаванд.

Аз рӯи аломатҳои тарафи субъективӣ ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи ҷамъиятӣ ва ахлоқ қасдона содир карда мешаванд.

Субъекти ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи ҷамъиятӣ ва ахлоқ шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида мебошад, ба истиснои қисмҳои 2 ва 3 моддаи 237 КҶ ҚТ (авбошӣ) ки субъект шахси ҷисмонии муқаллафи ба синни 14-сола пешбинӣ шудааст. Дар баъзе таркиби ин ҷиноятҳо бо ҳолатҳои вазнинкунанда субъекти ҷиноят махсус мебошад. Мисол, қисми 2 моддаи 241, банди “а” қисми 2 моддаи 241¹, моддаи 241² КҶ ҚТ.

§ 2. Ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи ҷамъиятӣ

Авбошӣ

Авбошӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 237 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 3 қисм иборат аст.

Авбошӣ ҳамчун кирдори ҷиноятии паҳнгардида, ба дағалона вайрон намудани тартиботи ҷамъиятӣ, оромии шахрвандон равона карда шуда, аксар вақт ба содиршавии дигар ҷиноятҳои вазнинтар оварда мерасонад. Ба ғайр аз ин, ба ақидаи мутахассисони соҳа он хусусияти латентнокии баландро доро мебошад⁶.

Объекти бевоситаи ҷинояти номбурдари яке аз муносибатҳои муҳимтарини ҷамъиятӣ, яъне тартиботи ҷамъиятӣ ташкил медиҳад.

⁶ Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекций. В двух томах. Т.2. Особенная часть. М.: Юрид. лит., 2004. С. 393.

Дар илми ҳуқуқшиносӣ таҳти мафҳуми тартиботи ҷамъиятӣ маҷмӯи муносибатҳои ҷамъиятӣ фаҳмида мешаванд, ки озодӣ ва дахлнопазирии шахсият, оромии ҷомеа, шароити муътадили меҳнат ва истироҳат ва ҷаъолияти дурусти корхона ва муассисаҳо таъмин мекунанд.

Ба таври дигар тартиботи ҷамъиятӣ ин механизми усутувори тавлиди оромӣ, тартиботи ҳуқуқӣ, дахлнопазирии шахсият, томияти моликият аст, ки ба ҷаъолияти муназзамии мақомоти давлатӣ ва институтҳои ҷамъиятӣ, мусоидат менамояд⁷.

Ба сифати объекти иловагии ҷинояти мазкур обрӯ ва эътибори шахс, саломатии инсон, муносибатҳои молу мулкӣ ва ҷаъолияти муътадили корхона ва муассисаҳо баромад карда метавонад.

Тарафи объективии авбошӣ аз ҳаракатҳои ҷаъол дар шакли дағалона вайрон кардани тартиботи ҷамъиятӣ, ки дар беэҳтиромӣ нисбат ба ҷамъият зоҳир мегардад ва бо зӯрварӣ ба шаҳрвандон ё таҳдиди истифодаи зӯрварӣ, ҳамчунин несту нобуд ё вайрон кардани молу мулкӣ ғайр алоқаманд мебошад, иборат аст.

Таҳти мафҳуми дағалона вайрон намудани тартиботи ҷамъиятӣ бояд ҳаракатҳои фаҳмида шаванд, ки бо онҳо ба манфиатҳои шахсӣ ё ҷамъиятӣ зарари ҷиддӣ расонида шудааст, нисбат ба шаҳрвандон ягон намуди зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он татбиқ гардидааст ё дар несту нобуд ё вайрон кардани молу мулкӣ ғайр ё таҳдиди он ва ё ин ки дар дағалона вайрон намудани ахлоқи ҷамъиятӣ ифода ёфтааст.

Беэҳтиромӣ нисбат ба ҷамъият дар ҳаракатҳои зоҳир мегардад, ки бо онҳо ба манфиатҳои шахсони сершумор ё аққалан як нафар зарар расонида шудааст, ки дар ҷойи содир гардидани авбошӣ ҳузур дошта, бо ин сабаб ҷабрдида гаштааст. Ҳаракатҳои авбош на ба муқобили шахси мушаххас аз рӯи ангеҷаҳои шахсӣ, балки бар зидди ҳар як шахс, аксар вақт ба муқобили шахси ношинос равона карда мешавад⁸.

Аз дизпозитсияи моддаи 237 КҶ ҚТ бар меояд, ки дағалона вайрон кардани тартиботи ҷамъиятӣ ва беэҳтиромӣ нисбат ба ҷамъият бо зӯрварӣ ба шаҳрвандон ё таҳдиди истифодаи зӯрварӣ, несту нобуд ё вайрон кардани молу мулкӣ ғайр алоқаманд мебошанд. Ин чунин маъно дорад, ки бидуни зӯрварӣ ба шаҳрвандон ё таҳдиди истифодаи зӯрварӣ ва бе несту ё вайрон

⁷ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 490.

⁸ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судии баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба авбошӣ» аз 26.06.2009, №20 (банди 8) // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 93.

кардани молу мулки ғайр, дағалона вайрон намудани тартиботи чамъиятӣ имконнопазир аст. Ин нуқтаи назарро мафҳуми дағалона вайрон намудани тартиботи чамъиятӣ, ки дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судии баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба авбошӣ» оварда шудааст, исбот менамояд.

Зӯроварӣ ба шахрвандон дар авбошӣ чунин маъно дорад, ки шахси гунаҳгор нисбати шахс ё шахсони дар ҷойи чамъиятӣ ҳузурдошта таъсири ҷисмонӣ мерасонад, яъне онҳоро лату кӯб мекунад ё ба онҳо зарари сабук ё миёна мерасонад. Дар баъзе мавридҳо кирдорҳои зӯроварии авбошона дутарафа буда, аз ҷониби ду нафар нисбати ҳамдигар ё аз ҷониби якчанд нафар муқобили ҳам содир шуданашон мумкин аст, яъне шахс дар як вақт метавонад ҳам гунаҳгор ва ҳам ҷабрдида бошад.

Таҳдиди истифодаи зӯроварӣ дар ҷинояти мазкур чунин маъно дорад, ки нисбати шахс ё шахсони дар ҷойи чамъиятӣ ҳузурдошта (ҷабрдида ё ҷабрдидаҳо) аз ҷониби гунаҳгор таъсири рӯҳӣ (психикӣ) оид ба нияти расонидани зарари ҷисмонӣ расонида мешавад (таҳдиди лату кӯб, таҳдиди расонидани зарари сабук, миёна ва вазнин ба саломатӣ ё таҳдиди куштани шахс). Таҳдид бо-яд воқеӣ бошад ва дар ботини ҷабрдида ҳиссиёти тарсу ҳаросро ба вучуд орад. Таҳдид хусусияти шифохӣ дошта, одатан бо овози баланд ифода меёбад.

Таҳти мафҳуми несту нобуд кардани молу мулки ғайр дар авбошӣ чунин кирдорҳои фаҳмида мешаванд, ки шахси гунаҳгор дар ҷойи чамъиятӣ дар барорбари дағалона вайрон намудани тартиботи чамъиятӣ ва беоҳиромӣ нисбати чамъият молу мулки шахси дигарро пурра нест намуда, ба ҳолати корношоёмӣ оварда мерасонад, ки он арзиши иқтисодии худро гум мекунад ва аз рӯйи таъйиноташ истифода бурдани он номумкин мегардад.

Вайрон кардани молу мулки ғайр дар авбошӣ чунин кирдорҳои фаҳмида мешаванд, ки шахси гунаҳгор дар ҷойи чамъиятӣ молу мулки ғайрро қисман корношоём мекунад, ки дар натиҷа бе барқарор ва таъмир намудан истифодабарии онҳо имконнопазир мегардад.

Несту нобуд ва вайрон кардани молу мулки ғайр кирдорҳои ба ҳамдигар хеле монанд буда, дар баъзе ҳолатҳо ҳангоми содир шудани авбошӣ дар якҷоягӣ содир мешаванд. Масалан ҳангоми занонзанӣ шахси гунаҳгор либосҳои ҷабрдидаро даронда, дар вақти задани зарба соати дастии ўро мешиканад, ки пурра аз кор монда, таъйиноти истифодабариаширо гум мекунад.

Қасдан несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр, ки аз ҳиссиёти авбошӣ бо аломатҳои вазнинкуандаи қисми 2-и мод-

даи 255 Кодекси ҷинояти Ҷумҳурии Тоҷикистон содир шудааст, ҳамчун маҷмӯи ҷиноятҳо бандубаст карда мешавад⁹.

Яке аз масъалаҳои муҳим, ки ҳам аҳамияти назариявӣ ва ҳам амалӣ дорад, ин фарқгuzорӣ байни авбошӣ ва майдаавбошӣ мебошад, ки яке ҷиноят ва дигаре ҳуқуқвайронкунии маъмури махсуб меёбанд. Ҷуноне, ки аз дизпозитсияи моддаи 237 КҶ ҚТ бар меояд, авбошӣ ин дағалона вайрон намудани тартиботи ҷамъиятӣ мебошад. Ҷунончи дар боло қайд шуд ва аз муқаррароти Қарори Пленуми Суди Олӣ бар меояд, **дағалона** вайрон намудани тартиботи ҷамъиятӣ бояд ҳаракатҳои фаҳмида шаванд, ки бо онҳо ба манфиатҳои шахсӣ ё ҷамъиятӣ зарари ҷиддӣ расонида шудааст, нисбат ба шаҳрвандон ягон намуди зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он татбиқ гардидааст ё дар несту нобуд ё вайрон кардани молу мулкӣ ғайр ё таҳдиди он ва ё ин ки дар дағалона вайрон намудани ахлоқи ҷамъиятӣ ифода ёфтааст. Аз мафҳуми додашуда ҷунин ҳулоса баровардан лозим меояд, ки дар майдаавбошӣ тартиботи ҷамъиятӣ дағалона вайрон карда намешавад. Ҷуноне, ки аз муқаррароти моддаи 460 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури Ҷумҳурии Тоҷикистон бар меояд майдаавбошӣ ин дар ҷойҳои ҷамъиятӣ дашном додан, ба таври таҳқиромез дарафтодан ба одамон, ҳамҷунин содир намудани дигар кирдорҳои ба ин монанд, ки тартиботи ҷамъиятӣ ва осудагии одамонро халалдор мекунад, мебошад.

Барои муайян кардани фарқияти авбошии дорои ҷавобгарии ҷиноятӣ аз майдаавбошӣ лозим аст, дараҷаи вайрон кардани тартиботи ҷамъиятӣ, ки дар асоси маҷмӯи ҳолатҳои қор: ҷой, тарзи содир намудани ҳаракатҳои зиддиҳуқуқӣ, шиддатнокӣ, давомнокӣ ва ғайраҳо муайян карда шудаанд, ба инобат гирифта шаванд.

Тарафи субъективии авбошӣ аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Гунаҳгор дарк менамояд, ки тартиботи ҷамъиятиро дағалона вайрон карда, нисбати ҷамъият беэҳтиромӣ зоҳир намуда, зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯроварӣ нисбати шаҳрвандон ҳамҷунин несту нобуд ё вайрон кардани молу мулкро дарк карда, имконият ё ногузирии фаро расидани оқибат дар шакли зарар расонидан ба тартиботи ҷамъиятиро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Бо назардошти он, ки тарафи субъективии авбошӣ бо қасди бевосита тавсиф меёбад, таҳқир, лату кӯб, расонидани зарари дараҷаҳои гуногун ба саломатии инсон ва ба ҳамин монанд ҳаракатҳои, ки дар оила, нисбати хешу табор ва шиносон дар

⁹ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судии баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба авбошӣ» аз 26.06.2009, №20 (банди 9) // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 93.

натиҷаи хусумати шахсӣ ё ҳаракатҳои нодурусти ҷабридидагон ва ғайраҳо содир гардидаанд, дар сурати мавҷуд набудани аломатҳои ҷинояти бо моддаи 237-и ҚҶ пешбинишуда, бояд бо моддаҳои Қисми махсуси Кодекси ҷиноятӣ, ки ҷавобгариро ба рои содир намудани ҷиноят ба муқобили шахсият пешбинӣ менамояд, бандубаст карда шавад. Агар ҷунин ҳаракатҳо бо дағалона вайрон кардани тартиботи ҷамъиятӣ, ки дар беэҳтиромӣ нисбат ба ҷамъият зоҳир мегарданд, содир шуда бошанд, он гоҳ кирдори мазкур бояд ҳамчун авбошӣ бандубаст карда шавад¹⁰.

Субъекти авбошӣ вобаста ба қисмҳои он ҳарҳела мебошад. Субъекти қисми 1 моддаи 237 шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида буда, субъекти қисмҳои 2 ва 3 бошад, шахси воқеии муқаллафи ба синни 14 сола расида мебошад.

Дар қисмҳои 2 ва 3 ҷинояти мазкур якҷанд бандҳои алоҳида ҳамчун ҳолати вазнинкунанда оварда шудаанд, ки ҳар яки онҳо маънидоқунии алоҳида ва мушаххасро талаб менамоянд.

Банди «а» қисми 2-и моддаи 237 ҚҶ ҚТ ҷунин авбоширо пешбинӣ кардааст, ки дар натиҷаи истифодаи зӯрварӣ ба саломатии ҷабридида зарари миёна расида бошад. Бо ин банд ҳаракатҳои гунаҳгор дар ҳолате бандубаст карда мешаванд, ки дар натиҷаи содир намудани кирдорҳои авбошона ба саломатии ҷабридида ҷунин намуд зараре расида бошад, ки боиси ҳаробшавии тӯлонии саломатӣ ё ба таври устувору назаррас аз даст додани камтар аз сеяки қобилияти умумии меҳнатӣ шудааст.

Дар ин ҳолат, ҳаракатҳои гунаҳгор бандубасти иловагиро бо моддаҳои, ки ба расонидани зарари миёна ба саломатии шахс вобастаанд, талаб намекунад.

Дар банди «б» қисми 2-и моддаи 237 ҚҶ ҚТ содир намудани авбошӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон, ё гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё муташаққил ё такроран пешбинӣ карда шудааст.

Аз моҳият ва мазмуни муқаррароти банди мазкур бар меояд, ки мақомоти қонунгузор содир намудани авбоширо бо се шакли шарикӣ, яъне аз ҷониби гурӯҳи шахсон бе маслиҳати пешакӣ, ё гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё муташаққил ва як шакли сершумории ҷиноят яъне такрори ҷиноят пешбинӣ намунадааст.

Авбошӣ бе маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содиришуда эътироф мешавад, агар дар он шахсоне иштирок карда

¹⁰ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судии баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба авбошӣ» аз 26.06.2009, №20 (банди 18) // Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 96.

бошанд, ки дар хусуси якҷоя содир намудани он пешакӣ маслиҳат накардаанд.

Барои он ки авбошӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содиршуда эътироф шавад, шарт нест, ки маслиҳати пешакӣ бо мақсади содир намудани авбошӣ байни онҳо мавҷуд бошад. Ҳамаи онҳое, ки якҷоя авбоширо содир кардаанд ва онҳое, ки ба ҳаракатҳои авбошӣ ҳамроҳ шудаанд, аъзои гурӯҳи шахсони авбошӣ содирнамуда ба ҳисоб мераванд¹¹.

Авбошӣ бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содиршуда эътироф мешавад, агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки дар хусуси якҷоя содир намудани он пешакӣ маслиҳат кардаанд.

Авбошӣ аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содиршуда эътироф мешавад, агар он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якчанд ҷинойт муттаҳид шудаанд, содир шуда бошад.

Бояд дар назар дошт, ки гурӯҳи муташаккил аз гурӯҳи шахсон пеш аз ҳама бо устуворӣ ва муттаҳидии он фарқ мекунад. Гурӯҳи муташаккил бо мақсади содир намудани ҷинойт, бо тайёрии тарзи иҷрокунии он ва тарҳрезии пешакии нақши ҳар як аъзои гурӯҳ, таъсис дода мешавад.

Барои бандубасти кирдори айбдоршаванда бо аломати такрорӣ қаблан барои авбошӣ маҳкум шудан ё нашудани ӯ аҳамият надорад. Авбошӣ такроран ҳисобида мешавад, агар барои ҷинойтӣ қаблан содиркардааш гунаҳгор аз ҷавобгарии ҷинойтӣ озод карда нашуда, ё доғи судиаш барҳам нахӯрда ва ё бардошта нашуда бошад.

Банди «в» қисми 2-и моддаи 237 КҶ ҚТ содир намудани чунин авбошиеро пешбинӣ намудааст, ки агар бо нишон додани муқобилият ба намояндаи ҳокимият содир шуда бошад.

Таҳти мафҳуми нишон додани муқобилият ба намояндаи ҳокимият ё дигар шахсе, ки вазифаи ҳифзи тартиботи ҷамъиятиро ба уҳда дорад ё худ ба нафаре, ки ба вайрон кардани тартиботи ҷамъиятӣ монеъ шудааст, бояд кирдори қасдонаи гунаҳгор бо мақсади бартараф кардани ҳаракатҳои қонунии шахсони номбурда ва дигар шахрвандон, ки ба вайрон кардани тартиботи ҷамъиятӣ монеъ шудаанд, фаҳмида шавад. Масалан, ҳангоми дастгир намудани шахси авбошӣ содирнамуда, бесилоҳ кардан нигоҳ доштан ё

¹¹ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судии баррасии парвандаҳои ҷинойтӣ вобаста ба авбошӣ» аз 26.06.2009, №20 (банди 12) // Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 94.

бо дигар тарз монеъ шудан ба идома ёфтани ҳаракатҳои авбошноии ӯ.

Ҳаракатҳои авбоши ба нишон додани муқобилият ба қорланди милитсия, хизматчи ҳарбӣ, намояндаи ҳокимият ё шахсе, ки вазифаи ҳифзи тартиботи ҷамъиятиро ба уҳда дорад ё дигар шахрванд, ки ба вайрон кардани тартиботи ҷамъиятӣ монеъ шудааст, аз ҷумла бо истифодаи зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он нисбати шахсони номбурдари банди «в» қисми 2-и моддаи 237 ҚҶ дар бар гирифта, бандубасти иловагиро бо дигар моддаҳои ҚҶ талаб намекунад.

Ба гурӯҳи шахсоне, ки вазифаи ҳимояи тартиботи ҷамъиятиро ба уҳда доранд хизматчиёни ҳарбӣ, шахсони фаъолияти муҳофизатӣ дошта, ки ба ҳифзи амнияти ҷамъият ва тартиботи ҷамъиятӣ ҷалб карда шудаанд, шахсони мансабдори мақомоти худидоракунии ҳокимияти маҳаллӣ, ки бо ваколати махсуси мақомоти зикршуда фаъолияти ҳифзи тартиботи ҷамъиятиро амалӣ месозанд, дохил мешаванд.

Банди «г» қисми 2-и моддаи 237 ҚҶ ҚТ содир намудани авбоширо бо бешармии хоса, ки дар безъиноии ошкоро нисбати меъёрҳои қабулшудаи одобу ахлоқ ифода меёбанд, пешбинӣ намунадааст.

Бешармии хоса, ки дар безъиноии ошкоро нисбати меъёрҳои қабулшудаи одобу ахлоқ чунин маъно дорад, ки агар шахси гунаҳгор ошкоро меъёрҳои ахлоқиро, ки тартиботи ҷамъиятиро нигоҳ медоранд, вайрон намуда, бешармии аз ҳад зиёд содир намояд.

Авбоши, ки бо бешармии хоса буданаш фарқ мекунад, мумкин аст, ҳаракатҳои авбошнонае доништа шаванд, ки бо беҳурмати намоишқорона нисбати меъёрҳои қабулшудаи одобу ахлоқи ҷамъиятӣ содир гардида, дар содир намудани беҳаётӣ, ранҷу азоб додани беморон, пиронсолон, хурдсолон ва шахсоне, ки дар ҳолати очизӣ қарор доранд ва ғайраҳо ифода ёфтаанд.

Банди «а» қисми 3-и моддаи 237 ҚҶ ҚТ чунин авбоширо пешбинӣ кардааст, ки бо истифодаи силоҳ ё предмети ба сифати силоҳ истифодашаванда содир шуда бошад.

Зери мафҳуми истифодаи силоҳ ё предмети ба сифати силоҳ истифодашаванда, бояд ҳаракатҳои қасдонаи шахс бо мақсади истифодабарии онҳо чӣ барои расонидани зарари ҷисмонӣ ва чӣ барои расонидани таъсири рӯҳӣ ба ҷабрдида, ҳамчунин дигар ҳаракатҳо, ки аз қасди воқеии шахс бо мақсади истифода ё таҳдиди истифода бурдани силоҳ ё предмети ба сифати силоҳ истифодашаванда шаҳодат медиҳанд, фаҳмида шаванд.

Предметҳое, ки айбдоршаванда қаблан бо мақсади расонидани зарари ҷисмонӣ бо худ овардааст, инчунин истифода ё кӯшиши истифода намудани предметҳое, ки дар ҷойи содиршавии ҷиноят

ёфт гардида, маҳз барои расонидани зарари ҷисмонӣ омода карда нашудаанд, аммо тибки сифати худ метавонанд ба саломатии шахс зарар расонанд, ҳамчун предмети ба сифати силоҳ истифодашаванда, эътироф карда мешаванд.

Банди «б» қисми 3-и моддаи 237 КҶ ҚТ чунин авбошиеро пешбинӣ кардааст, ки дар ҳолати ретсидиви хавфнок ё махсусан хавнок содир шуда бошад.

Кирдорро бо аломати дар ҳолати ретсидиви хавфнок ё махсусан хавфнок, ки дар банди «б» қисми 3-и моддаи 237 КҶ нишон дода шудааст, танҳо бо риояи шартҳои дар моддаи 21-и КҶ ҚТ пешбинишуда бандубаст намудан мумкин аст.

Категорияи ҷинояти моддаи 237 КҶ ҚТ: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

Вандализм

Вандализм ҳамчун ҷиноят дар моддаи 237¹ КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст.

Объекти асосии ҷинояти мазкур муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки тартиботи ҷамъиятиро таъмин мекунанд.

Ба сифати объекти иловагии ҷинояти номбурда моликият баромад мекунад, чунки шахси гунаҳгор дар баробари ахлоқ ба муносибатҳои молу мулкӣ низ зарар мерасонад. Масалан харошидани девори бино ё шикастани шишаи истгоҳ ва ғ.

Предмети ин ҷиноятро бино ва иншоот, молу мулки дар нақлиёти ҷамъиятӣ ва дигар ҷойҳои ҷамъиятӣ ҷойдошта (курсҳои нақлиёти ҷамъиятӣ, нишастгоҳҳо ва таҷҳизотҳои боғҳо ва ғ) ташкил медиҳанд.

Бино ва иншоот гуфта, он объектҳои ғайриманкул фаҳмида мешавад, ки дар истифодаи инфиродӣ ё дастаҷамъӣ қарор дорад – майдони варзишӣ, кӯпрукҳо, ҳисор, қалъа, хона, корхона ва ғ. Зишту касиф намудани молу мулки манкул таркиби ҷинояти мазкурро ташкил намедиҳад¹².

Тарафи объективии вандализм аз ҳаракатҳои ғайриқонуни дар шакли зишту касиф намудани бино ва дигар иншоотҳо, расонидани зиён ба молу мулк дар нақлиёти ҷамъиятӣ ва дигар ҷойҳои ҷамъиятӣ иборат аст.

Зишту касиф намудани бино ва дигар иншоотҳо чунин ҳаракатҳо дар назар дошта шудааст, ки ба ифлос, бадсурат ё тағйир додани ҳусни биноҳо равона шудааст. Зишту касиф намудани бино ва дигар иншоотҳо бо тарзи хаткашӣ, расмкашӣ, тасвирунии бе-

¹² Тафсир ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 493.

шармона ва дигар навиштаҷоти дорои мазмуни ғайрияхлоқӣ амалӣ карда мешаванд.

Ба чунин навиштаҷотҳо ва расмҳо метавонанд, суҳанҳои алоҳида, матнҳо ва шеърҳо дохил шаванд¹³.

Расонидани зиён ба молу мулк ин пурра ё қисман ба ҳолати корношоямӣ овардани онҳо мебошад, ки бо тарзҳои механикӣ, ба воситаҳои ранга ва ғ содир карда мешавад.

Дар вақти баҳои ҳуқуқӣ додан ба кирдорҳои дар боло зикршуда бояд имконияти баргараф намудан ва андозаи навиштаҷотҳо ва расмҳо ба назар гирифта шаванд. Агар дар бино навиштаҷотҳо ва расмҳои хусусияти ҳазлдошта, ки шаъну шарафи шахси дигарро паст зананд, бе истифодаи тарзи механикӣ ва дигар тарзҳо овехта шаванд, дар ин ҳолат ҷавобгарии ҷиноятӣ истисно мешавад.

Агар дар натиҷаи содир намудани вандализм ба молу мулки ғайр зарари ҷиддӣ расонида шавад, он гоҳ кирдорҳои шахси гунаҳгор ҳамчун маҷмӯи ҷиноят бо моддаи 237¹ (вандализм) ва моддаи 255 (қасдан несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр) КҶ ҚТ бандубаст карда мешаванд.

Вандализм ҷинояти хусусияти маъмуридошта маҳсуб ёфта, кирдорҳои номбурда дар ҳолате ҷавобгарии ҷиноятиро ба вучуд меоранд, ки агар дар давоми сол баъди татбиқи ҷазои маъмури содир шуда бошанд. Аз муқаррароти моддаи моддаи 237¹ КҶ ҚТ бар меояд, ки барои ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шахс муайян намудани ҳолати дар давоми сол ба ҷавобгарии маъмури кашидани шахс тибқи моддаи 461 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатмӣ аст.

Тарафи субъективи вандализмро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки бино ва дигар иншоотро зишту қасиф намуда истодааст ё ба молу мулк дар нақлиёти ҷамъиятӣ ва дигар ҷойҳои ҷамъиятӣ зарар расонида истодааст ва хоҳиши онро дорад¹⁴.

Ангезаи ҷинояти мазкур пеш аз ҳама бе эҳтиромӣ нисбати ҷамъият, қасос, бадном намудани шахси дигар, бадбинии миллӣ, наҷодӣ ё динӣ (экстремизм) ва ғ шуда метавонанд.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Категорияи ҷинояти моддаи 237¹ КҶ ҚТ: начандон вазнин.

¹³ Коментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (научно-практический, постатейный). 4-е изд., перераб. и доп. / под ред. д.ю. н., профессора С.В. Дьякова, д.ю.н., профессора Н.Г. Кадникова. М.: ИД «Юриспруденция», 2016. С. 397.

¹⁴ Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекций. В двух томах. Т.2. Особенная часть. М.: Юрид. лит., 2004. С. 397.

§ 3. Чиноятҳо ба муқобили ахлоқ

Ба фоҳишагӣ чалб намудан

Ба фоҳишагӣ чалб намудан ҳамчун ҷиноят дар моддаи 238 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз ду қисм иборат аст.

Объекти ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳанд, ки ахлоқи ҷамъиятиро таъмин мекунанд.

Ба сифати объекти иловагии ҷинояти номбурда саломатии шахси алоҳида ё саломатии аҳолии муайян баромад карда метавонад, чунки ғаъолияти фоҳишагӣ заминаи паҳншавии тамоми касалиҳои сироятӣ ва зӯҳравии (венерикӣ) бо роҳи алоқаи ҷинсӣ гузарида ва вирусӣ норасоии масъунияти одам (ВИЧ) мебошад.

Тарафи объективи ҷинояти номбурда аз ҳаракатҳои дар шакли чалб намудан ба фоҳишагӣ бо зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он, истифодаи вазъи тобеият, ирӯб (шантаж), таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк ё бо роҳи фиреб, иборат аст.

Фоҳишагӣ ин ғаъолияти мунтазами шахс мебошад, ки бар ивази маблағи пулӣ ё дигар намуд тухфаи хусусияти молу мулкӣ алоқаи ҷинсӣ ва дигар амалҳои хусусияти шахвонидошта намудан ба шахсони гуногун мебошад. Яке аз аломатҳои асосии фоҳишагӣ ин мунтазамӣ мебошад, яъне як маротиба бар ивази ҳама гуна подоши моддӣ ба амал баровардани алоқаи ҷинсӣ ва дигар амалҳои хусусияти шахвонидошта ҳамчун фоҳишагӣ эътироф карда намешавад. Дигар аломати фоҳишагӣ ин бар ивази маблағ ё дигар намуд подоши моддӣ расонидани хизматрасонии шахвонӣ мебошад. Агар хизматрасонии шахвонӣ ё алоқаи ҷинсӣ ва дигар ҳаракатҳои дорои хусусияти шахвонӣ аз тарафи зан ё мард бидуни маблағ ё бидуни дигар ғоидаи дорои хусусияти молу мулкӣ ҳатто бо якҷанд нафар расонида шаванд, дар ин ҳолат кирдорҳои ӯ ҳамчун фоҳишагӣ баҳо дода намешавад.

Тарзҳои ба фоҳишагӣ чалб намудан аз рӯйи дизпозицияи моддаи номбурда инҳоянд:

а) Бо роҳи зӯрварӣ ба фоҳишагӣ чалб намудан. Ин тарз чунин маъно дорад, ки шахси гунаҳгор нисбати ҷабридаи ҳама гунна зӯрвариро аз қабилӣ лату кӯб намудан ва расонидани зарар ба саломатии ӯ истифода мебарад.

Агар хангоми чалб намудан ба фоҳишагӣ ба ҷабридаи зарари вазнин ба саломатӣ расонида шуда бошад, он гоҳ кирдори ҷинояткор бояд вобаста ба ҳолатҳои кор, аз рӯйи маҷмуи ҷиноятҳои

пешбиниnamудай моддаҳои 110 ва 238 Кодекси Ҷумҳурии Тоҷикистон, бандубаст карда мешавад¹⁵

б) Бо роҳи таҳдиди истифодаи зӯрварӣ ба фоҳишагӣ чалб намудан. Таҳдид дар ин ҷо чунин маъно дорад, ки гунаҳгор ҷабр-дидаро бо роҳи тарсонидан дар шакли дар сурати иҷро накардани гуфтаҳои ӯ дар оянда ба саломатии ӯ зарар расонидан ба фоҳишагӣ маҷбур менамояд. Таҳдид ин таъсирирасонии рӯҳӣ буда, ҳатман бояд аз тарафи ҷабрдида ба таври воқеӣ қабул карда шавад, яъне ҷабрдида ҳатман бовар кунад, ки дар сурати иҷро накардани пешниҳод ва хоҳишҳои аз ҷониби гунаҳгор ба ӯ додашуда, ба саломатии ӯ ё шахсони наздики ӯ зарар расонида мешавад.

в) Бо истифодаи вазъи тобеъият ба фоҳишагӣ чалб намудан. Вазъи тобеъият чунин ҳолате мебошад, ки ҷабрдида ба гунаҳгор дар тобеъияти моддӣ, хизматӣ ва дигар намуди тобеъият қарор дошта, имконияти ба таври пурра рад карданро надорад. Тобеъияти моддӣ чунин шакли тобеъияте мебошад, ки ҷабрдида аз гунаҳгор вобастагии моддӣ дорад ё ин ки пурра ё қисман дар таъминоти моддӣ ӯ қарор дорад (масалан вобастагии иҷоранишин аз соҳибхона ва ғ.). Тобеъияти хизматӣ бошад, чунин маъно дорад, ки ҷабрдида ба шахси гунаҳгор тибқи тартиби муқаррарнамудай санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ таҳти итоат ё фармонбардорӣ мебошад (масалан вобастагии зердаст аз сардор ва ғ.) Ба дигар намуди тобеъият тамоми шаклҳои вобастагии ҷабрдида аз гунаҳгор фаҳмида мешаванд (масалан вобастагии шохид ё ҷабрдида аз муфаттиш ё судя ва ғ.).

г) Бо роҳи ирӯб (шантаж) чалб намудан ба фоҳишагӣ. Ирӯб (шантаж) ин таҳдиди ифшоӣ маълумоти беобрӯкунанада ё бадномкунанда, инчунин маълумоте, ки ҷабрдида меҳодад онҳоро пинҳон дорад, мебошад. Ба чунин маълумот суҳанҳои воқеӣ ё бофташуда, расмҳо ё наворҳои хусусияти пастзанандаи шаъну шарафи инсон дохил шуда метавонанд. Масалан таҳдиди паҳн намудани расмҳои бараҳна ё нимбараҳна дар интернет ё таҳдиди паҳн намудани маълумот оид ба муносибати маҳрамонаи шахс дар байни мардум ва ғ.

ғ) Бо роҳитаҳдиди несту нобут ё вайрон кардани молу мулк чалб намудан ба фоҳишагӣ. Таҳдиди несту нобут ё вайрон кардани молу мулк чунин маъно дорад, ки ҷабрдидаро таҳти таъсири рӯҳӣ қарор дода, ӯро метарсонад, ки дар ҳолати ба фоҳишагӣ машғул нашудан молу мулки ӯро пурра ё қисман ба ҳолати корношоямӣ мерасонад. Масалан таҳдиди шикастани шишаҳои воситаи нақлиёти ё сузонидани хонаи истиқоматӣ ва ғ.

¹⁵ Тафсир ба моддаҳои алоҳидаи Қисми махсуси Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Дар зери таҳрири Қаҳҳоров А.А. Душанбе, 2011. С. 319.

д) Бо роҳи фиреб чалб намудан ба фоҳишагӣ. Фиреб ин пешкаш намудани маълумоти бофташудаи бардурӯғ барои гумроҳ намудани шахси дигар мебошад. Фиреб дар ин чо маънои онро дорад, ки шахси чалбкунанда бо ваъдаҳои бардурӯғ ҷабрдидаро ба фоҳишагӣ чалб мекунад. Масалан, ҷабрдидаро бо он гумроҳ мекунад, ки ба кори Ҷоиданоки ҷамъиятӣ машғул мекунад, аммо дар асл ӯро барои таъмини хизматрасонии шахвонӣ бар ивази маблағи пулӣ бо шахсони гуногун моил мекунад.

Таркиби ҷинояти номбурда расмӣ буда, аз лаҳзаҳои дар зери таъсири ҷисмонӣ ва ё рӯҳии шахси гунаҳгор ба алоқаи ҷинсӣ ё дигар ҳаракатҳои дорои хусусияти шахвонӣ даромадани ҷабрдида бо шахси дигар, яъне ба таври воқеӣ ба фоҳишагӣ даст задани ҷабрдида, хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти номбурда аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки шахси дигарро ба фоҳишагӣ чалб намуда истодааст ва онро меҳаҳад. Ба сифати ангезаи ҷинояти мазкур Ҷоиданоки хусусияти моддӣ дошта яъне ғараз баромад карда метавонад.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Қисми 2 моддаи 238 КҶ ҚТ ба фоҳишагӣ чалб намуданро тақроран ё аз ҷониби гурӯҳи муташаккил пебинӣ намудааст.

Ба фоҳишагӣ чалб намудан дар ҳолате тақрорӣ эътироф мешавад, ки шахс дар вақти гуногун ду ё зиёда ҷинояти дар ҳамин модда ё қисми моддаи КҶ ҚТ пешбинишударо содир карда бошад.

Барои бандубасти кирдори айбдоршаванда бо аломати тақрорӣ қаблан барои ба фоҳишагӣ чалб намудан маҳкум шудан ё нашудани ӯ аҳаммият надорад. Ба фоҳишагӣ чалб намудан тақроран ҳисобида мешавад, агар барои ҷинояти қаблан содиркардааш гунаҳгор аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда нашуда, ё доғи судиаш барҳам нахӯрда ва ё бардошта нашуда бошад.

Ба фоҳишагӣ чалб намудан аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содиршуда эътироф мешавад, агар он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якчанд ҷиноят муттаҳид шудаанд, содир шуда бошад.

Категорияи ҷинояти моддаи 238 КҶ ҚТ: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Ташкил ё нигоҳдошти фоҳишахонаҳо, даллагӣ ё занҷаллобӣ

Ташкил ё нигоҳдошти фоҳишахонаҳо, даллагӣ ё занҷаллобӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 239 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз ду қисм иборат мебошад.

Объекти ҷинояти номбурда муносибатҳои ҷамъиятии таъминкунандаи ахлоқи ҷамъиятӣ мебошад.

Объекти иловагии ҷинояти мазкур саломатии шахси мушаххас ё аҳолии муйян мебошад, чунки ташкил ё нигоҳдошти фоҳишахонаҳо, даллагӣ ё занҷаллобӣ барои ривочу раванқ ёфтани фоҳишагӣ мусоидат намуда, замина барои паҳншавии тамоми касалиҳои сироятӣ ва зӯҳравии (венерикӣ) бо роҳи алоқаи ҷинсӣ гузаранда ва вируси норасоии масъунияти одам – ВНМО боис мешаванд.

Предмети ин ҷиноят фоҳишахона мебошад. Фоҳишахона ин ҷунин ҷойҳо (бино ё иншоот) фаҳмида мешавад, ки махсус барои алоқаи ҷинсӣ ва дигар ҳаракатҳои хусусияти шаҳвонӣ дошта намудан, ё таъмини хизматрасонии шаҳвонӣ ташкил шуда, шахси ташкилкунандаи он аз истифодаи ҷунин ҷойҳо ғоибдаи моддӣ ба даст меорад. Ҳамчун фоҳишахона хонаи истиқоматӣ, меҳмонхона, бўстонсарой, тарабхона, ҳамом, таххона, болохона, маркази масҳарӣ, сарой ва ғ шуда метавонад.

Тарафи объективӣ ин ҷиноят аз ҳаракатҳои зерин иборат аст:

- Ташкил ё нигоҳдошти фоҳишахона;
- Нигоҳдошти фоҳишахона;
- Даллагӣ бо ғарази шахсӣ;
- Занҷаллобӣ.

Ташкили фоҳишахона ҷунин ҳаракатҳои фаҳмида мешаванд, ки бо ба вучуд овардани ҷунин ҷойҳо дар шакли ҷустуҷӯи он, мувофиқ намудани он, бо мақсади ба амал баровардани ғайриқонунии фоҳишагӣ равона гардидааст.

Таҳти мафҳуми нигоҳдошти фоҳишахона бошад, ҷунин ҳаракатҳои фаҳмида мешаванд, ки ба танзими ғайриқонунии муътадил ва таъмини низоми қори он равона шудааст. Одатан нигоҳдошти фоҳишахона баъди ташкили он амалӣ карда мешавад. Ҳамчун нигоҳдошт пеш аз ҳама сари вақт гирифтани ҳақи қизмат, додани иҷораи он (агар он ба тариқи иҷора гирифта шуда бошад), таъмин намудани ашёҳои лозима, таъмин намудани тозагӣ ва ғ дохил шуда метавонанд.

Ҳаракатҳои ташкил ё нигоҳдошти фоҳишахона одатан бо ҳамдигар алоқамандии зич дошта, нигоҳдошти фоҳишахона бе ташкили он имконнопазир аст ва дар бисёр мавридҳо аз ҷониби як шахс ба амал бароварда мешаванд.

Даллагӣ бо ғарази шахсӣ дар ҷинояти мазкур ин ҷунин ҳаракате фаҳмида мешавад, ки бар ивази маблағи пулӣ барои таъмин намудани вохурӣ баҳри анҷом додани алоқаи ҷинсӣ ва дигар ҳаракатҳои дорои хусусияти шаҳвонидошта байни ду шахс равона кар-

да мешавад. Даллагӣ ин як навъи миёнаравӣ буда, пешкаш намудани шахсеро, ки ба хизматрасонии шахвонӣ машғул аст (фоҳиша) ба шахсе, ки ба ин навъи хизматрасонӣ эҳтиёҷдошта (мизоч) мебошад. Даллагӣ танҳо дар ҳолате чиноят эътироф мешавад, ки агар он бо ғарази шахсӣ содир шуда бошад. Ғараз дар ин чиноят чунин маъно дорад, ки шахси гунаҳгор барои ба даст овардани фоидаи моддӣ байни шахсони дар боло зикршуда вохӯрӣ ташкил менамояд. Агар даллагӣ хусусияти ғаразнокӣ надошта бошад, дар он ҳолат кирдори чиноятиро ташкил намедихад, яъне агар шахс бе ба даст овардани фоидаи моддӣ байни ду шахс миёнаравӣ кунад, он гоҳ ҳаракатҳои ӯ ҳамчун чиноят баҳо дода намешаванд.

Занҷаллобӣ ин ҳаракатҳое мебошанд, ки ба ҷалб намудани якчанд шахс ба фоҳишагӣ ва назорати мунтазам аз болои даромади онҳо равона карда мешавад. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи занҷаллобӣ аз даллагӣ дар он аст, ки дар занҷаллобӣ аз болои маблағи бадастовардаи фаъолияти фоҳишагӣ назорат мебаррад, аммо дар даллагӣ бошад чунин назорат вучуд надорад ва танҳо барои миёнаравӣ маблағи муайян ситонида мешавад.

Таркиби чинояти мазкур аз рӯйи конструксиаи (сохтори) таърифи объективӣ расмӣ буда, аз лаҳзаи ташкил ё нигоҳдошти фоҳишахона (ба таври воқеӣ оғоз намудани фаъолияти он) ва оғози фаъолияти даллагӣ ё занҷаллобӣ хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Таърифи субъективӣ ин чиноят аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки фоҳишахонаро ташкил ё онро нигоҳдорӣ намуда истодааст, инчунин даллагӣ ё занҷаллобӣ намуда истодааст ва амалӣ шудани онҳоро мецоҳад.

Ғараз ҳамчун ангеа танҳо барои яке аз ҳаракатҳои дар дизпозицияи моддаи мазкур пешбинишуда, яъне даллагӣ аломати ҳатмӣ маҳсуб меёбад. Барои дигар ҳаракатҳо он ҳамчун аломати асосӣ баромад намекунад, лекин мумкин аст, ки дар баъзе ҳолатҳо онҳо аломати ғаразнокӣ содир шаванд.

Субъекти чинояти номбурда шахси ҷисмонӣ мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Категорияи чинояти моддаи 239 КҶ ҚТ: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин.

Ташкил ё нигоҳдории қиморхона (казино), мизу автоматҳои бозӣ бо бурди пулӣ

Ташкил ё нигоҳдории қиморхона (казино), мизу автоматҳои бозӣ бо бурди пулӣ ҳамчун чиноят дар моддаи 240 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст.

Объекти ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъияти ташкил медиҳанд, ки ахлоқи ҷамъиятиро таъмин мекунад.

Предмети ҷинояти мазкур қиморхона (казино) ва мизу автоматҳои бозӣ мебошад.

Қиморхона ин чунин маконе мебошад, ки барои ба даст овардани фоидаи хусусияти молу мулкӣ ташкил шуда, дар он ҷо мардуми зиёдро ҷамъ намуда, онҳоро ба қиморбозӣ ҷалб намуда, ба ин восита маблағи зиёд ба даст оварда мешавад.

Қиморбозӣ ин чунин навъи бозиҳои мебошанд, ки аз маҳорату малакаи шахс вобастагӣ надошта, бештар хусусияти тавакалӣ доранд ва бурду боҳти он дар бештари мавридҳо хусусияти тасодуфиро доро мебошад. Ба инҳо пеш аз ҳама қиморбозӣ, бучулбозӣ ва ғ. дохил мулкоро доранд, аммо бурду боҳти онҳо аз истеъдоду қобилият ва маҳорату малакаи шахс вобаста аст, қиморбозӣ маҳсуб намеёбанд. Аз қабилӣ тамоми намуди бозиҳои варзишӣ (шоҳмот, футбол, волейбол, ҷавгонбозӣ, бокс ва ғ).

Мизи бозӣ ин чунин таҷҳизоти маҳсус омодагардидае мебошад, ки барои гузаронидани бозиҳои шавқангези бурднок бо ҳама намудҳои бурди пулӣ васл шуда, дар онҳо муассисаи бозӣ тавассути намояндаҳои худ, ҳамчун тараф ё ҳамчун ташкилкунанда ва ё ҳамчун ташкилкунанда ва ё назоратчи иштирок менамоянд.

Автомати бозӣ ин таҷҳизоти маҳсусе мебошад, ки дар шакли механикӣ, барқӣ, электронӣ (компютерӣ) амал намуда, барои гузаронидани бозиҳо бо бурди пулӣ истифода мешавад.

Тарафи объективии ҷинояти номбурда дар ҳаракатҳои фаъол дар шакли ташкил ё нигоҳдории қиморхона (казино), мизу автоматҳои бозӣ бо бурди пулӣ ифода меёбад.

Ташкили қиморхона ё нигоҳдории қиморхона (казино), мизу автоматҳои бозӣ бо бурди пулӣ чунин ҳаракатҳои фаҳмида мешаванд, ки бо ба вучуд овардани чунин ҷойҳо дар шакли ҷустуҷӯи онҳо, мувофиқ намудани онҳо, харидорӣ намудани мизу автоматҳои бозӣ бо мақсади ба амал баровардани фаъолияти номбурда равона мешавад.

Таҳти мафҳуми нигоҳдошти қиморхона (казино), мизу автоматҳои бозӣ бо бурди пулӣ бошад, чунин ҳаракатҳои фаҳмида мешаванд, ки ба танзими фаъолияти муътадил ва таъмини низоми кори он равона мешавад.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯйи конструксияи тарафи объективӣ расмӣ буда, аз лаҳзаи анҷом додани яке аз ҳаракатҳои дар дизпозитсия пешбинишуда хотимаёфта эътироф мешавад.

Дар Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон боби алоҳида (боби 45 аз моддаҳои 306 то 311) бо номи низоми маҳсуси андозбандӣ барои субъектҳои бизнеси бозӣ пешбинӣ шудааст.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, тичорати бозиро, ки аз мизи бозӣ, автомати бозӣ бо бурди пулӣ, кассаи тотализатор, кассаи идораи букмекерӣ ва ғ., иборат мебошад, ҳамчун фаъолияти соҳибкорӣ эътироф намуда, онро ба рӯйхати андозсупорандагон ворид намудааст (моддаи 308 КАҶТ).

Тибқи моддаи 306 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳумҳои мизи бозӣ, автомати бозӣ бо бурди пулӣ, кассаи тотализатор, кассаи идораи букмекерӣ чунин оварда шудаанд:

- мизи бозӣ – ҷойи махсуси бо як ё якчанд майдони бозӣ таҷҳизонидашудаи субъекти (соҳиби) бизнеси бозӣ, ки барои гузаронидани бозӣ (бо бурд ва бе бурд) пешбинӣ гардида, дар он субъекти (соҳиби) бизнеси бозӣ ба воситаи намояндагони худ ҳамчун тараф ё чун ташкилкунанда иштирок менамояд, ба ғайр аз ҳолатҳои қиморбозӣ;

- автомати бозӣ – таҷҳизоти махсуси (механикӣ, барқӣ, электронӣ ё дигар таҷҳизоти техникӣ) ва (ё) компютери шахсӣ, ки барои гузаронидани бозӣ (бо бурд ва бе бурд) бе иштироки субъекти (соҳиби, намояндаи соҳиби) бизнеси бозӣ дар бозихои мазкур истифода мешаванд, ба ғайр аз ҳолатҳои қиморбозӣ;

- кассаи тотализатор ё идораи букмекерӣ – ҷойи махсуси таҷҳизонидашудаи соҳиби бизнеси бозӣ, ки дар он маблағи гарав ба ҳисоб гирифта шуда, маблағи бурди пардохтшаванда муайян карда мешавад;

- кассаи тотализатор ё идораи букмекерӣ – ҷойи махсуси таҷҳизонидашудаи соҳиби бизнеси бозӣ, ки дар он маблағи гарав ба ҳисоб гирифта шуда, маблағи бурди пардохтшаванда муайян карда мешавад;

Қонуни ҶТ "Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ" аз 22-юми июни соли 2023, ташкилу нигоҳдории кассаҳои тотализатор, букмекерӣ ва бозии лоторо бо гирифтани иҷозати махсус аз мақомоти дахлдори давлатӣ, иҷозат додааст.

Аз ин лиҳоз, агар ташкил ё нигоҳдорандаи қиморхона (казино), мизу автоматҳои бозӣ бо бурди пулӣ аз мақомоти дахлдори давлатӣ иҷозатнома гирифта бошад таҷҳизоти бозӣ ба стандартҳои давлатӣ ҷавобгӯ бошад, дар ин ҳолат, кирдори шахс таркиби ҷинойти номбурдари ташкил намедихад.

Тарафи субъективии ин ҷинойт аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки бар хилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун ташкил ё нигоҳдории қиморхона мизу автоматҳои бозӣ бо бурди пулиро содир намуда истодааст ва онро мецоҳад.

Субъекти ҷинойти номбурда шахси ҷисмонии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Категорияи ҷинойти моддаи 240 КҶ ҶТ: начандон вазнин.

Ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти предметҳои порнографӣ ҳамчун ҷиноят

Ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти предметҳои порнографӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 241 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз се қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Объекти ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳанд, ки ахлоқи ҷамъиятиро таъмин мекунад.

Ба сифати предмети ин ҷиноят ҳама гуна мавод ё предметҳои порнографӣ эътироф мешаванд.

Порнография ин ба таври ошкоро бешармона тасвир намудани зиндагии ҷинсии одамон мебошад. Одатан он ба таври намоиш-корона алоқаи ҷинсии аслиро инъикос менамояд.

Маводи порнографӣ он асарҳои расомӣ, нақошӣ, адабӣ, муסיқӣ, эҷодӣ ва ғайра мебошанд, ки муносибатҳои маҳрамона, ҷинсӣ ва шаҳвониро тасвир менамоянд. Ба ин асарҳо пеша аз ҳама ҳикояҳо, филмҳо, рӯқба (открытки), расмҳо, қандакорӣ, суратҳо, наворҳо, маводи табу нашр, тасвирҳо, эълонҳо (афишаҳо), тамғаҳо ва ғ дохил мешаванд.

Предметҳои порнографӣ он ашёҳои мебошанд, ки хусусияти бешармии ҳоса ва бадахлоқиро доранд. Ба онҳо ҳайкалчаҳо, амсилаҳои (макетҳо) олоти ҷинсии мардона ва занона дохил мешаванд.

Бояд зикр намуд, ки барои муайян намудани хусусияти порнографӣ (фисқу фучур) доштани мавод ва предметҳои дар боло зикршуда гузаронидан экспертизаи санъатшиносӣ (адабиётшиносӣ), (дар ҳолатҳои зарурӣ бо ҷалби мутахассисони шахватшинос (сексолог) гузаронида мешавад.

Тарафи объективи ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои фаъол дар шакли чунин қирдорҳо ифода меёбад.

а) ғайриқонунӣ тайёр кардани мавод ё предметҳои порнографӣ;

б) гузаронидани мавод ё предметҳои порнографӣ тавассути Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) ғайриқонунӣ паҳн намудани мавод ё предметҳои порнографӣ;

г) ғайриқонунӣ ба намоиши оммавӣ гузоштан ё реклама намудани мавод ё предметҳои порнографӣ;

Таҳти мафҳуми ғайриқонунӣ тайёр намудани мавод ё предметҳои порнографӣ ин бо тарзҳои гуногун (ба табу расонидан, сурат гирифтани, ба навор гирифтани, расм кашидани ва ғ.) бар ҳилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун омода кардан ё сохтани предметҳои зикршуда мебошад.

Таҳти мафҳуми ғайриқонунӣ гузаронидани мавод ё предметҳои порнографӣ тавассути Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон кирдорҳои фаҳмида мешаванд, ки ба ворид намудан ё содир намудани чунин мавод ё предметҳои равона шудаанд.

Таҳти мафҳуми Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон – хат ва сатҳи амудии аз ин хат гузарандаест, ки ҳудуди қаламрави давлатии (хушкӣ, обҳо, қабри замин ва фазои ҳавоӣ) Ҷумҳурии Тоҷикистон, яъне ҳадди фазоии амали соҳибхитӣрии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян менамояд, фаҳмида мешавад¹⁶.

Таҳти мафҳуми паҳн намудани мавод ё предметҳои порнографӣ ҳама гуна кирдорҳои фаҳмида мешаванд, ки ба маълумоти дигар шахсон додан барои шинос шудан ва дидани чунин мавод равона шудааст.

Паҳн намудан ба ғайр аз хариду фурӯш дар худ тамоми тарзҳои муносибат ба чунин мавод ё предметҳоро дар бар мегирад¹⁷.

Ба намоиши оммавӣ гузоштани мавод ё предметҳои порнографӣ ҳама гуна ҳаракатҳои фаҳмида мешаванд, ки ба доираи мардуми зиёд пешниҳода намудани онҳо ва шиносӣ пайдо намудани онҳоро дар шакли дидан, шундан ва хонданро дар бар мегирад.

Таҳти мафҳуми реклама намудан чунин ҳаракатҳои фаҳмида мешаванд, ки ба доираи васеи шахсон пешбинӣ шуда, чиҳати ташаққул додан ё дастгирии шавқмандӣ ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ таъйин гардида, барои фурӯштани чунин мавод ё предметҳои мусоидат намудан мебошад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Мақсад дар ҷинояти мазкур ба сифати аломати ҳатмӣ баромад мекунад.

Чуноне, ки аз дизпозицияи моддаи мазкур бар меояд, ғайриқонунӣ тайёр кардани мавод ё предметҳои порнографӣ ва (ё) гузаронидани онҳо тавассути Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади паҳн намудан, намоиши оммавӣ ё реклама кардан содир мешаванд.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии мукаллафе эътироф мешавад, ки дар вақти содир намудани ин ҷиноят ба синни шонздаҳсолагӣ расида бошад.

Дар қисми 2 моддаи 241 КҶ ҚТ мазкур ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти мавод ё

¹⁶ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сарҳади давлатӣ» аз 01.08.1997 с. (моддаи 1) // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1997. №15-16. Мод. 254.

¹⁷ Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекции. В двух томах. Т.2. Особенная часть. М.: Юрид.лит., 2004. С. 471.

предметҳои порнографӣ дар байни ноболиғон муқаррар гардидааст, ки тибқи диспозитсияи он: паҳн намудан, намоиши оммавӣ ё рекламаи мавод ё предметҳои порнографӣ дар байни ноболиғон ва ё ҷалб намудани ноболиғ ба муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ, ки аз ҷониби шахси ба синни ҳаждаҳ расида содир шудаанд.

Инкишофёбии муътадили ахлоқи ноболиғон ҳамчун аъзои ҷамъият объекти бевоситаи иловагии ҷинояти мазкурро ташкил медиҳад.

Тарафи объективии ин ҷиноятро кирдор дар шакли ҳаракатҳои зерин ифода мекунад: 1) паҳн намудани мавод ё предметҳои порнографӣ дар байни ноболиғон; 2) намоиши оммавӣ ё рекламаи мавод ё предметҳои порнографӣ дар байни ноболиғон; 3) ҷалб намудани ноболиғ ба муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад.

Субъекти ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ дар байни ноболиғон шахси воқеии муқаллафе эътироф карда мешавад, ки дар вақти содир намудани ин ҷиноят ба синни ҳаждаҳ расидааст.

Категорияи ҷинояти дар қисми 2 моддаи 241 КҶ ҚТ пешбинигардида, миёна эътироф мешавад.

Дар қисми 3 моддаи зикргардида якҷанд ҳолатҳои вазнинкунанда пешбинӣ шудаанд. Аз ҷумла дар банди «а» содир намудани ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти предметҳои порнографӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил.

Ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти предметҳои порнографӣ бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содиршуда эътироф мешавад, агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки дар хусуси якҷоя содир намудани он пешакӣ маслиҳат карда бошанд.

Ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти предметҳои порнографӣ аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содиршуда эътироф мешавад, агар он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани ин ҷиноят муттаҳид шудаанд.

Дар банди “б” содир намудани ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти предметҳои порнографӣ бо истифодаи воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла шабақаҳои иттилоотию телекоммуникатсионӣ (инчунин шабакаи Интернет) пешбинӣ шудааст.

Бо истифодаи воситаҳои ахбори омма, тайёр кардан ва муомилоти предметҳои порнографӣ чунин маъно дорад, ки чунин предметҳо дар матбуоти даврӣ, ҳамчунин агентҳои иттилоотӣ,

барномаҳои телевизиону радио, кинохроникаҳо, сабтҳо ва барномаҳои аудио ва аудиовизуалӣ намоиш дода мешаванд.

Бо истифодаи шабакаҳои иттилоотию телекоммуникатсионӣ (инчунин шабакаи Интернет), тайёр кардан ва муомилоти предметҳои порнографӣ чунин маъно дорад, ки чунин предметҳо ба воситаи шабакаҳои иттилоотию телекоммуникатсионӣ ва шабакаи Интернет паҳн карда мешаванд ё намоиш дода мешаванд ё реклама карда мешаванд.

Дар банди “в” содир намудани ғайриқонунӣ тайёр кардан ва муомилоти предметҳои порнографӣ бо ба даст овардани даромад ба миқдори калонро пешбинӣ намудааст. Тибқи эзоҳи моддаи мазкур даромад ба миқдори калон ба андозаи бештар аз дусад нишондиҳанда барои ҳисобҳо фаҳмида мешавад.

Категорияи ҷинояти моддаи 241 КҶ ҚТ: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

Тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон

Тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон ҳамчун ҷиноят дар моддаи 241¹ КҶ ҚТ пешбинӣ гардида, аз 2 қисм иборат мебошад. Моддаи мазкур бо қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тағйиру иловаҳо ба КҶ ҚТ” аз 14 март соли 2014, тахти № 1066 ба КҶ ҚТ ворид карда шудааст.

Дар диспозитсияи қисми 1 моддаи 241¹ КҶ ҚТ тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон ҳамчун ҷиноят баён карда шудааст: тайёр кардан, соҳиб шудан, нигоҳ доштан ва (ё) гузаронидан тавассути Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади паҳн намудан, намоиши оммавӣ ё реклама кардан ва ё паҳн намудан, намоиши оммавӣ ё рекламаи мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон.

Аз ҷиҳати он, ки тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон дар фасли X, боби 25 КҶ ҚТ пешбинӣ гардидааст, бинобар ин объекти онро ахлоқи ҷамъиятӣ ташкил медиҳад. Дилхоҳ намуди порнография баҳри бедор кардани ҳиссиёти шахвонӣ ва қонун намудани ин ҳиссиёт бо роҳи табиӣ, ғайритабиӣ ва сунъӣ равона гардидаанд.

Предмети ҷинояти мазкур аломати ҳатмии объекти ин ҷиноят ба ҳисоб меравад. Ба сифати он мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон баромад мекунанд.

Доир ба тавсифи истилоҳи “порнография” байни тадқиқотчиён ақидаи ягона ҷой надорад. Ҳамин тавр, В.Н. Куликов пешниҳод менамояд, ки “порнография ин як намуд асарӣ шахвонӣ,

ки дар он амали бадахлоқӣ инъикос гардида, дар умум фоҳишагӣ, маҷбуркунӣ, мазохизм, педофилия, зоофилия, некрофилия, капрофилияро ифода мекунад¹⁸. Дигар гурӯҳи тадқиқотчиён, порнографияро дар “аксгирӣ, тасвир намудан” ва “нақл намудан” ифода мекунанд¹⁹. Гурӯҳи тадқиқотчиён порнографияро ба воситаи “намоиш додани он”²⁰, “навиштани он”²¹ эътироф намунаанд.

Дар адабиёти ҳуқуқии ҷинойтӣ аз тарафи тадқиқотчиён порнография бо маънои васеаш ифода гардидааст, ки он дорои бешармӣ²², беориву беномусӣ²³, дағалӣ²⁴, тасвири урёни модарзод ва амали тавсифу тасвиркунанда²⁵ мебошад.

Тадқиқотчиёни ватанӣ, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор А.Ғ. Холиқзода дар Тафсири ба ҚЧ ҚТ зикр намудааст, ки дар зери мафҳуми “маводи порнографӣ” маводе фаҳмида мешавад, ки бидуни шарму ҳаё ба инъикоси бемавқеи алоқаи зану мард, инъикоси воқеии узвҳои зану мард тавассути кинофилмҳо, лентаҳо, ва дигар лентаҳо бахшида шудааст²⁶.

ҚЧ ҚТ мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси нобилиғонро муқаррар накардааст, ки ин албатта ба вайрон кардани принсипи қонуният оварда расониданаш мумкин аст. Аз ҷумла, мутобиқи қисми 3 моддаи 4 ҚЧ ҚТ татбиқи қонуни ҷинойтӣ аз рӯи қиёс манъ аст. Бинобар ин, бояд ба моддаи 241¹ ҚЧ ҚТ эзоҳе ворид карда шавад, ки мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси нобилиғонро муайян намояд. Чунин эзоҳ дар моддаи 242¹ Кодекси ҷинойтии Федератсияи Россия ҷой дорад²⁷.

¹⁸ Куликов В.Н. Предмет как орудие преступления, предусмотренного статьей 242 Уголовный кодекс Российской Федерации // Российский следователь. 2005. № 3. С. 18.

¹⁹ Джинджолия Р.С. Уголовная ответственность за незаконное распространение порнографических материалов или предметов. М., 2001. С. 18.

²⁰ Гусарова М.В. Незаконный оборот порнографических материалов или предметов: уголовно-правовые и криминологические аспекты: дис. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2010. С. 262.

²¹ Денисенко М.В., Осокин Р.Б. Уголовно-правовая характеристика незаконного распространения порнографических материалов и предметов. М., 2005. С. 46.

²² Хамон ҷо. С. 8-9.

²³ Валентонис А. Понятие порнографии в российском уголовном праве // Уголовное право. 2008. № 6. С. 15.

²⁴ Шмыков Д.В. К юридическому определению порнографии // Вестник Пермского университета. 2013. № 2. С. 271.

²⁵ Донченко А.Г. Понятие порнографии в российском уголовном праве // Известия вузов. Правоведение. 2011. № 2. С. 190.

²⁶ Тафсир ба ҚЧ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 498.

²⁷ Ниг.: Уголовный кодекс Российской Федерации. По состоянию на 25 июня 2017 г. М.: Проспект, 2017. 272 с.

Ҳамин тавр, мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболигон чунин мавод ё предметҳои фаҳмида мешаванд, ки дорои дилхоҳ тасвир ё тавсиф бо мақсадҳои шахвонӣ мебошанд ва чунин ҳолатҳоро ифода кунанд:

1. пурра ё қисман урён будани узвҳои чинсии (таносули) ноболиг;

2. ноболиге, ки алоқаи чинсӣ ё дигар ҳаракатҳои хусуияти шахвонидоштаро иҷро намуда ё тақлид намуда бошад;

3. алоқаи чинсӣ ё дигар ҳаракатҳои хусуияти шахвонидошта нисбат ба ноболиг ё бо иштироки ӯ;

4. шахси болиге, ки худро ноболиг муаррифӣ намуда, алоқаи чинсӣ ё дигар ҳаракатҳои хусуияти шахвонидоштаро содир мекунад ё онро тақлид мекунад.

Ҳамчунин, бояд муқаррар намуд, ки дар қадом маврид тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболигон таркиби ҷинояти мазкурро ташкил наметад.

Агар, тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболигон арзиши таърихӣ, бадеӣ ё фарҳангӣ дошта бошанд, ё ин ки бо мақсади истифодаи онҳо дар қорҳои илмӣ-тадқиқотӣ, тиббӣ ё раванди таълим, ки қонун муқаррар намудааст бошанд, ҷавобгарии ҷиноятиро барои тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболигон ба миён намеорад. Мисол, агар ба адабиёти соҳаи тиббӣ назар афканем, пас дар он ҷой расмҳои ноболиғони урён тасвир гардиданашон мумкин аст²⁸.

Тарафи объективи ҷинояти мазкурро кирдор дар шакли ҳаракат ташкил метад ва он аз лаҳзаи содир намудани яке аз ҳаракатҳои зерин, хотимаёфта эътироф мешавад: 1) тайёр кардан; 2) соҳиб шудан; 3) нигоҳ доштан; 4) гузаронидан тавассути сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади 5) паҳн намудан; 6) намоиши оммавӣ ё реклама кардан ва ё паҳн намудан, намоиши оммавӣ ё рекламаи мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболигон.

Тайёр кардан – ҳама амалҳои фаҳмида мешаванд, ки баҳри истеҳсол кардани мавод ё предметҳои дорои хусусияти порнографӣ бо акси ноболигон ба воситаи эҷод намудан, нашр, зиёдкунии нусаҳо, азнавсозии онҳо ва ғайра. Тарзи тайёр кардан бошад, ба воситаи тасвир кардан, акс гирифтани, ба навор гирифтани ва ҷоп намудани амали қарда мешавад.

²⁸ Вольф А.С. Миттаг Ю.Э. Атлас детской и подростковой гинекологии. Научно-практическое издание. Пер. с нем. / Под ред. В.И. Кулакова. М: ГЭОТАР – МЕД, 2004. 304 с.; Ашкрафт К.У. Детская хирургия. СПб.: Раритет-М, 1999. 400 с.

Соҳиб шудан – бо ҳар тарз ва усул ба даст овардани мавод ё предметҳои дорои хусусияти порнографӣ бо акси ноболиғон: харидорӣ намудан; ҳамчун тухфа қабул намудан; ба воситаи ивази чизе ба даст овардан; бар ивази қарз; ҳисоббаробаркунӣ бар ивази хизматрасонӣ; ёфта гирифтан.

Нигоҳ доштан – ҳолате фаҳмида мешавад, ки гунаҳгор мавод ё предметҳои дорои хусусияти порнографӣ бо акси ноболиғонро дар ягон ҷой ё махфигоҳ махфуз мекунад.

Гузаронидан тавассути сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон – мавод ё предметҳои дорои хусусияти порнографӣ бо акси ноболиғонро бо ҳар тарзу усул ворид намудан ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ё берун баровардан аз ҳудуди он.

Паҳн намудан – фуруҳтан, ба дигар шахс супоридан (ҳатто ба як нафар), тухфа қардан, супоридан бо мақсади муваққатан истифода бурдан, ба ҷойи қарз супоридан, намоише, ки хусусияти оммавӣ надорад.

Намоиши оммавӣ ё реклама қардан – намоиши озод дар иштироки доираи васеи одамон, ки тамошобинон, шунавандагон, зиёраткунандагон ва ба инҳо монанд эътироф мешаванд.

Мутобиқи муқаррароти моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи реклама” аз 1 августи соли 2003, таҳти № 34, *реклама* - иттилооте, ки дар ҳар шакл, тавассути ҳар навъ воситаҳо оид ба шахси воқеӣ ва ҳуқуқӣ, молҳо, ғояҳо ва ташаббусҳо (ахбори рекламавӣ) паҳн мешаванд ва барои доираи васеи шахсон пешбинӣ шуда, чихати ташақкул ё дастгирии шавқмандӣ ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, молҳо, ғояҳо, ташаббусҳо таъйин гардида, барои фуруҳтани молҳо, ғояҳо ва ташаббусҳо мусоидат менамояд²⁹.

Таркиби ҷинояти мазкур расмӣ буда, аз лаҳзаи содир намудани кирдорҳои дар диспозитсияи моддаи 241¹ ҚҚ ҚТ пешбинигардида, хотимаёфта эътироф карда мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Аломати ҳатмии тарафи субъективии ҷиноят дар таркиби ҷинояти мазкур, мақсади он баромад мекунад: *бо мақсади* паҳн намудан, намоиши оммавӣ ё реклама қардан ва ё паҳн намудан, намоиши оммавӣ ё рекламаи мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон – тайёр қардан, соҳиб шудан, нигоҳ доштан ва (ё) гузаронидан тавассути Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Субъекти ҷиноят шахси воқеии мукаллафе эътироф карда мешавад, ки дар вақти содир намудани ин ҷиноят ба синни шонздаҳсолагии расидааст. Дар баъзе адабиёти ҳуқуқи ҷиноятӣ субъекти

²⁹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи реклама” аз 1 августи соли 2003, № 34 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2003. № 8. Мод. 457.

чиноятро ҳаждаҳсола эътироф кардаанд. Агар субъект ҳаждаҳсола мебуд, пас мисли диспозитсияи моддаи 241² КҶ ҚТ, он ишора мегардид. Бинобар он, ки синни субъект дар диспозитсияи моддаи 241¹ КҶ ҚТ нишон дода нашудааст, онро умумӣ – шонздаҳсола эътироф менамоем.

Категорияи чинояти дар қисми 1 моддаи 241¹ КҶ ҚТ пешбинигардида миёна эътироф мешавад.

Дар қисми 2 моддаи 241¹ КҶ ҚТ панҷ ҳолати вазнинқунандаи тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон мустаҳкам гардидаанд, ки агар:

а) аз ҷониби падару модар ё дигар шахси қонунан ба зиммааш тарбияи ноболиғ гузошташуда, ҳамчунин омӯзгор ё дигар корманди муассисаи таълимӣ, тарбиявӣ ё муолиҷавӣ, содир шуда бошанд;

б) нисбати шахси баръало ба синни чордаҳ нарасида содир шуда бошанд;

в) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил содир шуда бошанд;

г) бо ба даст овардани даромад ба миқдори калон содир шуда бошанд;

д) бо истифодаи воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла шабакаҳои иттилоотию телекоммуникатсионӣ (инчунин шабакаи Интернет) содир шуда бошанд.

Мутобиқи эзоҳ ба моддаи 241 КҶ ҚТ, тахти мафҳуми *даромад ба миқдори калон* дар моддаи мазкур, инчунин дар моддаи 241¹ ҳамин Кодекс даромад ба андозаи бештар аз дусад нишондиҳанда барои ҳисобҳо фаҳмида мешавад.

Мутобиқи муқаррароти моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» тахти № 961 аз 19 марти соли 2013, воситаҳои ахбори омма – матбуоти даврӣ, ҳамчунин агентҳои иттилоотӣ, барномаҳои телевизиону радио, кинохроникаҳо, сабтҳо ва барномаҳои аудио ва аудиовизуалӣ мебошанд, ки дар як сол на камтар аз як маротиба тавассути эфир ё кабел паҳн мешаванд³⁰. Ба сифати матбуоти даврӣ – рӯзномаву ҳафтаномаҳо, маҷаллаҳо, солнома ва маҷмӯаву буллетенҳое, ки номи доимӣ, рақами чорӣ дошта, дар вақту замони муайян (на камтар аз як маротиба дар як сол) ба таъбир мерасанд, эътироф мешаванд.

Шабакаҳои интернетӣ дар замони муосир ҳамчун паҳнкунандаи маълумот дар ҷомеа, мавқеи асосиро ишғол мекунанд. Дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба воситаҳои муқаррарнамудаи

³⁰ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» аз 19 марти соли 2013, № 961 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2013. № 3. Мод. 201.

Вазорати алокаи Ҷумҳурии Тоҷикистон шабакаҳои интернетӣ ба аҳоли дастрас мебошанд. Аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар аз шабакаҳои иҷтимоии интернетии ok.ru (однокласники), imo, viber, ВКонтакте, WhatsApp, Facebook, Instagram ва ба инҳо монанд, истифода мебаранд.

Категорияи ҷинояти тайёр кардан ва муомилоти мавод ё предметҳои порнографӣ бо акси ноболиғон, ки дар қисми 2 моддаи 241¹ КҶ ҚТ бо ҳолатҳои вазнинкунанда пешбинӣ гардидааст, вазнин эътироф мешавад.

Истифодаи ноболиғ бо мақсади истеҳсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ

Истифодаи ноболиғ бо мақсади истеҳсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 241² КҶ ҚТ пешбинӣ гардида, аз 2 қисм иборат мебошад. Моддаи мазкур бо қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тағйири иловаҳо ба КҶ ҚТ” аз 14 марти соли 2014, таҳти № 1066 ба КҶ ҚТ ворид карда шудааст.

Дар диспозитсияи қисми 1 моддаи 241² КҶ ҚТ истифодаи ноболиғ бо мақсади истеҳсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ ҳамчун ҷиноят баён карда шудааст: суратгирӣ, наворбардории кино ё видеои ноболиғ бо мақсади истеҳсол ва (ё) паҳн намудани мавод ё предметҳои порнографӣ ва ё ҷалб намудани ноболиғ ба сифати иҷроқунанда барои иштирок дар ҷорабиниҳои намоишии хусусияти порнографӣ, ки аз ҷониби шахси ба синни ҳаждаҳ расида содир шудаанд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкурро ахлоқи ҷамъиятӣ ҳамчун муносибати ҷамъиятии бо қонунгузории ҷиноятӣ ҳифзшаванда эътироф мешавад. Ба сифати объекти бевоситаи иловагӣ инкишофи муътадили ҷисмонӣ, рӯҳӣ ва ахлоқии ноболиғон баромад мекунад.

Тарафи объективии ин ҷиноят аз ҳаракатҳои зерин иборат мебошад: 1) суратгирӣ, наворбардории кино ё видеои ноболиғ бо мақсади истеҳсол ва (ё) паҳн намудани мавод ё предметҳои порнографӣ; 2) ҷалб намудани ноболиғ ба сифати иҷроқунанда барои иштирок дар ҷорабиниҳои намоишии хусусияти порнографӣ.

Таркиби ҷинояти мазкур расмӣ буда, аз лаҳзаи суратгирӣ, наворбардории кино ё видеои ноболиғ бо мақсади истеҳсол ва (ё) паҳн намудани мавод ё предметҳои порнографӣ ва ё ҷалб намудани ноболиғ ба сифати иҷроқунанда барои иштирок дар ҷорабиниҳои намоишии хусусияти порнографӣ, хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Мақсад дар ин ҷиноят аломати ҳатмии

тарафи субъективии ҷинойт баромад мекунад: *бо мақсади* истехсол ва (ё) паҳн намудани мавод ё предметҳои порнографӣ – суратгирӣ, наворбардории кино ё видеои ноболиғ.

Субъекти истифодаи ноболиғ бо мақсади истехсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ, шахси воқеии муқаллафе эътироф карда мешавад, ки дар вақти содир намудани ин ҷинойт ба синни ҳаҷдаҳ расидааст. Синни ҷавобгарии ҷинойтӣ бо моддаи мазкур дар диспозитсияи он нишон дода шудааст.

Категорияи ҷинойти дар қисми 1 моддаи 241² КҶ ҚТ пешбинигардида, вазнин эътироф мешавад.

Дар қисми 2 моддаи 241² КҶ ҚТ чор ҳолати вазнинкунандаи истифодаи ноболиғ бо мақсади истехсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ мустаҳкам гардидаанд, ки агар:

- а) нисбати ду ё зиёда шахсон содир шуда бошанд;
- б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи мушаккил содир шуда бошанд;
- в) нисбати шахси баръало ба синни чордаҳ нарасида содир шуда бошанд;
- г) бо истифодаи шабакаҳои иттилоотию телекоммуникатсионӣ (инчунин шабакаи Интернет) содир шуда бошанд.

Категорияи ҷинойти истифодаи ноболиғ бо мақсади истехсол намудани мавод ё предметҳои порнографӣ, ки дар қисми 2 моддаи 241² КҶ ҚТ бо ҳолатҳои вазнинкунанда пешбинӣ гардидааст, вазнин эътироф мешавад.

Несту нобуд ё вайрон кардани ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ

Несту нобуд ё вайрон кардани ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ ҳамчун ҷинойт дар моддаи 242 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз ду қисм иборат мебошад.

Объекти ҷинойти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятии ташкил медиҳанд, ки ахлоқи ҷамъиятиро дар соҳаи ҳифз, истифода ва нигоҳдории объектҳои мероси таърихӣ ва фарҳангӣ ба танзим мебаранд.

Тибқи моддаи 44 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳифзи табиат, ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ вазифаи ҳар як шахс аст.

Объектҳои мероси таърихӣ ва фарҳангӣ ёдгориҳои мебошанд, ки ба рӯйдодҳои таърихӣ ҳаёти халқ, рушди ҷомеа ва давлат, осори моддӣ ва ғайримоддӣ дорои арзиши таърихӣ, илмӣ, бадеӣ ва дигар арзишҳои дорои аҳамияти миллий алоқаманд мебошанд.

Ба сифати объекти иловагии ин ҷинойт муносибаҳои молу мулкӣ ва фаъолияти муътадили муассисаҳо (масалан, осорхонаҳо) баромад карда метавонад.

Предмети чинояти мазкур ёдгориҳои таърихӣ, фарҳангӣ (маданӣ), комплексҳои табиӣ (маҷмааҳо), предметҳо ва ҳуҷҷатҳои арзиши таърихӣ ва фарҳангӣ дошта мебошанд. Ёдгориҳои таърихӣ, фарҳангӣ объектҳои мероси таърихӣ фарҳангиро дар бар мегиранд.

Тибқи моддаи 1¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ” объектҳои мероси таърихӣ фарҳангиро – объектҳо ё ашёи таърихӣ фарҳангӣ моддӣ ва маънавӣ, ки аҳаммияти таърихӣ, илмӣ ва фарҳангии умумибашарӣ, умумидавлатӣ ё маҳаллӣ доранд, ташкил медиҳад.

Тибқи қонуни мазкур объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ ба ёдгориҳои манкул ва ғайриманкул ҷудо мешавад. Ёдгориҳои манкул иборатанд аз: объектҳои алоҳида – бозёфтҳои бостоншиносӣ, ашёи қадимӣ, унсурҳои ба ҷузъҳо тақсимшавандаи ёдгориҳои ғайриманкул, маводи антропологӣ ва этнологӣ, муқаддасоти таърихӣ, асарҳои бадеии (мусаввараҳо, қаламқориҳо, санъати амалӣ, синамо ва суратҳо) маҳфуз дар осорхонаҳои гуногуни давлатӣ ва ғайридавлатӣ, фондҳо, китобхонаҳо, чопи мошинӣ, осори қаламӣ, асноди филмбардорӣ ва акосишуда, осори тасвирию савтӣ, нашрияҳои нодир, ҳамчунин забонҳо ва номҳои ҷуғрофӣ таърихӣ ва объектҳои маҷмаавӣ – маҷмааҳои таърихан ташаккулифта, фондҳо ва коллексияҳои объектҳои алоҳидаи мазкур ба сифати таркиби ягонаи кул, ҳамчунин маҷмааҳо, фондҳо ва коллексияҳои дорой арзишҳои илмӣ табиатшиносӣ, ки дар маҷмӯъ арзиши таърихӣ доранд. Ёдгориҳои ғайриманкул иборатанд аз: ёдгориҳои таърихӣ (бино, иншоот, ҷойҳои таърихӣ, дахмаҳои таърихӣ, муҷассамаҳо, ва ёдгориҳои алоқаманд ба рӯйдодҳои таърихӣ ҳаёти халқ, рушди ҷомеа, давлат ва зисту рӯзгори халқ, ҳаёту фаъолияти ходимони барҷастаи ҷамъияти сиёсӣ ва илму фарҳанг), ёдгориҳои бостоншиносӣ (бошишгоҳҳо, димнаҳо, тепҳо, бозмондаҳои ҷойгоҳҳои бостонӣ, истехкомҳо, иншооти мудофиавӣ, қонҳои қадимӣ, қорезҳо ва шабақаҳои обёрӣ, роҳҳо ва пулҳо, қӯрғонҳо ва дахмаҳои ҷудоғона, тасвирҳои рӯйи санг ва китобҳо), ёдгориҳои шахрсозӣ ва меъмории (ансамблҳо ва маҷмааҳои меъмории, марказҳои таърихӣ, маҳаллаҳо, майдонҳо, кӯчаҳо, осори тарҳу сохтмонҳои қадимӣ, шахрҳо ва дигар мавзёҳои маскунӣ, иншооти меъмории мулкӣ, низомӣ, саноатӣ, паратишгоҳҳо, хунароҳои меъмории халқ, осори тасвирӣ, ороишию амалӣ, гулбоғҳо ва дигар навъҳои ба онҳо алоқаманди санъат ва хунаро), манзараҳо (офаридаҳои муштараки инсон ва табиат, ҳамчунин мавзёҳо, аз ҷумла макони бостоние, ки аз нигоҳи таърихӣ, эстетикӣ, этнологӣ ва антропологӣ арзиш ва аҳаммияти бузург доранд).

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз чунин ҳаракатҳои ғайриқонуни дар шакли несту нобуд ё вайрон кардани ёдгориҳои таърихӣ, фарҳангӣ, комплексҳои табиӣ ё объектҳои, ки таҳти ҳифзи давлат қарор доранд, ҳамчунин предмет ё асос, ки дорои арзиши таърихӣ ё фарҳангӣ мебошанд, иборат аст.

Таҳти мафҳуми несту нобуд намудани чунин предметҳо ҳаракате ғайриқонуни мешавад, ба қонунобӣ овардани онҳо оварда расонида мешавад, ки дар натиҷа онҳо арзиши худро гум намуда, истифодабарии онҳо аз рӯи таъйинот гум мешавад.

Таҳти мафҳуми вайрон намудани чунин предметҳо бошад, ҳаракате ғайриқонуни мешавад, ки ба қисман хароб ё вайрон намудани онҳо оварда расонида мешавад, ки намуди аввалии он дар натиҷаи таъмири тарғибӣ барқарор карда мешавад³¹.

Аз мафҳумҳои дар боло қайд шуда бар меояд, ки ҳаракати несту нобуд кардан нисбати вайрон намудан оқибати ба ҷамъият хавнокӣ баландтарро доро мебошад. Ин ҳолат ҳангоми таъйини ҷазо нисбати шахси гунаҳгор ба назар гирифта мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ несту нобуд ё вайрон намуда истодааст ва онро меҳаҳад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Қисми 2 моддаи 242 ҚҶ ҚТ содир намудани кирдорро вобаста ба объект ё ёдгориҳои махсусан арзишнок пешбинӣ намудааст.

Аз муқаррароти қисми 2 моддаи зикршуда бар меояд, ки предметҳои онро танҳо объект ё ёдгориҳои махсусан арзишнок ташкил медиҳад.

Ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ дараҷаи умумичумхуриӣ, ки дорои арзиши таърихӣ ва илмӣ буда, барои фарҳанги ҷумҳури аҳамияти махсус доранд, ҳамчун ёдгориҳои махсусан арзишнок эътироф шудаанд. Онҳо ба Феҳристи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ ҷумҳури ворид шуда, дар шиносномашон ҷиҳати санъати баланди офаридан, ягона будан, таърихи қадимӣ доштан ва инчунин маводе, ки аз он сохта шудааст, нишон дода мешавад.

Категорияи ҷинояти моддаи 242 ҚҶ ҚТ: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин.

Таҳқири ҳасади ғайриқонуни ва ғайриқонуни онҳо

³¹ Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекции. В двух томах. Т.2. Особенная часть. М.: Юрид.лит., 2004. С. 474.

Таҳқири часади фавтидагон ва гӯри онҳо ҳамчун чиноят дар моддаи 243 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз ду қисм иборат мебошад.

Объекти чинояти мазкур ахлоқи чамбиятӣ мебошад.

Ҳангоми содир шудани чинояти номбурда ба муносибати эҳтиромона чихати поси хотири арвоҳи гузаштагон ва гӯри онҳо, инчунин ба рӯҳияи наздикони шахси фавтида таъсири манфӣ расонида мешавад.

Ба сифати предмети ин чиноят часади фавтидагон, гӯри онҳо, санги мазор, ҳайкалу нимпайкара ё сохтмони рӯйи қабр, ки барои гузаронидани маросими дафн ё ёдбуд пешбинӣ шудааст, эътироф мешавад.

Тарафи объективи чинояти мазкур аз ҳаракатҳои фаъол дар шакли таҳқири часади фавтидагон ё несту нобуд ё вайрон намудан ё касиф сохтани қабристонҳои онҳо, сохтмонҳои рӯйи қабр ё бинои гӯр, ки барои маросими дафн ё ёдбуди гузаштагон пешбинӣ шудаанд, иборат мебошад.

Таҳқири часади фавтидагон ҳама гуна ҳаракате фаҳмида мешавад, ки ба муносибати бадахлоқона ва таҳқиромезона ба часаде, ки дафн карда шудааст ё дафн карда нашудааст, равона гардидааст (қанда гирифтани часад аз гӯр, буридани аъзои бадани он, сухтани часад, қандани қандонҳои сунъии часад ва ғ).

Таҳти мафҳуми несту нобуд намудани қабристонҳо, сохтмонҳои рӯйи қабр ё бинои гӯр, ки барои маросими дафн ё ёдбуди гузаштагон пешбинӣ шудаанд, ҳама гуна ҳаракате фаҳмида мешавад, ки чунин истифодабариашон аз рӯйи таъйинот гум мешавад.

Таҳти мафҳуми вайрон намудани қабристонҳо, сохтмонҳои рӯйи қабр ё бинои гӯр, ки барои маросими дафн ё ёдбуди гузаштагон пешбинӣ шудаанд, ҳама гуна ҳаракате фаҳмида мешавад, ки чунин предметҳо қисман ҳароб ё вайрон намудани онҳо оварда расонида мешавад, ки намуди аввалаи он дар натиҷаи таъмиру тарميم барқарор карда мешавад³².

Таҳти мафҳуми касиф намудани қабристонҳо, сохтмонҳои рӯйи қабр ё бинои гӯр, ки барои маросими дафн ё ёдбуди гузаштагон пешбинӣ гардида, фаҳмида мешавад.

Алоқаи чинсӣ қардан бо часади ҳанӯз ба ҳок супурдана шуда (часаде, ки дар мурдаҷой (морг) қарор дорад) ва ё часади аллақай ба ҳок супурдашударо низ чун таҳқири часади фавтидагон бандубаст бояд қард, зеро часади бечон наметавонад қабрида бошад ва дар сурати нисбат ба часади берӯҳ равона гардидани кирдори чиноятӣ он танҳо предмети чиноят шуда метавонад ба мисли дигар ашё ва предметҳо.

³² Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекции. В двух томах. Т.2. Особенная часть. М.: Юрид.лит., 2004. С. 476.

Куштор ва минбаъд таҳқири ҳасад, аз рӯйи маҷмӯи ҷиноятҳои дар моддаҳои 104 ва 243 КҶ ҚТ пешбинишуда, бояд бандубаст карда шавад³³.

Ҷинояти мазкур аз лаҳзаи содир намудани яке аз кирдорҳои дар дизпозицияи модда пешбинӣ шуда хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки ҳасади ғавтидагонро таҳқир карда истодааст ё сохтмонҳои рӯйи қабр ё бинои ғӯри онҳо, ки барои маросими дафн ё ёдбуди гузаштагон пешбинӣ шудаанд, несту нобуд, вайрон ё касиф намуда истодааст ва онро меҳаҳад.

Субъекти ҷинояти мазкур, шахси воқеии муқаллафи ба синни 16-солагӣ расида мебошад.

Дар қисми 2 моддаи 243 КҶ ҚТ якҷанд ҳолатҳои вазнинкунанда пешбинӣ шудаанд, аз қабилӣ :

а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ, ё гурӯҳи муташаккил;

б) аз рӯйи ҳиссиёти бадбинӣ ё хусумати миллӣ, наҷодӣ, маҳалгарой ё динӣ;

в) ба муқобили ҳайкалу пайкара ё иншооти меъморӣ, ки ба муборизаи зидди фашизм ё ба қурбониёни фашизм, ё қабристонҳои иштирокчиёни мубориза бар зидди фашизм бахшида шудаанд;

г) бо зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он содир шуда бошад;

Таҳқири ҳасади ғавтидагон ва ғӯри онҳо бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содиршуда эътироф мешавад, агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки дар хусуси якҷоя содир намудани он пешакӣ маслиҳат кардаанд.

Таҳқири ҳасади ғавтидагон ва ғӯри онҳо аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содиршуда эътироф мешавад, агар он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якҷанд ҷиноят муттаҳид шудаанд, содир шуда бошад.

Бояд дар назар дошт, ки гурӯҳи муташаккил аз гурӯҳи шахсон пеш аз ҳама бо устуворӣ ва муттаҳидии он фарқ мекунад. Гурӯҳи муташаккил бо мақсади содир намудани ҷиноят, бо тайёрии тарзи иҷрокунии он ва тарҳрезии пешакии нақши ҳар як аъзои гурӯҳ, таъсис дода мешавад.

Содир намудани ин ҷиноят бо ангезаҳои марбут ба ҳиссиёти бадбинӣ ё хусумати миллӣ, наҷодӣ, маҳалгарой, ё динӣ, бештар ҳавфнок буда, он на танҳо ба тартибот ва ахлоқи ҷамъиятӣ, балки ба ҳуқуқи озодиҳои дар моддаи 17 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷи-

³³ Тафсир ба моддаҳои алоҳидаи Қисми махсуси Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Дар зери таҳрири Қаҳҳоров А.А. Душанбе, 2011. С. 336.

кистон, ки ҳамаро дар назди қонун ва суд баробар медонад, низ таҷовуз менамояд.

Бояд зикр намуд, ки ҷинояти номбурда танҳо дар ҳолате хусусияти экстремистиро пайдо менамояд, ки он аз рӯйи ҳиссиёти бадбинӣ ё хусумати миллӣ, наҷодӣ, маҳалгароӣ ё динӣ содир шуда бошад.

Содир намудани ин ҷиноят ба муқобили ҳайкалу пайкара ё иншооти меъморий, ки ба муборизаи зидди фашизм ё ба қурбониёни фашизм, ё қабристонҳои иштирокчиёни мубориза бар зидди фашизм бахшида шудаанд, чунин маъно дорад, ки шахси гунаҳгор дидаву доништа кирдорҳои худро муқобили хотироти дорои аҳаммияти муҳимми таърихӣ ва ватандӯстидошта равона мекунад. Хавфнокии содиршавии кирдори дар банди мазкур пешбинишуда дар он инъикос меёбад, ки шахси гунаҳгор ба арзишҳои маънавӣ аз қабилҳои ватандӯстӣ, арҷгузорӣ ба рӯҳи ҳимоятгарони Ватан зарар мерасонад.

Бо зӯрварӣ содир намудани ҷинояти номбурда маънои онро дорад, ки шахси гунаҳгор шахсеро, ки ба муқобили ӯ, барои ҳифзи ҳадаи ҷаҳидагон ё ғӯри онҳо, сохтмонҳои рӯйи қабр ё биноҳои қабристон, ки барои маросими дафн ё ёдбуди гузаштагон пешбинӣ шудаанд, баромад мекунад (соҳибони ҳада, посбон, нигоҳбони қабристон, ё нафари дигар), бо истифодаи зӯрварӣ аз садди роҳи худ баргараф мекунад.

Бо истифодаи зӯрварӣ маънои онро дорад, ки нисбати шахси дар боло зикршуда зарарҳои гуногун ба саломатӣ расонида мешавад.

Таҳдиди истифодаи зӯрварӣ бошад, ин бо суҳанҳои таҳдидомез дар шакли оҳанги баланди гуфтор, дар ҷабридаи эҳсоси тарс ба вучуд оварда, ба ин васила аз садди роҳи худ баргараф кардани шахсе, ки ба ҳифзи ин объектҳо баромад мекунад.

Дар сурате ки ба саломатии ин гуна шахсон қасдан зарари вазнин ё миёна расонида шуда бошад ва ё ин гуна ашхос зимни ҳифзи ин объектҳо кушта шуда бошанд, он гоҳ кирдори гунаҳгор аз рӯйи маҷмӯи ҷиноятҳо яъне 104 ва 110, 111 КҶ ҚТ, бандубаст карда мешавад.

Категорияи ҷинояти моддаи 243 КҶ ҚТ: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

БОБИ XXXV ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ МОЛИКИЯТ

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили моликият

§ 2. Чиноятҳо ба муқобили моликият, ки аломатҳои тасарруфро доро мебошанд

§ 3. Чиноятҳо ба муқобили моликият, ки аломатҳои тасарруфро доро намебошанд

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили моликият

Чиноятҳо ба муқобили моликият дар фасли XI боби 26 моддаҳои 244 то 257 КҶ ҚТ муқаррар гардидаанд.

Объекти гурӯҳии ҳамаи чиноятҳо, ки дар моддаҳои 244 то 257 КҶ ҚТ муқаррар гардидаанд, иқтисодиёт ҳамчун муносибати муҳимми ҷамъиятии бо қонунгузори чиноятӣ ҳифзшаванда ба ҳисоб меравад.

Фасли XI КҶ ҚТ – чиноятҳо дар соҳаи иқтисодиёт аз рӯйи объекти намудӣ ба ду зергурӯҳ ҷудо мешавад, ки инҳо:

1. Чиноятҳо ба муқобили моликият – боби 26, моддаҳои 244 то 257 КҶ ҚТ;

2. Чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ – боби 27, моддаҳои 258 то 297 КҶ ҚТ.

Объекти намудии чиноятҳо, ки дар моддаҳои 244 то 257 КҶ ҚТ муқаррар гардидаанд, моликият ташкил медиҳад.

Моликият асоси ҳастии иқтисодии дилхоҳ ҷомеаро ташкил медиҳад. Мутобиқи моддаи 12 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асоси иқтисодиёти Тоҷикистонро шаклҳои гуногуни моликият ташкил медиҳанд. Дар баробари ин, ҳуқуқ ба моликият яке аз ҳуқуқҳои асосии инсон ва шаҳрванд мебошад, ки ҳифзи онро давлат кафолат додааст. Муҳимияти ин ҳуқуқро ба инобат гирифта, ҳатто ҳифзи онро Эъломияи умумии ҳуқуқи башар дар моддаи 17 эътироф ва кафолат додаст: «Ҳар як инсон ҳақ дорад молу мулкро чи шахсан ва чи якҷоя бо дигарон ихтиёрдорӣ намояд. Ҳеҷ кас набояд аз молу мулки худ худсарона маҳрум карда шавад». Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин ва ҳифзи моликияти шахсро кафолат додааст (моддаҳои 12, 17, 20, 32).

Қинойтҳо ба муқобили моликият ба ду зергурӯҳ чудо карда мешаванд:

1. Қинойтҳо ба муқобили моликият, ки аломатҳои тасарруфро доро мебошанд – моддаҳои 244–251, 254 ва 257 КҶ ҚТ;

2. Қинойтҳо ба муқобили моликият, ки аломатҳои тасарруфро доро намебошанд – моддаҳои 252, 253, 255 ва 256 КҶ ҚТ.

Аз рӯи аломатҳои тарафи объективӣ, қинойтҳо ба муқобили моликият дар бештари ҳолатҳо бо ҳаракатҳои ғайриқонуна содир мешаванд.

Аз рӯи аломатҳои тарафи субъективӣ қинойтҳо ба муқобили моликият қасдона содир карда мешаванд. Танҳо тарафи субъективии қинойти дар моддаи 256 КҶ ҚТ муқарраргардида, барои аз беэҳтиётӣ несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк, беэҳтитоӣ ташкил медиҳад. Ҳамчунин, дар банди “б” қисми 2 моддаи 255 КҶ ҚТ оқибат дар намуди беэҳтиётӣ пешбинӣ гардидаст: аз беэҳтиётӣ боиси марги инсон ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Субъекти қинойтҳо ба муқобили моликият шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида мебошад, ба истиснои дуддӣ (моддаи 244 КҶ), ғоратгарӣ (моддаи 248 КҶ), роҳзанӣ (моддаи 249 КҶ), тамаъҷӯӣ (моддаи 250 КҶ), ғайриқонунӣ ҳай карда бурдани автомобил ё дигар воситаҳои нақлиёт бидуни мақсади тасарруф (моддаи 252 КҶ), қасдан несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк дар ҳолатҳои вазнинкунанда (қисми 2 моддаи 255 КҶ), ки субъект шахси ҷисмонии муқаллафи ба синни 14 пешбинӣ шудааст. Дар баъзе таркиби ин қинойтҳо субъекти қинойт махсус мебошад. Мисол, банди “г” қисми 2 моддаи 245 КҶ ҚТ.

§ 2. Қинойтҳо ба муқобили моликият, ки аломатҳои тасарруфро доро мебошанд

Мафҳуми «тасарруф» аввалин бор дар эзоҳ ба моддаи 244 КҶ ҚТ муайян карда шудааст. Аҳамияти назариявӣ ва амалии ин навоари қонунгузори хело калон мебошад. Ниҳоят, то айни замон набудани ягонагии фаҳмиши мафҳуми «тасарруф», ки дар таҷрибаи муборизаи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ бар зидди ин навъи ғайриқонуна қинойтӣ мавҷуд буд, баргараф карда шуд.

Дар КҶ ҚТ истилоҳи «тасарруф» дар ду маънӣ истифода мегардад: аввал ин ки, он вазъияти воқеии қинойтро алайҳи моликияти ғайр ифода менамояд; дуюм ин ки, дар шакли умумӣ он ҳамчун мафҳуми истифода мешавад, ки тамоми шакли намудҳои тасарруфи молу мулки ғайрро тавсиф менамояд (моддаҳои 244–250 КҶ). Инчунин, мафҳуми «тасарруф» бо якчанд моддаҳои дигари КҶ ҚТ, аз қабили моддаҳои 199, 202, 339 ва ғайра мутааллиқ аст. Аз ин ҷиҳат,

ақида доир ба он ки тахти мафҳуми «тасарруф» фақат азониҳуд-кунӣ ва исрофкорӣ фаҳмида мешавад, беасос аст.

Тасарруф – ин ҷинойти молу мулкест. Молу мулк предмети тасарруф ба ҳисоб меравад. Он ҳамеша моддӣ (шайъӣ) буда, аз ашёи муайяни олами ҳастӣ иборат аст, яъне дорои нишокаи молу мулкӣ мебошад. Ин чунин маъно дорад, ки молу мулк ҳамчун предмети тасарруф бояд дорои андозаҳои муайяни физикиву табиӣ бошад (адад, миқдор, вазн, андоза ва ғ.). Аз ин ҷиҳат, боғаразона тасарруф намудани арзишҳое, ки аз чунин нишоаҳо маҳруманд, масалан, қувваи барқ ва гармидиҳӣ ва моликияти зехнӣ (ақидаҳо) наметавонанд таркиби тасарруфи молу мулки ғайрро ташкил диҳанд, зеро онҳо нишокаи ашёро доро нестанд. Истифодаи ғайриқонунӣ ва худсаронаи қувваи барқ ё гармидиҳӣ таркиби дигар ҷинойтро бар зидди моликият ба вуҷуд меоварад, ки дар моддаи 253 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст. Тасарруфи моликияти зехнӣ (асардуздӣ) бошад, он таркиби ҷинойтро ташкил медиҳад, ки дар моддаҳои 156 ва 301 КҶ ҚТ дарҷ ёфтааст.

Ғайр аз он, на ҳама омилҳои ҷинойтҳои зидди моликият метавонанд предмети тасарруф бошанд. Масалан, ҳамон як ашё аз қабилӣ силоҳи оташфишон метавонад предмети ҷинойт бар зидди моликият бошад (дар сурати вайрон ё нобуд сохтани он - моддаи 255 КҶ), аммо ҳамин ашё наметавонад ба сифати предмети тасарруфи молу мулки ғайр баромад кунад. Тасарруфи чунин молу мулкро ҳамчун ҷинойт бар зидди амнияти ҷамъиятӣ баҳо медиҳанд, ки мутобиқи моддаи 199 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Аломати дигари муҳимми тасарруф – ин хусусияти иқтисодии он мебошад. Предмети тасарруф метавонад танҳо он чизҳое бошанд, ки дорои арзишҳои муайяни иқтисодӣанд, яъне соҳиби арзишҳои моддӣ, ки қобилияти қаноат бахшидани эҳтиёҷоти инсонӣанд (арзиши истеъмолӣ ва нафъоварӣ) ва, ҳамчунин чизҳое, ки дар онҳо ин ё он шакли меҳнати одамӣ сарф карда шудааст.

Чизҳое, ки дар истехсол ва ба даст овардани онҳо меҳнати инсон сарф нашудааст, предмети тасарруф шуда наметавонанд. Чунин ҳолат барои фарқ намудани тасарруф аз як қатор навъҳои ҷинойтҳои экологӣ аҳаммияти калон дорад. Масалан, ҷангал, дарахтзорӣ бисёрсола, обанборҳои мустақил, моҳӣ дар обанборҳои муқаррарӣ, ҳайвоноти ваҳшӣ, паррандагон, олами наботот ва ғайра предмети тасарруф шуда наметавонанд, чунки онҳо дар ҳолати муқаррарӣ қарор доранд. Аммо, ашёҳои ишорашуда агар бо кӯмаки меҳнати инсонӣ аз муҳити муқаррарии муқимиашон ҷудо карда шаванд, дар чунин сурат ба предмети тасарруф табдил меёбанд. Мисол, дарахтҳои буридашуда, моҳии дошташуда, ҳайвонот

ва паррандаҳои кушташуда. Бешубҳа, он манбаъҳои табиат, ки бо меҳнати одамон мавриди парвариш ва нигоҳубин қарор мегиранд, предмети тасарруф шуда метавонанд. Аз ҷумла: моҳиҳое, ки дар обҳавзҳои хочагидорӣ ташкилот ё бошишгоҳи ҳавзҳои моҳидорӣ парвариш карда мешаванд; ҳайвоноте, ки дар боғ ва фермаҳои нигоҳ дошта мешаванд; ниҳолҳои дар парваришгоҳҳои дар боғҳои муассисаҳо, ғалла дар саҳро, растаниҳои ороишӣ ва дарахтҳои, ки дар шаҳру минтақаҳои аҳолинишин ва боғҳои истироҳатӣ парвариш карда мешаванд.

Инчунин, ҳангоме шахс молу мулкero, ки ба соҳибаш нолозим шудаасту молик аз он даст кашидааст, соҳиб мешавад, дар ҷунин маврид низ оид ба тасарруф суҳан гуфтан мумкин нест.

Ифодаи воқеии хусусияти иқтисодии ҳар як мол - ин арзиши вай, яъне, баҳои пулӣ - нарх мебошад. Аз ин ҷиҳат, нарх нишонаи зарурии тасарруфи молу мулки ғайр аст. Муайянкунии нарҳҳои талаботи ҳатмии бандубасти дурусти кирдори ҷинойтии шахсонест, ки барои ба даст овардани моликияти ғайр равона гардидааст. Истисно танҳо таркиби ҷинойтеро ташкил медиҳад, ки дар модаи 251 КҶ пешбинӣ шудааст.

Бо дарназардошти он ки пулҳои эквиваленти умумии молҳои ба ҳисоб мераванд, аз ин ҷиҳат, онҳо ҳамчунин метавонанд предмети тасарруф бошанд. Соҳиб шудани онҳо ба тасарруфи арзишҳои молу мулкӣ баробар аст. Модоме ки онҳо ба сифати ивазкунандаи пурраи арзишҳои молу мулкӣ баромад мекунанд, талафоти онҳо зиёни воқеии ҷабрдида аст. Ба сифати пул ҳам пули миллии тоҷикӣ (сомонӣ ва дирам) ва ҳам пули хориҷӣ (доллар, рубли русӣ, сӯми узбекӣ ва ғ.) баромад мекунанд.

Асбори аз муомилот баровардашуда дар он маврид предмети тасарруф шуда метавонад, ки агар он арзиши илмию таърихӣ дошта бошад. Предмети тасарруф, ғайр аз пулҳои, қоғазҳои қиматнок ҳам шуда метавонанд. Ҷунин қоғазҳои ҳуҷҷатҳои, ки ба воситаи онҳо татбиқи намудани ҳуқуқи молу мулкӣ имконпазир аст. Ба қоғазҳои қиматнок саҳмияҳо, облигатсияи дохилии вексел, вомбарг, чекҳои давлатӣ ва маҳаллӣ, қоғазҳои баровардашудае, ки аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии ва Бонки миллии Тоҷикистон, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, бонкҳои амонатӣ кафолат дода шудаанд, дафтараҳои амонатгузори ва векселҳои тижоратӣ дохил мешаванд.

Ҳуҷҷатҳои хусусияти молу мулкӣ надошта ба сифати молу мулк баҳо дода намешаванд (шиноснома, бланкаҳо, шаҳодатномаи ронандагӣ, шаҳодатномаи таваллуд, парвандаҳои ҷинойтӣ ва маданӣ ва ғ.). Ҷамчунин, ҳуҷҷатҳои, ки арзиши иқтисодӣ надоранд ва ба сифати воситаи пардохт амал накарда, танҳо шаҳодатдиҳандаи

ҳуқуқ барои гирифтани молу мулки муайян ё ҳуқуқ барои корҳои муайян мебошанд, ба сифати молу мулк баҳо дода намешаванд ва предмети тасарруф шуда наметавонанд (эътимоднома, борхатҳо, забонхати расмӣ, чекҳои молӣ (маҳсулотӣ), ҳуччатҳои мусофират, талонҳо, чиптаҳо барои роҳкиро ва ғ.).

Агар чунин ҳуччатҳо аз ҷониби гунаҳгор бо мақсади сохтакорӣ барои минбаъд соҳиб шудани арзишҳои молу мулкӣ ё худ воқоатҳои пулӣ тасарруф гардида бошанд, кирдори содиршуда бояд ҳамчун тайёри ба қаллобӣ бандубаст карда шавад (моддаҳои 32 ва 247 КҶ). Дар мавриди сохтакорӣ қардани чиптаҳои тасарруфшуда ва пешниҳод шудани онҳо ба муассисаҳои нақлиётӣ барои пардохт (баргардондани пул) бо баҳонаи даст кашидан аз сафар ва ҳамчунин фуруши ин навъи чиптаҳо, чунин кирдор бояд бо маҷмӯи ҷиноятҳо, ҳамчун қаллобӣ (моддаи 247 КҶ) ва сохтакорӣ ё ба соҳибияти каси дигар додани чунин ҳуччатҳо бандубаст карда шавад (моддаи 340 КҶ).

Агар сухан дар бораи тамғаҳои лигитиматсионӣ равад (нишони металлӣ, рақамҳо ва ғ.), онҳо низ худ ба худ предмети тасарруф шуда наметавонанд, аммо василаи содир гаштани он шуда метавонанд. Аз худ намудани чунин нишонҳо танҳо шароитро барои дар оянда содир намудани тасарруф фароҳам меоранд ва талафоти онҳо ба кам гаштани истехсолоти неъматҳои моддӣ оварда намерасонад.

Чизи ёфтшуда предмети тасарруф шуда наметавонад, зеро аз худ намудани чунин молу мулк, ки бо ин ё он сабабҳо аз ихтиёри соҳибмулк берун баромадааст, тасарруфро ба вучуд намеорад. Қонунгузор чунин кирдорҳоро ғайриҷиноятӣ меҳисобад. Дар натиҷаи соҳиб шудан ба молу мулки ёфтшуда ё ки тасодуфан дар дасти шахс қарор гирифтани он, ӯ ба ҷавобгарии граждани чалб карда мешавад.

Ганҷинаи ёфтшуда низ наметавонад предмети тасарруф шавад. Ганҷина – ин пулҳо ё ашёҳои арзишноки зери замин гӯронидашуда ё ки бо ин ё он роҳ пинҳондошташуда мебошанд, ки ба қадом соҳибмулк тааллуқ доштани онҳо маълум нест ё ин ки ӯ дар асоси қонун ҳуқуқи худро ба ин чизҳо гум кардааст. Аммо азхудкунии ганҷина аз ҷониби шахсоне, ки дорои вазифаҳои истехсоли ҳафрийети археологӣ ва кофтуковӣ мебошанд, ҳамчун тасарруф баҳо дода мешавад.

Аз худ намудани тилло, санг ва дигар металлҳои қиматбаҳо, ки берун аз ҳудуди ҷарайёни истехсолоти қазри замин ба миён омадааст, тасарруфро ба вучуд намеорад, чунки онҳо боигарии муқаррарии табиӣ ба шумор мераванд. Лекин ба таври худсарона, ғайриқонунӣ истихроҷ намудани тилло ва минбаъд ситонидани он

ба манфиати шахсии худ ё шахси сеюм, ки дар худуди корхонаи тиллобарорӣ содир шудааст, ба сифати тасарруф бандубаст карда мешавад. Агар дар оянда онҳо предмети додугирифт қарор ёбанд, дар ин сурат гунаҳгор бо маҷмӯи ҷиноятҳо - тасарруфи молу мулки ғайр (моддаи 244 КҶ) ва бастанӣ аҳди ғайриқонунӣ бо металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид (моддаи 284 КҶ) ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад. Дар мавридҳои муайян қорқарди худсаронаи онҳо ва сарқашии минбаъда аз фуруши хатмӣ ба давлат метавонад таркиби ҷинояти вайрон қардани қоидаҳои ба давлат супоридани фулузот ва сангҳои қиматбаҳоро, ки дар моддаи 285 КҶ пешбинӣ шудааст, ба вучуд орад.

Ба предмети тасарруф, ғайр аз молу мулки манқул, инчунин, молу мулки ғайриманқул низ дохил мегардад: бинои истиқоматию маъмурӣ, манзил, боғҳо (дачаҳо), қотечҳо, сохтмонҳои хоҷагию фермерӣ, ки онҳо метавонанд объекти хариду фуруш ё дигар муомилот бошанд.

Таҷриба аз он шаҳодат медиҳад, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳдҳои ғайриқонунӣ бо моли ғайриманқул бештар паҳн гардида, дар айни замон як ҷарайёни мустақили тичорати ҷиноятиро ба миён овардааст. Дар воқеъ, баъзе намудҳои молу мулки ғайриманқул аз рӯи хусусиятҳои объективӣ ба таври пинҳонӣ мавриди тасарруф қарор гирифтанишон ғайриимкон аст (хона, бино). Аммо, онҳо бо роҳи фиреб, зуроварӣ ва ё таҳдид тасарруф шуданишон имконпазир аст. Масалан, дар қарори Шурои Маҷлиси Олии ҶТ аз 27-уми июни соли 1996, № 614 «Оид ба иҷроиши талаботи моддаи 22 Конституцияи ҶТ дар бораи дахлнопазирии манзили шаҳрвандон» чунин омадааст, «Воқеаҳои ғасб намудани хонаву манзилҳои шаҳрвандон хело паҳн шудаанд, зимнан, аксари онҳо бо роҳи таҳдиди рӯйирост, зӯроварӣ ба шахсияти шаҳрвандон ва қаллобӣ ба амал меоянд. Мақомоти хифзи ҳуқуқ ва судӣ дар як қатор мавридҳо» ба чунин падидаҳои манфӣ «мусоидат менамуданд ва мутобиқи аризаи шаҳрвандон, солҳои тӯлонӣ қарор намебароварданд, илова бар ин, баъзе аз нотариусҳо дар ин чода аз вазифаҳои хизмати худ сӯиистифода мекарданд».

Молу мулке, ки қисман ё пурра аз муомилоти озоди маданӣ бароварда шудаанд (масалан, маводи сахттаъсир, заҳрноқ ва ғ.) метавонанд предмети тасарруф бошанд. Аммо, агар молу мулке, ки тасарруф карда шаванд, ки ба амнияти ҷомеа ва саломатии аҳоли таҳдид намоянд (маводи радиоактивӣ, аслиҳа, лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарқанда ва психотропӣ), дар ин сурат қорқарди содиршуда на ҳамчун ҷинояти молу мулки, балки мутобиқи моддаҳои боби 21 ва 22 КҶ (моддаҳои 194, 199, 202 КҶ) бандубаст карда мешавад.

Нишонаи дигари предмети тасарруф - ин хусусияти юридикии он аст. Предмети тасарруфро моликияти ғайр (бегона) ташкил медиҳад, яъне он молу мулке, ки ба соҳибияту ихтиёрдории гунаҳгор дохил намешавад. Барои яғмогару дузд ҳуқуқи воқеӣ ва эҳтимоли ба молу мулки тасарруфшуда пайдо намешавад. Бинобар ин, ғайриқонунӣ гирифтани моликияти шахсӣ ё умумӣ ва ё баҳснок тасарруфро ташкил намедиҳад. Аммо чунин кирдорҳо танҳо дар мавридҳои ҷиноят эътироф карда мешаванд, ки агар ҳуқуқи соҳибмулк ба молҳои зикршуда маҳдуд гардида бошад (моддаи 362 КҶ) ё ин ки, агар шахс бо роҳҳои ғайриқонунӣ ҳуқуқи воқеӣ ё эҳтимолии худро ба молу мулк таъмин кунад (моддаи 334 КҶ). Дар чунин ҳолатҳо сухан дар бораи ҷиноятҳои муқобили адолати судӣ ва тартиботи идорақунӣ меравад.

Дар он ҳолатҳо, ки шахс моли худро мегираду минбаъд бо мақсади ғайриқонунӣ аз шахрванд ё ки муассисаҳо, гӯё ки онҳо ниғаҳдорандагонӣ нолоиқ бошанд, арзиши пардохти онро талаб кунад, он гоҳ ин кирдори ӯ ҳамчун тайёри ба қаллобӣ бандубаст карда мешавад (моддаҳои 32 ва 247 КҶ).

Тарафи объективи тасарруф бо ҳаракати ғайриқонунӣ тавсиф мегардад. Чунин ақида аз мафҳуми тасарруф бар меояд, ки он дар эзоҳи моддаи 244 КҶ дода шудааст. Таҳти мафҳуми «тасарруф» - ғайриқонунӣ, боғараз, ройгон гирифтани ва (ё) ситонидани молу мулки ғайр ба ғайриқонунӣ гунаҳгор ё дигар ашхос фаҳмида мешавад. Аз чунин муқаррарот мумкин аст нишонаҳои тасарруфро муайян намуд:

- а) ғаразнокӣ;
- б) гирифтани молу мулк;
- в) зиддиҳуқуқӣ гирифтани;
- г) ройгон гирифтани.

Ғаразнокӣ - ин ҷидду ҷаҳди шахс барои ба даст даровардани ғайриқонунӣ молу мулкӣ бо роҳи мубаддал намудани молу мулки ғайр ба ғайриқонунӣ худ ё ғайриқонунӣ шахси сеюм мебошад. Мавҷуд набудани ғараз ҷавобгариро барои тасарруфи молу мулки ғайр истисно менамояд. Мисол, бар хилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун бо роҳи пинҳонӣ ё маҷбури гирифтани молу мулк, ки ба шахси дигар ба сифати қарз дода шудааст, ҳамчун тасарруф бандубаст карда намешавад, чунки шахс мақсади ғаразнокро, ки эҳтимоли гирифтани ғайриқонунӣ молу мулкӣ дорост, надорад. Ин ҷо мумкин аст сухан дар бораи ҷавобгарӣ барои худсарӣ равад (моддаи 334 КҶ).

Гирифтани молу мулк – ин ба даст овардани, аз ихтиёри соҳибмулк хориҷ кардани, ҷудо намудани ва тағйири макони молу мулк бо гузаронидани он дар ихтиёри ғайриқонунӣ шахси гу-

наҳгор аст. Натиҷаи гирифтани молу мулк – ин барҳам додани ҳуқуқи молу мулкии соҳибмулк, камкунии миқдории фонди нақдии \bar{y} ва муқаррар намудани ихтиёрдории гунаҳгор ба молу мулк («хукмронӣ ба ашъ») мебошад. Расонидани зарари молу мулкӣ бо роҳи надодани лозимият (фоидаи аз дастрафта) таркиби тасарруфро ташкил намедихад ва дар мавридҳои муайян метавонад таркиби моддаи 253 КҶ ҚТ-ро ба вучуд орад (расонидани зарари молу мулкӣ бо роҳи фиреб ё сӯиистифодаи боварӣ). Инчунин, чи хеле ки дар боло зикр гардид, соҳиб шудан ба ашъҳое, ки дар натиҷаи гум кардани онҳо аз ихтиёри соҳибмулк баромадаанд, наметавонанд таркиби тасарруфро ба вучуд оранд. Лекин, дар баробари ин, молу мулке, ки на қонунан ва на воқеан аз ихтиёри соҳибмулк набаромадааст, вале онҳо бо вучуди набудани назорати махсус муваққатан дар ҷойи муайян боздошта шудаанд, масалан, дар ҳудуди ташкилот, дар бинои муассиса, дар майдони сохтмонӣ, дар воситаҳои нақлиёт, дар ҷойи оббозӣ (пляж), дар куча, ҳамчунин дар ҳар кучое набошад ҳам, предмети тасарруф шуда метавонад.

Гирiftани молу мулки ғайр метавонад бо ду тарз: воқеӣ ва юридикӣ содир шавад. Дар ҳолати яқум молу мулк дар мақоли ғазо ҷойиваз карда мешавад ва ҷисман аз ихтиёри молик (ё ки соҳиби ҳуқуқ) ба ихтиёри ғайриқонунии каси дигар мегузарад. Дар ҳолати дуҷум бошад, ивазшавии субъекти соҳибмулкӣ ба амал меояд, яъне ҳуқуқи ба молу мулк ба таври ғайриқонунӣ ба каси дигар мегузарад. Масалан, ба таври «қонунӣ» аз нав ба расмият даровардани «ҳуқуқи моликияти» ба хона. Ҳамин тавр, гирифтани молу мулк дар мавриди тасарруф дар ҳама ҳолатҳо, ҳамеша бо табдил додани он ба манфиати худӣ гунаҳгор ё дигар ашхос равона мешавад.

Дар мафҳуми «тасарруф» муайян карда шудааст, ки молу мулки ғайр на ба моликияти гунаҳгор, балки ба манфиати гунаҳгор ё ашхоси дигар табдил дода мешавад. Таъбир чунин аст, ки шахси гунаҳгор бо вучуди он ки молу мулкро ҳамчун моликияти шахсӣ соҳиб шудаасту истифода ва идора мекунад, аммо \bar{y} мутобиқи Кодекси маданияи ҚТ молики қонунӣ намешавад, зеро бо роҳи ғайриқонунӣ ҳуқуқи моликиятиро доро шудан мумкин нест. Аз ин ҷиҳат, ҷабрдида ҳуқуқи моликиятии худро нисбати молу мулки тасарруфшуда гум намекунад.

Зиддиҳуқуқӣ гирифтани – нишонаи дигари ҳатмии тасарруфи молу мулки ғайр мебошад. Зиддиҳуқуқӣ чунин маъно дорад: шахсе, ки молу мулки ғайрро гирифтааст, ба он на ҳуқуқи воқеӣ ва на ҳуқуқи эҳтимоли дорад. Дар ин сурат молу мулки тасарруфшуда бе ягон асоси ҳуқуқӣ ва бе розигии молик ба ихтиёри воқеии гунаҳгор мегузарад.

Аломати зиддихукуқӣ, инчунин, он маъноро дорад, ки дар сурати тасарруф, гирифтани молу мулк бо яке аз роҳҳои дар қонун нишон додашуда ба вучуд меояд. Чунин роҳу воситаҳо 7-тоанд: дуздӣ, азониҳудкунӣ, исрофкунӣ, қаллобӣ, горатгарӣ, роҳзанӣ ва тамаъҷӯӣ. Агар гирифтани молу мулк бо роҳу воситае рух диҳад, ки дар қонун нишон дода нашудааст, тасарруф эътироф намешавад.

Ройгон гирифтани аломати ҳатмии дигари тасарруф аст. Ройгон ду маъно дорад:

а) молу мулк бе пардохти арзиши эквивалентии он гирифта мешавад, яъне, бар ивази он на пул, на молу мулки баробарқимат ва на меҳнати шахси товоно дода мешавад. Ин чунин маъно дорад, ки ҷинояткор арзиши молу мулки гирифтаашро талофӣ намекунад, молу мулкро бе пул ё бо таври рамзӣ ва ё бидуни баробартовонӣ мегирад (қисман товоно кардани арзиши молу мулки гирифташуда). Масалан, иллатнок баровардани ҳайвонот ва бо нархи паст азхуд намудани онҳо, иваз кардани молу мулк бо молу мулки камарзиш тасарруф доништа мешавад. Дар чунин ҳолатҳо миқдори тасарруф дар фарқият байни нархи воқеии пардохташуда ва арзиши аслии молу мулки гирифташуда муайян карда мешавад. Ройгон гирифтани ҳамчунин, дар мавриди гирифтани «музди корӣ» барои корҳое, ки амалан иҷро нагардидаанд, низ ҷой дорад;

б) молу мулк бе бозгашт ва доимӣ гирифта мешавад ва шахси гунаҳгор мақсади ба молик баргардонидани онро надорад. Аз ин ҷиҳат, истифодаи муваққатии молу мулки ғайр тасарруф ҳисоб намеёбад. Чунин кирдорҳоро мумкин аст, дар мавриди ҷой доштани нишонаҳои мутобиқ, бо моддаҳои 252, 334 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Мутобиқи сохтори худ тасарруф ба таркиби моддӣ тааллуқ дорад. Ин чунин маъно дорад, ки ба тарафи объективии тасарруф ба сифати нишонаи ҳатмӣ оқибатҳои хавфноки ҷамъиятӣ дар намуди расонидани зарари молу мулкӣ ба молик дохил мешаванд. Дар зери мафҳуми «зарари молу мулкӣ» талафоти бевоситае, ки бо арзиши молу мулки тасарруфшуда ҷен карда мешавад, фаҳмида мешавад. Маҳз бо фаро расидани чунин оқибатҳо лаҳзаҳои хотимаёбии тасарруф алоқаманд мебошад. Молу мулки гирифташудае, ки ба молик зарари моддӣ намерасонад, набояд ҳамчун тасарруф баҳо дода шавад.

Тасарруф хотимаёфта ҳисобида мешавад на аз лаҳзаҳои гирифтани молу мулк, балки аз вақте ки ҷинояткор имконияти истифода намудани онро пайдо мекунад (истеъмол менамояд, мефурӯшад, тухфа мекунад, ба ҷойи қарз ё ки ба ҳисоби

пардохти қарз ба касе медиҳад ва ё дар ягон шакл истифода менамояд). Дар ин маврид, сухан танҳо дар бораи пайдо шудани чунин имконият меравад, на балки аз ихтиёрдории воқеӣ. Набудани имконияти воқеии ихтиёрдорӣ ва ё истифодаи молу мулки гирифташуда таркиби тасарруфи хотимаёфтаре истисно мекунад. Аз ин рӯ, амалҳои ҷиноятии субъектро бояд ҳамчун сӯиқасд ба тасарруфи молу мулки ғайр бандубаст қард. Чунин андеша аз мафҳуми тасарруф бар меояд, ки дар он «гирифта ва (ё) ситонидани молу мулки ғайр ба фоидаи гунаҳгор ё дигар ашхос» нишон дода шудааст. Дар ҳолати муайян қардани лаҳзаи хотима ёфтани тасарруфи молу мулке, ки аз ҳудудҳои ҳифзшаванда (сех, анборхона, объекти сохтмонӣ ва ғ.) гирифта мешаванд, мутобиқи андешаи нишондодашуда бояд амал қард. Истисно аз ин талабот танҳо нисбати роҳзанӣ ва тамаъҷӯӣ паҳн мегардад, ки ин ҷиноятҳо мутобиқи конструксияшон (сохторашон) ба таркиби расмӣ дохил мешаванд ва онҳо аз вақти ҳучум намудан ва ё талаб қардани молу мулки ғайр, хотимаёфта ҳисобида мешаванд.

Аломати ҳатмии тарафи объективи тасарруф робитаи сабабии байни ҳаракатҳои зиддиҳуқуқии ҷинояткор ва оқибатҳои фарорасидаи зарарнок дар намуди ба молик расонидани зиёни воқеии молу мулкӣ, ба ҳисоб меравад.

Тарафи субъективи тасарруф (навобаста аз тарзи он) дар шакли қасди бевосита тавсиф меёбад, яъне, шахс дарк менамояд, ки молу мулки ғайрро ғайриқонунӣ гирифтаистодааст, ки ба он ӯ ягон ҳуқуқ надорад, пешбинӣ мекунад, ки бо ин амалҳои ба молик ҳатман зиёни моддӣ мерасонад ва хоҳони он аст, ки чунин амалҳоро ҳам содир наояд ва ҳам оқибатҳои зиёноварро ба вучуд орад.

Аломати ҳатмии тарафи субъективи тасарруф нияти (ангезаи) ғаразнок мебошад, ки мазмуни он аз кӯшиши гунаҳгор оид ба даст овардани манфиатҳои ғайриқонунии хусусияти молу мулкӣ дошта аз ҳисоби молу мулки гирифташуда иборат аст. Мақсад – табдил додани (ситонидани) молу мулки гирифташуда ба манфиати худ ё шахси дигар аст.

Субъекти тасарруфи молу мулки ғайр: ҷавобгарии ҷиноятӣ барои тасарруф дар шакли дуздӣ, ғоратгарӣ, роҳзанӣ ва тамаъҷӯӣ (моддаҳои 244, 248, 249, 250 ҚҶ) аз вақти ба синни 14 – солагӣ даромадани шахс оғоз мегардад. Вале ҷавобгарии ҷиноятӣ барои тасарруф дар шакли азонихудкунӣ, исрофкорӣ, тасарруфи пулу моли ба тариқи кредит додашуда, қаллобӣ, инчунин тасарруфи ашё ё асноди дорой арзиши махсус ва тасарруфи воситаи фондҳои кӯмаки хоричӣ (моддаҳои 245, 246, 247, 251, 257 ҚҶ) аз синни 16 – солагӣ оғоз мегардад.

Ғайр аз ин, тасарруфе, ки ба роҳи азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ содир гардидааст (моддаи 245 КҶ), инчунин тасарруфи пулу моли ба тариқи кредит додашуда (моддаи 246 КҶ), метавонад танҳо аз ҷониби субъектҳои махсус ба вучуд ояд, яъне, ашхосе, ки молу мулки ғайр ба онҳо барои ба амал овардани салоҳиятҳои муайян бо-варӣ карда дода шудааст ё ки шахсоне, ки тибқи тартиботи бо қонун муқарраршуда кредитҳои бонкӣ гирифтаанд.

Шаклҳои тасарруф.

Вобаста аз тарзи содиршавии тасарруф, КҶ ҚТ дар моддаҳои дахлдор шаклҳои зерини тасарруфро (7-то) меёран ҷудо ва мустақкам мекунад: дуздӣ (моддаи 244), азониҳудкунӣ (моддаи 245), исрофкорӣ (моддаи 245), қаллобӣ (моддаи 247), ғоратгарӣ (моддаи 248), роҳзанӣ (моддаи 249) ва тамаъҷӯӣ (моддаи 250).

Пленуми Суди Олии ҚТ дар қарори худ аз 25 июни соли 2004, № 3 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» бо мақсади таъмин намудани татбиқи дурусти қонунгузорӣ оид ба ҷавобгарии ҷиноятӣ барои шаклҳои номбаршудаи тасарруфи молу мулки ғайр тавзеҳоти аниқро баён намудааст³⁴.

Ҳар як аз шаклҳои номбаршудаи тасарруф хусусияти худро доранд. Аз ин рӯ, аниқ муайян кардани нишонаҳои юридикӣ ҳар як шакли тасарруф шартӣ ҳатмии дуруст бандубаст кардани ҷиноят аст. Ин шаклҳои тасарруфи молу мулки ғайр аз ҳамдигар бо тарзи гирифтани молу мулк фарқ мекунанд. Тарзи гирифтани молу мулк ба дараҷаи хавфнокии ҷамъиятии ҷиноят таъсир мерасонад ва аз ин ҷиҳат, аз тарафи қонунгузор ба назар гирифта шудааст. Аммо КҶ ҚТ як қатор намудҳои махсуси тасарруфро пешбинӣ мекунад, ки онҳо ба сифати таркибҳои мустақил на аз рӯи тарзи гирифтани молу мулк, балки аз рӯи нишонаи сифатҳои махсуси предмети тасарруф тақсим карда шудаанд. Ба онҳо тасарруфи пулу моли ба тариқи кредит додашуда (моддаи 246), тасарруфи ашё ё асноди дорой арзиши махсус (моддаи 251) ва тасарруфи воситаҳои фондҳои кӯмаки хоричӣ (моддаи 257) тааллуқ доранд. Ҷудо кардани ин ҷиноятҳо ба сифати таркибҳои мустақил чунин маънӣ надорад, ки онҳо шакли мустақили тасарруфро ташкил медиҳанд.

Намудҳои тасарруф. Тасарруфи молу мулки ғайр вобаста аз миқдори молу мулки тасарруфшуда (арзиши он), ҳамчунин, вобаста аз шакли моликият ба якчанд намудҳо ҷудо карда мешавад. Та-

³⁴ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 35-43.

сарруфи молу мулк аз ашхоси хусусӣ вобаста аз арзиши молу мулки тасарруфшуда ба чор намуд чудо мешавад:

- а) оддӣ;
- б) зарари чиддӣ расонидашуда;
- в) ба миқдори калон;
- г) ба миқдори махсусан калон.

Қонуни ҷиноятии амалкунанда андозаи аниқи миқдори зарарро, ки ба моликияти шахсии шахрванд расонида шудааст ва он асоси ба намудҳо чудо кардани тасарруф мебошад, муайян намекунад. Мазмуни онҳо хусусияти баҳодихӣ дорад ва эътирофи зарар ба сифати ин ё он намуд ба салоҳияти суд воғузошта шудааст. Ин дуруст аст ва аз сатҳи ҳаёти аъзоёни ҷомеа бар меояд.

Аз ин ҷихат, тасарруф дар сурате оддӣ эътироф мешавад, ки агар он ба шахрванд зиёни назаррас (чиддӣ) нарасонида бошад. Ҳангоми ҳал намудани масъалаи он, ки ба шахрванд оё зарари чиддӣ расонида шудааст ё не, зарур аст, ки на танҳо арзиши молу мулки тасарруфшуда, балки вазъи моддию молу мулкии ӯ, аз ҷумла, музди миёнаи қор, сатҳи даромади шахрванд, қиматнокӣ ва аҳаммиятнокии он барои ҷабрида, шумораи шахсоне, ки дар парастии ӯ мебошанд ва ғайра ба назар гирифта шавад.

Ин гуфтаҳо ҳамчунин ба муайян кардани зарар дар миқдори калон ва махсусан калон, ки ба моликияти шахсии шахрванд расонида шудааст, тааллуқ доранд. Аммо, агар тасарруфи автомобилҳо, хонаву истироҳатгоҳҳо ҷой дошта бошад, бешубҳа, он бояд чун тасарруф ба миқдори махсусан калон эътироф гардад. Ҳамчунин тасарруф ба миқдори махсусан калон эътироф мешавад, агар ҷабрида аз воситаҳои асосӣ ва сарчашмаҳои мавҷудият маҳрум гардида бошад.

Тасарруфи молу мулки давлатӣ ва дастачамъӣ вобаста аз арзиши он ба се намуд чудо мешавад:

- а) оддӣ;
- б) ба миқдори калон;
- в) ба миқдори махсусан калон.

Мутобики қисми 2 эзоҳ ба моддаи 244 ҚЧ ҚТ, тасарруф ба миқдори калон ҷой дорад дар он ҳолате ки, агар арзиши молу мулки тасарруфшуда аз андозаи маоши ҳадди ақал як ҳазор маротиба зиёдтар бошад. Ин чунин маъно дорад, ки агар арзиши молу мулки тасарруфшуда ба миқдори нишондодашуда нарасад, дар ин сурат тасарруф оддӣ эътироф карда мешавад. Тасарруф ба миқдори махсусан калон арзиши молу мулке фаҳмида мешавад, ки он аз андозаи маоши ҳадди ақал ду ҳазор маротиба зиёдтар аст.

Қонунгузориҳои ҷиноятии амалкунанда барои тасарруфи молу мулки ками давлатӣ ё дастачамъӣ ҷавобгарии ҷиноятиро

пешбинӣ накардааст. Ин чунин маъно дорад, ки ҷавобгарии ҷиноятӣ дар ҳолатҳое ба миён меояд, ки агар арзиши молу мулк тасарруфшуда аз даҳ андозаи маоши ҳадди ақал зиёд бошад. Аммо бояд дар назар дошт, ки чунин муқаррарот танҳо дар мавриди тасарруфи молу мулк давлатӣ ё дастаҷамъӣ паҳн мегардад ва ҳамчунин, агар он бо роҳи дуздӣ, азониҳудкунӣ, исрофкорӣ ва ё қаллобӣ содир шуда бошад. Ғоратгарӣ, роҳзанӣ ва тамаъҷӯӣ бошад, новобаста аз арзиши молу мулк тасарруфшуда ҳамеша ҷиноят ҳисоб карда мешаванд.

Агар тасарруфи молу мулк шахсӣ ба амал омада бошад, дар ин сурат ҷавобгарии ҷиноятӣ новобаста аз арзиши он ба миён меояд (қисми 4-уми эзоҳи моддаи 244 КҶ ҚТ). Дар ин сурат танҳо қоидаи қисми 2 моддаи 17 КҶ ҚТ дар назар гирифтани зарур аст, ки тибқи он кирдор (дар айни замон – дуздӣ, азониҳудкунӣ, исрофкорӣ ва қаллобӣ), агар аз сабаби қамаҳаммиятиаш барои ҷамъият хавфнок набошад, новобаста ба он, ки зоҳирон он дорои нишонаҳои таркиби ягон ҷиноят аст, ки дар Қисми махсуси КҶ пешбинӣ шудааст, ҷиноят эътироф намешавад. Ҳангоми ҳал намудани ҷунин масъала, ки оё тасарруф қамаҳаммият аст ё не, донистани на танҳо маблағи тасарруфшуда, балки қасду нияти гунаҳгор бояд ба назар гирифта шавад.

Лекин, ҳангоми тасарруф дар шакли ғоратгарӣ, роҳзанӣ ва тамаъҷӯӣ миқдори молу мулк тасарруфшуда кам бошад ҳам, он қамаҳаммият эътироф намешавад. Ин ба хусусиятҳои хоси тарафи субъективии ҷиноятҳои номбаршуда ва тарзҳои гирифтани молу мулк иртибот дорад, яъне, гунаҳгор дар ҷарайёни содир кардани ҷунин ҷиноятҳо, ба зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он роҳ дода, ба шууру иродаи ҷабрдида фишор меорад.

Андозаи тасарруф ҳамеша вобаста аз арзиши молу мулк тасарруфшуда муайян карда мешавад. Арзиши молу мулк бошад, дар қиммати пулӣ таҷассум мегардад (нарх). Вале муайянкунии нархи молу мулк тасарруфшуда баъзан мушкилӣ ба миён меорад, чунки доираи истифодаи нархҳои давлатии аниқмуайяншуда, айни замон маҳдуд карда шуданд ва ба судҳо бисёртар лозим мешавад бо нархҳои озоди бозорӣ, ки дар маҳаллаҳо ҷорӣ шудаанд, сарукор гиранд.

Дар сурати муайян намудани миқдори тасарруф, яқум, танҳо зарари воқеии моддӣ ба соҳибмулк расонидашуда ба назар гирифта мешавад. Баъзе аз зиёнҳои, ки дар шакли аз даст додани манфиатҳо (фоидаҳо) расонида мешаванд, ба таркиби зарарҳои воқеии моддӣ дохил намешаванд. Дар ин маврид миқдори зарари расонидашуда дар лаҳзаи ошкор намудани тасарруф, тибқи нархҳои амалкунанда, новобаста аз муҳлати воридшавии арзишҳо,

ки дар тобеяти шахсии масъули моддӣ қарор доранд, муайян карда мешавад.

Дуом, ҳангоми муқаррар намудани арзиши молу мулки тасарруфшуда, ба нархҳои давлатӣ ё бозорӣ таъя қардан лозим аст (вобаста аз шароити ба даст овардани молу мулк), агар дар маводи парвандаи ҷиноятӣ маълумот дар бораи масрафҳои воқеӣ барои дастрас намудани молу мулк ё хароҷот баҳри истехсоли он мавҷуд бошанд, лекин ҳатман бо назардошти фарсудашавии ашё.

Дар сурати набудани нархҳо, арзиши молу мулк дар асоси хулосаи экспертҳо муайян карда мешавад.

Миқдори калон ва махсусан калон дар ҳолати тасарруф метавонад дар натиҷаи як ва ё якчанд амали ҷиноятӣ ба вучуд ояд. Аз ин рӯ, чунин савол пайдо мешавад: ҷӣ тавр ҷиноятҳоро тасниф қардан мумкин аст, дар ҳолате, ки миқдори калон ва махсусан калон аз якчанд тасарруф андӯхта мешавад, ки бо ҳамон як тарз содир шудаанд (мисол, танҳо ба роҳи дуздӣ ё азониҳудкунӣ ва ғ.): чун тасарруф ба миқдори калон ё махсусан калон ва ё худ чун тасарруфи такроран содиршуда.

Бо мақсади фаҳмиш ва татбиқи яхелаи қонуни ҷиноятӣ ба муқаррароти зерин бояд пайравӣ қард: аз ҷониби шахс содир намудани якчанд тасарруфи молу мулки ғайр, ки миқдори умумиаш 1000 ва ё 2000 андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд аст, бояд ҳамчун тасарруф ба миқдори калон ё махсусан калон бандубаст қарда шавад, ба шарте ки агар ҳамаи ҷиноятҳо бо як тарз содир шуда бошанд (масалан, танҳо бо роҳи дуздӣ ё ки азониҳудкунӣ ва ғ.) ва агар ҳолатҳои қор шаҳодат диҳанд, ки гунаҳгор тасарруфро бо қасди ба даст даровардани молу мулк ба миқдори калон ё махсусан калон содир қардааст, яъне, агар ҷинояти давомдори ягона ҷой дошта бошад (қисми 4 моддаи 19 ҚҶ).

Дар мавриди ҷой надоштани мақсади ягона барои тасарруф ба миқдори калон ва ё махсусан калон, ҷамъ қардани арзишҳои молу мулки тасарруфгардида мумкин нест. Бинобар ин, чунин қирдорҳо бояд бо назардошти аломатҳои такрорӣ, бидуни содиршавии он ба миқдори калон ва ё махсусан калон, бандубаст қарда шаванд.

Тасарруфе, ки бо тарзҳои гуногун содир шудаасту дар маҷмӯъ зарар ба миқдори калон ё махсусан калон ворид қардааст, дар ҳама ҳолат имкон намедихад, ки он ҳамчун як ҷиноят бандубаст қарда шавад. Бинобар ин, масалан, дуздӣ ва исрофқорӣ, ки ҳар қадом ба андозаи на калон ва ё на махсусан калон содир шудаанд, онҳо бояд мустақилона бо назардошти такрорӣ бандубаст қарда шаванд, новобаста аз он ки миқдори умумии тасарруф қалон ва ё махсусан қалонро ташкил қардааст.

Агар қасди чинояткор ба тасарруфи молу мулки ғайр ба миқдори калон ё махсусан калон равона шуда бошад, вале зимнан бо сабабҳои аз гунаҳгор вобастанабуда андозаи молу мулки тасарруфгардида ба миқдори меҳостаи гунаҳгор нарасида бошад, дар ин сурат, кирдори чинояткорро ҳамчун сӯиқасд ба тасарруфи молу мулки ғайр ба андозаи калон ва ё махсусан калон бандубаст кардан зарур аст (ниг. ба тафсири моддаи 32 КҶ).

Ҳангоми тасарруф аз ҷониби гурӯҳи ашхос, тамоми миқдори молу мулки тасарруфшуда бар гардани ҳар қадам иштирокчи во гузошта мешавад, новобаста аз миқдори ба даст овардаи ҳар яки онҳо.

Дузди

Дузди ҳамчун чиноят дар моддаи 244 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз 4 қисм ва эзоҳ иборат мебошад. Эзоҳи он дар навбати худ аз 4 қисм иборат аст.

Объекти чинояти мазкурро муносибатҳои молу мулки ташкил медиҳанд. Таҳти мафҳуми муносибатҳои молу мулки ҳама гуна ҳуқуқҳои соҳибмулк аз қабилӣ ҳуқуқи соҳибӣ кардан, ихтиёрдорӣ намудан ва соҳибии молу мулк фаҳмида мешавад. Ҳангоми содир намудани чинояти мазкур ҳуқуқҳои соҳибмулк ба таври ғайриқонуни ба шахси гунаҳгор гузашта, муносибатҳои байни соҳибмулк ва молу мулк қатъ мегарданд.

Ба сифати предмети чинояти мазкур ҳама гуна молу мулке эътироф мешаванд, ки дар муомилоти озоди маданӣ иҷозат дода шудаанд ва дар онҳо меҳнати инсон сарф шудааст.

Ҳамчун предмети тасарруф молу мулк бояд дорои чунин аломатҳо бошад:

а) Аломати моддӣ. Аломати мазкур маънои онро дорад, ки дар зери мафҳуми молу мулк танҳо ашёҳои олами моддӣ фаҳмида мешавад (моликияти зехнӣ ё қувваи барқ ҳамчун предмети тасарруф баромад намекунанд).

б) Аломати иқтисодӣ. Аломати иқтисодӣ маънои онро дорад, ки предмети тасарруф танҳо он ашё ё предметҳои баромад карда метавонанд, ки дар онҳо меҳнати инсон сарф шудааст ва дорои арзиши иқтисодӣ ва нархи муайян мебошанд.

Он ашёҳои, ки бо меҳнати инсон аз ҳолати табиӣ берун оварда шудаанд, ба ҳайси предмети тасарруф эътироф мешаванд. Масалан, буридани дарахт барои истифодаи он дар сохтмон ё истифодаи он ҳамчун ҳезум, шикори ҳайвонот ё парандагон, сайди ҳайвоноти обӣ ва ғ.

в) Аломати ҳуқуқӣ. Аломати ҳуқуқӣ маъноӣ онро дорад, ки молу мулк, ки шахси гунаҳгор тасарруф менамояд, бояд дар муносибат ба ӯ бояд баръало молу мулки бегона бошад. Ин чунин маъно дорад, ки шахси гунаҳгор соҳибмулк нест ё молу мулк ҳаҷун моликияти муштарақ маҳсуб намеёбанд, ҳамчунин чунин молу мулк ба сифати предмети баҳси маданӣ бо як шахси дигар маҳсуб намеёбанд³⁵.

Тарафи объективии дуздӣ аз ҳаракатҳои ғайр дар шакли тасарруфи ниҳонии молу мулки ғайр иборат аст.

Ҳамчун тасарруфи ниҳонии молу мулки ғайр (дуздӣ) бояд ҳаракатҳои шахсоне, ки дар ғойбии молик ё дигар шахсе, ки молу мулк дар ихтиёраш мебошад, ё дар ғойбии шахсони бегона ё ин ки дар ҳузури онҳо, лекин ноаён аз онҳо, ғайриқонунӣ кашида гирифтани молу мулк содир гардидааст, бандубаст карда мешаванд. Дар ҳолатҳое, ки агар шахсони зикргардида дидаанд, ки тасарруф содир шуда истодаасту лекин гунаҳгор вазъияти атрофро асос карда гумон мекард, ки ниҳонӣ амал карда истодааст, ин ҳаракати содиргардида низ тасарруфи ниҳонии молу мулки ғайр ҳисобида мешавад³⁶.

Кирдор ҳамчунин пинҳонӣ эътироф мешавад, агар гунаҳгор боварӣ дошта бошад, ки чабридида бо сабаби мастӣ, беҳушӣ, хурсолӣ, бемории рӯҳӣ, хоб будан ва ғайра кирдори ӯро дарк намеkunанд. Бо сабабҳои дар боло зикршуда мумкин аст, ки молу мулк аз дасти онҳо (шахсони хурдсол, беморони рӯҳӣ) бо розигии онҳо гирифта шавад. Ҳолатҳои зикргардида ҳолатҳое маҳсуб меёбанд, ки чабридида ба хусусияти ҷиноятии кирдори гунаҳгор баҳои дуруст дода наматавонанд.

Инчунин тасарруф ҳамчун дуздӣ дар ҳолате эътироф карда мешавад, ки агар бо тариқи “фиребгарона” таъсир расонидан ба автомат (системаи компютерӣ) ё ҳайвонот содир карда шуда бошад. Дар ин ҳолат фиреб метавонад ҳамчун тарзи пайдо намудани дастрасӣ ба молу мулки ғайр бо мақсади дар оянда ба таври пинҳонӣ гирифтани он баромад кунад, (лекин фиреб ҳамчун тарзи

³⁵ Коментарий к уголовному кодексу Российской Федерации // Отв. ред. заслуженный деятель науки РФ, доктор юридических наук, профессор А.И. Рарог. М., 2013. С. 358.

³⁶ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» аз 25 июни соли 2004. б.2 // Маҷмаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 35.

бевосита гирифтани молу мулк аз чабрдида баромад карда наметавонад)³⁷.

Аз рӯйи ақидаи олимони ватанӣ, хангоме тасарруф пинҳонӣ эътироф мешавад, ки он дар ҳузури ашхоси бегона, дар назари аксарият содир шуда бошад, агар ҷинояткор аз он сӯистиғода намояд, ки ҳозирин ғайриқонунӣ будани кирдори ӯро дарк накунад, яъне онҳо амали азхуд намудани молу мулкро ба таври қонунӣ қабул мекунанд ва эҳсос намекунад, ки он кирдор дар воқеият хусусияти ҷиноятӣ дорад. Ин дар мавриде руҳ меҷаҳад, ки вобаста ба шароити кирдор, барои атрофиён маълум нест, ки ин молу мулк ба ки тааллуқ дорад ё ҷинояткор бо роҳҳои фиребгарӣ дар атрофиён чунин таассурот ба вуҷуд меорад, ки молу мулк гӯё ба ӯ тааллуқ дорад ва ӯ барои соҳиб шудану истиғода намудан молу мулк вақил аст. Мисол, ҷинояткор ба сифати борақаш ягон борҳалта ва сандуқро хангоми ҳоли намудан аз вагон мегирад ва ба манфиати худ истиғода мебарад³⁸.

Ҳамчунин, тасарруф пинҳонӣ эътироф мешавад дар ҳолате, ки чабрдида ё дигар шахс воқеаи содиршавии кирдори шахси гунаҳгорро назорат кунад, аммо бо сабабҳои гуногун аз қабили ҳиссиёти тарс, мавқеи бетарафӣ ва ғайра ҳузури худро вонамуд накунад.

Дар ҳама гуна ҳолатҳои тасарруф ки шахси гунаҳгор бо боварии комил амал мекунад, яъне вобаста ба ҳолати атроф ӯ чунин меҳисобад, ки аз тамоми шахсоне, ки ба ҷиноят алоқамандӣ надоранд, пинҳонӣ амал карда истодааст ва рӯҳан боварӣ дорад, ки аз гирифтани молу мулк соҳиби он хабардор нест, дуздӣ эътироф мешавад.

Пинҳонӣ гирифтани молу мулк ба се навъ тақсимбандӣ карда мешавад:

а) ҳузур надоштани дилхоҳ шахсони дигар;
б) ҳузур доштани шахсони дигар, лекин ноаён барои онҳо;
в) аён будан барои дигар шахсон, лекин бо вазъиятҳои гуногун дарк накардани хусусиятҳои ғайриқонунии ҳаракатҳои гунаҳгор аз тарафи онҳо.

Таркиби дуздӣ аз рӯйи конструксияи тарафи объективӣ моддӣ буда, дар мавриде тамомшуда ҳисобида мешаванд, ки агар молу мулк гирифта шуда бошад ва гунаҳгор барои аз рӯйи салоҳдиди худ истиғода бурдан ё ихтиёрдорӣ намудани он (масалан, молу

³⁷ Хабаров А.В. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Часть 1. С. 290.

³⁸ Тафсир ба ҚЧ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 514.

мулки тасарруфшударо ба манфиати худ ё ба манфиати дигарон равона кунад, ё аз рӯйи ғараз бо дигар тарз онро ихтиёрдорӣ намо-яд) имконияти воқеӣ дошта бошад.

Чунончи, судшаванда С.И.Н. ҷинояти пешбиниқардаи қисми 3 моддаи 32 - қисми 1 моддаи 244 КҶ ҚТ, ки он ҷавобгарии ҷинояти-ро барои сӯиқасди ҷинояти дуздӣ, яъне тасарруфи молу мулки ғайрро муайян менамояд, дар чунин ҳолат содир намудааст. Чунончи, ӯ санаи 07 ноябри соли 2016 соати 12:00 бо мақсади дуздӣ ба бозори Панҷшанбе ҳозир шуда, дар кӯчаи Шарқи ш. Хучанд дар роҳи пиёдагардон шаҳрванд И.М.Р – ро мушоҳида карда, бо мақсади амалӣ кардани ниятҳои ғаразноки худ аз қафои охирин пайгири кардааст. Сипас дар рӯ ба рӯйи бинои ҚДММ Маркази савдои Бадри Мунир вақте, ки И.М.Р. аз мобайни одамони зиёд мегузаштааст, ғ аз ин фурсати қулай истифода бурда, дасташро ба киссаи тарафи рости рӯйпӯши тирамоҳии дар тан доштаи И.М.Р. дароварда, ба тариқи пинҳонӣ 93 (наваду се) сомони маблағи пули-ро тасарруф намуда, бо ин кирдори ҷинояткоронаи худ ба ҷабр-дида И.М.Р. зарари моддӣ расонида, аз ҷойи ҳодиса ғайб задани шудааст, аммо мақсади ғаразноки худро бо сабабҳои аз ӯ вобаста набуда, ба охир нарасонида, дар ҷойи ҳодиса, аз тарафи ҷабрдида И.М.Р. дастгир карда шуда, ихтиёран маблағи 43 сомони ро бар-гардониди дода, аз додани боқимонда маблағҳои саркашӣ наму-дааст. Бинобар ин, шаҳрванд И.М.Р. ӯро ба нуқтаи ҳифзи тартибо-ти ҷамъиятии дохили бозори Панҷшанбе дастрас намуда, ба кор-мандони милитсия супоридааст.

Суди шаҳри Хучанди вилояти Суғд ба шаҳрванд С.И.Н. бо моддаҳои 32 қисми 3, 244 қисми 1 КҶ ҚТ гунаҳгор дониста ба ӯ ҷазо дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати 6 (шаш) моҳ бо адо намудани ҷазо дар калонияи ислоҳии дорои низомаш умумӣ таъйин кардааст³⁹.

Дар таҷриба ҳолатҳои дуздӣ ба ғоратгарӣ ва роҳзанӣ таб-дил гардидан ҷой дорад. Дар ҳолате, ки кирдор ҳамчун пинҳонӣ оғоз шуда бошад, вале гунаҳгор аз тарафи шахси дигар дида шуда шавад, яъне кирдор аз ҳолати пинҳонӣ ба ҳолати ошкоро табдил шуда бошад ва бо вучуди ин шахси гунаҳгор кирдори худро давом диҳад, дар ин ҳолат дуздӣ ба ғоратгарӣ (моддаи 248 КҶ ҚТ) табдил меёбад, чунки ҷинояткор ин ҳолатро дарк наму-да, кирдори ба ҷамъият хавфноки худро дар давраи сӯиқасди дуздӣ хотима набахшид ва кирдори ҷинояткоронаи худро ошко-ро давом додан гирифт. Агар шахси ҷинояткор кирдорро пинҳонӣ оғоз кунад, вале дар ҷараёни содиршаваии кирдор он аз

³⁹ Бойгонии суди шаҳри Хучанд // Парвандаи ҷиноятии № 1-151/17.

тарафи соҳибмулк ё шахси дигар ошкор гардад ва ӯ нисбати шахсони зикршуда бо мақсади тасарруфи молу мулк зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи онро амалӣ кунад, дар ин ҳолат кирдорҳои ӯ ҳамчун роҳзанӣ (моддаи 249 КҶ ҚТ) бандубаст карда мешаванд.

Агар шахси дар вақти ғайриқонунӣ кашида гирифтани молу мулки ғайр ҳузурдошта, ғайриқонунӣ будани ин ҳаракатхоро намефаҳмид, ё ин ки вай хеши наздики гунаҳгор буда, аз ҳамин сабаб охирин чунин ҳисоб мекард, ки дар рафти гирифтани молу мулк аз тарафи ин шахс ба муқобилият дучор намешавад, ҳаракати содиршуда бояд чун дуздӣ молу мулки ғайр бандубаст карда шавад. Агар шахси номбаршуда барои пешгирӣ намудани тасарруф чора андешида бошад (масалан, қатъ кардани ин ҳаракатҳои ғайриқонуниро талаб карда бошад), дар ин ҳолат ҷавобгарии гунаҳгор барои ҳаракатҳои содиршуда бо моддаи 248 КҶ ҚТ ба амал меояд.

Агар дар рафти содир намудани дуздӣ, ҳаракатҳои гунаҳгор аз тарафи соҳибмулк ё шахси дигари соҳибхитӣ молу мулк ё дигар шахсон, ошкор карда шаванду лекин инро гунаҳгор дарк карда, содир намудани ғайриқонунӣ кашида гирифтани молу мулк ё нигоҳ доштани онро давом диҳад, дар ин сурат ҳаракати содиршуда бояд чун ғоратгарӣ, дар ҳолати истифодаи шудани зӯрварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок ё таҳдиди истифодаи чунин зӯрварӣ бошад, чун роҳзанӣ бандубаст карда шавад⁴⁰.

Тарафи субъективии дуздиро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Гунаҳгор дарк мекунад, ки ба таври пинҳонӣ молу мулки шахси дигарро ғайриқонунӣ ва ройгон ба манфиати худ ё шахси дигар гирифта истодааст ва пешбинӣ мекунад, ки бо кирдорҳои худ ба молик ё дигар шахси дорандаи қонунии молу мулк зарар расонида истодааст ва хоҳони фаро расидани оқибат мебошад.

Ангезаи содир намудани дуздӣ ин нияти ғаразнок мебошад яъне шахси гунаҳгор барои ба даст овардани фоидаи моддӣ кӯшиш мекунад.

Субъекти ҷинояти номбурда шахси воқеии мукаллафи ба синни 14 сола расида мебошад.

Дар қисми 2 моддаи 244 КҶ ҚТ 4 ҳолати вазнинқунанда муқаррар гардидаанд, ки инҳоянд:

- а) такроран;
- б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;
- в) ба шахрванд зарари ҷиддӣ расонидааст;

⁴⁰ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» аз 25 июни соли 2004. 6.5, 6 // Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 36.

г) бо роҳи ғайриқонунӣ дохил шудан ба манзил, бино ё дигар анборхонаҳо содир шуда бошад;

Якум ҳолати вазнинкунандае, ки дар қисми 2, банди “а” пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздӣ бо аломати “такрорӣ” мебошад.

Мутобиқи банди 3 эзоҳ ба моддаи 244 КҶ ҚТ барои дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ё роҳзаниро бо нишонаи «такроран»-и дар моддаҳои 244-251, 254 ва 257 КҶ ҚТ пешбинигардида бандубаст намудан содир намудани ҷиноят, агар қабл аз он як ё якчанд ҷинояти пешбининамудай ҳамин моддаҳо ва инчунин дар моддаҳои 186, 194, 199, 202 КҶ ҚТ пешбинишуда, содир шуда бошанд, асос шуда метавонад.

Мувофиқи қисми 3 моддаи 19 КҶ ҚТ бо нишонаи зикршуда бояд ҳамчунин ҳаракатҳои шахсоне, ки дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ё роҳзаниро содир кардаанду дар сурате, ки агар дар лаҳзаи содир кардани ҷиноят доғи судиашон барои ҷиноятҳои дар банди 3 эзоҳи мазкур қайдгардида барҳам нахӯрда ё бардошта нашуда бошад, низ бандубаст карда мешаванд.

Тасарруфи давомдор, ки аз як қатор ҳаракатҳои ҷиноятии ҳаммонанд иборат буда, бо роҳи аз худӣ ҳамон як манбаъ кашида гирифтани молу мулки ғайр содир шудаасту ба қасди ягона равона шудааст ва дар маҷмӯъ ҷинояти ягонаро ташкил мекунад, бояд аз тасарруфи такроран содиршуда фарқ карда шавад.

Дуюм ҳолати вазнинкунандае, ки дар қисми 2, банди “б” пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ мебошад.

Дуздӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содиршуда эътироф мешавад, агар дар он гурӯҳи устувори шахсе, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якчанд ҷиноят муттаҳид шудаанд (қисми 3 моддаи 39 КҶ ҚТ), иштирок карда бошад.

Бо назардошти мафҳуми қисми 2 моддаи 39 КҶ ҚТ ҷавобгариҳои ҷиноятӣ барои дуздӣ, ки аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шудааст, дар ҳолатҳои низ ба амал моеяд, ки мувофиқи маслиҳати пешакӣ байни ҳамштирокчиён, бевосита кашида гирифтани молу мулкоро яке аз онҳо амалӣ мекунад. Агар иштирокчиёни дигар мутобиқи тақсими нақшҳо ҳаракатҳои мувофиқашударо, ки ба расонидани ёриҳои бевосита ба иҷрокунанда барои содир намудани ҷиноят равона шуда буданд, содир карда бошанд (масалан, шахс ба манзилгоҳ дохил нашуда, вале дар шикастани дар, қуфл, панҷара иштирок карда бошад, аз рӯйи маслиҳати пешакӣ мувофиқашуда молу мулки тасарруфшударо бароварда бошад, ҳимояи дигар ҳамштирокчиёро аз эҳтимолияти ошкор шудани ҷинояти содиршаванда таъмин карда бошад), ҳара-

кати содиркардаи онҳо ҳамичрокунандагӣ ба ҳисоб меравад ва мутобики қисми 2 моддаи 37 КҶ ҚТ бандубасти иловагиरो бо моддаи 36 КҶ ҚТ талаб намекунад.

Ҳаракатҳои шахсе, ки дар тасарруфи молу мулки ғайр бевосита иштирок накардаасту вале бо маслиҳату дастурҳояш ё бо пешакӣ ваъда додани пинҳонсозии осори чиноят, бартарафкунии монеаҳои бо расонидани ёрӣ ба иҷрокунандагони бевоситаи чиноят алоқаманд набуда, ба соҳибияти каси дигар додани молу мулки тасарруфшуда ва ғайраҳо дар содиршавии ин чиноят ёрдам додааст, бояд дар шакли ёрдамчигӣ чун ҳамештирокчӣ дар ҳаракати содиршуда, бо ҳавола ба қисми 5 моддаи 35 КҶ ҚТ, бандубаст карда шавад.

Сеюм ҳолати вазнинкунандае, ки дар банди “в” қисми 2, пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздие мебошад, ки ба шахрванд зарари ҷиддӣ расонидааст.

Чи тавре, ки аз эзоҳи моддаи 244 КҶ ҚТ бар меояд, андозаи зарари ба моликияти шахсӣ расонидашуда аз рӯи аҳволи моддии ҷабридида муайян карда мешавад. Аз ин хотир, барои муайян намудани зарар на танҳо арзиши зарари расонидашуда, балки тамоми ҳолатҳои алоқаманд ба муносибатҳои молу мулкӣ, аз қабилӣ музди ҳармоҳа ё даромади иловагӣ, қиматнокӣ ё арзишнокии молу мулк ба ҷабридида, арзиши (нархи) молу мулк дар бозор ва шумораи шахсони дар таъминоти ӯ бударо муайян намудан зарур мебошад.

Ҳолати вазнинкунандаи зикргардида ба тасарруфи молу мулке вобастагӣ дорад, ки он танҳо ба моликияти хусусӣ тааллуқдошта, ба моликияти давлатӣ ва дастачамъӣ дахл надорад.

Чорум ҳолати вазнинкунандае, ки дар қисми 2 банди “г” пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздӣ бо роҳи ғайриқонунӣ дохил шудан ба манзил, бино ё дигар анборхонаҳо мебошад.

Таҳти мафҳуми ғайриқонунӣ дохил шудан ба манзил, бино ё дигар анборхона бояд ба онҳо бо мақсади содир намудани дуздӣ, ғайриқонунӣ ба таври пинҳонӣ даромадан, фаҳмида шавад. Дохил шудан ба сохтмонҳо ё иншоотҳои зикршуда дар ҳолате низ амалӣ гардиданаш мумкин аст, ки агар гунаҳгор бе ворид шудан ба бинои дахлдор бо ёрии ҳар гуна асбобҳои гуногун ашёи тасарруфшавандаро бигирад.

Таҳти мафҳуми манзил биное, ки барои ба таври доимӣ ё муваққатан зиндагонӣ кардани одамон пешбинӣ шудааст (хонаи инфиродӣ, утоқи алоҳида, хучра дар меҳмонхона, бустонсарой, боғотхона ва ғайра), ҳамчунин он қисмҳои таркибии бино, ки барои истироҳат, нигоҳ доштани молу мулк ё ин ки қонунгардонидани

ни дигар талаботи одам истифода мешаванд (балкон, пешайвони оинабандишуда, анборхона ва ғайра), фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми бино, ки доир ба он дар қонун сухан меравад, бояд иморат, иншооте, ки барои чойгир кардани одамон ё арзишҳои моддӣ пешбинӣ шудааст, фаҳмида шавад. Вай метавонад чун доимӣ ва ҳамчунин муваққатӣ (масалан, анбор, корпусҳои корхонаҳо, биноҳои муассисаҳо, мағозаҳо), чун стационарӣ ва ҳамчунин чойивазшаванда бошад.

Дигар анборхона ин ҷоест, ки манзил, бино набуда, махсус барои нигоҳ доштани арзишҳои молӣ пешбинӣ шудааст, масалан, чойҳои муҳофизаткунандаи истиғоҳҳои роҳи оҳан, платформаҳо, рефрижераторҳо, сейфҳо, контейнерҳо ва амсоли инҳо. Инчунин худуде, ки дар зер осмони кушод буда, бо девор, панҷара ихота гардида, ё махсус ҳифз карда мешавад, дигар анборхона буда метавонад.

Дар қисми 3 моддаи 244 КҶ ҚТ 3 ҳолати вазнинкунанда муқаррар гардидаанд, ки инҳоянд:

а) дуздие, ки ба шахс зарари калон расонида бошад.

б) дуздие, ки бо истифода аз шароити офати табиӣ ё ҷамъиятӣ содир шуда бошад.

в) дуздие, ки дар ҳолати ретсидиви хавфнок содир шуда бошад.

Якум ҳолати вазнинкунандае, ки дар қисми 3, банди “а” пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздие, ки ба шахс зарари калон расонидааст, мебошад.

Тасарруфи молу мулки ғайр аз моликияти давлатӣ ё дастаҷамъӣ дар ҳолате ҳамчун миқдори калон эътироф мешавад, ки агар арзиши молу мулки тасарруфшуда аз ҳазор андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд буда, то ду ҳазор андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ташкил медиҳад.

Чи тавре, ки аз эзоҳ ба моддаи 244 КҶ ҚТ бар меояд, андозаи зарари ба моликияти шахсӣ расонидашуда аз рӯи аҳволи моддии ҷабрида муайян карда мешавад.

Дуюм ҳолати вазнинкунандае, ки дар қисми 3, банди “б” пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздие мебошад, ки бо истифода аз шароити офати табиӣ ё ҷамъиятӣ содир шуда бошад. Ба ҷамъият хавфнокии банди зикршуда дар он зоҳир мегардад, ки ҳангоми офати табиӣ ё ҷамъиятӣ молу мулки соҳибмулк аз назорат дур монда, гунаҳгор аз ин ҳолат истифода бурда, молу мулки ғайро тасарруф менамояд.

Ба офати табиӣ заминчунбӣ, сӯхтор, фаромадани тарма ва сел дохил мешаванд. Ба офати ҷамъиятӣ бошад эпидемия, ҷанг ё низоъ

садамаҳои калони нақлиётӣ, бетартибҳои оммавӣ мансуб мебошад.

Дигар ҳолати вазнинкунандае, ки дар қисми 3, банди “в” пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздиё мебошад, ки дар ҳолати ретсидиви хавфнок содир шуда бошад.

Тибқи моддаи 21 КҶ ҚТ ретсидиви ҷиноят дар ҳолати зерин хавфнок доништа мешавад:

а) дар ҳолати содир намудани ҷинояти вазнин, агар шахс қаблан на камтар аз ду маротиба барои қасдан содир намудани ҷиноятҳои дараҷаи миёна бо маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад;

б) дар ҳолати содир намудани ҷинояти вазнин, агар ин шахс қаблан барои содир намудани ҷинояти вазнин ё махсусан вазнин бо маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад;

в) дар ҳолати содир намудани ҷинояти махсусан вазнин, агар ин шахс қаблан барои содир намудани ҷинояти вазнин бо бо маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад;

Яке аз ҳолати вазнинкунандае, ки дар қисми 4, банди “а” пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздиё мебошад, ки дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок содир шуда бошад.

Дар қисми 4 моддаи 244 КҶ ҚТ 3 ҳолати вазнинкунанда муқаррар гардидаанд, ки инҳоянд:

а) дуздиё, ки дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок содир шуда бошад;

б) дуздиё, ки ба шахс зарари махсусан калон расонида бошад;

в) дуздиё, ки аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шудааст.

Тибқи моддаи 21 КҶ ҚТ ретсидиви ҷиноят дар ҳолати зерин махсусан хавфнок доништа мешавад:

а) дар ҳолати содир намудани ҷинояти вазнин, агар ин шахс қаблан ду маротиба барои содир намудани ҷиноятҳои вазнин ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад;

б) дар ҳолати содир намудани ҷинояти махсусан вазнин, агар ин шахс қаблан ду маротиба барои содир намудани ҷиноятҳои вазнин ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шудааст, ё ин ки қаблан барои содир намудани ҷинояти махсусан вазнин маҳкум шуда бошад;

Дигар ҳолати вазнинкунандае, ки дар қисми 4, банди “б” пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздиё мебошад, ки ба шахс зарари махсусан калон расонида бошад.

Тасарруфи молу мулки ғайр аз моликияти давлатӣ ё дастаҷамъӣ дар ҳолате ҳамчун миқдори махсусан калон эътироф мешавад, ки агар арзиши молу мулки тасарруфшуда аз ду ҳазор андозаи нишондиханда барои ҳисобҳо зиёд бошад.

Чи тавре, ки аз эзоҳи моддаи 244 КҶ ҚТ бар меояд, андозаи зарари ба моликияти шахсӣ расонидашуда аз рӯйи аҳволи моддии ҷабрдида муайян карда мешавад.

Дигар ҳолати вазнинкунандае, ки дар қисми 4, банди “в” пешбинӣ карда шудааст, ин содир намудани дуздие мебошад, ки аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шудааст.

Тибқи моддаи 39 КҶ ҚТ ҷиноят аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содиршуда эътироф мешавад, агар он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якчанд ҷиноят муттаҳид шудаанд, содир шуда бошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 244 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисмҳои 3 ва 4 вазнин.

Азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ

Азониҳудкунӣ ё исрофкорӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 245 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз ҷор қисм иборат мебошад.

Дар моддаи зикршуда моҳиятан ду шакли мустақили тасарруф – азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ пешбинӣ шудааст, ки бо хусусияти хоси тарзи содиршавии кирдор аз дигар шаклҳои тасарруф фарқ карда мешаванд. Аз сабаби он, ки ҳар ин ду намуди тасарруф бо ҳамдигар зич алоқаманданд ва дар баъзе ҳолатҳо содиршавии онҳо бе ҳамдигар имконнопазир аст, қонунгузор зарур шуморидааст, ки онҳоро дар як модда ҷойгир намояд.

Объекти бевоситаи ҷинояти номбурдари моликият яъне муносибатҳои молу мулкӣ вобаста ба соҳибӣ, истифодабарӣ ва ихтиёрдорӣ намудани молу мулк ташкил медиҳад. Ба таври дигар, хангоми содир намудани ҷинояти мазкур соҳибмулк аз ҳуқуқҳои қонунии худ ҷиҳати нигоҳдорӣ, истифодабарӣ ва ихтиёрдорӣ намудани молу мулк ба таври ғайриқонунӣ маҳрум карда мешавад.

Предмети ин ҷиноятро танҳо он мулу мулке ташкил медиҳад, ки дар он меҳнати инсон сарф шудааст ва онҳо дорои арзиши муайяни иқтисодӣ (нарх) бошанд. Он ашӯе, ки дар онҳо меҳнати инсон сарф нашудааст, предмети ин ҷиноят шуда наметавонанд.

Тарафи объективии ҷинояти номбурда дар ҳаракатҳои ғайриқонунӣ бо шакли тасарруфи молу мулки ғайр, ки ба гунаҳгор бовар карда супурда шудааст ё дар ихтиёри ӯ қарор дорад, ифода меёбад.

Таҳти мафҳуми азониҳудкунӣ аз ҷониби шахс ғайриқонунӣ, боғараз, ройгон гирифтани ва ба манфиати худ табдил додани молу мулки ғайр, ки ба ӯ бовар карда супурда шудааст ё дар ихтиёраш мебошад, фаҳмида мешавад.

Исрофкорӣ ҳамчун намуди мустакили тасарруф - аз тарафи шахс дар ҳар шакл боғараз, ройгон, бе бозгашт ба фоидаи худ ё шахси дигар бегона кардан ё ин ки истифода намудани молу мулки ба ӯ бовар кардашуда ё дар ихтиёраш бударо дар бар мегирад.

Таҳти мафҳуми молу мулке, ки ба гунаҳгор бовар карда супурда шудааст молу мулке доништа мешавад, ки ба таври муваққатӣ ё доимӣ дар ниғаҳдошти қонунии ӯ қарор дошта, барои онҳо бо ҳуқуқҳои муайян дар хусуси ихтиёрдорӣ кардан, идора намудан, нигоҳ доштан, бурда расонидан ва ғайра дар асоси уҳдадорихои мансабӣ, муносибатҳои шартномавӣ, меҳнатӣ, супоришҳои соҳибмулк ваколатдор карда шудааст⁴¹.

Яке аз масъалаҳои муҳим хангоми бандубаст намудани ин шаклҳои тасарруф ин лаҳзаи хотимаёбии онҳо ва аз ҷиҳати консруксияи (сохти) таркиби ҷиноят муайян намудани таркиби онҳо мебошад. Масъалаи зикршуда дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ» ҳалу фасли худро ёфтааст ва моҳиятан аз рӯи мазмун онҳо таркиби ҳар ду намуди он моддӣ мебошад.

Чунончи, “азониҳудкунӣ аз лаҳзае, ки молу мулк ба соҳибиятии ғайриқонунии гунаҳгор гузашта, ӯ имкони истифода бурдан ё ихтиёрдорӣ кардани онро пайдо мекунад, хотимаёфта эътироф мешавад” ва исрофкорӣ бошад “дар ҳолате хотимаёфта доништа мешавад, ки шахс воқеан молу мулкро ихтиёрдорӣ карда, чараёни бегонакунии онро ба анҷом расонида бошад”⁴².

Дигар масъалаи муҳим хангоми бандубаст намудани ҷинояти номбурда умумият ва фарқияти азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ мебошад. Умумият ва монандии онҳо дар он зоҳир мегардад, ки онҳо бо вучуди шакли алоҳида ва мустакили тасарруф будан дар як моддаи Кодекси ҷиноятӣ пешбинӣ шудаанд ва хангоми содир шудани онҳо муносибатҳои молу мулкӣ зарар мебинанд. Инчунин, чуноне, ки дар боло зикр гардид дар баъзе ҳолатҳо содиршавии онҳо бе ҳамдигар имконнопазир аст. Масалан, шахси гунаҳгор пеш аз он, ки молу мулкро исроф наояд, нисбати он азониҳудкунӣ менаояд.

⁴¹ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ» аз 26.06.2009, № 22 б.3 // Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 105.

⁴² Ҳамон ҷо. б. 5. С. 105-106.

Дар ҳолате, ки шахс бо қасди ягона молу мулкро тасарруф намуда, қисме аз онро азониҳуд намуда, қисми дигарашро исроф карда бошад, кирдор ҳамчун маҷмӯи ҷиноят эътироф намешавад⁴³.

Бо вучуди монандӣ доштан бо баъзе хусусиятҳои хоси худ байни онҳо фарқият низ ҷой дорад. Ҳангоми содир намудани азониҳудкунӣ молу мулки тасарруфшуда, таъйиноти истифодабарии худро гум накарда, бо намуд ё шакли пешина (аслӣ) боқӣ мемонанд. Дар ин ҳолат баргардонидани онҳо аз шахси ҷинояткор ба соҳибмулки қонунии он имконпазир мебошад.

Ҳангоми содир намудани исрофкорӣ молу мулки тасарруфшуда нобуд карда мешаванд (истеъмол карда мешаванд вайрон карда мешаванд, фурухта мешаванд ва ғ) ва баргардонидани онҳо ба соҳибмулк имконнопазир аст, чунки онҳо аз ҷиҳати моддӣ аз байн бурда мешаванд. Дар ин ҳолат, танҳо арзиши молу мулк ҳисоб карда шуда, зарари ба ҷабрдида расида барқарор карда мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят дар қасди бевосита ифода меёбад. Гунаҳгор мефаҳмад, ки молу мулки ба ӯ боваркардашударо тасарруф карда истодааст, бо кирдорҳои худ ба соҳибмулк зарари моддӣ расонида истодааст ва хоҳиши онро дорад, ки ҷунин ҳаракатҳоро содир намуда, оқибатҳои ба ҷамъият хавфнок дар намууди зарари моддиро ба миён орад.

Ба ҳайси субъекти ҷинояти номбурда шахси мукаллафи ба синни 16 расида баромад менамояд. Ӯ шахсе, маҳсуб меёбад молу мулк ба ӯ бовар карда супорида шудааст ва ӯ нисбат ба молу мулк ваколати муайяноро анҷом медиҳад. Ба ғайр аз шахсони масъули ҷавобгарии моддӣ дошта, субъекти ҷиноят дигар шахсоне низ шуда метавонанд, ки молу мулк ба онҳо бовар карда супурда шудааст ё дар ихтиёрашон мебошад.

Дар қисми 2 моддаи 245 КҶ ҚТ содир намудани азониҳудкунӣ ва исрофкорино бо якҷанд ҳолатҳои вазнинкунанда аз қабилӣ такроран, аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ, бо расонидани зарари ҷиддӣ ба шахрванд, бо истифодаи ваколати мансабдорӣ, пешбинӣ намулдаст.

Дар банди «а» қисми 2-и моддаи 245 КҶ ҚТ такроран содир намудани азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ пешбинӣ шудааст. Тибқи эзоҳи моддаи 244 КҶ ҚТ, тахти мафҳуми такроран (такрорӣ) дар моддаҳои 244-251, 254 ва 257 Кодекси ҷиноятӣ ҷинояте дар назар дошта шудааст, ки агар қабл аз он як ё якҷанд ҷинояти пешбинӣ-

⁴³ Кузнецов А.А., Третьякова Н.С. Присвоение и растрата, совершаемые с использованием своего служебного положения (методические рекомендации). Омск, 2015. С. 36.

намудаи ҳамин моддаҳо, ҳамчунин дар моддаҳои 186, 194, 199, 202 ҳамин Кодекс пешбинишуда, содир шуда бошад.

Азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ такроран эътироф намешавад, агар шахс барои ҷинояти қаблан содирнамудааш тибқи талаботи моддаҳои 72-75-и ҚЧ ҚТ аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод ё парвандаи ҷиноятӣ бо асосҳои пешбининамудаи қонун нисбатан қатъ гардида ё мутобиқи моддаи 84-и ҳамин Кодекс доғи судиаш барҳам хӯрда ё бардошта шуда бошад⁴⁴.

Банди «б» қисми 2-и моддаи 245 ҚЧ ҚТ, аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ бандубаст карда мешавад. Тибқи моддаи 39 ҚЧ ҚТ ҷиноят бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содиршуда эътироф мешавад, агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки дар хусуси яқҷоя содир намудани он пешакӣ маслиҳат кардаанд.

Банди «в» қисми 2-и моддаи 245 ҚЧ ҚТ содир намудани азониҳудкунӣ ва исрофкорино бо расонидани зарари ҷиддӣ ба шаҳрванд пешбинӣ намудааст.

Тибқи эзоҳ ба моддаи 244 ҚЧ ҚТ андозаи зарари ба моликияти шахсӣ расонидашуда (ҷиддӣ, калон ва махсусан калон) аз рӯйи аҳволи моддии ҷабрида муайян карда мешавад.

Аз мазмуни эзоҳи моддаи мазкур бар меояд, ки андозаи зарари ба моликияти шахсӣ расонидашуда аз рӯйи аҳволи моддии ҷабрида бо назардошти вазъи молу мулкӣ, сарчашмаҳои даромди оилавӣ, вобаста ба шумораи шахсони дар эҳтиёҷаш қарордошта, даромадҳои иловагӣ ва ғайраҳо муайян карда мешавад.

Банди «г» қисми 2 моддаи 245 ҚЧ ҚТ содир намудани азониҳудкунӣ ва исрофкорино бо истифодаи ваколати мансабдорӣ пешбинӣ намудааст.

Субъекти ҷинояти дар банди «г» қисми 2 моддаи 245 ҚЧ ҚТ пешбинишуда, шахсоне шуда метавонанд, ки нисбат ба молу мулки ба онҳо бовар карда супурда шуда ё дар ихтиёрашон буда ҳуқуқи идоракунии оперативӣ доранд. Бинобар ин, агар шахс бо истифодаи ваколати мансабдорӣ молу мулки ғайри ба ӯ бовар карда супурдашуда ё дар ихтиёраш бударо ғайриқонунӣ, боғараз, ройгон ва бебозгашт аз худ карда, онро ба ғайри худ ё дигарон тақдир диҳад, кирдори ӯ бояд бо банди «г» қисми 2-и моддаи 245 ҚЧ ҚТ бандубаст карда шавад.

Бояд ба эътибор гирифт, ки субъекти ин ҷиноят на танҳо шахсони мансабдори мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва идораҳои

⁴⁴ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ» аз 26.06.2009, № 22. 6.6 // Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 106.

давлатӣ, инчунин, шахсоне дониста мешаванд, ки ваколатҳои фармонфармоӣ ё дигар ваколатҳои идоравиро дар ташкилотҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо иҷро мекунанд.

Тасарруфи молу мулки ғайр бо истифода аз ваколати мансабдорӣ бо кирдорҳои зерин: ба зердастони худ дар бораи ба соҳибияти каси дигар додани молу мулк ё онро аз ҳисоб баровардан, супориши ғайриқонунӣ додан; ғайриқонунӣ пардохти музди меҳнат, нафақа, ёрдампулӣ бо роҳи сохтани ҳуччатҳои қалбақӣ, зиёд нишон додани қорҳои иҷрошуда ва ғайраҳо, ки вобаста ба он маблағҳои пулии калон пардохта мешаванд, содир шуданашон мумкин аст.

Аз таркиби ҷинояти азониҳудкунӣ ё исрофқорӣ, чунин сӯиистифодаи мансаби хизматӣ, ки гарчанде бо мақсади ғаразнок содир шуда, ба моликияти давлат ё дигар қорхона новобаста аз шакли моликияташон зарар расонида, вале ба қасди бе бозгашт ба манфиати худ ё шахси дигар табилад додани он алоқамандӣ надошта бошад, бояд фарқ карда шавад⁴⁵.

Дар қисми 3 моддаи 245 КҶ ҚТ якҷанд ҳолатҳои махсусан вазнинкунада пешбинӣ карда шудааст.

а) Содир намудани азониҳудкунӣ ва исрофқорӣ, ки ба миқдори калон зарар расонидааст;

б) Содир намудани азониҳудкунӣ ва исрофқорӣ аз ҷониби гурӯҳи муташаккил.

Тибки эзоҳи моддаи 244 КҶ ҚТ таҳти мафҳуми ба миқдори калон дар моддаҳои боби ҷиноятҳо ба муқобили моликият андозаи арзиши молу мулке дар назар дошта шудааст, ки аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҳадди ақал як ҳазор маротиба зиёдтар мебошад.

Азониҳудкунӣ ва исрофқорӣ бо аломатӣ аз ҷониби гурӯҳи муташаккил дар ҳолате бандубаст карда мешавад, ки агар ин ҷиноят аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якҷанд ҷиноят муттаҳид шудаанд, содир шуда бошанд.

Дар қисми 4 моддаи 245 КҶ ҚТ низ якҷанд ҳолатҳои махсусан вазнинкунада пешбинӣ карда шудааст.

а) Содир намудани азониҳудкунӣ ва исрофқорӣ дар ҳолати ретсидиви хавфнок ё махсусан хавфнок;

б) Содир намудани азониҳудкунӣ ва исрофқорӣ, ки ба миқдори махсусан калон зарар расонидааст.

⁴⁵ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба азониҳудкунӣ ва исрофқорӣ» аз 26.06.2009, № 22. 6.12 // Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 107.

Тибқи талаботи моддаи 21 КҶ ҚТ таҳти мафҳуми ретсидиви чиноят содир намудани чинояти қасдона аз тарафи шахсе, ки қаблан барои содир кардани чинояти қасдона доғи судӣ дорад, фаҳмида мешавад.

Ретсидиви чиноят дар ҳолатҳои зерин хавфнок доништа мешавад:

а) дар ҳолати содир намудани чинояти вазнин, агар ин шахс қаблан на камтар аз ду маротиба барои қасдан содир намудани чиноятҳои дараҷаи миёна бо маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад;

б) дар ҳолати содир намудани чинояти вазнин, агар шахс қаблан барои содир намудани чинояти вазнин ё махсусан вазнин ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад;

в) дар ҳолати содир намудани чинояти махсусан вазнин, агар ин шахс қаблан барои содир намудани чинояти вазнин ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад.

Ретсидиви чиноят дар ҳолатҳои зерин махсусан хавфнок доништа мешавад:

а) дар ҳолати содир намудани чинояти вазнин, агар ин шахс қаблан ду маротиба барои содир намудани чиноятҳои вазнин ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад;

б) дар ҳолати содир намудани чинояти махсусан вазнин, агар ин шахс қаблан ду маротиба барои содир намудани чиноятҳои вазнин маҳкум карда шудааст, ё ин ки қаблан барои содир намудани чинояти махсусан вазнин маҳкум шуда бошад.

Ретсидиви чиноят дар ҳолатҳои зерин махсусан хавфнок доништа мешавад:

а) дар ҳолати содир намудани чинояти вазнин, агар ин шахс қаблан ду маротиба барои содир намудани чиноятҳои вазнин ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад;

б) дар ҳолати содир намудани чинояти махсусан вазнин, агар ин шахс қаблан ду маротиба барои содир намудани чиноятҳои вазнин маҳкум карда шудааст, ё ин ки қаблан барои содир намудани чинояти махсусан вазнин маҳкум шуда бошад.

Содир намудани азониҳудкунӣ ва исрофқорӣ, ки ба миқдори махсусан калон зарар расонидааст, дигар ҳолати махсусан вазнинкунандае мебошад, ки дар қисми 4 моддаи мазкур пешбинӣ шудааст.

Категорияи чинояти дар моддаи 245 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 миёна; қисмҳои 2 ва 3 вазнин; қисми 4 махсусан вазнин.

Тасарруфи пулу моли ба тариқи кредит додашуда

Тасарруфм пулу моли ба тариқи кредит додашуда ҳамчун ҷиноят дар моддаи 246 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз 3 қисм иборат мебошад.

Аз охири солҳои 80-уми асри ХХ сар карда (махсусан дар давраи баъди таназули давлати Иттиҳоди Шӯравӣ), амалияи ҳуқуқтатбиқкунии ҷумҳурӣ ба проблемаи барнагардонидани кредитҳои аз бонк гирифташуда дучор гардид, ки ҳаҷми умумии онҳо даҳҳо миллион доллари амрикоиро ташкил мекард. Дар ҷумҳурӣ намудҳои гуногунӣ қаллобӣ бо мақсади ба даст овардани кредитҳои бонкӣ хело васеъ паҳн шуданд. Бо ин мақсад аз ҷониби шахсони алоҳида ба бонкҳо ҳуҷҷатҳои қалбакии аз ҷиҳати техникийо иқтисодӣ асоснокшуда, лоиҳаҳои фирмаҳои асотирӣ (афсонавӣ), балансои қалбаки, маълумоти бардурӯғ оид ба вазъияти молу мулкӣ ва дигар маълумот барои рӯякӣ нишон додани кафолат доир ба таъмини бозгардонидани кредити гирифташаванда, пешкаш карда мешуданд.

Лекин сарфи назар аз он ки чунин кирдорҳо оид ба бознагардонидани кредитҳо дорои ҳамаи аломатҳои тасарруф буданд (ғаразнокӣ, ройгон, ба ғоидаи худ ва ё дигарон табдил додани маблағҳои пулӣ), мақомоти тафтишотӣ ва судӣ дар бораи огоз намудани парвандаҳои ҷиноятӣ шубҳаҳои зиёдеро зоҳир мекарданд. Чунки ба андешаи онҳо, масоили бознагардонидани кредит гӯё, ки бояд мувофиқи тартиботи муқаррарнамудаи ҳуқуқи маданӣ ҳаллу фасли худро ёбад. Ҳол он ки оид ба тасарруф намудани чунин воситаҳои кредитӣ далелҳои раднашаванда мавҷуд буданд (бесабаб ва яқбора барҳам хурдани корхонаҳои тичоратӣ, сарф намудани воситаҳои кредитӣ барои эҳтиёҷоти шахсӣ ва ғ.).

Бинобар ин, вобаста ба васеъ паҳн шудани тасарруфи кредитҳои бонкӣ ва мавҷуд набудани фаҳмиши ягона оид ба додани баҳои ҳуқуқӣ ба чунин кирдорҳо, қонунгузор лозим шуморид, ки онро ба меъёри махсуси алоҳида ҷудо намояд.

Тасарруфи пулу моли ба тариқи кредит додашуда шакли мустақили тасарруфи молу мулкӣ ғайрро ташкил накарда, як намуди махсуси қаллобӣ, азониҳудкунӣ ва исрофкорӣ мебошад. Предмети ин ҷиноят маблағҳои мебошанд, ки ба сифати кредит дода шудаанд. Кредит – ин он маблағҳои пулие мебошад, ки аз ҷониби бонк ё дигар ташкилоти молиявӣ (кредитӣ) ва ё ташкилоти хурди молиявӣ ба қарзгиранда мувофиқи шартномаи кредитӣ дар ҳаҷми бо шарту шароитҳои бо чунин шартнома пешбинишуда, дода мешавад. Мувофиқи ин шартнома, қарзгиранда ба худ уҳдадорӣ мегирад, ки маблағи пулии гирифтаашро бо фоизи муайян баргардонад. Ба си-

фати кредитор, мувофиқи чунин шатрнома, танҳо бонкҳо ва ё дигар ташкилотҳои молиявӣ баромад карда мегардонанд.

Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ таснифи (классификация) ҷғонаи кредитҳои бонкӣ вучуд надорад, чунки ҷой доштани ин ё он шаклҳои кредит аз сатҳи тараққиёти иқтисодии мамлакат, анъанаҳои он, тарзҳои таърихан таъсисёфтаи пешниҳод намудани қарз ва адои он вобастагӣ дорад. Ҳоло бошад, оператсияҳои кредитии бонкиро, ки зуд зуд дар амалия вомерӯанд, мумкин аст ба гурӯҳҳои муайян тақсим кард:

а) аз рӯйи таъйиноташон - бучетӣ, саноатӣ, хоҷагии қишлоқӣ, савдой, инвеститсионӣ, матлуботӣ ва ғ.;

б) аз рӯйи ҳаҷмашон - калон, миёна, майда;

в) аз рӯйи муҳлати пардохташон - дархостӣ ва муҳлатнок (кӯтоҳмуддат, дарозмуддат);

г) аз рӯйи таъминоташон - таъминнашуда (эътимодӣ), таъминшуда (гаравӣ, кафолатӣ, суғурташуда);

д) аз рӯйи тарзҳои пешкашкунӣашон - ҷубронӣ ва пулакӣ;

е) аз рӯйи тартиби пардохташон - яквақтӣ ва пардохти ба муҳлатҳо ҷудокардашуда;

ж) аз рӯйи ченакҳои (ставкаҳои) ғоиҷӣ - бо ченакҳои (ставкаҳои) ғоиҷи аниқ муайяншуда ё тағйирёбанда (чекӣ, техникӣ, захиравӣ, ("стэндбай", овердрафт ва ғ.).

Тарафи объективии ин ҷиноят дар ғайриқонунӣ, боғараз, ройгон ба ғоидаи худ ё ба ғоидаи шахси дигар табдил додани пуле, ки ба сифати кредит дода шудаанд, иғода мегардад. Хусусияти тасарруфи кредит дар он зоҳир мегардад, ки қарзи пулии ба қарзгиранда (гунаҳгор) додашаванда рӯякӣ (ва баъзе вақт ҳатто моҳиятан) дорои хосияти ҳолати аз ҷиҳати ҳуқуқӣ аҳаммиятноқдошта буда, дар шакли аҳди ҳуқуқии маданӣ иғода мегардад (баستاني шартномаи кредитӣ, ки мумкин аст, ҷӣ қонунӣ бошад ва ҷӣ ғайриқонунӣ).

Тасарруфи кредит мумкин аст, дар шаклҳои зерин иғода гардад: қаллобӣ, азониҳудкунӣ, исрофкорӣ. Тасарруфи маблағҳои кредитӣ бо роҳи қаллобӣ дар он ҳолате ҷой дорад, ки агар муайян карда шавад, ки қасди ғаразнокии табдил додани чунин маблағҳо ба ғоидаи худ ё ба ғоидаи каси дигар, пешакӣ ҷой дошта бошад. Вақте ки гунаҳгор кредитро мегирад, ӯ аз ибтидо андешаи ба банк барнагардонидани онро дошт. Ҳамин тарик, тасарруфи пули ба тариқи кредит додашуда, ки бо роҳи қаллобӣ амалӣ мегардад, ҷой доштани қасди пешакиро барои гирифтани он дар лаҳзаи баستاني аҳд, тақозо мекунад.

Тарзи бо роҳи қаллобӣ тасарруф намудани кредити бонкӣ – ғиреб ва сӯиистифодаи боварӣ мебошад. Ҷи хеле ки маълум аст, раванди кредиткунонии бонкӣ дорои механизми мураккаб аст, ки

аз якчанд давраҳо иборат аст. Дар ҳар яки он ба мақсад мувофиқ будани додани кредит, санчида мешавад (нигар ба тафсири моддаҳои 264-266 КҶ). Аз ин лиҳоз, барои соҳиб шудан ба кредит, гунаҳгор фиреби дараҷааш баландро истифода мебарад, ба гумроҳӣ андохтани бонк нисбат ба ҳамаи ҳолатҳое, ки барои гирифтани кредит аҳаммият доранд, мисол, оид ба мақом ва вазъияти қонунии қарзгиранда, мақсади гирифтани кредит, шартҳои пардохтани он, уҳдадорӣ оид ба таъмин намудани бозгашти кредит – амонатҳои қалбаки, мактубҳои кафолатӣ, суғурта, ба банк пешкаш намудани иттилооти бардурӯғ оид ба мавқеи хоҷагӣ ва вазъияти молиявии фирма ва ғ. Чи хеле ки маълум аст, чунин фиреб бо мақсади водор намудани бонк ба додани кредит равона шудааст.

Тасарруф намудани воситаҳои кредитӣ бо сӯиистифода аз боварӣ, яке аз шаклҳои махсуси фиреб ба шумор меравад. Чунин кирдор аз табил додани қарзҳои пулӣ ба манфиати худ ё ки ба фоидаи ашхоси дигар бо роҳи истифодаи муносибатҳои махсуси боваринок, ки байни кредитор ва қарздиҳанда сурат мегиранд, иборат аст. Масалан, кредитҳои бетаъминот (ба иборати дигар, боваринок ё худ бланкӣ), ҳамчун қоида, танҳо дар намуди соло-вексел пешниҳод карда мешавад (уҳдадорӣ қарзгир оид ба баргардонидани қарз). Чунин кредитҳо танҳо дар асоси шӯҳрати баланди қарзгир, ки аз сатҳи баланди даромади корхона бар меояд, дода мешаванд. Барои соҳиби шӯҳрати баланд шудан, ҷинояткорон чунин роҳу воситаҳоро истифода мебаранд, корхона дар ибтидои фаъолияти худ қарзҳои на он қадар калон гирифта, онҳоро саривақт пардохт мекунад ва ба ин восита дар назди кредиторон дорои обрӯ ва эътибор мегарданд. Сипас, корхона аз кредиторон қарзи калон гирифта, фаъолиятро қатъ мегардонад ва роҳбарони он бошад, воситаҳои пулиро аз худ намуда, пинҳон мешаванд.

Тасарруф намудани воситаҳои кредитӣ бо роҳи азониҳудкунӣ ё исрофкорӣ аз тасарруфи молу мулки ғайр, ки дар ҳамин шакл содир мешавад, ягон фарқият надорад (моддаи 245 КҶ). Шахс дар асоси муносибатҳои шартномавӣ воситаҳои кредитиро, ки он дар ниғаҳдошти қонунии ӯ қарор дорад ва нисбати он гунаҳгор бо ҳуқуқҳои муайян оид ба ихтиёрдорӣ қардан ваколатдор карда шудааст, ғайриқонунӣ, боғараз ва ройгон гирифта ба манфиати худ ё шаҳси дигар табил медиҳад. Пули ба тариқи кредит додашуда, то оғози тасарруфи он, дар ниғаҳдошти қонунии гунаҳгор қарор дорад. Ин чунин маъно дорад, ки кредит аз тарафи қарзгиранда дар асоси қонун, бе сохтакориҳои ҳуҷҷатҳо ва дар тартиби муқарраркардаи қонун гирифта шудааст. Лекин дар оянда, шахс аз ниятҳои ғаразнок онро ба манфиати худ ё шаҳси дигар табил медиҳад.

Фарқи азониҳудкунӣ ё исрофкорию воситаҳои кредитӣ аз тарзи бо роҳи қаллобӣ тасарруф намудани онҳо дар он мебошад, ки дар қаллобӣ, ба гумроҳӣ андохтани бонк бо роҳи сохтакориҳои хуччатҳо, аз ибтидо андешаи ба бонк барнагардонидани кредит, қасди пешакӣ барои гирифтани он ҷой дорад.

Муайян намудани фарқият байни тасарруфи пули ба тариқи кредит додашуда аз ғайриқонунӣ гирифтани кредит (моддаи 264 КҶ) аҳаммияти қалони назариявӣ ва амалӣ дорад. На ҳама вақт гирифтани кредит бо роҳи ба бонк пешниҳод кардани маълумоти баръало таҳрифшуда оид ба вазъи хоҷагидорӣ ё молиявии шаҳрванд, ҷавобгарии ҷиноятиро барои тасарруфи кредит ба вучуд меорад. Чунки дар ҳолати ғайриқонунӣ гирифтани кредит (моддаи 264 КҶ), шахс, гарчанде ки манфиатҳои ғаразнокро пеша гирифта бошад ҳам, лекин ӯ мақсади ройгон ва бегозагашт гирифта ба манфиати худ ё шахси дигар таъдил додани онро надорад (мисол, бо мақсади «гардиш» додани пул барои ба даст даровардани даромад ё ин ки бо мақсади пардохтани дигар қарзи кредиторӣ).

Оид ба ройгон ва бегозагашт гирифтани кредит ва ба манфиати худ ё шахси дигар таъдил додани он ҳолатҳои зерин далел шуда метавонанд, сарф намудани он барои пардохти хониши фарзандони худ дар муассисаҳои таълимӣ; аз ҳисоби кредит соҳиб шудан ба моли ғайриманқул ва молҳои қиматнок, воситаҳои нақлиёт; ба расмият даровардани кредит ба номи фирмаҳои қалбакӣ; ногаҳон барҳам хӯрдани корхона баъди гирифтани кредит; пинҳон шудани шахси кредитгирифта ва ғ.

Агар шартномаи кредитикунонӣ бо мақсади тасарруф баста шавад, ки он бо истифодаи зӯроварию ҷисмонӣ ё таҳдиди истифодаи он содир шудааст, чунин кирдори гунаҳгорон бояд ҳамчун тасарруфи молу мулкӣ ғайр бо роҳи тамаъҷӯӣ (моддаи 250 КҶ) бандубаст карда шавад. Чунки моддаи 246 КҶ тасарруфи кредитро танҳо бо роҳи қаллобӣ, азониҳудкунӣ ё исрофкорӣ тақозо дорад, ки дигар шаклҳои хавфноки тасарруфро дар бар намегирад. Чунин ҳулоса дар натиҷаи муқоиса кардани санксияҳои ин моддаҳо бар меояд.

Ҷинояти мазкурро кормандони оперативӣ асосан бо воситаи гузаронидани чорабинии оперативӣ-ҷустуҷӯӣ дар намуди «таҳқиқи ашх ва хуччатҳо» муайян месозанд.

Тарафи субъективии ин ҷиноят қасди бевосита буда, ҷой доштани ангезаи ғаразнокро тақозо дорад.

Субъекти ин ҷиноят шахси махсус мебошад, яъне, шахсе ки пулро ба сифати кредит дар асоси шартномаи кредитикунонӣ гирифтааст ва нисбати он гунаҳгор бо ҳуқуқҳои муайян оид ба ихтиёрдорӣ кардан ваколатдор карда шудааст.

Қинойати мазкурро кормандони оперативӣ асосан бо воситаи гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-чустуҷӯӣ дар намуди «назорат ва ғӯш кардани гуфтугӯҳои телефонӣ ва дигар гуфтушунид», «таҳқиқи ашё ва ҳуччатҳо», «муоинаи биноҳо, иморатҳо, иншоотҳо, минтақаҳои маҳал ва васоити нақлиёт», «ҷойгиронии оперативӣ» ва ғайра муайян месозанд.

Қисмҳои 2 ва 3 моддаи 246 КҶ ҷавобгарии баланди қинойати ро барои тасарруфи пули ба тариқи кредит додашуда, пешбинӣ мекунад, ки мазмуни онҳо пурра бо аломатҳои вазнинкунандаи таркиби дуздӣ мувофиқ мебошад.

Категорияи қинойати дар моддаи 246 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисмҳои 2 ва 3 вазнин.

Қаллобӣ

Қаллобӣ ҳамчун қинойат дар моддаи 247 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз чор қисм иборат мебошад.

Объекти намунии қинойати қаллобиро муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи ғабалияти иқтисодӣ ташкил медиҳад, ҷунки қинойати номбурда дар фасли «Қинойатҳо дар соҳаи иқтисодиёт» пешбинӣ шудааст.

Экономика (иқтисодиёт) иборати қадимии ҷунонӣ буда аз ду қисм: «хона, хоҷагӣ» ва «қоида, қонун», ки ба маънои асли «қоидаи пешбурди хоҷагидорӣ» дар назар дошта шудааст⁴⁶. Вобаста ба тағйирёбии замон маънои он низ тағйир ёфтааст. Агар дар Ҷунони қадим иқтисодиёт ба маънои хоҷагидорӣ хона фаҳмида мешуд, дар замони муосир бошад он ба маънои низоми муносибатҳои ҷамъиятии марбут ба истеҳсолот, тақсимот, мубодилаи арзишҳо, ки ба таъмини шарту шароити ҳаёти ҷамъият ва аъзоёни он равона мегардад, фаҳмида мешавад.

Объекти хелии қинойати мазкур моликият мебошад.

Объекти бевоситаи қинойати номбурдари муносибатҳои молу мулкӣ ташкил медиҳанд.

Предмети қаллобӣ молу мулк ва ҳуқуқ ба молу мулк (ҳуччатҳое, ки ҳуқуқ ба молу мулкро муайян мекунанд) мебошад.

Таҳти мафҳуми молу мулк маҷмуи неъматҳои моддӣ ки дар онҳо меҳнати инсон сарф шудааст ва онҳо дорои арзиш мебошанд фаҳмида мешавад.

⁴⁶ Райзберг Б.А. Лозовский Л.Ш. Стародубцева Б.Б. Современный экономический словарь. М.: ИНФРА – М, 2007. С. 495.

Тахти мафхуми ҳуқуқ ба молу мулк бошад, ваколатҳои соҳибӣ намудан, истифода бурдан ва ихтиёрдорӣ намудани молу мулк фаҳмида мешавад, ки дар ҳуччатҳои муайян мустаҳкам мегарданд.

Тарафи объективии қаллобӣ дар ҳаракатҳои ғаъол дар шакли тасарруфи молу мулки ғайр ё ба даст овардани ҳуқуқ ба молу мулки ғайр бо роҳи фиреб ё сӯиистифодаи боварӣ ифода меёбад

Масъалаҳои баҳсталаб ва тарзи дурусти бандубасти ҳаракатҳои шахси гунаҳгоре, ки ҷинояти қаллобиро содир мекунад дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Ҷунончи, тибқи он тахти мафхуми фиреб ин қасдан вайрон нишон додани ҳолати ҳақиқии ашё, қасдан фиреб додани шахс (чабрдида), барқасдона гумроҳ кардани ӯ, дар хусуси воқеаҳои муайян, ҳолатҳо, ҳодисаҳо бо мақсади ӯро барои бо иродаи худ, лекин бо маълумоти дурӯғ ё қасдан нагуфтани ҳақиқат, бо роҳи қалбақӣ ба қаллоб додани молу мулк талқин кардан, фаҳмида мешавад⁴⁷.

Аз рӯйи ақидаи олимони ватанӣ фиреб ба ду намуд тақсимбандӣ карда шудааст: а) фиреби ғаъол; б) фиреби ғайриғаъол;

Дар ҳолати аввал (фиреби ғаъол) бо воситаи таҳрифи ҳақиқат: расонидани маълумоти бардуруғ нисбати ҳолатҳо ё вазъиятҳо, пешниҳод кардани ҳуччатҳои қалбақӣ ва дигар кирдорҳо чабрдида дидаю доништа гумроҳ карда мешавад, ки дар ӯ тасаввуроти нодуруст доир ба қонунӣ ва зарурати додани молу мулк ба вучуд меорад. Аз ин ҷиҳат, агар хусусияти барқасдонаи таҳриф намудани ҳақиқат муайян карда нашавад ё маълумоте, ки ҳуди шахс хабар додаст, дуруғ набоянд, дар ҷунин маврид таркиби қаллобӣ вучуд надорад.

Фиреби ғайриғаъол – ин нагуфтани воқеаҳои аҳамияти ҳуқуқӣ дошта мебошад, ки бояд гунаҳгор онҳоро хабар меод ва дар натиҷаи он шахсе, ки молу мулки худро додаст, нисбат ба қонунӣ ва ҳатмӣ будани додани молу мулк гумроҳ мешавад⁴⁸.

Дар адабиёти ҳуқуқи ҷиноятӣ фиреб аз рӯйи назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ вобаста ба критерияҳои гуногун ба ҷунин гурӯҳ тасниф шудааст: 1) фиреб дар муносибат ба шахсият 2) фиреб дар муноси-

⁴⁷ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» аз 25 июни соли 2004. 6.3 // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 35-43.

⁴⁸ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 536.

бат бо предметҳои мухталиф 3) фиреб дар хусуси ҳодиса ва ҳаракат⁴⁹

Дигар олимон, аз ҷумла Н.А. Лопашенко фиребро ба якчанд гурӯҳ тасниф намудааст: 1) фиреб дар хусуси нияти воқеӣ; 2) фиреб дар предмети ҷиноят: хусусият, сифат ва шумораи он; 3) фиреб дар ягон намуд, ҳолат ё ҳодиса; 4) фиреб дар шахсияти гунаҳгор; 5) фиреб дар бозӣ; 6) «фиреби лӯлигӣ» яъне бо сӯиштифодаи фолбинӣ; 7) фиреб дар табобат ва шифобахшӣ⁵⁰.

Барои камтар чен кардан, кам баркашидан, кам додани бақияи пул, гумроҳ кардани истеъмолкунандагон дар мавриди хосияти истеъмолкунӣ ё сифати маҳсулот (хизматрасонӣ) ё дигар навъи фиреб додани истеъмолкунандагон дар корхонаҳо сарфи назар аз шакли моликият ҷавобгарии ҷиноятӣ ба моддаи 247 Кодекси ҷиноятӣ (қаллобӣ) ба вучуд наомада, ба моддаи 294 Кодекси ҷиноятӣ (фиреби истеъмокунандагон) ба миён меояд. Фиреби истеъмокунандагон аз ҷониби шахсоне, ки ба фуруши молу маҳсулот ё хизматрасонӣ ба аҳоли машғуланд, содир шуда, дар ҳолате ҷавобгарии ҷиноятиро ба миён меорад, ки ба шахрвандон ба микдори назаррас зарар расонида бошад.

Дигар тарзи содир намудани қаллобӣ ин сӯиштифодаи боварӣ ба шумор меравад, ки ҷинояткор бо ҷабрдида муносибатҳои муайяни маданияро дар асоси боварии тарафҳо ба миён оварда, ҳангоми аз шахрвандон гирифтани пул бо шартҳои иҷро кардани уҳдадориҳо, ки баъдан иҷро намекунад, истифода мебарад.

Ҳар ду тарзи содирнамоии қаллобӣ, яъне сӯиштифодаи боварӣ ва фиреб бо ҳамдигар алоқамандии зич доранд. Гунаҳгор муносибатҳои маҳсуси боваршавандаро байни ӯ ва соҳибмулк ё дигар шахсе, ки молу мулкро қонунӣ ихтиёрдорӣ мекунад, истифода мебарад, то ки фиреб нисбатан бовариноктар бошад, ё ин ки ба фиреб барои он рӯй меоварад, ки боварии ҷабрдида ба даст орад.

Масалан, шахрванд Н.Қ.А. ҷинояти барои қаллобӣ, яъне тасарруфи молу мулки ғайр бо роҳи фиреб ё сӯиштифодаи боварӣ, аз ҷониби шахс бо истифодаи мақоми хизматӣ ва бо расонидани зарари ҷиддӣ ба шахрвандро муқаррар мекунад дар чунин ҳолат содир кардааст. Чунончи, ӯ дар асоси фармони раиси ҚСП БСТ-ТИСТ «Тоҷпромбанк» таҳти № 193 аз 13 марти соли 2014 то 14 сентябри соли 2015 дар вазифаи машваратчи қарзии минтақавии ҚСП БСТТИСТ «Тоҷпромбанк» дар вилояти Суғд қор карда, дар

⁴⁹ Безверхов А.Г. Имущественные преступления: монография. Самара: Изд-во Самарский университет, 2002. С. 251.

⁵⁰ Лопашенко Н.А. Посягательства на собственность: монография. М.: Норма, Инфра – М., 2012. С. 144.

давраи мохи июли соли 2014 ба ҷинояти қаллобӣ дар чунин ҳолат даст задааст. Шаҳрванд С. Ҷ.С., сокини шаҳри Хучанд ба филиали ҶСП БСТТИСТ «Точпромбонк» дар шаҳри Хучанд барои ба гирифтани қарзи кӯтоҳмуддати бонкӣ ҷиҳати таъмир намудани манзили истиқоматиаш муроҷиат намуда, дар асоси шартномаи қарзии тахти № 15-1-2-00906 аз 22 июли соли 2014 аз тарафи филиали мазкур ба С.Ҷ.С.2000 доллари ИМА қарзи кӯтоҳмуддати бонкӣ ба муҳлати 12 моҳ бо меъёри 2,75% дода шуда, ҳамчун кафил вобаста ба шартномаи қарзии мазкур шаҳрванд Н.Қ.А баромад намуда, уҳдадорӣ сари вақт баргардонидани қарзи бонкиро аз ҷониби қарзгир ба зимма гирифтааст. Тибқи ҷадвали руйпуш намудани қарзи бонкӣ С.Ҷ.С. бояд то санаи 22.07.2015 маблағи қарзии гирифтаашро бо фоизҳояш ба филиали ҶСП БСТТИСТ «Точпромбонк» дар шаҳри Хучанд бар мегардонид, вале бинобар пайдо кардани имконияти молиявӣ ва инчунин насупоридани фоизи бонкӣ ӯ мақсади пеш аз муҳлат руйпуш намудани қарзи бонкиро дар назди худ гузоштааст. С.Ҷ.С. санаи 29 июли соли 2014 бо мақсади пурра баргардонидани маблағи қарзӣ дар асоси шартномаи тахти № 15-1-2-00906 аз 22 июли соли 2014 аз тарафи филиали мазкур гирифтааш ба назди шаҳрванд Н.Қ.А., омада, ба охирон ҳамчун корманди бонк бовар намуда, маблағи 2000 доллари ИМА дода, хошиш намудааст, ки маблағи қарзиашро аз номаш ба ҳазинаи филиали ҷамъияти мазкур супорад. Шаҳрванд Н.Қ.А дар навбати худ бо истифодаи мақоми хизмати худ аз фурсати ба миёномада моҳиран истифода карда, бо роҳи фиреб ба даст овардани даромади муфту бе заҳмат маблағи 2000 доллари ИМА баробар ба 9924 сомониро аз мизоч С.Ҷ.С. гирифта, вале онро ба ҳазинаи бонк насупорида тасарруф намуда, барои эҳтиёҷоти шахсиаш истифода намудааст. Дар натиҷа аз тарафи шаҳрванд Н.Қ.А насупоридани маблағи 2000 доллари ИМА ба ҳазинаи филиали ҶСП БСТТИСТ «Точпромбонк» дар шаҳри Хучанд ба ҳолати 10 ноябри соли 2016 маблағи қарзи асосӣ ва фоизҳои ҳисобшудаи қарзи бонкии С.Ҷ.С. дар назди ҷамъияти боло зикршуда 2892,36 доллари ИМА ташкил додааст. Шаҳрванд Н.Қ.А. бо кирдори қаллобони худ оид ба бо роҳи фиреб ва истифодаи мақоми хизматӣ тасарруф намудани маблағи 2000 доллари ИМА шаҳрванд С.Ҷ.С., ба охирон зарари ҷиддии моддӣ расонидааст. Судяи суди шаҳри Хучанди вилояти Суғд кирдорҳои шаҳрванд Н.Қ.А. – ро бо бандҳои “в” ва “г” қисми 2, моддаи 247 КҶ ҚТ бандубаст намудааст.

Қаллобӣ бо дигар шаклҳои тасарруф монандӣ дошта, дар ба-робари ин бо хусусиятҳои тарзи содиршавии ба худ хос яъне фиреб ва сӯистифодаи боварӣ аз онҳо фарқ мекунад. Аз ҷумла, тарзи со-дир намудани ҷинояти номбурда бо ҷиноятҳои дудӣ ва ғоратгарӣ

шабохат дорад, чунки ҳарчанд ҳангоми содир намудани дуздӣ ва ғоратгарӣ низ гунаҳгор метавонад фиребро барои амалишавии ни-
яташ истифода барад (масалан, бо роҳи фиреб ворид шудан ба хо-
на, анбор ва ғ.). Хусусияти хоси дуздӣ ва ғоратгарӣ маҳз дар ҳамин
зоҳир мегардад, ки молу мулк ҳама вақт бар хилофи иродаи
соҳибмулк рабуда мешаванд. Чун дар дуздӣ молу мулк ба таври
пинҳонӣ ё умуман бе иштироки ҷабрида тасарруф мешавад. Дар
ғоратгарӣ бошад молу мулк ошкоро тасарруф шуда, нисбати
атрофиён беэтиборӣ карда шуда, молу мулк рабуда мешавад. Ба
таври дигар, ҳангоми дуздӣ ва ғоратгарӣ молу мулк бархилофи
иродаи ҷабрида ба таври ниҳонӣ ё ошкоро тасарруф мешавад, дар
мавриди қаллобӣ бошад, соҳибмулк ё шахсе, ки молу мулкро ихти-
ёрдорӣ мекунад, молу мулкро ихтиёрон ба шахси гунаҳгор
медихад. Фиреб ва истифодаи зӯроварӣ дар дуздӣ ва ғоратгарӣ на
ҳамчун тарзи бевосита тасарруф намудани молу мулк истифода
мешаванд, балки ҳамчун воситаи дастрас будан ё шудан ба молу
мулк ё ҷойи нигоҳдории онҳо истифода мешавад⁵¹.

Аз рӯйи сохтор (конструксия) таркиби қаллобӣ моддӣ буда,
чинояти мазкур дар ҳолате тамомшуда ҳисобида мешавад, ки агар
молу мулк гирифта шуда бошад ва гунаҳгор барои аз рӯйи са-
лоҳиди худ истифода бурдан ё ихтиёрдорӣ намудани он (масалан,
молу мулки тасарруфшударо ба манфиати худ ё ба манфиати дигар
рон истифода кунад, ё аз рӯйи ғараз бо дигар тарз онро ихтиёрдорӣ
намояд) имконияти воқеӣ дошта бошад⁵².

Тарафи субъективии чинояти номбурдари қасди бевоситари
дар бар мегирад, яъне, гунаҳгор дарк менамояд, ки бо роҳи фиреб
ва ё сӯистифодаи боварӣ молу мулки ғайрро ё ҳуқуқи соҳиб шуда-
ни онро ба худ гирифта истодааст, онро пешбинӣ менамояд, ки дар
натиҷаи чунин кирдори ӯ ба ҷабрида ва ё дорандаи ҳуқуқи он
зарари молу мулкӣ мерасонад ва хоҳони фарорасии оқибат мебо-
шад.

Субъекти чиноят, шахси муқаллафи ба синни 16 расида, ба
ҳисоб меравад.

Аломатҳои вазнинкунандаи қаллобӣ, ки дар қисмҳои 2, 3 ва 4
моддаи 247 КҶ ҚТ пешбинӣ шудаанд, бо аломатҳои, ки ҳолати

⁵¹ Лунин Н.Н. Мошенничество по уголовному законодательству России: уго-
ловно-правовая характеристика и квалификация: дис. ... канд. юрид. наук. М.,
2006. С. 134.

⁵² Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи
судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» аз
25 июни соли 2004. б.8 // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии
Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 36-37.

вазникунандаи моддаи 245 КЧ ҚТ (азонихудкунӣ ва исрофкорӣ) пешбинӣ шудаанд, монандӣ доранд.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 247 КЧ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 миёна; қисмҳои 3 ва 4 вазнин.

Ғоратгарӣ

Ғоратгарӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 248 КЧ ҚТ муқаррар гардида, аз 4 қисм иборат мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти номбурдари муносибатҳои молу мулкӣ ташкил медиҳанд.

Ба сифати объекти иловагии ин ҷиноят саломатии шахс баромад карда метавонад (банди “г” қисми 2 моддаи 248 КЧ ҚТ).

Ба ҳайси предмети ҷинояти номбурда ҳама гуна молу мулк ба махсуб меёбанд, ки дар муомилоти озоди маданӣ иҷозат дода шудаанд ва дар онҳо меҳнати инсон сарф шуда, дорои арзиш ва нархи муайян мебошанд.

Тарафи объективии ғоратгарӣ аз ҳаракатҳои ғайр дар шакли тасарруфи ошкорои молу мулки ғайр иборат аст. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи ғоратгарӣ аз дигар шаклҳои тасарруф ин тарзи содиршавии он, яъне ошкоро тасарруф намудани молу мулки ғайр мебошад.

Ошкоро тасарруф кардани молу мулки ғайр, ки дар моддаи 248 КЧ ҚТ пешбинӣ гардидааст (ғоратгарӣ) – ин чунин тасарруфе мебошад, ки дар ҳузури соҳибмулк ё дигар шахсе, ки молу мулк дар ихтиёраш мебошад, ё ин ки дар пеши назари шахсони бегона содир шуда, шахси содиркунандаи ин ҷиноят дарк намояд, ки шахсони дар ин маврид ҳузурдошта хусусияти ғайриқонунӣ будани ҳаракатҳои ӯро фаҳмиданд, новобаста аз он, ки оё онҳо дар пешгири намудани ин ҳаракатҳо чора меандешиданд, ё не⁵³.

Ба таври дигар ошкоро тасарруф намудани молу мулки ғайр чунин маъно дорад, ки ғоратгар дар назари ҳозирбудагон, намоишкорона молу мулки ғайро тасарруф менамояд.

Тасарруф ҳамчунин ошкоро эътироф мешавад, агар гунаҳгор дарк намояд, ки соҳибмулк ё дигар ашхос воқеаи содиршудаистодари ва ғайриқонунӣ будани онро дарк мекунад ва эҳсос мекунад, ки чунин кирдор хусусияти ҷиноятӣ дорад. Гунаҳгор дар ин маврид бо баварии рӯҳӣ амал мекунад, ки бо тарзи

⁵³ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, каллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» аз 25 июни соли 2004. 6.4 // Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 36.

ошкоро тасарруфи молу мулки ғайрро содир карда истодааст ва ботинан боварӣ дорад, ки тасарруф намудани молу мулк аз соҳибмулк ба таври возеху ошкор содир мешавад.

Ба андешаи олимони ватанӣ тасарруф ҳамчунин ғоратгарӣ эътироф мешавад, агар гунаҳгор намояд, ки чабрдида ё дигар ашхос ҳодисаи содиршудаситода ва ғайриқонунӣ будани онро дарк мекунад ва эҳсос мекунад, ки чунин кирдор дар воқеъият хусусияти ҷиноятӣ дорад. Дар ҳама ҳолатҳо ҷинояткор бо боварии субъективӣ амал мекунад, ки бо тариқи ошкоро тасарруфи молу мулки ғайрро содир карда истодааст ва ботинан боварӣ дорад, ки гирифтани молу мулк аз ихтиёри соҳиби он аён ва кушоду равшан содир мешавад⁵⁴.

Агар дар рафти содир намудани дуздӣ, ҳаракатҳои гунаҳгор аз тарафи соҳибмулк ё шахси дигари соҳибихтиёри молу мулк ё дигар шахсон, ошкор карда шаванду лекин инро гунаҳгор дарк карда, содир намудани ғайриқонунӣ кашида гирифтани молу мулк ё нигоҳ доштани онро давом диҳад, дар ин сурат ҳаракати содиршуда бояд чун ғоратгарӣ, дар ҳолати истифода шудани зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок ё таҳдиди истифодаи чунин зӯроварӣ бошад, чун роҳзанӣ бандубаст карда ме шавад.

Яке аз масъалаҳои муҳим дар амалияи тафтишотӣ ва судӣ ин фарқгузори байни ҷиноятҳои ғоратгарӣ ва роҳзанӣ мебошад. Пеш аз он, ки дар хусуси фарқияти ҷиноятҳои номбурда ақидаронӣ намоем, бояд умумият ва ҳамшабеҳии онҳоро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор диҳем. Бояд қайд намуд, ки ғоратгарӣ ва роҳзанӣ аз ҷиҳати аломатҳои объективӣ ва субъективӣ дар монандии зич қарор доранд. Онҳо дар як боби КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, ҳангоми содир шудани ҳарду аз ин ҷиноятҳо муносибатҳои молу мулкӣ зарар мебинанд. Ҳамчунин ба сифати объекти иловагии ҷиноятҳои номбурда амнияти саломатии шахс баромад мекунад. Аз ҷиҳати аломатҳои тарафи объективӣ низ бо ҳамдигар ҳамшабеҳ буда, ҳаракатҳои ба ҷамъият хавфноке, ки ҳангоми содир намудани ҷиноятҳои номбурда ба амал меоянд, хусусияти ошкоро дошта, дар ҳар ду аз ин ҷиноятҳо зӯроварӣ истифода мешавад.

Тасарруфи ошкоро чунин тасарруфе махсуб меёбад, ки дар ҳузури чабрдида ё шахсе, ки молу мулк дар ихтиёри ӯ қарор доранд, ҳамчунин дар ҳузури дигар шахсон содир шудааст ва шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки ҳаракатҳои зиддиҳукуқии ӯро шахсони дигар дида истодаанд, аммо шахси гунаҳгор ба ин ҳолат эътибор намедихад. Дар ин ҳолат аҳаммият надорад, ки шахсони дар он ҷо

⁵⁴ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 541.

буда, нисбати амали гунаҳгор ягон чора андешида шуданд ё не. Дар ин чо вобаста ба дараҷаи хавфнокии истифодабарии зӯроварӣ ҳаракатҳои гунаҳгор чун ғоратгарӣ ё роҳзанӣ бандубаст карда мешаванд⁵⁵.

Барои фарқ намудани роҳзанӣ аз ғоратгарӣ ҳаминро қайд намудан зарур аст, ки роҳзанӣ ин ҳучум бо мақсади тасарруфи молу мулки ғайр бо истифодаи зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок ё таҳдиди истифодаи чунин зӯроварӣ содир мешавад. Ғоратгарӣ бошад, ин тасарруфи ошқорои молу мулки ғайр мебошад, ки бо эҳтимоли истифодаи зӯроварии ба ҳаёт ва саломатӣ хавфнок набуда содир мешавад.

Аз гуфтаҳои дар боло зикршуда бар меояд, ки фарқияти асосӣ байни ҳар ду аз ин ҷинойтҳо аз то кадом андоза истифода бурдани зӯроварӣ мебошад. Роҳзанӣ ҳама вақт дар алоқамандӣ бо зӯроварии ба ҳаёт ва саломатӣ хавфнок содир мешавад ва ғоратгарӣ бошад мумкин аст бидуни истифодаи зӯроварӣ ё бо истифодаи зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок набуда содир содир мешавад.

Таҳти мафҳуми зӯроварие, ки барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок нест (банди «г» қисми 2 моддаи 248 КҶ ҚТ), бояд лату кӯб ё содир кардани дигар ҳаракатҳои зӯроваронае, ки бо расонидани дардҳои ҷисмонӣ ба ҷабрдида ё маҳдуд кардани озодии ӯ (бастанӣ дастҳо, истифода намудани дастбандҳо, дар бинои маҳкам монондан ва ғайра) алоқаманданд, фаҳмида мешавад⁵⁶.

Чунончи, шаҳрванд Б.С.С. шаби 1-ум ба 2-уми майи соли 2015 тахминан соати 03:30 дақиқа бо рафикаш шаҳрванд С.Ғ.А. дар назди маркази дилхушӣ «Аспи Сафед», воқеъ дар шаҳри Душанбе кучаи Борбад бинои № 116 маслиҳат намуда, шаҳрванд Ҷ.Д.И. аз дохили маркази дилхушӣ ба берун даъват намуда, нисбати охирин қувваи зӯровариро истифода карда, ӯро мавриди лату кӯб қарор дода ошқоро аз кисаи курткаи ҷинси дар тан доштаи Ҷ.Д.И. як адад телефони мобилии тамғаи «Мегафон» арзишаш 480 сомонӣ бо симкортӣ ширкати «Мегафон» арзишаш 10 сомонӣ дар суратҳисобаш 10 сомонӣ, 100 сомонӣ пули нақд ва

⁵⁵ Сарембаева С.Т. Разбой: Уголовно-правовые и криминологические проблемы: дис. ... канд. юрид. наук. Астана, 2014. С. 100; Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан. О судебной практике по делам о хищениях: утв. 11 июля 2003 г., №8 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.04.2011 г.) // Юридическая газета. 2003. 27 Августа. №44 (519) 78.

⁵⁶ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, каллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» аз 25 июни соли 2004. 6. 23 // Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 40-41.

костюми чинси арзишаш 200 сомонӣ, чамъ ба маблағи 800 сомонӣ молу мулки охириноро кашида гирифта, ғайб задаанд. Бо чунин ҳаракатҳои қасдонаи худ Б.С.С. ва С.Ғ.А. дар шарикӣ ба Ҷ.Д.И. ба маблағи умумӣ 800 сомонӣ зарари қиддии моддӣ расонидаанд.

Тибқи хулосаи экспертизаи судӣ-тиббӣ аз санаи 21-уми майи соли 2015 таҳти №3404 ҷароҳатҳои ҳисмонии бардоштаи шахрванд Ҷонмаҳмадов Д.И. бо расонидани зарари ҳисмонӣ ба саломатӣ мансуб нестанд.

Ҳамин тариқ, судияи суди ноҳияи Фирдавсии ш. Душанбе нисбати шахрвандон Б.С.С. ва шахрванд С. Ғ. А. бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати 3 сол бо адо кардани ҷазо дар калонияҳои исоҳии дорой низомаш пурзӯр ҷазо татбиқ намудааст.

Таҳти мафҳуми зӯрварие, ки барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок аст (моддаи 249 КҶ ҚТ), бояд чунин зӯрварие, ки ба расонидани зарари вазнин ва миёна ба саломатии ҷабрдида оварда расонида бошад, ҳамчунин расонидани зарари сабук ба саломатӣ, ки боиси вайроншавии кӯтоҳмуддати саломатӣ ё гум кардани устувории на он қадар зиёди қобилияти умумии меҳнат гардидааст, фаҳмида мешавад.

Дигар фарқияти ҷиноятҳои номбурда дар конструксияи тарафи объективиашон ифода меёбад, яъне таркиби ғоратгарӣ моддӣ буда, таркиби роҳзанӣ бошад, таркиби расмиро ташкил медиҳад. Чунончи, ғоратгарӣ дар мавриде тамомшуда ҳисобида мешаванд, ки агар молу мулк гирифта шуда бошад ва гунаҳгор барои аз рӯйи салоҳдиди худ истифода бурдан ё ихтиёрдорӣ намудани он (масалан, молу мулки тасарруфшударо ба манфиати худ ё ба манфиати дигарон равона кунад, ё аз рӯйи ғараз бо дигар тарз онро ихтиёрдорӣ намояд) имконияти воқеӣ дошта бошад; роҳзанӣ аз лаҳзаи ҳучум кардан бо мақсади тасарруфи молу мулки ғайр, ки бо истифодаи зӯрварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок ё бо таҳдиди истифодаи чунин зӯрварӣ содир шудааст, тамомшуда ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии ғоратгарӣ аз аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Гунаҳгор дарк мекунад, ки бо роҳи ошкоро молу мулки ғайрро тасарруф намуда истодааст, пешбинӣ менамояд, ки дар натиҷа чунин кирдор ба ҷабрдида зарари молу мулкӣ мерасонад ва хоҳони он аст. ки чунин оқибат фаро расад.

Субъекти ҷинояти номбурда шахси воқеии мукаллафи ба сини 14 сола расида мебошад.

Аломатҳои вазнинкунанди ғоратгарӣ, ки дар қисмҳои 2, 3 ва 4 моддаи 248 КҶ ҚТ пешбинӣ шудаанд, бо аломатҳои, ки ҳолати

вазникунандаи моддаҳои 244 ва 245 КҶ ҚТ (азонихудкунӣ ва исрофкорӣ) пешбинӣ шудаанд, монандӣ доранд.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 248 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 миёна; қисмҳои 2 ва 3 вазнин; қисми 4 маҳсусан вазнин.

Роҳзанӣ

Роҳзанӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 249 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз 4 қисм иборат мебошад.

Объекти асосии ҷинояти роҳзанӣ муносибатҳои молу мулкӣ мебошад. Ба сифати объекти иловагии ҷинояти номбурда амнияти ҳаёт ва саломатии шахс баромад мекунад.

Чуноне, ки дар боло зикр намудем, амнияти ҳаёт ба сифати объекти иловагии роҳзанӣ баромад менамояд, аммо худи ҳаёти инсон ба сифати объекти иловагӣ маҳсуб намеёбад, чунки оқибати марг дар ҷинояти номбурда пешбинӣ карда нашудааст. Ба таври дигар, хангоми содир шудани роҳзанӣ истифодаи зӯрварӣ гарчанде ба ҳаёт хавфнок бошад ё ин ки таҳдиди зарарро ба ҳаёти инсон ба вучуд оварад ҳам, аммо хангоми содир шудани он инсон аз ҳаёт маҳрум карда намешавад. Агар хангоми ҳучум бо мақсади гирифтани молу мулки ғайр шахс барқасдона аз ҳаёт маҳрум карда шавад, он гоҳ кирдорҳои шахс ҳамчун маҷмӯи ҷиноят (моддаи 104 ва моддаи 249 КҶ ҚТ) бандубаст карда мешаванд. Агар хангоми истифодаи зӯрварӣ оқибати марг дар натиҷаи гуноҳи беэҳтиётӣ ба вучуд биёяд, он гоҳ низ кирдорҳои шахс ҳамчун маҷмӯи ҷиноят (банди “в” қисми 3 моддаи 110 ва банди “г” қисми 3 моддаи 249 КҶ ҚТ) эътироф мешавад.

Чунончи, санаи 4-уми декабри соли 2013 тахминан соати 21 шаҳрванд Қ.И.Ҳ. бо ҳамроҳии Д.А.Д. аз чорроҳаи кӯчаи Гагарини шаҳри Хучанд гузашта истодаанд, ки ин ҳолат мудири кафедраи «Географияи иқтисодӣ ва иҷтимоӣ»-и факултаи фанҳои тиббии Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик банди Фафуров, ҳамзамон аъзои иттифоқи журналистони Тоҷикистон шаҳрванд Х.М.Ҳ. дар ҳолати мастӣ сади роҳи онҳо шудааст. Шаҳрванд Х.М.Ҳ., ба Қ.И.Ҳ. ва Д.А.Д. шаходатномаи аъзои иттифоқи журналистони Тоҷикистон буданашро нишон дода, аз онҳо оид ба чи қор машғул буданашонро пурсида, ба ҷойи торикӣ пушти бинои истиқоматии № 110 кӯчаи Гагарини шаҳри Хучанд бурдааст. Онҳо, шаҳрванд Х.М.Ҳ., дар аснои ҳолати мастӣ ва пурсишҳои беасос нисбати Қ.И.Ҳ. ва Д.А.Д. суханҳои таҳқиромез гуфт, ки ин ҳолат дар ботини Қ.И.Ҳ. ва Д.А.Д. қасди бо бераҳмии маҳсус мавриди лату кӯби шадид қарор дода, бо ин

роҳ ба шаҳрванд Х.М.Х., расонидани зарари вазнини ҷисмонӣ ва тасарруф кардани молу мулкҳои охирин хувайдо гаштааст. Қ.И.Х. ва Д.А.Д. бо мақсади амалӣ гардонидани ин қасди ҷинояткоронашон ба ҳамдигар ишора намуда, яку якбора ба шаҳрванд Х.М.Х. ҳучум намуданд ва ўро бо бераҳмии махсус мавриди лату кӯби шадид қарор доданд, ки дар натиҷа шаҳрванд Х.М.Х. ҷароҳатҳои ҷисмонии осеби муштарак, шикасти пушидаи қабурғаҳои 2-4-ум бо хатти пеши каш ва 7-11-ум бо хати назди тӯш аз рост, шикасти пушидаи қабурғаҳои 2-11-ум бо хати пеш ва миёнаи каш аз чап, шикасти пушидаи бечошудаи устухони танаи тӯш, кафидани ҳиссаи поёни шуш аз чап ва даридани диафрагма аз чап, лати майнаи сар дараҷаи вазнин бо хунрезии зерини пардаи мулоими нимкураҳои мағзи сар ва мағзча, хунрезии бофтаҳои мулоим ва меъдаҷаҳои паҳлӯии мағзи сар, шикасти бечошудаи устуғонҳои бинӣ, шикасти дандонҳои 5-6-ум ҷоғи поён аз рост, захми пешона аз паҳлӯи рост, захми маҷақшудаи лаби боло аз сатҳи дохила, хуномосҳои пешона аз чап, чаши чап ва рост, пардаи луобии лаби поён ва рост, хунрезии пардаи луоби лунҷо аз ду тараф, хуномосҳои сатҳи пеши қафаси сина, сеяки мобайни бозуи рост, доираи камар дар миқёси қаноти калони корс аз рост, сатҳи болоии дастпанҷаи рост, сатҳи пеши соқи пои чап ва сеяки болои сатҳи пеши соқи пои рост, харошаҳои сатҳи пушти оринҷи дасти чап ва сатҳи болоии ангушти 1-ум ва 4-уми дастпанҷаи растро бардошта, пас аз якҷанд соат ба ҳалокат расид. Қ.И.Х. ва Д.А.Д. рӯзи 4-уми декабри соли 2013 тахминан соати 21 баъди ба Х.М.Х., ҳучум намуда, бо бераҳмии махсус мавриди лату кӯби шадид қарор доданд, қасди ҷинояткоронаи худро то ба охир расонида, бо роҳи роҳзанӣ аз бадани шаҳрванд Х.М.Х., палтои рангаш сиёҳ, телефони мобилии тамғаи «Нокия» ва 90 сомониро гирифта, ба тасарруфи худ дароварда аз ҷаои ҳодиса ғайб заданд. Санаи 05-уми декабри соли 2013 Қ.И.Х. ва Д.А.Д. аз шаҳри Хучанд ба шаҳри Исфара фирор карда, маблағи 90 сомонии бо роҳи роҳзанӣ ба даст овардашонро дар истеъмоли нӯшоқиҳои спиртӣ сарф карданд. Ин маблағи ба Қ.И.Х. ва Д.А.Д. кифоягӣ накарда, телефони мобилии тамғаи «Нокия»-и бо роҳи роҳзанӣ аз Х.М.Х., тасарруф кардашонро ба шаҳрванд К.Н.Х. ба маблағи 40 сомонӣ фурухта, онро низ дар истеъмоли нӯшоқиҳои спиртӣ сарф намуданд. Суди шаҳри Хучанди вилояти Суғд кирдорҳои шахсони дар боло зикршударо бо банди “в” қисми 3 мод-

даи 110 ва банди ”г” қисми 3 моддаи 249 КҶ ҚТ бандубаст намудааст⁵⁷.

Вобаста ба масъалаи зикршуда, олими рус В.А. Владимиров низ ақидаи худро изҳор дошта, зикр менамояд, ки ҳаёти инсон ба ҳайси объекти иловагии роҳзанӣ баромад карда наметавонад, чунки конун оқибати маргро дар роҳзанӣ на дар таркиби асосӣ ва на дар таркиби бо ҳолатҳои вазнинкунанда муқаррар накардааст⁵⁸.

Ақидаи олимони рус Л.Д. Гаухман ва С.В. Максимов вобаста ба масъалаи мазкур хеле ҷолиб мебошад. Онҳо изҳор менамоянд, ки агар яке аз объектони роҳзанӣ (объекти асосӣ) моликият маҳсуб ёбад, дувум объекти он (объекти иловагӣ) алтернативӣ мебошад, яъне “... дар ҳолати истифодаи зуроварии барои ҳаёт ва саломатии ҷабрдида хавфнок – ин муносибатҳои ҷамъиятии таъминкунандаи амнияти саломатии шахс ва дар ҳолати таҳдиди истифодаи чунин зӯрварӣ ин муносибатҳои ҷамъиятии таъминкунандаи амнияти ҳаёт ва саломатии шахс баромад мекунад”⁵⁹.

Предмети ҷинояти номбурдари ҳама гуна молу мулкеш ташкил медиҳанд, ки дар муомилоти озодаи маданӣ иҷозат дода шудаанд ва дар онҳо меҳнати инсон сарф шуда, дорои арзиш ва нархи муайян мебошанд.

Бояд дар назар дошт, ки предмети тасарруфи ҳам чизҳои зинда ва гайризинда дар ҳама гуна ҳолати ҷисмонӣ бо тамоми шаклу намуди худ шуда метавонанд.

Тарафи объективии роҳзанӣ аз ҳаракатҳои ғайриқонуни дар шакли ҳуҷум бо мақсади тасарруфи молу мулкеш гайриқонуни истифодаи зӯрварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок ё таҳдиди истифодаи чунин зӯрварӣ иборат аст.

Аз мазмуни гуфтаҳои дар боло зикршуда маълум мегардад, ки аломатҳои, ки хусусияти тарафи объективии таркиби роҳзаниро нишон медиҳанд, инҳо шуда метавонанд: ҳуҷум, зӯрварӣ, хавнокӣ барои ҳаёт ва саломатӣ ё ин ки таҳдиди истифодаи зӯрварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок. Ҳуҷуми дар алоқамандӣ бо зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯрварие, ки барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок аст, ҳаракатҳои шахсро хангоми содиршавии роҳзанӣ ташкил медиҳанд.

Барои таҳлил намудани тарафи объективии роҳзанӣ шарҳ додани мафҳуми “ҳуҷум” хеле муҳим мебошад. Ҳуҷум ин ошкоро ё

⁵⁷ Бойгонии суди шаҳри Хучанд// Парвандаи ҷиноятии № 33427.

⁵⁸ Владимиров В.А. Квалификация похищений личного имущества. М.: Юрид.лит., 1974. 208 с.

⁵⁹ Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Ответственность за преступления против собственности. М.: Учебно-консультацион. центр ЮрИнфоР, 1997. 320 с.

пинҳонӣ ногаҳон таҷовузкорона зӯроварона таъсир расонидан ба чабрдида мебошад⁶⁰.

Хучум на танҳо мафҳуми мансуб ба роҳзанӣ мебошад, балки он мансуб ба дигар ҷиноятҳо шуда метавонад, аммо иборати “хучуми роҳзанона” сирф алоқаманд аст ба моддаи 249 КҶ ҚТ. Б.С. Никифоров таъкид мекунад, ки “... таҳти мафҳуми хучуми роҳзанона чунин ҳаракатҳои шахси гунаҳгор фаҳмида мешаванд, ки бевосита бо тарзи зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯроварӣ равона карда шуда, қобилият ва имконият ё ин ки хоҳиши муқобилияти чабрдидаро ҷихати нигоҳ доштани молу мулки худ маҳрум менамояд”⁶¹.

Аз дизпозитсияи моддаи 249 КҶ ҚТ бар меояд, ки тарзи соди-ршавии ҷинояти номбурда ин тасарруфи молу мулки ғайр бо истифодаи зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок ё таҳдиди истифодаи чунин зӯроварӣ мебошад.

Алоқаи бевоситаи зӯроварӣ ва тасарруф дар роҳзанӣ аз он иборат аст, ки зуроварӣ дар ин ҳолат ба сифати тарзи тасарруф баромад мекунад⁶².

Таҳти мафҳуми зӯроварие, ки барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок аст, бояд чунин зӯроварие, ки ба расонидани зарари вазнин ва миёна ба саломатии чабрдида оварда расонида бошад, ҳамчунин расонидани зарари сабук ба саломатӣ, ки боиси вайроншавии кӯтоҳмуддати саломатӣ ё гум кардани устувории на он қадар зиёди қобилияти умумии меҳнат гардидааст, фаҳмида мешавад⁶³.

Ҳамчун зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок, инчунин чунин зӯроварие фаҳмида мешавад, ки гарчанде ба саломатии чабрдида ягон зарар нарасонида бошад ҳам, лекин дар мавриди истифода шуданаш ба ҳаёту саломатии чабрдида хавфнокии воқеиро ба амал овардааст. Масалан кӯшиши бӯғӣ кардан, сарро дар дохили об доштан, аз мошин ё поезди ҳаракаткунанда партофтан ва ғайра⁶⁴.

⁶⁰ Верина В.Г. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Саратов, 1999. С. 184.

⁶¹ Каграманов В.П., Никифоров Б.С. Уголовно-правовая охрана личной собственности в СССР. М.: Изд-во АН СССР, 1954. 156 с.

⁶² Сарембаева С.Т. Разбой: Уголовно-правовые и криминологические проблемы: дис. ... канд. юрид. наук. Астана, 2014. С. 50.

⁶³ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, гонатгарӣ ва роҳзанӣ» аз 25 июни соли 2004. 6.23 // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 40-41.

⁶⁴ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 543.

Дар мавридҳое, ки тасарруфи молу мулк бо таҳдиди истифодаи зӯрварие, ки хусусияти номуайян дорад, алоқаманд аст, масалан дар ифодаи суханҳо ба мисли “пушаймон мешавӣ”, аҳволат бад мешавад ва ғ), масъалаи эътироф кардани дар ҳаракатҳои шахс ҷой доштани роҳзанӣ бояд бо назардошти ҳамаи ҳолатҳои қор: ҷой ва вақти содир кардани ҷиноят, шумораи ҳучумкунандагон, хусусияти олотҳое, ки бо онҳо ба ҷабрдида таҳдид карда шудааст, воқеа қабул кардани таҳдид, содир кардани ягон намуди ҳаракатҳои намоишқоронаи мушаххас, ки дар бораи нияти истифода намудани зӯрварии ҷисмонии ҳучумкунандагон шаҳодат медиҳад ва ғайра ҳал карда шавад⁶⁵.

Истифодаи зӯрварӣ ҳангоми ҳучуми роҳзанона, ки дар натиҷаи он ба саломатии ҷабрдида қасдан зарари сабук ё миёна расонида шудааст, бо таркиби роҳзанӣ бандубаст карда мешавад ва бо моддаҳои 111 ва ё 112 КҶ ҚТ бандубасти иловагиро талаб намекунад.

Агар дар рафти ҳучуми роҳзанона бо мақсади тасарруфи молу мулки ғайр ба саломатии ҷабрдида зарари вазнин расида, аз беэҳтиётӣ боиси фавти ҷабрдида гардида бошад, ҳаракати содиргардида бояд аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо, бо банди “г” қисми 3 моддаи 249 ва банди “в” қисми 3 моддаи 110 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад. Агар шахс ҳангоми ҳучуми роҳзанона қасдан куштори ҷабрдидаро содир намояд, кирдори ӯ бояд бо банди “и” қисми 2 моддаи 104 КҶ ҚТ ҳамчунин бо банди “г” қисми 3 моддаи 249 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад⁶⁶.

Яке аз масъалаҳои баҳсноке, ки дар илми ҳуқуқи ҷиноятӣ ҷой дорад, ин аз худ намудани молу мулки ғайр бо истифодаи ба ҳолати беҳушӣ овардани ҷабрдида мебошад. А.А. Пионтовский изҳор медорад, ки дар ҳолати бо истифодаи моддаҳои мадҳушкунанда тасарруф намудани молу мулки ғайр кирдори шахс ҳамчун роҳзанӣ бандубаст карда намешавад. Ӯ фикри худро ба он асоснок мекунад, ки дар ҳолати истифодаи моддаҳои зикршуда, ҷабрдида дар ҳолати беҳушӣ қарор мегирад, ки кирдори зӯрварӣ нисбати худро дарк намекунад⁶⁷.

Ақидаи мазкурро А.Х. Юнусов низ дастгирӣ намуда, қайд мекунад, ки “таъсири ногаҳонии зӯрварона дар кӯча бо қорд нисбати ҷабрдида аз таъсири ногаҳонӣ бо захр дар сари миз фарқе надо-

⁶⁵ Тафсир ба моддаҳои алоҳидаи Қисми махсуси КҶ ҚТ // Зери таҳрири Қаҳоров А.А. Душанбе, 2011. С. 386.

⁶⁶ Ҳамон ҷо. С. 387.

⁶⁷ Пионтовский А.А., Меньшагин В.Д. Курс советского уголовного право. Особенная часть. М.: Изд-во АН СССР, 1954. 156 с.

рад”⁶⁸. Аз рӯйи ақидаи Р.Д. Шарипов ҳангоми ба бадани чабрдида ворид намудани моддаҳои заҳролуд, сахттаъсир ё мадҳушқунанда вобаста ба таъсирнокӣ ва миқдори онҳо мумкин аст ба оқибатҳои гуногун аз қабилӣ ба ҳолати беҳушӣ, зарари калон расидан ба узвҳо ва бофтаҳои бадан, ки боиси марги инсон мегардад, оварда расонад⁶⁹.

Г.Л. Кригер ва М.Б. Гугучия бошад чунин қайд мекунанд, ки хама гуна истифодаи моддаҳои мадҳушқунандае, ки ба ҳаёт ва саломатии чабрдида хавнок аст, бояд ҳамчун роҳзанӣ баҳо дода шавад⁷⁰. Аз рӯйи ақидаи Р.Д. Шарипов дар ҳолати ба таври пинҳонӣ ворид намудани моддаҳои заҳролуд ё сахттаъсир ба бадани шахс ҳаракатҳои гунаҳгор ҳамчун истифодаи зӯрварӣ маънидод карда мешаванд. Дар ин ҳолат чабрдида зарари таъсирнокии моддаҳои зикршударо ба бадани худро дарк намекунад ва бо рафтори худ (яъне “худааш бо дасти худааш”) ба худ зарари ҷисмонӣ мерасонад⁷¹.

Вобаста ба масъалаи зикршуда дар Қарори Пленуми Судии Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қалобӣ ғоратгарӣ ва роҳзанӣ” муқаррар гардидааст, ки дар ҳолатҳое, ки агар бо мақсади тасарруфи молу мулки ғайр, бо нияти чабрдидаро ба ҳолати очизӣ овардан, ба бадани чабрдида бархилофи хоҳиши ӯ воситаҳои сахттаъсир ё мадҳушқунанда гузаронида шавад, ҳаракати содиргардида бояд, чун роҳзанӣ бандубаст карда мешавад. Агар бо ҳамин мақсад ба бадани чабрдида воситаҳое, ки ба ҳаёту саломатӣ хавфнок нестанд, гузаронида шуда бошанд, ҳаракати содиркарда, бо назардошти оқибатҳои ба амаломада, бояд чун ғоратгарӣ бо истифодаи зӯрварӣ бандубаст карда мешавад. Хосият ва хусусияти таъсири воситаҳое, ки ҳангоми содир кардани ҷиноятҳои қайдшуда истифода шудаанд, мумкин аст бо роҳи гузаронидани экспертиза муайян карда шаванд⁷².

Ҳангоми содир намудани роҳзанӣ гунаҳгор ғайр аз истифодаи зӯрварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок боз метавонад таҳдиди

⁶⁸ Юнусов А.Х. Значение понятия «насилие» для квалификации разбоя // Вестник ЛГУ. Серия 6. 1989. Вып. 2. С. 97-100.

⁶⁹ Шарипов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве. СПб.: Изд-во Юридического центра Пресс, 2001. С. 54-55.

⁷⁰ Гугучия М.Б. Ответственность за разбой по советскому уголовному законодательству. Сухуми, 1958. 184 с.

⁷¹ Шарипов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве. СПб.: Изд-во Юридического центра Пресс, 2001. 298 с.

⁷² Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» аз 25 июни соли 2004. 6.25 // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 41-42.

истифодаи чунин зӯроварию истифода намояд, ки он зӯроварию рӯхиро дар бар мегирад. Таҳдиди истифодаи зӯроварию барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок дар ифодаи суханҳо, ҳаракатҳо, намоиш додани силоҳ ё дигар предметҳо дарҷ меёбад ки истифодаи онҳо боиси овардани оқибатҳои вазнин ба ҳаёту саломатии ҷабрдида мегардад (масалан таҳдиди куштан, таҳдиди расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ).

Таҳдид метавонад, бо сухан, имову ишора ва ҳаракатҳои гуногун амалӣ карда шавад.

Таркиби роҳзанӣ аз рӯйи конструксияи (сохтори) тарафи объективӣ расмӣ буда, аз лаҳзаи ҳучум кардан бо мақсади тасарруфи молу мулки ғайр, ки бо истифодаи зӯроварию барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок ё бо таҳдиди истифодаи чунин зӯроварӣ содир шудааст, хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Яке аз масъалаҳои муҳим дар амалияи тафтишотӣ ва судӣ ин фарқгзорӣ байни ҷиноятҳои роҳзанӣ ва бандитизм мебошад. Махсусан ҳолатҳои, ки роҳзанӣ агар аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо малиҳати пешаки (банди “б” қисми 2 моддаи 249 КҶ ҚТ) ё аз ҷониби гурӯҳи муташакил (банди “б” қисми 3 моддаи 249 КҶ ҚТ) ва ё бо истифодаи силоҳ (банди “в” қисми 4 моддаи 249 КҶ ҚТ) содир карда шавад.

Бояд қайд намуд, ки роҳзанӣ бо бандитизм аз ҷиҳати аломатҳои тарафи объективӣ монандӣ доранд, яъне ҳаракатҳои ки дар ҳар ду ин ҷиноят пешбинӣ шудаанд, қариб, ки якхела пешбинӣ карда шудаанд. Масалан дар дизпозитсияи ҳар ду аз ин ҷиноятҳо мафҳуми ҳучум оварда шудааст. Агар бандитизм бо мақсади ҳучум ба шахрвандон ё ташкилот ташкил карда шавад, пас ҳучум дар роҳзанӣ бо мақсади тасарруфи молу мулки ғайр содир карда мешавад. Ба таври дигар, тарзи содиршавии ҷиноятҳои номбурда ба ҳамдигар монандӣ ва шабоҳати зиёд доранд.

Бо назардошти умумият ва монандӣ доштани ҷиноятҳои номбурда, аломатҳои фарқкунандаи онҳоро муайян намудан зарур аст. Яке аз хусусияти фарқкунандаи ин ҷиноятҳо объекти онҳо баромад мекунад. Агар муносибатҳои молу мулки ба сифати объекти асосии роҳзанӣ маҳсуб ёбад, пас объекти бандитизмро амнияти ҷамъиятӣ ташкил медиҳад. Муносибатҳои молу мулки дар бандитизм ба сифати объекти иловагӣ баромад мекунад.

Дигар фарқияти ҷиноятҳои номбурда дар таркиби онҳо аз рӯйи сохти (конструксияи) тарафи объективӣ зоҳир мегардад. Таркиби ҷинояти бандитизм кӯтоҳкардашуда буда, барои роҳбарони даста ва ташкилочӣён аз лаҳзаи ташкил намудани гурӯҳ ва барои аъзоёни даста бошад аз лаҳзаи аъзо шудан ба гурӯҳ хотимаёфта

хисобида мешавад. Таркиби роҳзанӣ бошад расмӣ буда, аз лаҳзаи ҳучум хотимаёфта эътироф карда мешавад.

Дигар фарқияти ҷиноятҳои номбурда дар субъекти онҳо ифода меёбад. Агар субъекти роҳзанӣ шахси ҷисмонии мукаллафи ба синни 14 сола расида бошад, пас субъекти бандитизм шахси ҷисмонии мукаллафи ба синни 16 расида махсуб меёбад.

Масъалаи фарқгузори байни ин ду ҷинояти ҳамшабеҳ дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба бандитизм низ муқаррарот ҷой дорад. Аз ҷумла дар он ҷо қайд гардидааст, ки “бандитизм аз дигар ҷиноятҳои, ки аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо истифодаи зӯрварӣ (қисмҳои 2 ва 3 моддаи 248, қисми 3 моддаи 249-и КҶ) содир шудааст, бо дараҷаи баланди ташкилии дохила, устуворӣ, муттаҳидӣ, силохнокии ҷинояткоронаи гурӯҳ (даста) фарқият дорад”.

Аз ҷумла, бандитизм бо аломатҳои зерин аз роҳзанӣ фарқ мекунад:

-бандитизм мавҷудияти силохнокиро дар аъзоёни гурӯҳи (дастаи) мусаллаҳи устувор талаб менамояд, ҳангоми содир намудани роҳзанӣ бошад на танҳо мавҷудияти силох, балки истифодаи он зарур аст;

-ҳангоми роҳзанӣ ба сифати силоҳ предметҳои, ки аслан силоҳ намебошанд истифода бурда мешаванд, барои таркиби бандитизм бошад мавҷудияти силоҳҳо, ки махсус барои нобуд сохтани нишони зинда таъйин шудааст, ҳатмӣ мебошад;

-таркиби бандитизм аз лаҳзаи ташкил кардани гурӯҳи (дастаи) мусаллаҳи устувор, роҳзанӣ бошад аз лаҳзаи ҳучум бо мақсади тасаруфи молу мулки ғайр, ки бо истифодаи зӯрварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок ё бо таҳдиди истифодаи чунин зӯрварӣ содир гардидааст, хотимаёфта эътироф карда мешавад⁷³.

Тарафи субъективии роҳзанӣ гуноҳ дар шакли қасди бевоситаро ташкил медиҳад. Шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки бо истифодаи зӯрварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок ё таҳдиди истифодаи чунин зӯрварӣ мулки шахси дигарро ғайриқонунӣ ва ройгон ба манфиати худ ё шахси дигар гирифта истодааст ва пешбинӣ мекунад, ки бо кирдорҳои худ ба молик ё дигар шахси дорандаи қонунии молу мулк зарар расонида истодааст ва хоҳони фаро расидани оқибат мебошад.

⁷³ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба бандитизм” аз 23.10.2012. 6.15 // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 205.

Ангезаи содир намудани ҷинояти роҳзанӣ ғараз мебошад. Ғараз ҳамчун аломати иловагии тарафи субъективии ҷиноят дар ҷинояти номбурда ба сифати аломати хатмӣ баромад мекунад. Бо ангезаи ғаразнок содир намудани ҷинояти номбурда маъноӣ онро дорад, ки шахси гунаҳгор тамоми ҳаракатҳои роҳзанонаро бо мақсади ғайриқонунии ба даст овардан содир менамояд.

Субъекти ҷинояти роҳзанӣ шахси воқеии муқаллафи ба синни 14 сола расида мебошад.

Ҳолатҳои вазнинкунанда, ки дар қисмҳои 2,3 ва 4 моддаи 249 ҚҚ ҚТ муқаррар гардидаанд бо ҳолатҳои вазнинкунандаи қисмҳои 2,3 ва 4 моддаҳои 244 ва 245 ҚҚ ҚТ ҳамшабеҳанд ва зарурат барои ба таври алоҳида таҳлил намудани онҳо вуҷуд надорад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 249 ҚҚ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 вазнин; қисмҳои 3 ва 4 маҳсусан вазнин.

Тамаъҷӯӣ

Тамаъҷӯӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 250 ҚҚ ҚТ муқаррар гардида, аз 4 қисм иборат аст.

Объекти асосии тамаъҷӯиро муносибатҳои молу мулкӣ ташкил медиҳад.

Предмети тамаъҷӯӣ молу мулк ва ҳуқуқ ба молу мулк (ҳуҷҷатҳои, ки ҳуқуқ ба молу мулкро муайян мекунанд) мебошад.

Таҳти мафҳуми молу мулк маҷмӯи неъматҳои моддӣ ки дар онҳо меҳнати инсон сарф шудааст ва онҳо дорои арзиш мебошанд фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми ҳуқуқ ба молу мулк бошад, вақолатҳои соҳибӣ намудан, истифода бурдан ва ихтиёрдорӣ намудани молу мулк фаҳмида мешавад, ки дар ҳуҷҷатҳои муайян мустаҳкам мегарданд.

Тарафи объективии тамаъҷӯӣ аз ҳаракатҳои ғайриқонуни дар шакли талаби додани молу мулки ғайрӣ ё ҳуқуқ ба молу мулк ё содир намудани дигар қирдори дорои хусусияти молу мулкӣ бо таҳдиди ифшоӣ маълумоти беобрӯкунанда (бадномкунанда) нисбати ҷабрдида ё наздикони ӯ, ошкор кардани чунин маълумот оид ба ҳолатҳои, ки вай меҳнадор онро ниҳон дорад, ҳамчунин бо таҳдиди истифодаи зӯрварӣ нисбат ба ӯ ё наздикони ӯ ё бо таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайрӣ иборат аст.

Талаби додани молу мулки ғайрӣ ин маъноӣ онро дорад, ки молу мулки дар ихтиёри ҷабрдида қарордошта ба таври ғайриқонуни, боғаразона ва ройгон ба ихтиёри гунаҳгор мегузарад.

Талаби додани ҳуқуқ ба молу мулки ғайрӣ бошад, маъноӣ онро дорад, ки шахси гунаҳгор бо тарзи таҳдид ҷабрдидаро ба он маҷбур менамояд, ки ҳуқуқҳои марбут ба молу мулк доштаи худро

ба худи \bar{y} ё шахси дигар гузаронад (масалан хукуқи соҳиб шудан ба воситаи нақлиётӣ, хонаи истиқоматӣ ва ғ).

Дигар кирдори дорои хусусияти молу мулкӣ дошта маънои онро дорад, ки гунаҳгор бо тарзҳои дар дизпозитсияи моддаи мазкур пешбинишуда ҷабрдида ро маҷбур менамояд, ки ба \bar{y} ғоиди \bar{y} ё шахси дигар амалеро иҷро намояд, ки ба \bar{y} ғоиди моддӣ орад, ё \bar{y} ро хароҷоти моддӣ озод намояд (масалан нави-сонидани забонхат аз ҷониби ҷабрдида дар бораи супоридани қарзи тамаъҷӯ, бидуни маблағи пулӣ таъмир намудани хонаи истиқоматии гунаҳгор ё шахси дигар ва ғ).

Аз мазмуни дизпозитсияи моддаи мазкур бар меояд, ки тамаъҷӯӣ бо тарзҳои зерин содир мешавад:

- таҳдиди ифшои маълумоти беобрӯкунанда (бадномкунанда) нисбати ҷабрдида ё наздикони \bar{y} .

- таҳдиди ошкор қардани чунин маълумот оид ба ҳолатҳое, ки вай меҳаҳад онро ниҳон дорад.

- таҳдиди истифодаи зӯроварӣ нисбат ба ҷабрдида ё наздикони \bar{y} .

- таҳдиди несту нобуд ё вайрон қардани молу мулки ғайр.

Ғарҷанде қонунгузор дар дизпозитсияи моддаи зикршуда ибораи ирӯб (шантаж) – ро истифода нақардааст, аммо моҳиятан онро дар ҷинойти мазкур ба ду намуд тақсим қардан мумкин аст:

а) таҳдиди ифшои маълумоти беобрӯкунанда (бадномкунанда) нисбати ҷабрдида ё наздикони \bar{y} .

б) таҳдиди ошкор қардани чунин маълумот оид ба ҳолатҳое, ки ҷабрдида меҳаҳад онро ниҳон дорад.

Чуноне, ки аз мазмуни дизпозитсияи моддаи мазкур бар меояд, таҳдиди ифшои маълумоти беобрӯкунанда (бадномкунанда) на танҳо нисбати ҷабрдида балки нисбати наздикони \bar{y} низ шуда метавонад. Бояд зикр намуд, ки доираи “шахсони наздик” нисбати “хешовандони наздик” васеътар аст.

Тибқи моддаи 6 КМҶ ҚТ ба хешовандони наздик падару модар, фарзандон, фарзандхондагон, фарзандхондашудагон, бародарон ва хоҳарон, бобо, бибӣ (модарқалон), набера, инчунин ҳамсар дохил мешаванд. Ба шахсони наздик бошад, на танҳо доираи хешавандони наздик, балки он шахсоне дохил мешаванд, ки нисбати тақдири онҳо шахс бетараф буда наметавонад. Масалан, дӯсти наздик, дугона ва ғ.

Яке аз хусусиятҳои хоси ифшои маълумоти беобрӯкунанда (бадномкунанда) дар он аст, ки онҳо маълумоти воқеӣ ва ҳақиқиянд, аммо онҳо зиддиахлоқӣ буда, паҳн шудани онҳо ба шаъну шараф ва обрӯву эътибори шахс зарар расонида, боиси дар байни ҷамъият бадном шудани \bar{y} мегардад. Масалан, муно-

сибатҳои шахвонии ғайриникоҳӣ доштани шахс бо шахси дигар, ҳамчинсгаро будани шахс ва ғ.

Бояд қайд намуд, ки ифшои маълумоти беобрӯкунанда (бадномкунанда) нисбати чабрдида ё наздикони ӯ аз таҳдиди ошкор кардани чунин маълумот оид ба ҳолатҳое, ки чабрдида меҳаҳад онро ниҳон дорад бо баъзе хусусиятҳояшон аз якдигар фарқ мекунад.

Хусусияти маълумот оид ба ҳолатҳое, ки чабрдида меҳаҳад онро ниҳон дорад, дар он мебошад, ки онҳо моҳиятан хусусияти беобрӯкунанда надошта, барои шахс пинҳон ниҳон доштани онҳо аҳаммияти шахсӣ дорад ва фош шудани онҳоро чабрдида намеҳаҳад. Масалан, ба фарзандхонӣ қабул намудани фарзанди шахси дигар, доштани фарзанд аз собиқ ҳамсар, маълумот оид ба пеш суд шудан ва ғ.

Аз рӯйи ақидаи олими ватанӣ К.Д. Раҷабов, ки вобаста ба ҷинояти мазкур тадқиқоти илмӣ бурдааст, шантаж (иръоб) на танҳо таҳдиди паҳн намудани маълумоти воқеӣ, балки таҳдиди паҳн намудани маълумоти бардурӯғ низ шуда метавонад. Дар ин ҷо муҳим он аст, ки маълумоти паҳншаванда барои чабрдида хеле муҳим аст ва эҳтимолияти ин гуна таҳдид чабрдидаро маҷбур мекунад, ки талаботи тамаъҷӯро ба манфиати ӯ иҷро намояд⁷⁴.

Дигар тарзе, ки дар тамаъҷӯӣ пешбинӣ карда шудааст, ин бо истифодаи таҳдиди истифодаи зӯрварӣ нисбат ба чабрдида ё наздикони ӯ тасарруф намудани молу мулки ғайр мебошад. Таҳдиди истифодаи зӯрварӣ дар ифодаи суҳанҳо, ҳаракатҳо, намоиш додани силоҳ ё дигар предметҳо дарҷ меёбад ки истифодаи онҳо боиси овардани оқибатҳои вазнин ба ҳаёту саломатии чабрдида мегардад (масалан таҳдиди куштан, таҳдиди расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ).

Агар аз нигоҳи муқоисавӣ ба таҳдиди истифодаи зӯрварӣ, ки дар роҳзанӣ ва тамаъҷӯӣ ҷой дорад, назар андозем, ҳангоми тамаъҷӯӣ таҳдиди зӯрварӣ барои дар оянда гирифтани молу мулк равона карда шудааст, на ин ки ба лаҳзаи истифодаи таҳдид.

Дигар тарзи содир намудани тамаъҷӯӣ ин бо таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр тасарруф намудани дигар молу мулки ӯ мебошад.

Таҳти мафҳуми несту нобут кардани молу мулки ғайр, он ҳаракатҳое фаҳмида мешаванд, ки ба несту нобутшавии молу мулк оварда мерасонанд ва таъмиру барқароршавиашон имконнопазир мегардад.

⁷⁴ Раҷабов К.Д. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с вымогательством: дис. ... канд. юрид. наук. Душанбе, 2018. С. 72.

Вайрон кардани молу мулк дар ҳолате ҷой дорад, ки молу мулк сифатҳои муайяни худро қисман ва ё дар муддати муайян гум кардааст ва барои барқароршавию истифодабариаш таъмир талаб мекунад. Дар натиҷаи вайрон молу мулк арзиш ва ғоиданокии он кам гашта, истифодабариашон лар рӯзгор камманфиат мегардад⁷⁵.

Таркиби тамаъҷӯӣ аз рӯйи конструкияи тарафи объективӣ расмӣ буда, аз лаҳзаи пешниҳод кардани талабе, ки бо таҳдиди истифодаи зӯрварӣ якҷоя изҳор мешавад, новобаста аз ноил шудан ба мақсади гузошташуда, тамомшуда ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии тамаъҷӯӣ гуноҳ дар шакли қасди бевоситаро дар бар мегирад. Гунаҳгор дарк мекунад, ки ғайриқонунӣ ва ройгон молу мулки ғайр ё ҳуқуқ ба онро талаб намуда истодааст, пешбинӣ менамояд, ки бо ҳаракатҳои худ ба соҳибмулк зарари моддӣ мерасонад ва хоҳони он аст, ки чунин ҳаракатҳоро содир карда, оқибатҳоро ба вучуд орад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси мукаллафи ҷисмонии ба синни 14 сола расида мебошад.

Ҳолатҳои вазнинкунандае, ки дар қисмҳои 2, 3 ва 4 моддаи 250 КҶ ҚТ муқаррар гардидаанд бо ҳолатҳои вазнинкунандаи қисмҳои 2, 3 ва 4 моддаҳои 244 ва 245 КҶ ҚТ ҳамшабеҳанд ва зарурат барои ба таври алоҳида таҳлил намудани онҳо вучуд надорад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 250 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 вазнин; қисмҳои 3 ва 4 махсусан вазнин.

Тасарруфи ашё ё асноди дорои арзиши махсус

Тасарруфи ашё ё асноди дорои арзиши махсусдошта ҳамчун ҷиноят дар моддаи 251 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Тасарруфи ашё ё асноди дорои арзиши махсусдошта - шакли мустақили тасарруфи молу мулки ғайрро ташкил намедихад. Лекин қонунгузор онро вобаста аз рӯйи аломатҳои хоси предмети тасарруфшуда ба таркиби мустақил ҷудо кардааст.

Предмети ин ҷиноят ашё ё асноде ба ҳисоб меравад, ки дорои арзиши махсуси таърихӣ, илмӣ, бадеӣ ё фарҳангӣ мебошад. Арзиши махсус доштан ё надоштани чунин ашёву аснод дар асоси ҳулосаи эксперти бо назардошти аҳаммиятнокии он барои илм ва таъриху фарҳанг муқаррар карда мешавад.

Тарафи объективии ин ҷиноят тарзҳои гуногуни тасарруфи чунин ашёву аснодро дар бар мегирад, яъне, онҳо бо роҳи дуздӣ,

⁷⁵ Тафсир ба моддаҳои алоҳидаи Қисми махсуси КҶ ҚТ // Зери таҳрири Қаҳоров А.А. Душанбе, 2011. С. 394.

азонихудкунӣ, исрофкорӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ, роҳзанӣ ва тамаъҷӯӣ содир шуданашон мумкин аст. Дар чунин ҳолат тасарруфи аше ё асноди дорои арзиши махсусдоша бо маҷмӯи ҷиноятҳои номбаршуда бандубаст карда намешавад. Лекин агар дар ҷарайёни тасарруфи чунин предметҳо нисбат ба ҷабрдида қувваи зӯрварӣ истифода шавад, он гоҳ вобаста аз хусусияти чунин зӯрварӣ кирдори гунаҳгор бояд илова бо маҷмӯи ҷиноятҳои муқобили шахсият бандубаст карда шавад.

Лаҳзаи хотимаёбии ҷинояти тафсиршаванда аз тарзи содиркардани он вобаста аст.

Тарафи субъективии ин ҷиноят қасди бевосита мебошад.

Субъекти ҷиноят - шахси мукаллафи ба синни 16-сола расида мебошад.

Дар қисми 2 моддаи 251 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи тасарруфи аше ё асноди дорои арзиши махсусдошта муқаррар гардидаанд:

а) такроран;

б) гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё аз ҷониби гурӯҳи мушаккил, содир шуда бошад;

в) боиси несту нобуд, хароб ё вайрон кардани аше ё асноди дар қисми якуми ҳамин модда нишондодашуда гардида бошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 251 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 вазнин.

Соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани молу мулк, ки баръало бо роҳи ҷиноят ба даст оварда шудааст

Соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани молу мулк, ки баръало бо роҳи ҷиноят ба даст оварда шудааст ҳамчун ҷиноят дар моддаи 254 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад.

Хавфнокии ҷамъиятии ҷинояти мазкур дар он ифода мегардад, ки дар натиҷаи содир кардани он тартиби бо қонуни маданӣ муқарраркардаи соҳиб шудан, нигоҳ доштан ва ба соҳибияти каси дигар додани молу мулк вайрон карда мешавад. Ҳаракатҳои як шахсе, ки барои содир кардани чунин ҷиноят (соҳиб шудан ба молу мулк, ки онро дигар шахс бо роҳи ҷиноят ба даст овардааст ё нигоҳ доштан ё ба соҳибияти каси дигар додани чунин молу мулк) равона карда шудааст, воқеан ба ҷинояткори дигар имконият медиҳад, ки ӯ молу мулки бо роҳи ҷиноят ба даст овардаашро пинҳон кунад, нигоҳ дорад ё бо ҳар роҳ ба соҳибияти каси дигар диҳад. Чунин вазъият шароитро барои дар оянда аз тарафи дигар ҷинояткор давом додани фаъолияти ҷинояткориаш

фароҳам меоварад. Бояд кайд кард, ки дар бисёр ҳолатҳо чинояткор ба содир кардани чиноят меравад танҳо ба он умед, ки имконияти пинҳон кардан ё ба каси дигар додани молу мулке, ки онро бо роҳи чиноятӣ ба даст овардааст, дорад. Ғайр аз он, чинояти тафсиршаванда принсипи тақсимои неъматҳои моддиро, ки дар ҷамъият ҷой дорад, вайрон мекунад.

Ба сифати предмети ин чиноят молу мулке баромад мекунад, ки он дар натиҷаи аз тарафи шахси дигар содир намудани чиноятҳои гуногун, ба даст дароварда шудааст. Ба сифати ҷунин молу мулк ҳар як ашёе, ки арзиши муайян дорад ва ин ё он талаботи инсонро қонеъ карда метавонад, баромад карда метавонанд, аз он ҷумла, ашёҳое, ки аз гардиши маданӣ бароварда шудаанд, агар соҳиб шудан ба ҷунин ашёҳо таркиби мустакили дигар чиноятро ташкил надиҳанд.

Предмети ин чиноят танҳо он молу мулке эътироф мешавад, ки он бевосита дар натиҷаи содир кардани чинояти дигари мушаххас ба даст оварда шудааст. Бинобар ин, он молу мулке, ки аз ҳисоби маблағҳои чиноятӣ ба даст оварда шудаанд, предмети ин чиноятро ташкил намедиханд. Мисол, агар шахс телевизорро дузда ба шахси дигар тухфа кунад ё фурушад, он гоҳ ҷунин молу мулк предмети ин чиноятро ташкил медиҳад. Вале, агар шахс аз ҳисоби пули дуздааш аз мағоза телевизор хараду онро ба каси дигар тухфа намояд, он гоҳ ҷунин молу мулк предмети ин чиноятро ташкил намедихад.

Ҷавобгарӣ бо ин модда танҳо дар натиҷаи содир намудани кирдори чиноятӣ қаблӣ ҷой дошта метавонад, яъне:

а) аввал аз тарафи шахс чинояте содир карда мешавад, ки дар натиҷаи он \bar{y} молу мулкро ба даст меоварад (мисол, бо роҳи тасарруфи молу мулки ғайр, куштор ва ғ.) ва,

б) дар оянда бошад, шахси дигар, ки ба чинояткори аввала пешакӣ ваъда намодааст, ҷунин молу мулкро, ки бо роҳи чиноятӣ ба даст оварда шудааст, соҳиб мешавад, нигоҳ медорад ё ин ки онро ба соҳибияти каси дигар медиҳад (мефурушад, тухфа мекунад ва ғ.).

Тарафи объективии ин чиноят дар ҳаракатҳои зерини алтернативӣ ифода мегардад:

а) соҳиб шудан ба молу мулке, ки баръало бо роҳи чиноят ба даст оварда шудааст;

б) нигоҳ доштани молу мулке, ки баръало бо роҳи чиноят ба даст оварда шудааст;

в) ба соҳибияти каси дигар додани молу мулке, ки баръало бо роҳи чиноят ба даст оварда шудааст.

Соҳиб шудан маънои харидан, гирифтани бо роҳи иваз намудан, ба сифати тухфа гирифтани, ба сифати пардохти қарз гирифтани ва ғайраро дорад. Соҳиб шудан ба молу мулке, ки баръало бо роҳи чиноят ба даст оварда шудааст, танҳо дар он ҳолате ҷой дорад, ки агар гирандаи чунин молу мулк ба чинояткоре, ки молу мулкро, мисол, қаблан дуздидааст ё ки бо дигар роҳ ба даст овардааст, пешакӣ дар бораи гирифтани он ваъда накарда бошад. Агар шахс ба чинояткори аввала дар бораи аз ӯ гирифтани чунин молу мулк пешакӣ ваъда карда бошад, он гоҳ кирдори ӯ ҳамчун шарикӣ дар чиноят бояд бандубаст карда шавад. Масалан, агар шахс пешакӣ ваъда диҳад, ки молу мулки тасарруфшударо аз ӯ мегирад - ҳамчун ёрдамчии чиноят ба ҳисоб меравад, чунки дар ин ҳолат кирдори ӯ бо кирдори тасарруфкунанда дар алоқаи сабабӣ мебошад.

Нигоҳ доштан – ин доро будан ба молу мулке, ки баръало бо роҳи чиноят ба даст оварда шудааст, мебошад, новобаста аз муддати дар худ доштани он, инчунин, пешкаш намудани бино ё дигар анборхонаҳо бо ҳамин мақсад.

Ба соҳибияти каси дигар додан – ин ҳар як шакли аз худ хориҷ намудан ва ба шахси сеюм додани молу мулке, ки баръало бо роҳи чиноят ба даст оварда шудааст, мебошад, мисол, бо роҳи фурӯхтан, иваз кардан, тухфа кардан, ба ҳисоби пардохти қарз додан ва ғайра.

Баръало, ҳамчун аломати ҳатмии ин чиноят, чунин маъно дорад, ки шахс дақиқан медонад, ки чунин молу мулк бо роҳи чиноят ба даст оварда шудааст, яъне, шахс оид ба он ки, чӣ тавр чунин молу мулк ба дасти шахсе, ки аз ӯ вай молро соҳиб шудаистодааст, маълумоти мушаххас дорад. Агар шахсе, ки молу мулкро соҳиб мешаваду лекин намедонист, ки он аз чониби гунаҳгор бо роҳи чиноятӣ ба даст оварда шудааст, ӯ ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида намешавад.

Аз рӯи сохтор таркиби ин чиноят ба таркиби расмӣ мансуб аст ва аз лаҳзаи соҳиб шудан, нигоҳ доштан ё ба соҳибияти каси дигар додани чунин молу мулк хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии чинояти мазкур дар қасди бевосита ифода мегардад, яъне, шахс аниқ медонад, ки молу мулке, ки бо роҳи чиноятӣ ба даст оварда шудааст, ба он соҳибӣ карда истодааст ё нигоҳ дошта истодааст ё онро ба соҳибияти каси дигар дода истодааст ва хоҳони содир кардани чунин кирдорҳо мебошад. Бинобар ин, ҷой доштани танҳо шакку шубҳа ва гумон оид ба манбаи пайдошавии чунин молу мулк, таркиби ин чиноятро ташкил намедихад.

Барои ба ҷавобгарии чиноятӣ кашидани шахс зарур нест, ки ӯ бо кадом роҳи мушаххаси чиноятӣ ба даст овардани молу мулкро

аниқ донад. Барои таркиби ин ҷиноят басанда аст, ки шахс дар бораи манбаи ҷиноятӣ доштани чунин молу мулк аниқ огоҳ бошад.

Субъекти ин ҷиноят шахси мукаллафи ба синни 16-солагӣ расида мебошад. Агар шахси мансабдор бо сӯиистифода аз ваколатҳои мансабии худ ба чунин молу мулк соҳибӣ кунад, нигоҳ дорад ё онро ба соҳибияти каси дигар диҳад, он гоҳ кирдори ӯ бояд бо маҷмӯи ҷиноятҳо бандубаст карда шавад (моддаҳои 254 ва 314 КҶ).

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 254 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунанда муқаррар гардидаанд:

- қисми 2:

а) такроран;

б) ба миқдори калон;

в) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шуда бошад.

Қисми 3: кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои яқум ё дуҷуми ҳамин модда, агар аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 254 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

Тасарруфи воситаи фондҳои кӯмаки хориҷӣ

Тасарруфи воситаи фондҳои кӯмаки хориҷӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 257 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Ҷуногунаҳии муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки дар соҳаҳои ҷуногунаҳии ҷамъияти инсон пайдо мешаванд, талаб мекунад, ки онҳо аз тарафи меъёрҳои ҳуқуқӣ, аз он ҷумла ҳуқуқи ҷиноятӣ, ба танзим дароварда шаванд. Сухан пеш аз ҳама дар бораи он азҳудкуноҳии кӯмакҳои инсондӯстонаи (гуманитарии) хориҷӣ меравад ки ба Тоҷикистон ворид мешаванд.

Кӯмаки инсондӯстона (гуманитарӣ) – ин молу мулке, ки ройгон ба Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шахсияти субъектҳои он дар шакли озуқа, молҳои истеъмоли халқ, техника, таҷҳизот, воситаҳои тиббӣ ва доруворӣ, дигар асбобу анҷом аз кишварҳои хориҷӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ барои беҳбуди шароити зисту маиши аҳоли, инчунин пешгирии ва рафъи оқибатҳои ҳодисаҳои ғавқуллоддаи дорои хусусияти ҳарбӣ, экологӣ, табиӣ, техногенӣ ва ғайра фириастода шудааст ва он мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тақсим мешавад.

Яке аз сабабҳои ба таркиби мустақил табдил додани тасарруфи воситаи фондҳои кӯмаки хориҷӣ он мебошад, ки дар амалияи тафтишотӣ ва судӣ чунин кирдорҳо ҷинойт эътироф карда намешуданд. Чунки чунин молу мулк арзиш (наrx) надоштанд (роӣгон пешкаш мешуданд) ва инчунин, соҳибмулки мушаххас, ки ба он зарари мушаххас расонида мешуд, маълум набуд. Ғайр аз он, тасарруфи кӯмакҳои хориҷӣ дар вазъияти вазнини гузариши иқтисодӣ хело паҳн шуда буданд. Ин вазъият қонунгузорро водор намуд, ки бо мақсади таъмин намудани татбиқи ягонаи қонун чунин моддаи навро ба ҚЧ дохил намояд.

Предмети ин ҷинойт воситаи фондҳои кӯмаки хориҷӣ ба ҳисоб меравад, ки асосан дар намуди воситаҳои пулӣ (аз он ҷумла, пули нақд), молҳои истеъмолий – орд, рағған, шакар, биринҷ, маҳсулотҳои нафтӣ, либосворӣ ва ғайра, инчунин, маводи сохтмонӣ, нуриҳои маъданӣ, тачҳизотҳои тиббӣ, доруворӣ, воситаҳои нақлиёт ва ғайра ифода мегарданд. Таъмин намудани аҳолии Тоҷикистон, ки қисми зиёди он ба категорияи камбизоатон дохил мешавад, дар ҷодаи Барномаи Умумиҷаҳонии Озуқаворӣ Созмони Миллалӣ Муттаҳид, инчунин, миссияи Федератсияи Байналмилалӣ Салиби Сурх, Шӯъбаи гуманитарии Иттиҳоди Авропо ва дигар ташкилотҳои байналмилалӣ ба роҳ монда шудааст ва он барои баргараф намудани мӯҳтоҷӣ равона карда шудааст.

Чунин кӯмакҳои башарӣ пеш аз ҳама ба шахсони куҳансоли танҳомонда, маъбобон, оилаҳои серфарзанд ва ятимон тақсим карда мешавад. Бинобар ин, хавфнокӣ ин ҷинойт дар он ифода мегардад, ки пеш аз ҳама чунин категорияи одамон аз кӯмакҳои бегаразона маҳрум мегарданд, ки вазъияти иҷтимоӣ-иқтисодии мамлакатро боз ҳам мутташаниҷтар менамояд.

Ин таркиби ҷинойти тафсираванда шакли мустақили тасарруфи молу мулки ғайрро ташкил намедиҳад ва метавонад дар ҳар як шакл содир шавад (бо роҳи дуздӣ, азониҳудкунӣ, исрофкорӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ, роҳзанӣ ва тамаъҷӯӣ). Амалияи тафтишотӣ нишон медиҳад, ки тасарруфи воситаҳои фондҳои кӯмаки хориҷӣ асосан дар шаклҳои дуздӣ ва азониҳудкунӣ содир мешаванд.

Агар дар натиҷаи хунукназарии шахсони мансабдор молу маҳсулоти кӯмаки хориҷӣ несту нобуд ё вайрон шавад, он гоҳ, кирдор бояд бо моддаи 322 ҚЧ бандубаст карда шавад.

Агар шахси мутасаддӣ молу маҳсулоти кӯмаки хориҷиро бо дигар маҳсулот иваз намуда, онро азхуд намояд, он гоҳ, кирдори содиршуда бо моддаи мазкур бандубаст карда мешавад.

Ҳангоми тафриқа намудани ҷавобгарии ҷинойтӣ аниқ муайян намудани нархи маблағҳои фондҳои кӯмаки хориҷӣ аҳаммияти қаллон дорад. Дар ҳолати наrx надоштани маблағҳои фондҳои кӯмаки

хориҷӣ, арзиши он аз рӯйи нархи бозорӣ, ки дар рӯзи содиршавии ҷинойт ҷой дорад, ҳисоб карда мешавад. Вале, агар ҷунин молу маҳсулот дар бозори дохилӣ вучуд надошта бошад, он гоҳ, нархи он аз ҷониби экспертизаи молшиносӣ муайян карда мешавад.

Ҷинойти мазкурро кормандони оперативӣ асосан бо воситаи гузаронидани ҷорабинии оперативӣ-ҷустуҷӯӣ дар намуди «ҳаридорӣ озмоишӣ» ва «ҷамъоварии намунаҳое, ки барои таҳқиқоти муқоисавӣ заруранд» муайян месозанд.

Тарафи субъективии ин ҷинойт дар қасди бевосита ва нияти ғаразнок ифода мегардад.

Субъекти ҷинойт – шахси мукаллафи ба синни 16-солагӣ расида ба ҳисоб меравад. Агар тасарруфи ҷунин молу мулк дар шакли азониҳудкунӣ ё исрофкорӣ содир карда шавад, он гоҳ ба сифати субъект шахсе баромад мекунад, ки барои нигоҳ доштан, интиқол кардан ва тақсим намудани воситаҳои кӯмакҳои хориҷӣ ваколатдор карда шуда бошад.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 254 КҶ ҚТ ҷунин ҳолатҳои вазнинкунанда ва маҳсусан вазнинкунанда муқаррар гардидаанд:

- қисми 2:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

в) ба миқдори калон;

г) бо истифодаи зӯрварӣ, ки ба ҳаёт ё саломатӣ хавфнок нест ё бо таҳдиди истифодаи ҷунин зӯрварӣ содир шуда бошад.

- қисми 3:

а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

б) бо роҳи роҳзанӣ ё тамаҷӯӣ;

в) дар миқдори маҳсусан калон содиршуда бошад.

Категорияи ҷинойти дар моддаи 257 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисмҳои 2 ва 3 вазнин.

§ 3. Ҷинойтҳо ба муқобили моликият, ки аломатҳои тасарруфро доро намебошанд

Ғайриқонунӣ ҳай карда бурдани автомобил ё дигар воситаҳои нақлиёт бидуни мақсади тасарруф

Ғайриқонунӣ ҳай карда бурдани автомобил ё дигар воситаҳои нақлиёт бидуни мақсади тасарруф ҳамчун ҷинойт дар моддаи 252 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад.

Предмети ҷинойти мазкур автомобил ва ё дигар воситаҳои нақлиёт, ба мисли трактор, мошинҳои худгард, троллейбус, мотот-

сикл ва дигар воситаҳои нақлиёти механикӣ ба ҳисоб мераванд, ки дорои муҳаррик мебошанд.

Ин ҷинойт аз тасарруфи автомобил ё дигар воситаҳои нақлиёт бо он фарқ мекунад, ки дар он гунаҳгор мақсади ройгон ва бебозгашт аз худ кардани онҳоро надорад, зеро ки ӯ танҳо нияти муваққатан истифода бурдани воситаҳои нақлиётро дорад.

Тарафи объективии ин ҷинойт аз бурдани воситаҳои нақлиёт аз ҷойи исташ бо роҳи ҳай кардани онҳо иборат мебошад, ки ба воситаи ба ҳаракат даровардани муҳаррик анҷом дода мешавад. Дигар ҳаракатҳое, ки барои ҳай карда бурдани воситаҳои нақлиёти механикӣ шароит фароҳам меоваранд (мисол, тела карда ба ҷойи дигар бурдан, аз гараж баровардан) чун сӯйқасд ба ин ҷинойт бандубаст карда мешаванд. Чунки «ҳай карда бурдан» маънои онро дорад, ки воситаи нақлиёт бояд аз ҳисоби қувваи дохилии механикии худ ба ҳаракат дарояд.

Маҳз аз ҳамин лаҳза ин ҷинойт хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Масофаи ҳай карда бурдани автомобил ва ё дигар воситаҳои нақлиёт, инчунин, фосилаи вақти муваққатан истифода бурдани онҳо, барои бандубасти ҷинойт аҳаммият надорад. Лекин бояд қайд кард, ки чунин фосилаи вақти муваққатан истифодабарии воситаҳои нақлиёт бояд аз мафҳуми «бебозгашт» гирифтани онҳо фарқ карда шавад. Мисол, агар шахс воситаи нақлиётро бо мақсади ба сарҳад рафтани ҳай карда бараду баъди ба анҷом расидани нияти худ боз онро ба муҳлати номуайян дар худ нигоҳ дорад, он гоҳ чунин амалиёт яке аз далелҳои бебозгашт гирифтани онро дорад. Бинобар ин, дар чунин ҳолат кирдори содиршуда бояд бо маҷмӯи ҷинойтҳо, чун ҳай карда бурдани автомобил ва тасарруфи автомобил (моддаи 252 ва 244 КҶ) бандубаст карда шавад.

Ҳай карда бурдани автомобил ва дигар воситаҳои нақлиёт, ки дар оянда бо ба қисмҳо ҷудо кардан ва истифодаи онҳо ба сифати қисмҳои эҳтиётӣ алоқаманд бошад, бояд танҳо чун тасарруфи молу мулкӣ ғайр (мисол, чун дӯздӣ ё ғоратгарӣ ва ё роҳзанӣ) бандубаст карда шавад.

Бе иҷозат ва худсарона ҳай карда бурдани автомобил ва дигар воситаҳои нақлиёт аз ҷониби аъзои оила, инчунин, шахсе, ки ронандаи штатии чунин автомобил мебошад, таркиби ин ҷинойтро ташкил намедиҳад.

Агар дар ҷарайёни содиркардани ин ҷинойт ба автомобил ё дигар воситаҳои нақлиёт зарар расонида шавад (несту нобуд ё вайрон карда шавад), он гоҳ кирдори гунаҳгор бо маҷмӯи ҷинойтҳои бо моддаҳои 252 ва 255 КҶ ҚТ бандубаст карда шавад. Ҳамчунин, агар дар ҷарайёни ҳай кардани автомобил ё дигар воситаҳои нақлиёт гунаҳгор қоидаҳои ҳаракати роҳро вайрон кунад, ки ин боиси пайдо шудани оқибатҳои дар мод-

даи 212 КЧ ҚТ пешбинишуда гардида бошанд, он гоҳ кирдори ӯ инчунин, бо маҷмӯи ҷиноятҳо бандубаст карда мешавад.

Тарафи субъективӣ – қасди бевоситаро ташкил медиҳад, яъне, гунаҳгор дарк менамояд, ки ғайриқонунӣ, муваққатӣ, яъне, бе мақсади тасарруф воситаи нақлиёти ғайрро гирифта ҳай карда менамояд ва хоҳони он аст, ки чунин кирдорро содир намояд.

Субъекти ин ҷиноят шахси мукаллафи ба синни 14-сола расида ба ҳисоб меравад.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 252 КЧ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинқунанда ва махсусан вазнинқунанда муқаррар гардидаанд:

- қисми 2:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

в) бо зӯрварӣ, ки барои ҳаёт ё саломатии ҷабрдида хавфнок намебошад ё бо таҳдиди истифодаи чунин зӯрварӣ содир шудааст.

- қисми 3:

а) бо расонидани зарар ба миқдори калон;

б) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

в) бо истифодаи зӯрварӣ, ки барои ҳаёт ё саломатии ҷабрдида хавфнок аст ё бо таҳдиди истифодаи чунин зӯрварӣ содир шудааст.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 252 КЧ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 миёна; қисмҳои 2 ва 3 вазнин.

Расонидани зарари молу мулкӣ бо роҳи фиреб ё сӯиистифодаи боварӣ

Расонидани зарари молу мулкӣ бо роҳи фиреб ё сӯиистифодаи боварӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 253 КЧ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад.

Тарафи объективии ҷинояти тафсиршаванда дар расонидани зарари молу мулкӣ ба соҳибмулк ё дорандаи қонунии он бо роҳи фиреб ё сӯиистифодаи боварӣ ифода мегардад. Лекин чунин кирдор таркиби тасарруфи молу мулки ғайрро дар шакли қаллобӣ (моддаи 247 КЧ) ташкил намедиҳад, ҳол он ки роҳҳои расонидани зарари молу мулкӣ дар ҳарду ҳолат ҳам ягона мебошад.

Дар фарқият аз тасарруф, аз он ҷумла аз қаллобӣ (моддаи 247 КЧ), дар ин ҷиноят аломати «гирифтани молу мулк» вучуд надорад, яъне, молу мулк миқдоран аз фонди нақдии ҷабрдида хориҷ карда намешавад, он аз ихтиёри соҳибмулк ҷудо карда гирифта намешавад. Дар ин ҳолат гунаҳгор зарари молу мулкиро ба ҷабрдида бо роҳи надодани лозимият, бо роҳи дастрас накардани молу мулке, ки бояд ба фонди нақдии ҷабрдида дохил шавад, мерасонад, ки инро дар ҳуқуқи ҷиноятӣ фоидаи аздастрафта меноманд.

Зарар ба соҳибмулк ва ё дорандаи молу мулк мумкин аст бо роҳҳои гуногуни фиреб ё сӯиистифодаи боварӣ расонида шавад.

Мисол, бо роҳи саркашӣ намудан аз супоридани андоз ва дигар пардохтҳои гуногун (ғайр аз пардохти андозҳои, ки барои онҳо пешниҳоди эълумия хатмӣ мебошад ва ҷавобгарӣ барои он дар моддаи 293 КҶ пешбинӣ шудааст), ғайриқонунӣ ба мақсади шахсӣ истифода бурдани молу мулк, ки ба қорғар бовар қарда дода шудааст (мисол, ба манфиати шахсӣ истифода бурдани воситаи нақлиёти қорғона, дар поездҳои самолётҳо бе ҷипта, лекин бо ғирифтани муқофоти ғайриқонунӣ, қашонидани мусофирон ва ғ. б.).

Тарафи субъективӣ – қасди бевоситаро ташкил медиҳад, яъне гунаҳгор дарк менамояд, ки бо роҳи фиреб ва ғ. с. истифодаи боварӣ ба соҳибмулк ва ғ. дорандаи қонунии молу мулк зарари молу мулкӣ мерасонад, ки бо ба даст овардани ғирифтани моддӣ вобаста аст ва хоҳиши содир қардани чунин қирдорро дорад.

Субъекти ин ҷиноят шахси муқаллафи ба синни 16-сола расида ба ҳисоб меравад.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 253 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинқунанда ва махсусан вазнинқунанда муқаррар қардидаанд:

- қисми 2:

а) аз ҷониби ғуруҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

б) бо истифодаи мақоми хизматӣ содир шуда бошад.

- қисми 3:

а) аз ҷониби ғуруҳи муташаккил;

б) бо расонидани зарар ба миқдори қалон содир шуда бошад.

Қадамҳои ҷинояти дар моддаи 253 КҶ ҚТ муқаррарқардида: қисми 1 наҷандон вазнин; қисмҳои 2 ва 3 миёна.

Қасдан несту нобуд ғ. вайрон қардани молу мулк

Қасдан несту нобуд ғ. вайрон қардани молу мулк ҳамчун ҷиноят дар моддаи 255 КҶ ҚТ муқаррар қардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Предмети ин ҷиноят ҳар як молу мулк шуда метавонад – чи молу мулки манқул ва чи молу мулки ғайриманқул, аз он ҷумла, он молу мулке, ки аз муомилоти маданӣ бароварда шудааст, ғайр аз ҳолатҳои, ки агар чунин предметҳо аломати таркиби муқтақили ҷинояти дигарро ташкил надиҳанд (мисол, банди «в» қисми 2 моддаи 251 КҶ).

Тарафи объективии ҷинояти тафсираванда иборат аст аз:

а) несту нобуд қардани молу мулки ғайр;

б) вайрон қардани молу мулки ғайр.

Зери мафҳуми несту нобуд қардани молу мулк чунин қирдорҳои мефҳаманд, ки дар натиҷаи он молу мулк пурра ба ҳолати қорношоқӣ расонида шуда, он тамоман аҳаммияти хоҷагӣ ва ар-

зиши иктисодии худро гум мекунад ва аз рӯйи таъйиноташ истифода бурда шудани он номумкин мегардад.

Зери мафхуми вайрон кардани молу мулк кирдорхое фаҳмида мешаванд, ки дар натиҷаи содир гардидани онҳо, молу мулк қисман корношоям гардида, бе барқарор (таъмир) кардани он, молу мулкро мувофиқи таъйиноташ истифода бурдан ғайриимкон намегардад.

Қасдан несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк танҳо он вақт чиноят эътироф карда мешавад, ки агар ба соҳибмулк зарари чиддӣ расонида шуда бошад. Оё зарар чиддӣ ҳисобида мешавад ё не, аз тарафи мақомоти тафтишотӣ ё суд бо назардошти ҳолатҳои мушаххаси қор баҳо дода мешавад. Барои ин бояд арзиши молу мулк, аҳаммияти он барои фаъолият ва зиндагии соҳибмулк ба назар гирифта шавад (инчунин, нигар ба тафсири моддаи 244 КҶ). Дар акси ҳол, агар дар натиҷаи содир намудани чунин кирдор, ба чабрида зарари чиддӣ расонида нашавад, он гоҳ таркиби ин чиноят ҷой надорад.

Агар гунаҳгор нияти расонидани зарари чиддиро бо роҳи несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк дошта бошад, вале бо сабабҳои аз ӯ вобастанабуда ин чиноятро то ба охир расонида натавонад, он гоҳ чунин кирдор бояд ҳамчун сӯйқасд ба чиноят бандубаст карда шавад (қисми 3 моддаи 32 ва қисми 1 моддаи 255 КҶ).

Аз рӯйи сохтори худ ин чиноят ба таркиби моддӣ тааллуқ дорад. Бинобар ин, он дар сурате хотимаёфта ҳисоб меёбад, ки агар дар натиҷаи несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр ба чабрида воқеан зарари чиддӣ расонида шавад.

Тарафи субъективии ин чиноят чи дар қасди бевосита ва чи дар қасди бавосита ифода мегардад. Яъне, гунаҳгор хавфнок будани ҳаракати худро оид ба несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр дарк менамояд, ногузирӣ ё имконияти фаро расидани оқибатҳои хавфнокро дар намуди расонидани зарари чиддӣ ба соҳибмулк пешбинӣ мекунад ва хоҳони фаро расидани онҳо мебошад ё фаро расидани чунин оқибатҳоро нахоста, вале дидаву доништа ба чунин оқибатҳо роҳ медиҳад ё барои ба вуқӯъ омадани онҳо безътиноёна муносибат мекунад.

Ангезаи ин чиноят гуногун шуда метавонад, лекин он ба бандубасти чиноят таъсир намерасонад (қасос, рашк, ҳасад, нотавонбинӣ, кӯшиши пинҳон намудани изҳои чиноят ва ғ.).

Субъекти ин чиноят шахси мукаллафи ба синни 16-солагӣ расида мебошад.

Қисми 2-юми моддаи 255 КҶ ҚТ ҳолатҳои вазнинкунандаи ин чиноятро дар бар мегирад, ки он иборат аст аз несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк, агар чунин кирдор: а) бо роҳи оташ задан, таркиш ё дигар усули хавфи умумидошта содир шуда бошад; б) аз беэҳтиётӣ боиси марги инсон ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад; в) зарар ба миқдори калон расонида бошад.

Несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк бо роҳи оташ задан, таркиш ё дигар усули хавфи умумидошта барои шумораи номуайяни одамон ва молу мулк хатари калон дорад.

Банди «б» қисми 2 моддаи 255 КҶ ҚТ танҳо дар он ҳолате татбиқ карда мешавад, ки агар гуноҳи ифода гардад. Яъне, дар ин ҷиноят ду шакли гуноҳ ҷой дорад (нигар ба тафсири моддаи 30 КҶ): яке қасд нисбат ба кирдоре, ки бо несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр вобастааст ва, дуум - беэҳтиётӣ нисбат ба оқибати пайдошуда дар намуди марғи ҷабрдида.

Зери мафҳуми «дигар оқибатҳои вазнин» он оқибатҳои фаҳмида мешаванд, ки агар: аз беэҳтиётӣ ба ҷабрдида зарари вазнин ва ё миёна ба саломатӣ расонида шавад; истеъмолкунандагон аз манбаҳои ҳаётгаъминкунӣ - қувваи барқ, газ, гармӣ, об - маҳрум карда шаванд; фаъолияти корхонаву ташкилотҳо ба муддати дароз боздошта шаванд ва ғ.

Агар нисбат ба марғ ё фаро расидани дигар оқибатҳои вазнин гуноҳи шахс дар шакли қасдона ифода гардида бошад, он гоҳ ҷунин кирдор бо маҷмӯи ҷиноятҳо, яъне, бо моддаи тафсиршаванда ва бо моддаи дахлдор оид ба ҷиноятҳои муқобили шахсият бандубаст карда мешавад.

Дар ҳолати муайян намудани зарар ба миқдори калон нишондоди қисми 2 эзоҳи моддаи 244 КҶ ҚТ бояд ба назар гирифта шавад.

Субъекти ҷинояти бо қисми 2 моддаи 255 КҶ ҚТ пешбинишуда шахси муқаллафи ба синни 14-солагӣ расида мебошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 255 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Аз беэҳтиётӣ несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк

Аз беэҳтиётӣ несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк ҳамчун ҷиноят дар моддаи 256 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 1 қисм иборат мебошад.

Тарафи объективии ин ҷиноят бо аломатҳои объективии қасдан несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр монанд аст (моддаи 255 КҶ). Лекин, илова бар ин, ҷавобгарии ҷиноятӣ, тибқи ин модда, танҳо он вақт ба вуқӯъ меояд, ки:

а) агар несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк натиҷаи муносибати беэҳтиётна бо оташ бошад, ки он бо вайрон кардани қоидаҳои махсуси бехатарӣ ё қоидаҳои умумиэтирофшудаи эҳтиёткунӣ алоқаманданд (мисол, бози қардан бо оташ, оташро хомӯш накарда рафтн, дар ҳолати ба анҷом расонидани кафшери электрикӣ вайрон кардани қоидаҳои бехатарӣ ва ғ.);

б) агар несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк натиҷаи муносибати беэҳтиётна бо дигар манбаи хатари умумидошта бошад,

ки он инчунин, мумкин аст бо вайрон кардани қоидаҳои махсуси бехатарӣ ё қоидаҳои умумиэтирофшудаи эҳтиёткунӣ алоқаманд бошанд. Ба манбаи хатари умумидошта маводи сӯзишворӣ, таҷҳизоти электрикӣ, моддаҳои тарканди ва ғ. дохил мешаванд (мисол, кӯшиши бо бензин оташ гиронидани оташдон, ягон воситаҳои гармидиҳандаро хомӯш накарда, аз бино рафтани ва ғ.);

в) агар несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк ба микдори калон зарар расонида бошад (нигар ба қисми 2 эзоҳи моддаи 244 КҶ);

г) агар несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк ба дигар оқибатҳои вазнин оварда расонад (нигар ба банди 10 тафсири моддаи 255 КҶ);

Фаро расидани марги инсон дар натиҷаи содир намудани кирдорҳои дар боло қайдшуда ҷавобгариро танҳо бо моддаи 256 КҶ ҚТ тақозо мекунад.

Ин ҷиноят аз рӯи сохтори худ ба таркиби моддӣ тааллуқ дорад. Яъне, то оқибатҳои дар моддаи 256 КҶ ҚТ пешбинӣшуда ба вуқӯъ наоянд, таркиби ҷунин ҷиноят ҷой надорад.

Тарафи субъективии ҷинояти тафсиршаванда танҳо бо гуноҳи беэҳтиётӣ дар намуди худбоварӣ ё бепарвоӣ ифода мегардад.

Субъекти ин ҷиноят шахси мукаллафи ба синни 16-солагӣ расида мебошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 256 КҶ ҚТ муқарраргардида: начандон вазнин.

БОБИ XXXVI

ЧИНОЯТҲО ДАР СОҲАИ ФАЪОЛИЯТИ ИҚТИСОДӢ

- § 1. Тавсифи умумии чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ**
- § 2. Чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ ва фаъолиятҳои дигари иқтисодӣ**
- § 3. Чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти пулию кредитӣ ва молиявии давлат**
- § 4. Чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти гумрукии давлат**
- § 5. Чиноятҳои дар соҳаи савдо ва хизматрасонии аҳоли**
- § 6. Чиноятҳо муқобили манфиатҳои хизмати корхонаҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо**

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ

Мутобиқи моддаи 12 Конститутсияи ҚТ давлат фаъолияти озодаи иқтисодӣ ва соҳибкориро барои ҳар як шахс дар ҳудуди Тоҷикистон кафолат медиҳад. Ҳар як кас дар доираи қобилияти шахсӣ ва молиявӣ метавонад ба ҳамагуна фаъолияти иқтисодӣ ва соҳибкорӣ, ки қонунгузори кишвар иҷозат додааст ва ё манъ накардааст, машғул шавад. Аммо, ин маънои онро надорад, ки соҳибкорон ҳангоми ба амал баровардани озодаи иқтисодӣ аз роҳи усулҳои ғайриқонунӣ истифода кунанд. Чунки аз ба амал баровардани фаъолияти иқтисодии дар доираи қонун муқарраргашта аз як тараф давлат манфиатдор буда, аз тарафи дигар шахрвандон чун истеъмолкунандагони хизматрасонии соҳибкорон ба он ниёз доранд. Танзими муносибатҳои иқтисодӣ яке аз самтҳои муҳимми сиёсати давлат буда, онро бо роҳҳои гуногун ба амал бароварда, дар ҳолатҳои зарурӣ ҳифз менамояд. Яке аз воситаҳои ҳифзи муносибатҳои иқтисодӣ аз ҷониби давлат тавассути қонунгузори чиноятӣ ба амал бароварда мешавад. Вобаста ба ин, дар КҶ ҚТ фасли XI ба чиноятҳо дар соҳаи иқтисодиёт бахшида шудааст, ки он ду боб, боби 26-чиноятҳо ба муқобили моликият ва боби 27 – чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодиро дар бар мегирад.

Чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ – ин маҷмӯи чиноятҳои дар боби 27 КҶ ҚТ пешбинигардида мебошанд, ки ба манфиатҳои давлат, ҷомеа ва шахсони алоҳида ҳангоми ба амал баро-

вардани фаъолияти иқтисодӣ таҷовуз мекунад. Ҷиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ аз ҳама боби калонтарин дар КҶ ҚТ ба ҳисоб меравад, ки аз 38 модда иборат аст. Ҳар як моддаҳои ин боб дорои хусусиятҳои ба худ хос буда, вобаста ба дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ ва тарафи объективӣ аз ҳамдигар фарқ мекунад.

Аз рӯи объекти бевосита ҳамаи ҷиноятҳо дар соҳаи иқтисоди-ро ба чунин гурӯҳҳо тақсим намудан мумкин аст:

1. Ҷиноятҳо дар соҳаи соҳибкорӣ ва фаъолияти дигари иқтисодӣ. Ба ин гурӯҳ ҷиноятҳои зерин дохил мешаванд: монъе шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ (моддаи 258 КҶ ҚТ); соҳибқориҳои ғайриқонунӣ (моддаи 259 КҶ ҚТ); истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда (моддаи 259¹ КҶ ҚТ); ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) ғайриқонунии шахси ҳуқуқӣ (моддаи 260 КҶ ҚТ); истифодаи ғайриқонунии ҳуҷҷатҳо барои ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) шахси ҳуқуқӣ (моддаи 260¹ КҶ ҚТ); бақайдгирии аҳди ғайриқонунӣ бо замин (моддаи 261 КҶ ҚТ); қонунгардонии (расмиқонунии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда (моддаи 262 КҶ ҚТ); фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ (моддаи 263 КҶ ҚТ); маҷбур кардан ба бастанӣ аҳд ё ба саркашӣ кардан аз бастанӣ он (моддаи 267 КҶ ҚТ); ҳаракати ғайриқонунӣ хангоми муфлисшавӣ (моддаи 269 КҶ ҚТ); муфлсии бадқасдона (моддаи 270 КҶ ҚТ); муфлсии сохта (моддаи 271 КҶ ҚТ) кирдори инҳисорӣ (монополистӣ) ва маҳдуд кардани рақобат (моддаи 273 КҶ ҚТ); барқасдона вайрон кардани қоидаҳои нархгузорӣ, баргузориҳои савдои оммавӣ ё тендер ё музоядаҳо (аукцион) (моддаи 274 КҶ ҚТ); истифодаи ғайриқонунии воситаҳои фардиқонунии иштирокчиёни аҳдҳои маданӣ, молҳо, қорҳо ва хизматрасонӣ (моддаи 275 КҶ ҚТ); дидаву доништа додани рекламаи бардурӯғ (моддаи 276 КҶ ҚТ); ғайриқонунӣ ба даст овардани маълумоти дорои сирри тижоратӣ ё бонкӣ (моддаи 277 КҶ ҚТ); ифшои сирри тижоратӣ ва бонкӣ (моддаи 278 КҶ ҚТ), ифшо намудани иттилоот дар бораи чораҳои аз ҷониби мақоми ваколатдор дар самти муқовимат ба қонунгардонии (расмиқонунии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағгузориҳои терроризм ва маблағгузориҳои паҳнкунии силоҳи қатли ом (моддаи 278¹ КҶ ҚТ) андешидашаванда ришвадихӣ ба иштирокчиён ё ташкилотчиёни мусобиқаҳои касбии варзишӣ ва озмуноҳои намоиши тижоратӣ (моддаи 280 КҶ ҚТ).

2. Ҷиноятҳо дар соҳаи фаъолияти пулиро кредитӣ ва молиявӣ давлат: ғайриқонунӣ гирифтани кредит (моддаи 264 КҶ ҚТ); ғайриқонунӣ додани кредит (моддаи 265 КҶ ҚТ); саркашии бадқасдона аз адои қарзи кредиторӣ (моддаи 266 КҶ ҚТ); ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ (моддаи 268 КҶ ҚТ); тайёр кардан ё ба му-

омилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбақӣ (сохта) (моддаи 281 КҶ ҚТ); тайёр кардан ё ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи (қалбақии) кредитӣ ё ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт (моддаи 282 КҶ ҚТ); сӯйистифода ҳангоми баровардани қоғазҳои қиматнок (эмиссия) (моддаи 283 КҶ ҚТ); бастанӣ аҳди ғайриқонунӣ бо металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид (моддаи 284 КҶ ҚТ); вайрон кардани қоидаҳои ба давлат супоридани фулузот ва сангҳои қиматбаҳо (моддаи 285 КҶ ҚТ); муомилоти ғайриқонунӣ бо асъори хориҷӣ (моддаи 286 КҶ ҚТ); аз хориҷа барнагардонидани воситаҳо ба асъори хориҷӣ (моддаи 287 КҶ ҚТ); саркашӣ аз супоридани андоз ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ (моддаи 292 КҶ ҚТ); саркашии шахси воқеӣ аз пардохти андозҳо ва (ё) пардохтҳо (моддаи 293 КҶ ҚТ).

3. Чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти гумрукии давлат: қочоқ (моддаи 289 КҶ ҚТ); ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон барнагардонидани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносии халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷӣ (моддаи 290 КҶ ҚТ); саркашӣ аз пардохтҳои гумруқӣ (моддаи 291 КҶ ҚТ).

4. Чиноятҳои дар соҳаи савдо ва хизматрасонии аҳоли: фиреби истеъмолкунандагон (моддаи 294 КҶ ҚТ).

5. Чиноятҳо муқобили манфиатҳои хизмати корхонаҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо: ришвадиҳии тичоратӣ (моддаи 279 КҶ ҚТ); сӯйистифодаи ваколат аз ҷониби кормандони ташкилотҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо (моддаи 295 КҶ ҚТ); сӯйистифодаи ваколат аз ҷониби аудиторҳо, судяҳои ҳакамӣ, ё арбитрҳои арбитражи байналмилалии тичоратӣ (моддаи 296 КҶ ҚТ); аз ҳадди ваколат гузаштани кормандони ҳадамоти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ (моддаи 297 КҶ ҚТ).

Тарафи объективии чиноятҳои иқтисодӣ бисёр вақт дар намуди ҳаракат содир мегарданд. Масалан, соҳибкории ғайриқонунӣ (моддаи 259 КҶ), фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ (моддаи 263 КҶ), танҳо дар намуди ҳаракат содир мегардад. Дар баробари ин боби 27 чиноятҳоеро пешбинӣ намудааст, ки мумкин аст дар намуди беҳаракатӣ содир гарданд. Масалан, саркашии бадқасдона аз адои қарзи кредиторӣ (моддаи 266 КҶ ҚТ), ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон барнагардонидани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносии халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷӣ (моддаи 290 КҶ ҚТ) ва дигар моддаҳо.

Тарафи субъективии чиноятҳои иқтисодӣ аз тарафи олимони баҳои яхела нагирифтааст. Як гурӯҳи олимони ақидадоранд, ки чиноятҳои иқтисодӣ на танҳо қасдона, балки аз беэҳтиётӣ низ содир мегарданд. Гурӯҳи дигар мулоҳизаронӣ намуда, қайд мекунад, ки чиноятҳои иқтисодӣ танҳо қасдона содир мегарданд. Чун-

ки ин аз махсусияти ин гурӯҳи ҷиноятҳо бар меояд. Ақидаи гурӯҳи дувуми олимони ба воқеият наздиктар аст. Барои он ки дар бисёре аз таркибҳои ҷиноятҳои иқтисодӣ бадқасдона содир намудани онҳо бевосита зикр шудааст. Ба ғайр аз ин, дар таркибҳои, ки чунин муқаррарот вучуд надорад, аз беаҳтиётӣ содир гардидани онҳо, мутобиқи қисми 2 моддаи 27 КҶ ҚТ, низ номумкин аст.

Субъектони ҷиноятҳои иқтисодӣ аз як тараф соҳибкорон ба-ромад намуда, дигар субъектоне, ки бар зидди манфиатҳои соҳибкорон таҷовуз менамоянд, ба чунин сифат эътироф мегарданд. Субъекти ҷиноятҳои иқтисодӣ шахси ҷисмонии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад. Аммо дар илми ҳуқуқи ҷиноятӣ ақидае вучуд дорад, ки барои баъзе аз ҷиноятҳои иқтисодӣ ҷавобгарии ҷиноятӣ на аз 16 солагӣ, балки аз 18 ё 14 солагӣ фаро мерасад. Масалан, барои машғул шудан ба фаъолияти соҳибкорӣ шахс аз синни 18 солагӣ машғул шуда метавонад. Ё барои субъекти моддаи 262 КҶ ҚТ шахс бояд аз 14 солагӣ муқаррар карда шавад. Ба ғайр аз ин бояд шахс дорои қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунӣ бошад. Ин ақидаҳои дастгирӣ намуда, қайд кардан зарур аст, ки барои субъекти ҷиноятҳои иқтисодӣ бояд дорои аломатҳои муҳус будан шарт аст. Масалан, монёе шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ (моддаи 258 КҶ ҚТ), бақайдгирии аҳди ғайриқонунӣ бо замин (моддаи 261 КҶ ҚТ), муфлисии сохта (моддаи 270 КҶ ҚТ).

Моддаҳои боби 27 КҶ ҚТ чунин сохта шудаанд, ки барои кушодани мафҳумҳои онҳо бояд ба дигар соҳаҳои ҳуқуқ муроҷиат намуд. Қисмати зиёди мафҳумҳои ҷиноятҳои иқтисодӣ хусусияти бланкетӣ доранд, ки яке аз нишонаҳои фарқкунандаи ин боб аз дигар бобҳои КҶ ҚТ мебошад. Вобаста ба ин, дар амалияи тафтишотию судӣ зарур аст, ки ба Кодекси маданияи ҚТ, Кодекси андозу гумрук, Қонуни ҚТ «Дар бораи рақобат ва маҳдуд кардани инҳисорӣ дар бозорҳои мол», «Дар бораи фаъолияти бонкӣ», «Дар бораи асьор ва назорати асьор дар бозорҳои мол» ва дигар қонунҳо ва санадҳои меъриии ҳуқуқӣ муроҷиат намуд.

§ 2. Ҷиноятҳо дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ ва фаъолиятҳои дигари иқтисодӣ

Монёе шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ

Монёе шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 258 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин моддаи аз 2 қисм иборат мебошад.

Монёе шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ чун ҷиноят ба ҳимояи фаъолияти қонунии соҳибкорӣ равона карда шудааст.

Монеъ шудан ба фаъолияти ғайриқонунӣ, масалан, истехсоли маводи нашъаовар, на ин ки чун ҷиноят, балки фаъолияти қонунӣ эътироф мегардад.

Монеъ шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ яке аз ҷиноятҳое мебошад, ки ба принципи озодона машғул гаштан ба фаъолияти соҳибкорӣ ё фаъолияти дигари иқтисодӣ таъовузи мекунад. Вобаста ба ин, объекти бевоситаи ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятии таъминкунандаи принципи озодона машғул гаштан ба фаъолияти соҳибкорӣ ё фаъолияти дигари иқтисодӣ баромад мекунад. Моддаи 12 Конститутсияи ҚТ муқаррар менамояд, ки давлат фаъолияти озоди иқтисодӣ, соҳибкорӣ, баробарҳуқуқӣ ва ҳифзи ҳуқуқи ҳамаи шаклҳои моликият, аз ҷумла моликияти хусусиро қафолат медиҳад. Дар асоси ин меъёри конститусионӣ ҳар як шахс дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад озодона ба фаъолияти соҳибкорӣ ё фаъолияти дигари иқтисодӣ, дар шаклҳои пешбининамудаи қонунгузори кишвар машғул гардад. Барои таъмини ин меъёри конститусионӣ ҳамаи ҳифзи манфиатҳои шахсон ба фаъолияти соҳибкорӣ ё фаъолияти дигари иқтисодӣ аз суистифодаи шахсон мансабдор дар самти бақайдгири, иҷозатномадиҳӣ, маҳдуд кардани ҳуқуқи манфиатҳои онҳо, инчунин даҳлат ба фаъолияти онҳо дар моддаи 258 КҶ ҚТ ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ гардидааст.

Аз сабаби он ки моддаи 258 КҶ ҚТ хусусияти бланкетӣ дорад, барои дар амалияи тафтишотию судӣ дуруст татбиқ намудани он таҳлил намудани санадҳои зиёди меъёрии ҳуқуқӣ зарур аст. Ба ин гуруҳ санадҳои зерин дохил мешавад: Кодекси маданияи ҚТ; Қонуни ҚТ «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ ва соҳибкории инфиродӣ» аз 19 майи соли 2009; Қонуни ҚТ "Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ" аз 22-юми июни соли 2023 ва ғ.

Моддаи 258 КҶ ҚТ ба муқобили фаъолияти қонунии соҳибкории соҳибкори инфиродӣ, корхона ва ташкилотҳои тичоратӣ равона карда шудааст. Вобаста ба ин, ба сифати ҷабрдидагони ин ҷиноят, соҳибкори инфиродӣ, корхона ва ташкилотҳои тичоратӣ, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул гаштаанд, баромад мекунанд. Фаъолияти соҳибкорӣ ин фаъолияти мустақил ва ба таваккали худ амалишавандаи шахсон ба чунин сифат бо тартиби муқарраркардаи қонун бақайдгирифташудае мебошад, ки барои мунтазам ба даст овардани фоида аз истифодаи молу мулк, фӯруши мол, иҷрои кор ё расонидани хизмат равона карда шудааст. Ба фаъолияти соҳибкорӣ соҳибкории инфиродӣ ва шахсон ҳуқуқӣ машғул шуда метавонанд.

Мувофиқи моддаи 24 Кодекси маданияи ҚТ шахрвандон метавонанд аз лаҳзаи бақайдгирии давлатӣ ба сифати соҳибкории

инфиродӣ бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шаванд. Шаҳрвандоне, ки дар ҳайати хоҷагии деҳқонӣ фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳанд, аз бақайдгирии давлатӣ озод мебошанд. Шахсони ҳуқуқӣ бошад, мутобиқи моддаи 50 Кодекси маданияи ҚТ, ба фаъолияти соҳибкорӣ ташкилотҳои тичоратӣ машғул мегарданд. Ташкилотҳои тичоратӣ - шахси ҳуқуқие буда метавонанд, ки ба даст овардани фоидаро мақсади асосии фаъолияти худ қарор додаанд. Шахси ҳуқуқие, ки ташкилотҳои тичоратӣ мебошанд, метавонанд дар шакли ширкату ҷамъиятҳои хоҷагӣ, кооперативҳои тичоратӣ ва корхонаҳои воҳиди давлатӣ таъсис дода шаванд.

Қобилияти ҳуқуқдорӣ шахси ҳуқуқӣ аз лаҳзаи таъсиси он ба миён омада, дар лаҳзаи ба охир расидани он қатъ мегардад. Ҳуқуқи шахси ҳуқуқӣ ҷиҳати татбиқи фаъолияте, ки барои машғул шудан ба он гирифтани иҷозатнома (литсензия) зарур аст, агар дар қонунҳо тартиби дигаре муқаррар нашуда бошад, аз лаҳзаи гирифтани ҷунин иҷозатнома (литсензия) ё дар муҳлати дар он зикргардида ба миён омада, бо гузаштани муҳлати амали он қатъ мегардад.

Бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ – ин амали мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ дар хусуси ба расмият даровардани воқеияти ҳуқуқии таъсисёбӣ, азнавташкилдихӣ ва барҳамдихии шахсони ҳуқуқӣ, шахсони воқеӣ ба сифати соҳибкорони инфиродӣ ва қатъ намудани фаъолияти онҳо, таъсисёбӣ ва қатъ намудани фаъолияти филиалҳо ва намоҷандагҳои шахсони ҳуқуқии хориҷӣ, инчунин ворид намудани маълумот дар бораи онҳо ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ мебошад.

Тарафи объективии ҷинояти монъе шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ мутобиқи моддаи 258 КҶ ҚТ дар кирдорҳои зерин ифода мегардад:

1. Радди ғайриқонунӣ бақайдгирии соҳибкорӣ инфиродӣ ё корхона ё корхонаи тичоратӣ;
2. Саркашӣ аз бақайдгирии соҳибкорӣ инфиродӣ ё корхона ё корхонаи тичоратӣ;
3. Радди ғайриқонунӣ додани иҷозати махсус (литсензия) барои татбиқи фаъолияти муайян ё саркашӣ аз додани ҷунин иҷозатнома;
4. Ғайриқонунӣ маҳдуд сохтани ҳуқуқ ва манфиатҳои соҳибкорӣ инфиродӣ ё корхона ё корхонаи тичоратӣ;

5. Дахолати ғайриқонунӣ ба фаъолияти соҳибқории инфиродӣ ё корхона ё корхонаи тичоратӣ, ки аз ҷониби шахси мансабдор бо сӯиистифодаи мақоми хизматӣ содир шудааст.

Радди ғайриқонунии бақайдгирии соҳибқории инфиродӣ ё корхона ё корхонаи тичоратӣ ин кирдори ҷиноятие мебошад, ки ба тартиби умумии бақайдгирии фаъолияти соҳибқорӣ таъовуз мекунад.

Барои амалӣ гардонидани бақайдгирии давлатии шахси воқеӣ ба сифати соҳибқори инфиродӣ ба мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ ҳуҷҷатҳои зерин пешниҳод карда мешаванд:

1) ариза барои бақайдгирии давлатии шахси воқеӣ ба сифати соҳибқори инфиродӣ аз рӯи шакли тасдиқнамудаи мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ. Дар ариза маълумоти зерин нишон дода мешавад:

а) ному насаби шахси воқеӣ;

б) суроғаи ҷойи истиқомати доимӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (суроғае, ки дар он ҷой шахси воқеӣ ба қайд гирифта шудааст), суроғаи ҷойи истиқомати муваққатӣ ва маҳалли анҷомдиҳии фаъолияти соҳибқори инфиродӣ, маълумот барои тамос бо шахси воқеӣ;

в) рақами мушаххаси андозсупорандаи (РМА) шахси воқеӣ;

г) намуди (намудҳои) асосии фаъолияти соҳибқории инфиродӣ, ки шахси воқеӣ хоҳиши анҷом додани онро (онҳоро) дорад;

д) санаи пешниҳод гардидани ариза ва имзои аризадиханда.

2) нусхаи ҳуҷҷате, ки шахсияти шахси воқеиро тасдиқ мекунад, инчунин ду расми андозаи 4х6;

3) нусхаи шаҳодатномаи (сертификати) ҳуқуқи истифодабарии замин ё нусхаи қарор дар бораи ҷудо намудани қитъаи замин дар ҳолати бақайдгирии хоҷагии деҳқонии (фермерии) фардӣ ё оилавӣ, рӯйхати аъзои хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ), рақами мушаххаси андозсупоранда барои ҳар яки онҳо;

4) нусхаи ҳуҷҷате, ки дар асоси он ба шахси воқеии хориҷӣ сукунат ва амалӣ намудани фаъолияти соҳибқорӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода шудааст (раводид, варақаи бақайдгирӣ, иҷозатномаи иқомат);

5) Расиди (квитансия) пардохти бочи давлатӣ, ва (ё) расиди пешпардохти маблағи Патент барои ҳуқуқи амалӣ гардонидани фаъолияти соҳибқории инфиродӣ барои шумораи муайяни моҳ (муҳлати амали Патент) – барои шахсоне, ки хоҳиши гирифтани Патент барои ҳуқуқи амалӣ гардонидани фаъолияти соҳибқории инфиродиро доранд.

Мутобиқи моддаи 21 Қонуни ҚТ «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ ва соҳибқорони инфиродӣ» бақайдгирии

давлатии шахси воқеиро ба сифати соҳибкори инфиродӣ мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ дар муддати се рӯзи корӣ аз рӯзи пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳои зикргардида амалӣ мегардонад. Бақайдгирии давлатии шахси воқеӣ ба сифати соҳибкори инфиродӣ ҳангоми гирифтани шаходатнома дар бораи бақайдгирии давлатии ӯ ба сифати соҳибкори инфиродӣ ё ҳангоми гирифтани Патент барои ҳуқуқи амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ дар маҳалли анҷомдиҳии фаъолияти соҳибкории ҷунин шахс амалӣ мешавад.

Барои амалигардонии бақайдгирии давлатии таъсисёбии шахси ҳуқуқӣ ба мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ ҳуҷҷатҳои зерин пешниҳод карда мешаванд:

1) ариза барои бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ аз рӯйи шакли тасдиқнамудаи мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ. Дар ариза маълумоти зерин нишон дода мешавад:

а) шакли ташкилию ҳуқуқии шахси ҳуқуқӣ;

б) номи пурраи (дар ҳолати мавҷуд будан, инчунин номи қўтоҳи) фирмавии шахси ҳуқуқӣ бо забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) маҳалли ҷойгиршавӣ (суроғаи) шахси ҳуқуқӣ;

г) тарзи ташкилёбии шахси ҳуқуқӣ (таъсисёбӣ ё азнавташкилдихӣ);

д) маълумот дар бораи муассис (муассисон) ва роҳбари шахси ҳуқуқӣ (номи фирмавии шахси ҳуқуқӣ, насаб, ном ва номи падари шахси воқеӣ, маҳалли ҷойгиршавии шахси воқеӣ ва ҳуқуқӣ, маълумот барои тамос);

е) намуди (намудҳои) асосии фаъолият, ки шахси ҳуқуқӣ ниёти анҷом додани онро (онҳоро) дорад;

ж) санаи пешниҳод гардидани ариза ва имзои аризадиҳанда.

2) қарори муассис (протоколи маҷлиси муассисон) дар бораи таъсисдиҳии шахси ҳуқуқӣ. Қарор дар бораи таъсисдиҳии шахси ҳуқуқӣ аз ҷониби муассис (муассисон)-и шахси ҳуқуқӣ имзо карда мешавад;

3) нусхаи ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияти роҳбари мақомоти иҷроияи шахси ҳуқуқии таъсисёбанда дар сурати аз ҷониби роҳбари мақомоти иҷроияи шахси ҳуқуқии таъсисёбанда пешниҳод гардидани ҳуҷҷат ё нусхаи ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсият ва ваколатнома ба номи шахси ваколатдор дар сурати аз ҷониби шахси ваколатдори муассисон пешниҳод гардидани ҳуҷҷатҳо барои бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ;

4) нусхаи ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияти ҳар як муассиси (шахси воқеии) шахси ҳуқуқии таъсисёбанда ва маълумотномаи

мақомоти андоз нисбат ба муассис - шахси ҳуқуқӣ доир ба надоштани қарзи андоз;

5) дар ҳолати таъсис додани шахси ҳуқуқӣ дар ҳудуди минтақаи озоди иқтисодӣ маълумотномаи маъмурияти минтақаи озоди иқтисодӣ;

6) иқтисоди ҳуччат дар бораи бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ ё нусха аз феҳристи шахсони ҳуқуқии давлати хориҷӣ (ё дигар ҳуччати аз рӯи қувваи ҳуқуқиаш ба он баробар, ки мақоми шахси ҳуқуқии хориҷиро исбот менамояд), дар сурате, ки агар муассис шахси ҳуқуқии хориҷӣ бошад;

7) хулосаи мақомоти дахлдор дар мавриди бақайдгирии воситаҳои ахбори омма;

8) пардохтномаи (квитансия) бочи давлатӣ.

Ҳуччатҳои иловагии пешниҳодшаванда барои бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқии бо роҳи азнавташкилдихӣ таъсисёфта инҳо мебошанд:

1) қарори мақомоти ваколатдори шахси ҳуқуқӣ дар бораи азнавташкилдихӣ бо ҳатман нишон додани шакли азнавташкилдихӣ;

2) санади (акти) супурдан ё баланси тақсимот вобаста аз шакли азнавташкилдихии шахси ҳуқуқӣ.

3) хулосаи мақомоти давлатии зиддиинҳисорӣ дар ҳолатҳои пешбининамудаи қисми якуми моддаи 15 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рақобат ва маҳдудкунии фаъолияти инҳисорӣ дар бозорҳои мол».

Бақайдгирии давлатии таъсисёбии шахси ҳуқуқиро бошад мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ дар маҳалли ҷойгиршавии (суроғай) шахси ҳуқуқӣ дар муддати то панҷ рӯзи корӣ аз лаҳзаи пешниҳод намудани ҳуччатҳое, ки номгӯии онҳоро моддаи 11 Қонуни мазкур пешбинӣ намудааст, бо додани ҳуччати тасдиқкунандаи бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ дар ҳуди ҳамин муддат амалӣ мегардонад.

Бақайдгирии давлатӣ дар асоси пурра пешниҳод намудани ҳуччатҳое, ки зикр карда шуд, анҷом дода мешавад. Талаб намудани ҳуччатҳои иловагӣ аз ҷониби мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ манъ аст. Барои бақайдгирии давлатӣ аризадиханда ҳуччатҳоро шахсан пешниҳод менамояд. Ба аризадиханда оид ба гирифтани ҳуччатҳо бо нишон додани номгӯӣ ва санаи қабули онҳо аз ҷониби мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ забонхат дода мешавад.

Мутобиқи моддаи 34 Қонуни ҚТ «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ» мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ ҳуқуқ дорад дар ҳолатҳои зе-

рин бақайдгирии давлатии соҳибқории инфиродӣ ва шахси ҳуқуқиро рад намояд:

1) агар ҳуччатҳои бо мақсади бақайдгирии давлатӣ пешниҳодгардида ба талаботи муқаррарнамудаи Қонуни мазкур мувофиқат накунад;

2) агар номи шахси ҳуқуқӣ ба талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқат накунад;

3) агар бо ҳуди ҳамон ном дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон шахси ҳуқуқии дигар ба қайд гирифта шуда бошад.

4) агар муассиси шахси ҳуқуқии таъсисёбанда аз ҳисоби андоз ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ аз буҷет қарздор бошад;

5) агар шахси ҳуқуқӣ - муассиси шахси ҳуқуқии таъсисёбанда дар марҳилаи барҳамдиҳӣ қарор дошта бошад;

6) ҳангоми ҷой доштани баҳси судӣ байни муассисони шахси ҳуқуқӣ - тибқи муҷрибаи ҳатмии онҳо.

Асосҳои зикршуда қатъӣ буда, дар дигар ҳолатҳо рад намудани бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ ё соҳибқорони инфиродӣ ғайриқонунӣ мебошад.

Дар амалия тафтишотию судӣ ҳолатҳои зерини ғайриқонунӣ рад намудани бақайдгирӣ мавҷуд аст:

1) радди ғайриқонунӣ аз рӯи муносибатҳои шахсӣ;

2) радди ғайриқонунӣ бинобар набудани баъзе ҳуччатҳо, дар сурате, ки қонунгузори мавҷуд будани онҳоро талаб намекунад;

3) радди ғайриқонунӣ бинобар шахсан пешниҳод накардани ҳуччатҳо аз ҷониби соҳибқори инфиродӣ ё муассиси шахси ҳуқуқӣ.

Саркашӣ аз бақайдгирии соҳибқории инфиродӣ ё корхона ё корхонаи тичоратӣ - дар қирдори (ҳаракат ё беҳаракати)-и шахси мансабдор ифода мегардад. Ин маънои онро дорад, ки шахси мансабдори дахлдор вазифаҳои худро оид ба бақайдгирии соҳибқорони инфиродӣ ва корхонаҳо дар муҳлати муқаррарнамудаи қонун, бе асосҳои узурнок, новобаста аз он, ки аз ҷониби ҷабрдида асос ва тартиби оғоз намудани фаъолияти худ, риоя карда шудааст иҷро намекунад. Масалан, саркашии шахси мансабдор аз қабули ҳуччатҳои бақайдгирии фаъолияти соҳибқорӣ дар ҳолати пурра будани онҳо, бо баҳонаи камбудӣ доштани онҳо ё номувофиқ будани ҳуччатҳо ба шакли муқарраршуда ё серкор будани шахси мансабдор ё мунтазам талаб намудани ҳуччатҳои иловагӣ ва ғ.

Радди ғайриқонунии додани иҷозати махсус (литсензия) барои татбиқи фаъолияти муайян ё саркашӣ аз додани ҷунин иҷозатнома – қирдоре мебошад, ки ба вайрон намудани қонунгузори оид ба иҷозатномадиҳӣ ҷихати ба амал баровардани фаъолияти соҳибқорӣ равона карда шудааст. Мувофиқи моддаи 4 Қонуни ҚТ "Дар

бораи низоми иҷозатдиҳӣ" аз 22-юми июни соли 2023 меъёрҳои муайянкунии намудҳои фаъолият ва ё амалҳо, инчунин мол, қор ва хизматрасоние, ки гирифтани ҳуҷҷатҳои хусусияти иҷозатдиҳидоштаро талаб менамоянд, намудҳои фаъолият ва ё амалҳоеро дар бар мегиранд, ки ба таваққал асос ёфта, амалисозии онҳо метавонад ба ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шахс, муҳити зист, мудофия ва амнияти давлат, мероси таърихӣ фарҳангӣ зарар расонад ва танзими онҳо, ба ғайр аз низоми иҷозатдиҳӣ, бо роҳҳои дигар имконнопазир аст.

Иҷозатнома (литсензия) – иҷозати махсусе, ки барои амалӣ намудани фаъолияти мушаххас бо риояи ҳатмии шарту талаботи иҷозатномадиҳӣ онро мақомоти иҷозатномадиҳанда ба шахси ҳуқуқӣ ё соҳибқори инфиродӣ додааст. Намуди фаъолияти иҷозатномадодашаванда (литсензияшаванда) бошад, фаъолиятест, ки барои амалӣ намудани он дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд иҷозатнома гирифта шавад. Иҷозатномадиҳӣ (литсензиякунӣ) – чорабиниҳоест, ки ба иҷозатномадиҳӣ, аз нав ба расмиятдарории ҳуҷҷатҳое, ки мавҷудияти иҷозатномаро тасдиқ мекунад, боздоштан ва барқарор намудани амали иҷозатнома, бекор кардани он ва ба назорати мақомоти иҷозатномадиҳанда оид ба аз тарафи иҷозатномадор риояи шарту талаботи иҷозатномадиҳӣ ҳангоми ба амал баровардани намудҳои фаъолияти иҷозатномадодашаванда вобаста мебошад.

Довталаби иҷозатнома барои гирифтани иҷозатнома ба мақомоти иҷозатномадиҳанда ҳуҷҷатҳои зеринро пешниҳод менамояд:

- ариза дар бораи додани иҷозатнома барои намуди фаъолияти иҷозатномадодашаванда, ки дар он маълумоти зерин нишон дода мешаванд:

а) барои шахси ҳуқуқӣ – ном ва шакли ташкилию ҳуқуқии қорхона, суроғаи ҳуқуқӣ, рақами суратҳисоб ва шӯъбаи бонк;

б) барои соҳибқори инфиродӣ – ному насаб, ҷойи истиқомат, шиноснома, рақам ва таърихи гирифтани он;

- намуди фаъолияти иҷозатномадодашаванда, ки соҳибқори инфиродӣ ва шахси ҳуқуқӣ мақсади анҷом додани онро дорад ва муҳлате, ки дар давоми он чунин намуди фаъолият анҷом дода мешавад;

- барои шахси ҳуқуқӣ – нусхаи ҳуҷҷатҳои таъсисотӣ ва нусхаи шаҳодатномаи қайди давлатии довталаби иҷозатнома ба сифати шахси ҳуқуқӣ;

- нусхаи ҳуҷҷате, ки бақайдгирии давлатии довталаби иҷозатномаро тасдиқ мекунад;

- хуччате, ки пардохти ҳаққи иҷозатномаро барои баррасӣ шудани аризаи довталаби иҷозатнома тасдиқ мекунад;

- нусхаи хуччат дар бораи аз тарафи мақомоти андоз ба довталаби иҷозатнома додани рақами мушаххаси андозеупоранда. Ба ғайр аз хуччатҳои мазкур дар низонома дар бораи хусусиятҳои иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият пешниҳод гардидани хуччатҳои дигаре, ки ба шарту талаботи иҷозатномадиҳӣ мувофиқ будани довталаби иҷозатномаро тасдиқ мекунад, пешбинӣ шуда метавонанд. Аз довталаби иҷозатнома пешниҳоди хуччатҳоеро, ки дар Қонуни мазкур ва Низонома дар бораи хусусиятҳои иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият пешбинӣ нашудаанд, талаб кардан мумкин нест.

Мутобиқи моддаи 10 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият” мақоми иҷозатномадиҳанда қарор дар бораи додан ё надодани иҷозатномаро дар муҳлати на зиёда аз сӣ рӯзи расидани аризаи довталаби иҷозатнома бо тамоми хуччатҳои лозима қабул мекунад. Қарори мазкур бо фармони мақоми иҷозатномадиҳанда ба расмият дароварда мешавад. Аммо асосҳои надодани иҷозатнома чунин ҳолатҳо мебошанд:

- агар хуччатҳои пешниҳодкардаи довталаби иҷозатнома дорои маълумоти нодуруст ё ғалат бошад;

- агар довталаби иҷозатнома, объекти ба ӯ тааллуқдошта ё аз тарафи ӯ истифодашаванда ба шарту талаботи иҷозатномадиҳӣ номувофиқ бошанд;

- агар вобаста ба намуди пешбинишудаи фаъолият аз тарафи мақомоти дахлдор ҷиҳати мутобиқати шароити фаъолият ва талаботи ба онҳо пешбинишаванда ҳулосаи манфӣ дода шуда бошад.

Радди ғайриқонунии додани иҷозати махсус (литсензия) барои татбиқи фаъолияти муайян дар беасосҳои зикршуда рад намудани додани иҷозатнома бо баҳонаи пешниҳод кардани хуччатҳои нопурра; рад намудан дар асоси ҳулосаи қалбақӣ ва ғ.

Саркашӣ намудан аз додани иҷозатнома дар ҳолате ҷой дорад, ки шахси мансабдор бе асосҳои қонунӣ хуччатҳоро барои додани иҷозатнома қабул намекунад ё аз қабули хуччатҳо саркашӣ накарда, иловатан хуччатҳои дигари дар қонунгузорӣ пешбини-нагардида талаб мекунад ва ғ.

Шакли сеюми тарафи объективии моддаи 258 КҶ ҚТ- ин ғайриқонунӣ маҳдуд сохтани ҳуқуқ ва манфиатҳои соҳибкории инфиродӣ ё корхона ё корхонаи тиҷоратӣ мебошад. Барои муайн намудани ин тарзи монъе шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ зарур аст, ки мафҳумҳои соҳибкори инфиродӣ, корхона ва корхонаҳои тиҷоратиро кушоем.

Соҳибкори инфиродӣ – шахси воқеӣ (шаҳрванди Тоҷикистон, шаҳрвандони хориҷӣ ва шахси бетабаа) мебошанд, ки бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ, аз номи худ, таҳти таваккал ва масъулияти молу мулкӣ худ ба ҷаъолияти соҳибкорӣ машғул мешавад.

Корхона ташкилотҳои зайле ба ҳисоб мераванд, ки ҷаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳанд ё барои ҷунин ҷаъолият таъсис шудаанд:

а) шахси ҳуқуқӣ, воҳидҳои махсуси таъсисдодаи онҳо, ки мутобиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил шуда, дорои баланс (тавозун) ё сметаи мустақил мебошанд;

б) корпоратсияҳо, ширкатҳо, фирмаҳо ва дигар сохторҳои шабеҳи онҳо, ки мутобиқи қонунгузориҳои давлатҳои хориҷӣ ташкил шудаанд.

Ташкилотҳои тичоратӣ шахси ҳуқуқие ба ҳисоб мераванд, ки мақсади гирифтани ғоида ё даромаддоранд ва ғоида ва даромади гирифташонро (ҳангоми гирифтани) байни иштирокчиён (муассисон), тақсим мекунанд⁷⁶. Аммо ин шаклҳои ташкилӣ-ҳуқуқӣ ба қонунгузориҳои маданӣ мутобиқат намекунад, зеро мутобиқи Кодекси маданӣ ҚТ натавонанд корхона, ташкилоти тичоратӣ ба ҷаъолияти соҳибкорӣ машғул мегарданд, балки дигар шаклҳои ташкилию ҳуқуқӣ – ҷамъиятҳои саҳомӣ, ширкату муассисаҳо низ ба ин гурӯҳ дохил мегардад. Агар моддаи 258 ҚЧ ҚТ тафсири низомнок намоем, пас монета шудан ба ҷаъолияти қонунии ғайр аз соҳибкори инфиродӣ, корхона ва ташкилоти тичоратӣ иҷозат дода мешавад. Ин ҳолат ба мантиқи мақсади қонунгузориҳои ҷиноятӣ дар самти ҳимояи ҷаъолияти соҳибкорӣ мутобиқат намекунад. Барои ин зарур аст, ки бо дарназардошти талаботи қонунгузориҳои маданӣ моддаи 258 ҚЧ аз нав мавриди таҷдиди назар қарор дода шавад.

Таркиби ҷинояти дар қисми 1 моддаи 258 ҚЧ ҚТ пешбинигардида расмӣ буда, аз лаҳзаи содир қардани яке аз қирдорҳои дар диспозицияи қисми 1 муқарраршуда хотимаёфта доништа мешавад.

Субъекти моддаи 258 ҚЧ шахси воқеии муқаллафе шуда метавонад, ки бо суистиғода аз мақоми хизматиаш ба ҷаъолияти қонунии соҳибкорӣ монета мешавад. Ба сифати субъекти ҷинояти монета шудан ба ҷаъолияти қонунии соҳибкорӣ на ҳар як шахс, балки он категорияи шахсонро баромад мекунанд, ки соҳиби вақолатҳои махсус оид ба бақайдгирии ҷаъолияти соҳибкорони инфиродӣ ва қор-

⁷⁶ Тафсири ба моддаҳои алоҳидаи Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Зери таҳрири Қаҳҳоров А.А. Душанбе, 2011. С. 457.

хонаҳо, додани иҷозатнома (литсензия), амалӣ гардонидани функцияҳои контролию назоратӣ, қабули қарорҳои, ки бо анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманданд, ба танзим медароранд, мебошанд⁷⁷. Вобаста ба ин субъектони ҷинояти монё шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкориро чунин тақсимбандӣ кардан мумкин аст:

1. Субъекти радди ғайриқонунии бақайдгирӣ ё саркашӣ аз бақайдгирии соҳибкори инфиродӣ, корхона ё корхонаи тичоратӣ шахси мансабдори мақомоти давлатие шуда метавонад, ки ҳуқуқи бақайдгирии фаъолияти соҳибкориро дорад;

2. Субъекти радди ғайриқонунӣ аз додани иҷозатномаи махсус (литсензия) ё саркашӣ аз додани чунин иҷозатнома чихати татбиқи фаъолияти соҳибкорӣ шахсони мансабдори мақоми давлатие шуда метавонанд, ки ҳуқуқи додани иҷозатномаро доранд;

3. Субъекти ғайриқонунӣ маҳдуд сохтани ҳуқуқ ва манфиатҳои соҳибкории инфиродӣ ё корхона ё корхонаи тичоратӣ ё даҳолати ғайриқонунӣ ба фаъолияти онҳо метавонад шахсони мансабдори мақоми назироти андоз, ҳадамоти зиддиинҳисорӣ, назорати давлатӣ молиявӣ ва мубориза бар зидди коррупсия, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ баромад намоянд.

Нишонаи ҳатмии ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шахси мансабдор бо моддаи 258 КҶ ҚТ ин суистифодаи мақоми хизматӣ ҳангоми монё шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ мебошад. Суистифодаи мақоми хизматӣ дар он ифода мегардад, ки шахси мансабдор ҳаракатхоеро, ки ба вақолати ӯ дохил мешаванд, ғайриқонунӣ суистифода намуда, онҳоро бо манфиатҳои хизматӣ ё давлатӣ асоснок намуда, аз мақоми хизмати худ истифода бурда, имтиёзҳои мавҷударо маҳрум менамояд, литсензияро қатъ менамояд ё ба дигар оқибатҳои ногувори ҳуқуқӣ меоварад.

Тарафи субъективии ҷинояти монё шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ бо қасди бевосита содир мешавад. Гунаҳгор дарк мекунад, ки кирдори ӯ ба манфиатҳои субъектони фаъолияти соҳибкорӣ таъовуз мекунад ва хоҳони фаро расидани оқибати он мебошад. Ангеза ва мақсад чун аломати ҳатмии ин ҷиноят баромад карда наметавонанд. Дар сурати монё шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ бо мақсади гирифтани пора, кирдори шахси мансабдор бо ду модда-258 ва 319 КҶ ҚТ барои содир намудани маҷмӯи ҷиноят ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Ба сифати ҳолатҳои вазнинкунанда содир намудани ҷиноят бо риоя накардани қарори эътибори қонунӣ пайдокардаи суд ва

⁷⁷ Тафсир ба моддаҳои алоҳидаи Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Зери таҳрири Қаҳҳоров А.А. Душанбе, 2011. С. 457.

миқдори калон зарар расонидан дар қисми 2 моддаи 258 КЧ муқаррар карда шудааст.

Содир намудани ҷинояти монёъ шудан ба ғаёолияти қонунии соҳибкорӣ дар сурати мавҷуд будани қарори эътибори қонунӣ пайдокардаи суд маънои дафъаи дуум содир намудани ҷиноятро дорад. Аломати хатмӣ барои бо банди “а” қисми 2 моддаи 258 КЧ ҚТ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан зарур аст, ки ҷабрдида ба мақомоти судӣ мурочиат карда бошад ва дар навбати худ мақомоти судӣ бо санади худ кирдорҳои шахси мансабдорро ҷиҳати монёъ шудан ба ғаёолияти соҳибкории ғайриқонунӣ эътироф намуда бошад.

Таркиби ҷинояти монёъ шудан ба ғаёолияти қонунии соҳибкорӣ бо риоя накардани қарори эътибори қонунӣ пайдокардаи суд (банди “а” қисми 2 моддаи 258 КЧ ҚТ) бо таркиби ҷинояти иҷро накардани ҳукми суд, ҳалномаи суд ё санади дигари суд (моддаи 363 КЧ) дар рақобати меъёрӣ қарор дорад ва ҷинояти аввал нисбати ҷинояти охири чун меъёри махсус баромад мекунад. Мутобиқи қисми 4 моддаи 20 КЧ ҚТ агар ҷиноят аз ҷониби меъёрҳои умумӣ ва махсус пешбинӣ шуда бошад, он гоҳ маҷмуи ҷиноят ҷой надорад ва ҷавобгарии ҷиноятӣ дар асоси меъёри махсус ба миён меояд.

Дигар ҳолати вазнинкунанда мутобиқи қисми 2 моддаи 258 КЧ ҚТ ин содир намудани ҷинояти монёъ шудан ба ғаёолияти қонунии соҳибкорӣ бо расонидани зарар ба миқдори калон мебошад. Қонунгузор миқдори зарари калонро дар эзоҳи моддаи 260 КЧ ҚТ пешбинӣ кардааст ва он вобаста ба ҷабрдидагонии ин ҷиноят фарқ мекунад. Мутобиқи қисми 1 эзоҳи моддаи 260 КЧ ҚТ агар зарар ба манфиатҳои соҳибкори инфиродӣ ё шахси ҳуқуқӣ расонида шавад, ба миқдори калон онгоҳ ҳисобида мешавад, ки агар андозаи он аз як ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад. Зарари калон ба манфиати шахрвандон мутобиқи қисми 3 эзоҳи моддаи 260 зараре ҳисобида мешавад, ки андозаи он аз панҷсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 258 КЧ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Соҳибкории ғайриқонунӣ

Соҳибкории ғайриқонунӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 259 КЧ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад: татбиқи ғаёолияти соҳибкорӣ бидуни бақайдгирӣ ё бидуни иҷозатномаи махсус (литсензия) дар ҳолатҳои, ки чунин иҷозат (литсензия) хатмӣ мебошад ё бо вайрон кардани шартҳои литсен-

зиякунонӣ ва (ё) бо роҳи истифода бурдани шахсони дигар, инчунин машғул шудан ба намудҳои манъшудаи ғаёлияти соҳибкорӣ, ки бо ба даст овардани даромад ба миқдори калон ё расонидани зарар ба миқдори калон ба манфиати шахрвандон, ташкилотҳои тичоратӣ ё ғайритичоратӣ ё ба давлат содир шудааст.

Ҷавобгарии ҷиноятӣ бо моддаи 259 КҶ ҚТ танҳо дар сурате фаро мерасад, ки агар предмети онро ғаёлияте ташкил намояд, ки чун соҳибкорӣ ба қайд гирифтани он қонунаи имконпазир бошад. Дар сурати машғул шудани шахс ба ғаёлиятхое ки онҳо манъ карда шудаанд, ҷавобгарӣ танҳо барои содир намудани ғаёлиятҳои манъшуда фаро мерасад. Масалан, хариду фӯруши одамон, ғайриқонунӣ сохтани силоҳ, ғайриқонунӣ истехсоли воситаҳои наҷадор ё моддаҳои психотропӣ ва ғайра.

Тарафи объективи соҳибкории ғайриқонунӣ дар ба амал баровардани ғаёлияти мустақил ва ба таваккали худ амалишавандаи шахсони ба чунин сифат бо тартиби муқарраркардаи қонун бақайдгирифташудае мебошад, ки барои мунтазам ба даст овардани фоида аз истифодаи молу мулк, фӯруши мол, иҷрои қор ё расонидани хизмат равона карда шудааст. Мутобики қисми 1 моддаи 258 КҶ ҚТ шаклҳои зерини соҳибкории ғайриқонунӣ ҷиноят шуморида мешавад:

1. Татбиқи ғаёлияти соҳибкорӣ бидуни бақайдгири;
2. Ба амал баровардани ғаёлияти соҳибкорӣ бе иҷозатномаи махсус (литсензия) дар сурате, ки чунин иҷозат хатмӣ мебошад;
3. Татбиқи қардани ғаёлияти соҳибкорӣ бо вайрон қардани литсензиякунонӣ;
4. Машғул шудан ба намудҳои манъшудаи ғаёлияти соҳибкорӣ.

Барои бо қисми 1 моддаи 259 КҶ ҚТ ҷавобгар намудан зарур аст, то дар қирдори шахс яке аз ҳаракатҳои зикргардида ва гирифтани даромад ба миқдори калон ё расонидани зарар ба миқдори калон мавҷуд бошад.

Мутобики Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба соҳибкории ғайриқонунӣ” аз 25 июни соли 2004⁷⁸ таҳти татбиқи ғаёлияти соҳибкорӣ бидуни бақайдгири ҳолатҳои фаҳмида мешавад, ки агар шахс:

- а) бе ба даст овардани мақоми соҳибкор, дар сурате, ки чунин мақом фақат бо роҳи бақайдгирии давлатӣ ба даст оварда мешавад, ба чунин ғаёлият машғул шавад;

⁷⁸ Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 51.

б) вақте, ки шахс барои бақайдгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ ҳуҷҷат пешниҳод намуда, қабул карда шудани онро интизор нашуда, ба он машғул шуда бошад;

в) вақте, ки шахс барои бақайдгирии давлатӣ раднома (қонунӣ ё ғайриқонунӣ) гирифтаасту лекин бо вучуди ин фаъолияти соҳибкориашро давом дода бошад.

Мутобиқи Қонуни ҚТ "Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ" аз 22-юми июни соли 2023 барои машғул гаштан ба баъзе намудҳои фаъолияти соҳибкорӣ ба ғайр аз бақайдгирии давлатӣ, гирифтани иҷозатнома зарур аст, ки он ба муҳлати мушаххас дода шуда, шарту шароитҳои муайянро муқаррар мекунад ва иҷрои онҳо зарур аст. Амалӣ гардонидани фаъолияти соҳибкорӣ бе иҷозатнома дар мавриде ҷой дошта метавонад, ки агар:

а) шахс ба мақомоти иҷозатдиҳанда барои иҷозатномаи мувофиқ муроҷиат накарда ба фаъолияти машғул гашта бошад, ки иҷозатнома доштанро талаб мекунад;

б) фаъолият пас аз додани ариза дар бораи гирифтани иҷозатнома, лекин то қабул гардидани қарор оид ба он, баъд аз гирифтани қарори мақомоти иҷозатномадиҳанда дар бораи рад намудани додани иҷозатнома, аз ҷониби мақомоти иҷозатномадиҳанда боз доштани амали иҷозатнома, аз эътибор соқит намудани он аз ҷониби мақомоти иҷозатномадиҳанда ё бо ҳалномаи суд дар асоси аризаи мақомоти иҷозатномадиҳанда ё ин, ки бинобар гузаштани муҳлати амали иҷозатнома, анҷом дода бошад;

в) дар як вақт чандин намудҳои фаъолияти ба амал бароварда шаванд, ки аз рӯйи хусусият ва мазмун ба ҳам наздик мебошанд, гарчанде ки танҳо ба яке аз онҳо иҷозатнома вучуд дошта бошад;

г) фаъолият бо иҷозатномаи дигар шахс ё ташкилот тааллуқдошта, амалӣ гардида бошад.

Шакли сеюми тарафи объективии соҳибкории ғайриқонунӣ дар ба амал баровардани фаъолияти соҳибкорӣ бо вайрон кардани шартҳои литсензиякунонӣ ифода меёбад. Ин шакли соҳибкории ғайриқонунӣ дар амалӣ гардидани фаъолияти дар иҷозатнома нишондодашуда, вале бо вайрон намудани тартиб ва шартҳои амалӣ намудани он, машғул шудан ба соҳибкорӣ на дар маҳал ё ҷойе, ки ба ин иҷозат дода шудааст ё на дар вақте, ки дар иҷозатнома дарҷ ёфтааст, бе таҷҳизот ё техникаи муносиб ифода мегардад. Масалан, машғул гаштан ба фуруши маҳсулоти алкоғолий дар муассисаҳои низоми маориф ё муассисаҳои табобатӣ-профилактикӣ.

Шакли чоруми соҳибкории ғайриқонунӣ дар машғул гаштан ба намудҳои манъгардидаи фаъолияти соҳибкорӣ муқаррар гаштааст. Ин шакли соҳибкории ғайриқонунӣ маънои онро дорад, ки:

а) шахс чунин фаъолиятеро амалӣ месозад, ки нисбати вай мамнӯбияти бевосита бо нишон додани он дар санади қонунгузорӣ вучуд дорад;

б) амалӣ намудани он танҳо ба доираи муайяни субъектон иҷозат дода шудааст.

Таркиби ин ҷинойт моддӣ буда, ҷавобгарии ҷинойтӣ дар сура-ти ба даст овардани даромад ба миқдори калон ё расонидани зарар ба миқдори калон ба манфиати шаҳрвандон, ташкилотҳои тичоратӣ ё ғайритичоратӣ ё ба давлат фаро мерасад.

Даромад ин ғоидае мебошад, ки шахс дар натиҷаи амалӣ сохтани соҳибкории ғайриқонунӣ гирифтааст, бо баровардани маблағи сарфшуда. Даромад ба миқдори калон мутобиқи эзоҳи моддаи 260 КҶ дар ҳолате ҳисобида мешавад, ки он як ҳазор маротиба аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад.

Зарар ба миқдори калон дар мавриде ҳисобида мешавад, ки агар маблағи он мутобиқан ба шаҳрвандон аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо 500, зарар ба ташкилотҳо ва давлат бошад, аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо 1000 маротиба зиёд бошад. Ҳангоми муайян намудани андозаи зарар бояд ҳам зарари воқеӣ ва ҳам ғоидаи аз дастрафта ба назар гирифта шавад. Тахти мафҳуми ғоидаи аздастрафта бояд он маблағе, ки дар натиҷаи напардохтани ҷиҳати бақайдгирии давлатии соҳибкорӣ ва додани иҷозатномаи махсус ва ғайра, ки аз тарафи давлат пурра гирифта нашудаасту мебоист ба буча гузаронида мешуд, фаҳмида мешавад.

Тарафи субъективии соҳибкории ғайриқонунӣ дар қасди бевосита ё бавосита ифода меёбад. Гунаҳгор дарк мекунад, ки ғайриқонунӣ ба соҳибкорӣ машғул гардида, имконият ё ногузирии расонидани зарар ё гирифтани ғоидаро ба миқдори калон пешбинӣ карда, хоҳони фаро расидани он аст ё фаро расидани чунин оқибатҳоро нахоста, вале дидаю доништа ба он роҳ медиҳад.

Субъекти ин ҷинойт шахси мукаллафи ба синну соли 16 сола расида шуда метавонад, ки бинобар аз ҷониби ӯ амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ ба уҳдаи вай бақайдгирӣ, гирифтани иҷозатнома ё риояи шартҳои иҷозатномақонунӣ, ҳамчунин машғул шудан ба намудҳои манъшудаи фаъолияти соҳибкорӣ гузошта шудааст. Ба чунин сифат ҳам шахсе, ки чун соҳибкорӣ инфиродӣ амал мекунад ё шахсе, ки дорои чунин ҳолати ҳуқуқӣ намебошад, баромад карда метавонанд. Агар ба соҳибкории ғайриқонунӣ шахси ҳуқуқӣ машғул гардад, ба ҷавобгарии ҷинойтӣ муассисон ё роҳбарони онҳо кашида мешаванд. Кормандони кироияи шахсони ҳуқуқӣ новобаста аз шакли моликиятшон, ки дар ҷараёни ба амал баровардани соҳибкории ғайриқонунӣ иштирок намудаанд, барои ҷинойти мазкур, ба истиснои ҷой

доштани ҳолати маслиҳати пешакӣ, ба ҷавобгарӣ кашида наместаванд.

Ба сифати аломатҳои бандубастшаванда моддаи 259 КҶ ҚТ содир намудани соҳибқорӣ гайриқонуниро аз ҷониби гурӯҳи муташаккил, бо ба даст овардани даромад ба миқдори махсусан калон ё аз ҷониби шахси қаблан барои содир намудани соҳибқорӣ гайриқонунӣ ё ғаёлияти гайриқонунии бонкӣ судшуда содир шуда бошад, пешбинӣ мекунад.

Соҳибқорӣ гайриқонунӣ аз ҷониби гурӯҳи муташаккил маъноӣ онро дорад, ки он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир намудани як ё якчанд ҷиноят муттаҳид шудаанд, содир шуда аст.

Даромади махсусан калон ҳангоми соҳибқорӣ гайриқонунӣ ин даромаде мебошад, ки мутобиқи эзоҳи моддаи 260 КҶ ҚТ аз 2000 андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд аст.

Амалӣ сохтани соҳибқорӣ гайриқонунӣ аз ҷониби шахси қаблан барои содир намудани соҳибқорӣ гайриқонунӣ ё ғаёлияти гайриқонунии бонкӣ судшуд маъноӣ онро дорад, ки шахс то муҳлатҳои бо қонуни ҷиноятӣ пешбинӣ гардидаи барҳамхурии доғи судӣ ё доғи судиаш бардошта нашуда барои соҳибқорӣ гайриқонунӣ ё ғаёлияти гайриқонунии бонкӣ, боз ба ғаёлияти соҳибқорӣ гайриқонунӣ машғул мешавад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 259 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 миёна.

Истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда

Истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда ҳамчун ҷиноят дар моддаи 259¹ КҶ ҚТ муқаррар гардида, он аз 3 қисм ва 3 қисм эзоҳ иборат мебошад.

Ба Кодекси ҷиноятӣ моддаи мазкур бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 25 июли соли 2005, № 92 илова карда шудааст. Мақсади асосӣ ва зарурати ворид намудани чунин меъёри нав, ин пеш аз ҳама фароҳам овардани шароит барои гузариш ба муносибатҳои нави иқтисодӣ ва бо назардошти вазъи ҷиноятӣ ба амаломада дар ҷумҳурӣ вобаста ба фурӯш баровардани молҳо ва маҳсулоти зераксизӣ бе тамғаҳои аксизӣ, муҳофизати манфиати истехсолоти ватанӣ, пешгирии пинҳонӣ ворид намудан, ба муомилот баровардани молу маҳсулоти зераксизӣ ва аз ҳама муҳим,

муҳофизати ҳукуки истеъмолкунанда, чалби даромади иловагӣ ба бучети давлатӣ мебошад.

Тамғаи молӣ ва ба сифати воситаи фардикунонии мол ва корбаромад мекунад. Дар шароити муосир тамғаи молӣ қисми ҷудонашаванда ва омили муҳимми рақобати солим дар муомилоти молу мулки мебошад. Таъйиноти асосии тамғаи молӣ ин фардикунонии молу маҳсулот мебошад.

Марқаҳои боҷи аксизӣ ин барои пурра таъмин кардани пардохти боҷи аксизӣ ва шинохти ғайриқонуни ворид сохтан ва тақсимкунии молҳои зераксизӣ ба ҳудуди ҷумҳурӣ хизмат мерасонад.

Марқаҳои маҳсус ин барои пешгири кардани ғайриқонуни истехсол кардани маҳсулотҳои аксизи дар ҳудуди ҷумҳурӣ ва пурра таъмин кардани пардохти андоз хизмат мерасонад. Ба молу маҳсулот насб кардани тамғаҳои маҳсус ин вазифаи ташкилоте, ки молу маҳсулотро истехсол кардааст, ба ҳисоб меравад.

Аломатҳои мутобиқати аз сохтакори муҳофизатшаванда ин мутобиқат кардани мол ва маҳсулот ба талаботи маълумоте, ки дар сертификати ихтиёри нишон дода шудааст ва барои тамға кардани мол ва маҳсулот бароварда шудааст, мебошад. Аломатҳои мутобиқат – нишонаест, ки ба тартиби муқарраргардида ба қайд гирифта шудааст ва бо он мутобиқати маҳсулоти тамғадори сертификатсияшуда ба талаботи муқарраргардида тасдиқ карда мешавад.

Мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон номгӯӣи молу маҳсулоте, ки бояд зери тамғаҳои дахлдор қарор гиранд, аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд ва фӯруши чунин молу маҳсулот бе чунин тамғаҳо манъ аст. Инчунин шакл, арзиш, қоидаи тарзи истифодаи тамғаҳо аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

Дар бораи ҷинояти мазкур олими рус Н.А. Лопашенко чунин қайд кардааст: «Пеш аз ҳама манро шубҳае ба вучуд меоварад, ки дар қонунгузории ҷиноятӣ барои ҳамон кирдоре, ки дар моддаи 171¹ КҶ Федератсияи Россия пешбини шудааст, алақай ҷавобгарии ҷинояти ҷой дорад. Криминализатсияи чунин кирдор истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда дар Кодекси ҷиноятии соли 1999 – хато мебошад. Чунки аллақай ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҳамин кирдор ҷой дорад, ки он дар ду моддаи Кодекси ҷиноятӣ дарҷ ёфтааст: соҳибқорӣи ғайриқонунӣ 171 КҶ Федератсияи Россия ва саркаши шахси ҳукуки ва шахси воқеи аз супоридани андоз моддаҳои 198-199 КҶ Федератсияи Россия. Аз ин ҷиҳат маълум

аст, ки кирдори мазкур дуҷумбора криминализатсия карда шудааст, пас инро бояд фаромуш накард, ки мутобиқи сиёсати ҳуқуқи ҷиноятӣ, принсипи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва ҳуқуқи муҳофизати ҷиноятӣ ҳеҷ кас барои як кирдор ду маротиба ба ҷавобгарӣ кашида намешавад».

Ин се таркиби ҷиноят ҳарчанд ба якдигар монанд бошанд ҳам, аз якдигар вобаста ба лаҳзаи оғозёбии ва таркиб ба қуллӣ фарқ мекунанд. Дар асл се ҷиноят мустақил буда таркиби якдигарро тақрор намекунанд, танҳо аломатҳои фарқкунандаи онҳоро доништан лозим меояд:

- таркиби ҷинояти дар моддаи 259¹ КҶ ҚТ пешбини карда шуда, расмӣ мебошад;

- дар диспозитсияи моддаи 259¹ КҶ ҚТ пешбини карда шуда, сухан дар бораи ҳеҷ як даромад ва зарар намеравад. Дар он миқдори калон ин арзиши молу маҳсулот дар назар дошта шудааст, на ин ки даромад ё зарар;

- таркиби ҷинояти мазкур аз лаҳзаи анҷом додани яке аз ҳаракатҳои дар диспозитсияи моддаи нишондода шуда новобаста аз оқибат хотима меёбад, агар арзиши мол ва маҳсулот ба миқдори калон бошад ва ғайра.

Мақсади асосии криминализатсия қардани чунин кирдор ин пеш аз ҳама пешгирии қардани ғайриқонуни ба ҳудуди ҷумҳурии ворид кардан ва ё дар ҳудуди он ғайриқонуни истиҳсол қардани мол ва маҳсулотҳои зераксизӣ бо мақсади ба муомилот баровардани онҳо, инчунин пешгирии қардан аз напардохтани андозаи аксизӣ аз ҷониби фӯрушандагони чунин молу маҳсулот, мебошад. Бояд қайд кард, ки ҳарчанд моддаи 259¹ КҶ ҚТ падидаи нав ҳам бошад дар он ҳатогии калон ба ҷашм мерасад.

Дар ин ҷо масъала онест, ки агар шахс маҳсулоти спиртиро бидуни тамғаи аксизӣ бо мақсади ба муомилот баровардан истиҳсол кард, аммо ба муомилот набароварда аз ҷониби қормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқи ҷинояти мазкур ошкор карда шуд, дар натиҷа ошкор маълум карда шуд, ки он ба миқдори калон мебошад, пас кирдори шахс бояд ҷӣ гунна бандубаст карда шавад:

Дар ин ҷо агар аз нигоҳи қонунгузори назар афканем шахс танҳо як кирдор содир кардааст, аммо дар як кирдори содир қардаи ӯ таркиби 3 ҷиноят дида мешавад:

- таркиби ҷинояти моддаи 259¹ КҶ ҚТ.
- таркиби ҷинояти моддаи 259 КҶ ҚТ пешбини шуда, яъне соҳибқории ғайриқонунӣ.
- таркиби ҷинояти моддаи 293 КҶ ҚТ пешбини шуда, яъне саркашии шахси воқеи аз пардохти андозҳо ва ё пардохтҳо.

Дар ин ҳолат мо набояд кирдори шахсро дар маҷмуи ҷиноят яку якбора бо ин 3 моддаи дар боло зикр шуда бандубаст намоем. Чунки мутобиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, КҶ ҚТ ва дигар санадҳо – ҳеч касро барои як ҷиноят ду мароти ба ба ҷавобгариӣ ҷиноятӣ кашидан мумкин нест.

Бояд зикр кард, ки дар байни ин се модда рақобати меъёри ҷой дорад, шахси тафтишбарандаро дар вақти бандубасти кирдор зарур меояд, ки ба лаҳзаи оғоз ва хотимаёбии ин моддаҳо, қасд ва мақсади шахси ҷинояткор, инчунин ба таркиби моддаҳо диққати махсус диҳад.

Бояд қайд кард аз нигоҳи мо камбудии ҷиддие, ки дар моддаи 259¹ КҶ ҚТ дида мешавад, ин номутобикати диспозитсияи модда бо эзоҳи он мебошад. Дар диспозитсия моддаи мазкур оварда шудааст: «Истеҳсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл бо мақсади муомилот ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда, ки ҳатман бояд бо марқаҳои бочи аксизӣ, марқаҳои махсус ё аломатҳои мутобиқати аз сохтакорӣ мухофизатшаванда тамға карда шаванд, агар он ба миқдори калон содир шуда бошад». Аз таърифи дар диспозитсия оварда шуда бар меояд, ки дар ин ҷо сухан дар бораи ягонхел даромад ё зарар намеравад, агар он ба миқдори калон содир шуда бошад, ин ҷо қонунгузор арзиши мол ва маҳсулоти тамғаношуда дар назар дорад. Лекин дар қонунгузорӣ тарзи муайян кардани арзиши мол ва маҳсулоти тамғаношуда муқаррар карда нашудааст.

Аммо ба муқаррароти эзоҳи модда назар афканем: «Дар моддаҳои 258, 259, 259¹ Кодекси мазкур таҳти мафҳуми даромад ё зарар ба миқдори калон, даромад ё зараре фаҳмида мешавад, ки он аз як ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд мебошад», дар он сухан дар бораи миқдори калон барои ба даст овардани даромад ва ё расонидани зарар меравад, ки ба диспозитсияи моддаи мазкур аз ҷиҳати мантиқи ягон тааллуқиат надорад, ҳол он ки эзоҳ барои дақиқ кардани моҳияти меъёри ҳуқуқ оварда мешавад. Ин номутобикати боиси он мегардад, ки амалияи тафтишотиро ҳангоми татбиқ кардани моддаи мазкур ба ҳатоғӣ барад. Инчунин боиси он гардидааст, ки фарқиат байни моддаи 259 ва 259¹ КҶ ҚТ аз байн бурда шудааст.

Объекти ҷинояти дар моддаи 259¹ КҶ ҚТ оварда шуда муносибатҳои ҷамъияти оид ба тартиби муқаррар карда шуда вобаста ба истеҳсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоте, ки бояд ҳатман тамға карда шаванд, ки ҳангоми содир кардани ин ҷиноят ба ҳамин тартибот таҷовуз оварда мешавад, ташкил медиҳад.

Дар баробари объект чинояти дар моддаи 259¹ КҶ ҚТ боз до-рои предмет низ мебошад, ки барои бандубаст кардан аҳаммияти махсус дорад. Ба сифати предмети чинояти истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда ин мол ва маҳсулоти тамғаношуда, ки ҳатман бояд бо марқаҳои бочи аксизӣ, марқаҳои махсус ё аломатҳои мутобиқати аз сохтакорӣ муҳофизатшаванда тамға карда мешуданд, баромад менамояд. Дар моддаи мазкур мол ва маҳсулот – ин ҳама гуна ашёи манқули моддӣ ба ҳисоб меравад, ки мувофиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатман бояд зери тамғагузорӣ қарор гирад.

Аз муқаррароти диспозитсияи моддаи 259¹ КҶ ҚТ бар меояд, ки тарафи объективии чинояти мазкур дар ҳаракати фаъоле, ки ба истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани молу маҳсулот, ки ҳатман бояд бо марқаҳои бочи аксизӣ, марқаҳои махсус ё аломатҳои мутобиқати аз сохтакорӣ муҳофизатшаванда тамға карда шаванд, агар он ба микдори калон содир шуда бошад нигаронида шудааст, ифода меёбад.

А.Г. Черняков қайд кардааст, ки соҳти тарафи объективии чинояти мазкур аз кирдорҳои алтернативӣ иборат буда ҳангоми иҷро кардани яке аз онҳо чинояти мазкур хотима меёбад. Кирдор мумкин аст ҳам бо ҳаракати фаъол ва ҳам аз беҳаракатӣ содир карда мешавад. Аз беҳаракатӣ мумкин аст шахсе ба ҷавобгарии чинояти кашида шавад, ки нисбати \bar{y} уҳдадори оид ба таъмин кардани мол ва маҳсулот бо марқаҳои бочи аксизӣ, марқаҳои махсус ё ин ки аломатҳои мутобиқати аз сохтакорӣ муҳофизатшаванда, гузошта шудааст, лекин инро иҷро намекунад.

Истехсоли мол ва маҳсулот ин чараёне фаҳмида мешавад, ки барои тайёр намудани мол ва маҳсулоте равона карда шудааст, ки мутобиқи қонунгузорӣ бояд мавриди тамғагузорӣ қарор дода шавад, лекин тамға карда намешавад.

Ба даст овардан ин бо ҳама гуна роҳ (қонунӣ ва ё ҷӣ ғайриқонунӣ) дар ихтиёри худ қарор додани мол ва маҳсулоте, ки бояд ҳатман мавриди тамғагузори қарор дода шавад, бидуни тамға мебошанд, фаҳмида мешавад.

Нигоҳдорӣ ин ҷобачогузориҳои мол ва маҳсулоте, ки бояд мавриди тамғагузорӣ қарор дода шаванд, дар анборхонаҳо ё дигар ҷойҳои, ки барои нигоҳдории чунин молу маҳсулот пешбини карда шудаанд ба муҳлати муайян фаҳмида мешавад.

Ҳамлу нақл бошад ҳаракате мебошад, ки аз як маҳал ба маҳали дигар интиқоли мол ва маҳсулоте, ки бояд мавриди тамғагузорӣ қарор дода шаванд, бидуни тамға фаҳмида мешавад.

Ба муомилот баровардани дар содир намудани ҳаракатҳое ифода меёбад, ки дар натиҷаи он ин мол ва маҳсулоти тамғаношуда ба ихтиёри шахси дигар мегузарад.

Ҳамин тариқ аз нигоҳи мо тарафи объективии ҷинояти истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда, ки ҳатман бояд бо марқаҳои бочи аксизӣ, марқаҳои маҳсус ё аломатҳои мутобиқати аз сохтакорӣ муҳофизатшаванда тамға карда мешуданд, ҳам бо ҳаракати ғаёб ва ҳам аз беҳаракатӣ содир карда мешавад.

Баъзе аз гурӯҳи олимон ба он назаранд, ки таркиби ҷинояти мазкур вобаста аз сохташ моддӣ мебошад. Аммо, аз нигоҳи мо таркиби ҷинояти истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда аз рӯйи сохти диспозитсия ба гурӯҳи таркибҳои расмӣ шомил мебошад. Чунки аз талаботи диспозитсияи моддаи мазкур бар меояд, ки дар он оқибат пешбинӣ карда нашудааст, балки аз лаҳзаи иҷро кардани яке аз ҳаракатҳои нишондодашуда ҷинояти мазкур хотимаёфта дониста мешавад, агар мол ва ё маҳсулоти тамғаношуда ба миқдори калон бошад. Аз ин рӯ, бояд донист, ки миқдори калон ё маҳсусан калони мол ва маҳсулот тамғаношуда, ки дар моддаи 259¹ ҚЧ ҚТ нишондода шудааст, ин оқибати кирдор набуда, балки ба ҷамъият хавфнокӣ кирдор ва аломати фарқкунандаи кирдори ҷиноятӣ аз ғайриҷиноятро нишон медиҳад.

Ба сифати субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии мукаллафи дар вақти содир кардани ҷиноят ба синни 16 расидааст, баромад мекунад.

Тарафи субъективии ҷинояти истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу нақл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда гуноҳ дар шакли қасди бевосита ифода мегардад, яъне шахс хуб дарк менамояд, ки мол ва маҳсулоти тамғаношударо бо мақсади ба муомилот баровардан истехсол мекунад, ба даст меоварад, нигоҳ медорад, ҳамлу нақл мекунад ва ё чунин молҳо ва маҳсулотро ба муомилот мебарорад ва инро мецоҳад. Аломати дигари ҳатмии тарафи субъективӣ дар ҷинояти мазкур ин мақсад баромад менамояд, ки дар диспозитсияи моддаи нишондода шудааст. Яъне ҷой доштани ё надоштани аломатҳои таркиби ҷинояти мазкур вобаста аз муқаррар кардани мақсади ҳаракатҳои гунаҳгор, ки ҳангоми ба муомилот баровардани чунин молҳои тамғаношуда ифода мегардад, мебошад.

Дар моддаи 259¹ ҚЧ ҚТ дорои ду аломати бандубасткунанда мебошад. Банди «а» қисми 2 моддаи 259¹ ҚЧ ҚТ ин аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ва ё гурӯҳи муташаккил содир карда шавад – бояд қайд кард, ки вобаста ба дараҷаи мас-

лиҳати пешакии гурӯҳи шахсон ва устуворию гурӯҳи чинояткор, қонунгузор дар моддаи 39 КҶ ҚТ се намуди содир намудани чиноят аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакиро муқаррар кардааст, ки инҳо мебошанд:

а) содир намудани чиноят аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

б) содир намудани чиноят аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

в) содир намудани чиноят аз ҷониби иттиҳоди чиноятӣ.

Дар вақти бандубаст намудани ҳаракатҳои гунаҳгорон ба мафҳумҳои гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ, гурӯҳи мутташакил, ки мафҳумҳои онҳо дар моддаи 39 КҶ ҚТ нишон дода шудаанд, диққати махсус додан зарур мебошад.

Агар ду ё зиёда шахс дар бораи содир намудани чинояти мазкур пешаки маслиҳат намура, сипас чиноятро яққоя содир намура бошанд, он гоҳ истехсол, ба даст овардан, нигоҳдорӣ, ҳамлу накл ё ба муомилот баровардани мол ва маҳсулоти тамғаношуда аз тарафи гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содиршуда доништа мешавад. Дар ин намуди чиноят ҳамаи иштирокчиёни гурӯҳ метавонанд ҳамчун ҳамичрочиён баромад кунанд, ки мисли қоидаи умумӣ кирдори онҳо бо қисми 2 банди «а» моддаи 259¹ КҶ ҚТ бе ишора ба моддаи 36 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад. Лекин, дар баъзе ҳолатҳо, гурӯҳи шахсон байни худ вазифаҳоро тақсим мекунанд. Дар ин маврид дар баробари ҳамичрочиён ташкилотчӣ, таҳриқкунанда, ёрдамчӣ низ фаъолият мекунанд. Дар ин ҳолат қоидаи бандубаст бо ишора ба қисми дахлдори моддаи 36 ва 259¹ КҶ ҚТ сурат мегирад.

Мутобиқи қисми 3 моддаи 39 КҶ Қумҳурии Тоҷикситон: «Чинояти аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содиршуда эътироф мешавад, агар он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешаки барои содир кардани як ё яққанд чиноят муттаҳид шудаанд, содир шуда бошад». Содир намудани чиноят аз ҷониби гурӯҳи муташаккил аз содир намудани чиноят аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ, пеш аз ҳама, бо устуворӣ ва муттаҳидии гурӯҳ фарқ мекунад. Гурӯҳи муташаккил бо мақсади содир намудани чиноят, ки тайёрии дурударозро дар бар мегирад, таъсис шудааст ва дорои ҷунин аломатҳо мебошад:

а) ба гурӯҳ ду ва ё зиёда шахсон шомил аст;

б) гурӯҳ пешакӣ бо мақсади содир намудани як ва ё яққанд чиноят ташкил шудааст;

в) гурӯҳ хусусияти устуворӣ ва муттаҳидиро дорост.

Аломати дигари бандубасткунандаи қисми 2 моддаи 259¹ КҶ ҚТ, ки дар банди «б» нишондода шудааст ин – ба миқдори маҳсусан қалон содир карда шавад, мебошад. Андозаи миқдори маҳсу-

сан калон мутобики қисми 1 эзоҳи моддаи мазкур – дар моддаҳои 258, 259, 259¹-и Кодекси мазкур таҳти мафҳуми даромад ба миқдори махсусан калон даромаде фаҳмида мешавад, ки андозаи он аз ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд мебошад.

Мутобики муқаррароти қонунгузори молҳо ва маҳсулотҳои зерасизӣ инҳо мебошанд:

- ҳамаи намудҳои спирт, нӯшокиҳои беспирт ва спиртдор;
- тамокуи коркардшуда, маҳсулоти саноатии ивазкунандаи тамоку ва маҳсулоти тамоку;
- сӯзишвориҳои минералӣ, ҳама намудҳои нафти хом ва маҳсулоти коркарди он, моддаҳои битуминозӣ, мумҳои минералӣ, гази моеъ;
- шина ва покришкаҳои пневматикии резинии нав, шина ва покришкаҳои пневматикии резинии барқароршуда ё пештар истифодашуда; шина ва покришкаҳои яклухт ё нимпневматикӣ, протекторҳои шинагӣ ва тасмаҳои ҳошиядори резинӣ;
- автомобилҳои сабукрав ва ҳама гуна воситаҳои нақлиёти муҳаррикдоре, ки барои кашонидани одамон пешбини шудаанд;
- маҳсулоти заргари аз металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, инчунин қисмҳои онҳо аз металлҳои қиматбаҳо ва ё металлҳои қиматбаҳо руйпушкардашуда.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 259¹ КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) ғайриқонунии шахси ҳуқуқӣ

Ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) ғайриқонунии шахси ҳуқуқӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 260 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) ғайриқонунии шахси ҳуқуқӣ ба воситаи шахсони дигар ва ё истифода бурдани чунин шахсони ҳуқуқӣ аз ҷониби шахсони дигар.

Дар қисми 2 моддаи 260 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

- а) аз ҷониби шахс бо истифодаи мақоми хизматиаш;
- б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шудаанд.

Моддаи мазкур дар натиҷаи инкишоф ёфтаи муносибатҳои ҷамъияти ва пайдо шудани тарзҳои махсуси содир намудани ҷиноят дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ санаи 14 майи соли 2016 сол ба КҶ ҚТ ворид карда шудааст. Мақсад аз ин ҷимояи ман-

фиатҳои шахвардон, аз ҷумла шахсоне мебошад ки ба доми фиреби чунин шахсони ҷинояткор афтидаанд, инчунин Ҳимояи манфиатҳои шахсони ҳуқуқии дигар, ҷамъияту давлат дар муносибатҳои маданӣ мебошад. Тибқи моддаи 48 Кодекси маданияи ҚТ – ташкилоте шахси ҳуқуқӣ доништа мешавад, ки дар моликият, пешбурди хоҷакидорӣ ё идоракунии оперативии молу мулкро дошта, аз рӯйи уҳдадориҳои худ бо ин молу мулк масъулият дорад, метавонад аз номи худ ҳуқуқҳои молу мулкӣ ва шахсии ғайримолу мулкиро ба даст оварда, татбиқ намояд, уҳдадорӣ гирад, дар суд даъвогар ва ҷавобдар бошад.

Ғайриқонунӣ ташкил кардани шахси ҳуқуқӣ дар он зоҳир мегардад, ки дар қонунгузори Қумхурии Тоҷикистон тарзи ташкили қонунии шахси ҳуқуқӣ пешбини карда шудааст, лекин шахси ҷинояткор бошад роҳи пешбини кардаи қонунгузори интиҳоб накарда бо мақсади амали кардани нияти ғаразноки худ роҳи ғайриқонуниро пеша мекунад.

Объекти ҷинояти мазкур ин тартиби муайян кардани контроли давлатӣ аз болои ташкилдиҳӣ ва фаъолияти иқтисодии шахсони ҳуқуқӣ, ки бо мақсади амали кардани фаъолияти соҳибкорӣ ташкил карда шудаанд, ба ҳисоб меравад. Дар натиҷаи содир намудани ҷинояти мазкур он тартибе, ки алақай дар қонунгузори муайян карда шудааст вайрон карда мешавад. Бояд қайд намуд, ки ташкилдиҳии шахси ҳуқуқӣ дар асоси Кодекси маданияи ва Қонуни ҚТ "Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ" аз 19.05.2009 сурат мегирад. Назорати давлатӣ аз болои фаъолияти онҳо бошад тибқи дигар санадҳои меъёри ҳуқуқӣ сурат мегирад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур кирдор дар намуди ду ҳаракати фаъол содир карда мешавад:

1) таъсиси шахси ҳуқуқӣ – ин маҷмӯи ҳаракатҳо чиҳати омода намудани ҳуҷҷатҳои таъсиси ва бақайдгирии шахси ҳуқуқӣ дар асоси қонунгузори амалкунанда мебошад. Тибқи моддаи 53 Кодекси маданияи ҚТ шахси ҳуқуқӣ дар асоси оиннома ё шартномаи таъсисӣ ва оиннома ва ё танҳо шартномаи таъсисӣ амал мекунад. Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун шахси ҳуқуқие, ки ташкилоти тичоратӣ намебошад, дар асоси низомномаи умумӣ оид ба чунин намуди ташкилотҳо амал карда метавонад. Тибқи талаботи қонунгузорӣ шахси ҳуқуқӣ аз лаҳзаи ба қайди давлатӣ гирифта шуданаш таъсисгардида доништа мешавад.

Тибқи моддаи 10 Қонуни ҚТ "Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ" – бақайдгирии давлатии таъсисёбии шахси ҳуқуқиро мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ дар маҳалли ҷойгиршавии (сурӯғи) шахси

ҳуқуқӣ дар муддати то панҷ рӯзи корӣ аз лаҳзаи пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳое, ки номгӯӣ онҳоро моддаи 11 Қонуни мазкур пешбинӣ намудааст, бо додани ҳуҷҷати тасдиқкунандаи бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ дар ҳуди ҳамин муддат амалӣ мегардонад.

2) Азнавташкилдихии шахси ҳуқуқӣ – ин чунин маъно дорад, ки дар натиҷаи он якчанд шахсони ҳуқуқӣ дар як шахси ҳуқуқӣ ҳамроҳ мешаванд ё як шахси ҳуқуқӣ ба якчанд шахси ҳуқуқӣ тақсим мешанд. Мутобиқи моддаи 58 Кодекси маданияи ҚТ азнавташкилдихии шахси ҳуқуқӣ (муттаҳид, ҳамроҳ, тақсим, чудо кардан, табдил додан) метавонад бо қарори муассисони (иштирокчиёни) он ё мақоми шахси ҳуқуқие, ки мутобиқи ҳуҷҷатҳои таъсис дорои чунин ваколат мебошад, ба амал бароварда шавад.

Дар натиҷа муттаҳидшавӣ якчанд шахси ҳуқуқӣ ба як шахси ҳуқуқӣ муттаҳид гардида дар натиҷа шахси ҳуқуқии нав ташкил карда мешавад. Дар натиҷа ҳамроҳшавӣ як ё якчанд шахси ҳуқуқӣ ба як шахси ҳуқуқӣ ҳамроҳ мешаванд, ки дар натиҷа шахси ҳуқуқии ҳамроҳшуда аз байн меравад. Дар натиҷаи тақсимшавӣ як шахси ҳуқуқӣ ба якчанд шахси ҳуқуқӣ тақсим карда шуда, дар натиҷа ду ё зиёда шахси ҳуқуқии нав пайдо мешаванд. Дар натиҷа чудошавӣ аз як шахси ҳуқуқӣ як ё якчанд шахси ҳуқуқӣ чудо шуда, дар натиҷа шахси ҳуқуқии нав ташкил шавад ҳам шахсии ҳуқуқии пештара аз байн намеравад. Дар натиҷа табдилдихӣ шахси ҳуқуқии ҷой дошта шакли ташкили ҳуқуқии худро иваз карда ба шакли ташкили ҳуқуқии нав табдил меёбад.

Шахси ҳуқуқиро як ё якчанд муассис таъсис дода метавонанд. Дар ин ду ҳолати ташкили шахси ҳуқуқӣ аз ҷониби гунаҳгор ба номи ҳудаш нею, балки ба номи шахси дигар амали карда мешавад, ки ӯ оид ба он хабар надорад. Мутобиқи эзоҳи моддаи мазкур таҳти мафҳуми шахсони дигар шахсоне фаҳмида мешаванд, ки муассисони (иштирокчиёни) шахси ҳуқуқӣ ё мақомоти идоракунии шахси ҳуқуқӣ буда, бо роҳи гумроҳ намудани онҳо шахси ҳуқуқӣ ташкил (таъсис, азнавташкилдихӣ) шуда буд. Ин ҷо суҳан дар бораи ташкили шахсони ҳуқуқии мувақатӣ, яъне барои пинҳон кардани манбаи молу мулки бо роҳи ҷиноят ба даст оварда шуда, меравад.

Таркиби ҷинояти дар моддаи 260 КҶ ҚТ овардашуда аз рӯйи соҳти диспозитсияи он ба таркиби расмӣ тааллуқ дорад, яъне ҷинояти мазкур аз лаҳзаи ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) ғайриқонунии шахси ҳуқуқӣ ба воситаи шахсони дигар ва ё истифода бурдани чунин шахсони ҳуқуқӣ аз ҷониби шахсони дигар новобаста аз оқибати он хотима ёфта доништа мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти дар моддаи 260 КҶ ҚТ оварда шуда қасди бевосита содир карда мешавад, яъне шахси ҷинояткор медонад, ки ба номи шахси дигар, ки иштирокчии шахси ҳуқуқи буда аз нияти ҷинояткоронаи ӯ огоҳ нест, шахси ҳуқуқиро ташкил карда истодааст ва хоҳони чунин оқибат мебошад. Бояд қайд намуд, ки одатан ташкили чунин шахси ҳуқуқӣ ба номи шахсони дигар бо мақсади пинҳон кардани ҷиноятҳои тасарруфи молу мулкӣ ғайр, амали карда мешавад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси мукаллафи ба синну соли 16 расида шуда метавонад.

Аломатҳои бандубасткунанда дар қисми 2-юми ҳамин модда оварда шудааст.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 260 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Истифодаи ғайриқонунии ҳуччатҳо барои ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) шахси ҳуқуқӣ

Истифодаи ғайриқонунии ҳуччатҳо барои ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) шахси ҳуқуқӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 260¹ КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: пешниҳоди ҳуччати тасдиқкунандаи шахсият ё додани ваколатнома, агар ин ҳаракатҳо барои ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) шахси ҳуқуқӣ бо мақсади содир намудани як ё якчанд ҷиноятҳо вобаста ба амалиёти молиявӣ ва ё аҳдҳо бо маблағи пулӣ ё дигар молу мулк содир шуда бошанд.

Дар қисми 2 моддаи 260¹ КҶ ҚТ ҳолати вазнинкунандаи ҷинояти мазкур муқаррар гардидааст: соҳиб шудан ба ҳуччати тасдиқкунандаи шахсият ё истифодаи маълумоти шахсӣ, ки бо роҳи ғайриқонунӣ ба даст оварда шудаанд, агар ин кирдорҳо барои ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) шахси ҳуқуқӣ бо мақсади содир намудани як ё якчанд ҷиноятҳо вобаста ба амалиёти молиявӣ ё аҳдҳо бо маблағи пулӣ ё дигар молу мулк содир шуда бошанд.

Ин модда низ ба ҚТ нав дар натиҷаи инкишоф ёфтани муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ ва пайдо шудани тарзҳои нави содиршавии ҷиноят дар ин ҷодда ворид карда шудааст. Дар моддаи мазкур ду намуди мустақили ҷиноят пешбини карда шудааст, ки аз як дигар вобаста ба тарафи субъективӣ ва субъекташон фарқ мекунанд, ки қисми якум бо ихтиёри худӣ шахси дорандаи ҳуччати тасдиқкунандаи шахсияташ содир карда мешавад ва қисми дуюм бошад бидуни ихтиёри ӯ содир карда мешавад.

Истифодаи ғайриқонуни ҳуччатҳо барои ташкил кардани шахси ҳуқуқӣ дар он зоҳир мегардад, ки дар қонунгузорию

Ҷумҳурии Тоҷикистон тарз, рӯйхати ҳуҷҷатҳои лозима ва талаботи онҳо барои ташкили қонунии шахси ҳуқуқӣ пешбинӣ карда шудааст, лекин шахси ҷинояткор бошад роҳи пешбиникардаи қонунгузорино интиҳоб накарда, бо мақсади амалӣ кардани нияти ғаразнокӣ худ роҳи ғайриқонуниро пеша мекунад.

Объекти ҷинояти мазкур ин тартиби қонунан ташкил кардани шахси ҳуқуқӣ ва амали кардани контрол аз болои ғаёлияти он мебошад. Дар натиҷаи содир намудани ҷинояти мазкур он тартибе, ки аллакай дар қонунгузори муайян карда шудааст вайрон карда мешавад. Бояд қайд намуд, ки ташкилдихии шахси ҳуқуқӣ дар асоси Кодекси маданият ва Қонуни ҚТ "Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ" аз 19.05.2009 сураат мегирад. Назорати давлатӣ аз болои ғаёлияти онҳо бошад, тибқи дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ сураат мегирад.

Тарафи объективии ҷинояти дар қисми 1 моддаи 260¹ КҶ ҚТ пешбини карда шуда кирдор дар шакли ҳаракати ғаёл содир карда мешавад. Ин ҳаракат ғаёл дар ҷунин намуд зоҳир мегадарад:

1) аз ҷониби худӣ шаҳрванд пешниҳод кардани ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияташ. Тибқи Қонуни ҚТ "Дар бораи ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи шахсияти" аз 26.07.2014 сол – ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсият – санади намунааш тасдиқшуда, ки дар он иттилоот дар бораи маълумоти фардии шахси воқеӣ сабат шудааст ва он имкон медиҳад, ки шахсият ва вазъи ҳуқуқии соҳиби он бо мақсади айнияткунонии шахсият муқаррар карда шаванд.

Ба ин намуди ҳуҷҷатҳо дохил мешавад: шиносномаи шаҳрванди ҚТ; шиносномаи дипломатии шаҳрванди ҚТ; шиносномаи хизмати шаҳрванди ҚТ; шиносномаи умумишаҳрвандии хориҷии шаҳрванди ҚТ; шиносномаи шаҳрванди хориҷӣ; шаҳодатномаи шахси бешаҳрванд; шаҳодатномаи муваққатии панохҷӯянда; шаҳодатномаи гуреза; шаҳодатномаи таваллуд; шаҳодатномаи бозгашт ба ҚТ; гувоҳномаи иқомат барои шаҳрванди хориҷӣ дар ҚТ; гувоҳномаи иқомат барои шахси бешаҳрванд дар ҚТ; ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияти хизматчиӣ ҳарбӣ.

2) Додани ваколатнома ба шахси дигар – мутобиқи моддаи 202 Кодекси маданият ҚТ – ваколатнома аз ҷониби як шахс ба шахси дигар додани ваколати хаттӣ барои намоёндагӣ дар назди шахси сеюм доништа мешавад.

Ваколатдиханда метавонад ваколатномаро барои аҳд бастанӣ намоёнда бевосита ба шахси сеюми дахлдор диҳад ва намоёнда аз номи ваколатдиханда ба манфиати худ аҳд баста наметавонад.

Бояд қайд кард, ки ин ду ҳаракат аз ҷониби худӣ шахс барои ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) шахси ҳуқуқӣ бо мақсади содир намудани як ё якчанд ҷиноятҳо вобаста ба амалиёти молиявӣ

ва ё ахдҳо бо маблағи пулӣ ё дигар молу мулк содир шуда бошанд, равона карда шуда бошад.

Ба сифати предмети ҷинояти мазкур ин ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияти шахрванд ё ваколатномаи додаи ӯ ба шахси дигар барои ташкил кардани чунин шахси ҳуқуқӣ баромад мекунад.

Таркиби ҷинояти дар қисми 1 моддаи 260¹ КҶ ҚТ оварда шуда аз рӯйи сохти диспозитсияи он ба таркиби расмӣ тааллуқ дорад, яъне ҷинояти мазкур аз лаҳзаи пешниҳоди ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсият ё додани ваколатнома, агар ин ҳаракатҳо барои ташкили (таъсиси, азнавташкилдиҳии) шахси ҳуқуқӣ бо мақсади содир намудани як ё якчанд ҷиноятҳо вобаста ба амалиёти молиявӣ ва ё ахдҳо бо маблағи пулӣ ё дигар молу мулк содир шуда бошанд, новобаста аз оқибати он хотима ёфта дониста мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур бо қасди бевосита содир карда мешавад, яъне шахси гунаҳгор мефаҳмад, ки ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияти худ ё ваколатнома ба дигар шахс барои ташкили шахси ҳуқуқӣ ба номи худ медиҳад ва ин шахси ҳуқуқӣ бо мақсади содир намудани як ё якчанд ҷиноятҳо вобаста ба амалиёти молиявӣ ва ё ахдҳо бо маблағи пулӣ ё дигар молу мулк, ташкил карда шудааст ва хоҳони он мебошад. Аломати дигари тарафи субъективи ҷинояти дар моддаи 260¹ КҶ ҚТ ин ангезаи ҷиноят шуда метавонад, лекин дар ин модда шарт нест он ғаразнок бошад ва барои бандубаст аҳаммият надорад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси мукаллафи ба синну соли 16 расида шуда метавонад.

Дар қисми 2-юми моддаи 260¹ КҶ ҚТ бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ нисбати шахсе пешбини карда шудааст, ки ӯ барои ташкил кардани шахси ҳуқуқӣ бо мақсади содир намудани як ё якчанд ҷиноятҳо вобаста ба амалиёти молиявӣ ва ё ахдҳо бо маблағи пулӣ ё дигар молу мулк, ба ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияти дигар нафар ё маълумоти шахси дигар нафар, ки бо роҳи ғайриқонунӣ ба даст овардааст, соҳиб шуда онро ба шахсони ташкилкунандаи чунин шахси ҳуқуқӣ медиҳад. Бояд қайд намуд, ки тибқи эзоҳи дар моддаи мазкур нишондода шуда таҳти мафҳуми соҳиб шудан ба ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсият дар асоси музднок ё ройгон ба даст овардани он, азониҳудкунии ҳуҷҷати ёфтшуда ё тасарруфшудаи тасдиқкунандаи шахсият, инчунин бо роҳи фиреб ё сӯйистифода аз боварӣ соҳиб шудан ба он фаҳмида мешавад. Яъне шахсе, ки аз номи таввасути ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияташ шахси ҳуқуқӣ ташкил карда шудааст, оид ба ин хабар надорад ва аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод мебошад. Дар сурати хабар доштаниш бо қисми якуми ҳамин модда ба ҷавобгарии ҷиноятӣ ҷалб карда мешавад.

Таркиби ҷинояти дар қисми 2 моддаи 260¹ КҶ ҚТ оварда шуда аз рӯи сохти диспозитсияи он ба таркиби расмӣ тааллуқ дорад, яъне ҷинояти мазкур аз лаҳзаи соҳиб шудан ба ҳуччати тасдиқкунандаи шахсият ё истифодаи маълумоти шахсӣ, ки бо роҳи ғайриқонунӣ ба даст оварда шудаанд, агар ин кирдорҳо барои ташкили (таъсиси, азнавташкилдихии) шахси ҳуқуқӣ бо мақсади содир намудани як ё якчанд ҷиноятҳо вобаста ба амалиёти молиявӣ ё аҳдҳо бо маблағи пулӣ ё дигар молу мулк содир шуда бошанд, новобаста аз оқибати он хотима ёфта дониста мешавад.

Тарафи субъективии ин қисм низ гуноҳ дар шакли қасди бевоҳида ва мақсади муайян содир карда мешавад, ки он мақсад метавонад ғаразнок бошад.

Субъекти ҷинояти дар қисми 2 моддаи 260¹ КҶ ҚТ оварда шуда низ шахси мукаллафи ба синну соли 16 расида шуда метавонад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 260¹ КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Бақайдгирии аҳди ғайриқонунӣ бо замин

Бақайдгирии аҳди ғайриқонунӣ бо замин ҳамчун ҷиноят дар моддаи 261 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: дидаю дониста ба қайд гирифтани аҳди ғайриқонунӣ бо замин, таҳриф намудани маълумоти баҳисобгирии Кадастри давлатии замин, ҳамчунин қасдан кам кардани андозаи пардохтҳо барои замин, агар ин кирдорҳо бо ғараз ё дигар манфиатҳои шахсӣ аз ҷониби шахси мансабдор бо истифода аз мақоми хизматӣ анҷом дода шуда бошад.

Объекти ҷинояти бақайдгирии аҳди ғайриқонунӣ бо замин – муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки ба таъмини қонунии муомилоти замин равона карда шудаанд, шуда метавонанд.

Предмети ҷинояти бақайдгирии аҳди ғайриқонунӣ бо замин, замин мебошад. Чунки ҳамагуна кирдорҳои, ки дар ин модда пешбинӣ гардидааст, вобаста ба замин ё нисбати замин содир карда мешавад⁷⁹.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар кирдорҳои зерин ифода меёбанд: а) дидаю дониста бақайд гирифтани аҳди ғайриқонунӣ бо замин; б) таҳриф намудани иттилооти баҳисобгирии Кадастри давлатии замин; в) қасдан кам кардани андозаи пардохтҳо барои замин.

⁷⁹ Уголовное право. Особенная часть / Под ред. Л.Д. Гаухмана и С.В. Максимова. М., 2004. С. 242-243.

Бақайдгирии аҳдҳо бо замин он вақт ғайриқонунӣ эътироф мешавад ва аломати тарафи объективии ҷинояти мазкурро ташкил медиҳад, ки агар чунин амалиёт меъёрҳои амалкунандаи қонунгузорӣ оид ба заминро вайрон кунанд. Масалан: бақайдгирии аҳд:

а) хангоми ба шаҳрвандони хориҷӣ ё шахсони ҳуқуқии хориҷӣ додани қитъаҳои замин, ки ба категорияи ҳудудҳои махсус хиф-зшаванда мансубанд;

б) хангоми мавҷуд набудани қарори мақомоти дахлдори ҳокимияти иҷроия оид ба ҷудо кардани қитъаи замин;

в) хангоми тағйир додани таъйиноти мақсадноки қитъаи замин;

г) хангоми дар мақомоти дахлдор вучуд доштани ҳуччатҳое, ки оид ба ҷой доштани баҳс дар бораи мансубияти чунин қитъаи замин шаҳодат медиҳанд;

д) хангоми ба амал баровардани аҳди қалбақӣ, ки бо мақсади рӯйпӯш намудани аҳди дигар баста шудааст ва ғ.

Мутобиқи моддаи 61 Кодекси замин кадастри давлатии замин ягонагии ҷудонашавандаи системаи автоматикунонидаи маълумоти кадастри замин ва раванди кадастри замин мебошад. Кадастри давлатии замин маълумоти оид ба ташкили истифодаи дурусту ҳифзи замин, ба низом овардани муносибатҳои вобаста ба замин, асоснок кардани андозаи пардохти пули замин, танзими замин ва арзёбии фаъолияти хоҷагидориро дар бар мегирад. Вай яке аз самтҳои идоракунии фонди давлатии замини ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад.

Кадастри давлатии замин бо системаи ягонаи дар ҷумҳурӣ буда аз ҳисоби воридшавии пули замин аз тарафи мақоми давлатии заминсозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти он дар маҳалҳо бурда мешавад. Таҳриф намудани маълумоти баҳисобгирии кадастри замин тавасути ворид намудани маълумот чунин маъно дорад, ки ба ҳуччатҳои кадастрӣ маълумот нодуруст (бардурӯғ) ворид карда мешаванд, ки ба вазъияти воқеӣ мувофиқат намеkunанд. Хавфнокии чунин кирдор пеш аз ҳама дар он ифода мегардад, ки дар асоси чунин маълумоти нодуруст (бардурӯғ) мумкин аст қарорҳои ғайриқонунӣ нисбат ба қитъаҳои замин қабул карда шаванд.

Қасдан кам кардани андозаи пардохтҳо барои замин чунин кирдорҳое мебошад, ки натиҷаи он ба кам кардани ставкаҳои андозаи замин, кам намудани пардохти иҷорапулии замин, кам намудани нархи нормативии замин, пешкаш намудани имтиёзҳои ғайриқонунӣ оид ба пардохти андозаи замин, ғайриқонунӣ озод намудан аз пардохти андозаи замин ва ғ. оварда мерасонад.

Таркиби ҷинояти таҳлилшаванда расмӣ буда, аз лаҳзаи содир намудани яке аз се кирдорҳои дар диспозитсияи он пешбинишаванда хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии бақайдгирии аҳди ғайриқонунӣ бо замин бо қасди бевосита ифода меёбад. Гунаҳгор дарк мекунад, ки бо кирдорҳои худ дидаю доништа аҳди ғайриқонунӣ бо заминро бақайд мегирад ё маълумоти баҳисобгирии кадастри давлатии заминро таҳриф менамояд ё барқасдона андозаи пардохтҳо барои заминро кам мекунад ва хоҳони фаро расидани оқибати он мебошад.

Аломати ҳатмии тарафи субъективии ин ҷиноят ангезаи содир намудани он мебошад, ки он дар шакли ғараз ё дигар манфиати шахсӣ зоҳир мегардад.

Бо ғараз содир намудани кирдорҳои номбаршуда маънои онро дорад, ки шахси мансабдор тавасути дидаю доништа бақайд гирифтани аҳди ғайриқонунӣ бо замин, таҳриф намудани маълумоти баҳисобгирии Кадастри давлатии замин, ҳамчунин қасдан кам кардани андозаи пардохтҳо барои замин кӯшиши ба даст овардани ғоидаи хусусияти моддидоштаро мекунад.

Дигар манфиати шахсӣ мумкин аст дар кӯшиши шахси мансабдор дар ба даст овардани ғоидаҳои хусусияти ғайримоддидошта, кареризм, хешутаборчигӣ, ба даст овардани ягон намуди хизматрасонӣ, пинҳон намудани бесалоҳиятии худ ва ғ. ифода меёбад.

Субъекти ҷинояти таҳлилшаванда махсус мебошад. Ба сифати шахси мансабдор мутобиқи эзоҳи моддаи 314 КҶ ҚТ шахсе дар назар дошта шудааст, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо вақолати махсус вазифаи намояндаи ҳокимиятро ба ҷо меоварад ё вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмуриро хоҷагидориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ инчунин дар Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар кӯшунҳо ва ҷузъу томҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 261 КҶ ҚТ муқарраргардида: начандон вазнин.

Қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда

Қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда ҳамчун ҷиноят дар моддаи 262 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм ва 9 қисм эзоҳ иборат мебошад: анҷом додани амалиёти молиявӣ ё аҳдҳои дигар бо маблағҳои пулӣ, қоғазҳои қиматнок ё молу мулкҳои дигар, ки баръало даромадҳои бо

роҳи ҷиноят бадастовардашуда мебошанд, бо мақсади рӯйпӯш ва пинҳон намудани сарчашмаи ба даст овардани ин молу мулк ва ё мусоидат намудан ба ҳар гуна шахсе, ки дар содир намудани ҷинояти асосӣ иштирок намудааст, то ки ӯ тавонад аз ҷавобгарӣ барои кирдорҳои содирнамудааш саркашӣ намояд, инчунин рӯйпӯш ё пинҳон кардани хусусияти асли, маҳалли ҷойгиршавӣ, тарзи ихтиёрдорӣ, ҷойивазкунӣ, ҳуқуқ ба молу мулк ё мансубияти он, ҳамчунин ба даст овардан, соҳибӣ кардан, истифода бурдан ё ихтиёрдорӣ чунин молу мулк

Мубориза алайҳи қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоваршуда дар шароити муосир яке аз масоили мубрами рӯз мебошад. Ин зухурот яке аз ҷиноятҳои байналмилалӣ хусусияти трансмиллидошта буда, зарурати криминализатсия намудани он аз як қатор санадҳои байналмилалӣ, ба монанди Конвенсияи СММ оид ба мубориза алайҳи муомилоти ғайриқонунии моддаҳои нашъадор ва воситаҳои психиотропӣ аз 19 декабри соли 1988, Конвенсияи СММ оид ба мубориза бар зидди ҷинояткории муташаққили трансмиллӣ аз 15 ноябри соли 2000 ва Конвенсияи СММ оид ба мубориза бар зидди коррупсия аз 3 октябри соли 2003, ба миён омад.

Объекти ин ҷиноят – муносибатҳои ҷамъиятӣ дар самти ба амал баровардани ғайриқонунии қонунии иқтисодӣ, махсусан ғайриқонулияти соҳибкорӣ баромад мекунад⁸⁰.

Предмети моддаи 262 КҶ КҶ ин маблағҳои пулӣ, қоғазҳои қиматнок ё дигар молу мулкӣ шуда метавонад.

Маблағҳои пулӣ-ин асъоре, ки дар шакли билетҳои бонкии (пули қоғазӣ) Бонки миллии Тоҷикистон ва тангаҳо дар муомилот қарор дорад, ҳамчунин асъори хориҷӣ, аломатҳои пулӣ дар шакли билетҳои бонк, пули қоғазӣ ва тангаҳо, ки дар муомилот қарор доранд ва воситаҳои қонунии пардохт дар давлати дахлдор мебошанд, инчунин аломатҳои пулӣ, ки аз муомилот гирифта шудаанд ё гирифта мешаванду вале қобили ивазкунӣ ҳастанд.

Қоғазҳои қиматнок. Мутобиқи моддаи 157 Кодекси маданӣ қоғазҳои қиматнок ҳуҷҷате мебошад, ки бо риояи шакли муқарраргардида ва реквизитҳои ҳатмӣ ҳуқуқи молу мулкӣ тасдиқ менамояд, ки татбиқ ё гузашт кардани онҳо танҳо дар сурати нишон додани он имконпазир аст. Ба қоғазҳои қиматнок инҳо дохил мешаванд: вомбарг, вексел, чек, сертификати бонкӣ, коносамент, саҳмия ва ҳуҷҷатҳои дигаре, ки мутобиқи санади қонунгузорӣ дар

⁸⁰Сафаров А.И. Уголовная ответственность за легализацию (отмывание) денежных средств либо иного имущества, полученных противозаконным путем (по материалам Республики Таджикистан): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2011. С. 19.

бораи коғазҳои қиматнок ё мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи онҳо ба ҷумлаи коғазҳои қиматнок мансуб доништа шудаанд.

Дигар молу мулк. Аз нуқтаи назари он ки маблағҳои пулӣ ва коғазҳои қиматнок ба молу мулки манқул дохил мешаванд, қонунгузор дар зери мафҳуми “дигар молу мулк” дар моддаи 262 КҶ молу мулки ғайриманқулро дар назар дорад. Мутобиқи моддаи 138 Кодекси маданияи ҚТ молу мулки ғайриманқул объектҳои мебошанд, ки интиқолашон бидуни расонидани зиёни воқеии беҳисоб ба таъйиноташон имконнопазир аст. Маслан, бино (истиқоматӣ ва ғайриистиқоматӣ), иншоот ва объектҳои сохтмони нотаом, ниҳолҳои бисёрсола ва молу мулки дигаре, ки бо замин алоқамандии мустақкам доранд. Ба молу мулки ғайриманқул инчунин киштиҳои ҳавоӣ ва баҳрӣ, киштиҳои дар дохили кишвар шиноқунанда, объектҳои қайҳон, ки мувофиқи санадҳои қонунгузори ашёи дигарро низ ба ҷумлаи молу мулки ғайриманқул нисбат додан мумкин аст, дохил мешаванд, ки бояд ба қайди давлатӣ гирифта шаванд. Ашёе, ки ба молу мулки ғайриманқул дохил намешавад, аз ҷумла пул ва коғазҳои қиматнок, манқула доништа мешавад.

Тарафи объективии моддаи 262 КҶ ҚТ дар анҷом додани амалиёти молиявӣ ё дигар аҳдҳо бо маблағҳои пулӣ, коғазҳои қиматнок ё дигар молу мулке, ки баръало бо роҳи ҷиноят ба даст оварда шудаанд, зоҳир мегардад.

Аҳд – ин чунин амали шахсони воқеӣ ё ҳуқуқӣ аст, ки ба муқаррар намудан, тағйир додан ё қатъ намудани ҳуқуқу уҳдадорихи маданӣ равона гардидааст.

Амалиёти молиявӣ ин аҳде мебошад, ки предмети онро маблағҳои пулӣ ё коғазҳои қиматнок ташкил мекунад.

Тарафи субъективии қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят ба даст овардашуда бо қасди бевосита ва мақсади махсус зоҳир мегардад. Бо қасди бевосита содир гардидани ҷинояти таҳлилшаванда истифодаи истилоҳи “баръало” дар диспозитсияи моддаи 262 КҶ ҚТ шаҳодат медиҳад. Мақсади қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят ба даст овардашуда махфӣ нигоҳ доштан ё пинҳон намудани хусусияти асли, манбаъ, маҳалли қойгиршавӣ, тарзи ихтиёрдорӣ, аз ҷо ба ҷо гузаронидан, тааллуқдорӣ ё ҳуқуқи молиқият, инчунин намуди қонунӣ додан ба соҳибӣ, истифодабарӣ ва ихтиёрдории ин маблағҳои пулӣ, коғазҳои қиматнок ё дигар молу мулк ифода мегардад.

Субъекти қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят ба даст овардашуда шахси муқаллафи ҷисмонии ба синни 16 расида шуда метавонад. Ба сифати субъекти ин ҷиноят ҳам шахсе, ки бевосита дар натиҷаи содир намудани ҷиноят даромад ба даст оварда, баъдан бо роҳи анҷом додани амалиёти молиявӣ ё дигар аҳдҳо ба

даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастовардаашро қонунӣ мегардонад (шакли қонунӣ мебахшад) ва ҳам шахсе, ки дар содир намудани ҷинояти асосӣ, ки дар натиҷаи содири он даромад ба даст оварда шудааст, иштирок накарда, вале дида дониста ба қонунигардонии даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастовардаи дигар шахс муосидат мекунад.

Ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунанда дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 262 КҶ пешбинӣ гардидаанд:

- қисми 2:

а) тақроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

в) аз ҷониби шахс бо истифода аз мақоми хизматӣ;

г) ба миқдори калон содир шуда бошад.

- қисми 3: кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуоми ҳамин модда, агар:

а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил ё иттиҳоди ҷиноятӣ (ташкилоти ҷиноятӣ);

б) ба миқдори махсусан калон содир шуда бошанд.

Дар эзоҳи 1 моддаи 262 шакли махсус озод қардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ бо сабаби пушаймонӣ аз кирдор пешбинӣ гардидааст. Мутобиқи он шахсе, ки дар қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда иштирок кардааст, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҳамин кирдор озод қарда мешавад, агар ӯ пас аз содир намудани ҷиноят ихтиёри омада, ба гуноҳи худ иқрор шуда, ба ошкор намудани ҷиноят ғаълолона мусоидат кунад ва (ё) ихтиёран даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастовардаашро сӯприда бошад.

Вале дар қисми 3 эзоҳ ба моддаи 262 КҶ меъёри муурофиавӣ пешбинӣ гардидааст, ки мувофиқи он маблағҳои пулӣ, қоғазҳои қиматнок ва дигар молу мулк, ки бо роҳи ҷиноят ба даст оварда шудаанд, бо тартиби пешбининамудаи моддаи 78 Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мусодира қарда мешаванд. Ин ҳолат ба вайрон қардани низоми қонунгузории ҷиноятӣ, ки он қонунгузории моддӣ мебошад, оварда мерасонад. Моддаи 78 Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ механизми далели шайъӣ эътироф намудани маблағҳои пулӣ ё дигар молу мулкро муқаррар намуда, ба ғайри давлат ё дигар соҳибмулкони гузаронидани онҳоро низ пешбинӣ кардааст. Ҳамин тавар, иловатан пешбинӣ намудани он дар қонунгузории ҷиноятӣ зарурат надорад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 262 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1, 2 ва 3 вазнин.

Фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ

Фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 263 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: татбиқи фаъолияти бонкӣ (амалиёти бонкӣ) бидуни бақайдгирӣ ё иҷозатномаи махсус (литсензия) дар ҳолатҳое, ки чунин иҷозатнома ҳатмӣ мебошад, ё бо вайрон кардани шартҳои литсензиякунонӣ, агар ин кирдор бо ба даст овардани даромад ба миқдори калон вобаста бошад ё ба манфиати шахрванд, ташкилотҳои тижоратӣ ё ғайритижоратӣ ё давлат ба миқдори калон зарар расонида бошад.

Фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ яке аз намудҳои соҳибқориҳои ғайриқонунӣ мебошад. Вале вобаста ба хусусият ва дараҷаи ба ҷамъият хавфнокии фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ қонунгузоронро ба таври алоҳида чун ҷиноят муқаррар намудааст.

Фаъолияти бонкӣ дар Тоҷикистон бо як қатор санадҳои қонунгузорӣ, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” аз 19 майи 2009, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” аз 28 июни соли 2011, Қонуни ҚТ “Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ” аз 22-юми июни соли 2023 ва дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ба танзим дароварда мешавад.

Объекти ҷинояти фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ – муносибатҳои ҷамъияте мебошанд, ки фаъолияти бонкҳо ва ё дигар ташкилотҳои қарзиро ҷиҳати ба амал баровардани фаъолияти бонкӣ ба танзим медарорад.

Тарафи объективии фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ дар кирдорҳои зерин зоҳир мегардад:

1. Татбиқи фаъолияти бонкӣ (амалиёти бонкӣ) бидуни бақайдгирӣ ё иҷозатномаи махсус (литсензия) дар ҳолатҳое, ки чунин иҷозатнома ҳатмӣ мебошад;
2. Вайрон кардани шартҳои литсензиякунонӣ.

Барои фаро расидани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ ба ғайр аз кирдорҳои номбаршудаи тарафи объективии фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ, зарур аст, ки ин кирдорҳо бо ба даст овардани даромад ба миқдори калон вобаста бошад ё ба манфиати шахрванд, ташкилотҳои тижоратӣ ё ғайритижоратӣ ё давлат ба миқдори калон зарар расонида бошад.

Фаъолияти бонкӣ – ин аз ҷониби ташкилотҳои қарзӣ анҷом додани амалиёти бонкӣ ва аҳдҳое, ки дар қонунгузориҳои фаъолияти бонкҳо ва ташкилотҳои қарзиро танзимкунанда пешбинӣ гардидааст. Ба фаъолияти бонкӣ он намуди фаъолиятҳое (амалиёте) тааллуқ доранд, ки амалӣ гардидани онҳо мумкин аст, танҳо баъд аз

бақайдгирии муассисаи кредитӣ ва гирифтани иҷозатномаи Бонки миллии мутобиқи нишондоди қонунҳои ҷумҳурӣ ва санадҳои меъёрии Бонки миллии сурат гирад. Мутобиқи қонунгузори Тоҷикистон барои машғул шудан ба фаъолияти бонкӣ тавасути ба амал баровардани амалиётҳои бонкӣ зарур аст, ки аввалан ташкилоти қарзӣ бақайд гирифта шавад.

Мутобиқи моддаи 6 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” аз 19 майи соли 2009, тартиби таъсиси ташкилоти қарзӣ бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд” ва қонунҳои дигар бо назардошти муқаррароти Қонуни мазкур муайян карда мешавад. Бонкҳо, ба истиснои бонки давлатӣ, дар шакли ҷамъияти саҳомӣ таъсис меёбанд. Бақайдгирии давлатии ташкилотҳои қарзӣ тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон” аз 28 июни соли 2011 Бонки миллии Тоҷикистонро мақоми танзим ва назорати фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ муқаррар намуда, муқаррар менамояд, ки он дорои ҳуқуқи истисноии танзим ва назорати фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ мебошад. Бо ин мақсад Бонки миллии Тоҷикистон ба ташкилотҳои қарзӣ иҷозатнома медиҳад, онҳоро дар феҳристи бақайдгирӣ сабт мекунад, стандартҳои назорати фаъолияти онҳоро таҳия намуда, тартиби татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва тавсияҳои худро муқаррар менамояд.

Фаъолияти бонкӣ ба чунин намудҳои фаъолияти махсус дохил мешавад, ки барои амалӣ кардани иҷозатнома лозим аст. Мутобиқи моддаи 7 Қонуни ҚТ “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” аз 19 майи соли 2009, фаъолияти бонкӣ дар ҚТ дар асоси иҷозатнома барои анҷом додани фаъолияти бонкӣ амалӣ мегардад. Иҷозатнома бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни мазкур аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон ба ташкилотҳои қарзӣ дар шакли хаттӣ, бемуҳлат ва бе ҳуқуқи ба шахси дигар воғузур кардани он дода мешавад. Ташкилотҳои қарзӣ аз лаҳзаи гирифтани иҷозатнома ҳуқуқи анҷом додани фаъолияти бонкиро пайдо мекунанд.

Шакли дуҷуми ба амалбарории фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ ин татбиқи фаъолияти бонкӣ бо вайрон кардани шартҳои литсензиякунонӣ мебошад. Мувофиқи санадҳои дар боло номбаршудаи қонунгузорӣ дар литсензия ҳамаи амалиётҳои бонкие, ки шахс барои татбиқ кардани он ҳуқуқ дорад, нишон дода мешавад. Бинобар ин, агар шахс он амалиёти бонкиеро иҷро намояд, ки дар

литсензия пешбинӣ нашудааст ё талаботи санадҳои меъёрии Бонки миллии Тоҷикистон, ки фаъолияти бонкиро танзим менамоянд, иҷро накунад, он гоҳ, чунин кирдорҳо аломати зикршудаи тарафи объективии ин ҷинояти фаъолияти ғайриқонунии бонкиро ташкил медиҳад.

Чи хеле дар боло зикр кардем, барои ҷавобгарии ҷинояти фаро расидан барои фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ зарур аст, ки ин кирдор бо ба даст овардани даромад ба миқдори калон вобаста бошад ё ба манфиати шахрванд, ташкилотҳои тичоратӣ ё ғайритичоратӣ ё давлат ба миқдори калон зарар расонида бошад. Мутобиқи эзоҳи моддаи 263 КҶ ҚТ даромад ё зарар ба миқдори калон чунин даромад ё зарарест, ки маблағи он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҳадди ақал як ҳазор маротиба ва даромади махсусан калон аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо се ҳазор маротиба зиёдтар мебошад.

Тарафи субъективии ҷинояти таҳлилшаванда ҳам дар қасди бевосита ва ҳам дар қасди бавосита зоҳир мегардад. Гунаҳгор дарк мекунад, ки фаъолияти бонкиро (амалиёти бонкӣ) бидуни бақайдгири ё иҷозатномаи махсус (литсензия) дар ҳолатҳое, ки чунин иҷозатнома ҳатмӣ мебошад, ё бо вайрон кардани шартҳои литсензиякунонӣ ба амал мебарорад, фаро расидани оқибат ё ногузириии онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад (қасди бевосита) ё фаро расидани оқибатро нахоста, вале дидаву дониста ба ин оқибатҳо роҳ медиҳад, ё ба онҳо безъатиноён муносибат мекунад.

Субъекти ин ҷиноят шахси мукаллафи ҷисмонии ба синну соли 16 расида шуда метавонад.

Аломатҳои бандубастшавандаи ҷинояти фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ дар қисми 2 моддаи 263 КҶ пешбинӣ гардидааст. Инҳо аз ҷониби гурӯҳи муташаккил, бо ба даст овардани даромад ба миқдори махсусан калон, аз ҷониби шахсе, ки қаблан барои фаъолияти ғайриқонунии бонкӣ ё соҳибқории ғайриқонунӣ судшуда содир гардида бошад, мебошанд.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 263 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 миёна.

Маҷбур кардан ба баستاني аҳд ё ба саркашӣ кардан аз баستاني он

Маҷбур кардан ба баستاني аҳд ё ба саркашӣ кардан аз баستاني он ҳамчун ҷиноят дар моддаи 267 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Маҷбур кардан ба баستاني аҳд ё ба саркашӣ кардан аз баستاني он – ин маҷбур кардан ба баستاني аҳд ё ба саркашӣ кардан аз ба-

стани он бо таҳдиди истифодаи зӯроварӣ, несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр, ҳамчунин паҳн намудани маълумоте, ки чабрдида мехоҳад онро ниҳон дорад (дар ҳолати набудани аломатҳои тамаъҷӯӣ) мебошад.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъияти ташкил мекунад, ки барои таъмини озодии ирода ва изҳори озодонаи он ҳангоми бастанӣ аҳд ё саркашӣ намудан аз бастанӣ он равона карда шудааст.

Тарафи объективии ҷиноятро кирдорҳои, ки ба маҷбур намудан ба бастанӣ аҳд ё саркашӣ намудан аз бастанӣ он ташкил мекунад. Тарзи содир намудани ҷиноят аломати ҳатмии тарафи объективии ин ҷиноятро ташкил мекунад, ки он дар шакли таҳдиди истифодаи зӯроварӣ, несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр, ҳамчунин паҳн намудани маълумоте, ки чабрдида мехоҳад онро ниҳон дорад, муқаррар карда шудааст.

Таҳдиди истифодаи зуроварӣ – ин ҳангоми иҷро накардани талаботи ҷиҳати бастанӣ аҳд ё саркашӣ намудан аз бастанӣ он таҳдиди куштан, расонидани зарари гуногун ба саломатӣ мебошад.

Таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк ин таҳдиди пурра ё қисман нобуд сохтани сифати қоньқунандаи истеъмолии молу мулк мебошад.

Таҳдиди паҳн намудани маълумотин таҳдиди ба дигарон расонидани маълумоти дуруст ё бардурӯғест, ки чабрдида онро аз дигарон махфӣ нигоҳ дошта, паҳн намудани он ба обрӯ ва эътибори чабрдида ё наздикони ӯ зарари ҷиддӣ мерасонад.

Тарафи субъективии ҷиноят бо қасди бевосита содир мешавад. Гунаҳгор дарк мекунад, ки шахси дигарро ба бастанӣ аҳд ё саркашӣ намудан аз бастанӣ аҳд маҷбур намуда, хоҳони содир намудани он мебошад.

Субъекти ҷиноятро шахси ҷисмонии муқаллафи ба синну соли 16-сола расида ташкил мекунад.

Қисми дуюми моддаи 267 ҳолатҳои вазнинқунандаи ин ҷиноятро дар шакли зайл нишон медиҳад:

- а) такроран;
- б) бо истифодаи зӯроварӣ;
- в) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шуда бошад;
- г) ба чабрдида ба миқдори калон зарар расонида бошад.

Истифодаи зуроварӣ ҳангоми маҷбур кардан ба бастанӣ аҳд ё саркашӣ кардан аз бастанӣ он расонидани зарари ҷисмонии дарачаи миёна ё сабук ё лату қубро дар бар мегирад.

Мутобиқи эзоҳи 3 моддаи 260 КҶ ба чабрдида расонидани зарари калон дар натиҷаи маҷбур кардан ба бастанӣ аҳд ё ба сар-

кашӣ кардан аз бастани он чунин зараре ҳисобида мешавад, ки аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо панҷсад маротиба зиёд бошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 267 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Ҳаракати ғайриқонунӣ ҳангоми муфлисшавӣ

Ҳаракати ғайриқонунӣ ҳангоми муфлисшавӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 269 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад: пинҳон кардани молу мулк ё уҳдадорихоӣ молу мулкӣ, маълумот дар бораи молу мулк, миқдори он, маҳалли ҷойгиршавӣ ё дигар маълумот оид ба молу мулк, ба ихтиёри дигар кас вогузоштани молу мулк, бегона кардан ё несту нобуд кардани молу мулк, ҳамчунин пинҳон, несту нобуд ё таҳриф кардани асноди муҳосибавӣ ё дигар асноди баҳисобгирии бухгалтерӣ, ки фаъолияти иқтисодиро дар бар мегиранд, агар ин кирдор аз ҷониби роҳбар ё молики ташкилоти қарздор ё соҳибқори инфиродӣ ҳангоми муфлисшавӣ ё ҳангоми пешбинии муфлисшавӣ содир шуда, ки ба миқдори калон зарар расонида бошад.

Муфлисшавӣ бояд бо риояи шарт ва талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин соҳа гузаронида шавад. Риоя накардани ин талабот ба оқибатҳои гуногун оварда мерасонад. Яке аз воситаҳои таъмини қонуният дар муносибатҳои муфлисшавӣ истифода бурдани имкониятҳои ҷавобгариҳои ҳуқуқӣ, хусусан ҷавобгариҳои ҷиноятӣ мебошад.

Ҷавобгариҳои ҷиноятӣ барои ҷиноятҳое, ки бо муфлисшавӣ алоқаманданд дар моддаҳои 269 (ҳаракати ғайриқонунӣ ҳангоми муфлисшавӣ), 270 (муфлиси бадқасдона), 271 (муфлиси сохта) КҶ ҚТ пешбинӣ карда шудаанд. Ҷиноятҳое, ки бо муфлисшавӣ алоқаманд бештар вақт дар зери муносибатҳои маданӣ-ҳуқуқӣ рӯйпуш шуда ва хусусияти латентиро ба худ касб намудаанд. Ин ҷиноятҳо асосан ба муқобили ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии кредиторон, давлат ва дигар шахсон равона карда шудааст.

Объекти ин ҷиноятҳоро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки вобаста ба амалишавии тартиби қонунии муфлисшавии субъектони фаъолияти соҳибқорӣ бавучуд меоянд, ташкил медиҳад.

Предмети ҷиноят аломати ҳатмии таркиби ҷиноят буда, ба сифати он:

а) молу мулк (молу мулк) – ин маҷмӯи ашё инчунин ҳуқуқҳои молу мулкӣ ва уҳдадорихоӣ субъектони ҳуқуқи маданӣ мебошад;

б) ухдадориҳои молу мулкӣ - ин чунин ухдадориҳои мебошад, аз рӯйи он як шахс (қарздор) бояд ба ғоидаи шахси дигар (кредитор) амали муайянеро анҷом диҳад. Масалан, молу мулкашро ба ӯ диҳад, корро иҷро кунад, пул супорад ва ғайра ё аз иҷрои ягон амал худдорӣ намояд.

Дар Қонуни ҚТ «Дар бораи муфлисшавӣ» на мафҳуми ухдадориҳои молу мулкӣ, балки мафҳуми ухдадориҳои пулӣ истифода шудааст. Мувофиқи Қонуни мазкур ухдадориҳои пулӣ гуфта ухдадориҳои қарздор дар бораи ба кредитор пардохт намудани маблағи муайяни пулӣ, аз рӯйи шартномаи маданияту ҳуқуқӣ ва дигар асосҳои, ки Кодекси маданияту ҚТ пешбинӣ менамояд, фаҳмида мешавад.

в) маълумот дар бораи молу мулк, миқдори он, маҳалли ҷойгиршавӣ ё дигар маълумот оид ба молу мулк;

г) асноди (ҳуччатҳои) муҳосибавӣ – мувофиқан ба Қонуни ҚТ «Дар бораи баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявӣ» аз 25.03.2011 дар зери мафҳуми асноди муҳосибавӣ ҳуччатҳои аввалияи баҳисобгирии муҳосибӣ, сиёсати баҳисобгирӣ, нақшаи ҳисобҳо, ҳисоботи молиявӣ, шартномаҳо ва ҳуччатҳои дигари марбути баҳисобгирии муҳосибӣ ва тартиб додани ҳисоботи молиявӣ ташкилотҳои фаҳмида мешавад.

Ҳуччатҳои аввалияи баҳисобгирӣ – ҳуччатҳои шаҳодатдиҳандаи амалиёт ё рӯйдодҳои ба анҷомрасида ё ҳуқуқи ба анҷом расонидани он дар ҳомилҳои қоғазӣ ва электронӣ, ки дар асоси онҳо баҳисобгирии муҳосибӣ сурат мегирад.

Ҳисоботи молиявӣ маҷмӯи маълумоте, ки ҳолат ва натиҷаи фаъолияти молиявӣ ташкилотҳоро дар асоси нишондодҳои баҳисобгирии муҳосибӣ тибқи стандартҳои байналмилалӣ ё миллии дар бар мегирад.

Сиёсати баҳисобгирӣ – принципҳои дақиқе, ки дар асоси ҳуччатҳои тасдиқнамудаи роҳбарияти ташкилот, маҷмӯи қоидаҳо, усулҳо ва тартиби пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ва тартиб додани ҳисоботи молиявиро тибқи стандартҳои байналмилалӣ ва ё миллии муайян менамояд.

д) дигар асноди баҳисобгирии бухгалтерӣ - ин он ҳуччатҳои муҳосибие мебошанд, ки тартиб додани онҳоро Қонуни ҚТ «Дар бораи баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявӣ» пешбинӣ намуудааст. Лекин, аз рӯйи моҳият ҳуччатҳои баҳисобгирӣ буда, дар онҳо фаъолияти иқтисодии қарздор дарҷ гардидаанд. Ба дигар ҳуччатҳои баҳисобгирии муҳосибӣ метавон расидҳо (квитансияҳо) шартномаҳо, супоришҳо, дафтари бақайдгирии вақти кориро дохил кард.

Тарафи объективии қисми 1 моддаи 269 КҶ ҚТ аз ҳаракатҳои ғайриқонунии иборат мебошад, ки ҳангоми муфлисшавӣ ё ҳангоми пешбини муфлисшавӣ содир шуда ва ба миқдори калон зарар расонидааст.

Ҳаракатҳои дар қисми 1 моддаи 269 КҶ ҚТ пешбинишударо шартан ба панҷ гурӯҳ ва дувоздаҳ намуд ҷудо намудан мумкин аст:

1) гурӯҳи аввал – ин панҷ намуди пинҳонкунӣ (пинҳон кардани молу мулк; пинҳон кардани уҳдадориҳои молу мулкӣ; пинҳон кардани маълумот дар бораи молу мулк, миқдори он, маҳалли ҷойгиршавӣ ё дигар маълумот оид ба молу мулк; пинҳон кардани асноди муҳосибаӣ; пинҳон кардани дигар асноди баҳисобгирии бухгалтерӣ, ки фаъолияти иқтисодиро дар бар мегиранд);

2) гурӯҳи дуввум – ин се намуди несту нобуд кардан (несту нобуд кардани молу мулк; несту нобуд кардани асноди муҳосибаӣ; несту нобуд кардани дигар асноди баҳисобгирии бухгалтерӣ, ки фаъолияти иқтисодиро дар бар мегиранд);

3) гурӯҳи саввум – ин ду намуди таҳриф кардан (таҳриф кардани асноди муҳосибаӣ; таҳриф кардани дигар асноди баҳисобгирии бухгалтерӣ, ки фаъолияти иқтисодиро дар бар мегиранд);

4) гурӯҳи чаҳорум – ин як намуди ба ихтиёри дигар кас вогузоштан (ба ихтиёри дигар кас вогузоштани молу мулк);

5) гурӯҳи панҷум – ин як намуди бегона кардан (бегона кардани молу мулк).

Ҷинояти мазкур дар шароити муфлисшавӣ ё пешбини муфлисшавӣ содир карда мешавад. Шароти яқум ин ҳангоми муфлисшавӣ содир намудани ҳаракатҳои, ки дар диспозитсияи моддаи 269 КҶ ҚТ нишон дода шудааст, мебошад. Муфлисшавӣ – ин аз тарафи қарздор дар ҳаҷми пурра қонеъ карда натавониستاني талаби кредиторон оид ба уҳдадориҳои пулӣ ва иҷро карда натавониستاني уҳдадориҳои ворид намудани пардохти ҳатмӣ мебошад, ки онро суди иқтисодӣ эътироф кардааст ё қарздор қодир набуданаширо эълон намудааст фаҳмида мешавад.

Барои муфлис эътироф намудани шахси ҳуқуқӣ ва соҳибкори инфиродӣ қонунгузор, чунин аломатҳои муфлисшавиро пешбинӣ намудааст:

а) қонеъ карда натавониستاني талаби кредиторон аз рӯйи уҳдадориҳои пули дар ҳаҷми пурра. Яъне уҳдадориҳои пулии қарздор нисбат ба молу мулкаш зиёд буда бинобар ин вазъи молиявӣ ӯ ғайриқаноатбахш аст;

б) иҷро карда натавониستاني пардохтҳои ҳатми дар назди бучет;

в) ичро карда натавонистани ин уҳдадориҳо дар давоми се моҳ аз лаҳзаи эътибор пайдо карданашон;

г) аз тарафи суди иқтисодӣ эътироф намудани муфлисшавӣ.

Инчунин барои муфлис эътироф намудани соҳибкори инфиродӣ қонунгузор як аломати дигарро пешбинӣ кардааст, ки бояд маблағи умумии уҳдадориҳо аз арзиши молу мулки онҳо зиёд бошад.

Шароити дуввум ин пешбинии муфлисшавӣ мебошад. Мафҳуми пешбини муфлисшавӣ дар қонунгузорӣ дода нашудааст. Қонунгузори чиноятӣ пешбини муфлисшавӣ гуфта он ҳолатеро дар назар дорад, ки шахси ҳуқуқӣ ё соҳибкори инфиродӣ дарк мекунад, ки дигар наметавонад уҳдадориҳои худро дар оянда дар назди кредиторон иҷро намояд.

Таркиби чиноят моддӣ буда, аз лаҳзаи расонидани зарари калон хотимаёфта дониста мешавад. Зарар ба миқдори калон чунин зараре ҳисобида мешавад, ки агар он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо аз як ҳазор маротиба зиёд бошад.

Тарафи субъективи чиноят бо гуноҳ дар шакли қасди бевосита шарҳ дода мешавад.

Субъекти чиноят махсус – роҳбар ё молики ташкилоти қарздор ё соҳибкори инфиродӣ, ки ба синни 16 расидаанд, шуда метавонанд. Қайд кардан ба маврид аст, ки содиршавии чинояти мазкур аз ҷониби сармуҳосиб, мудирӣ муваққатӣ, мудирӣ беруна, мудирӣ озмунӣ, коллекторҳо, муассиси ташкилот, ки дар моддаи 269 КҶ ҚТ ба сифати субъекти чиноят пешбинӣ карда нашудаанд, аз эҳтимол дур нест.

Қисми 2 моддаи 269 КҶ ҚТ барои дидаю дониста бар зарари кредиторони дигар ғайриқонунӣ қонеъ намудани талаботи молу мулки кредиторони алоҳида аз ҷониби роҳбар ё молики ташкилоти қарздор ё соҳибкори инфиродӣ, ки аз вазъияти воқеии нодорӣ худ (муфлисӣ) огоҳанд, ҳамчунин қабул намудани чунин шакли қонеъгардонӣ аз ҷониби кредиторе, ки бар зарари дигар кредиторон аз бартарии ба ӯ фароҳам овардаи қарздор (нодор) огоҳ аст, ҷавобгарии чиноятӣ пешбинӣ намудааст.

Тарафи объективи чиноят аз ду кирдор, ғайриқонунӣ қонеъ намудани талаботи молу мулки кредиторони алоҳида ва қабул намудани чунин шакли қонеъгардонӣ аз ҷониби кредиторе, ки бар зарари дигар кредиторон аз бартарии ба ӯ фароҳам овардаи қарздор (нодор) огоҳ аст, иборат мебошад.

Муқаррароти моддаи мазкур ба ҳифзи як аз принципҳои муфлисшавӣ - боадолатона ва мутаносибан аз рӯи навбат қонеъгардонии талабҳои кредиторон. Мувофиқи моддаи 78 Қонун дар бо-

раи муфлисшавӣ талабҳои кредиторон аз рӯи навбати зайл қонеъ гардонидани мешаванд:

дар навбати аввал талаби шахрвандоне, ки шахси ҳуқуқии барҳамдодашаванда дар назди онҳо барои расонидани зарар ба ҳаёт ва саломатиашон масъулият дорад, қонеъ гардонидани мешаванд;

дар навбати дуюм пардохти кӯмакпулии аз кор рафтани ва музди кори шахсоне, ки тибқи шартномаи меҳнатӣ, аз ҷумла тибқи қарордод қор мекунанд ва пардохти подош аз рӯи шартномаҳои муаллифӣ ҳисобӣ қарда мешаванд.

дар навбати сеюм - қонегардонии талабҳои кредиторон аз рӯи уҳдадорихое, ки барои онҳо молу мулки қарздор ба ғарав гузошта шудааст;

дар навбати чорум – пӯшонидани қарз аз рӯи пардохтҳои хатмӣ ба бучет воридшаванда ва фондҳои ғайрибучетӣ;

дар навбати панҷум – ҳисобӣ намудани талабҳои дигар кредиторон.

Қайд қардан ба маврид аст, ки риоя нақардани яке аз ин навбатҳо боиси татбиқи қардидани қисми 2 моддаи 269 қардидани метавонад.

Шароити содиркунии қиноят дар қисми 2 моддаи 269 ин вазъияти нодорӣ (муфлисӣ) қарздор мебошад. ҚЧ ҚТ категорияи нодорӣ ва муфлисшавиро ҳаммаъно ва баробар шуморидаст. Ҳол он ки нодорӣ муфлисшавӣ нест. Нодорӣ раванди то судие мебошад, ки оид ба муайян сохтани нодорӣ қарздор аз тарафи кредиторон муайян қарда мешавад. Нодориро кредиторон аз рӯи ҳолатҳои пайдарҳам дар муддати се моҳ иҷро нашудани уҳдадорихои пулии қарздор муайян мекунанд.

Таркиби қиноят моддӣ буда, аз лаҳзаи расонидани зарари қалон хотимаёфта доништа мешавад. Зарар ба миқдори қалон чунин зараре ҳисобида мешавад, ки агар он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо аз як ҳазор маротиба зиёд бошад.

Субъекти қиноят махсус – роҳбар ё молики ташкилоти қарздор ё соҳибқори инфиродӣ ё кредитор, ки ба синни 16 расидаанд, шуда метавонанд.

Роҳбари ташкилоти қарздор – мақоми яққай иҷроияи шахси ҳуқуқӣ ва инчунин шахси дигар, ки мутобиқи қонунгузорӣ фаъолияти ҳешро аз номи шахси ҳуқуқӣ бе вақолатнома амалӣ меқардонанд.

Соҳибқори инфироди - шахрвандоне, ки аз лаҳзаи бақайдгирӣ бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ ба фаъолияти соҳибқорӣ машғуланд фаҳмида мешавад.

Кредиторони озмунӣ – кредиторон аз рӯйи уҳдадорихои пулӣ, ба истиснои шахрвандоне, ки қарздор дар назди онҳо барои расонидани зиён ба ҳаёт ва саломатиашон ҷавобгар аст, инчунин муассисони (иштирокчиёни) қарздор - шахси ҳуқуқӣ аз рӯйи уҳдадорихое, ки аз чунин иштирок пайдо мешаванд.

Тарафи субъективии ҷиноят бо гуноҳ дар шакли қасди бевосита шарҳ дода мешавад. Яъне, субъект дидаю дониста бар зарари дигар кредиторҳо принсипи боадолатона ва мутаносибан аз рӯйи навбат қонегардонии талабҳои кредиторонро вайрон намуда ва ба онҳо зарари калон мерасонад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 269 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 наҷандон вазнин.

Муфлисии бадқасдона

Муфлисии бадқасдона ҳамчун ҷиноят дар моддаи 270 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст.

Муфлисии бадқасдона, яъне бо мақсади ба манфиати худ ё шахсони дигар вонамуд сохтан ё зиёд кардани андозаи ғайри қобили пардохт будани ташкилоти тижоратӣ аз ҷониби молик ё роҳбари он, ҳамчунин аз ҷониби соҳибкори инфиродӣ, агар он ба миқдори калон зарар расонида бошад, ё ба дигар оқибатҳои вазнин оварда расонад, фаҳмида мешавад.

Мафҳуми муфлисии бадқасдона дар Қонуни ҚТ «Дар бораи муфлисшавӣ» низ пешбинӣ шудааст. Мувофиқи қисми 2 моддаи 10 Қонун «дар ҳолати муфлисшавии қарздор бо айби муассисони (иштирокчиёни) вай ё дигар шахсони мансабдор, аз ҷумла бо айби роҳбари қарздор, ки барои ба қарздор ҳуқуқи додани супоришҳои ҳатман иҷрошавандаро дорад ва ё ҳар гуна имконияти муайянсозии амали ӯро дорад (муфлисшавии барқасд), муассисон (иштирокчиён) – шахсони ҳуқуқӣ ё дигар шахсони мансабдор ба ҷавобгарии субсидиарӣ кашида мешаванд».

Ба сифати предмети ҷиноят объектҳои ҳуқуқи маданӣ (ба ғайр аз неъматҳои ғайримоддӣ), ки дар моддаи 136 Кодекси маданияти ҚТ пешбинӣ карда шудаанд баромад карда метавонад.

Тарафи объективии ҷиноят аз кирдор (дар шакли ҳаракатҳои бадқасдона оид ба вонамуд сохтан ё зиёд кардани андозаи ғайри қобили пардохт будани ташкилоти тижоратӣ), оқибат (дар намуди зарари калон ва дигар оқибатҳои вазнин) ва робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат иборат мебошад.

Вонамуд сохтани андозаи ғайри қобили пардохт будани ташкилоти тижоратӣ ё соҳибкори инфиродӣ – ин содир намудани ҳама-

гуна ҳаракатҳое, ки ташкилотро ба ҳолати нодорӣ ё ба муфлисшавӣ оварда мерасонад.

Зиёд кардани андозаи ғайри қобили пардохт будани ташкилоти тичоратӣ ё соҳибкори инфиродӣ ин содир намудани ҳамагуна ҳаракатхотҳое, ки дар ҳолати нодорӣ ва муфлисшавии қарздор ба амал омада андозаи ғайри қобили пардохт будани ташкилоти тичоратиро зиёд мекунад.

Тарзҳои содиркунии муфлисшавии бадқасдона асосан инҳоянд: бастанӣ аҳдҳои бефоида; муттаҳид ё ҳамроҳ шудан бо ташкилоти қарздор; интиқоли маблағ ба суратҳисоби дигар ташкилот; ташкил додани чамъияти хоҷагидорӣ фаръӣ; гирифтани кредит бо фоизи баланд; ба зиммаи худ гирифтани қарзҳои дигар шахсон ҳамчун кафил ва ғайраҳо.

Таркиби ҷинойт моддӣ буда, аз лаҳзае расонидани зарари калон ва дигар оқибатҳои вазнин хотимаёфта дониста мешавад. Зарар ба миқдори калон чунин зараре ҳисобида мешавад, ки агар он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо аз як ҳазор маротиба зиёд бошад. Ба дигар оқибатҳои вазнин дохил мешаванд: аз даст додани ҷойҳои корӣ, барҳам хӯрдани ташкилот ва монанди инҳо, ки хусусияти иқтисодӣ доранд.

Субъекти ҷинойт махсус – роҳбар ё молики ташкилоти тичоратӣ қарздор ё соҳибкори инфиродӣ, ки ба синни 16 расидаанд, шуда метавонанд. Содиршавии ҷинойти мазкур аз тарафи шахсони дигар ба монанди мудирӣ беруна, мудирӣ озмунӣ, муассиси ташкилоти тичоратӣ ки дар моддаи 270 ҚЧ ҚТ ба сифати субъекти ҷинойт пешбинӣ карда нашудаанд, низ мумкин аст.

Тарафи субъективӣ ҷинойт бо гуноҳ дар шакли қасди бевосита шарҳ дода мешавад. Шахс хавфнокӣ ҷинойтии ҳаракатҳои худро дарк мекунад, содир намудани онҳоро мехоҳад ва ба мақсади вонамуд сохтан ё зиёд намудани андозаи ғайри қобили пардохт будани ташкилоти тичоратӣ ё соҳибкори инфиродӣ фаъолият мекунад.

Аломати дигари тарафи субъективӣ ҷинойт ин ангезаи он мебошад, ки дар қонунгузорӣ ҷинойтӣ ҳамчун «манфиати худ» ё «манфиати шахсони дигар» омадааст.

Қайд кардан ба марид аст, ки мавҷудияти аломатҳои муфлисии бадқасдонро дар баробари кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, инчунин мудирӣ муваққатӣ низ метавонад ошкор кунад.

Категорияи ҷинойти дар моддаи 270 ҚЧ ҚТ муқарраргардида: миёна.

Муфлисии сохта

Муфлисии сохта ҳамчун ҷиноят дар моддаи 271 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 1 қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Муфлисии сохта, яъне дидаю доништа аз ҷониби роҳбар ё молики корхонаи тиҷоратӣ, ҳамчунин соҳибкори инфиродӣ эълон кардани муфлисӣ бо мақсади ба таҳлука андохтани кредиторон ба рои дароз кардани муҳлат (отсрочка) ё қисм ба қисм додани (рас-срочка) пардохти маблағ ба кредиторон ё тахфифи қарзҳо, ҳамчу-нин барои надодани қарзҳо, ки ба миқдори калон зарар расонида-аст.

Дар Қонуни ҚТ «Дар бораи муфлисшавӣ» бошад, омадааст, ки агар аризаи қарздор оид ба муфлис эътироф намуданаш ба суд дар ҳолати мавҷуд будани имконияти қонегардонии пурраи талабҳои кредиторон пешниҳод шуда бошад (муфлисшавии сохта), қарздор, ки ҳамин аризаро пешниҳод намудааст, дар назди кредиторон барои зарари бо додани ҳамин ариза расони-дааш ҷавобгар мебошад.

Предмети муфлисшавии сохтаро маълумоти бардурӯғ оид ба муфлисшавии ташкилоти тиҷоратӣ ва соҳибкори инфиродӣ таш-кил медиҳад.

Тарафи объективии ҷиноятро категорияи «дидаю доништа эълон кардани муфлисӣ» ташкил медиҳад.

Асос ва тартиби аз тарафи суд муфлис эътироф намудани соҳибкори инфиродӣ ва ё аз тарафи ҳуди онҳо муфлис эълон гар-диданашон, асоси аз тарафи суд муфлис эътироф намудани шахси ҳуқуқӣ, ё ин ки аз тарафи ҳуди онҳо муфлис эълон намуданашон, инчунин тартиби барҳам додани ҷунин шахси ҳуқуқӣ, ё худ якҷоя бо кредиторон қабул кардани қарор дар бораи муфлисшавӣ ва их-тиёран барҳамдиҳии онҳоро Кодекси маданияи ҚТ ва Қонуни ҚТ «Дар бораи муфлисшавӣ» муайян кардаанд.

Қарздор, кредитор, прокурор ва дар ҳолатҳои, ки Қонун «Дар бораи муфлисшавӣ» пешбинӣ намудааст, шахсони дигар низ ҳуқуқи бо ариза ба суд муроҷиат намудан дар хусуси муфлис эъти-роф намудани қарздор бо сабаби иҷро накардани уҳдадорихои пу-лӣ доранд.

Қарздор ҳуқуқ дорад бо аризаи худ дар хусуси пешакӣ муқар-рар намудани муфлисшавӣ дар сурати мавҷуд будани ҳолатҳои бешубҳа шаҳодатдиҳанда дар бораи он ки вай наметавонад уҳда-дорихои пулӣ ва (ё) вазифаҳояшро оид ба ворид намудани пар-дохтҳои ҳатмӣ дар муҳлатҳои муқарраршуда иҷро наояд, ба суд муроҷиат кунад.

Қарздор дар ҳамон ҳолат метавонад ба суд ариза диҳад, ки молу мулки мавҷудбудаи ӯ барои пардохти хароҷоти суд кифоя бошад.

Хабари муфлис эътироф гардидани қарздор аз тарафи суде, ки дар бораи муфлис эътироф намудани қарздор ва оид ба кушодани истехсолоти озмунӣ ҳалнома қабул кардааст, дар воситаҳои ахбори омма аз ҳисоби қарздор ва дар сурати набудани маблағҳои қарздор аз ҳисоби кредиторе, ки бо ариза оид ба муфлис эътироф намудани қарздор муроҷиат кардааст, нашр карда мешавад.

Ҳамин тариқ, қарздор бар ҳилофи талаботи мавҷуда, барои бо мақсади ба таҳлука андохтани кредиторон барои дароз кардани муҳлат (отсрочка) ё қисм ба қисм додани (рассрочка) пардохти маблағ ба кредиторон ё тахфифи қарзҳо, ҳамчунин барои надодани қарзҳо ғайриқонунӣ худро муфлис эълон намуда ва бо ин рафтораш ба кредиторон зарари калон мерасонад.

Дидаю доништа эълон кардани муфлисшавӣ ҳамон вақт сохта эътироф карда мешавад, ки агар он дар асоси муқаррароти қонунгузори дахлдор сурат гирифта бошад. Дар дигар ҳолатҳо, онро ҳамчун қаллобӣ метавон бандубаст кард.

Таркиби чиноят моддӣ мебошад, яъне аз лаҳзаи расонидани зарари калон хотимаёфта доништа мешавад.

Зарари калон аломати ҳатмии тарафи объективи чинояти мазкур буда он дар натиҷаи дидаю доништа (бардурӯғ) эълон кардани муфлиссии худ ба кредиторон расонида мешавад. Зарар ба миқдори калон чунин зараре ҳисобида мешавад, ки агар он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо аз як ҳазор маротиба зиёд бошад.

Субъекти чиноят маҳсус – роҳбар ё молики ташкилоти тижоратии қарздор ё соҳибкори инфиродӣ, ки ба синни 16 расидаанд, шуда метавонанд.

Тарафи субъективи чиноят бо гуноҳ дар шакли қасди бевосита шарҳ дода мешавад. Яъне, субъект дидаю доништа бо мақсади ба таҳлука андохтани кредиторон барои дароз кардани муҳлат (отсрочка) ё қисм ба қисм додани (рассрочка) пардохти маблағ ба кредиторон ё тахфифи қарзҳо, ҳамчунин барои надодани қарзҳо худро муфлис эълон менамояд ва ба онҳо зарари калон мерасонад.

Мақсади чиноят аломати ҳатмӣ буда он ба таҳлука андохтани кредиторон равона карда шудааст.

Қайд кардан ба марид аст, ки мавҷудияти аломатҳои муфлиссии сохтаро на аз тарафи кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, балки аз тарафи мудирӣ муваққатӣ ошкор карда мешавад.

Категорияи чинояти дар моддаи 271 ҚҶ ҚТ муқарраргардида: миёна.

Кирдори инҳисорӣ (монополистӣ) ва маҳдуд кардани рақобат

Кирдори инҳисорӣ (монополистӣ) ва маҳдуд кардани рақобат ҳамчун ҷиноят дар моддаи 273 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад.

Яке аз асосҳои инкишофи муносибатҳои иқтисодӣ ин мавҷудияти рақобати озод дар бозорҳои мол мебошад. Рақобат- ин мусобиқаи озоди субъектҳои хоҷагидор, ки амалиёти мустақилонаи онҳо имконияти таъсиррасонии яктарафаи ҳар кадоми онҳоро ба шароити умумии муомилоти мол дар бозори моли дахлдор ба таври самарабахш маҳдуд менамояд. Дар натиҷаи рақобат субъектҳои хоҷагидор байни худ мусобиқа намуда, барои ба даст овардани натиҷаи беҳтарин кӯшиш мекунанд. Вале дар бозорҳои мол ёфт мешаванд субъектҳои хоҷагидоре, ки тавасути ба амал баровардани кирдорҳои инҳисорӣ фаъолияти дигар субъектҳои хоҷагидорро хангоми ба амал баровардани рақобат маҳдуд месозанд. Во-баста ба ин, давлат чун назораткунандаи риояи шартҳои мусобиқаи озоди субъектҳои хоҷагидор ва танзимсозандаи фаъолияти онҳо хангоми ба амал баровардани рақобат, барои вайрон кардани қоидаҳои рақобат як қатор чораҳои таъсиррасонии ҳуқуқиро муқаррар намудааст, ки яке аз онҳо ин ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ба амал баровардани кирдори инҳисорӣ (монополистӣ) ва маҳдуд кардани рақобат мебошад.

Ба ҷамъият хавфнокӣ ин ҷиноят дар он зоҳир мешавад, ки хангоми содир шудани он муносибатҳои муътадили иқтисодии дар ҷомеа мавҷуда вайрон гашта, ба манфиатҳои истеъмолкунандагон дар самти ба даст овардани молу маҳсулоти босифат ва арзон тачовуз мекунанд. Чунки мавҷудияти рақобат дар бозори мол барои ба миён омадани маҳсулоти бо сифат сабаб гашта, маҳдуд ё мавҷуд набудани он ба ворид гаштани молҳои бесифат гардида метавонад.

Объекти бевоситаи ин ҷиноят – муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки ба танзими тартиби амалисозии фаъолияти монополистӣ ва озодии рақобат дар бозори молу маҳсулот ва хизматрасонӣ равона гаштаанд, ташкил мекунанд. Ба сифати объекти иловагӣ мутобиқи қисми 3 моддаи 273 КҶ ҚТ саломатӣ ва молу мулк баромад карда метавонад.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар шаклҳои гуногуни ба амал баровардани кирдорҳои инҳисорӣ зоҳир мегарданд. Мутобиқи сарҳати 10 моддаи 3 Қонуни ҚТ «Дар бораи рақобат ва маҳдудкунӣ фаъолияти инҳисорӣ дар бозорҳои мол» аз 28 июли соли 2006 кирдорҳои инҳисорӣ дар бозорҳои мол аз мавқеи ҳукмфармони худ сӯиистифода кардани субъекти хоҷагидор (гурӯҳи шахсон), бастанӣ

созишнома ё ичрои амалҳои мувофиқашудае, ки бо қонунгузорию зиддиинҳисорӣ манъ карда шудаанд, фаҳмида мешаванд.

Мутобиқи диспозитсияи моддаи 273 КҶ ҚТ кидорҳои инҳисорӣ дар шаклҳои зерин зоҳир гаштанашон мумкин аст:

1. Муқаррар намудани нархҳои баланд ё пасти инҳисорӣ;

2. Маҳдуд кардани рақобат бо роҳи тақсим кардани бозор;

3. Маҳдуд кардани дохилшавӣ ба бозор, аз он танг карда ба-ровардани дигар субъектҳои фаъолияти иқтисодӣ;

4. Муқаррар намудан ё нигоҳ доштани нархҳои ягона.

Муқаррар намудани нархҳои баланд дар бозори мол бо мақсади амалисозии кирдори инҳисорӣ ин нархи моли муқарраркардаи субъекти хоҷагидорӣ дорои мавқеи ҳукмфармо дар бозори мол ва хеле баландтар аз нархи дар шароити рақобат дар бозори моли муқоисашаванда муқаррарнамудаи субъектҳои хоҷагидоре мебошанд, ки бо харидорони (фурӯшандаҳои) мол ба як гурӯҳи шахсон шомил нестанд ва дар чунин бозори моли муқоисашаванда мавқеи ҳукмфармо надоранд ё нарх аз маблағи хароҷоти аз нигоҳи иқтисодӣ асоснокгардида ва даромади оқилонаи он ҳангоми истехсол ва фурӯши чунин мол бештар аст. Нархи моле, ки субъекти монополияи табиӣ дар ҳудудҳои тари-фи ба чунин мол муайяннамудаи мақомоти танзимкунандаи монополияи табиӣ муқаррар кардааст, нархи баланди инҳисорӣ буда наметавонад. Паст кардани нархҳо бошад, ин нархи моли муқарраркардаи субъекти хоҷагидори дорои мавқеи ҳукмфармо дар бозори мол, ки аз маблағи хароҷоти аз нигоҳи иқтисодӣ асоснокгардида ва даромади оқилонаи он ҳангоми истехсол ва фурӯши чунин мол камтар аст ё нархи моли дар бозори мол муқаррарнамудаи субъекти хоҷагидори дар бозори мол мавқеи ҳукмрон дошта, ки аз нархи дар шароити рақобат дар чунин бо-зори моли муқоисашаванда муайяннамудаи субъектҳои хоҷаги-доре, ки бо харидорони (фурӯшандаҳои) мол ба як гурӯҳи шах-сон шомил намебошанд ва дар чунин бозори моли муқоисаша-ванда мавқеи ҳукмфармо надоранд, пасттар мебошад.

Муқаррар намудани нархи пасти инҳисории мол бошад, нархи моли муқарраркардаи субъекти хоҷагидори дорои мавқеи ҳукм-фармо дар бозори мол, ки аз маблағи хароҷоти аз нигоҳи иқтисодӣ асоснокгардида ва даромади оқилонаи он ҳангоми истехсол ва фурӯши чунин мол камтар аст ё нархи моли дар бозори мол муқар-рарнамудаи субъекти хоҷагидори дар бозори мол мавқеи ҳукмрон дошта, ки аз нархи дар шароити рақобат дар чунин бозори моли муқоисашаванда муайяннамудаи субъектҳои хоҷагидоре, ки бо харидорони (фурӯшандаҳои) мол ба як гурӯҳи шахсон шомил

намебошанд ва дар чунин бозори моли муқоисашаванда мавқеи ҳукмфармо надоранд, пасттар мебошад.

Тақсим қардани бозор гуфта, ин тақсим намудани соҳаи муомилоти мол ё хизматрасоние мебошад, ки дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ё қисмати он мол ё хизматрасониҳои ивазкунанда ё баҳамивазшаванда надорад, ки вобаста ба имконияти иқтисодии харидор барои ба даст овардани мол дар қаламрави дахлдор ва мавҷуд набудани чунин имконият берун аз ҳудуди он муайян мегардад.

Маҳдуд қардани дохилшавӣ ба бозор дар монет шудан ба интиқол, ҷойгиркунии ё нигоҳдошти мол, хариди маҷбури аз субъекти хоҷагидорӣ, муқаррар намудани манъи беасос дар фуруши (харид, иваз намудан, ба даст овардан) мол аз як минтақа ба минтақаи дигар ва монанди инҳо зоҳир мегардад.

Муқаррар намудан ва нигоҳ доштани нархи ягона он гоҳ шартӣ фаро расидани ҷавобгарии ҷиноятӣ шуда метавонад, ки агар дар байни субъектоне рақобаткунанда маслиҳати пешакӣ ҷой дошта бошад.

Тарафи субъективии ҷиноят гуноҳ дар намудани қасди бевоҳида тавсиф меёбад. Мақсади ин ҷиноят ба амал баровардани ғайриқонунии инхисорӣ ва маҳдуд қардани рақобат бо роҳи манъ намудан, маҳдуд қардан ё танг қарда баровардани субъектоне ғайриқонунии иқтисодӣ аз бозори мол, ки имконият медиҳад дигар субъектон фоидаи моддӣ зиёд ба даст оваранд.

Ба сифати субъектоне ин ҷиноят роҳбароне субъектоне ғайриқонунии тичоратию ғайритичоратӣ, соҳибқороне инфиродӣ, ҳамчунин шахсоне мансабдори давлатӣ, ки барои маҳдуд намудани рақобат дар бозори мол бо субъектоне ғайриқонунии иқтисодӣ созиш қардаанд, баромад қарда метавонанд.

Агар кирдори инхисорӣ (монополистӣ) ва маҳдуд қардани рақобат бо истифода аз мақоми хизматӣ аз ҷониби шахси мансабдор содир қарда шавад, чунин кирдор ҳамчун ҳолати вазнинкунанда бо банди "в" қисми 3 моддаи 273 КҶ банбу даст қарда мешавад.

Ҳолатҳои вазнинкунандаи моддаи 273 КҶ дар қисми 2 ва 3 он муқаррар қарда шудааст.

- қисми 2:

а) тақроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шуда бошад.

- қисми 3: кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуҷумлаи ҳамин модда, агар:

а) бо зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он;

б) бо несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр ё таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр бидуни нишонаҳои тамаъҷӯӣ;

в) бо сӯиистифодаи мақоми хизматӣ;

г) аз чониби гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад.

Дар ин ҳолат кирдорҳои инҳисорӣ ва маҳдуд кардани рақобат натаанҳо ба муносибатҳои чамъиятӣ, ки ба танзими тартиби амалисозии фаъолияти монополистӣ ва озодии рақобат дар бозори молу маҳсулот ва хизматрасонӣ равона гаштаанд, таъовуз мекунанд, балки иловатан ин кирдорҳо ба саломатӣ ва молу мулки шахсони алоҳида низ зарар мерасонанд.

Банди “а” ва “б” қисми 3 моддаи 273 КҶ лату кӯб, расонидани зарари сабук ё дараҷаи миёна ба саломатӣ, ҳамчунин несту нобуд ё вайрон кардани молу мулкро дар бар гирифта иловатан бо дигар моддаҳои ҷиноятҳо муқобили шахсият ё муқобили моликиятро бандубаст карданро талаб намекунад. Агар дар натиҷаи кирдорҳои инҳисорӣ ва маҳдуд кардани рақобат зарари вазнин ба саломатӣ ё одамқушӣ содир карда шавад, дар ин сурат иловатан бо моддаҳои 110 ё 104 КҶ бандубаст намудан зарур аст.

Дар фарқият аз тамаъҷӯӣ кирдорҳои инҳисорӣ ва маҳдуд кардани рақобат бо истифода аз несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ғайр ё таҳдиди содир кардани чунин кирдорҳо дар ҳолате ҷой дорад, ки чунин ҳаракатҳо ба талаби бе музд додани молу мулк ё ҳуқуқ ба молу мулк ё ҳаракатҳои хусусияти молу мулкидошта, ки дар натиҷааш муносибатҳои молу мулкӣ вайрон мешаванд, алоқаманд нестанд. Баракс, қасди гунаҳгор бо истифодаи тарзҳои номбаршуда ба маҳдуд кардани рақобат ва ба амал баровардани фаъолияти инҳисорӣ равона карда шудааст.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 273 КҶ ҶТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

Барқасдона вайрон кардани қоидаҳои нархгузорӣ, баргузории савдои оммавӣ ё тендер ё музоядаҳо (ауксион)

Барқасдона вайрон кардани қоидаҳои нархгузорӣ, баргузории савдои оммавӣ ё тендер ё музоядаҳо (ауксион) дар моддаи 274 КҶ ҶТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: барқасдона вайрон кардани қоидаҳои нархгузорӣ, баргузории савдои оммавӣ ё тендер ё музоядаҳо, ки ба молики молу мулк, созмондихандаи савдо ё тендер ё музояда, харидор ё дигар субъекти хоҷагидорӣ ба миқдори калон зарар расонидааст.

Муносибатҳои чамъиятӣ дар соҳаи гузаронидани савдои оммавӣ ё тендер ё музоядаҳо (ауксион) тибқи Қонуни ҶТ “Дар бо-

раи хариди давлатии мол, кор ва хизматрасонӣ” аз 03.03.2006 сол, Қонуни ҚТ “Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ” аз 19.03.2013 сол, Қарори Ҳукумати ҚТ “Дар бораи ҳолат ва тартиби фурӯши объекти хусусии давлат дар тендер” аз якуми март соли 2004, фармоиши Агентии хариди мол, кор ва хизматрасонии назди Ҳукумати ҚТ “Дар бораи ҳолати комиссияи тендерӣ” аз 14 январи соли 1999 ва дигар санадҳои меъёри ҳуқуқӣ ба танзим дароварда мешаванд. Мақсад аз ин модда муқаррар намудани ҷавобгарии ҷинойтӣ барои кирдорҳои дар диспозитсияи моддаи тафсиршаванда пешбинишуда, барои мусоидат намудан ба иштироки ҳамачониба ва раванқу ривочи рақобат миёни молрасонҳои (пудратчиёни) ватанӣ ва ҳам хориҷӣ равона карда шудааст.

Объекти ҷинойти мазкур ин тартиби қонунан амали гузаронидани қоидаҳои баргузори савдои оммавӣ ё тендер ё музоядаҳо (ауксион) ва амали қардани контрол аз болои фаъолияти он мебошад. Дар натиҷаи содир намудани ҷинойти мазкур он тартибе, ки алақай дар қонунгузори муайян қарда шудааст вайрон қарда мешавад ва дар натиҷа ба иштирокчиёни он зарар расонида мешавад. Бояд қайд намуд, ки қоидаҳои баргузори савдои оммавӣ ё тендер ё музоядаҳо (ауксион) тибқи талаботи санадҳои меъёри ҳуқуқие, ки дар боло зикр қарда шуданд ва дигар санадҳои меъёри ҳуқуқӣ гузаронида мешаванд.

Тарафи объективии ҷинойт кирдор дар шакли ҳаракат содир қарда мешавад. Тибқи талаботи диспозитсияи моддаи мазкур дар содир намудани ҳаракатҳои зерин ифода мегардад:

а) вайрон қардани қоидаҳои гузаронидани савдои оммавӣ – ин фаъолияти шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибқорони инфиродӣ оид ба муносибатҳои хариду фурӯши молҳои истехсолгардида, қорқард ё харидшуда, инчунин иҷрои қору хизматрасонии маишӣ вобаста ба фурӯши маҳсулот мебошад;

б) вайрон қардани қоидаҳои гузаронидани тендер – ин озмуне (конкурс) мебошад, ки дар байни довталабон барои иҷрои муассир ва самараноки қору хизматрасонӣ ва ё таҳвили намуди мол муайян бо мақсади интихоби яке (ё якчанд) аз онҳо ва барояш (барояшон) супоридани иҷрои ин қор ё хизматрасонӣ гузаронида мешавад;

в) вайрон қардани қоидаҳои гузаронидани музоядаҳо (ауксион) – ин намуди фурӯши объектҳои хусусигардонӣ, ки аз харидор иҷрои ягон шартро нисбати объекти харидашаванда баъди хусусигардонии он талаб намекунад.

Барои гузаронидани чунин қорабиниҳо шахси ҳуқуқӣ онҳоро тайёр мекунад, эълон менамояд ва мегузаронад ва аз рӯйи натиҷаи онҳо аз номи Ҷумҳурии Тоҷикистон ё аз номи

худ ухдадориҳои муайянро ба ҷо меоварад. Чунин чорабиниҳоро метавонанд мақомоти дахлдори давлатии аз ҷониби Ҳукумати ҚТ ваколатдоршуда, инчунин, дигар мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳо бо супориши мақомоти ҳокимияти иҷроия аз ҷониби Ҳукумати ҚТ ваколатдоршуда гузаронад.

Қоидаҳои гузаронидани савдои оммавӣ, тендер ва музо-ядаҳо (ауксион) дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ, санадҳои дар боло зикргардида инъикос ёфтаанд, бинобар ин, барои муайян намудани он, ки кадом қоидаҳо вайрон карда шудаанд, бояд ба онҳо муроҷиат кард. Мисол, барои гузаронидаи тендер дар аввал бояд дарҳости тендерӣ (пешниҳод дар хусуси молрасонӣ, иҷрои кор ё анҷоми хизматрасонӣ ҳангоми баргузор кардани озмуни харид) эълон карда шавад. Дар ин маврид субъекти эълонкунандаи тендер бояд ҳуҷҷатҳои тендериро (лифофаи ҳуҷҷатҳо, ки дорои шартҳо ва тартиби гузаронидани тендер буда, аз ҷониби ташкилоти харидор ба молрасон (пудратчӣ) барои таҳияи дарҳости тендерӣ пешниҳод карда мешавад) омода карда ба ишқиротчиён пешниҳод бикунанд. Дар натиҷаи пешниҳоди ҳуҷҷатҳои лозима аз ҷониби иштирокчиёни тендер бари муайян кардани ғолиби тендер комиссияи тендерӣ (роҳбари ташкилоти харидор бо пешниҳоди воҳиди харид барои ҳар як хариди алоҳида таъсис медиҳад. Комиссияи тендерӣ аз ҳисоби мутахассисони соҳибхитисоси соҳаҳои, ки ба мавзӯи (предмети) харид мувофиқанд ва мутахассис оид ба харид ташкил гардида, бояд шумораи тоқ, вале на камтар аз се нафарро дар бар гирад) ташкил карда мешавад.

Қоидаи музояда бошад – музояда дар сурати иштироки на камтар аз ду нафар гузаронида мешавад; барои гузаронидани музояда фурушанда бояд комиссияро дар ҳайати ҳафт нафар таъсис диҳад ва чунин комиссия ҳамон вақт салоҳиятнок ҳисоб мешавад, ки агар дар кори он на кам аз чор нафар аъзоён иштирок наоянд. Иштироки иштироки категорияҳои алоҳидаи шахсон дар музояда манъ аст (кормандони фурушанда, ташкилотчиёни музояда ё аъзоёни комиссияи музоядавӣ ва ғ.).

Қоидаҳои дар боло овардашуда бояд бечуну чаро иҷро карда шавад, дар сурати вайрон кардан боиси ҷавобгари мегардад. Инро низ бояд қайд намуд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намудани қоидаҳои баргузори савдои оммавӣ, тендер ё музоядаҳоро (ауксион) Ҳукумати ҚТ муайян менунад. Назорати давлатиро дар ин самт бошад мақомоти махсусгардонидашуда амали мекунанд. Инчунин дар Қонуни ҚТ “Дар бораи хусусигардонии моликияти давлатӣ” аз 15.05.1997 сол, чунин муқаррарот пешбинӣ карда шудааст: Хусусигардонӣ ба шаклҳои зерин сурат мегирад:

а) ба савдо гузошта фурӯхтан;

б) аз рӯйи лоиҳаи инфиродии хусусигардонӣ дар асоси озмун.

Савдо ба намуди музояда ё тендер гузаронида мешавад. То гузаронидани савдо фурӯшанда вазифадор аст бо талаби харидор ба ӯ оид ба объекте, ки хусусӣ гардонида мешавад, маълумоти пурра диҳад.

Таркиби ҷинояти дар моддаи 274 КҶ ҚТ оварда шуда аз рӯйи сохти диспозитсияи он ба таркиби моддӣ тааллуқ дорад. Ин чунин маъно дорад, ки вайрон кардани қоидаҳои баргузори савдои оммавӣ ё тендер ё музоядаҳо (ауксион) танҳо он вақт ҷиноят эътироф карда мешавад, ки агар он ба ҷабрдида зарар ба миқдори калон расонида бошад.

Ба сифати ҷабрдидагони ҷинояти мазкур молики молу мулк, созмондихандаи савдои оммавӣ, созмондихандаи тендер ё созмондихандаи музояда, харидор ё дигар субъекти хоҷагидорӣ (ҳам шахсони ҳуқуқӣ ва ҳам шахсони воқеӣ) баромад мекунад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят гуноҳ дар шакли қасди бевосита ифода мегардад, яъне шахс медонад ҳаракатҳои худ қоидаҳои баргузории савдои оммавӣ, тендер ё музояда (ауксион)-ро вайрон карда истидааст ва хоҳони он буда дар натиҷа ба ҷабрдида зарар мерасонад. Қасди бевосита аз он маълум карда мешавад, ки дар диспозитсияи ҳуди модда ибораи бадқасдона истифода карда шудааст. Ангезаи ҷиноят метавонад гуногун бошад, лекин барои бандубаст аҳаммият надорад.

Субъекти ҷинояти мазкур махсус мебошад, чунки чунин қоида вайронкуниҳо аз ҷониби шахсони масъул содир карда мешавад. Метавонад ба сифати он ташкилотчии савдои оммавӣ, тендер ва ё музояда (ауксион), ки барои амалӣ сохтани фурӯши объектҳои моликияти дар чунин чорабиниҳо ваколатдор карда шудаанд, инчунин аъзоёни комиссияи савдои оммавӣ, тендер ё музояда (ауксион) баромад намоянд.

Дар қисми 2 моддаи 274 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

б) ба миқдори махсусан калон содир шуда бошад.

Мувофиқи эзоҳи моддаи 274 КҶ ҚТ – дар моддаи мазкур таҳти мафҳуми зарар ба миқдори калон зараре фаҳмида мешавад, ки он аз андозаи нишондиханда барои ҳисобҳо панҷсад маротиба ва зарар ба миқдори махсусан калон аз ду ҳазор маротиба зиёд бошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 274 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Истифодаи ғайриқонунии воситаҳои фардиқонунии иштирокчиёни аҳдҳои граждани, молҳо, корҳо ва хизматрасонӣ

Истифодаи ғайриқонунии воситаҳои фардиқонунии иштирокчиёни аҳдҳои граждани, молҳо, корҳо ва хизматрасонӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 275 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз қисм иборат мебошад: Истифодаи ғайриқонунии номи фирмавӣ, ҳамчунин номи маҳалли истеҳсоли мол, тамғаи молӣ ва тамғаи хизматрасонии ғайр нисбат ба мол ва хизматрасонии шабех, агар ин кирдорҳо тақроран пас аз додани ҷазои маъмури содир гардида ё ба микдори калон зарар расонида бошанд.

Дар қисми 2 ва 3 моддаи 275 КҶ ҚТ ҷунин ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

- қисми 2: истифодаи ғайриқонунии тамғагузории огоҳкунанда нисбат ба номи маҳалли истеҳсоли мол ё тамғаи молие, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта нашудааст, агар ин кирдор тақроран пас аз додани ҷазои маъмури содир шуда ё ба микдори калон зарар расонида бошад.

- қисми 3: кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуҷуми хамин модда, агар аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё аз ҷониби гурӯҳи муташаққил содир шуда бошанд.

Объекти ҷиноят – муносибатҳои ҷамъиятии мебошанд, ки ба рои таъмини рақобатти солим дар фаъолияти соҳибкорӣ равона карда шудааст. Ба сифати объекти иловагӣ манфиатҳои молу мулки соҳибкор, ки дар натиҷаи истифодаи ғайриқонунии нишонаи молию хизматрасонӣ ба ӯ зарари молу мулки расонида шудааст, баромад мекунад.

Предмети ин ҷиноятро нишони молӣ, нишонаи хизматрасонӣ, номи фирмавӣ, номи ҷойи истеҳсоли мол ё нишонагузории ба онҳо монанд ба маҳсулот ва хизматрасонии шабех шуда метавонад.

Мутобиқи моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи тамғаҳои молӣ ва тамғаҳои хизматрасонӣ” аз 5 март соли 2007 тамғаи молӣ ва тамғаи хизматрасонӣ (минбаъд – тамғаи молӣ) – нишонаҳое, ки ба рои фардиқонунии молҳо, корҳои иҷрошаванда ё хизматрасониҳои (минбаъд – молҳо) шахсони воқеӣ ё шахси ҳуқуқие, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ машғуланд, истифода бурда мешаванд. Ба сифати тамғаҳои молӣ нишонаҳои вожавӣ, тасвирӣ, ҳаҷмдор ва дигар нишонаҳо ё омехтаи (комбинатсияи) ин намуди нишонаҳо метавонанд ба қайд гирифта шаванд. Тамғаи молиро дар ҳар гуна ранг ё омезиши рангҳо ба қайд гирифта мумкин аст.

Номи фирмавӣ – маҷмӯи номҳо, номҳои кӯтоҳкардашуда ё пурраро, ки субъекти фаъолияти хоҷагидорӣ, новобаста аз шакли

моликияташ ба фирма мегузорад, фаҳмида мешавад⁸¹. Мутобиқи қисми 4 моддаи 55 Кодекси маданӣ шаҳси ҳуқуқие, ки ташкилоти тичоратӣ мебошад, бояд номи фирмавӣ дошта бошад. Шаҳси ҳуқуқие, ки номи фирмавии он мувофиқи тартиби муқарраргардида ба қайд гирифта шудааст, барои истифодаи он ҳуқуқи мустасно дорад. Шаҳсе, ки номи ба қайд гирифташудаи фирмавии шаҳси дигарро ғайриқонунӣ истифода мекунад, бо талаби соҳиби ҳуқуқдори номи фирмавӣ вазифадор аст истифодаи онро қатъ карда, зиёни расонидаашро ҷуброн намояд.

Номи ҷойи истехсоли мол гуфта номи пурра ё кутохкардашудаи воҳиди ҷуғрофиеро меноманд, ки бо ин ё он хусусияти табиӣ хоси худ машҳур шуда, дар тамғаи молӣ зикр шуда, ба қайди давлатӣ гирифта шудааст. Масалан, “Оби Шоҳамбарӣ”.

Нишонагузори ба онҳо монанд бошад, тамғаҳое мебошанд, ки ба сифати тамғаи молӣ ё хизматрасонӣ истифода шуда, ба ҳамдигар то андозаи фарқнақунанда ё нисбатан кам фарққунанда шабоҳат доранд, ба ҳисоб мераванд. Масалан, ба ҷойи фабрикаи «Ширин» фабрикаи «Ширинӣ» ё ба ҷойи теги риштарошии «Gillette» теги «Gillello» ва ғ.

Ҳифзи ҳуқуқи нишони молӣ, нишонаи хизматрасонӣ, номи ҷойи истехсоли мол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси бақайдгирии давлатии он тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Тоҷикистон ё дар асоси санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, ки аз ҷониби Тоҷикистон эътироф гардидаанд, дода мешавад.

Барои нишони молӣ, нишонаи хизматрасонӣ, номи ҷойи истехсоли моли бақайдгирифташуда шаҳодатнома дода мешавад. Шаҳодатнома аввалияти тамғаи молӣ ва ҳуқуқи истисноиро ба тамғаи молӣ нисбат ба молҳои дар шаҳодатнома зикргардида тасдиқ менамояд. Соҳибҳуқуқ ҳуқуқ дорад тамғаи молиро истифода барад ва истифодабарии онро аз ҷониби шахсони дигар манъ намояд. Ягон шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ ҳуқуқ надорад, ки тамғаи молии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хифзшавандаро бе иҷозати соҳибҳуқуқ истифода барад.

Соҳибҳуқуқ метавонад дар баробари тамғаи молӣ ё хизматрасонӣ тамғаи огоҳқунанда, ифодақунандаи он, ки ин тамғаи моли ё хизматрасонӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст, гузорад. Ин тамғагузори огоҳқунанда предмети қисми 2 моддаи 275 КҶ ҚТ ташкил мекунад.

⁸¹ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 540.

Дар зери мафҳуми истифодаи тамғаҳои огоҳкунанда истифодаи онро дар мол ё қоғазпечи он, ҳангоми рекламаи молу хизматрасонӣ ё ҳангоми ярмаркаву намоишҳо фаҳмида мешавад.

Тарафи объективии ин чиноят аз унсурҳои зерин иборат аст:

1. Истифодаи ғайриқонунии нишонаи моли ғайр, нишонаи хизматрасонӣ, номи фирма, номи ҷойи истеҳсоли мол ё нишонагузори ба онҳо монанд ба маҳсулот ва хизматрасонии шабех, ҳамчунин истифодаи ғайриқонунии тамғагузори огоҳкунанда нисбат ба нишони мол ё номгӯӣ ҷой истеҳсоли мол, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта нашудааст

2. Оқибати чиноят – фаро расидани зарар ба миқдори калон.

3. Алоқаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат.

Истифодаи ғайриқонунии нишонаи моли ғайр, нишонаи хизматрасонӣ, номи фирма, номи ҷойи истеҳсоли мол ё нишонагузори ба онҳо монанд ба маҳсулот ва хизматрасонии ҳамшабех маънои бе иҷозати соҳибҳуқуқ дар муомилоти маданӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурдани тамғаи моли (ё нишонае, ки он то дараҷаи иштибоҳангез монанд аст) нисбат ба молҳое, ки барои фардиқонунии онҳо тамғаи моли ба қайд гирифта шудааст (ё нисбат ба молҳои бо ин молҳо яхела), дорад.

Тамғаи моли ё нишонае, ки ба он то дараҷаи иштибоҳангез монанд аст, истифодашуда маҳсуб меёбад, аз ҷумла: дар молҳо, тамғакоғазҳо, борпечҳои молҳое, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсол мешаванд, барои фурӯш пешниҳод мешаванд, фурӯхта мешаванд, дар намоишгоҳу ярмаркаҳо намоиш дода мешаванд ё ба тарзи дигар ба муомилоти маданӣ ворид мегарданд ё бо ҳамин мақсадҳо нигоҳ дошта ё интиқол дода шуда ва ё ба қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда мешаванд; ҳангоми иҷрои корҳо, расонидани хизматҳо; дар ҳуччатҳои марбут ба баровардани молҳо ба муомилоти маданӣ; ҳангоми пешниҳоди молҳо ба фурӯш; дар шабакаи Интернет, хусусан дар номи доменҳо ё шақлҳои дигари нишонӣ додан истифода бурда шавад.

Молҳо, тамғакоғазҳо, борпечҳои молҳое, ки дар онҳо тамғаи моли ё нишонае, ки ба он то дараҷаи иштибоҳангез монанд аст, ғайриқонунӣ истифода бурда мешаванд, молҳои қалбакӣ ҳисоб меёбанд.

Моддаи 375 КҶ дорои преюдитсияи маъмурӣ мебошад, яъне аввалан истифодаи ғайриқонунии нишонаи мол агар ба миқдори калон зарар нарасонида бошад, бояд барои фаро расидани ҷавобгарии чиноятӣ шахс дар давоми сол бо моддаи 638 Кодекси ҳуқуқвайронкуни маъмурӣ кашида шуда бошад. Дар акси ҳол, шахс барои истифодаи ғайриқонунии нишонаи мол он гоҳ ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад, ки агар ба миқдори калон

зарар расонида бошад. Мутобики эзоҳи моддаи 276 КҶ зарар ба микдори калон чунин зарар ҳисобида мешавад, ки агар аз андозаи нишондиханда барои ҳисобҳо як ҳазор маротиба зиёд бошад.

Тарафи субъективии ин чиноят бо қасди бевосита ва бавосита ифода меёбад. Ҳангоми баъди татбиқи ҷазои маъмури ба ҷавобгари чиноятӣ кашидани шахс барои истифодаи ғайриқонунии нишони мол гуноҳ бо қасди бевосита ифода меёбад. Чунки шахс дарк мекунад, ки нишони молиро ғайриқонунӣ, новобаста аз татбиқи ҷазои маъмури истифода бурда истодааст.

Субъекти чиноят шахси ҷисмонии мукаллафи ба синну соли 16 расида шуда метавонад.

Категорияи чинояти дар моддаи 275 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 начандон вазнин; қисми 3 миёна.

Дидаю дониста додани рекламаи бардурӯғ

КҶ ҚТ дар моддаи 276 ҷавобгари чиноятиро барои дидаю дониста додани рекламаи бардурӯғ пешбинӣ намудааст. Ин модда аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад. Аз рӯи муқарроти қисми якуми моддаи мазкур, аз ҷониби рекламадиханда дидаю дониста додани маълумоти бардурӯғ оид ба мол, кор ё хизматрасонӣ, инчунин таҳиякунадагон ё фурӯшандагони онҳо, ки бо нияти ғаразнок содир шудааст, чиноят эътироф мешавад. Дар ин меъёр ҳарчанд шартҳои ҷавобгари чиноятӣ барои дидаю дониста додани рекламаи бардурӯғ муқаррар шуда бошанд ҳам, мафҳумии расмии реклама ва рекламаи бардурӯғ дода нашудааст. Барои тасавуроти амиқ пайдо намудан оид ба мафҳумҳои мазкур моро ба дигар соҳаи ҳуқуқ ҳавола менамоем, яъне ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама» аз 1 августи соли 2003 таҳти № 34.

Вожаи «реклама» аз калимаи фаронсавӣ ва лотинии «reclame – фарёд мекунам» гирифта шудааст. Он дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ⁸² ба маънои бо роҳҳои гуногун таъриф ва таблиғ намудани моле ва ё чизи дигаре барои ҷалби назари харидорон, тамошобинон ва ғ., паёми бозаргонӣ, эълони тичоратӣ, маънидод шудааст. Ҳамзамон, мафҳуми расмии он дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама» чунин муқаррар шудааст: «реклама – иттилооте, ки дар ҳар шакл, тавассути ҳар навъ воситаҳо оид ба шахси воқеӣ ва ҳуқуқӣ, молҳо, ғояҳо ва ташаббусҳо (ахбори рекламавӣ) паҳн мешаванд ва барои доираи васеи шахсон пешбинӣ шуда, ҷиҳати ташаккул ё дастгирии шавқмандӣ ба шахсони воқеӣ

⁸² Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз 2 ҷилд) Ҷилди 2. Душанбе, 2008. С. 161.

ва ҳуқуқӣ, молҳо, ғояҳо, ташаббусҳо таъйин гардида, барои фуруҳтани молҳо, ғояҳо ва ташаббусҳо мусоидат менамояд.

Аз тафсири забонӣ ва мафҳуми расмӣ-ҳуқуқии реклама маълум мегардад, ки он бо мазмуни яхела, яъне бо роҳу усулҳои гуногун манзур намудани иттилоот оид ба шахси воқеӣ ва ҳуқуқӣ, молҳо, иҷрои қор ва хизматрасониро ифода менамояд.

Ба сифати объекти рекламашаванда мол, воситаҳои фардиқунонии он (номи фирмавӣ, тамғаи молӣ, тамғаи хизматрасонӣ номи маҳалли истеҳсоли мол ва ғ.), истеҳсолкунанда ё фурушандаи мол, натиҷаи фаъолияти зехнӣ ё чорабинӣ (аз ҷумла мусобиқаи варзишӣ, концерт, озмун), ки реклама барои ҷалби диққат ба онҳо равона шудааст баромад менамояд.

Баъзан мавридҳо, рекламадиҳандагон (истеҳсолкунандагони реклама ва паҳнкунандагони он) бо мақсадҳои ғаразноки худ дар мавриди фуруши мол, иҷрои қор, хизматрасонӣ ва ғ. кӯшиш менамоянд, ки ба истифодабарандагони реклама иттилооти бардуруғ манзур намоянд. Бо мақсади ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии субъектони муносиботи ҳуқуқӣ дар ин соҳа (истифодабарандагони реклама) Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама» қабул шудааст. Дар ҚЧ ҚТ ва Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгарӣ муқаррар шудааст.

Тибқи моддаи 9 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама», рекламаи бардуруғ чунин рекламае мебошад, ки тавассути он рекламадиҳанда (истеҳсолкунандаи реклама, паҳнкунандаи реклама) истифодабарандаи рекламаро қасдан ба иштибоҳ меандозад. Боиси қайд аст, ки аз рӯйи муқаррароти меъёри мазкур ба рекламаи бардуруғ роҳ дода намешавад. Барои ин кирдори зиддиҳуқуқӣ, яъне дидаю дониста додани рекламаи бардуруғ дар моддаи 276 ҚЧ ҚТ ҷавобгарӣ муқаррар шудааст, ки он аз ду қисм иборат мебошад.

Объекти ҷинояти моддаи 276-ро муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ, аз ҷумла манфиатҳои иқтисодӣ ва молу мулкӣ соҳибқорони инфиродӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва дигар истифодабарандагони реклама (шахсони воқеӣ – шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони хоричӣ ва шахсони бешахрванд ё ҳуқуқие, ки реклама ба маълумоташон расонида мешавад) ташкил медиҳанд.

Дар ҳолати дидаю дониста додани иттилои бардуруғ оид ба моли бесифат ва ғайристандартӣ, ки он ба саломатии инсон зарар мерасонад, агар он дастраси истифодабарандаи реклама шуда, ба саломатии ӯ зарар расида бошад, дар ин маврид ин кирдор ҳамчун маҷмӯи ҷиноятҳо бо дастрасии моддаи 20 ва моддаҳои дахлдори Қисми махсуси ҚЧ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Боиси қайд аст, ки дар атрофи объекти ин ҷиноят мутахассисони Ватанӣ андешаҳои гуногун доранд. Ба андешаи яке аз муаллифон, объекти ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии истеъмолкунандагонро таъмин менамоянд, ба ҳисоб мераванд⁸³.

Тибқи моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» аз 9 декабри соли 2004 № 72 истеъмолкунанда – шахси воқеӣ ё ҳуқуқие, ки ният дорад мол (ичрои қор, хизматрасонӣ)- ро фармоиш диҳад ё харидорӣ намояд, ё худ онҳоро танҳо барои эҳтиёҷоти шахсӣ, оилавӣ, рӯзгор ва ғайра, ки бо анҷом додани фаъолияти соҳибқорӣ алоқаманд намебошанд, истифода намояд. Аз мафҳуми мазкур маълум мегардад, ки истеъмолкунанда шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ, ки молро (ичрои қор ё хизматрасониро) танҳо бо мақсадҳои эҳтиёҷоти шахсӣ, оилавӣ, рӯзгор ва ғайра, ки бо анҷом додани фаъолияти соҳибқорӣ алоқаманд намебошанд, ба ҳисоб меравад. Аниқтараш мафҳуми истеъмолкунанда назар ба ҳолати вайрон шудани манфиатҳои истифодабарандагони реклама маҳдуд мебошад.

Дар натиҷаи содир шудани ҷинояти мазкур, натавониста истеъмолкунандагон зарар мебинанд, балки дар ин радииф эҳтимоли расонидани зарару зиён ба соҳибқорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқӣ, ки ба истехсоли мол (ичрои қор хизматрасонӣ) машғуланд, имконпазир аст. Масалан, дар мавриди истифодаи истилоҳот бо дараҷаи баланд, аз ҷумла тавассути истифодаи калимаҳои "беҳамто", "мутлақо", "ягона" "рақами 1", "беҳтарин", "сифати олии" ва дигарҳо дар сурати имконнопазир будани тасдиқи онҳо бо ҳуччат натавониста манфиатҳои истеъмолкунанда, балки ҳуқуқҳои истехсолкунандагони молҳои ҳаммонанд, соҳибқорон ва шахсони ҳуқуқие, ки ба фуруши мол, иҷрои қор ва хизматрасонӣ машғул мебошанд, поймол мешаванд. Яъне, мизочон мумкин аз харидорӣ моли онҳо (ичрои қор ва хизматрасонӣ) даст кашанд. Аз ин нуқтаи назар, ба сифати объекти ҷинояти мазкур натавониста ҳуқуқи манфиатҳои қонунии иқтисодӣ ва молу мулкӣ истеъмолкунандагон, балки манфиатҳои қонунии истехсолкунандагон ҳам баромад мекунад.

Реклама метавонад дар шакли плакатҳо, овезаҳо, стендҳо, номалавҳаҳои мунаввар, дигар воситаҳои техникаи устувори ҷойгиронии мавзӯӣ (экранҳои электронӣ) амалӣ гардад, ки дар як вақт онҳо ба сифати воситаҳои содиркунии ҷинояти мазкур баромад менамоянд. Ҳамзамон рекламари тавассути телевизион, радио ва ба воситаи шабакаҳои интернетӣ низ ба истифодабарандагони ре-

⁸³ Тафсири ба моддаҳои алоҳидаи Қисми махсуси Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Зери таҳрири Қаҳҳоров А.А. Душанбе, 2011. С. 500.

клама дастрас кардан мумкин аст. Дар ҳамаи ҳолатҳои мазкур ба воситаи рекламаи бардурӯғ ба объекти чиноят, ғайриқонунии муътадилӣ муносибатҳои иқтисодӣ ва манфиатҳои молу мулкӣ истифодабарандагонӣ он, зарар расонида мешавад.

Таркиби чинояти моддаи тафсираванда расмӣ мебошад, яъне аз лаҳзаҳои пешкаш намудани рекламаи бардурӯғ чиноят хотимаёфта ба ҳисоб меравад, новобаста аз он, ки оқибат ба вучуд омадааст ё не. Аммо, як нуктаро дар назар доштан зарур аст, ки агар рекламаи бардурӯғ бо нияти ғаразнок, яъне гирифтани фоидаи молу мулкӣ содир шуда бошад.

Ба миқдори калон зарар расонидан дар ин чиноят ҳамчун ҳолати вазнинкунандаи ҷавобгарӣ баромад мекунад, на шартӣ асосӣ ба вучуд омадани он.

Талаботи моддаи 276 Кодекси чинояти нисбат ба рекламаи иҷтимоӣ, яъне рекламаи ғайриқонунаро, ки дар он тарзи ҳаёти солим, ҳифзи саломатӣ, ҳифзи муҳити зист, амнияти аҳоли, пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ ва дигар масъалаҳои иҷтимоӣ ифода шудааст, паҳн намегардад.

Тарафи объективӣ чинояти мазкур аз кирдор дар шакли ҳаракатҳои ғайриқонунаро иборат аст. Дидаю доништа додани рекламаи бардурӯғро аз беҳаракатӣ содир намудан ғайри имкон мебошад.

Аз диспозитсияи моддаи тафсираванда маълум мегардад, ки аз ҷониби рекламадиҳанда дидаю доништа додани маълумоти бардурӯғ оид ба мол, кор ё хизматрасонӣ, инчунин таҳиякунандагон ё фурушандагонӣ онҳо чиноят эътироф мешавад.

Таҳти мафҳуми мол дар моддаи тафсираванда - ашёҳо ҳар қизи моддии арзишдошта, ки барои қонеъ кардани талаботи инсон, фуруш ё мубодила истехсол мегардад, маҳсули меҳнат, чизҳои истехсолшуда (аз қабилӣ ашёи саноатӣ), ашёҳои истеъмолшавандаю, истеъмолнашаванда, ки барои фуруш, мубодила, кироя ва ғ. таъйин гардидаанд, номи фирма, тамғаи мол ва воситаҳои дигари фардикунонии маҳсулот баромад менамоянд.

Рекламаи бардурӯғ маъноӣ онро дорад, ки рекламадиҳанда (истехсолкунандаи мол, соҳибкори инфиродӣ фурушандаи он ва ғ.) оид ба мол иттилооти аз ҳақиқат дур ҷой карда, истифодабарандагонӣ рекламаро гумроҳ месозад. Аз ҷумла, оид ба моли бисифат, ба талаботи стандартӣ номувофиқ ва молҳои, ки сертификатсияи ҳатмиро талаб менамоянд, аммо онро надоранд ба истифодабарандаи реклама иттилооти бардурӯғ манзур шуда бошад. Яъне, мол дорои сертификати мутобиқат буда, ба талаботи стандартӣ ҷавобгӯ мебошад, аммо бо ҳуччат ин ҳолатҳоро рекламадиҳанда тасдиқ карда наметавонад.

Зери мафхуми кор дар диспозитсияи моддаи 276 КЧ ҚТ корхое дар назар аст, ки тибқи шартномаҳои маданӣ-ҳуқуқӣ анҷом дода мешаванд. Тибқи моддаи 136 Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қору хизмат ҳамчун объекти муомилоти граждани (маданӣ) шуда метавонанд. Дар муомилоти маданӣ ҳолатхое мешаванд, ки мавзӯи шартнома ро иҷрои кор ташкил медиҳад. Масалан, дар мавриди бастании шартномаи пудрати сохтмон пудратчи уҳдадор мешавад, ки қори муайяно иҷро қарда, натиҷаи онро ба фармоишгар пешкаш намояд (хонаро созад, таъмиру, азнавсозӣ қунад ва ғ).

Дар шароити иқтисоди бозор доираи шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибқорони инфиродие, ки ба иҷрои кор машғул ҳастанд хеле ва сеъ гардидааст. Ба хотири қалби мизочон, эҳтимоли аз қониби онҳо пешкаш намудани рекламаи бардуруғ оид ба қори иҷромеқардашон мавҷуд мебошад. Масалан, соҳибқори инфиродӣ ё шахси ҳуқуқиро, ки ба истехсоли дару тирезаҳо машғул аст, дар иттилооти рекламави дарҷ меқунанд, ки тирезаҳои мо қангу садоро намеғузaronанд ва ба гармии офтоб тобовар буда, рангашон диғар намешавад. Аммо дар асл қори иҷро меқардаи онҳо бо қунин талабот қавобгу набошад ва онҳо танҳо ба хотири ба даст овардани даромади муфт ин реклама ро дода бошанд, пас қирдори мазқур тарқиби моддаи 276 Кодекси қиноятиро ташкил медиҳад.

Таҳти мафхуми хизматрасонӣ, дар ин модда хизматрасонии пулакӣ дар назар дошта мешавад. Тибқи моддаи 859 Кодекси маданӣ аз рӯи шартномаи хизматрасонии мӯзднок бо супориши фармоишгар иҷроқунанда вазиқадор аст хизмате расонад (амали муайяне ё фаъолияти муайяно анҷом диҳад), ки дорои шакли ашӣ набошад ва фармоишгар уҳдадор аст арзиши онро пардозад. Мавзӯи шартномаи хизматрасонии пӯлакӣ аз хизматрасонии алоқа, тиббӣ, байторӣ (ветеринарӣ), аудиторӣ, машваратӣ, иттилоотӣ, оид ба таълим, хизматрасонии фарҳангӣ, туристӣ ва ғайра иборат аст.

Барои рекламаи бардуруғ дар мавриди хизматрасонӣ қунин ҳолат мисол шуда метавонад. Дуқтур иттилоотро оид ба ҳолати хизматрасонии худ бо мазмуни зерин манзур қарда бошад: «Хизматрасонии сатҳи оӣ, мо ба шумо қафолат медиҳем, ки дардатон шифо меёбад, қунки ба шумо мутақассиси беҳтарини Тоҷикистон хизмат мерасонад».

Қунин реклама бо назардошти ҳолатҳои зерин бардуруғ мебошад:

1. Хизматрасонии сатҳи оӣ ва мутақассиси беҳтарини Тоҷикистон бояд ҳуҷқати тасдиққунанда дошта бошанд.

2. Натиҷаи хизматрасонии тиббӣ кафолат дода намешавад, чунки он аз сину соли бемор, куҳнашавии беморӣ, табобатшаванда будан ё набудани он вобастагӣ дорад. Духтур хизматрасонияшро анҷом медиҳад, аммо натиҷаеро, ки истифодабарандаи хизмат меҳаҳад (сихат шудан) кафолат додан ғайриимкон мебошад. Ба ҳамин монанд мисол шуда метавонад хизматрасонии адвокат, алоқа репититор ва ғ.

Хуллас, дидаю доништа додани иттилооти бардуруғ оид ба мол кор ва хизматрасонӣ, маънои онро дорад, ки рекламадиҳанда (истехсолкунанда ва паҳнкундаи реклама) оид ба мол иҷрои кор ё хизматрасонӣ бо мақсади чалби мизочон, гумроҳ сохтани онҳо ва ба даст овардани фоидаи муфт бо ҳаракатҳои фаъолонаи худ иттилооти бардуруғро бо ҳар роҳу восита паҳн менамояд.

Аз ҷумла, ҷиноят бо содир намудани чунин ҳаракатҳои фаъолона аз ҷониби рекламадиҳанда (истехсолкунандаи реклама ва паҳнкундаи он) содир карда мешавад:

1. Иттилооти бардуруғро дар ҳар шакл (видеоролик, аудио, эълон, стенд, плакат овеза, варақаҳо) ва бо дигар роҳу воситаҳо омода кардан. Ин ҳаракат барои тарафи объективии ҷинояти мазкур ҳатмӣ нест, аммо то рекламаи бардуруғ омода карда нашавад ин кирдорро содир кардан ғайриимкон мебошад.

2. Ҷойгир ё паҳнкунии иттилооти рекламаӣ бо роҳи пешниҳод ё истифодаи молу мулк, аз ҷумла, воситаҳои техникаи радио, телевизион, инчунин шабақаҳои алоқа, вақти намоиш ва бо истифода аз дигар воситаҳо иттилооти бардуруғро оид ба объекти рекламашаванда ба маълумоти доираи номуайяни истифодабарандагон расонидан. Ҳоло, ки мо дар асри илму техника зиндагӣ дорем, имконияти пешниҳод намудани иттилооти бардуруғ оид ба объекти рекламашаванда метавонад тавассути шабакаи интернет ба маълумоти истифодабарандагони реклама расонида шавад.

Тарафи субъективии ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Рекламадиҳанда иттилооти бардуруғро дидаю доништа пешкаш менамояд. Тибқи модаи 9 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама», рекламаи бардуруғ чунин рекламае мебошад, ки тавассути он рекламадиҳанда (истехсолкунандаи реклама, паҳнкундаи реклама) истифодабарандаи рекламаро қасдан ба иштибоҳ меандозад. Аз мафҳуми расмӣ рекламаи бардуруғ бар меояд, ки ин кирдор дар шакли қасди бевосита содир карда мешавад. Аз рӯи муқаррароти моддаи 28 Кодекси ҷинояти қасди бевосита дар ҳолате ҷой дошта метавонад, ки агар рекламадиҳанда (истехсолкунанда ва паҳнкундаи реклама) ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати худро дарк карда, имконият ё ногузирии фаро

расидани оқибати барои чамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он бошад.

Аз диспозитсияи моддаи тафсиршаванда маълум мегардад, ки дар дидаю дониста додани рекламаи бардуруғ ғараз ба сифати аломати асосии чиноят баромад менамояд. Субъекти чинояти зикршуда рекламадиханда ва ҳангоми дар шарикӣ содир намудани чиноят истехсолкунанда ва паҳнкунандаи реклама бо мақсади ба даст овардани фоидаи муфт ё рақобати бевичдонона, яъне бе асоси қонунӣ бартарии худро нишон дода, молашонро (кор, хизматрасонӣ) тавсиф намуда, кирдори мазкурро содир менамоянд.

Мақсади паҳнкунӣ аз ҷалби мизочон, ба хариди мол, истифодаи хизмат, иҷрои кор ва дар ҳамин замина гирифтани фоидаи муфт иборат мебошад. Қайд кардан ба маврид аст, ки мақсади дигари рекламадиханда аз гумроҳ намудани истеъмолкунанда иборат мебошад. Аммо дар таносуб ба моддаи 294 КҶ ҚТ (фиреби истеъмолкунандагон) ин меъёр бо хусусиятҳои зеринаш фарқ мекунад:

а) Аз рӯи таркиби моддаҳо, ки таркиби моддаи 276 КҶ ҚТ расмӣ, яъне аз лаҳзаӣ додани рекламаи бардуруғ чиноят хотимаёфта ҳисоб мешавад ва таркиби моддаи 294 КҶ ҚТ моддӣ, яъне то зарар ба андозаи назаррас ё калон расонида нашавад, чиноят хотимаёфта ҳисоб намешавад.

б) Аз рӯи доираи ҷабрдидагон, яъне рекламаи бардуруғ (моддаи 276) ба доираи номуайяни шахсон пешниҳод мегардад, фиреби истеъмолкунанда (моддаи 294 К Ҷ ҚТ) бошад, зарар ба шахси муайян расонида мешавад.

Мақсади ғаразнок доштан дар ин кирдор аломати асосии тарафи субъективии чинояти мазкур мебошад. Вожаи ғаразнок дар фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ ба маънои ғараздор, бадният, бадқасд: одами ғаразнок. 2. бадхоҳона, муғризна маънидод шудааст. Ғараз на дар ҳама моддаҳои КҶ ҚТ ба сифати аломати асосӣ баромад мекунад. Аммо дар моддаи 276 КҶ ҚТ он аломати асосии тарафи субъективии чиноят мебошад. Дар меъёри зикршуда нияти ғаразнок гирифтани фоидаи муфти молу мулкиро ифода мекунад.

Ҳамзамон нияти ғаразнок дар моддаи 276 КҶ ҚТ яке аз аломатҳои асосии фарқгузоридаи ҷавобгарии чиноятӣ аз ҷавобгарии маъмури барои додани рекламаи бардуруғ маҳсуб мешавад.

Боиси қайд аст, ки дар моддаи 546 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури барои рекламаи бардуруғ ҷавобгарӣ муқаррар шудааст. Тибқи он барои аз ҷониби рекламадиханда паҳн кардани маълумоти бардуруғ дар бораи истехсол ё фурӯши мол иҷрои кор ё хизматрасонӣ, ки дар онҳо иттилооти аз ҳақиқат дур ҷой дошта, истифодабарандагони рекламаро гумроҳ месозад,

инчунин барои рекламаи маҳсулоти ҳатман сертификатсияшавандае, ки сертификати мутобиқат надорад, ҳангоми набудани аломатҳои ҷиноят, ҷавобгарии маъмури пешбинӣ шудааст.

Дар иртибот ба таносуби тафовути моддаҳои зикршудаи ҚЧ ҚТ ва Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури қайд кардан зарур аст, ки расман дар диспозитсияи онҳо асосан як аломати муҳимми фарқунанда мавҷуд мебошад. Яъне, мақсади «ғаразнок» доштани рекламадиханда, агар ғараз гирифтани ғоида дар назар бошад ҷиноят эътироф мешавад, агар ҷунин ғараз набошад ҳуқуқвайронкунанда ба ҷавобгарии маъмури ҷалб карда мешавад.

Агар бо назари муқоисавӣ шарҳ диҳем, ҳангоми содир намудани ҳуқуқвайронкунии маъмури оид ба рекламаи бардурӯғ низ, ҳарчанд расман дар диспозитсияи моддаи 546 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури вожаи «ғаразнок» истифода нашуда бошад ҳам, аммо амалан ба андешаи мо мақсади ҳуқуқвайронкунандаро беғараз тасаввур кардан ғайриимкон мебошад. Чунки дидаю доништа додани маълумоти бардурӯғ оид ба мол (қор ё хизматрасонӣ), таърифи тавсифи беасоси онҳо танҳо ва танҳо бо мақсади ба даст овардани ғоида анҷом дода мешавад. Яъне ҳуқуқвайронкунанда дар мавриди рекламаи бардурӯғ, бо мақсади муайян, аз ҷумла гирифтани ғоида иттилоти бардурӯғро нисбати мол (қор, хизматрасонӣ) таҳиякунандагон ё фурушандагон онҳо паҳн мекунад.

Зиёда аз ин чихеле, ки аз мафҳуми расмии рекламаи бардурӯғ бар меояд (моддаи 9 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама») рекламаи бардурӯғ ҷунин рекламае мебошад, ки тавасути он рекламадиханда истифодабарандаи рекламаро қасдан ба иштибоҳ меандозад.

Аз таҳлилу муқоисаи моддаҳои 276 Кодекси ҷиноятӣ, 546 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури ва моддаи 9 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама» маълум мегардад, ки рекламаи бардурӯғ бе қасд буда наметавонад. Агар бо ибораи дигар гӯем дар ин маврид қонунгузор барои як кирдор (қисми 1 моддаи 276 ҚЧ ҚТ ва моддаи 546 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури) ду намуди ҷавобгарӣ (маъмури ва ҷиноятӣ) муқаррар намудааст.

Бо назардошти ин ҳолат мувофиқи мақсад мешуд, ки агар қонунгузор ҳангоми рекламаи бардурӯғ маротибаи аввал (агар ҳолатҳои вазникунандаи қисми 2 моддаи 276 ҚЧ ҚТ набошанд) ҷавобгарии маъмури ва ҳангоми дар давоми сол такрор кардани ин кирдор ҷавобгарии ҷиноятӣ муқаррар мекард.

Дар иртибот ба ин ҳолат, дидаю дониста додани рекламаи бардурӯғ, қонунгузори дигар давлатҳо мавриди омузиш қарор

дода шуд. Дар моддаи 182 Кодекси ҷиноятии Федератсия Россия⁸⁴ барои ҷунин кирдор (бо назардошти як фарқият) ҷавобгарии ҷиноятӣ муқаррар шуда буд, аммо он дар асоси Қонуни федералӣ аз 08.12.2003 таҳти №762-ФЗ декриминализатсия карда шудааст. Фарқияти он аз моддаи 276 ҚҶ ҚТ дар мавҷудияти зарари назаррас ифода мегардид, яъне таркиби моддӣ дошт.

Дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Қазоқистон ва Ўзбекистон барои ин кирдор ҷавобгарӣ муқаррар нашудааст.

Субъекти ҷинояти моддаи 276 ҚҶ ҚТ шахси муқаллафи ҷисмонии ба синни 16 расида мебошад. Ҷинояти мазкур мумкин аст ҳам аз ҷониби шахсони воқеӣ, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ машғуланд (шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд), ки ба сифати рекламадиханда баромад мекунанд ва ҳам аз ҷониби мақомоти идоракунии ташкилоти тичоратӣ, яъне роҳбарони ташкилотҳо содир карда шавад. Барои дидаю доништа додани рекламаи бардурӯғ аслан рекламадиханда ба сифати субъект ба ҷавобгарии ҷиноятӣ ҷалб карда мешавад, ки иттилооти бардурӯғро оид ба мол (қор хизматрасонӣ) манзур намудааст. Дар ҳолате, ки истехсолкунандаи реклама ва паҳнкунандаи он дар баробари рекламадиханда аз мавҷудияти иттилооти бардурӯғи рекламавӣ огоҳ буда, онро дидаю доништа истехсол ва паҳн карда бошанд, онҳо шарикони ҷиноят эътироф шуда, вобаста ба хусусият ва дараҷаи иштироки воқеаишон дар содир намудани ҷиноят ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд.

Тибқи моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи реклама рекламадиханда - шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ, ки бо фармоиши он реклама таҳия ва паҳн карда мешавад. Истехсолкунандаи реклама - шахси воқеӣ ё ҳуқуқие, ки ҷойгир ё паҳнкунии иттилооти реклама-ро пурра ё қисман дар шакли тайёр барои паҳнкунии омода месозад. Паҳнкунандаи реклама - шахси воқеӣ ё ҳуқуқие, ки ҷойгир ё паҳнкунии иттилооти реклама-ро бо роҳи пешниҳод ё истифодаи молу мулк, аз ҷумла, воситаҳои техникийи радио, телевизион, инчунин шабакаҳои алоқа, намоиш ва бо истифода аз дигар воситаҳо анҷом медиҳад.

Аз мафҳумҳои расмӣ мазкур маълум мегардад, ки ба сифати рекламадиханда, истехсолкунандаи реклама ва паҳнкунандаи он шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ баромад менамоянд. Аз рӯи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории ҷиноятӣ шахсони ҳуқуқӣ субъекти ҷиноят шуда наметавонанд, яъне онҳоро ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан мумкин нест, аммо ин маънои онро надорад, ки дар ин

⁸⁴ Коментарий к уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. В.М. Лебедева. 13-е изд., перераб. и доп. М.: Изд-во Юрайт, 2013. С. 495.

маврид ягон нафар ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешавад. Чихеле, ки дар боло қайд намудем, агар рекламаи бардурӯғ аз номи шахси ҳуқуқӣ паҳн шуда бошад, дар ин маврид роҳбари он ё дигар шахсоне, ки аз номи шахси ҳуқуқӣ амал кардаанд ба ҷавобгарӣ ҷалб карда мешаванд.

Дар қисми дуоми моддаи тафсираванда ҳолатҳои вазнинкунандаи дидаю доништа додани рекламаи бардурӯғ муайян шудаанд, ки онҳо чунинанд:

Банди «а» бо истифодаи воситаҳои ахбори омма сурат гирифта бошад.

Дидаю доништа додани рекламаи бардурӯғ ба воситаи ахбори омма ҳамчун ҳолати вазнинкунанда эътироф шудааст. Сабаби ҳолати вазнинкунада будани ин ҳолати содиршавии ҷиноят дар он ифода мегардад, ки имконияти дастраси истифодабарандагони реклама шудани иттилооти бардурӯғи рекламавӣ дар ҷунин маврид зиёд мебошад. Рекламадиҳандае, ки бо воситаи телевизион ё радио инчунин дигар васоити ахбори омма маълумоти рекламавиро паҳн менамояд, имконияти ҷалби (гумроҳкунии) шумораи зиёди харидорони мол, истифодабарандагони хизмат ё корро пайдо менамояд. Аз ин нуқтаи назар ин воситаи паҳши реклама ҳамчун ҳолати вазнинкунада, пешбинӣ шудааст.

Айни замон мо дар асри илму технологияи иноватсионӣ зиндагӣ дорем. Имконияти рекламаи бардурӯғро тавасути шабакаи интернет паҳн кардан мавҷуд мебошад. Имрӯз рекламадиҳандагон барои дастраси истифодабарандагони реклама шудани иттилоот аз шабакаи интернет (шабакаҳои иҷтимоӣ, саҳифаҳои интернетӣ) васеъ истифода мекунанд.

Саволе ба миён меояд, ки дар ҷунин маврид ҳуқуқвайронкунандаро ба ҷавобгарӣ ҷалб кардан мумкин аст, ё не? Ба андешаи мо не, чунки ҚҶ ҚТ дар ин маврид ҷавобгарии ҷиноятиро истисно намудааст. Шахсеро, ки тавасути шабакаи интернетӣ рекламаи бардурӯғро паҳн мекунад, ба ҷавобгарӣ кашидан ғайри имкон мебошад. Чунки аз рӯйи муқаррароти моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» аз 19 марти соли 2013, № 961 воситаҳои ахбори омма – матбуоти даврӣ, ҳамчунин агентҳои иттилоотӣ, барномаҳои телевизиону радио, кинохроникаҳо, сабтҳо ва барномаҳои аудио ва аудиовизуалӣ мебошанд, ки дар як сол на камтар аз як маротиба тавасути эфир ё кабел паҳн мешаванд. Аз муқаррароти ин меъёр маълум мегардад, ки мо шабакаи интернетро ҳамчун васоити ахбори омма гуфта наметавонем. Ҳарчанд дар шароити кунунӣ шахрвандон оид ба воқеаву ҳодисот маълумоти зиёдро аз ин сарчашма ба даст меоранд.

Зиёда аз ин дар моддаҳои 137, 137¹, 144, 178 ва дигар моддаҳои дахлдори Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми «воситаҳои ахбори омма ё шабакаи интернет» истифода бурда мешавад. Аз ин ҷо маълум мегардад, ки қонунгузори ҷинояти низ байни воситаи ахбори омма ва шабакаи интернет фарқ мегузорад. Бо назардошти ин ҳолатҳо мувофиқӣ мақсад мебуд, ки дар қисми 2 банди «а» баъди калимаи «омма» «ва ё шабакаи интернет» ҳамроҳ карда мешуд. Дар чунин маврид нисбати субъектоне, ки рекламаи бардуруғро ба воситаи шабакаи интернет паҳн мекунанд чораи ҳуқуқӣ андешидан имконпазир мегардид;

Банди «б» ба миқдори калон зарар расонида бошад. Тибқи эзоҳи моддаи 276 дар моддаҳои 275 ва 276-и Кодекси мазкур зарар ба миқдори калон чунин зарар ҳисобида мешавад, ки агар аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо як ҳазор маротиба зиёд бошад

Бояд қайд намуд, ки эзоҳи моддаи 276 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолати расонидани зарарро ба эътибори кории субъектони бозор ва саломатии дигар истифодабарандагони рекламаро истисно мекунад. Яъне дар ҳолате, ки дар натиҷаи рекламаи бардуруғ эътибори кории дигар субъектон паст шуда бошад, ё ба саломатии онҳо зарар расида бошад, рекламадиҳандаро тибқи ҳамин меъёр ҷавобгар қардан ғайри имкон мебошад. Аз ин нуқтаи назар хуб мешуд, ки дар эзоҳи моддаи 276 андозаи зараре, ки ба саломатии истифодабарандаи реклама расонида мешавад инчунин андозаи зарареро, ки дар натиҷаи паст задани эътибори корӣ расонида мешавад, муайян карда мешуд.

Моддаи 566 Кодекси маданияи ҚТ ба тамошо гузоштан, намоиши намунаҳои мол ё додани маълумот оид ба молҳои фурушӣ (тасвир, феҳрастҳо, аксҳо ва ғайра) дар маҳалли фурушӣ мол, сарфи назар аз он, ки оё нарх ва дигар шартҳои муҳими шартномаи хариду фуруш зикр гардидааст ё на, ба истиснои ҳолатҳое ки фурушанда барои фуруш таъйин нагардидани молҳои дахлдорро дақиқ муайян кардааст, офертаи оммавӣ эътироф карда мешавад. Офертаи оммавӣ низ ба монанди реклама як навъ таклиф барои бастании шартнома ба ҳисоб меравад. Офертаи оммавӣ нисбати моли ғайристандартӣ шуда бошад, он ҳам метавонад боиси фиреби истеъмолкунандагон гардад.

Мақсад аз манзури ин ҳолат аз он иборат аст, ки имрӯз дар бозори истеъмолӣ ҳолатҳое ба назар мерасанд, ки ҳарчанд моли бе сифат, молҳое ки сертификати мутобикатро талаб менамоянд, аммо онро надоранд, аз рӯи намуна (офертаи оммавӣ) ба фуруш гузошта мешаванд.

Бо назардошти ин ҳолат мувофиқи мақсад мебошад, агар дар қонунгузори маъмурӣ ва ҷиноятӣ барои аз рӯйи офертаи оммавӣ ба фурӯш гузоштани молҳое, ки сертификати мутобиқатро талаб менамоянд, аммо онро надоранд ҷавобгарӣ муқаррар карда шавад. Аниқтараш дар моддаҳои 276 Кодекси ҷиноятӣ ва моддаи 546 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар баробари рекламаи бардурӯғ, офертаи оммавӣ моли бе сертификати мутобиқат илова карда мешуд.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 276 ҚҚ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 наҷандон вазнин; қисми 2 миёна.

Ғайриқонунӣ ба даст овардани маълумоти дорои сирри тижоратӣ ё бонкӣ

Ғайриқонунӣ ба даст овардани маълумоти дорои сирри тижоратӣ ё бонкӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 277 ҚҚ ҚТ муқарраргардидааст: ҷамъоварии маълумоти дорои сирри тижоратӣ ё бонкӣ бо роҳи тасарруфи аснод, ришвадихӣ ё таҳдид нисбати шахсоне, ки сирри тижоратӣ ё бонкиро медонанд ё бо наздикони онҳо, дошта гирифтани мавҷи воситаҳои алоқа ё ғайриқонунӣ тамос гирифтани ба системаи ё шабакаи компютерӣ ё истифодаи воситаҳои махсуси техникӣ, ҳамчунин бо роҳи дигари ғайриқонунӣ бо мақсади ифшо ё истифодаи ғайриқонунии ин маълумот.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятии ташкил мекунаанд, ки барои таъмини фаъолияти муътадили шахсони ҳуқуқии тижоратӣ, ташкилотҳои қарзӣ ва соҳибкорони инфиродӣ дар самти ҳифзи сирри тижоратӣ ё бонкӣ равона карда шудаанд. Манфиатҳои молу мулкӣ шахсони ҳуқуқии тижоратӣ, ташкилотҳои қарзӣ ё соҳибкорони инфиродӣ ба сифати объекти иловагӣ баромад мекунаанд.

Предмети ҷинояти мазкурро сирри тижоратӣ ё бонкӣ ташкил мекунад.

Асосҳои ҳуқуқии танзими ҳифз сирри тижоратӣ дар Қонуни ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи сирри тижоратӣ” аз 18 июни соли 2008 муқаррар шудааст. Мутобиқи моддаи 3 ин Қонун сирри тижоратро махфияти иттилооте ташкил медиҳад, ки ба дорандаи он имконият медиҳад то дар ҳолати мавҷуда ё имконпазир даромадашро зиёд гардонад, ба хароҷоти беҳуда роҳ надиҳад, мавқеашро дар бозори мол, қор ва хизматрасонӣ нигоҳ дорад ё худ ғайриқонунӣ дигари тижоратӣ ба даст орад. Иттилооти дорои сирри тижоратиро иттилооти илмӣ-техникӣ, технологӣ, истеҳсоли, молиявӣ иқтисодӣ ё худ дигар иттилооти дорои арзиши воқеӣ ё имконпазир тижоратӣ, ки бинобар сабаби онро надонистани шахсони сеюм, ки

наметавонанд ин иттилоотро дар асоси қонун озодона дастрас намоянд ва нисбати он дорандаи чунин иттилоот низоми сирри тичоратиро қорӣ кардааст, ташкил мекунад.

Таркиб ва ҳаҷми иттилоотро, ки сирри тичоратиро ташкил мекунад, инчунин тартиби ҳифзи онро ҳуди дорандаи иттилооти сирри тичоратӣ муқаррар мекунад. Пеш аз ҳама сирри тичоратӣ дар самти татбиқи натиҷаҳои пешравиҳои илмӣ-техникӣ ҳифз карда мешавад. Дар баробари ин иттилооти сирри тичоратиро дигар маълумот, аз қабилӣ маълумот оид ба истехсолот, нақшаи дуранмои инкишофи корхона, вазъи молиявӣ, ҳақорӣ бо шарикон ташкил мекунад.

Қайд қардан ба маврид аст, ки дорандаи иттилооти сирри тичоратӣ наметавонад ҳамагуна маълумотро тамғаи “сирри тичоратӣ” зада гардишашро маҳдуд намояд. Вобаста ба ин, моддаи 5 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи сирри тичоратӣ” номгӯӣ маълумоти ғайримансуб ба сирри тичоратиро муқаррар намудааст, ки шахс наметавонад нисбати онҳо низоми сирри тичоратиро паҳн намояд.

Вобаста ба сирри бонкӣ қайд қардан зарур аст, ки он аз ҷониби моддаи 881 Кодекси маданӣ ба таври умумӣ ва аз ҷониби Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” аз 19 майи соли 2009 ба таври махсус мавриди танзим қарор дода шудааст. Мутобиқи моддаи 49 Қонуни мазкур маълумот дар бораи фаъолият ва ҳолати молиявии муштарӣ, ки ба ташкилоти қарзӣ ҳангоми хизматрасонӣ ва муносибат бо муштарӣ ё бо шахси сеюм маълум шудааст ва ошкор қардани он мумкин аст ба муштарӣ зиёни моддӣ ё маънавӣ расонад, сирри бонкӣ мебошад. Ба сирри бонкӣ маълумоти зерин махсуб мешавад:

- дар бораи мавҷудияти суратҳисобҳои бонкӣ, соҳибони онҳо, дар бораи маблағҳои пулии дар онҳо мавҷуда ва амалиёти бо ин суратҳисобҳо иҷрошавандаи муштарӣён;

- дар бораи интиқоли маблағҳои пулӣ аз тарафи шахсони воқеӣ ба қушодани суратҳисоб ва дар бораи фиристонандагони (гирандагони) онҳо;

- дар бораи маблағҳои пулӣ ва ашёи қимматбаҳои муштарӣ, ки дар ташкилоти қарзӣ нигоҳ дошта мешаванд.

Мутобиқи моддаи 35 Қонуни номбурда, ташкилоти қарзӣ уҳдадор аст дар бораи иҷрои ҳама гуна аҳд ва амалиёти шубҳаноки муштарӣёни худ (қўшиши анҷом додани аҳд ва амалиёти шубҳанок) фавран ба мақоми ваколатдори муқовимат ба қонунгардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят ба дастоварда ва маблағгузори терроризм бо тартиби муқарраршуда хабар диҳад. Дар баробари ин, аз ҷониби ташкилоти қарзӣ ифшо

намудани маълумот риоя нашудани талаботи сирри бонкӣ ҳисоб наёфта, ташкилоти қарзӣ барои амали мазкур ҷавобгар намебошад.

Тарафи объективии ин ҷиноятро кирдорҳои гуногуне ташкил мекунад, ки ба ҷамъовариҳои маълумоти дорои сирри тичоратӣ ё бонкӣ бо роҳи тасарруфи аснод, ришвадихӣ ё таҳдид нисбати шахсоне, ки сирри тичоратӣ ё бонкиро медонанд ё бо наздикони онҳо, дошта гирифтани мавҷи воситаҳои алоқа ё ғайриқонунӣ тамос гирифтани ба системаи ё шабакаи компютерӣ ё истифодаи воситаҳои махсуси техникӣ, ҳамчунин бо роҳи дигари ғайриқонунӣ бо мақсади ифшо ё истифодаи ғайриқонунии ин маълумот, равона карда шудааст.

Тасарруфи асноди дорои сирри тичоратӣ ё бонкиро ғайриқонунӣ, боғараз, ройгон гирифтани ва (ё) ситонидани иттилооти дорои сирри бонкӣ ё тичоратӣ ба фоидаи гунаҳгор ё дигар шахсон ташкил мекунад. Чунин тасарруфи асноди дорои сирри тичоратӣ ё бонкӣ бо роҳи дуздӣ, азониҳудкунӣ ё исрофкорӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ, роҳзанӣ ё тамаъҷуӣ содир шудани мумкин аст. Бо роҳҳои номбаршуда тасарруф намудани асноди дорои иттилооти сирри тичоратӣ ё бонкӣ иловатан бо моддаҳои ҷиноятҳо ба муқобили моликият бандубастро талаб намекунад.

Бо роҳи ришвадихӣ ғайриқонунӣ ба даст овардани маълумоти дорои сирри тичоратӣ ё бонкӣ маънои додани арзишҳои моддӣ, расонидани хизматрасониҳои хусусияти моддидоштаро барои ҷамъовариҳои иттилооти дорои сирри тичоратӣ ё бонкидошта дорад. Дар сурати бо роҳи ришвадихӣ ба даст овардани иттилооти дорои сирри тичоратӣ ё бонкӣ кирдори шахс маҷмӯъи ҷиноятро ташкил намуда, бо қисми 1 моддаи 277 КҶ ва қисми 1 ё 2 моддаи 279 КҶ бандубаст карда мешавад.

Таркиби ҷиноят аз лаҳзаи ҷамъовариҳои иттилооти дорои сирри тичоратӣ ё бонкӣ бо роҳи тасарруфи аснод, ришвадихӣ ё таҳдид нисбати шахсоне, ки сирри тичоратӣ ё бонкиро медонанд ё бо наздикони онҳо, дошта гирифтани мавҷи воситаҳои алоқа ё ғайриқонунӣ тамос гирифтани ба системаи ё шабакаи компютерӣ ё истифодаи воситаҳои махсуси техникӣ, ҳамчунин бо роҳи дигари ғайриқонунӣ бо мақсади ифшо ё истифодаи ғайриқонунии ин маълумот, сарфи назар аз оқибати фарорасида хотимаёфта доништа мешавад.

Тарафи субъективии ҷиноят бо қасди бевосита содир мешавад. Ба сифати ангезаи ҷиноят асосан ғараз ё қасд, ки барои расонидани зарари молу мулкӣ равона карда шудааст, баромад мекунад.

Субъекти ҷиноятро шахси муқаллафи ҷисмонии ба синну соли 16 расида, ки соҳиби иттилооти сирри тичоратӣ ё бонкӣ намебо-

шад ё вобаста ба фаъолияти касбӣ ё хизматиаш ба он дастрасӣ надошт, шуда метавонад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 277 КҶ ҚТ муқарраргардида: начандон вазнин.

Ифшои сирри тичоратӣ ё бонкӣ

Ифшои сирри тичоратӣ ё бонкӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 278 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз як қисм ва эзоҳ иборат мебошад: ифшои ғайриқонунӣ ё истифодаи сирри тичоратӣ ё бонкӣ бидуни розигии молики он аз ҷониби шахсе, ки ин сир вобаста ба фаъолияти касбӣ ё хизматиаш маълум буд ва ин кирдор бо мақсади ғаразнок ё дигар манфиати шахсӣ содир гардида, ба корхонаи тичоратӣ ё соҳибкори инфиродӣ ба миқдори калон зарар расондааст.

Ҷинояти мазкур бо мақсади ҳифзи ифшо ё истифодаи сирри тичоратӣ ё бонкӣ аз ҷониби шахсе, ки ин сир вобаста ба фаъолияти касбӣ ё хизматиаш маълум буд, равона карда шудааст. Тартиби истифода ва ҳифзи сирри тичоратӣ ва бонкӣ дар Қонуни ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи сирри тичоратӣ” аз 18 июни соли 2008 ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти бонкӣ” аз 19 майи соли 2009 пешбинӣ карда шудааст. Масалан, мутобики моддаи 11 Қонуни ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи сирри тичоратӣ” бо мақсади ҳифзи махфияти иттилоот, корфармо уҳдадор аст:

а) аз корманде, ки вокифгардӣ ӯ аз иттилооти дорои сирри тичоратӣ барои иҷрои уҳдадорихои меҳнатиаш зарур аст, забонхат гирифта, ӯро бо иттилооти дорои сирри тичоратӣ, ки дорандаи он корфармо ва контрагентҳои ӯ мебошанд, шинос намояд;

б) ӯро бо низоми сирри тичоратии муқаррарнамудаи корфармо ва чораҳои ҷавобгарӣ барои риоя накардани ин низоми шинос намояд;

в) ба корманд барои риояи низоми сирри тичоратии муқаррарнамудаи корфармо шароити зарурӣ муҳайё созад;

Корманд бо иттилооти дорои сирри тичоратие, ки ба иҷрои уҳдадорихои хизмати ӯ вобастагӣ надорад, танҳо бо розигии корфармо шинос карда мешавад. Дар баробари ин, барои ҳифзи махфияти иттилоот корманд уҳдадор аст:

а) низоми сирри тичоратиро, ки корфармо муқаррар намудааст, риоя кунад;

б) иттилооти дорои сирри тичоратиро, ки дорандаи он корфармо ва контрагентҳои ӯ мебошанд, фош накунад ва бе розигии онҳо ба мақсади худ истифода набарад.

Зарурати ҳифзи ҳуқуқи ҷиноятии ифшо ё истифодаи сирри тижоратӣ ё бонкӣ аз ҷониби шахсе, ки ба ин ҳуқуқ надошт, баҳри мустаҳкам намудани боварӣ ба ташкилотҳои қарзӣ ва нигоҳ доштани рақобати солим дар ба амал баровардани ғайриқонунии соҳибкорӣ равона карда шудааст.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятии ташкил мекунад, ки барои таъмини ғайриқонунии муътадили шахсони ҳуқуқи тижоратӣ, ташкилотҳои қарзӣ ва соҳибкорони инфиродӣ дар самти ҳифзи сирри тижоратӣ ё бонкӣ равона карда шудаанд. Манфиатҳои молу мулкӣ шахсони ҳуқуқи тижоратӣ, ташкилотҳои қарзӣ ё соҳибкорони инфиродӣ ба сифати объекти иловагӣ баромад мекунад.

Тарафи объективии ин ҷиноятро аломатҳои зерин тавсия медиҳанд:

1. Кирдор дар намуди ифшо ё истифодаи ғайриқонунии сирри тижоратӣ ё бонкӣ;

2. Оқибати кирдор ба мафиатҳои корхонаи тижоратӣ ё соҳибкори инфиродӣ расонидани зарар ба миқдори калон;

3. Алоқаи сабаби байни кирдор ва оқибат.

Ҷош қардани иттилооти дорой сирри тижоратӣ ё бонкӣ ин амал ё беамалие мебошад, ки дар натиҷаи он иттилооти дорой сирри тижоратӣ ё бонкӣ дар ҳар шакли имконпазир (шифоҳӣ, хаттӣ, шакли дигар, аз ҷумла бо истифодаи воситаҳои техникӣ) бе розигии дорандаи ҷунин иттилоот ё худ бар хилофи шартномаи меҳнатӣ ё ҳуқуқи маданӣ ба шахсони сеюм маълум мегардад.

Истифодаи ғайриқонунии иттилооте, ки сирри тижоратӣ ё бонкиро ташкил мекунад, маънои истифодаи онро дар ҳама гуна ғайриқонунии иқтисодӣ, ки дар натиҷаи он ба дорандаи иттилооти сирри тижоратӣ ё бонкӣ зарари калон мерасад, дорад.

Оқибати кирдори ҷош ё истифодаи ғайриқонунии сирри тижоратӣ ё бонкӣ дар намуди расонидани зарар ба миқдори калон ба дорандаи иттилооти сирри тижоратӣ ё бонкӣ муқаррар карда шудааст. Аммо қонунгузор миқдори зарарро бевосита муқаррар накарда, аниқ намудани онро вобаста ба ҳар як ҳолати қор ба уҳдаи мақомоти ҳуқуқтатбиқкунанда вогузор карда аст.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевосита муқаррар карда шуда, ангезаи ҷиноят, ғараз ё дигар манфатдорӣ шахсӣ тавсиф меёбад.

Субъекти ин ҷиноятро доираи маҳдуди шахсоне, ки сирри тижоратӣ ё бонкӣ вобаста ба ғайриқонунии қасбӣ ё хизматиашон маълум буд, ташкил мекунад. Ба сифати субъекти ин ҷиноят асосан қормандони ташкилотҳои қарзӣ, андоз, гумрук, мақомоти судию ҳифзи ҳуқуқ, ки сирри тижоратӣ ё бонкӣ вобаста ба иҷрои вазифа

фаҳои касбӣ ё хизматиашон маълум гардидааст, баромад меку-
нанд.

Дар эзоҳи моддаи 278 КҶ ҚТ меъёри муурофиавӣ пешбинӣ гардидааст, ки мувофиқи он таъқиби ҷиноят барои содир намудани кирдорҳои пешбининамудаи ҳамин модда мутобиқи аризаи қорхонаи тичоратӣ ё соҳибкори инфиродии зарардида оғоз меёбад, яъне моддаи 278 КҶ ба гурӯҳи парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ дохил мешавад. Вале дар қисми 2 моддаи 24 Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ, ки мафҳум ва номгӯйи моддаҳое, ки ба гурӯҳи парвандаҳои бо айбдоркунии хусусӣ оғоз карда мешаванд, номи моддаи 278 КҶ вучуд надорад. Ин ҳолат аз як ҷиҳат номувофиқии қонунгузориҳои ҷиноятӣ ва муурофиавии ҷиноятӣ бошад, аз ҷиҳати дигар ба вайрон кардани низоми қонунгузориҳои ҷиноятӣ, ки он қонунгузориҳои моддӣ мебошад, оварда мерасонад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 278 КҶ ҚТ муқарраргардида: миёна.

Ифшо намудани иттилоот дар бораи ҷораҳои аз ҷониби мақоми ваколатдор дар самти муқовимат ба қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағгузориҳои терроризм ва маблағгузориҳои паҳнкунии силоҳи қатли ом андешидашаванда

Ифшо намудани иттилоот дар бораи ҷораҳои аз ҷониби мақоми ваколатдор дар самти муқовимат ба қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағгузориҳои терроризм ва маблағгузориҳои паҳнкунии силоҳи қатли ом андешидашаванда ҳамчун ҷиноят дар моддаи 278¹ КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: аз ҷониби қормандони ташкилотҳое, ки бо маблағи пулӣ ё дигар молу мулк амалиёт анҷом медиҳанд, ифшо намудани иттилоот ба муштариёни худ ё дигар шахсон дар бораи ба мақоми ваколатдор дар самти муқовимат ба қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағгузориҳои терроризм ва маблағгузориҳои паҳнкунии силоҳи қатли ом додани иттилоот оид ба ҷораҳое, ки барои муқовимат ба қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағгузориҳои терроризм ва маблағгузориҳои паҳнкунии силоҳи қатли ом андешида мешаванд, агар чунин кирдор дар давоми соли пас аз татбиқи ҷазои маъмури содир шуда бошад.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил меку-
нанд, ки барои таъмини фаъолияти муътадили мақоми ваколатдор дар самти муқовимат ба қонунигардонии (расмиқунонии) даро-
мадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағгузориҳои терроризм ва

маблағузории паҳнкунии силоҳи қатли ом андешидашаванда ра-
вона карда шудаанд.

Тарафи объективии ҷиноятро кирдор дар шакли ҳаракат таш-
кил медиҳад.

Таркиби ҷиноят расмӣ баду, пас аз ифшо намудани иттилоот
ба муштариёни худ ё дигар шахсон дар бораи ба мақоми ваколат-
дор дар самти муқовимат ба қонунигардонии (расмиқунонии) да-
ромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағузории терроризм
ва маблағузории паҳнкунии силоҳи қатли ом додани иттилоот оид
ба чораҳои, ки барои муқовимат ба қонунигардонии (расмиқуно-
нии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, маблағузории
терроризм ва маблағузории паҳнкунии силоҳи қатли ом андешиди
мешаванд, хотимаёфта эътироф мешаванд.

Тарафи субъективии ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасд ташкил
медиҳад.

Субъекти ҷиноят – махсус: кормандони ташкилотҳои, ки бо
маблағи пулӣ ё дигар молу мулк амалиёт анҷом медиҳанд.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 278¹ КҶ ҚТ муқарраргар-
дида миёна мебошад.

Ришвадихӣ ба иштирокчиён ё ташкилотчиёни мусобиқаҳои касбии варзишӣ ва озмунҳои намоишии тичоратӣ

Ришвадихӣ ба иштирокчиён ё ташкилотчиёни мусобиқаҳои
касбии варзишӣ ва озмунҳои намоишии тичоратӣ ҳамчун ҷиноят
дар моддаи 280 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм
иборат мебошад.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятии ташкил мекунад,
ки ба таъмини тартиби одилона ва беғараз гузаронидани мусо-
биқаҳои варзишии касбӣ ва озмунҳои намоишии тичоратӣ равона
карда шудааст.

Предмети ҷиноятро маблағҳои пулӣ, қоғазҳои қиматнок ё ди-
гар молу мулк, инчунин фоида ё хизматрасонии хусусияти молу
мулкидошта, ки беподош расонида мешаванду аммо бояд пардохт
карда шаванд (пешниҳод намудани роҳхатҳои сайёҳатӣ, таъмири
манзили истиқоматӣ, сохтмони бӯстонсарой ва ғайра), шуда мета-
вонанд.

Моддаи 280 КҶ ду ҷинояти мустақилро муқаррар мекунад, ки
тарафи объективии онҳо аз кирдорҳои зерин иборат аст:

1. Ришвадихӣ ба варзишгарон ва дигар субъектони дар қисми
1 моддаи 280 КҶ пешбинишуда, бо мақсади расонидани таъсир ба
натичаҳои мусобиқа ё озмунҳо. Ришвадихӣ ин ҳаракатҳои мебо-
шад, ки барои моил намудани варзишгарон, доварони варзиш,

устодон, роҳбарони дастаҳо ё дигар иштирокчиён ё ташкилотчиёни мусобикаҳои варзишии касбӣ, ташкилотчиён ё аъзои доварони (жюри) озмунҳои намоиши тичоратӣ бо мақсади ба манфиати ришвадиханда ҳал намудани натиҷаҳои мусобика ё озмунҳо равона карда шудааст.

2. Ғайриқонунӣ гирифтани арзишҳои моддӣ ё истифода аз хизматрасонии дорои хусусияти молу мулкӣ аз ҷониби варзишгарон ва дигар субъектони дар қисми 3 моддаи 280 КҶ пешбинишуда, ки баръало барои таъсир расонидан ба натиҷаҳои мусобика ё озмунҳо дода шудаанд ё истифода гардидаанд.

Додани ришва ё гирифтани он аз ҷониби варзишгарон, доварони варзиш, устодон, роҳбарони дастаҳо ё дигар иштирокчиён ё ташкилотчиёни мусобикаҳои варзишии касбӣ, ташкилотчиён ё аъзои доварони (жюри) озмунҳои намоиши тичоратӣ, аз лаҳзаи қабули ҳатто як қисми ашёи қиматноки додамешуда, хотимаёфта дониста мешаванд.

Тарафи субъектии ҷиноят бо қасди бевосита содир шуда, мақсад - расонидани таъсир ба натиҷаҳои мусобика ё озмунҳо аломати ҳатмии тарафи субъективии ҷиноят мебошад.

Субъекти қисми 1 ва 2 моддаи 280 КҶ шахси мукаллафи ҷисмони ба синну соли 16 расида шуда метавонад. Субъекти қисми 3 моддаи 280 КҶ бошад, варзишгарон, доварони варзиш, устодон, роҳбарони дастаҳо ё дигар иштирокчиён ё ташкилотчиёни мусобикаҳои варзишии касбӣ, ҳамчунин аз ҷониби ташкилотчиён ё аъзои доварони (ҳакамони) озмунҳои намоиши тичоратӣ шуда метавонанд.

Дар қисми 2 моддаи 280 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи мушаккил содир шудааст.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 280 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисмҳои 2 ва 3 миёна.

§ 3. Ҷиноятҳо дар соҳаи фаъолияти пулино кредитӣ ва молиявии давлат

Ғайриқонунӣ гирифтани кредит

Ғайриқонунӣ гирифтани кредит ҳамчун ҷиноят дар моддаи 264 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин моддаи аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Моддаи 264 КЧ ду таркиби ҷиноятро дар бар мегирад, ки онҳо барои ҳифзи муносибатҳои кредитӣ равона карда шудаанд. Қисми 1 моддаи 264 КЧ ҷавобгарии ҷиноятиро барои ғайриқонунӣ гирифтани намудҳои гуногуни кредит пешбинӣ намуда, предмети қисми 2 моддаи 264 КЧ танҳо кредити мақсадноки давлатӣ ё кредити, ки дар зери кафолати давлатӣ дода мешавад, ташкил мекунад.

Объекти ҷинояти ғайриқонунӣ гирифтани кредит – ин муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки фаъолияти бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзиро таъмин мекунад.

Предмети ҷинояти ғайриқонунӣ гирифтани кредитро мутобики қисми 1 моддаи 264 КЧ кредит, иловапулӣ (дотатсия) ё дигар шароити имтиёзноки кредитгузори ташкил мекунад.

Муносибатҳои ҷамъиятиро вобаста ба гирифтани кредит моддаҳои 900-903 Кодекси маданӣ (минбаъд – КМ) танзим мекунад. Мутобики моддаи 839 Кодекси маданияи ҚТ тибқи шартномаи кредит як тараф – бонк ё ташкилоти дигари кредитӣ (кредитор) уҳдадор мешавад ба тарафи дигар (қарзгиранда) тибқи андоза ва шартҳои пешбининамудаи шартнома маблағҳои пулӣ (кредит) диҳад ва қарзгиранда бошад, уҳдадор мешавад маблағи пулии гирифтаашро баргардонад ва барои он фоиз супорад.

Дар назарияи илми ҳуқуқи ҷиноятӣ то имрӯз ақидаи ягона оид ба намудҳои кредит, ки предмети ҷинояти таҳлилшавандаро ташкил мекунад, ба миён наомадааст. Аммо аз нуқтаи назари он, ки дар ҳуди қисми 1 моддаи 264 КЧ оид ба намудҳои кредит (кредити молӣ ё тичоратӣ) ягон ишора карда нашудааст, предмети онро ҳамагуна кредит ташкил мекунад.

Дотатсия – ин маблағи муайни пулие мебошад, ки аз ҷониби буҷаи давлат бебозгашт, мақсаднок барои дастгирӣ намудани ин ё он соҳаи фаъолият, ки ба дастгирии молиявӣ ниёз доранд, дода мешаванд.

Шароити имтиёзноки кредитгузори-ин дар муқоиса ба кредитдиҳии умумӣ, додани имтиёзи иловагӣ хангоми гирифтани кредит мутобики салоҳдиди кредитор ё талаботи санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ мебошад. Маслан, ба муҳлати дароз додан ё бо фоизи кам додани кредит.

Тарафи объективии қисми 1 моддаи 264 КЧ дар намуди аз ҷониби шахрванд, соҳибкори инфиродӣ ё роҳбарӣ ташкилот гирифтани кредит, иловапулӣ (дотатсия) ё дигар шароити имтиёзноки кредитгузори бо роҳи ба бонк ё дигар муассисаи кредити баръало пешниҳод кардани маълумоти таҳрифшуда оид ба вазъи хоҷагидорӣ ё молиявии шахрванд, соҳибкории инфиродӣ ё ташкилот ё оид ба дигар ҳолатҳое, ки барои гирифтани кредит, илова-

пулӣ ё шароити имтиёзноки кредитгузорӣ заруранд, (ҳангоми мавҷуд набудани нишонаҳои тасарруфи молу мулки ғайр), ифода меёбад.

Тарзи содиркунии гирифтани кредити ғайриқонунӣ бо роҳи ба бонк ё дигар муассисаи кредити баръало пешниҳод кардани маълумоти таҳрифшуда оид ба вазъи хоҷагидорӣ ё молиявии шахрванд, соҳибқори инфиродӣ ё ташкилот ё оид ба дигар ҳолатҳое, ки барои гирифтани кредит, иловапулӣ ё шароити имтиёзноки кредитгузорӣ заруранд, муқаррар карда шудааст.

Пешниҳод намудани маълумоти баръало таҳрифшуда оид ба вазъи молиявӣ ё хоҷагидорӣ ё дигар ҳолатҳое, ки барои гирифтани кредит заруранд, маънои онро дорад, ки шахси кредитгиранда ба бонк ё дигар ташкилоти қарзӣ ҳуҷаттҳои қалбакӣ оид ба масъалаҳои зикршуда пешниҳод мекунад. Масалан, ба ташкилотҳои қарзӣ ба сифати гарав пешниҳод намудани ҳуҷатҳои молу мулки ғайриманқуле, ки ба гунаҳгор тааллуқ надорад, сохтакориҳои ҳуҷатҳои кафолати бонкӣ ва ғ.

Сохтакорӣ ва истифодаи ҳуҷатҳои сохтакоришуда ҳангоми гирифтани кредит ғайриқонунӣ қисми таркибии онро ташкил намуда, бандубастро бо моддаи барои сохтакорӣ ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбининамуда иловатан талаб намекунад.

Тарафи субъективии қисми 1 моддаи 264 КҶ бо қасди бевосита содир мешавад. Қонунгузор барои тавсифи қасди бевосита калимаи “баръало”-ро истифода намудааст, ки он аз ҷониби гунаҳгор дарк намудани пешниҳоди ҳуҷатҳои таҳрифшуда ҷиҳати гирифтани намудҳои гуногуни кредит, пешбинӣ намудани оқибати он ва хоҳони фаро расидани он мебошад.

Субъекти ҷинояте, ки дар қисми 1 моддаи 264 КҶ пешбинӣ гардидааст, махсус мебошад. Ба чунин сифат шахрванд, соҳибқори инфиродӣ ё роҳбарӣ ташкилот, ки кредити ғайриқонуниро гирифтаанд, баромад мекунад.

Кредити мақсадноки давлатӣ ё кредите, ки зери кафолати давлатӣ дода мешавад чун предмети қисми 2 моддаи 264 КҶ –ин кредите мебошад, ки аз ҷониби Ҳукумати кишвар дар асоси санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ба мақсадҳои муайн ҷиҳати иҷрои барномаҳои давлатӣ дода мешаванд. Масалан, барои дастгирии хоҷагии кишлоқ ё соҳаҳои алоҳидаи он (боғпарварӣ ё пахтакорӣ) ва ғ.

Тарафи объективии ҷинояти дар қисми 2 моддаи 264 КҶ пешбинишударо ғайриқонунӣ гирифтани кредити мақсадноки давлатӣ ё кредите, ки дар зери кафолати давлатӣ дода мешавад, ҳамчунин бар хилофи мақсад истифода бурдани онҳо, агар ин кирдор ба шахрванд, ташкилот ё давлат ба миқдори калон зарар расо-

нида бошад (хангоми мавҷуд набудани нишонаҳои тасарруфи молу мулки ғайр), ташкил мекунад.

Кредитҳои номбаршуда он гоҳ ғайриқонунӣ ҳисобида мешавад, ки агар он дар асоси маълумоти бардуруғ ё беасос, ки асос ба рои додани кредити давлатӣ гаштаанд, дода шуда бошад. Мисол, пешкаш намудани маълумоти бардуруғ оид ба ин ё он барномаҳои мақсаднок, зарурати чунин барномаҳо, арзиши онҳо ва ғайра. Оид ба ғайриқонунӣ гирифтани кредит мумкин аст чунин ҳолатҳо шаҳодат диҳад: номувофиқатии вазъи кредитгиранда ба вазъе, ки ба он чунин намуди кредиткунонии мушаххас паҳн мегардад (фермер, гуреза, муҳочирони мачбури ва ғайра); бақайдгирии фирма бо ҳуҷҷатҳои қалбаки ё ин ки ба шахси сохта (ғайриҳуқуқӣ); мансубияти фирма ба ягон шахси мансабдор, ки оид ба тақсмоти кредит ваколатдор аст ва ғайра.

Бар ҳилофи мақсад истифода бурдани кредитҳои номбаршуда истифодаи онро дар самтҳои ифода мекунад, ки барҳилофи мақсади додани ҳуди кредит мебошанд. Маслан, кредити мақсадноки давлатӣ барои харидани тухми картошкаи хушсифат пешбинӣ шудааст, аммо гунаҳгор онро гирифта ба мақсади тичорат истифода мекунад.

Қонунгузор фаро расидани ҷавобгарии ҷиноятиро барои қисми 2 моддаи 264 КҶ дар сурати ба шахрванд, ташкилот ё давлат ба миқдори калон расонидани зарар пешбинӣ мекунад. Мутобиқи эзоҳи моддаи 264 КҶ зарар ба миқдори калон чунин зараре ҳисобида мешавад, ки аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо як ҳазор маротиба зиёд мебошад. Ҳамзамон қайд кардан ба маврид аст, ки байни ғайриқонунӣ гирифтани кредити мақсадноки давлатӣ ё кредите, ки дар зери кафолати давлатӣ дода мешавад, ҳамчунин бар ҳилофи мақсад истифода бурдани онҳо бо фаро расидани зарар ба миқдори калон аз ин кирдорҳо бояд алоқаи сабабӣ вучуд дошта бошад.

Тарафи субъективии қисми 2 моддаи 264 КҶ бо қасди бевосита содир карда мешавад.

Субъекти ин ҷиноят шахси мукаллафи ҷисмонии ба синну соли 16 расида мебошад, ки ғайриқонунӣ кредити мақсадноки давлатӣ, кредити дар зери кафолати давлатӣ дода шудааст ё ин кредитҳоро бар ҳилофи мақсад истифода бурдааст.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 264 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 миёна.

Ғайриқонунӣ додани кредит

Ғайриқонунӣ додани кредит ҳамчун ҷиноят дар мӯддаи 265 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: ғайриқонунӣ додани ҳама гуна кредит ё ба ин мӯсоидат қардани шахсоне, ки бо истифода бурдани вазифаи хизматиаш мебоист ё метавонист ин қирдорҳоро ба ҷо оварад.

Объекти ҷинояти ғайриқонунӣ додани кредит ин муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки фаъолияти бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзиро таъмин мекунад.

Предмети ин ҷиноятро ҳамагуна кредит (кредити молӣ ё тичоратӣ) ташкил мекунад.

Тарафи объективи ғайриқонунӣ додани кредитро ғайриқонунӣ додани ҳама гуна кредит ё ба ин мӯсоидат қардани шахсоне, ки бо истифода бурдани вазифаи хизматиаш мебоист ё метавонист ин қирдорҳоро ба ҷо оварад, ташкил мекунад.

Ғайриқонунӣ додани кредит дар сурате ҷой дорад, ки шахси масъули кредитқунонӣ бо вайрон қардани санадҳои меърию ҳуқуқӣ ба шахси дигар кредит медиҳад. Масалан, додани кредит ба шахсе, ки вазъи хочагидории он имқонияти барқардонидани онро баъд аз тамом шудани муҳлати кредит надорад.

Мӯсоидат қардан ба ғайриқонунӣ додани ҳама гуна кредит чунин маъно дорад, ки шахс мақоми хизмати худро барои додани кредити ғайриқонунӣ истифода бурдааст.

Тарафи субъективи ҷинояти додани кредити ғайриқонунӣ бо қасди бевосита содир қарда мешавад. Гунаҳгор дарк менамояд, ки кредитро ғайриқонунӣ дода истодааст ё ин, ки ба гирифтани он мӯсоидат қарда истодааст ва хоҳони он аст, ки чунин қирдорҳоро содир кунад.

Субъекти ин ҷиноят – махсус мебошад, яъне, шахсе ки барои додани кредит ҳуқуқ дорад ё шахсоне, ки бо истифода аз мақоми хизмати худ ба додани кредит мӯсоидат намудааст.

Категорияи ҷинояти дар мӯддаи 265 КҶ ҚТ муқарраргардида: миёна.

Сарқашии бадқасдона аз адои қарзи кредиторӣ

Сарқашии бадқасдона аз адои қарзи кредиторӣ ҳамчун ҷиноят дар мӯддаи 266 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз 1 қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Сарқашии бадқасдона аз адои қарзи кредиторӣ ин сарқашии бадқасдонаи роҳбари ташкилот, соҳибқори инфиродӣ ё шахрванд аз адои қарзи кредиторӣ ба миқдори қалон ё аз пардохти қоғазҳои

қиматнок пас аз эътибори қонунӣ пайдо кардани қарори суд мебошад. Чинояти мазкур намуди махсуси чинояти бо моддаи 363 КҶ иҷро накардани ҳукми суд, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ пешбинишударо ташкил медиҳад. Мутобиқи қоидаҳои банбубасти чиноят агар чиноят аз ҷониби меъёрҳои умумӣ ва махсус пешбини шуда бошад, он гоҳ маҷмуи чиноят ҷой надорад ва ҷавобгарии чиноятӣ дар асоси меъёри махсус ба миён меояд.

Объекти асосии чинояти таҳлилшаванда – муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки ба таъмини манфиатҳои кредиторон ҷиҳати сари вақт баргардонидани кредитҳо аз ҷониби қарздорон равона карда шудаанд. Объекти иловагиро манфиатҳои адолати судӣ ҷиҳати сари вақт иҷро намудани қарорҳои судӣ ташкил мекунад.

Предмети чиноятро қарзи кредиторӣ ва қоғазҳои қиматнок ташкил мекунад.

Қарзи кредиторӣ қарзе мебошад, ки дар шакли маблағҳои пулӣ аз ҷониби роҳбари ташкилот, соҳибкори инфиродӣ ё шахрванд аз ташкилотҳои қарзӣ дар асоси шартномаи кредитӣ гирифтааст ва онро бояд баргардонад.

Қоғазҳои қиматнок ҳуҷҷате мебошад, ки бо риояи шакли муқарраргардида ва реквизитҳои ҳатмӣ ҳуқуқи молу мулкиеро тасдиқ менамояд, ки татбиқ ё гузашт кардани онҳо танҳо дар сурати нишон додани он имконпазир аст.

Тарафи объективии чиноятро дар саркашии бадқасдонаи роҳбари ташкилот, соҳибкори инфиродӣ ё шахрванд аз адои қарзи кредиторӣ ба миқдори калон ё аз пардохти қоғазҳои қиматнок пас аз эътибори қонунӣ пайдо кардани қарори суд муқаррар карда шудааст.

Саркашии бадқасдона аз адои қарзи кредиторӣ дар иҷро накардани уҳдадорӣ баъд аз гузаштани муҳлати муқарраршуда ба рои баргардонидани он муқарраршуда, вақте ки ҷиҳати баргардонидани қарзи кредиторӣ қарори суд ба қувваи қонун даромадааст.

Барои ба ҷавобгарии чиноятӣ кашидани шахс барои саркашии бадқасдона аз адои қарзи кредиторӣ зарур аст, ки аввалан, қарори суд ҷиҳати баргардонидани қарзи кредиторӣ ба қувваи қонун даромада бошад ва қарздор имконияти баргардонидани онро дорад, вале аз адои он бо ҳар роҳ саркашӣ мекунад. Дувум, қарзи кредиторӣ бояд миқдори калонро ташкил кунад. Мутобиқи эзоҳи моддаи 266 КҶ таҳти мафҳуми қарзи кредиторӣ ба миқдори калон - қарзи шахрванд ба андозаи бештар аз ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва қарзи корхона ба андозаи бештар аз панҷ ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо дар назар дошта шудааст.

Тарафи субъективии ҷиноят дар қасди бевосита тавсиф мегардад. Гунаҳгор дарк менамояд, ки бадқасдона, бар хилофи қарори ба қувваи қонуни даромадаи суд аз адо намудани қарзи кредиторӣ ё аз пардохти қоғазҳои қиматнок саркашӣ менамояд.

Субъекти ҷиноят роҳбари ташкилот, соҳибкори инфиродӣ ё шаҳрванд, ки аз адои қарзи кредиторӣ ба миқдори калон ё аз пардохти қоғазҳои қиматнок саркашӣ мекунамд, шуда метавонанд.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 266 КҶ ҚТ муқарраргардида: начандон вазнин.

Ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ

Ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 268 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм ва 2 қисм эзоҳ иборат мебошад: кирдори бадқасдонаи роҳбари муассисаи кредитӣ ё корхона, сарфи назар аз шакли моликият, ки бо мақсади ғараз ё манфиатдории шахсӣ маблағи пулии дар суратҳисоби худ бударо ба суратҳисоби ташкилоти дигар ғайриқонунӣ гузаронидааст, ҳамчунин тартиботи муқарраршударо вайрон карда, маблағи пулиро ба тарзи дигар истифода бурдааст ё дигар маблағи бучети-ро ғайримақсад истифода бурдааст, агар ин кирдор ба манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, корхона ё давлат ба миқдори калон зарар расонида бошад.

Объекти ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки барои дуруст истифода бурдани маблағҳо ва таъмини интизоми молиявӣ дар корхонаву массисаҳо, сарфи назар аз шакли моликиятшон равона карда шудааст.

Тарафи объективии ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ дар кирдорҳои зерин ифода меёбанд:

1. Аз ҷониби роҳбари муассисаи кредитӣ ё корхона бо мақсади ғараз ё манфиатдории шахсӣ маблағи пулии дар суратҳисоби худ бударо ба суратҳисоби ташкилоти дигар ғайриқонунӣ гузаронидан;

2. Бо вайрон кардани тартиботи муқарраршуда, маблағи пулиро ба тарзи дигар истифода бурдан;

3. Ғайримақсаднок истифода бурдани маблағҳои бучетӣ.

Барои фаро расидани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағҳои пулӣ ба ғайр аз кирдорҳои ифодакунандаи тарафи объективиаш зарур аст, ки оқибатҳои муайни дар диспозитсияи қисми 1 моддаи 268 КҶ пешбинишуда расонидани зарар ба миқдори калон ба манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, корхона ё давлат фаро расад.

Мутобики эзохи 1 ба моддаи 268 КЧ дар тахти мафхуми зарар ба миқдори калон чунин зараре фаҳмида мешавад, ки он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҳадди ақал панҷсад маротиба ва зарар ба миқдори махсусан калон аз ду ҳазор маротиба зиёд мебошад. Ҳамчунин қонунгузор талаб менамояд, ки Ҳангоми муайян намудани андозаи (миқдори) зарари расонидашуда ғайр аз зиёни бевосита, ҳамчунин фоидаи аз даст рафтаре ба ҳисоб гирифтани зарур аст.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевосита ифода ёфта, ангеа аломати ҳатмии он баромад мекунад. Ба сифати ангеаи ҷинояти ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ қонунгузор ғараз ё дигар манфиатҳои шахсиро муқаррар намудааст.

Ангеаи ғаразнок дар ба даст овардани фоидаи моддӣ аз ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағҳои пулӣ аз ҷониби роҳбари муассиса ё ташкилот, тавасути гузаронидани маблағҳои дар суратҳисоби худ бударе ба суратҳисоби дигар ташкилот ё вайрон намудани тартиби истифодабарии чунин маблағҳо ё ғайримаксаднок истифода бурдани маблағҳои бучетӣ ифода меёбад.

Манфиатдории шахсӣ мумкин аст дар муносибатҳои шахсӣ, қорӣ ё хизматӣ зоҳир гардад.

Субъекти ҷинояти ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ – махсус мебошад, яъне ба чунин сифат танҳо роҳбари муассисаи кредитӣ ё қорхона, сарфи назар аз шакли моликият баромад қарда метавонад.

Аломатҳои бандубастшавандаи ҷинояти ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ дар қисми 2 моддаи 268 КЧ муқаррар шудааст: а) такроран; б) ба миқдори махсусан калон зарар расонида бошад. Дар тахти мафхуми зарар ба миқдори махсусан калон чунин зарардар назар дошта шудааст, ки он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҳадди ақал аз ду ҳазор маротиба зиёд мебошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 268 КЧ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Тайёр қардан ё ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбаки (сохта)

Тайёр қардан ё ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбаки (сохта) ҳамчун ҷиноят дар моддаи 281 КЧ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад.

Ба ҷамъият хавфнокии тайёр қардан ё ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбаки (сохта) дар вайрон намудани устувории низоми пулии кишвар, мушкил намудани идоракунии он асосан зоҳир мегардад. Вобаста ба ин, объекти

чинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъияти ташкил мекунад, ки барои таъмини устувории низоми пулии кишвар, идоракунии он ва дар монополияи давлат қарор доштани наشري воҳиди муомилот дар кишвар равона карда шудааст.

Вобаста ба ин, предмети ҷиноятро бошад, билетҳои қалбакии Бонки миллии Тоҷикистон, танга ё қоғазҳои қиматноки қалбаки бо асъори Ҷумҳурии Тоҷикистон, асъори хориҷӣ ё қоғазҳои қиматноки қалбаки бо асъори хориҷӣ ташкил мекунад.

Мутобиқи моддаи 64 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Бонки милли” аз 28 июни соли 2011 пули миллии (пулҳои қоғазӣ ва тангаҳо) аз ҷониби Бонки миллии Тоҷикистон баровардашуда ва дар гардиш қарордошта воситаи ягона ва истисноии пардохти ҳар гуна уҳдадорихоии пулӣ ва ҳисоббаробаркуниҳо буда, қабули он бо арзиши номиналиаш дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи тамоми пардохтҳои пулӣ ҳатмӣ мебошад. Бонки миллии Тоҷикистон дорои ҳуқуқи истисноии эмиссияи (барориши) пули қоғазӣ (банкнота) ва танга ҳамчун воситаи қонунии пардохт дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Мутобиқи моддаи 151 Кодекси маданӣ қоғазҳои қиматнок ҳуччате мебошад, ки бо риояи шакли муқарраргардида ва реквизиҷтҳои ҳатмӣ ҳуқуқи молу мулкиеро тасдиқ менамояд, ки татбиқ ё гузашт кардани онҳо танҳо дар сурати нишон додани он имконпазир аст. Ба қоғазҳои қиматнок инҳо дохил мешаванд: вомбарг, вексел, чек, сертификати бонкӣ, коносамент, саҳмия ва ҳуччатҳои дигаре, ки мутобиқи санади қонунгузорӣ дар бораи қоғазҳои қиматнок ё мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи онҳо ба ҷумлаи қоғазҳои қиматнок мансуб доништа шудаанд. Мутобиқи моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор” аз 13-уми июни соли 2013, ба сарватҳои асъорӣ инҳо дохил мешаванд:

- асъори хориҷӣ, қоғазҳои қиматнок ва ҳуччатҳои пардохтии бо асъори хориҷӣ ифодаёфта;

- пули миллии, қоғазҳои қиматнок ва ҳуччатҳои пардохтии бо пули миллии ифодаёфта танҳо ҳангоми бо онҳо анҷом додани амалиёт байни резидентҳо ва ғайррезидентҳо ва ё байни ғайррезидентҳо.

Тарафи объективи ин ҷиноят бо ду кирдори алтернативӣ содир карда мешавад:

1. Тайёр кардан бо мақсади ба муомилот баровардани билетҳои қалбакии Бонки миллии Тоҷикистон, танга ё қоғазҳои қиматноки қалбаки бо асъори Ҷумҳурии Тоҷикистон, асъори хориҷӣ ё қоғазҳои қиматноки қалбаки бо асъори хориҷӣ;

2. Ба муомилот баровардани билетҳои қалбакии Бонки миллии Тоҷикистон, танга ё қоғазҳои қиматноки қалбаки бо асъори Ҷумҳурии Тоҷикистон, асъори хориҷӣ ё қоғазҳои қиматноки қалбаки бо асъори хориҷӣ.

Тайёр намудани пул ё қоғазҳои қиматнок ин пурра истехсол ё сохтани онҳоро мефаҳмонад. Қалбаки тайёр кардани пул ё қоғазҳои қиматнок бошад, ин пурра ё қисман сохтакорӣ намудани онҳоро мефаҳмонад, ки барои бо пулҳо ва қоғазҳои қиматноки асли аз рӯйи шакл, ранг ва дигар махсусиятҳои монанд кардан равона карда шудааст. Масалан, бо роҳи часпондан ё кашидан, рақам ё сифри онро тағйир медиҳанд, силсилаи пул ё қоғазҳои қиматнокро иваз мекунад.

Тайёр намудани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбаки агар ба мақсади ба муомилот баровардани он пешбинӣ нашуда бошад, таркиби моддаи 281 КҶ ташкил намекунад. Баръакс, агар муқаррар карда шавад, ки пул ё қоғазҳои қиматнок бо мақсади ба муомилот баровардани он тайёр карда шудааст, новобаста аз миқдори (як ё сад дона) тайёр намудани онҳо, ҷиноят хотимаёфта доништа мешавад.

Ҳангоми муайн намудани ҷинояти дар моддаи 281 КҶ пешбинишуда дар кирдори шахс зарур аст, то муқаррар карда шавад, ки пул ё қоғазҳои қиматноки қалбакинамудаи ӯ бо пул ё қоғазҳои қиматноки аслии дар муомилотбуда, аз рӯйи шакл, ҳаҷм, ранг ва дигар хусусиятҳои монандии наздик дорад ё не. Дар сурати ошкор намудани пул ё қоғазҳои қиматноки дағал сохта-корикардашуда, ки қалбаки будани он дар муомилот ба зудӣ ошкор карда мешавад, инчунин дигар ҳолатҳои қор, ки аз қасди равонашудаи гунаҳгор барои фиреб додани доираи муайни шахсон равона шудааст, чунин кирдор чун қаллобӣ бандубаст карда мешавад.

Ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбаки маънои истифода бурдани онҳоро ба сифати воситаи пардохти молу хизматрасонӣ, иваз намудан, тухфа, фуруҳтан ва дигар роҳҳои ба муомилот бароварданро дорад.

Таркиби қисми 1 моддаи 281 КҶ ҚТ новобаста аз оқибати он ҷавобгарии ҷиноятиро пешбинӣ намуда, банди “б” қисми 2 ин модда тайёр кардан ё ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбакиро ба миқдори қалон муқаррар намудааст. Мутобиқи эзоҳи моддаи 283 КҶ ҚТ миқдори қалон чунин миқдоре ҳисобида мешавад, ки он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо як ҳазор маротиба зиёд бошад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевосита содир шуда, мақсади содир кардани ин ҷиноят – ба муомилот баровардани пул

ё қоғазҳои қиматноки қалбаки ба сифати аломати хатмӣ муқаррар карда шудааст.

Субъекти чиноят шахси муқаллафи ҷисмонии ба синну соли 16 расида шуда метавонад.

Категорияи чинояти дар моддаи 281 ҚЧ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 вазнин; қисми 3 махсусан вазнин.

Тайёр кардан ё ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи (қалбакии) кредитӣ ё ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт

Тайёр кардан ё ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи (қалбакии) кредитӣ ё ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт ҳамчун чиноят дар моддаи 282 ҚЧ ҚТ муқаррар гардида, аз 2 қисм иборат мебошад: тайёр кардан бо мақсади ба муомилот баровардан ё ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи кредитӣ ё картаҳои ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт ё дигар ҳуҷҷатҳо, ки асъор ё дигар қоғазҳои қиматнок ба шумор намераванд, вале асноди тасдиқкунанда, муқарраркунанда ё диҳандаи ҳуқуқ ё уҳдадорихоӣ молу мулкӣ мебошанд.

Дар қисми 2 моддаи 282 ҚЧ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи ин чиноят муқаррар гардидаанд:

- а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;
- б) ба миқдори калон;
- в) аз ҷониби шахси қаблан барои ҳамин чиноят ё барои тайёр кардан ё ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбаки судшуда;
- г) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад.

Объекти чиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил мекунанд, ки барои таъмини тартиби қонунии тайёр кардан ё ба муомилот баровардани картаҳои кредитӣ ё картаҳои ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт ё дигар ҳуҷҷатҳо, ки асъор ё дигар қоғазҳои қиматнок ба шумор намераванд, вале асноди тасдиқкунанда, муқарраркунанда ё диҳандаи ҳуқуқ ё уҳдадорихоӣ молу мулкӣ мебошанд, равона карда шудаанд.

Предмети ин чиноятро картаҳои кредитӣ ё картаҳои ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт ё дигар ҳуҷҷатҳо, ки асъор ё дигар қоғазҳои қиматнок ба шумор намераванд, вале асноди тасдиқкунанда, муқарраркунанда ё диҳандаи ҳуқуқ ё уҳдадорихоӣ молу мулкӣ мебошанд, ташкил мекунанд.

Мутобиқи Дастрӯамали Бонки миллии Тоҷикистон «Дар бораи тартиби хизматрасонӣ тавассути кортҳои пардохти бонкӣ» аз 20 майи соли 2011 барориш ва эквайринги кортҳои пардохтии бонкиро дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкилотҳои қарзие

метавонанд амалӣ намоянд, ки барои гузаронидани фаъолияти бонкӣ иҷозатномаи Бонки миллии Тоҷикистон доранд ва он ҳуқуқи бароришу хизматрасонии воситаҳои пардохтро пешбинӣ кардааст. Ташкилоти қарзӣ тибқи низомнома ва тартиби фаъолияти низоми пардохти дахлдор барориши намудҳои қортҳои пардохтии бонкӣ, номгӯи хизматрасониҳо бо истифодаи ин қортҳо ва шартҳои ба муштарӣ пешниҳод намудани хизматрасониҳоро мустақилона муайян менамояд.

Мутобиқи ин Дастрӯамал қорти пардохтии бонкӣ ин воситаи пардохти мебошад, ки тавассути он дорандаи қорт бо истифодаи рақами мушаххаскунандаи шахсии худ ва/ё дигар рамзҳои, ки дорандаро муайян менамояд, барои гузаронидани амалиёти аз ҷониби ношир пешбинишуда, ба суратҳисоби бонкӣ дастрасии фосилавӣ дорад.

Қортҳои пардохтии бонкӣ ба намудҳои зерин ҷудо мешаванд:

а) вобаста аз манбаи пайдоиши маблағҳои пулии суратҳисоб:

- қорти дебетӣ, ки тавассути он доранда метавонад маблағҳои пулии дар ташкилоти қарзӣ нигоҳ дошташро истифода намояд;

- қорти кредитӣ, ки тавассути он доранда метавонад маблағҳои пулии аз ҷониби ташкилоти қарзӣ дар шакли қарз додашударо истифода намояд;

- қорти пешпардохт, ки тавассути он доранда дар ҳудуди маблағи пешакӣ пардохтгардида барои гузаронидани амалиёт ҳуқуқ дорад ва дар суратҳисоби умумикардашудаи қортии ташкилоти қарзӣ ба ҳисоб гирифта мешавад;

б) вобаста аз мансубият ба низомҳои пардохт:

- қортҳои локалӣ (дохилӣ), ки танҳо дар доираи шабакаи терминалии ташкилоти қарзӣ хизматрасонӣ карда мешаванд;

- қортҳои миллий, ки дар доираи шабакаи терминалии ташкилотҳои қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон хизматрасонӣ карда мешаванд;

- қортҳои байналмилалӣ, ки дар доираи шабакаи терминалии ташкилотҳои қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки узви низомҳои пардохти байналмилалӣ мебошанд дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва берун аз он хизматрасонӣ карда мешаванд.

Вобаста аз мақсади истифодабарияшон қортҳои дебетӣ ва кредитӣ ба намудҳои зерин ҷудо мешаванд:

- қорти шахсӣ аз рӯи суратҳисоби қортие, ки ба номи шахси воқеӣ кушода шудааст, бароварда мешавад;

- қорти иттиҳодиявӣ аз рӯи суратҳисоби қортие, ки ба номи шахси ҳуқуқӣ ё соҳибкори инфиродӣ кушода шудааст, бароварда мешавад.

Дар баробари кортҳои бонкӣ ва ҳисоббаробаркунӣ дигар намудҳои кортҳо вучуд дорад, ки предмети ҷинояти мазкурро ташкил мекунад: картаҳои дисконтӣ, ки ба дорандаи он имтиёзи муайн ҳангоми харид ё истифодаи хизматрасонии фирмаи муайнро медиҳад; картаҳои электронии телефонӣ, ки бо ёрии он гуфтугӯҳои телефонӣ вобаста ба маблағи пешпардохти он, пардохта мешавад ва ғ.

Дигар асноди пардохт ё дигар ҳуччатҳо, ки асъор ё дигар қоғазҳои қиматнок ба шумор намераванд, вале асноди тасдиқкунанда, муқарраркунанда ё диҳандаи ҳуқуқ ё уҳдадорихои молу мулкӣ мебошанд, ин ҳуччатҳои гуногуне мебошанд, ки ҳисоббаробаркунии ғайринақдиро таъмин мекунад. Ба ин гурӯҳ дохил кардан мумкин аст: супоришномаи пардохтӣ-ҳангоми ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаҳои пардохт бонк уҳдадор мегардад бо супориши муштарӣ аз ҳисоби маблағҳое, ки дар суратҳисоби ӯ мавҷуданд, маблағи муайяни пулиро ба суратҳисоби шахси зикркардаи муштарӣ дар муҳлати муқарраршуда ба ин ё он бонк гузаронад (қисми 1 моддаи 963 КМ). Ба ғайр аз ин, Кодекси маданияи ҚТ ҳисоббаробаркунӣ ғайринақдиро тавасути чек, ҳисоббаробаркунӣ тавасути инкассо, ҳисоббаробаркунӣ тибқи акредитив низ пешбинӣ мекунад. Аммо чек вобаста ба он, ки қоғазӣ қиматнок мебошад, предмети ин ҷиноятро ташкил намекунад.

Тарафи объективии ҷиноятро ду кирдори зерин ташкил мекунад:

1. Тайёр кардан бо мақсади ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи кредитӣ ё картаҳои ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт ё дигар ҳуччатҳо, ки асъор ё дигар қоғазҳои қиматнок ба шумор намераванд, вале асноди тасдиқкунанда, муқарраркунанда ё диҳандаи ҳуқуқ ё уҳдадорихои молу мулкӣ мебошанд.

2. Ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи кредитӣ ё картаҳои ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт ё дигар ҳуччатҳо, ки асъор ё дигар қоғазҳои қиматнок ба шумор намераванд, вале асноди тасдиқкунанда, муқарраркунанда ё диҳандаи ҳуқуқ ё уҳдадорихои молу мулкӣ мебошанд.

Тайёр кардани кортҳои пардохтӣ маънои на танҳо пурра қалбакӣ сохтани он, балки ворид намудани тағйирот дар рақами мушахаси шахсӣ ё персонализатсия (раванди ҷойгиркунии иттилооти мушаххаскунанда ба корт, сабт ба хотираи микропротсессор (чип) ва/ё дар навори магнитии корт, ки тибқи дастур ва тартиби кори низоми пардохти дахлдор пешбинӣ шудааст)-и кортро низ дорад.

Ҷинояти мазкур аз лаҳзаи тайёр намудани кортҳои пардохтӣ ё дигар ҳуччатҳо, ки қоғазӣ қиматнок намебошанд, хоти-

маёфта ҳисобида мешавад, ба истиснои банди “б” қисми 2 моддаи 282 КҶ ҚТ. Банди ”б” қисми 2 моддаи 282 КҶ бошад, гайёр кардан ё ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи (қалбакии) кредитӣ ё ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохтро ба миқдори калон пешбини мекунад ва он мутобиқи эзоҳи моддаи 283 КҶ чунин миқдоре ҳисобида мешавад, ки он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо як ҳазор маротиба зиёд мебошад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевосита ва мақсади махсус ба муомилот баровардани картаҳои сохтаи кредитӣ ё картаҳои ҳисоббаробаркунӣ ё дигар асноди пардохт ё дигар ҳуҷҷатҳо, ки асъор ё дигар қоғазҳои қиматнок ба шумор намераванд, вале асноди тасдиқунанда, муқарраркунанда ё диҳандаи ҳуқуқ ё уҳдадорихоӣ молу мулкӣ мебошанд, тавсиф меёбад.

Субъекти ин ҷиноятро шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида ташкил мекунад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 282 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин.

Сӯиистифода ҳангоми баровардани қоғазҳои қиматнок (эмиссия)

Сӯиистифода ҳангоми баровардани қоғазҳои қиматнок (эмиссия) ҳамчун ҷиноят дар моддаи 283 КҶ ҚТ муқаррар гардида, он аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Муносибатҳоеро, ки дар раванди барориш, паҳнкунӣ, гардиш ва пардохти қоғазҳои қиматноки эмиссионӣ, новобаста аз шакли ташкилию ҳуқуқии эмитент, хусусияти таъсисдиҳӣ ва фаъолияти субъектҳои бозори қоғазҳои қиматнок ба вучуд меоянд, инчунин тартиби танзим ва назорати бозори қоғазҳои қиматнок бо мақсади таъмини амали беҳавф, кушода ва самаранокии бозори қоғазҳои қиматнок, ҳифзи ҳуқуқи сармоягузoron ва дорандагони қоғазҳои қиматнок, рақобати боинсофонаи иштирокчиёни бозори қоғазҳои қиматнок ба миён меоянд, бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи бозори қоғазҳои қиматнок” аз 28 июни соли 2011 ба танзим дароварда мешавад.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятии ташкил мекунад, ки барои таъмини фаъолияти муътадили субъектҳои бозори қоғазҳои қиматнок – эмитентҳо, сармоягузoron, иштирокчиёни касбии бозори қоғазҳои қиматнок, ташкилотҳои худтанзимкунанда, мақомоти ваколатдори давлатӣ дар самти баровардан ва ба таври оммавӣ паҳн намудани қоғазҳои қиматнок равона карда шудаанд. Манфиатҳои молу мулкӣи субъектҳои бозори қоғазҳои қиматнок ба сифати объекти иловагӣ баромад мекунад.

Предмети ҷиноятро қоғазҳои қиматнок ташкил мекунад. Мутобиқи моддаи 151 Кодекси маданӣ қоғазҳои қиматнок ҳуччате мебошад, ки бо риояи шакли муқарраргардида ва реквизитҳои ҳатмӣ ҳуқуқи молу мулкӣро тасдиқ менамояд, ки татбиқ ё гузашт кардани онҳо танҳо дар сурати нишон додани он имконпазир аст. Қоғазҳои қиматноки эмиссионӣ – ин қоғазҳои қиматноке мебошад, ки дар як вақт дорои аломатҳои зерин мебошад: маҷмӯи ҳуқуқҳои молу мулкӣ ва ғайримолу мулкӣро, ки боиси шаҳодат додан, гузашт кардан ва иҷрои қатъӣ бо риояи шакл ва тартибе, ки қонунгузорӣ муқаррар намудааст, дар худ нигоҳ медорад, бо барориш паҳн карда мешавад, андоза ва муҳлати баробари иҷрои ҳуқуқҳоро дар дохили як барориш, новобаста ба вақти ба даст овардани қоғазҳои қиматнок, дорад. Ба қоғазҳои қиматнок инҳо дохил мешаванд: вомбарг, вексел, чек, сертификати бонкӣ, қонсамент, сахмия ва ҳуччатҳои дигаре, ки мутобиқи санади қонунгузорӣ дар бораи қоғазҳои қиматнок ё мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи онҳо ба ҷумлаи қоғазҳои қиматнок мансуб дониста шудаанд.

Тарафи объективии ин ҷиноятро кирдорҳои зерин ташкил мекунад:

1. Бидуни бақайдгирии баровардани қоғазҳои қиматнок (эмиссия) ва ба таври оммавӣ тақсим (паҳн) кардани онҳо;
2. Дидаю дониста истифода бурдани асноди сохта (қалбақӣ) барои бақайдгирии қоғазҳои қиматнок.

Эмиссияи қоғазҳои қиматнок – ин маҷмӯи амалҳои пайдарҳам, ки барои паҳнкунии қоғазҳои қиматнок зарур мебошанд. Бе бақайдгирии давлатӣ баровардани қоғазҳои қиматнок аз ҷониби эмитент чараёни муътадили ба муомилот баровардани чунин қоғазҳоро вайрон мекунад. Мутобиқи моддаи 16 Қонуни зикршуда бақайдгирии давлатии барориши (барориши иловагии) қоғазҳои қиматноки эмиссиониро мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба танзими бозори қоғазҳои қиматнок амалӣ менамояд.

Вобаста ба ин, барои бақайдгирии давлатии барориши (барориши иловагии) қоғазҳои қиматноки эмиссионӣ ҳуччатҳои зеринро пешниҳод кардан зарур аст:

- ариза дар бораи бақайдгирии давлатии қоғазҳои қиматноки эмиссионӣ;
- нусхаи тасдиқкардаи нотариалии қарор дар бораи барориши (барориши иловагии) қоғазҳои қиматноки эмиссионӣ;
- нусхаи тасдиқкардаи нотариалии ҳуччатҳои таъсисӣ;
- намунаи бланки қоғазҳои қиматнок ва ё сертификати қоғазҳои қиматнок дар ҳолати барориши шакли ҳуччатӣ;
- ду нусхаи тарҳи барориши қоғазҳои қиматнок;

- хуччати тасдиққунандаи пардохти бочи давлатӣ барои бақайдгирии барориши қоғазҳои қиматнок.

Дар баробари худ, мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба танзими бозори қоғазҳои қиматнок вазифадор аст дар муҳлати сӣ рӯзи тақвими аз санаи гирифтани хуччатҳои барои бақайдгирӣ пешниҳодшуда барориши (барориши иловагии) қоғазҳои қиматноки эмиссиониро ба қайди давлатӣ гирад ё дар бораи рад кардани бақайдгирии давлатии барориши (барориши иловагии) қоғазҳои қиматноки эмиссионӣ қарори асоснок қабул намояд.

Тарафи объективии қисми 2 моддаи 283 КҶ ҷавобгарии ҷиноятиро барои ба тарҳи эмиссияи қоғазҳои қиматнок дидаю доништа дохил намудани иттилооти нодуруст, ҳамчунин тасдиқи тарҳи эмиссия, ки баръало иттилооти нодуруст дорад ё дидаю доништа тасдиқ кардани натиҷаҳои таҳрифшудаи эмиссия, агар ин кирдор ба миқдори калон зарар расонида бошад, пешбинӣ мекунад.

Мутобиқи моддаи 19 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи бозори қоғазҳои қиматнок” маълумоти дар тарҳи барориши қоғазҳои қиматнок дарҷгардида бояд ба ҳақиқати воқеӣ мувофиқ буда, барои баҳодиҳии вазъи хоҷагию молиявии эмитент муносиб бошад. Тарҳи барориши қоғазҳои қиматнок бояд инҳоро дар бар гирад:

- тавсифномаи эмитент, номи фирмавӣ, суроға ва санаи таъсиси эмитент, намуди асосии фаъолияти хоҷагӣ, иштироки эмитент дар гурӯҳҳои саноатӣ, бонкӣ ва молиявӣ, иттиҳодияҳои дигар, инчунин маълумот дар бораи ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ фаръӣ ва вобастаи эмитент;

- маълумот дар бораи шахсони мансабдори эмитент, аз ҷумла маълумот дар бораи сохтор ва салоҳияти мақоми идоракунии эмитент, рӯйхати шахсони ба ҳайати мақоми идоракунии эмитент дохилбуда, миқдори ба шахсони мансабдор мансубшудаи сахмияҳои эмитент ва ҷамъиятҳои фаръӣ ва вобастаи он.

Шарти асосии фаро расидани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои кирдорҳои дар қисми 2 моддаи 283 КҶ пешбинигардида, ин расонидаани зарар ба миқдори калон аст. Мутобиқи эзоҳи моддаи 283 КҶ таҳти маҳфуми зарар ба миқдори калон чунин зараре ҳисобида мешавад, ки он аз андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо як ҳазор маротиба зиёд бошад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевосита содир карда мешавад.

Субъекти ҷиноят – махсус буда, ба чунин сифат эмитент, шахси мансабдоре, ки тарҳи эмиссияи қоғазҳои қиматнок ё натиҷаи таҳрифшудаи эмиссияро тасдиқ намудааст, баромад карда метавонанд.

Эмитенти қоғазҳои қиматнок ин шахси ҳуқуқие мебошад, ки барориши қоғазҳои қиматнокро мутобиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ намуда, аз номи худ уҳдадор мешавад, ки уҳдадорихоро дар назди соҳибони қоғазҳои қиматнок, ки аз шартҳои барориши қоғазҳои қиматнок бармеоянд, иҷро мекунад.

Шахси мансабдоре, ки тарҳи эмиссияи қоғазҳои қиматнокро тасдиқ намудааст, ин шахсони мансабдори корхонаҳои тичоратӣ ё мақомоти давлатӣ мебошанд, ки барои ворид намудани маълумоти саҳеҳ ва пурра масъуланд ва ба тарҳи эмиссияи қоғазҳои қиматнок имзо гузоштааст.

Шахси мансабдоре, ки натиҷаи таҳрифшудаи эмиссияро тасдиқ намудааст, шахси мансабдори мақомоти давлатии ваколатдор дар самти танзим ва назорати бозори қоғазҳои қиматнок, ки барои бақайдгирии интишор ва қабули ҳисоботи интишори қоғазҳои қиматнок масъул аст, шуда метавонад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 283 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 наҷандон вазнин.

Бастани аҳди ғайриқонунии бо металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид

Бастани аҳди ғайриқонунии бо металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид ҳамчун ҷиноят дар моддаи 284 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: додугирифтӣ металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид бар хилофи қоидаҳои муқарраргардидаи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчунин ғайриқонунӣ нигоҳ доштан, интиқол додан ё қашондани металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид дар ҳар намуду ҳолат, ба истиснои маснуоти заргарӣ (ҷавохирот) ва маишӣ ва пораҳои чунин маснуот.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил мекунад, ки барои таъмини тартиби қонунии муомилоти металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид равона карда шудаанд. Асосҳои ҳуқуқии танзими муомилоти қонунии металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворидро дар Тоҷикистон Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо” аз 12 майи соли 2001 муқаррар мекунад.

Предмети ҷиноятро металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид ташкил мекунад.

Металлҳои қиматбаҳо – ин тилло, нукра, платина ва металлҳои гурӯҳи платина (палладий, ирридий, родий, рутений ва

осмий) мебошанд. Рӯйхати мазкурро танҳо бо қонун тағйир додан мумкин аст. Металлҳои қиматбаҳо метавонад дар ҳар шаклу ҳолат, аз ҷумла дар шакли худрӯй, ҳолис ва тоза кардашуда ва ҳамчунин дар шакли ашёи хом, хӯла, нимтайёр, маҳсулоти саноатӣ, пайвасти химиявӣ, маснуоти заргарӣ, маснуоти дигар, танга, шикастапора ва партовҳои истеҳсолоту истеъмолот бошад.

Сангҳои қиматбаҳо – алмос, зумуррад, ёқут, сапфир, лаъли асил ва александрити табиӣ, ҳамчунин гавҳари табиӣ хом ва суфта. Рӯйхати мазкурро танҳо бо қонун тағйир додан мумкин аст. Сангҳои қиматбаҳое, ки барои истеҳсоли маҳсулоти заргарӣ корношояманд, ҳамчун маҳсулоти таъйиноти истеҳсолию техникӣ бе маҳдудиятҳои муқаррар кардаи ин қонунгузорӣ истифода мешаванд. Меъёр ва тартиби ҷудо кардани сангҳои қиматбаҳо ба гурӯҳи истифоданашавандаи истеҳсолоти маҳсулоти заргарӣ аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.

Шикастапора ва партовҳои металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо дар ҳамаи ташкилотҳои, ки дар онҳо ин пораҳо ва партовҳо пайдо мешаванд, бояд ҷамъ оварда шаванд. Шикастапора ва партовҳои ҷамъоварда ҳатман ба ҳисоб гирифта мешаванд ва аз тарафи ташкилотҳои онҳоро ҷамъоваранда, аз ҷумла ба қисмҳои харбӣ ва низомӣ, ки барои истифодаи дунобор (аз коркард гузаронидан) иҷозатнома доранд ва ё ба ташкилотҳои, ки ба ин навъи фаъолият иҷозатнома доранд, метавонанд барои истеҳсолоти минбаъда ва ҳолискории металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо фурухта шаванд.

Мутобики диспозитсияи моддаи 284 КҶ предмети ин ҷиноятро маснуоти заргарӣ (ҷавохирот) ва маишӣ ва пораҳои ҷунин маснуот ташкил намеkunанд.

Тарафи объективии ҷиноятро кирдорҳои зерин ташкил меkunанд:

1. Додугирифти металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид бар хилофи қоидаҳои муқарраргардидаи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;

2. Ғайриқонунӣ нигоҳ доштан, интиқол додан ё кашондани фулузоти қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид дар ҳар намуду ҳолат.

Додугирифти ғайриқонунӣ бо металлҳои қиматбаҳо ё сангҳои қиматбаҳо ё марворид дар сурате ҷой дорад, ки он аз ҷониби шахсон гузаронида мешавад, ки барои ин додугирифт ягон асоси қонунӣ ё иҷозатнома барои ҷунин фаъолият надоранд. Ба ҷунин ҳаракат мумкин аст амале, ки ихтиёрдориро ба ҳуқуқи моликияти металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо (муомилоти металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо), аз ҷумла ба сифати замонат ис-

тифода кардани онҳо, гузаштани ҳуқуқи моликият ва дигар ҳуқуқҳои молу мулкиро ифода менамояд, дохил намуд.

Нигоҳ доштан, интиқол додан ё кашондани фулузоти қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид дар ҳар намуду ҳолат дар сурате ғайриқонунӣ эътиоф мешавад, ки он аз ҷониби шахси ба чунин амал ваколатнадошта амалӣ карда мешавад. Ба чунин кирдор ҳамлу нақли металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо ва маҳсулоти онҳо аз ҷумла интиқол додани металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо ва маҳсулоти онҳо ба анбор, фонду захира ва ҳамчунин ниғаҳдорӣ ва ба намоиш гузоштани металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, ба қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон овардан ва аз он баровардани металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо ва маҳсулоти онҳоро дохил кардан мумкин аст.

Банди "б" қисми 2 моддаи 284 КҶ бастанӣ аҳди ғайриқонунӣ бо металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворидро ба миқдори калон муқаррар мекунад. Мутобиқи эзоҳи моддаи 284 КҶ кирдорҳои дар ҳамин модда пешбинишуда ҳамон вақт ба миқдори калон содиршуда эътироф карда мешаванд, ки агар арзиши металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳои табиӣ ё марворид, ки мавриди муомилоти ғайриқонунӣ гардидаанд, аз як ҳазор нишондиханда барои ҳисобҳо ҳадди ақал зиёдтар бошад.

Тарафи субъективӣ ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасди бевосита тавсиф мекунад.

Субъекти ҷиноят. Ҷинояти мазкур аз ҷониби шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида, содир карда мешавад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 284 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 наҷандон вазнин.

Вайрон кардани қоидаҳои ба давлат супоридани фулузот ва сангҳои қиматбаҳо

Вайрон кардани қоидаҳои ба давлат супоридани фулузот ва сангҳои қиматбаҳо ҳамчун ҷиноят дар моддаи 285 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 1 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: саркашӣ кардан аз ҳатман ба аффинаж супоридан ё ҳатман ба давлат фуруштани металлҳои қиматбаҳо ё сангҳои қиматбаҳои аз қаъри замин истихроҷшуда ё аз ашёи хоми муштак ба даст овардашуда, ҳамчунин бардошташуда ё ёфташуда, агар ин кирдор ба миқдори калон содир шуда бошад.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил мекунад, ки барои таъмини фаъолияти муътадили муомилоти металлҳои қиматбаҳо ё сангҳои қиматбаҳо равона карда шудааст.

Предмети ҷиноятро металҳои қиматбаҳо ё сангҳои қиматбаҳои аз қаъри замин истихроҷшуда ё аз ашёи хомими муштак ба дастовардашуда ҳамчунин бардошташуда ё ёфташуда ташкил мекунанд.

Металлҳои қиматбаҳо – ин тилло, нуқра, платина ва металлҳои гуруҳи платина (палладий, ирридий, родий, рутений ва осмий). Рӯйхати мазкурро танҳо бо қонун тағйир додан мумкин аст. Металлҳои қиматбаҳо метавонад дар ҳар шаклу ҳолат, аз ҷумла дар шакли худрӯй, холис ва тоза кардашуда ва ҳамчунин дар шакли ашёи хом, хӯла, нимтайёр, маҳсулоти саноатӣ, пайвасти химиявӣ, маснуоти заргарӣ, маснуоти дигар, танга, шикастапора ва партовҳои истеҳсолоту истеъмолот бошад. Сангҳои қиматбаҳо бошад, алмос, зумуррад, ёқут, сапфир, лаъли асил ва александрити табиӣ, ҳамчунин гавҳари табиӣ хом ва суфта.

Тарафи объективи ин ҷиноят бо беҳаракатие, ки ба саркашӣ қардан аз ҳатман ба аффинаж супоридан ё ҳатман ба давлат фуруҳтани металлҳои қиматбаҳо ё сангҳои қиматбаҳои аз қаъри замин истихроҷшуда ё аз ашёи хомими муштак ба дастовардашуда ҳамчунин бардошташуда ё ёфташуда, агар ин кирдор ба миқдори калон содир шуда бошад, алоқаманд аст, содир қарда мешавад:

а) саркашӣ қардан аз ҳатман ба аффинаж супоридани металлҳои қиматбаҳо ё сангҳои қиматбаҳои аз қаъри замин истихроҷшуда ё аз ашёи хомими муштак ба дастовардашуда ҳамчунин бардошташуда ё ёфташуда. Аффинаж ё холискории металлҳои қиматбаҳо – ин амали тоза қардани металлҳои қиматбаҳои истихроҷшуда аз омехтаҳо ва унсурҳои ҳамроҳбуда, хушсифат гардонидани металлҳои қиматбаҳо ба ҳадди стандартҳои давлатӣ ва шартҳои техникӣ, ки дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон амал мекунанд ё ба ҳадди стандартҳои байналмилалӣ мутобиқ намудани онҳо мебошад.

б) саркашӣ қардан аз ҳатман ба давлат фуруҳтани металлҳои қиматбаҳо ё сангҳои қиматбаҳои аз қаъри замин истихроҷшуда ё аз ашёи хомими муштак ба дастовардашуда ҳамчунин бардошташуда ё ёфташуда.

в) Оқибати ҷиноят – ба миқдори калон содир намудани ҷиноят. Мутобиқи эзоҳи моддаи 285 КҶ вайрон қардани қоидаҳои супоридан ё фуруши фулузот ва сангҳои қиматбаҳо ба давлат вақте ба миқдори калон содиршуда шуморида мешавад, ки агар арзиши молу маҳсулоти дар ҳамин модда зикргардидаи ба давлат насупорида ё фуруҳтанашуда аз андозаи як ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад.

г) алоқаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат.

Тарафи субъективии ҷиноят бо қасди бевосита содир карда мешавад.

Субъекти ҷиноят. Ҷинояти мазкурро шахси ҷисмонии мукаллафи ба синну соли 16 расида, ки мутобиқи санадҳои меърию ҳуқуқӣ уҳдадории ҳатман ба аффинаж супоридан ё ҳатман ба давлат фуруҳтани металлҳои қиматбаҳо ё сангҳои қиматбаҳои аз қабри замин истихроҷшуда ё аз ашёи хомими муштақ ба дастовардашуда ҳамчунин бардошташуда ё ёфташуда вогузошта шудааст, содир мекунад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 285 ҚҚ ҚТ муқарраргардида миёна эътироф мешавад.

Муомилоти ғайриқонунӣ бо ашёи хориҷӣ

Муомилоти ғайриқонунӣ бо ашёи хориҷӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 286 ҚҚ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: муомилоти ғайриқонунӣ бо ашёи хориҷӣ бо роҳи харид, фуруш, иваз ё истифодаи он ба сифати дигар воситаҳои пардохт, агар дар давоми сол баъд аз додани ҷазои маъмури содир шуда бошанд.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 286 ҚҚ ҚТ ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунани ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

- қисми 2: муомилоти ғайриқонунӣ бо ашёи хориҷӣ бо роҳи харид, фуруш, иваз ё истифодаи он ба сифати дигар воситаҳои пардохт, агар арзиши ашёи муомилот ё амалиёти ғайриқонунӣ аз панҷсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад.

- қисми 3: кирдори пешбининамудаи қисми дуҷуми ҳамин модда, агар:

а) тақроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

в) ба миқдори калон содир шуда бошанд.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил мекунад, ки барои таъмини фаъолияти муътадили низомии пулию кредитии Тоҷикистон равона карда шудаанд. Предмети ҷиноятро ашёи хориҷӣ ташкил мекунад.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар кирдорҳои ташкил мекунад, ки ба муомилоти ғайриқонунӣ бо ашёи хориҷӣ бо роҳи харидан, фуруҳтан, фуруш, иваз ё истифодаи он ба сифати дигар воситаҳои пардохт равона карда шудаанд.

Ҷинояти дар қисми 1 ва бандҳои “а” ва “б” қисми 3 моддаи 286 ҚҚ пешбинишуда аз лаҳзаи муомилоти ғайриқонунӣ бо ашёи хориҷӣ бо роҳи харидан, фуруҳтан, фуруш, иваз ё истифодаи он ба сифати дигар воситаҳои пардохт, новобаста

аз оқибати онҳо хотимаёфта дониста мешавад. Дар баробари ин, қисми 1 моддаи 286 КҶ дорои преюдицияи маъмурӣ мебошад, яъне барои фаро расидани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои муомилоти ғайриқонунӣ бо асъори хориҷӣ бо роҳи харидан, фурӯхтан, фурӯш, иваз ё истифодаи он ба сифати дигар воситаҳои пардохт ба миқдори то панҷсад маоши ҳадди ақал зарур аст, ки аввалан шахс ба ҷавобгарии маъмурӣ кашида шуда бошад боз дар давоми сол баъд аз додани ҷазои маъмурӣ ин кирдорро такроран содир кунад.

Кирдори дар қисми 2 моддаи 286 КҶ пешбинишуда, ҷавобгарии ҷиноятиро барои муомилоти ғайриқонунӣ бо асъори хориҷӣ бо роҳи харидан, фурӯш, иваз ё истифодаи он ба сифати дигар воситаҳои пардохт, агар арзиши ашёи муомилот ё амалиёти ғайриқонунӣ аз панҷсад маоши ҳадди ақал зиёд бошад, банди “в” қисми 3 моддаи 286 КҶ бошад, ҷавобгарии ҷиноятиро барои содир намудани кирдорҳои зикршуда ба миқдори калон пешбинӣ мекунад. Мутобиқи эзоҳи моддаи 286 КҶ кирдорҳои дар ҳамин модда номбаршуда ҳамон вақт ба миқдори калон ҳисобида мешаванд, ки агар арзиши ашёи муомилот ё амалиёти ғайриқонунӣ аз ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёдтар бошад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевосита содир карда мешавад.

Субъекти ҷиноят. Ҷинояти мазкурро шахси воқеии мукаллафи ҷисмонии ба синну соли 16 расида содир мекунад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 286 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисмҳои 2 ва 3 вазнин.

Аз хориҷа барнагардонидани воситаҳо ба асъори хориҷӣ

Аз хориҷа барнагардонидани воситаҳо ба асъори хориҷӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 287 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 1 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: аз хориҷа ба миқдори калон барнагардондани воситаҳо ба асъори хориҷӣ аз ҷониби роҳбарони корхона, ки мутобиқи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба ҳисобномаи бонки ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатман гузаронида шавад.

Объекти ин ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил мекунад, ки барои таъмини фаъолияти муътадили низоми пулию кредитии кишвар равона карда шудааст. Предмети ҷиноятро воситаҳо ба асъори хориҷӣ, ки мутобиқи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба ҳисобномаи бонки ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатман гузаронида шавад, ташкил мекунад.

Тарафи объективии ин чиноят – кирдор дар шакли аз хориҷа ба миқдори калон барнагардондани воситаҳо ба асъори хориҷӣ, ки мутобиқи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба ҳисобномаи бонки ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатман гузаронида шавад, муқаррар карда шудааст.

Танзими асъор ва назорати асъор бо Қонуни ҚТ “Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор” аз 13-уми июни соли 2013 ба танзим дароварда мешавад.

Баҳри тазими тартиби аз тарафи бонки ваколатдор ба асъори хориҷӣ кушодан ва нигоҳ доштани ҳисобҳои резидентҳои Бонки миллии Тоҷикистон Дастурамал “Дар бораи кушодани суратҳисобҳои резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо асъори хориҷӣ дар бонкҳои берун аз Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз 20 майи соли 2011 ва Дастурамал “Дар бораи тартиби анҷомдиҳии амалиёти асъории вобаста ба ҳаракати сармоя аз тарафи резидент” аз 30 июни соли 2011 қабул намудааст, ки он тартиби кушодан ва дар Бонки миллии Тоҷикистон ба қайд гирифтани суратҳисобҳои бонкии шахсонӣ воқеӣ ва ҳуқуқӣ - резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки дар бонкҳои ғайррезидент берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода мешаванд, инчунин тартиби аз ҷониби шахсонӣ ҳуқуқӣ ва воқеӣ-резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом додани амалиёти асъории вобаста ба ҳаракати сармояро муқаррар менамояд.

Мутобиқи ин Дастурамалҳои резидентҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ доранд бо тартиби муқарраркардаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бонкҳои ғайррезидент бе маҳдудияти шумора ва таъйинот, бо риояи талаботи низомӣ муқовимат ба қонунигардонии (расмиқунонии) даромадҳои бо роҳи чиноят бадастоварда ва маблағгузории терроризм, суратҳисобҳои бонкӣ бо асъори хориҷӣ кушоянд.

Резидентҳои дар ҳолатҳои зерин метавонанд дар бонкҳои ғайррезидент берун аз Ҷумҳурии Тоҷикистон суратҳисоби бонкӣ бо асъори хориҷӣ кушоянд:

-амалӣ намудани ҳисоббаробаркуниҳои ҳамкории истехсолӣ бо ҳамкорони хориҷӣ;

-ҳизматрасонии қарзи хориҷӣ;

-мавҷудияти намояндагӣ ва шубҳаҳо берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои амалӣ кардани вазифаҳои, ки бо фаъолияти истехсолию хоҷагии резидентҳои алоқаманд мебошанд.

-мавҷуд набудани имконияти гузаронидани амалиётҳои ҳисоббаробаркунии зарурбуда аз ҷониби ташкилотҳои қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

-мавҷуд будани фароғатгоҳҳои муассисаҳои солимгардонӣ, маблағгузории табобат, чорабиниҳои фарҳангиву варзишӣ ва

намоишгоҳҳо, ичро намудани дигар масъалаҳои дорои хусусияти иҷтимоӣ, амалӣ кардани фаъолияти суғуртавӣ ва нақлиётно экспедитсионӣ берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва монанди онҳо;

-маблағгузорию корҳои махсусгардонидашуда, ки берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ичро мегарданд (корҳои сохтмону монтаж, геологию ҷустуҷӯӣ, сохтмону таъмир).

Ҷинояти мазкур дар сурате хотимаёфта доништа мешавад, ки агар воситаҳо ба аъёри хориҷӣ аз хориҷи кишвар, ки мутобиқи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба ҳисобномаи бонки ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатман гузаронида шавад, ба миқдори калон барнагардонида шавад. Мутобиқи эзоҳи моддаи 287 КҶ дар моддаи мазкур кирдорҳои хангоме ба миқдори калон содиршуда шуморида мешавад, ки агар воситаҳои ба аъёри хориҷӣ баргардониданашуда аз андозаи панҷ ҳазор нишондиханда барои ҳисобҳои бештар бошад.

Тарафи субъективии ҷиноят бо қасди бевосита ифода гардида, ангезаи содир кардани ҷиноят гуногун мебошад ва он бояд хангоми таин кардани ҷазо ба инобат гирифта шавад.

Субъекти ҷиноят. Ҷинояти мазкурро шахси ҷисмонии мукаллафи ба синну соли 16 расида, ки роҳбари корхона буда, ухдадор аст воситаҳо бо аъёри хориҷиро ба ҳисобномаи бонки ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатман гузаронад, содир мекунад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 287 КҶ ҚТ муқарраргардида миёна эътироф мешавад.

Саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ

Саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 292 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм ва 4 қисм эзоҳ иборат мебошад. Ин ҷиноят ба ҳифз ва дар амалия табиқ шудани талаботи моддаи 45 Конститутсияи ҚТ, яъне «додани андоз ва пардохтҳо, ки қонун муайян кардааст, вазифаи ҳар кас мебошад», равона карда шудааст.

КҶ ҚТ дар қисми 1 моддаи 292 барои саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ, ки қонун муқаррар намудааст, бо роҳи дидаю доништа ба асноди муҳосибавӣ (бухгалтерӣ) ё эълумияи андоз дохил намудани маълумоти таҳрифшуда оид ба даромад ва хароҷот ё бо роҳи дигар пинҳон доштани дигари объектҳои андозбандишаванда, ки ба миқдори калон содир шудааст, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ карда шудааст.

Мафҳуми шахси ҳуқуқӣ дар моддаи 48 Кодекси маданияи ҚТ ба таври зайл дода шудааст: ташкилоте шахси ҳуқуқӣ доништа ме-

шавад, ки дар моликият, пешбурди хоҷагидорӣ ё идоракунии оперативии молу мулкро дошта, аз рӯйи уҳдадориҳои худ бо ин молу мулк масъулият дорад, метавонад аз номи худ ҳуқуқҳои молу мулкӣ ва шахсии ғайримолу мулкиро ба даст оварда, татбиқ намояд, уҳдадорӣ гирад, дар суд даъвогар ва ҷавобгар бошад.

Объекти ҷиноят. Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи андозбандӣ ва супоридани пардохтҳо ба бучет, ки ба ғаёлияти шахси ҳуқуқӣ алоқаманд аст, ташкил медиҳад.

Меъёри моддаи 292 КҶ ҚТ хусусияти бланкетӣ дорад ва ба мо лозим меояд, ки барои муайян намудани баъзе мафҳумҳо ва талабот пеш аз ҳама Кодекси андози ҚТ, Кодекси гумруки ҚТ, Кодекси маданият ҚТ, Қонуни ҚТ «Дар бораи бочи давлатӣ», Қонуни ҚТ «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет» муҷриат намоем.

Принсипҳои ташкил намудан ва ғаёлияти системаи андози Ҷумҳурии Тоҷикистонро муқаррар намуда, муносибатҳои омироноро оид ба муқаррар намудан, тағйир додан, бекор кардан ва ҷамъ овардани андозҳо танзим менамояд, иҷрои уҳдадориҳои андоз ва андешидани тадбирҳои таъминкунандаи иҷрои ин уҳдадориҳо, объектҳои андозбандӣ ва баҳисобгирии андозро Кодекси андози ҚТ муайян мекунад.

Ҳамаи шахсони ҳуқуқӣ вазифадоранд тамоми андозҳоеро, ки нисбати ин андозҳо мувофиқи Кодекси андоз андозсупоранда ба ҳисоб мераванд, пардозанд. Андозе, ки мутобиқи Кодекси андоз ҳисоб карда шудааст, аз уҳдадорӣ дар назди давлат иборат буда, бояд ба бучети давлатӣ пардохта шавад.

Намудҳои дигари пардохтҳои ҳатмиро ба бучет, ки Кодекси андози ҚТ муайян накардааст, тартиби ҳисобкунӣ ва пардохти онҳоро Қонуни ҚТ «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет» муқаррар менамояд.

Ба сифати предмети ҷиноят (моддаи 292 КҶ) баромад мекунанд:

- а) андозҳо;
- б) пардохтҳо.

Андоз – ин пардохти муқаррарнамудаи Кодекси андоз ба бучети давлатӣ ба ҳисоб рафта, дорои хусусияти ҳатмӣ ва инфиродии ғайриэквивалентӣ мебошад (моддаи 23 Кодекси андози ҚТ).

Объекти андозбандӣ ва (ё) объекте, ки бо андозбандӣ алоқаманд аст, объекте мебошад, ки дорои тавсифи арзишӣ, миқдорӣ ё физикӣ буда, ҳангоми мавҷудияти он (объект) қонунгузори андоз нисбати андозсупоранда (субъект) уҳдадориҳоро доир ба пардохти андоз муайян менамояд. Объекти андозбандӣ ва (ё) объекте, ки бо андозбандӣ алоқаманд аст, метавонад аз молу мулк,

даромад, фоида, амалиёт доир ба таҳвили мол (кор, хизматрасонӣ), арзиши молҳои таҳвилшуда (ичрои корҳо, хизматрасониҳо), воридоти (содироти) мол ба (аз) қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё дигар объекте, ки ҳамин Кодекс муқаррар намудааст, иборат бошад. Ҳар қадом андоз объекти мустақили ба худ хос дорад.

Андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз андозҳои умумидавлатӣ ва андозҳои маҳаллӣ иборатанд.

1) Ба андозҳои умумидавлатӣ дохил мешаванд: 1) андоз аз даромад; 2) андоз аз арзиши иловашуда; 3) андози аксиз; 4) андозҳои барои захираҳои табиӣ; 5) андози иҷтимоӣ; 6) андоз аз фурӯш (алюминийи аввалия).

2) Ба андозҳои маҳаллӣ дохил мешаванд: 1) андоз аз молу мулки ғайриманқул; 2) андоз аз соҳибони воситаҳои нақлиёт; 3) андоз аз фурӯши чакана; 4) дигар пардохтҳои ҳатмии маҳаллӣ.

Пардохтҳо – ин пардохт ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ мебошанд.

Пардохт – пардохти ҳатмӣ, ки барои иҷозат оид ба истифодаи захираҳои табиӣ ё дигар захираҳои мавҷуда ситонида мешавад.

Дигар пардохтҳои ҳатмӣ - пардохтҳои ҳатмӣ ба бучети давлатӣ, ки онҳо яке аз шартҳои нисбати супорандагон аз ҷониби мақомоти ваколатдор анҷом додани амалҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ муҳим, инчунин пешниҳоди ҳуқуқҳои муайян ё додани иҷозат барои истифодаи захираҳои табиӣ ё дигар захираҳои мавҷуда мебошад.

Тарафи объективии ҷиноят. Тарафи объективии ҷиноят аз кирдор (дар намуди ҳаракат ё беҳаракатӣ), оқибат (ба миқдори қалон) ва робитаи сабабӣ байни оқибат ва кирдори содиршуда иборат мебошад.

Маҳаки асосии тарафи объективии саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқиро категорияи «саркашӣ», буда ба иҷро нашудани уҳдадорӣ андоз дар муҳлати муқарраршуда равона карда шудааст.

Уҳдадорӣ андоз хангоми мавҷудияти ҳолатҳои дар Кодекси андоз ва дигар санадҳои қонунгузорӣ андоз пешбинишуда аз вазифаи андозсупоранда оид ба пардохти андози муайян, инчунин ҷаримаҳои ҳисобшуда ва фоизҳо ба бучет иборат аст. Иҷрои уҳдадорӣ андоз, новобаста аз мавҷудияти маблағҳо дар суратҳисобҳо ва дигар молу мулки андозсупоранда, аз пардохти андозҳои пешбинишуда, ҷаримаҳои ҳисобшуда ва фоизҳо дар муҳлатҳои муқарраргардида иборат мебошад.

Андоз ва пардохтҳо бояд дар муҳлати пардохт, ки қонунгузорӣ муайян кардааст, супорида шавад. Муҳлати пардохти андоз санаи тақвимие мебошад, ки мутобиқи қонунгузорӣ муайян шуда-

аст ва то ё дар лаҳзаи фарорасии он маблағи ҳисобшудаи андоз бояд ба бучет супорида шавад, яъне уҳдадории андоз бояд иҷро гардад.

Ҳуқуқ ва уҳдадориҳои андозсупорандагон дар моддаҳои 33-34 Кодекси андози ҚТ аз 23-юми декабри соли 2021 оварда шудааст.

Мувофиқан ба диспозитсияи ҷинояти мазкур тарзҳои саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо инҳоянд:

а) ба асноди муҳосибӣ дохил намудани маълумоти таҳрифшуда оид ба даромад ва хароҷот;

б) ба эълומия дохил намудани маълумоти таҳрифшуда оид ба даромад ва хароҷот;

в) бо роҳи дигар пинҳон доштани дигар объектҳои андозбандишаванда.

Тарзи аввали саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ ин ба асноди муҳосибӣ дохил намудани маълумоти таҳрифшуда оид ба даромад ва хароҷот мебошад.

Ҳуччатҳои баҳисобгирӣ аз ҳуччатҳои ибтидоӣ, регистрҳои ҳисоботи муҳосибавӣ ва дигар ҳуччатҳои иборат мебошанд, ки барои муайянсозии объектҳои андозбандӣ ва объектҳои бо андозбандӣ алоқаманд, инчунин барои ҳисобкунии уҳдадориҳои андоз ҳамчун асос истифода бурда мешаванд. Андозсупорандагон вазифадоранд ҳуччатҳои баҳисобгириро мутобиқи санадҳои меъёрии Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақоми ваколатдори давлатӣ, ҳангоми зарурат, Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар мақомоти ваколатдори ҳокимияти давлатӣ, мутобиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон пеш баранд.

Ба асноди муҳосибӣ дохил намудани маълумоти таҳрифшуда оид ба даромад ва хароҷот, бо роҳи қасдан дар ҳуччатҳои муҳосибӣ даровардани тағйиротҳо, яъне маълумоти нодуруст (кам нишон додани даромад ва хароҷот, нодуруст нишон додани хусусияти объектҳои андозбандӣ ва объектҳои бо андозбандӣ алоқаманд, дар ҳисобнома-фактура кам нишон додани амалиётҳо ва монанди инҳо), ки ба ҳақиқати ҳол мувофиқ нестанд.

Тарзи дигари саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ ин ба эълумияи андоз дохил намудани маълумоти таҳрифшуда оид ба даромад ва хароҷот мебошад.

Эълумияи андоз, ҳисоботи андоз – ин аризаҳои хатӣ ва (ё) ҳуччатҳои электронии андозсупоранда, агенти андоз мебошанд, ки ба мақомоти андоз мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи Кодекси андоз пешниҳод шудаанд ва онҳо маълумотеро бояд оид ба объектҳои андозбандӣ ва объектҳои бо андозбандӣ алоқаманд, инчунин оид ба ҳисобкунии уҳдадориҳои андоз ва дигар маълумоти ба

хисобкунӣ ва пардохти андозҳо ба бучет алоқамандбударо дар бар гиранд.

Тарзи охир ин бо роҳи дигар пинҳон доштани дигар объектҳои андозбандишаванда мебошад.

Қайд кардан ба маврид аст, ки баъд аз гузаронидани чораҳои мубориза зидди саркашӣ аз андозсупорӣ ва усулҳои алтернативии андозбандӣ (моддаи 37 Кодекси андозии ҚТ) барои саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ, шахсро бояд ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашид.

Таркиби ҷиноят расмӣ буда аз лаҳзаи саркашӣ намудан ба микдори калон хотимаёфта доништа мешавад.

Субъекти ҷиноят махсус, яъне дар баробари мукаллафӣ ва ба синну соли муқаррар намудаи қонун расидан (16 сола), инчунин дорои аломатҳои хос мебошад, ки аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ саркашӣ намудааст. Ба сифати субъекти ҷиноят роҳбари шахси ҳуқуқӣ, сармуҳосибон, ва шахсони масъул, ки ба зиммаи онҳо супоридани андоз ва пардохт воғузошта шудааст, баромад карда метавонанд.

Ба сифати субъекти ҷиноят агенти андоз баромад карда наметавонад.

Тарафи субъективии ҷиноят бо гуноҳ дар намуди қасд дар шакли қасди бевосита шарҳ дода мешавад. Яъне, субъект дидаю доништа аз иҷрои уҳдадорӣ худ, ки қонунгузори муайян кардааст, саркашӣ мекунад.

Қисми дуввуми модаи 292 КҶ ҚТ барои саркашӣ намудан аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ, ки:

а) аз ҷониби шахси қаблан барои ҳамин ҷиноят ё барои ҷиноятҳои дар моддаҳои 291 (саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ) ё 293 (саркашии шахси воқеӣ аз пардохти андоз) КҶ ҚТ пешбинишуда, судшуда;

б) ба микдори махсусан калон содир шуда бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ намудааст.

Таркиби ҷиноят (қисми 2 моддаи 292 КҶ ҚТ) расмӣ буда, аз лаҳзаи саркаши намудан аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ ба микдори махсусан калон хотимаёфта доништа мешавад. Мувофиқи эзоҳ ба моддаи 292 КҶ ҚТ саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ ҳангоме ба микдори махсусан калон содиршуда шуморида мешавад, ки агар микдори пардохтҳои гумрукии супориданашуда аз даҳ ҳазор нишондиханда барои ҳисобҳо зиёд бошад.

Дар моддаи 292 КҶ ҚТ эзоҳ ба таври зайл оварда шудааст:

1) Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ, супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо, ки дар моддаҳои

291, 292 ва 293 Кодекси мазкур пешбинӣ шудаанд, танҳо дар ҳолате ба миён меояд, ки агар шахс бори аввал ин кирдорҳоро содир намуда, дар давоми чилу ҳашт рӯзи бонкӣ аз рӯзи қабули қарори дахлдори мақомоти гумрук, андоз ва (ё) дигар мақомоти дахлдор, маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳоро бо ҷарима ва ғоизхояш пурра насупорад, инчунин кирдорҳои мазкурро такроран содир намуда, дар давоми бисту чор рӯзи бонкӣ аз рӯзи қабули қарори дахлдори мақомоти гумрук, андоз ва (ё) дигар мақомоти дахлдор маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳоро бо ҷарима ва ғоизхояш пурра насупорида бошад.

2) Агар нисбати шахс бо моддаҳои 291, 292 ё 293 Кодекси мазкур парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда шуда, ҳангоми тафтиши пешакӣ ва ё баррасии судии парвандаи ҷиноятӣ шахс маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳоро бо ҷарима ва ғоизхояш пурра супорад, дар асоси моддаи 72 ҳамин Кодекс аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад.

3) Дар мавриди пас аз баровардани ҳукми суд маққумшуда маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳоро бо ҷарима ва ғоизхояш пурра супорад, бо қарори суде, ки ҳукм баровардааст, ё суди маҳаллӣ иҷрои ҷазо ва ё суди болоӣ, аз адои минбаъдаи ҷазо озод карда мешавад.

4) Саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ, аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо, ки дар моддаҳои 291, 292 ва 293 Кодекси мазкур пешбинӣ шудаанд, ҳангоме ба миқдори калон содиршуда ҳисобида мешавад, ки агар маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳои супориданашуда аз бист ҳазор нишондиханда барои ҳисобҳо ва ба миқдори маҳсусан калон, аз сию қафт ҳазору панҷсад нишондиханда барои ҳисобҳо бештар бошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 292 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин.

Саркашии шахси воқеӣ аз пардохти андозҳо ва (ё) пардохтҳо

Саркашии шахси воқеӣ аз пардохти андозҳо ва (ё) пардохтҳо ҳамчун ҷиноят дар моддаи 293 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Моддаи 293 КҶ ҚТ аз ду қисм ва эзоҳ иборат буда, ба ҳифз ва дар амалия табиқ шудани талаботи моддаи 45 Конститутсияи ҚТ, яъне «додани андоз ва пардохтҳо, ки қонун муайян кардааст, вази-фаи ҳар кас мебошад», равона карда шудааст.

Дар қисми 1 моддаи 293 барои саркашии шахси воқеӣ аз пардохти андоз бо роҳи пешниҳод накардани эълومия оид ба даромад, дар ҳолате, ки пешниҳоди эълумия ҳатмӣ мебошад ё ба эълумия

дидаю дониста дохил кардани тахсилотҳои тахрифшуда оид ба даромад ва харочот, ки боиси ба миқдори калон напардохтани андоз гаштааст, ҷавобгарии ҷинояти пешбинӣ карда шудааст.

Объекти ҷиноят. Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи андозбандӣ ва супоридани пардохтҳо ба бучет, ки ба ғайриқонунии шахси воқеӣ алоқаманд аст, ташкил медиҳад.

Меъёри моддаи 293 КҶ ҚТ хусусияти бланкетӣ дорад ва ба мо лозим меояд, ки барои муайян намудани баъзе мафҳумҳо ва талабот пеш аз ҳама Кодекси андози ҚТ, Кодекси гумруки ҚТ, Кодекси маданияи ҚТ, Қонуни ҚТ «Дар бораи боҷи давлатӣ», Қонуни ҚТ «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет» муҷриба намоем.

Ба сифати предмети ҷиноят андозҳо баромад мекунад:

Андозҳо – ин пардохти муқаррарнамудаи Кодекси андоз ба бучети давлатӣ ба ҳисоб рафта, дорои хусусияти ҳатмӣ ва инфиродии ғайриэквивалентӣ мебошад (моддаи 23 Кодекси андози ҚТ).

Андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз андозҳои умумидавлатӣ ва андозҳои маҳаллӣ иборатанд.

Ба андозҳои умумидавлатӣ инҳо дохил мешаванд:

1) андоз аз даромад; 2) андоз аз арзиши иловашуда; 3) андози аксиз;

4) андозҳо барои захираҳои табиӣ; 5) андози иҷтимоӣ; 6) андоз аз фуруш (алюминийи аввалия).

2) Ба андозҳои маҳаллӣ дохил мешаванд: 1) андоз аз молу мулкӣ ғайриманқул; 2) андоз аз соҳибони воситаҳои нақлиёт; 3) андоз аз фуруши чакана; 4) дигар пардохтҳои ҳатмии маҳаллӣ.

Тарафи объективии ҷиноят. Тарафи объективии ҷиноят аз кирдор (дар намуди ҳаракат ё беҳаракатӣ), оқибат (ба миқдори калон) ва робитаи сабабӣ байни оқибат ва кирдори содиршуда иборат мебошад.

Маҳаки асосии тарафи объективии саркашии шахси воқеиро аз пардохти андоз категорияи «саркашӣ» мебошад

Мувофиқан ба диспозитсияи моддаи 293 КҶ ҚТ тарзҳои саркашӣ аз пардохти андоз инҳоянд:

а) пешниҳод накардани эълومия оид ба даромад, дар ҳолатҳои, ки пешниҳоди эълумия ҳатмӣ мебошад;

б) ба эълумия дидаю дониста дохил намудани маълумоти тахрифшуда оид ба даромад ва харочот.

Эълумия оид ба даромад – ин ҳуҷҷате мебошад, ки дар он шахси воқеӣ даромадҳои солонаи худ, ки ба объекти андозбанди тааллуқ доранд, инчунин сарчашмаи ин даромадҳоро бояд нишон диҳад.

Дар диспозитсияи моддаи 293 КЧ ҚТ кайд шудааст, ки шахси воқеӣ танҳо барои пешниҳод накардани эълomia оид ба даромад ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад. Ҳол он, ки мувофиқи моддаи 241 КА ҚТ шахсони воқеӣ дар баробари андози даромад барои андозии ғоида низ бояд эълomia пешниҳод кунанд.

Вобаста ба моддаи 241 Кодекси андозии ҚТ андозсупорандагони зерин эълomiaро оид ба андозии даромад ва андозии ғоида то 1 апрели баъди соли ҳисоботӣ ба мақомоти андоз месупоранд:

- резидентҳо ва муассисаи доимии ғайррезидентҳо, ки супорандагони андоз аз даромад мебошанд;

- шахсони воқеӣ-резидентони дорои даромад, ки дар манбаи пардохти воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ намешаванд, ба истиснои шахсоне, ки андозхоро мутобиқи фасли XIV Кодекси мазкур пардохт менамоянд;

- шахсони воқеӣ-резидентоне, ки дар суратҳисобҳояшон дар банқҳои хориҷии воқеӣ берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон маблағҳои пулӣ доранд, инчунин онҳое, ки берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон даромад мегиранд;

- шахсони воқеие, ки мутобиқи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зиммаи онҳо уҳдадорӣ пешниҳоди эълomia оид ба андоз аз даромад гузошта шудааст. Тартиб, муҳлатҳои пешниҳод, инчунин шакли эълomiaро, ки ин шахсон пешниҳод мекунанд, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд;

- шахсони воқеие, ки мутобиқи қисми 8 моддаи 191 Кодекси мазкур ҳуқуқи тарҳкунӣ аз даромадро доранд;

- дигар шахсони ҳуқуқӣ-ғайррезидентон ва шахсони воқеӣ – ғайррезидентоне, ки аз манбаҳои воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон даромаде мегиранд, ки бояд андозбандӣ карда шавад, аммо дар манбаи пардохт андозбандӣ намешавад.

Объекти андозбандии даромад вобаста ба шахси воқеӣ - резидент ва ғайррезидент фарқ карда мешавад.

Барои резидентҳо ба сифати объекти андозбандии даромад даромади андозбандишавандаи онҳо ба ҳисоб меравад, ки он ҳамчун фарқи байни даромади умумӣ дар соли тақвимӣ ва маблағи тарҳшудаи хароҷоти пешбининамудаи ҳамин Кодекс барои ҳамин давра муайян карда мешавад.

Андозсупоранда – ғайррезидент, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути муассисаи доимӣ фаъолият менамояд, нисбати даромади андозбандишавандае, ки ба муассисаи доимӣ алоқаманд аст ва ҳамчун фарқи байни даромади умумии соли тақвимӣ аз манбаҳои воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон марбут ба муассисаи до-

имӣ ва маблағи нигоҳдошташудаи (харочоти) пешбиниамудаи Кодекси андоз нисбати чунин даромад барои ҳамин давра муайян карда мешавад, супорандаи андоз аз даромад мебошад.

Мафҳуми даромад ва намудҳои алоҳида он дар қонунгузорию андози Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шудаанд.

Пешниҳод накардани эълomia оид ба даромад, дар ҳолатҳое чиноят эътироф мешавад, ки пешниҳоди чунин эълomia хатмӣ аст. Чинояткор бо мақсади канорагирӣ намудан аз пардохти андоз, сари вақт дар муҳлати пешбиниамудаи қонунгузорӣ аз пешниҳод кардани эълomiaи даромад, агар пешниҳоди он хатмӣ бошад, худдорӣ мекунад, яъне саркашӣ мекунад.

Ба ақидаи баъзе аз муаллифон моддаи 293 КҶ ҚТ танҳо барои саркашӣ намудани аз пардохти андоз аз даромад бо роҳи пешниҳод накардани эълomia ва ё ба эълomia дохил намудани маълумоти таҳрифшуда, ба вуқӯъ меояд⁸⁵. Аз як тараф ақидаи муаллиф дуруст буда, он дар асоси диспозитсияи моддаи 293 КҶ ҚТ гуфта шудааст. Лекин таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки аз рӯйи техникаи ҳуқуқӣ ва забони қонунгузорӣ диспозитсияи моддаи 293 КҶ ҚТ мувофиқи мақсад нест.

Қайд кардан ба маврид аст, ки шахси воқеӣ на танҳо барои насупоридани андоз аз даромад, балки барои насупоридани ҳамаи намудҳои андозе, ки ӯ уҳдадор аст супорад, ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад. Ҳол он, ки дар диспозитсияи моддаи 293 КҶ ҚТ, мушаххасан дар номи чиноят мафҳуми андоз ба маънои кул омадааст, на ба маънои ҷузъ, яъне намуди алоҳидаи андоз.

Ҳамин тавр, барои саркашии шахси воқеӣ аз пардохти андоз бо роҳи пешниҳод накардани эълomiaи андоз, ки пешниҳоди он мувофиқи Кодекси андоз хатмӣ мебошад ё ба эълomia дидаю дониста дохил намудани маълумоти таҳрифшуда оид ба даромад ва харочот, шахси воқеиро ба ҷавобгарии чиноятӣ кашидан мумкин аст.

Ба эълomia дидаю дониста дохил намудани маълумоти таҳрифшуда оид ба даромад ва харочот маънои онро дорад, ки шахси воқеӣ дар эълomia маълумотеро пешниҳод мекунад, ки ба ҳақиқати ҳол дуруст намегиранд. Масалан, нодуруст нишон додани сарчашмаи даромад, кам нишон додани даромад, пешниҳод кардани харочотҳои ҷойнадошта ва монанди инҳо.

Таркиби чиноят расмӣ буда аз лаҳзаи саркашӣ намудани шахси воқеӣ аз пардохти андоз ба миқдори калон хотимаёфта дониста мешавад.

⁸⁵ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 652.

Субъекти чинойт шахси воқеи мукаллафӣ ба синну соли муқаррар намудаи қонун расидае (16 сола) мебошад, ки уҳдадор аст дар муҳлати муайяншуда эълomia оид ба даромадро пешниҳод кунад, яъне резидентҳо ва ғайррезидентҳо.

Қайд кардан ба маврид аст, ки соҳибқорони инфиродиро низ бо моддаи мазкур ба ҷавобгарии чинойтӣ кашидан мумкин аст.

Ба сифати субъекти чинойт агенти андоз баромад карда наметавонад.

Тарафи субъективии чинойт бо гуноҳ дар намуди қасд дар шақли қасди бевосита шарҳ дода мешавад. Яъне, субъект дидаю доништа аз пардохти андоз саркашӣ мекунад.

Қисми дуввуми моддаи 293 КҶ ҚТ барои саркашӣ намудани шахси воқеӣ пардохти андоз, ки:

а) аз ҷониби шахси қаблан барои ҳамин чинойт ё барои чинойтҳои дар моддаҳои 291 (саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ) ё 292 (саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ) КҶ ҚТ пешбинишуда, судшуда;

б) ба миқдори махсусан калон содир шуда бошад, ҷавобгарии чинойтӣ пешбинӣ намудааст.

Таркиби чинойт (қисми 2 моддаи 292 КҶ) расмӣ буда, аз лаҳзаи саркаши намудани шахси воқеӣ аз пардохти андоз ба миқдори махсусан калон хотимаёфта дониста мешавад.

Категорияи чинойти дар моддаи 293 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 начандон вазнин.

§ 4. Чинойтҳо дар соҳаи фаъолияти гумрукии давлат

Қочоқ

Қочоқ ҳамчун чинойт дар моддаи 289 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 5 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: қочоқ - интиқоли мол ва (ё) ашёи дигар аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бидуни назорати гумрукӣ ё пинҳонӣ аз назорати гумрукӣ ё бо роҳи фиреб истифода кардани ҳуччатҳо ё воситаҳои ҳаммонандкунии (идентификатсионии) гумрукӣ, ё эълomia накардан, ё эълomiaкунонии носаҳеҳи онҳо, ба истиснои ашёҳое, ки дар қисми 3) моддаи мазкур нишон дода шудаанд, агар дар давоми сол пас аз татбиқи ҷазои маъмури содир шуда бошад.

Дар қисмҳои 2, 3, 4 ва 5 моддаи 289 КҶ ҚТ ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунандаи қочоқ муқаррар гардидаанд:

- қисми 2: хамин кирдор, агар ба миқдори калон содир шуда бошад.

- қисми 3: интиқоли воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ, прекурсорҳои онҳо, ҳаммонанди (аналоги) маводи нашъаовар моддаҳои сахттаъсир, захрнок, захролудкунанда, радиоактивӣ, тарканда, аслиҳа, воситаҳои тарқиш, силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ ё муҳимоти ҳарбӣ, силоҳи зарравӣ, химиявӣ, биологӣ ё дигар намуди силоҳи қатли ом, мавод ва таҷҳизоте, ки барои сохтани силоҳи қатли ом истифода шуданашон мумкин аст, ҳамчунин ашёи хоми аз ҷиҳати стратегӣ муҳим, осори бадеӣ, таърихӣ, бостоншиносӣ ё арзишҳои дигари фарҳангӣ аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки нисбат ба онҳо қоидаҳои махсуси интиқол тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидаанд, агар ин кирдор бидуни назорати гумрукӣ ё пинҳонӣ аз назорати гумрукӣ, ё бо роҳи фиреб истифода кардани ҳуҷҷатҳо, ё воситаҳои ҳаммонандкунии (идентификатсионии) гумрукӣ, ё эълomia накардан ё эълomiaкунонии носаҳеҳ содир шуда бошад.

- қисми 4: кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум, дуҷум ё сеҷуми моддаи мазкур агар:

а) такроран;

б) аз ҷониби шахси мансабдор бо истифодаи мақоми хизматӣ;

в) бо истифодаи зӯроварӣ ё таҳдиди он нисбат ба шахсе, ки назорати гумрукиро анҷом медиҳад;

г) бо роҳи раҳна кардани сарҳади гумрукӣ содир шуда бошанд.

- қисми 5: кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум, дуҷум, сеҷум ё чоруми хамин модда, агар аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шуда бошанд.

Тибқи эзоҳ ба моддаи 289 КҶ ҚТ кирдори пешбининамудаи қисми дуҷуми моддаи мазкур ҳангоме ба миқдори калон содиршуда ҳисобида мешавад, агар арзиши мол ё воситаи нақлиёти интиқолшуда аз дуҷум ним ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо бештар бошад.

Қочоқ яке аз ҷиноятҳои мебошад, ки ба фаъолияти иқтисодӣ хоричӣ аз як тараф ва аз тарафи дигар ба манфиатҳои молиявӣ давлат ҷиҳати руенидани боч ва дигар пардохтҳои гумрукӣ таҷовуз мекунад. Дар натиҷаи содир намудани ин ҷиноят ба манфиатҳои молистеҳсолкунандагонии дохилию хоричӣ зарари калон расонида мешавад.

Предмети қисми 1 ва 2 моддаи 289 КҶ мол ё дигар предметҳо ташкил мекунад, ки дар қисми 3 моддаи 289 КҶ номбар карда нашудаанд. Мутобиқи банди 16 қисми 1 моддаи 10 Кодекси гумрук мол - ҳама гуна молу мулки манқули ҳам ба мақсадҳои

тичоратӣ ва ҳам ғайритичоратӣ аз сарҳади гумрукӣ интиқолшаванда, инчунин воситаҳои нақлиёти марбут ба молу мулки ғайриманкул, ки аз сарҳади гумрукӣ интиқол дода мешаванд, ба истиснои воситаҳои нақлиёти дар банди 7 ҳамин қисм нишондодашуда, доништа мешаванд. Воситаҳои нақлиёте, ки дар банди 7 моддаи 10 Кодекси гумрук нишон дода шудаанд, ба дигар предметҳо дохил мешаванд. Ба ин гурӯҳ дохил мешаванд: ҳама гуна киштии дарёӣ (аз ҷумла лихтерҳои худгард ва ғайрихудгард, баржаҳо, инчунин киштиҳои болдор), киштиҳои дорои болиштҳои пурбод, тайёраҳо, нақлиёти автомобилӣ (аз ҷумла ядакҳо, нимядакҳо, воситаҳои нақлиёти омехта) ё воҳиди ҳаракаткунандаи роҳи оҳанро дар бар мегирад, ки барои ҳамлу нақли байналмилалӣ интиқоли пулакии шахсон ё ҳамлу нақли пулакӣ ва роӣғони бори саноатӣ ва тичоратӣ истифода мешаванд, инчунин қисмҳои эҳтиётӣи штатӣ, олот ва таҷҳизот, сӯзишворӣю равғанҳои молиданиӣ дар бакҳои штатӣ мавҷуда, агар онҳо яққоя бо воситаҳои нақлиёт интиқол дода шаванд.

Дар баробари ин, таҳлили моддаи 289 КҶ ҚТ нишон медиҳад, ки предмети қисми 1 ва 2-и ҳамин модда тамоми намуди мол ё дигар предметҳое, ки аз муомилоти маданӣ гирифта нашудаанд ё муомилоташон маҳдуд карда нашудаанд, ташкил мекунанд. Таҷрибаи тафтишотию судӣ нишон медиҳад, ки ба сифати предмети қисми 1 ва 2 моддаи 289 КҶ асосан маҳсулоти тилворӣ, хурворӣ, маводи суخت баромад мекунанд.

Қисми 3 моддаи 289 КҶ ҚТ бошад, дорои чунин предмет мебошад:

- воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ, прекурсорҳои онҳо, ҳаммонанди (аналогӣ) маводи нашъаовар моддаҳои ساختаъсир, заҳрнок, заҳролудкунанда;

- моддаҳои радиоактивӣ, тарканда;

- аслиҳа, воситаҳои тарқиш, силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ ё муҳимоти ҳарбӣ, силоҳи зарравӣ, химиявӣ, биологӣ ё дигар намуди силоҳи қатли ом, мавод ва таҷҳизоте, ки барои сохтани силоҳи қатли ом истифода шуданашон мумкин аст;

- ашӯи хоми аз ҷиҳати стратегӣ муҳим;

- осори бадеӣ, таърихӣ, бостоншиносӣ ё арзишҳои дигари фарҳангӣ.

Тарафи объективӣи қочоқ дар шаклҳои зерин ифода меёбад:

- гузаронидан аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бидуни назорати гумрукӣ;

- гузаронидан аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон пинҳонӣ аз назорати гумрукӣ;

- гузаронидан аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо воситаи фиребгарона истифода кардани хуччатҳо ё воситаҳои ҳаммонандкунии гумрукӣ;

- гузаронидан аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо эълomia накардан ё эълomiaиякунонии сохта.

Барои хотима ёфта донистани таркиби ҷинояти контрабанда мавҷудияти як кирдори дар боло зикршуда кофӣ аст.

Мутобики моддаи 2 Кодекси гумрук дар Тоҷикистон қаламравӣ гумрукӣ ва сарҳади гумрукӣ мавҷуд аст. Қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон қаламрави яғонаи гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳад. Сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, ба сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобик аст, ба истиснои минтақаҳои озоди иқтисодӣ, ки ба сарҳади гумрукӣ дохил шуда, ба сарҳади давлатӣ дохил намешаванд.

Гузаронидан аз сарҳади гумрукӣ бидуни назорати гумрукӣ маънои воридот ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё содироти мол ва (ё) воситаҳои нақлиёт аз ин қаламрав бо вайрон намудани тартиби муқаррарнамудаи Кодекси гумрукро дорад. Назорати гумрукӣ бошад, ин маҷмӯи тадбирҳои мебошад, ки мақомоти гумрук бо мақсади таъмини риояи қонунгузори гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамоянд. Мувофиқи моддаи 339 Кодекси гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон назорати гумрукӣ аз ҷониби мақомоти гумрук барои муайян кардани молҳо, воситаҳои нақлиёт, хуччатҳо ва шахсоне, ки ба тафтиш, муоина ва дараҷаи чунин тафтиш ва муоина дахл доранд, истифода бурда мешаванд.

Назорати гумрукӣ дар худ имконияти гузаронидани аз ҷониби мақомоти гумрук ҳаммонандкунии молҳо ва воситаҳои нақлиётро низ дар бар мегирад, ки онҳо тавассути гузаштани пломба, мӯҳр, рақамгузорӣ, аломатҳои ҳаммонандкунӣ, гирфтани намунаҳо, тасвири мол ва воситаҳои нақлиёт, тартиб додани нақшаҳо ва ба воситаҳои дигар амалӣ мешаванд.

Гузаронидан аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бидуни назорати гумрукӣ аз гузаронидани мол ё предметҳо иборат аст: берун аз ҷойҳои ҷойгиршавии мақомоти гумрук (нуқтаҳои гумрукӣ) ё аз нуқтаҳои гумрукӣ бидуни назорати гумрукӣ, яъне умуман ба назорат қарор надодани бори гузаронидашаванда ва хуччатҳои ҳамроҳкунандаи он.

Мувофиқи моддаи 83 Кодекси гумрукии ҚТ бо мақсади ҳаммонандсозии мол мақомоти гумрукии ирсолкунанда ҳуқуқ дорад воситаҳои зеринро истифода намояд: гузоштани пломбаҳои гумрукӣ ва мӯҳрҳо ба нақлиёт, контейнер ё бордони ҷудонашаванда; гузоштани нишонаҳои ҳаммонандсозии рақамӣ, ҳарфӣ ба ҷойҳои бори

алохида; гузоштани штамп; гирифтани чошниҳо ва намунаҳо; таснифи мол ва воситаҳои нақлиёт; истифодаи нақшаҳо, суратҳои калонҳаҷми таҳияшуда, фотосуратҳо, видеосабтҳо, ороишҳо; истифодаи нақшҳои таҳиянамудаи шахсони мансабдори мақомоти гумрук; воситаҳои дигари имкондиҳандаи ҳаммонандсозии мол, инчунин тамғаҳои (пломбаҳои) ирсолкунандаи мол.

Пинҳонӣ аз назорати гумрукӣ гузаронидани мол ё дигар предметҳо маънои бо ҳар роҳу восита ниҳон (руст) кардани онҳоро дорад, яъне бо роҳи махфӣ гузаронидани мол. Чунин тарз барои муайян намудани молу предметҳо мушкилиро ба миён меоварад. Масалан, бо роҳи истифода бурдани махфигоҳҳои гуногун (қароргоҳҳои пинҳонӣ), маҳзанҳои махсус, ба ин ё он мол бахшидани намуди дигар мол (маскировкаи мол) ва ғ.

Амалияи судӣ ҳолатҳоро медонад, ки предметҳои контрабанда дар зехдӯзиҳои дохилии тайёра, чархбол, техникаи ҳарбӣ, дар гилзаҳои снарядҳои артиллерӣ, дар холигиҳои ба таври сунӣ сохташуда тойҳои пахта ва ғайра гузаронида шудаанд. Ба ин тарз, инчунин, пинҳон кардани предметҳои контрабанда дар узвҳои дохилии табиӣ одам дохил мешавад.

Ҳама предметҳои аз сарҳади гумрукӣ гузаронидашаванда эълومия карда мешаванд. Моҳияти эълумия дар ба мақомоти гумрук арз доштани маълумот оид ба мол ва вомитаҳои нақлиёт, ки аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида мешавад, ифода меёбад. Кодекси гумрукии ҚТ яқчанд намудҳои эълумияи гумрукиро фарқ мекунад: эълумияи пурра (моддаи 131), но-пурра (моддаи 135), эълумияи гумрукии даврӣ (моддаи 136), муваққатӣ (моддаи 138), инчунин тартиби соддагардонидашудаи эълумия (моддаи 137).

Эълумия кардан бо роҳи арз ба таври хатмӣ, шифохӣ, конклюдентӣ ва электронӣ оид ба маълумоти бозътимод дар бораи мол, низоми гумрукии он ва маълумоти дигари барои мақсадҳои гумрук зарурӣ гузаронида мешавад.

Аломати баррасишавандаи тарафи объективи контрабанда ба кормандони гумрук, ки назорати гумрукиро амалӣ менамоянд, пешниҳод намудани ҳуччатҳои қалбакӣ, ки дорои маълумоти бардурӯғ мебошанд, ифода мегардад. Номгӯии ҳуччатҳо ва маълумоте, ки бояд ба мақомоти гумрукӣ барои назорати гумрукӣ пешкаш карда шаванд, аз тарафи Кодекси гумрукии ҚТ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муайян карда шудаанд. Ҳуччат қалбакӣ ҳисобида мешавад, агар он сохтакорӣ карда шуда бошад, ҳақиқӣ набошад (бе эътибор бошад) ё ин, ки ҳуччате, ки бо роҳи ғайриқонунӣ ба даст оварда шудаанд. Ҳуччатҳои бо роҳи ғайриқонунӣ гирифташуда, чунин маъно дорад, ки онҳо бе асосҳои қонунӣ гирифта ё

тартиб ва ё тасдиқ шудаанд ва онҳо бо мақсади ба тахлука даровардани мақомоти гумрукӣ равона карда шудаанд.

Шакл ва тартиби эълomia кардани мол аз чониби мақомоти ваколатдор оид ба масъалаҳои фаъолияти гумрукӣ муайян карда мешавад.

Аз лаҳзаи аз чониби мақомоти гумрук расман қабул шудани эълomia он хуччате мегардад, ки оид ба далелҳо маълумот дошта, аҳамияти ҳуқуқӣ дорад. Аз ҳамин давра дохил намудани ягон хел тағйирот ё иловаҳо ба эълomiaи гумрукӣ мумкин нест. Намуди баррасишавандаи контрабанда дар он ифода мегардад, ки ҳангоми ғайриқонунӣ гузаронидан аз сарҳади гумрукӣ предметҳо умуман эълomia карда намешаванд, яъне оид ба мавҷудияти онҳо дар шакли муқарраршуда арз намешавад, декларант оид ба ҷой доштани онҳо хомӯш меистад.

Эълomiaкунонии сохта дар пешниҳод намудани (хабар додани) маълумоти бардурӯғ оид ба молу предметҳо ва низоми онҳо, ки барои мақсадҳои гумрукӣ заруранд, ифода мегардад. Мисол, шахс дар эълomiaи гумрукӣ оид ба арзиши гумрукии молҳо маълумоти нодуруст медиҳад, ки он барои озод шудан аз пардохтҳои гумрукӣ асос мешавад.

Тарафи субъективии қочоқ бо қасди бевосита содир карда мешавад.

Субъекти қочоқ шахси мукаллафи ҷисмонии ба синни 16-солағӣ расида эътироф мешавад.

Қочоқ онгоҳ бо қисми 3 моддаи 289 КҶ бандубаст карда мешаванд, ки агар онҳо бо тарзҳои дар қисми 1 моддаи 289 КҶ номбар карда шуда, содир карда шаванд. Вобаста ба ин чунин кирдори ҷинояткор бо маҷмӯи ҷиноят бандубаст карда мешавад (моддаи 289 ва 193 ё 195 ё 200 ё 201 КҶ ва ғ.).

Категорияи ҷинояти дар моддаи 289 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 миёна; қисмҳои 2 ва 3 вазнин; қисмҳои 4 ва 5 махсусан вазнин.

Ба ҳудуди ҷумҳурии Тоҷикистон барнагардонидани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносии халқҳои ҷумҳурии Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷӣ

Ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон барнагардонидани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносии халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 290 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин моддааст: дар муҳлати муқарраршуда ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон барнагардонидани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносии халқҳои Ҷумҳурии То-

чикистон ё мамлакатҳои хориҷие, ки берун аз хоки он бурда шуда буд, ба шарте, ки баргардонидани он, мувофиқи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатмӣ бошад.

Объекти ҷинойтро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил мекунад, ки барои таъмини ворид намудани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносии халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷӣ ба ҳудуди Тоҷикистон ташкил мекунад. Ба сифати предмети ҷинойти мазкур сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносии халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷӣ баромад мекунад. Асосҳои ҳуқуқии ҳифзу истифодабарӣ ва аз ҳудуди Тоҷикистон баровардан ва бозгардонидани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносии халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷиро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ба берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ” аз 4 апрели соли 2019, ки муносибатҳои ҳуқуқии ҳифз ва нигоҳдории мероси фарҳангиро ба танзим дароварда, тартиби ягонаи аз Ҷумҳурии Тоҷикистон берун баровардан ва ба Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил кардани сарватҳои фарҳангиро муқаррар намуда, ҳамчунин ба густариши ҳамкориҳои байналмилалӣ фарҳангӣ мусоидат мекунад, инчунин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ ва фарҳангӣ” аз 3 марти соли 2006 ташкил мекунад.

Сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносии халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мамлакатҳои хориҷӣ – ин ашёи манқули олами моддӣ, ки арзишҳои миллӣ, таърихӣ, бадеӣ, илмию маърифатӣ, маънавию ахлоқӣ ва дигар арзишҳои фарҳангиро ифода мекунад. Ба ин гурӯҳ дохил мешаванд:

- объектҳои алоҳида – бозёфтҳои бостоншиносӣ, ашёи қадимӣ, унсурҳои ба ҷузъҳо тақсимшавандаи ёдгориҳои ғайриманқул, маводи антропологӣ ва этнологӣ, муқаддасоти таърихӣ, асарҳои бадеии (мусаввараҳо, қаламкорӣҳо, санъати амалӣ, синамо ва суратҳо) маҳфуз дар осорхонаҳои гуногуни давлатӣ ва ғайридавлатӣ, фондҳо, китобхонаҳо, ганҷинаҳо, коллексияҳо, асноди шомили фонди миллии бойгонӣ – дастнависҳо, чопи мошинӣ, осори қаламӣ, асноди филмбардорӣ ва аккосишуда, осори тасвирию савтӣ, нашрияҳои нодир, ҳамчунин забонҳо ва номҳои ҷуғрофӣ таърихӣ;

- объектҳои маҷмаавӣ – маҷмааҳои таърихан ташаккулёфта, фондҳо ва коллексияҳои объектҳои алоҳидаи мазкур ба сифати таркиби ягонаи кул, ҳамчунин маҷмааҳо, фондҳо ва коллексияҳои дорои арзишҳои илмию табиатшиносӣ, ки дар маҷмӯъ арзиши таърихӣ доранд.

Муваққатан берун баровардани сарватҳои фарҳангӣ аз Ҷониби шахсонӣ воқеӣ ва ҳуқуқӣ барои ташкили намоишгоҳҳо, гузаронидани корҳои реставратсионӣ ва тадқиқоти илмӣ, вобаста ба фаъолияти театрӣ, консертӣ ва фаъолиятҳои дигари хунарӣ, барои ороиши сафоратхонаҳо ва намоёндагиҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад. Сарватҳои фарҳангиеро, ки муваққатан берун бароварда мешаванд, ба сифати таъмини кредит ё ҳамчун гарав истифода бурдан манъ аст. Дар баробари ин, берун баровардани сарватҳои фарҳангии зерин аз Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ аст: сарватҳои нодири қабл аз панҷоҳ сол ё зиёдтар аз он офаридашуда; аз ҷониби давлат ба рӯйхат ва феҳристи нигоҳбонӣ дохилшуда; дар осорхонаҳо, бойгонӣҳо, китобхонаҳо ва маҳзанҳои дигари давлативу ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон нигоҳбонишаванда.

Тарафи объективии ҷиноят дар беҳаракатие, ки дар иҷро накардани уҳдадорӣ худ ҷиҳати дар муҳлати муқарраршуда ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон баргардонидани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносӣ халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мамлакатҳои хориҷие, ки берун аз хоки он бурда шуда буд, ифода меёбад. Ҷиноят аз лаҳзаи гузаштани муҳлати муқараршуда ҷиҳати баргардонидани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносӣ халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мамлакатҳои хориҷӣ, агар шахс барои баргардонидани онҳо имконияти воқеӣ дошт, хотимаёфта дониста мешавад.

Муҳлати баргардонидани сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносӣ ҳангоми пешниҳоди ариза ба мақоми ваколатдор ҷиҳати муваққатан ба берун баровардани чунин предметҳо муқаррар карда мешавад. Барои муваққатан берун баровардани сарватҳои фарҳангӣ шаходатномаи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон асос мебошад. Тартиби додани шаходатнома барои ҳуқуқи муваққатан берун баровардани сарватҳои фарҳангӣ аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевосита содир карда мешавад.

Субъекти ин ҷиноят – махсус. Ҷинояти мазкурро шахси ҷисмонӣ мукаллафи ба синни 16- солагӣ расида, ки уҳдадор аст, сарватҳои бадеӣ, таърихӣ ё бостоншиносӣ халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ё мамлакатҳои хориҷие, ки берун аз хоки он бурда шуда буд, баргардонад, содир мекунад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 290 КҶ ҚТ муқарраргардида, миёна эътироф мегардад.

Саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ

Саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 291 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ, яъне бо андозаи муқарраршуда ва дар муҳлати муқарраршуда аз пардохти гумрукӣ ба миқдори калон саркашӣ кардани шахсе, ки уҳдадор буд чунин пардохтро супорад. Меъёри моддаи 291 вобаста ба диспозитсияаш хусусияти бланкетӣ дорад ва барои муайян намудани аломатҳои ҷиноят ба мо лозим меояд, ки пеш аз ҳама ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон муроҷиат намоем.

Моддаи 291 КҶ ҚТ аз ду қисм ва эзоҳ иборат аст.

Дар қисми якум барои саркашӣ кардан аз пардохтҳои гумрукӣ ба миқдори калон ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ карда шудааст.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи фаъолияти молиявии давлат ташкил медиҳанд.

Предмети ҷиноят аломати ҳатмӣ буда ба он пардохтҳои гумрукӣ дохил мешавад. Мувофиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон моҳҳо ва воситаҳои нақлиёте, ки аз сарҳади гумрукии Тоҷикистон интиқол дода мешаванд, ҳатман бояд пардохтҳои гумрукиро супоранд.

Ба пардохтҳои гумрукӣ дохил мешаванд:

а) бочи гумрукӣ – ин пардохти ҳатмие мебошад, ки ҳангоми эълومия кардани мол дар низомҳои гумрукие, ки шартҳои таҳти ин низом ҷойгиркунони супурдани бочҳои гумрукиро таъмин мекунанд, мувофиқи Кодекси гумрук бояд пардохта шаванд.

б) андоз аз арзиши иловашуда, ки ҳангоми воридоти мол ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида мешавад;

в) аксиз, ки ҳангоми воридоти мол ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида мешавад.

Тарафи объективии ҷиноятро саркашӣ кардан аз супоридани пардохтҳои гумрукӣ ба миқдори калон ташкил медиҳад. Пардохтҳои гумрукӣ ҳам аз шахсони воқеӣ ва ҳам аз шахсони ҳуқуқӣ ситонида мешавад.

Бочҳои гумрукӣ ва андоз то қабули эълумияи гумрукӣ аз ҷониби мақомоти гумрук ё ҳамзамон бо он пардохт мешаванд. Ҷиноят аз лаҳзаи гузаронидани муҳлати муқарраршуда барои пардохти бочи гумрукӣ хотимаёфта дониста мешавад. Чунин муҳлатҳои муайян кардан ва супоридани пардохтҳои гумрукӣ мавҷуданд:

1) Ҳангоми воридоти мол бочҳои гумрукӣ ва андоз бояд дар давоми 15 рӯзи пешниҳоди мол ба мақоми гумрук дар маҳали

расидани он ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё аз рӯзи анҷом ёфтани транзити дохилии гумрукӣ пардохта шаванд, ба шарте агар мол дар маҳали воридшавии он эълomia карда нашавад.

2) Ҳангоми содироти мол боци гумрукӣ бояд дар муҳлати на дертар аз рӯзи пешниҳоди эълomiaи гумрукӣ пардохта шавад.

3) Ҳангоми ба мақсади дигар истифода кардани моли шартан иҷозатдодашуда на бо мақсаде, ки вобаста ба он имтиёзҳои гумрукӣ пешниҳод шуда буданд, барои ҳисоби фоизҳо (моддаи 393) муҳлати супурдани бочҳои гумрукӣ ва андоз рӯзи аввала ҳисоб меёбад, ки шахс талаботи маҳдудият барои истифодабарӣ ва ихтиёрдорӣ молро вайрон кардааст. Агар муайян намудани ин рӯз имконнопазар бошад, рӯзи аз тарафи мақомоти гумрук қабул шудани эълomiaи гумрукӣ ба ин гуна мол рӯзи оғози муҳлати супурдани бочу андозҳо ҳисоб карда мешавад.

4) Ҳангоми вайрон кардани талабу шартҳои расмиёти гумрукӣ, ки мутобиқи Кодекси гумрук шахсро ба пардохти бочҳои гумрукӣ ва андоз вазифадор месозад, муҳлати пардохти бочҳои гумрукӣ барои ҳисоби фоизҳо рӯзи содир шудани ҷунин қонуншиканӣ ҳисоб мешавад. Агар муайян кардани ҷунин рӯз имконнопазир бошад, рӯзи оғози амали расмиёти дахлдори гумрукӣ муҳлати пардохти бочҳои гумрукӣ ва андоз шуморида мешавад.

5) Муҳлати пардохти боци гумрукӣ ва андози моле, ки шахсони воқеӣ барои истифодаи шахсӣ интиқол медиҳанд, дар муросилоти байналмилалӣ почта, тавассути кубурҳо ва хатҳои барқ интиқол дода мешавад, моли муваққатан воридкардашуда ва қисман аз бочҳои гумрукӣ ва андоз озод кардашуда, моли ғайриқонунӣ воридкардашудае, ки дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон аз харидорони он пайдо карда шудаанд (созмонҳои машғули тичорати яклухт ё чаканаи моли воридшуда) тибқи Кодекси гумрук муайян карда мешавад.

Ба ғайр аз ин, дар сурати дар муҳлати муқарраршуда насупоридан ё пурра напардохтани боци гумрукӣ, андоз мақомоти гумрук бочҳои гумрукӣ ва андозро маҷбуран, тибқи тартиби муайяннамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон меситонанд. Мақоми гумрук пеш аз истифодаи чораҳои вобаста ба ситонидани маҷбурии бочҳои гумрукӣ ва андоз ба шахси масъули пардохткунандаи онҳо талаби супоридани пардохтҳои гумрукиро пешниҳод мекунад.

Талабномаи супоридани боци гумрукӣ ва андоз огоҳномаи мақоми гумрук аст, ки ба таври хаттӣ дар бораи дар муҳлати муқарраршуда насупоридани маблағи боци гумрукӣ ва андоз, инчунин уҳдадорҳои супоридани маблағи боци гумрукӣ, андоз

ва фоизҳо дар мухлатҳои дар ин талабнома омадаро дар бар мегирад.

Талабномаи супоридани боҷҳои гумрукӣ ва андоз бояд маълумотро дар бораи маблағи пардохтшавандаи боҷи гумрукӣ ва андоз, андозаи фоизи дар рӯзи пешниҳоди талабнома ҳисобшуда, муҳлати супоридани боҷи гумрукӣ ва андоз мувофиқи Кодекси гумрук, муҳлати иҷрои талабнома, ҳамчунин тадбирҳои маҷбурии ситонидани боҷи гумрукӣ, андоз ва таъмини ситонидани онҳоро, ки дар сурати насупоридани боҷу андозҳои гумрукӣ аз тарафи пардохткунанда истифода мегарданд, инчунин дар бораи асосҳои пешниҳоди талабномаро дар бар гирад. Намунаи талабнома дар бораи супоридани боҷи гумрукӣ ва андоз аз тарафи мақоми ваколатдор оид ба масъалаҳои фаъолияти гумрукӣ муқаррар карда мешавад.

Талабнома дар бораи супоридани боҷи гумрукӣ ва андоз ба пардохткунанда бояд дар давоми 10 рӯзи баъд аз ошкор шудани далели насупоридан ё пурра насупоридани боҷи гумрукӣ ва андоз фиристода шавад.

Талабномаи супоридани боҷи гумрукӣ ва андоз ба роҳбар ё шахси ваколатдори намоёнҳои ташкилот ё шахси воқеӣ бо имзои шахсӣ ё ба тариқи дигар, ки далели гирифтани ва рӯзи гирифтани онро тасдиқ менамояд, супорида мешавад. Агар шахсони мазкур аз гирифтани талабномаи мазкур саркашӣ намоянд, пас он тавассути почта бо мактуби фармоишӣ фиристода мешавад. Талабномаи супоридани боҷи гумрукӣ ва андоз баъд аз шаш рӯзи фиристодани мактуби фармоишӣ дастрасшуда ҳисоб меёбад.

Ҳангоми дар муҳлати 20 рӯз иҷро накардани шартҳои талабномаи супоридани боҷи гумрукӣ ва андоз мақомоти гумрук тадбирҳои боздоштани амалиёти хароҷотӣ аз рӯйи ҳисобномаҳои шахс дар бонкҳо ва дигар муассисаҳои молиявӣю кредитӣ, ҳабси молу мулк ва ситонидани маблағҳои ба шахс тааллуқдоштаро амалӣ менамоянд.

Талабномаи супоридани боҷи гумрукӣ ва андоз ба пардохткунанда сарфи назар аз чалби ӯ ба ҷавобгариҳои маъмурӣ ё ҷиноятӣ фиристода мешавад.

Қайд кардан ба маврид аст, ки риоя накардани шарту шароитҳои зикршуда ҷавобгариҳои ҷиноятиро барои насупоридани пардохтҳои гумрукӣ тақозо мекунад.

Таркиби ҷиноят (қисми 1 моддаи 291 КҶ) моддӣ буда, аз лаҳзаи саркаши кардан аз пардохти гурукӣ ба миқдори калон хотимаёфта доништа мешавад.

Субъекти ҷиноят шахси муқаллафи ба синну соли муқаррарнамудаи қонун расидае (16 сола) мебошад, ки аз супоридани пар-

дохтҳои гумрукӣ саркашӣ намудааст. Супорандагони пардохтҳои гумрукиро дар қонунгузорӣ ҳамчун декларант ё шахсони дигар ном мебаранд, ки дар асоси қонунгузорӣ вазифаи пардохти бочҳои гумрукӣ ва андоз ба уҳдаи онҳо гузошта шудааст. Мувофиқи қисми 8 моддаи 10 Кодекси гумрук декларант – шахсе мебошад, ки молро эълומия мекунад ё аз номи ӯ мол эълумия карда мешавад.

Инчунин ба сифати субъекти ҷинояти мазкур брокерони гумрукӣ (намоянда) низ баромад мекунанд. Брокери гумрукӣ (намоянда) – миёнараве, ки амалиёти гумрукиро аз номи декларант ва (ё) бо супориши он ё шахси дигар, ки ба зиммаи ӯ чунин масъулият гузошта шудааст, иҷро мекунад ё ба вай ҳуқуқ дода шудааст, ки амалиёти гумрукиро мувофиқи қонунгузорӣ анҷом диҳад;

Тарафи субъективии ҷиноят бо гуноҳ дар намуди қасд дар шақли қасди бевосита шарҳ дода мешавад. Яъне, декларант дидаю доништа дар муҳлати муайян аз супоридани бочи гумрукӣ ва андоз саркашӣ менамояд.

Қисми дуввуми модаи 291 КҶ ҚТ барои саркашӣ намудан аз пардохтҳои гумрукӣ, ки

а) аз ҷониби гурӯҳ бо маслиҳати пешакӣ;

б) бо истифода аз мақоми хизматӣ;

в) аз ҷониби шахси қаблан барои ҷинояти моддаи 269 (саркаши аз пардохти гумрукӣ) ё барои ҷиноятҳои дар моддаҳои 292 (саркашӣ аз супоридани андозҳо ва (ё) пардохтҳо аз шахси ҳуқуқӣ) ё 293 (саркашии шахси воқеӣ аз пардохти андоз) КҶ ҚТ пешбинишуда судшуда;

г) ба миқдори махсусан калон содир шуда бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ намудааст.

Тибқи муқаррароти қисми 4 эзоҳ ба моддаи 192 КҶ ҚТ, саркашӣ аз пардохтҳои гумрукӣ ҳангоме ба миқдори калон содиршуда ҳисобида мешавад, ки агар маблағи пардохтҳои гумрукӣ, андозҳо ва (ё) пардохтҳои супориданашуда аз бист ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва ба миқдори махсусан калон, аз сию қафт ҳазору панҷсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо бештар бошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 291 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

§ 5. Ҷиноятҳои дар соҳаи савдо ва хизматрасонии аҳоли

Фиреби истеъмолкунандагон

Фиреби истеъмолкунандагон ҳамчун ҷиноят дар моддаи 294 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм ва эзоҳ

иборат мебошад: камтар чен кардан, кам баркашидан, кам додани бақияи пул, гумроҳ кардани истеъмолкунандагон дар мавриди хосияти истеъмолкунӣ ё сифати маҳсулот (хизматрасонӣ) ё дигар навъи фиреб додани истеъмолкунандагон дар корхонаҳо сарфи назар аз шакли моликият, ки ба фурӯши молу маҳсулот ё хизматрасонӣ ба аҳоли машғуланд, ҳамчунин аз ҷониби шахрвандон ба миқдори назаррас содир шуда бошанд.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 294 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунанда муқаррар гардидаанд:

- қисми 2:

а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

б) ба миқдори калон;

в) аз ҷониби шахсе, ки қаблан барои фиреби истеъмолкунандагон суд шудааст, содир шуда бошад.

- қисми 3: кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои яқум ва дуоми ҳамин модда, агар:

б) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

а) ба миқдори махсусан калон содир шуда бошад.

Объекти ин ҷиноятро муносибатҳои ҷамъияти ташкил мекунанд, ки барои таъмини манфиатҳои моддии истеъмолкунандагон равона карда шудааст. Ҷабрдида аз ҷиноят танҳо истеъмолкунанда – шахси воқеӣ ё ҳуқуқие, ки ният дорад мол (ичрои қор, хизматрасонӣ) – ро фармоиш диҳад ё харидорӣ намояд, ё худ онҳоро танҳо барои эҳтиёҷоти шахсӣ, оилавӣ, рӯзгор ва ғайра, ки бо анҷом додани фаъолияти соҳибқорӣ алоқаманд намебошанд, истифода намояд, шуда метавонад.

Предмети ҷиноятро молу маҳсулот ва хизматрасонӣ ташкил мекунад.

Мол – объекти ҳуқуқҳои маданӣ, ки барои фурӯш, мубодила ё навъи дигари ба муомилоти маданӣ баровардани он муқаррар шудааст.

Маҳсулот – маҳсули фаъолият (қорҳо, хизматрасонӣ), ки барои мубодила ва фурӯш дар бозор муқаррар шудааст.

Хизматрасонӣ – натиҷаи фаъолияти зеҳнӣ ва қорҳои, ки ба дигаргуншавии хусусияти объектҳои моддӣ вобаста намебошанд.

Тарафи объективии ҷиноятро унсурҳои зерин ташкил мекунанд:

1. Кирдор дар намуди камтар чен кардан, кам баркашидан, кам додани бақияи пул, гумроҳ кардани истеъмолкунандагон дар мавриди хосияти истеъмолкунӣ ё сифати маҳсулот (хизматрасонӣ) ё дигар навъи фиреб додани истеъмолкунандагон дар корхонаҳо сарфи назар аз шакли моликият, ки ба фурӯши молу маҳсулот ё хизматрасонӣ ба аҳоли машғуланд.

2. Оқибати чиноят – фиреби истеъмолкунандагон ба миқдори назаррас ё ба миқдори калон бошад ё ба миқдори махсусан калон.

3. Алокаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат.

Кам чен кардан ва кам баркашидан – ин додани молу маҳсулот дар ҳаҷме, ки ба шартномаи басташуда ва стандарти муқарраршуда ё дигар шароит оид ба ҳаҷм, вазн ва дигар шартҳои миқдории моли додашуда, мутобиқ нест (кам чен кардан, кам рехтан, кам баркашидан).

Чинояти мазкур дар сурате хотимаёфта доништа мешавад, ки агар фиреби истеъмолкунандагон ба таври назаррас ё ба миқдори калон ё ба миқдори махсусан калон содир карда шавад. Мутобиқи эзоҳи моддаи 294 КҶ фиреби истеъмолкунандагон ҳангоме ба миқдори назаррас содиршуда шумурда мешавад, ки агар зарари ба истеъмолкунандагон расонидашуда аз даҳяки нишондиҳанда барои ҳисобҳо бештар, ба миқдори калон бошад - аз як нишондиҳанда барои ҳисобҳо бештар бошад, ба миқдори махсусан калон аз панҷоҳ нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад.

Тарафи субъективии ин чиноят бо қасди бевосита содир карда мешавад. Ангезаи чиноят аломати ҳатмӣ набуда, асосан бо ғаразнокӣ содир карда мешавад.

Субъекти чиноят. Чинояти мазкурро шахси мукаллафи ҷисмонии ба синну соли 16 расида, ки дар корхонаҳои тичоратӣ, ташкилотҳои хуроки умумӣ ва дигар ташкилотҳо ба фуруши молу маҳсулот ё хизматрасонӣ, инчунин дигар шахсоне, ки дар ташкилотҳои номбурда ба фурушу хизматрасонӣ ба аҳоли машғуланд.

Категорияи чинояти дар моддаи 294 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисмҳои 1 ва 2 начандон вазнин; қисми 3 миёна.

§ 6. Чиноятҳо муқобили манфиатҳои хизматии корхонаҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо

Ришвадҳои тичоратӣ

Ришвадҳои тичоратӣ ҳамчун чиноят дар моддаи 279 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 4 қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Чиноятҳои марбут ба ришвадҳои тичоратӣ дар баробари гирифтани додани пора ба таври ҷиддӣ масъалаҳоро ба миён меорад, ки ба амният, субботи ҷомеа, арзишҳои падидаҳои демократӣ, меъёрҳои ахлоқӣ ва адолат ҳалал расонида, ба рушду устувории давлат ва тартиботи ҳуқуқии он зарар мерасонад. Вобаста ба ин дар асоси таҳлилу ҷамбасти таҷрибаи судӣ дар ин самт, Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Қарор “Дар

бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба гирифтани, додани пора ва ришвадихии тичоратӣ”⁸⁶.

Объекти ин ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятии ташкил мекунад, ки барои таъмини фаъолияти муътадили дастгоҳи идоракунии корхонаҳои тичоратӣ дигар корхонаҳо равона карда шудааст.

Предмети ҷиноятро дар баробари маблағҳои пулӣ, қоғазҳои қиматнок ё дигар молу мулк, инчунин фоида ё хизматрасонии хусусияти молу мулкидошта, ки беподош расонида мешаванду аммо бояд пардохт карда шаванд (пешниҳод намудани роҳхатҳои сайёҳатӣ, таъмири манзили истиқоматӣ, сохтмони бӯстонсарой ва ғайра), шуда метавонанд. Тахти мафҳуми фоидаи хусусияти молу мулкидошта бошад паст кардани арзиши молу мулки додамешуда, объектҳои хусусишаванда, кам кардани пардохти иҷора, маблағи фоизи истифодаи ссудаи (қарзи) бонкӣ, фаҳмида мешавад. Ҳангоми бандубасти кирдор бояд ба фоида ва хизматрасонии хусусияти молу мулкидошта, баҳои маблағӣ дода шавад.

Моддаи 279 КҶ ду ҷинояти мустақилро пешбинӣ менамояд. Вобаста ба ин тарафи объектии ин ҷиноят аз кирдорҳои зерин иборат аст:

1. Ғайриқонунӣ додани пул, қоғазҳои қиматнок ё дигар молу мулк, инчунин расонидани хизмати дорои хусусияти молу мулкӣ ба шахсе, ки дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона вазифаи идоракуниро ба ҷо меорад ё вобаста ба мақоми ишғолнамудаи ин шахс барои амали анҷомдодааш (беамалиаш) ба манфиати ришвадиханда;

2. Аз ҷониби шахсе, ки вазифаи идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷом медиҳад, ғайриқонунӣ гирифтани пул, қоғазҳои қиматнок ё дигар молу мулк, ҳамчунин аз ҷониби ӯ ғайриқонунӣ вобаста ба мақоми ишғолнамудаи хизматӣ истифода бурдани хизматрасонии дорои хусусияти молу мулкӣ барои амали анҷомдода (беамалӣ) ба манфиати ришвадиханда.

Додани мукофоти ғайриқонунӣ ҳангоми ришвадихии тичоратӣ, ҳамчунин гирифтани он аз ҷониби шахси мансабдор ё шахсе, ки вазифаҳои идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷом медиҳад, аз лаҳзаи қабули ҳатто як қисми ашёи қиматноки додамешуда, хотимаёфта дониста мешаванд.

Дар ҳолате, ки шахси вазифаҳои идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷом медиҳад, гирифтани ришваи

⁸⁶ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 74-82.

тичорати ро рад намудааст, шахсе, ки ришваро медихад, барои сӯиқасд ба ҷинояти бо қисми дахлдори моддаи 279 КҶ ҚТ пешбинишуда ба ҷавобгарӣ кашида мешавад.

Агар додани ашёи киматдори маслиҳатгардида бо сабабҳои аз иродаи ашхосе, ки кӯшиш мекарданд предмети ришваро диҳанд ё гиранд вобастанабуда, анҷом наёфта бошад, кирдори содирнамудаи онҳо бояд ҳамчун сӯиқасд ба гирифтани ё додани мукофоти ғайриқонунӣ хангоми ришвадиҳии тичоратӣ бандубаст карда шавад.

Нияти изҳорнамудаи шахс дар бораи додани (гирифтани) маблағи пулӣ, қоғазҳои киматнок, дигар молу мулк ё пешниҳод намудани имконияти ғайриқонунӣ истифода бурдани хизматрасонии хусусияти моддӣ дошта, таркиби ҷиноятро оид ба сӯиқасди гирифтани ё додани пора ё ришвадиҳии тичоратӣ ташкил намедихад, агар шахс барои амалӣ гардонидани ин нияташ ягон ҳаракатҳои мушаххасро иҷро накарда бошад.

Барои ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани бо моддаи 279 КҶ зарур аст, ки ришва вобаста ба мақоми ишғолкардаи шахс дода ё гирифта шавад. Вобаста ба ин, таҳти мафҳуми ҳаракати (беҳаракати) шахси мансабдор, ки ба ғоидаи ришвадиҳанда амалӣ мегардад, бояд чунин ҳаракатҳое фаҳмида шаванд, ки шахси дар корхонаи тичоратӣ вазифаи идоракуниро ишғолнамуда, ба онҳо ваколат дошт ё вазифадор буд, ки мутобиқи ваколатҳои хизмати ба души ӯ воғузоргардидаро иҷро намояд. Таҳти мафҳуми ҳаракатҳои ғайриқонунии шахси мансабдор бошад, ҳаракатҳои ғайриҳуқуқие, ки аз ваколоти хизматиаш барнамеоянд ё ин ки бархилофи манфиати хизматӣ амалӣ гардонидани шудааст ва инчунин ҳаракатҳое, ки аломати ҷиноят ё дигар ҳуқуқвайронкуниро дар бар мегиранд, фаҳмида мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевоста содир мешавад.

Субъекти қисми 1 ва 2 моддаи 279 КҶ шахси мукаллафи ба синну соли 16 расида шуда метавонад.

Субъекти қисми 3 ва 4 моддаи 279 КҶ – махсус, яъне шахсе, ки вазифаи идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷом медихад. Шахсоне, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ, ё бо ваколоти махсус вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ ё маъмурию хоҷагидориро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона новобаста аз шакли моликият ё корхонаи ғайритичоратие, ки мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, муассисаи давлатӣ намебошад ва инчунин ваколатдороне, ки тибқи шартнома манфиати давлатро дар мақомоти идоракунии ҷамъиятҳои саҳҳомӣ (ширкатҳои хоҷагидорӣ), ки қисми саҳҳомии онҳо (ҳисса, амонат) моликияти давлат мебошад, намояндагӣ мекунанд, шахсони мансабдор эъти-

роф карда намешаванд ва дар сурати ғайриқонунӣ гирифтани ашёи қиматнок ё истифодаи хизматрасонӣ барои анҷом додани ҳаракат (беҳаракатӣ) ба манфиати ришвадиҳанда, бинобар ишғол намудани мавқеи хизматиаш, бояд тибқи моддаи 279 КҶ ҚТ ба ҷавобгарӣ кашида шаванд.

Аз ҷониби шахси мансабдор ё шахсе, ки вазифаҳои идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷом медиҳад, гирифтани маблағи пулӣ, қоғазҳои қиматнок ва дигар ашёҳои қиматдор гӯё барои содир намудани ҳаракате (беҳаракатие), ки онро ӯ аз сабаби мавҷуд набудани ваколатҳои хизматӣ ё имконнопазир будани истифодабарии мавқеи хизмати худ наметавонад амалӣ гардонад, хангоми ҷой доштани қасд барои гирифтани ашёҳои қиматдори номбурда, бояд ҳамчун қаллобӣ бо моддаи 247 КҶ ҚТ бандубаст карда шавад.

Дар чунин ҳолатҳо соҳиби ашёҳои қиматдор барои сӯйқасд ба додани пора ё ришвадиҳии тичоратӣ ба ҷавобгарӣ кашида мешавад, агар додани ашёҳои қиматдор ба мақсади аз ҷониби шахсони қайдгардида амалӣ намудани ҳаракатҳои (беҳаракатӣ) хоҳишнамудаи ӯ, равона шуда бошад.

Қисмҳои 2, 3 ва 4 моддаи 279 КҶ ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноятро муқаррар менамоянд:

- қисми 2:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

в) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад.

- қисми 3: аз ҷониби шахсе, ки вазифаи идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷом медиҳад, ғайриқонунӣ гирифтани пул, қоғазҳои қиматнок ё дигар молу мулк, ҳамчунин аз ҷониби ӯ ғайриқонунӣ вобаста ба мақоми ишғол намудаи хизматӣ истифода бурдани хизматрасонии дорои хусусияти молу мулкӣ барои амали анҷомдода (беамалӣ) ба манфиати ришвадиҳанда.

- қисми 4: кирдорҳои пешбиниамудаи қисми сеюми ҳамин модда, агар:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил;

в) дар алоқамандӣ бо тамаъҷӯӣ содир шуда бошад.

Бандубасти гирифтани додани ришваи тичоратӣ хангоми ришвадиҳии тичоратӣ бо аломати такрорӣ содир намудани ҳамон як ҷиноятро на камтар аз ду маротиба ифода менамояд, агар муҳлати ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан барои ҷиноятҳои қаблӣ нагузашта бошад ё ин ки доғи судӣ барои чунин ҷинояти қаблан содирнамуда бардошта ё барҳам нахӯрда бошад.

Гирифтани ва додани мукофоти ғайрикунунӣ хангоми ришвадиҳии тичоратӣ дар якчанд марҳила барои иҷро намудан ё иҷро накардани ҳаракатҳое, ки ба вуқӯъ омадани натиҷаи дилхохро таъмин менамояд ва ҳамчунин додани предмети ришва ба гурӯҳи шахсони мансабдор ё шахсоне, ки вазифаҳои идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷом медиҳанд ва ҷиноятро бо маслиҳати пешакӣ ё дар ҳайати гурӯҳи муташаккил содир намудаанд, ҳамчун ҷинояти тақрибан содиршуда эътироф карда намешавад.

Гирифтани предмети ришвадиҳии тичоратӣ дар сурате бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи ашхос доништа мешавад, ки агар дар ҷиноят ду ва зиёда шахсоне, ки вазифаҳои идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷом медиҳанд, иштирок карда, қаблан барои якҷоя содир намудани ҷинояти мазкур бо истифодаи мавқеи хизмати худ маслиҳат кардаанд. Дар ин маврид аҳаммиат надорад, ки кадом маблағро ҳар яке аз ин шахсон гирифтаанд.

Таҳти мафҳуми тамаъҷӯӣ, аз ҷониби шахсе, ки вазифаҳои идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷом медиҳад, талаб намудани додани мукофоти ғайрикунунӣ дар намуди маблағи пулӣ, қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк хангоми ришвадиҳии тичоратӣ, зери таҳдиди содир намудани ҳаракатҳое, ки метавонанд ба манфиатҳои қонунии шахрванд зарар расонанд ё охириро ба чунин вазъият гузоранд, ки ӯ маҷбур мешавад ришвадиҳии тичоратиро бо мақсади пешгирии оқибатҳои зарарнок ба манфиатҳои бо қонун ҳифзшавандааш амалӣ намояд, фаҳмида мешавад.

Эзоҳи моддаи 279 КҶ шартҳои озод намудан аз ҷавобгарии ҷиноятиро муқаррар менамояд, ки мутобиқи он агар нисбат ба шахси кирдорҳои пешбиниамудаи қисмҳои якум ва дуюми ҳамин моддаро содирнамуда тамаъҷӯӣ ҷой дошта бошад ва ӯ ихтиёрӣ ба мақоме, ки ҳуқуқ дорад парвандаи ҷиноятӣ кушояд, оид ба ришвадиҳӣ иттилоъ диҳад, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад. Банди 29 Қарори Пленум муқаррар менамояд, ки аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод намудани шахсе, ки ришвадиҳии тичоратиро анҷом додааст, бо асосҳои ихтиёран дар бораи содир шудани ҷиноят хабар расонидан, маънои дар ҳаракатҳои шахсони мазкур мавҷуд набудани таркиби ҷиноятро надорад. Аз ин рӯ, онҳо ҷабрдида эътироф карда намешаванд ва барои баргардонидани ашёҳои қиматдори ба сифати предмети ришвадиҳии тичоратӣ додашуда ҳуқуқи та-

лабгор шудан надоранд ва ин ашӯҳо ба онҳо баргардонида намешаванд⁸⁷.

Дар ҳолатҳое, ки агар нисбати шахс оид ба ғайриқонунӣ додани маблағҳои пулӣ, қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк дар намууди ришвадиҳии тичоратӣ талабот арз шуда, то додани онҳо шахс ба мақомоте, ки ҳуқуқи оғоз кардани парвандаи ҷиноятиро дорад, ихтиёран хабар расонида бошад додани маблағҳои пулӣ, қоғазҳои қиматноку дигар молу мулк, бо мақсади бо далели шайъӣ дастгир кардани шахсе, ки чунин талаботро пешниҳод намудааст, тахти назорати мақомоти мазкур ба амал бароварда шуда бошад, маблағҳои пулӣ ва дигар молу мулк ба ғоидаи давлат дода намешавад. Дар чунин ҳолатҳо маблағи пулӣ ва дигар ашӯҳои қиматдор, ки предмети ришвадиҳии тичоратӣ мебошанд, бояд ба сохибаш баргардонида шаванд.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 279 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисмҳои 2, 3 ва 4 миёна.

Сӯиистифодаи ваколат аз ҷониби кормандони ташкилотҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо

Сӯиистифодаи ваколат аз ҷониби кормандони ташкилотҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо ҳамчун ҷиноят дар моддаи 295 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм ва 2 қисм эзоҳ иборат мебошад: аз ҷониби кормандони ташкилотҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо истифода намудани ваколатҳои фармонфармоӣ ё дигар ваколатҳои идоравӣ бар хилофи манфиатҳои ин ташкилотҳо ва бо мақсади ба даст овардани ғоида ва бартарӣ барои худ ё барои дигарон ё расонидани зарар ба шахсони дигар, агар ин кирдор ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон, корхона, ҷамъият ё давлат зарари ҷиддӣ расонда бошад.

Ташкилотҳое ташкилоти тичоратӣ буда метавонанд, ки ба даст овардани ғоидаро мақсади асосии фаъолияти худ қарор доданд. Шахси ҳуқуқие, ки ташкилотҳои тичоратӣ мебошанд, метавонанд дар шакли ширкату ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ, кооперативҳои истехсолӣ, корхонаҳои воҳиди давлатӣ ва коммуналӣ таъсис дода шаванд.

Дигар ташкилотҳо гуфта КҶ ҚТ ташкилотҳои ғайритичоратиро дар назар дорад. Ташкилотҳое ташкилоти ғайритичоратӣ буда метавонанд, ки мақсади ба даст овардани ғоидаро надошта, ғоидаро байни иштирокчиён тақсим намекунанд.

⁸⁷ Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 80.

Шахси ҳуқуқие, ки ташкилоти ғайритиҷоратӣ мебошанд, метавонанд дар шакли кооперативҳои матлубот, ташкилотҳои (иттиҳодияҳои) ҷамъиятӣ ё динӣ, муассисаҳои аз ҷониби молик маблағгузоришаванда, фондҳои хайрия ва фондҳои дигар, инчунин дар дигар шаклҳои пешбинишудаи қонун таъсис дода шаванд.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳанд, ки вобаста ба ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии ташкилотҳо равана карда шудаанд.

Тарафи объективии ҷиноят аз кирдор (дар шакли ҳаракат ё беҳаракатӣ), оқибат (дар намуди зарари ҷиддӣ) ва робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат иборат мебошад.

Истифодаи ваколати фармонфармой ё дигар ваколати идоравӣ метавонад ҳам дар шакли ҳаракат ва ҳам беҳаракатӣ (даст кашидан аз ҳимояи ташкилот бар ғоидаи вайронкунандаи ин ҳуқуқ) амалӣ карда шавад.

Дар зери мафҳуми истифодаи шахс аз ваколатҳои фармонфармой ё дигар ваколатҳои идоравӣ бар ҳилофи манфиатҳои ташкилоти тиҷоратӣ ва дигар ташкилотҳо содир намудани ҳаракат ё беҳаракатӣ фаҳмида мешавад, ки дар доираи он ваколатҳое, ки мувофиқи қонунгузори, шартномаи меҳнатӣ, оинномаи ташкилот ва фармонҳои дохилии ташкилот ба шахс дода шудааст. Ин кирдохо бояд бар зарар ва манфиатҳои ташкилотҳо содир шуда бошад.

Қайд кардан ба маврид аст, ки ҳангоми истифодаи шахс аз ваколатҳои фармонфармой ё дигар ваколатҳои идоравӣ бар ҳилофи манфиатҳои ташкилоте, ки ӯ дар он кор намекунад, таркиби ин ҷиноятро ташкил намедиҳад.

Дар ҳолатҳое, ки шахс мақсади расонидани зарарро надошт, лекин дар қорҳои идоравӣ ё тавақали истехсоли саҳв кард ва ба ташкилот зарари ҷиддӣ расонида шуд, ҷавобгарии ҷиноятӣ ба вучуд намеояд.

Агар, истифодаи ваколатҳои фармонфармой ё дигар ваколатҳои идоравӣ танҳо ба ташкилоти тиҷоратӣ, ки ташкилоти давлатӣ намебошад, зарар расонида бошад, таъқиби ҷиноятӣ аз рӯи аризаи ҳамин ташкилот ё бо розигии он оғоз карда мешавад. Ҳангоми расонидани зарар ба дигар ташкилот, инчунин ба манфиати шахрвандон, ҷамъият ё давлат - таъқиби ҷиноятӣ дар асосҳои умумӣ ба амал бароварда мешавад.

Таркиби ҷиноят моддӣ буда аз лаҳзаи расонидани зарари ҷиддӣ хотимаёфта дониста мешавад. Зарари ҷиддӣ хусусияти баҳогузори дошта аз тарафи мақомоти тафтишотӣ ё суд муайян карда мешавад. Ҳангоми баҳисобгирии зарари ҷиддӣ ҳолати молу мул-

кии ташкилот, микдори чабрдидагон, фоидаи аз дастрафта, зарари воқеӣ ва монанди инҳо ба инобат гирифта мешаванд.

Субъекти ҷиноят махсус мебошад, ки ба он кормандони ташкилоти тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо, ваколатҳои фармонфармой ё дигар ваколатҳои идоравиро доранд, баромад мекунанд. Тибқи қисми 1 эзоҳ ба моддаи 295 КҶ ҚТ, тахти мафҳуми кормандони ташкилотҳои тичоратӣ ё дигар ташкилотҳо дар моддаи мазкур шахсоне дар назар дошта шудаанд, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё мутобиқи ваколати махсус вазифаи фармонфармой ё дигар вазифаи идоравиро дар ташкилотҳои тичоратӣ сарфи назар аз шакли моликият ва инчунин дар ташкилотҳои ғайритичоратӣ, ки мақоми ҳокимияти давлатӣ намебошанд, анҷом медиҳанд.

Тарфи субъективии ҷиноят аз гуноҳ (дар шакли қасд дар намууди қасди бевосита) ва мақсад тавсиф меёбад.

Мақсад аломати ҳатмии тарафи субъективии ҷиноят буда, он бо мақсади:

- а) ба даст овардани фоида барои худ ё барои дигарон;
- б) ба даст овардани бартарӣ барои худ ё барои дигарон;
- в) расонидани зарар ба ашхоси дигар содир карда мешавад.

Қисми 2 моддаи 295 КҶ ҚТ ҳангоми аз ҷониби кормандони ташкилоти тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо истифода намудани ваколатҳои фармонфармой ё дигар ваколатҳои идоравӣ бар ҳилофи манфиатҳои ин ташкилотҳо ва бо мақсади ба даст овардани фоида ва бартарӣ барои худ ё барои дигарон ё расонидани зарар ба шахсони дигар, агар ин кирдор ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, корхона, ҷамъият ё давлат зарар расонида боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ намулдааст.

Оқибатҳои вазнин шуда метавонад: ба муфлисӣ расонидани ташкилот; ба саломатӣ зарари вазнин расонидан; ба нодорӣ расонидани ташкилот ва монанди инҳо.

Тибқи қисми 2 эзоҳ ба моддаи 295 КҶ ҚТ, агар кирдорҳои пешбининамуодаи ҳамин модда танҳо ба ташкилоти тичоратӣ, ки ташкилоти давлатӣ намебошад, зарар расонида бошад, таъқиби ҷиноятӣ аз рӯи аризаи ҳамин ташкилот ё бо розигии он оғоз карда мешавад. Ҳангоми расонидани зарар ба дигар ташкилот, инчунин ба манфиати шаҳрвандон, ҷамъият ё давлат - таъқиби ҷиноятӣ дар асосҳои умумӣ ба амал бароварда мешавад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 295 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Сӯиистифодаи ваколат аз ҷониби аудиторҳо, судяҳои ҳакамӣ ё арбитрҳои арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ

Сӯиистифодаи ваколат аз ҷониби аудиторҳо, судяҳои ҳакамӣ ё арбитражи арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 296 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад: аз ҷониби аудитор, судяи ҳакамӣ, ё арбитри арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ, нотариус ё ҳимоягар истифода намудани ваколаташон бар хилофи вазифаҳои фаъолияти ба зиммашон гузошташуда ва ба мақсади ба даст овардани фоида ва бартариҳо барои худ ё дигар шахсон ё расонидани зарар ба дигарон, агар ин кирдор ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон, ташкилот чамбият ё давлат зарари ҷиддӣ расонда бошад.

Асосҳои умумӣ, ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва ҷараёни амалӣ сохтани фаъолияти аудиториро, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон байни мақомоти давлатӣ, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, аудиторҳо ва ташкилотҳои аудиторӣ ба амал меоянд, аз тарафи Қонуни ҚТ «Дар бораи фаъолияти аудиторӣ» аз 22 июли соли 2013 ба танзим мебарорад.

Тартиби таъсис ва фаъолияти судҳои ҳакамиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонуни ҚТ «Дар бораи судҳои ҳакамӣ» аз 5 январи 2008 ба танзим мебарорад.

Фаъолияти аудиторӣ, аудит ин фаъолияти соҳибкорӣ дар масъалаи санҷиши мустақилонаи баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи муҳосибии (молиявии) соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқӣ мебошанд.

Аудитор шахси воқеист, ки ба талаботи таҳассусии муқаррарнамудаи мақомоте, ки танзими давлатии фаъолияти аудиториро иҷро менамояд ҷавоб дода, аттестати дахлдори таҳассуси аудиторӣ дорад. Аудитор ҳуқуқ дорад, ки фаъолияти аудиториро ба сифати аудитори инфиродӣ ё корманди ташкилоти аудиторӣ, ки дар асоси шартномаи меҳнатӣ ба кор ҷалб шудааст, фаъолиятро бе ташкили шахси ҳуқуқӣ амалӣ намояд.

Суди ҳакамӣ – суди ҳакамии доимоамалкунанда ё суди ҳакамии як бор амалкунанда, ки аз ҷониби тарафҳо барои ҳалли баҳси мушаххас таъсис дода шудааст, фаҳмида мешавад. Ҳакам – ҳаками суди ҳакамии доимоамалкунанда ё ин ки шахси воқеист, ки тарафҳо интихоб кардаанд ё бо тартиби мувофиқанамудаи тарафҳо барои ҳалли баҳс дар суди ҳакамии як бор амалкунанда таъйин гардидааст, мебошад.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои чамбияти ташкил меҳанд, ки вобаста ба ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии

шахрвандон, ташкилот, чамбият ё давлат, ки хусусияти иқтисодӣ дорад, равона карда шудаанд.

Тарафи объективии ҷиноятро кирдор (дар шакли ҳаракат), оқибат (дар шакли зарари ҷиддӣ) ва робитаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат ташкил медиҳад.

Кирдор дар шакли истифодаи ваколат аз ҷониби аудитор ва судья ҳакамӣ бар хилофи вазифаҳои фаъолиятиашон, ки бар зиммаи онҳо вогузошта шуда буд, тавсиф меёбад.

Аудиторҳои инфиродӣ бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ ва ташкилотҳои аудиторӣ, ки фаъолияти аудиториро ба амал мебароранд, хизматҳои зерини ба аудит дахлдорро расонида метавонанд: ташкил, барқарор сохтан ва пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ, тартиб додани ҳисоботи муҳосибӣ (молиявӣ), маслиҳати муҳосибӣ; тартиб додани нақшаҳои дурнамои марбут ба андоз, машварати марбут ба андоз; таҳлили фаъолияти молиявӣи ҳоҷагии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибқорони инфиродӣ, машваратҳои иқтисодӣ ва молиявӣ; машварати идорӣ, аз ҷумла тақмили сохтори таркиби ташкилот; автоматиконии баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҷорӣ намудани технологияи иттилоотӣ; баҳодиҳии нархи молу мулк; таҳия ва таҳлили барномаҳои сармоягузорӣ, таҳияи нақшаҳои тичоратӣ; иҷрои қорҳои илмию тадқиқотӣ ва таҷрибавӣ дар соҳаҳои марбут ба фаъолияти аудиторӣ, интишори натиҷаи онҳо; мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таълим додани мутахассисон дар соҳаҳои марбут ба фаъолияти аудиторӣ; расонидани дигар хизматҳо доир ба фаъолияти аудиторӣ.

Аудиторони инфиродӣ ва ташкилотҳои аудиторӣ уҳдадоранд, ки сирри амалиёти шахсони санчишшаванда ва шахсонеро, ки ба онҳо хизмати ба аудит дахлдорро расонидаанд, фош насозанд. Аудиторони инфиродӣ ва ташкилотҳои аудиторӣ вазифадоранд, ки махфияти маълумот ва ҳуҷҷатҳои гирифтаашон ё тартибдодаашонро зимни амалӣ сохтани фаъолияти аудиторӣ таъмин намоянд, онҳо ҳақ надоранд, ки маълумот ва ҳуҷҷатҳои зикршуда ё нусхаи онҳоро ба шахсони сеюм диҳанд ё бе розигии хаттии шахсони санчишшаванда, ки фаъолияти аудиторӣ нисбати онҳо амалӣ карда мешавад, инчунин хизматҳои дахлдор расонида шудааст, фош намоянд, ба истиснои мавридҳои, ки Қонун дар бораи фаъолияти аудиторӣ ва қонунҳои дигари Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудаанд.

Мувофиқи Қонуни ҶТ «Дар бораи судҳои ҳакамӣ» баҳс мумкин аст ҷиҳати баррасӣ ба суди ҳакамӣ супорида шавад, агар дар байни тарафҳо созишномаи ҳакамӣ ва ё дар шартнома тавзеҳоти ҳакамӣ мавҷуд бошад.

Созишномаи ҳакамӣ дар шакли хаттӣ баста мешавад. Созишномаи ҳакамӣ ба шарте басташуда ҳисобида мешавад, ки он дар ҳуччати имзонамудаи тарафҳо дарҷ ёфта ё бо роҳи мукотиба, огоҳ намудан аз тариқи телетайп, телеграф, инчунин бо истифодаи воситаҳои дигари алоқаи электронӣ ё алоқаи дигаре, ки тасдиқи чунин созишномаро таъмин мекунад, баста шуда бошад.

Шахси воқеие ҳакам интиҳоб (таъин) мешавад, ки ба ҳолисона ҳал кардани баҳс қодир буда, ба натиҷаи парванда бевосита ё бавосита манфиатдор нест, вобастаи тарафҳо намебошад ва ба иҷрои вазифаи ҳакам бо тартиби мувофиқанамудаи тарафҳо розӣ аст.

Бар хилофи вазифаҳои фаъолияти истифода намудани ваколатҳои аудиторҳо ва судяҳои ҳакамӣ ҳангоме чиноят ба шумор меравад, ки ба шаҳрвандон, ташкилот, ҷамъият ва давлат зарари ҷиддӣ расонида шуда бошад. Зарари ҷиддӣ хусусияти баҳогузори дошта аз тарафи мақомоти тафтишотӣ ё суд муайян карда мешавад. Ҳангоми баҳисобгирии зарари ҷиддӣ ҳолати молу мулкӣ шаҳрвандон, ташкилот, ҷамъият, давлат, миқдори ҷабрдидагон, ғоидаи аз дастрафта, зарари воқеӣ ва монанди инҳо ба инобат гирифта мешаванд.

Тарфи субъективии чиноят аз гуноҳ (дар шакли қасд дар намуди қасди бевосита) ва мақсад тавсиф меёбад.

Мақсад аломати ҳатмии тарафи субъективии чиноят буда, он барои:

- а) ба даст овардани ғоида барои худ ё барои дигарон;
- б) ба даст овардани бартарӣ барои худ ё барои дигарон;
- в) расонидани зарар ба ашхоси дигар содир карда мешавад.

Субъекти чиноят махсус буда ба он аудиторҳо ва судяҳои ҳакамӣ дохил мешаванд.

Дар қисми 2 моддаи 296 барои тақроран содир намудани сӯиистифодаи ваколат аз ҷониби аудиторҳо ва судяҳои ҳакамӣ ҷавобгариҳои чиноятӣ пешбинӣ карда шудааст.

Категорияи чинояти дар моддаи 296 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Аз ҳадди ваколат гузаштани кормандони ҳадамоти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ

Аз ҳадди ваколат гузаштани кормандони ҳадамоти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ ҳамчун чиноят дар моддаи 297 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Фаъолияти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ барои қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон як навгонӣ буда, то ба ҳол ин фаъолият тариқи қонуни алоҳида дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим дароварда нашудааст.

Фаъолияти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ - ин дар асоси иҷозатномаи маҳсуси ВҚД аз ҷониби шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ расонида ни хизмати музднок оид ба ҳимоя ҳуқуқ ва манфиатҳои муштариёни худ.

Ба шахсоне, ки ба фаъолияти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ машғуланд, амали дигар қонунҳое, ки вазъи ҳуқуқии қормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқро муайян мекунанд, паҳн намегардад.

Шахсоне, ки ба фаъолияти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ машғуланд, ҳуқуқ надоранд баъзе намудҳои фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯиро, ки гузаронидани онҳо танҳо ба зиммаи мақомоти муқаррарнамудаи қонун гузошта шудааст, гузаронанд.

ҚЧ дар моддаи 297 ҳангоми аз ҷониби роҳбарон ё хизматчиёни ҳадамоти муҳофизати хусусӣ ё детективӣ, бар хилофи вазифаҳои фаъолияти худ гузаштан аз ҳадди вақолат, ки мутобиқи литензия ба онҳо дода шудааст, агар ин қирдор бо истифодаи зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он содир шуда бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ намудааст.

Объекти ин ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳанд, ки вобаста ба фаъолияти ҳадамоти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ оид ба ҳимоя ҳуқуқ ва манфиатҳои муштариён ба вучуд омадаанд.

Тарафи объективии ҷиноятро гузаштани хизматчиӣ ҳадамоти муҳофизатӣ ва детективӣ аз ҳадди вақолате, ки мувофиқи иҷозатнома (литензия) ба ӯ дода шуда буд, ташкил медиҳад.

Фаъолияти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ ба мақсади кофтуков ва ҳифз намудан равона карда шудааст.

Бо мақсади кофтуков намудан чунин намудҳои хизматрасонӣ аз тарафи ҳадамоти муҳофизатӣ ва детективӣ пешниҳод карда мешавад:

а) ҷамъ овардани маълумот оид ба парвандаҳои граждани дар асоси шартнома бо иштирокчиёни мувофиқа;

б) омӯхтани бозор, ҷамъ овардани маълумот оид ба гуфтушунидҳои тичоратӣ, ошқор кардани шарикони беэтимод;

в) ошқор кардани ҳолатҳои, ки ба истифодаи ғайриқонунии нишони фирмави ва молӣ равона карда шудаанд;

г) муайян кардани ҳолатҳои, ки ба фолш кардани сирри тичоратӣ алоқаманданд;

д) кофтукови шахси бедарак ғойбшуда;

е) кофтукови молу мулки гумкардашудаи шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ;

ж) ҷамъ овардани маълумот оид ба парвандаи ҷиноятӣ дар асоси шартнома бо иштирокчиёни мувофиқа ва монанди ин фаъолиятҳо.

Бо мақсади ҳифз намудан чунин намудҳои хизматрасонӣ аз тарафи ҳадамоти муҳофизатӣ ва детективӣ пешниҳод карда мешавад:

- а) ҳифзи ҳаёт ва саломатии шахрванд;
- б) ҳифзи моликияти соҳибмулкон, инчунин ҳангоми интиқоли он;
- в) банақша гирифтани, васл намудан ва хизматрасонии ба истифодадиҳии воситаҳои хабаррасонӣ (сигнализатсия) ҳангоми сӯхтор;
- г) таъмин намудани тартибот дар ҷойҳои чамъомадҳои оммавӣ ва монанди ин фаъолиятҳо.

Гузаштан аз ҳадди ваколат ҳангоми хизматрасонии фаъолияти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ чунин маъно дорад, ки шахс (муҳофизатчи хусусӣ ё детектив) ҳаракатҳоеро содир менамояд, ки аз ҳадди он ваколатҳое, ки дар асоси иҷозатнома ба он дода шудааст, берун мебарояд ё ҳаракатҳоеро содир менамояд, ки манъ карда шудаанд. Масалан, пешниҳоди маълумоти таҳрифшуда, ки муштариро ба гумроҳӣ меандозад; ҳаракатҳоеро содир менамояд, ки ҳаёт, саломатӣ ва моликияти муштариро таҳти хатар мегузорад.

Шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки вазъи ҳуқуқии муҳофизати хусусӣ ва детективро надоранд, ҳуқуқи расонидани хизматрасонии муҳофизати хусусӣ ва детективро низ надоранд. Ҳангоми аз тарафи чунин шахсон расонидани ғайриқонунии чунин хизматрасонӣ содир карда таркиби ин ҷиноят ҷой надорад. Онҳоро мумкин барои соҳибқории ғайриқонунӣ бо моддаи 259 КҶ ҚТ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашид.

Тарзи содиркунии ҷиноят аломати ҳатмии тарафи объективии ҷиноят буда, бо истифода бурдани зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯрварӣ содир карда мешавад.

Субъекти ҷиноят – махсус мебошад, яъне роҳбарони ҳадамоти муҳофизати хусусӣ ва детективӣ ё хизматчиёни ин ҳадамот.

Тарафи субъективии ҷиноят бо қасди бевосита шарҳ дода мешавад.

Дар қисми 2 моддаи 297 бошад, ҳангоми аз ҷониби роҳбарон ё хизматчиёни ҳадамоти муҳофизати хусусӣ ё детективӣ, бар хилофи вазифаҳои фаъолияти худ гузаштан аз ҳадди ваколат, ки мутобиқи литсензия ба онҳо дода шудааст, агар ин кирдор:

- а) бо истифодаи силоҳ ё воситаҳои махсус содир шуда бошад;
- б) боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 297 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 вазнин.

БОБИ XXXVII

ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ АМНИЯТИ ИТТИЛООТӢ

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ

§ 2. Тавсифи ҳуқуқии чиноятҳои таркибҳои чиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ

То қабули КЧ ҚТ соли 1998 дар қонунгузорию чиноятӣ, махсусан дар КЧ РСС Тоҷикистон барои чунин кирдорҳои чиноятӣ ҷавобгарӣ пешбинӣ нашуда буд, чунки технологияҳои компютерӣ ба халқи тоҷик маълум набуданд.

Аввалин санадҳо оид ба таъмини амнияти технологияҳои интилоотӣ дар ИМА (соли 1965), Шветсия (соли 1973), Фаронса (соли 1992) ва ғ., қабул шуда буданд. Дар сатҳи байналмилалӣ соли 1994 СММ Роҳнамоеро оид ба пешгирии чиноятҳои бо истифодаи компютер алоқаманд ва мубориза бо онро қабул намуд.

Пешрафти занҷираи системаи ҳуқуқӣ, ки ба танзим ва ҳифзи маълумоти компютерӣ равона шуда буд, бо қабули КЧ ҚТ, ки боби 28-ро дар бар мегирад, шуруъ шуд ва ба чиноятҳои муқобили амнияти иттилоотӣ равонашуда бахшида шудааст. Дар пайи КЧ ҚТ қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотӣ», «Дар бораи иттилоот», «Дар бораи ҳифзи иттилоот» ва ғайраҳо, ки мафҳум ва меъёрҳои ҳифзи маълумотро муайян мекунад, қабул шудаанд. Бо сабаби меъёрҳои бланкетӣ, ки дар боби 28 КЧ ҚТ пешбинӣ шудаанд, қонунҳои дар боло зикршуда дар мафҳумҳо ва терминҳо (гарчанд пурра набошад ҳам) фасеҳӣ доданд, ки дар диспозитсияи моддаҳо истифода мешаванд ва имкон медиҳанд, ки кирдорро дуруст баҳогузорӣ наоянд.

Дар робита ба он, ки боби 28 дар фасли XII «Чиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ» пешбинӣ шудааст, объекти ҳелии ин чиноятҳоро амнияти иттилоотӣ ташкил медиҳад. Барои

мукоиса қонунгузори чинояти Федератсияи Россия объекти хелии чунин чиноятҳоро амнияти чамъиятӣ ва тартиботи чамъиятӣ ҳисобидаст. Аз нуқтаи назари мо, қонунгузори ватанӣ категорияи чинояти мазкурро дар фасли алоҳида дуруст чудо намудааст, азбаски дар мафҳуми васеи ҳамаи чиноятҳо, ки ба ин ё он объект таъсир мерасонанд, ба амнияти чамъиятӣ низ, зарар мерасонанд, чунки дар ҳар як ҳолати даст задан ба объекти муайян ин дар ақсуламал ва рафтори чамъият инъикос меёбад, ки чун қоида, ҷой доштани падидаи чиноят дар муҳит онҳоро безобита месозад. Вале, бояд аниқ қард, ки на ҳар як чиноят ба амнияти чамъиятӣ таъсир мерасонад. Ба ғайр аз ин, чиноятҳое, ки ба муқобили амнияти чамъиятӣ равона шудаанд, дорои махсусиятҳои муайян мебошанд. Онҳо аз лиҳози чамъиятӣ на барои шахси мушаххас, балки ба гурӯҳи калони номуайяни одамон хавфнок мебошад (мисол, дар ҳолати терроризм)⁸⁸. Дар чиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ пеш аз ҳама ҳуқуқҳои инсон ва ё шахсони ҳуқуқӣ метавонанд зарар бинанд.

Ҳамчун объекти намудӣ – муносибатҳои чамъиятӣ дар соҳаи амнияти иттилоотӣ, яъне ҳуқуқ ва манфиатҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, чамъият ва давлат оид ба истифодаи системаи автоматикии қорқарди маълумот баромад менамояд⁸⁹.

Объекти бевоситаи чиноят дар ҳар як моддаи ин боб муайян қарда мешавад. Объекти бевосита шуда метавонанд: ҳуқуқи соҳибмулк ба маълумот ва шахсони сеюм; амнияти истифодаи воқитаҳои зеҳнӣ ва моддии техникаи ҳисоббарор; моддии системаи компютерӣ ва дигарҳо.

Объекти иловагии чиноят ҳуқуқи шахсӣ ва манфиатҳои инсон, молиқият, амнияти чамъиятӣ ва давлатӣ шуда метавонад.

Асосан, предмети чиноят дар чунин категорияҳои чиноятҳо иттилоот баромад мекунад, вале ҳамзамон дигар предметҳо низ, шуда метавонанд (мисол, барнома, таҷҳизоти компютерӣ, системаи компютерӣ, шабака ва ё маҳзани мошинҳо ва ғ.).

Тибқи Қонунҳои Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» ва «Дар бораи иттилоотонӣ» зери мафҳуми иттилоот маълумот дар бораи шахс, ашё, воқеаҳо, падидаҳо ва қараёнҳо сарфи назар аз шакли пешниҳоди онҳо фаҳмида мешавад. Вале, дар

⁸⁸ Бухориев Б.Р. Уголовно-правовые меры предупреждения торговли людьми (по материалам Республики Таджикистан): дис. ... канд. юрид. наук. М., 2018. С. 39.

⁸⁹ Уголовное право. Общая и Особенная части: учебник / Под ред. В.Ю. Малаховой. М.: Эксмо, 2011. С. 619.

қонунҳои зикршуда мафҳуми иттилооти дар системаи компютерӣ сабтшаванда ва ё бо иборати дигар «иттилооти компютерӣ», ки яке аз намудҳои иттилоот мебошад, дода нашудааст.

Компютер – (аз калимаи англ. computer, МФА: [kəm'pjʊ:tə(ɪ)] – «ҳисоббарор») – дастгоҳ ё системае, ки қобилияти иҷрокунии дастурҳои равшан муайяншуда, пайдарпайҳои тағйирёбандаи амалиётхоро дорад. Он аксар вақт, амалиётҳои ҳисобкунии рақамӣ ва махзани маълумотро дорад, вале дар инчо амалиётҳои воридкунӣ-берункунӣ дохил мешавад. Тавсифи пайдарпайии амалиётҳо, барнома ном дорад⁹⁰. Истилоҳи «компютер» ҳаммаънои истилоҳи «МЭХ» (мошинаҳои электронии ҳисоббарор) мебошад.

Зери мафҳуми иттилооти компютерӣ – маълумоти дар дастгоҳи интиқолдиҳанда, дар мошинаҳои электронии ҳисоббарор, системаи МЭХ ва ё шабакаҳои онҳо фаҳмида мешавад. Барои мисол ба МЭХ (компютер), телефони маҳвораӣ (сотувӣ), дастгоҳи назоратӣ-пулдӣ, компютери дар нақлиёт насбшуда, банкомат дохил мешаванд. Муайян намудани ягон дастгоҳ дар системаи МЭХ бо ёрии экспертиза анҷом дода мешавад.

Системаи компютерӣ (системаи МЭХ) – ҳамагуна дастгоҳ ё гурӯҳи дастгоҳҳои ба ҳам алоқаманд, як ё якчанди онҳо мувофиқи барнома амал карда, коркарди маълумоти автоматикиро анҷом медиҳанд⁹¹.

Шабакаи компютерӣ (шабакаи МЭХ), як қатор компютерҳое, ки бо системаи ягона насб шуда ва метавонанд байни худ муошират намоянд. Мисоли оддӣ шабакаи маҳаллӣ шуда метавонад, ки он ҳамаи компютерҳое, ки дар як бино ҷойгир мебошанд, бо ҳам пайваст мекунад. Чунин шабака ба қормандони муасисса имкон медиҳад, ки табодули маълумот намоянд ва якҷоя аз принтер (дастгоҳи ҷопкунӣ) истифода баранд. Васлкунӣ одатан тариқи кабелҳо (симҳои махсус) амалӣ карда мешаванд, ки он ба ҳар як дастгоҳ (МЭХ) насб карда мешавад. Шабакаи ҷаҳонӣ дар масофаи дур фаъолият мекунад ва баъзе вақт барои байни ҳам пайваст намудани шабакаҳои маҳаллӣ истифода мешавад. Дар ин ҳолат, алоқа тариқи шабакаи умумии телефонӣ бо истифодаи дастгоҳҳои электронӣ, ки модем ном доранд ва ё тариқи ISDN, хатти баландсуръати махсус, ки сигналҳои рақамиро интиқол медиҳад, амалӣ мешавад.

⁹⁰ Толковый словарь по вычислительным системам = Dictionary of Computing / Под ред. В. Иллингворта и др.: Пер. с англ. А. К. Белоцкого и др.; Под ред. Е. К. Масловского. М.: Машиностроение, 1990. 560 с.

⁹¹ Конвенция о преступности в сфере компьютерной информации (ETS N 185) (Будапешт, 23 ноября 2001 года).

Махзани мошинии иттилоот (интиқолдихандаи мошинӣ) – интиқолдихандаи моддӣ, ки барои сабт ва такрори маълумоти дастгоҳҳои техникаи ҳисоббарор ва инчунин бо дастгоҳҳои бо он ивазшаванда мебошад⁹².

Ҳифзи иттилоот – маҷмӯи чораҳои, ки пешгирии даҳолати беиҷозатро ба захираҳои иттилоотӣ, ҳаракатҳои ғайриқонунӣ оид ба дастрас, нусхабардорӣ, паҳнкунӣ, таҳриф, нобудкунӣ ва ё муҳосира (банд) кардани маълумотро таъмин менамояд.

Тарафи объективии ҷиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ дар шакли ҳаракат ё беҳаракатӣ содир мегардад. Таркиби ҷинояти мазкур моддӣ (яъне барои он, ки ҳаракат хотимаёфта ҳисоб шавад, бояд оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок ба вучуд ояд) ва ҳамчунин расмӣ (ҳаракат аз лаҳзаи содиршавӣ хотимаёфта ҳисобида мешавад) мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноятро гуноҳ дар намуди қасд ва беэҳтиётӣ ташкил медиҳад.

Дар моддаи 302 ва 303 мақсади ҷиноят аломати ҳатмии тарафи субъективӣ ҳисобида мешавад, чунки дар диспозитсияҳои меъёрҳои мазкур нишон дода шудааст.

Субъекти ҷинояти мазкур шахсони мукаллаф, воқеӣ, ки ба синни 16 расидаанд, шуда метавонанд. Дар моддаи 304 субъекти ҷиноят махсус мебошад, шахсе, ки ба система ва ё шабакаи компютерӣ дастрасии қонунӣ дорад.

ҚЧ ҚТ барои ҳафт намуди ҷиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ ҷавобгариро пешбинӣ мекунад:

- ғайриқонунӣ даромадан ба иттилооти компютерӣ (моддаи 298);

- тағйир додани иттилооти компютерӣ (моддаи 299);

- таҳриби компютерӣ (моддаи 300);

- ғайриқонунӣ ба даст овардани иттилооти компютерӣ (моддаи 301);

- тайёр кардан ва ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсус барои ғайриқонунӣ даромадан ба системаи ё шабакаи компютерӣ (моддаи 302);

- таҳия, истифода ва паҳн кардани барномаҳои зараровар (моддаи 303);

- вайрон кардани қоидаҳои истифодаи система ё шабакаи компютерӣ (моддаи 304).

⁹² Энциклопедия по экономике. <http://economy-ru.info/info/45344/>.

§ 2. Тавсифи ҳуқуқи ҷиноятии таркибҳои ҷиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ

Ғайриқонунӣ даромадан ба иттилооти компютерӣ

Ғайриқонунӣ даромадан ба иттилооти компютерӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 298 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад: ғайриқонунӣ даромадан ба иттилооте, ки дар система ё шабакаи компютерӣ, ё дар маҳзани мошинҳо мавҷуданд, бо вайрон кардани системаи муҳофизати онҳо.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 298 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидааст:

- қисми 2: ҳамин кирдор, агар аз беэҳтиётӣ боиси тағйир додан, нест кардан ё муҳосираи (блокировкаи) иттилоот, ҳамчунин аз кор баровардани таҷҳизоти компютерӣ гардида бошад ё зарари ҷиддӣ расонида бошад.

- қисми 3: кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуоми ҳамин модда, агар аз беэҳтиётӣ боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Объекти ҷинояти дар боло зикршуда ҳуқуқи соҳиби иттилоот ва шахсони сеюм мебошад.

Предмети ин ҷиноят иттилоот дар назар дошта мешавад.

Хусусияти иттилооти компютерӣ дар он аст, ки маълумоти дар компютер, телефони мобилӣ ва ғ. ҷой дошта, ба осонӣ интиқол, ирсол, паҳн карда мешаванд, ҳолати сарчашмаи аввалро тағйир намедиханд ва инчунин, ба як маълумот чанд шахси дигар метавонанд дастрасӣ пайдо кунанд.

Мутобиқи моддаи 34 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» иттилоот – объекти ҳуқуқи моликияти давлат, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мебошад. Иттилоот метавонад ҳам дар ҳаҷми пурра ва ҳам танҳо вобаста ба соҳибӣ, истифода ё ихтиёрдорӣ объекти ҳуқуқи моликият бошад. Ҳуқуқи моликият тибқи қонунгузори маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим дароварда мешавад. Молик метавонад, рафъи ҳама гуна вайронкуниҳои ҳуқуқашро талаб намояд, ҳарчанд ин вайронкуниҳо ба маҳрум кардан аз ҳуқуқи соҳибӣ алоқаманд намебошандиттилооти компютерӣ тавсиф мекунад.

Иттилооти компютерӣ низ, предмети дорои ҳуқуқи муаллиф мебошад⁹³.

Бояд тазаққур дод, ки агар иттилоот дар дастгоҳи интиқолдиҳанда (мисол, дар қоғази дафтар ва ғайра), МЭХ, системаи МЭХ ва шабакаҳои он қарор надошта бошад, он гоҳ кирдор ба таркиби ҷинойати зикршуда дохил намешавад. Ин гуна кирдорҳо бо дигар намуди ҷинойатҳо бандубаст карда мешаванд (бандҳои 144, 146, 277 КҶ ҚТ ва ғ.).

Иттилооти компютерӣ метавонад аз як МЭХ (компютер) ба дигар МЭХ интиқол дода шавад, дар дастгоҳи ҳифзкунии беруна (флэш-корт) ва ё дохила (ОЗУ) сабт карда шавад. Аз ин рӯ, дар сурати даромадан ба дилхоҳ иттилоот, новобаста дар қучо, ки он сабт шуда бошад, шахс ба ҷавобгарии ҷинойатӣ кашида мешавад.

Гирифтани дастрасӣ ба иттилооти истифодабаранда тариқи барномаҳои вирусӣ, бо вучуди ихтиёран пешниҳод шудани рамз (парол) аз ҷониби истифодабаранда, ҳамчун ғайриқонунӣ даромадан ба иттилоот ҳисобида мешавад.

Тарафи объективи ҷинойати мазкурро ғайриқонунӣ даромадан ба иттилооте, ки дар система ё шабакаи компютерӣ, ё дар маҳзани мошинҳо мавҷуданд, бо вайрон кардани системаи муҳофизати онҳо ташкил мекунад.

Зери мафҳуми «даромадан ба иттилооти компютерӣ» дилхоҳ воридшавӣ ба МЭХ ё ба системаи он ё ба шабакаи онҳо, ҳамчунин ба дастгоҳи интиқолдиҳанда, фаҳмида мешавад.

Зери мафҳуми «ғайриқонунӣ даромадан» - дохил шудан ба МЭХ ва ё система ё шабакаи МЭХ, ҳамчунин ба дастгоҳи интиқолдиҳанда тариқи аз гузаштани (вайрон кардани) системаи муҳофизатӣ аз ҷониби шахсе, ки ҳуқуқи моликӣ ба иттилооти маҳсус ва саруқор бо онро надорад ва ё шахсе, ки ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоотро дорад, вале онро аз рӯи низоми муқарраршуда берун истифода мебарад. Истифода бурдани компютер ҳамчун ашё ҳамчун ғайриқонунӣ даромадан ҳисобида намешавад. Ин гуна амалҳо бо дигар намуди ҷинойатҳо бандубаст карда мешавад (мисол, ҷинойатҳо ба муқобили моликият ва ё худсарӣ).

Мувофиқи Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳифзи иттилоот» зери мафҳуми «дастрасшавии беиҷозат» - ба даст овардани иттилооти ҳифзшаванда аз тарафи субъекти манфиатдор бо вайронкунии ҳуқуқ ё қоидаҳои дастрасшавии иттилооти ҳифзшаванда, ки ҳуҷҷатҳои ҳуқуқӣ ё молики (соҳиби) иттилоот муқаррар кардаанд, фаҳмида мешавад.

⁹³ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои во-баста ба он» аз 13 ноябри 1998 с. № 726 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1998. № 23-24. Мод. 348.

Таркиби чиноят моддӣ буда, яъне анчом додани ғайриқонунӣ даромадан ба иттилооте, ки дар системаи компютерӣ, шабака ва ё дастгоҳҳои интиқолдиҳанда сабт шуда, аз лаҳзаи вайрон сохтани системаи муҳофизатӣ хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Ҳифзи иттилоот – маҷмӯи чорабиниҳое, ки бо мақсади пешгирии хоричшавӣ, дуздӣ, гумшавӣ, нобудсозии беичозат, таҳрифсозӣ, дигаргунсозӣ (қалбақӣ), нусхабардории беичозат ва муҳосирасозии иттилоот гузаронида мешавад.

Воситаҳои ҳифзи иттилооти компютерӣ метавонанд воситаҳои умумии муҳофизатӣ (тартиботи иҷозатномавӣ, сигналдиҳӣ, муҳофизати ҳарбӣ) бошанд, имконияти тафрикаи истифодабарандагон, ҳамчунин ҳаргуна воситаҳои зехние, ки дастрасии беичозатро ба иттилооти компютерӣ мушкил мекунад (рамзҳои хусусии воридшавӣ, муоширати муайянкундаи шахсият бо система ва ғ.). Ҳангоми кӯшиши муомилаи шахси номувофиқ ба блоки иттилооти компютери барои ӯ мамнӯъ, ба таври автоматӣ аз кор мондани барнома руҳ медиҳад; баъзан сигналҳои овозӣ садо медиҳанд, экранӣ дисплей бо тарзи махсус ишора мекунад, ки тавачҷуҳои шахсро ҷалб менамояд.

Шаҳси дорои дастрасӣ ба МЭҲ, метавонад ҳар касе, ки дар асоси қоида дар он кор мекунад ва ё новобаста аз кор ба он хизматрасонӣ мекунад (барномасозҳо, кормандони ба ҳазинаи МЭҲ маълумот воридкунанда, дигар истифодабарандагон, ҳамчунин маъмурони маҳзани маълумот, инженер-электрикҳо, тармимчиҳо, мутахассисони техникаҳои ҳисоббарор ва ғ.)

Мисоли кирдори дар боло зикршуда ҳолати мазкур шуда метавонад: агар корманди ШВҚД, ки дар «Шаҳри бехатари» РБДА ВҚД Ҷумҳурии Тоҷикистон хизмат мекунаду ба маҳзани ҷаримаҳои қоидавайронкунӣ дар роҳ дастрасӣ надорад, вале рамзро шикаста, ба маҳзани маълумот ворид мешавад.

Тарафи субъективии чинояти мазкур қасди бевосита ва бавоситаро ташкил медиҳад.

Субъекти ин чиноят метавонад, шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида бошад.

Қисми 2 моддаи тафсиршаванда аз чунин оқибатҳо иборат мебошад: 1) тағйир додани иттилоот; 2) нест кардани иттилоот; 3) муҳосираи (блокировкаи) иттилоот; 4) аз кор баровардани таҷҳизоти компютерӣ; 5) зарари ҷиддӣ.

Тағйир додани иттилоот – ин дигаргун сохтани иттилоот мебошад.

Нест кардани иттилоот – ҳаракати қасдан содиршуда, ки дар натиҷаи он иттилоот барои шахси ҳуқуқӣ ва воқеӣ пурра ва ё қисман нест мегардад. Нест кардани маълумот – ин бартараф кар-

дани он аз мазани МЭХ, ки дар натиҷа, дастрасии истифодабаранда ба иттилоот ғайримкон мегардад. Бо вучуди он, ки пас аз нест кардани иттилоот дар компютер истифодабарандагон ба воситаи барнома ва ё гирифтани аз дигар истифодабаранда онро барқарор созад, ин ҷавобгарии ҷиноятиро истисно намекунад.

Зери мафҳуми мухосираи (блокировкаи) иттилоот ҳаракате фаҳмида мешавад, ки дар натиҷаи он дастрасӣ ба иттилоот ғайримкон мегардад.

Дастгоҳи компютерӣ техникаи компютери ро дар назар дорад, ки маънои комплексӣ дошта, тамоми спектри истехсоли компютерро тавсиф мекунад, яъне аз компютери дастӣ (наладонник) то суперкомпютер. Вақтҳои охир, зери ин мафҳумҳо таҷҳизотҳои музофотӣ ва идораӣ низ фаҳмида мешавад ва баъзан бо маҷмӯҳои ивазкунанда барои намудҳои гуногуни компютер, ки таъминкунандаи дастгоҳ аст, тавсиф карда мешавад. Бо вучуди ин, аксар вақт техникаи компютерӣ гуфта, худи компютер ва ё таҷҳизотҳои алоҳидае дар назар дошта мешавад, ки якҷоя бо компютер кор мекунад ва баъзе амалиётҳои иловагиро иҷро менамояд (чоҳ ва ё нусхабардории электронии ҳуҷҷатҳо, дастрасӣ ба шабака, муҳофизат аз норасоии барқ ва ғайра).

Мафҳуми техникаи компютерӣ на танҳо таҷҳизотҳоро, балки барномаҳоро низ дар бар мегирад, ки дар он дастгоҳҳо танзим карда шуда, фаъолияти функцияҳои иловагии онро таъмин менамояд. Дар амал худи таҷҳизотҳо ва барномаҳои дар он амалкунанда дар доираи комплекси таҷҳизотӣ-барномавӣ баррасӣ карда мешаванд.

Комплекси таҷҳизотӣ-барномавӣ – воситаҳои техникӣ ва барномавие, ки имконияти иҷрои маҷмӯи вазифаҳоро танзим ва амалиёти электронии захираҳои иттилоотӣ ва системаи иттилоотиро таъмин мекунад.

Намудҳои таҷҳизоти компютерӣ: Компютерҳо (суперкомпютер, мейнфрейм, кластер, сервер, стансияи корӣ, компютери шахсӣ, ноутбук, ККШ). Музофоти компютерӣ (терминали компютерӣ, принтер, сканер, плоттер, сарчашмаи бетафовути барқӣ (UPS)). Дастгоҳҳои шабакавӣ (маршрутизатор ва ё роутер, коммутатор, модем ва ғ.)

Суперкомпютер – мошинаи ҳисоббароре, ки аз рӯи нишондиҳандаҳои техникӣ дораи дараҷаи олитарин нисбат ба компютерҳои мавҷуда мебошад. Одатан, суперкомпютерҳои замонавӣ гуфта, микдори зиёди компютерҳои серверии мукамал дар назар дошта мешавад, ки барои расидан ба амалкардҳои максималӣ дар доираи мувозикунонии (паралеллизат-

сия) вазифаҳои ҳисоббарорӣ бо якдигар тариқи роҳҳои локалии баландсуръат пайваст шудаанд.

Мейнфрейм – МЭҲ калони универсалӣ – компютери баландсуръат, дорои ҳофизаи бузурги оперативӣ ва ҳофизаи беруна мебошад, ки барои марказонидан ва махфуз нигоҳ доштани маълумот дар ҳаҷми зиёд ва иҷрои интенсивии корҳои ҳисоббарорӣ, пешбинӣ карда шудааст.

Кластер – гурӯҳи компютерҳое, ки тариқи каналҳои алоқаи баландсуръат байни ҳам пайваст шудаанд ва аз нуқтаи назари истифодабаранда ҳамчун манбаи ягонаи таҷҳизот фаҳмида мешавад.

Сервер – таъминкунандаи таҷҳизототӣ, яъне чудокардашуда ва махсусгардонидашуда барои дар он таъминоти барномавии хизматрасонӣ иҷро мешавад. (аз ҷумла, серверҳо ё ин ё он вазифаҳо).

Стансияи корӣ - маҷмӯи воситаҳои дастгоҳӣ ва барномавӣ, ки барои ҳалли доираи вазифаҳои муайян муқаррар карда шудааст.

Компютери шахсӣ – компютере, ки барои истифодабарии як истифодабаранда яъне барои истифодаи шахсӣ муқаррар гардидааст. Ба компютери шахсӣ ҳамчунон, шартан метавон дилхоҳ компютерро, ки аз ҷониби шахси муайян барои истифодаи шахсӣ муайян шудааст, дохил намуд.

Ноутбук – компютери шахсии портативие, ки дар бадани он компонентҳои маъмулии компютери шахсӣ насб шудаанд, аз ҷумла дисплей, клавиатура ва дастгоҳҳои нишондиҳанда (маъмулан, панели сенсорӣ ва ё тачпад), компютери кисагӣ ва ҳамчунон батареяи қобили неругиранда (аккумуляторные). Ноутбукҳо бо ҳаҷми хурдашон ва вазнашон фарқ мекунанд. Вақтҳои кори мухторияти (автономии) ноутбукҳо аз 1 то 15 соат тағйир меёбанд.

ККШ (компютери кисагии шахсӣ) – таҷҳизоти ҳисоббарори портативии дорои имкониятҳои васеи функционалӣ. Бо сабаби ҳаҷми хурд доштани онро руидастӣ меноманд (англ. palmtop). Дар аввал ККШ ҳамчун ба сифати ташкилкунандаи электронӣ пешбинӣ шуда буд. Аз ККШ «классикӣ» занг зада намешавад ва он телефони мобилӣ нест, аз ин рӯ, айни замон ККШ «классикӣ» пурра бо алоқакунакҳо – ККШ бо модулҳои алоқаи маҳворавӣ мучаҳҳазонида шудаанд.

Терминали компютерӣ – дастгоҳи воридкунанда ва хоричкунанда, дастгоҳи корӣ дар МЭҲ дорои истифодабарандаи зиёд, монитор бо клавиатура.

Принтер – дастгоҳи берунаи компютер, барои интиқол додани матн ё графикаҳо аз намуди электронӣ ба интиқолдиҳандаи физикӣ дар нашрияҳои хурд (аз як то садҳо) бе формати чопӣ тарҳрезӣ шудааст. Бо ин принтерҳо аз дастгоҳҳои полиграфӣ,

ризографҳое, ки аз шакли чопӣ бо суръати баланд ва бо нархи арзон дар ҳаҷми калон нашр мекунанд (садҳо ва зиёда нусха), фарқ мекунанд.

Сканер – дастгоҳи табиладихандаи аксҳо ба шакли рақамӣ.

Плоттер – дастгоҳ барои нақшакашии автоматикии тасвирҳои калон бо дақиқият, схемаҳо, нақшаҳои душвор, картаҳо ва дигар иттилоотҳои графӣ дар вараки то андозаи А0 ва ё қоғази нақшакашӣ.

Сарчашмаи бетафовути барқӣ (UPS) – манбаи дуҷумдараҷаи таъминоти барқӣ, дастгоҳи автоматие, ки барои таъмини таҷҳизоти барқӣ ба он пайваст ва таъмини мунтазами энергияи электрикӣ бо меъёри муқаррарӣ пешбинӣ шудааст.

Маршрутизатор ва ё роутер (англ. Router) – компютери махсуси шабакавӣ ва интиқолдиҳандаи маълумот байни бахшҳои гуногуни шабака, қабулкунандаи қарор оид ба фиристонидани иттилоот дар бораи топологияи шабака ва қоидаҳои аз ҷониби администратор муқарраршуда.

Коммутатор – дастгоҳи (гузаранда, тақсимкунанда) таъминкунандаи интихоби силсилаи (силсилаҳои) бароянда ва пайвасти он бо силсилаи (*силсилаҳои*) воридшаванда бо роҳи бакордарорӣ, аз корбарорӣ ва гузариш.

Модем – (шакли кӯтоҳи калимаҳои модулятор ва демодулятор) - воситаест, ки дар системаҳои коммуникатсионӣ барои алоқаи физикии сигналҳои бо миқёси паҳншавии он, дар ҷое, ки он бе мутобикасозӣ наметавонад вучуд дошта бошад, истифода мешавад.

Дар ҳолати аз кор баровардани барномаи компютерӣ, барнома барои ЭВМ дар шакли файли муташакилонаи иттилоот дастрас кардан мумкин аст, аммо на бо таври объекти кори якҷоягӣ бо истифодабаранда. Аз кор баровардани барномаи компютерӣ дар ҳолатҳои муайян ҳамчун ҷиноятҳое, ки дар м. 150, 214, 303, 309 ва дигар ҷиноятҳои ҚҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Дар ҳолати аз кор баровардани барномаи компютерӣ барнома барои МЭҲ ҳамчун файлҳои муназзам дастрас аст, вале ҳамчун объекти мутақобил бо истифодабаранда нест. Аз кор баровардани барномаи компютериро ҳамчун ҷиноят метавон, мувофиқи моддаҳои 150, 214, 303, 309 ва дигар моддаҳои дар ҚҶ ҚТ пешбинӣшуда бандубаст карда шавад.

Вобаста ба он, ки дар боби мазкур аломати объективии (моддӣ) мафҳуми зарари ҷиддӣ вучуд надорад, ҳаҷми онро метавон баробар ба ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо тахмин кард.

Аломати субъективии зарари ҷиддӣ бо имконияти дороии ҷабрдида ва хароҷотҳои корҳои ташкилии ӯ баҳогузорӣ карда ме-

шавад. Дар чунин вазъият, арзиши иттилоот ва аҳаммияти он ба-рои чабрдида, микдори маоши \bar{y} , нафақа, дигар даромадҳо, мавҷудият ва шумораи нафақахӯрон, даромади муштараки аъзои оилае, ки \bar{y} бо онҳо муштарақан хочагидорӣ мекунад, зарари шуҳрати корӣ, талафоти маҷбурии молиявӣ ва хароҷот барои барқарор намудани ҳолати кории МЭХ, системаи МЭХ ва шабакаҳои он, давомнокии нуқсони МЭХ, системаи МЭХ ва шабакаҳои он ва ғайра ба эътибор гирифта мешавад. Арзиши чиддӣ ҳамчунин боиси поймол шудани ҳуқуқ ва қонунҳои манфиати ширкат, муассиса, корхона, қатъ шудани кори муътадил, аз ҷумла, ҷузъи алоҳидаи он, ҳамчунин ҳуқуқи конституционии шаҳрванд, ҷӣ соҳибмулк ва ҷӣ соҳиби мулк набуда, молик ва ё дорои ҳуқуқи истифодабарии иттилооти компютерӣ, ки ин тағйиротҳо дар натиҷаи таҷовуз ба миён омадааст, шуда метавонад.

Зери мафҳуми оқибатҳои вазнин талафоти бебозгашти иттилооти махсусан арзишноқ, аз қор мондани воситаҳои техни-кии муҳим (мисол, системаи мудофиавӣ, техникаҳои аэронави-гатсионӣ, маҳвсозӣ, садама, фалокат, ҳодисаҳои нохуш бо ода-мон, тағйиротҳои манфӣ ба муҳити атроф), расонидани зарар ба саломатӣ, расонидани зарари қалон (зиёда аз ҳазор нишон-диҳанда барои ҳисобҳо) ва махсусан қалон (зиёда аз ду ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо), ба миён овардани хавф ба ман-фиатҳои миллӣ ва ғайра фаҳмида мешавад.

Агар, ғайриқонунӣ даромадан ба иттилооти компютерӣ бо мақсади содир намудани дигар ҷиноятҳо содир шуда бошад, шахси содирнамудаи ин қирдорҳо дар қатори ин ҷиноят бо он ҷиноятҳои дар мақсад дошта ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашида мешавад.

Бандубасти қирдори содиршуда аз рӯйи маҷмӯи ҷиноятҳо хо-латҳое, ки предмети суиқасд ҳуди иттилооти компютерӣ аст, сарфи назар қарда намешавад. Ҳамин тавр, нест қардани иттилоот бо мақсади таҳриби амнияти иқтисодӣ ва иқтидори мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд, бо моддаи 309 ҚҚ ҚТ бандубаст қар-да шавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 298 ҚҚ ҚТ муқаррар қар-дидааст: қисми 1 наҷандон вазнин; қисмҳои 2 ва 3 миёна.

Тағйир додани иттилооти компютерӣ

Тағйир додани иттилооти компютерӣ ҳамчун ҷиноят дар мод-даи 299 ҚҚ ҚТ муқаррар қардида, ин модда аз 2 қисм иборат ме-бошад: тағйири иттилоот, ки дар системаи ё шабакаи компютерӣ, ё дар маҳзани мошинҳо нигоҳ дошта шудааст, ҳамчунин дидаю до-ниста ба онҳо дохил намудани иттилооти баръало бардурӯғ, ки за-

рари чиддӣ расонидааст ё таҳдиди расонидани чунин зарарро пеш овардааст.

Дар қисми 2 моддаи 299 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

а) бо роҳи ғайрикониунӣ даромадан ба системаи ё шабакаи компютерӣ алоқаманд бошад;

б) аз беэҳтиётӣ боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Хавфи ҷамъиятии ҷинояти мазкур дар он ба назар мерасад, ки ҳуқуқи соҳиби иттилоот дар хусуси дастрасӣ ба иттилооташ поймол карда шуда, ҳамчунин ба ӯ зарари махсус расонида мешавад ва ё таҳдиди расонидани чунин зарар ба миён меояд.

Объекти ҷинояти дар боло зикршуда ҳуқуқи соҳиби иттилоот ва шахсони сеюм мебошад.

Предмети ҷиноят – иттилоот ҳисобида мешавад.

Тарафи объективи ин ҷиноят чунин кирдорҳоро ташкил мекунад: 1) тағйир додани иттилооте, ки дар системаи ё шабакаи компютерӣ ё дар махзани мошинҳо нигоҳ дошта шудааст, ки зарари чиддӣ расонидааст; 2) тағйир додани иттилооте, ки дар системаи ё шабакаи компютерӣ, ё дар махзани мошинҳо нигоҳ дошта шудааст, ки таҳдиди расонидани чунин зарарро пеш овардааст; 3) дидаю дониста дохил намудани иттилооти баръало бардурӯғ, ки дар системаи ё шабакаи компютерӣ, ё дар махзани мошинҳо нигоҳ дошта шудааст, ки зарари чиддӣ расонидааст; 4) дидаю дониста дохил намудани иттилооти баръало бардурӯғ, ки дар системаи ё шабакаи компютерӣ, ё дар махзани мошинҳо нигоҳ дошта шудааст, ки таҳдиди расонидани чунин зарарро пеш овардааст, ҳисобида мешавад.

Тағйир додани иттилоот тибқи Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳифзи иттилоот» тағйир додани иттилоот, ки иҷозати ношир ва ё соҳиби онро талаб мекунад, фаҳмида мешавад.

Тағйир додани иттилооти компютерӣ дар тағйирёбии намуди аввалаи мундариҷаи файлҳои дахлдори мутамарказ, ки истифодабарии қонунии он мушкул ва ё қомилан ғайриимкон аст, махсуб меёбад.

Истифодаи барномаи табдилдиҳандаи маълумот бе тағйирдиҳии ҳолати аввалаи мундариҷа бо барқарорсозии ҳолати аввалаи он (архиваторҳо, рамзбандҳо ва ғайра) аз рӯи ҳуқуқи ҷиноятӣ тағйирдиҳӣ ҳисобида намешавад.

Таркиби ин ҷиноят – моддӣ мебошад. Кирдори мазкур дар он ҳолат хотимаёфта ҳисобида мешавад, ки агар он зарари чиддӣ ва ё таҳдиди расонидани чунин зарарро ба вучуд орад.

Тарафи субъективии ҷиноят аз гуноҳ дар шакли қасдона содир мегардад. Банди «б» қисми 2 моддаи мазкур ду шакли гуноҳро дар назар дорад.

Субъекти ҷиноят шахси муқаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Агар тағйирдиҳии иттилоот ва ё ворид намудани иттилооти баръало бардурӯғ дар системаи компютерӣ, шабака ва ё дастгоҳҳои интиқолдиҳанда пеш аз дастрасии ғайриқонунӣ мавҷуд бошад, дар ин сурат, кирдор на ҳамчун маҷмӯи ҷиноятҳо (моддаҳои 298 ва 299 КҶ ҚТ), балки танҳо бо банди «а» қисми 2 моддаи мазкур бандубаст карда мешавад.

Ҷӣ тавре, ки қайд намудем, ҷавобгарии ҷиноятӣ барои тағйирдиҳии иттилооти компютерӣ тибқи моддаи 299 КҶ ҚТ танҳо дар он сурат ба вуҷуд меояд, ки агар аломатҳои ҷиноятҳо ба муқобили моликият ҷой надошта бошанд. Дар ҳақиқат, дуздӣ бо истифода аз техникаҳои компютерӣ (моддаи 244 КҶ ҚТ) ва расонидани зарар ба молу мулк бе нишонаҳои дуздӣ бо роҳи тағйирдиҳии иттилооти компютерӣ (моддаи 256 КҶ) аз тарафи объективӣ ба ҷинояти дар боло баррасишуда монанд мебошад, чунки дар ҳарду сурат усули содир намудани онҳо ба системаи компютерӣ ворид намудани иттилооти бардурӯғ мебошад. Фарқиат дар он аст, ки ҳангоми дуздӣ ва расонидани зарари молу мулкӣ бо ҳамин тарз тарз таҷовуз ба муносибатҳои молу мулкӣ бо роҳи қасдан, ғайриқонунӣ, ройгон соҳибшудан ба молу мулки ғайр бо мақсадҳои ғаразнок ё ин ки зарар бо воситаи ба даст овардани манфиати молӣ сурат мегирад.

Агар шахси гунаҳгор бо мақсадҳои беғаразона амал карда бошад ва ҳаракатҳои ӯ дар тағйирдиҳии иттилооти компютерӣ ба азхудкунии молу мулк, соҳибшудани молу мулки ғайр ё ин ки расонидани зарари молу мулкӣ равона накарда бошад, он гоҳ кирдори содиршуда бо моддаи 299 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 299 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Таҳриби компютерӣ

Таҳриби компютерӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 300 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад: несту нобуд, муҳосира ё корношоям сохтани иттилооти компютерӣ ё барнома, аз кор баровардани таҷҳизоти компютерӣ, ҳамчунин вайрон кардани системаи ё шабакаи компютерӣ ё маҳзани мошинҳо:

Дар қисми 2 моддаи 300 КЧ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

а) бо роҳи ғайриқонунӣ даромадан ба системаи ё шабакаи компютерӣ алоқаманд бошад;

б) аз беэҳтиётӣ боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Объекти ҷинояти зикршуда, ҳамоне, ки дар моддаи 298 КЧ ҚТ омадааст, ҳуқуқи соҳиби иттилоот ва шахсони севум мебошад.

Ҳамчун предмети ҷиноят метавонад, иттилооти компютерӣ, барнома, дастгоҳи компютерӣ, системаи компютерӣ, шабака ва ё дастгоҳи интиқолдиҳанда баромад кунад.

Тарафи объективии ин ҷиноят бо чунин ҳаракатҳо содир карда мешавад:

1) несту нобуд кардани иттилооти компютерӣ;

2) муҳосирасозии иттилооти компютерӣ;

3) ба ҳолати корношоям овардани иттилооти компютерӣ;

4) несту нобуд кардани барнома;

5) муҳосирасозии барнома;

6) ба ҳолати корношоям овардани барнома;

7) аз кор баровардани дастгоҳи компютерӣ;

8) вайронкунии системаи компютерӣ;

9) вайронкунии шабакаҳои компютерӣ;

10) вайронкунии дастгоҳи интиқолдиҳанда.

Мафҳуми несту нобуд кардани иттилоот дар шарҳи моддаи 298 КЧ ҚТ омадааст. Несту нобуд кардани барнома – ин тозакунии он аз ҳофизаи МЭХ, ки дар натиҷа, қори қонунии истифодабаранда бо барнома ғайриимкон мегардад. Несту нобуд кардан ҳамчунон бо ҳаракатҳои беруна низ амалӣ карда мешавад (бо гармӣ, мавҷҳои магнитӣ, зарбаҳои механикӣ ва дигар методҳои монанд).

Муҳосирасозии иттилоот ва ё барнома – амале, ки дар натиҷаи он дастрасӣ ва ё қорқунии истифодабаранда ба иттилоот ва ё барнома имконнопазир мегардад. Муҳосирасозӣ ва нобудсозиро дар назар надорад.

Ба ҳолати корношоям овардани иттилооти компютерӣ, яъне зарар расонидан ба иттилоот, ки дар натиҷа истифодабаранда имконияти қорқарди онро надорад.

Ба ҳолати корношоям овардани барнома, яъне зарар расонидан ба барнома, ки дар натиҷа истифодабаранда имконияти қорқардан бо онро надорад.

Аз қор баровардани дастгоҳи компютерӣ – ин ташкил намудани монесаи муваққатӣ ва ё доимӣ барои аз қор баровардани МЭХ, системаи МЭХ ва ё шабакаҳои он мувофиқи фармон. Аз қор баровардани МЭХ метавонад натиҷаи чунин ҳодисаҳо

шавад: а) маҳв сохтани иттилооти компютерӣ; б) аз кор баровардани таъмини барномавӣ; в) поймол сохтани ҳолати бутунии техникае, ки дар он барнома насб шудааст; г) расонидани зарар ба системаи алоқа. Мушкилиҳоро метавон бо кумаки мавҷҳои халалрасон, ки ба дисплеи экран хангоми чоп ва ё нусхабардорӣ намудани иттилоот таъсир мерасонад, ҳамчунин бо кумаки дилхоҳ дастгоҳҳои аз берун ба воситаи датчикҳо идорашаванда ба роҳ мондан мумкин аст.

Зери мафҳуми вайронкунии системаи компютерӣ бояд, несту нобуд кардани ҳама ва ё як қисми дастгоҳҳои ин системае, ки бе он системаи компютер фаъолият карда наметавонад, фаҳмида шавад. Масалан, несту нобуд кардани монитор – дастгоҳи намоишдиҳи иттилоот - фаъолияти блоки системавиро аз кор наметавонад, вале бе намоиши иттилоот дар рӯи экран, блоки системаи фоидаовар нест.

Зери мафҳуми вайронкунии шабакаи компютерӣ (шабакаи МЭХ) расонидани зарар ба сервер ва ё пайвасти қатори компютерҳо (хати алоқакунандаи сервер ва дигар компютерҳо дар шабака), ки дар натиҷа онҳо бо ҳамдигар алоқа карда наметавонанд, фаҳмида мешавад.

Вайронкунии дастгоҳи интиқолдиҳанда – нобудсозии таҷҳизоти интиқолдиҳандае (корти хотиравӣ), ки барои ҳифз ва таҷдиди иттилоот тариқи дастгоҳҳои техникаи ҳисоббарор муқаррар гардидааст, ҳамчунин дастгоҳҳои алоқаманд бо он, ки дар натиҷа, вазифаҳои муқарраргардидаро иҷро карда наметавонад.

Таркиби ҷинояти мазкур – моддӣ мебошад, яъне кирдор аз лаҳзаи фаро расидани оқибат анҷомёфта ҳисобидида мешавад.

Субъекти ин ҷиноят метавонад, шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида бошад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят аз гуноҳ дар шакли қасдона содир карда мешавад. Банди «б» қисми 2 моддаи мазкур ду шакли гуноҳро дар назар дорад.

Агар несту нобуд, маҳрумсозӣ ё ин ки ба ҳолати корношоям овардани иттилооти компютерӣ ва ё барнома, аз кор баровардани дастгоҳи компютерӣ баробар ба вайронсозии системаи компютерӣ, шабака ва ё дастгоҳи интиқолдиҳанда пеш аз дастрасии ғайриқонунӣ мавҷуд бошад, дар ин сурат кирдор на ҳамчун маҷмӯи ҷиноятҳо (моддаи 298 ва 300 ҚҶ ҚТ), балки танҳо бо банди «а» қисми 2 моддаи мазкур бандубаст карда мешавад.

Қайд кардан зарур аст, ки дар олами техника ва барномаҳо барномае, мавҷуд аст ки иттилооти несту нобуд караро барқарор мекунад. Масалан, барномаҳои (утилитҳои):

1. Recuva.
2. Disk Drill.
3. TestDisk.
4. R-Undelete – ба таркиби R-Studio дохил мешавад.
5. Eassos Recovery – Eassos Recovery.
6. Hetman Recovery.
7. Glary Undelete – Glary Undelete.⁹⁴

Категорияи ҷинойте, ки дар моддаи 300 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Ғайриқонунӣ ба даст овардани иттилооти компютерӣ

Ғайриқонунӣ ба даст овардани иттилооти компютерӣ ҳамчун ҷинойт дар моддаи 301 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 4 қисм иборат мебошад: нухабардории ғайриқонунӣ ё бо дигар усули ғайриқонунӣ ба даст овардани иттилоот, ки дар система ё шабакаи компютерӣ ё дар маҳзани мошинҳо мавҷуданд, ҳамчунин дошта гирифтани иттилооте, ки ба воситаи алоқкаи компютерӣ фиристода мешавад.

Дар қисмҳои 2, 3 ва 4 моддаи 301 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунанда муқаррар гардидаанд:

- қисми 2: маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар системаи ё шабакаи компютерӣ ё дар маҳзани мошинҳо мавҷуданд, бо таҳдиди ифшо кардани маълумоти беобрӯкунанда нисбати шахс ё наздикони ӯ, ошкор кардани чунин маълумот оид ба ҳолатҳое, ки ҷабрдида меҳаҳад онҳоро ниҳон дорад, ҳамчунин бо таҳдиди истифодаи зӯрварӣ нисбат ба шахс ё наздикони ӯ ё бо таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки шахс, наздикони ӯ ва шахсони дигар, ки чунин иттилоот ба онҳо бовар карда супорида шудааст ё таҳти муҳофизати онҳо қарор дорад.

- қисми 3: кирдорҳои пешбиниамудаи қисмҳои яқум ё дуоюми ҳамин модда, агар:

а) бо истифодаи зӯрварӣ нисбат ба шахс ё наздикони ӯ алоқаманд бошад;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шуда бошад;

в) ба ҷабрдида зарари ҷиддӣ расонида бошад;

г) бо мақсади ба даст овардани иттилооти ниҳоят арзишнок содир шуда бошад.

⁹⁴ 7 утилитҳои бехтарини барқарорсозии мавод // <https://liferhacker.ru/data-recovery-software/>.

- қисми 4: кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум, дуоҷум ё сеҷуми ҳамин модда, агар:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад;

в) аз беэҳтиётӣ боиси марғи инсон ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Объекти ҷинояти зикршуда, ҳуқуқи соҳиби иттилоот ва шахсонӣ сеҷум мебошад.

Иттилоот ҳамчун предмети ҷиноят баромад мекунад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур бо ҷунин ҳаракатҳо содир мегардад:

1) ғайриқонунӣ нусхабардорӣ намудани иттилооте, ки дар системаи компютерӣ махфӯз аст;

2) ғайриқонунӣ нусхабардорӣ намудани иттилооте, ки дар шабакаи компютерӣ махфӯз аст;

3) ғайриқонунӣ нусхабардорӣ намудани иттилооте, ки дар дастгоҳҳои интиқолдиҳанда махфӯз аст;

4) ба даст овардан бо дигар роҳҳои ғайриқонунӣ ба иттилооте, ки дар системаи компютерӣ махфӯз аст;

5) ба даст овардан бо дигар роҳҳои ғайриқонунӣ ба иттилооте, ки дар шабакаи компютерӣ махфӯз аст;

6) ба даст овардан бо дигар роҳҳои ғайриқонунӣ ба иттилооте, ки дар дастгоҳҳои интиқолдиҳанда махфӯз аст;

7) ба даст даровардани иттилооте, ки тариқи алоқаи компютерӣ интиқол меёбад.

Нусхабардории иттилооти компютерӣ – ин такрорнамоӣ ва таҷассумкунии устувори он дар дастгоҳ ва ё дигар интиқолдиҳанда. Нусхабардории иттилооти компютериёро бо роҳҳои саёт намудани файлҳои дар МЭХ қарордошта ба корти хотиравӣ, компакт диск ва амсоли инҳо, ҷопкунӣ ва ғайра амалӣ карда мешавад. Нусхабардорӣ дар ҳолате ғайриқонунӣ ҳисобида мешавад, ки агар нусхабардорандаи иттилоот ба он ҳуқуқ надошта бошад, яъне бе иҷозати соҳибмулк, ё ин ки шахсоне, ки барои истифодабарии қонунии онҳо ваколат доранд, иттилооти компютериёро нусхабардорӣ мекунад.

Нусхабардории иттилооти компютерӣ бояд, аз калимаи паҳн кардани иттилоот фарқ карда шавад. Дар ҳолати паҳн кардани иттилоот на дар дигар манбаъ зиёд мешавад, балки он дар манбаъи асосӣ такрор меёбад (мисол, дар ҳофизаи МЭХ нусхаи як файл чанд маротиба зиёд мешавад) ё ин ки дар интиқолдиҳандаи якранге, ки дар ихтиёри як истифодабаранда қарор дорад (мисол, нусха дар ҳофизаи МЭХ, ки дар системаи компютерӣ ба вучуд омадааст, ва ё дар дискетае, ки дидаву доништа дар компютер мондааст).

Шахсе, ки ба иттилооти компютерӣ бо мақсади шиносӣ ра-
вона шуда бошад, барои нусхабардории он гунаҳгор ҳисобида
намешавад, агар барномаи компютерӣ ба таври автоматӣ бе иро-
даи шахс амали нусхабардориро анҷом диҳад (мисол, агар файлҳо
доимо ҳангоми истифодабарӣ ба таври автоматӣ нусхабардорӣ
шаванд).

Нусхабардории иттилооти компютерӣ дар моддаи мазкури
қонуни ҷинойтӣ бояд ҳамон вақт ҳамчун оқибати ношоиста ҳисо-
бида шавад, ки агар он бо қонун аз нусхабардорӣ ҳифз карда шуда
бошад.

Қайд кардан зарур аст, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон
«Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ»⁹⁵ соли 2017
чорабинии оперативӣ-ҷустуҷӯии (минбаъд – ЧОҶ) нав «Ги-
рифтани иттилооти компютерӣ» ворид гардид. Зери ин ЧОҶ
гирифтани иттилооте, ки дар маҳзани мошинҳо мавҷудаст
фаҳмида мешавад⁹⁶. Аммо иттилоот метавонад на танҳо аз
маҳзани мошинҳо, балки аз система ё шабакаи компютерӣ низ
гирифта мешавад. Ҳамин тариқ, ҳангоми қонунан гузаронида-
ни ЧОҶ мазкур, кирдор ҳамчун ҷинойт этироф намешавад.

Зери мафҳуми «ба даст овардан» тасарруфи молу мулк ҳам бо
ситонидан ва ҳам бе ситонидани молу мулк аз соҳибмулк фаҳмида
мешавад. Бо гумони мо, аз худ намудани иттилооти компютерӣ, ки
бо ба даст овардани он аз соҳибмулк алоқаманд набошад, танҳо ба
воситаи нусхабардории он содир кардан мумкин аст. Аз ин рӯ, ма-
фҳуми «ба дигар усули ғайриқонунӣ ба даст овардан», ки дар дис-
позитсияи моддаи 301-и КҶ истифода бурда мешавад, бояд ҳамчун
воситаи ба дастоварӣ, ки танҳо бо ситонидани иттилооти компю-
терӣ аз соҳибмулк, алоқаманд мебошад, фаҳмида шавад.

Ба дигар усули ғайриқонунӣ ба даст овардани иттилооти
компютерӣ метавонад дахл дошта бошад:

- ба даст овардани бевосита иттилооти компютерӣ, ки бо си-
тонидани он аз соҳибмулк ба манфиати худ ва ё ба манфиати шах-
сони дигар алоқаманд мебошад, ва ё ин ки «тасарруфи иттилоот»
фаҳмида мешавад;

- ба даст овардани иттилооти компютерӣ бо роҳи ғай-
риқонунӣ ба даст овардани интиқолдиҳандаи моддӣ (блоки систе-
мавӣ, картаи хотиравӣ (флеш-корт ва ғайра), ки дар он иттилооти
компютерӣ маҳфӯз аст;

⁹⁵ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ»
аз 25 март 2011 № 687 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2011.
№ 3. Мод. 155.

⁹⁶ Муродов Ф.А. Получение компьютерной информации: учебно-методическое
пособие. Душанбе, 2019. С. 7-8.

- ба даст овардани иттилооти компютерӣ бо розигии соҳиби (молики) иттилоот, вале бар зидди иродаи ӯ ва ё «тамаъҷӯии иттилоот»⁹⁷.

Дошта гирифтани иттилооте, ки тариқи алоқаи компютерӣ интиқол меёбад – ин хондани иттилоот бо роҳи дастгиркунии шуоҳи МЭХ, рамзхонии овози принтер ва ғайра.

Ба усулҳои дошта гирифтани дохил мешаванд:

А) дошта гирифтани фаъол (interception) бо кумаки пайвасти шудан ба дастгоҳҳои компютери телекоммуникатсионӣ, мисол хати принтер ва ё хати алоқаи телефон ё ин ки бевосита аз портҳои мувофиқи компютерҳои шахсӣ;

Б) дошта гирифтани ғайрифаволна (электромагнитӣ) (electromagnetic pickup) дар асоси қайд кардани шуоҳи электромагнитӣ, ки дар натиҷаи амалиёти дастгоҳҳои зиёди техникаҳои компютерӣ ба вуҷуд меоянд, аз ҷумла, дастгоҳҳои алоқа (мисол, шуоҳидиҳои кубурчаҳои электрони дисплейро бо истифода аз асбобҳои махсус аз дурии то 1000 м қабул намудан имконпазир аст).

В) дошта гирифтани садоӣ ва ё гирифтани иттилоот бо роҳи виброакустикӣ усули маъмулӣ ба ҳисоб меравад ва ду шакл дорад. Шакли аввал ҷойгиркунии дастгоҳи гушкунӣ ба дастгоҳи коркарди иттилоот, шакли дувумаш – ҷойгиркунии дастгоҳи микрофон дар бинои инженерӣ-техникӣ берун аз манзили ҳифзшаванда (деворҳо, чорҷубаи тиреза, дарвоза ва ғайра).

Г) дошта гирифтани наворӣ бо истифодаи техникаҳои гуногуни видеооптикӣ амалӣ карда мешавад.

Д) азназаргузаронии пешрӯба (мусор) як намуди бесобиқавии дошта гирифтани маълумот ба ҳисоб меравад. Аз ҷониби ҷинояткор ғайриқонунӣ пешрубаҳои технологияи ҷараёни иттилоотӣ истифода мешаванд, ки онҳоро истифодабаранда баъди қор бо техникаи компютерӣ мемонад (мисол, нест кардани маълумот аз диски саҳт (жесткий диск), ҳамчунин аз дискҳои ҷудошаванда тариқи барномаҳои махсус маълумот барқарор карда шуда ва ғайриқонунӣ аз худ карда мешавад).

Нусхабардорӣ пинҳонии маълумот аз компютери ғайр барои ғайриқонунӣ соҳиби он шудан бандубасти иловагиро тибқи моддаи 244 ҚҶ ҚТ талаб намекунад.

Дар қисми 2 моддаи мазкур ҳаракатҳои зерин пешбинӣ шудаанд:

⁹⁷ Дубко М.А. Проблемные аспекты определения конструктивных признаков неправомерного завладения компьютерной информацией // Проблемы укрепления законности и правопорядка: наука, практика, тенденции. 2015. № 8. С. 78-79.

1) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар системаи компютерӣ мавҷуданд, бо таҳдиди ифшо кардани маълумоти беобрӯкунанда нисбати шахс ё наздикони ӯ;

2) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар шабакаи компютерӣ мавҷуданд, бо таҳдиди ифшо кардани маълумоти беобрӯкунанда нисбати шахс ё наздикони ӯ;

3) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар махзани мошинҳо мавҷуданд, бо таҳдиди ифшо кардани маълумоти беобрӯкунанда нисбати шахс ё наздикони ӯ;

4) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар системаи компютерӣ мавҷуданд, бо таҳдиди ошкор кардани чунин маълумот оид ба ҳолатҳое, ки ҷабрдида меҳаҳад онҳоро ниҳон дорад;

5) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар шабакаи компютерӣ мавҷуданд, бо таҳдиди ошкор кардани чунин маълумот оид ба ҳолатҳое, ки ҷабрдида меҳаҳад онҳоро ниҳон дорад;

6) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар махзани мошинҳо мавҷуданд, бо таҳдиди ошкор кардани чунин маълумот оид ба ҳолатҳое, ки ҷабрдида меҳаҳад онҳоро ниҳон дорад;

7) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар системаи компютерӣ мавҷуданд, бо таҳдиди истифодаи зуроварӣ нисбат ба шахс ё наздикони ӯ;

8) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар шабакаи компютерӣ мавҷуданд, бо таҳдиди истифодаи зуроварӣ нисбат ба шахс ё наздикони ӯ;

9) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар махзани мошинҳо мавҷуданд, бо таҳдиди истифодаи зуроварӣ нисбат ба шахс ё наздикони ӯ;

10) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар системаи компютерӣ мавҷуданд, бо таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки шахс, наздикони ӯ ва шахсони дигар, ки чунин иттилоот ба онҳо бовар карда супорида шудааст ё таҳти муҳофизати онҳо қарор дорад;

11) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар шабакаи компютерӣ мавҷуданд, бо таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки шахс, наздикони ӯ ва шахсони дигар, ки чунин иттилоот ба онҳо бовар карда супорида шудааст ё таҳти муҳофизати онҳо қарор дорад;

12) маҷбур кардан барои додани иттилооте, ки дар махзани мошинҳо мавҷуданд, бо таҳдиди несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки шахс, наздикони ӯ ва шахсони дигар, ки чунин иттилоот ба онҳо бовар карда супорида шудааст ё таҳти муҳофизати онҳо қарор дорад;

Ифшо намудани маълумоти беобрӯкунанда нисбати шахс ва наздикони вай – маълумоте мебошанд, ки ба шаъну шарафи чабрдида ва наздикони вай зарари чиддӣ мерасонанд.

Ифшо намудани маълумоти оид ба ҳолатҳое, ки чабрдида ме-хоҳад пинҳон нигоҳ дорад - ин қонунвайронкуниҳои чабрдида, ки оид ба онҳо наметоҳад касеро хабардор созад.

Таҳдиди истифодаи зуроварӣ нисбати шахс ва ё наздикони вай – ин таҳдиди лату кӯб қардан, азобу укубат, расонидани зарари сабук ва миёна ба саломатӣ мебошад.

Таҳти кирдорҳои дар қисмҳои якум ва дуҷуми моддаи мазкур пешбинишуда, бо истифодаи зуроварӣ нисбати шахс ва наздикони вай алоқаманд, содир намудани кирдорҳое, ки дар қисми 1 ва 2 моддаи мазкур пешбинӣ намудааст, бо истифодаи зуроварӣ, маҳс: лату кӯб қардан, азоб додан, расонидани зарари сабук, миёна ва ё вазнин ба саломатӣ фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми «иттилооти ниҳоят арзишнок» фаҳмида мешавад: маълумоти дорой сирри давлатӣ, ки дар моддаҳои 13-18 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри давлатӣ»⁹⁸ пешбинӣ шудааст, ки ифшо ва ё гум қардани онҳо метавонад ва ё ин ки ба амнияти миллӣ ва иқтисоди муҳофизавии Ҷумҳурии Тоҷикистон зарар расонад, натиҷаҳои тадқиқотҳо, ки дар онҳо коллективҳои калон дар муддати солҳои тулонӣ иштирок намуданд ва ғ.

Таркиби ҷиноят расмӣ буда, аз лаҳзаи содир шудани кирдор ҷиноят хотимаёфта ҳисобида мешавад. Таркиби бандҳои «а», «в» қисми 3 ва банди «в» қисми 4 моддӣ мебошанд.

Субъекти ҷиноят шахси воқеии муқаллаф, ки ба синни 16 расидааст, ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективӣ ҷиноят бо гуноҳ дар шакли қасдона содир мегардад. Дар банди «г» қисми 3 моддаи мазкур мақсади ҷиноят ҳамчун аломати ҳатмӣ баромад мекунад, чӣ хеле ки дар диспозитсияи ин модда зикр гардидааст. Банди «в» қисми 4 моддаи мазкур ду шакли гуноҳро дар бар мегирад.

Агар ба даст овардани системаи компютерӣ ва ё маҳзани мошинӣ ҳамчун воситаи содир намудани дигар ҷиноят (дуздӣ, ифшо намудани сирри писархондкунӣ, вайрон намудани ҳуқуқи муаллиф, ҳуқуқи ихтироъкорӣ ва патентӣ, барқасдона ифшо намудани сирри давлатӣ, ҷосусӣ, ифшо намудани сирри тижоратӣ ва ғ.) бошад, пас дар ин ҳолат

⁹⁸ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри давлатӣ» аз 26 июли 2014 с. № 1095 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2014. №7. қ. 1. Мод. 392.

харакатҳои гунаҳгор бандубасти иловагиро тибки моддаи 301 КҶ ҚТ бо дигар ҷиноят талаб мекунад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 301 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисмҳои 3 ва 4 вазнин.

Тайёр кардан ва ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсус барои ғайриқонунӣ даромадан ба системаи ё шабакаи компютерӣ

Тайёр кардан ва ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсус барои ғайриқонунӣ даромадан ба системаи ё шабакаи компютерӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 302 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: тайёр кардан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додан, ҳамчунин ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсуси барномавӣ ё таҷҳизотӣ барои ғайриқонунӣ даромадан ба системаи ё шабакаи компютерии муҳофизатдор.

Объекти ҷинояти дар болозикршуда ҳуқуқи соҳиби иттилоот ва шахсони сеюм мебошад.

Предмети ҷиноят – барномаҳои махсус, дастгоҳ ва воситаҳои барои ба шабакаҳо ва системаҳои ҳифзшудаи компютерӣ ғайриқонунӣ дастрасӣ пайдо намудан ҳисобида мешавад.

Тарафи объективи ҷиноят дар ҷунин кирдорҳо зоҳир мегардад:

а) тайёр кардан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсуси барномавӣ барои ғайриқонунӣ даромадан ба системаи компютерии муҳофизатдор;

б) тайёр кардан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсуси барномавӣ барои ғайриқонунӣ даромадан ба шабакаи компютерии муҳофизатдор;

в) тайёр кардан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсуси таҷҳизотӣ барои ғайриқонунӣ даромадан ба системаи компютерии муҳофизатдор;

г) тайёр кардан бо мақсади ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсуси таҷҳизотӣ барои ғайриқонунӣ даромадан ба шабакаи компютерии муҳофизатдор;

д) ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсуси барномавӣ барои ғайриқонунӣ даромадан ба системаи компютерии муҳофизатдор;

е) ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсуси барномавӣ барои ғайриқонунӣ даромадан ба шабакаи компютерии муҳофизатдор;

ё) ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсуси таҷҳизотӣ барои ғайриқонунӣ даромадан ба системаи компютери муҳофизатдор;

ж) ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсуси таҷҳизотӣ барои ғайриқонунӣ даромадан ба шабакаи компютери муҳофизатдор.

Зери мафҳуми «тайёр кардани барномаҳои махсус» таъсиси барномаҳои компютери, ки барои ғайриқонунӣ дастрасӣ пайдо намудан ба система ва шабакаҳои ҳифзшудаи компютерӣ фаҳмида мешавад.

Зери мафҳуми «тайёр намудани дастгоҳҳои махсус» таъсиси системаҳои гуногуни модии электронӣ, ки барои ғайриқонунӣ дастрасӣ пайдо намудан ба система ва шабакаҳои ҳифзшудаи компютерӣ ва ё дигаргун намудани дастгоҳи ҷойдошта бо ҳамин мақсад фаҳмида мешавад. Ба соҳибияти каси дигар додан ҳамчун фуруҳтан, тухфа кардан, барои истифодаи ройгон ва ё тариқи пардохти маблағ баргардондани қарз ва ғайраҳо ҳисобида мешавад.

Таркиби ҷинояти мазкур расмӣ мебошад.

Ин ҷиноят танҳо қасдона содир мешавад. Аломати ҳатмии таърифи субъективии тайёр кардан ва ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсус барои ғайриқонунӣ даромадан ба системаи ё шабакаи компютерӣ ин мақсад мебошад яъне – ба соҳибияти каси дигар додан. Ҳамин тарик, тайёр намудани барномаҳои махсус ва ё дастгоҳҳои махсус барои ба шабакаҳо ва ё системаҳои ҳифзшудаи компютерӣ ғайриқонунӣ дастрасӣ пайдо намудан бе мақсади ба соҳибияти каси дигар додан ва барои истифодаи шахсӣ тибқи моддаи 302 КҶ ҷавобгарии ҷиноятиро истисно мекунад. Дар баробари ин, тайёр намудани чунин воситаҳо барои содир намудани дигар ҷиноят ҳамчун тайёрӣ ба он баҳо дода мешавад.

Истифодаи воситаҳои зикршуда тибқи мақсад, яъне барои ба шабакаҳо ва ё системаҳои ҳифзшудаи компютерӣ ғайриқонунӣ дастрасӣ пайдо намудан, дар шароити муайян ҳамчун ҷинояти дигар ба монанди ҷиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ (м.м. 298-301 КҶ) ё ин ки ҷосусӣ (моддаҳои 305, 308 КҶ) ва ғайра бандубаст карда мешавад.

Ройгон додани барномаҳои махсус ва ё дастгоҳу воситаҳо барои ба шабакаҳо ва ё системаҳои ҳифзшудаи компютерӣ ғайриқонунӣ дастрасӣ пайдо намудан, ҳамчун ҷиноят эътироф намешавад.

Субъекти ҷинояти мазкурро шахси воқеии мукаллафи ба сини 16 расида ташкил медиҳад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 302 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин эътироф мешавад.

Таҳия, истифода ва паҳн кардани барномаҳои зараровар

Таҳия, истифода ва паҳн кардани барномаҳои зараровар ҳамчун ҷиноят дар моддаи 303 КҶ ҚТ муқаррара гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад: таҳияи барномаҳои компютерӣ ё даровардани тағйирот ба барномаҳои мавҷуда бо мақсади бе иҷозат нобуд ё муҳосира кардан ё тағйир додан ё нусхабардории иттилоот, ки дар системаи ё шабакаи компютерӣ ё дар маҳзани мошинҳо маҳфуз аст, инчунин таҳияи барномаҳои махсуси вирусдор, дидаю доништа истифода бурдани онҳо ё паҳн кардани маҳзанҳои дорой чунин барномаҳо. Агар ин кирдор, аз беэҳтиётӣ боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад, пас кирдори шахс бо қисми 2 моддаи 303 бандубаст карда мешавад.

Хавфи ҷамъиятии ин намуди ҷиноят дар он аст, ки барномаҳои зараррасон метавонанд, дар ҳар лаҳза фаъолияти система ва ё шабакаи компютери ро фалаҷ созанд, ки метавонад сабаби оқибатҳои хело вазнин гардад.

Барнома барои компютер (мошини электрони хисоббарор) – ин шакли объективи пешниҳоди маҷмӯи маълумот ва фармоишҳо, ки барои фаъолият намудани компютер (МЭХ) бо мақсади ба даст овардани натиҷаи муайян, аз ҷумла маводи тайёри, ки дар натиҷаи коркарди барнома барои МЭХ ба даст омадаанд ва инъикоси аудио ва видеовизуалии онҳо мебошад.

Барномаи вирусӣ – намуди барномаи зараррасони таъминкунанда мебошад, ки метавонад худро нусхабардорӣ намуда ва ба рамзи (код) дигар барномаҳо, системаи соҳаи хотира, секторҳои пуркунанда ворид гашта, ҳамчунин нусхаҳои худро бо ҳаргуна шабакаҳои алоқа ирсол намояд. Мақсади асосии вирус, ин паҳн намудани вирус мебошад. Ба ғайр аз ин, дар баъзе ҳолатҳо вазифаи он инчунин, аз кор баровардани маҷмӯи барномавӣ ва дастгоҳӣ буда, нест кардани файл ва ҳатто нест кардани системаи оператсионӣ, ба ҳолати корношоям овардани сохти ҷобачогузори маълумот, қатъ кардани фаъолияти истифодабарандаҳо ва ғ. мебошад.

Зери мафҳуми «барномаҳои зараррасон» - барномаҳои фаҳмида мешаванд, ки махсусан барои ҳалалдор намудани фаъолияти муқаррари системаи компютерӣ ва барнома ё ин, ки барои истифодаи ғайриқонунии маълумоти коркардашуда ва ё нигоҳдошташудаи иттилооти компютерӣ истифода мешавад.

Барномаҳои зараррасон онҳое мебошанд, ки дар худ минтақаи рамзҳо бо амали намудани алгоритмҳои «почтовая бомба», «троянский кон», «асинхронная атака», «люк», «червь» ва намуди онҳоро доро мебошанд ва ё он барномаҳои, ки худ дорой вирусанд.

Барнома – сканерҳо – махсус барномаҳое, ки барои чувствуйи канал бо мақсади дастрасӣ (портҳо) ба МЭХ ва ё системаи МЭХ ва сипас, воридшавии ғайриқонунӣ бо мақсади нусхабардории маълумоте, ки дар МЭХ ва ё системаи он ҷойгиранд ё ин ки нусхабардории ба МЭХ зикршуда (аз чумла, ворид намудани дигар барномаҳои зараррасон) мебошад. Моҳияти асосии истифодабарии ин барнома бо кори барномаи зараррасони «троянский кон» (ТК) монанд мебошад, вале ТК маълумоти муайяно аз худи компютер дастрас мекунад, аммо барнома – сканер бошад, маълумотро оид ба худи компютер бо мақсади пайдо намудани дигар роҳҳо барои ба он ворид гаштан чувствуй мекунад, баъд аз он маълумотро нусхабардорӣ намуда, ба компютери ҷинояткор ирсол менамояд. Ба чунин намуди барномаҳо - барномаҳои ба монанди Legion, Shared Resource Scanner, xSharez, Xintruder ва ғайраҳо дахл доранд. Ба ғайр аз ин, ба барнома – сканерҳо инчунин барномаҳое низ дохил мешаванд, ки метавонанд маълумотро бевосита ҳангоми ворид намудани он аз тарафи истифодабаранда аз клавиатура (сканерҳои клавиатурӣ) ё ин ки ҳангоми ворид намудани он ба дастгоҳҳои беруна нусхабардорӣ кунанд.

Барномаҳои эмуляторӣ – эмуляторҳои ҳифзи воситаҳои электронии маълумот – барномаҳои махсусе мебошанд, ки барои дастрасӣ пайдо намудан ба объектҳои моддӣ ва ғайримоддӣ, ки тариқи воситаҳои электронӣ ҳифз мешаванд, ҷӣ дар бино ва маҳзан (анбор) ё ин ки маълумоти компютерӣ истифода мешаванд.

Эмулятсия – такрор намудани фаъолияти як дастгоҳи тарихи дастгоҳи дигар ё дастгоҳҳои мошинаи ҳисоббарор, ки дастгоҳи такроркунанда ҳамон маълумотро қабул мекунад, ҳамон барномаеро иҷро мекунад ва ҳамон натиҷаеро ба даст меорад, ки дастгоҳи такроркунанда иҷро мекунад.

Ба эмуляторҳои электронии ҳифзи воситаҳои иттилоотӣ, аз чумла "электронные отмычки", "эмуляторы HASP", "эмуляторы CD-Rom" ва ғ. дохил мешаванд.

Барнома – генераторҳо ин барномаҳое мебошанд, ки чараёни иттилооти компютериро идора мекунанд, ки онҳо барномаҳои махсус ва ё стандартӣ буда, трафики сунъиро эҷод мекунанд, ки аз рӯйи ҳаҷм аз имконияти система оид ба коркард ва ё нигоҳдории он зиёд буда ва ба қатъ гаштани хизматрасонии истифодабарандагони системаи компютерӣ оварда мерасонад.

Трафик – ин сарборие аст, ки аз тарафи чараёни зангҳо, паёмҳо ва сигналҳо сохта мешавад, ки онҳо тариқи воситаҳои алоқа ворид мегарданд.

Идора намудани чараёни иттилооти компютерӣ имруз яке аз намудҳои хатарнок ва паҳнғаштаи ҳучуми компютерӣ мебошад, ки

аз рӯйи ҳаҷм ва оқибатҳои манфӣ аз ҳучуми зараррасон (вирусӣ) зиёдтар мебошад. Аз ҳама намуди паҳншуда дар миёни онҳо, ин ҳучуми DDOS ва Spam мебошад.

Барнома – патчерҳо ин барномаҳои мебошанд, ки барои дигаргунсозии барномаҳои мушаххас бо мақсади бартараф намудани маҳдудияте, ки аз ҷониби истеҳсолкунанда ҷорӣ шудааст ва бо ҳифзи ҳуқуқҳои муаллиф алоқа дорад ё ин ки барои ҳифзи намудан аз нусхабардории ғайриқонунӣ, пешбинӣ шудааст. Ба чунин барномаҳо генератори калидҳо ва рамзҳо, инчунин барномаҳои бисёре, ки маҳсусан барои дигаркунии ҳар як категорияи маҳсулоти барномавӣ, аз ҷумла бозиҳои компютерӣ сохта шудаанд, дахл доранд.

Объекти ҷинояти мазкур ин амнияти истифодаи воситаҳои зехнӣ ва модии техникаи ҳисоббарор мебошад.

Предмети ҷиноят – барномаҳои зараррасони компютерӣ ва дорандагони чунин барномаҳо мебошад.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар ҳаракатҳои зерин ифода мегардад:

1) таҳияи барномаҳои компютерӣ бо мақсади бе иҷозат nobуд ё муҳосира кардан ё тағйир додан ё нусхабардории иттилоот, ки дар системаи ё шабакаи компютерӣ ё дар маҳзани мошинҳо маҳфуз аст;

2) даровардани тағйирот дар барномаҳои вучуддошта бо мақсади бе иҷозат nobуд ё муҳосира кардан ё тағйир додан ё нусхабардории иттилоот, ки дар системаи ё шабакаи компютерӣ ё дар маҳзани мошинҳо маҳфуз аст;

3) таҳияи барномаҳои маҳсуси вирусдор;

4) дидаю дониста истифода бурдани барномаҳои маҳсуси вирусдор;

5) паҳн кардани маҳзанҳои дорои барномаҳои маҳсуси вирусдор.

Зери мафҳуми «таҳияи барномаи компютерӣ» навиштани алгоритми (матни) он, яъне супориши мантиқии паиҳам бо дигаргунии он ба забони мошини МЭХ, новобаста аз ҷо кардан ё накардани чунин барнома дар хотираи компютер фаҳмида мешавад.

Агар барномаи таҳияшуда ба nobуд, муҳосира кардан, тағйир додан ва нусхабардорӣ кардани (чунин функсияро барномаҳои қонунӣ низ доранд) маълумот, ва ҳамчунин бо мақсади ҳалалдор намудани кори шабакаҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ бе хабардор намудани соҳиби маълумот ва ё дигар истифодабарандаи поквичдон равона шуда бошад, ҳамчун барномаи зараррасон ҳисобида мешавад. Ҳамчунин, агар барнома функсияи нест кардан, nobуд, муҳосира кардан, тағйир додан ва нусхабардорӣ карданро дошта бошад ва ин

амалҳоро бе иҷозат анҷом диҳанд, ин барнома зараррасон ҳисобида мешавад.

Таҳти мафҳуми «беиҷозат нобуд, муҳосира кардан, тағйир додан ва нусхабардорӣ кардан» ғайриқонунӣ иҷро намудани кирдорҳои мазкур бе огоҳ ва ё гирифтани иҷозати соҳибмулк (истифодабаранда) ва ё шахси босалоҳият фаҳмида мешавад.

Даровардани тағйирот дар барномаҳои мазкур, ин тағйир додани матни барнома бо роҳи хориҷ кардани порчаҳои он, иваз намудани онҳо, илова кардани матни барнома мебошад. Барои он, ки чунин амал ҳамчун ҳаракати ҷиноятӣ ҳисобида шавад, чунин тағйири барнома бояд дар як компютер, сервер ва ё махзани мошинӣ амалӣ карда шавад.

Дидаю доништа истифода бурдани барномаҳои махсуси вирусдор ҳаракатҳои оид ба истифодаи чунин барномаҳоро дар гардиш (интиқоли он тариқи шабакаи маҳаллӣ ва ё дигар, шабакаи Интернет ва ғ.) ва ё истифодаи мустақилонаи барномаҳои мазкур нисбати иттилоотҳои компютерӣ ғайр фаҳмида мешавад. Агар, чунин барномаҳо барои талаботи шахси истифодашаванд, пас чунин ҳаракатҳо ҷавобгарии ҷиноятиро дар бар намегиранд.

Паҳн кардани махзанҳои дорои барномаҳои махсуси вирусдор ҳамчун ирсол, фуруш ва дигар ҳаракатҳо бо паҳн намудани интиқолдиҳандаҳо (кортҳои хотираҳо, дискҳои сахт ва ғ.) ба шахсони сеюм фаҳмида мешавад. Паҳнкунӣ, ҳам ба ивази маблағ, ҳам ройгон, маваққатӣ ва ё доимӣ ва ғ. шуда метавонад.

Таркиби ҷинояти мазкур расмӣ мебошад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят дар шакли қасди бевосита баромад мекунад. Мақсади махсус, ин бе иҷозат нобуд ё муҳосира кардан ё тағйир додан ё нусхабардории иттилоотро анҷом додан, ки он дар системаи компютерӣ, шабака ва ё мошинаҳои махзанӣ мавҷуд мебошанд ва танҳо ба ҳаракатҳои ба монанди таҳияи барномаҳои компютерӣ ва ё даровардани тағйирот дар барномаҳои ҷойдошта робита дорад.

Мақсади ҳаракатҳои дигари тарафи объективии ҷиноят: таҳияи барномаҳои махсуси вирусдор, дидаю доништа истифода бурдани он ва ё паҳн намудани махзанҳои бо чунин барномаҳо ба бандубасти ҷиноят таъсир намерасонад.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Агар, ҳаракатҳои дар диспозитсияи моддаи мазкур пешбинишуда шартӣ содир намудани ҷинояти дигар бошад, ин кирдор ҳамчун маҷмӯи ҷиноятҳо бандубаст карда мешавад.

Бояд кайд намуд, ки дидаю дониста истифода намудани барномаҳои зараррасон дар ҳолате, ки онҳо барои зарар расонидан ба дигар компютерҳо ва ҳамчунин дар ҳолати истифодаи он барои хифзи таъминоти барномавӣ, маҳзани маълумот ва дигар иттилооти шахсӣ аз нухабардории бе иҷозат ҳамчун ҷиноят эътироф карда мешавад⁹⁹.

Ҳамчунин, шахс барои ҳамаи оқибатҳои вазнине, ки аз беэҳтиётӣ ба вуҷуд меоянд, ҷавобгӯ мебошад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 303 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Вайрон кардани қоидаҳои истифодаи система ё шабакаи компютерӣ

Вайрон кардани қоидаҳои истифодаи система ё шабакаи компютерӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 304 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад: вайрон кардани қоидаҳои истифодаи системаи ё шабакаи компютерӣ аз ҷониби шахсе, ки ба ин система ё шабака ҳукуқи даромаданро дорад, агар ин амал аз беэҳтиётӣ боиси нобуд ё муҳосира шудан ё тағйир ёфтани иттилооти компютерӣ, вайрон шудани қори таҷҳизоти компютерӣ ё расонидани дигар зарари ҷиддӣ гашта бошад.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 304 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

- қисми 2: ҳамин кирдор, агар ҳангоми истифодаи система ё шабакаи компютерӣ, ки иттилооти ниҳоят арзишнок дорад, содир шуда бошад,

- қисми 3: кирдорҳои пешбиниамудаи қисмҳои яқум ё дуҷуми ҳамин модда, агар аз беэҳтиётӣ боиси оқибатҳои вазнин гардида бошанд.

Мубрамии криминализатсия шудани чунин кирдор дар он аст, ки вайрон намудани қоидаҳои истифодабарии системаи компютерӣ ва ё шабака метавонад ба оқибатҳои ҷиддӣ оварда расонад, чунки бештари фаъолияти ҷамъият бо системаҳои компютерӣ алоқаманд мебошад.

Объекти ҷинояти мазкур амнияти истифодаи воситаҳои зеҳнӣ ва моддии системаи компютерӣ мебошад.

Ба ҳайси предмети ҷинояти мазкур иттилоот ва таҷҳизоти компютерӣ баромад менамояд.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар ҳаракат ва ё беҳаракатии зерин ифода мегардад:

⁹⁹ Лосев В. Уголовно-правовой анализ преступлений против информационной безопасности // Судовы веснік. 2003. № 4. С. 21.

1) вайрон кардани қоидаҳои истифодаи системаи ё шабакаи компютерӣ, агар ин аз беэҳтиётӣ ба нобуд кардан, ё муҳосира шудан ё тағйир ёфтани иттилооти компютерӣ оварда расонида бошад. Мисол, шахс сарфаҳм нарафта, диски сахтро (жесткий диск) тоза (формат) мекунад, ки дар он маълумоти зарурии соҳибмулк (чабрдида) чой дорад ва ё ба шабакаи компютери интиқолдиҳандаи мошиниро (корти хотира) бе тафтиши он оид ба чой доштани вирус насб мекунад, ки дар натиҷа, он ба оқибатҳои зикршуда оварда мерасонад. Вале, агар чунин ҳаракатҳо ҳамчун воситаи содир намудани дигар ҷинойт шуда бошад, ин кирдор тибқи меъёри мувофиқи Қисми махсуси КҶ бандубаст карда мешавад.

2) вайрон кардани қоидаҳои истифодаи системаи ё шабакаи компютерӣ, агар ин аз беэҳтиётӣ ба вайрон шудани қори таҷҳизоти компютерӣ оварда бошад. Мисол, шахс барномаҳои муҳими системаи оператсиониро нобуд мекунад;

3) вайрон кардани қоидаҳои истифодаи системаи ё шабакаи компютерӣ, агар он аз беэҳтиётӣ боиси расонидани зарари ҷиддӣ гашта бошад. Мисол, шахс дар қабати системаи компютерӣ гармкунакро мемонад, ки дар натиҷа қисми система аз гармӣ об мешавад.

Зери мафҳуми «вайрон кардани қоидаҳои истифодаи системаи ё шабакаи компютерӣ» чунин қоидаҳое, ки дар санадҳои меъёрӣ - техникӣ, дар шиносномаи сифат, тавсифи техникӣ ва дастурамал оид ба истифодабарӣ чой доранд ва ба истифодабаранда ҳангоми дастрас намудани воситаҳои моддии техникаи компютерӣ (МЭХ ва дастгоҳҳои музофотӣ) супорида мешавад, ки дар дастурамалҳои оид ба истифодаи барномаҳои компютерӣ дарҷ шудааст, фаҳмида мешавад.

Вайрон кардани қоидаҳои мазкурро метавон ба ду гурӯҳ тақсим кард: воқеӣ ва зехнӣ. Ба амалҳои воқеӣ насби нодурусти дастгоҳҳо, вайрон намудани речаи ҳарорат дар бино, насби нодурусти МЭХ ба сарчашмаи қувваи барқ, саривақт нарасонидани хизмати техникӣ, истифодаи воситаҳои муҳофизатии ғайри-сертификат ва дастгоҳ ва қисмҳои худсоз дахл доранд. Ҳаракатҳо оид ба муносибати нодуруст бо барномаи компютерӣ, ворид кардани маълумот, ки коркарди онҳо барои воситаҳои системаи компютерӣ ва ё шабака бисёр вазнин мебошад¹⁰⁰.

Бояд ба назар гирифт, ки тибқи моддаи мазкур на ба ҳама қоидавайронҳои кор бо МЭХ ҷазо дода мешаванд, балки танҳо қо-

¹⁰⁰ Комментарий у Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. доктора юридических наук, Председателя Верховного Суда РФ В.М. Лебедева и доктора юридических наук, профессора Ю.И. Скуратова. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Издательство НОРМА, 2002. С. 739.

идаҳои истифодаи техникии он. Барои ҳамин, вайрон кардани шакли ташкили кор бо МЭҲ ва тартиби ҳуқукии он таркиби ҷинояти баррасишавандаро ташкил намекунад¹⁰¹.

Таркиби ин ҷиноят моддӣ буда, ҷиноят аз лаҳзае, ки оқибатҳои дар диспозитсияи модда зикршуда ба вучуд меоянд, хотимаёфта эътироф мешавад.

Субъекти ин ҷиноят махсус мебошад, яъне шахсе, ки қонунан ба системаи ё шабакаи компютерӣ ҳуқуқ дорад. Мафҳуми шахсе, ки ба системаи ё шабакаи компютерӣ ҳуқуқи дастрасӣ дорад, дар моддаи 298 КҶ оварда шудааст.

Тарафи субъективии ин ҷиноят аз гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ содир мегардад. Агар оқибатҳои дар боло зикршуда аз ҷониби гуноҳгор барқасдона содир шуда бошад, пас дар ин ҳолат ҳаракат аз рӯи моддаҳои 299 ва ё 300 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Бояд қайд кард, ки агар шахсе, ки оид ба қоидаҳои истифодабарии системаи компютерӣ ва ё шабака маълумот надорад, вай ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешавад, чунки ҷунин қоидаҳо аз ҷониби қонун муайян намешаванд.

Фарқияти ин ҷиноят аз ҷинояти моддаи 298 КҶ ҚТ дар он аст, ки дар ин ҳолат шахсе, ки қоидаи истифодабарии системаи компютерӣ ва ё шабакаро вайрон кардааст, ҳуқуқи қонунӣ барои истифодаи маълумотро доро мебошад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 304 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисмҳои 1 ва 2 наҷандон вазнин; қисми 3 миёна.

¹⁰¹ Комиссаров В.С. Преступления в сфере компьютерной информации: понятие и ответственность // Юридический мир. 1998. № 2. С. 9-19.

БОБИ XXXVIII

ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ АСОСҲОИ СОХТИ КОНСТИТУТСИОНӢ ВА АМНИЯТИ ДАВЛАТ

- § 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили асосҳои сохти конститусионӣ ва амнияти давлат**
- § 2. Чиноятҳо ба муқобили амнияти истиқлолият тамомияти арзӣ ва дахлнопазирии давлат**
- § 3. Чиноятҳои хусусияти экстремистидошта**
- § 4. Чиноятҳо ба муқобили амнияти иқтисодии давлат ва иқтидори мудофиавии он**
- § 5. Чиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотии давлат**

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили асосҳои сохти конститусионӣ ва амнияти давлат

Инкишоф ва мукамалнамоии низоми ҳуқуқӣ ва қонунгузорӣ доимо сабаби зарурати ҳалли муҳолифати асосӣ байни инкишофи протсессҳои объективии нави ҷамъият ва давлат ва шакли қуҳнашудаи ҳуқуқии инъикоси онҳо мегардад. Чиноятҳо ба муқобили асосҳои сохти конститусионӣ ва амнияти давлатро, ки то соли 1998 ҳамчун «чиноятҳои давлатӣ» ном мебарданд, таърихи қуҳан дошта, аз замони пайдоиши аввалин давлатҳои тоҷикон ташаккул ва давра ба давра то замони имрӯз инкишоф ёфтаанд.

Ҳифзи асосҳои сохти конститусионӣ ва амнияти давлат яке аз вазифаҳои асосии қонуни чиноятӣ ва ҳуқуқи чиноятӣ дониста шудааст. ҚЧ ҚТ дар боби 29 ҷавобгарии чиноятиро барои чиноятҳо ба муқобили асосҳои сохтори конститусионӣ ва амнияти давлат пешбинӣ намудааст.

Дар зери мафҳуми чиноятҳо ба муқобили асосҳои сохтори конститусионӣ ва амнияти давлат кирдори (ҳаракат ё беҳаракатӣ) ба ҷамъият хавфноки бо қонуни чиноятӣ пешбинишудае дониста мешавад, ки қасдан ё аз беҳтиёти содир шуда, ба асосҳои сохтори конститусионӣ ва амнияти давлат, ки дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мустаҳкам ва қафолат додашуда таҷовуз меоварад.

Ин гурӯҳи ҷиноятҳо ба асосҳои сохти конститусионӣ ва амнияти давлат таҷовуз мекунанд, ки дар як вақт онҳо ба сифати объекти намудии (вобаста ба номи боби КҶ) ин гурӯҳи ҷиноятҳо баромад мекунанд.

Дар адабиёти илмӣ-ҳуқуқӣ вобаста ба мафҳуми асосҳои сохти конститусионӣ яғнафикрӣ вучуд надорад. Асосҳои сохти конститусионӣ ҳамчун падидаи нав бо ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ ва қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон алоқаманд буда, он узвҳои муҳимтарини сохти ҷамъият, шакли давлат, алоқамандии манфиатҳои кули байни инсон ва шаҳрванд ва ҷамъияту давлатро дар сатҳи олии ҳуқуқӣ муқаррар ва танзим менамояд.

Асосҳои сохти конститусионӣ ҳамчун институти ҳуқуқӣ дар боби якуми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос гардида, фарогирандаи чунин арзишҳои муносибатҳои мебошад: шакл ва моҳияти давлат; рамзҳои давлатӣ; арзиши олии эътирофшудани ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд ва дахлнопазирии ҳуқуқҳои фитрии он; соҳибхитиёрии халқ ва шаклҳои он; тақсимнашаванда ва дахлнопазир будани марзи давлатӣ, соҳибхитиёрии, истиқлолият ва тамомияти арзии Тоҷикистон; дар асоси равияҳои гуногуни сиёсату мафкуравӣ инкишоф ёфтани ҳаёти ҷамъиятӣ; дар таҷзияи он амалӣ гаштани ҳокимияти давлатӣ; эътибории олии ҳуқуқӣ ва мустақиман амал намудани Конститутсияи Тоҷикистон; Қисми таркибии низоми ҳуқуқии ҷумҳуриро ташкил кардани санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст; сиёсати сулҳҷӯнаи хориҷии Тоҷикистон; асоси иқтисодиёти Тоҷикистонро ташкил кардани гуногуншаклии моликият, баробарҳуқуқӣ ва ҳифзи ҳуқуқии ҳамаи шаклҳои моликият дар шакл ва мазмуни олии ҳуқуқӣ муқаррар шудаанд. Бояд қайд намуд, ки ҳамаи ин муносибатҳои арзишҳои бевосита таҳти ҳимояи боби 29 КҶ ҚТ қарор дода нашудаанд. Баъзеи ин муносибатҳои арзишҳои тавассутӣ бобҳои 16, 19, 26, 27, 31 ва 34 КҶ ҚТ ҳифз карда шудаанд.

Вобаста ба боби 29 КҶ ҚТ ба таркиби асосҳои сохти конститусионӣ ҳамчун объекти намудӣ истиқлолияти давлатӣ, сохти конститусионии давлат, дахлнопазирии арзӣ, ҳокимияти давлатӣ, тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, баробарҳуқуқии инсон ва шаҳрванд, фаъолияти давлатӣ ё дигар фаъолияти сиёсӣ дохил мешаванд, ки КҶ ҚТ онҳоро дар моддаҳои 305-313 аз таҷовузи ҷинояткорона ҳифз намулдааст.

Категорияи амнияти давлат дар баробари асосҳои сохти конститусионӣ ҳамчун объекти намудии ин ҷиноятҳои баромад

менамояд. Зери мафҳуми амнияти давлат одатан ҳолати муҳофизати манфиатҳои ҳаёган муҳимми кишвар аз таҳдидҳои воқеӣ ва эҳтимолии дохиливу берунӣ фаҳмида мешавад. Амнияти давлат бо манфиатҳои миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, яъне таъмини ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд; нигоҳдории ризоияти ҷомеа ва устувории сиёсӣ дар мамлакат; рушду устувории иқтисодии кишвар; тағйирнопазирии сохти конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла истиқлолияти давлатӣ, шакли идораи ҷумҳурӣ, тамомияти арзӣ, дахлнопазирии сарҳади давлатӣ ва ҷудонашаванда будани ҳудуди он; фаъолияти устувори ниҳодҳои давлатдорӣ, таҳким ва самаранокии фаъолияти онҳо; таъмини муҷаҳҳазгардонӣ ва омодагии ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳ, дигар кӯшунҳо ва воҳидҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон; таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ дар асоси ҳамшарикӣ алоқаманд мебошад.

Тарафи объективии ҷиноятҳо ба муқобили асосҳои сохти конституционӣ ва амнияти давлат аз ҳаракат иборат буда, танҳо моддаи 312 аз беҳаркати содир шуда метавонад.

Аз рӯи сохти (конструксияи) худ бештари таркибҳои ҷиноятҳо ба муқобили асосҳои сохтори конституционӣ ва амнияти давлат расмӣ мебошанд. Танҳо таркиби қисми 2 моддаи 311 ва моддаи 312 моддӣ буда, онҳо бавучуд омадани оқибатро дар намуди “оқибатҳои вазнин” пешбинӣ намудаанд.

Вазъияти содир қардани ҷиноят дар таркиби баъзе ҷиноятҳо бевосита нишон дода шудааст, ба монанди вазъияти ҷангӣ ва замони ҷанг (қисми 2 моддаи 305, қисми 2 моддаи 306).

Тарафи субъективии ҷиноятҳо ба муқобили асосҳои сохти конституционӣ ва амнияти давлат бештар дар қасди бевосита ифода мегарданд. Танҳо таркиби моддаи 312 аз беэҳтиётӣ содир шудани ҷиноятро муқаррар намудааст.

Барои як қатор таркибҳо мақсад ва ангега ҳатмӣ мебошад.

Мақсади ҷиноят – ин тасаввурот оид ба натиҷаҳои ҷиноят мебошад, ки субъект барои ноил шудан ба он кӯшиш менамояд¹. Масалан, мақсади таркиби қисми 1 моддаи 306 ҚҶ ҚТ бо зӯрварӣ тағйир додани сохти конституционӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ё бо зӯрварӣ тағйир додани тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақсади таҳрибкорӣ (моддаи 309) ноустувор сохтани амнияти иқтисодӣ ва иқтисодии мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Мақсадҳои мазкур дар мод-

¹ Шарипов Т.Ш., Азимов Н.Б., Камолов З.А., Насриддинов М.Н. Ҳуқуқи ҷиноятӣ. Қисми умумӣ. Душанбе, 2010. С. 118.

даҳои дахлдор мушаххасан нишон дода шуда, ба сифати аломати ҳатмии таркиби ҷинойт баромад менамоянд.

Ангеза дар модаҳои зерин ҳамчун аломати ҳатмӣ омадааст: қисми 3 модаи 307 бо нияти душманона, қисми 1 модаи 307² нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адовати идеологӣ, сиёсӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгарой, ё динӣ, ҳамчунин аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адоват нисбати кадом як гурӯҳи иҷтимоӣ, модаи 310 интиқом барои ғаъолияти давлатӣ ва сиёсӣ.

Субъекти ҷинойтҳо ба муқобили асосҳои сохти конституционӣ ва амнияти давлат шахси ҷисмонии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад. Аксарияти ин ҷинойтҳо субъекти махсусро пешбинӣ намудаанд. Масалан, хизматчии ҳарбӣ (модаи м. 305, 306), бо истифода аз мақоми хизматӣ (модаи м. 305, 306, 307, 307², 307⁴), шахрванди ҚТ (модаи 305), шахрванди хоричӣ ё шахси бешаҳрвандӣ (модаи 308), шахсе, ки сирри давлатӣ ба ӯ бовар карда шудааст ё вобаста ба хизмат ё кор ба ӯ маълум аст (модаи 311).

Тавре қайд гардид, ҷинойтҳо ба муқобили асосҳои сохти конституционӣ ва амнияти давлат дар боби 29 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда аз модаҳои 305 то 313-ро дар бар мегиранд. Назарияи ҳуқуқи ҷинойтӣ ҳамаи ин ҷинойтҳоро шартан ба чунин гурӯҳ тақсим намудааст, ки дар асоси он таҳлили минбаъдаи таркиби ҷинойтҳои алоҳида анҷом дода мешавад:

Вобаста аз мазмуни объекти бевоситаи ин гурӯҳи ҷинойтҳо, ҳамаи ҷинойтҳои боби 29 КҶ ҚТ чунин тасниф намудан мумкин аст:

а) ҷинойтҳо ба муқобили амнияти истиклолият тамомияти арзӣ ва дахлнопазирии давлат, ба монандӣ: хиёнат ба давлат (модаи 305), бо зӯрварӣ ғасб намудани ҳокимият ё бо зӯрварӣ нигоҳ доштани ҳокимият (модаи 306), даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯрварӣ тағйир додани сохти конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон (модаи 307), ҷосусӣ (308), таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (модаи 310), исёни мусаллаҳона (модаи 313);

б) ҷинойтҳои хусусияти экстремистидошта, ба монандӣ: даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани ғаъолияти экстремистӣ (ифротгарой) ва сафедкунии оммавии экстремизм (модаи 307¹, ташкили иттиҳоди экстремистӣ (ифротгарой) (модаи 307²), ташкили ғаъолияти ташкилоти экстремистӣ (ифротгарой) (модаи 307³), ташкили таълим ё гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта (модаи 307⁴);

в) ҷинойтҳо ба муқобили асосҳои амнияти иқтисодии давлат ва иқтисодии мудофиавии он (модаи 309 тахрибкорӣ);

г) чиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотии давлат, ба монандӣ: ифшои сирри давлатӣ (моддаи 311), гум кардани асноди дорои сирри давлатӣ (моддаи 312).

Таснифи мазкур хусусияти ҳам доктриниалии ва ҳам амалиро дорад, зеро таснифи чиноят аз рӯи объекти он имконияти медиҳад, ки табиати сиёсӣ-ичтимоии кирдор, инчунин хусусияти ва дараҷаи ба ҷамъият хавнокии онро муайян намуд.

2. Вобаста ба таснифи категорияи «амният» ба амнияти дохилӣ ва берунӣ чунин таснифи чиноятҳо ба асосҳои сохтори конститутсионӣ ва амнияти давлатро додан мумкин аст:

а) чиноятҳои, ки ба амнияти дохилии давлат таъовуз мекунад, ба ин гурӯҳ дохил мешаванд: моддаҳои 306, 307, 307¹, 307², 307³, 307⁴, 309, 310, 311, 312, 313;

б) чиноятҳои, ки ба амнияти берунаи давлат таъовуз мекунад, ба ин гурӯҳ дохил мешаванд: моддаи 305 ва моддаи 308.

Таснифи мазкур бешубҳа метавонад ба бандубасти чиноят дар амалия таъсир расонад ва ҳамчун воситаи тафриқагузори ҷавобгарии чиноятӣ дар сатҳи қонунгузорӣ ва фардиқунонии ҷазо дар сатҳи амалии истифода гардад.

§ 2. Чиноятҳо ба муқобили амнияти истиқлолият, тамомияти арзӣ ва дахлнопазирии давлат

Хиёнат ба давлат

Хиёнат ба давлат ҳамчун чиноят дар моддаи 305 КҶ ҚТ муқаррар шуда, ин модда аз 2 қисм ва эзоҳ иборат аст.

Зери мафҳуми хиёнат ба давлат, ҷосусӣ, додани сирри давлатӣ, ё расонидани дигар хел ёрӣ ба давлати хориҷӣ, ташкилоти хориҷӣ ё ба намояндагони онҳо дар фаъолияти душманонашон ба зарари истиқлолият, дахлнопазирии арзӣ, иқтисодии мудофиавӣ ва ё амнияти берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз ҷониби шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон содир шудааст, фаҳмида мешавад.

Объекти чиноятро гурӯҳи муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи хифзи истиқлолияти давлатӣ, дахлнопазирии арзӣ, иқтисодии мудофиавӣ ё амнияти берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Диспозитсияи чинояти мазкур хусусияти бланкетӣ-ҳаволақунанда дошта, барои муайян намудани мазмуни баъзе категорияҳо ба КҶ ҚТ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мувоҷиат намудан зарур аст.

Хифзи истиқлолияти давлатӣ вазифаи аваллиндараҷаи ҳам давлат ва ҳам шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Истиклолияти давлатӣ категорияи сиёсӣ-ҳуқуқӣ буда, мафҳуми он дар сатҳи қонунгузорӣ дода нашудааст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суханронии худ бахшида ба 10-солагии Истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон истиқлолиятро чунин шарҳ дода буданд: “Истиклолият волотарин ва пурарзиштарин дастоварди давлату давлатдорӣ тоҷикон дар асри бистум аст, ки нахуст дар заминаи давлатҳои навтаъсиси Иттиҳоди Шӯравӣ арзи ҳастӣ намуда, бо вучуди баъзе беадолатҳои марзию ҷуғрофӣ, ҳамчун шакли давлатдорӣ мутамаддину пешрафта ташаккул ёфт, сабзид ва ба камол расид. Истиклолият шиносномаи ҳастии давлати комилҳуқуқ ва соҳибхитӣри тоҷикон дар ҷомеаи ҷаҳонист, ки низоми давлатдорӣ, сиёсати дохилию хориҷӣ, сиёсати иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии хешро мустақилона пеш мебарад. Истиклолият рамзи соҳибдавлатӣ ва ватандорӣ миллати сарбаланду мутамаддини тоҷик аст, ки номаи тақдирашро бо дасти хеш навишта, роҳу равиши хоса ва мақому мавқеи муносиборо дар ҷомеаи ҷаҳонӣ пайдо карда, набзи давлату миллати моро бо набзи сайёра ҳамсадо месозад”.

Истилоҳи иқтисолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар “Эълумияи истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон” истифода бурда шуд. Мувофиқи банди 1 Эълумияи мазкур истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ягонагӣ ва ҳукмравоии ҳокимияти давлатӣ дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва соҳибхитӣрии он дар муносибатҳои хориҷӣ ифода меёбад.

Вобаста ба моддаи 305 КҶ ҚТ истилоҳи “истиклолият” дарбаргирандаи ҳамаи он институтҳои, ки ба сохтори асосҳои сохтори конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мебошанд, ба монанди шакл ва моҳияти давлат; рамзҳои давлатӣ; арзиши олий эътироф шудани ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд ва дахлнопазирии ҳуқуқҳои фитрии он; соҳибхитӣрии халқ ва шаклҳои он; тақсимнашаванда ва дахлнопазир будани марзи давлатӣ, соҳибхитӣрӣ, истиқлолият ва тамомияти арзии Тоҷикистон; дар асоси равияҳои гуногуни сиёсиву мафкуравӣ инкишоф ёфтани ҳаёти ҷамъиятӣ; дар таҷзияи он амалӣ гаштани ҳокимияти давлатӣ; эътибории олии ҳуқуқӣ ва мустақиман амал намудани Конституцсияи Тоҷикистон; Қисми таркибии низоми ҳуқуқии ҷумҳуриро ташкил кардани санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст; сиёсати сулҳҷӯёнаи хориҷии Тоҷикистон; асоси иқтисодии Тоҷикистонро ташкил кардани гуногуншаклии моликият, ба-

робархукукӣ ва хифзи ҳукукии ҳамаи шаклҳои моликият дар шакл ва мазмуни олии ҳукукӣ, мебошад.

Муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки бо дахлнопазирии арзӣ алоқаманданд ва таҳти хифзи моддаи 305 КҶ ҚТ қарор гирифтаанд, метавонанд ҳангоми ҳосусӣ, додани сирри давлатӣ, ё расонидани дигар ҳел ёрӣ ба давлати хориҷӣ, ташкилоти хориҷӣ ё ба намояндагони онҳо мавриди таҷовуз қарор гиранд. Дахлнопазирии арзӣ маънои дахлнопазирии ҳудуди Тоҷикистон ва яқлукҳои ҷамъиятро (ягонагии халқ) дар назар дорад. Мувофиқи моддаи 7 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳудуди Тоҷикистон тақсимнашаванда ва дахлнопазир мебошад.

Аз нигоҳи ҳукуқи ҷиноятӣ Б.М. Клименко зеро мафҳуми тамомияти арзӣ манъи маҷбурии ба қисмҳои ҳудудҳои ягон давлат ё ғасб ва истилоӣ (гирифтани) қисми ҳудуди давлат мефаҳмад¹.

Д.А. Ковачев қайд менамояд, ки тамомияти арзӣ ин пойдо-ри (мустақамии) ҳудуди давлат ва яқлукҳои (ягонагии) ҷамъият, ки дар ин ҳудуд истиқомат мекунад, мебошад².

Ҳамин тавр, дахлнопазирии ҳудуди давлат яке аз унсурҳои асосии амнияти давлат буда, хифз ва таъмини онҳо яке аз вазифаҳои муҳимтарини давлат мебошад. Дахлнопазирии арзии давлат дар ягонагӣ, вайроннашавандагӣ, тақсимнашавандагӣ, пойдорӣ ва муътадили ҳудуд, ки истиқлолияти давлат ба он паҳн мегардад ва ягонагии халқи он, ифода мегардад. Унсурҳои зикршуда хусусиятҳои сифатии давлат мебошанд.

Иқтидори мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун яке аз объектҳои, ки таҳти хифзи моддаи 305 КҶ ҚТ мебошад, мафҳуми баҳододашаванда мебошад. Мафҳуми иқтидори мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз мафҳуми мудофиа вобастагӣ дошта, он ҳамчун системаи тадбирҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ҳарбӣ, ҳукукӣ, экологӣ ва ғайра мебошад, ки таъмини мустақилият, яқпорчагӣ ва дахлнопазирии ҳудуди ҷумҳурӣ, ҳимояи манфиатҳои давлат ва ҳаёти ошоштаи аҳоли аз он вобаста аст.

Мафҳуми амнияти берунаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ҷузъи таркибии муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки КҶ ҚТ дар моддаи 305 онро хифз менамояд, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи амният” аз 28 июни соли 2011 таҳти №721 дода шуда аст. Мувофиқи он, амнияти берунӣ ин ҳолати муҳофизатии манфиатҳои миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таҳдидҳои, ки аз ҷони-

¹ Клименко Б.М. Государственная территория. М.: Международные отношения, 1974. С. 38.

² Ковачев Д.А. Федерация в зарубежных странах: актуальный опыт / Договорные принципы и формы федеративных отношений. М., 1999. С. 141.

би давлатҳо, ташкилотҳо ва шахрвандони хориҷӣ бармеоянд, мебошад. Ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид шудани шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, ки муқобили давлат фаъолияти ҳаробкорона бурда, зидди соҳибхитӣ, тамомияти арзии мамлакат, ягонагии халқи он, ризоияти ҷомеа ва суботи сиёсӣ дар мамлакат ошкоро баромад мекунанд, роҳ дода намешавад. Шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳузур дошта, ба чунин баромадҳои ошкоро роҳ медиҳанд, аз ҳудуди мамлакат бароварда шуда, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ тибқи ҚЧ ҚТ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон кашида мешаванд.

Предмети ҷиноятро сирри давлатӣ ташкил медиҳад. Мафҳуми сирри давлатӣ дар Қонуни ҚТ “Дар бораи сирри давлатӣ” аз 26 июли соли 2014 тахти №1095 муқаррар шудааст. Мувофиқи он сирри давлатӣ ин маълумоти аз тарафи давлат ҳифзшаванда, ки паҳн намудани онҳо аз ҷониби давлат бо мақсади амалигардонии фаъолияти самараноки ҳарбӣ, иқтисодӣ, илмӣ-техникӣ, иқтисодии хориҷӣ, сиёсӣ хориҷӣ, разведкавӣ, зидди-разведкавӣ, оперативӣ-ҷустуҷӯӣ ва дигар фаъолияти ба меъёрҳои умумиэътирофшудаи ҳуқуқӣ байналмилалӣ муҳолифатнадошта маҳдуд карда шуда, ифшо ё гум кардани онҳо ба амнияти миллӣ ва иқтисодӣ муҳолифатнадоштаи Ҷумҳурии Тоҷикистон зарар мерасонад ё расонида метавонад, мебошад.

Сирри давлатӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳомилҳои маълумоти дорони сирри давлатӣ моликияти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

Мансуб донишмандони маълумот ба сирри давлатӣ аз ҷониби роҳбарони мақомоти давлатӣ мутобиқи Номгуӣи шахсони мансубдори мақомоти давлатӣ, ки вақолати ба сирри давлатӣ мансуб донишмандони маълумотро доранд, амалӣ мегардад. Мансуб донишмандони маълумот ба сирри давлатӣ мувофиқи мансубияти соҳавӣ, идоравӣ ё барномавӣ мақсаднокӣ онҳо амалӣ карда мешавад. Мақомоти давлатӣ, ки ба роҳбарони онҳо вақолати ба сирри давлатӣ мансуб донишмандони маълумот дода шудааст, дар асоси Қонуни соҳавӣ бо тартиби муайяннамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон номгуӣи соҳавӣ маълумотро, ки бояд махфигардонӣ шаванд, таҳия менамоянд. Ба ин номгуӣ маълумоте, ки мақомоти зикршуда вақолати ихтиёрдорӣ онҳоро доранд, дохил карда шуда, дарачаи махфияти онҳо муқаррар мегардад. Дар доираи барномаҳои мақсаднок оид ба коркард ва азнавқунии намунаҳои аслиҳо ва техникаи ҳарбӣ, корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва таҷрибавӣ-конструкторӣ бо қарори фармоишгарони намунаҳо ва корҳои зикргардида метавонанд номгуӣи

алоҳидаи маълумот, ки бояд махфигардонӣ шаванд, таҳия карда шаванд. Ин номгӯйро роҳбарони мақомоти дахлдори давлатӣ тасдиқ менамоянд. Мақсаднокии махфигардонии чунин номгӯй аз рӯйи мӯхтавои онҳо бояд муайян карда шавад.

Ҳамаи маълумоте, ки ба сирри давлатӣ дохиланд ба соҳаҳои зерин мансубанд:

- а) дар соҳаи ҳарбӣ;
- б) дар соҳаи вазъияти ғавқулода ва мудофиаи граждани;
- в) дар соҳаи омодагӣ ба сафарбарӣ ва сафарбарӣ;
- г) дар соҳаи иқтисод, молия, саноат, илм ва техника;
- д) дар соҳаи сиёсии хориҷӣ ва иқтисодии хориҷӣ;
- е) дар соҳаи фаъолияти разведкавӣ, зиддиразведкавӣ; оперативӣ-чустуҷӯӣ ва дигар фаъолият, ки ба сирри давлатӣ мансубанд.

Вобаста ба соҳаҳои зикршуда танҳо он маълумот сирри давлатӣ эътироф мешаванд, ки номгӯйи онҳо дар моддаҳои 13-18 Қонуни ҚТ “Дар бораи сирри давлатӣ” нишон дода шудаанд.

Тарафи объективии ҷиноят дар кирдорҳои зерин ифода мегардад:

- а) ҷосусӣ;
- б) додани сирри давлатӣ ба давлати хориҷӣ, ташкилоти хориҷӣ ё ба намояндагони онҳо;
- в) расонидани дигар хел ёрӣ ба давлати хориҷӣ, ташкилоти хориҷӣ ё ба намояндагони онҳо.

Мафҳуми ҷосусӣ дар моддаи 308 КҶ ҚТ дода шудааст, ки мувофиқи он супоридани маълумоти дорой сирри давлатӣ ба давлати хориҷӣ, ташкилотҳои хориҷӣ ё намояндагони онҳо, инчунин ҷамъоварӣ, тасарруф кардан ё ниғаҳдоштани чунин маълумот бо мақсади супоридан ба онҳо ҳамчунин супоридан ё ҷамъовариҳои дигар маълумот мутобиқи супориши кашфи (разведка) хориҷӣ барои истифода бурдани онҳо ҳамчун ҷосусӣ эътироф карда мешавад.

Ҷосусӣ дар навбати худ аз ҳаракатҳои зерин иборат мебошад:

- а) супоридани маълумоти дорой сирри давлатӣ;
- б) ҷамъовариҳои маълумоти дорой сирри давлатӣ;
- в) тасарруфи кардан маълумоти дорой сирри давлатӣ;
- г) ниғаҳдоштани маълумоти дорой сирри давлатӣ.

Мафҳуми истилоҳҳои “супоридан”, “ҷамъоварӣ”, “тасарруф кардан” ё “ниғаҳдоштан” маълумоти дорой сирри давлатӣ дар таҳлили ҷинояти ҷосусӣ дода шудааст.

Расонидани дигар хел ёрӣ ба давлати хориҷӣ, ташкилоти хориҷӣ ё ба намояндагони онҳо дар фаъолияти душманонашон

дар намуди ёрї расонидан барои гузаронидани хамагуна фаъолияти душманона бар зидди Ҷумҳурии Тоҷикистон зоҳир мегардад. Ба монанди, ғайриқонунї додани рухсат ба маълумоти дорои сирри давлатї, расонидани ёрї чихати аз сарҳади Тоҷикистон гузаронидани хуччатҳои дорои сирри давлатї, даҳолат кардан ба таъмини мучаҳҳазгардонї ва омодагии ҳарбии Кувваҳои Мусаллаҳ, дигар қўшунҳо ва воҳидҳои ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва монанди инҳо, агар дар заминаи ин ёри ба истиқлолият, даҳлнопазирии арзї, иқтидори мудофиавї ва ё амнияти берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон зарар расонида шуда бошад.

Ҳангоми хиёнат ба давлат кирдори чинояткорона бояд ба манфиати давлати хориҷї, ташкилоти хориҷї ё ба намояндагони онҳо, ки онҳо ҳамчун гирандаи маълумот ном бурда мешаванд, равона шуда бошад.

Давлати хориҷї ин ташкилоти сиёсї-ҳуқуқии ҷамъияти муайян мебошад, ки бо шакли даҳлдори идоракунии ба худ хос амал мекунад.

Ташкилоти хориҷї шахси ҳуқуқие мебошад, ки дар ҳудуди давлати хориҷї ё аз ҷониби ташкилотҳои байналмилалї таъсис дода шудаанд. Яке аз намудҳои ташкилотҳои хориҷї ин ташкилотҳои байналмилалї мебошад. Ташкилотҳои байналмилалї – иттиҳодияҳои доимии хусусияти байнихукумати ва ғайрихукумати дошта мебошанд, ки дар асоси созишномаи байналмилалї (оиннома, статут, хартия, санади таъсис) таъсис ёфтаанд. Мисоли ин ташкилотҳо шуда метавонанд: ташкилоти умумичаҳонии гумрукї, ташкилотҳои таъсисдодаи СММ, САҲА, Фонди Сорос, Намояндагии Иттиҳоди Аврупо дар Тоҷикистон, Freedom House ва монанди инҳо.

Чунин ташкилотҳоро, ки бо мақсади ҳифзи асосҳои сохтори конституционї, ахлоқ, ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии дигар шахсон ба истиқлолият, даҳлнопазирии арзї, иқтидори мудофиавї ва ё амнияти берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон, тартиботи ҷамъиятї ва саломатии аҳолї таҳдид ва зарар мерасонанд, ташкилотҳои номатлуб ном мебаранд. Дар бешатри давлатҳои тавассути қонунгузорї номгўйї ин ташкилотҳо ва фондҳо муайян ва фаъолиятшон манъ карда шудааст. Масалан, дар Федератсияи Россия тавассути қонуни алоҳида фаъолияти Фонди Чарлз Стюарт Мотта, Маркази демократии Шарқї-Аврупої, Фонди «Таълимот барои демократия», Конгресси умумичаҳонии украинҳо, Фонди Сорос ва ғайраҳо ҳамчун ташкилотҳои номатлуб манъ карда шудааст.

Дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятї, ташкилотҳои динї, ташкилотҳои ғайритиҷоратии

давлатҳои хориҷӣ ва воҳидҳои дигари таркибии онҳо, ки ҳамчун фаъолияти экстремистӣ ҳисоб меёбад, мувофиқи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ манъ аст. Манъи фаъолияти ташкилотҳои хориҷӣ боис мегардад ба:

а) барҳам додани аккредитатсия ва бақайдгирии давлатӣ мувофиқи тартиби муқарраргардидаи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон;

б) манъи истиқомати шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд ба сифати намоёндогон ва аъзоёни чунин ташкилотҳо дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) манъи ҳама гуна фаъолияти хоҷагидорӣ ва намудҳои дигари он дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон;

г) манъи чопи ҳама гуна мавод аз номи ташкилотҳои манъкардашуда ба воситаи ахбори омма;

д) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон манъи паҳн гаштани маводи ташкилотҳои манъкардашуда ва ҳамчунин дигар ҳуҷҷатҳои иттилоотӣ, ки маводи ин ташкилотҳоро доранд;

е) манъи гузаронидани ҳама гуна намоишҳои оммавӣ ва чорабиниҳои кушода ва ҳамчунин иштирок дар намоишҳои оммавӣ ва чорабиниҳои кушода ба сифати намоёндаи ташкилоти манъкардашуда (ё намоёндаи расмӣ он);

ж) манъи созмон додани ташкилоти вориси ҳуқуқ дар ҳама гуна шаклҳои ҳуқуқии он ташкилот;

з) экстрадитсияи шахсоне, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд, ки аз ҷониби мақомоти хифзи ҳуқуқи дигар давлатҳо ба экстремизм гунаҳгор доништа шудаанд дар он ҳолате, ки агар ин мақомот далелҳои гунаҳгор будани он шахсонро пешниҳод кунанд.

Баъди ба ҳукми қонун даромадани қарори суд оид ба манъи фаъолияти ташкилотҳои ғайридавлатию ғайритиҷоратии хориҷӣ мақомоти давлатии ваколатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон уҳдадор аст дар муҳлати даҳ рӯз намоёндогии дипломатӣ ё консулгарии ҳамон давлати хориҷиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба манъи фаъолияти ин ташкилот, сабабҳои манъ кардан ва ҳамчунин оид ба оқибатҳои он, ки бо манъи фаъолияти он ташкилотҳо алоқаманд аст, хабар дода мешавад.

Намоёндогони давлати хориҷӣ ё ташкилотҳои хориҷӣ шахсоне мебошанд, ки бо супориши ин давлатҳо ё ташкилотҳои шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистонро барои хиёнат ба давлат қалб кардаанд.

Таркиби ҷиноят расмӣ буда он лаҳзаи ҷосусӣ, додани сирри давлатӣ, ё расонидани дигар хел ёрӣ ба давлати хориҷӣ, ташки-

лоти хоричӣ ё ба намояндагони онҳо, новобаста ба оқибати бавучудодамада хотимаёфта доништа мешавад.

Тарафи субъективии ҷиноят дар қасди бевосита ифода мегардад, яъне гунаҳгор оқибати хатарнокии кирдорро медонад ва фарорасии онро мехоҳад.

Субъекти моддаи 305 КҶ ҚТ махсус мебошад, яъне он танҳо шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон шуда метавонад. Шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон шахсе мебошад, ки дар рӯзи қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон буд ё мутобиқи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шартномаҳои байналмилалӣ Тоҷикистон шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистонро соҳиб шуда бошад.

Шахсоне, ки дорой шаҳрвандии ҳам Тоҷикистон ва ҳам давлати дигарро доранд, яъне шахсони душарванди низ субъекти ҷинояти мазкур шуда метавонанд.

Шахсони хоричӣ ва шахсони бешаҳрванди барои чунин кирдор бо моддаи 308 КҶ ҚТ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешаванд.

Дар қисми 2 моддаи 305 КҶ ҚТ ҳолатҳои бандубастшавандаи ҷиноят ва содир намудани он аз ҷониби субъекти махсус муқаррар шудааст. Ба монанди:

такроран содир намудани хиёнат ба давлат. Такроран содир намудани ҷиноят кирдоре эътироф мешавад, ки шахс дар вақти гуногун ду ё зиёда ҷинояти дар ҳамон як модда ё қисми моддаи дар КҶ ҚТ пешбинишударо содир намудааст.

аз ҷониби хизматчию ҳарбӣ содир шудани ҷиноят. Шаҳрванде, ки хизмати ҳарбиро адо карда истодааст, хизматчию ҳарбӣ мебошад. Ба ҷумлаи хизматчиёни ҳарбӣ инҳо мансубанд: афсарон, прапоршиқҳо, курсантҳои муассисаҳои таълимии ҳарбии таҳсилоти касбӣ, сержантҳо ва аскарон (минбаъд – хизматчиёни ҳарбӣ).

бо истифода аз мақоми хизматӣ содир шудани хиёнат ба давлат. Ин ҳолати бандубастшавандаи ҷиноят маънои содир намудани хиёнат ба давлатро аз ҷониби шахсоне пешбинӣ намудааст, ки дар мансабҳои давлатӣ ё дигар мансабҳо кор мекунанд ва ҷинояти мазкурро содир мекунанд. Масалан, аз ҷониби шахсоне, ки номгӯи онҳо дар моддаи 38 Қонуни ҚТ «Дар бораи сирри давлатӣ» пешбинӣ шудаанд, содир намудани хиёнат ба давлат.

дар вазъияти ҷангӣ ё замони ҷанг содир шудани хиёнат ба давлат. Дар банди 7-уми қарори Пленуми Суди Олии ҚТ «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳо дар бораи худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳали хизмат ва фирор» аз 24 де-

кабри соли 1998 тахти №3 мафхуми вазъияти чанг ва замони чанг дода шудааст.

Вазъияти чанг – ин чунин ҳолати оперативие мебошад, ки бо задухӯрди ҳарбӣ ё ҷой доштани чунин таҳдиди задухӯрд бо муҳолифин тавсиф меёбад. Чунин вазъият чӣ дар замони чанг ва чӣ дар замони тинҷӣ ба миён омаданааш мумкин аст. Вазъияти чангӣ дар замони тинҷӣ дар ҳолати амалҳои ҳарбии воҳидҳои мусаллаҳи ғайридавлатӣ, ки бар зидди якпорчагӣ ва ягонагии ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шудааст, пайдо шуданааш мумкин аст.

Замони чанг – ин давраест, ки давлат дар ҳолати чанг бо дигар давлат қарор дорад. Ҳолати чанг дар сурати ба хатари воқеӣ дучор шудани амнияти давлат, ки дар шакли таҷовуз ё хатари таҷовузи зидди Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода ёфтааст, инчунин дар сурати зарурати иҷрои уҳдадорихои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз тарафи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон эълон мегардан. Бо эълони ҳолати чанг ё оғози амалиёти ҳарбӣ замони чанг фаро мерасад. Оғози замони чанг рӯз ва соати эълони ҳолати чанг ё таҷовуз ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоб меёбад. Лекин, агар амалиётҳои чангӣ новобаста аз эълони қатъшавии он давом дода шаванд, он гоҳ лаҳзаи тамомшавии замони чанг лаҳзаи воқеан қатъ шудани амалиётҳои чангӣ ҳисобида мешавад.

Анҷоми замони чанг рӯз ва соати эълоншуда ба охир расидани амалиёти ҳарбӣ ҳисоб меёбад. Дар сурати таҷовуз ба Ҷумҳурии Тоҷикистон Шурои амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, фармондеҳии ҳарбӣ, мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ эълони чангро интизор нашуда, вазифадоранд барои зада гардонидани таҷовуз тамоми ҷо-раҳоро андешанд.

дар ҳолати ретсидиви хавфнок ё махсусан хавфнок содир шуда бошад. Ретсидиви ҷиноят дар ҳолатҳои зерин хавфнок дониста мешавад: а) дар ҳолати содир намудани ҷинояти вазнин, агар ин шахс қаблан на камтар аз ду маротиба барои қасдан содир намудани ҷиноятҳои дараҷаи миёна бо маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад; б) дар ҳолати содир намудани ҷинояти вазнин, агар ин шахс қаблан барои содир намудани ҷинояти вазнин ё махсусан вазнин ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад; в) дар ҳолати содир намудани ҷинояти махсусан вазнин, агар ин шахс қаблан барои содир намудани ҷинояти вазнин ба маҳрум сохтан аз озоди маҳкум шуда бошад.

Ретсидиви ҷиноят дар ҳолатҳои зерин махсусан хавфнок дониста мешавад: а) дар ҳолати содир намудани ҷинояти вазнин,

агар ин шахс қаблан ду маротиба барои содир намудани ҷиноятҳои вазнин ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда бошад; б) дар ҳолати содир намудани ҷинояти махсусан вазнин, агар ин шахс қаблан ду маротиба барои содир намудани ҷиноятҳои вазнин маҳкум карда шудааст, ё ин ки қаблан барои содир намудани ҷинояти махсусан вазнин маҳкум шуда бошад.

Дар эзоҳи моддаи 305 КҶ ҚТ тартиби махсуси озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст. Мувофиқи он шахсе, ки ҷинояти пешбиниамудаи моддаи 305 КҶ ҚТ содир кардааст, агар ихтиёрӣ ва бо сари вақт огоҳонидани мақомоти ҳокимият ё дигар усул ба пешгирии зарари расонидашаванда мусоидат карда бошад ва дар кирдорҳои ӯ дигар таркиби ҷиноят мавҷуд набошад, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 305 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисмҳои 1 ва 2 махсусан вазнин.

Бо зӯрварӣ ғасб намудани ҳокимият ё бо зӯрварӣ нигоҳ доштани ҳокимият

Бо зӯрварӣ ғасб намудани ҳокимият ё бо зӯрварӣ нигоҳ доштани ҳокимият ҳамчун ҷиноят дар моддаи 306 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

КҶ ҚТ дар моддаи 306 тавассути муқаррар намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ фаъолияти муътадили ҳокимияти давлатӣ, асосҳои сохтори конститусионӣ ва тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистонро хифз кардааст. Дар моддаи 306 КҶ ҚТ омадааст, ки ҳаракате, ки барои бо роҳи зӯрварӣ ба ғасб кардани ҳокимият ё бо зӯрварӣ нигоҳ доштани ҳокимият бар хилофи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон равона шудааст, ҳамчунин ба мақсади бо зӯрварӣ тағйир додани сохти конститусионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ё бо зӯрварӣ тағйир додани тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон равона гардидааст, ҳамчун бо зӯрварӣ ғасб намудани ҳокимият ё бо зӯрварӣ нигоҳ доштани ҳокимият баҳо дода мешавад.

Объекти ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳанд, ки баҳри хифзи фаъолияти муътадили ҳокимияти давлатӣ, нигоҳдории асосҳои сохтори конститусионӣ ва тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳуқуқи манфиатҳои халқи Ҷумҳурии Тоҷикистон равона шудаанд.

Гуруҳи аввали муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таҳти хифзи моддаи 306 КҶ ҚТ қарор гирифтаанд, ин муносибатҳо вобаста ба фаъолияти муътадил ва қонунии ҳокимияти давлатӣ мебошад. Ҳокимияти давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти

худро дар асоси Конститутсияи Тоҷикистон ва қонунҳо ба роҳ мондааст. Ҳокимияти давлатӣ – воситаи асосии амалӣ гардонидани ҳокимияти давлатӣ фаъолияти мураттаби мақомоти давлатӣ буда, маҳз ба воситаи онҳо халқ ҳокимияти давлатии ба ӯ тааллуқдоштаро ба амал мебарорад. Ҳокимияти давлатӣ барои муътадилгардонии ҳаёту фаъолияти ҷомеа, татбиқ ва ҳифзи ҳуқуқи озолии инсон ва шаҳрванд зарур аст. Табиати ҳуқуқии ҳокимияти давлатӣ дар моддаи 6 Конститутсияи ҚТ муайян карда шудааст – дар Тоҷикистон халқ баёнгарии соҳибхитӣ ва сарчашмаи ягонаи ҳокимияти давлатӣ буда, онро бевосита ва ё ба воситаи вакилони худ амалӣ мегардонад.

Тибқи моддаи 9 Конститутсияи ҚТ ҳокимияти давлатӣ дар асоси таҷзияи он ба ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва суд амалӣ мегардад. Ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ ба сифати мақомоти давлатии мустақил, новобаста аз якдигар фаъолият менамоянд.

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моддаи 6 муқаррар менамояд, ки ҳеҷ як иттиҳодияи ҷамъиятӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, гурӯҳи одамон ва ё фарде ҳақ надорад, ки ҳокимияти давлатиро ғасб намояд, инчунин ғасби ҳокимият ва ё тасарруфи салоҳияти он манъ аст. Ин маънои онро дорад, ки Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳо дар заминаи принципҳои ошкорбаёнӣ, гуногунондешӣ ва идоракунии халқ иштироки ва сеи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсиро дар ташкили ҳокимияти давлатӣ иҷозат дода, дар баробари он ташкили ҳокимиятро танҳо дар асосҳои қомилан демократӣ ва адолат имконпазир мегардонад. Ҳама гуна сӯиистифода ва даҳлати ғайриқонунӣ ба раванди интиҳоботи озод ва райъпурсӣ манъ буда, қафолатҳои конститутсионии ташкили ҳокимияти қонунӣ аз ҷониби халқ ва идоракунии халқ таъмин карда мешавад³. Маҳз ҳамин муқаррароти моддаи 6 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаи асосии криминализатсия намудани ҷинояти моддаи 306 КҚ ҚТ мебошад.

Шарҳи гурӯҳи дуҷум ва сеюми ин муносибатҳо, яъне муносибатҳои ҷамъиятӣ вобаста ба асосҳои сохтори конститутсионӣ ва тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳлили ҷинояти хиёнат ба давлат дода шудааст.

Гурӯҳи ҷоруми муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки аз тарафи моддаи 306 КҚ ҚТ ҳифз карда мешавад ин ҳуқуқи манфиатҳои халқи Тоҷикистон мебошад. Зеро маҳз халқи Тоҷикистон сарчашмаи

³ Тафсири илмию оммавии Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2009. С. 57.

ягонаи ҳокимияти давлатӣ эътироф гаштааст. Дар натиҷаи ғайриқонунӣ ғасб намудан ё бо зӯрӣ нигоҳ доштани ҳокимияти давлатӣ амалигардии иродаи халқ, ширкати бевоситаи он дар ташкилу фаъолияти ҳокимияти давлатӣ, инчунин амалӣ намудани мақсаду мароми худ тавассути интиҳоботи қонунӣ ҳайриимкон гардида, ҳуқуқҳои он поймол карда мешавад. Зеро мақомоти давлатӣ тавассути ширкати бевоситаи шахрвандони кишвар таъсис дода мешавад. Ташкилу фаъолияти мақомоти намоиҷагӣ, иҷроия ва судӣ бо иштироки бевосита ё бавоситаи халқи Тоҷикистон сурат мегирад. Халқ дар ташкили ҳокимияти давлатӣ бевосита тавассути интиҳобот ширкат намуда, мақсаду маром ва орзуо омили ҳуқро бо интиҳоби дуруст ва овоздиҳии озода худ амалӣ мекунад⁴.

Ҳокимияти давлати аз тарафи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷлиси Олӣ, Ҳукумати Тоҷикистон ва судяҳо амалӣ мегардад.

Тарафи объективии чиноятро кирдорҳои зерин ташкил медиҳанд:

а) барои бо роҳи зӯрварӣ ба ғасб кардани ҳокимият. Дар адабиёти ҳуқуқӣ ин мафҳум бо мазмуни зӯран тасарруф намудани ҳокимият, ба таври ғайриқонституционӣ соҳиб шудани ҳокимият фаҳмида мешавад. Кирдоре, ки бо роҳи зӯрварӣ ба ғасб кардани ҳокимият равона карда шудааст, дар монеа шудан, баъди тамом шудани муҳлати ваколати ҳокимият аз сари нав интиҳоб намудани дигарон ё бо роҳи зӯрӣ сарнагун ва ғасб кардани ваколати шахсонӣ мансабдори ҳокимияти давлатӣ зоҳир мегардад.

б) бо зӯрварӣ нигоҳ доштани ҳокимият. Кирдори бо зӯрварӣ нигоҳ доштани ҳокимият алоқаманд буда бошад, баъди тамом шудани муҳлати ваколати ҳокимияти давлатӣ, монеа шудан ба интиҳоби нави онҳо буда, намегузорад, ки он иваз карда шавад. Бо ин амал низоми ҳокимияти пештара амалкунанда ба ғайриқонунӣ мубаддал мегардад. Масалан, муҳлати вақилони Маҷлиси намоиҷагонӣ Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба охир мерасад ва онҳо ба таври ихтиёрӣ мансаби ишғолкардашонро намесупоранд ва маҷбуран онро нигоҳ медоранд.

в) бо зӯрварӣ тағйир додани соҳти конституционӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ин кирдор дар ба таври зӯрварӣ тағйир додани низоми иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ, идеологӣ ва дигар муносибатҳо, ки дар боби аввали Конститутсия муқаррар шудаанд,

⁴ Тафсири илмию оммавии Конститутсияи (Сарқонуни) Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2009. С. 52-53.

ифода мегардад. Ба монанди кӯшиши бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани шакл ва моҳияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона, соҳибхитӣри халқ ва шаклҳои он ва монанди инҳо.

г) бо зӯроварӣ тағйир додани тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Кирдори мазкур дар тағйири маҷбурии сарҳади Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода мегардад.

Таркиби ҷинойти мазкур расмӣ он аз лаҳзаи содир намудани кирдорҳое, ки тарафи объективи ин ҷинойтро ташкил медиҳанд, хотимаёфта доништа мешавад.

Тарафи субъективи ҷинойт дар қасди бевосита ифода мегардад. Яъне шахс дарк менамояд, ки бо роҳи зӯроварӣ ҳокимиятро ғасб ё нигоҳ дошта истодааст, ҳамчунин бо роҳи зӯроварӣ соҳти конститутисионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ё тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйир дода истодааст ва меҳаҳад, ки ин кирдорро содир намояд.

Анғезаи ҷинойт барои бандубасти он аҳаммият надорад. Он метавонад қабул накардани ҳокимияти нав ва ё эътироф накардани соҳтори конститутисионӣ бошад.

Мақсади кирдор бошад, дар содир намудани ҳаракатҳое, ки тарафи объективи ин ҷинойтро ташкил медиҳанд, ифода мегардад.

Субъекти ҷинойт умумӣ, яъне шахси мукаллафи ба синни 16 расида шуда метавонад.

Дар қисми дуюми моддаи 306 КҶ ҚТ ҳолатҳои бандубастшавандаи ҷинойт, дар намуди такроран, аз ҷониби хизматчиҳои ҳарбӣ, бо истифода аз мақоми хизматӣ, дар вазъияти ҷангӣ ё замони ҷанг, дар ҳолати ретсидиви ҳавфнок ва ё махсусан ҳавфнок содир шудани ҷинойт пешбинӣ шудааст. Шарҳи ин ҳолат дар таҳлили ҷинойти хиёнат ба давлат дода шудааст.

Категорияи ҷинойте, ки дар моддаи 306 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисмҳои 1 ва 2 махсусан вазнин.

Даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани соҳти конститутисионии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани соҳти конститутисионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ҷинойт дар моддаи 307 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад.

Бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани соҳти конститутисионии Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода намешавад. Тағйиру иловаҳои Конститутисия бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ сурат

мегирад. Раёйпурсиро Президент ва ё Маҷлиси намояндагон бо тарафдории на камтар аз се ду ҳиссаи шумораи умумии вакилон тағйин мекунад. Тағйиру иловаҳоро ба Конститутсия Президент ё ҳадди ақал аз се як ҳиссаи умумии аъзо ва вакилони Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон пешниҳод мекунад. Пешниҳоди тағйиру иловаҳои Конститутсия се моҳ пеш аз раёйпурси дар матбуот чоп мешавад.

Бояд қайд намуд, ки баъзе унсурҳои асосии сохти конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон умуман тағйирнопазиранд ва онҳоро на роҳи зӯрварӣ ва на бо роҳи раёйпурсии умумихалқӣ тағйир додан мумкин нест. Номгӯии ин унсурҳои асосии сохти конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моддаи 100 Конститутсия муқаррар шудаанд ва мувофиқи ин модда шакли идораи ҷумҳурӣ, тамомияти арзӣ, моҳияти демократӣ, ҳуқуқбунёдӣ, дунявӣ ва иҷтимоии давлат тағйирнопазир мебошанд.

КҶ ҚТ ҳамчун механизми кафолатдиҳандаи таъмини сохти конститусионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моддаи 307 ҷавобгарии ҷиноятиро барои даъватҳои оммавӣ ҷиҳати бо роҳи зӯрварӣ ғасб кардани ҳокимияти давлатӣ ё бо зӯрварӣ нигоҳ доштани он ё бо роҳи зӯрварӣ тағйир додани сохти конститусионӣ ё бо роҳи зӯрварӣ вайрон кардани тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин мусоидат кардан ба содиркунии чунин кирдорҳои муқаррар намудааст. Объекти ҷинояти мазкур бо объекти моддаи 306 КҶ ҚТ ба пуррагӣ мувофиқат намуда, ин ҷиноятҳо танҳо бо тарафи объективиашон аз ҳамдигар фарқ мекунад. Ҳамин тавр, объекти ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳанд, ки баҳри ҳифзи фаъолияти муътадили ҳокимияти давлатӣ, нигоҳдории асосҳои сохтори конститусионӣ ва тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳуқуқи манфиатҳои халқи Ҷумҳурии Тоҷикистон равона шудаанд.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар кирдорҳои зерин ифода мегарданд:

а) даъвати оммавӣ ҷиҳати бо роҳи зӯрварӣ ғасб кардани ҳокимияти давлатӣ;

б) даъвати оммавӣ ҷиҳати бо роҳи зӯрварӣ нигоҳ доштани ҳокимияти давлатӣ;

в) даъвати оммавӣ ҷиҳати бо роҳи зӯрварӣ тағйир додани сохтори конститусионӣ;

г) даъвати оммавӣ ҷиҳати бо роҳи зӯрварӣ вайрон кардани тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

ғ) мусоидат кардан ба содир намудани кирдорҳои зикршуда.

Даъват – ин ба шуур ва иродаи одамон таъсири фаъолона расонидан бо мақсади онҳоро ҷалб намудан ба ҳаракатҳое, ки мақсади ҷинояти моддаи 307 КҶ ҚТ дар он ифода ёфтааст, ба монанди зуроварӣ оид ба ғасби ҳокимият, бо роҳи зуроварӣ нигоҳ доштани ҳокимият ё тағйир додани сохти конститусионӣ ва ғайра мебошад. Шаклҳои даъваткунӣ гуногунанд – шифой, хаттӣ, бо воситаи таҷҳизоти техникӣ ва ғайра. Даъват бояд хусусияти оммавиरो дошта бошад, яъне он дар баромадҳои шифоҳӣ назди шумораи муайяни шунавандагон низ ҷой дошта бошад (ҳангоми митингҳо, ҷамъомадҳо, консертҳо ва ғ.) сураат гирифта бошад.

Мусоидат кардан ба содир намудани даъвати оммавӣ барои бо роҳи зуроварӣ тағйир додани сохти конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар содир намудани ҳамагуна ҳаракат, ки ба даъвати оммавӣ алоқаманд аст, зоҳир мегардад. Ба монанди, додани иҷозат ҷиҳати дар шабакаҳои телевизионӣ ва радио баромад намудан, дар сомонаҳои интернетӣ ҷой додани матнҳои чунин даъватҳо ва монанди инҳо. Барои мусоидат танҳо ҳамон вақт шахсро ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан мумкин аст, ки агар ӯ моҳияти чунин даъватро дарк карда бошад.

Таркиби ҷиноят аз рӯйи сохти таркибиаш расмӣ буда, он аз лаҳзаи даъӣ оммавӣ хотимаёфта доништа мешавад.

Тарафи субъективии ҷиноят дар қасди бевосита ифода мегардад.

Субъекти ҷиноят умумӣ, яъне шахси мукаллафи ҷисмонии ба синни 16 расида мебошад.

Дар қисми дуюми моддаи 307 КҶ ҚТ ҷавобгарии ҷиноятӣ бо ҳолатҳои бандубастшаванда муқаррар шудааст. Ба монанди такроран, аз ҷониби гурӯҳи муташаккил, бо истифодаи мақоми хизматӣ, бо истифодаи воситаҳои ахбори омма ё шабакаи интернет, дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок содир намудани даъвати оммавӣ барои бо роҳи зуроварӣ тағйир додани сохти конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мафҳуми такроран, бо истифодаи мақоми хизматӣ, дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок дар таҳлили моддаи 305, мафҳуми бо истифодаи воситаҳои ахбори омма ё шабакаи интернет дар таҳлили моддаи 307¹ дода шудааст.

Аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содир шудани ҷиноят маънои онро дорад, ки он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якчанд ҷиноят муттаҳид шудаанд, содир карда мешавад.

Дар қисми 3 моддаи 307 КҶ ҚТ барои кирдорҳои пешбини-намудаи қисмҳои якум ё дуюми ҳамин модда, агар мутобиқи су-

пориши ташкилотҳои нияти душманона дошта ё намояндагони давлатҳои хориҷӣ содир шуда бошад, ҳамчун ҳолати бандубастшаванда, ҷавобгарии ҷиноятӣ муқаррар шудааст.

Шарҳи ташкилотҳои нияти душманонадошта ё намояндагони давлатҳои хориҷӣ дар таҳлили моддаи 305 КҶ ҚТ дода шудааст.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 306 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 вазнин; қисмҳои 2 ва 3 маҳсусан вазнин.

Ҷосусӣ

Ҷосусӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 308 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст.

Яке аз ҷиноятҳое, ки бар зидди давлат равона шудааст ва таърихи куҳан дорад ин ҷосусӣ мебошад. Одатан зери мафҳуми ҷосусӣ фаъолияти ғайриқонунии разведкавии мақомоти давлати хориҷӣ ё агентҳои онҳо (дастнишонда), ки дар тасарруфи ғайриқонунии маълумоти махфигардонидашудаи (сирри давлатӣ) давлати дигар ифода мегардад, фаҳмида мешавад. Нишонаҳои ҷосусӣ дар Конференсияи Брюссел соли 1874 вобаста ба кодификатсия намудани қонунҳо ва одатҳои пешбурди ҷанг ҳамчун ҷамъ овардани маълумот дар бораи қувваҳои мусаллаҳи душман ва фаъолияти пинҳонӣ муайян шуда буд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамаи санадҳои меъриии ҳуқуқии соҳаи ҳуқуқи ҷиноятӣ барои ҷосусӣ ҷавобгарии ҷиноятӣ муқаррар шуда буд.

Дар КҶ ҚТ амалкунанда ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷосусӣ дар моддаи 308 барои содир намудани чунин кирдор муқаррар шудааст. Мувофиқи моддаи 308 КҶ ҚТ супоридани маълумоти дорой сирри давлатӣ ба давлати хориҷӣ, ташкилотҳои хориҷӣ ё намояндагони онҳо, инчунин ҷамъоварӣ, тасарруф кардан ё ниғаҳдоштани чунин маълумот бо мақсади супоридан ба онҳо ҳамчунин супоридан ё ҷамъоварии дигар маълумот мутобиқи супориши кашфи (разведкаи) хориҷӣ барои истифода бурдани онҳо бар зарари истиқлолият, дахлнопазирии арзӣ, иқтисодии муҳофизатӣ ё амнияти берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон, агар ин кирдор аз ҷониби шахрванди хориҷӣ ё шахси бешаҳрвандӣ содир шуда бошад, ҷосусӣ эътироф мешавад.

Объекти ҷинояти мазкурро гурӯҳи муносибатҳои ҷамъиятӣ вобаста ба ҳифзи истиқлолият, дахлнопазирии арзӣ, иқтисодии муҳофизатӣ ё амнияти берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил медиҳанд.

Тарафи объективии ҷосусӣ дар ҳаракатҳои зерин ифода меёбад:

а) супоридани маълумоти дорои сирри давлатӣ ё дигар маълумот. Супоридан ин ҳаракате мебошад, ки дар ғайриқонунӣ ба ихтиёри давлати хориҷӣ, ташкилотҳои хориҷӣ ё намояндагони онҳо гузоштани маълумоте, ки предмети ҷосусиро ташкил медиҳанд, ифода мегардад.

б) ҷамъовари маълумоти дорои сирри давлатӣ ё дигар маълумот. Ҷамъоварӣ чунин ҳаракате мебошад, ки аз пайдо кардан (ёфтани) ва ба даст овардани маълумоте, ки предмети ҷосусиро ташкил медиҳанд, ифода мегардад.

в) тасарруф кардани маълумоти дорои сирри давлатӣ ё дигар маълумот. Таҳти мафҳуми тасарруф дар моддаҳои КҶ ҚТ ғайриқонунӣ, боғараз, ройгон гирифтани ва (ё) ситонидани молу мулкҳои ғайр ба фоидаи гунаҳгор ё дигар шахсон дар назар дошта шудааст.

г) ниғаҳдоштани маълумоти дорои сирри давлатӣ ё дигар маълумот. Ниғаҳ доштан, яъне ғайриқонунӣ соҳибӣ кардани маълумоте, ки предмети ҷосусиро ташкил медиҳанд ё пинҳон кардани ин маълумот дар ҷойҳои махсус (биноҳо, компютерҳо, дискҳо ва ғ.) мебошад.

Ҷамъоварӣ, тасарруф кардан ё ниғаҳдоштани маълумоте, ки предмети ҷосусиро ташкил медиҳанд, танҳо ҳамон вақт таркиби ин ҷиноятро ташкил медиҳанд, ки агар ин кирдорҳо бо мақсади минбаъд супоридани ин маълумот ба давлати хориҷӣ, ташкилотҳои хориҷӣ ё намояндагони онҳо содир шуда бошанд. Бо дигар мақсад ҷамъоварӣ, тасарруф кардан ё ниғаҳдоштани ин маълумот таркиби ин ҷиноятро ташкил намедиҳад. Масалан, ҷамъоварӣ, тасарруф кардан ё ниғаҳдоштани ин маълумот бо мақсадҳои шахсӣ.

Таркиби ҷиноят расмӣ буда он аз лаҳзаи содир намудани ҳаракатҳои зикршуда хотимаёфта доништа мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноятро қасди бевосита ташкил медиҳад. Ангега ва мақсади ҷосусӣ гуногун мебошанд.

Субъекти ҷиноят махсус мебошад, ба сифати он танҳо шахси хориҷӣ ва шахсони бешаҳрвандидошта баромад карда метавонанд. Шаҳрвандони хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шахсоне эътироф мешаванд, ки мансубияти шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон намебошанд ва ҳуҷҷате доранд, ки мансубияти онҳоро ба шаҳрвандии давлати дигар тасдиқ мекунад. Шахсоне, ки шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон намебошанд ва ҳуҷҷати та-

сдиққунандаи мансубияти онҳоро ба шахрвандии давлати дигар надоранд, шахсони бешахрванд эътироф карда мешаванд.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 308 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, махсусан вазнин эътироф мешавад.

Таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ҷиноят дар моддаи 310 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст. Барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади суғат кардани асосҳои сохти конституционӣ ё амнияти давлат, ҳамчунин бо мақсади қатъ гардонидани фаъолияти давлатӣ ё дигар фаъолияти сиёсӣ ё содир намудани ҷунин кирдор бинобар интиқом барои ҷунин фаъолият (акти террористӣ) КҶ ҚТ дар моддаи 310 ҷавобгарии ҷиноятӣ муқаррар намудааст.

Объекти асосии ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ вобаста ба низомии сиёсии Тоҷикистон, ки аз асосҳои сохти конституционӣ ё амнияти давлат бармеоянд, тақшил медиҳанд. Низомии сиёсии Тоҷикистонро Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 6 ноябри соли 1994 қабул шудааст, муайян намудааст, ки дар он Тоҷикистон давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона буда, шакли идорааш президентӣ мебошад (моддаи 1) ва халқ баёнғари соҳибхитӣ ва сарчашмаи ягонаи ҳокимияти давлатӣ буда, онро бевосита ва ё ба воситаи вакилони худ амалӣ мегардонад (моддаи 6)

Системаи сиёсӣ дар заминаи иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ, идеологӣ ва меъёрӣ (ҳуқуқӣ) ба вучуд меояд ва рушд мекунад. Шакли асосии танзими муносибатҳои сиёсӣ, ки сатҳи муайяни ташкили ҷомеа, мавҷудияти муътадил ва устувори институтҳои сиёсӣ ва тамоми низомро дар умум таъмин менамояд, заминаи меъёрӣ мебошанд. Асоси меъёрии низомии сиёсиро тамоми меъёрҳои гуногуни иҷтимоӣ ташкил медиҳанд. Дар механизми танзими иҷтимоии муносибатҳои сиёсӣ Конституцияи ҚТ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ нақши асосиро мебозанд, ки бо дигар принципҳои ва меъёрҳои иҷтимоӣ (ахлоқ, расму русум, анъана, меъёрҳои ва принципҳои, ки дар санадҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ мавҷуданд) якдигарро пурра мекунанд.

Дар баробари объекти бевоситаи асосӣ дар таркиби моддаи 310 КҶ ҚТ объекти иловагӣ низ ҷой дорад. Дар ҷунин маврид объекти иловагӣ ҳаёт аст. Аммо, ин маънои онро надорад, ки ҳаёт дар ин ҷо объекти камарзиш ҳисобида мешавад. Бо

назардошти мушаххасоти механизми расонидани зарар ба объекти ҷинояти мазкур, бо роҳи таҷовуз ба ҳаёти шахси мушаххас, зарар ба асосҳои сохтори конституционӣ расонида мешавад, зеро ҷинояткор мекӯшад, ки ҷабрдидаи бо меъёрҳои конституционӣ ҳифзшударо аз қори давлатӣ ва ҷамъиятӣ дур созад. Ҳамзамон, дар соҳаи илм оид ба интиқоли меъёри муқарраршуда ба рои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ ба ба таркиби одамқушии бандубастшаванда пешниҳод шудааст⁵ ва Ҷумҳурии Қирғизистон дар ҚЧ нави худ ин ҳолатро татбиқ намуд.

Расонидани зарар ба объекти иловагии ҷиноят (ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ) тарзи қисми ҷудонашавандаи расонидани зарар ба объекти асосӣ мебошад. Ҳангоми таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ зарар ба объекти асосӣ танҳо бо расонидани зарар ба объекти иловагӣ имконпазир аст ва аз ин рӯ, ин кирдор бояд тибқи моддаи 310 ҚЧ ҚТ бандубаст карда шавад.

Дар ҷинояти моддаи 310 ҚЧ ҚТ ҳаёти инсон таҳти ҷимояи қонуни ҷиноятӣ қарор дорад, пеш аз ҳама аз нуқтаи назари нақши иҷтимоии шахсият ва сифатҳои инфиродии ӯ. Худи арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ ҳамчун барандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ баромад мекунад ва аз ин рӯ вай наметавонад объекти ҷиноят бошад.

Аломати ҳатмии объекти ҷиноят дар диспозитсияи моддаи 310 ҷабрдида аз ҷиноят мебошад. Ба сифати ҷабрдида аз ҷиноят арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ баромад мекунад. Мафҳуми ҳуқуқӣ-меъёрии арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ ҷой надорад. Ба арбоби давлатӣ ва ҷамъиятӣ шахсоне бояд дохил шаванд, ки пойдоии ва ҳалли масъалаҳо вобаста ба асосҳои сохти конституционӣ ё амнияти давлат аз онҳо вобастагӣ дошта бошад.

Ба арбобони давлат роҳбарон ва кормандони масъули мақомоти олий ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, роҳбарони вазорат ва идораҳо, ҳукуматҳои вилоят ва ноҳия, кормандони масъули дастгоҳи президенти ҚТ, дастгоҳи Ҳукумати ҚТ ва монанди инҳо, ки мунтазам фаъолияти сиёсӣ ва давлатии худро амалӣ мекунанд, дохил мебошанд. Ба монанди Президенти ҚТ, вазирон, вакилони МН МО ҚТ, аъзоёни ММ МО ҚТ, раисони Суди Олии ҚТ, Суди Олии иқтисодии ҚТ, Суди Конституционии ҚТ, аъзоёни Ҳукумати ҚТ, Прокурори генералии ҚТ, сар-

⁵ Ниг.: Павлов В.Г. Проблемы совершенствования российского уголовного законодательства // Проблемы уголовной политики, экологии и права: сборник материалов международной научно-практической конференции 24-25 мая 2010 г., БИЭПП-БИИЯМС. СПб., 2010. С. 126.

дори КДАМ, инчунин ҳамаи хизматчиёни давлатии категорияи “олиӣ”.

Ба арбоби чамъиятӣ пеш аз ҳама роҳбарони ҳизбҳои сиёсӣ, муовинони онҳо, роҳбарони ҳаракатҳои оммавӣ, ташкилотҳои динӣ, намояндагони машҳури соҳаи ВАО, фарҳанг, илм, маориф дохил мешаванд. Ба арбобони чамъиятӣ шахсоне, ки дар қорҳои чамъиятҳои сиёсӣ, ҳизбҳои фаёлона иштирок мекунанд, дохил мебошанд ва дорои хусусиятҳои зеринанд: 1) шаҳрванди ҚТ; 2) аз номи як гурӯҳи ҷомеа ва ба манфиати ин гурӯҳи ҷомеа ҳам дар дохили давлат ва ҳам берун аз он амал мекунад; 3) инъикоси манфиатҳои гурӯҳҳои дахлдори ҷомеа дар соҳаҳои гуногуни ҷомеа (масалан, дар соҳаҳои иқтисод, фарҳанг, сиёсат) амалӣ мекунанд; 4) аз ҷониби аъзо ё иштирокчиёни иттиҳодияи чамъиятӣ интихоб ё таъйин карда мешавад; 5) фаъолият ва ваколатҳои он ба тариқи Конститутсияи ҚТ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, инчунин оинномаи иттиҳодияи чамъиятӣ ба таври қатъӣ танзим карда мешаванд; 6) қодир аст, ки ба як қисми ҷомеа таъсир расонад.

Ҳангоми бандубасти ҷиноят вобаста ба хусусиятҳои ҷабрида ба якҷанд ҳолатҳои диққат додан зарур аст: на ҳамаи таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё чамъиятӣ таркиби ҷинояти мазкурро ташкил медиҳанд. Аломатҳои ҳатмии таркиби ҷиноят бояд дар алоқамандии таҷовуз бо асосҳои сохти конститутсионӣ ё амнияти давлат бошад. Таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ, дар намуди истифодаи зӯрварие, ки барои ҳаёт ё саломатӣ хавфнок нест ё хавфнок аст ё таҳдиди истифодаи зӯрварӣ, ҳамчунин таҳдиди несту нобуд кардани молу мулк нисбат ба намояндаи ҳокимият ё наздиконаш вобаста ба иҷрои вазифаашон таркиби ин ҷиноятро ташкил намедиҳад ва он бо 328 ҚҚ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Арбоби давлатӣ ё чамъиятӣ набояд намояндаи давлати хориҷӣ ё ташкилоти байналмилалӣ ё қорҳои ташкилоти байналмилалӣ, ки таҳти ҳимояи байналмилалӣ қарор дорад, бошад. Зеро чунин қирдор бояд бо моддаи 402 ҚҚ ҚТ, яъне ҳамчун ҳамла ба шахсон ва муассисаҳои таҳти ҳимояи байналмилалӣ қарордошта бандубаст карда шавад.

Таҷовуз ба ҳаёти ҳешу табори наздики арбоби давлатӣ ва ё чамъиятӣ низ таркиби ин ҷиноятро ташкил намедиҳад ва чунин таҷовуз бо моддаи 104 ҚҚ ҚТ бояд бандубаст карда шавад.

Тарафи объективи ҷиноят дар қирдор дар намуди таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё чамъиятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, яъне дар шакли қуштор ё сӯйиқасд ба қуштор ифода мегардад. Мафҳуми "таҷовуз" дар банди 5 қарори Пленуми Суди Олии

ИЧШС аз 22 сентябри соли 1989 тахти № 9 "Дар бораи татбики қонунҳо оид ба ҷавобгарӣ барои таҷовуз (сӯиқасд) ба ҳаёт, саломатӣ ва шаъну шарафи қормандони милиса, дружиначиёни халқӣ ва инчунин хизматчиёни ҳарбӣ вобаста ба иҷрои вазифаҳои худ оид ба ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ": ин қуштор ё сӯиқасд ба қуштори ин шахсон мебошад .

Таркиби ҷинояти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ва ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба гурӯҳи ҷиноятҳо бо таркибҳои кӯтоҳқардашуда дохил мешавад. Ҷиноят аз лаҳзаи содир кардани қирдоре, ки бевосита ба қуштори арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ равона шудааст, новобаста аз он, ки марг воқеан рух додааст, анҷомёфта ҳисобида мешавад. Агар шахси гунаҳгор қуштори шахси дигарро содир кунад ва саҳван боварӣ дошта, ки вай арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ мебошад, ҷиноят бояд ҳамчун сӯиқасд ба ҷинояти моддаи 310 ҚҶ ҚТ бандубаст қарда шавад.

Таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ бо тарзҳои гуногун – ба марг расонидан ё сӯиқасд ба қуштор тавасути силоҳи оташфишон ё силоҳи сард, дастгоҳҳои тарқанда, воситаҳои кимиёвӣ, биологӣ, электромагнитӣ, радиоактивӣ ва инчунин даҳолати равонӣ ё тиббӣ содир қарда мешавад. Аз ин рӯ, дар диспозитсияи моддаи 310 ҚҶ ҚТ оид ба таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё арбоби ҷамъиятӣ зарурати нишон додани якҷанд тарзҳои содиркунии ҷиноят шарт нест, зеро тарзи содир намудани ҷиноятро танҳо дар он сурат дар моддаи дахлдор нишон додан мумкин аст, ки як таркибро аз дигараш фарқ кунем ва ё он ба бандубасти ҷиноят таъсир расонад.

Тарафи субъективии ин ҷиноятро қасди бевосита ташкил медиҳад. Вобаста ба моддаи 310 ҚҶ ҚТ гунаҳгор дарк мекунад, ки ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии ҚТ дар робита ба фаъолияти давлатӣ ё ҷамъиятии ӯ таҷовуз меоварад, ногузирии имконияти фаро расидани марги ҷабрдидаро дар натиҷаи ҳаракатҳои худ пешбинӣ менамояд ва хоҳони содир кардани чунин ҳаракат мебошад. Ғайр аз он, гунаҳгор, инчунин мақсади махсусро – сушт кардани асосҳои сохти конституционӣ ё амнияти давлат ё фаъолияти давлатӣ ё ҷамъиятии худро қатъ гардонидани ҷабрдида ё ангега интиқом барои чунин фаъолиятро ба роҳбарӣ мегирад. Мавҷудияти ҳадафи махсус ва ангега имконияти содир намудани ҷиноятро бо қасди бавосита истисно менамояд.

Агар таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ ҳамчун одамқушӣ ё сӯиқасд ба одамқушӣ баҳо дода шавад, пас дар асоси Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба

одамкушӣ», №21 аз 26 июни соли 2009 тарафи субъективии моддаи 310 КҶ ҚТ гуноҳ дар намуди ҳам қасди бевосита ва қасди бавосита ифода мегардад. Зеро дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба одамкушӣ» омадааст, ки бояд ба эътибор гирифт, ки агар чинояти одамкушӣ, ки ҷавобгарӣ барои он дар моддаи 104-и КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст, ҳам бо қасди бевосита ва ҳам бо қасди бавосита содир гардад, пас сӯиқасд ба одамкушӣ танҳо бо қасди бевосита содир мешавад, яъне ҳаракатҳои гунаҳгор аз он шаҳодат медиҳанд, ки ӯ ба амал омадани маргро пешбинӣ намуда, хоҳони фарорасии он буд, вале оқибати марговар бо сабабҳои аз ӯ вобастанабуда, то ба охир расонида нашудааст (мисол, бо сабаби муқобилияти саҳт нишон додани ҷабрдида, даҳолати шахсони дигар, сари вақт ба ҷабрдида расонидани ёрии тиббӣ ва ғайра)⁶.

Мақсад ва ангега дар таркиби моддаи 310 КҶ ҚТ аломати ҳатмии тарафи субъективӣ мебошад. Таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ бо мақсади суғат кардани асосҳои соҳти конституционӣ ё амнияти давлат, ҳамчунин бо мақсади қатъ гардонидани фаъолияти давлатӣ ё дигар фаъолияти сиёсӣ ё содир намудани чунин кирдор бинобар интиқом барои чунин фаъолият (акти террористӣ) содир карда мешавад. Агар куштор ё сӯиқасд ба куштори арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ мақсад ё ангегаи нишондодашударо надошта бошад, ин гуна ҳаракат бояд чун таҷовуз ба шахсият бандубаст карда шавад.

Ангегаи чиноят ин нияти фаҳмидашудае мебошад, ки субъект онро ба роҳбарӣ гирифта, чиноят содир мекунад. Дар моддаи 310 КҶ ҚТ ангегаи чиноят ҳамчун интиқом (қасд) содир намудани ин чиноят пешбинӣ шудааст. Мафҳуми интиқом дар қонунгузори ҚТ пешбинӣ нашудааст. Интиқом дар мазмуни моддаи 310 КҶ ҚТ ҳамчун норозигӣ ё номувофиқатиро бо сиёсат (фаъолият), амал ё беамалии содирнамудани арбоби давлатӣ ё ҷамъиятиро дар назар дорад (масалан, рад кардани ҷабрдида аз иҷрои ягон амал ба манфиати гунаҳгор ё хешовандони ӯ).

Субъекти ин чиноят ҳамагуна ашхосе, ки ба синни 16-солагӣ расидааст, мебошад. Вобаста ба субъекти чинояти мазкур бояд ба қисми 2 моддаи 23 КҶ ҚТ тағйирот ворид намуда, онро аз 16 сола ба 14 сола иваз намудан ба мақсад мувофиқ аст. Зеро оқибати таҷовуз дарбештари маврид бо марги ин шахс алоқаманд мебошад, яъне ҳамчун одамкушӣ бо мақсадҳои ғаразнок.

⁶ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 97-98.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 310 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, махсусан вазнин эътироф мешавад.

Исёни мусаллаҳона

Ташкили исёни мусаллаҳона ё иштироки фаёлона дар он бо мақсади аз байн бурдан ё бо роҳи зӯрварӣ тағйир додани сохти конститутиони Ҷумҳурии Тоҷикистон ё вайрон намудани тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, мувофиқи моддаи 313 КҶ ҚТ ҷиноят эътироф шудааст.

Объекти ҷиноят сохти конститутионӣ ва тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Тарафи объективии ҷиноят дар кирдорҳои зерин ифода мегардад:

а) ташкили исёни мусаллаҳона;

б) иштироки фаёлона дар исёни мусаллаҳона.

Ташкили исёни мусаллаҳона аз ҳаракати ташкилкунанда оид ба муттаҳид намудани шумораи зиёди одамони мусаллаҳ (бо силоҳ) ба муқобили мақомоти ҳокимияти давлатӣ иборат аст. Ҳаракатҳои ташкилкунанда дар қорқарди нақшаи исёни мусаллаҳона ба муқобили ҳокимияти давлатӣ, ҷалби одамон ба он, роҳбарӣ намудан ба фаёлияти онҳо ва ғайра ифода ёфта менавонад. Маънии мусаллаҳ будан ҳамин аст, ки ақсарияти шахсон дар исён иштирокнамоёнда силоҳнок буда, имконияти воқеии истифодаи онро доранд. Исёни мусаллаҳона аз ҷониби гурӯҳи мусаллаҳи шахсон содир карда мешавад. Дар Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ аз 26 июни соли 1997 №3 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба баррасии парвандаҳо марбут ба бандитизм» омадааст, ки «зери гурӯҳи (дастаи) мусаллаҳ гурӯҳи устуворӣ муттаҳид мусаллаҳӣ аз ду ва ё зиёда ашхос иборат буда фаҳмида мешавад, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якчанд ҳуҷум ба шахрвандон ё ба қорқона, муассиса, ташкилот муттаҳид шудаанд.

Мусаллаҳӣ – ин аломати ҳатмии исён мебошад. Мусаллаҳӣ чунин маъно дорад, ки ташкилкунандагон ва иштироқунандагон дорой яққ мебошад. Ҳатто қой доштани силоҳ дар дасти яққ аз ин шахсон, бо шарт, ки агар дигар шарикон инро дарқ кунанд, аломати мусаллаҳиро медиҳад.

Мафҳуми силоҳ дар Қонуни ҚТ «Дар бораи силоҳ» аз 19-уми март соли 2013 дода шудааст. Силоҳ гуфта васила ва ашқе, ки амалан барои зарба задан ба ҳадафи зинда ва ё нишони дигар, додани ишораҳо (сигналҳо) таъйин шудаанд, фаҳмида мешавад. Силоҳҳо ба силоҳи оташфишон, силоҳи шикории

оташфишони муштарак, силоҳи ҳаводиҳанда, силоҳи ишораку-
нанда, силоҳи пневматикӣ, силоҳи газӣ, силоҳи сард тақсим
мешаванд.

Намуди силоҳ барои бандубаст аҳаммият надорад. Он ме-
твонад силоҳи чангӣ, хизматӣ ва ғайринизомӣ бошад.

Зери мафҳуми иштироки фаъолона ҳаракатхое фаҳмида ме-
шаванд, ки барои барҳам додан ё бо зӯрварӣ тағйир додани
сохти конститутсионӣ ё вайрон намудани тамомияти арзии ҚТ
равона гардидаанд.

Иштироки фаъолона чунин маъно дорад, ки шахс аъзои ис-
ён ба ҳисоб меравад, розигии иштироки худро дар чунин исён
додааст ва бо фаъолияти амалии худ онро тасдиқ кардааст
(иштирок дар муҳокимаи нақшаҳо, кофтуков кардани объектҳои
ҳучум, дигар ҳаракатҳо оид ба иҷро намудани нақшаҳои ҳучум).
Иштироки бевоситаи ҳар як аъзои исён дар ҳучумҳо шарт наме-
бошад. Чунки баъзе аъзоёни он мумкин аст, ки дигар вази-
фаҳоро иҷро кунад (мисол, иҷро намудани вазифаҳои развед-
кавӣ, интиҳоб кардани объектҳои ҳучум, ёфтани воситаи нақли-
ёт, силоҳ ё лавозимоти чангӣ ва ғ.).

Чиноят аз лаҳзаи ташкили исёни мусаллаҳона ё иштироки
фаъолона дар он тамомшуда эътироф мешавад, яъне таркиби
чиноят расмӣ мебошад.

Тарафи субъективии чиноят бо қасди бевосита тавсиф ме-
ёбад.

Мақсади аз байн бурдан ё бо роҳи зӯрварӣ тағйир додани
сохти конститутсионӣ ё вайрон намудани тамомияти арзии ҚТ
ҳамчун аломати ҳатмии тарафи субъективии чиноят ба ҳисоб
меравад.

Субъекти чинояти исёни мусаллаҳона танҳо ташкилкунанда
ё иштирокчии фаъоли мукаллафбудаи он, ки ба синни 16 –солагӣ
расидааст, мебошад.

Категорияи чинояте, ки дар моддаи 313 КҶ ҚТ муқаррар
гардидааст, махсусан вазнин эътироф мешавад.

§ 3. Чиноятҳои хусусияти экстремистидошта

Даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) ва сафедкунии оммавии экстремизм

Даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстре-
мистӣ (ифротгароӣ) ва сафедкунии оммавии экстремизм ҳамчун
чиноят дар моддаи 307¹ КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3
қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Пошхӯриии ИҶШС дар охири асри гузашта, на танҳо ба парокандагии давлати абарқудрат, балки ба вайрон гардинаи як низоми мукаммали бехатарӣ дар шашаки (6/1) сайёра овард. Дар заминаи аз байн рафтани Иттифоқи Шӯравӣ, кишварҳои соҳибистиклолу мустақил пайдо шуданд, ки онҳо ба ивази низоми мукаммали қонунгузорӣ ба тағйироти ҷиддӣ, рӯҳафтодагии ҳуқуқӣ, зиддиятҳои сиёсӣ ва талоши ҳокимият гирифтӣ гардиданд. Аз ин раванди сиёсӣ ва таърихӣ, Тоҷикистони тозабунёдниз низ берун намонд ва бо соҳибистиклол гардидани худ ба гирдоби ҷанги шаҳрвандӣ кашида шуд. Ихтилофи андешаҳо дар масоили гуногун ба зиддиятҳои мусаллаҳона табдил ёфта, маҳз ҳамин вазъ ба миёномада боиси дар ҷумҳурӣ пайдо шудан ва ташаккулёбии гурӯҳҳои (иттиҳоди ташкилотҳои) террористу экстремистӣ гардид.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муқовимат ба экстремизм дар арсаи байналмилалӣ мавқеи хос дорад. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муқовимат ба экстремизм дар сатҳи универсалӣ, минтақавӣ ва байнидавлатӣ якҷанд снадҳои байналмилалиро эътироф кардааст ва бо давлатҳои алоҳида шартномаву созишномаҳои дучониба бастаат.

Ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ универсалие, ки ба муқовимат ба экстремизм равона карда шудаанд, инҳо дохил мешаванд: Эълومияи умумии ҳуқуқи башар; Конвенсия «Дар хусуси суистифодаи муҳочират ва таъмини имкониятҳои баробарӣ ва муомила бо муҳочирони меҳнатӣ» аз 2.10.2006, №358; Конвенсия «Дар бораи барҳам додани ҳама гуна шаклҳои таъбири занон» аз 26.06.1993 с. №831; Конвенсия дар бораи ёрии ҳуқуқӣ ва муносибатҳои ҳуқуқӣ оид ба парвандаи шаҳрвандӣ, оилавӣ ва ҷиноятӣ» аз 26.06.1993 с. №8175 ва ғайра.

Ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ минтақавӣ, ки ба муқовимат ба экстремизм равона карда шудаанд, инҳо дохил мешаванд: Конвенсияи ташкилоти ҳамкории Шанхай бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм аз 30.01.2002, №513;6 Протокол дар бораи тамдиди Шартномаи амнияти коллективӣ аз 15 майи соли 1992; Қарор дар бораи Консепсияи ҳамкории давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар мубориза бо терроризм ва дигар зухуроти зурваронаи экстремизм аз 11.10.2006, №373 ва ғайра.

Ба санадҳои ҳуқуқии байнидавлатӣ, ки ба муқовимат ба экстремизм равона карда шудаанд, дохил мешаванд: Созишнома байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии халқии Хитой оид ба ҳамкории дар мубориза бо терроризм, сепаратизм ва экстремизм аз 2.09.2003; Шартномаи байни Ҷумҳурии Қазоқистон,

Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон дар хусуси ҳамкориҳои муштарақ доир ба мубориза алайҳи терроризм, экстремизми сиёсӣ ва динӣ, ҷинояткориҳои муштараққиллонаи трансмиллӣ ва дигар таҳдидҳои устуворӣ ва амнияти тарафҳо аз 8.11.2000 с. №161 ва ғайра.

Дар асоси ҳолатҳои сиёсиву иҷтимоӣ, ба зимма гирифтани уҳдадориҳои байналмилалӣ ва мукамалнамудани қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҚЧ ҚТ дар моддаи 307¹ ҷавобгариҳои ҷиноятӣ барои даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) ва (ё) сафедкунии оммавии экстремизмро ҳамчун яке аз намудҳои ҷиноятҳо ба муқобили давлат муқаррар намуд.

Пеш аз он ки ба таҳлили бевоситаи унсурҳои таркибии ин ҷиноя гузарем, шарҳ додани мафҳуми экстремизм зарур аст.

«Экстремизм» низ калимаи лотинӣ буда маънои луғавии он майл доштан ва тарафдор будан ба ақидаҳои инфиродии мочароҷӯёна мебошад. Дар сиёсат бошад, зери мафҳуми экстремизм кӯшиши бо роҳҳои қатъӣ (радикалӣ), ки ҳамаи шакли зураварӣ ва тарсу таҳлуқаро дар бар мегирад, ҳал намудани масъалаҳо, ноил гардидан ба мақсад фаҳмида мешавад.

8 декабри соли 2003 бори аввал Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди экстремизм (ифротгароӣ)» қабул гардид, ки дар он асосҳои ҳуқуқи мубориза бар зидди экстремизм, татбиқи сиёсати давлат дар соҳаи мубориза бар зидди экстремизм, таъмини уҳдадориҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба мубориза бар зидди экстремизм, муайян намудани асосҳои ҳуқуқию ташкилии мубориза бар зидди фаъолияти экстремистӣ, муқаррар намудани ҷавобгариҳои барои амалӣ шудани он, ташаккули вазъи тоқатнопазирӣ дар байни мардуми ҷумҳурӣ нисбати экстремизм, инчунин ошкоркунӣ, пешгириӣ ва роҳ надодан ба фаъолияти экстремистӣ, рафъи сабабҳо ва шароитҳои, ки ба пайдошавии экстремизм мусоидат мекунанд, мустаҳкам карда шуд.

26 декабри соли 2018 Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон вобаста ба масъалаи афзоиши ҳатари терроризм ва экстремизм дар ҷаҳони муосир изҳори назар карда, ба Прокуратураи генералӣ, Вазорати қорҳои дохилӣ ва Кумитаи давлатии амнияти миллӣ супориш дода буданд, ки дар ҳамкорӣ бо Вазорати адлия чихати тақмили заминаҳои ҳуқуқии пешгириӣ қардани экстремизм ва таҳияи тарзу усулҳои муосири муқовимат бо ин зуҳурот дар муҳлати се моҳ лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат бо экстремизм»-ро таҳия ва ба

Хукумати мамлакат пешниҳод намоянд. Санаи 28 ноябри соли 2019 Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қарори худ таҳти № 1516 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба экстремизм»-ро қабул намуд ва он аз ҷониби Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 25 декабри соли 2019 таҳти № 714 ҷонибдорӣ карда шуд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон санаи 2 январи соли 2020 ба он имзо гузоштанд.

Қонуни мазкур асосҳои ташкилӣ ва ҳуқуқии муқовимат ба экстремизмро бо мақсади ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, асосҳои сохтори конституционӣ, таъмини соҳибхитӣри, тамомияти арзӣ ва амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд.

Объекти ин қинойт ҳимояи ҳуқуқу озодии инсон, асосҳои сохтори конституционӣ, таъмини ягонагӣ ва амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд. Аз рӯйи мазмун, моддаи 280 ҚҚ ҚТ тарзи ғайриконституционии азнавсозии ҷамъият ва давлат, яъне тағйири ғайриконституционии асосҳои сохтори давлат, ғасби ҳокимият ва тасарруфи салоҳияти он, барангехтани наҷодпарастӣ, миллатгарой, бадбинии иҷтимоӣ ва мазҳабиро байни оммаи мардум манъ менамояд.

Тарафи объективии ин қинойт дар даъвати оммавӣ оид ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ ва (ё) сафедкунии оммавии экстремизм ифода мегардад. Ҳамин тавр, тарафи объективии моддаи 307¹ ҚҚ ҚТ дар ду ҳаракати фаъол, яъне:

а) даъвати оммавӣ оид ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ;

б) даъвати оммавӣ барои сафедкунии оммавии экстремизм.

Даъват – ин ба шуур ва иродаи одамон таъсири фаъолна расонидан бо мақсади онҳоро ҷалб намудан ба ҳаракатҳое, ки мақсади экстремизм дар он ифода ёфтааст, ба монандӣ зуроварӣ оид ба ғасби ҳокимият, бо роҳи зуроварӣ нигоҳ доштани ҳокимият ё тағйир додани сохти конституционӣ ва ғайра мебошад. Шаклҳои даъваткунӣ гуногунанд – шифохӣ, хаттӣ, бо воситаи таҷҳизоти техникӣ ва ғайра. Даъват бояд хусусияти оммавиरो дошта бошад, яъне он дар баромадҳои шифохӣ назди шумораи муайяни шунавандагон низ ҷой дошта бошад (ҳангоми митингҳо, ҷамъомадҳо, консертҳо ва ғ.) сурат гирифта бошад.

Ошкор будани чунин қинойт дар он зоҳир мегардад, ки ташвиқу тарғиб ва даъват ба ҷудоандозӣ ба доираи васеи аҳоли ва табақаҳои ҷамъиятӣ равона карда шудааст. Теъдоди одамон дар муайян қардани ошкоро ва оммавӣ будани қинойт ба эъти-

бор гирифта намешавад. Дар ҳар як ҳодисаи рухдода ҳолатҳои мавҷуда чун макон, замон, шароит ва мавқеи амали содиршуда бояд собит созад, ки даъвати онҳо ба атрофиён равона карда шудааст.

Зери мафҳуми амали (фаъолияти) экстремистӣ – фаъолияти шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ вобаста ба банақшагири, ташкилкунӣ, тайёр кардан ва иҷрои аломатҳое (қирдорҳое) мебошад, ки ба-роӣ иҷроӣ мақсадҳои зерин равона карда шудаанд, доништа шудаанд:

а) ба тарзи маҷбурӣ тағйир додани сохти конституционӣ ва ҳаладор сохтани ягонагии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

б) зарар расонидан ба амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) ғасб ё тасарруфи салоҳияти ваколатҳои ҳокимият;

г) ташкил кардани гурӯҳҳои мусаллаҳи ғайриқонуӣ;

д) амалӣ гардонидани фаъолияти террористӣ;

е) ангезонидани муноқишаҳои наҷодӣ, милли ё динӣ, инчунин муноқишаҳои иҷтимоӣ, ки ба зӯрварӣ ё даъват ба зӯрварӣ алоқаманд аст;

ж) паст задани шаъни милли;

з) ба амал овардани бетартибҳои оммавӣ, авбошӣ ва ҳаробкорӣ бо сабабҳои душманӣ ё бадбинии идеологӣ, сиёсӣ, наҷодӣ, милли ё динӣ ва ё бо сабабҳои бадбинӣ ё душманӣ нисбати ягон гурӯҳи иҷтимоӣ;

и) ташвиқоти ягона будан, баргарӣ доштан ё номукаммалии шахрвандон бо хусусиятҳои муносибатҳои онҳо ба дин, тамоюли иҷтимоӣ, наҷодӣ, милли ва ё забонии онҳо;

к) даъватҳои омавӣ барои амалӣ гардонидани фаъолияти мазкур ё иҷроӣ амалҳои номбаршуда;

л) маблағгузорӣ ба фаъолияти мазкур ё расонидани кӯмак барои амалӣ гаштани он, ҷудо кардани манзил, базаҳои таълимӣ, полиграфӣ, моддӣ-техникӣ, алоқаҳои телефонӣ, факсӣ, хизматрасонии иттилоотӣ, дигар воситаҳои моддӣ - техникӣ барои амалӣ шудани ин фаъолият.

Харакати дуҷуми тарафи объективии ин ҷиноятро даъвати оммавӣ барои сафедкунии оммавии экстремизм ташкил медиҳад. Зери мафҳуми сафедкунии оммавии экстремизм тарғибу ташвиқи оммавӣ дар бораи эътироф намудани дурустии мафкура ва таҷрибаи экстремизм, таклифи тақлид ва дастгирии он фаҳмида мешавад.

Қисми дуҷуми моддаи 307¹ ҳолатҳои бандубастшавандаи ҷавобгариҳои ҷиноятиро барои даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) ва сафедкунии оммавии экстремизм пешбинӣ намудааст, ки он агар бо истифода

да аз воситаҳои ахбори омма (ВАО) ё шабакаи интернет содир шуда бошад.

Харакати аввали қисми 2 моддаи 307¹ КҶ ҚТ ин даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани ғаёлияти экстремистӣ (ифротгарой) ва сафедкунии оммавии экстремизм тавассути ВАО мебошад. ВАО – ин матбуоти даврӣ, ҳамчунин агентҳои иттилоотӣ, барномаҳои телевизиону радио, кинохроникаҳо, сабтҳо ва барномаҳои аудио ва аудиовизуалӣ мебошанд, ки дар як сол на камтар аз як маротиба тавассути эфир ё кабел паҳн мешаванд. Дар асоси талаботи моддаи 30 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба инсон озодии сухан ва истифодаи васоити ахборро пешниҳод намуда, дар як вақт муқаррар менамояд, ки истифодаи ин озодӣ дар ҳудуди кишвар бо мақсади таблиғот ва ташвиқоте, ки бадбинӣ ва хусумати иҷтимоӣ, наҷодӣ, динӣ, миллий ва забониро бармеангезад, манъ аст. Ҳамчунин Қонуни ҚТ “Дар бораи ВАО” аз 19 марти соли 2013 таҳти № 961 дар моддаи 6 талаб менамояд, ки суиистифода аз озодии сухан бояд роҳ дода намешавад ва интишори маълумоти дорой сирри давлатӣ ё ахбори дигарӣ бо қонун хифзшаванда, ахборе, ки барои бо зӯрӣ сарнагун сохтан ё тағйир додани сохти конститусионӣ, ба содир намудани ҷиноят, барангехтани кинаю адовати наҷодӣ, миллий, маҳалгарой, динӣ, забонӣ, ташвиқоти ҷанг, зулму зӯрварӣ, ғаёлияти террористӣ ва экстремистӣ, ҳалалдор кардани тамомияти арзӣ ва мустақилияти давлат даъват мекунад, инчунин мавод ё предметҳои порнографиро таблиғ ва ташвиқ мекунад, манъ аст.

Ҳамин тавр, дар Тоҷикистон аз тарафи ВАО паҳн кардани маводи мазмунӣ экстремистидошта ва истифода аз хатҳои алоқаи истифодаи умум барои амалигардонии ғаёлияти экстремистӣ ва сафедкунии оммавии экстремизм манъ аст.

Ҳангоми даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани ғаёлияти экстремистӣ ва сафедкунии оммавии экстремизм бо истифода аз ВАО талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба экстремизм» аз 2-юми январи соли 2020 бояд ба назар гирифта шавад.

Харакати дигар ин даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани ғаёлияти экстремистӣ ва сафедкунии оммавии экстремизм тавассути интернет мебошад. Интернет – ин маҷмӯи шабакаҳои иттилотӣ- коммуникатсионие мебошад, ки компютерҳоро, новобаста аз ҳудуди ҷойгиршавиашон, бо истифода аз протоколи интернет (IP) ва протоколи таҳвили иттилоот (TCP) ба якдигар пайваст мекунад.

Айни ҳол дар Интернет ҷой додани иттилоот вобаста ба даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани ғаёлияти экстремистӣ

(ифротгарой) ва сафедкунии оммавии экстремизм ба воситаи интернет тавассути сомонаҳо ба роҳ монда шудааст. Сомона (торнамо, саҳифа дар интернет) – маҷмӯи иттилоот ва нармафзор (программное обеспечение), ки дар шакли муайян ва бо ҳам алоқаманд (абарматн) ифода шудааст ва тавассути суроғаи муайяни интернетӣ дастрас аст.

Технологияҳои муосири иттилоотӣ, бахусус шабакаи Интернет омили стратегие мебошанд, ки ташкилотҳои террористӣ ва ҷонибдоронашон аз онҳо ҷиҳати пешбурди ташвиқоти густурдаи экстремистӣ, ба сафҳои худ ҷалб намудани аъзои нав, омода ва роҳбарӣ намудан ба амалҳои экстремистӣ ва террористӣ истифода мебаранд. Таҳқиқи фазои иттилоотии Тоҷикистон аз афзоиши сатҳи истифодабарии Интернет ҷиҳати паҳн намудани ғояҳо ва даъватҳои экстремистии террористӣ гувоҳӣ медиҳад. Айни ҳол дар Тоҷикистон қариб 3 миллион муштариёни шабакаи Интернет мавҷуд буда, зиёда аз 80 фоиз онҳо ҳадафмандона ё ғайрихатиёр тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ ба маводи дорой хусусияти экстремистӣ дастрасӣ пайдо менамоянд. Бинобар ин мақомоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муайян ва манъ намудани паҳши сомонаҳои тарғибкунандаи маводи экстремистӣ бояд фаъол бошанд. Тавассути шабакаи Интернет содиркунии ҷиноятҳои экстремистӣ дар солҳои охир фаъол гардидааст. Масалан, аз тарафи Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2015 парвандаи ҷиноятӣ нисбати шаҳрванд А.Б. бо моддаҳои 307¹ қисми 2 ва 401¹ Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тасдиқи фикри айбдоркунӣ ба суд фиристода шуда буд. Шаҳрванд А.Б. барои он гунаҳгор дониста шудааст, ки охири моҳи октябри соли 2015 дар сомонаи иҷтимоии «Одноклассники» бо номҳои муштаор саҳифаҳо кушода, дар онҳо расми зани силоҳбадастро гузошта, худро ҳамчун зани ҷиҳодӣ муаррифӣ намудааст. Ҳамчунин ӯ аз тариқи сомона бо Маърифат ном узви ташкилоти экстремистӣ-террористии «Давлати Исломи» шиносӣ пайдо намуда, бо даъвати вай барои ба Давлати Сурия ҳиҷрат намудан ва шомил шудан ба ташкилоти мазкур розӣ шуда, 23 январи соли 2015 тавассути хатсайри Душанбе – Истамбул ба шаҳри Истамбули давлати Туркия парвоз намудааст. 24 январи соли 2015 ӯ бо Маърифат, шавҳари вай – Абубакр ва ду фарзанди ноболиғи онҳо аз шаҳри Истамбул ба шаҳри Газиентеппаи Туркия сафар намуда, баъди 8 рӯзи иқомат дар ин шаҳр, сарҳади давлатии Туркия ва Сурияро ғайриқонунӣ убур намуда, дар шаҳри Дайруззори давлати Сурия, ки таҳти тасарруфи ташкилоти экстремистии террористии «Давлати Исломи»

қарор дошт, ба ин ташкилот пайваस्ताаст. Шаҳрванд А.Б. муддати 8 моҳ бо супориши роҳбарияти ташкилоти экстремистию террористи бо ном «Давлати Исломи» ба ҷалби дигар шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳайати ин гурӯҳ ба воситаи сомонаҳои интернетӣ машғул шудааст. Инчунин, шаҳрванд А.Б., хангоми дар шаҳрҳои Дайруззор ва Табқаи давлати Сурия қарор доштаниш, бо ҳешовандон ва шиносонаш паёммақҳо фиристода, онҳоро ба фаъолияти экстремистӣ даъват намудааст. Бо ҳукми суди ноҳияи Исмоили Сомонии шаҳри Душанбе аз 24 феввали соли 2015 ба шаҳрванд А.Б. барои содир намудани ҷиноятҳои номбурда ҷазои аз озодӣ маҳрумӣ ба муҳлати 13 сол, бо адои ҷазо дар колонияи ислоҳии дорой низоми умумӣ ва маҳрум кардан аз ҳуқуқи машғул шудан ба фаъолияти муррабиягӣ ба муҳлати 2 сол таъйин гардид⁷.

Ҳангоми истифодаи сомона вобаста ба шахси ҷойгиркунандаи иттилоот дар сомона ду масъала мавриди назар аст:

1. Худи соҳиби сомона дар он иттилоот ҷойгир мекунад;
2. Дар сомонаи шахси дигар иттилоотро ҷойгир менамояд.

Аз рӯйи сохти таркибиаш моддаи 307¹ КҶ ҚТ расмӣ мебошад. Ҷиноят аз лаҳзаи ба таври оммавӣ даъват кардан ё тавассути воситаҳои ахбори омма ё шабакаи Интернет даъват кардан барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгарой), новобаста аз он, ки мақсади таъсири онҳо ба шаҳрвандон амалӣ гашт ё не, инчунин аз лаҳзаи сафедкунии оммавии экстремизм хотимаёфта доништа мешавад.

Дар қисми 3 моддаи 307¹ КҶ ҚТ барои содир намудани кирдорҳои пешбиниамудаи қисмҳои 1 ва 2 307¹ КҶ ҚТ, ки тақрибан ва дар ҳолати ретсидиви хавфнок ва ё махсусан хавфнок содир шуда бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

Тарафи субъективии ҷиноят танҳо дар қасди бевосита ифода мегардад. Яъне, шахс дарк менамояд, ки ба таври оммавӣ шахсонро барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгарой) ва (ё) сафедкунии оммавии экстремизм даъват намуда истодааст ва хоҳони содир шудани ҷунин кирдор мебошад.

Ангезаи ҷиноят барои бандубаст кардани он аҳамият надорад.

Мақсади ҷиноят – ҷалб намудани шаҳрвандон дар ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ ва сафедкунии оммавии он мебошад.

⁷ <http://prokuratura.tj/news-tj/587-zayavlenie-generalnoj-prokuratury-respubliki-tadzhikistan-38.html>

Субъекти моддаи 307¹ КЧ ҚТ умумӣ, яъне шахси мукаллафи қисмони ба синни 16 расида шуда метаовнад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 307¹ КЧ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисмҳои 2 ва 3 вазнин.

Ташкили иттиҳоди экстремистӣ (ифротгароӣ)

Ташкили иттиҳоди экстремистӣ (ифротгароӣ) ҳамчун ҷиноят дар моддаи 307² КЧ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Дар Тоҷикистон ташкил ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ ва дигар ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ, ки мақсад ва амалҳои барои амалигардонии фаъолияти экстремистӣ раван карда шудааст манъ карда шудааст. Дар ҳолатҳои аз ҷониби иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ ё дигар ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ва воҳидҳои дигари таркибии минтақавии онҳо амалӣ гардонидани фаъолияти экстремистӣ, ки сабабгори поймол гаштани ҳуқуқи озодии инсон ва шахрванд, расонидани зиён ба шахсият, саломати инсон, муҳити зист, тартиботи ҷамъиятӣ, амнияти давлат, моликият, манфиатҳои қонунии иқтисодии шахсони ҳуқуқӣ ё воқеӣ ва ё ҳангоми расонидани зиён ба давлат ва ҷамъият чунин ташкилотҳои динӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё дигар ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ барҳам дода шуда, фаъолияти чунин иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ташкилотҳои динӣ, ки шахси ҳуқуқӣ ҳисоб намеёбанд, бо қарори суд дар асоси пешниҳоди Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё прокурори тобеи ӯ манъ карда мешавад. Дар КЧ ҚТ бошад, барои ташкили иттиҳоди экстремистӣ (ифротгароӣ) дар моддаи 307² ҷавобгарии ҷиноятӣ муқаррар намудааст.

Зери мафҳуми ташкили иттиҳоди экстремистӣ, яъне гурӯҳи муташаккили шахсон барои тайёр ё содир намудани ҷиноятҳои дар моддаҳои 157, 158, 160, 185, 188, 189, 237, 237¹, 242, 243 (ҷиноятҳои хусусияти экстремистӣ дошта) пешбининамудаи КЧ ҚТ аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адовати идеологӣ, сиёсӣ, наҷодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ, ё динӣ, ҳамчунин аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адоват нисбати кадом як гурӯҳи иҷтимоӣ, инчунин роҳбарӣ ба чунин иттиҳоди экстремистӣ, ба ҷузъ ё томҳои ба чунин иттиҳод дохилшаванда, ҳамчунин ташкили иттиҳоди ташкилкунандагон, роҳбарон ё дигар намояндагони ҷузъ ё томҳои чунин иттиҳод бо мақсади таҳияи нақшаҳо ва (ё) шароит барои содир намудани ҷиноятҳои хусусияти экстремистӣ дошта, фаҳмида мешавад.

Иттиҳоди (ташкilotи) экстремистӣ (ифротгароӣ) – ин, тибқи асосҳои пешбининамудаи Қонуни ҚТ «Дар бораи

муқовимат ба экстремизм» гурӯҳи муташаккили шахсон, ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ ё ташкилоти дигаре, ки нисбати онҳо қарори эътибори қонунӣ пайдокардаи суд дар бораи барҳам додан ё манъи фаъолиятҳои бинобар ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ мавҷуд аст. Аломатҳои иттиҳоди экстремистӣ дар муташаккили ва устувори он ифода мегардад, яъне, будани оиннома, роҳбар (лидер) ё ядроӣ роҳбарикунанда, ҷой доштани сохтори муайян, мисол, воҳидҳои марказӣ ва минтақавӣ, доштани рамз, интизоми саҳт, ки ба меъёрҳои рафтори чунин ташкилот асос ёфтааст ва ғайра. Ба ин сифат, мисол, дохил мешаванд ташкили гурӯҳҳои, ки тамаюли миллатгарой ва фашистӣ доранд.

Иттиҳодияҳои (ташкилотҳои) ҷамъиятӣ ва динӣ ташкилотҳои эътироф карда мешаванд, ки дар онҳо шахрвандон мувофиқи тартиботи муқарраргардида дар асоси умумияти манфиатҳои барои қонеъ гардонидани талаботи маънавӣ ё дигари ғайримоддӣ ихтиёран муттаҳид гардидаанд.

Оид ба иттиҳодияи динӣ ҳаминаро гуфтан зарур аст, ки мувофиқи моддаи 3 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 март соли 2009, № 489 «Дар бораи озодии вичдон ва иттиҳодияҳои динӣ» иттиҳодияи динӣ ин иттиҳоди ихтиёрии пайравони як дин ба мақсади якҷоя анҷом додани ибодат ва маросимҳои динӣ, таълими динӣ, инчунин паҳн намудани эътиқоди динӣ, эътироф карда мешавад. Иттиҳодияи динӣ чунин аломатҳоро доро мебошад:

- 1) иттиҳоди пайравони як дин;
- 2) анҷом додани ибодат ва маросимҳои динӣ;
- 3) таълими динӣ, инчунин паҳн намудани эътиқоди динӣ.

Қонунгузор дар қонуни зикргардида ду шакли иттиҳодияҳои диниро пешбинӣ кардааст:

1) Ҷамоаи динӣ – иттиҳоди ихтиёри ва мустақили шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, бо мақсади якҷоя анҷом додани ибодат ва қонеъ гардонидани дигар эҳтиҷоти динӣ ташкил карда шудааст.

2) Ташкилоти динӣ – иттиҳоди ихтиёри ва мустақили шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо мақсади якҷоя анҷом додани ибодат, таълими динӣ ва паҳн кардани эътиқоди динӣ ташкил карда шудааст.

Дар баробари иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ, қонунгузор ҳамчун ташкилоти экстремистӣ ташкилотҳои дигари ғайритиҷоратиеро низ дохил намудааст, ки нисбати онҳо тибқи асосҳои пешбининамудаи Қонуни мазкур оид ба барҳам додан ё

манъ намудани фаъолият, вобаста ба машгул шудан ба фаъолияти экстремистӣ қарори суд ба қувваи қонун даромадааст.

Аз рӯи меъёрҳои Қонуни ҚТ «Дар бораи муқовимат ба экстремизм» бар меояд, ки танҳо суд ҳуқуқ дорад, ки иттиҳодо ҳамчун иттиҳоди экстремистӣ эътироф намуда, онро барҳам диҳад ё фаъолияти онро манъ намояд. Дар ин радиф барои қабул намудани чунин қарори судӣ бояд асосҳои кофӣ мавҷуд бошад. Асоси манъ намудани фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ ё дигар ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ – ин равон гардидани фаъолияти иттиҳодияҳои мазкур барои иҷрои мақсадҳои (амалҳои экстремистӣ) зерин мебошад:

а) ба тарзи маҷбурӣ тағйир додани сохти конституционӣ ва ҳалалдор сохтани ягонагии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

б) зарар расонидан ба амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон;

в) ғасб ё тасарруфи ҳокимият;

г) ташкил кардани гурӯҳҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ;

д) амалӣ гардонидани фаъолияти террористӣ;

е) ангезонидани муноқишаҳои наҷодӣ, миллӣ ё динӣ, инчунин муноқишаҳои иҷтимоӣ, ки ба зӯрварӣ ё даъват ба зӯрварӣ алоқаманд аст;

ж) паст задани шаъни миллӣ;

з) ба амал овардани бетартибҳои оммавӣ, авбошӣ ва ҳаробкорӣ бо сабабҳои душманӣ ё бадбинии идеологӣ, сиёсӣ, наҷодӣ, миллӣ ё динӣ ва ё бо сабабҳои бадбинӣ ё душманӣ нисбати ягон гурӯҳи иҷтимоӣ;

и) ташвиқоти ягона будан, баргарӣ доштан ё номукаммалии шаҳрвандон бо хусусиятҳои муносибати онҳо ба дин, тамоюли иҷтимоӣ, наҷодӣ, миллӣ ва ё забонии онҳо;

к) даъватҳои оммавӣ барои амалӣ гардонидани фаъолияти мазкур ё иҷрои амалҳои номбаршуда;

л) маблағгузорӣ ба фаъолияти мазкур ё расонидани кӯмак барои амалӣ гаштани он, ҷудо кардани манзил, базаҳои таълимӣ, полиграфӣ, моддӣ-техникӣ, алоқаҳои телефонӣ, факсӣ, хизматрасонии иттилоотӣ, дигар воситаҳои моддӣ-техникӣ барои амалӣ шудани ин фаъолият.

Ҳамчун иттиҳоди экстремистӣ фаъолияти иттиҳоди экстремистии “Давлати исломии Ироқу Шом” (ДИИШ), Ҷабҳат ан Нусра аз 14 апрели соли 2014 ва Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистон аз 29 сентябри соли 2015 дар асоси ҳалномаи Суди Олии ҚТ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ карда шуд.

Объекти ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки дар соҳаи аз ҷониби шаҳрвандон амалӣ гардонидани ҳуқуқҳои худ оид ба ташкил кардани иттиҳодиҳои ҷамъиятӣ ба миён меоянд, мебо-

шанд. Инчунин, объекти ин ҷиноят ғаъолияти муътадили инт-ситуҳои ҷамъиятӣ ва давлатӣ ба ҳисоб меравад. Дар сурати амалӣ гаштани ғаъолияти экстремистии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё ташкилотҳои динӣ ҳуқуқу озодии инсон поймол шуда, ба шахсият, саломатии инсон, муҳити зист, тартиботи ҷамъиятӣ, моликӣ, манфиатҳои қонунӣ иқтисодии шахсони воқеӣ ва (ё) ҳуқуқӣ, ба давлат ё ҷамъият расонидани зиён расонида мешавад.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар ғаъолияти шахсони мушаххас оид ба ташкили иттиҳоди экстремистӣ, роҳбарӣ ба ҷунин иттиҳодия, инчунин ташкили иттиҳоди ташкилкунандагон ё иттиҳоди роҳбарон ифода мегардад (қоркарди оиннома, тайёр кардани барнома, ташкили маросими қабули қасамхурӣ, банақшагириӣ, тайёр ва амалӣ гардонидани амалҳои экстремистӣ ва ғ.)

Кирдорҳои номбаршуда танҳо он вақт таркиби ҷинояти бо моддаи 307² КҶ пешбинишударо ташкил медиҳанд, ки агар онҳо барои тайёр ё содир намудани ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта (моддаи м.157, 158, 160, 185, 188, 189, 237, 237¹, 242 ва 243 КҶ) равона шуда бошанд.

Мисоли ташкили иттиҳоди экстремистӣ, ки дар он тарафи объективии ҷиноят ба таври равшану возеҳ нишон дода шудааст, дар зер меоварем.

Аз ҷониби коллегияи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятии Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон парвандаи ҷиноятӣ нисбати Шарифҷони З. бо моддаи 187 қисми 2, моддаи 307² қисми 2 моддаи 307³ қисми 2, моддаи 104 қисми 2 бандҳои “ж, з, м”, моддаи 32 қисми 3-104 қисми 2 бандҳои “ж, з, м”, 196 қисми 3, моддаи 179 қисми 3 бандҳои “а, г”, моддаи 195 қисми 2 бандҳои “а, б”, моддаи 165 қисми 4 бандҳои “а,б”, Саидов С.С. бо моддаи 187 қисми 2, моддаи 307² қисми 2, моддаи 307³ қисми 2, 1792 қисми 1, Файзиев Р.С. ва Амирходжоев Р. бо моддаи 187 қисми 2, моддаи 307² қисми 2, моддаи 307³ қисми 2 ва ноболиғ Раҷабҷони З. бо моддаи 179 қисми 3, бандҳои “а”, “г” Кодекси ҷиноятӣ баррасӣ гардид. Номбурдагон барои он айбдор доништа шудаанд, ки Шарифҷони З. соли 2015 бо воситаи сомонаҳои интернетӣ бо аъзоёни ғаъоли иттиҳоди ҷиноятии «Давлати исломӣ», ақидаҳои ифротгарона пайдо карда, бо онҳо робита барқарор намуда, бародари ноболиғи худ Раҷабҷони З., писарамаконаш Амирходжоев Р. ва Файзиев Р.С. барои содир намудани ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин ҷалб намуда, бо онҳо парчами «Давлати исломӣ»-ро омода намуда, дар гушаҳои гуногуни ш. Қурғонтеппа расм гирифта, онро дар саҳни масҷиди маҳаллаи Зарбдори ш. Қурғонтеппа овехтаанд.

13-уми августи соли 2016 Шарифҷони З. бо супориши роҳбарони иттиҳоди ҷиноятӣ бо сабаби ақидаҳои зиддидинӣ доштан ҳамсоядеҳааш сокини деҳаи Илтии ҷамоати Меҳнатободи ноҳияи Бохтар Назаров қисми С.-ро бо истифодаи корд ба қатл расонидааст.

Инчунин охириҳои соли 2016 барои анҷоми амалҳои террористӣ дар ҳудуди ш. Қурғонтеппа аз ҷониби аъзоёни “Давлати исломӣ” вазиғдор шуда, ба воситаи низоми интиқоли маблағи пулии электронӣ дар ду ҳолат барои харидории унсурҳои таҷҳизоти тарканди худсоخت аз хорича маблағгузорӣ гардида, 08.01.2017 сол таҷҳизоти тарканди худсохти омодакардашонро зери автомашинаи хизмати патрулии тамғаи ВАЗ-21010, рақами қайди давлатиаш 0515M03, гузошта, онро соати 0730 дақиқа ба воситаи занги телефонӣ ба кор дароварда, таркиш ба амал овардааст.

Ғайр аз ин, ӯ 30.01.2017 сол таҷҳизоти тарканди худсохти дигарро дар кӯчаи Айнии ш. Қурғонтеппа, назди бинои №156, зери автомашинаи тамғаи «Хундай Голлопер»-и шахрванд Эгамбердиев Т.В. гузошта, соати 0757 дақиқа ба воситаи занги телефони мобилӣ ба кор даровардааст, ки дар натиҷа таркиш ба амал омада ба автомашинаи мазкур ҳисороти калон расонида шудааст.

Шарифҷони З. кирдорҳои ҷиноятӣ худро идома дода, 12.03.2017 сол соати 2130 дақиқа дар канори роҳи пиёдагарди кӯчаи Айнии ш. Қурғонтеппа, назди бинои Прокуратураи ҳарбии гарнизони Қурғонтеппа такроран таҷҳизоти тарканди худсоخت гузошта, ба воситаи мавҷи ратсия онро ба кор дароварда, дар натиҷа таркиш ба миён омада, пиёдагард Раҳмонов Х. бо гирифтани чароҳатҳои вазнини ҷисмонӣ дар ҷойи ҳодиса ба ҳалокат расидааст.

Бо ҳукми коллегии суди оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28.09.2017 сол номбурдагон бо моддаҳои дар боло қайдгардида гунаҳгор доништа шуда, Шарифҷони З. ба ҷазои якумра аз озодӣ маҳрум сохтан, Саидов С.С. 15 сол, Файзиев Р.С. 14 сол, Амирходжоев Р.13 сол ва ноболиғ Рачабҷони З. 5 сол аз озодӣ маҳкум гардиданд.

Тарафи субъективӣ ин ҷиноят дар қасди бевосита ифода мегардад.

Ангезаи ҷиноят аломати хатмии он буда, он дар диспозитсияи модда пешбинӣ шудааст, ки мувофиқи он чунин иттиҳодияҳои экстремистӣ аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адовати идеологӣ, сиёсӣ, наҷодӣ, миллӣ, маҳалгарой, динӣ, ҳамчунин аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адоват нисбати ягон гурӯҳи иҷтимоӣ

ташкил карда мешаванд. Муайян намудани ақалан яке аз ин аломатҳо ҳатмӣ мебошад.

Мақсади ҷинояти мазкур низ дар диспозитсияи модда пешбинӣ шудааст, ки он таҳия кардани нақшаҳо ё ба вучуд овардани шароитҳо барои содир намудани ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта мебошад.

Субъекти ҷиноят – ташкилкунандагон ва роҳбарони иттиҳодияи экстремистӣ ё ҷузъу томҳои ҷунин иттиҳодияҳо мебошанд, яъне, лидерҳои ҷунин гурӯҳҳо, ки ҷарайони ғайриқонунии ҷунин иттиҳодо, инҷунин амалӣ гардонидани онро муайян мекунанд.

Қисми 2-юми ин модда ҷавобгарии ҷиноятиро танҳо барои як ҳаракат, яъне иштирок кардан дар иттиҳоди экстремистӣ пешбинӣ менамояд. Яъне, субъектони ин ҷиноят шахсоне мебошанд, ки дар ғайриқонунии иттиҳодияҳои экстремистӣ иштирок мекунанд, новобаста аз иштирок кардан дар ақтҳои мушаххаси экстремистӣ. Яъне, ҷиноят аз лаҳзаи иштирок дар ғайриқонунии иттиҳодияҳои экстремистӣ, ба монанди аъзо шудан, аз номи ин иттиҳодияҳо баромад намудан, хотима меёбад.

Мисоли амалии қисми 2 моддаи 307².

Келдиев И.Ҷ. моҳи сентябри соли 2011 дар ҳудуди шаҳри Москваи Федератсияи Россия бо роҳбари иттиҳоди ҷиноятии террористӣ-экстремистии ҷамоати «Ансоруллоҳ» Султонов М.Н. шинос шуда, аз охири дар бораи мақсадҳои иттиҳоди зикршуда, яъне бо роҳи зӯрварӣ тағйир додани сохти конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар заминаи он барпо кардани давлати исломӣ маълумот гирифта, бо роҳи байъат (савгандёдкунӣ) барои иштирок дар ин иттиҳод розигӣ додааст.

Ҷ моҳҳои сентябр – декабри соли 2011 бо супориши Султонов М.Н. ба иттиҳоди ҷиноятӣ рафиқонаш Абдушукуров Н.Н., Азимов И.И. ва Раҳматуллои Б. ҷалб намуда, баъдан ба вилояти Вазиристони Ҷумҳурии Исломии Покистон рафта, ба худ таҳаллуси “Маҳдӣ”-ро интиҳоб намуда, дар марказҳои террористии ҷамоати «Ансоруллоҳ» дарсҳои ҳарбӣ омӯхта, бо мақсади иҷро намудани супоришҳои роҳбарияти ин иттиҳод дар марказҳои террористии ҷамоати “Ансоруллоҳ” зиндагӣ кардааст.

Дар як вақт Келдиев И.Ҷ. аз моҳи июли соли 2012 то моҳи январи соли 2013 мунтазам бо аъзоёни ғайриқонунии иттиҳод Азимов И.И. ва Раҳматуллои Б., ки бо дастури Султонов М.Н. барои зиёд намудани сафи аъзоён ба шаҳри Хучанд рафта буданд, робитаи телефонӣ ва электронӣ (интернетӣ) барқарор карда, аз онҳо дар хусуси иҷрои супоришҳои роҳбарони иттиҳод ахборот ги-

рифта, оид ба фаъолияти ҷиноятии якдигар маълумотдор гаштаанд.

Бо пешниҳоди ӯ моҳи март соли 2012 Абдушукуров Н.Н. низ ба вилояти Вазиристони Ҷумҳурии Исломии Покистон рафта, дарсҳои ҳарбӣ ва ҷангӣ омӯхтааст.

Давоми солҳои 2011-2014 Келдиев И.Ҷ. бо супориши роҳбарони ҷамоати «Ансоруллоҳ» дар сафи ташкилотҳои террористӣ-экстремистӣ, аз қабиле «Толибон» ва «Ал-Қоида» дар муҳорибаҳои ҳарбӣ бар зидди қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Исломии Покистон, Ҷумҳурии Исломии Афғонистон ва Иёлоти Муттаҳидаи Амрико фаъолона иштирок намудааст. Ҳамчунин, иштироки ӯ дар ҳаёти иттиҳоди ҷиноятии террориста ва экстремистии ҷамоати «Ансоруллоҳ» имконият фароҳам овардаст, ки давоми солҳои 2011-2013 аъзои он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади амалӣ намудани нақшаҳои иттиҳод ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин содир намоянд.

Келдиев И.Ҷ. дидаю доништа, ки бо ҳалномаи Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷамоати «Ансоруллоҳ» дар қаламравӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкилоти террористӣ-экстремистӣ эътироф шуда, фаъолияташ манъ гаштааст, бо иҷро намудани супоришҳои роҳбарияти он берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бар зидди шахравандони Тоҷикистон ва манфиатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиноятӣ вазнин содир намудааст.

17 январи соли 2019 бо ҳукми суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбе Келдиев И.Ҷ. дар содир намудани ҷиноятҳои бо модаҳои 187 қисми 2, 307² қисми 2 ва 307³ қисми 2-и КҶ ҚТ пешбинишуда гунаҳгор доништа, ба ӯ ҷазои ниҳой дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати 14 сол, бо маҳрум кардан аз ҳуқуқи иштирок дар фаъолияти ҳама гуна хизмҳои сиёсӣ ба муҳлати 3 сол, бо адо кардани ҷазо дар колонияи ислоҳии низоми пурзӯр, таъйин карда шудааст⁸.

Дар қисми 3 моддаи 307² КҶ ҚТ ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир намудани кирдорҳои дар қисмҳои яқум ё дуҷуми ҳамин модда пешбинишуда, ки такроран ё бо истифодаи мақоми хизматӣ содир шуда бошад. Ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст.

Субъекти қисми 3 моддаи 307² КҶ ҚТ шахсоне мебошанд, ки чи дар хизмати давлатӣ (шахсони мансабдор) ва чи шахсоне, ки дар хизмати ғайридавлатӣ мебошанду, лекин имконияти истифодаи мақоми ишғолкардашонро бо мақсади амалигардони-

⁸ ОҚИБАТИ ПАЙРАВИ БА ХИЗБУ ҲАРАКАТҲОИ ТУНДГАРОЮ ТЕРРОРИСТӢ <http://www.prokuratura.tj/news-tj/912-alasai-ayati-mushovara-dar-prokuraturai-general-249.html>.

дани фаъолияти экстремистӣ доранд (масалан, раисони ҳизбҳои сиёсӣ).

Дар эзоҳи моддаи 307² КҶ ҚТ тартиби озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷинояти мазкур пешбинӣ шудааст. Ин модда муқаррар менамояд, ки агар шахс ихтиёран аз иштирок кардан дар иттиҳоди экстремистӣ даст кашад, он гоҳ ӯ аз ҷавобгарии ҷиноятӣ барои чунин кирдор озод карда мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 307² КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисмҳои 1 ва 2 вазнин; қисми 3 махсусан вазнин.

Ташкили фаъолияти ташкилоти экстремистӣ (ифротгароӣ)

Дар баробари ташкили иттиҳоди экстремистӣ, КҶ ҚТ дар моддаи 307³ барои ташкили фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ё дигар ташкилоте, ки нисбати он аз ҷониби суд қарори эътибори қонунӣ пайдо карда дар бораи барҳам додан ё манъи фаъолиятҳо бо сабаби ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ қабул шудааст, ҷавобгарии ҷиноятиро муқаррар намудааст. Яъне КҶ ҚТ ташкили дубораи ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ё дигар ташкилоро, ки фаъолияти экстремистиашон бо қарори суд манъ карда шудааст, иҷозат намендихад.

Моддаи 307³ аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Бо мақсади таъмини таҷрибаи ягонаи судӣ дар асоси моддаи 27 Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 31 августи соли 2007 №7 "Дар бораи таҷрибаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба ташкилотҳои экстремистӣ (ифротгароӣ)" қабул гардид. Дар қарори мазкур зикр шудааст, ки барои экстремистӣ (ифротгароӣ) эътироф намудани фаъолияти ифротии шахсони ҳуқуқӣ ва ё воқеӣ, фаъолияти ҳизб, ҳаракат ё дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ муқаррар намудан лозим аст, ки ҳаракатҳои онҳо барои ба тарзи маҷбурӣ тағйир додани сохти конституцсионӣ ва ҳалалдор сохтани ягонагии Ҷумҳурии Тоҷикистон, зарар расонидан ба амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ғасб ё аз худ намудани салоҳияти ваколатҳои ҳокимият, ташкил кардани гурӯҳҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ, амалӣ гардонидани фаъолияти террористӣ, ангезонидани муноқишаҳои наҷодӣ, милли ё динӣ, инчунин муноқишаҳои иҷтимоӣ, ки ба зӯрварӣ ё даъват ба зӯрварӣ алоқаманд аст, паст задани шаъни милли, ба амал овардани бепартибҳои оммавӣ, авбошӣ ва харобкорӣ бо сабабҳои душманӣ ё бадбинии идеологӣ, сиёсӣ, наҷодӣ, милли ё динӣ ва ё бо са-

бабҳои бадбинӣ ё душманӣ нисбати ягон гурӯҳи иҷтимоӣ, ташвиқот оид ба бартарӣ доштан ё номуқаммалии шаҳрвандон бе хусусиятҳои муносибати онҳо ба дин, тамоюли иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ ва ё забонии онҳо, даъватҳои оммавӣ барои амалӣ гардонидани фаъолияти мазкур ё иҷрои амалҳои номбаршуда, маблағгузорӣ ба фаъолияти мазкур ё расонидани кӯмак барои амалӣ гаштани он, чудо кардани манзил, базаҳои таълимӣ, полиграфӣ, моддӣ-техникӣ барои амалӣ шудани ин фаъолият, равона карда шудааст.

Бо ҳалномаи Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 марта соли 2006 ташкилотҳои зерин террористӣ ва экстремистӣ доништа шуда, фаъолияти онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ карда шудааст: «Ал-Қоида», «Ҳаракати Туркистони шарқӣ», «Ҳизби Исломии Туркистон» (собиқ ҳаракати Исломии Узбекистон), «Ҳаракати Толибон», «Бародарони мусулмон», «Лашкари Тойиба», «Гурӯҳи исломӣ», «Ҷамъияти Исломии Покистон», «Ҷамоати таблиғ», ташкилоти динӣ-миссионерии «Созмони таблиғот» ва «Тоҷикистони озод», «Ҷамоати Ансоруллоҳ» 4 майи соли 2012, «Гурӯҳи 24» 9 октябри соли 2014, «Давлати исломӣ» 14 апрели 2014, «Ҷабҳат ан Нусра» 14 апрели 2014, «Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистон» 29 сентябри соли 2015.

Гояҳои ин ташкилотҳо қомилан бар хилофи муқаррароти моддаи 1 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон буда ба сохтори конститутсионӣ ва амнияти давлати соҳибистиклолу мустақили Тоҷикистон хавфи ҷиддӣ дорад.

Зери мафҳуми ташкилоти экстремистӣ иттиҳодияи ҷамъиятӣ, динӣ ё дигар ташкилоти ғайритиҷоратие фаҳмида мешавад, ки нисбати он тибқи асосҳои пешбининамудаи Қонуни ҚТ «Дар бораи муқовимат бо экстремизм» оид ба барҳам додан ё манъ намудани фаъолият вобаста ба машғул шудан ба фаъолияти экстремистӣ қарори суд ба қувваи қонун даромадааст. То ба қувваи қонунӣ даромадани ҳалномаи суд ташкилотро ҳамчун ташкилоти экстремистӣ эътироф кардан мумкин нест, ҳарчанд ки он ба фаъолияти экстремистӣ машғул аст.

Ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ ё дигар ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ҳангоми ошкор шудани далелҳои, ки оид ба дар фаъолияти онҳо ё дар фаъолияти яке аз воҳидҳои таркибии минтақавии онҳо мавҷуд будани аломатҳои экстремизм, дар бораи роҳ надодан ба чунин фаъолият бо нишондоди асосҳои аниқ, аз ҷумла барои хатогиҳои ҷойдошта пешниҳоди хаттӣ бояд дода шавад. Пешниҳод аз ҷониби Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё прокурори ба ӯ тобеъ эълон карда мешавад. Дар ҳолатҳои қонунгузорӣ пешбинӣ намуда, чунин пешниҳодро ме-

тавонад дигар субъекте, ки муборизаро бар зидди экстремизм амалӣ мегардонад, эълон кунад.

Дар ҳолате, ки агар дидани чораҳо оид ба андешидан, бар-тараф намудани ҳолатҳои ҷойдошта мумкин бошад, дар пешниҳод ҳамчунин муҳлати рафъи хатогиҳои ҷойдошта, ки на зиёда аз як моҳ баъд аз эълони пешниҳодро ташкил мекунад, муқаррар карда мешавад.

Дар сурати амалӣ гаштани фаъолияти экстремистии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё ташкилотҳои динӣ, ки ба поймол шудани ҳуқуқу озодии инсон, зиён ба шахсият, саломатии инсон, муҳити зист, тартиботи ҷамъиятӣ, амнияти ҷамъиятӣ, моликият, манфиатҳои қонунии иқтисодии шахсони воқеӣ ва (ё) ҳуқуқӣ, ба давлат ё ҷамъият расонидани хавфи воқеиро ба вучуд меоваранд, шахси вазифадор ё мақомот аз лаҳзаи мурочиаташ ба суд, бо ариза дар бораи барҳам додани иттиҳодияи ҷамъиятӣ ё ташкилоти динӣ ва дигар воҳидҳои таркибии онҳо ё манъи фаъолиятҳои ҳуқуқдоранд, ки бо қарори худ фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ ё ташкилоти диниро то аз ҷониби суд дида баромадани ин ариза боздоранд. Ин ҳуқуқ бештар ба Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллуқ дорад.

Дар ҳолатҳои боздошти фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ, ташкилоти динӣ ё воҳидҳои минтақавиашон ва дигар воҳидҳои таркибии онҳо ҳамчун муассисаҳои воситаи ахбори омма ба онҳо истифодаи воситаи ахбори оммаи давлатӣ, ташкил кардан ва гузаронидани маҷлисҳо, митингҳо, намоишҳо, гирдиҷамӯӣ, пикет мондан, дигар амали эътироз ё чорабинҳои оммавӣ, иштирок дар интиҳобот ва раёйпурсиҳо, истифодаи амонатҳои бонкӣ, истиснои истифодаи онҳо барои ҳисоббаробаркунӣ, ки ба фаъолияти хоҷагидориашон алоқаманд аст, товони зиёни (зарари) аз амалҳои онҳо ба амалномада, пардохти андозҳо, боч ё ҷаримапулӣ ва пардохти шартномаҳои меҳнатӣ манъ карда мешавад.

Боздошти фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ бо тартиби муқарраркардаи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ гардонида мешавад.

Манъ кардани фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ё дигар ташкилотҳои хусусияти экстремистидошта дар асоси пешниҳоди Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё прокурори ба ӯ тобеъ ва бо қарори суд сурат мегирад.

Объекти ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ вобаста ба кафолати баробарҳуқуқии шахрвандон ва мустақилияти онҳо аз вобаста ба аломатҳои иҷтимоӣ ва демографӣ, инчунин

асосҳои сохтори конституционӣ ва амнияти давлат дар умум, ташкил медиҳанд.

Қинояти мазкур аз ду таркиби алоҳида иборат мебошад, яъне ташкили фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ё дигар ташкилоте, ки нисбати он аз ҷониби суд қарори эътибори қонунӣ пайдо карда дар бораи барҳам додан ё манъи фаъолиятҳо бо сабаби ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ қабул шудааст, инчунин иштирок дар фаъолияти ҷунин ташкилотҳо.

Тарафи объективии қиноят дар ташкили фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ё дигар ташкилот, ки хусусияти экстремистӣ доранд ва фаъолиятҳои аз ҷониби суд манъ гардидааст, ифода мегардад.

Дар моддаи мазкур сухан дар бораи қасдона иҷро накардани қарори суд ва давом додани фаъолияти ғайриқонунии ташкилоти манъшуда меравад. Барҳам додани фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ё дигар ташкилотҳо дар асоси муурофии граждани сураи гирифта, натиҷааш дар қарор дарҷ мегардад. Мувофиқи Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон" Кодекси муурофиявии граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои судие, ки эътибори қонунӣ пайдо кардаанд, бидуни истисно барои ҳамаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, шахсони мансабдор, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳатмӣ буда, бояд дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бемамониат иҷро карда шаванд. Иҷро накардани санади судӣ, ҳамчунин дигар зуҳуроти беэҳтиромӣ нисбат ба суд боиси ҷавобгарии пешбинишудаи қонун мегардад. Агар намоёндаи ҳокимият, хизматчиҳои давлатӣ ё хизматчиҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, инчунин хизматчиҳои муассисаи давлатӣ, ташкилотҳои тижоратӣ ё дигар ташкилот ҳукм, ҳалнома ё санади дигари эътибори қонунӣ пайдонамудаи судро оид ба барҳам додани фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ё дигар ташкилоти хусусияти экстремистидошта қасдан иҷро накунанд, инчунин ба иҷрои онҳо монеъ шаванд, кирдори онҳо бо моддаҳои 307³ ва 363, иҷро накардани ҳукми суд, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ, бояд бандубаст карда нашавад. Зеро моддаи 307³ меъёри махсусро нисбат ба моддаи 363 пешбинӣ намудааст.

Ҳаракати ташкили фаъолияти ташкилоти экстремистӣ (ифротгароӣ) дар муҳайё кардани шароит барои давом додани фаъолияти ташкилоти барҳамдодашуда ва гузаштани ташкилот ба ҳолати пинҳонӣ, ташкил кардани махфӣгоҳҳои биноҳо ба-

рои гузарнидани маҷлисҳо, ҷой кардани аъзои ташкилот, нигоҳ доштани мавод, адабиёт ва дигар ашёҳо, кор карда баромадани нақшаҳои нави фаъолияти ташкилот, аз нав ба қайд гирифтани аъзои ташкилот ва ғайра, ифода меёбад.

Қисми 2 моддаи 307³ КҶ ҚТ барои иштирок дар фаъолияти хизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ ё дигар ташкилоте, ки нисбати он аз ҷониби суд қарори эътибори қонуни пайдокарда дар бораи барҳам додан ё манъи фаъолиятҳои бинобар сабаби ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ қабул шудааст, инчунин мусоидат кардан ба фаъолияти онҳо бо истифода аз воситаҳои ахбори омма, шабакаи интернет ва ё ба тарзи дигар, ҷавобгарии ҷиноятиро муқаррар намудааст.

Тарафи объективии қисми 2 моддаи 307³ дар ду ҳаракати алоҳида ифода гардидааст, 1) иштирок дар фаъолияти хизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ ё дигар ташкилоте, ки нисбати он аз ҷониби суд қарори эътибори қонуни пайдокарда дар бораи барҳам додан ё манъи фаъолиятҳои бинобар сабаби ба амал баровардани фаъолияти экстремистӣ қабул шудааст ва 2) мусоидат барои онҳо.

Иштирок, яъне ҳаракати фаъолонии шахс мебошад, ки қарори эътибори қонуни пайдокардаи судро оид ба манъи фаъолияти хизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, динӣ ё дигар ташкилоте, ки ба фаъолияти экстремистӣ машғуланд, мадди назар намуда, ба ин ташкилотҳо ҳамроҳ мешавад ва фаъолияти ҷинояткоронаи онҳоро пеш мебарад. Ба монанди иштирок кардан дар маҷлисҳо, ҷамъомадҳои аъзои ин хизбу иттиҳод ё ташкилот, иҷро намудани супоришҳои роҳбарияти он, гузаштан ба ҳолати пинҳонӣ ва ғайра.

Мисоли амалии оқибати иштирок дар ташкилоти экстремистӣ. Муҳаммадиев Фарҳод Тўйчиевич санаи таваллудаш 4 март соли 1995, зодаи шаҳри Душанбе, тахминан моҳи март соли 2017 бо истифода аз телефони мобилии тамғаи «SamsungNote» дар сомонаи интернетии «Одноклассники», суроғаи электронии худро бо номи мустаורי «Аҳи Брат Бародар» таъсис дода, ҷиҳати аз мақсаду мароми иттиҳодияи экстремистии равияи динии «Салафия» хабардор шудан ва ба фаъолияти ин иттиҳодия бо истифода аз шабакаи интернетии «Одноклассники» мусоидат намудан, ба гурӯҳҳои «Суннат» ва «Аҳли Суннат ва ҷамоат», ки дар онҳо фаъолияти иттиҳодияи зикршуда ҳамаруза тарғибу ташвиқ карда мешавад, аъзо шуда, амал намудааст. Аз ҷумла, Муҳаммадиев Ф.Т. тахминан аз моҳи март соли 2017 то лаҳзаи дастгир шуданаш бо мақсади мусоидат ба таъмини иштирокаи дар фаъолияти иттиҳодияи экстремистии

равнии динии «Салафия» ва тарғибу ташвиқ намудани ақидаи ин иттиҳодия дар суроғи электронии худ бо номи мустаори «Аҳы Брат Бародар» дар сомонаи интернетии «Однокласники» зиёда аз 352 адад навиштаҷотҳои ташкилкунандагони иттиҳодияи экстремистии равияи динии «Салафия» бо номҳои “Муҳаммад ибни Абдулваҳоб”, “Шайх Ибни Таймия”, “Ибни Усаймин”, “Шайх Албонӣ”, “Шайх Муҳаммад аш-Шавқонӣ”, “Абдулазиз ибни Боз”, “Солеҳ ал-Фаузан” ва “Солеҳ ал-Шайх”-ро ба шумораи зиёди истифодабарандагони ин сомона паҳн намудааст. 7 декабри соли 2017 хангоми азназаргузаронии суроғи электронии Муҳаммадиев Ф.Т. бо номи мустаори «Аҳы Брат Бародар» дар сомонаи интернетии «Однокласники» навиштаҷотҳои паҳнкардаи ӯ дар ҳаҷми 40 саҳифа ёфта гирифта шуд. Вобаста ба ин ҳолат, нисбати Муҳаммадиев Ф.Т. аз рӯи аломати моддаи 307³ қисми 2 Кодекси ҷиноятӣ, яъне барои ташкили фаъолияти ташкилоти экстремиста (ифротгарой) парвандаи ҷиноятӣ оғоз гардида, минбаъд номбурда бо ҳукми суди ноҳияи И.Сомонии шаҳри Душанбе инчунин содир намудани ин ҷиноят маҳкум гардида, нисбати ӯ ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати 5 сол таъйин карда шуд⁹.

Мусоидат кардан ба фаъолияти онҳо маънои онро дорад, ки шахс бо роҳҳои гуногун, ба монанди кӯмаки молиявӣ, ҷалб кардан ба аъзогии гурӯҳ, нашри маводи таблиғотии онҳо ва ғайраҳо ба фаъолият намудани қори ин ташкилотҳо саҳми худро мегузорад.

Тарзи иштирок ва мусоидат ба ташкили фаъолияти ташкилоти экстремистӣ (ифротгарой) дар қисми 2 моддаи 307³ ҳамчун бо истифода аз воситаҳои ахбори омма, шабакаи интернет ва ё ба тарзи дигар, муқаррар шудааст. Мафҳуми ВАО ва интернет дар таҳлили моддаи 307 оварда шудааст. Ба ибораи “тарзи дигар”, ҳамчун категорияи баҳододашаванда ҳамагуна намуди мусоидат, аз ҷумла паҳн намудани китобҳо ва маводи таблиғотӣ, парафростан ва бо худ гирифта гаштани парчами ин гурӯҳҳои экстремистӣ, азнавбақайдгирии давлатии онҳо, ташкили ҷаласаҳои ин ташкилотҳо, кӯмаки молиявӣ, додани машвартҳо ва монанди инҳо дохил мешавад.

Мисоли амалии қисми 2 моддаи 307³. Суди шаҳри Душанбе 08 майи соли 2019 дар маҷлиси кушоди судӣ парвандаи ҷиноятиро дар ҳайати Раисикунанда Саидшозода З., бо котибии Аҳмадзода А., бо айбдорӣ Носиров Тоҷиддин Насриддинович,

⁹ Оқибати иштирок дар ташкилоти экстремистӣ <http://www.prokuratura.tj/66-to-ik/news/861-alasai-ayati-mushovara-dar-prokuraturai-general-204.html?highlight=WzMwN10=> .

рӯзи таваллудаш 15 ноябри соли 1982, шахрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, зода ва истиқоматкунандаи шаҳри Ваҳдат, Ҷамоати деҳоти Симиғанч, деҳаи Қаҳлон, миллаташ тоҷик, таҳситолаш миёнаи асосӣ, оиладор, соҳиби 2-фарзанд, мувақатан бекор, ихтисос надорад, бе хизб, қаблан суд нашудааст, дар содир кардани ҷинойти бо моддаи 307³ қисми 2 Кодекси ҷинойтии Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбаташ айб эълон карда шудааст баррасӣ намуда, муайян кард.

Носиров Тоҷиддин Насриддинович тахминан моҳҳои август–сентябри соли 2016 бо мақсади муҳоҷирати меҳнатӣ ба шаҳри Москваи Федератсияи Россия сафар намуда, дар бозори Садоводи шаҳри Москва дар қатори «Б» ба муҳоҷирати меҳнатӣ машғул шудааст. Баъд аз ин, Носиров Т.Н. ҳангоми ба муҳоҷирати меҳнатӣ машғул буданаш дар бозори Садовод бо аъзои ташкилоти террористӣ-экстремистии «Давлати Исломи» Саторов Дилшодҷон Очилдиевич шинос шуда, вобаста ба дуруст будани амалҳои содирнамудаи аъзоёни ТТЭ «Давлати Исломи» дар Ҷумҳурии Арабии Сурия ва Ироқ сухбат намудаанд. Сипас Саторов Д.О. бо мақсади зиёд намудани сафи аъзоёни ТТЭ «Давлати Исломи» ба ҷалб кардани Носиров Т.Н. ба ТТЭ «Давлати Исломи» машғул шудааст. Пас аз ин, Саторов Д.О. бо мақсади бовар кунонидани Носиров Т.Н. вобаста ба дуруст будани ғоя ва мақсадҳои ТТЭ «Давлати Исломи» бо истифода аз телефони мобилиаш видеоҳо ва аксҳои ташкилоти мазкуро ба Носиров Т.Н. нишон дода, охириро барои тамошо кардани видеонаворҳои аъзоёни ТТЭ «Давлати Исломи» ва гӯш кардани дарсҳои ақидавӣ дар барномаи иҷтимоии «ZELLO» дар гурӯҳҳои «Роҳнамо ба сӯйи Хилофати исломӣ», «Новый Таджикистон 2» ва «Политика и религия» даъват намудааст. Пас аз ин Носиров Т.Н. дар навбати худ бо мақсади таъмин намудани иштироки худ дар фаъолияти ТТЭ «Давлати Исломи» ва минбаъд тамошо кардани видеонаворҳо ва хабардор шудан аз фаъолияти ТТЭ «Давлати Исломи» ба маблағи 5000 ҳазор рубли русӣ телефони мобилии тамғаи «Lenovo K 900», рангаш сиёхро харидори намудааст. Пас аз ин, Носиров Т.Н. бо кӯмаки Саторов Д.О. ба телефони мобилии дастрас намудааш барномаи интернетии «ZELLO»-ро насб карда, бо мақсади дур мондан аз назорати кормандони ҳифзи ҳуқуқ ҳудро бо номҳои мустаори «Абу Умар» ва «Абу Чулайби» ба қайд гирифта, дар каналҳои «Роҳнамо ба сӯйи Хилофати Исломи», «Новый Таджикистан 2» ва «Политика и религия», ки аъзоёни ТТЭ «Давлати Исломи» бо номҳои мустаори «Абу Уссомӣ Нораки»- Назаров Тоҷиддин Маҳмадраҳимович, «Шаҳомат» Давлатов Умед Фаридунович ва

“Муовия” – Шафиев Сайвалӣ Боронович дарсҳои ақидавино во-баста ба дуруст будани анҷом додани чиҳод ва ғояҳои ТТЭ «Давлати Исломи» мегузаштан, ғаёлона иштирок карда, гӯш кардааст.

Ҳамин тариқ, Носиров Т.Н. баъди гӯш кардани амри маъруфҳо ва аз худ кардани мақсад ва ғояҳои ТТЭ “Давлати Исломи” бо мақсади ба пуррагӣ иштирок кардан дар ғаёлоияти ТТЭ “Давлати Исломи” ба номи Халифаи «Давлати Исломи» «Абубақр ал-Бағдоӣ» байъат бо чунин матн қабул намудааст «Ман Носиров Тоҷиддин Насридинович, байъат мекунам ба «Абубақри Бағдоӣ-Ал-Ҳусайнӣ- Ал-Қурайшӣ», ки то дами марг амри аз ҷониби ӯ додасударо иҷро кунам то вақте, ки ба куфр даъват накунам». Сипас Носиров Т.Н. моҳи ноябри соли 2017 аз Федератсия Руссия ба Ҷумҳурии Тоҷикистон омада, дар шаҳри Ваҳдат интизори аъзоӣ дигари ТТЭ “Давлати Исломи” шудааст.

Дар таърихи 21 феввали соли 2019 ҳангоми гузаронидани ҷорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯи Носиров Т.Н. аз ҷониби қор-мандони Раёсати ҚДАМ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳри Душанбе дастгир карда шуд. Худи ҳамон рӯз ҳангоми азназаргузаронии шахсии Носиров Т.Н. аз охири телефонии мобилии тамғаи «Lenovo K 900», рангаш сиёҳ ёфта, гирифта шудааст.

Ҳангоми азназаргузаронии телефонии мобилии маъмур аз до-ҳили он видеонаворҳо, аксҳои мансуб ба ТТЭ «Давлати Исломи» ва суҳабтҳои Носиров Т.Н. бо аъзоӣ ТТЭ «Давлати Исломи» дар барномаи иҷтимоии «Зелло» ёфта гирифта шудааст.

Бо ҳукми суди шаҳри Душанбе аз 08 майи соли 2019 Носи-ров Тоҷиддин Насридинович дар содир намудани ҷиноят бо моддаи 307³ қисми 2 ҚҶ ҚТ гунаҳгор доништа шуда, нисбаташ бо ҳамин модда ҷазо дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ таъин карда шуд¹⁰.

Таркиби ҷиноят аз рӯи сохти таркибиаш расмӣ буда, ҷино-ят аз лаҳзаи ташкил, иштирок ё мусоидат ҷиҳати ташкили ғаёлоияти ташкилоти экстремистӣ (ифротгарой) хотимаёфта доништа мешавад.

Субъекти қисмҳои 1 ва 2 моддаи 307³ умумӣ мебошад, яъне шахси мукаллафи қисмоне, ки ба синни 16 расидааст, шуда метавонад.

Тарафи субъективии ҷиноят дар қасди бевосита ифода ме-гардад. Яъне шахс дарк менамояд, ки ғаёлоияти ҳизбҳои сиёсӣ,

¹⁰http://dushanbe.sud.tj/press/sud0805/?fbclid=IwAR1-YLSXNaMMVXf0smsVxaoCUwfaOgzCZ4bTzODecS04dSjMCddJ_1laRNA .

иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ё дигар ташкилоте, ки нисбати он аз ҷониби суд қарори эътибори қонунӣ пайдо карда дар бораи барҳам додан ё манъи ғаъолияташ бо сабаби ба амал баровардани ғаъолияти экстремистӣ қабул шудааст, ташкил карда истодааст ва хоҳони ташкил кардани он аст.

Дар моддаи 307³ шароити озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст. Мувофиқи эзоҳи он шахсе, ки ихтиёран аз иштирок дар ғаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ва ё дигар ташкилоте, ки нисбати он аз ҷониби суд қарори эътибори қонуни пайдо карда дар бораи барҳам додан ё манъи ғаъолияташ бинобар сабаби ба амал баровардани ғаъолияти экстремистӣ қабул шудааст, даст мекашад, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад, агар дар қирдори ӯ таркиби ҷинояти дигар мавҷуд набошад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 307³ КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисмҳои 1 ва 2 вазнин.

Ташкили таълим ё гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта

Ташкили таълим ё гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта ҳамчун ҷиноят дар моддаи 307⁴ КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Дар моддаи 41 Конститутсияи ҚТ муқаррар карда шудааст, ки ҳар шахс ҳуқуқи таҳсил (таълим) дорад. Ҷумҳурии Тоҷикистонтибқи Конститутсияи худ давлати иҷтимоӣ эълон гардида, уҳдадор шудааст, ки барои ҳар як инсон шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам меорад. Ҳуқуқ ба таҳсил яке аз ҳуқуқҳои муҳими иҷтимоӣ инсон мебошад, ки баҳри рушди шахсият ва ҷомеа равона шудааст. Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқи интихоби таҳсилро доранд, онҳо метавонанд муассисаҳои таълимӣ ва шакли таҳсилро бе даҳолати дигар шахсон интихоб кунанд. Амалигардии ин ҳуқуқи шахс бояд дар асоси санадҳои байналмилалӣ, қонунгузори давлат ва меъёрҳои ахлоқӣ ба роҳ монда шавад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таъмини озодиҳои динӣ, баланд бардоштани маърифати динии аҳоли ва ташаккули асли таҳаммулгарой дар муҳити динӣ ба дастовардҳои назаррас ноил гардидааст. Ҷиҳати таъмини шароит барои ба даст овардани таҳсилоти динӣ ва озодона ба амал баровардани расму оинҳои динӣ тадбирҳои муассир андешида мешаванд. Айни ҳол дар мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба дин 4006 иттиҳодияи динӣ, аз ҷумла Маркази исломии ҷумҳуриявӣ, 48 масҷиди ҷомеи марказӣ, 326

масҷидҳои ҷомеъ, 3551 масҷидҳои панҷвақта, 2 Кумитаи рушди ҷамоатхонаҳои шиъаи имомии исмоилӣ, 70 ташкилоти динии ғайриисломӣ, 1 ҷамоаи динии ғайриисломӣ ва 6 муассисаи таълимии исломӣ ба қайд гирифта шудаанд, ки муътадил фаъолият намуда, эҳтиёҷоти эътиқодии аҳолиро қонеъ карда истодаанд.

Дар амалия ҳолатҳои ба ҷашм мерасанд, ки шахсони алоҳида бо мақсадҳои ғаразнок, ақидаҳои зиддидавлатӣ ба таълими шахсони алоҳида ё ба таълими гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта машғул мешаванд. Яке аз омилҳои асосии ба доми созмонҳои тундгаро афтодани ҷавонон - ин муқаррароти воқеии манбаҳои дини ислом, бахусус ғояҳои инсондӯстонаи мазҳаби ҳанафиро нафаҳмидан ва ба ғояҳои ба мардуми мо бегонаи равияҳои динӣ шавқ пайдо кардани онҳо мебошад. Дар ҷустуҷӯи донишҳои динӣ ҷавонон ба шахсони шубҳаноки пинҳонкор, Интернет ва дигар манбаҳои иттилоот рӯй оварда, дар он ҷо ба доми унсурҳои ифротгаро меафтанд.

Ҳамаи ин ҳолатро ба назар гирифта КҶ ҚТ дар моддаи 307⁴ ҷавобгарии ҷиноятро барои ташкили таълим ё гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта, инчунин роҳбарӣ ё иштирок дар ҷунин таълим новобаста аз ҷойи таълим, муқаррар намудааст.

Объекти ҷиноятро муносибатҳои ҷамъияти ташкил медишанд, ки баҳри ҳифзи арзишҳои сохтори конститусионӣ ва амнияти давлат равона шудаанд. Зеро таълимоти динии хусусияти экстремистидошта пеш аз ҳама ба тағйир додани асосҳои ташкили давлатдорӣ, аз ҷумла ташкили ҳокимияти давлатӣ, асосҳои муносибатҳои байниҳамдигарии давлат ва инсон ва асосҳои ташкили ҷомеаи шахрвандӣ равона шуда, дар тафаккури шахсони ақидаҳои ирриҷоиро бавуҷуд меоварад.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” мафҳуми таълим ба таври зерин дода шудааст, таълим ин фаъолияти муштараки падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда), омӯзгор ва муассисаи таълимӣ барои инкишофи кӯдак, такмили истеъдод, маҳорат, малака ва қобилияти фикрию ҷисмонии ӯ мебошад. Аз мафҳуми додашуда бар меояд, ки танҳо ва танҳо падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда), омӯзгор метавонанд субъекти ҷараёни таълим бошанд. Ин муқаррароти қонун маънои онро дорад дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таълим бояд дар асоси қонунгузорӣ ва аз ҷониби шахсони муайян дода шавад.

Тарафи объективии ҷиноят дар кирдорҳои зерин фода меёбад:

- а) ташкили таълими хусусияти динии экстремистидошта;
- б) ташкили гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта;
- в) роҳбарӣ ба таълими хусусияти динии экстремистидошта;
- г) роҳбарӣ ба гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта;
- д) иштирок дар таълими хусусияти динии экстремистидошта;
- е) иштирок дар гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта.

Гирифтани таълими динӣ дар умум манъ карда нашудааст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2007 Донишкадаи исломии Тоҷикистон таъсис дода шуд, ки он ягона муассисаи таълимӣ дар самти улуми дини ислом дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад. Яъне гирифтани таълимоти динӣ, новобаста аз дин, ки ба роҳи қонунӣ ва дар муассисаҳои давлативу хусусии дорои иҷозатнома таркиби ин ҷинойтро ташкил намеҳад. Танҳо ташкили таълим ё гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта, инчунин роҳбарӣ ё иштирок дар ҷунин таълим таркиби ҷинойти моддаи 307⁴ шуда метавонад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таълими ақидаҳои ҷараёнҳои гуногун манъ карда шудааст.

Аз ҷониби мақомоти қорҳои дохилӣ дар давоми 9 моҳи соли 2018 163 нафар аз ҳисоби аъзоёни ташкилоти ДИИШ, равияи Салафия, Гурӯҳи 24 ва ҷамоати «Ансоруллоҳ», ки бо аъзоёни оила дар ҳудуди дигар давлатҳо қарор доштанд ва 68 нафар ҷавононе, ки дар муассисаҳои таълими динии хориҷи кишвар ғайриқонунӣ таҳсил мекарданд, баргардонида шудааст, аммо то ҳанӯз аз 715 нафар ҷавононе, ки дар муассисаҳои таълими динии хориҷи кишвар ғайриқонунӣ таҳсил мекарданд, ҳанӯз 289 нафар дар хориҷи кишвар қарор доранд.

Аломатҳои иловагии тарафи объективии ҷинойт барои бандубасти он таъсир намерасонанд. Ҷойи таълим барои содир шудани ҷинойт аҳамият надорад. Он метавонад дар хонаи шахсӣ, дар масҷидҳо, дар донишгоҳҳо, мактабҳои миёна дар дилҳо ҷой гирад.

Субъекти ҷинойт шахси мукаллафи ҷисмонии ба синни 16 расида, шуда метавонад.

Тарафи субъективии ҷинойт дар қасди бевоста ифода мегардад. Яъне ҷинойткор дарк менамояд, ки ба шахсон таълими хусусияти экстремистидошта ташкил карда истодааст, ё гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидоштаро ташкил карда

истодааст, инчунин ба чунин таълим роҳбарӣ ё иштирок карда истодааст ва мехоҳад, ки ин корашро давом диҳад.

Дар қисми дуюми моддаи 307⁴ ҳолатҳои бандубастшаванда, яъне содир намудани ҷинойт бо истифода аз мақоми хизматӣ ё бо маблағгузорӣ намудани чунин гурӯҳҳо алоқаманд бошад.

Категорияи ҷинойте, ки дар моддаи 307⁴ КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 вазнин; қисми 2 маҳсусан вазнин.

§ 4. Ҷинойтҳо ба муқобили амнияти иқтисодии давлат ва иқтисодии муҳофизатии он

Таҳрибкорӣ (диверсия)

Таҳрибкорӣ (диверсия) ҳамчун ҷинойт дар моддаи 309 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Таҳрибкорӣ (диверсия) ҳамчун ҷинойт баҳри ноустувор сохтани амнияти иқтисодӣ ва иқтисодии муҳофизатии Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шуда, дар содир намудани тарқиш, сӯхтор ё дигар кирдорҳои, ки барои нобуд ё вайрон кардани корхонаю иншоот, роҳ ва воситаҳои нақлиёт, воситаҳои алоқа, объектҳои таъминоти зиндагии аҳоли равона шудааст, ифода мегардад.

Ба сифати объекти ҷинойтро амнияти иқтисодӣ ва иқтисодии муҳофизатии Ҷумҳурии Тоҷикистон баромад мекунад.

Амнияти иқтисодӣ – ин вазъи муҳофизатии иқтисодӣ милли аз шароит, раванд ва омилҳои дохиливу берунӣ, ки рушди устувор ва истиклолияти иқтисодиро зерӣ хатар мегузоранд, мебошад.

Мафҳуми иқтисодии муҳофизатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз мафҳуми муҳофизат вобастагӣ дошта, он ҳамчун системаи тадбирҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ҳарбӣ, ҳуқуқӣ, экологӣ ва ғайра мебошад, ки таъмини мустақилият, яқпорчагӣ ва дахлнопазирии ҳудуди ҷумҳурӣ, ҳимояи манфиатҳои давлат ва ҳаёти ороиштаи аҳоли аз он вобаста аст.

Предмети ҷинойт корхонаҳо, иншоот, роҳ ва воситаҳои нақлиёт, воситаҳои алоқа, объектҳои таъминоти зиндагии аҳоли шуда метавонанд, ки фаъолияти онҳо бо амнияти иқтисодӣ ва иқтисодии муҳофизатии Ҷумҳурии Тоҷикистон алоқаманд аст.

Мафҳуми корхона дар Кодекси маданият ҚТ ҳамчун объект ва ҳамчун субъект муқаррар шудааст. Вобаста ба моддаи 309 КҶ ҚТ мафҳуми корхона бояд ҳамчун объекти ҳуқуқи маданият фаҳмида шавад. Мувофиқан ба моддаи 140 Кодекси маданият ҚТ корхона ҳамчун объекти ҳуқуқ маҷмаи ғайриманқули молу мул-

кие эътироф карда мешавад, ки дар фаъолияти соҳибкорӣ истифода мегардад. Корхона дар маҷмӯъ ё як қисми он метавонад объекти хариду фурӯш, гарав, иҷора ва аҳди дигар оид ба муқаррар намудан, тағйир додан ё катъ кардани ҳуқуқҳои ашё бошад. Ба таркиби корхона ҳамчун маҷмаи молу мулкӣ тамоми намудҳои молу мулки барои фаъолияти он таъйингардида, аз ҷумла ҳуқуқи истифодаи қитъаи замин, бино, иншоот, таҷҳизот, асбобу анҷом, ашёи хом, маҳсулот, ҳуқуқи талабкунӣ, қарзҳо, инчунин ҳуқуқ ба воситаҳои фардикунонии корхона, маҳсулоти он, қору хизматрасонӣ (номи фирмавӣ, тамғаи молӣ, тамғаи хизматрасонӣ) ва ҳуқуқҳои дигари истисноӣ дохил мешаванд, агар дар қонун ё шартнома тартиби дигар пешбинӣ нагардида бошад.

Зери мафҳуми иншоот ҳамчун предмети таҳрибкорӣ – объектҳои фаъолияти шахрсозӣ, низоми ҳаҷмӣ, сатҳӣ ё хаттии сохтмонӣ, ки аз конструкцияҳои борбардор, панҷарагирӣ ё якҷояшуда таркиб ёфта, барои иҷрои намудҳои гуногуни равандҳои истеҳсоли, нигоҳдории мавод, маснуот, таҷҳизот, инчунин барои будубоши муваққати одамон, аз як ҷой ба ҷойи дигар гузаронидани одамон, бор ва ғайра таъйин гардидаанд. Номгӯи пурраи иншоотҳоеро, ки ба предмети таҳрибкорӣ дохил мешаванд, номбар намудан имконият надорад. Мисоли иншоот шуда инҳо шуда метавонанд: мувофиқи Қонуни ҚТ «Дар бораи бехатарии иншоотҳои гидротехникӣ» аз 29 декабри соли 2010 таҳти № 666 ба иншоотҳои гидротехникӣ – сарбандҳо, биноҳои нерӯгоҳҳои оби барқӣ, иншоотҳои обпартоҳо, обчамъкунию обсардихӣ, нақбҳо, каналҳо, истгоҳҳои обкашӣ, иншоотҳои таъйинотӣ барои ҳифз намудан аз обҳезӣ, вайроншавии деворбандии сохил, таги обанборҳо ва дарёҳо, иншоотҳои ҳифзкунандаи анборҳои нигоҳдории партовҳои моеъдори корхонаҳои саноатӣ ва хоҷагии қишлоқ, таҷҳизотҳо барои пешгирӣ намудани раҳнашавии каналҳо, инчунин дигар иншоотҳо, ки барои истифодабарии захираҳои обӣ ва пешгирӣ намудани таъсири номатлуби об ва партовҳои моеъ таъйин шудаанд, дохил мешаванд. Дар Қонуни ҚТ «Дар бораи амнияти нақлиётӣ» аз 3 июли соли 2012 таҳти № 847 бошад ба объектҳои инфрасохтори нақлиёт – маҷмӯи технологие, ки роҳи оҳан, роҳҳои оби дохилӣ, хатсайрҳои пайваस्तкунанда, роҳҳои автомобилгард, нақбу пул, гузаргоҳҳо, истгоҳҳои роҳи оҳан ва автобусҳо, бандарҳои махсуси мохидорӣ ва дарёӣ, воситаҳои бандарӣ, иншоотҳои гидротехникии киштиронӣ, аэродромҳо, фурудгоҳҳо, объектҳои низоми алоқа, киштиронии ҳавонавардӣ ва идораи ҳаракати воситаҳои нақлиётро дар бар мегирад, инчунин дигар биною иншоот, дастгоҳҳо

ва таҷҳизоте, ки фаъолияти маҷмӯи нақлиётро таъмин мекунанд, дохил мешаванд.

Дар умум иншоот ин объектҳои мебошанд, ки баҳри хизматрасонии ҷисмони ва табиӣ муҳити атроф, ба монанди роҳҳо, каналҳо, сарбандҳо, НОБҳо, фурудгоҳҳо, роҳҳои оҳан ва ғ. равона гардидаанд.

Роҳ ва воситаҳои нақлиёт ба сифати предмети дигари таҳрибкорӣ баромад менамоянд. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳаракат дар роҳ» аз 17 майи соли 2018, № 1533 таҳти мафҳуми роҳ қисми замин ё сатҳи иншооти сунъии ободкардашуда, ё мувофиқашуда, ки барои ҳаракати воситаҳои нақлиёт ва пиёдагардон истифода мешавад, фаҳмида мешавад. Мафҳуми роҳ танҳо бо роҳи автомобилгард маҳдуд набуда, ба он инчунин роҳҳои оҳан, обӣ, барқӣ ва қубурӣ, ки барои ҳамлу нақл пешбинӣ шудаанд, дохил мешаванд.

Дар қонунгузори ҚТ мафҳуми «воситаҳои нақлиёт» ба таври зерин оварда шудааст: воситаҳои нақлиёт – ин нақлиётҳои ҳавоӣ, роҳи оҳан, автомобилӣ, обӣ, барқӣ ва қубурӣ, ки барои ҳамлу нақл муқаррар шудаанд, мебошанд.

Воситаҳои алоқа ба сифати предмети дигари таҳрибкорӣ дар моддаи 309 КҶ ҚТ номбар шудааст. Ба воситаҳои алоқа биноҳо, иншоотҳо, манзилҳои ғайриистикоматӣ, таҷҳизотҳо ва нақлиёти алоқа, ашёи номӣ, мошинҳои тамғазанӣ, лифофаҳои почта, кортҳои почта ва зарфҳои почта, ки барои барои ташаққул, коркард, интиқол, қабул ва коммутатсияи ишоратҳои электрмагнитӣ ва оптикӣ истифода мешаванд, шомил мебошанд. Муқарраротҳо вобаста ба асосҳои ҳуқуқии танзим ва идоракунии фаъолият дар соҳаи бунёд, амал ва рушди алоқаи барқӣ, ташкил, амал ва инкишофи алоқаи почта тавассути Қонунҳои ҚТ «Дар бораи алоқаи почта» аз 1 августи соли 2003, таҳти № 39 ва «Дар бораи алоқаи барқӣ» аз 22-юми июни соли 2023 ба танзим дароварда шудаанд ва ҳангоми содир шудани ҷинояти таҳрибкорӣ ба инобат гирифтани онҳо талаб карда мешавад.

Зери мафҳуми объектҳои таъминоти зиндагии аҳоли ҳамчун предмети таҳрибкорӣ ҳамагуна иншоот, корхона, биноҳо, соҳтмонҳо, ки баҳри таъмини фаъолияти муътадили зиндагии аҳоли равона шудаанд, ба монанди низоми таъмини об, гармӣ, газ, хати интиқоли қувваи барқ, объектҳои ҳавотозакунӣ, объектҳои хизматрасонии тиббӣ, озукаворӣ ва ғайра дар назар дошта шудааст.

Тарафи объективи таҳрибкорӣ дар ҳаракатҳои фаъол ба монанди тарқиш, сӯхтор ё дигар кирдорҳои ифода гардида, баҳри нобуд ё вайрон кардани корхонаю иншоот, роҳ ва воситаҳои

наклиёт, воситаҳои алоқа, объектҳои таъминоти зиндагии аҳоли равона шудааст.

Ҳамин тавр, тарафи объективи таҳрибкорӣ аз ҳаракатҳои зерин иборат аст:

а) содир намудани таркиш, ки баҳри нобуд ё вайрон кардани корхонаю иншоот, роҳ ва воситаҳои наклиёт, воситаҳои алоқа, объектҳои таъминоти зиндагии аҳоли равона шудааст. Дар зери мафҳуми таркиш, чараёни дар ҳаҷми маҳдуд зуд раҳо шудани миқдори калони энергия ё худ ниҳоят тез зоҳир гардидани кори механикӣ, ки бар асари ноҳост паҳн гардидани газҳо ва бугҳои саҳт фишурдашуда ба амал меояд, фаҳмида мешавад. Намудҳои гуногуни таркиш ҷой дорад, ба монанди термодинамикӣ, кинетикӣ (қисми механика, ки динамика ва статикаро дар бар мегирад), электрикӣ, ядрӣ, химиявӣ. Намуди таркиш ба бандубасти ҷиноят таъсир намерасонад.

б) тарафи объективи таҳрибкорӣ дар намуди сӯхтор дар қасдан оташ задани корхонаю иншоот, роҳ ва воситаҳои наклиёт, воситаҳои алоқа, объектҳои таъминоти зиндагии аҳоли ифода мегардад, ки дар натиҷа ин объектҳо нобуд ё вайрон мегарданд.

в) содир намудани кирдорҳои дигар мафҳуми номуайян буда, онҳо метавонанд гуногун бошанд ва ба муҳолифи амнияти иқтисодӣ ва иқтидори мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон равона шуда бошанд. Ба дигар кирдорҳо ба ғайр аз таркиш ва сӯхтор ҳамаи дигар ҳаракатҳо ва беҳаракатиҳо дохил мешаванд. Ба монанди: ташкили ярҷҳо (фуромадани қабатҳои замин), фурурави замин, бино ва иншоот, ғарқ кардан (ғарқ кардани кишти ҳарбӣ ва дигар киштиҳо), садамаҳо (ташкили садамаҳои наклиётӣ, коммуникатсионӣ, экологӣ ва ғ.), фалокатҳо (фалокатҳои иҷтимоӣ, молиявӣ, ҷангӣ).

Аз рӯи сохти таркибиаш таҳрибкорӣ ба ҷиноятҳо бо таркиби расмӣ дохил мебошад. Яъне ҷиноят аз лаҳзаи содир намудани таркиш ё сӯхтор ё кирдори дигар, новобаста аз ҷой доштани оқибат, хотимаёфта доништа мешавад.

Субъекти ҷиноят умумӣ, яъне шахси ҷисмонии мукаллафи ба синни 16 расида шуда метавонад.

Тарафи субъективи ҷинояти таҳрибкорӣ дар қасди бевосита ифода мегардад. Яъне шахс дарк менамояд, ки дидаву доништа кирдори ба ҷамъият хавфнокро дар намуди таркиш, сӯхтор ё дигар кирдорҳо содир карда истодааст, имконият ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфнокӣ онро дар намуди нобуд ё вайрон кардани корхонаю иншоот, роҳ ва воси-

таҳои нақлиёт, воситаҳои алоқа, объектҳои таъминоти зиндагии аҳоли пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Ангезаи ин ҷиноят дар шаклҳои гуногун, ба монанди душманӣ, кинаю адовати сиёсӣ ва ғайраҳо баромад мекунад. Аломати ҳатмии тарафи субъективи ин ҷиноят мақсади он мебошад, яъне он бо мақсади ноустувор сохтани амният ва иқтисори мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон содир карда мешавад. Бо ин мақсади худ ин ҷиноят аз дигар намудҳои ҷинояти ба он монанд, масалан аз терроризм, фарқ мекунад.

Қисми дуёми ҷинояти таҳрибкорӣ аломатҳои вазнинкунандаро дар намуди такроран (моддаи 19 КҶ ҚТ) ва аз ҷониби гурӯҳи муташаккил (моддаи 39 КҶ ҚТ) содир шуданро пешбинӣ намулдааст.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 309 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисмҳои 1 ва 2 махсусан вазнин.

§ 5. Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотии давлат

Ифшои сирри давлатӣ

Ифшои сирри давлатӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 311 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Сирри давлатӣ таъминкунандаи қобилияти мудофиавӣ, рушди иқтисодиёт, фаъолияти самараноки муассисаҳои давлатӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ мебошад. Донистани сирри давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусан, аз ҷониби мақомоти махсуси хоричӣ ва ҳукумати онҳо мумкин аст боиси расонидани зарари гарон ба қобилияти мудофиавӣ, иқтисодӣ, молиявӣ, илмӣ, техникаӣ, робитаҳои хоричӣ, амният ва ҳифзи тартиботи ҳуқуқии давлат гардад.

КҶ ҚТ дар моддаи 311 барои ифшои маълумоти дорои сирри давлатӣ аз ҷониби шахсе, ки ин маълумот ба ӯ бовар карда шудааст ё вобаста ба хизмат ё кор ба ӯ маълум гардидааст, агар ин маълумот дастраси дигар шахсон шуда, дар ин кирдори ӯ нишонаҳои хиёнат ба давлат мавҷуд набошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ муқаррар намулдааст.

Объекти бевоситаи ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки баҳри ҳифзи амнияти иттилоотӣ, бахусус он маълумоте, ки барои амнияти давлат аҳаммияти хоса доранд, ташкил медиҳанд.

Ба фикри Ю.М. Ткачевский ва И.М. Тяжкова андешаи мазкур дуруст аст, чунки объекти ифшои сирри давлатӣ муносибати ҷамъиятӣ мебошад, ки таъминкунандаи нигоҳ доштани сирри давлатист. Ба гурӯҳи ҷиноятҳои, ки ба амнияти иқтисодӣ ва

қобилияти мудофиавӣ таҷовузкунанда дохил кардани ифшои сирри давлатӣ шартӣ мебошад ва бо сабабе дохил карда шудааст, ки аввалан ифшои сирри давлатӣ объективона қодир аст ба амнияти иқтисодӣ ва қобилияти мудофиавӣ зарар ворид намояд. Дуюм, ба ин ё он гурӯҳ дохил кунонидани ин ҷиноят зарар шуморида мешавад. Вале таҳлили аломатҳои субъективии кирдори баррасишаванда аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки мақсад ҳамчун аломати тарафи субъективӣ ба асосҳои сохти конституционӣ ва амнияти берунаи давлат таҷовузкунандаи кирдорҳои боқимонда дар ҷунин ҳолат ҷой надоранд, зеро агар ҷой медошт, кирдори мазкур таҳти аломати моддаи 305 КҶ ҚТ қарор мегирифт¹¹.

Диспозитсияи ҷинояти таҳлилшаванда хусусияти бланкетӣ-ҳаволакунанда дошта Ҳангоми бандубасти он зарурати ба КҶ ҚТ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муроҷиат намуданро талаб намояд. Асосҳои ҳуқуқӣ ва системаи ҳифзи сирри давлатӣ, муносибатҳои ҷамъиятии вобаста ба мансуб донишгари маълумот ба сирри давлатӣ, махфигардонӣ, ихтиёрдорӣ, ҳифз ва ғайримахфигардонии онҳо тавассути Қонуни ҚТ «Дар бораи сирри давлатӣ» (аз 26 июли соли 2014, таҳти № 1095) танзим карда мешавад. Дар баробари қонуни мазкур Ҳангоми бандубасти моддаи 311 бояд муқаррароти моддаи 305 ба инобат гирифта шавад, зеро дар моддаи 311 бевосита қайд карда шудааст, ки Ҳангоми содир намудани ифшои сирри давлатӣ бояд ба он диққат дода шавад, ки дар кирдори шахс нишонаҳои хиёнат ба давлат ҷой надошта бошад.

Предмети ҷиноятро сирри давлатӣ дар умум ташкил медиҳад. Зери мафҳуми сирри давлатӣ – маълумоти аз тарафи давлат ҳифзшаванда, ки паҳн намудани онҳо аз ҷониби давлат бо мақсади амалигардонии фаъолияти самараноки ҳарбӣ, иқтисодӣ, илмӣ-техникӣ, иқтисодии хориҷӣ, сиёсии хориҷӣ, разведкавӣ, зиддиразведкавӣ, оперативӣ-ҷустуҷӯӣ ва дигар фаъолияти ба меъёрҳои умумиэтирофшудаи ҳуқуқи байналмилалӣ муҳолифатнадошта маҳлуд карда шуда, ифшо ё гум кардани онҳо ба амнияти миллӣ ва иқтидори мудофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон зарар мерасонад ё расонида метавонад, фаҳмида мешавад.

Пас аз эътироф намудани маълумот ҳамчун сирри давлатӣ ба он дараҷаи махфият дода мешавад. Се дараҷаи махфияти маълумоти дорои сирри давлатӣ ва мувофиқан ба ин дараҷаҳо мӯҳрҳои махфият барои ҳомилҳои ин маълумот бо зикри муҳлати махфигардонии ин маълумот муқаррар карда шудаанд. Ба

¹¹ Ниг.: Курс уголовного права. Особенная часть. Том 5. Учебник для вузов // Под ред. проф. Г.Н. Борзенкова и проф. В.С Комиссарова. М.: ИКД «Зерцало-М», 2002. С. 47-48.

маълумоти дорои сирри давлатӣ мӯҳрҳои махфияти «фавқулода муҳим», «комилан махфӣ» ва «махфӣ» бояд дода шаванд.

Мувофиқан ба меъёрҳои муқарраркардаи ин қонун тамоми Номгӯи маълумоти дорои сирри давлатӣ ба шаш гурӯҳ тақсимибандӣ карда мешавад:

Маълумоти дорои сирри давлатӣ дар соҳаи мудофия (моддаи 4);

2. Маълумоти дорои сирри давлатӣ дар соҳаи мудофияи граждани (моддаи 5);

3. Маълумоти дорои сирри давлатӣ дар соҳаи сафарбарӣ ва омодагии сафарбарӣ (моддаи 6);

4. Маълумоти дорои сирри давлатӣ дар соҳаи иқтисод, молия, илм ва техника (моддаи 7);

5. Маълумоти дорои сирри давлатӣ дар соҳаи робитаҳои хориҷӣ (моддаи 8);

Маълумоти дорои сирри давлатӣ дар соҳаи амният ва ҳифзи тартиботи ҳуқуқӣ (моддаи 9).

Ба маълумоти фавқулода муҳим маълумоти соҳаҳои мудофия, иқтисод, робитаҳои хориҷӣ, амнияти давлатӣ ва ҳифзи тартиботи ҳуқуқӣ ифшо намудани он метавонад ба амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як ё якчанд соҳаҳои номбаршуда зарар расонад, мансуб доништа мешавад.

Ба маълумоти комилан махфӣ маълумоти соҳаҳои мудофия, иқтисод, робитаҳои хориҷӣ, амнияти давлатӣ ва ҳифзи тартиботи ҳуқуқӣ, ки ифшои он ба амнияти вазоратҳо (идораҳо) ё бахши иқтисодии ҚТ дар як ё якчанд соҳаҳои номбаршуда зарар мерасонад, мансуб доништа мешавад. Ба маълумоти махфӣ ҳама гуна маълумоти дигари аз ҷумлаи маълумоти дорои сирри давлатӣ дохил мешавад.

Дарачаи махфияти маълумоти дорои сирри давлатӣ ба дарачаи гаронии зиёне, ки дар натиҷаи паҳн кардани маълумоти зикршуда ба амнияти ҚТ расонида мешавад, бояд мутобиқат намояд.

Маълумоте, ки дорои сирри давлатӣ аст, бо роҳи паҳши мӯҳри махфият ба рӯйи ҳуҷҷат, масунот ё дигар манбаи моддии дорои иттилоот, махфӣ гардонида мешавад.

Мӯҳри махфият – маълумоти ҳатмии ҳар манбаи моддии дорои иттилооти мансуб ба сирри давлатӣ мебошад. Дар он бояд оид ба дарачаи махфӣ будани чунин иттилоот («Фавқулода муҳим», «Комилан махфӣ» ва «Махфӣ»), муҳлати махфӣ будани иттилоот ва шахси мансабдоре, ки мӯҳро гузоштааст, маълумот мавҷуд бошад.

Агар бевосита гузоштани мӯҳри махфият ба рӯйи манбаи дорои иттилоот имконият мавҷуд набошад, пас он бояд дар ҳуҷҷати замимашуда зикр карда шавад.

Тарафи объективии чиноят дар ифшои маълумоте, ки сирри давлатиро ташкил медиҳанд.

Дар зери мафҳуми ифшо намудани сирри давлатӣ – хабар, таҳвил, пешниҳод, ирсол, нашр ё бо тарзи дигар расонидани сирри давлатӣ ба маълумоти шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки ҳуқуқи бо онҳо шинос шуданро надоранд, фаҳмида мешавад.

Ифшои сирри давлатӣ ҳам дар шакли ҳаракат (маъруза намудан дар конференсияҳо, симпозиумҳо, лексияҳо, дар ВАО нашр намудан, ба дигар шахс додани сирри давлатӣ) ва ҳам дар шакли беҳаракатӣ (ичозат додани шахсони бегона барои шинос шудан бо сирри давлатӣ) содир шуданаш мумкин аст.

Тарзи ифшо кардани сирри давлатӣ метавонад гуногун бошад, ба монанди шифохӣ, хаттӣ, бо истифодаи ВАО ва ғайраҳо.

Ифшо намудани сирри давлатӣ, ки муҳлати махфигардонии ашон гузаштааст, таркиби ин чиноятро ташкил намедиҳанд. Масалан, мувофиқи қисми 4 моддаи 13 Қонуни ҚТ «Дар бораи сирри давлатӣ» ошкоркунандаи ҳолати омодагии оперативӣ ва ҷангии кӯшунҳо, таъмини фаъолияти онҳо, ҳайат ва (ё) ҳолати системаҳои идоракунии кӯшунҳо сирри давлатӣ мебошад. Лекин дар қисми 4 моддаи 24 Қонуни зикршуда муҳлати ниғаҳдории он 3 сол муайян шудааст, яъне пас аз гузашти се сол ин маълумот ҳамчун сирри давлатӣ қувваи худро аз даст медиҳад. Кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқро зарур аст, ки хангоми татбиқи моддаи мазкур пеш аз ҳама бояд ба он диққат диҳанд, ки оё муҳлати махфигардонии маълумот гузаштааст ё не.

Оид ба лаҳзаи хотимаёбии чинояти ифшои сирри давлатӣ дар адабиёти ҳуқуқӣ андешаҳои гуногун баён шудаанд. Бештари муаллифон дар он ақидаанд, ки таркиби ифшои сирри давлатро қонунгузор ба тариқи моддӣ тарҳрезӣ кардааст ва барои хотима ёфтани он бояд натиҷаи чинояти содиршуда руз дода бошад – маълум гардидани сирри давлатӣ ба шахс ва ё шахсони ин набояд онҳо инро донанд¹².

Ба фикри олимони Ю.М. Ткачевский, И.М. Тяжкова чунин андеша ба давраи амали Кодекси чинояти соли 1960 РСФСР (КЧ ҚШСТ соли 1961) дуруст меомад, зеро дар он таркиби чинояти ифшои сирри давлатӣ ҳамчун таркиби расмӣ сохта

¹² Ниг.: Уголовное право. Особенная часть. М.: НОРМА- Инфра.- М., 1997. С. 573.

шуда буд. Вале илова намудани чунин аломат дар моддаи 283 КЧ ФР соли 1996 (моддаи 311 КЧ ҚТ соли 1998) «агар ин маълумот дастраси дигар ашхос шуда» конструктория таркиби ҷинояти зикршударо тағйир медиҳад¹³.

Таркиби ҷиноят расмӣ буда, он лаҳзаи дастрас шудани маълумот ба ашхоси дигар тамомшуда эътироф карда мешавад.

Субъекти ин ҷиноят шахси мукаллафи ба синни 16 расидаи махсус мебошад, яъне ашхосе, ки маълумот ба ӯ бовар карда шудааст ё вобаста ба хизмат ё кор ба ӯ маълум гардидааст, буда метавонад.

Ашхосе, ки маълумот ба ӯ бовар карда шудааст, шахсоне мебошанд, ки қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба онҳо ваколати ҳифз ва нигоҳдории сирри давлатиро додаст. Яъне ин шахсон кормандони мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба ҳифзи сирри давлатӣ, мақомоти амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти дигари давлатӣ, ташкилотҳо, воҳидҳои сохтори онҳо оид ба ҳифзи сирри давлатӣ мебошанд.

Ба категорияи ашхосе, ки маълумот ба у бовар карда шудааст ё вобаста ба хизмат ё кор ба у маълум гардидааст шахсони мансабдор, шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бешахрвандие, ки ба сирри давлатӣ рухсат гирифтаанд, дохил мешаванд. Масалан, Қонуни ҚТ «Дар бораи сирри давлатӣ» дар давраи иҷрои ваколатҳо ва уҳдадориҳои мансабии худ ба маълумоти «фавқулода муҳим», «комилан махфӣ» ва «махфӣ» бидуни мувофиқа бо мақомоти амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба инҳо рухсат медиҳад, ки бо сирри давлатӣ шинос шаванд: аъзои Маҷлиси миллии ва вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон; Сарвазир, муовини яқум ва муовинони ӯ, вазирон, раисони кумитаҳои давлатӣ; раис, муовини яқум, муовинон ва судяҳои Суди конституционӣ, Суди Олӣ ва Суди Олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон; Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, муовини яқум ва муовинони ӯ; раиси Бонки миллии Тоҷикистон, муовини яқум ва муовинони ӯ; раис, муовини ӯ ва аъзои Комиссияи марказии интиҳобот ва раёйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон; шахсони мансабдоре, ки аз ҷониби Президенти

¹³ Ниг.: Курс уголовного права. Особенная часть. Том 5. Учебник для вузов // Под ред. проф. Г.Н.Борзенкова и проф. В.С. Комиссарова. М.: ИКД «Зерцало-М». 2002. С. 49; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации // Под ред. проф. Н.Ф. Кузнецовой. М.: «Зерцало-М», 1978. С. 652; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации // Под ред. доктора юридических наук В.М. Лебедева. М.: НОРМА, 2004. С. 719.

Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин гардидаанд; шахсони мансабдоре, ки аз ҷониби Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб ва таъйин карда мешаванд; шахсони мансабдоре, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин гардидаанд; президент, ноибони президенти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон; адвокатҳое, ки ба сифати ҳимоятгар дар тафтишоти пешакӣ ва муурофияи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба маълумоти дорои сирри давлатӣ иштирок менамоянд.

Иҷозат ба сирри давлатӣ тартиби ба расмият даровардани ҳуқуқи шахрвандон оид ба иҷозат доштан ба маълумоти дорои сирри давлатӣ ва дар корхонаҳо, ташкилоту муассисаҳо анҷом додани корҳо бо истифодаи чунин маълумот доништа мешавад.

Рухсат ба маълумоти дорои сирри давлатӣ ин бо иҷозати шахси мансабдори босалоҳият шинос кардани шахси муайян бо маълумоти дорои сирри давлатӣ доништа мешавад.

Тартиби додани иҷозат ва ташкил додани рухсат ба шахси мансабдор ё шахрванд ба маълумоти дорои сирри давлатиро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри давлатӣ» муқаррар намудааст.

Зери мафҳуми субъектҳое, ки маълумоти дорои сирри давлатӣ вобаста ба хизмат ё кор ба ӯ маълум гардидааст, шахсе доништа мешавад, ки махсус барои кор бо маълумоти дорои сирри давлатидошта роҳ дода нашудааст, вале вобаста ба хусусиятҳои хос кор ё хизматҳои чунин маълумотро доништа метавонад (қормандоне, ки қореро дар муассисаҳои режимдошта иҷро мекунанд, муҳофизони чунин муассисаҳо, котибаҳо ва ғайра).

Агар ифшои сирри давлатӣ аз ҷониби шахсе содир шавад, ки махфияти маълумот ба ӯ маълум набуд ва ё вобаста ба хизмат ё кор маълум нагардидааст, вале ӯ махфияти маълумотро аз дигар шахс (масалан, ҳангоми сӯхбати хусусӣ) фаҳмида бошад, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани ӯро аз рӯи моддаи 311 КҶ ҚТ истисно месозад, зеро аломатҳои субъекти махсус ҷой надоранд.

Тарафи субъективии ифшои сирри давлатӣ бо гуноҳ дар намуни қасд ва ё беэҳтиётӣ ифода мегардад.

Ба фикри олимони С.В. Дяков, Н.А. Ниркова ифшои сирри давлатӣ мумкин аст, чӣ қасдона ва чӣ аз беэҳтиётӣ содир шавад¹.

Ҳангоми худбоварии ҷинояткорона «шаҳс дарк мекунад, ки маълумоти дорони сирри давлатӣ мумкин аст дастраси шахси дигар шавад, аммо таҳмин мекунад, ки дар ҳолати зарурӣ метавонад роҳи ошкор шуданро гирад, вале умедҳои ӯ ба кифоят набуда ва ошкор шудани маълумот ба амал меояд»².

Ба ошкор намудани маълумоти махфии дастзада, шахс ҳамзамон дарк мекунад, ки маълумот дастраси шахси бегона мегардад ва аз ин рӯ, ба ягон чиз умедвор набояд шавад. Бар замми он, ҳангоми худбоварии шахс ба ягон ҳолати муайян, ки дар мавриди мазкур «ба қор намебарояд» «не срабатывают» умед мебаронад. Вале саволе ба миён меояд, ки ба чӣ умед баста метавонад шахсе, ки маълумоти сирри давлатидоштаро аллақай ошкор намудааст?

Қонунгузор мақсад ва ангезаи ифшои маълумоти сирри давлатидоштаро ба сифати аломати таркиби ҷинояти баррасишаванда шумил надонистааст. Мақсади ҷиноят дар ин таркиб бештар ғараз шуда метавонад, ангеза низ, вале ба замми ғараз, ангеза содиршавии ҷинояти мазкур худписандӣ, лофзани, ҳавобаландӣ, худтаърифкунӣ, мароқ зоҳир кардани дигарон ба шахсияти ӯ ва ғайра шуда метавонад. Агар гунаҳгор дарк кунад, ки маълумоти махфиро ба давлати хориҷӣ, ташкилоти хориҷӣ ё намояндаи онҳо баҳри фаъолияти душманонашон бар зидди ҚТ месупорад, кирдори ӯ чун хиёнат ба давлат дониста мешавад (моддаи 305 ҚҶ ҚТ). Ҳамин тариқ, тафриқа миёни хиёнат ба давлат (моддаи 305 ҚҶ ҚТ) ва ифшои сирри давлатӣ (моддаи 311 ҚҶ ҚТ) бояд аз рӯйи аломатҳои объективӣ (ба кӣ маълумот ошкор карда мешавад) ва тарафи субъективӣ (мақсад ва қасди равонашуда) гузаронида шавад.

Қисми дуёми ин модда ба оқибатҳои вазнин оварда расонидани ин кирдорро пешбинӣ намудааст. Оқибатҳои вазнин категорияи баҳододашаванда буда аз тарафи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ муайян карда мешавад. Масалан, ошкор кардани мансубияти шахсони мушаххас ба ҳайати кадрӣ мақомоти разведкавӣ ва зиддиразведкавӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун

¹ Ниг.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Ростов-на-Дону: «Феникс», 1996. С. 564; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации // Под ред. доктора юридических наук В.М. Лебедева. М.: НОРМА, 2004. С. 720; Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. В двух книгах, книга 1 (стр. 1-174). Алматы: Норма-К. 2003. С. 435.

² Ниг.: Уголовное право. Особенная часть. М.: НОРМА-Инфра.- М., 1997. С. 573.

сирри давлатӣ, метавонад сабаби аз ҳаёт маҳрум кардани онҳо гардад, ки онро ҳамчун оқибати вазнин баҳо додан мумкин аст.

Таркиби ин ҷиноят аз таркиби хиёнат ба ватан бо ҷой надоштани қасди равонакардашуда – мақсади зарар расонидан ба истиқлолият, дахлнопазирии арзӣ, иқтидори мудофиавӣ ва ё амнияти берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фарқ мекунад. Дар ифшои сирри давлатӣ шахс бевосита шахсан онро ошкор мекунад, дар хиёнат ба давлат бошад, шахс онро ба давлати хориҷӣ, ташкилоти хориҷӣ ё ба намояндагони онҳо медиҳад ва он метавонад расман дорои нишонаҳои субъекти моддаи 311 КҶ ҚТ набошад.

Тарафи субъективии қисми 2 моддаи 311 КҶ ҚТ бо ду шакли гуноҳ содиршавии ҷинояти ифшои маълумоти дорои сирри давлатиро дар назар дорад (моддаи 29 КҶ ҚТ), яъне содир кардани кирдори қасдона (ифшо), ки боиси ду оқибат, ки дар муносибат бо яқум қасдона (маълумот дастраси шахси дигар «беғона» гаштааст), вале нисбат ба оқибати дуум беҳтиётӣ (оқибатҳои вазнин) ҷой доранд. Аммо дар маҷмӯъ кирдор қасдона содиршуда доништа мешавад (моддаи 30 КҶ ҚТ).

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 311 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин.

Гум кардани асноди дорои сирри давлатӣ

Гум кардани асноди дорои сирри давлатӣ ҳамчун ҷиноят ба муқобили муносибатҳои амнияти иттилоотии давлат равона карда шуда, ҷавобгарии ҷиноятӣ барои он дар моддаи 312 КҶ ҚТ муқаррар шудааст. Дар диспозитсияи моддаи 312 КҶ ҚТ муқаррар шудааст, ки аз ҷониби шахсе, ки ба сирри давлатӣ иҷозат дорад, вайрон кардани қоидаҳои муқарраргардидаи муносибат бо аснодҳои дорои сирри давлатӣ дошта, ҳамчунин бо предметҳои, ки маълумот дар бораи онҳо сирри давлатӣ мебошанд, агар ин кирдор аз беҳтиётӣ боиси гум шудани онҳо ё фаро расидани оқибатҳои вазнин гардида бошад, ҳамчун ҷиноят доништа мешавад.

Қонуни ҚТ «Дар бораи сирри давлатӣ» мафҳуми умумии гум кардани сирри давлатиро додаст. Мувофиқи он зери мафҳуми гум кардани сирри давлатӣ ин аз соҳибӣ ё истифодабарии қонунӣ баромадани маълумоти дорои сирри давлатӣ, аз ҷумла муваққатан баромадани онҳо дар натиҷаи гум кардан ва ё тасарруф фаҳмида мешавад.

Объекти бевоситаи ҷиноятро муносибатҳои ҷамъиятии ташкил медиҳанд, ки баҳри ҳифзи амнияти иттилоотии давлат, баху-

сус он маълумоте, ки дорои хусусияти сирри давлатиро дорад, мебошад.

Ба сифати предмети чиноят аснод (хуччат) ва предметҳое, ки маълумот дар бораи онҳо сирри давлатиро доранд, баромад мекунад. Бояд қайд намуд, ки нусхаи аснодҳои дорои сирри давлатӣ, ки ба шахсони дахлдор дода шудааст, предмети ин чиноятро ташкил медиҳанд. Мафҳуми расмии хуччат дар Қонуни ҚТ «Дар бораи нусхаи ҳатмии хуччатҳо» (аз 26 декабри соли 2011, №792) пешбинӣ шудааст ва мувофиқи он хуччат ин ашёи моддие мебошад, ки дар он иттилоот дар шакли матн, сабти овоз ва тасвир зикр гардидааст ва бо мақсади нигоҳдорӣ ва истифодаи ҷамъиятӣ пешниҳод карда мешавад.

Ба намудҳои хуччатҳо инҳо дохил мешаванд:

- нашрия – маҳсулоти нашрӣ (матн, нота, харита, тасвир), ки таҳти таҳриру тасҳеҳ қарор гирифта, аз ҷиҳати полиграфӣ мустақилона оро дода шуда, дорои маълумоти барориш мебошад;

- хуччатҳои расмӣ – маҳсулоти нашриё, ки аз номи мақомоти қонунгузор, иҷроия ва судӣ ҷоп шуда, дорои хусусиятҳои қонунгузорӣ, меъёрӣ, дастурдиҳӣ ё иттилоотӣ мебошад;

- маҳсулоти аудиовизуалӣ – филмҳо, видео ва хуччатҳои тасвирию овозӣ;

- хуччатҳои нашрнашуда – натиҷаи ғаъолияти илмиву тадқиқотӣ ва таҷрибавию конструкторӣ (рисолаҳо, ҳисоботҳо доир ба корҳои илмиву тадқиқотӣ ва таҷрибавию конструкторӣ, корҳои илмии барои нигоҳдорӣ супоридашаванда, алгоритмҳо ва барномаҳо);

- нашрияҳои электронӣ – хуччатҳое, ки дар онҳо иттилоот дар шакли электронӣ рақамӣ зикр шудааст ва мавриди таҳриру тасҳеҳ қарор гирифта, маълумоти барориш дорад, интишор мегардад ва дар ҳомили мошинӣ паҳн карда мешавад, инчунин дорои барномаҳо барои мошинҳои электронии ҳисоббарор ва манбаи маълумот мебошад.

Агар дар хуччатҳои зикршуда маълумот вобаста ба сирри давлатӣ ҷой дошта бошанд, онҳо метавонанд предмети ин чиноятро ташкил диҳанд.

Хуччатҳое, ки дар онҳо сирри давлатӣ дарҷ гардидаанд бояд ба якчанд талабот ҷавобгӯ бошанд, аз ҷумла ба онҳо, пеш аз ҳама, бояд мӯҳрҳои махфияти «фавқулода муҳим», «комилан махфӣ» ва «махфӣ» дода шавад, навиштаҷот дар бораи мақоми давлатӣ ё ташкилоте, ки махфигардонии хуччатро анҷом додаанд, рақами бақайдгирии он, сана ё шартӣ ғайримахфигардонии маълумот ва ё ҳодисае, ки баъди ба миён омадани он маълумот ғайримахфигардонӣ мешаванд, ҷой дошта бошад.

Тарафи объективи чинояти тахлилшаванда дар вайрон намудани қоидаҳои муқарраргардидаи муносибат бо ҳуччатҳо ва предметҳое, ки сирри давлатиро ташкил медиҳанд ва аз беэҳтиётӣ онҳо гум шудаанд ё боиси ба вучуд омадани оқибати вазнин гаштаанд, ифода мегардад.

Диспозитсияи ин чиноят бланкетӣ буда, зарурати ба дигар снадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки дар онҳо қоидаҳои муносибат бо асноди дорои сирри давлатӣ муқаррар гардидаанд, мурочиат намуданро талаб мекунад.

Аз рӯйи сохти таркибиаш рақибӣ чиноят моддӣ буда, он лаҳзаи гум кардани аснод ва предмети дорои сирри давлатӣ ва бавучуд омадани оқибати вазнин хотимаёфта доништа мешавад. Оқибатҳои вазнин категорияи баҳододашаванда буда аз тарафи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ муайян карда мешавад.

Субъекти чиноят шахсе шуда метавонад, ки муқаллаф аст, ба синни 16 расидааст ва ба сирри давлатӣ иҷозат дорад. Яъне субъекти чиноят ҳам умумӣ ва ҳам махсус мебошад. Мувофиқан ба моддаи 37 Қонуни ҚТ «Дар бораи сирри давлатӣ» ҳангоми руҳсати шахсони мансабдор, шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд ба сирри давлатӣ онҳо ба зиммаи худ дар назди давлат оид ба ифшо ва гум накардани маълумоти дорои сирри давлатии ба онҳо боваркардашуда уҳдадорӣ хаттӣ мегиранд. Дар сурати аз ҷониби шахсони мансабдор, шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд гум кардани нусхаи асноди дорои сирри давлатӣ ва предметҳое, ки дар онҳо сирри давлатӣ нигоҳ дошта мешаванд, ин шахсон ҳамчун субъекти чинояти моддаи 312 КҶ ҚТ мебошанд.

Ҳамин тавр субъекти чинояти мазкур шахсони зерин шуда метавонанд: шахсоне, ки нигоҳдорӣ сирри давлатӣ ба у бовар карда шудааст ё шахсони мансабдор, шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, ки вобаста ба хизмат ё қор ба онҳо маълум гардидааст.

Тарафи субъективи чиноят дар шакли беэҳтиётӣ гуноҳ ифода мегардад. Яъне, субъект ҳангоми содир намудани чиноят аз беэҳтиётӣ худбоварона гум кардани асноди дорои сирри давлатӣ ва ба вучӯъ омадани оқибати вазнинро пешбинӣ менамояд, вале бе асосҳои ба он кофӣ, худбоварона ҳисоб менамояд, ки он оқибатҳоро бартараф карда метавонад. Ҳангоми содир намудани чиноят аз бепарвоӣ субъект имконияти гум кардани асноди дорои сирри давлатӣ ва ба вучӯъ омадани оқибати вазнинро пешбинӣ карда наметавонад, ҳол он, ки дар сурати бо-

диққатӣ ва дурандешии зарурӣ мебоист ва метавонист он оқибатҳоро пешбинӣ кунад.

Бояд ба он диққат дода шавад, ки ба мазмуни тарафи субъективи чинояти таҳлилшаванда ҳолати дарки гунаҳгор оид ба ҳолати вайрон намудани қоидаҳои махсус низ дохил кард. Зеро, чунин ба назар мерасад, ки шахсе, ки ба сирри давлатӣ иҷозат дорад, доимо дарк менамояд, ки оё кирдори ӯ дар доираи меъёрҳои муқарраргардида аст, ё ӯ ин меъёрҳоро вайрон намуда истодааст. Агар шахс дарк карда натавонад, ки ӯ қоидаҳои муносибат бо асноди сирри давлатӣ ва предметҳоро, ки маълумот дар бораи онҳо сирри давлатӣ мебошанд, вайрон карда истодааст ва аз безҳаққии боиси гум гардинаи онҳо ё фаро расидани оқибатҳои вазнин гардида метавонанд, кирдори ӯ бо моддаи 312 КҶ ҚТ бояд бандубаст карда нашавад (масалан, агар шахс дарк накунад, ки ҳангоми қор бо ҳуҷҷатҳои дорои сирри давлатӣ шахси бегона кирдори ӯро сабт карда истодааст).

Категорияи чинояте, ки дар моддаи 312 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин, эътироф мешавад.

БОБИ XXXIX

ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ ҲОКИМИЯТИ ДАВЛАТӢ ВА МАНФИАТҲОИ ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ

§ 2. Намудҳои мушаххаси чиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ

Чиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ дар фасли XIII боби 30 моддаҳои 314-327 КҶ ҚТ пешбинӣ шудаанд ва 15 таркиби чиноятро дар бар мегиранд.

Объекти гурӯҳи чиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ – муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки ҷаъолияти муътадилӣ мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунанд.

Объекти намудии чиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ – ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот мебошад.

Дар моддаи 9 Конститутсияи ҚТ муқаррар шудааст, ки ҳокимияти давлатӣ дар асоси таҷзияи он ба ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ амалӣ мегардад. Ҳокимияти давлатиро Президенти ҚТ, Маҷлиси Олии ҚТ (Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намояндагон), Ҳукумати ҚТ, судҳои ҚТ амалӣ менамоянд. Дар моддаи 76 Конститутсияи ҚТ муқаррар шудааст, ки мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ аз мақомоти намояндагӣ ва иҷроия иборат аст.

Мутобиқи Қонуни ҚТ “Дар бораи хизмати давлатӣ” аз 5 март соли 2007 хизмати давлатӣ - ҷаъолияти касбии хизматчиёни давлатӣ мебошад, ки барои таъмини иҷрои ваколатҳои шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ ва амалӣ намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ муқаррар карда шудааст.

Объекти бевоситаи чиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ ин манфиатҳои хизмати давлатӣ

мебошад. Ба сифати объекти иловагӣ дар баъзе таркибҳои ҷиноятҳои ин намуд ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон ё ташкилотҳо ё манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъият ё давлат баромад мекунад. Предмети ҷиноят танҳо дар баъзе таркибҳои ҷиноятҳои ин намуд ба сифати нишонаи ҳатмӣ баромад мекунад. Дар баъзе таркиби ҷиноятҳои ин намуд ҳуччатҳо (моддаҳои 323, 323¹ КҶ), пул, қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк (моддаҳои 319, 320, 324, 325 КҶ), силоҳ, техникаи ҷангӣ (моддаҳои 326, 327 КҶ) ба сифати предмети ҷиноят баромад мекунад.

Тарафи объективии ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ ҳам дар шакли ҳаракатҳои барои ҷамъият хавфнок, мисол дар намуди сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ, гирифтани пора, додани пора, ҳам дар шакли беҳаракатӣ, мисол дар намуди беамалӣ дар иҷрои вазифа ва хунуқназарӣ ифода мегардад. Хусусияти ҷиноятҳои ин намуд дар он ифода мегардад, ки онҳо бо истифода аз ваколатҳои хизматӣ ё бинобар мақоми хизматиरो соҳиб будани гунаҳгор бар хилофи манфиатҳои хизматӣ содир мешаванд.

Таркиби баъзе ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ аз рӯйи сохти (конструксия) тарафи объективӣ таркибҳои моддӣ мебошанд, мисол, сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ, ки боиси оқибатҳои вазнин гардидааст (қисми 3 моддаи 314), баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ, ки боиси оқибатҳои вазнин гардидааст (банди “в” қисми 3 моддаи 316), хунуқназарӣ, ки аз беэҳтиётӣ боиси марги инсон ё дигар оқибатҳои вазнин гаштааст (қисми 2 моддаи 322 КҶ), таркиби баъзе ҷиноятҳои ин намуд таркибҳои расмӣ мебошанд, мисол, гирифтани пора, додани пора.

Дар ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок дар намуди зарари моддӣ (зиёни молу мулкӣ ё фоидаи аздастрафта), зарари ҷисмонӣ (зарар ба саломатӣ, фаро расидани марги инсон), зарари ғайримоддӣ (ба таври ҷиддӣ поймол шудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон, ташкилотҳо, ҷамъият ё давлат, паст шудани обрӯю нуфузи мақомоти давлатӣ) баромад мекунад. Дар баъзе таркибҳои ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ оқибати ҷиноятӣ дар намуди оқибатҳои вазнин пешбинӣ шудааст, мисол дар сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ (қисми 3 моддаи 314 КҶ), баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ (банди “в” қисми 3 моддаи 316 КҶ), хунуқназарӣ (қисми 2 моддаи 322 КҶ). Оқибатҳои вазнин мафҳуми баҳодиханда мебошад ва онро аз рӯйи ҳолатҳои қор суд муайян мекунад. Ба оқибатҳои вазнин мисол шуда метавонанд зарари қалони моддӣ, аз қор мондани қорхона, муддати дурудароз аз фаъолият бозмондани

корхона, поймол шудани ҳукуку озодиҳои теъдоди зиёди одамон, марги инсон, зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ ва ғайра.

Тарафи субъективии ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатиро асосан гуноҳ дар шакли қасд ташкил медиҳад. Фақат ҷинояти хунукназарӣ (моддаи 322 КҶ) бо гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ содир мешавад. Нишонаи ҳатмии тарафи субъективии аксарияти ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатиро мақсади ғаразнок ё дигар манфиати шахсӣ ташкил медиҳад. Мисол, дар таркиби ҷиноятҳои сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ (моддаи 314 КҶ), беамалӣ дар иҷрои вазифа (моддаи 315 КҶ) ва сохтакорӣ хизматӣ (моддаи 323 КҶ) мақсади ғаразнок ва манфиатҳои шахсӣ ҳамчун нишонаи ҳатмии тарафи субъективии ин ҷиноятҳо баромад мекунанд.

Субъекти ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ дар бисёр мавридҳо (ба истиснои соҳибӣ кардани ваколатҳои шахси мансабдор, додани пора, иғвои порадиҳӣ, гирифтани мукофот бо роҳи тамаъҷӯӣ, додани мукофот ба хизматчиӣ, ғайриқонунӣ нигоҳ доштани муҳофизони шахсӣ ва истифодаи техникаи ҷангӣ бо ҳамин мақсад) қормандони мақомоти ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки дорои ваколатҳои дахлдор мебошанд, маҳсуб мешаванд.

Функсияҳои хизмати давлатиро хизматчиёни давлатӣ амалӣ менамоянд. Мутобиқи моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи хизмати давлатӣ” хизматчиӣ давлатӣ - шаҳрванди ҚТ мебошад, ки мансаби давлатии хизмати давлатии музднокро дар асоси касбӣ бо мақсади таъмини иҷрои ваколатҳои шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ ва амалӣ намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ ишғол намудааст. Танҳо шаҳрвандони ба синни 18-солагӣ расида мумкин аст ба хизмати давлатӣ қабул карда шаванд. Шахси мансабдори давлатӣ – шахсе мебошад, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ ва мансабҳои давлатии хизмати давлатиро барои амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ ва салоҳияти мақомоти давлатӣ ишғол менамояд.

Хизматчиёни давлатии ҚТ вобаста ба ҷой ва нақши мақоми давлатӣ дар низоми мақомоти давлатӣ, амалӣ намудани вазифа ва функсияҳои давлат, татбиқи салоҳияти мақомоти давлатӣ, хусусияти ваколати мансабҳои мушаххас ва аҳаммияти онҳо дар амалӣ намудани сиёсати давлатӣ ба хизматчиёни давлатии сиёсӣ ва маъмуриӣ тақсим мешаванд.

Хизматчиӣ давлатии сиёсӣ – хизматчиӣ давлатӣ мебошад, ки фаъолияти ӯ ба сиёсати умумидавлатӣ вобаста аст ва барои дар

амал татбиқ намудани сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҶТ масъул мебошад.

Хизматчиҳои давлатии маъмури – хизматчиҳои давлатӣ мебошад, ки уҳдадориҳои мансабии ӯ ба таъмини иҷрои ваколатҳои шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ, мансабҳои сиёсии хизмати давлатӣ ва амалӣ намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ рағона карда шудааст.

Таснифи хизматчиёни давлатӣ ба хизматчиёни давлатии сиёсӣ ва маъмури дар Феҳристи мансабҳои давлатии ҶТ муайян гардидааст, ки он бо Фармони Президенти ҶТ «Дар бораи Феҳристи мансабҳои давлатии ҶТ» (аз 27.12.2016, №794; аз 3.08.2017, №907; аз 31.10.2017, №955) тасдиқ карда шудааст.

Мансабҳои давлатӣ ҳудо мешаванд ба мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ ва мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ.

Мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ – мансабҳои мебошанд, ки Конститутсия ва қонунҳои ҶТ барои амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ муқаррар намудаанд. Ба ин намуди мансабҳо 30 мансаб дохил мешаванд, аз ҷумла Президенти ҶТ, Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҶТ, Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҶТ, муовини якуми Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҶТ, муовини якуми Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҶТ, муовини Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҶТ, муовини Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҶТ, раиси Кумитаи Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҶТ, раиси Кумитаи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҶТ, раиси Комиссияи Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҶТ, муовини раиси Кумитаи Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҶТ, муовини раиси Кумитаи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҶТ, узви Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҶТ, вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҶТ, раиси Суди конститутсионии ҶТ, раиси Суди Олии ҶТ, раиси Суди Олии иқтисодии ҶТ, муовини якуми раиси Суди Олии ҶТ, муовини якуми раиси Суди Олии иқтисодии ҶТ, муовини раиси Суди конститутсионии ҶТ, муовини Раиси Суди Олии ҶТ, муовини Раиси Суди Олии иқтисодии ҶТ, судьяи Суди конститутсионии ҶТ, судьяи Суди Олии ҶТ; судьяи Суди Олии иқтисодии ҶТ, судьяи суди ҳарбӣ, судьяи суди Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, суди вилоят, суди шаҳри Душанбе, судьяи суди иқтисодии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, суди иқтисодии вилоят, суди иқтисодии шаҳри Душанбе, судьяи суди шаҳр, ноҳия.

Мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ – мансабҳои мебошанд, ки бо тартиби қонунгузории ҶТ барои таъмини иҷрои ваколатҳои шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ ва амалӣ намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ муқаррар карда шудаанд. Ман-

сабҳои давлатии хизмати давлатӣ ба мансабҳои сиёсӣ ва маъмурии хизмати давлатӣ чундо мешаванд.

Ба мансабҳои сиёсии хизмати давлатӣ мувофиқи Феҳристи мансабҳои давлатӣ 32 мансаб дохил мешаванд: Сарвазирӣ ҚТ, муовини якум ва муовинони Сарвазирӣ ҚТ, Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти ҚТ, муовини якум ва муовини ӯ, ёрдамчи Президенти ҚТ, вазири ҚТ, раиси Кумитаи давлатии ҚТ, Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар ҚТ, муовини Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар ҚТ - Ваколатдор оид ба ҳуқуқи кӯдак дар ҚТ, раиси Комиссияи марказии интихобот ва раёйпурсии ҚТ, прокурори генералии ҚТ, котиби Шурои амнияти ҚТ ва муовини ӯ, раиси Палатаи ҳисоби ҚТ, раиси Кумитаи рушди маҳали назди Президент, директори Агентии хизмати давлатии назди Президенти ҚТ, директори Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи ҚТ, директори Агентии назорати маводи нашъаовари назди Президенти ҚТ, директори Агентии омили назди Президенти ҚТ, Сафири Фавқулода ва Мухтори ҚТ, Намоёндаи доимии ҚТ дар назди Созмони Миллали Муттаҳид; роҳбари Дастгоҳи Маҷлиси миллии Маҷлиси олии ҚТ, роҳбари Дастгоҳи Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси олии ҚТ, раиси кумитаи назди Ҳукумати ҚТ, сардори ҳадамоти назди Ҳукумати ҚТ, директори агентии назди Ҳукумати ҚТ, сардори саридораи назди Ҳукумати ҚТ, раиси Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, раиси вилоят, раиси шаҳри Душанбе, раиси шаҳр, ноҳия.

Барои хизматчиёни давлатии маъмурӣ категорияи мансабҳои давлатии зерин муқаррар карда мешавад: категорияи олий, категорияи якум, категорияи дуюм, категорияи сеюм, категорияи чорум, категорияи панҷум, категорияи шашум ва категорияи ҳафтум.

Дар моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи муқовимат ба коррупсия” аз 7 августи соли 2020 мафҳуми субъектҳои ҳуқуқвайронкуниҳои ба коррупсия алоқаманд муқаррар гардидааст. Ба субъектҳои ҳуқуқвайронкуниҳои ба коррупсия алоқаманд шахсони зерин мансуб дониста мешаванд:

1) шахси барои иҷрои вазифаҳои давлатӣ ваколатдор, яъне шахсе, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ ё мансабҳои давлатии хизмати давлатиро мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ ишғол менамояд;

2) шахси мансабдори мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот;

3) шахсони ба шахси барои иҷрои вазифаҳои давлатӣ ваколатдор баробаркардашуда, яъне:

- шахсе, ки бо тартиби муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ ба сифати номзад ба ишғоли мансабҳои давлатии ин-

тихобӣ ё узви мақомоти интихоботии давлатӣ ба қайд гирифта шудааст;

- шахсони мансабдори субъектҳои хоҷагидори давлатӣ, субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад;

- шахсони мансабдори ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ;

- шахсони мансабдори давлатҳои хориҷӣ, созмонҳои байналмилалӣ ва намояндагҳои онҳо, ки бо мақомоти давлатӣ, шахси мансабдор, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии ҚТ муносибат доранд;

4) шахсе, ки хизматрасониҳои давлатиро амалӣ менамояд;

5) шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ.

Мафҳуми субъекти ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ инчунин дар моддаҳои дахлдори КҶ ҚТ муқаррар шудааст. Дар моддаи 314 КҶ ҚТ (сӯиисфода аз ваколатҳои мансабӣ) мафҳуми шахси мансабдор, шахсе, ки мансабҳои давлатии ҚТро ишғол мекунад муқаррар гардида, масъалаи ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида шудани хизматчиёни давлатӣ ва хизматчиёни мақомоти худидоракунии шаҳраку деҳот, ки ба шумули шахсони мансабдор дохил намешаванд муайян гардидааст. Ҳамин тавр, дар эзоҳи 1 ба моддаи 314 КҶ ҚТ муқаррар шудааст: “Таҳти мафҳуми шахси мансабдор дар Кодекси мазкур шахси таъйин ё интихобшуда фаҳмида мешавад, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус вазифаи намояндаи ҳокимияти давлатиро амалӣ менамояд, яъне бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории ҚТ дорои ваколатҳои амрдиҳӣ нисбат ба шахсоне мебошад, ки дар тобеияти хизмати ӯ қарор надоранд, инчунин шахсе, ки вазифаҳои ташкилиро амрдиҳӣ, маъмуриро хоҷагидориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ҳамчунин дар субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, ба таври муздноқ ё бемузд иҷро менамояд ва шахсони ба онҳо баробарқардашуда.” Мафҳуми шахсе, ки мансабҳои давлатии ҚТро ишғол мекунад дар эзоҳи 2 ба моддаи 314 КҶ ҚТ муқаррар шудааст: “Таҳти мафҳуми шахсе, ки мансабҳои давлатии ҚТро ишғол мекунад, дар моддаҳои боби мазкур ва дигар моддаҳои ҳамин Кодекс шахсоне дар назар дошта шудаанд, ки мансабҳои барои иҷрои бевоситаи салоҳияти мақомоти давлатӣ муайяннамудаи Конститутсияи ҚТ ва дигар қонунҳои ҚТро ишғол мекунанд.” Мувофиқи эзоҳи 3 ба моддаи 314 КҶ ҚТ хизматчиёни давлатӣ, хизматчиёни мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки ба шумули шахсони мансабдор дохил намешаванд, мутобиқи моддаҳои боби 30 КҶ ҚТ дар ҳолатҳои махсус пешбининамудаи моддаҳои дахлдор ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешаванд.

Ба сифати субъекти чинояти гирифтани пора дар моддаи 319 КЧ ҚТ (гирiftани пора) шахси мансабдор, шахсе, ки вазифаи давлатии ҚТ ӯ роҳбарии мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро ишғол мекунад, инчунин шахси мансабдори давлати хориҷӣ ва шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ муайян гардидаанд. Дар эзоҳи 3 ба моддаи 319 КЧ ҚТ муқаррар шудааст: “Таҳти мафҳуми шахси мансабдори давлати хориҷӣ дар моддаҳои 319-321 Кодекси мазкур шахси дар мақомоти қонунгузор, иҷроия, маъмури ӯ судии давлати хориҷӣ ягон мансабро ишғолнамуда (интиҳобгардида ӯ таъйингардида) ва дигар шахсе, ки барои ин мақомоти давлати хориҷӣ ягон функцияи давлатиро иҷро менамояд, фаҳмида мешавад.” Мувофиқи эзоҳи 4 ба моддаи 319 КЧ ҚТ таҳти мафҳуми шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ хизматчии ташкилоти байналмилалӣ ӯ дигар шахсе, ки ваколатдор аст аз номи ин ташкилот фаъолият намояд, фаҳмида мешавад.

Ҳамин тариқ, мутобиқи КЧ ҚТ субъекти чиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ категорияи зерини шахсон шуда метавонанд:

1) шахси мансабдор, яъне:

- шахси таъйин ӯ интиҳобшуда, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ӯ бо ваколати махсус вазифаи намояндаи ҳокимияти давлатиро амалӣ менамояд, яъне бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори ҚТ дорой ваколатҳои амрдиҳӣ нисбат ба шахсоне мебошад, ки дар тобеияти хизмати ӯ қарор надоранд;

- шахсе, ки вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмурию хоҷагидориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ҳамчунин дар субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, ба таври музднок ӯ бемузд иҷро менамояд ва шахсони ба онҳо баробарқардашуда;

2) шахсе, ки мансабҳои давлатии ҚТро ишғол мекунад;

3) хизматчиёни давлатӣ, хизматчиёни мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки ба шумули шахсони мансабдор дохил намешаванд;

4) шахси мансабдори давлати хориҷӣ;

5) шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ;

6) шахсони воқеӣ, ки хизматчии давлатӣ нестанд.

Ҷиноятҳои, ки аз тарафи шахсони мансабдор содир мешаванд (ҷиноятҳои мансабдорӣ), шартан ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд:

1) намудҳои умумии ҷиноятҳои мансабдорӣ;

2) намудҳои махсуси ҷиноятҳои мансабдорӣ.

Намудҳои умумии ҷиноятҳои мансабдорӣ ин ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ мебошанд, ки дар боби 30 моддаҳои 314 – 327 КҶ ҚТ пешбинӣ шудаанд ва 15 таркиби ҷиноятро дар бар мегиранд:

- 1) сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ (моддаи 314 КҶ);
- 2) беамалӣ дар иҷрои вазифа (моддаи 315 КҶ);
- 3) баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ (моддаи 316 КҶ);
- 4) соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор (моддаи 317 КҶ);
- 5) иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ (моддаи 318 КҶ);
- 6) гирифтани пора (моддаи 319 КҶ);
- 7) додани пора (моддаи 320 КҶ);
- 8) иғвои порадиҳӣ (моддаи 321 КҶ);
- 9) хунукназарӣ (моддаи 322 КҶ);
- 10) сохтакории хизматӣ (моддаи 323 КҶ);
- 11) ғайриқонунӣ додани шиносномаи шахрванди ҚТ, ҳамчунин ба ҳуччатҳое, ки барои гирифтани шахрвандии ҚТ асос мебошанд, ворид намудани маълумоти баръало бардурӯғ (моддаи 323¹ КҶ);
- 12) гирифтани мукофот бо роҳи тамаъҷӯӣ (моддаи 324 КҶ);
- 13) додани мукофот ба хизматчӣ (моддаи 325 КҶ);
- 14) ғайриқонунӣ иҷозат додан ба гирифта гаштан ва нигоҳдории силоҳи оташфишон (моддаи 326 КҶ);
- 15) ғайриқонунӣ нигоҳ доштани муҳофизони шахсӣ ва истифодаи техникаи ҷангӣ бо ҳамин мақсад (моддаи 327 КҶ).

Ин ҷиноятҳо дар самтҳои гуногуни фаъолияти мақомоти давлатӣ содир шуда метавонанд, бинобар ин онҳоро ба гурӯҳи намудҳои умумии ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ мансуб доништан мумкин аст.

Дар баробари ин, дар КҶ ҚТ дигар ҷиноятҳое низ пешбинӣ шудаанд, ки метавонанд аз тарафи шахсони мансабдор содир шаванд. Ин намудҳои махсуси ҷиноятҳои мансабдорӣ мебошанд ва дар бобҳои мухталифи КҶ ҚТ пешбинӣ шудаанд. Ба ин намуди ҷиноятҳо дохил мешаванд:

- радди додани маълумот ба шахрванд (моддаи 148 КҶ);
- напардохтани музди меҳнат, нафақа, стипендия, ёрдampuлӣ ё дигар пардохтҳо (моддаи 153¹ КҶ);
- монёе шудан ба гузаронидани маҷлис, гирдиҳамоӣ, намоиш, роҳнамоӣ, пикетгузорӣ ё иштирок дар онҳо (моддаи 161 КҶ);
- азонихудкунӣ ё исрофкорӣ, ки бо истифодаи ваколатҳои мансабдорӣ содир шудааст (қисми 2 моддаи 245 КҶ);
- монёе шудан ба фаъолияти қонунии соҳибкорӣ (моддаи 258 КҶ);

бақайдгирии аҳди ғайриқонунӣ бо замин (моддаи 261 КҶ);
ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ (моддаи 268 КҶ);
дидаю дониста ба ҷавобгарию ҷиноятӣ кашидани шахси бе-
гуноҳ (моддаи 348 КҶ);

дидаю дониста ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё ди-
гар актҳои судӣ ((моддаи 349 КҶ);

аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё суд маҷбур сохтан ба
додани нишондод (моддаи 354 КҶ);

сохтакорию далелҳо (моддаи 359 КҶ);

ғайриқонунӣ озод кардан аз ҷавобгарию ҷиноятӣ (моддаи 360
КҶ);

сӯиистеъмоли ҳокимият ё мақоми хизматӣ, аз ҳадди вако-
латҳои мансабӣ ва хизматӣ баромадан ё бефаъолияти ҳокимият
(моддаи 391 КҶ).

§ 2. Намудҳои мушаххаси ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ

Сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ

Таркиби ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ дар
моддаи 314 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, ин модда аз 3 қисм ва 5 қисм
эзоҳ иборат аст.

Ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ яке аз намудҳои
пахнгардидаи ҷиноятҳои мансабдорӣ ба ҳисоб меравад.

Объекти гурӯҳи ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ
– муносибатҳои ҷамъияти мебошанд, ки фаъолияти муътадили
мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунад.

Объекти намудии ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои ман-
сабӣ - ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати
давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот
мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои ман-
сабӣ - фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақо-
моти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, корхонаю муассисаҳои
давлатӣ, субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои
хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил
медихад, мебошад.

Ба сифати объекти иловагӣ ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии
шаҳрвандон, манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшавандаи
ҷамъият ва давлат баромад мекунад.

Тарафи объективи ҷинояти сӯиистифода аз ваколати ман-
сабӣ аз се аломат иборат аст:

- ҳаракат дар намуди аз ҷониби шахси мансабдор истифода намудани ваколатҳои хизмати худ бархилофи манфиатҳои хизматӣ;

- бо чунин истифода намудани ваколатҳои хизмати худ бархилофи манфиатҳои хизматӣ ба вучуд овардани оқибатҳои хавфноки иҷтимоӣ дар намуди ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон ё ташкилотҳо ё манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъият ё давлат;

- робитаи сабабии байни аз ҷониби шахси мансабдор истифода намудани ваколатҳои хизмати худ бархилофи манфиатҳои хизматӣ ва фаро расидани оқибатҳои зикргардида.

Таҳти мафҳуми аз ҷониби шахси мансабдор истифода намудани ваколати хизмати худ бархилофи манфиатҳои хизматӣ фаҳмида мешавад:

- ҳаракати шахси мансабдор дар доираи ваколатҳои хизмати худ;

- истифодаи ин ваколатҳо бархилофи он мақсадҳо ва вазифаҳо, ки дар назди шахси мансабдор ҳамчун хизматчиӣ давлатӣ воғузор шудааст.

Барои муқаррар кардани он, ки шахси мансабдор дар доираи ваколатҳои хизмати худ амал мекард, бояд мақоми шахси мансабдори ҷинояти мазкурро содирнамуда муайян карда шуда, муқаррар карда шавад, ки кадом ваколатҳои хизмати мушаххас барои содир намудани ҷиноят истифода шудаанд.

Ҳангоми ҳалли масъалаи дар ҳаракатҳои шахси мансабдор ҷой доштан ё надоштани таркиби ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ бояд доира ва хусусияти ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои хизмати ӯ, ки дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, дастурамали мансабӣ, оиннома ва ғайра мустаҳкам шудаанд, муқаррар карда шаванд.

Барои муайян кардани он, ки шахси мансабдор бархилофи манфиатҳои хизматӣ амал мекард, бояд санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки дар онҳо мақсад ва вазифаҳои мақомот, корхона, муассиса, ки дар он шахси мансабдор хизмат мекунад, мавриди таҳлил қарор дода шуда, баъд ҳулосаи асоснок бароварда шавад.

Дар таҷриба шаклҳои гуногуни сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ аз ҷониби шахси мансабдор дида мешаванд. Мисол, фиреби мақомоти назоратӣ ва тафтишӣ, дағалона вайрон кардани интизоми молиявӣ, пинҳон кардани ҷиноятҳои дилхоҳ, аз ҷумла тасаруфи молу мулк, камомади арзишҳои молӣ-моддӣ, харчи беасоси молу мулки ташкилотҳо, корхонаю муассисаҳои давлатӣ, ғайриқонунӣ додани чунин молу мулк барои истифода ба сохторҳои тичоратӣ ё шахсони алоҳида, гирифтани даромади молу мулкӣ аз

ҳисоби моликияти давлатӣ, лекин бе гирифтани ва ба ғайри ҳаққонии худ даровардан, мисол истифодаи зердастон дар сохтмони манзил, таъмири хона, истифодаи механизмҳо ё воситаҳои нақлиёт бо мақсадҳои шахсӣ бе пардохти маблағи музди меҳнат ва хизматрасониҳо, додани шаходатномаи ронандагӣ ба шахсе, ки имтиҳони заруриро насупоридааст, беасос ба болоравии мансабӣ мусоидат кардан, ба иҷора супоридани ҷойҳои, ки дар тавозуни ташкилот аст ва маблағи иҷораро азониҳуд кардан ва ғайра.

Шакли махсуси сӯиистифода аз ваколати мансабӣ саҳлангорӣ нисбат ба ҷиноятҳои мушаххас аз ҷониби шахси мансабдор мебошад.

Оқибати ҷиноятӣ нишонаи ҳатмии тарафи объективии сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ мебошад. Дар диспозитсияи моддаи 314 ҚҶ ҚТ оқибатҳои ҷиноятӣ зерини аз ҷониби шахси мансабдор истифода намудани ваколатҳои хизмати худ бархилофи манфиатҳои хизматӣ пешбинӣ шудаанд:

- ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ё ташкилотҳо;

- ба таври ҷиддӣ поймол намудани манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъият ё давлат.

Ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ё ташкилотҳо зарари маънавиро дар бар мегирад, яъне поймол намудани ҳуқуқу озодиҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки бо Конститутсия ва санадҳои байналмилалӣ қафолат дода шудаанд, мисол, ҳуқуқ барои риояи ҳуқуқҳои шахсии шаҳрвандон, барои ҳимояи судии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, барои рӯёндани зарари бо ҷиноят ё дигар ҳуқуқвайронкунӣ расонидашуда ва ғайра.

Ба ҷамъият ё давлат дар шахси мақомот ва ташкилотҳои дахлдор, дигар шахсони ҳуқуқӣ мумкин аст зарари молу мулкӣ дар намуди зиёни бевосита ё ғайри ҳаққонии аздастрафта расонида шавад.

Оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок мумкин аст дар паст шудани обрӯю нуфузи мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ё дехот, вайрон кардани ғайриқонунии муътадили онҳо ифода гарданд.

Ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунӣ аломати баҳодиханда мебошад, ки ҳангоми муайян кардани он бояд ба ҳисоб гирифта шавад, мисол дараҷаи таъсири манфии кирдори ҷиноятӣ ба ғайриқонунии муътадили ташкилот ё корхона, хусусияти ва андозаи зарари моддии расонидашуда, шумораи шаҳрвандони ҷабрдида, вазнинии зарари маънавӣ ва молу мулкӣ ба онҳо расонидашуда ва ғайра.

Тарафи субъективии сӯиистифода аз ваколатҳои мансабиро гуноҳ дар шакли қасд дар намуди қасди бевосита ва қасди бавосита ташкил медиҳад. Шахси мансабдор дарк мекунад, ки ва-

колатҳои мансабии худро бархилофи манфиатҳои хизмати истифода мебарад, пешбинӣ мекунад, ки дар натиҷаи ин ба манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшаванда зарари ҷиддӣ расонида шуданаш мумкин аст ва расонидани онро меҳаҳад (қасди бевосита) ё дидаю дониста роҳ меҳаҳад (қасди бавосита).

Нишонаи ҳатмии тарафи субъективии сӯиистифода аз ваколати мансабиро ангезаи ғараз ё дигар манфиатҳои шахсӣ ташкил меҳаҳад. Ангезаи ғараз дар саъю кӯшиши шахси мансабдор барои ба даст даровардани ғоидаи молу мулкӣ барои худ ва дигар шахсон ифода мегардад, мисол, озод шудан аз аз баргардонидани неъматҳои моддӣ, аз баргардонидани қарз, истифодаи молу мулк на аз рӯйи таъйинот, ғайриқонунӣ соҳиб шудан ба имтиёзҳои андозӣ, ғайриқонунӣ гирифтани кредит. Ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ бояд аз тасарруф бо роҳи азониҳудкунӣ бо истифодаи ваколати мансабдорӣ фарқ карда шавад, зеро ангезаи ғараз ҳангоми сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ бо ғайриқонунӣ гирифтани ва ба ғоидаи худ даровардани молу мулки ғайриалоқаманд нест. Дигар манфиати шахсӣ дар саъю кӯшиши шахси мансабдор барои ба даст даровардани ғоидаи хусусияти ғайримолу мулкӣ ифода мегардад, мисол, мансабпарастӣ, ҳешутаборчигӣ, пуштибонии шахсони бонуфуз, пинҳон кардани бесалоҳиятиаш ва ғайра.

Субъекти ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ махсус, яъне шахси мансабдор аст. Дар эзоҳ ба моддаи 314 КҶ ҚТ мафҳуми шахси мансабдор муайян гардидааст. Ҳамин тавр, дар эзоҳи 1 ба моддаи 314 КҶ ҚТ муқаррар шудааст: “Тахти мафҳуми шахси мансабдор дар Кодекси мазкур шахси таъйин ё интиҳобшуда фаҳмида мешавад, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус вазифаи намояндаи ҳокимияти давлатиро амалӣ менамояд, яъне бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори ҚТ дорои ваколатҳои амрдиҳӣ нисбат ба шахсоне мебошад, ки дар тобеияти хизмати ӯ қарор надоранд, инчунин шахсе, ки вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмурию хоҷагидориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ҳамчунин дар субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил меҳаҳад, ба таври музднок ё бемузд иҷро менамояд ва шахсони ба онҳо баробарқардашуда.” Субъекти ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ категорияи зерини шахсони мансабдор шуда метавонанд:

- шахси таъйин ё интиҳобшуда, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус вазифаи намояндаи ҳокимияти давлатиро амалӣ менамояд, яъне бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори

ҶТ дорои ваколатҳои амрдиҳӣ нисбат ба шахсоне мебошад, ки дар тобеияти хизмати ӯ қарор надоранд;

- шахсе, ки вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмурию хоҷагидорию дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ҳамчунин дар субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, ба таври музнок ё бемузд иҷро менамояд ва шахсони ба онҳо баробарқардашуда;

- шахсе, ки мансабҳои давлатии ҶТро ишғол мекунад.

Таҳти мафҳуми вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ - ваколатҳо оид ба амали намудани роҳбарии коллективи меҳнати, доираи муайяни қор, қормандони алоҳида, интиҳоб ва ҷобҷогузори кадрҳо, ташкили меҳнати қормандони тобеъ, назорат ва санҷиши риояи интизоми меҳнат, татбиқи чораҳои ҳавасмандгардонӣ ва муҷозоти интизомӣ фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми вазифаҳои маъмурию хоҷагидорӣ - ваколатҳо оид ба идора ва ихтиёрдории молу мулк фаҳмида мешавад.

Мафҳуми шахсе, ки мансабҳои давлатии ҶТро ишғол мекунад дар эзоҳи 2 ба моддаи 314 КҶ ҶТ муқаррар шудааст: “Таҳти мафҳуми шахсе, ки мансабҳои давлатии ҶТро ишғол мекунад, дар моддаҳои боби мақсуд ва дигар моддаҳои ҳамин Кодекс шахсоне дар назар дошта шудаанд, ки мансабҳои барои иҷрои бевоситаи салоҳияти мақомоти давлатӣ муайяннамудаи Конститутсияи ҶТ ва дигар қонунҳои ҶТро ишғол мекунанд.” Мувофиқи эзоҳи 3 ба моддаи 314 КҶ ҶТ хизматчиёни давлатӣ, хизматчиёни мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки ба шумули шахсони мансабдор дохил намешаванд, мутобиқи моддаҳои боби 30 КҶ ҶТ дар ҳолатҳои махсус пешбининамудаи моддаҳои дахлдор ба ҷавобгарии ҷиноятии қашаида мешаванд.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 314 КҶ ҶТ таркибҳои таснифкунандаи ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ, яъне бо ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунанда пешбинӣ шудаанд.

Мутобиқи қисми 2 моддаи 314 КҶ ҶТ қирдор бандубаст мешавад, агар ҳамин қирдор аз ҷониби шахсе, ки мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё роҳбарии мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро ишғол мекунад, содир шуда бошад.

Дар қисми 3 моддаи 314 КҶ ҶТ таркиби ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ бо ҳолатҳои махсусан вазнинкунанда пешбинӣ шудааст. Мутобиқи қисми 3 моддаи 314 КҶ ҶТ қирдор бандубаст мешавад, агар қирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуҷуми ҳамин модда боиси оқибатҳои вазнин гардида

бошанд. Оқибатҳои вазнин критерияи баҳодиханда мебошад ва аз ҷониби суд муайян карда мешавад. Ба оқибатҳои вазнин мисол шуда метавонанд: садамаи калон, қатъи дарозмуддати гардиши нақлиёт ё истеҳсолот, вайрон шудани чорабиниҳои давлатӣ, зарари моддӣ ба миқдори махсусан калон, аз беэҳтиётӣ фаро расидани марги инсон, худкушӣ ё сӯиқасд ба худкушии ҷабрида ва ғайра.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 314 ҚҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисмҳои 2 ва 3 вазнин.

Беамалӣ дар иҷрои вазифа

Таркиби ҷинояти беамалӣ дар иҷрои вазифа дар моддаи 315 ҚҶ ҚТ пешбинӣ шудааст. Мувофиқи қонунгузориҳои ҷиноятӣ тахти мафҳуми беамалӣ дар иҷрои вазифа аз тарафи хизматчиҳои давлатӣ, ки шахси мансабдор намебошад бо мақсади ғаразнок ё дигар манфиати шахсӣ ё гурӯҳӣ иҷро накардани вазифаҳои хеш, агар ин кирдор ба таври ҷиддӣ ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон, ташкилотҳо, ҷамъият ё давлатро поймол карда бошад, фаҳмида мешавад.

Объекти гурӯҳии ҷинояти беамалӣ дар иҷрои вазифа – муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунанд.

Объекти намудии ҷинояти беамалӣ дар иҷрои вазифа - ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ ва хизмати давлатӣ мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти беамалӣ дар иҷрои вазифа - фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ, манфиатҳои хизмати давлатӣ мебошад.

Объекти бевоситаи иловагии ҷинояти беамалӣ дар иҷрои вазифа ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон, ташкилотҳо, ҷамъият ё давлат мебошанд.

Тарафи объективии беамалӣ дар иҷрои вазифа аз маҷмӯи аломатҳои зерин иборат аст:

а) аз тарафи хизматчиҳои давлатӣ, ки шахси мансабдор намебошад, иҷро накардани вазифаҳои хизматӣ;

б) фаро расидани оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок дар намуди ба таври ҷиддӣ поймол шудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон, ташкилотҳо, ҷамъият ё давлат;

в) робитаи сабабии байни беамалии хизматчиҳои давлатӣ ва оқибатҳои барои ҷамъият хавфноки фарорасида.

Ҷинояти беамалӣ дар иҷрои вазифа танҳо бо роҳи беҳаракатӣ содир шуданаш мумкин аст. Хизматчиҳои давлатӣ вазифаҳои муайяни хизматии худро иҷро намекунад. Уҳдадорҳои хизматӣ аз

муқаррароти санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла назомнома, оиннома, дастурамал ё фармон бармеоянд.

Барои тибқи моддаи 315 КҶ ҚТ гунаҳгор эътироф намудани шахс бояд муайян карда шавад, ки хизматчи давлатӣ кадом уҳдадорихои ба зиммааш воғузуршударо иҷро накардааст ва ин уҳдадорихои ӯ дар кадом санади меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ шудаанд. Бояд ҳатман муқаррар карда шавад, ки хизматчи давлатӣ вобаста ба ҳолатҳои мушаххас имконияти воқеии иҷро намудани уҳдадорихои ба зиммааш воғузуршударо дошт ё не. Агар шахс вобаста аз ҳолатҳои воқеии қор ва омилҳои субъективӣ, мисол, камтаҷрибагӣ, беморӣ ва дигар ҳолатҳо имконияти воқеии иҷрои уҳдадорихои бар зиммааш воғузуршударо надошта бошад, таркиби ин ҷиноят ҷой надорад ва хизматчи давлатӣ ба ҷавобгарии ҷинояти кашида намешавад.

Беамалӣ дар иҷрои вазифаҳо дар ду шакл ифода мегардад:

- умуман иҷро накардани уҳдадорихои хизмати худ аз ҷониби хизматчи давлатӣ;
- номатлуб иҷро намудани уҳдадорихои хизмати худ аз ҷониби хизматчи давлатӣ.

Таркиби ҷинояти беамалӣ дар иҷрои вазифаҳо моддӣ аст, яъне ҳуди иҷро накардани уҳдадорихои хизматӣ аз ҷониби хизматчи давлатӣ ҳоло ҷавобгарии ҷиноятиро ба миён намеорад. Шартӣ асосии ҷиноят эътироф намудани беамалӣ дар иҷрои вазифа ин фаро расидани оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок мебошад, ки дар намуди ба таври қиддӣ поймол шудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, ташкилотҳо, ҷамъият ё давлат ифода мегардад.

Оқибати ҷинояти нишонаи ҳатмии тарафи объективии беамалӣ дар иҷрои вазифаҳо мебошад. Дар диспозитсияи моддаи 315 КҶ ҚТ оқибатҳои ҷиноятии зерини беамалӣ дар иҷрои вазифаҳо пешбинӣ шудаанд:

- ба таври қиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ё ташкилотҳо;
- ба таври қиддӣ поймол намудани манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъият ё давлат.

Ба таври қиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ё ташкилотҳо зарари маънавиро дар бар мегирад; поймол намудани ҳуқуқу озодиҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки бо Конститутсия ва санадҳои байналмилалӣ кафолат дода шудаанд, мисол, ҳуқуқ барои риояи ҳуқуқҳои шахсии шаҳрвандон, барои ҳимояи судии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, барои рӯёнидани зарари бо ҷиноят ё дигар ҳуқуқвайронқунӣ расонидашуда ва ғайра.

Ба чамъият ё давлат дар шахси мақомот ва ташкилотҳои дахлдор, дигар шахсони ҳуқуқӣ мумкин аст зарари молу мулкӣ дар намуди зиёни бевосита ё фоидаи аздастрафта расонида шавад.

Оқибатҳои барои чамъият хавфнок мумкин аст дар паст шудани обрӯю нуфузи мақомоти ҳокимияти давлатӣ, вайрон кардани фаъолияти муътадили онҳо ифода гарданд.

Ба таври чиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунӣ – аломати баҳодиханда мебошад, ки ҳангоми муайян кардани он бояд ба ҳисоб гирифта шаванд: дараҷаи таъсири манфии кирдори ҷиноятӣ ба фаъолияти муътадили ташкилот ё корхона, хусусият ва андозаи зарари моддии расонидашуда, шумора и шаҳрвандони ҷабрдида, вазнинии зарари маънавӣ ва молу мулкӣ ба онҳо расонидашуда ва дигар ҳолатҳо.

Нишонаи ҳатмии тарафи объективии беамалӣ дар иҷрои вазифаҳо ин робитаи сабабии байни беҳаракатии ҷиноятӣ хизматчии давлатӣ ва оқибати ҷиноятӣ фарорасида мебошад.

Тарафи субъективии таркиби ҷиноятӣ беамалӣ дар иҷрои вазифаро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Шахси мансабдор дарк мекунад, ки уҳдадорихои вазифавиашро иҷро накарда истодааст, пешбинӣ мекунад, ки дар натиҷаи ин ба манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшаванда зарари чиддӣ расонида шуданаш мумкин аст ва расонидани онро меҳаҳад.

Нишонаи ҳатмии тарафи субъективии беамалӣ дар иҷрои вазифаро мақсади махсус ташкил медиҳад, ки ин иҷро накардани вазифаҳои хеш бо мақсади ғаразнок ё дигар манфиати шахсӣ ё ғуруҳӣ мебошад.

Субъекти ҷиноят махсус аст, яъне хизматчии давлатӣ, ки шахси мансабдор нест. Тибқи Қонуни ҚТ “Дар бораи хизмати давлатӣ” хизматчии давлатӣ – шаҳрванди ҚТ мебошад, ки мансаби давлатии хизмати давлатии музднокро дар асоси касбӣ бо мақсади таъмини иҷрои ваколатҳои шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ ва амалӣ намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ ишғол намудааст.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 315 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин эътироф мешавад.

Баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ

Таркиби ҷиноятӣ баромадан аз ваколатҳои мансабӣ дар моддаи 316 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, ин модда аз 3 қисм иборат аст.

Ҷиноятӣ баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ба мисли сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ яке аз намудҳои паҳнгардидаи ҷиноятҳои мансабдорӣ ба ҳисоб меравад.

Объекти гурӯҳии ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ – муносибатҳои ҷамъияти мебошанд, ки фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунад.

Объекти намудии ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ - ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ – фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, корхонаю муассисаҳои давлатӣ, субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, мебошад.

Ба сифати объекти иловагӣ ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, ташкилотҳо, манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшавандаи ҷамъият ва давлат баромад мекунад.

Тарафи объективии ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ аз се аломат иборат аст:

1) аз ҷониби шахси мансабдор содир намудани ҳаракатҳое, ки аз ҳадди ваколатҳои мансабиаш баръало берун мебарояд;

2) бо ҷунин баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабии худ ба вучуд овардани оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок дар намуди ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ё ташкилотҳо ё манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъият ё давлат;

3) робитаи сабабии байни аз ҷониби шахси мансабдор баръало баромадан аз ҳадди ваколатҳои хизматиҳои худ ва фаро расидани оқибатҳои зикрғардида.

Ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ танҳо дар шакли ҳаракат содир шуданаш мумкин аст. Бо роҳи беҳаракатӣ баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ғайриимкон аст.

Баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ дар ҷунин ҳаракатҳои шахси мансабдор ифода мегардад, ки аз доираи салоҳияти хизматиҳои мебароянд ва бархилофи манфиатҳои хизматӣ содир мешаванд. Вобаста ба ин оид ба ҳар як парванда марбут ба баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ бояд доираи ваколатҳо дар асоси санади меъёрии ҳуқуқӣ, ки мазмун ва ҳадди онҳоро муқаррар мекунад, аниқ муайян карда шавад. Барои муайян кардани ҳолати ҷой доштани баромадани шахси мансабдор аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ, бояд як қатор ҳолатҳо аниқ карда шаванд:

а) кадом санади меъёрии ҳуқуқӣ ваколатҳои шахси мансабдорро танзим мекунад;

б) кадом ҳолатҳои ин санади меъёрии ҳуқуқӣ вайрон шудаанд ва ин вайронкунӣ дар чӣ ифода мегардад.

Мавҷуд набудани чунин санади меъёрии ҳуқуқӣ ва танзими ҳуқуқии ҳуқуқ ва ваколатҳои шахси мансабдор маъноӣ онро дорад, ки дар ҳаракатҳои шахси мансабдори мазкур таркиби ин ҷиноят ҷой надорад.

Таҳлили таҷрибаи судӣ нишон медиҳад, ки шаклҳои зерини асосии баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ҷой доранд:

1) аз ҷониби шахс содир намудани ҳаракатҳое, ки ба салоҳияти шахси мансабдори болоӣ ё дигар шахси мансабдор мансубанд (мисол, судичрочӣ худсарона қарори судро тағйир медиҳад, сардори шуъбаи коргузорӣ ба ҷойи роҳбари корхона амал мекунад, нозири минтақавӣ амалеро иҷро мекунад, ки ба салоҳияти сардори шуъбаи корҳои дохилӣ ё муовини сардори шуъба дахл дорад ва ғайра);

2) аз ҷониби шахси мансабдор содир намудани ҳаракатҳое, ки танҳо дастаҷамъона содир шуданашон мумкин аст (мисол, қабули қарор аз ҷониби судя дар ҳолате, ки тибқи қонун қарор бояд аз ҷониби ҳайати суд қабул шавад, қабули қарор аз ҷониби шахси мансабдор дар ҳолате, ки қарори комиссия, шурои нозирон ё шурои директорон зарур аст ва ғайра);

3) содир намудани чунин ҳаракатҳое, ки аз ҷониби шахси мансабдор танҳо дар мавриди ҷой доштани ҳолатҳои махсуси дар санади меъёрии ҳуқуқӣ баёншуда содир шуданашон мумкин буд, дар сурати ҷой надоштани чунин ҳолатҳо (мисол, истифодаи силоҳ на дар лаҳзаи ҳуҷуми ҷинояткор ё на бо мақсади дастгир намудани ӯ);

4) содир намудани ҳаракатҳое, ки ба салоҳияти ягон шахси мансабдор мансуб буда наметавонанд (мисол, аз ҷониби шахси мансабдор паст задани шаъну эътибори корманд, кофтукови корманд ва ғайра).

Бояд муқаррар карда шавад, ки шахс аз ҳадди ваколатҳо дар ҷараёни ё вобаста ба иҷрои вазифаҳои хизматӣ баромадааст.

Оқибати ҷиноятӣ нишонаи ҳатмии тарафи объективи баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ мебошад. Дар диспозитсияи моддаи 316 КҶ ҚТ оқибатҳои ҷиноятӣ зерини баромадани шахси мансабдор аз ваколатҳои хизмати ҳуд бархилофи манфиатҳои хизматӣ пешбинӣ шудаанд:

- ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ё ташкилотҳо;

- ба таври ҷиддӣ поймол намудани манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъият ё давлат.

Ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ё ташкилотҳо зарари маънавиро дар бар мегирад; поймол намудани ҳуқуқу озодиҳои шахсонӣ воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки бо Конститутсия ва санадҳои байналмилалӣ кафолат дода шудаанд,

мисол, ҳуқуқ барои риояи ҳуқуқҳои шахсии шахрвандон, барои ҳимояи судии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, барои рӯёнидани зарари бо ҷиноят ё дигар ҳуқуқвайронкунӣ расонидашуда ва ғайра.

Ба ҷамъият ё давлат дар шахси мақомот ва ташкилотҳои дахлдор, дигар шахсони ҳуқуқӣ мумкин аст зарари молу мулкӣ дар намуди зиёни бевосита ё фоидаи аздастрафта расонида шавад.

Оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок мумкин аст дар паст шудани обрӯю нуфузи мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ё дехот, вайрон кардани фаъолияти муътадили онҳо ифода гарданд.

Ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунӣ аломати баҳодиханда мебошад, ки ҳангоми муайян кардани он бояд ба ҳисоб гирифта шаванд: дараҷаи таъсири манфии кирдори ҷиноятӣ ба фаъолияти муътадили ташкилот ё корхона, ҳусусият ва андозаи зарари моддии расонидашуда, шумора и шахрвандони ҷабрдида, вазнинии зарари маънавӣ ва молу мулкӣ ба онҳо расонидашуда ва ғайра.

Таҷрибаи судӣ нишон медиҳад, ки оқибати ҷиноятӣ дар баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ одатан дар шаклҳои зерин баромад мекунад: расонидани зарар ба шахсият одатан дар намуди зарари ҷисмонӣ, зарар ба саломатӣ ё латукӯб, инчунин вайрон кардани ҳуқуқҳои асосии шахрвандон, мисол, ҳуқуқ ба манзил, ҳуқуқ ба ҳифзи иҷтимоии аҳоли, ҳуқуқ ба истироҳат ва ғайра.

Нишонаи ҳатмии тарафи объективии баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ин робитаи сабабии байни ҳаракатҳои ҷиноятии шахси мансабдор ва оқибати ҷиноятии фарорасида мебошад. Таркиби ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ моддӣ аст, яъне ин ҷиноят аз лаҳзаи фаро расидани яке аз оқибатҳои дар диспозицияи моддаи 316 КҶ ҚТ пешбинишуда хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабиро гуноҳ дар дар шакли қасди бевосита ва қасди бавосита ташкил медиҳад. Шахси мансабдор дарк мекунад, ки ҳаракатҳои содир мекунад, ки баръало аз ҳадди ваколатҳои мансабиаш мебароянд, пешбинӣ мекунад, ки дар натиҷаи ин ба манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшаванда зарари ҷиддӣ расонида мешавад ва хоҳони баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ва расонидани зарар ба манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшаванда мебошад (қасди бевосита) ё дидаю дониста ба онҳо роҳ медиҳад ва ё бефарқона муносибат мекунад (қасди бавосита).

Дар фарқ аз таркиби ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ (моддаи 314 КҶ), ки нишонаи ҳатмии тарафи субъективиаширо ангегаи ғараз ё дигар манфиатҳои шахсӣ ташкил медиҳад, дар таркиби ҷинояти сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ ангега ба сифати

нишонаи ҳатмӣ баромад намекунад ва ба бандубасти ҷиноят таъсир намерасонад.

Субъекти ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ махсус – шахси мансабдор аст. Мувофиқи эзоҳ ба моддаи 314 КҶ ҚТ субъекти ин ҷиноят шуда метавонад:

- шахси мансабдор, яъне шахси таъйин ё интихобшуда, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус вазифаи намо-яндаи ҳокимияти давлатиро амалӣ менамояд, яъне бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори ҚТ дорои ваколатҳои амрдиҳӣ нисбат ба шахсоне мебошад, ки дар тобеияти хизмати ӯ қарор надоранд;

- шахсе, ки вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмурию хоҷаги-дориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ҳамчунин дар субъ-ектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, ба таври музднок ё бемузд иҷро менамояд ва шахсони ба онҳо баробаркар-дашуда.

Таҳти мафҳуми вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ - ваколатҳо оид ба амалӣ намудани роҳбарии коллективи меҳнатӣ, доираи муайяни қор, кормандони алоҳида, интихоб ва ҷобачогузори кадрҳо, таш-кили меҳнати кормандони тобеъ, назорат ва санҷиши риояи инти-зоми меҳнат, татбиқи чораҳои ҳавасмандгардонӣ ва мӯҷозоти ин-тизомӣ фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми вазифаҳои маъмурию хоҷагидорӣ - ваколатҳо оид ба идора ва ихтиёрдорӣ мому мулк фаҳмида мешавад.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 316 КҶ ҚТ таркибҳои таснифку-нандаи ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ, яъне бо ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунанда пешбинӣ шудаанд.

Мутобиқи қисми 2 моддаи 316 КҶ ҚТ кирдор бандубаст ме-шавад, агар ҳамин кирдор аз ҷониби шахсе, ки мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё роҳбарии мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро ишғол ме-кунад, содир шуда бошад.

Дар қисми 3 моддаи 316 КҶ ҚТ таркиби ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ бо ҳолатҳои махсусан вазнинкунанда пешбинӣ шудааст, яъне агар кирдорҳои пешбиниамудаи қисмҳои 1 ва 2 моддаи мазкур:

- а) бо зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он;
- б) бо истифодаи силоҳ ё воситаҳои махсус;
- в) бо расонидани оқибатҳои вазнин содир шуда бошад.

Таҳти мафҳуми зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯрварӣ ҳара-катҳои гунаҳгор, ки бо латуқӯб, расонидани зарари ҷисмонӣ дар

намуди зарари сабук ё миёна ба саломатӣ, расонидани дарди ҷисмонӣ, маҳдуд кардани озодӣ алоқаманд аст, дар назар дошта мешавад. Зӯроварӣ мумкин аст дар аз беаҳтиётӣ ба марг расонидан ё зарари вазнин ба саломатӣ расонидан ифода гардад. Ин ҳолати таснифкунанда инчунин таҳдиди истифодаи зӯровариро дар бар мегирад. Таҳдид аз ҷониби ҷабрдида бояд ҳамчун таҳдиди воқеӣ қабул шавад.

Баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ, ки бо одамкушӣ ё қасдан расонидани зарари вазнин ба саломатӣ алоқаманд аст бояд аз рӯйи маҷмӯи ҷиноятҳо (моддаҳои 316 ва 104 ё моддаҳои 316 ва 110 КҶ) бандубаст карда шавад.

Истифодаи силоҳ ё воситаҳои махсус аломати таснифкунандаи таркиби ҷинояти баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ба ҳисоб меравад.

Силоҳ – васила ва ашёе, ки амалан барои зарба задан ба ҳадафи зинда ва ё нишони дигар, додани ишораҳо (сигналҳо) таъйин шудаанд (силоҳи оташфишон, силоҳи шикории оташфишони муштарак, силоҳи ҳаводиханда, силоҳи пневматикӣ, силоҳи газӣ, силоҳи сард).

Ба сифати воситаҳои махсус мумкин аст истифода шаванд мисол, дастаҳои резинӣ, гази ашқовар, дастбанд, дастгоҳҳои барқӣ (электрошоки), тирҳои резинӣ, обпошак ва диг.

Истифодаи силоҳ ва воситаҳои махсус дар истифодаи воқеии онҳо аз ҷониби шахси мансабдор барои таъсиррасонии ҷисмонӣ ё руҳӣ ба ҷабрдида, яъне расонидани зарар ба саломатӣ, дарди ҷисмонӣ расонидан ё таҳдиди истифодаи онҳо, ба ҳаво паррондан ва ғайра ифодка мегардад.

Мутобиқи қисми 3 моддаи 316 КҶ ҚТ кирдор бандубаст мешавад, агар кирдорҳои пешбиниамудаи қисмҳои якум ё дуҷуми ҳамин модда боиси оқибатҳои вазнин гардида бошанд. Оқибатҳои вазнин критерияи баҳодиханда мебошад ва аз ҷониби суд муайян карда мешавад. Ба оқибатҳои вазнин мисол шуда метавонанд: садамаи калон, қатъи дарозмуддати гардиши нақлиёт ё истехсолот, вайрон шудани ҷорабиниҳои давлатӣ, зарари моддӣ ба миқдори махсусан калон, аз беаҳтиётӣ фаро расидани марғи инсон, худкушӣ ё сӯйқасд ба худкушии ҷабрдида ва ғайра.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 316 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисмҳои 2 ва 3 вазнин.

Соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор

Таркиби ҷинояти соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор дар моддаи 317 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст. Мувофиқи қонунгузории ҷиноятӣ таҳти мафҳуми соҳибӣ кардани ваколати шахси мансаб-

дор аз ҷониби хизматчи давлатӣ ё хизматчи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки шахси мансабдор намебошад, соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор ва вобаста ба он содир намудани ҳаракате, ки ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ё ташкилотҳоро ба таври ҷиддӣ поймол мекунанд, фаҳмида мешавад.

Объекти гурӯҳии ҷинояти соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор – муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунанд.

Объекти намудии ҷинояти соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор – ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор – фаъолияти муътадили мақомоти давлатӣ, корхона ё муассиса, ҳамчунин обрӯю нуфузи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ё деҳот мебошад.

Объекти бевоситаи иловагии соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдорро ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ва ташкилотҳо ташкил медиҳад.

Тарафи объективии соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор аз маҷмӯи аломатҳои зерин иборат аст:

а) соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор аз ҷониби хизматчи давлатӣ ё хизматчи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки шахси мансабдор намебошад;

б) фаро расидани оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок дар намуди ба таври ҷиддӣ поймол шудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон ва ташкилотҳо;

в) робитаи сабабии байни соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор ва оқибатҳои барои ҷамъият хавфноки фарорасида.

Ҷинояти соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор бо роҳи ҳаракати фаъолоне содир мешавад. Хизматчи давлатӣ ба ҷойи шахси мансабдор ҳаракатеро содир мекунад, ки ба доираи ваколатҳои шахси мансабдор дохил мешавад. Масалан, котиби роҳбари мақомоти давлатӣ ё корхона, муассиса мӯҳрро истифода намуда, ҳуҷҷатеро таҳия ва имзо карда медиҳад, ки онро метавонист фақат шахси мансабдор диҳад, ё корманди техникаи муассисаи давлатӣ бо алоқаи махсус занг зада, дастур медиҳад.

Таркиби ҷинояти соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор моддӣ аст. Шарти асосии ҷиноят эътироф намудани соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор ин фаро расидани оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок мебошад, ки дар намуди ба таври ҷиддӣ поймол

шудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон ва ташкилотҳои ифода мегардад.

Оқибати ҷиноятӣ нишонҳои ҳатмии тарафи объективии соҳибӣ қардани ваколати шахси мансабдор мебошад. Дар диспозитсияи моддаи 317 ҚҶ ҚТ оқибатҳои ҷиноятии зерини соҳибӣ қардани ваколати шахси мансабдор пешбинӣ шудаанд:

- ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон;

- ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии ташкилотҳо.

Ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон ё ташкилотҳои зарари маънавиро дар бар мегирад; поймол намудани ҳуқуқҳои озодиҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки бо Конституция ва санадҳои байналмилалӣ қафолаш дода шудаанд, мисол, ҳуқуқҳои барои риояи ҳуқуқҳои шахсии шахрвандон, барои ҳимояи судии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, барои рӯёнидани зарари бо ҷиноят ё дигар ҳуқуқвайронкунии расонидашуда ва ғайра.

Ба ҷамъият ё давлат дар шахси мақомот ва ташкилотҳои дахлдор, дигар шахсони ҳуқуқӣ мумкин аст зарари молу мулкӣ дар намуди зиёни бевосита ё фоидаи аздастрафта расонида шавад.

Оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок мумкин аст дар паст шудани обрӯю нуфузи мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ё деҳот, вайрон қардани фаъолияти муътадили онҳо ифода гарданд.

Ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунӣ – аломати баҳодиханда мебошад, ки хангоми муайян қардани он бояд ба ҳисоб гирифта шаванд: дараҷаи таъсири манфии қирдори ҷиноятӣ ба фаъолияти муътадили ташкилот ё корхона, хусусият ва андозаи зарари моддии расонидашуда, шумораи шахрвандони ҷабрдида, вазнинии зарари маънавӣ ва молу мулкӣ ба онҳо расонидашуда ва ғайра.

Нишонҳои ҳатмии тарафи объективии соҳибӣ қардани ваколати шахси мансабдор ин робитаи сабабии байни ҳаракатҳои соҳибӣ қардани ваколатҳои ва оқибати ҷиноятии фарорасида мебошад.

Тарафи субъективии таркиби ҷинояти соҳибӣ қардани ваколати шахси мансабдорро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Хизматчиҳои давлатӣ ё хизматчиҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки шахси мансабдор намебошад дарк мекунад, ки ваколати шахси мансабдорро соҳибӣ қарда ҳаракатҳоро содир қарда истодааст, пешбинӣ мекунад, ки дар натиҷаи ин ҳаракатҳо ба манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшавандаи шахрвандон ва ташкилотҳои зарари ҷиддӣ расонида шуданаш мумкин аст ва расонидани онро меҳодад.

Ангезаи соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор барои бандубасти ҷиноят таъсир намерасонад.

Агар соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор ба сифати воситаи содир намудани ҷинояти дигар, мисол қаллобӣ (моддаи 245 КҶ) баромад карда бошад, маҷмӯи ҷиноятҳо ҷой дорад. Инчунин дар ҳолати аз ҷониби гунаҳгор барои содир намудани ҳаракатҳо бо соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдор сохтакорӣ намудани ҳуҷҷати қалбакӣ (моддаи 340 КҶ). Тайёр намудани фармони қалбакӣ дар бораи ба мансаб таъйин намудан ё муваққатан иҷрои вазифаҳоро бар зиммаи шахсе воғузур намудан ҳамчунин маҷмӯи ҷиноятҳоро ташкил медиҳад (моддаҳои 317 ва 323 КҶ).

Субъекти ҷиноят махсус аст, яъне хизматчиҳои давлатӣ ё хизматчиҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки шахси мансабдор намебошад. Тибқи Қонуни ҚТ “Дар бораи хизмати давлатӣ” хизматчиҳои давлатӣ – шаҳрванди ҚТ мебошад, ки мансаби давлатии хизмати давлатии музднокро дар асоси касбӣ бо мақсади таъмини иҷрои ваколатҳои шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ ва амалӣ намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ ишғол намудааст.

Аз ҷониби шахси мансабдор соҳибӣ кардани ваколати шахси мансабдори дигар ҳамчун баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ аз рӯи моддаи 316 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 317 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин эътироф мегардад.

Иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ

Таркиби ҷинояти иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ дар моддаи 318 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст.

Мувофиқи Қонуни ҚТ “Дар бораи муқовимат ба коррупсия” (банди 4 қисми 1 моддаи 23) ба шахси барои иҷрои вазифаҳои мансаби давлатӣ ваколатдор ва мансаби ба он баробаркардашуда шахсан ё ба воситаи шахсони боваринок ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шудан манъ аст.

Объекти гурӯҳии ҷинояти иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ – муносибатҳои ҷамъиятии мебошанд, ки фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунанд.

Объекти намудии ҷинояти иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ – ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ – фаъолияти муътадили мақомоти давлатӣ, корхона ё муассиса, ҳамчунин манфиатҳои хизмати давлатӣ мебошад.

Тарафи объективии иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкориро ҳаракатҳои алтернативии зерин ташкил медиҳанд:

- таъсис додани ташкилоте, ки фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳад;

- шахсан ё ба воситаи шахси боваринок хилофи манъи муқаррарнамудаи қонун иштирок кардан дар идораи ташкилоте, ки фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳад.

Ҳаракатҳои номбурда ҷинояти иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкориро ташкил медиҳанд, агар ин кирдор бо фароҳам овардани имтиёз ва бартарӣ ё бо дигар шакли пуштибонӣ нисбат ба ташкилоте, ки фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳад алоқаманд бошад.

Шарти зарурии ба ҷавобгари ҷиноятӣ кашидан барои иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ ин алоқамандии бевоситаи ҳаракатҳои шахси гунаҳгор марбут ба таъсис додани ташкилоте, ки фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳад ё шахсан ё ба воситаи шахси боваринок иштирок кардан дар идораи чунин ташкилот бо фароҳам овардани имтиёз ва бартарӣ ба ин ташкилот (мисол, имтиёзҳои андозӣ, содиротӣ, бақайдгирии бенавбат, иштирок дар музојада ва ғайра) ё бо дигар шакли пуштибонӣ нисбат ба ин ташкилот (мисол, аз тафтиш ё ревизия озод кардан, фароҳам овардани шароити мусоид барои фаъолият ва ғайра) мебошад.

Таркиби ҷинояти иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ расмӣ аст ва ҷиноят аз лаҳзаи содир намудани ҳаракатҳои дар диспозитсияи моддаи 318 КҶ ҚТ пешбинишуда, яъне таъсис додани ташкилоте, ки фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳад ё шахсан ё ба воситаи шахси боваринок хилофи манъи муқаррарнамудаи қонун иштирок кардан дар идораи чунин ташкилот хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкориро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки бо истифода аз ваколатҳои мансабӣ ва бархилофи манъи муқаррарнамудаи қонун ташкилотеро таъсис медиҳад, ки фаъолияти соҳибкориро анҷом медиҳад ё шахсан ё ба воситаи шахси боваринок дар идораи ин ташкилот иштирок мекунад ва ба ин ташкилот имтиёз ё бартарӣ фароҳам меорад ё бо шакли дигар пуштибонӣ мекунад ва хоҳони содир намудани ҳаракатҳои номбурда аст.

Субъекти ҷинояти иштироки ғайриқонунӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ махсус, яъне шахси мансабдор мебошад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 318 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, наҷандон вазнин эътироф мегардад.

Гирифтани пора

Ҷинояти гирифтани пора дар моддаи 319 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, ин модда аз 4 қисм ва 4 қисм эзоҳ иборат мебошад. Дар қисми 1 моддаи 319 КҶ ҚТ мафҳуми гирифтани пора чунин муқаррар шудааст: «Аз ҷониби шахси мансабдор шахсан ё ба воситаи миёнарав гирифтани пора дар намуди пул, қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк ё фоидаи дорои хусусияти молу мулкӣ дошта, барои иҷро кардан ё накардани амали муайян ба манфиати порадиҳанда ё намояндагони ӯ, агар чунин ҳаракат (беҳаракати) ба доираи ваколати хизмати шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ дохил бошанд ё онҳо вобаста ба қудрати мавқеи мансабиашон ба чунин ҳаракат (беҳаракати) мусоидат карда метавонанд, ҳамчунин барои пуштибонии умумӣ ё саҳлангорӣ дар хизмат».

Гирифтани пора яке аз шаклҳои аз ҳама хавфнок ва паҳн-гашта, вале душворисботшавандаи коррупсия ба ҳисоб меравад.

Объекти гурӯҳии ҷинояти гирифтани пора – муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунанд.

Объекти намудии ҷинояти гирифтани пора – ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот мебошад.

Ба сифати объекти бевоситаи ҷинояти гирифтани пора – фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, корхонаю муассисаҳои давлатӣ, субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, баромад мекунад.

Ба сифати объекти иловагӣ ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшавандаи ҷамъият ва давлат баромад мекунанд.

Нишонаи ҳатмӣи объекти ҷинояти гирифтани пораро предмети ин ҷиноят ташкил медиҳад. Ба сифати предмети ҷинояти гирифтани пора баромад мекунанд: пул, қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк ё фоидаи хусусияти молу мулкӣ дошта.

Таҳти мафҳуми пул (асъор) тибқи моддаи 149 Кодекси мадани ҚТ воситаи қонунии пардохт ба шумор меравад, ки қабули он аз рӯи арзиши эътибории худ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатмист

Коғазии қиматнок тибқи моддаи 151 Кодекси маданияи қоғазҳои қиматнок ҳуҷҷатҳои мебошанд, ки бо риояи шакли муқаррарнамудаи қонун ва унсурҳои ҳатмӣ ҳуқуқҳои молу мулкӣро тасдиқ менамоянд, ки амалисозӣ ё додани онҳо танҳо дар сурати манзур намудан имконпазир аст (қоғазҳои қиматноки ҳуҷҷатӣ). Мутобиқи қисми 1 моддаи 152 Кодекси маданияи ҚТ, ба қоғазҳои қиматнок мансубанд: саҳмия, вомбарг, вексел, чек, сертификатҳои бонкӣ, қонсамент ва ҳуҷҷатҳои дигар, ки мутобиқи қонунгузорӣ дар бораи қоғазҳои қиматнок ё бо тартиби муқаррарнамудаи онҳо ба ҷумлаи қоғазҳои қиматнок мансуб доништа шудаанд.

Ба дигар молу мулк тибқи қонунгузории маданияи ҚТ ба ғайр аз пул ва қоғазҳои қиматнок, инчунин ашёи манқула (мисол, мошина, компютер, мебел ва ғайра) ва ашёи ғайриманқул (мисол, бинои истиқоматӣ ва ғайриистіқоматӣ, иншоот ва объектҳои сохтмони нотаом, ниҳолҳои бисёрсола ва молу мулки дигаре, ки бо замин алоқамандии мустақкам доранд, яъне объектҳои, ки интиқолашон бидуни расонидани зиёни воқеии беҳисоб ба таъйиноташон имконнопазир аст) дохил мешаванд.

Таҳти мафҳуми фоидаи хусусияти молу мулкӣ дошта, мисол ройгон таъмир қардани хона, таъмири мошина, пешниҳод намудани роҳхати сайёҳӣ, чиптаҳои ҳавопаймо, сохтмони хона, бӯстонсарой, барасмиятдароририи (зохиран) шартномаи хариду фурӯш, ҳадя, бо нархи хеле паст фурӯхтани молу мулк, паст қардани маблағи пардохт барои иҷора, қарзро бахшидан ва ғайра. Чунин фоида ё хизматрасонии хусусияти молу мулкӣ дошта бояд дар ҳукми арзиши пулиаш дарҷ гардад.

Арзиши молу мулк ё хизматрасонӣ ба сифати пора пешниҳодшаванда барои ба ҷавобгарии ҷинойтӣ қашидани шахс аҳаммият надорад, зеро дар ҚЧ ҚТ андозаи ҳадди ақали он муайян нашудааст. Барои ҷамъият хавфнокии гирифтани пора на дар андозаи он, балки дар он ифода мегардад, ки шахси мансабдор ваколатҳои худро барои ғайриқонунӣ бой шудану даромади гирифтани истифода мебарад ва бо ин обрӯю нуфузи давлат, мақомот ва муассисаҳои давлатиро, ки дар он ҷо қор мекунад, паст мезанад.

Мутобиқи Қонуни ҚТ «Дар бораи муқовимат ба коррупсия» ҳуқуқвайронкунии ба коррупсия алоқаманд ҳисобида мешавад: “қабул қардани тухфа ва хизматрасониҳои дигари вобаста ба иҷрои вазифаҳои давлатӣ ё вазифаҳои ба онҳо қаробарқардашуда аз шахси аз рӯи вазифа тобеъ, ба истиснои армуғон ва тухфаҳои дигари рамзӣ ҳангоми қаргузори қорабиниҳои протоқолӣ ва расмии дигар, ки арзиши умумиашон дар як сол аз сад нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд нест, инчунин додани чунин тухфаву хизматрасониҳо ба шахси мансабдори болоӣ” (қанди 4 қисми 1 моддаи 25). Яъне, қонун аз қониби шахси мансабдор қабул намудани

тухфаҳоро дар шакли «армуғон ва тухфаҳои дигари рамзӣ хангоми баргузорию чорабиниҳои протоколӣ ва расмӣ дигар, ки арзиши умумӣ онҳо дар як сол аз 100 нишондиҳанда барои ҳисобҳо набояд зиёд бошад» манъ намекунад. Дар моддаи 657 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҚТ барои ҳуқуқвайронкунии коррупсионӣ “Қабул кардани тухфа ва дигар хизматрасонҳо барои ийрои вазифаи давлатӣ аз шахсоне, ки аз рӯи вазифа тобеанд” ҷавобгарии маъмурии муқаррар шудааст.

Пора аз тухфа бо хусусиятҳои зерин фарқ мекунад:

1) ҳаққоният – яъне тухфа эътирофи он аст, ки шахси тухфагиранда воқеан ҳам зимни иҷрои вазифаҳои хизматии худ амалҳои шоёнро анҷом дода, ин шахс (тухфагиранда) чунин қадршиносии тухфадиҳандаро ба ҳеч васила «ҳавасманд» накардааст;

2) мустақилият – тухфаи мазкур мустақилият, яъне дар оянда аз ҷониби тухфагиранда озодона иҷро кардани вазифаҳои ӯро бахусус дар мавриди ба манфиатҳои тухфадиҳанда дахл кардани онҳо, ҳифз наояд;

3) ройгон будан – тухфагиранда ба таври ҳамешагӣ аз ҳама гуна уҳдадорӣҳои ба ивази ин тухфа амали ҷавобиро ба манфиати тухфадиҳанда ва аъзои оила ё ҳешовандони ӯ анҷом додан бояд озод бошад;

4) шаффофият – тухфагиранда барои ба роҳбарияти ташкилоти худ, мизочони он, ҳамкорон, воситаҳои ахбори омма ё аҳли ҷомеа дар бораи ин тухфа ошкоро хабар додан ҳозир буда тавонад.

«Мздоимство», «лихоимство» - истилоҳҳои қадимаи русӣ буда, бо гирифтани пора алоқаманд аст. «Мздоимство», яъне гирифтани пора барои ҳаракати (беҳаракатии) қонунӣ аст. Чунин намуди гирифтани пора дар қисми 1 моддаи 319 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст. «Лихоимство», яъне гирифтани пора барои ҳаракатҳои (беҳаракатии) ғайриқонунӣ аст. Ин намуди гирифтани пора дар қисми 2 моддаи 319 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст.

Тарафи объективи гирифтани пора аз аломатҳои зерин иборат аст:

1) аз ҷониби шахси мансабдор шахсан ё ба воситаи миёнарав гирифтани пора дар намуди пул, қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк ё фоидаи хусусияти молу мулкӣ дошта;

2) гирифтани пора барои иҷро кардан ё накардани амали муайян ба манфиати порадиҳанда ё намояндагонӣ ӯ.

Пора аз ҷониби шахси мансабдор мумкин аст шахсан ё ба воситаи миёнарав гирифта шавад. Шахсан гирифтани пора ин бевоқифа аз ҷониби шахси мансабдор гирифтани пора, ҳамчунин бо роҳи ӯ пораро гирифтани ҳешовандону наздикони ӯ мебошад. Гирифтани пора ба воситаи миёнарав маъноӣ онро дорад, ки шахси мансабдор барои пинҳон ва ноаён содир намудани ҷиноят аз хиз-

мати миёнарав истифода мебарад. Ҷавобгариҳои ҷиноятии шахси миёнарав вобаста ба ҳолатҳои содир шудани ҷиноят дар сурати шарикӣ ҷиноят буданаш тибқи моддаи 36 КҶ ҚТ фаро мерасад.

Гирифтани пора аз ҷониби шахси мансабдор дар чор шакли ҳаракат (беҳаракати) ӯ ба манфиати порадиҳанда ё намоёндогони ӯ мумкин аст ифода гардад:

1) содир намудани ҳаракат (беҳаракатӣ), ки ба доираи ваколати хизмати шахси мансабдор дохил мешаванд;

2) вобаста ба қудрати мавқеи мансабиашон ба чунин ҳаракат (беҳаракатӣ) мусоидат кардан;

3) пуштибонии умумӣ;

4) саҳлангорӣ дар хизмат.

Гирифтани пора аз ҷониби шахси мансабдор мумкин аст ифода гардад дар мусоидат кардан барои ба манфиати порадиҳанда аз ҷониби дигар шахсони мансабдор содир намудани ҳаракат (беҳаракатӣ), зеро онҳо бевосита ба доираи ваколати хизмати шахси мансабдор дохил намешаванд. Новобаста аз он ки шахси гунаҳгор ваколати содир намудани ҳаракат (беҳаракатӣ)-ро надорад, ӯ бинобар қудрат ва нуфузи мавқеи мансабиаш ба дигар шахсони мансабдор, ки мисол таҳти тобеияташ қарор доранд, метавонад таъсир расонад.

Дар банди 8 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ аз 19 декабри соли 2008, №11 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба гирифтани, додани пора ва ришвадиҳии тижоратӣ» (бо тағйиротҳои, ки бо қарори Пленум аз 23 ноябри соли 2012, №30 ва аз 29 сентябри соли 2014, №7 ворид карда шудаанд) зикр гардидааст: «Таҳти мафҳуми мавқеи мансабӣ, ки ба анҷом додани ҳаракатҳои муайян ба манфиати порадиҳанда аз ҷониби шахсони мансабдори зикргардида мусоидат намудаанд, бояд аз ҷумла аҳаммият ва обурӯю эътибори вазифаи ишғолнамуда, таҳти тобеият қарор доштани дигар шахсони мансабдор, ки нисбатан аз ҷониби порагир роҳбарӣ амалӣ мегардад, фаҳмида шавад. Дар баробари ин, мақомоти тафтишоти пешакӣ ва судҳо бояд ба назар гиранд, ки истифода бурдани муносибатҳои шахсиро, агар онҳо ба вазифаи ишғолнамуда алоқаманд набоянд, ҳамчун истифодабарии мавқеи мансабӣ дониста намешаванд.

Зери мафҳуми пуштибонии умумӣ дар хизмат, мумкин аст, аз ҷумла ҳаракатҳои марбут ба ҳавасмандкунии номуносиб, беасос дар вазифаи худ гузоштан ё ба вазифаи баланд гузаронидан, анҷом додани дигар ҳаракатҳои, ки зарурат надоштанд, фаҳмида шаванд.

Таҳти мафҳуми саҳлангорӣ дар хизмат масалан, аз ҷониби шахси мансабдор наандешидани чора барои баргараф намудани камбудихо ё норасогиҳо дар фаъолияти хизмати порадиҳанда ё

намояндагони ӯ, безътиной зоҳир намудан ба кирдори ғайриқонунии ӯ, фаҳмида мешавад¹.”

Таркиби ҷинояти гирифтани пора расмӣ аст ва он аз лаҳзаи гирифтани пора (ё қисми пора) хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективи гирифтани пораро гуноҳ дар шакли қасд, қасди бевосита ташкил медиҳад. Аломати ҳатмии тарафи субъективи гирифтани пораро ангезаи ғараз ташкил медиҳад.

Дар моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи муқовимат ба коррупсия” мафҳуми зерин муқаррар шудааст: “субъектҳои ҳуқуқвайронкуноҳои ба коррупсия алоқаманд – шахси барои иҷрои вазифаҳои давлатӣ ваколатдор, яъне шахсе, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ ё мансабҳои давлатии хизмати давлатиро мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ишғол менамояд, шахси мансабдори мақомоти худидоракунии шахрак ва деҳот, инчунин шахсони ба он баробарқардашуда (шахсе, ки бо тартиби муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сифати номзад ба ишғоли мансабҳои давлатии интихобӣ ё узви мақомоти интихоботии давлатӣ ба қайд гирифта шудааст, шахсони мансабдори субъектҳои хоҷагидори давлатӣ, субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, шахсони мансабдори ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ, шахсони мансабдори давлатҳои хориҷӣ, созмонҳои байналмилалӣ ва намояндагҳои онҳо, ки бо мақомоти давлатӣ, шахси мансабдор, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибат доранд), шахсе, ки хизматрасониҳои давлатиро амалӣ менамояд, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ”.

Субъекти ҷинояти гирифтани пора махсус аст: шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ . Дар эзоҳи 3 ва 4 ба моддаи 319 ҚЧ ҚТ муқаррар шудааст:

3) Таҳти мафҳуми шахси мансабдори давлати хориҷӣ дар моддаҳои 319-321 Кодекси мазкур шахси дар мақомоти қонунгузор, иҷроия, маъмурӣ ё судии давлати хориҷӣ ягон мансабро ишғолнамуда (интихобгардида ё таъйингардида) ва дигар шахсе, ки барои ин мақомоти давлати хориҷӣ ягон функсияи давлатиро иҷро менамояд, фаҳмида мешавад.

4) Таҳти мафҳуми шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ хизматчии ташкилоти байналмилалӣ ё дигар шахсе, ки ваколатдор аст аз номи ин ташкилот фаъолият намояд, фаҳмида мешавад.

¹ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 76.

Дар қисми 2 моддаи 319 КЧ ҚТ намуди таснифкунандаи таркиби ҷинояти гирифтани пора дар намуди аз ҷониби шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ гирифтани пора барои ҳаракати (беҳаракатии) ғайриқонунӣ пешбинӣ шудааст. Таҳти мафҳуми ҳаракати (беҳаракатии) ғайриқонунӣ содир намудани амале фаҳмида мешавад, ки аз мақоми хизмати ӯ барнамеояд, ё бархилофи манфиатҳои хизматӣ содир мешавад, инчунин ҳаракатҳое, ки дорои аломатҳои дигар ҷиноят ё ҳуқуқвайронкунии дигар мебошанд. Дар чунин ҳолатҳо мумкин аст ҷиноят аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо бандубаст карда шавад, яъне қисми 2 моддаи 319 ва моддаи дахлдори КЧ ҚТ, мисол, ғайриқонунӣ аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардан (моддаи 360 КЧ), сохтакории далелҳо (моддаи 359 КЧ) ва ғайра.

Аз ҷониби шахси мансабдор гирифтани пора гӯё барои содир кардани ҳаракате(беҳаракатие), ки ӯ онро бинобар надоштани вақолатҳо ё имконнопазир будани истифодаи мақоми хизматӣ иҷро карда наметавонад, ҳангоми мавҷуд будани қасди соҳиб шудан ба пора бояд ҳамчун қаллобӣ аз рӯи моддаи 247 КЧ ҚТ бандубаст карда шавад.

Дар қисми 3 моддаи 319 КЧ ҚТ намудҳои махсусан таснифкунандаи гирифтани пора пешбинӣ шудаанд, яъне агар кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуҷуми моддаи 319 КЧ ҚТ :

- аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шуда бошад;

- аз ҷониби шахсе содир шуда бошад, ки вазифаи давлатии ҚТро ишғол мекунад;

- аз ҷониби роҳбари мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ содир шуда бошад;

- аз ҷониби роҳбари мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот содир шуда бошад.

Гирфтани пора аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содиршуда эътироф мешавад, агар дар ҷиноят ду ё зиёда шахсон мансабдор иштирок карда бошанд ва дар хусуси якҷоя бо сӯиистифода аз мақоми мансабиашон содир намудани ҷинояти гирифтани пора пешакӣ маслиҳат карда бошанд.

Дар гирифтани пора аз ҷониби шахсе, ки вазифаи давлатии ҚТро ишғол мекунад ё роҳбари мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва ё роҳбари мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот мебошад, ҳамчун ҳолати таснифкунанда мавқеи мансабии шахси гунаҳгор баромад мекунад.

Тибқи таснифи хизматчиёни давлатӣ, ки дар Феҳристи мансабҳои давлатии ҚТ муайян гардидааст (бо Фармони Президенти

ҚТ «Дар бораи Феҳристи мансабҳои давлатии ҚТ» (аз 27.12.2016, №794; аз 3.08.2017, №907; аз 31.10.2017, №955) тасдиқ карда шудааст) мансабҳои давлатӣ чудо мешаванд ба мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ ва мансабҳои давлатии хизмати давлатӣ. Мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ – мансабҳои мебошанд, ки Конститутсия ва қонунҳои ҚТ барои амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ муқаррар намудаанд. Ба ин намуди мансабҳо 30 мансаб дохил мешаванд, аз ҷумла Президенти ҚТ, Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҚТ, Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҚТ, муовини якуми Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҚТ, муовини якуми Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҚТ, муовини Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҚТ, муовини Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҚТ, узви Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии ҚТ, вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҚТ, раиси Суди конститутсионии ҚТ, раиси Суди Олии ҚТ, раиси Суди Олии иқтисодии ҚТ ва дигарон. Ба мансабҳои сиёсии хизмати давлатӣ мувофиқи Феҳристи мансабҳои давлатӣ 32 мансаб дохил мешаванд: Сарвазирӣ ҚТ, муовини яқум ва муовинони Сарвазирӣ ҚТ, Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти ҚТ, муовини яқум ва муовин, ёрдамчиҳои Президенти ҚТ, вазирӣ ҚТ, раиси Қумитаи давлатии ҚТ, прокурори генералии ҚТ ва дигарон.

Дар моддаи 1 Қонуни конститутсионии ҚТ “Дар бораи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ” аз 17 майи соли 2004 мафҳуми роҳбари мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ чунин муқаррар шудааст: “Раиси Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия – мақоме, ки ҳокимияти иҷроияро дар ҳудуди воҳидҳои марзӣ маъмурии дахлдор амалӣ гардонид, ба мақомоти намояндагии маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ сарварӣ менамояд.” Дар моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот” аз 5 августи соли 2009 мафҳуми роҳбари мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот чунин муқаррар шудааст: “раиси Ҷамоат – роҳбари мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот буда, аз тарафи вакилони Ҷамоат интихоб мешавад.” Яъне агар ҷинояти гирифтани пора аз ҷониби шахсоне, ки мансабҳои давлатии ҳокимияти давлатӣ ё мансабҳои сиёсии хизмати давлатиро ишғол мекунанд, ҳамчунин аз ҷониби раиси вилоят, раиси шаҳр, раиси ноҳия, раиси Ҷамоати шаҳрак, раиси Ҷамоати деҳот содир шавад, гирифтани пора бо назардошти мавқеи мансабии субъекти гирифтани пора аз рӯйи қисми 3 моддаи 319 КҚ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Дар қисми 4 моддаи 319 КҚ ҚТ намудҳои махсусан таснифкунандаи гирифтани пора пешбинӣ шудаанд, агар кирдорҳои пешбининамудаи қисмҳои яқум, дуюм ё сеюми моддаи 319 КҚ ҚТ :

- а) такроран содир шуда бошад;
- б) аз чониби гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад;
- в) бо тамаъҷӯии пора содир шуда бошад;
- г) ба миқдори калон содир шуда бошад.

Дар эзоҳи 2 ба моддаи 319 КҶ ҚТ мафҳуми такроран содир намудани ҷинойти гирифтани пора муқаррар шудааст: «таҳти мафҳуми такроран (такрорӣ) дар моддаҳои 319, 320, 324 ва 325-и ҳамин Кодекс ҷинойте дар назар дошта шудааст, ки агар қаблан як ё якчанд ҷинойтҳои пешбиниамудаи ҳамин моддаҳо содир шуда бошад». Ҷинойти гирифтани пора такроран содиршуда эътироф мешавад, агар шахсе, ки пора гирифтааст қаблан ҷинойти гирифтани пора ё ҷинойти додани пора ё ҷинойти гирифтани мукофот бо роҳи тамаъҷӯӣ ё ҷинойти додани мукофот ба хизматчиро содир карда бошад ва муҳлати ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашидан барои ин ҷинойтҳо нагузашта бошад ё шахс бо тартиби муқаррарнамудаи қонун аз ҷавобгарии ҷинойтӣ озод нашуда бошад, ё доғи судӣ барои ҷинойти қаблан содиршуда барҳам нахӯрда ё бардошта нашуда бошад.

Намуди дигари таснифкунандаи гирифтани пора содир намудани ҷинойти гирифтани пора аз чониби гурӯҳи муташаккил мебошад. Дар банди 19 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ аз 19 декабри соли 2008, №11 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои ҷинойтӣ марбут ба гирифтани пора ва ришвадихии тичоратӣ» (бо тағйиротҳои, ки бо қарори Пленум аз 23 ноябри соли 2012, №30 ва аз 29 сентябри соли 2014, №7 ворид карда шудаанд) зикр гардидааст: «Тибқи қонун (моддаи 39 КҶ ҚТ) гурӯҳи муташаккил бо устувории худ, дараҷаи баланди муташаккилӣ, тақсимоати нақшо, мавҷудияти ташкилкунанда ва роҳбар, ифода меёбад. Аз ин лиҳоз, ба гурӯҳи муташаккил метавонанд ашхосе дохил шаванд, ки шахсони мансабдор ва вазифаҳои идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхона анҷоммедода набуда, қаблан барои содир намудани як ё якчанд ҷинойт муттаҳид шудаанд. Дар ин ҳолат иштирокчиёни гурӯҳи муташаккил мутобики талаботи қисми 8 моддаи 39 КҶ ҚТ ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашида мешаванд. Бинобар ин ҷинойт аз лаҳзаи қабули пора ё мукофоти ғайриқонунӣ ҳангоми ришвадихии тичоратӣ аз чониби ақаллан яке аз шахсони мансабдор ё шахсоне, ки вазифаҳои идоракуниро дар корхонаи тичоратӣ ё дигар корхонаҳо анҷом медиханд, хотимаёфта доништа мешавад»².

² Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 79.

Гирифтани пора бо роҳи тамаъҷӯӣ намуди таснифкунандаи гирифтани пора мебошад. Мафҳуми гирифтани пора бо роҳи тамаъҷӯӣ дар эзоҳи 2 ба моддаи 320 КҶ ҚТ муқаррар шудааст: «Таҳти мафҳуми тамаъҷӯе, ки дар моддаи 319 ва 320 ҳамин Кодекс пешбинӣ шудааст, талаботи шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ оид ба додани пора зери таҳдиди содир кардани чунин амалҳои вобаста ба фаъолияти хизматие, ки метавонад ба манфиатҳои қонунии порадиҳанда зарар расонад, ё инчунин қасдона гузоштани шахрванд ба чунин ҳолате, ки ӯ маҷбур аст барои бартараф кардани оқибатҳои зарарнок ба манфиатҳои қонунии худ пора диҳад, фаҳмида мешавад.» Шахси мансабдор додани пора дар намуди маблағи пулӣ, қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулкро зери таҳдиди содир намудани ҳаракатҳое, ки метавонанд ба манфиатҳои қонунии шахрванд зарар расонанд талаб мекунад ё худ порадиҳандаро ба чунин вазъият мегузорад, ки ӯ маҷбур мешавад, ки бо мақсади пешгирии оқибатҳои зарарнок ба манфиатҳои бо қонун ҳифзшавандааш пора диҳад.

Намуди дигари таснифкунандаи гирифтани пора ин гирифтани пора ба миқдори калон мебошад. Дар эзоҳи 1 ба моддаи 319 КҶ ҚТ мафҳуми гирифтани пора ба миқдори калон муқаррар шудааст: «Дар моддаи 319 Кодекси мазкур зери мафҳуми миқдори калон, миқдори пул, арзиши қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк ё фоидаи дорои хусусияти молу мулкӣ доштае фаҳмида мешавад, ки арзиши онҳо аз як ҳазор нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад». Андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҳар сол дар қонун дар бораи бучети давлатӣ барои соли молиявӣ муқаррар карда мешавад.

Дар банди 21 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ аз 19 декабри соли 2008, №11 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба гирифтани, додани пора ва ришвадихии тичоратӣ» (бо тағйиротҳое, ки бо қарори Пленум аз 23 ноябри соли 2012, №30 ва аз 29 сентябри соли 2014, №7 ворид карда шудаанд) вобаста ба аҳаммияти андозаи пора барои бандубасти ҷиноят зикр гардидааст: «Бо назардошти он, ки аз андозаи пора бандубасти ҷиноят вобастагӣ дорад, бояд ба ҳар як предмети додашуда ё хизмати расонидашуда дар асоси арзиши ҳақиқии предмет, нарху наво ё тарифи хизматрасонӣ дар маҳалли мазкур ё дар лаҳзаи содир намудани ҷиноят ҷойдошта, дар ҳолати мавҷуд набудани онҳо бошад, дар асоси хулосаҳои ташхисгарон баҳои арзишӣ (пулӣ) дода шавад. Агар пора ба миқдори калон қисм ба қисм гирифта шуда бошад, вале ин ҳаракатҳо лаҳзаҳои як ҷинояти давомдорро ифода

намоянд, кирдори содиргардида бояд ҳамчун гирифтани пора ба микдори калон бандубаст карда шавад»³.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 319 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисмҳои 2, 3 ва 4 вазнин.

Додани пора

Ҷинояти додани пора дар моддаи 320 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 2 қисм ва 2 қисм эзоҳ иборат аст.

Дар қисми 1 моддаи 320 КҶ ҚТ мафҳуми додани пора ҳамчун ба шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ шахсан ё аз тариқи миёнарав додани пора муқаррар шудааст.

Объекти гурӯҳии ҷинояти додани пора – муносибатҳои ҷамъияти мебошанд, ки фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунанд.

Объекти намудии ҷинояти додани пора - ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти додани пора - фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, корхонаю муассисаҳои давлатӣ, субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, мебошад. Ҳамчун объекти иловагӣ мумкин аст ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, манфиатҳои бо қонуни ҷиноятӣ ҳифзшавандаи ҷамъият ва давлат баромад кунанд.

Нишонҳои ҳатмии объекти ҷинояти додани пора предмети ин ҷиноят мебошад. Ба сифати предмети ҷиноят баромад мекунанд: пул, қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк ё фоидаи хусусияти молу мулкӣ дошта.

Таҳти мафҳуми фоидаи хусусияти молу мулкӣ дошта, мисол ройгон таъмир кардани хона, таъмири мошина, пешниҳод намудани роҳхати сайёҳӣ, чиптаҳои ҳавопаймо, сохтмони хона, бӯстонсарой, зохиран барасмиятдароририи шартномаи хариду фурӯш, ҳадя, бо нархи хеле паст фурӯштани молу мулк, паст кардани маблағи пардохт барои ичора, қарзро бахшидан ва ғайра. Чунин фоида ё хизматрасонии хусусияти молу мулкӣ дошта бояд дар ҳукм арзиши пулиаш дарҷ гардад.

Арзиши молу мулк ё хизматрасонии ба сифати пора пешниҳодшаванда барои ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шахс

³ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 79.

аҳаммият надорад, зеро дар КЧ ҚТ андозаи ҳадди ақали он муайян нашудааст.

Тарафи объективии додани пора дар як ҳаракат – додани пора шахсан ё аз тариқи миёнарав ба шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ барои иҷро кардан ё накардани амали муайян ба манфиати порадиҳанда ё намояндагони ӯ ифода мегардад.

Мазмуни ҳаракат (беҳаракатӣ)-и бар манфиати порадиҳанда ё намояндагони ӯ иҷрошаванда ва мафҳуми пора ҳангоми таҳлили ҳуқуқии ҷиноятӣ таркиби ҷинояти гирифтани пора баррасӣ гардида буд.

Пора ба шахси мансабдор мумкин аст шахсан ё ба воситаи миёнарав дода шавад. Шахсан додани пора ин бевосита ба шахси мансабдор додани пора мебошад. Додани пора ба воситаи миёнарав маънои онро дорад, ки шахс барои пинҳон ва ноаён содир намудани ҷиноят аз хизмати миёнарав истифода мегардад. Ҷавобгарии ҷиноятӣ шахси миёнарав вобаста ба ҳолатҳои содир шудани ҷиноят дар сурати шарикӣ ҷиноят буданаш тибқи моддаи 36 КЧ ҚТ фаро мерасад.

Додани пора ба шахси мансабдор барои чор шакли ҳаракат(беҳаракатӣ) ӯ ба манфиати порадиҳанда ё намояндагони ӯ мумкин аст чой дошта бошад:

1) содир намудани ҳаракат (беҳаракатӣ), ки ба доираи ваколати хизмати шахси мансабдор дохил мебошанд;

2) ҳаракат (беҳаракатӣ) ба доираи ваколати хизмати шахси мансабдор дохил намебошанд, вале ӯ вобаста ба қудрати мавқеи мансабиаш ба чунин ҳаракат (беҳаракатӣ) мусоидат карда метавонад;

3) пуштибонии умумӣ;

4) саҳлангорӣ дар хизмат.

Дар ҳолати додани пора, агар шахси мансабдор гирифтани пораро рад намояд, шахси порадиҳанда барои сӯиқасд ба додани пора ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад. Дар банди 15 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ аз 19 декабри соли 2008, №11 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба гирифтани, додани пора ва ришвадиҳии тиҷоратӣ» (бо тағйиротҳое, ки бо қарори Пленум аз 23 ноябри соли 2012, №30 ва аз 29 сентябри соли 2014, №7 ворид карда шудаанд) зикр гардидааст: "Агар додани ашёи қиматдори маслиҳатгардида бо сабабҳои аз иродаи шахсон, ки кӯшиш мекарданд предмети пора ё ришваро диҳанд ё гиранд вобастанабуда, анҷом наёфта бошад, кирдори содирнамудаи онҳо бояд ҳамчун сӯиқасд ба гирифтани ё додани пора ё мукофоти ғайриқонунӣ ҳангоми ришвадиҳии тиҷоратӣ бандубаст карда шавад.

Нияти изҳорнамудаи шахс дар бораи додани (гирифтани) маблағи пулӣ, қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк ё пешниҳод намудани имконияти ғайриқонунӣ истифода бурдани хизматрасонии хусусияти моддӣ дошта, таркиби ҷиноятро оид ба сӯиқасди гирифтани ё додани пора ё ришвадиҳии тичоратӣ ташкил намедихад, агар шахс барои амалӣ гардонидани ин нияташ ягон ҳаракатҳои мушаххасро иҷро накарда бошад⁴.”

Таркиби ҷинояти додани пора расмӣ аст ва аз лаҳзаи ба порагиранда супоридани аққалан қисми пора хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Ҳангоми аз ҷониби шахси мансабдор дидаю доништа гирифтани пора гӯё барои содир намудани ҳаракатҳои (беҳаракатии) муайяне, ки шахси мансабдор онро иҷро карда наметавонад, хангоми ҷой доштани қасди соҳиб шудан ба предмети пора, кирдори шахси мансабдор ҳамчун қаллобӣ (моддаи 247 КҶ) бандубаст карда мешавад, порадиҳанда бошад барои сӯиқасд ба додани пора ба ҷавобгарӣ карда мешавад.

Тарафи субъективии додани пораро гуноҳ дар шакли қасд, қасди бевосита ташкил медиҳад. Мақсад ва ангезаи додани пора аломати ҳатмии тарафи субъективии додани пора намебошанд.

Субъекти ҷиноят шахси воқеии муқаллаф мебошад, ки ба сини 16-солагӣ расидааст.

Дар қисми 2 моддаи 320 КҶ ҚТ ду намуди таснифкунандаи додани пора пешбинӣ шудааст:

1) додани пора ба шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ барои аз ҷониби онҳо дидаю доништа анҷом додани ҳаракати (беҳаракатии) ғайриқонунӣ;

2) такроран додани пора.

Додани пора ба шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ барои аз ҷониби онҳо дидаю доништа анҷом додани ҳаракати (беҳаракатии) ғайриқонунӣ дорои дараҷаи баландтари барои ҷамъиятхавфнокӣ мебошад. Таҳти мафҳуми аз ҷониби шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ дидаю доништа анҷом додани ҳаракати (беҳаракатии) ғайриқонунӣ содир намудани амале фаҳмида мешавад, ки аз мақоми хизмати ӯ барнамеояд, ё бархилофи манфиатҳои хизматӣ содир мешавад, инчунин ҳаракатҳое, ки дорои аломатҳои дигар ҷиноят ё ҳуқуқвайронкунии дигар мебошанд, мисол, ғайриқонунӣ аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардан, сохтакории далелҳо ва ғайра.

⁴ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 77.

Дар эзоҳи 2 ба моддаи 319 КҶ ҚТ муқаррар шудааст, ки: ”Таҳти мафҳуми тақроран (тақрорӣ) дар моддаҳои 319, 320, 324 ва 325-и ҳамин Кодекс ҷинояте дар назар дошта шудааст, ки агар қаблан як ё якчанд ҷиноятҳои пешбинӣ намудаи ҳамин моддаҳо содир шуда бошад.” Яъне таҳти мафҳуми тақроран додани пора содир намудани ин қирдор ё ҷиноятҳои дар моддаҳои 319, 324, 325 КҶ ҚТ пешбинишуда на камтар аз ду маротиба фаҳмида мешавад, ба шарте, ки агар муҳлати даъвои ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан барои ҷинояти қаблан содиршуда нагузашта бошад, ё шахс бо тартиби муқаррарнамудаи қонун аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод нашуда бошад, ё доғи судӣ барои ҷинояти қаблан содиршуда барҳам нахӯрда ё бардошта нашуда бошад. Агар предмети порадиҳӣ қасдона қисм - қисм дода шуда бошад, тақроран содир намудани додани пора ҷой надорад, балки як ҷинояти ягонаи давомдор ҷой дорад.

Дар эзоҳи 1 ба моддаи 320 КҶ ҚТ ду асоси аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардани шахси порадиҳанда муқаррар шудааст:

1) агар аз ҷониби шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ тамаъҷӯии пора ба амал омада бошад;

2) агар шахси порадода ихтиёран ба мақоме, ки ба оғози парвандаи ҷиноятӣ ҳуқуқ дорад хабар диҳад.

Мутобики эзоҳи 2 ба моддаи 320 КҶ ҚТ “Таҳти мафҳуми тамаъҷӯе, ки дар моддаи 319 ва 320 ҳамин Кодекс пешбинӣ шудааст, талаботи шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ оид ба додани пора зери таҳдиди содир кардани чунин амалҳои вобаста ба фаъолияти хизматие, ки метавонад ба манфиатҳои қонунии порадиҳанда зарар расонад, ё инчунин қасдона гузоштани шахрванд ба чунин ҳолате, ки ӯ маҷбур аст барои бартараф кардани оқибатҳои зарарнок ба манфиатҳои қонунии худ пора диҳад, фаҳмида мешавад”.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 320 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин.

Иғвои порадиҳӣ

Таркиби ҷинояти ихвонӣ порадиҳӣ дар моддаи 321 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст. Қонунгузор иғвои порадиҳиро ҳамчун кӯшиши ба шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ додани пул, коғазҳои иматнок, дигар молу мулк ё хизматрасонии дорои хусусияти молу мулкӣ бе розигии онҳо бо мақсади сохтани далелҳои сунъӣ оид ба гирифтани пора муқаррар намудааст.

Объекти гурӯҳии ҷинояти иғвои порадиҳӣ – муносибатҳои ҷамъияти мебошанд, ки ҷаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунанд.

Объекти намудии ҷинояти додани пора – ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шахрак ва деҳот мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти иғвои порадиҳӣ – ҷаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ, манфиатҳои хизмати давлатӣ обрӯву нуфузи шахсони мансабдор мебошад.

Предмети ҷиноят нишонаи ҳатмии объекти иғвои порадиҳӣ ба ҳисоб меравад. Ба сифати предмети ҷинояти иғвои порадиҳӣ пул, коғазҳои иматнок, дигар молу мулк ё хизматрасонии дорои хусусияти молу мулкӣ баромад мекунанд. Мафҳуми пул, коғазҳои иматнок, дигар молу мулк ё хизматрасонии дорои хусусияти молу мулкӣ ҳангоми таҳлили ҳуқуқи ҷинояти таркиби ҷиноятҳои гирифтани пора ва додани пора баррасӣ гардида буд.

Тарафи объективии таркиби ҷинояти иғвои порадиҳӣ дар ҳаракат дар намуди кӯшиши ба шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хоричӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ додани пул, коғазҳои иматнок, дигар молу мулк ё хизматрасонии дорои хусусияти молу мулкӣ бе розигии онҳо бо мақсади сохтани далелҳои сунъӣ оид ба гирифтани пора ифода мегардад. Гузаронидани амалиётҳои оперативӣ - ҷустуҷӯӣ аз ҷониби мақомоти ваколатдор вобаста ба санҷиши ариза дар бораи тамаъҷӯии пора иғвои порадиҳӣ ба ҳисоб намераванд. Таркиби ҷинояти иғвои порадиҳӣ расмӣ аст.

Дар банди 30 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ аз 19 декабри соли 2008, №11 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба гирифтани, додани пора ва ришвадиҳии тичоратӣ» (бо тағйиротҳои, ки бо қарори Пленум аз 23 ноябри соли 2012, №30 ва аз 29 сентябри соли 2014, №7 ворид карда шудаанд) зикр гардидааст: “Ҷинояти иғвои порадиҳӣ аз лаҳзаи кӯшиши додани маблағи пулӣ ё дигар ашёҳои қиматдор ё ин ки кӯшиши расонидани хизмати хусусияти молу мулкидошта, хотимаёфта ба ҳисоб меравад. Ҳангоми ҳалли масъалаи мавҷуд будани таркиби ҷинояти мазкур, суд бояд санҷида барояд, ки дар бораи қабули предмети пора бо шахси мансабдор маслиҳати пешакӣ ҷой дошт, ё не. Дар сурати мавҷуд набудани ҷунин маслиҳат ва даст кашидан аз гирифтани предмети пора, шахсе, ки бо мақсади сохтани далелҳои сунъӣ оид ба содир гардидани ҷиноят кӯшиш намудааст, пред-

мети номбурдаро супорад, бояд бо моддаи 321 КҶ ҚТ ба чавобгарӣ кашида мешавад⁵.”

Тарафи субъективии таркиби ҷинойти иғвои порадиҳиро гуноҳ дар шакли қасд, қасди бевосита ташкил медиҳад. Нишонаи хатмӣи тарафи субъективӣи ин ҷинойт мақсади ҷинойт аст, ки ин мақсади сохтани далелҳои сунъӣ оид ба гирифтани пора мебошад.

Субъекти ҷинойти иғвои порадиҳӣ шахси воқеии муқаллаф мебошад, ки ба синни 16-солагӣ расидааст.

Агар иғвои порадиҳӣ аз ҷониби шахси мансабдор бо истифодаи мавқеи хизматиаш содир шуда бошад, кирдори содирнамудаи ӯ иловатан бо моддаи 314 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Категорияи ҷинойте, ки дар моддаи 321 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, вазнин эътироф мегардад.

Хунукназарӣ

Таркиби ҷинойти хунукназарӣ дар моддаи 322 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 2 қисм иборат аст. Ҷинойти хунукназарӣ яке аз намудҳои паҳнгардидаи ҷинойтҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ ба ҳисоб меравад.

Хунукназарӣ дар диспозитсияи қисми 1 моддаи 322 КҶ ҚТ ҳамчун иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани вазифаҳои худ аз ҷониби шахси мансабдор дар натиҷаи муносибати бевосита ё бепарвоёна ба хизмат, агар ин боиси ба таври ҷиддӣ поймол кардани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрванд ё ташкилот ё манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъият ё давлат гашта бошад, муайян шудааст.

Объекти гурӯҳии ҷинойти хунукназарӣ – муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки ҷаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунад.

Объекти намудии ҷинойти хунукназарӣ – ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шахрак ва деҳот мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинойти хунукназарӣ – ҷаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шахрак ва деҳот, корхонаю муассисаҳои давлатӣ, субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, мебошад.

⁵ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 81.

Ба сифати объекти иловагӣ ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, ташкилотҳо, манфиатҳои бо қонуни ҷинойтӣ ҳифзшавандаи ҷамъият ва давлат баромад мекунанд.

Тарафи объективии хунукназарӣ се аломати ҳатмиро дар бар мегирад:

1) иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани вазифаҳои худ аз ҷониби шахси мансабдор;

2) ба таври ҷиддӣ поймол кардани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрванд ё ташкилот ё манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъият ё давлат – ҳамчун оқибати иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани вазифаҳои худ аз ҷониби шахси мансабдор;

3) робитаи сабабии байни кирдори шахси мансабдор ва оқибатҳои фарорасида.

Иҷро накардани вазифаҳои худ аз ҷониби шахси мансабдор дар беҳаракатии шахси мансабдор, пурра ё қисман иҷро накардани уҳдадорихои бар зиммаи ӯ воғузоршуда ифода мегардад. Суд бояд дар асоси таҳлили мақоми ҳуқуқии шахси мушаххаси мансабдор муайян кунад, ки кадом уҳдадорихо аз ҷониби ӯ иҷро нашуданд, зеро шахси мансабдорро барои иҷро накардани танҳо уҳдадорихои тибқи тартиби муқарраргардида ба ӯ воғузоршуда ба ҷавобгарӣ кашидан мумкин аст.

Тахти мафҳуми ба таври дахлдор иҷро накардани вазифаҳои худ аз ҷониби шахси мансабдор иҷрои уҳдадорихо на дар ҳаҷми пурра, дақиқ, саривақтӣ ва поквичдонона иҷро накардани уҳдадорихо ва ғайра фаҳмида мешавад.

Ҳангоми муқаррар кардани тарафи объективии ҷинойти хунукназарӣ муайян кардани оқибатҳои иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани вазифаҳои худ аз ҷониби шахси мансабдор, ки дар ба таври ҷиддӣ поймол кардани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрванд ё ташкилот ё манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъият ё давлат ифода мегардад, аҳамияти муҳим дорад. Оқибатҳои номбаршуда метавонанд дар расонидани зарари моддӣ, дигар зарар, аз ҷумла вайрон шудани ҳуқуқу озодиҳои конституционии шаҳрвандон, паст шудани обрӯю нуфузи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шақрак ва деҳот, номуътадил ва номурааттаб шудани қори ташкилотҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ, пинҳон кардани ҷинойтҳо, дигар ҳуқуқвайронкуниҳо ва ғайра ифода гарданд.

Ба таври ҷиддӣ поймол намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунӣ – аломати баҳодиханда мебошад, ки ҳангоми муайян кардани он бояд ҳолатҳои зерин ба ҳисоб гирифта шаванд: дараҷаи таъсири манфии кирдори ҷинойтӣ ба фаъолияти муътадили ташкилот ё корхона, хусусият ва андозаи зарари моддӣи расонидани

шуда, шумораи шахрвандони ҷабрдида, вазнинии зарари маънавӣ ва молу мулкӣ ба онҳо расонидашуда ва ғайра.

Нишонаи ҳатмии тарафи объективии хунукназарӣ ин робитаи сабабии байни кирдори ҷиноятии шахси мансабдор ва оқибати ҷиноятии фарорасида мебошад. Таркиби ҷинояти хунукназарӣ моддӣ аст, яъне ин ҷиноят аз лаҳзаи фаро расидани яке аз оқибатҳои дар диспозитсияи моддаи 322 КҶ ҚТ пешбинишуда хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти хунукназариро гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ дар намуди худбодарӣ ва бепарвоӣ ташкил медиҳад.

Худбодарӣ маънои онро дорад, ки гунаҳгор фаро расидани оқибатҳои барои ҷамъият хавфноки дар қонун зикргардидаро дар натиҷаи иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани вазифаҳои пешбинӣ мекунад, вале бе асосҳои ба он кофӣ, худбодарона ҳисоб мекунад, ки он оқибатҳоро баргараф месозад. Ҳамин тавр, сухан дар бораи дидаю дониста иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани вазифаҳои хизматии худ аз ҷониби шахси мансабдор меравад, ки аз дараҷаи баланди барои ҷамъият хавфнокӣ чунин муносибати шахси мансабдор нисбат ба иҷрои қарзи хизматии худ шаҳодат медиҳад.

Бепарвоӣ маънои онро дорад, ки гунаҳгор фаро расидани оқибатҳои барои ҷамъият хавфноки дар қонун зикргардидаро дар натиҷаи иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани вазифаҳои пешбинӣ намекунад, ҳол он, ки дар сурати бодикқатӣ ва дурандешии зарурӣ мебоист ва метавонист он оқибатҳоро пешбинӣ кунад.

Субъекти ҷинояти хунукназарӣ махсус, яъне шахси мансабдор аст. Мувофиқи эзоҳ ба моддаи 314 КҶ ҚТ субъекти ин ҷиноят шуда метавонад:

- шахси мансабдор, яъне шахси таъйин ё интихобшуда, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус вазифаи намоёндаи ҳокимияти давлатиро амалӣ менамояд, яъне бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори ҚТ дорои ваколатҳои амрдиҳӣ нисбат ба шахсоне мебошад, ки дар тобеияти хизматии ӯ қарор надоранд;

- шахсе, ки вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмурию хоҷагидориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ҳамчунин дар субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, ба таври музднок ё бемузд иҷро менамояд ва шахсони ба онҳо баробаркардашуда.

Таҳти мафҳуми вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ – ваколатҳои оид ба амалӣ намудани роҳбарии коллективи меҳнатӣ, доираи му-

айяни кор, кормандони алоҳида, интиҳоб ва чобачогузории кадрҳо, ташкили меҳнати кормандони тобей, назорат ва санҷиши риояи интизоми меҳнат, татбиқи чораҳои ҳавасмандгардонӣ ва мучозоти интизомӣ фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми вазифаҳои маъмурию хочагидорӣ – ваколатҳо оид ба идора ва ихтиёрдорӣ молу мулк фаҳмида мешавад.

Таркиби таснифкунандаи ҷинояти хунукназарӣ дар қисми 2 моддаи 322 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст.

Дар таркиби таснифкунандаи хунукназарӣ иҷро накардан ё ба таври дахлдор иҷро накардани вазифаҳои худ аз ҷониби шахси мансабдор дар натиҷаи муносибати беинсофона ё бепарвоёна ба хизмат оқибатҳои барои ҷамъият хавфнокро дар намуди аз беҳиёти ба марғ расонидан ва дигар оқибатҳои вазнинро ба миён меорад.

Таҳти мафҳуми дигар оқибатҳои вазнин марбут ба хунукназарӣ расонидани зарари вазнин ба саломатии на камтар аз як шахс, расонидани зарари калон ба теъдоди зиёди ҷабрдидаҳо, вайрон шудани хонаҳои истиқоматӣ, биноҳо, таҷхизотҳо, қатъ гардидани ҷараёни истеҳсолот, садамаҳо дар нақлиёти ҳавоӣ, роҳи оҳан ва дигар намуди нақлиёт, паҳн гардидани эпидемия, эпизоотия ва ғайра. Масъалаи вазнин эътироф кардани оқибатҳои фарорасидаро суд бо назардошти ҳолатҳои воқеии кор ҳалл мекунад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 322 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 наҷандон вазнин; қисми 2 миёна.

Сохтакорӣ хизматӣ

Сохтакорӣ хизматӣ дар моддаи 323 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст. Мувофиқи қонунгузории ҷиноятӣ таҳти мафҳуми сохтакорӣ хизматӣ аз ҷониби шахси мансабдор, ҳамчунин хизматчиҳои давлатӣ ё хизматчиҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шахрак ва деҳот, ки шахси мансабдор намебошад, ба асноди расмӣ дидаю доништа дохил намудани маълумоти бардурӯғ, ҳамчунин ба асноди зикршуда ворид намудани ислоҳоте, ки мазмунӣ аслии онро таҳриф мекунад ё дидаю доништа додани ҳуҷҷатҳои бардурӯғ ё қалбакӣ, агар ин кирдор бо мақсади ғаразнок ё дигар манфиатдорӣ шахсӣ содир шуда бошад, фаҳмида мешавад.

Объекти гурӯҳии ҷинояти сохтакорӣ хизматӣ – муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки ғайриқонунии муътадилӣ мақомоти ҳокимияти давлатиро таъмин мекунанд.

Объекти намудии ҷинояти сохтакорӣ хизматӣ – ин тартиби амалӣ намудани ҳокимияти давлатӣ, хизмати давлатӣ ва хизмат дар мақомоти худидоракунии шахрак ва деҳот мебошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти сохтакории хизматӣ – фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, корхонаю муассисаҳои давлатӣ, субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфро ташкил медиҳад, инчунин тартиби мураттаб сохтан, тартиб додан ва муомилоти асноди расмӣ мебошад.

Нишонаи ҳатмии объекти сохтакории хизматӣ предмети ҷиноят мебошад, ки ба сифати он асноди расмӣ баромад мекунад.

Тарафи объективии ҷинояти сохтакории хизматӣ дар содир намудани яке аз ҳаракатҳои зерин ифода мегардад:

1) ба асноди расмӣ дидаю дониста дохил намудани маълумоти бардурӯғ;

2) ба асноди зикршуда ворид намудани ислоҳоте, ки мазмуни аслии онро таҳриф мекунад;

3) дидаю дониста додани ҳуччатҳои бардурӯғ ё қалбақӣ.

Таҳти мафҳуми асноди расмӣ санадҳои ҳатмии мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, корхонаю муассисаҳои давлатӣ, ки дорои маълумот дар бораи воқеа, ҳодиса, рӯйдодҳои аҳаммияти ҳуқуқидошта буда, бо тартиби муқарраргардида тартиб дода шудаанд ё ба расмӣ дароварда шудаанд ва реквизитҳои заруриро доранд (сана, дар кучо ва аз ҷониби кӣ тартиб дода шудааст, имзои шахси масъул, мӯҳр ва ғайра), фаҳмида мешавад.

Ба асноди расмӣ дидаю дониста дохил намудани маълумоти бардурӯғ дар ҷой додани маълумоти баръало барои гунаҳгор ба воқеият мувофиқат надошта ба асноди зикргардида, ифода мегардад.

Ба асноди расмӣ ворид намудани ислоҳоте, ки мазмуни аслии онро таҳриф мекунад дар ислоҳ, таҳрифи ҳуччат, ки мазмуни онро тағйир медиҳад ва бо роҳи иваз кардани рақам, ҳарф, калима, тоза кардани қисми матни ҳуччат ворид мешавад, ифода мегардад.

Таркиби ҷинояти сохтакории хизматӣ расмӣ мебошад ва аз лаҳзаи ба асноди расмӣ дидаю дониста дохил намудани маълумоти бардурӯғ, ҳамчунин ба асноди зикршуда ворид намудани ислоҳоте, ки мазмуни аслии онро таҳриф мекунад ё дидаю дониста додани ҳуччатҳои бардурӯғ ё қалбақӣ хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии сохтакории хизматиरो гуноҳ дар шакли қасд дар намуди қасди бевосита ташкил медиҳад. Гунаҳгор барои ҷамъият хавфнокии ҳаракатҳои худро оид ба дидаю дониста дохил намудани маълумоти бардурӯғ ба асноди расмӣ, ҳамчунин ба асноди зикршуда ворид намудани ислоҳоте, ки мазмуни аслии онро

тахриф мекунад ё дидаю доништа додани хуччатҳои бардурӯғ ё қалбакиро дарк мекунад ва содир намудани онҳоро меҳоҳад.

Аломати ҳатмии тарафи субъективи сохтакории хизмати ро мақсади чиноят ташкил медиҳад, ки ин мақсади ғаразнок ё дигар манфиатдории шахсӣ мебошад. Мақсади ғаразнок ин бо роҳи ғайриқонунӣ ба даст даровардани даромад фоидаи моддӣ мебошад. Дигар манфиатдории шахсӣ мумкин аст дар ангезаи хешутаборчигӣ, мансабпарастӣ, ҳалли ягон масъала, пинҳон кардани бесалоҳиятӣ ва ғайра ифода гардад.

Субъекти чиноят махсус аст:

1. Шахси мансабдор, яъне шахси таъйин ё интиҳобшуда, ки ба таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколати махсус вазифаи намояндаи ҳокимияти давлатиро амалӣ менамояд, яъне бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори ҚТ дорои ваколатҳои амрдиҳӣ нисбат ба шахсоне мебошад, ки дар тобеияти хизмати ӯ қарор надоранд, шахсе, ки вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмурию хоҷагидориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ҳамчунин дар субъектҳои хоҷагидори давлатӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидоре, ки дар онҳо ҳиссаи давлат на кам аз нисфи ташкил медиҳад, ба таври музднок ё бе-музд иҷро менамояд ва шахсони ба онҳо баробаркардашуда.

2. Хизматчиёни давлатӣ, ки шахси мансабдор нестанд.

Категорияи чинояте, ки дар моддаи 323 ҚҚ ҚТ муқаррар гардидааст, наҷандон вазнин эътироф мешавад.

Ғайриқонунӣ додани шиносномаи шаҳрванди ҚТ, ҳамчунин ба хуччатҳое, ки барои гирифтани шаҳрвандии ҚТ асос мебошанд, ворид намудани маълумоти баръало бардурӯғ

Ғайриқонунӣ додани шиносномаи шаҳрванди ҚТ, ҳамчунин ба хуччатҳое, ки барои гирифтани шаҳрвандии ҚТ асос мебошанд, ворид намудани маълумоти баръало бардурӯғ ҳамчун чиноят дар моддаи 323¹ ҚҚ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Аломатҳои чинояти мазкур дар диспозитсияи қисмҳои 1 ва 2 моддаи 323¹ ҚҚ ҚТ нишон дода шудаанд: аз ҷониби шахси мансабдор ё хизматчи давлатӣ ғайриқонунӣ додани шиносномаи шаҳрванди ҚТ ба шаҳрвандони хориҷӣ ё шахсони бешаҳрванд, ҳамчунин аз ҷониби шахси мансабдор, хизматчи давлатӣ ё хизматчи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки шахси мансабдор намебошад, ворид намудани маълумоти баръало бардурӯғ ба хуччатҳое, ки барои гирифтани шаҳрвандии ҚТ асос мегарданд.

Мутобиқи қисми 2 моддаи 323¹ КҶ ҚТ аз қониби шахси мансабдор ё хизматчи давлатӣ ба таври дахлдор иҷро накардан ё хунузназарона иҷро кардани вазифаҳои хизматӣ, ки боиси ғайриқонунӣ додани шиносномаи шаҳрванди ҚТ ба шаҳрвандони хориҷӣ ё шахсони бешаҳрванд ё ғайриқонунӣ ба даст овардани шаҳрвандии ҚТ гашта бошад.

Ҳангоми додани шаҳрвандии ҚТ, бояд ҳатман Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13 июни соли 2014, № 406 «Оид ба Қоидаҳои додани шиносномаи шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон», ба инобат гирифта шавад.

Мутобиқи сарҳати 1 банди 1 қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба Қоидаҳои додани шиносномаи шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон», шиносномаи шаҳрванди ҚТ ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияти шаҳрванд ва собиткунандаи шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳудуди ҷумҳурий ва берун аз он мутобиқи созишномаҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Тарафи объективии ҷиноятро кирдор ҳам дар шакли ҳаракат ва ҳам дар шакли беҳаракатӣ ташкил медиҳад.

Тарафи субъективии ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Дар қисми 2 моддаи зикргардида гуноҳ дар шакли безҳиёти ифода мегардад.

Субъекти ҷиноят – махсус: шахси мансабдор, хизматчи давлатӣ ё хизматчи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки шахси мансабдор намебошад.

Объекти ҷиноят манфиатҳои хизмати давлатӣ ҳамчун муносибати ҷамъиятӣ баромад мекунад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 323¹ КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисми 2 наҷандон вазнин.

Гирифтани мукофот бо роҳи тамаъҷӯӣ

Дар моддаи 324 КҶ ҚТ таркиби ҷинояти гирифтани мукофот бо роҳи тамаъҷӯӣ пешбинӣ шуда, ин модда аз 2 қисм иборат аст.

Объекти бевоситаи ин ҷиноят ғайриқонунӣ муътадили корхонаю муассисаҳо сарфи назар аз шакли моликият, инчунин манфиатҳои шаҳрвандон мебошанд.

Аломати ҳатмии объекти ин ҷиноят предмети он мебошад, ки ба сифати он мукофоти молӣ ё ғайриқонунӣ молу мулк баромад мекунад. Ба сифати мукофоти молӣ пул, қоғазҳои қиматнок ва дигар молу мулк баромад мекунад.

Тарафи объективии ҷинояти гирифтани мукофот бо роҳи тамаъҷӯӣ ифода мегардад дар тамаъҷӯии мукофоти молӣ ё ғайриқонунӣ.

идаи хусусияти молу мулкӣ дошта барои иҷрои қор ё хизматрасонии муайян аз ҷониби хизматчиӣ қорхона. Қор ва хизматрасонии хизматчиӣ қорхона бояд тибқи дастурамалҳои вазифавӣ ба доираи уҳдадорию вазифаҳои хизматиӣ ӯ мансуб бошанд. Мафҳуми тамаъҷӯӣ марбут ба порагирӣ дар эзохи 2 ба моддаи 320 ҚҚ ҚТ муайян шудааст: “Таҳти мафҳуми тамаъҷӯе, ки дар моддаи 319 ва 320 ҳамина Қодекс пешбинӣ шудааст, талаботи шахси мансабдор, шахси мансабдори давлати хориҷӣ ё шахси мансабдори ташкилоти байналмилалӣ оид ба додани пора зери таҳдиди содир қардани ҷунин амалҳои вобаста ба ғаёлияти хизматие, ки метавонад ба манфиатҳои қонунии порадиханда зарар расонад, ё инҷунин қасдона гузоштани шаҳрванд ба ҷунин ҳолате, ки ӯ маҷбур аст барои бартараф қардани оқибатҳои зарарнок ба манфиатҳои қонунии худ пора диҳад, ғаҳмида мешавад”.

Ҳамҷунин, дар диспозитсияи қисми 1 моддаи 324 тамаъҷӯии муқофоти молӣ муқаррар шудааст. Марбут ба тамаъҷӯии муқофоти молӣ тамаъҷӯӣ, яъне:

1) талаб қардани муқофоти молӣ ё ғоидаи молу мулкӣ аз ҷониби хизматчиӣ қорхона сарфи назар аз шакли молиқият, ғайр аз шахсони мансабдори мақомоти давлатӣ, барои иҷрои қори муайян ё расонидани хизмат, ки ба доираи вазифаи хизматиӣ ҷунин қорманд дохил мешавад;

2) қасдан гузоштани шаҳрванд дар ҷунин шароите, ки ӯ барои пешгирӣ қардани вайронқунии ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунан ҳифзшавандааш маҷбур аст ҷунин муқофотро барои хизматчиӣ қорхона муҳайё созад.

Ба тамаъҷӯии муқофоти молӣ мисол шуда метавонад талаби муқофот барои иҷрои қору хизматрасонӣ вобаста ба ғуруши чиптаҳо ба намудҳои гуногуни нақлиёт (ҳавоӣ, роҳи оҳан), ҳамлу нақли бор, хизматрасонии тиббӣ, таъмири воситаҳои нақлиёт ва ғайра.

Қасдан гузоштани шаҳрванд дар ҷунин шароите, ки ӯ барои пешгирӣ қардани вайронқунии ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунан ҳифзшавандааш маҷбур аст ҷунин муқофотро барои хизматчиӣ қорхона муҳайё созад, ин мисол, бо ҳар баҳона қашолқорӣ дар иҷрои фармоиш (бинобар вақт надоштан, мушкил будани фармоиш, ғӯе набудани қисмҳои эҳтиётӣ ва ғайра).

Таркиби ҷинояти гирифтани муқофот бо роҳи тамаъҷӯӣ расмӣ аст.

Дар ҳолати бидуни тамаъҷӯӣ ҳамҷун миннатдорӣ гирифтани муқофот, таркиби ҷиноят қой надорад (мисол, ба пешхизмат барои хизматрасонии хуб ё ба табиб барои қарроҳӣ ё табобати хуб ва ғайра).

Агар қору хизматрасонӣ ба доираи уҳдадориҳои хизматчи дахл надошта бошад, ӯ тамаъҷӯии мукофоти молиро содир кунад, таркиби ҷинояти моддаи 324 нею таркиби ҷинояти қаллобӣ ҷой дорад.

Тарафи субъективии таркиби ҷинояти гирифтани мукофот бо роҳи тамаъҷӯиро гуноҳ дар шакли қасд дар намуди қасди бевосита ташкил медиҳад, ангега ғараз аст.

Субъекти ҷиноят махсус аст, яъне хизматчии корхонаи давлатӣ ё ғайридавлатӣ, ки шахси мансабдори мақомоти давлатӣ намебошад ва иҷрои қору хизматрасонӣ ба доираи уҳдадориҳои хизматиаш дохил мешавад.

Дар қисми ду моддаи 324 КҶ ҚТ ду намуди таснифкунандаи ин таркиби ҷиноят пешбинӣ шудааст:

- а) такроран содир шудан;
- б) ба миқдори калон содир шудан.

Дар эзоҳи 2 ба моддаи 319 КҶ ҚТ муқаррар шудааст, ки: "Тахти мафҳуми такроран (такрорӣ) дар моддаҳои 319, 320, 324 ва 325-и ҳамин Кодекс ҷинояте дар назар дошта шудааст, ки агар қаблан як ё якчанд ҷиноятҳои пешбинӣ намудаи ҳамин моддаҳо содир шуда бошад." Яъне ҷинояти гирифтани мукофот бо роҳи тамаъҷӯӣ такроран содиршуда эътироф мешавад, агар шахси ин кирдорро содирнамуда қаблан ҳамин кирдор ё ҷиноятҳои дар моддаҳои 319, 320, 325 КҶ ҚТ пешбинишударо на камтар аз ду маротиба содир карда бошад, ба шарте, ки агар муҳлати даъвои ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан барои ҷинояти қаблан содиршуда нагузашта бошад, ё шахс бо тартиби муқаррарнамудаи қонун аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод нашуда бошад, ё доғи судӣ барои ҷинояти қаблан содиршуда барҳам нахӯрда ё бардошта нашуда бошад.

Мутобиқи эзоҳ ба моддаи 325 КҶ ҚТ: "Дар моддаҳои 324 ва 325-и Кодекси мазкур зери мафҳуми миқдори калон, миқдори пул, арзиши қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк ё фоидаи дорои хусусияти молу мулкӣ доштае фаҳмида мешавад, ки арзиши онҳо аз панҷсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад." Андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҳар сол дар қонун дар бораи буҷети давлатӣ барои соли молиявӣ муқаррар карда мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 324 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Додани мукофот ба хизматчи

Таркиби ҷинояти додани мукофот ба хизматчи дар моддаи 325 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, ин модда аз 2 қисм ва эзоҳ иборат аст.

Объекти ин чиноят фаъолияти муътадили корхонаю муас-сисаҳо сарфи назар аз шакли моликият, инчунин манфиатҳои шаҳрвандон мебошанд.

Аломати ҳатмии объекти ин чиноят предмети он мебошад, ки ба сифати он мукофоти молӣ ё фоидаи молу мулкӣ баромад меку-нанд. Ба сифати мукофоти молӣ пул, қоғазҳои қиматнок ва дигар молу мулк баромад мекунад.

Тарафи объективии ин чиноятро додани мукофот ба хизма-тчи, яъне додани мукофоти молӣ ё фоидаи молу мулкӣ ба хизмат-чи корхона, сарфи назар аз шакли моликият, ғайр аз шахсони мансабдори мақомоти давлатӣ, барои ба манфиати шахси муко-фотдиҳанда иҷро кардани амали ғайриқонунӣ ташкил медиҳад. Дар ҳолати бар ивази мукофот аз ҷониби хизматчи содир намудани дигар кирдорҳо маҷмӯи чиноят ҷой дорад, мисол моддаҳои 325 ва 340 КҶ ҚТ – сохтакорӣ, тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуччат, мукофоти давлатӣ, штамп, мӯҳр ва бланкаҳои қал-бакӣ.

Тарафи субъективии ин чиноятро гуноҳ дар шакли қасд дар намуди қасди бевосита ташкил медиҳад.

Субъекти ин чиноят умумӣ, шахси воқеӣ, муқаллаф ва ба син-ни 16-солагӣ расида мебошад.

Дар қисми 2 моддаи 325 КҶ ҚТ 4 намуди таснифқунандаи таркиби чинояти додани мукофот ба хизматчи пешбинӣ шудааст:

- а) такроран содир кардан;
- б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шу-дан;
- в) ба миқдори қалон содир намудан;
- г) ба манфиати гурӯҳи муташаккил содир шудан.

Дар эзоҳи 2 ба моддаи 319 КҶ ҚТ муқаррар шудааст, ки: ”Таҳти мафҳуми такроран (такрорӣ) дар моддаҳои 319, 320, 324 ва 325-и ҳамин Кодекс чинояте дар назар дошта шудааст, ки агар қаблан як ё якчанд чиноятҳои пешбинӣ намудаи ҳамин моддаҳо содир шуда бошад.” Яъне таҳти мафҳуми такроран додани мукофот ба хизматчи содир намудани ин кирдор ё чиноятҳои дар моддаҳои 319, 320, 324 КҶ ҚТ пешбинишуда на камтар аз ду маротиба фаҳмида мешавад, ба шарте, ки агар муҳлати даъво ба ҷавобгарии чиноятӣ қашидан барои чиноят-и қаблан содиршуда нагузашта бошад, ё шахс бо тартиби муқаррарнамудаи қонун аз ҷавобгарии чиноятӣ озод нашуда бошад, ё доғи судӣ барои чинояти қаблан содиршуда барҳам нахӯрда ё бардошта нашуда бошад.

Додани мукофот ба хизматчи аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содиршуда эътироф мешавад, агар дар чиноят ду ё зиёда шахсон иштирок карда бошанд ва дар ҳусуси содир

намудани ҷинойти додани мукофот ба хизматчӣ пешакӣ маслиҳат карда бошанд.

Намуди дигари таснифкунандаи таркиби ҷинойти додани мукофот ба хизматчӣ ба миқдори калон содир намудани ин ҷинойт аст. Мутобиқи эзоҳ ба моддаи 325 КҶ ҚТ: “Дар моддаҳои 324 ва 325-и Кодекси мазкур зери мафҳуми миқдори калон, миқдори пул, арзиши қоғазҳои қиматнок, дигар молу мулк ё ғойаи дорои хусусияти молу мулкӣ доштае фаҳмида мешавад, ки арзиши онҳо аз панҷсад нишондиҳанда барои ҳисобҳо зиёд бошад.” Андозаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҳар сол дар қонун дар бораи бучети давлатӣ барои соли молиявӣ муқаррар карда мешавад.

Ҳолати дигари вазнинкунандаи таркиби ҷинойти додани мукофот ба хизматчӣ содир намудани ин ҷинойт ба манфиати гурӯҳи муташаккил мебошад. Тибқи моддаи 39 КҶ ҚТ гурӯҳи муташаккил бо устувории худ, дараҷаи баланди муташаккилӣ, тақсимооти нақшо, мавҷудияти ташкилкунанда ва роҳбар ифода меёбад. Бинобар ин содир намудани ҷинойти додани мукофот ба хизматчӣ ба манфиати гурӯҳи муташаккил дараҷаи барои ҷамъият хавфнокии ҷинойтро баландтар мекунад.

Категорияи ҷинойте, ки дар моддаи 325 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Ғайриқонунӣ иҷозат додан ба гирифта гаштан ва нигоҳдории силоҳи оташфишон

Таркиби ҷинойти ғайриқонунӣ иҷозат додан ба гирифта гаштан ва нигоҳдории силоҳи оташфишон дар моддаи 326 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст.

Объекти бевоситаи ҷинойти ғайриқонунӣ иҷозат додан ба гирифта гаштан ва нигоҳдории силоҳи оташфишон тартиби муқаррарнамудаи додани руҳсатномаи мақомоти корҳои дохилӣ оид ба нигоҳ доштани ва гирифта гаштани силоҳ мебошад.

Предмети ҷинойт силоҳи оташфишон мебошад. Мафҳуми силоҳи оташфишон дар моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи силоҳ” аз 19 март соли 2013 муқаррар шудааст: “силоҳи оташфишон – силоҳе, ки барои бо гулӯлаи аз ҳисоби қулоҳаки (заряди) борут ё қулоҳаки дигар ҳаракати самтнокгирифта ба тарзи механикӣ аз масофа ба ҳадаф зарба задан таъйин шудааст.”

Мутобиқи моддаи 18 Қонуни ҚТ “Дар бораи силоҳ” шаҳрвандони ҚТ, ки ба синни бистуяксолағӣ расидаанд, баъди гирифтани руҳсатнома барои соҳиб шудан ба намуди мушаххаси силоҳ дар мақомоти корҳои дохилии маҳалли истиқомат ҳуқуқи соҳиб шудан ба силоҳи худмуҳофизатӣ, силоҳи варзишӣ, силоҳи шикорӣ ва силоҳи ишоракунандаро доранд. Асос барои нигоҳ доштани силоҳи

хизматӣ, ғайринизомӣ ва лавозимоти чангии он рухсатномаи мақомоти корҳои дохилӣ оид ба нигоҳ доштан ва гирифта гаштани силоҳ ба ҳисоб меравад.

Тарафи объективи ин ҷиноятро ҳаракат ташкил медиҳад, ки дар ғайриқонунӣ иҷозат додани шахси мансабдори мақомоти корҳои дохилӣ ба гирифта гаштан ва нигоҳдории силоҳи оташфишон ифода мегардад.

Тибқи моддаи 20 Қонуни ҚТ “Дар бораи силоҳ” шахсони зерин барои соҳиб шудан ба силоҳ ҳуқуқ надоранд:

- шахсоне, ки ба синни бистуяксолоғӣ нарасидаанд;
- шахсоне, ки бинобар майзадагӣ ва нашъамандӣ дар қайди мақомоти тандурустӣ қарор доранд;
- шахсоне, ки беморӣ ё нуқсонҳои ҷисмонӣ доранд ва ин ҳолатҳо ба муомилаи дуруст бо силоҳ монъе мешаванд;
- шахсоне, ки барои содир намудани ҷиноятҳои қасдона доғи судӣ доранд;
- шахсоне, ки ҷазои ҷиноятиро адо мекунанд;
- шахсоне, ки дар давоми як соли баъди таъйини ҷазои маъмурӣ тақроран ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ содир намудаанд, ки ба тартиботи ҷамъиятӣ ё ба тартиботи муқаррарнамудаи идорақунӣ таҳдид мекунад;
- шахсоне, ки ба мақомоти корҳои дохилӣ ҳуччати тасдиқкунанда дар бораи гузаштан аз санҷиши дониستاني қоидаҳои муносибати эҳтиёткорона бо силоҳро пешниҳод накардаанд;
- шахсоне, ки бо ҳукми суд аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолияти касбӣ ё соҳибкорӣ дар соҳаи гардиши силоҳ маҳрум шудаанд;
- шахсоне, ки ҷойи доимии истиқомат ё шароити нигоҳдории силоҳро надоранд.

Додани иҷозат барои гирифта гаштан ва нигоҳдории силоҳи оташфишон бидуни тартиби муқаррарнамудаи қонун ва ба шахсоне, ки барои соҳиб шудан ба силоҳ ҳуқуқ надоранд ғайриқонунӣ ҳисобида мешавад. Шахсе, ки ғайриқонунӣ барои гирифта гаштан ва нигоҳдории силоҳи оташфишон иҷозат гирифтааст бояд барои ғайриқонунӣ соҳиб шудан, ба дигарон додан, ба соҳибияти каси дигар додан, нигоҳ доштан, интиқол додан, гирифта гаштани силоҳ, лавозимоти чангӣ, моддаҳои тарканда ва воситаҳои таркиш тибқи моддаи 195 КҶ ҚТ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида шавад.

Тарафи субъективи ин ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасд дар намуди қасди бевосита ташкил медиҳад. Шахси гунаҳгор дарк мекунад, ки бархилофи талаботи муқаррарнамудаи қонун ба шахс барои гирифта гаштан ва нигоҳдории силоҳи оташфишон иҷозат медиҳад ва хоҳони содир намудани ин кирдор мебошад.

Субъекти ин чиноят махсус аст, яъне шахси мансабдори мақомоти корҳои дохилӣ, ки барои гирифта гаштан ва нигоҳдории си-лоҳи оташфишон иҷозат медиҳад.

Категорияи чинояте, ки дар моддаи 326 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, миёна эътироф мешавад.

Ғайриқонунӣ нигоҳ доштани муҳофизони шахсӣ ва истифодаи техникаи ҷангӣ бо ҳамин мақсад

Таркиби чинояти ғайриқонунӣ нигоҳ доштани муҳофизони шахсӣ ва истифодаи техникаи ҷангӣ бо ҳамин мақсад дар моддаи 327 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст.

Объекти ин чиноятро ғайриқонунӣ муътадилӣ мақомоти амнияти миллӣ дар самти таъмини ҳимояи давлатӣ ташкил медиҳад. Ҳимояи давлатии шахсони мансабдори давлатиро мақомоти амнияти миллии ҚТ амалӣ менамоянд. Мутобиқи Қонуни ҚТ “Дар бораи мақомоти амнияти миллии ҚТ” 20 март соли 2008 яке аз самтҳои асосии ғайриқонунӣ мақомоти амнияти миллӣ аз ҳимояи шахсони алоҳидаи мансабдори давлатӣ, инчунин шахсони алоҳидаи мансабдори давлатҳои хориҷӣ ва ташкилоти байналмилалӣ, ки муваққатан дар ҷумҳурии қарор доранд, иборат мебошад (моддаи 12).

Тибқи қонунгузори ҚТ баъзе шахсони мансабдори давлатӣ ҳуқуқи доштани муҳофизони шахсиро доранд. Тибқи Қонуни конституционии ҚТ “Дар бораи таъминоти иҷтимоӣ, хизматрасонӣ ва муҳофизати Президенти ҚТ” аз 14 ноябри соли 2016 “амнияти Президенти ҚТ ҳангоми иҷрои ваколаташ дар ҷойи зисти доимӣ ва будубоши муваққатӣ аз ҷониби мақомоти давлатии амнияти миллӣ таъмин карда мешавад. Дар давраи иҷрои ваколати президентӣ амнияти аъзои оилаи Президент таъмин карда мешавад» (моддаи 11). Ҳамин тавр, мувофиқи Қонуни конституционии ҚТ “Дар бораи Маҷлиси Олии ҚТ” аз 19 апрели соли 2000 Раиси Маҷлиси миллӣ ва Раиси Маҷлиси намоёндагон ба таъминот ва хизматрасонии давлатӣ ҳуқуқ доранд, аз ҷумла ба муҳофизин (моддаи 68). Мутобиқи Қонуни конституционии ҚТ “Дар бораи Ҳукумати ҚТ” аз 12 майи соли 2001 бо мақсади таъмини амнияти ҳаёт ва ғайриқонунӣ Сарвазири ҚТ, аъзои оилаи ӯ ва дигар аъзои Ҳукумати ҚТ, тибқи рӯйхати шахсони мансабдор, ки Президенти ҚТ муайян менамояд, мақомоти амнияти миллии ҚТ чораҳои муҳофизати давлатии муқаррарнамудаи қонунгузори ҚТро ба амал мебарорад (моддаи 35¹).

Муҳофизони шахсӣ қормандони воҳидҳои махсусгардонидашуда мебошанд, ки ғайриқонунӣ бо таъмин намудани амнияти шахсии шахсони мансабдори давлатӣ ва аъзои оилаи онҳо

алоқаманд аст. Тибқи қонунгузори ҚТ муҳофизони шахсӣ дар хизмати давлатӣ қарор доранд.

Шахсоне, ки тибқи қонунгузори ҚТ ҳуқуқ ба нигоҳдори муҳофизони шахсиро надоранд, дар ҳолати нигоҳ доштани муҳофизони шахсӣ бархилофи қонун амал мекунад. Чунин муҳофизони шахсӣ дар ягон мақомот қору фаъолият намебаранд, масъалаи таъмин будани онҳо бо силоҳ ва техникаи ҷангӣ бо мақсади муҳофизати шахсӣ низ бо қонун танзим намешавад, бинобар ин ғайриқонунӣ аст. Шахси гунаҳгор муҳофизи шахсиро дар асоси шартнома бо музди меҳнат, манзили истиқоматӣ ва дигар шароитҳо таъмин мекунад.

Тарафи объективи ин ҷиноятро ҳаракатҳои зерин ташкил медиҳанд:

- 1) ғайриқонунӣ нигоҳ доштани муҳофизони шахсӣ;
- 2) ғайриқонунӣ истифода бурдани техникаи ҷангӣ бо мақсади муҳофизати шахсӣ.

Таркиби ҷинояти ғайриқонунӣ нигоҳ доштани муҳофизони шахсӣ ва истифодаи техникаи ҷангӣ бо ҳамин мақсад аз рӯйи сохти тарафи объективи ҷиноят расмӣ аст ва аз лаҳзаи нигоҳ доштани муҳофизони шахсӣ ва истифодаи техникаи ҷангӣ бо мақсади муҳофизати шахсӣ ҷиноят хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективи ин ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасд дар намуди қасди бевосита ташкил медиҳад.

Субъекти ҷиноят шахси воқеии мукаллафи синни 16-солагӣ расида мебошад, ки муҳофизи шахсиро ғайриқонунӣ нигоҳ медорад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 327 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, миёна эътироф мешавад.

БОБИ XL ЦИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ ТАРТИБОТИ ИДОРАКУНӢ

- § 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи идоракунӣ**
- § 2. Ҷиноятҳое, ки ба ғаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ таҷовуз мекунанд**
- § 3. Ҷиноятҳое, ки ба ҳокимияти давлатӣ ва дахлнопазирии сарҳади давлатӣ таҷовуз мекунанд.**
- § 4. Ҷиноятҳое, ки ба тартиби бо қонун муқарраркардаи қорбарии нигоҳдории ҳуҷҷатҳои расмӣ ва муқофотҳои давлатӣ таҷовуз меоранд.**
- § 5. Дигар ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи идоракунӣ.**

§ 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи идоракунӣ

Ҷиноятҳо ба муқобили тартиби идоракунӣ ба ғаъолияти муътадили идоракунии мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ ҳалал мерасонанд, боиси суғ гардидани нуфузи онҳо гардида, ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, ташкилотҳои ҳусусӣ, ҷамъиятӣ ва давлатиро поймол мекунанд. Маҳз дар ҳамин ба ҷамъият хавфнокии онҳо ифода мегардад. Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ин ҷиноятҳо дар боби 31 моддаҳои 328 то 344 КҶ ҚТ муқаррар карда шудааст.

Объекти намудии ин ҷиноятҳо, ғаъолияти муқаррари идоракунии мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ мебошад. Ҷаъолияти идоракунии онҳо соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ ва ғаъолияти давлатро ба танзим мебарорад: ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амнияти ҷамъиятӣ; пешбурди ҳуҷҷатҳои расмӣ бо тартиби муқаррарнамудаи давлатӣ; тартиби муътадили даъват ба қувваҳои мусаллаҳ, ҳифзи нуфуз ва дахлнопазирии Сарҳади давлатӣ; ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, ташкилотҳои ҳусусӣ, ҷамъиятӣ ва давлатӣ.

Объекти бевоситаи ҷиноятҳо ба муқобили тартиби идоракунӣ вазифаҳои мушаххаси мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидора-

кунии маҳаллӣ мебошанд, ки иҷрои муътадили онҳо шартӣ зарурии ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амнияти ҷамъиятӣ, тартиби дурусти пешбурди ҳуҷҷатҳои расмӣ ва ғайраҳо эътироф мешаванд. Агар ҷиноятҳо ба муқобили тартиби идоракунии бо суиқасд ба шахсияти кормандони дастгоҳи давлатӣ ё дастгоҳи мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ ё шахсони ба онҳо наздик алоқаманд бошад, пас ба сифати объекти бевоситаи ҷиноят, инчунин манфиатҳои (арзишҳои) дахлдори қонунии шахс (ҳаёт ва саломати инсон, шаъну шарафи ӯ) баромад карда метавонанд.

Ҷиноятҳо ба муқобили тартиби идоракунии вобаста ба объекти бевосита, ба чор гурӯҳ тақсим намудан мумкин аст:

1. Ҷиноятҳое, ки ба фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ рағбон гардидаанд:

– истифодаи зӯроварӣ ба муқобили намоёндаи ҳокимият – моддаи 328 КҶ ҚТ;

– таҳдид нисбати кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё хизматчиёни ҳарбӣ – моддаи 329 КҶ ҚТ;

– таҳқири намоёндаи ҳокимият – моддаи 330 КҶ ҚТ.

– монев шудан ба фаъолияти муассисаҳои татбиққунандаи ҷазо ва муассисаҳои ҳабси пешакӣ – моддаи 331 КҶ ҚТ;

– кирдорҳои, ки қори қойҳои маҳрумӣ аз озодиро номура-таб месозанд – моддаи 332 КҶ ҚТ;

– саркашӣ аз хизмати ҳарбӣ ва алтернативӣ – моддаи 343 КҶ ҚТ;

– саркашӣ аз даъвати сафарбарӣ – моддаи 344 КҶ ҚТ.

2. Ҷиноятҳое, ки ба ҳокимияти давлатӣ ва дахлнопазирии сарҳади давлатӣ рағбон гардидаанд:

– ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаи 335 КҶ ҚТ;

– ташкили воридшавии ғайриқонунии шаҳрвандони хориҷӣ ё шахсони бешаҳрванд ба ҚТ ё ташкили гузариши транзитии ғайриқонунӣ ба воситаи марзи ҚТ – моддаи 335¹ КҶ ҚТ;

– ташкили муҳочирати ғайриқонунӣ – моддаи 335² КҶ ҚТ;

– вайрон кардани низоми Сарҳади давлатӣ – моддаи 336 КҶ ҚТ;

– таҳқир кардани рамзҳои давлатӣ – моддаи 342 КҶ ҚТ.

3. Ҷиноятҳое, ки ба тартиби бо қонун муқарраркардаи қорба-рию нигоҳдории ҳуҷҷатҳои расмӣ ва муқофотҳои давлатӣ таҷовуз меоранд:

– тасарруфи муқофоти давлатӣ – моддаи 337 КҶ ҚТ;

- ғайриқонунӣ додани қитъаи замин – моддаи 338¹ КҶ ҚТ;
- тасарруф ё вайрон кардани ҳуччат, штамп, мӯҳр – моддаи 339 КҶ ҚТ;
- сохтакорӣ, тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуччат, мукофоти давлатӣ, штамп, мӯҳр ва бланкаҳои қалбаки – моддаи 340 КҶ ҚТ;
- сохтакорона тайёр кардан, ба муомилот баровардани марқаҳои бочи аксизӣ, марқаҳои махсус ё аломатҳои мутобикат ва ё истифодаи онҳо – моддаи 340¹ КҶ ҚТ;
- соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуччатҳои расмӣ ва мукофоти давлатӣ – моддаи 341 КҶ ҚТ;
- вайрон кардани талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ доир ба пайвастунии симкорт ба шабакаи алоқаи баркӣ ва ба соҳибияти каси дигар додани он – моддаи 341¹ КҶ ҚТ.

4. Дигар ҷиноятҳои муқобили тартиби идоракунии:

- истифодаи ғайриқонунии аломату нишонаҳои Салиби Сурх ва Ҳилоли аҳмар – моддаи 333 КҶ ҚТ;
- худсарӣ – моддаи 334 КҶ ҚТ;
- ғайриқонунӣ ба роҳ мондани таълими динӣ - моддаи 334¹ КҶ ҚТ;
- худсарона ишғол намудани қитъаи замин ва сохтмони худсарона дар он – моддаи 338 КҶ ҚТ.

Тарафи объективии ҷиноятҳо ба муқобили тартиби идоракуниро кирдор дар шакли ҳаракат ташкил медиҳад.

Тарафи субъективии ҷиноятҳо ба муқобили тартиби идоракуниро гуноҳ дар шакли қасд ташкил медиҳад. Шаҳс дидаву дониста ба фаъолияти муътадили идоракунии мақомоти давлатӣ ё худидоракунии маҳаллӣ ҳалал мерасонад, хоҳони (қасди бевосита) он мебошад ё дидаю дониста ба ин роҳ медиҳад ё ба ин безътиноёна рафтор мекунад (қасди бавосита).

Субъекти ҷиноятҳо ба муқобили тартиби идоракунии шахси воқеии мукаллафе шуда метавонанд, ки ба синни 16 расидааст. Ба истисно аз банди «г» қисми 2 моддаи 335¹ КҶ ҚТ (бо истифодаи мақоми хизмати) ва банди «в» қисми 2 моддаи 338¹ КҶ ҚТ (бо истифода аз ваколати мансабӣ). Дар боқимонда мавридҳо, агар ҷинояти зидди тартиботи ҳокимияти давлатӣ аз ҷониби шахси мансабдори мақомоти ҳокимияти давлатӣ ё худидоракунии маҳаллӣ бо истифода аз ваколатҳои хизматиаш содир шуда бошад, ин кирдор тибқи моддаҳои дахлдори боби 30 КҶ ҚТ ҳамчун ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ эътироф карда мешаванд.

§ 2. Чинойтҳое, ки ба фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ таъовуз мекунанд

Истифодаи зӯрварӣ ба муқобили намояндаи ҳокимият

Истифодаи зӯрварӣ ба муқобили намояндаи ҳокимият, ҳамчун чинойт дар моддаи 328 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз ду қисм ва эзоҳ иборат аст.

Объекти хелии ин чинойт муносибатҳои ҷамъияти мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи чинойти мазкур фаъолияти муътадили мақомоти ҳокимияти давлатӣ мебошад.

Ба сифати объекти иловагии ин чинойт саломатӣ, муносибатҳои молу мулкӣ, ҳамчунин обрӯ ва эътибори намояндаи ҳокимият ё наздикони ӯ баромад мекунанд.

Ҷабрдидаи чинойти мазкур худи намояндаи ҳокимият ва наздикони ӯ шуда метавонанд.

Тибқи муқаррароти эзоҳи моддаи мазкур таҳти мафҳуми намояндаи ҳокимият шахсе дар назар дошта шудааст, ки дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ хизмат карда ва мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун нисбат ба шахсони таҳти тобеияти хизматиаш қарорнадошта ваколати амрдиҳиро дорад, фаҳмида мешавад.

Мафҳуми наздикони намояндаи ҳокимият нисбат ба ҳешовандони наздики ӯ васеътар буда, ҳам ҳешовандони наздик ва ҳам дигар шахсоне, ки тақдирӣ онҳо ба намояндаи ҳокимият муҳим аст, аз қабилӣ дӯст ё рафиқи наздик, дугона ва ғайраро дар бар мегирад.

Тарафи объективии ин чинойт аз чунин ҳаракатҳо иборат аст:

1. Истифодаи зӯрварие, ки барои ҳаёт ё саломатӣ хавфнок нест нисбат ба намояндаи ҳокимият вобаста ба иҷрои вазифаашон;

2. Таҳдиди истифодаи зӯрварӣ нисбат ба намояндаи ҳокимият ё наздиконаш вобаста ба иҷрои вазифаашон;

3. Таҳдиди несту нобуд кардани молу мулк нисбат ба намояндаи ҳокимият ё наздиконаш вобаста ба иҷрои вазифаашон;

4. Истифодаи зӯрварие, ки барои ҳаёт ё саломатӣ хавфнок аст, нисбат ба намояндаи ҳокимият вобаста ба иҷрои вазифаашон (қисми 2 моддаи 328 КҶ ҚТ).

Таҳти мафҳуми зӯрварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнокнабуда расонидани дарди ҷисмонӣ ва ё содир намудани дигар амалҳои зӯрварӣ, ки дарди ҷисмонӣ мерасонад, вале боиси вайроншавии кӯтоҳмуддати саломатӣ ва оқибатҳои вазнин намегардад, инчунин маҳдуд намудани озодии воқеии ҷабрдида бар хилофи хоҳиши ӯ фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми таҳдиди истифодаи зӯроварӣ нисбат ба намояндаи ҳокимият ва ё наздикони ӯ аз тарафи шахси гунаҳгор ба таври шифоҳӣ изҳор намудани расонидани зарар ба саломатӣ, аз ҳаёт маҳрум намудан, расонидани дарди ҷисмонӣ, лату кӯб намудан, содир намудани дигар амалҳои зӯроварӣ, ки боиси ба ҷабрдида расонидани дарди ҷисмонӣ мегардад ва ё озодии воқеии ӯро бар ҳилофи хоҳиши охири маҳдуд намудан, фаҳмида мешавад.

Таҳдид бо тарзҳои ҳархела аз қабилӣ даҳонӣ, ишора, хаттӣ ифода карда мешавад.

Таҳти мафҳуми таҳдиди несту нобуд кардани молу мулк ин аз ҷониби шахси гунаҳгор ба таври шифоҳӣ изҳор намудани несту нобуд кардани молу мулки намояндаи ҳокимият бо роҳи оташ задан, тарқонидан, шикастан ва ғайра дар назар аст. Агар ин амалҳо вобаста ба иҷрои вазифаҳои хизмати намояндаи ҳокимият набошанд, кирдори шахси гунаҳгор таркиби моддаи тафсиршавандаро ташкил намода, он бо моддаи 255 бандубаст карда мешавад.

Таҳти мафҳуми зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок, қасдан ба саломатӣ расонидани зарари вазнин, дараҷаи миёна ва ё зарари сабук ба саломатӣ фаҳмида мешавад.

Барои бандубаст намудани кирдор ҳамчун ҷиноят, зарур аст, ки ба амал баровардани истифодаи зӯроварӣ ё таҳдид нисбат ба намояндаи ҳокимият ё шахсони наздики ӯ, вобаста ба иҷрои уҳдадорихои хизмати онҳо бошад. Мафҳуми «вобаста ба иҷрои уҳдадорихои хизмати намояндаи ҳокимият» ҳам вақти баамалбарории зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он дар давраи иҷрои уҳдадорихои хизмати ҷабрдида, ҳамчунин он вақт, ки уҳдадорихо иҷро гардидаанд, дар бар мегирад. Истифодаи зӯроварӣ ё таҳдиди зӯроварӣ, ки ба иҷрои уҳдадорихои хизмати шахси мансабдор алоқамандӣ надорад, таркиби ҷинояти моддаи 328 КҶ ҚТ ташкил намедихад. Истифодаи зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯроварӣ, ки ба иҷрои уҳдадорихои хизмати ҷабрдида алоқамандӣ надорад, бо моддаҳои дахлдори КҶ ҚТ, оид ба ҷиноятҳои муқобили шахсият, бандубаст карда мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Ангезаҳои, ки ҳангоми содиршавии ин ҷиноят ҷой доранд, бояд бо иҷрои вазифа аз ҷониби намояндаи ҳокимият вобаста бошанд.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Категории ҷинояте, ки дар моддаи 328 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Таҳдид нисбати кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё хизматчиёни ҳарбӣ

Таҳдид нисбати кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё хизматчиёни ҳарбӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 329 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз як қисм иборат аст.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъияти мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур фаъолияти муътадили кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хизматчиёни ҳарбӣ оид ба муҳофизат намудани тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амнияти ҷамъиятӣ мебошад.

Ба сифати объекти иловагии ин ҷиноят бехатарии ҳаёт ва саломатӣ, муносибатҳои молу мулкӣ, ҳамчунин обрӯ ва эътибори кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё хизматчиёни ҳарбӣ баромад мекунанд.

Ҷабрдидаи ҷинояти мазкур кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё хизматчиёни ҳарбӣ шуда метавонанд.

Корманди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ – ин шахрванди ҚТ, ки бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории ҷорӣ вазифаи прокурор, муфаттиш, шахси таҳқиқбаранда, шахсе, ки фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯиро ба амал мебарорад, кормандони мақомоти корҳои дохилӣ, ки ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амнияти ҷамъиятӣ, иҷроӣ ҳукм, таъйинот ва қарорҳои судҳо бо парвандаҳои ҷиноятӣ, қарорҳои мақомоти тафтишотӣ ва прокурорро амалӣ менамоянд, инчунин дигар вазифаҳои дар мақомот, ки барои он ҳифзи тартиботи ҳуқуқӣ мувофиқи қонунгузории ҷорӣ яке аз вазифаҳои асосӣ ба ҳисоб меравад, иҷро мекунанд, эътироф карда мешавад.

Мақомоти ҳифзи ҳуқуқ маҷмӯи мақомоти давлатие фаҳмида мешавад, ки вазифаи асосии онҳо аз мубориза бо ҳуқуқвайронкуниҳо ва таъмини қонуният, иборат мебошад.

Тибқи моддаи 1 Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорӣ ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» тахти мафҳуми хизматчиёни ҳарбӣ шахрвандони ҚТ, ки дар Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ, қўшунҳо ва воҳидҳои дигари ҳарбӣ хизмати ҳарбиро адо менамоянд, фаҳмида мешавад.

Тарафи объективии ин ҷиноят аз ҳаракатҳои фаъол дар шакли таҳдиди куштан, расонидани зарар ба саломатӣ, вайрон ё несту нобуд сохтани молу мулк нисбати кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, хизматчиёни ҳарбӣ, ҳамчунин нисбати шахсони наздики онҳо иборат аст.

Таҳдиди куштан, расонидани зарар ба саломатӣ, вайрон ё несту нобуд сохтани молу мулк, бо тарзҳои гуногун аз қабилӣ шифоҳӣ, хаттӣ, ба воситаи телефон ё дигар воситаҳои технологияи

муосир бевосита аз тарафи худи шахси гунаҳгор ё тавассути шахси дигар амалӣ карда мешавад. Таҳдид метавонад оммавӣ ва ё дар ҳолати ҳузур надоштани шахсони дигар низ анҷом дода шавад. Таҳдид бояд хусусияти воқеӣ дошта бошад, яъне ба қабрида ҳиссиёти тарсу ҳаросро ба миён оварад.

Тарафи субъективи ин ҷиноят аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Ангезаҳое, ки ҳангоми содиршавии ин ҷиноят ҷой доранд, бояд бо иҷрои вазифа аз ҷониби кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё хизматчиёни ҳарбӣ вобастагӣ дошта бошанд.

Мақсад дар ҷинояти мазкур ба сифати аломати ҳатмӣ баромад намуда, он бо мақсади монё шудан ба ғаъолияти қонунии ин шахсон оид ба муҳофизати тартиботи ҷамъиятӣ ё таъмини амнияти ҷамъият ё аз рӯйи интиқом барои ҷунин ғаъолияташон содир шуда мешавад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 329 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, миёна эътироф мешавад.

Таҳқири намояндаи ҳокимият

Таҳқири намояндаи ҳокимият ҳамчун ҷиноят дар моддаи 330 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз ду қисм иборат аст.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошад, ки тартиби идоракунии таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур ғаъолияти муътадили намояндагони мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва обрӯву эътибори онҳо мебошад.

Тарафи объективи ҷинояти мазкур аз ҷунин ҳаракатҳои ғаъол иборат аст:

1. Таҳқири оммавии намояндаи ҳокимият ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ ё вобаста ба иҷрои онҳо (қисми 1 моддаи 330 КҶ ҚТ).

2. Таҳқири намояндаи ҳокимият дар баромадҳои оммавӣ, асарҳои ба таври оммавӣ намоишдодашуда, воситаҳои ахбори омма ё дар шабакаи интернет (қисми 2 моддаи 330 КҶ ҚТ).

Таҳти мафҳуми таҳқир, яъне беадабона, бо алфози қабех паст задани обрӯ ва эътибори намояндаи ҳокимият ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ ё вобаста ба иҷрои онҳо фаҳмида мешавад.

Аломати ҳатмии таҳқир дар ҷинояти мазкур ин хусусияти оммавӣ доштани онҳо мебошад, яъне суханҳои қабех ва беобрӯкунандаи обрӯ ва эътибори намояндаи ҳокимият дар байни омма, яъне теъдоди зиёди одамон баён шаванд. Агар ҷунин суханҳо шах-

сан ба намояндаи ҳокимият гуфта шаванд ё ба воситаҳои дигар ба сурогаи ӯ равона карда шаванд, (масалан равон намудани паёмаки таҳқиромез ба воситаи телефони мобилӣ) ҳамчунин дар байни шумораи ками одамон гуфта шаванд, таркиби ҷинояти мазкурро ташкил намедиҳад.

Ҷиноят аз лаҳзаи тариқи оммавӣ ифода намудани суҳанҳои таҳқиромез ё дигар ҳаракатҳои таҳқиромез хотимаёфта ҳисобида мешавад. Оқибатҳое, ки пас аз таҳқир ба вуқӯъ пайвастанд, муҳим нестанд ва онҳо метавонанд зимни таъйини ҷазо ба инобат гирифта шаванд. Агар зимни содири ҷиноят кирдори шахс аломатҳои таркиби дигар ҷиноятҳоро дар бар гирад, он гоҳ он метавонад аз рӯйи маҷмӯи ҷиноятҳо, бо моддаи тафсиршаванда ва моддаи дахлдори КҶ ҚТ бандубаст карда шавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки намояндаи ҳокимиятро ба таври оммавӣ ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ ё вобаста ба иҷрои онҳо таҳқир менамояд ва онро меҳоҳад.

Анғезаи таҳқир намуданро танҳо фаъолияти қонунии хизмати намояндаи ҳокимият ташкил медиҳад. Аз ин лиҳоз, таҳқир намудани намояндаи ҳокимият вобаста ба муносибатҳои шахсӣ, ки дар натиҷа хусумати шахсӣ ба вучуд омадааст, таркиби ҷиноятро ташкил намедиҳад.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 330 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисмҳои 1 ва 2 наҷандон вазнин.

Монеъ шудан ба фаъолияти муассисаҳои татбиқкунандаи ҷазо ва муассисаҳои ҳабси пешакӣ

Монеъ шудан ба фаъолияти муассисаҳои татбиқкунандаи ҷазо ва муассисаҳои ҳабси пешакӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 331 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз се қисм иборат аст.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятии мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур фаъолияти қонунӣ ва муътадили муассисаҳои татбиқкунандаи ҷазо ва фаъолияти муътадили муассисаҳои ҳабси пешакӣ мебошад.

Ба сифати объекти иловагии ин ҷиноят бехатарии ҳаёт ва саломатии кормандони муассисаҳои татбиқкунандаи ҷазо ва муассисаҳои ҳабси пешакӣ баромад мекунанд.

Муассисаҳои ислоҳӣ – колонияҳои ислоҳӣ, колонияҳои тарбиявӣ, маҳбасҳо, муассисаҳои муолиҷавии ислоҳӣ ба ҳисоб мераванд.

Тавқиғоғи тафтишотӣ вазиғаи муассисаи ислоҳиро нисбат ба маҳкумшудағоне, ки барои чиҳати иҷрои кори таъминоти хоҷагӣ мононда шудаанд, анҷом медиҳанд.

Колонияҳои ислоҳӣ ва маҳбасҳо барои адои ҷазо нисбати ашхосе, ки ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шудаанд ва ба ба-лоғат расидаанд, муқаррар шудаанд. Колонияҳои ислоҳӣ ба коло-нияҳои - сукунат, низоми умумӣ, низоми пурзӯр, низоми саҳт ва низоми маҳсус тақсим мешаванд .

Тарафи объективии ин ҷиноят аз ҷунин ҳаракатҳо иборат аст:

1. Таҳдиди зӯрварӣ нисбати кормандони муассисаҳои татбиқкунандаи ҷазо, нисбати кормандони муассисаҳои ҳабси пешакӣ бо мақсади монеъ шудан ба фаъолияти муътадили ин муас-сисаҳо (қисми 1 моддаи 331 КҶ ҚТ).

2. Истифода бурдани зӯрварӣ нисбати кормандони муас-сисаҳои татбиқкунандаи ҷазо, нисбати кормандони муассисаҳои ҳабси пешакӣ бо мақсади монеъ шудан ба фаъолияти муътадили ин муассисаҳо, ки ба ҳаёт ё саломатии шахс хавфнок намебошад (қисми 2 моддаи 331 КҶ ҚТ).

3. Истифода бурдани зӯрварӣ нисбати кормандони муас-сисаҳои татбиқкунандаи ҷазо, нисбати кормандони муассисаҳои ҳабси пешакӣ бо мақсади монеъ шудан ба фаъолияти муътадили ин муассисаҳо, ки ба ҳаёт ё саломатии шахс хавфнок мебошад (банди “а” қисми 3 моддаи 331 КҶ ҚТ).

Таҳти мафҳуми таҳдиди зӯрварӣ нисбати кормандони муас-сисаҳои татбиқкунандаи ҷазо, нисбати кормандони муассисаҳои ҳабси пешакӣ аз тарафи шахси гунаҳгор ба таври шифоҳӣ изҳор намудани расонидани зарар ба саломатӣ, аз ҳаёт маҳрум намудан, расонидани дарди ҷисмонӣ, лату кӯб намудан, содир намудани ди-гар амалҳои зӯрварӣ, ки боиси ба ҷабрдида расонидани дарди ҷисмонӣ мегардад ва ё озодии воқеии ўро бар ҳилофи хоҳиши охи-рин маҳдуд намудан, фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми истифода бурдани зӯрварӣ нисбати корман-дони муассисаҳои татбиқкунандаи ҷазо, нисбати кормандони муас-сисаҳои ҳабси пешакӣ, расонидани дарди ҷисмонӣ ва ё содир намудани дигар амалҳои зӯрварӣ, ки дарди ҷисмонӣ мерасонад, вале боиси вайроншавии кӯтоҳмуддати саломатӣ ва оқибатҳои вазнин намегардад, инчунин маҳдуд намудани озодии воқеии ҷабрдида бар ҳилофи хоҳиши ў фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми зӯрварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок нисбати кормандони муассисаҳои татбиқкунандаи ҷазо, нисбати кормандони муассисаҳои ҳабси пешакӣ қасдан ба саломатии онҳо расонидани зарари вазнин, миёна ва ё зарари сабук фаҳмида меша-вад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки ба ғайолияти муассисаҳои татбиқкунандаи ҷазо ва муассисаҳои ҳабси пешакӣ монёе шуда истодааст ва онро меҳақад.

Субъекти ин ҷиноят умумӣ, яъне шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида ва махсус, яъне маҳкумшудагон, ки дар ҷойҳои аз озодӣ маҳрум қарор доранд ва гумонбаршудагон, ки дар муассисаҳои ҳабси пешакӣ нигоҳ дошта мешаванд ба ҳисоб мераванд.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 331 ҚҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 наҷандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

Кирдорҳое, ки кори ҷойҳои маҳрумӣ аз озодиро номурааттаб месозанд

Кирдорҳое, ки кори ҷойҳои маҳрумӣ аз озодиро номурааттаб месозанд, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 332 ҚҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз ду қисм иборат аст.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятии мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур ғайолияти қонунӣ ва муътадили ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ мебошад.

Ба сифати объекти иловагии ин ҷиноят обрӯ ва эътибор, ҳамчунин амнияти ҳаёт ва саломатии маҳкумшудагон ва намоёндагони маъмурияти ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ баромад мекунад.

Мутобиқи қисми 5 моддаи 23 Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии ҚТ, «ҷазо дар намуди маҳдуд кардани озодӣ, маҳрум сохтан аз озодӣ, яқумра аз озодӣ маҳрум сохтан ва ҷазои қатл аз ҷониби муассисаҳои системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ, иҷро карда мешавад». Дар асоси моддаи 71 ҚИҚ ҚТ муассисаҳои ислоҳӣ- колониҳои тарбиявӣ, маҳбасҳо, муассисаҳои муолиҷавии ислоҳӣ ба ҳисоб мераванд. Изоляторҳои тафтишотӣ вазифаи муассисаи ислоҳиро нисбат ба маҳкумшудагон, ки барои ҷиҳати иҷроӣ кори таъминоти хоҷагӣ монанд шудаанд, анҷом медиҳанд. Муассисаҳои ислоҳӣ – ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ мебошанд.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар ҷунин ҳаракатҳои ғайолиифода меёбад: а) таҳқиру шиканҷаи маҳкумшудагон; б) ҳамла овардан ба намоёндагони маъмурияти ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ; в) ташкил намудани гурӯҳҳо бо мақсади ҳамла овардан ба намоёндагони маъмурияти ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ё дар амали онҳо ғайолонро иштирок намудан.

Таҳти мафҳуми таҳқиру шиканҷаи маҳкумшудагон ин зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯрварӣ бо мақсади маҷбур сохтани

онҳо оид ба саркашӣ намудан аз меҳнат, риоя накардани қоидаҳои низом, аз ҳиссиёти қассос барои иҷрои уҳдадорӣ оид ба нигоҳ доштани интизом ва тартибот дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ, фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми ҳамла овардан ба намояндагони маъмурияти ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ин истифодаи зӯрвариҳои ҳисмонӣ ё руҳӣ, яъне расонидани зарар ба саломатӣ, лату кӯб, таҳдиди истифодаи зӯрварӣ нисбати намояндагони маъмурияти ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ фаҳмида мешавад.

Ташкил намудани гурӯҳҳо бо мақсади ҳамла овардан ба намояндаи маъмурияти ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ - ин муттаҳидшавии пешакии ду ва ё зиёда шахсони адоқунандаи ҷазо дар ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ мебошад, ки барои таҳқиру шиканҷаи маҳкумшудагон, ҳамла овардан ба намояндагони маъмурияти ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ равона шудааст.

Таркиби ҷинояти мазкур расмӣ буда, аз лаҳзаи содир намудани яке аз кирдорҳои номбаршуда, новобаста аз расонидани зарар, хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Тарафи субъективи ҷинояти номбурда дар қасди бевосита ифода мегардад, яъне гунаҳгор дарк менамояд, ки бо содир намудани кирдорҳои ҷабдидаи ҷойҳои маҳрумӣ аз озодиро номураттаб сохта, ба ҳаёт ва саломатии ҷабрдидагон зарар мерасонад ва хоҳони рӯй додани ин оқибатҳо мебошад.

Субъекти ин ҷиноят – махсус, яъне танҳо шахсони воқеии муқаллафи ба синни 16-солагии расидае мебошанд, ки дар ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ адои ҷазо мекунанд.

Дар қисми 2 моддаи 332 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, ки ҳамин кирдор, агар аз ҷониби шахси барои ҷинояти вазнин ё махсусан вазнин маҳкумшуда содир шуда бошад.

Аз ин хотир, ҳангоми бандубаст намудани кирдорҳои шахси гунаҳгор бо қисми 2 моддаи 332 КҶ ҚТ пешбинигардида, муайян намудани он, ки гунаҳгор барои содир намудани қасдидаи категорияи ҷиноят маҳкум шудааст, ҳатмист.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 332 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин.

Саркашӣ аз хизмати ҳарбӣ ва алтернативӣ

Ҷавобгариҳои ҷиноятӣ барои саркашӣ аз хизмати ҳарбӣ ва алтернативӣ дар моддаи 343 КҶ ҚТ пешбинӣ гардидааст, ки ин модда аз 3 қисм иборат мебошад: саркашӣ аз даъвати навбатӣ ба хизмати ҳатмии ҳарбӣ, ҳамчунин саркашӣ қардани шахси уҳдадори

ҳарбӣ аз ҷамъомадҳои таълимӣ ё санҷиши ҳарбӣ дар ҳолати набудани асосҳои қонунӣ барои аз ин хизмат озод намудан.

Ин ҷиноят дар моддаи 215 КҶ РСС Тоҷикистон саркашӣ кардани шахси уҳдадори ҳарбӣ аз ҷамъомадҳои таълимӣ ё санҷишӣ ва ҳисоби ҳарбӣ пешбинӣ карда шуда, аз се қисм иборат буд ва аз муқаррароти моддаи 343 КҶ ҚТ фарқ мекунад.

Объекти ҳелии ҷинояти мазкурро фаъолияти муътадили ҳокимияти давлатӣ ташкил медиҳад.

Объекти бевоситаи ин ҷиноятро муносибатҳои бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае, ки фаъолияти муътадили тартиби муқарраршудаи даъват ба хизмати ҳарбӣ ё хизмати алтернативиро таъмин менамоянд, ташкил медиҳад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз беҳаракатии ба ҷамъият ҳавфнок иборат мебошад. Беҳаракатӣ дар қисми 1 моддаи 343 КҶ ҚТ аз ду аломат иборат мебошад:

- саркашӣ аз даъвати навбатӣ ба хизмати ҳатмии ҳарбӣ;

- саркаши кардани шахси уҳдадори ҳарбӣ аз ҷамъомадҳои таълимӣ ё санҷиши ҳарбӣ дар ҳолати набудани асосҳои қонунӣ барои аз ин хизмат озод намудан.

Мутобиқи моддаи 1 Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорихоӣ умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» хизмати ҳарбӣ – намуди хизмати давлатӣ дар Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қўшунҳо ва воҳидҳои дигари ҳарбӣ мебошад.

Дар ҳамон ҳолат шахс тибқи меъёри мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад, ки агар аз даъвати навбати ба хизмати ҳарбӣ саркашӣ намояд.

Хизмати ҳарбии ҳатмии муҳлатнок намуди хизмати ҳарбии шаҳрвандони ҚТ (чинси мард), ки ба синни 18 расидаанд ва даъвати онҳо ба сафи Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ, қўшунҳо ва воҳидҳои дигари ҳарбӣ дар мансаби ҳарбии каторӣ, сержантон ва афсарон дар муҳлат ва бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорихоӣ ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» амалӣ мегардад.

Ба хизмати ҳарбии муҳлатнок шаҳрвандони чинси марде даъват карда мешаванд, ки:

- аз 18 то 27-солаи дар қайди ҳарбӣ қарордошта ё шаҳрвандоне, ки уҳдадоранд дар қайди ҳарбӣ бошанд ва барои ба таъхир гузоштани муҳлати даъват ё озод шудан аз даъват ба хизмати ҳарбии ҳатмии муҳлатнок ҳуқуқ надоранд, ба хизмати ҳарбӣ ба Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ, қўшунҳо ва воҳидҳои дигари ҳарбӣ, ки мутобиқи Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорихоӣ ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» дар онҳо хизмати ҳарбӣ пешбинӣ гардидааст, дар вазифаҳои сарбозон ва сержантҳо қарор доранд;

- то синни 27 сола, ки хизмати ҳарбиरो адо накардаанду кафедраҳои ҳарбиरो дар назди муассисаҳои таълимии давлатии таҳсилоти олии касбӣ хатм намудаанд ва бо гирифтани рутбаи ҳарбии афсарӣ ба ҳайати эҳтиётии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ шомил карда шудаанд, аз ҷониби Вазорати мудофиаи ҚТ ба хизмати ҳарбии хатмии муҳлатнок даъват карда мешаванд.

Хизмати хатмии ҳарбӣ ин уҳдадорӣ конститутсионӣ ҳар як шахс, ки ба синни муайянкардаи Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорӣ ва хизмати ҳарбӣ» расида мебошад.

Тибқи талаботи Конститутсияи ҚТ ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиати давлат, таҳкими истиқлолият, амният ва иқтисоди мудофиавӣ он вазифаи муқаддаси шаҳрванд аст.

Хизмати хатмии ҳарбӣ уҳдадорӣ ҳар як шаҳрванди ҚТ ба ҳисоб меравад.

Бояд тазаққур дод, ки рад намудани даъватшаванда аз имзо дар бораи қабули даъватномаи комиссариати ҳарбӣ ё комиссияи даъватӣ бо мақсади бо чунин тарз аз даъват ба хизмати ҳарбӣ саркашӣ намудан, бояд бо қисми 1 моддаи 343-и КҶ бандубаст карда шавад.

Тибқи талаботи моддаи 35 Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорӣ ва хизмати ҳарбӣ» уҳдадорӣ шаҳрвандоне, ки бояд ба хизмати ҳарбии хатмии муҳлатнок даъват шаванд инҳоянд:

1. Даъватшаванда уҳдадор аст бо даъвати комиссариати ҳарбӣ ба муоинаи тиббӣ, комиссияи даъватӣ ё барои фиристодан ба қисми ҳарбӣ бо мақсади адои хизмати ҳарбии хатмии муҳлатнок ҳозир шавад ва дар комиссариати ҳарбӣ то сафарбар шудан ба маҳалли адои хизмати ҳарбӣ қарор гирад.

2. Падар ё модари шаҳрванде, ки бояд ба хизмати ҳарбии хатмии муҳлатнок даъват шавад ва ё шахсони онҳоро ивазкунанда уҳдадоранд даъватномаи комиссариати ҳарбиरो бо гузоштани имзо қабул намоянд ва ба шаҳрванди ба хизмати ҳарбӣ даъватшаванда расонанд.

3. Даъватномаро ба шаҳрванд кормандони комиссариати ҳарбии ҷойи истиқомат, кор ё таҳсили шаҳрванд ба воситаи роҳбарон, шахсони масъули дигари корхона, муассиса ва ташкилот, сарфи назар аз шакли моликият ва ташкилию ҳуқуқӣ, инчунин шахсони мансабдоре, ки барои кори баҳисобгирии ҳарбии мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, роҳбарони мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ (шурои маҳалла, кумитаи маҳалла, кумитаи манзил ва ба мисли инҳо) масъуланд, месупоранд. Дар даъватнома бояд оқибатҳои ҳуқуқии аз тарафи шаҳрванд иҷро нагардидани талаботи ба зиммаи ӯ гузошташуда дарҷ шаванд.

4. Шахрванд ухдадор аст барои ичрои ухдадории ҳарбӣ ва адои хизмати ҳарбӣ тибқи даъват (даъватнома)-и комиссариати ҳарбӣ дар муҳлати муайянгардида ба комиссариати ҳарбӣ ҳозир шавад.

5. Дар сурати саркашӣ қардани даъватшаванда аз гирифтани даъватнома ва ё бе сабабҳои узрнок ҳозир нашудани даъватшаванда дар муҳлати муайяннамудаи даъватнома, даъватшаванда тибқи талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣ кашида мешавад.

6. Шахрвандони ҷинси мард, ки баъди хатми муассисаи таълимии давлатии таҳсилоти олии касбӣ ба ҳайати эҳтиёт бо гирифтани рутбаи ҳарбии афсарӣ дохил шудаанд, ухдадоранд аз рӯйи даъватномаи комиссариати ҳарбӣ барои гузаштани муоинаи тиббӣ чиҳати қабули қарор оид ба даъват ба хизмати ҳарбӣ ва гирифтани амрномаи Вазорати мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рафтан ба маҳалли хизмати ҳарбӣ ҳозир шаванд.

7. Сабабҳои узрнокӣ ҳозир нашудани даъватшаванда тибқи даъватнома ба комиссариати ҳарбӣ инҳоянд:

1) беморӣ ё маъюбии шахрванд, ки боиси қорношоямии ӯ гардидааст;

2) бемории вазнин ё вафоти падар, модар, падархонд, модархонд, зан, фарзанд, бародар, хоҳар, бобо, бибии шахрванд;

3) офати табиӣ ё ҳолатҳои дигари ба иродаи даъватшаванда вобастанабуда, ки ба ӯ имконияти дар муҳлати муайянкардаи комиссариати ҳарбӣ ҳозир шуданро надодааст;

4) ҳолатҳои дигаре, ки аз ҷониби комиссияи даъватӣ ё суд сабабҳои узрнок эътироф шудаанд.

8. Дар сурати мувофиқи даъватномаи комиссариати ҳарбӣ бо сабабҳои узрнок ҳозир нашудани даъватшаванда ба ҷорабиниҳои алоқаманд бо даъват ба хизмати ҳарбӣ, ӯ бояд дар муддати 10 рӯз аз лаҳзаи гирифтани даъватнома ба комиссариати ҳарбӣ дар ин бора ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаро пешниҳод намояд.

Аз даъват ба хизмати ҳарбӣ шахрвандони зерин озод карда мешаванд: онҳое, ки бинобар вазъи саломатӣ ғайриқобили хизмати ҳарбӣ доништа шудаанд; онҳое, ки хизмати ҳарбӣ ё хизмати ҳарби-ро дар ҳайати захираҳои давлати сафарбарӣ адо намуда истодаанд ё адо кардаанд; онҳое, ки хизмати ҳарбӣ ё намуди дигари хизмати ба хизмати ҳарбӣ баробарқардашударо дар давлати дигар адо мекунанд ё адо кардаанд; барои содир қардани ҷиноят бо ҳукми суд ба ҷазои аз озодӣ маҳрум сохтан маҳкум шудаанд.

Дигар беҳаракатии ҷинояти мазкур дар қисми 1 моддаи 343 ин саркашӣ қардани шахси ухдадории ҳарбӣ аз ҷамъомадҳои

таълимӣ ё санчиши ҳарбӣ дар ҳолати набудани асосҳои қонунӣ барои аз ин хизмат озод намудан ба ҳисоб меравад.

Уҳдадории ҳарбӣ ин уҳдадории конститусионии шахрвандони ҚТ оид ба ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиати давлат, таҳкими истиқлолият, амният ва иқтисоди мудофиавии он мебошад.

Дар қисми 2 моддаи 343 КҶ ҚТ саркашии шахсони аз хизмати ҳарбӣ озодшуда аз адои хизмати алтернативӣ пешбинӣ карда шудааст.

Дар қисми 3 моддаи 343 КҶ ҚТ саркашӣ аз даъвати хизмати ҳарбии ҳатмӣ ё алтернативӣ бо роҳи ба худ расонидани зарар ба саломатӣ ва бо сохтакорӣ хуччатҳо ё фиреби дигар пешбинӣ карда шудааст, таркиби вазнинкунандаи ҷиноятӣ мазкурро ташкил медиҳад.

Ба худ расонидани зарар ба саломатӣ маънои онро дорад, ки шахс ҷиҳати саркашӣ аз даъвати хизмати ҳарбии ҳатмӣ ё алтернативӣ ба саломатии худ ягон зарар мерасонад. Саломатии шахс ҳам яке аз муносибатҳои муҳими ҷамъиятӣ ба ҳисоб рафта, бо қонунгузори ҷиноятӣ ҳифз карда мешавад.

Дигар таркиби вазнинкунандаи ҷинояти мазкур ин сохтакорӣ хуччат ё фиреб ба ҳисоб меравад.

Сохтакорӣ ин дар пурра тайёр кардани хуччатҳои қалбаки ё дохил намудани тағйироту иловаҳо ба хуччати ҳақиқӣ ва ғайри ифода ёфта метавонад. Сохтакорӣ мумкин аст бо роҳи ба хуччатҳои расмӣ дохил намудани маълумоти бардурӯғ низ содир шавад.

Фиреб ин расонидани маълумоти бардурӯғ ва гумроҳ кардани шахс оид ба дуруст будани ҳаракатҳои ӯ ба ҳисоб меравад, ки гунаҳгор бо мақсади он ки мақомоти дахлдорро ба гумроҳӣ овардааст, меҳаҳад ба мақсади худ ноил гардад ва бо ин роҳ меҳаҳад аз хизмати ҳарбии ҳатмӣ ва алтернативӣ саркашӣ намояд.

Дар моддаи 343 КҶ ҚТ эзоҳ пешбинӣ карда шудааст, ки мутобиқи он агар даъватшаванда то ба суд супоридани парванда ба даъватгоҳ ҳозир шавад, ӯ аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад.

Эзоҳи моддаи мазкур чораи ҳавасмандкунӣ ба ҳисоб рафта, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озодшавии даъватшавандаро ба хизмати ҳарбӣ ва алтернативӣ имконият медиҳад.

Мақомоти дахлдорро зарур аст, ки дар ҳолати аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардани даъватшавандаро ба хизмати ҳарбӣ ва алтернативӣ асосҳои ҳавасмандкунии эзоҳи моддаи 343 КҶ ҚТ-ро ба инобат гиранд.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита баҳисоб меравад, яъне шахс ба ҷамъият хавфнок будани беҳаракатии худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Агар шахс қасди бевоситаи саркашӣ намудан аз даъват ба хизмати ҳарбиро дошта, ба ҷойи зисти нав (ҷойи муваққатӣ) ё ин ки бе баромадан аз қайди ҳарбӣ аз қаламрави ҷумҳурӣ рафтааст, инчунин дар ҷойи зисти нави худ (ҷойи муваққатӣ) мебошад ё ин ки ба ҷумҳурӣ бе бақайдгузориҳои ҳарбӣ бармегардад бо мақсади саркашӣ намудан аз имзогузориҳои даъватномаи комиссариати ҳарбӣ дар бораи ба ҷорабиниҳо бахшида ба даъват ба хизмати ҳарбӣ, кирдори содирнамудаи ӯ бояд бо қисми 1 моддаи 343 КҶ ҚТ бандубаст карда шавад.

Субъекти ҷинояти мазкур дар қисми 1 моддаи 343 КҶ ҚТ пешбинишуда, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҷинси марди ба синни 18 солагӣ расида, дар қайди ҳарбӣ гирифта шуда ё ин ки уҳдадор аст гирифта шавад ва дар ҳисоби захиравӣ набуда, ки тибқи тартиби бо қонун муқарраргардида бояд ба хизмати ҳарбӣ даъват карда шаванд, доништа мешавад.

Субъекти ҷинояти мазкур дар қисми 2 моддаи 343 КҶ ҚТ маҳсус, яъне шахсони аз хизмати ҳарбӣ озодшуда аз адои хизмати алтернативӣ ба ҳисоб меравад.

Категорияи ҷиноят дар моддаи 343 КҶ ҚТ қисми 1 ва 2 наҷандон вазнин, дар қисми 3 бошад дараҷаи миёна ба ҳисоб меравад.

Саркашӣ аз даъвати сафарбарӣ

Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои саркашӣ аз даъвати сафарбарӣ дар моддаи 344 КҶ ҚТ пешбинӣ карда шудааст.

Объекти бевоситаи ин ҷиноятро муносибатҳои бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае, ки фаъолияти муътадили тартиби муқарраршудаи даъвати сафарбариро таъмин менамоянд, ташкил медиҳад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз беҳаракатии ҷинояткорона, яъне саркашӣ аз даъвати сафарбарӣ ба сафи Қувваҳои Мушаррафони Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат мебошад.

Тибқи талаботи муқаррароти моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи омодагӣ ба сафарбарӣ ва сафарбарӣ» аз 16 апрели соли 2012, тахти № 249 зери мафҳуми сафарбарӣ маҷмӯи ҷорабиниҳои умумидавлатии марбут ба гузаронидани соҳаҳои иқтисодӣ, мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ташкилотҳои новобаста аз шакли ташкилию

хукукӣ, каламрав ва аҳоли ба низоми ҳолати ҷанг, Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар воҳидҳои ҳарбӣ ва махсус ба ташкил, ҳайат ва идоракунии дар замони ҷанг (сафарбарии умумӣ ва ё қисме аз онҳо – сафарбарии ҷузъӣ) фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми омодагӣ ба сафарбарӣ маҷмӯи чорабиниҳои дар замони осоишта гузаронидашаванда ва ба идоракунии устувори давлат дар замони ҷанг, гузариши муташаккилонаи соҳаҳои иқтисодии мамлакат ба таъмин намудани талаботи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар воҳидҳои ҳарбӣ ва махсус, аҳоли, ҳифзи мусаллаҳона ва мудофияи мамлакат, таъмини фаъолияти воҳидҳои марзиви маъмурӣ ва ташкилотҳо дар давраи сафарбарӣ, ҳолати ҷанг ва замони ҷанг раванашуда фаҳмида мешавад.

Саркашӣ аз даъвати сафарбарӣ ин саркашии шахсони уҳдадорӣ хизмати ҳатмии ҳарбии худро адо намуда ба сафи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳолати эҳтмоли ё ба вучуд омадани ҷангӣ ва ғайра мебошад.

Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи омодагӣ ба сафарбарӣ ва сафарбарӣ якҷанд уҳдадорӣ доро мебошанд:

1. Мувофиқи даъват барои муайян кардани таъйиноти худ дар давраи сафарбарӣ ва дар замони ҷанг ба комисариатҳои ҳарбӣ ҳозир шаванд;

2. Талаботеро ки дар дастурҳои сафарбарии гирфтаи онҳо, даъватнома ва фармонҳои комисарони ҳарбӣ дарҷ шудаанд, иҷро намоянд;

3. Мутобиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони ҷанг бо мақсади таъмини мудофияи мамлакат ва амнияти давлат биноҳо, иншоот, воситаҳои нақлиёт ва дигар молу мулк дар моликияти онҳо қарордоштаро бо ҷузбони зарари ба онҳо расонидашуда аз тарафи давлат, бо тартиби муайяннамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намоянд.

Ҷинояти мазкур аз лаҳзаи дар вақти муқаррарнамуда ба ҷойи муайяншуда ҳозир нашудан ва ё аз лаҳзаи воқеан саркашӣ намудан аз даъвати сафарбарӣ хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита баҳисоб меравад, яъне шахс ба ҷамъият хавфнок будани беҳаракатии худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Субъекти ҷинояти мазкур махсус, яъне шахсе ба ҳисоб меравад, ки хизмати ҳатмии ҳарбиро адо кардааст ва барои сафарбарӣ

ба Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон даъват карда шудааст.

Категорияи ҷинояти мазкур дараҷаи миёна ба ҳисоб меравад.

§ 3. Ҷиноятҳое, ки ба ҳокимияти давлатӣ ва дахлнопазирии сарҳади давлатӣ таъсир мекунад

Ғайриқонуни гузаштан аз сарҳади давлатии ҚТ

Ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатии ҚТ, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 335 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз се қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятии мебошад, ки тартиби идоракунии таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур амнияти Сарҳади давлатӣ мебошад, яъне ҷиноят ба дахлнопазирии Сарҳади ҚТ таъсир мекунад.

Ба сифати объекти иловагии ҷинояти мазкур дар (қисмҳои 2 ва 3) бехатарии саломатӣ ва озодии шахс баромад мекунад.

Мутобиқи моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи Сарҳади давлатии ҚТ” аз 1 августи соли 1997 № 482 Сарҳади давлатии ҚТ (минбаъд – Сарҳади давлатӣ) – хат ва сатҳи амудии аз ин хат гузарандааст, ки ҳудуди қаламрави давлатии (хушкӣ, обӣ, қабри замин ва фазои ҳавоии) ҚТ, яъне ҳадди фазоии амали соҳибхотии давлатии ҚТ-ро муайян менамояд.

Сарҳади давлатӣ бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, муайян карда мешавад.

Сарҳади давлатӣ қаламрави давлатро муайян мекунад. Сарҳади давлатӣ ҳатто мебошад, ки аз рӯи он сатҳи ҳудуди мегузарад. Сарҳади хушкии давлат дар асоси шартномаи дутарафаи давлатҳои ҳамсоя муқаррар мешавад ва мувофиқи ин шартнома дар маҳал қайд мегардад. Сарҳади обии давлат ба сарҳади дарёҳо, қулҳо, обанборҳо ва баҳрҳо тақсим мешавад. Ба сарҳади ҳавоии қаламрави давлат ҳадди баландӣ ва паҳлӯии фазои ҳавои қаламрави давлат дохил мешавад. Ҳадди баландӣ ва паҳлӯии фазои ҳавоӣ, ин сатҳи амудие мебошад, ки бо хатти хушкӣ ва обии сарҳади давлатӣ мегузарад.

Тарафи объективии ҷиноят аз ғайриқонунӣ, бидуни ҳуҷҷати муайяншуда ва иҷозати зарурӣ гузаштан аз Сарҳади давлатии ҚТ иборат аст.

Ҷинояти ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро бидуни ҳуҷҷати муайяншуда ва иҷоза-

ти зарурӣ аз нуктаҳои гузаргоҳи Сарҳади давлатӣ ё берун аз ин нуктаҳо убур намудани Сарҳади ҚТ ва, бо ин восита, аз ҳудуди ҷумҳурӣ баромадан ё ба ҷумҳурӣ ворид шудан ташкил медиҳад.

Гузаштан аз Сарҳади давлатӣ бидуни гузаргоҳҳои муқарраршуда бо давлатҳое, ки муносибатҳои раводидӣ муқаррар карда шудааст, сарфи назар аз ҳуҷҷатҳои муайяншудаи зарурии иҷозати гузаштан аз Сарҳад, таркиби ҷинойти ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатиро ташкил медиҳад.

Ба ҳуҷҷати муайяншуда шиноснома (дипломатӣ, хизматӣ, шаҳрвандӣ) дохил мешавад. Иҷозат барои гузаштан аз сарҳад аз ҷониби мақомоти дахлдори ҳокимият дода мешавад.

Таҳти мафҳуми бидуни ҳуҷҷати муайяншуда шиноснома, инчунин ҳамагуна дигар ҳуҷҷатҳое, ки бо онҳо тартиби махсуси гузаштани Сарҳади давлатӣ аз ҷониби ашхоси категорияҳои муайян (экстрадитсияи шахсони ҷинойт содир намуда), пешбинӣ шудаасту сохтакорӣ карда шудаанд (ба таври пурра ё қисман), ба номи дигар қас дода шудаанд, аз эътибор соқит шудаанд (муҳлаташон гузаштааст ва бо дигар роҳҳо нодуруст ба расмият дароварда шудаанд), фаҳмида мешавад⁶.

Тартиби аз сарҳади давлатии ҚТ гузаштан (баромадан аз ҳудуди ҚТ, дохил шудан ба он, гузашта рафтани тавассути парвоз ва ғ.) барои бандубасти ҷинойт аҳаммият надорад.

Инчунин дар Қарори Пленуми Суди Олӣ муқаррар карда шудааст, ки таҳти мафҳуми бе иҷозати зарурӣ гузаштани Сарҳади давлатӣ, ҳамагуна гузаштани Сарҳади давлатӣ бе иҷозати хатмӣ мақомоти ваколатдор, ки бо қонун ё дигар санадҳои меъёрӣ муқаррар гардидааст, ба давлати хориҷие, ки муносибатҳои раводидӣ муқаррар карда шудааст, фаҳмида мешавад.

Таркиби ҷинойт расмӣ буда, аз лаҳзаи ғайриқонунӣ гузаштан новобаста аз тарзи убур кардани хатти сарҳади давлатии ҚТ (пиеда, тариқи дарё, бо роҳҳои ҳавоӣ ё истифодаи воситаи нақлиёт) хотимаёфта эътироф мешавад. Дар ҳолатҳое, ки гузаштан аз сарҳад бо ҳолатҳои аз гунаҳгор вобаста набуда амалӣ намегардад (масалан, ҳангоми дастгир шудан дар хати сарҳадӣ) кирдорҳои ӯ ҳамчун сӯиқасд барои ҷинойт бандубаст мегардад.

Тарафи субъективии ҷинойт гуноҳ дар шакли қасдона бо қасди бевосита содир мегардад.

Ба сифати субъекти ҷинойт шахси мукаллафи ба синни 16 расида баромад карда метавонад.

⁶ Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 64.

Ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатӣ бо қисми 2 моддаи 335, яъне бо аломатҳои - аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил дар сурате бандубаст карда мешавад, ки хангоми содир намудани ҷинойт асосҳои дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 39 КҶ ҚТ пешбини гардида, ҷой дошта бошанд.

Ҳангоми аз ҷониби гунаҳгор бо мақсади ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатӣ содир намудани зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнокнабуда ё зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок, кирдори ӯ аломати бандубасткунандаи истифодаи зӯроварио дар бар мегирад.

Аз мазмуни меъёри қисми 2 моддаи 335 КҶ маълум мегардад, ки зери мафҳуми «истифодаи зӯроварӣ», зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок набуда ва ҳам зӯроварии барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок, ба истиснои зарари вазнин ба саломатӣ фаҳмида мешавад. Ҳангоми ғайриқонуни гузаштан аз сарҳади давлатӣ, ки бо қасдан расонидани зарари вазнин ба саломатӣ алоқаманд аст, аз рӯйи маҷмӯи ҷинойтҳо (бо моддаи 110 ва қисми 2 моддаи 335 КҶ) бандубаст мегардад.

Аз Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ, ки дар боло зикр намудем, чунин бар меояд, ки «Истифодаи зӯроварӣ хангоми ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатӣ, ки дар натиҷаи он ба саломатии ҷабрида қасдан зарари сабук ё миёна расонида шудааст, таркиби ҷинойти сарҳадшиканиро дар бар гирифта, бо моддаҳои 112 ё 111 КҶ ҚТ бандубасти иловагиро талаб намекунад. Дар мавриди қасдан расонидани зарари вазнин ба саломатӣ хангоми ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатӣ, кирдори содиргардида аз рӯйи маҷмӯи ҷинойтҳо (моддаи 110 қисми 2 ё 3 ва қисми 2 моддаи 335 КҶ) бандубаст карда мешавад»⁷.

«Таҳти мафҳуми таҳдиди зӯроварӣ хангоми ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатӣ таҳдиди маҳлуд кардани озодии шахс, расонидани зарари ҷисмонӣ, расонидани зарар ба саломатӣ, ҳаёт ва ғайра фаҳмида мешавад».

Инчунин, агар ҳодисаи ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатӣ ва вайрон кардани низоми Сарҳади давлатӣ бо кирдорҳои дар қисми якум ва дуюми ҳамин модда пешбинигардида, агар дар алоқамандӣ бо савдои одамон содир шуда бошад, қисми 3 моддаи 335 КҶ) бандубаст карда мешавад. Бо содир гардидани маҷмӯи дигар ҷинойтҳо аз қабилӣ одамқушӣ, муомилоти ғайриқонунии восятаҳои нашъадор ё моддаҳои психотропӣ, муносибати ғай-

⁷ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 64-65.

риқонунӣ бо воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропӣ, соҳиб-кории ғайриқонунӣ, қочоқ, хиёнат ба давлат, даъвати оммавӣ ба-роӣ бо роҳи зӯрварӣ тағйир додани сохти Конститутсионии ҚТ ва дигар ҷиноятҳо содир шуда бошад, ҳаракатҳои гунаҳгор бо маҷмӯи моддаҳои 335 ва 104, 200, 201, 259, 289, 305, 307, ва дигар моддаҳои дахлдори КҶ ҚТ, бандубаст карда мешавад.

Аз ҷониби шахрвандони хоричӣ ё ашхоси бешахрванд, барои вайрон кардани низоми сарҳади давлатӣ, ғайриқонунӣ гузаштан аз сарҳади давлатӣ ки барои муҳофизат аз ҳуқуқҳои худ оид ба гирифтани паноҳгоҳи сиёсиро дорад, кирдорҳои мазкур ғайриқонуни гузаштан аз Сарҳади давлатиро ташкил намедихад.

Мувофиқи эзоҳи моддаи 335 КҶ ҚТ, муқаррароти пешбини-намудаи ҳамин модда ба ҳолатҳои аз ҷониби шахрвандони хоричӣ ва ашхоси бешахрвандӣ бидуни ҳуҷҷат ё иҷозатномаи муқаррар-шуда, бо мақсади паноҳгоҳи сиёсӣ, истифодаи ҳуқуқи гуреза муто-биқи Конститутсияи ҚТ, инчунин Қонуни ҚТ «Дар бораи гуреза» аз 10-уми майи соли 2002 бо гирифтани мақоми гуреза ба ҚТ ворид гардидаанд, дахл надорад.

Ҳамчунин аз муқаррароти моддаи 9 Қонуни ҚТ «Дар бораи Сарҳади давлатии ҚТ» маълум мегардад, ки ноилоч аз сарҳади давлатӣ гузаштани ашхос, ки дар натиҷаи ҳолатҳои фавқуллода, фалокат, садама, офати табиӣ, бурда расонидани одамони начот-додашуда, расонидани ёрии таъҷилии тиббӣ ба аъзои экипаж ва мусофирон, ҳамчунин бо дигар сабабҳои ноилоч руй додаанд, вай-рон кардани қоидаҳои убури Сарҳади давлатиро ташкил на-медиханд.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 335 КҶ ҚТ муқаррар гар-дидааст: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин; қисми 3 махсусан вазнин.

Ташкили воридшавии ғайриқонунии шахрвандони хоричӣ ё шахсони бешахрванд ба ҚТ ё ташкили гузариши транзитии ғайриқонунӣ ба воситаи ҳудуди ҚТ

Ташкили воридшавии ғайриқонунии шахрвандони хоричӣ ё шахсони бешахрванд ба ҚТ ё ташкили гузариши транзитии ғай-риқонунӣ ба воситаи ҳудуди ҚТ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 335¹ КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз се қисм иборат мебошад.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятии мебошад, ки тартиби идоракунониро таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкурро амнияти Сарҳади давлатӣ ташкил медиҳад.

Ба объекти иловагии моддаи мазкур бошад, амнияти шахрвандони давлат, дигар муносибатҳои муҳими дохили давлатӣ,

дар қисми 2 моддаи мазкур расонидани зарари чиддӣ ба шаҳрвандон баромад мекунад.

Ба ҷамъият хавфнокии ҷинояти мазкур дар вайрон намудани тартиби низоми гузаштан аз сарҳади давлатӣ, ворид гардидани шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрвандӣ ба ҳудуди давлат, бидуни иҷозати дахлдор ва берасмиятдарории дахлдор, ба вучуд овардани таҳдиди амнияти ҷамъиятӣ, муносибатҳои иқтисодӣ ва дигар муносибатҳои муҳими дохили давлатӣ, ифода меёбад.

Сарҳади давлатӣ бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, муайян карда мешавад.

Аз муқаррароти моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи Сарҳади давлатии ҚТ” аз 1 августи соли 1997 № 482, маълум мегардад, ки ҳудуди ҚТ қаламрави давлат (хушкӣ, обҳо, қазри замин ва фазои ҳавоӣ) ҚТ, яъне ҳадди фазоии амали соҳибхитӣрии давлатии ҚТ-ро муайян менамояд.

Мутобиқи моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар ҚТ” мафҳуми шаҳрванди хориҷӣ, шахси бешаҳрванд ва гузаштани транзитӣ чунин омадааст:

Шаҳрванди хориҷӣ – шахсе, ки шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистонро надошта, шаҳрванди давлати хориҷӣ мебошад.

Шахси бешаҳрванд – шахсе, ки тибқи қонунгузорию ягон давлат шаҳрванди он ҳисобида намешавад.

Гузаштани транзити – тавассути ҳудуди ҚТ ба давлати дигар гузаштани шаҳрванди хориҷӣ ва шахси бешаҳрванд.

Тарафи объективии ҷиноят аз ҳаракатҳои зерин иборат аст:

1. Ташкили воридшавии ғайриқонунии шаҳрвандони хориҷӣ ё шахсони бешаҳрванд ба ҚТ, бидуни ҳуҷҷати муайяншуда ва иҷозати зарурӣ гузаштан аз Сарҳади давлатии ҚТ.

2. Ташкили гузариши транзитии ғайриқонунии ба воситаи ҳудуди ҚТ, бе тартиби муқарраргардида.

Таркиби ҷиноят расмӣ мебошад, ҷинояти мазкур аз лаҳзаи содир намудани яке аз ҳаракатҳои дар боло номбурда, новобаста аз сар задани оқибатҳои ба ҷамъият хавфноки моддӣ, баитмомрасида ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии ҷиноят гуноҳ бо қасди бевосита тавсиф мегардад. Ангезаи ҷиноят гуногун шуда метавонад ба монанди ба даст овардани ғайриқонунии, ё ин ки дигар мақсадҳои ғараз, ки дар қисми 2 моддаи мазкур ҳамчун ҳолатҳои вазнинкунанда оварда шудааст, ифода меёбад.

Ташкили ғайриқонунӣ воридгардии шахрвандони хоричӣ ва ё шахсони бешаҳрванд ба худуди давлат ва ё гузаштан аз сарҳадоти давлат ё ташкили гузариши транзитии ғайриқонунӣ ин дидаю дониста, рафтори фаъоли башууронои шахси гунаҳгор, ки дар интихоби шахсон барои амалӣ намудани ин мақсад, тақсим намудани нақшу роли онҳо байни ҳамдигар, дарёфти воситаю тарзи содир намудани ҷинояти мазкур мебошад.

Субъекти ҷинояти мазкур умумӣ аст, яъне шахси воқеии мукаллафе, ки дар лаҳзаи содир намудани ҷиноят ба синни 16 расидааст.

Инчунин, агар ҳодисаи ташкили воридшавии ғайриқонунии шахрвандони хоричӣ ё шахсони бешаҳрванд ба ҚТ ё ташкили гузариши транзитии ғайриқонунӣ ба воситаи худуди ҚТ бо кирдорҳои дар қисми якум ва дуюми ҳамин модда пешбини гардида, агар дар алоқаманди бо савдои одамон содир шуда бошад, қисми 3 моддаи 335¹ КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 335¹ КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

Ташкили муҳочирати ғайриқонунӣ

Ташкили муҳочирати ғайриқонунӣ, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 335² КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз ду қисм иборат мебошад.

Объекти хелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятии мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкурро тартиби идоракунии давлатии дар ташкили ғайриқонунӣ фиристоданидан ва ба кор таъмин намудани шахрвандони ҚТ дар хорича мебошад.

Объекти иловагии дар ин модда бошад, амнияти шахрвандони ҚТ дар хорича, муносибатҳои иқтисодӣ ва дигар муносибатҳои муҳимми дохилидавлатӣ ба ҳисоб меравад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳочират» аз 11 декабри соли 1999 қабул карда шуда, тартиби қонунӣ ба муҳочирати меҳнатӣ рафтан ё ин ки фиристонидани шахрвандони ҚТ ва ё баръакс шахрвандони хоричии дар ҚТ-ро муқаррар намудааст. Тибқи талаботи моддаи 1 қонуни мазкур, мафҳумҳои асосии зерин пешбинӣ шудаанд:

Муҳочират – ин ҷойивазкунии бебозгашт, муваққатӣ, инчунин мавсимии шахси воқеӣ аз ҚТ, инчунин вобаста ба тағйири маҳалли истиқомат, кор кӯчидани шахси воқеӣ дар дохили ҚТ фаҳмида мешавад.

Муҳочирати хоричӣ-ҳичрати шаҳрвандони хоричӣ ё шахси бешаҳрвандӣ ба ҚТ барои истиқомати муваққатӣ ё доимӣ.

Муҳочирати ғайриқонунӣ-чинояти дорои хислати байналмилалӣ мебошад, ки ба инкишофи иқтисодиёт, иҷтимоиёт ва истиқлолияти кишвар хатар дорад. Мазмуни муҳочирати ғайриқонунӣ дар ғайриқонунӣ ба кишвари бегона бо мақсадҳои иқтисодӣ омадан ифода мегардад.

Хавфи чамъиятӣ доштани чинояти мазкур дар вайрон намудани тартиби ташкили ғайриқонунӣ фиристонидан ва бо қор таъмин кардани шаҳрвандони ҚТ дар хорича ифода меёбад.

Хусусияти бланкетӣ-ҳаволавӣ доштани диспозитсияи моддаи мазкур дар он ифода меёбад, ки барои дуруст бандубаст кардани чинояти мазкур ба қонун ва дигар санаду меъёрҳои ҳуқуқие, ки ин самтҳо ба танзим мебарорад, махсусан Консепсияи муҳочирати шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хорича аз 9 июни соли 2001 №242 ҳавола медиҳад.

Тарафи объективии чинояти мазкур дар намуди ҳаракатҳои алтернативӣ, яъне дар шакли ташкили ғайриқонунӣ фиристонидан ва бо қор ҳамчунин таъмин кардани шаҳрвандони ҚТ дар хорича, бидуни тартиби муқарраргардидаи қонунгузорӣ, ки иҷозати махсуси давлатӣ ва ё бе иҷозати дахлдор, ки тартиби онро қонунгузори муқаррар намудааст, ифода меёбад.

Таркиби чиноят расмӣ буда, аз лаҳзаи содир кардани яке аз ҳаракатҳои дар боло номбаршуда, новобаста аз фарорасии оқибат чиноят хотимаёфта ҳисобида мешавад, яъне ташкили ғайриқонунӣ фиристонидан ва бо қор таъмин кардани шаҳрвандони ҚТ дар хорича, новобаста аз фарорасии оқибат.

Диспозитсияи моддаи мазкур хусусияти бланкетӣ - ҳаволавӣ дорад, яъне барои дуруст тасниф ва ё бандубаст намудани чинояти мазкур ба Конвенсияи муҳочирати меҳнатии шаҳрвандони ҚТ дар хорича аз 9 июни соли 2001 № 242 ва дигар санадҳои ҳуқуқӣ, ҳавола менамояд.

Тарафи субъективии чинояти мазкур гуноҳ дар намуди қасди бевосита ифода меёбад. Барои ин муқаррар намудани чунин ҳолат, ки шахси гунаҳгор хавфи чамъиятии ташкили муҳочирати ғайриқонуниро дарк мекард ва ҳамзамон ташкили чунин муҳочиратро меҳост, қофӣ аст. Яъне дидаю доништа рафтори фаъоли бошӯуронаи шахси гунаҳгор, ки дар интиҳоби шахсон барои амалӣ намудани ин мақсад, тақсим намудани нақшу роли онҳо байни ҳамдигар дарёфти воситаю тарзи содир намудани чинояти мазкур мебошад.

Ангезаи чиноят ғараз ва манфиати шахсӣ яъне ба даст овардани фоида аз ташкили чунин фаъолияти ғайриқонунӣ шуда менамояд.

Субъекти ҷинояти мазкур умумӣ аст, яъне шахси воқеии мукаллафе, ки дар лаҳзаи содир намудани ҷиноят ба синни 16 расидааст.

Ташкили ғайриқонунӣ фиристонидан ва бо қор таъмин кардани шахрвандони ҚТ дар хорича, бо қисми 1 моддаи 335² КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад, ҳолатҳои вазнинкунандаи ин кирдор, агар бо қор таъмин намудани муҳочирон аз ҷониби шахсе, ки баърои амалӣ намудани чунин намуди ғайриқонунӣ иҷозатнома надорад, содир гардад, бо қисми 2 моддаи 335² КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 335² КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисмҳои 1 ва 2 наҷандон вазнин.

Вайрон кардани низоми сарҳади давлатӣ

Вайрон кардани низоми Сарҳади давлатӣ, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 336 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз як қисм иборат мебошад.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятии мебошад, ки тартиби идоракунии таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкурро амнияти Сарҳади давлатӣ бидуни тартиби муқарраргардида гузаштан аз он ташкил медиҳад, яъне ҷинояти мазкур ба дахлнопазирии низоми сарҳади давлатӣ ва низоми сарҳади ҚТ равона мегардад.

Мутобиқи моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи Сарҳади давлатии ҚТ” аз 1 августи соли 1997 № 482 сарҳади давлатии ҚТ (минбаъд – Сарҳади давлатӣ) – хат ва сатҳи амудии аз ин хат гузарандааст, ки ҳудуди қаламрави давлатии (хушкӣ, обҳо, қабри замин ва фазои ҳавоии) ҚТ, яъне ҳадди фазоии амали соҳибхотии давлатии ҚТро муайян менамояд.

Сарҳади давлатӣ бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, муайян карда мешавад.

Сарҳади давлатӣ қаламрави давлатро муайян мекунад. Сарҳади давлатӣ хатге мебошад, ки аз рӯи он сатҳи ҳудудӣ мегузарад.

Низоми Сарҳади давлатиро мутобиқи моддаи 7 Қонуни ҚТ “Дар бораи Сарҳади давлатии ҚТ” бо қоидаҳои махсуси назоратӣ дар гузаргоҳҳо мутобиқи ҳамин Қонун, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, муқаррар карда ва қоидаҳои зеринро дар бар мегирад:

-нигаҳдории Сарҳади давлатӣ;

-аз Сарҳади давлатӣ гузаштани шахс ва воситаҳои нақлиёт;
-ба воситаи Сарҳади давлатӣ интиқол додани борҳо, молҳо ва ҳайвонот;

-аз Сарҳади давлатӣ гузарондани шахс, воситаҳои нақлиёт, борҳо, молҳо ва ҳайвонот;

-пешбурди фаъолияти хочагидорӣ, шикор ва дигар фаъолият дар -Сарҳади давлатӣ ё дар наздикии он дар қаламрави ҚТ;

-якҷоя бо давлатҳои хориҷӣ ҳаллу фасл кардани ҳодисаҳои, ки бо вайрон намудани қоидаҳои мазкур вобастаанд .

Зери мафҳуми низоми гузаргоҳҳои Сарҳади давлатӣ аз қоидаҳои дохил шудан ба ин гузаргоҳҳо, будубош ва баромадан аз онҳо барои шахсон, воситаҳои нақлиёт, даровардан ба гузаргоҳҳо, қарор доштан ва баровардани борҳо, молҳо ва ҳайвонот аз онҳо иборат аст, ки танҳо ба манфиати фароҳамсозии шароити зарурӣ ҷиҳати пешбурди назорати сарҳадӣ, гумрукӣ ва дигар намудҳои назорат муқаррар карда мешавад.

Тарафи объективии ҷиноят аз ҳаракатҳои фаъоли шахси воқеӣ иборат мебошад, яъне:

а) вайрон кардани низоми Сарҳади давлатӣ;

б) вайрон кардани низоми гузаргоҳи Сарҳади давлатӣ

Ҳамчунин дар ҳолати аз ҷониби шахсе, ки тибқи Созишномаи дар боло номбаршуда ҳуқуқи бе раводид дар ноҳияи ҳамсарҳад буданро дорад, гузаштан ба ноҳияҳои, ки дар Созишнома нишон дода нашудаанд, чунин кирдор ҷинояти моддаи 336 КҶ ҚТ-ро ташкил медиҳад».

Таркиби вайрон кардани низоми Сарҳади давлатӣ ба таркиби преюдитсияи маъмуридошта тааллуқ дорад, яъне рафтҳои дар боло номбаргардида, танҳо он вақт ҷиноятро ташкил медиҳад, ки агар барои чунин кирдор шахси гунаҳгор қаблан дар давоми соли баъди татбиқи ҷазои маъмурӣ, содир карда бошад.

Ҷиноят аз лаҳзаи вайрон кардани низоми Сарҳади давлатӣ, низоми сарҳадӣ ва низоми гузаргоҳи Сарҳади давлатӣ, ки аз тарафи шахс дар давоми сол пас аз додани ҷазои маъмурӣ барои ҳамин гуна вайронкуниҳо содир шуда бошад, хотимаёфта эътироф мешавад.

Таркиби ҷиноят расмӣ буда, аз лаҳзаи содир кардани яке аз ҳаракатҳои дар боло номбаргардида, новобаста аз фаро расидани оқибат ҷиноят хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии ҷиноят бо қасди бевосита тавсиф мегардад.

Субъекти ҷиноят танҳо шахси муқаллафи ба синни 16 расидае шуда метавонад, ки агар кирдорҳои номбаршударо дар да-

воми сол пас аз додани чазои маъмури барои хамин гуна вайронкуниҳо содир карда бошад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 336 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин эътироф мешавад.

Таҳқир кардани рамзҳои давлатӣ

Таҳқир кардани рамзҳои давлатӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 342 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст.

Объекти ҷиноят обрӯ ва эътибори Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Мувофиқи муқаррароти моддаи 3 Конститутсияи ҚТ рамзҳои давлатии Тоҷикистонро Парчам, Нишон ва Суруди миллий ташкил медиҳад.

Нишон ва Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон рамзи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

Тибқи муқаррароти Низомнома «Дар бораи Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 11-уми декабри соли 1999, Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст аз тасвири тоҷи тансиқшуда ва нимдоира аз ҳафт ситорае, ки бо нурҳои офтобӣ аз паси кӯҳҳои барфпӯш тулӯъкунанда рӯйи онро гирифтааст ва бо чанбаре оро ёфтааст, ки атрофашро аз тарафи рост хӯшаҳои гандум ва аз тарафи чап шоҳҳои пахтаи шукуфон ихота кардааст. Болои чанбара бо тасмаи сераха печонда шуда, дар қисми поён рӯйи курсӣ китоби боз ҷой гирифтааст.

Нишони давлатии ҚТ ранга буда, тоҷ, офтоб, кӯҳҳо, хӯшаҳои гандум, китоб ва курсӣ бо зарҳал тасвир ёфта, появу баргҳои ниҳолҳои пахта сабз, рахҳои тасмаҳо сурх, сафед ва сабз буда, муқоваи китоб сурх мебошад.

Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон матои росткунҷаест, ки дар рӯйи он се раҳи рангаи ба таври уфуқӣ ҷойгирифта кашида шудааст: раҳи боло ранги сурх дошта, паҳнои он ба раҳи сабзи поён баробар мебошад; раҳи сафеди мобайнӣ якуним баробари паҳнои яке аз рахҳои ранга аст. Дар рӯйи раҳи сафед, аз ҷойи ҷӯбдаста дар мобайни парчам бо зарҳал рамзи тоҷи тансиқ шуда ва дар болои он ҳафт ситора дар шакли нимдоира тасвир шудааст. Таносуби бару дарозии умумии парчам 1:2 аст.

Тоҷ ва ситораҳои парчам дар шакли росткунҷае ҷой дода шудааст, ки паҳлуи амудиаш 0,8 ва паҳлуи уфуқиаш 1,0-и паҳнои раҳи сафед аст. Ситораҳои панҷгӯша дар доираи қутраш 0,15 акс ёфта, дар нимдоираи радиусаш 0,5-и паҳнои раҳи сафед ҷой мегиранд.

Тоҷи баландиаш 0,55-и пахнои раҳи сафед, ба асос ба таври нимдоираи радиусаш 1,2-и бари раҳи сафед моил мегардад. Чор унсури камоншакл, ки болои тоҷро ташкил медиҳанд, дар марказ бо қисмати доираи қутраш 0, 2-и раҳи сафед васл мегарданд.

Суруди Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон рамзи давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона, ифодагари дӯстии пойдори ҳамаи халқу миллатҳои кишвар мебошад.

Эҳтироми воло ва дониستاني Суруди Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаи муқаддаси ҳар шаҳрванди кишвар аст.

Тарафи объективии ҷиноят аз таҳқир қардани рамзҳои давлатии ҚТ иборат аст.

Таҳқир қардани рамзҳои давлатӣ аз ҳаракатҳои ғайилона иборат буда, дар намуди қасдан нобуд ё зарар расонидан бо онҳо бо усули дилхоҳ зоҳир гардинанашон мумкин аст.

Тарафи субъективии ҷиноят бо қасди бевосита тавсиф мегардад.

Субъекти ҷиноят шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Категорияи ҷинояти дар моддаи 342 КҶ ҚТ муқарраргардида, наҷандон вазнин эътироф мешавад.

§ 4. Ҷиноятҳое, ки ба тартиби бо қонун муқаррарқардан корбарии нигоҳдории ҳуҷҷатҳои расмӣ ва муқофотҳои давлатӣ таҷовуз меоранд

Тасарруфи муқофоти давлатӣ

Тасарруфи муқофоти давлатӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 337 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз як қисм иборат мебошад.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошад, ки тартиби идоракунии таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷиноят тартиби идоракунии дар соҳаи муқофотонидан бо ордену медалҳо ва бо унвонҳои ғайри давлатӣ мебошад.

Ба ҳайси предмети ҷиноят муқофотҳои давлатӣ баромад мекунанд. (орден, медал, нишонаҳои сарисинагӣ ва ғ.), ки номгӯии пурраш дар моддаи 8 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқофотҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» номбар гардидаанд ва дигар муқофотҳои давлатӣ, ки аз тарафи ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис гардидаанд, ташкил медиҳанд.

Дар асоси моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқофотҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» таҳти № 1732 аз 17.12.2020 сол, муқофотҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикис-

тон – ин шакли олии ҳавасмандгардони шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони хоричӣ, шахсони бешахрванд ва эътирофи хизматҳояшон дар назди Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад

Тарафи объективии чиноят аз тасарруфи мукофоти давлатӣ иборат буда, дар ҳаракатҳои ғайриқонуни мегардад. Таркиби чиноят расмӣ мебошад.

Зери мафҳуми тасарруф ба таври ошкоро ё ниҳонӣ гирифта ё ситонидани мукофоти давлатӣ фаҳмида мешавад, ки бо истифода ё беистифодаи зӯрварӣ содир гардиданаш мумкин аст. Дар ҳолатҳое, ки тасарруфи мукофоти давлатӣ бо истифодаи зӯрварӣ ба шахсият содир мешавад, кирдори гунаҳгор аз рӯи маҷмӯи чиноятҳо (моддаи 337 ва моддаи 328 ё моддаи чиноятҳо ба муқобили шахсият) бандубаст мегардад.

Таркиби чиноят расмӣ мебошад, чиноят аз лаҳзаи гирифта ё ситонидани мукофоти давлатӣ хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии чинояти тафсиршаванда гуноҳ дар шакли қасди бевосита ифода мегардад. Шахси гунаҳгор дарк наметавонад, ки мукофотҳои давлатӣ ба дигар шахс тааллуқ дорад, ӯ тартиботи муқаррарнамудаи қонунро доир ба сарфароз намудан бо мукофотҳои давлатӣ вайрон карда истодааст, аммо инро мехоҳад. Барои бандубаст намудани ин кирдор мақсад ва ангезаи чиноят аҳаммият надорад, фақат ҳангоми таъйин намудани ҷазо ин унсурҳои чиноят ба эътибор гирифта мешавад.

Мақсад ва ангеза барои бандубасти чиноят аҳаммият надаранд, ҳангоми таъйин кардани ҷазо ба эътибор гирифта мешавад.

Агар муқаррар гардад, ки шахси гунаҳгор мукофоти давлатиро бо мақсади ғарзнок тасарруф намудааст, он гоҳ кирдори ӯ бояд аз рӯи м.244 КҶ бандубаст карда шавад. Дар ҳолати тасарруф намудани мукофоти давлатӣ, ба ҷабрдида зарари моддӣ маънавӣ расонида мешавад.

Ҷавобгарии чиноятӣ барои кирдори дар моддаи мазкур пешбинишуда аз синни 16-солагӣ муқаррар карда шудааст.

Категорияи чинояте, ки дар моддаи 337 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин эътироф мешавад.

Ғайриқонуни додани қитъаи замин

Ғайриқонуни додани қитъаи замин ҳамчун чиноят дар моддаи 338¹ КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз ду қисм иборат мебошад.

Объекти ҳелии ин чиноят муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин наметавонад.

Яке аз масъалаҳои муҳиме, ки ҷомеаи Тоҷикистонро ба таъшиш андохтааст, ин содиршавии ҷинойтҳои марбут ба замин аз қабилӣ ба қайд гирифтани аҳди ғайриқонунӣ бо замин, худсарона ишғол намудани қитъаи замин ва ғайриқонунӣ додани замин мебошад.

Чуноне, ки аз маълумоти омӯрӣ бар меояд, содиршавии ҷинойтҳои ки ба замин алоқаманданд тамоюли зиёдшавиро ба худ касб намуда истодаанд, чунки руз то руз аҳолии дар мамлакат зиёд гардида, талабот ба истифодабарии замин ва сохтани хонаи истиқоматӣ дар он афзуда истодааст.

Дар таҷриба гарчанде ҳолатҳои қонунии истифодабарии самараноки замин камшумор нест, лекин ҳолатҳои аз тарафи шахрвандони оддӣ ва шахсони мансабдор вайрон кардани муқарроти қонун вобаста ба замин низ ҷой доранд.

Ҳангоми содир намудани ҷинойтҳои марбут ба замин мафиатҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ зарар мебинанд, чунки тибқи моддаи 13 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Замин, сарватҳои зеризаминӣ, об, фазои ҳавой, олами набототу ҳайвонот ва дигар боигарии табиӣ моликияти истисноии давлат мебошанд ва давлат истифодаи самараноки онҳоро ба манфиати халқ қарор медиҳад». Аз муқарроти моддаи мазкур бар меояд, ки ҳангоми содир намудани ин қабил ҷинойтҳо ба мафиатҳои халқ низ, зарар мерасад.

Объекти бевоситаи ҷинойти мазкур муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд, ки самти муътадилро дар соҳаи истифодабарии қонунии замин таъмин мекунад.

Ба таври дигар, ҳангоми содир намудани ҷинойти номбурда муносибатҳои ҷамъиятӣ вобаста ба истифодабарӣ ва ҳифзи замин, инчунин муносибатҳои молу мулкӣ дар соҳаи заминистиқоматбарӣ, ки вобаста ба гирифтани (ба даст овардани) ҳуқуқи бегона намудани ҳуқуқи истифодабарии қитъаи замин ба миён меоянд, зарар мебинанд.

Дар ҷинойти номбурда қитъаи замин ҳамчун предмети ҷинойт махсуб меёбад, чунки он ба мафҳуми предмети ҷинойт, ки дар адабиёти ҳуқуқи ҷинойтӣ оварда шудааст, мутобиқат мекунад. Чунончи, «предмети ҷинойт он чизи муайяни мавҷуда аст, ки бо бевосита таъсиррасонӣ ба он ҷинойти мушаххас содир карда мешавад» ё «предмети ҷинойт – ин он ашёи олами моддие фаҳмида мешавад, ки доир ба онҳо ва вобаста ба онҳо ҷинойт содир карда мешавад ва ҷинойткор ба он таъсир расонида, муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузори ҷинойтӣ ҳифзшавандаро вайрон менамояд» .

Мутобиқи моддаи 12 Кодекси замини Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳти мафҳуми қитъаи замин – қисми замин бо ҳуқуқҳои муайян нисбат ба он, ки гурӯҳи муайян ва намуди иҷозатдодашудаи истифодабарӣ, сарҳади муайяншуда, майдон ва ҷойгиршавӣ дорад, фаҳмида мешавад.

Тарафи объективии ин ҷиноят аз ҳаракатҳои ғайриқонунӣ дар шакли ғайриқонунӣ додани қитъаи замин иборат аст.

Таҳти мафҳуми ғайриқонунӣ додани қитъаи замин, бархилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун ё санади дигари меъёрии ҳуқуқӣ додани қитъаи замин, ки ба ҳуқуқи манфиатҳои давлатӣ ё ҷамъиятӣ зарари ҷиддӣ расонида шудааст, фаҳмида мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти номбурда аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Шахси гуноҳдор дарк менамояд, ки қитъаи заминро бар хилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун ба шахрвандон дода истодааст ва хоҳони он аст, ки онро диҳад.

Яке аз ангеҷаҳои асосии содир намудани ин ҷиноят ғараз (ба даст овардани ғайриқонунӣ) буда, барои бандубасти ҷиноят таъсир расонида наметавонад, аммо суд онро ҳангоми таъйини ҷазо бояд ба назар гирад.

Субъекти ҷинояти номбурда махсус, яъне танҳо шахсоне шуда метавонад, ки ваколати додани заминро ба шахрвандон доранд.

Бо мақсади пешгирии ҷиноятҳои марбут ба замин хуб мешуд аз тарафи мутахассисон ва шахсони салоҳиятдор дар байни мардуми оддӣ қорҳои фаҳмондадиҳӣ гузаронида шавад. Аз нуқтаи назари мо сабаби асосии содиршавии ҷиноятҳо дар сатҳи паст қарор доштани маърифати ҳуқуқии шахрвандон мебошад, чунки дар бисёр ҳолатҳо онҳо, ба шахсоне, ки ба ғайриқонунӣ замин машғуланд бовар намуда, фикр мекунанд, ки шахсе, ки заминро фурухта истодааст қонунӣ амал карда истодааст ва тамоми ҳуҷҷатҳои лозима ба таври қонунӣ ба расмият дароварда шудаанд. Мутаасифона аксарияти шахрвандоне, ки барои эҳтиёҷ ба гирифтани заминро доранд, раванди ба расмиятдорони ҳуҷҷатҳоро наметавонанд.

Дар қисми 2 моддаи 338¹ ҚЧ ҚТ якҷанд ҳолатҳои вазнинкунанда аз қабилӣ тақдир, аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо мақсади пешаки ва бо истифода аз ваколати мансабӣ содир намудани ғайриқонунӣ додани қитъаи замин пешбинӣ шудааст.

Дар банди «а» қисми 2 моддаи 338¹ ҚЧ ҚТ содир намудани ғайриқонунӣ додани қитъаи замин дар ҳолати тақдир оварда шудааст.

Тибқи муқаррароти эзохи моддаи 338 КҶ ҚТ (худсарона ишғол намудани қитъаи замин ва сохтмони худсарона дар он) ҷиноятҳои дар моддаҳои 338 ва 338¹ Кодекси ҷиноятӣ пешбинигардида дар ҳамон вақт такроран содиршуда эътироф карда мешаванд, ки агар шахс қаблан як ё якчанд ҷиноятҳои дар ҳамин моддаҳо пешбинигардидаро содир намуда бошад.

Банди «б» қисми 2 моддаи 338¹ КҶ ҚТ содир намудани ғайриқонунӣ додани қитъаи заминро аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ пешбинӣ намудааст.

Тибқи талаботи моддаи 39 КҶ ҚТ ҷиноят бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содиршуда эътироф мешавад, агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки дар хусуси якҷоя содир намудани он пешакӣ маслиҳат кардаанд.

Аз муқаррароти моддаи дар боло зикршуда бар меояд, ки шахсоне, ки қитъаи заминро ба шахси дигар медиҳанд, дар хусуси якҷоя додани он пешакӣ маслиҳат намуда, аз қасди ҳамдигар боҳабар мебошанд. Одатан ҷинояти номбурда дар ҷунин намуди шарикӣ аз тарафи шахсони мансабдори зинаҳои гуногун содир мешавад. Мисол, дар хусуси ғайриқонунӣ додани қитъаи замин мувофиқа намудани раиси ҷамоат бо раиси ноҳия.

Дигар ҳолати вазнинкунанда, ки дар банди «в» қисми 2 моддаи 338¹ КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст, ин ғайриқонунӣ додани қитъаи замин бо истифода аз ваколати мансабӣ мебошад.

Бо сӯистифода аз ваколатҳои мансабӣ содир намудани ҷинояти мазкур маънои онро дорад, ки шахси мансабдор бар хилофи манфиатҳои хизматӣ аз ваколатҳои худ истифода намуда, қитъаи заминро бо таври ғайриқонунӣ ба шахси дигар медиҳад. Маъмулан бо истифода аз ваколатҳои мансабӣ содир намудани ҷинояти мазкур дорои ангезаи ғараз ва манфиатҳои шахсӣ мебошад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 338¹ КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин.

Тасарруф ё вайрон кардани ҳуччат, штамп, мӯҳр

Тасарруф ё вайрон кардани ҳуччат, штамп, мӯҳр ҳамчун ҷиноят дар моддаи 339 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад: тасарруфи шиноснома ё дигар ҳуччати муҳими шахсии шахрванд.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 339 КҶ ҚТ ҳолати вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

- қисми 2: бо мақсади ғаразнок ё манфиати дигари шахсӣ тасарруф, нобуд, вайрон ё пинҳон кардани ҳуччатҳои расмӣ, штамп ё мӯҳр.

- қисми 3: кирдорҳои дар қисмҳои якум ё дуоми ҳамин модда пешбинигардида, ки бо мақсади савдои одамон содир шуда бошад.

Объекти ҷиноят тартиби гузориши расмии ҳуччатҳои давлатӣ ва манфиатҳои шахрвандон мебошад.

Предмети ҷинояти мазкурро шиноснома, дигар ҳуччати муҳими шахсии шахрванд (қисми 1 моддаи 339), ҳуччатҳои расмӣ, штамп ё мӯҳр (қисми 2 моддаи 339 КҶ ҚТ) ташкил медиҳанд.

Шиноснома ба шахрванд баъди расидан ба синни 16 аз ҷониби мақомоти корҳои дохилии ҷойи истиқомати шахс дода шуда, дар он маълумоти асосӣ оид ба шахсияти шахрванд дарч гардидаанд.

Ба дигар ҳуччатҳои муҳими шахсии шахрванд, масалан, диплом оид ба маълумот, шаҳодатномаи ронандагӣ, билети ҳарбӣ, дафтарчаи меҳнатӣ, шаҳодатномаи нафақагирӣ ва ғайра дохил мешаванд.

Тарафи объективии ҷинояти дар қисми 1 моддаи 339 КҶ ҚТ пешбинигардида аз тасарруфи шиноснома ё дигар ҳуччати муҳими шахсии шахрванд иборат мебошад.

Дар қисми 2 моддаи 339 КҶ ҚТ ҷавобгарии ҷиноятӣ барои бо мақсади ғаразнок ё манфиати дигари шахси тасарруф, нобуд, вайрон ё пинҳон кардани ҳуччатҳои расмӣ, штамп ё мӯҳр муқаррар гардидааст.

Штамп одатан дар кунчи чапи болоии ҳуччат гузошта шуда, дар он маълумот оид ба номи корхона, муассиса, маҳалли ҷойгиршавии он, санаи равонакардани ҳуччат ва ғайра нишон дода мешавад.

Мӯҳр дар назди имзои шахси мансабдор гузошта шуда, дар он низ номи корхонаву муассиса дарч мегардад. Акси мӯҳр дар ҳуччат кафолати он мебошад.

Ҳуччат ин санади ҳатмие эътироф мешавад, ки далелҳои аҳаммияти ҳуқуқӣ доштаро тасдиқ менамоянд.

Дар қисми 2 моддаи 339 КҶ ҚТ сухан оид ба ҳуччатҳои расмӣ меравад. Ҳуччатҳои расмӣ ҳуччатҳои эътироф мешаванд, ки мақомоти идоракунии давлатӣ ё ташкилотҳои ғайридавлатӣ дар доираи ваколаташон тааллуқ дорад ё барои онҳо равона гардидааст.

Нобуд сохтани ҳуччатҳо (мӯҳр, штамп) ин ба таври барқарорнашаванда вайрон сохтани ин предметҳо мебошад, ки

дар натиҷа шинохтан ё мувофиқи таъйинот истифодаи онҳо имконнопазир мегардад.

Вайрон кардани ҳуччат (мӯҳр, штамп) – расонидани зарар ба предметҳои мазкур, ки дар натиҷа шинохтани онҳо мумкин бошад ҳам истифодаашон бе барқарорнамоӣ мушқил ё имконнопазир аст.

Пинҳон кардани ҳуччат (мӯҳр, штамп) аз ҷойи нигоҳдорӣ ба ҷойи дигар ниҳон кардани предметҳои мазкур мебошад, ки дар натиҷа шахсони ваколатдор онро мувофиқи таъйиноташон истифода бурда наметавонанд.

Тарафи субъективии ҷиноят бо қасди бевосита тавсиф меёбад.

Мақсади ғаразнок ё манфиати дигари шахсӣ (қисми 2 моддаи 339 КҶ ҚТ) ва бо мақсади савдои одамон қисми 3 моддаи 339 КҶ ҚТ ҳамчун аломати ҳатмии тарафи субъективии он баромад мекунанд.

Субъектони ҷиноят - шахси мукаллафи ба синни 16 расида шуда метавонад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 339 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисмҳои 1 ва 2 начандон вазнин; қисми 3 миёна.

Сохтакорӣ, тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуччат, мукофоти давлатӣ, штамп, мӯҳр ва бланкаҳои қалбақӣ

Сохтакорӣ, тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуччат, мукофоти давлатӣ, штамп, мӯҳр ва бланкаҳои қалбақӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 340 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад: сохтакории шиноснома, шаҳодатнома ё дигар ҳуччатҳои расмӣ ҳуқуқдиханда ё аз уҳдадорӣ озодкунанда бо мақсади истифода аз ҷониби худи сохтакор ё шахси дигар ё ба соҳибияти каси дигар додани чунин ҳуччат, ба ҳамин мақсад тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани мукофоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҚШС Тоҷикистон, ИҶШС, штампу мӯҳр ё бланкаҳои қалбақӣ, инчунин истифодаи ҳуччатҳои баръало қалбақӣ.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 340 КҶ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинкунандаи ҷинояти мазкур муқаррар гардидаанд:

- қисми 2: ҳамин кирдор, агар:

а) такроран;

б) бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон;

в) бо истифодаи техникаи компютерӣ содир шуда бошад.

- қисми 3: кирдорҳои дар қисмҳои якум ва дуҷуми ҳамин модда пешбиниғардида, ки бо мақсади савдои одамон содир шуда бошанд.

Объекти ҷиноятро тартиби мубодила бо ҳуччатҳо ва манфиати шаҳрвандон ҳамчун муносибати ҷамъиятии бо қонунғузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшаванда ташкил медиҳанд.

Предмети ҷиноятро шаҳодатнома, дигар ҳуччатҳои расмӣ ҳуқуқдиханда ё аз уҳдадорӣ озодқунанда, мукофотҳои давлатии ҚТ, ҚШС Тоҷикистон, ИҚШС, штамп, мӯҳр ва бланкаҳои ташкил медиҳанд.

Шаҳодатнома - яке аз намудҳои ҳуччати расмӣ буда аз тарафи мақомоти давлатӣ ё ғайридавлатӣ дода шуда, оид ба соҳиби он дорои маълумот аст ва шахсияти ўро тасдиқ менамояд: шиносномаи шахсӣ, билети ҳарбӣ, шаҳодатномаи хизмати ва ғ.

Мукофотҳои давлатӣ - ин шакли олии ҳавасманднамоии шаҳрвандон барои хизматҳои шоёншон дар соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ буда, аз орден, медал ва ғайра иборат мебошад.

Бланка ин варақаи дорои мӯҳр, штамп ва дигар нишонаҳои муассиса, корхона мебошад, ки барои тартиб додани ҳуччат истифода мешавад ё варақае, ки дорои навиштаҷоти нопурраи муайян буда, ҳангоми тартиб додани ҳуччат пурра карда мешавад (бланкаҳои шиноснома, диплом, шаҳодатнома, варақаи дорои штамп ва ғ.).

Тарафи объективи ҷиноят аз якҷанд ҳаракатҳои иборат мебошад:

- сохтакориҳои шаҳодатнома ё дигар ҳуччатҳои расмӣ ҳуқуқдиханда ё аз уҳдадорӣ озодқунанда;

- ба соҳибияти каси дигар додани чунин ҳуччат;

- тайёр кардан ё ба соҳибияти каси дигар додани мукофоти давлатии ҚТ, ҚШС Тоҷикистон, ИҚШС, штампу мӯҳр ё бланкаҳои қалбақӣ;

- истифодаи ҳуччатҳои баръало қалбақӣ.

Сохтакорӣ ин дар пурра тайёр кардани ҳуччати қалбақӣ, дохил намудани тағйироту иловаҳо ба ҳуччати ҳақиқӣ ва ғ. ифода ёфта метавонад. Сохтакорӣ мумкин аст бо роҳи ба ҳуччатҳои расмӣ дохил намудани маълумоти бардурӯғ низ содир шавад.

Тайёр кардани мукофоти давлатӣ, штамп, мӯҳр ё бланка ин яъне ғайриқонунӣ пурра тайёр намудани предметҳои мазкур ё бо роҳи тағйиру илова дохил намудан ба онҳо ва ғ. иборат буда метавонад.

Ба соҳибияти каси дигар додан мумкин аст бо подош ё ройгон бошад: фурӯхтан, ивазкардан, тухфа кардан, барои истифодаи муваққатӣ додан ва ғ.

Таркиби ҷиноят расмӣ буда, аз лаҳзаи содир намудани ҳаракатҳои дар боло номбаршуда хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии ҷиноят бо қасди бевосита тавсиф меёбад. Сохтакории ҳуччатҳои расмӣ, тайёр кардани мукофотҳои давлатӣ, мӯҳр, штамп, бланка бо мақсади истифода аз ҷониби ҳуди сохтакор ё шахси дигар ё бо мақсади минбаъда ба соҳибияти каси дигар додани онҳо ё савдои одамон содир мешаванд.

Субъекти ҷиноят умумӣ – шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида эътироф мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 340 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

Сохтакорона тайёр кардан, ба муомилот баровардани марқаҳои бочи аксизӣ, марқаҳои махсус ё аломатҳои мутобиқат ва ё истифодаи онҳо

Сохтакорона тайёр кардан, ба муомилот баровардани марқаҳои бочи аксизӣ, марқаҳои махсус ё аломатҳои мутобиқат ва ё истифодаи онҳо ҳамчун ҷиноят дар моддаи 340¹ КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад: сохтакорона тайёр кардан бо мақсади муомилот ё ба муомилот баровардани марқаҳои аксизӣ, марқаҳои махсус ё аломатҳои мутобиқати муҳофизатшаванда ва ё истифодаи онҳо.

Дар қисми 2 ҳолати вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидааст: ҳамин кирдор, агар бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон ва ё гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад.

Объекти ҷиноятро тартиби бо қонун муқарраркардаи қорбарӣ бо ҳуччатҳои расмӣ ҳамчун муносибати бо қонунгузории ҷиноятӣ ҳифзшаванда, ташкил медиҳад.

Тарафи объективии ҷиноятро кирдор дар шакли ҳаракат ташкил медиҳад: сохтакорона тайёр кардани марқаҳои аксизӣ, марқаҳои махсус ё аломатҳои мутобиқати муҳофизатшаванда.

Аксиз ин андози изофа, навъи андози ғайримустақим, ки аз молҳои сермасраф ва маводи истеъмоли умум (масалан, намак, қанд, чой, маҳсулоти тамоку) ва ё намуди хизматрасонӣ ситонда мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад. Мақсади ҷиноят аломати ҳатмии та-

рафи субъективии ин чиноят баромад мекунад: бо мақсади муомилот, ба муомилот баровардан ё истифодаи маркахои аксизӣ, маркахои махсус ё аломатҳои мутобиқати муҳофизатшаванда.

Субъекти чиноят – шахси воқеии мукаллафе, ки ба синни 16 расидааст.

Категорияи чинояте, ки дар моддаи 340¹ КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин эътироф мешавад.

Соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуҷҷатҳои расмӣ ва мукофоти давлатӣ

Соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуҷҷатҳои расмӣ ва мукофоти давлатӣ ҳамчун чиноят дар моддаи 341 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: ғайриқонунӣ соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуҷҷатҳои расмӣ ҳуқуқдиханда ё аз уҳдадорӣ озодкунанда, инчунин мукофоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҚШС Тоҷикистон, ИҶШС.

Объекти ин чиноятро тартиби муқаррарии мубодила бо ҳуҷҷатҳо ва сарфароз намудан бо ордену медалҳои давлатӣ ва инчунин манфиати шахрвандон ташкил медиҳад.

Предмети чиноятро ҳуҷҷатҳои расмӣ, мукофотҳои давлатӣ ва бланкаҳо ташкил медиҳанд.

Тарафи объективии чиноят аз ғайриқонунӣ соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуҷҷатҳои расмӣ ҳуқуқдиханда ё аз уҳдадорӣ озодкунанда, инчунин мукофотҳои давлатии ҚТ, ҚШС Тоҷикистон, ИҶШС, инчунин бланкаҳои ин ҳуҷҷатҳо иборат мебошад.

Ғайриқонунӣ соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани ҳуҷҷатҳои ғайрирасмӣ (ҳуҷҷатҳои шахсӣ, ҳуҷҷатҳои ташкилотҳои тижоратӣ, ки дар муомилоти расмӣ нестанд) ҷавобгарии чиноятиро дар ҳолатҳои дар қонуни чиноятӣ пешбинишуда ба вучуд меорад.

Тарафи субъективии чиноят бо касди бевосита тавсиф меёбад.

Субъекти чиноят шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида шуда метавонад.

Категорияи чинояте, ки дар моддаи 341 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин эътироф мешавад.

Вайрон кардани талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҚТ доир ба пайвастунии симкорт ба шабакаи алоқаи барқӣ ва ба соҳибияти каси дигар додани он

Вайрон кардани талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба пайвастунии симкорт ба шабакаи алоқаи барқӣ ва ба соҳибияти каси дигар додани он ҳамчун ҷиноят дар моддаи 341¹ КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад: вайрон кардани талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба пайвастунии симкорт ба шабакаи алоқаи барқӣ, агар дар давоми як соли пас аз татбиқи ҷазои маъмуриӣ чунин кирдор содир шуда бошад.

Дар қисми 2 моддаи 341¹ КҶ ҚТ ҳолати вазнинкунандаи ин ҷиноят муқаррар гардидааст: ғайриқонунӣ пайваст кардани симкорт ба шабакаи алоқаи барқӣ ё аз ҷониби истифодабаранда ба соҳибияти каси дигар додани симкорт, агар симкорт дар содиркунии ҷинояти хусусияти террористӣ ё экстремистидошта истифода гардида бошад.

Бо мақсади назорати муътадили истифодабарии симкортҳо, бо қабули Қонуни ҚТ “Дар бораи тағйири иловаҳо ба КҶ ҚТ” аз 20.06.2019 ҷинояти мазкур ба КҶ ҚТ илова гардид.

Тарафи объективии ин ҷиноят аз ҳаракатҳои зерин иборат мебошад:

- вайрон кардани талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ доир ба пайвастунии симкорт ба шабакаи алоқаи барқӣ, агар чунин кирдор баъди як соли татбиқи ҷазои маъмуриӣ содир шуда бошад;

- ғайриқонунӣ пайваст кардани симкорт ба шабакаи алоқаи барқӣ;

- аз ҷониби истифодабарандаи симкорт ба соҳибияти каси дигар додани он, агар симкорт дар содиркунии ҷинояти хусусияти террористӣ ё экстремистидошта истифода гардида бошад;

- ҳар навъи интиқол ё қабули нишонҳо, ишоратҳо, матни хаттӣ, тасвирҳо, садоҳо ё ҳар намуди иттилоот тавассути воситаҳои радиоэлектронӣ, низомҳои ноқили, оптикӣ ё электромагнитии дигар;

- шабакаи алоқаи барқӣ - низомҳои технологияи интиқол ва таҷҳизоти коммутатсионӣ ё самтӣ ва манбаъҳои дигаре, ки тавассути воситаҳои радиоэлектронӣ, таҷҳизот, низомҳои ноқили ва ғайриноқили, оптикӣ ё электромагнитии дигар, аз ҷумла шабакаи моҳвораӣ, шабакаҳои собит (коммутатсияи хаттӣ ва пакетӣ, аз ҷумла интернет ва IP-телефонӣ) ва сайёри заминӣ, шабакаҳои барои радиошунавонӣ ва телевизион истифодашаванда,

инчунин шабакаҳои кабелӣ, ки новобаста аз намуди иттилооти интиқолшаванда, ишоратхоро таҳвил медиҳанд;

- симкорт - модули ҳаммонандсозӣ (идентификатсионӣ) буда, дар хотираи он иттилоот дар бораи хизматрасонӣ, маълумоти муайянкунандаи истифодабарандаи хизмати алоқаи барқӣ чойгир карда шуда, пешниҳоди хизматрасонии оператори шабакаи алоқаи барқиро таъмин менамояд.

Мутобиқи муқаррароти моддаи 33 Қонуни ҚТ “Дар бораи алоқаи барқӣ”, истифодабарандагони хизмати алоқаи барқӣ уҳдадоранд:

1) ҳангоми ба имзо расонидани шартнома нусхаи ҳуҷҷатҳо барои пайваستшавӣ ба шабакаи алоқаи барқӣ пешниҳодшавандаро супорад;

2) қоидаҳои муқарраргардидаи истифодабарии хизматрасониҳои алоқаи барқиро риоя намояд;

3) пардохти ҳаққи хизматрасониҳои ба ӯ пешниҳодгардида-ро сари вақт таъмин намояд;

4) амалҳои ба пасткунии сифати алоқа ё вайроншавии шабакаҳои алоқаи барқӣ равонагардида ро содир накунад;

5) тавассути хизматрасониҳои соҳаи алоқаи барқӣ аз паҳн намудан ё таблиғи ҳама гуна иттилоот бар зидди асосҳои сохтори конституционӣ, амнияти шахс, ҷамъият, давлат, иттилоот дар бораи ғайриқонунӣ маҳдуднамоии ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, барангехтани кинаю адовати динию мазҳабӣ ё низои миллӣ, наҷодӣ, маҳалгарой, паст задани шаъну эътибори миллӣ, тарзи оmodасозӣ ва тарғиби маводи нашъаовар, тарканда ва маводи дигари заҳролудкунанда, содир намудани ҷиноят ва ҳуқуқвайронкунии маъмури равонагардида, инчунин иттилооти хусусияти экстремистию террористидошта, порнография ва порнографияи қўдакона қатъиян худдорӣ намояд;

б) уҳдадориҳои дигари пешбиниамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро иҷро намояд.

Тарафи субъективии ҷиноятро гуноҳ дар шакли қасди бево-сита ташкил медиҳад. Вобаста ба ғайриқонунӣ пайваст кардани симкорт ба шабакаи алоқаи барқӣ ё аз ҷониби истифодабаранда ба соҳибияти қасди дигар додани симкорт, гуноҳ дар шакли қасд ифода мегардад, вале агар дар натиҷаи ин кирдор симкорт дар содиркунии ҷинояти хусусияти террористӣ ё экстремистидошта истифода гардида бошад, пас гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ баҳо до-да мешавад.

Субъекти ҷиноят шахси воқеии мукаллафе эътироф карда мешавад, ки ба синни 16 расидааст.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 341¹ КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

§ 5. Дигар ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи идоракунии

Истифодаи ғайриқонунии аломату нишонаҳои Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар

Истифодаи ғайриқонунии аломату нишонаҳои Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 333 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз як қисм иборат аст.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъияти мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур тартиби истифодаи аломат ва нишонаҳои Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар, яъне манфиатҳои ин ташкилоти ҷамъияти мебошад, ки конвенсияи байналмилалӣ муқаррар намудааст.

Чунончи, дар моддаи 53 Оинномаи Иттиҳоди ҷамъиятҳои Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмари собиқ ИҶШС пешбинӣ шудааст, аломату нақшаҳое, ки дар Конвенсияи Женева аз 12 августи соли 1949 муқаррар намудааст, нишона ва аломатҳои тафриқавии ташкилоти мазкурро истифодабарӣ, ҳамлу нақл, аз ҷониби дигар ҷамъиятҳо, гурӯҳҳо, ташкилотҳо ва шахсони хусусӣ манъ аст.

Кумитаи байналмилалии Салиби Сурх (Мухтассар: КБСС, англ. International Committee of the Red Cross; ICRC, фр. Comité international de la Croix-Rouge) — ташкилоти башардӯстона, ки фаъолияти худро дар саросари ҷаҳон, бо дарназардошти принсипи бегарафӣ ва бегаразӣ иҷро мекунад. КБСС ба зарардидагони низоъҳои мусаллаҳона ва муқовимати дохилӣ ҷимоя ва кумак мерасонад, ташкилот қисми таркибии ҳаракати Байналмилалии Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар аст.

Кумитаи Байналмилалии Салиби Сурх нахуст соли 1863 бо мақсади расонидани кӯмаки ҳолисонаи башардӯстонаи тиббӣ ба маҷрӯҳу маъҷубони майдонҳои ҷанг, бо пешниҳоди шахрванди Швейтсария Анри Дюнан созмон дода шуда, баъдан он номи Кумитаи Байналмилалии Салиби Сурхро ба худ гирифтааст.

Мақсади асосии кумитаи мазкур аз он иборат аст, ки азобу шиканҷаи ҳамаи одамонро, бе ягон ҳел ҳуқуқвайронкунии пешгирӣ намояд ва сабук гардонад ва шаъну эътибори инсонро ҷимоя намояд.

Аз аввал ҷамъияти хайриявиро тибқи андешаҳои Анри Дюнан панҷ нафар шахсон созмон доданд ва дар даъвати онҳо

16 давлат ва 4 созмонҳои инсондӯст намояндагии худро барои иштирок дар Конфронси Байналмилалӣ фиристоданд, ки 26 октябри соли 1863 дар Женева ба кори худ шурӯъ кард. Маҳз дар ҳамин конфронс аломати фарқкунандаи Салиби Сурх дар заминаи сафед (тамғаи баръакси парчами Швейтсария) қабул гардид ва Ҳаракати Байналмилалии Салиби Сурх пайдо шуд. Айни ҳол Созмони Байналмилалии Салиби Сурх (КБСС) ва Ҳилоли Аҳмар амалан дар тамоми кишварҳои дунё фаъолият намуда, ташкилоти номбурда қариб 100 млн, корманд ва ихтиёрӣ дорад. КБСС дар асоси Оиннома фаъолият менамояд. Ба КБСС, се маротиба, дар соли 1917, 1944 ва 1963 Ҷоизаи Нобелӣ барои Сулҳ дода шудааст.

Давлатҳои иштирокчи Конвенсияи мазкур уҳдадор гардидаанд, ки баҳри роҳ надодан ба истифодаи ғайриқонунии аломату нишонаҳои Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар чораҳо андешанд.

Дар солҳои мушкили ҷанги шаҳрвандии Тоҷикистон солҳои 1992-1997 ва давраи баъдичангӣ солҳои 1997-2000 Кумитаи Байналмилалии Салиби Сурх ёрии бағаразонаи хешро ба Тоҷикистониён расонидааст.

Предмети ҷинояти мазкурро аломату нишонаҳои тафриқаи Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар ташкил медиҳад.

Тарафи объективии ҷиноят аз ҳаракатҳои фаъол дар шакли истифодаи ғайриқонунии аломату нишонаҳои тафриқаи Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар, инчунин номи Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар, иборат аст.

Маъмулан истифодаи аломату нишонаҳо дар расми аломату нишонаҳои Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмарро дар воситаҳои нақлиётҳои, ки борҳои ҳарбӣ ва хизматчиёни ҳарбиро мекашонанд, насб карда мешаванд.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯи конструкцияи тарафи объективии ҷиноят расмӣ буда, аз лаҳзаи истифодаи ғайриқонунии аломату нишонаҳои Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар ва номи онҳо хотимаёфта маҳсуб меёбад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст, яъне шахс дарк менамояд, ки ғайриқонунӣ аломату нишонаҳои Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмарро истифода мебарад ва инро мехоҳад.

Мақсад аз истифода бурдани аломату нишонаҳои мазкур барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад, аммо ҳангоми таъйини ҷазо ба инобат гирифта мешаванд.

Субъекти ҷинояти мазкур ҳамагуна шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида баромад карда метавонад.

Категорияи чинояте, ки дар моддаи 333 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, начандон вазнин эътироф мешавад.

Худсарӣ

Худсарӣ ҳамчун чиноят дар моддаи 334 КҶ ҚТ муқаррар гардида, аз ду қисм иборат аст.

Объекти ҳелии ин чиноят муносибатҳои ҷамъиятии мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи чинояти номбурдаро тартиби баамалбаровардани ҳуқуқ ё уҳдадорихои шахрвандон, ки тавассути қонун ё санади дигари меъёрии ҳуқуқӣ муқаррар шудааст, ташкил медиҳад.

Ба сифати объекти иловагии чинояти мазкур ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ баромад мекунад.

Тарафи объективии чинояти мазкур аз ҳаракатҳои ғаёл, дар шакли худсарона, бар хилофи тартиботи муқаррарнамудаи қонун ё санади дигари меъёрии ҳуқуқӣ ба амал баровардани ҳуқуқи воқеӣ ё эҳтимолий, ки ба ҳуқуқу манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи шахрвандон ё манфиатҳои давлатӣ ё ҷамъиятӣ зарари қиддӣ расонидааст, иборат мебошад.

Кирдори шахс ҳангоми худсарӣ бояд дорои якчанд аломатҳои ҳатмӣ бошад. Якум кирдор дар шакли ҳаракатӣ бояд анҷом ёбад. Дуюм ҳаракат бояд ҳангоми ин кирдор худсарона, дар вайрон кардани тартиби муқаррарнамудаи қонун ва ё дигари санади меъёри ҳуқуқӣ инъикос ёбад. Сеюм қонунӣ будани ин гуна кирдорҳо аз тарафи ташкилот ё шахрвандон, ба таври судӣ, маъмурӣ ва дигар намуди тартиб зери шубҳа гузошта шавад. Агар қонуни будани кирдори худсарона аз тарафи ташкилот ё ин ки шахрвандон зери шубҳа гузошта нашавад, таркиби худсариро истисно менамояд.

Ҳуқуқи воқеӣ гуфта дар моддаи мазкур он ҳуқуқхоеро, ки тибқи қонун ва дигар санаду меъёри ҳуқуқӣ шахс дорои он мебошад, фаҳмида мешавад. Аммо, ҳангоми амалӣ намудани ин ҳуқуқҳо тартиби муқарраршудаи татбиқи онро вайрон менамояд (масалан, шахси дар асоси қонун ба манзил ордер гирифта, тарки манзил намудани истиқоматкунандагони пешинаи онро нигоҳ накарда худсарона манзилро ишғол мекунад).

Зери мафҳуми ҳуқуқи эҳтимолий ҳуқуққоҳе дар назар дошта мешавад, ки ба шахс амалан тааллуқ надорад, аммо шахс эҳтимол мекунад, ин ҳуқуққоро дарост.

Зарари чиддӣ дар моддаи мазкур ҳамчун оқибати ҳатмии ҳукукии баҳо додан ба кирдор ба ҳукуку манфиатҳои аз тарафи қонун ва дигар санаду меъёрҳои ҳукукии ҳифзшавандаи шаҳрвандон, шахсони ҳукуқӣ, давлат ва ҷамъият ба ҳисоб меравад. Чиддӣ будани зарари расонидашуда, вазъи молу мулкӣ чабрида, ҳолати молиявии корхонаю ташкилот ва дигар ҳолатҳои воқеии ҷойдошта ки ҳуқуқ ва озодиҳои конституционии шаҳрвандонро вайрон мекунад ба ҳисоб рафта, вобаста ба ҳолатҳои содиршавии худсарӣ мақомоти тафтишотию судӣ андозаи зарари чиддиро муайян мекунад.

Таркиби ҷиноят моддӣ буда, фаро расидани оқибат дар шакли расонидани зарари чиддӣ моддӣ ба ҳукуку манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи шаҳрвандон ё манфиатҳои давлатӣ ё ҷамъиятӣ, хотимаёфта эътироф мешавад.

Худсарона ба амал баровардани ҳукуки худ онро ифода мекунад, ки шахс бархилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун ё санадҳои дигар ҳуқуқҳои воқеӣ ё эҳтимолии худро ғайриқонуна амалӣ намудан мехоҳад.

Худсарӣ бо ҷинояти дар моддаи 338 КҶ ҚТ (худсарона ишғол намудани ҷиъаи замин ва сохтмони худсарона дар он) ҳамшабеҳ буда, фарқияти онҳо дар предмети содиршавии ҷиноят мебошад.

Тарафи субъективии ҷиноят бо гуноҳ дар шакли қасдона ифода мегардад, яъне қасд дар чунин ҳолат метавонад ҳам бевоқифа ва ҳам бавоқифа бошад, чунки аломати ҳатмии худсарӣ, ин худсарона ҳаракат намудан, яъне гунаҳгор дарк менамояд, ки бе иҷозати шахсе, ки бо ин кирдор ҳуқуқҳои ӯ вайрон мешавад, амал карда истодааст. Дар бисёр ҳолат оқибати кирдори худро пурра дарк карда наметавонад, чунки ӯ воқеан ё эҳтимолан дорой он ҳуқуқҳо буда, вале шахс бархилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун ҳуқуқҳои воқеӣ ва эҳтимолии худро амалӣ намудан мехоҳад.

Субъекти ҷинояти мазкур умумӣ буда, шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Ҳаракатҳои худсарӣ агар аз ҷониби шахси мансабдор содир шавад, кирдори онҳо мутобиқи боби 30 (Ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ ва манфиатҳои хизматӣ) моддаҳои 316, 317 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Дар қисми дуюми моддаи 334 КҶ ҚТ кирдорҳои дар қисми якуми моддаи номбурда, яъне худсарона бар хилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун ё санади дигари меъёрии ҳукуқӣ ба амал баровардани ҳукуки воқеӣ ё эҳтимолий, ки ба ҳукуку манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи шаҳрвандон ё манфиатҳои

давлатӣ ё ҷамъиятӣ зарари ҷиддӣ расонидааст бо зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он содир шуда бошанд, шахс мувофиқи қисми 2 моддаи 334 КҶ ҚТ ба ҷавобгарӣ кашида мешавад.

Агар дар натиҷаи содир гардидани кирдори худсарӣ ба саломатии инсон зарари вазнин ё миёна расонида шавад, кирдор бо маҷмӯи ҷиноятҳо бандубаст карда мешавад. Қасдан расонидани зарари сабук ба саломатӣ, лату қўб намудан, таҳдиди куштан ё расонидани зарари вазнин ба саломатӣ, ки дар натиҷаи худсарӣ ба миён омадааст, кирдор бо қисми 2 моддаи мазкур бандубаст карда мешавад. Дар ҷунин ҳолат бандубасти иловагӣ лозим намеояд.

Ҳангоми ба ҷабрдида расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ кирдори шахс аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо бандубаст карда мешавад (моддаи 334 ва 110 ё 111 КҶ ҚТ).

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 334 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

Ғайриқонунӣ ба роҳ мондани таълими динӣ

Ғайриқонунӣ ба роҳ мондани таълими динӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 334¹ КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз як қисм иборат аст.

Тибқи моддаи 41 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар шахс ҳуқуқи таҳсил (таълим) дорад. Тибқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ эълон гардида, уҳдадор шудааст, ки барои ҳар як инсон шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам меорад. Ҳуқуқ ба таҳсил яке аз ҳуқуқҳои муҳими иҷтимоии инсон мебошад, ки баҳри рушди шахсият ва ҷомеа равона шудааст. Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқи интихоби таҳсилро доранд, онҳо метавонанд муассисаҳои таълимӣ ва шакли таҳсилро бе даҳолати дигар шахсон интихоб кунанд. Амалигардии ин ҳуқуқи шахс бояд дар асоси санадҳои байналмилалӣ, қонунгузории давлат ва меъёрҳои ахлоқӣ ба роҳ монда шавад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таъмини озодиҳои динӣ, баланд бардоштани маърифати динии аҳоли ва ташаккули асли таҳаммулгарой дар муҳити динӣ ба дастовардҳои назаррас ноил гардидааст. Ҷиҳати таъмини шароит барои ба даст овардани таҳсилоти динӣ ва озодона ба амал баровардани расму оинҳои динӣ тадбирҳои муассир андешида мешаванд. Айни ҳол дар мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба дин 4006 иттиҳодияи динӣ, аз ҷумла Маркази исломии ҷумҳуриявӣ, 48 масҷиди ҷомеи марказӣ, 326 масҷидҳои ҷомеъ, 3551 масҷидҳои панҷвақта, 2 Кумитаи рушди ҷамоатхонаҳои шиаи имомии исмоилӣ, 70 ташкилоти динии

гайриисломӣ, 1 ҷамоаи динии гайриисломӣ ва 6 муассисаи таълимии исломӣ ба қайд гирифта шудаанд, ки муътадил фаъолият намуда, эҳтиёҷоти эътиқодии аҳолиро қонеъ карда истодаанд.

Дар амалия ҳолатҳое ба чашм мерасанд, ки шахсони алоҳида бо мақсадҳои ғаразнок, ақидаҳои зиддидавлатӣ ба таълими шахсони алоҳида ё ба таълими гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта машғул мешаванд. Яке аз омилҳои асосии ба доми созмонҳои тундгаро афтодани ҷавонон - ин муқаррароти воқеии манбаҳои дини ислом, бахусус ғояҳои инсондӯстонаи мазҳаби ҳанафиро нафаҳмидан ва ба ғояҳои ба мардуми мо бегонаи равияҳои динӣ шавқ пайдо кардани онҳо мебошад. Дар ҷустуҷӯи донишҳои динӣ ҷавонон ба шахсони шубҳаноки пинҳонкор, Интернет ва дигар манбаҳои иттилоот рӯй оварда, дар он ҷо ба доми унсурҳои ифротгаро меафтанд.

Объекти хелии ин ҷинойт муносибатҳои ҷамъиятиё мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин менамоянд.

Объекти бевоситаи ҷинойати мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро ташкил медиҳанд, ки таълимоти қонунии диниро ба танзим мебароранд.

Тарафи объективии ҷинойати номбурда аз ҳаракатҳои фаъол дар шакли гайриқонунӣ ба роҳ мондани таълими динӣ, аз ҷумла тавассути шабакаи интернет, агар ин кирдор хусусияти динии экстремистӣ надошта бошад, иборат аст.

Ҷинойати мазкур дорои хусусияти маъмури буда, дар ҳолате ҷавобгарии ҷинойтиро ба вучуд меорад, ки агар дар давоми сол баъди татбиқи ҷазои маъмури содир шуда бошад.

Агар ҷунин таълими динӣ хусусияти динии экстремистӣ дошта бошанд, кирдорҳои шахси гунаҳгор ба моддаи мазкур бандубаст карда нашуда, ба моддаи 307⁴ КҶ ҚТ, яъне ташкили таълим ё гурӯҳи таълимии хусусияти динии экстремистидошта бандубаст карда мешаванд.

Таълим ин фаъолияти муштараки падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда), омӯзгор ва муассисаи таълимӣ барои инкишофи кӯдак, такмили истеъдод, маҳорат, малака ва қобилияти фикрию ҷисмонии ӯ мебошад. Аз мафҳуми додашуда бар меояд, ки танҳо ва танҳо падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда), омӯзгор метавонанд субъекти ҷараёни таълим бошанд. Ин муқаррароти қонун маънои онро дорад дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таълим бояд дар асоси қонунгузорӣ ва аз ҷониби шахсони муайян дода шавад.

Тарафи субъективии ҷинойати мазкур аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита иборат аст. Шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки

таълимоти диниро ба таври ғайриқонунӣ бидуни иҷозат ба роҳ монда истодааст ва онро меҳаҳад.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 334¹ КҶ ҚТ муқаррар гардидааст, миёна эътироф мешавад.

Худсарона ишғол намудани қитъаи замин ва сохтмони худсарона дар он

Худсарона ишғол намудани қитъаи замин ва сохтмони худсарона дар он ҳамчун ҷиноят дар моддаи 338 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз се қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Объекти ҳелии ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъияти мебошад, ки тартиби идоракуниро таъмин менамоянд.

Объекти ин ҷиноят тартиби муқарраршудаи истифодаи замин, ҳуқуқи моликияти давлат ба замин ва инчунин, манфиати қонунии шаҳрвандон, давлат, ташкилот ё корхона мебошад.

Ба сифати предмети ҷинояти номбурда қитъаи замин эътироф карда мешавад.

Тибки моддаи 12 Кодекси замини Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти мафҳуми қитъаи замин – қисми замин бо ҳуқуқҳои муайян нисбат ба он, ки гурӯҳи муайян ва намуди иҷозатдодашудаи истифодабарӣ, сарҳади муайяншуда, майдон ва ҷойгиршавӣ дорад, фаҳмида мешавад.

Тибки моддаи 2 Кодекси замини Ҷумҳурии Тоҷикистон замин дар Ҷумҳурии Тоҷикистон моликияти истисноии давлат буда, давлат истифодаи самараноки онро ба манфиати халқ кафолат медиҳад.

Даъвои заминҳои авлодӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон эътибор надорад.

Шахсони воқеӣ ва ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад ҳуқуқи истифодабарии қитъаи заминро бо асосҳо, шартҳо ва андозае, ки Кодекси замини Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузори маданӣ муқаррар намудааст, бегона намояд.

Ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқи хориҷӣ қитъаҳои замин бе ҳуқуқи бегона намудани ҳуқуқи истифодабарии ин қитъаҳои замин дода мешаванд.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз чунин ҳаракатҳо иборат аст:

а) худсарона ишғол намудани қитъаи замин, агар дар давоми соли пас аз татбиқи ҷазои маъмурӣ барои чунин ҳуқуқвайронкунӣ содир шуда бошад (қисми 1 моддаи 338 КҶ ҚТ).

б) сохтмони худсарона дар қитъаи замини худсарона ишғолнамуда, новобаста аз татбиқи ҷазои маъмурӣ (қисми 2 моддаи 338 КҶ ҚТ).

Харакати қисми 1 моддаи 338 КҶ ҚТ дорои преюдитсияи маъмурӣ буда, дар ҳолате ҷавобгарии ҷиноятӣ ба миён меояд, ки агар ба гунаҳгор барои худсарона ишғол намудани қитъаи замин ҷазои маъмурӣ татбиқ шуда бошад, вале ӯ дар давоми як соли татбиқи ҷазои маъмурӣ, ин қитъаи замини худсарона ишғол намудаашро озод накарда, кирдорашро давом диҳад ё дигар қитъаи заминро худсарона ишғол наояд.

Дар зери мафҳуми худсарона ишғол намудани қитъаи замин, яъне худсарона, бар хилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун ё санади дигари меъёрии ҳуқуқӣ ба амал баровардани ҳуқуқи воқеӣ ё эҳтимолӣ, ки ба ҳуқуқу манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи шахрвандон ё манфиатҳои давлатӣ ё ҷамъиятӣ зарари ҷиддӣ расонидааст, фаҳмида мешавад.

Таҳти мафҳуми сохтмони худсарона дар қитъаи замини худсарона ишғолнамуда, новобаста аз татбиқи ҷазои маъмурӣ, яъне худсарона, бар хилофи тартиби муқаррарнамудаи қонун ё санади дигари меъёрии ҳуқуқӣ сохтани бино ё иншоот фаҳмида мешавад.

Чунончӣ, бахши назорати иҷроии қонунгузории замини прокуратураи шаҳри Душанбе, пас аз санҷиши прокурорӣ барои сохтмони худсарона дар қитъаи замини худсарона ишғолнамуда, нисбати М.З.Д. бо қисми 2 моддаи 338 КҶ ҚТ парвандаи ҷиноятӣ оғоз намуда, ба тобеияти тафтишотӣ фиристонида буд.

Ӯ моҳи августи соли 2020 бидуни қарори дахлдори мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, ва дигар ҳуҷҷатҳои расмӣ ҳуқуқдиханда, худсарона аз ҳисоби қитъаи замини истифодаи умуми ноҳияи Шохмансури шаҳри Душанбе, маҳаллаи Ховарон, минтақаи 7, дар масоҳати умумии 680 метри мураббаъ қитъаи заминро ишғол намуда, дар як қисмати он бо истифода аз масолеҳи сохтмонии хишти лойӣ бинои истиқоматии иборат аз ҳучра бо масоҳати $8 \times 5 = 40$ метри мураббаъ бунёд намуда, дар баробари он дар қисмати дигар бо истифода аз масолеҳи сохтмонии хишти сементӣ таҳкурсии бинои истиқоматӣ бо масоҳати $10 \times 8 = 80$ метри мураббаъ худсарона сохтмон кардааст.

Мувофиқи ҳулосаи мутахассиси Кумитаи идораи замини шаҳри Душанбе дар ноҳияи Шохмансур, шахрванд М.З.Д. воба-

ста ба қитъаи замини худсарона ишғолнамуда ва сохтмони кардаш ягон ҳуҷҷатҳои дахлдори ҳуқуқмуайянкунанда надорад.

Ҳолатҳои ҷойдоштаро ба инобат гирифта бо ҳукми суди ноҳияи Шохмансур, М.З.Д. бо қисми 2 моддаи 338-и КҶ ҚТ гунаҳгор доништа шуда маҳкум гардид.

Тибқи моддаи 104 Кодекси замини Ҷумҳурии Тоҷикистон қитъаҳои замини худсарона ишғолкардашуда бе ҷуброни хароҷоте, ки дар муддати ғайриқонунӣ истифодабарӣ сарф шудааст, мувофиқи таъйиноташон баргардонидани мешаванд. Ба ҳолати барои истифодаи мувофиқ баргардонидани қитъаҳои замин, аз ҷумла барҳам додани сохтмон аз ҳисоби шахсоне, ки қитъаҳои заминро худсарона ишғол намудаанд, амалӣ карда мешаванд.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ифода мегардад. Шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки қитъаи заминро худсарона дар давоми соли пас аз додани ҷазои маъмури барои ин вайронкунӣ ишғол карда истодааст ё сохтмони худсарона дар қитъаи замини худсарона ишғолнамуда, новобаста аз татбиқи ҷазои маъмури, содир намуда истодааст ва инро меҳонад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси мукаллафи ба синни 16-солагӣ расида шуда метавонад.

Қисми 3 моддаи мазкур чунин ҳолатҳои вазнинкунандаро муқаррар намудааст:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир шуда бошад.

Тибқи эзоҳи моддаи мазкур ҷиноятҳои дар моддаҳои 338 ва 338¹ Кодекси мазкур пешбинигардида дар ҳамон вақт такроран содиршуда эътироф карда мешаванд, ки агар шахс қаблан як ё якчанд ҷиноятҳои дар ҳамин моддаҳо пешбинигардидаро содир намуда бошад.

Оид ба аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ содир кардани кирдор муфассалтар ба муқаррароти моддаи 36 КҶ ҚТ нигаред.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 338 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

БОБИ ХЛІ ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ АДОЛАТИ СУДӢ

- § 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили адолати судӣ
- § 2. Чиноятҳое, ки ба амалигардии принципҳои конституционии адолати судӣ таъовуз меоранд
- § 3. Чиноятҳои бо мақсад ва вазифаҳои фаъолияти мақомоти судӣ таъовузуқунанда
- § 4. Чиноятҳое, ки ба тартиби муурофиавии гирифтани далел аз рӯйи парванда таъовуз меоранд
- § 5. Чиноятҳое, ки ба фаъолияти мақомоти адолати судӣ, пешгирий ва ошкор сохтани чиноят таъовуз меоранд
- § 6. Чиноятҳое, ки ба муносибатҳо оид ба амалигардии санади судӣ таъовуз меоранд

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили адолати судӣ

Чиноятҳо ба муқобили адолати судӣ дар фасли 13 ва боби 32 КҶ ҚТ муқаррар гардида, моддаҳои 345 то 365-ро дар бар мегиранд. Чиноятҳо ба муқобили адолати судӣ кирдорҳои мушаххаси ба ҷамъият хавфноке ба ҳисоб мераванд, ки муносибатҳои муътадили адолати судиро зарар мерасонанд.

То қабули КҶ ҚТ соли 1998, КҶ РСС Тоҷикистон соли 1961 чиноятҳо ба муқобили адолати судиро дар боби 8 ва моддаҳои 189 то 203 пешбинӣ карда буд⁸.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ намудани адолати судӣ аз ҷониби суд роҳандозӣ карда мешавад. Тибқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳокимияти судӣ танҳо аз ҷониби судҳо амалӣ карда мешавад.

Дар боби чиноятҳо ба муқобили адолати судӣ ҳамаи иштирокчиёни муурофиаи судии чиноятӣ, ки дар қонунгузории муурофиавии чиноятӣ пешбинӣ карда шудаанд, фаъолияти муътадили адолати судиро ба роҳ мемонанд.

⁸КҶ РСС Тоҷикистон (бо тағйири иловаҳое, ки то 1 июни соли 1998 дохил карда шудаанд). Моддаи 203. Душанбе: «Ирфон», 1989. С. 119-127.

Иштирокчиёни мурофиаи судии ҷиноятӣ ин мақомоти давлатӣ, шахсони мансабдор, инчунин шахсони воқеӣ, ки функсияҳои гуногуни мурофиавӣ-ҷиноятиро иҷро менамоянд, мақоми ҳуқуқии дахлдор доранд ва бо ҳамдигар ба муносибатҳои мурофиавӣ-ҷиноятӣ мебароянд⁹.

Ба иштирокчиёни мурофиаи судии ҷиноятӣ инҳо дохил мешавад:

-суд;

-иштирокчиёни мурофиаи судии ҷиноятӣ, ки таъкиби ҷиноятиро анҷом медиҳанд: прокурор, сардори воҳиди тафтишот, муфаттиш, мақомоти таҳқиқ ва таҳқиқбаранда, ҷабрдида, айбдоркунандаи хусусӣ, даъвогари граждани;

-иштирокчиёни мурофиаи ҷиноятӣ, ки ҳуқуқ ва манфиатҳои худ ё намояндагиашонро ҳимоя менамоянд: гумонбаршуда, айбдоршаванда, ҳимоятгар, ҷавобгари граждани, намояндаи ҷавобгари граждани;

-иштирокчиёни дигари мурофиаи судии ҷиноятӣ: шохид, мутахассис, қоршинос (эксперт) тарҷумон, шахси ҳолис.

Ҳамаи иштирокчиёни мурофиаи судии ҷиноятӣ номбурда бояд ғайолияти муътадилӣ адолати судиро, ки ҚЧ ҚТ ҳифз мекунад, ҳангоми ба амал баровардани адолати судӣ риоя намоянд.

Дар Фарҳанги тафсири забони тоҷикӣ адолат ба маънои адлу инсоф, додгарӣ омадааст¹⁰.

Объекти бевоситаи ҷиноятҳо ба муқобили адолати судӣ, ин муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае, ки дар вақти содир намудани ҷиноят ба ғайолияти муътадилӣ адолати судӣ зарар расонида мешавад ё таҳдиди расонидани зарар ба миён меояд, эътироф мешаванд.

Дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ ва муқаррароти ҚЧ ҚТ аз рӯйи объекти бевосита, ҷиноятҳо ба муқобили адолати судӣ ба панҷ гурӯҳ ҷудо мешаванд:

Ҷиноятҳои, ки ба амалигардии принципҳои конституционии адолати судӣ таъовуз меоранд:

- моддаи 348 дидаю дониста ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ кашидани шахси бегуноҳ;

- моддаи 349 дидаю дониста ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё дигар актҳои судӣ;

- моддаи 358 ғайриқонунӣ дастгир ё ҳабс намудан;

- моддаи 360 ғайриқонунӣ озод кардан аз ҷавобгариҳои ҷиноятӣ.

⁹Мурофиаи ҷиноятӣ: китоби дарсӣ // Мухаррири масъул Р.Р. Юлдошев. Душанбе: «Эр-граф», 2018. С. 86.

¹⁰Фарҳанги тафсири забони тоҷикӣ. Ҷилди 1. Зери таҳрири С.Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М.Ҷ. Султон. Душанбе, 2008. С. 39.

Қинойтқои бо мақсад ва вазифаҳои фаъолияти мақомоти судӣ таҷовузкунанда;

- моддаи 345 моневъ шудан ба татбиқи адолати судӣ, таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ;

- моддаи 355 беаҳтиромӣ нисбати суд;

- моддаи 356 таҳдид ё зӯрварӣ вобаста ба амалбарории адолати судӣ, таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ.

Қинойтқое, ки ба тартиби муурофиавии гирифтани далел аз рӯйи парванда таҷовуз меоранд:

- моддаи 346 дидаю дониста расонидани хабари бардурӯғ;

- моддаи 350 моневъ шудан ба ҳозиршавии шохид ё қабрида ба суд, мақомоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ;

- моддаи 351 гувоҳии бардурӯғ;

- моддаи 352 саркашӣ аз ҳозир шудан ё нахостани додани нишондод, хулоса ё тарҷума қардан;

- моддаи 353 ришвадихӣ ё маҷбур қардан барои додани баёноти бардурӯғ, хулосаи бардурӯғ ё тарҷумаи нодуруст;

- моддаи 354 аз қониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё суд маҷбур сохтан ба додани нишондод;

- моддаи 359 сохтакории далелҳо.

Қинойтқое, ки ба фаъолияти мақомоти адолати судӣ, пешгириӣ ва ошқор сохтани қинойт таҷовуз меоранд:

- моддаи 347 хабар надодан дар бораи қинойт ё пинҳон доштани он;

- моддаи 361 фoš қардани маълумоти таҳқиқи ибтидоӣ ё тафтиши пешакӣ.

Қинойтқое, ки ба муносибатҳо оид ба амалигардии санади судӣ таҷовуз меоранд:

- моддаи 362 ҳаракати ғайриқонунӣ нисбати молу мулк, ки рӯйхат шудааст ё ба ҳабс гузошта шудааст ё ин ки мусодира қарда мешавад;

- моддаи 363 иҷро нақардани ҳукми суд, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ;

- моддаи 364 саркашӣ аз адои ҳазои маҳрум сохтан аз озодӣ;

- моддаи 365 гурехтан аз қойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ё аз ҳабси пешакӣ.

Тарафи объективи қинойтҳо ба муқобили адолати судӣ дорои он нишонҳое мебошанд, ки ҳолати берунии қирдори (ҳаракат ё беҳаракатии) ба қамъият хавфноки шахсро тавсиф менамоянд.

Аз рӯйи конструксияи тарафи объективи қинойт таркиби қинойтҳо ба муқобили адолати судӣ моддӣ ва расмӣ мебошанд.

Тарафи субъективи қинойтҳо ба муқобили адолати судӣ гуноҳ дар шакли қасда ба ҳисоб меравад. Аломатҳои иловагии тара-

фи субъективии ҷинойт мақсад, ангега ва эҳсосот ба ҳисоб мераванд.

Субъекти ҷинойтҳо ба муқобили адолати судӣ шахсони воқеии мукаллафи ба синни 16 расида ва дар баъзе моддаҳо субъект махсус эътироф мешавад.

§ 2. Ҷинойтҳое, ки ба амалигардии принципҳои конституционии адолати судӣ таъсир менамояд

Дидаю доништа ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашидани шахси бегуноҳ

Дидаю доништа ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашидани шахси бегуноҳ ҳамчун ҷинойт дар моддаи 348 КҶ ҚТ пешбинӣ гардида, аз ду қисм иборат мебошад. Аломатҳои ҷинойти мазкур дар диспозитсияи моддаи ишорагардида нишон дода шудаанд: «Дидаю доништа шахси бегуноҳро ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашидан аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор».

Ҷинойти мазкур то қабули Кодекси ҷинойтии нав (1998) дар Кодекси ҷинойтии ҚШС Тоҷикистон ки аз 17 августи соли 1961 қабул карда шудааст, мустақкам карда шуда буд, ки мувофиқи он модда «шахси бегуноҳро дидаю доништа ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашидан» ном дошт ва дар моддаи 189 Кодекси мазкур пешбинӣ карда шуда буд¹¹.

Ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашидани шахси бегуноҳ ин амале мебошад, ки пеш аз ҳама, дидаю доништа ҳуқуқи озодиҳои инсонро зери ҳатар мемонад ва дар назди ҷомеа шаъну эътибори мақомоти ҳифзи ҳуқуқ паст мегардад. Объекти гурӯҳии (хелии) ҷинойти мазкур – ин гурӯҳи муносибатҳои ҷамъиятии мебошанд ва бо қонунгузориҳои ҷинойтӣ ҳифз мешаванд, ки аз рӯйи табиати худ гурӯҳи якхеларо ташкил медиҳанд. Аз ин лиҳоз, объекти гурӯҳии (хелии) ин ҷинойт фаъолияти муътадили ҳокимияти давлатӣ ба ҳисоб меравад.

Объекти бевоситаи ин ҷинойт – фаъолияти муътадили адолати судӣ ба ҳисоб меравад.

Тарафи объективии ҷинойти мазкурро дидаю доништа аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор баровардани қарори беасос ва ғайриқонунӣ дар бораи ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашидани шахс ташкил медиҳад.

Тибқи талаботи моддаи 221 Кодекси муурофиявии ҷинойтии Ҷумҳурии Тоҷикистон прокурор, муфаттиш ва ё таҳқиқба-

¹¹ Кодекси ҷинойтии ҚШС Тоҷикистон. Бо тағйироту иловаҳое, ки то 1 июни соли 1988 дохил карда шудаанд. Душанбе: Ирфон, 1989. 119 с.

ранда ҳамон вақт дар бораи ба ҷавобгарӣ кашидани шахс ба сифати айбдоршаванда дар содир намудани ҷиноят ва ба ӯ эълон кардани айб қарори асоснок мебарорад, ки агар далелҳои кофӣ мавҷуд бошад. Далелҳои кофӣ оид ба парвандаи ҷиноятӣ ин маълумоти воқеие ба ҳисоб мераванд, ки дар асоси онҳо суд, прокурор, муфаттиш, таҳқиқбаранда бо тартиби муайяннамудаи Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавҷуд будан ё набудани кирдори барои ҷамъият хавфнок, исбот гардидан ё нагардидани ҳолатро оид ба парвандаи ҷиноятӣ ва ҳолати дигари барои ҳалли дурусти парванда аҳамиятдоштаро муқаррар мекунанд.

Тибқи талаботи моддаи 7 ҚҚ ҚТ шахс танҳо барои он кирдори барои ҷамъият хавфнок ва оқибати хавфнокии ҷамъиятии ба вуқӯ пайваستاи он, ки гуноҳи ӯ нисбати он муайян шудааст, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад. Гунаҳгории объективӣ, яъне барои зарари бегуноҳона расонидашуда ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан мумкин нест.

Бегуноҳ будан маънои онро дорад, ки шахс кирдори (ҳаракат ё беҳаракати) ба ҷамъият хавфноке, ки ҷиноят эътироф мешавад, содир накардааст.

Ҳар кас то эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳукми суд дар содир кардани ҷиноят гунаҳгор доништа намешавад (моддаи 20 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон). Доир ба меъёри мазкур яке аз принципҳои муурофиавии судиро дар хотир меорем, ки ин принципи эҳтимолияти бегуноҳӣ ба ҳисоб меравад.

Мувофиқи принципи эҳтимолияти бегуноҳӣ шахсе, ки дар содир кардани ҷиноят айбдор шудааст, то лаҳзае, ки гуноҳи ӯ пурра тавассути ҳукми ба қувваи қонунӣ даромадаи суд исбот нашудааст, бегуноҳ эътироф мешавад. Дар баробари ин, эҳтимолияти бегуноҳӣ бо чунин қоидае, ки айбдоршаванда дар воқеъ бегуноҳ аст, ҳаммаъно нест. Он танҳо талаб менамояд, ки айбдоршаванда то лаҳзае, ки ҳукми суд нисбат ба ӯ ханӯз ба қувваи қонунӣ надаромадааст, бегуноҳ доништа мешавад. Ин ҷо ҳам вазъи ҳуқуқӣ ва воқеии гумонбар ва айбдоршаванда дар давраи тафтиши ҷиноят чун шахсони бегуноҳ муайян шуда, бешубҳа мавҷудияти давраи то судии таъқиботи ҷиноятӣ барои амалӣ намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ роиҷ доништа шудааст¹².

Мувофиқи талаботи моддаи 47 Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон айбдоршаванда шахсе, мебошад, ки

¹² Тафсири илмию оммавии Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2009. С. 121.

нисбат ба \bar{y} қарор дар бораи ба сифати айбдоршаванда чалб қардан бароварда шудааст.

Мувофиқи қисми 3 моддаи 15 Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон айбдоршаванда уҳдадор нест, ки бегуноҳии худро исбот намояд.

Озод будани айбдоршаванда аз уҳдадории исботи бегуноҳии худ \bar{y} ро аз ҳуқуқи иштирок дар ҷараёни исботкунӣ маҳрум намесозад. Бояд қайд намуд, ки қонун айбдоршавандаро баҳри иштирок дар ҷараёни исботкунӣ ҳуқуқдор намудааст, на уҳдадор. Ин маънои онро дорад, ки айбдоршаванда метавонад аз ҳуқуқҳои муурофиавиаш ғаёлона истифода намояд ва ё истифода накунад¹³.

Таҳқиқбаранда шахсе мебошад, ки тафтиши то судии парвандаи ҷиноятиро, ки тафтиши пешакии он шарт нест анҷом медиҳад.

Мувофиқи талаботи моддаи 6 Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар зери мафҳуми муфаттиш шахси мансабдори давлатие, ки дар доираи салоҳияти муқаррарнамудаи КМҶ ҚТ ваколатдор аст, тафтиши пешакии парвандаи ҷиноятиро анҷом диҳад, ғаҳмида мешавад.

Дар асоси талаботи моддаи дар боло зикршуда, дар зери мафҳуми прокурор – Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарпрокурори ҳарбӣ, прокурорҳои ВМКБ, вилоят, шаҳри Душанбе, нақлиёти Тоҷикистон, муовинони онҳо, сардорони раёсатҳо (шуъбаҳо) ва муовинони онҳо, ёрдамчиёни калон ва ёрдамчиёни Прокурори Генералӣ, прокурорҳои калон ва прокурорҳои раёсатҳо (шуъбаҳо), ёрдамчиёни калон ва ёрдамчиёни прокурорҳои ВМКБ, вилоят, шаҳри Душанбе, нақлиёти Тоҷикистон, прокурорҳои калон ва прокурорҳои шуъбаҳои прокуратураҳои вилоятҳо ва ба онҳо баробарқардашуда, прокурорҳои ноҳияҳо, шаҳрҳо, ҳарбии гарнизонҳо, назорати иҷроӣ қонунҳо дар муассисаҳои ислотӣ, муовинон, ёрдамчиёни калон ва ёрдамчиёни онҳо, прокурор – криминалистҳои калон ва прокурор – криминалистҳо, ки дар доираи салоҳияташон ғаёолият мекунанд, ғаҳмида мешавад.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯи конструкцияи тарафи объективи ҷиноят расмӣ мебошад, яъне аз лаҳзаи баровардани қарори ғаҳриқонунӣ дар бораи ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шахс ва эълони айб ҷиноят хотимаёфта эътироф мешавад.

¹³ Тафсири илмию оммавии Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2009. С. 125.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад, яъне ин ҷиноят бо қасди бевосита содир карда мешавад. Гунаҳгор ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк мекунад, имконият ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ мекунад ва хоҳони фаро расидани он мебошад, яъне таҳқиқбаранда, муфаттиш ва прокурор бе асос дидаю дониста нисбати шахси бегуноҳ қарор дар бораи ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашиданро мебарорад.

Дидаю дониста, ин чунин маъно дорад, ки яъне, таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор бегуноҳ будани шахсро медонад, аммо дидаю дониста шахси бегуноҳро ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарии ҷиноятӣ мекашад.

Яке аз аломатҳои иловагии тарафи субъективии ҷиноят, яъне ангезаи ҷиноят метавонад бо ғарази шахсӣ, бадбинӣ, миллатпарастӣ, маҳалгарой ва дигар ангезаҳо ба вучуд биёяд, ки барои бандубасти ҷинояти мазкур аҳаммият надорад.

Субъекти ҷинояти моддаи мазкур махсус ба ҳисоб меравад. Субъекти махсус шахсе, ки ғайр аз аломатҳои асосӣ (шахси воқеӣ, мукаллафӣ ва синну сол) дорой аломатҳои иловагӣ (шаҳрвандӣ, синну сол, ҷинс, муносибати оилавӣ ва ҳешу таборӣ, мақоми мансабӣ, уҳдадорӣ шаҳрвандон нисбат ба давлат, фаъолияти касбӣ, муносибат ба уҳдадориҳои ҳарбӣ) мебошад, ки дар диспозитсияи моддаҳои дахлдори Қисми махсуси КҶ ҚТ пешбинӣ карда шудааст¹⁴. Аз ҳамин лиҳоз, ин ҷиноят вобаста ба мақоми мансабӣ танҳо аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ва прокурор содир карда мешавад. Судя субъекти ҷинояти мазкур шуда наметавонад, чунки дар диспозитсияи моддаи мазкур дидаю дониста шахси бегуноҳро ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор пешбинӣ шудааст. Агар судя дидаю дониста нисбати шахси бегуноҳ ғайриқонунӣ ҳукм ё ҳалнома барорад, дар ин ҳолат кирдори судя таркиби ҷинояти дигарро ташкил медиҳад, яъне моддаи 349 КҶ ҚТ дидаю дониста ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё дигар санадҳои судӣ.

Дар қисми 2-юми моддаи мазкур се ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноят пешбинӣ карда шудаанд:

а. Вобаста ба айбдоркунӣ дар содир намудани ҷинояти вазнин ё махсусан вазнин.

¹⁴ Абдурашидзода А.А., Назаров У.С. Ҳукуки ҷиноятӣ (Қисми умумӣ). Курси лексияҳо: воситаи таълимӣ. Душанбе: ЭР-граф. 2017. С. 84.

Меъёри мазкур дидаю дониста шахси бегунохро ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарию ҷиноятӣ кашидан аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор барои ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин пешбинӣ мекунад.

Тибқи талаботи қисми 4 моддаи 18 КҶ ҚТ кирдорҳои қасдан содиршудае, ки ҷазои ҳадди аксари барои онҳо дар ҳамина Кодекс пешбинигардида аз дувоздаҳ соли маҳрум сохтан аз озодӣ зиёд нест, ҷиноятҳои вазнин эътироф мешаванд.

Тибқи талаботи қисми 5 моддаи 18 КҶ ҚТ кирдорҳои қасдан содиршудае, ки ҷазои ҳадди аксар барои онҳо дар ҳамина Кодекс пешбинигардида аз дувоздаҳ соли маҳрум сохтан аз озодӣ зиёд аст ё ҷазои қатл пешбинӣ гардидааст, ҷиноятҳои махсусан вазнин эътироф мешаванд.

б. Вобаста ба сохтани далелҳои сунъии айбдоркунӣ содир шуда бошад.

Ин меъёр пешбинӣ мекунад, ки аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор нисбати шахси бегуноҳ қарор дар бораи ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарию ҷиноятӣ кашидан дар асоси далелҳои сунъӣ бароварда шуда бошад. Мутобиқи талаботи қисми 2 моддаи 72 Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон инҳо ба сифати далел баромад карда метавонанд: нишондоди шохид; нишондоди ҷабрида; нишондоди гумонбаршуда; нишондоди айбдоршаванда; нишондоди судшаванда; хулоса ва нишондоди коршинос; хулоса ва нишондоди мутахассис; далелҳои шайъӣ; протоколҳои амалҳои тафтишӣ ва судӣ; сабтҳои пинҳонӣ; гуфтугӯи телефони гӯшкардашуда ва сабтгардида; мушохидаҳои электронӣ; видео ва магнитофонӣ, инчунин ҳуччатҳои дигар.

Сохтани далелҳои сунъӣ маънои онро дорад, ки дар воқеъ маълумоти воқеӣ мавҷуд нестанд, аммо бо қалбаки намудан онҳо сохта мешаванд.

Зери мафҳуми сохтакорӣ далелҳо сохтакорӣ ва қалбакикунии далелҳои шайъӣ ва хаттӣ (ҳуччатҳо, протоколҳо, маълумотномаҳо) фаҳмида мешавад¹⁵.

Тибқи талаботи қисми 1 моддаи 78 Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон далелҳои шайъӣ ашёе ба ҳисоб мераванд, ки чун олоти содир намудани ҷиноят истифода шудаанд, дар худ нишонаҳои ҷиноятро нигоҳ доштаанд, объекти содир шудани кирдори ҷиноятӣ будаанд, пул ва дигар арзишхое, ки бо роҳи ҷиноят ба даст оварда шудаанд, ашёи дигаре, ки барои ошкор

¹⁵ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 780.

намудани чиноят, муайян кардани ҳолатҳои воқеии парванда, пайдо намудани гунаҳгорон ё рад кардани айб ё сабук кардани ҷавобгарӣ восита шудаанд.

Аз инҷо бар меояд, ки таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор далелҳои, ки дар боло зикр гардидаанд, оид ба баровардани қарор дар бораи ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шахси бегуноҳ ба тариқи сунъӣ ва нодуруст пешниҳод мекунад. Дар ин ҳолат қирдори (ҳаракат ё беҳаракатии) онҳо ҳамчун ҳолати вазнинкунандаи таркиби ҷинояти моддаи мазкур эътироф мешавад.

в. Боиси оқибати вазнин гардида бошад.

Оқибати вазнин дар моддаи мазкур метавонад, чунин бошад: ба шахс ва давлат ҳисороти калони моддӣ расонад, зиёда аз ду моҳ дар ҳабси пешакӣ бошад, аз вазифа дур карда шавад, шаъну эътибори шахс аз байн равад, аз озодӣ маҳрум сохта шавад, дар натиҷаи маҳрумӣ аз озодӣ гирифтори касалии руҳӣ шавад, даст ба ҳудкушӣ занад, оилаашро аз даст диҳад ва ғайра.

Вобаста ба талаботи меъёри моддаи мазкур, яъне қисми 2 банди «в» моддаи 348 КҶ ҚТ, таркиби ин ҷиноят аз рӯи конструкцияи тарафи объективи ҷиноят моддӣ ба ҳисоб меравад, яъне агар оқибати вазнин ба вучуд омада бошад.

Категории ҷинояте, ки дар моддаи 348 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 наҷандон вазнин; қисми 2 миёна.

Дидаю доништа ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё дигар актҳои судӣ

Дидаю доништа ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё дигар актҳои судӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 349 КҶ ҚТ пешбинӣ гардида, аз ду қисм иборат мебошад.

Мутобиқи талаботи моддаи 9-уми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз шохаҳои ҳокимияти давлатӣ ин ҳокимияти судӣ ба ҳисоб меравад. Аз ҳамин лиҳоз, мувофиқи моддаи 84 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳокимияти судӣ мустақил буда, аз номи давлат ва аз тарафи судяҳо амалӣ мегардад. Ҳокимияти судӣ ҳуқуқ, озодии инсон ва шаҳрванд, манфиати давлат, ташкилоту муассисаҳо, қонуниятро адолатро ҳифз менамояд. Аз меъёри мазкур бар меояд, ки суд вазифадор аст, ҳуқуқ, озодихои инсон ва шаҳрванд, манфиатҳои давлату ташкилот, муассиса, қонуниятро, ки Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф кардааст, ҳифз намояд. Аз ҳамин нуқтаи назар, суд вазифаи конститутсионии ҳешро оид ба

тахкими ҳамаҷонибаи қонуният ва таъмин намудани адолати иҷтимоӣ бояд ба анҷом расонад.

Дар моддаи 349 КҶ ҚТ аз ҷониби судя дидаю дониста ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё дигар актҳои судӣ пешбинӣ карда мешавад, ки ин меъёр ҳам адолати судӣ ва ҳам адолати иҷтимоиро ҳалалдор месозад, яъне судя аз мансаби худ суиистифода намуда, дидаю дониста ғайриқонунӣ амал мекунад.

Ҷинояти мазкур як намуди суиистифодаи мансаб ба ҳисоб меравад, аммо вобаста ба объект, тарафи объективӣ ва субъекти худ фарқ мекунад. Адолати судиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Суди Конститусионӣ, Суди Олӣ, Суди Олии иқтисодӣ, Суди ҳарбӣ, Суди ВМКБ, судҳои вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия, Суди иқтисодии ВМКБ, судҳои иқтисодии вилоятҳо ва шаҳри Душанбе амалӣ мекунад. Мақсади адолати судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳимоя намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахс, ташкилоту муассиса ва давлат ба ҳисоб меравад.

Объекти гурӯҳи (хелии) ҷинояти мазкур – ин гурӯҳи муносибатҳои ҷамъиятии ва бо қонунгузории ҷиноятӣ ҳифзшавандае, ки аз рӯйи табиати худ гурӯҳи яқхеларо ташкил медиҳанд. Аз ин лиҳоз, объекти гурӯҳи (хелии) ин ҷиноят фаъолияти муътадили ҳокимияти давлатӣ ба ҳисоб меравад.

Объекти бевоситаи ин ҷиноят – фаъолияти муътадили адолати судӣ ба ҳисоб меравад.

Дар натиҷаи содир намудани ин ҷиноят адолати судӣ зарар мебинад, инчунин, ҳуқуқҳои конститусионии шахс поймол карда мешавад. Дар натиҷаи содир намудани ҷинояти мазкур аз ҷониби судя фаъолияти муътадили мақомоти судӣ суғардида, обрӯйи судҳо ва нуфузи ҳокимияти судиро паст мекунад, инчунин ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шаҳрвандонро поймол месозад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои фаъол, яъне дидаю дониста ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё актҳои судӣ аз ҷониби судя ба ҳисоб меравад.

Дидаю дониста дар ҷинояти мазкур маънои онро дорад, ки судя дар ҳақиқат медонад, ки ҳукм, ҳалнома ё акти судии ғайриқонунӣ бароварда истода, адолати судиро вайрон карда истодааст ва ба мансабу вазифаи худ иснод меоварад.

Тибқи талаботи моддаи 6 Кодекси муруфавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, судя шахси мансабдоре мебошад, ки барои ба амал баровардани адолати судӣ бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин ё интихоб гардидааст.

Судя ҳамчун амаликунандаи ҳокимияти судӣ аз номи давлат баромад намуда, ваколатдор мебошад, ки адолати судӣ ва баррасии ҳамаи парвандаҳои судиро оид ба ҳифзи қонуниятро адолат

ичро намояд. Дар сурати дидаю доништа ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё акти судӣ судя ҷиноят содир намуда, адолати судиро вайрон менамояд, ки ин боиси паст намудани обрӯю нуфузи қормандони ин ниҳоди қудратӣ мегардад. Судя бояд ҳама вақт ба адолат майл кунаду даст ба амалҳои ғайриқонунии дар боло номбаршуда назанад.

Суд бояд беғараз бошад. Ин талаботи ахлоқи ҳамидаи инсонӣ, ғояи адолат ва ҳуқуқи инсон ба ҳимояи инсон мебошад. Танҳо дар шароити беғаразӣ суд босалоҳият аст, ки парвандаро баррасӣ намуда, адолатро ба амал барорад. Агар судя ва машваратчӣ ҳалқӣ нисбат ба тарафҳо ва ё ба оқибати қор ғараз дошта бошанд, ҳақиқатро барқарор карда наметавонанд¹⁶.

Диспозитсияи моддаи мазкур чунин предметҳои ҷиноятро ба монанди ҳукм, ҳалнома ва акти судиро пешбинӣ кардааст.

Мувофиқи меъёри моддаи 6 Кодекси муҳофизатии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳукм ин қарор, ки суди марҳилаи якум дар бораи гунаҳгор ё бегуноҳ будани судшаванда баровардааст. Ҳукми суди марҳилаи якум пас аз гузаштани муҳлати овардани шикоят ё эътирози қасдсанҷиш, ба шарт, ки аз он шикоят ё ба он эътироз оварда нашуда бошад, эътибори қонунӣ пайдо мекунад ва бояд ба иҷро расонида шавад.

Ҳукме, ки суд мебарорад танҳо аз номи Ҷумҳурии Тоҷикистон бароварда мешавад. Аз ҳамин лиҳоз, бояд ҳукми суд дидаю доништа ғайриқонунӣ бароварда нашавад. Талаботе, ки Кодекси муҳофизатии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбат ба ҳукми суд пешниҳод менамояд, чунин мебошад:

1. Ҳукми суд бояд қонунӣ бошад. Ҳукми суд дар ҳамон вақт қонунӣ эътироф карда мешавад, ки он бо риояи талаботи қонун ва дар асоси қонун бароварда шуда бошад.

2. Ҳукми суд бояд асоснок бошад. Ҳукм ҳамон вақт асоснок эътироф карда мешавад, ки он дар асоси таҳқиқи ҳамаҷониба, пурра ва ҳолисонаи далелҳои, ки ба суд пешниҳод гардида, дар маҷлиси суд муҳокима шудаанд, бароварда шуда бошад.

3. Ҳукми суд бояд одилона бошад. Ҳукми суд ба шарт, ки одилона доништа мешавад, ки дар он ҳама ба гунаҳгор таъингардида мутобиқи моддаи КҶ ҚТ, ки ҷавобгарии ҷиноятиро барои содир намудани ҷиноят пешниҳод мекунад, бо назардошти шахсияти гунаҳгор, ҳолатҳои вазнинкунанда ва сабуқкунандаи ҳама таъин шуда бошад.

¹⁶ Тафсири илмию оммавии Конституцияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе, 2009. С. 114.

Агар аз чониби суд дидаю дониста ғайриқонунӣ ҳукм бароварда шавад, талаботи қонуни мурофиавии ҷиноятӣ ба таври ҷиддӣ вайрон карда мешавад. Тибқи талаботи моддаи 375 Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври ҷиддӣ вайрон кардани қонуни мурофиавии ҷиноятӣ чунин вайронкунии принципҳо ва дигар муқаррароти умумии ҳамин Кодекс ҳангоми пешбурди парванда эътироф карда мешавад, ки бо роҳи маҳрум ё маҳдуд кардани ҳуқуқҳои ба шахсони дар парванда иштироккунанда кафолатдодаи қонун, риоя накардани расмияти пешбурди судӣ ё бо роҳи дигар ба таҳқиқи ҳамаҷониба ва ҳолисонаи ҳолатҳои парванда ҳалал расонида, барои баровардани ҳукми одилонаи судӣ таъсир расонидаанд ё метавонистанд таъсир расонанд.

Ҳукм дар яқчанд ҳолат метавонад ғайриқонунӣ бошад ва бе-кор карда шавад:

1. Ҳукм бо ҳайати ғайриқонунии суд бароварда шуда бошад;
2. Парванда дар ғойбии судшаванда баррасӣ гардида бошад, ба истиснои баъзе меъёрҳо;
3. Парванда бе иштироки ҳимоятгар баррасӣ шудааст, ҳангоме, ки иштироки ӯ тибқи қонун ҳатмӣ мебошад ё бо тарзи дигар ҳуқуқи айбдоршаванда барои доштани ҳимоятгар вайрон карда шуда бошад;
4. Дар суд ҳуқуқи айбдоршаванда (судшаванда) ҳангоми истифодаи забони модарӣ ё хизмати тарҷумон вайрон карда шуда бошад;
5. Ба судшаванда ҳуқуқи иштирок дар музокираи судӣ пешниҳод нашуда бошад;
6. Ба судшаванда сухани охири дода нашуда бошад;
7. Ҳангоми баровардани ҳукм махфӣ будани машварати судяҳо вайрон карда шуда бошад;
8. Ҳукм аз тарафи судя ё яке аз судяҳо имзо нашуда бошад;
9. Дар парванда протоколи маҷлиси судӣ набошад.

Дигар санадеро, ки суд тибқи моддаи тафсиршаванда дидаю дониста ғайриқонунӣ мебарорад, ин ҳалнома мебошад.

Ҳалнома санади судие, мебошад, ки суд оид ба моҳиятан дида баромадани парвандаи граждани дар маҷлиси судӣ мебарорад, ки дар асоси он ба даъвогар ҷавоби қонунӣ дода мешавад.

Диспозитсияи моддаи мазкур дигар актҳои судиро пешбинӣ кардааст. Мувофиқи талаботи моддаи 6 Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйинот қарори судие, ки (ғайр аз ҳукм) суди марҳилаи якум дар вақти мурофияи судӣ оид ба парвандаи ҷиноятӣ баровардааст, инчунин ҳама гуна санаде, ки судҳои марҳилаи кассатсионӣ ва назоратӣ, ғайр аз раёсати судҳо

дар вақти аз нав дида баромадани санадҳои эътибори қонунӣ пайдонамудаи суд қабул кардааст.

Қарор бошад, санаде мебошад, ки судьяи суди марҳилаи якум танҳо қабул кардааст ё санаде, ки судьяи суди марҳилаи назоратӣ оид ба ҳалли шикоят ё эътирози назоратӣ қабул кардааст ё санаде, ки раёсати суд дар вақти аз нав дида баромадани санадҳои эътибори қонунӣ пайдокардаи судҳои поёни қабул кардааст.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯи конструксияи тарафи объективи ҷиноят расмӣ мебошад, яъне аз лаҳзаи ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё акти судӣ ҷиноят хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективи ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад. Судя медонад, ки дидаю дониста ғайриқонунӣ ҳукм, ҳалнома ё дигар актҳои судиро қабул намуда истода, фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфнокро пешбинӣ менамояд ва хоҳони фаро расидани ин оқибат мебошад.

Ангезаи ҷинояти мазкур гуногун мебошад: ғараз, бадбинӣ, муносибати хешу таборӣ ва ғайра, ки барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад, аммо дар вақти таъйини ҷазо ба инобат гирифта мешавад.

Субъекти ҷинояти мазкур махсус мебошад, яъне аз ҷониби судья ё судьяҳое, ки парвандахоро дар танҳои ё дастаҷамъона дар инстансияҳои якум, кассатсионӣ ва назоратӣ баррасӣ менамоянд ва ҳукм, ҳалнома ва ё санадҳои судиро қабул намудаанд.

Дар қисми 2 моддаи 349 КҶ ҚТ се ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноят пешбинӣ карда шудааст.

а. Вобаста ба баровардани ҳукми аз озодӣ маҳрум сохтан. Дар моддаи 47 КҶ ҚТ намудҳои ҷазоҳои ҷиноятӣ пешбинӣ карда шудааст. Ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ба ҳайси ҷазои асосӣ баромад мекунад. Маҳрум сохтан аз озодӣ яке аз ҷазоҳои вазнинтарин ба ҳисоб меравад, ки ба муҳлати аз шаш моҳ то бисту панҷ сол таъйин карда мешавад. Ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ бо маҷбуран аз ҷомеа ҷудо кардан ва дар ҷойҳои махсус нигоҳ доштани маҳкумшуда амалӣ карда мешавад. Дар сурати ғайриқонунӣ маҳрум сохтан аз озодӣ дар ҳолати иҷрои ҳукм муҳлати зиёди вақт мегузарад, ки метавонад шахс гирифтори ягон беморӣ гардад. Ин ба оқибатҳои вазнин оварда мерасонад, ки дар банди дигари қисми 2 моддаи мазкур дида мебароем. Аз ҳамин лиҳоз, судьяе, ки дидаю дониста ҳукми ғайриқонунӣ бароварда шахсро аз озодӣ маҳрум мекунад, ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноят ба ҳисоб меравад. Аз ин ҷо бар меояд, ки судья дидаю дониста ҳуқуқи озодихои шахсро поймол намуда, шахсро аз озодӣ маҳрум месозад, ки дар оянда ба шаъну эътибори мақомоти

ҳоқимияти судӣ зиён меорад ва боварии мардумро нисбат ба ин ниҳоди қудратӣ коҳиш медиҳад.

б. Вобаста ба сохтани далелҳои сунъии айбдоркунӣ содир шуда бошад. Ин меъёр пешбинӣ мекунад, ки аз ҷониби судья нисбати шахс дидаю дониста ғайриқонунӣ ҳукм, ҳалнома ё дигар санадҳои судӣ дар асоси далелҳои сунъӣ бароварда шуда бошад. Далелҳои айбдоркунӣ агар аз ҷониби судья сохтакорӣ шуда бошад, таркиби ин ҷиноятро ташкил медиҳад. Зери мафҳуми сохтакории далелҳо оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ ва граждании қалбакикунии далелҳои шайъӣ ва ҳаттӣ, яъне протоколҳо ва ҳуҷҷатҳои дигар фаҳмида мешавад.

в. Боиси оқибати вазнин гардида бошад. Дар моддаи мазкур зери мафҳуми оқибати вазнин фаҳмида мешавад: боиси таъйини ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ, ки метавонад шахсро гирифтори бемории руҳии саҳт гардонад, таъйин намудани ҷазоҳои вазнин аз қабилӣ ҷазои қатл ва якумра маҳрум сохтан аз озодӣ, ки оқибатҳои номусоид дорад, аз вазифаи ишғолнамуда дур кардани шахс, ба шахс ҳисороти моддӣ расонад, шаъну эътибори шахс аз байн равад, дар натиҷаи таъйини ҷазо даст ба ҳудқушӣ занад, оилашро аз даст диҳад ва ғайра.

Аз рӯи конструксиаи тарафи объективӣ, таркиби ҷинояти банди «в» қисми 2 моддаи 349 КҶ ҚТ, моддӣ мебошад: ҳангоми аз тарафи судья ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё дигар актҳои судӣ, ки боиси оқибати вазнин мегардад, ҷиноят хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 349 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 наҷандон вазнин; қисми 2 миёна.

Ғайриқонунӣ дастгир ё ҳабс намудан

Ғайриқонунӣ дастгир ё ҳабс намудан ҳамчун ҷиноят дар моддаи 358 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 3 қисм иборат мебошад.

Дидаю дониста ғайриқонунӣ ҳабс ё дастгир кардан дар моддаи 191 Кодекси ҷиноятӣ РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ шуда, аз ду қисм иборат буд.

Қисми якуми он ҷавобгарии ҷиноятиро барои дидаю дониста ғайриқонунӣ ҳабс кардан ва қисми дуюми он ҷавобгариро барои дидаю дониста ғайриқонунӣ дастгир кардан пешбинӣ менамуд.

Тафовути моддаи 191 Кодекси ҷиноятӣ РСС Тоҷикистон соли 1961 аз моддаи 358 КҶ ҚТ дар он зоҳир мегардад, ки КҶ ҚТ дар қисми 1 моддаи 358 ҷавобгариро барои дидаю дониста ғайриқонунӣ дастгир намудан, қисми 2 ҷавобгариро барои дидаю дониста ғайриқонунӣ ҳабс кардан ё дар ҳабс нигоҳ доштан ва қисми 3

чавобгариро барои кирдорҳои дар қисмҳои яқум ё дуҷоми ҳамин модда пешбинигардидае, ки боиси оқибатҳои вазнин гардидаанд, мустақар намуздааст.

Объекти бевоситаи асосии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятии, ки манфиатҳои адолати судиро дар бар мегиранд, ташкил медиҳад.

Объекти бевоситаи иловагии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятии, ки таъминкунандаи ҳуқуқи озодии конституционии инсон ва шаҳрванд доир ба озодии шахсӣ ва дахлнопазирии шахсӣ мебошад, ташкил медиҳад.

Ҳуқуқи озодии конституционии инсон ва шаҳрвандро доир ба озодии шахсӣ ва дахлнопазирии шахсӣ Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор медиҳад. Ҷунҷунҷи: – инсон, ҳуқуқ ва озодии ӯ арзиши олии мебошад. Ҳаёт, қадр, номус ва дигар ҳуқуқҳои фитрии инсон дахлнопазиранд. Ҳуқуқи озодии инсон ва шаҳрвандро давлат эътироф, риоя ва ҳифз менамояд (м. 5); дахлнопазирии шахсро давлат қарор медиҳад. Ба ҳеҷ кас шиканча, ҷазо ва муносибати ғайриинсонӣ раво дида намешавад. Мавриди озмоиши маҷбурии тиббӣ ва илмӣ қарор додани инсон манъ аст (қисми 3 моддаи 18); Ҳеҷ касро бе асоси қонунӣ дастгир, ҳабс қардан мумкин нест (м. 19).

Мувофиқи моддаи 3 Эъломияи умумии ҳуқуқи башар ҳар як инсон ба ҳаёт, озодӣ ва дахлнопазирии шахсӣ ҳақ дорад. Мутобиқи моддаи 9 Эъломияи мазкур бошад, ҳеҷ касро худсарона дастгир, ҳабс ё бадарға қардан мумкин нест.

Дар як модда муқаррар намудани се таркиби ҷинояти мушаккили алоҳида далолати онро дорад, ки кирдорҳои мазкур аз рӯйи хусусият ва дараҷаи ба ҷамъияти хавфнокӣ ва аломатҳои объективии субъективӣ ба ҳамдигар монандии зиҷ доранд. Ҷинояти мазкурро метавон ҷун намуди махсуси баромадан аз ҳадди вақолатҳои мансабӣ, ки аз ҷониби субъекти махсус – шахси мансабдори мақомоти ҳифзи ҳуқуқ содир мегардад, мансуб донист¹⁷.

Ҷабридидаи ҷинояти мазкурро дилхоҳ шахси воқеии дидаю дониста ғайриқонунӣ дастгиршуда (қисми 1), дидаю дониста ғайриқонунӣ ҳабс қардашуда ё дар ҳабс нигоҳ дошта (қисми 2) ташкил медиҳад.

Тарафи объективии қисми 1 ҷинояти мазкурро дидаю дониста ғайриқонунӣ дастгир намудан (бояд дастгирнамоии мувофиқии

¹⁷ Особенная часть Уголовного Кодекса Российской Федерации: комментарий, судебная практика, статистика / Под общ. ред. Председателя Верховного Суда РФ, докт. юрид. наук, проф., заслуженного юриста РФ В.М. Лебедева; отв. ред. канд. юрид. наук, проф., заслуженный юрист РФ А.В. Галахова. М.: Издательский Дом «Городец», 2009. С. 934.

шахси дар содир намудани чиноят гунаҳгор фаҳмида шавад, на ин ки дастгирнамоии маъмури) ташкил медиҳад.

Мутобиқи моддаи 91 КМЧ ҚТ дастгир кардани шахс, яъне ба мақомоти таъкиби чиноятӣ овардани ӯ ва ба муҳлати кӯтоҳ дар ҷойҳои махсус бо тартиби муқарраркардаи қонунгузорӣ ва КМЧ ҚТ нигоҳ доштан аст. Мувофиқи моддаи 92 КМЧ ҚТ бошад, шахсро бо асосҳои пешбининамудаи қисми 1 моддаи 92 аз лаҳзаи боздошт зиёда аз 72 соат, шахси ноқобилро бошад, зиёда аз 48 соат боздоштан мумкин нест. Баъди гузаштани ин муҳлат дастгиршуда бояд аз ҳабс озод карда ё дар ҳаққи ӯ ҷораи дигари пешгирии дар КМЧ ҚТ пешбинишуда татбиқ карда шавад, ба истиснои муқаррароти қисми 5 моддаи 111 КМЧ ҚТ. Оғози муҳлати дастгиршавии шахс лаҳзаи воқеан дастгир кардани ӯ ҳисоб карда мешавад.

Мутобиқи моддаи 92 КМЧ ҚТ дастгиркунӣ дар ҳолатҳои зерин қонунӣ ҳисобида мешавад: дар вақти содир кардани чиноят ё бевосита баъди содир кардани он боздошт шуда бошад; шохидони ҳодиса, аз он ҷумла, шахси аз чиноят ҷабрида бевосита шахси содирнамудаи чиноятро нишон диҳанд ё бо тартиби пешбининамудаи моддаи 94 КМЧ ҚТ боздошт намоянд; дар бадан, либос, ашёи ҳамроҳи шахсбуда, дар ҷизҳои истифодакарда, манзил, ҷойи қор ё воситаи нақлиёти ӯ осори баръалои чиноят ошкор карда шуда бошанд, ки аз шарик будани ӯ дар содир намудани чиноят дарак медиҳанд; агар асосҳои дигари қоғизии гумонбар шудани шахс дар содир намудани чиноят мавҷуд бошанд, ба шарте, ки вай қўшиши аз ҷойи ҳодиса ё аз мақомоти таъкиби чиноятӣ пинҳон шуданро карда бошад ё ҷойи зисти доимӣ надошта бошад ё дар маҳалли дигар зиндагӣ қунад ё шахсияташ муайян карда нашуда бошад.

Агар асосҳои дар боло номбаршуда набошанд, вале дигар маълумоте бошанд, ки барои шахсро дар содир намудани чиноят гумонбар намоянд, он шахсро танҳо дар ҳамон маврид дастгир намудан мумкин аст, ки агар ӯ қасди гурехтан намояд ё ӯ ҷойи истиқомати доимӣ надошта бошад, ё агар шахсияти қаси гумонбаршаванда муқаррар карда нашуда бошад.

Ҳамзамон, агар асосҳои барои дастгир намудан мавҷуд буда, лекин ба тартиби мувофиқавӣ онҳо баррасӣ нашуда бошанд, пас дастгиркуниро метавон чун ғайриқонунӣ эътироф намуд. Зеро мутобиқи моддаи 94 КМЧ ҚТ ҳангоми дастгир намудани шахси дар содир намудани чиноят гумонбаршуда қораманди вақолатдори мақомоти таъкиби чиноятӣ ё дигар шахси босалоҳият вазифадор аст дар ҷойи дастгиркунии воқеӣ ба таври шифоҳӣ ба шахс эълон намояд, ки барои содир намудани қадом чиноят ӯ дастгир карда шудааст, ҳуқуқи ӯро ба занги телефонӣ, ё ҳабар додан ба адвокат ё

хешованди наздик, доштани химоятгар ва даст кашидан аз додани нишондод фаҳмонида, огоҳ намояд, ки нишондодҳои ӯ метавонанд ба сифати далел дар парвандаи ҷинояти муқобили ӯ истифода шаванд. Ғайр аз ин, баъд аз ба мақомоти таъқиби ҷинояти овардани дастгиршуда шахси мансабдори мақомоти таҳқиқ, таҳқиқбаранда, муфаттиш дар давоми се соат протоколи дастгиркунӣ тартиб медиҳад. Хангоми тартиб додани протоколи мазкур ба гумонбаршуда ҳуқуқҳои ӯ, ки бо моддаи 46 КМҚ ҚТ пешбинӣ шудаанд, фаҳмонида шуда, дар ин бора дар протоколи дастгиркунӣ сабт карда мешавад. Протоколи дастгиркунӣ ба дастгиршуда эълон карда шуда, аз ҷониби шахси мансабдори онро тартибдода, дастгиршуда, химоятгари ӯ (агар ӯ иштирок дошта бошад) ва дигар шахсон, ки дар амалиёти мазкур иштирок кардаанд, имзо карда мешавад. Зиёда аз ин, дар бораи дастгир намудани гумонбаршуда мақомоти таҳқиқ, таҳқиқбаранда ё муфаттиш уҳдадоранд дар давоми 12 соат аз лаҳзаи дастгиркунии воқеии шахс ба прокурори дахлдор ба таври хаттӣ хабар диҳанд ва ғ.

Инчунин, агар дастгиркунӣ ба асосҳои қонунӣ амалӣ гашта, дар оқибат бо вучуди он, ки асос барои озод кардани шахс мавҷуд бошад ӯ озод карда шавад, мепиндорем, ки кирдори мазкур низ чун ғайриқонунӣ дастгир намудан махсуб меёбад. Чунки дар асоси моддаи 99 КМҚ ҚТ дастгиршуда дар асоси қарори (таъиноти) мақомоти пешбурди мурофиаи ҷинояти дар ҳолатҳои зерин бояд озод карда шавад, агар: гумони аз тарафи шахс содир шудани ҷиноят тасдиқ нагардида бошад; асосҳои минбаъд дар ҳаёти ӯ нигоҳ доштан аз байн рафта бошанд; муқаррар карда шуда бошад, ки дастгиркунӣ бо риоя накардани қоидаҳои муқаррарнамудаи Кодекси мазкур амалӣ шудааст; муҳлати дастгиркунӣ гузашта бошад.

Аз ин лиҳоз, зери мафҳуми ғайриқонунӣ дастгир намудан чунин дастгиркунии фаҳмида мешавад, ки бидуни асосҳои муқаррарнамудаи қонун амалӣ гардад ё бо вайрон кардани қоидаҳои баррасии тартиби мурофиавӣ амалӣ гардад ё дастгир намудани шахсе, ки бояд озод карда шавад.

Дидаю доништа ғайриқонунӣ дастгир намудан – ҷинояти тарқиби расмидошта буда, аз шаклҳои зухурёбии он хотимаёфта ҳисобида мешавад. Масалан, агар дастгиркунӣ бе асосҳои ба он кофӣ амалӣ гардида бошад, он аз лаҳзаи дастгиркунии воқеӣ хотимаёфта ҳисобида мешавад. Агар асосҳои кофӣ барои дастгир намудан ҷой дошту лекин баъди он протоколи дастгиркунӣ тартиб дода нашуда бошад, ҷиноят баъди гузаштани 3 соат аз лаҳзаи ба мақомоти таъқиби ҷинояти овардани дастгиршуда хотимаёфта ҳисобида мешавад (банди 2 моддаи 94 КМҚ ҚТ – баъд аз ба мақомоти таъқиби ҷинояти овардани дастгиршуда шахси мансабдори мақо-

моти таҳқиқ, таҳқиқбаранда, муфаттиш дар давоми се соат протоколи дастгиркунӣ тартиб медиҳанд). Агар нисбати гумонбаршуда татбиқи чораи пешгирӣ дар намуди ба ҳабс гирифтани татбиқ нагардида бошад, баъди гузаштани 72 соат аз лаҳзаи дастгир кардани воқеа ҷиноят хотимаёфта эътироф мегардад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад, яъне шахси гуноҳгор кирдори ҳаракати худро дарк намуда, дарк менамояд, ки асоси қонунии шахсро дастгир ё ҳабс намудан мавҷуд нест ва хоҳони содир намудани ин кирдорҳо мебошад.

Анғезаҳои дастгиркунӣ гуногун мешаванд: қасос, мансабпарастӣ, манфиат, нодуруст фаҳмидани манфиатҳои хизматӣ ва ғ.

Субъекти ин ҷиноят махсус, яъне роҳбар ё шахси мансабдори мақомоти таҳқиқ, таҳқиқбаранда, муфаттиш, инчунин роҳбари ҷойи нигоҳдории гумонбаршуда шуда метавонад.

Судя, ки баръало ғайриқонунӣ муҳлати дастгиркуниро тамдид намояд, дар асоси моддаи 349 КҶ ҚТ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ, категорияи ҷинояти дар қисми 1 моддаи 358 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи начандон вазнинро ташкил медиҳад.

Қисми 2 моддаи 358 КҶ ҚТ ҳамчун ҳолати бандубасткунандаи ҷиноят ҷавобгариро барои дидаю доништа ғайриқонунӣ ҳабс кардан ё дар ҳабс нигоҳ доштан муқаррар намудааст.

Ҳабс кардан ё дар ҳабс нигоҳ доштан чораи пешгирии муурофиавии ҷиноятӣ буда, тавассути қонунгузории муурофиавии ҷиноятӣ ба танзим дароварда шуда, ҳабси маъмури аломати тарафи объективии ҷинояти мазкурро ташкил намекунад. Аз он хусус, ки ҳабси маъмури чораи ҷазо буда, аз ҷониби судя таъйин карда шуда, дар ҳолати ғайриқонунӣ будани он, судя барои дидаю доништа баровардани санади ғайриқонунӣ ҷавобгӯ аст (м. 349 КҶ ҚТ)¹⁸.

Мутобиқи моддаи 111 КМҶ ҚТ – ба ҳабс гирифтани ба сифати чораи пешгирӣ бо қарори судя ё таъйиноти суд танҳо дар ҳаққи гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшавандае татбиқ карда мешавад, ки барои ҷинояти содиркардашон қонуни ҷиноятӣ ҷазоро дар намуди маҳрум кардан аз озодӣ ба муҳлати зиёда аз ду сол пешбинӣ намудааст. Дар мавридҳои истисно ин чораи пешгирӣ, мумкин аст, нисбат ба гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда оид ба ҷиноятҳои, ки барояшон қонун ҷазои маҳрум кардан аз озодиро ба муҳлати камтар аз ду сол пешбинӣ намудааст, татбиқ

¹⁸ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 775.

карда мешавад, ба шарте, ки онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойи истиқомати доимӣ надошта бошанд ё шахсияташон муқаррар карда нашуда бошад ё ин ки онҳо аз мақомоти таъқиби ҷиноятӣ ё суд пинҳон шуда бошанд ё чораи пешгириро риоя накарда бошанд.

Мувофиқи банди 2 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳеҷ касро бе асоси қонунӣ дастгир, ҳабс кардан мумкин нест. Дар тақвияти меъёри конститусионӣ дар моддаи 111 КМҶ ҚТ мустақар гардидааст, ки ба ҳабс гирифтани ба сифати чораи пешгирӣ бо қарори судя ё таъйиноти суд амалӣ мегардад.

Ҳабс намудан ғайриқонунӣ ҳисоб мешавад, агар вай нисбати гумонбаршаванда ва айбдоршаванда бе асоси қонунӣ ва бо риоя накардани шарт ва шакли муурофиавие, ки қонун муқаррар намудааст, татбиқ шуда бошад. Дар ҳабс нигоҳ доштан ғайриқонунӣ ҳисоб мешавад, агар асоси муурофиавии дар ҳабс нигоҳ доштани шахс мавҷуд набошад ва ё муҳлати ин нигоҳдорӣ гузашта бошад.

Таркиби қисми дуоми моддаи мазкур аз рӯи конструкцияи тарафи объективӣ расмӣ буда, ҷиноят аз лаҳзаи аз тарафи судя баровардани қарор оид ба интиҳоби чораи пешгирӣ дар намуди ба ҳабс гирифтани гумонбаршуда (айбдоршаванда) хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Пас, субъекти баръало ғайриқонунӣ ба ҳабс гирифтани мумкин аст судя, ки чунин қарорро баровардааст, маҳсуб ёбад. Аммо, дар ин ҳолат судя бояд на ба моддаи 358 КҶ ҚТ, балки бо моддаи 349 КҶ ҚТ барои дидаю дониста ғайриқонунӣ баровардани ҳукм, ҳалнома ё дигар санади судӣ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашида шавад.

Агар ҳабс аз тарафи муфаттиш ва шахси таҳқиқбаранда татбиқ карда шуда, прокурор дидаю дониста ҳабси ғайриқонуниро иҷозат дода бошад, дар ин сурат ҷиноят дар ҳамиштирокии прокурор содир гаштааст. Вале агар прокурор ҳангоми додани иҷозат ба ҳабси пешакӣ бепарвогӣ карда бошад, дар ин ҳолат у барои хунуқназарӣ (моддаи 322 КҶ ҚТ) бояд ба ҷавобгарӣ қашида шавад.

Агар муфаттиш ё таҳқиқбаранда қарори баръало ғайриқонунӣ оид ба дархост намудани судя ба интиҳоби чораи пешгирӣ дар намуди ба ҳабс гирифтани бароранд, онҳо бояд барои баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ (моддаи 316 КҶ ҚТ) ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашида шаванд. Ва агар онҳо чунин кирдорро бо таҳияи ҳучҷатҳои бардурӯғ пешниҳод намоянд, бояд барои маҷмуи ҷиноятҳо бо қисми 2 ё қисми 3 моддаи 359 КҶ ҚТ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашида шаванд.

Муҳлати нигоҳ доштан дар ҳабс ва тартиби дароз кардани он дар моддаи 112 КМҶ ҚТ ба таври мушаххас оварда шудааст. Мувофиқи қоидаҳои умумӣ чораи пешгирӣ дар намуди ба ҳабс гирифтани ҳангоми тафтиши пешакии парвандаи ҷиноятӣ набояд аз

ду моҳ зиёд бошад. Қонун иҷозат медиҳад, ки дар ҳолати ғайриимкон будани анҷом додани тафтиш дар муҳлати 2 моҳ ва дар сурати набудани асос барои нисбат ба айбдоршаванда татбиқ намудани чораи дигари пешгирӣ он то 6 моҳ дароз карда шавад. Минбаъд дароз кардани муҳлати дар ҳабс нигоҳ доштан ба муҳлати то 12 моҳ танҳо дар ҳаққи шахсони дар содир намудани ҷиноятҳои вазнин ё маҳсусан вазнин айбдоршаванда, инчунин дар ҳаққи шахсони дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиноят содирнамудае, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойи зисти доимӣ надоранд, мумкин аст, ба шарте, ки барои гумон кардан асосҳои кофӣ бошанд, ки онҳо аз тафтиш ва суд берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон пинҳон мешаванд. Дар ҳолатҳои истисноӣ нисбат ба шахсоне, ки дар содир намудани ҷиноятҳои маҳсусан вазнин айбдор карда мешаванд, ин муҳлат то ба 18 моҳ дароз карда мешавад. Минбаъд ба дароз кардани муҳлати дар ҳабс нигоҳ доштан аз 18 моҳ зиёд роҳ дода намешавад ба истисноӣ: 18-моҳи муҳлат метавонад дароз карда шавад ҳангоми то лаҳзаи анҷом додани шиносшавии айбдоршаванда ва ҷимоятгари ӯ бо маводи парвандаи ҷиноятӣ ва аз ҷониби прокурор ба суд фиристонидани парвандаи ҷиноятӣ.

Тартиби дароз кардани муҳлати дар ҳабс нигоҳ доштан аз рӯйи муқарроти моддаи 111 КМЧ ҚТ амалӣ мегардад.

Агар дар асоси талаботи моддаи 111 КМЧ ҚТ ҳабси пешакӣ нисбати гумонбаршуда татбиқ шуда бошад, дар ин ҳолат ба ӯ бояд аз 10-шабонарӯз дер намонда, аз лаҳзаи татбиқи ин чораи пешгирӣ айб эълон карда шавад. Агар дар ин муҳлат айб эълон карда нашавад, чораи пешгирӣ бекор карда мешавад.

Тарафи объективии қисми 2 моддаи 358 КЧ ҚТ ҳаракат (дидаю дониста бе асоси қонунӣ ҳабс кардан, бе асоси қонунӣ дароз кардани муҳлати ҳабс) ва ё беҳаракатӣ (озод накардани гумонбаршуда ё айбдоршаванда бинобар сабаби гузаштани муҳлати дар ҳабс нигоҳ доштан) ташкил медиҳад.

Ҷинояти мазкур аз мавриди ғайриқонунӣ ворид намудани шахс ба ҷойҳои нигоҳдории ҳабсшудагон ба охиerrasида ҳисоб мешавад. Агар муҳлати ҳабси пешакӣ ғайриқонунӣ дароз карда шуда бошад ва ё муҳлати он аз вақти дар қонун муқаррашуда гузашта бошад, аз рӯзи дигари рӯзи тамомшавии муҳлат, ҷиноят баохиррасида ҳисоб мешавад.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар қисми 2 моддаи 358 КЧ ҚТ пешбинигардида дараҷаи миёнаро ташкил медиҳад.

Қисми 3 моддаи 358 КЧ ҚТ ҳамчун ҳолати бандубасткунандаи ҷиноят ҷавобгариро барои кирдорҳои дар қисми якум ё дуоми ҳамин модда пешбинигардидае, ки боиси оқибатҳои вазнин гар-

дидаанд, муқаррар намудааст. Аломатҳои мазкур хусусияти баҳогузорию дорад. Ба сифати чунин оқибатҳои вазнин метавонад баромад намояд: муҳлати дуруро дароз нигоҳ доштани шахси бегуноҳ дар ҳабс, худкушии ӯ, бемории вазнин, аз ҷумла бемории рӯҳӣ ва ғ.

Қисми сеюми моддаи 358 КҶ ҚТ аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ ба категорияи ҷиноятҳои дараҷаи вазнин дохил мешавад.

Ғайриқонунӣ озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ

Ғайриқонунӣ озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 360 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 1 қисм иборат мешавад.

Калимаҳои ғайриқонунӣ ва озод кардан дар тафсири фарҳанги забони тоҷикӣ чунин маънидод карда шудаанд: – «ғайриқонунӣ – хилофи қонун, бидуни риояи қонун, қонунро риоя накардан»¹⁹; «озод кардан – раҳо намудан, ба сари худ вогузоштан, халос намудан, раҳонидан, ҷавоб додан»²⁰.

Аз тафсири болозикр мушоҳида мегардад, ки ғайриқонунӣ озод кардан маънои онро дорад, ки бар хилофи қонун шахси содирнамудаи ҷинояти моддаи 360 КҶ ҚТ раҳо менамояд ё ҷавоб медиҳад.

Объекти бевоситаи асосии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи ҷавобгарии муътадилӣ мақомоти прокуратура, тафтиши пешакӣ ва таҳқиқро вобаста ба адолати судӣ ва дар баъзан ҳолатҳо таъминамоии ҷавобгарии ҷиноятиро ташкил медиҳанд. Объекти бевоситаи иловагии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи манфиатҳои ҷабрдида мешавад, ҳисобида мешавад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкурро ғайриқонунӣ озод намудан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ шахсе, ки гумонбар ё айбдор дар содир намудани ҷиноят аст, ташкил медиҳад.

Бояд зикр намуд, ки дар КҶ ҚТ институти алоҳида оид ба озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ ҷой дорад (м.м. 72-75, 82, 89 КҶ ҚТ). Лекин бояд иброз дошт, ки институти мазкур танҳо дар ҳолатҳои ҷой доштани асосҳои қонунӣ, ки дар моддаҳои зикргардида

¹⁹ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз ду ҷилд). Ҷилди 1. А-Н. Зери таҳрири С. Назарзода (раис), А. Сангинов, С. Каримов, М.Х. Султон. Душанбе, 2008. С. 402.

²⁰ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз ду ҷилд). Ҷилди 2. О-Я. Зери таҳрири С. Назарзода (раис), А. Сангинов, С. Каримов, М.Х. Султон. Душанбе, 2008. С. 262.

муқаррар гардидаанд, амал менамоёд. Аммо, дар ҳолатҳои ҷой надоштани асосҳои болозикр агар прокурор, шахсе, ки тафтиши пешакӣ ё таҳқиқ мегузаронад қарор дар бораи рад намудан аз оғози парвандаи ҷиноятӣ ё қарор дар бораи рад намудани истехсолоти парвандаи ҷиноятӣ бароварда, шахси дар содир намудани ҷиноят гумонбар ё айбдоршавандаро аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод намоёд, ғайриқонунӣ ҳисобида мешавад.

Қонунӣ озод намудан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ дар ҳолатҳои ҷой дорад, ки шахс ҷиноят содир намуда, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ ҷалб карда шудааст. Агар субъект ҷиноят содир накарда бошад, пас на вай ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад ва на аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад. Ҳангоми содир намудани кирдорҳои ҷиноятӣ, ки зохиран ба ҷиноят алоқамандӣ доранд, вале камаҳаммиятанд (қисми 2, моддаи 17 КҶ), номуқаллафӣ (моддаи 24 КҶ), нарасидан ба синну соли муайянкардаи қонунгузори ҷиноятӣ (моддаи 23 КҶ), ҳолатҳои, ки ҷиноят будани кирдорро истисно мекунад (моддаҳои 40-45 КҶ) ва ғ. шахс ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешавад ва албатта зарурати ўро аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод намудан вучуд надорад.

Таҳти мафҳуми озод қардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ ин даст кашидани давлат дар шахсияти мақомоти ваколатдор аз татбиқи ҷавобгарии ҷиноятӣ нисбати шахси гунаҳгор дар содир намудани ҷиноят, вобаста ба аз байн рафтан ва кам гардидани дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ кирдори сордиршуда фаҳмида мешавад.

Мувофиқи моддаи 46 КМҶ ҚТ гумонбаршуда – шахсест, ки нисбат ба ӯ бо асос ва тартиби муқаррарнамудаи КМҶ ҚТ бинобар гумонбар шуданаш дар содир намудани ҷиноят парвандаи ҷиноятӣ оғоз гардида, дар ин бора ба ӯ муфаттиш ё таҳқиқбаранда хабар медиҳад ё ӯ дастгир карда шудааст ва ё дар ҳаққи ӯ то пешниҳод қардани айб ҷорай пешгирӣ татбиқ карда шудааст. Мувофиқи моддаи 47 КМҶ ҚТ бошад, айбдоршаванда – шахсе мебошад, ки нисбат ба ӯ қарор дар бораи ба ҷавобгарӣ кашидан ба сифати айбдоршаванда бароварда шудааст.

Озод қардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ танҳо дар ҳолати мавҷудияти асосҳои татбиқи он имконпазир аст. Асоси татбиқи институтути мазкур пеш аз ҳама содир шудани кирдоре, ки дорои тамоми аломатҳои таркиби ҷиноят мебошад, ба шумор меравад. Агар дар кирдорҳои шахс аломатҳои таркиби ҷиноят ҷой надошта бошад, пас масъалаи озод намудан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ бинобар мавҷуд набудани асоси ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан пайдо шуда наметавонад.

Мутобиқи моддаи 27 КМҶ ҚТ яке аз ҳолатҳои, ки пешбурди парвандаи ҷиноятиро истисно мекунад ва дар чунин мавридҳо

парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда намешавад ва парвандаи оғозшуда қатъ карда мешавад, инҳоянд: ҳангоми гузаштани муҳлати ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан; ҳангоми қабули санади авф; ҳангоми ошғӣ шудани ҷабрдида бо айбдоршаванда оид ба парвандаи ҷиноятӣ айбдоркунии хусусӣ.

Мувофиқи моддаи 28 КМҶ ҚТ суд, судя, прокурор дар асоси моддаҳои 72, 73, 74, 75 ва 82 КҶ ҚТ, инчунин муфаттиш ва таҳқиқбаранда бо дастрас кардани моддаҳои зикршуда ва бо ризои прокурор ҳуқуқ доранд дар мавридҳои зерин оғози парвандаи ҷиноятиро рад кунанд ё пешбурди парвандаи ҷиноятиро бо озод кардани шахс аз ҷавобгарии ҷиноятӣ қатъ кунанд: пушаймонӣ аз кирдор; ошғӣ шудан бо ҷабрдида ва барқарор кардани товони зарари расонидашуда; тағйир ёфтани вазъият; гузаштани муҳлати ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан; татбиқи санади авф.

Дар асоси қисми 2 моддаи 28 КМҶ ҚТ қатъ кардани пешбурди парвандаи ҷиноятӣ бо асосҳои дар қисми 1 ҳамин модда пешбинигардида мумкин нест, ба шарте, ки гумонбаршуда, айбдоршаванда ба он розӣ набошанд. Дар чунин ҳолат пешбурди парвандаи ҷиноятӣ идома меёбад. Ва дар асоси қисми 3 ҳамин модда дар бораи рад кардани оғози парвандаи ҷиноятӣ ё қатъ кардани пешбурди он ба ҷабрдида хабар дода, фаҳмонида мешавад, ки ӯ ҳуқуқ дорад дар давоми панҷ шабонарӯз аз таъйиноти суд ё қарори прокурор, муфаттиш, таҳқиқбаранда нисбат ба масъалаи зикршуда мувофиқан ба суди болоӣ ё прокурори болоӣ арз намояд.

Агар ғайриқонунӣ озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ бо сохтакорӣ далелҳо алоқамандӣ дошта бошад, пас кирдори содирнамудаи шахси ҷинояткор бо маҷмӯи ҷиноятҳо аз рӯйи моддаҳои 360 ва 359 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯйи конструкция расмӣ буда, ҷиноят аз лаҳзаи баровардани қарор оид ба рад намудан аз оғози парвандаи ҷиноятӣ ё қатъ намудани истехсолоти парвандаи ҷиноятӣ хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Субъекти моддаи 360 КҶ ҚТ махсус, яъне прокурор, муфаттиш ва таҳқиқбаранда эътироф мегардад. Дар ҳолати аз тарафи судя ҳангоми айбдорӣ хусусӣ ғайриқонунӣ озод намудани гумонбар ё айбдоршаванда кирдори ӯ мувофиқи моддаи 349 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад, яъне шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки шахси дар содир намудани ҷиноят гумонбар ё айбдоршавандаро ғайриқонунӣ аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод менамояд ва хоҳони содир намудани ин кирдор мебошад.

Ангезаҳои кирдори ҷинояткор гуногун шуда метавонанд ва дар бандубасти ҷиноят аҳаммият надоранд. Агар кирдорҳои болозикр бо гирифтани пора алоқамандӣ дошта бошанд, пас кирдорҳои ҷинояткор бо маҷмӯи ҷиноятҳо аз рӯи моддаҳои 360 ва 319 КҶ ҚТ бандубаст мегарданд.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар моддаи 360 КҶ ҚТ пешбиниғардида, дараҷаи миёнаро ташкил медиҳад.

§ 3. Ҷиноятҳои бо мақсад ва вазифаҳои фаъолияти мақомоти судӣ тачовузкунанда

Монеъ шудан ба татбиқи адолати судӣ, таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ

Монеъ шудан ба татбиқи адолати судӣ, таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 345 КҶ ҚТ пешбинӣ гардида, аз се қисм иборат мебошад.

Дар қисми якуми моддаи мазкур, дар ҳар шакл даҳолат кардан ба фаъолияти суд бо мақсади монеъ шудан ба татбиқи адолати судӣ ва дар қисми дуюм дар ҳар шакле даҳолат кардан ба фаъолияти прокурор, муфаттиш ё таҳқиқбаранда бо мақсади монеъ шудан ба ҳамаҷониба, пурра ва объективии таҳқиқ ё тафтиши пешакии парванда пешбинӣ карда шудааст, яъне ҳамин кирдорҳо аз ҷониби шахс агар бо истифодаи мақоми хизматии худ содир шуда бошад, қисми сеюми моддаи мазкурро ташкил медиҳад.

Объекти бевоситаи ин ҷиноят – фаъолияти муътадили адолати судӣ, таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ ба ҳисоб меравад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур дар ҳар шакл даҳолат кардан ба фаъолияти суд бо мақсади монеъ шудан ба татбиқи адолати судӣ ва дар ҳар шакле даҳолат кардан ба фаъолияти прокурор, муфаттиш ё таҳқиқбаранда бо мақсади монеъ шудан ба ҳамаҷониба, пурра ва объективии таҳқиқ ё тафтиши пешакии парванда аз ҷониби шахс бо истифодаи мақоми хизматӣ ба ҳисоб меравад.

Судҳо дар фаъолияти худ мустақил мебошанд. Умуман ягон мақомот ё шахсони ҳуқуқӣ таъмини татбиқи адолати судиро ба уҳдаи худ гирифта наметавонанд. Ҳокимияти судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мустақил мебошад. Мустақилияти судяҳо дар Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» пешбинӣ карда шудааст, ки мувофиқи моддаи 8-уми он, мустақилияти суд таъмин мегардад бо: тартиби маҳсуси интиҳоб, таъйин, озод ва бозхонд шудан; дахлнопазирии судя; амалӣ намудани адолати судӣ тибқи тартиби муқарраркардаи

қонунгузори Қумҳурии Тоҷикистон; манъи ҳамагуна даҳолат ба фаъолияти судя дар амалӣ намудани адолати судӣ бо таҳдиди ҷавобгарӣ; ҷавобгарӣ барои беэҳтиромӣ нисбати суд, судя; ҳуқуқи ба истеъфо баромадан, бо хоҳиши худ ба қори дигар гузаштан, аз вазифа озод шудан, ба нафақа баромадан ва бозхонди судя; муҳайё намудани шароити ташкилӣ ва моддӣ – техниқӣ барои фаъолияти судҳо; мувофиқи мақом аз ҳисоби давлат аз ҷиҳати моддӣ ва иҷтимоӣ таъмин намудани судя.

Дар ягон ҳолат бо мақсади монъе шудан ба татбиқи адолати судӣ ба фаъолияти суд даҳолат қардан мумкин нест. Даҳлолат қардан ба фаъолияти татбиқи адолати судӣ маънои онро дорад, ки аз ҷониби шахс бо истифода аз мақоми хизматӣ, таъсиррасонии ғайриқонунӣ нисбат ба суд, судяҳо ва машваратчиёни халқӣ, инчунин дигар ҳайати суд расонида мешавад. Таъсиррасонӣ метавонад дар шакли хоҳиш аз ҷониби шахс бо истифодаи мақоми хизматӣ, ҳал қардани парванда бар ивази пора ё ваъдаи пора, таҳдид аз ҷониби шахс бо истифода аз мақоми хизматӣ, зарар расонидан ба наздиқони суд ё судя, риоя нақардани мустақилияти судя ва ғайра зоҳир қардад.

Аз ҷониби шахс бо истифодаи мақоми хизматӣ дар ҳар шакле даҳолат қардан ба фаъолияти прокурор, муфаттиш ё таҳқиқбаранда бо мақсади монъе шудан ба ҳамаҷониба, пурра ва объективи таҳқиқ ё тафтиши пешақии парванда манъ мебошад.

Қонуни конституцисонии Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бо-раи мақомоти прокуратура» дар моддаи ҳафтум даҳолат нақардан ба фаъолияти прокуратура пешбинӣ намудааст, ки мувофиқи талаботи меъёри мазқур, даҳолат қардани мақомоти давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ, хизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои дигар, воситаҳои ақбори омма ва намояндагони онҳо, инчунин шахсони мансабдор ба фаъолияти прокуратура дар амалӣ намудани назорат ба иҷрои қонунҳо, тафтиши ҷиноятҳо ва дигар қонунвайронқуниҳо манъ аст. Ба ҳар восита таъсир расонидан ба қорқунони прокуратура бо мақсади монъе шудан дар амалӣ намудани фаъолияти вазифавиашон ё фишор овардан бо мақсади қабул қунонидани қарори ғайриқонунӣ боиси ҷавобгарии пешбининамудаи қонун меқардад.

Монъе шудан ба фаъолияти муфаттишро аз ҷониби шахс бо истифодаи мақоми хизматӣ низ моддаи мазқур пешбинӣ қардааст. Тибқи талаботи моддаи 6 Кодекси муқофиавии ҷиноятии Қумҳурии Тоҷикистон муфаттиш шахси мансабдори давлатӣ буда, дар доираи салоҳияти муқаррарнамудаи ин Кодекс вақолатдор аст тафтиши пешақии парвандаи ҷиноятиро анҷом диҳад. Оид ба ҳамақарафа, пурра ва объективона тафтиши пешақии парванда аз

ҷониби муфаттиш бояд дар ягон ҳолат даҳолат карда нашавад. Тафтиши парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба тобеияти тафтишотӣ аз ҷониби муфаттишони мақомоти прокуратура, корҳои дохилӣ, амнияти миллӣ, мубориза бо коррупсия, назорати маводи нашъаовар анҷом дода мешавад. Аз ҳамин лиҳоз, ба ғаёлияти онҳо ягон мақомот ҳуқуқи даҳолат карданро надорад. Даҳолат кардани шахс бо истифода аз мақоми хизматӣ ба ғаёлияти муфаттиш аз он иборат аст, ки бо талаби шахси масабдор мумкин аст, ки парвандаи ҷиноятиро қатъ кунад, шахсро ғайриқонунӣ аз ҷавобгариҳои ҷиноятӣ озод кунад, моддаҳои КҶ ҚТ-ро нодуруст бандубаст намояд ва ғайра.

Шахси таҳқиқи парвандаҳои ҷиноятиро анҷомдиханда, қормандони мақомоти таҳқиқ ба ҳисоб мераванд, ки дар доираи салоҳияти худ доир ба парвандаи ҷиноятӣ тафтишро дар шакли таҳқиқ ба амал бароварда, парвандаро ба истехсолоти худ қабул намудааст ва онро ба амал мебарорад.

Аз рӯйи конструксияи тарафи объективии ҷиноят таркиби ҷинояти мазкур расмӣ мебошад, яъне аз лаҳзаи даҳолат кардан ба ғаёлияти суд, прокурор, муфаттиш ё таҳқиқбаранда аз ҷониби шахс бо истифодаи мақоми хизматии худ ҷиноят хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевоситаро ташкил медиҳад, яъне гунаҳгор ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк мекунад, имконият ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфнокии онро пешбинӣ мекунад ва хоҳони фаро расидани он мебошад. Ангезаи ҷинояти мазкур метавонад гуногун бошад.

Субъекти ҷиноят дар қисми 3 моддаи мазкур маҳсус ба ҳисоб меравад, яъне шахсе, ки мансаби давлатиро ишғол намудааст ва бо истифода аз мақоми хизматӣ ҷинояти мазкурро содир намудааст.

Беэҳтиромӣ нисбати суд

Ҷавобгариҳои ҷиноятӣ барои беэҳтиромӣ нисбати суд дар моддаи 355 КҶ ҚТ пешбинӣ гардидааст, ки аз 2 қисм иборат мебошад.

Мувофиқи моддаи 87 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон «судҳо дар ғаёлияти худ мустақил буда, танҳо ба Конститутсия ва қонун итоат мекунанд. Даҳолат ба ғаёлияти онҳо манъ аст». Чунин қаророти конститутсионӣ ифодакунандаи он мебошад, ки ҳеҷ як шахс наметавонад ба ғаёлияти қонунии суд даҳолат намояд, аз ҷумла нисбати суд беэҳтиромӣ зоҳир намояд ё нисбати ӯ таҳқиқро раво бинад. Моддаи 355 КҶ ҚТ таъминкунандаи чунин

кафолат буда, ҳангоми беҳтиромӣ ё таҳқир нисбат ба иштирокчиёни мурофияи судӣ ҷавобгарии ҷиноятиро мустақар намудааст.

Объекти ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятие, ки таъминкунандаи ғаёлияти қонунии адолати судӣ, обрӯ ва нуфузи суд ва дигар иштирокчиёни маҷлиси судӣ мебошанд, ташкил медиҳад. Ин маънои онро дорад, ки дар натиҷаи содир намудани ин ҷиноят ҷараёни муътадили ғаёлияти қонунии адолати судӣ вайрон гардида, пурра, ҳаматарафа ва ҳолисона баррасӣ намудани парвандаҳо ҳалалдор шуда, ғазои ахлоқи ҳамидаи иштирокчиёни маҷлиси судӣ вайрон мегардад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои мустақилонаи ҷинояткоронаи ба ҷамъият ҳавфнок иборат мебошад, ки инҳоро дар бар мегирад:

1. беҳтиромӣ нисбати суд, ки дар таҳқири иштирокчиёни мурофияи судӣ ифода ёфтааст;
2. таҳқири судя;
3. таҳқири машваратчӣ;
4. таҳқири шахси дигаре, ки дар татбиқи адолати судӣ иштирок мекунад.

Мувофиқи қисми 1 моддаи 355 КҶ ҚТ танҳо шахсе ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад, ки беҳтиромиро нисбати суд, ки дар таҳқири иштирокчиёни мурофияи судӣ ифода ёфтааст, (ба ғайр аз судя, машваратчӣ ва шахси дигаре, ки дар татбиқи адолати судӣ иштирок мекунад) анҷом диҳад.

Калимаҳои беҳтиромӣ ва таҳқир дар тафсири фарҳанги забони тоҷикӣ чунин маънидод карда шудаанд: – «беҳтиромӣ– эҳтиром накардан, беҳурматӣ, беиззатӣ, иззату эҳтироми касеро ба ҷо наовардан, нисбат ба касе беҳурматӣ кардан»¹; «таҳқир – хор доштан, хор шумурдан, ҳақир гирифтани, ҳақорат, хорӣ»².

Мутобиқи банди 5 моддаи 5 Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», мурофия ба тарзи мувоҳиса ва дар асоси баробарии тарафҳо сурат мегирад³. Лекин ин ифодакунандаи он нест, ки зимни мурофияи судӣ нисбат ба суд ё дигар иштирокчиёни му-

¹ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз ду ҷилд). ҷилди 1. А-Н. Зери таҳрири С. Назарзода (раис), А. Сангинов, С. Каримов, М.Х. Султон. Душанбе, 2008. С. 200.

² Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз ду ҷилд). Ҷилди 2. О-Я. Зери таҳрири С. Назарзода (раис), А. Сангинов, С. Каримов, М.Х. Султон. Душанбе, 2008. С. 326.

³ Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 26-уми июли соли 2014, № 1084 // Адлия: Маҳзани муттамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ. Шакли 7.0.

рофияи судӣ беэҳтиромӣ, беиззатӣ, ҳақорат ва ё алфози қабеху дурушт, ки дар гуфтору кирдори шахс метавонад зоҳир гардад ва он пастзанандаи шаъну шараф ва қадру қиммати иштирокчиёни муурофияи судӣ мебошад, раво дониста шавад.

Зери мафҳуми иштирокчиёни муурофияи судӣ ҳамаи он иштироккунандагоне фаҳмида мешавад, ки ҳолати ҳуқуқии онҳоро қонунгузори муурофияи ҷиноятӣ, маъмурӣ, шаҳрвандӣ, конституционӣ, хоҷагӣ муқаррар намудааст (прокурор, ҳимоятчӣ, судшаванда, ҷабридида, даъвогари граҷданӣ, намояндагони онҳо, тарафҳо, шахсони сеюм ва дигарон), ба ғайр аз судя ва машваратчиёни халқӣ.

Қисми 2 моддаи 355 КҶ ҚТ ҳамчун ҳолати бандубасткунандаи ҷиноят ҷавобгариро барои ҳаракатҳои номбаршуда нисбат ба судя, машваратчӣ ва шахси дигаре, ки дар татбиқи адолати судӣ иштирок мекунад, муқаррар намудааст.

Ҷой ва вақти содир намудани ҷиноят дар моддаи баррасишаванда ба сифати аломати ҳатмӣ баромад менамоянд.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯйи конструкция расмӣ буда, ҷиноят аз лаҳзаи содир намудани яке аз ҳаракатҳои дар боло номбаршуда хотимаёфта ҳисобида мешавад. Агар ҳаракатҳои мазкур дар шакли ҳатмӣ пешниҳод шуда бошад, пас ҷиноят аз лаҳзаи ба он шинос шудани яке аз иштирокчиёни муурофияи судӣ хотимаёфта маҳсуб меёбад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне гунаҳгор ҳангоми беэҳтиромӣ ё таҳқир нисбат ба суд ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати ба ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Ангеза ва мақсади ҷиноят гуногун буда метавонад (қассос, ҳасад ва ғ.) ва он барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида ба ҳисоб меравад. Шахси гунаҳгор метавонад ё иштирокчии муурофия ё дилхоҳ шахс, ки дар толори муурофияи судӣ иштирок менамояд, бошад.

Категорияи ҷинояти мазкур начандон вазнин эътироф мешавад.

Таҳдид ё зӯрварӣ вобаста ба амалбарории адолати судӣ, таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ

Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҳдид ё зӯрварӣ вобаста ба амалбарории адолати судӣ, таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ дар мод-

даи 356 КЧ ҚТ пешбинӣ карда шудааст, ки аз се қисм иборат мебошад.

Мувофиқи моддаи 4 Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» ҳокимияти судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, манфиатҳои давлат, ташкилоту муассисаҳо, қонуниятро, ки Конституцсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон эълон намундаанд, ҳифз менамояд.

Мутобиқи моддаи 87 Конституцсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва моддаи 7 Қонуни конституцсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» бошад, даҳолат ба ғаёолияти суд манъ аст. Дар ҳар шакл даҳолат кардан ба ғаёолияти суд бо мақсади монъе шудан ба татбиқи адолати судӣ тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон боиси ҷавобгарӣ мегардад.

Чунин қафолати конституцсионӣ ифодакунандаи он мебошад, ки ҳеҷ як шахс наметавонад ба ғаёолияти қонунии суд даҳолат намояд, аз ҷумла таҳдид ё зӯроварию вобаста ба амалбарории адолати судӣ, таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ раво бинад. Моддаи 356 КЧ ҚТ таъминкунандаи чунин қафолат буда, ҳангоми таҳдид, расонидани зарар ба саломатӣ вайрон ё несту нобуд кардани молу мулк нисбат ба иштирокчиёни муруфиаи судӣ бо мақсади вобаста ба амалбарории адолати судӣ, таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ ҷавобгарии ҷиноятиро муқаррар наменамояд.

Объекти бевоситаи асосии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи ба амалбарории адолати судӣ, таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ мебошад, ташкил медиҳад.

Объекти бевоситаи иловагии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи ҳаёт, саломатӣ, бехатарӣ ва моликияти судя, машваратчиҳои халқӣ, прокурор, муфаттиш, таҳқиқбаранда, адвокат, эксперт, тарҷумон, пристаи суд ё котиби суд, инчунин суд, ҳамчунин наздикони онҳо вобаста ба гузаронидани таҳқиқ, тафтиши пешакӣ, баррасии парванда ё мавод дар суд ё иҷрои ҳукм, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ (ҳамзамон, ғаёолияти муътадили тамоми мақомот, ки зикр нагардиданд оид ба амалбарории адолати судӣ вобаста ба гузаронидани таҳқиқ, тафтиши пешакӣ, баррасии парванда ё мавод дар суд ё иҷрои ҳукм, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ) ташкил медиҳад.

Предмети ҷинояти мазкурро (ҳангоми таҳдид ба ҳуқуқҳои молу мулкӣ) моликияти мушаххаси ҷабрида ташкил медиҳад.

Ҷабридаи ин ҷиноят дар диспозицсияи модда ба таври мушаххас муқаррар гардидааст, ки инҳоро ташкил медиҳанд: судя,

машваратчи халқӣ, прокурор, муфаттиш, таҳқиқбаранда, адвокат, эксперт, тарҷумон, пристави суд ё котиби суд, инчунин суд ва наздикони онҳо (ҳамзамон, шахсони дар қисми 1 моддаи мазкур зикрнагардида) ташкил медиҳанд. Шахсони номбаршуда дар Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин маънидод карда шудаанд:

Судя – шахси мансабдоре, ки барои ба амал баровардани адолати судӣ бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин ё интихоб гардидааст;

Машваратчиёни халқӣ – шахсоне маҳсуб меёбанд, ки ҳангоми ба амал баровардани адолати судӣ аз тамоми ҳуқуқҳои судя истифода мебаранд;

Прокурор – шахси мансабдори давлатӣ буда, дар доираи салоҳияти худ айбдоркуниро аз номи давлат ба амал бароварда, дар ҳамаи давраҳои мурофиаи ҷиноятӣ таъқиби онро мутобики Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин менамояд;

Муфаттиш – шахси мансабдори давлатӣ буда, дар доираи салоҳияти муқаррарнамудаи Кодекси мазкур ваколатдор аст тафтиши пешакии парвандаи ҷиноятиро анҷом диҳад;

Таҳқиқбаранда – шахси мансабдори давлатӣ буда, дар доираи салоҳияти муқаррарнамудаи қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ ваколатдор аст, ки парвандаи ҷиноятиеро, ки тафтиши пешакии онҳо шарт нест, анҷом диҳад¹;

Ҳимоятгар (адвокат) – шахсе, ки ҳангоми пешбурди парвандаи ҷиноятӣ ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии дастгиршуда, гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда ва маҳкумшударо ҳифз намуда, ба онҳо ба ҳар восита ва усули манъ накардани қонун ёри ҳуқуқӣ мерасонад;

Қоршинос (эксперт) – ба сифати дигар иштирокчиёни мурофиаи ҷиноятӣ баромад намуда, дар ҳолатҳои даъват карда мешавад, ки барои пешбурди таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё ҳангоми муҳокимаи судии парванда ба дониши махсус дар соҳаи илм, техника, фарҳанг ё касбу ҳунар зарурат ба миён ояд²;

Тарҷумон – шахсест, ки забонҳои барои тарҷума зарурро медонад ва барои иштирок дар амалҳои тафтишию судӣ дар ҳолатҳои, ки гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда, ҳимоятгарони онҳо ё қабрида, даъвогари граждани, ҷавобгари граждани ё намояндагони онҳо, инчунин шохидон ва дигар иштирокчиёни мурофиа забонеро, ки пешбурди парванда ба воситаи он

¹ Ҳуқуқи мурофиавии ҷиноятӣ: китоби дарсӣ / Зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Қудратов. Душанбе, 2016. С. 99.

² Ҳамон ҷо. С. 108.

анҷом дода мешавад, наредонанд, инчунин барои тарҷумаи маводи хатгӣ даъват карда мешавад;

Котиби маҷлиси суд – шахсест, ки ҳозир шудани шахсонро, ки бояд дар маҷлиси суд иштирок кунанд, тафтиш намуда, бо су-пориши раисикунанда дигар амалҳои пешбиниамудаи Кодекси мазкурро анҷом медиҳад. Ҳамзамон, котиби маҷлиси суд протоколи маҷлиси судро тартиб медиҳад. У вазиладор аст амал ва қарори суд, инчунин амали иштирокчиёни муруфиаро, ки дар ҷараёни маҷлис ҷой доштанд, пурра ва саҳеҳ дар протокол инъикос намояд;

Суд – мақомоти ҳокимияти судӣ, ки ба низоми судии Ҷумҳурии Тоҷикистон шомил буда, парвандаҳои ҷиноятиро ба та-ври дастаҷамъӣ ва ё танҳо баррасӣ мекунад (Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди ҳарбӣ, суди Вилояти Мухтори Кӯҳистони Ба-дахшон, судҳои вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия);

Хешовандони наздик – падару модар, фарзандон, фарзанд-хондагон, фарзандхондашудагон, бародарон ва хоҳарон, бобо, бибӣ (модаркалон), набера, инчунин ҳамсар.

Тавофути ҷинояти мазкур аз моддаи 328 КҶ ҚТ (Истифодаи зӯроварӣ ба муқобили намояндаи ҳокимият) дар объекти бевосита ва ҷабрдидаи ҷиноят мебошад, ки ҷабрдидаи онро намояндаи ҳокимият ташкил медиҳад.

Тарафи объективии ин ҷиноятро ҳаракатҳои мустақилонаи ҷинояткоронаи ба ҷамъият хавфнок дар шакли таҳдид ташкил медиҳад: таҳдиди куштан, таҳдиди расонидани зарар ба саломатӣ, таҳдиди вайрон ё несту нобуд кардани молу мулк.

Мувофиқи қисми 1 моддаи 356 КҶ ҚТ танҳо шахсе ба ҷавоб-гарии ҷиноятӣ кашида мешавад, ки таҳдиди куштан, расонидани зарар ба саломатӣ, вайрон ё несту нобуд кардани молу мулкро нис-бати судя, машваратчи халқӣ, прокурор, муфаттиш, таҳқиқбаран-да, адвокат, эксперт, тарҷумон, пристави суд ё котиби суд, инчунин суд ва наздикони онҳо вобаста ба гузаронидани таҳқиқ, тафтиши пешакӣ, баррасии парванда ё мавод дар суд ё иҷрои ҳукм, ҳално-маи суд ё санади дигари судӣ анҷом диҳад.

Калимаи таҳдид дар тафсири фарҳанги забони тоҷикӣ чунин маънидод карда шудааст: таҳдид – тарсондан; дӯғу пӯписа; ба хавф андохтан³.

Дар ҳукуки ҷиноятӣ бошад, зери калимаи таҳдид – таъсирра-сонии рӯҳӣ ба ҷабрдида бо мақсади иваз намудани ҳаракатҳои ӯ бо хоҳиши талаботи таҳдидкунанда фаҳмида мешавад⁴.

³ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз ду ҷилд). Ҷилди 2. О-Я. Зери таҳрири С.Назарзода (раис), А.Сангинов, С.Каримов, М.Х.Султон. Душанбе, 2008. С. 326.

Мутобиқи ҷинояти мазкур таҳдид метавонад дар шакли даҳонӣ, хатгӣ ва ё намоиш додан бе ҳарф задан аз тарафи ҳуди таҳдидкунанда ва ё ба тариқи шахси сеюм ба анҷом расонида шавад.

Таҳдид дар назди омма (дар маҷлисоҳои судӣ) ва ё дар ҳолати ҳузур надоштани шахсони сеюм низ амалӣ шуда метавонад⁴. Аммо, баёни таҳдид дар ғоибии судя, машваратчи халқӣ, прокурор, муфаттиш, таҳқиқбаранда, адвокат, эксперт, тарҷумон, пристави суд ё котиби суд, инчунин суд ва наздикони онҳо вобаста ба гузаронидани таҳқиқ, тафтиши пешакӣ, баррасии парванда ё мавод дар суд ё иҷрои ҳукм, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ таркиби ҷинояти мазкурро ташкил намедихад.

Барои ба ҷавобгари ҷиноятӣ ҷалб намудан бо моддаи 356 КҶ ҚТ аҳаммият надорад, ки дар кадом суд ва нисбати кадом парвандаи ҷиноятӣ кирдори таҳлилшаванда содир гардидааст. Яъне, ҷойи содир намудани ҷиноят (суд, ҳона, ҷойи ҷамъиятӣ, кӯча) барои ҷинояти мазкур аҳаммият надорад.

Ҷинояти баррасишаванда бояд доир ба ғаёлияти қонунии ҷабрдидагони дар боло номбаргардида содир гардад. Агар кирдорҳои дар диспозитсияи моддаи мазкур пешбинигардида ба ғаёлияти қонунунии ҷабрдидагони болозикр вобаста набуда, аз рӯйи ангезаҳои шахсӣ содир гардад, кирдор бо моддаҳои ҷиноятҳо ба муқобили шахсияти КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Категорияи ҷинояти дар қисми 1 моддаи 356 КҶ ҚТ пешбинигардидаро начандон вазнин ташкил медиҳад.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯйи конструкция расмӣ буда, ҷиноят аз лаҳзаи содир намудани яке аз ҳаракатҳои дар диспозитсияи модда пешбинигардида новобаста аз оне, ки дар оянда онҳо омалӣ гардиданд ё не, хотимаёфта ҳисобида мешавад. Агар таҳдидҳо амалӣ гардиданд, пас кирдори мазкур ҳамчун маҷмӯи ҷиноят бо моддаи мазкур ва дигар моддаҳои дахлдори КҶ ҚТ бандубаст карда мешаванд.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ танҳо дар шакли қасди бевоситаро ташкил медиҳад. Шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки таҳдид ё зӯрвариро вобаста ба амалбарории адолати судӣ, таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ раво дида истодааст ва хоҳони фаро расидани он мебошад.

Мақсад ва ангеза дар ин ҷиноят ба сифати аломати хатмӣ ба ҳисоб мераванд.

⁴ Уголовное право России. Особенная часть: В двух полутомах. Второй полутом / Под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комиссарова. М., 2005. С. 417.

⁵ Тафсири ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 771.

Мақсади ҷиноят бояд даҳолат кардан ба баамалбарории адолати судӣ, таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ бошад.

Ангезаи ҷиноятро бошад, интиқоми ҷабрдида оид ба фаъолияти қонунии ӯ вобаста ба гузаронидани таҳқиқ, тафтиши пешакӣ, баррасии парванда ё мавод дар суд ё иҷрои ҳукм, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ ташкил медиҳад.

Агар дар кирдори содиргардида мақсад ва ангеаи болозикр вучуд нашошта бошад, ҷавобгарии ҷиноятӣ бо моддаи 356 КҶ ҚТ истисно мегардад ва кирдори содиргардида мумкин аст, бо моддаҳои ҷиноятҳо ба муқобили шахсият ё тартиботи идоракунии бандубаст карда шавад.

Субъекти ҷинояти баррасишавандаро шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расидаро ташкил медиҳад.

Қисми 2 моддаи 356 КҶ ҚТ ҳамчун ҳолати бандубасткунандаи ҷиноят ҷавобгариро барои бо сабаби гузаронидани таҳқиқ, тафтиши пешакӣ, баррасии парванда ё мавод дар суд ё иҷрои ҳукм, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ нисбати шахсони дар қисми якуми ҳамин модда зикргардида, истифода намудани зӯрварӣ, ки барои ҳаёт ва саломаташон хавфнок нест муқаррар намудааст. Таҳти мафҳуми зӯрварие, ки барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок нест, бояд лату кӯб ё содир кардани дигар ҳаракатҳои зӯрваронае, ки бо расонидани дардҳои ҷисмонӣ ба ҷабрдида ё маҳлуд кардани озодии ӯ (бастанӣ дастҳо, истифода намудани дастбандҳо, дар бинои маҳкам монондан ва ғайра) алоқаманданд, фаҳмида шавад⁶.

Кирдори дар моддаи 116 КҶ ҚТ (Лату кӯб) пешбинигардида пурра, дар қисми 2 моддаи 356 КҶ ҚТ дарҷ ёфта, бандубасти иловагиро талаб наменамояд.

Категорияи ҷинояти дар қисми 2 моддаи 356 КҶ ҚТ пешбинигардидаро дараҷаи миёна ташкил медиҳад.

Қисми 3 моддаи 356 КҶ ҚТ ҳамчун ҳолати махсусан бандубасткунандаи ҷиноят ҷавобгариро барои кирдорҳои дар қисмҳои якум ё дуҷуми ҳамин модда пешбинишуда бо истифода намудани зӯрварӣ, ки барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок аст, муқаррар намудааст. Таҳти мафҳуми зӯрварие, ки барои ҳаёт ва саломатӣ хавфнок аст, бояд чунин зӯрварие, ки ба расонидани зарари вазнин ва миёна ба саломатии ҷабрдида оварда расонида бошад, ҳамчунин расонидани зарари сабук ба саломатӣ, ки боиси вайроншавии

⁶ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, № 3, аз 25-уми июни соли 2004 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ» // Маҷмуаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 40-41.

кӯтоҳмуддати саломатӣ ё гум кардани устувории на он қадар зиёди қобилияти умумии меҳнат гардидааст, фаҳмида шавад⁷.

Бинобар сабаби оне, ки аломатҳои ҷиноятҳои дар моддаҳои 110-115 ва 117 ҚЧ ҚТ пешбинигардида фарогири қисми 3 моддаи 356 ҚЧ ҚТ мебошанд, бандубасти иловагиро бо моддаҳои номбаршуда талаб наменамояд.

Категорияи ҷинояти дар қисми 3 моддаи 356 ҚЧ ҚТ пешбинигардидаро дараҷаи вазнин ташкил медиҳад.

§ 4. Ҷиноятҳое, ки ба тартиби муурофиавии гирифтани далел аз рӯи парванда тачовуз меоранд

Дидаю дониста расонидани хабари бардурӯғ

Дидаю дониста расонидани хабари бардурӯғ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 346 ҚЧ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 3 қисм иборат мебошад.

Ҷинояти мазкур дар Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон, ки аз 17 августи соли 1961 қабул шудааст, дар моддаи 193 ҳамчун ҷиноят пешбинӣ шуда ва аз ду қисм иборат буд.

Объекти бевоситаи ҷинояти номбурдаро муносибатҳои ҷамъиятии ташкил медиҳанд, ки ба ҳифзи адолати судӣ равона карда шудааст.

Тарафи объективии ҷинояти мазкурро ҳаракатҳои ғайришахс ташкил медиҳад, ки дар дидаю дониста расонидани хабари бардурӯғ оид ба содир шудани ҷиноят ифода меёбад.

Ягон парвандаи ҷиноятӣ ба сабаб ва асосҳои қонунӣ оғоз карда намешавад. Яке аз асосҳои оғози парвандаи ҷиноятӣ, ин ариза дар бораи ҷиноят ба ҳисоб меравад. Мутобиқи моддаи 141 ҚМҚ ҚТ ариза дар бораи ҷиноят шифохӣ ё хаттӣ шуда метавонад. Аз ин рӯ, хабари бардурӯғ низ дахонӣ ва хаттӣ мешавад.

Дар фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ хабар ба маънои огоҳӣ, дарак, иттилоъ, матлабе, ки барои огоҳии умум дар матбуот, радио ва ғайра дода мешавад, омадааст⁸.

Таҳти мафҳуми хабари бардурӯғ хабаре, ки маълумоти нодуруст ва аз ҳақиқат дур оид ба содир шудани ҷиноят фаҳмида мешавад. ҚЧ ҚТ барои дидаю дониста расонидани хабари бардурӯғ ҷавобгарии ҷиноятиро пешбинӣ мекунад.

Бардурӯғ бошад, ба маънои аз ҳақиқат дур, ба асли воқеа ҳилоф, бофта, сохтакорона, рӯякӣ, қалбақӣ омадааст⁹.

⁷ Дар ҳамон ҷо. С. 41.

⁸ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 2. Зери таҳрири С.Назарзода, А.Сангинов, С.Каримов, М.Ҳ.Султон. Душанбе, 2008. С. 415.

⁹ Ҳамон асар. С. 138.

Аз ин чо бар меояд, ки хабари бардурӯғ иттилои рӯякӣ, аз ҳақиқат дур, қалбакӣ оид ба содир шудани ҷиноят ба ҳисоб меравад.

Барои он ки ин кирдор ҷиноят эътироф карда шавад, бояд ҳатман дидаю доништа расонидани хабари бардурӯғ оид ба ҷиноят содир шуда бошад.

Хабари бардурӯғ ҳатман бояд ба мақомоти амаликунандаи таҳқиқ, тафтишот ва суд равона карда шавад. Хабарӣ бардурӯғ оид ба кирдори террористӣ таркиби ҷинояти моддаи 180 КҶ ҚТ ташкил медиҳад.

Дар қисми 2, моддаи 346 КҶ ҚТ дидаю доништа расонидани хабари бардурӯғ оид ба содир шудани ҷиноят, агар вобаста:

- бо гунаҳгор кардан ба содир намудани ҷинояти вазнин ва махсусан вазнин;

- сохтани далелҳои сунъии айбдоркунӣ;

- аз нияти ғаразнок;

- ба манфиати гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад, пешбинӣ карда шудааст.

Дар қисми сеюми моддаи мазкур дидаю доништа расонидани хабари бардурӯғ оид ба содир шудани ҷиноят, агар:

- нисбати судя, прокурор, муфаттиш ё таҳқиқбаранда содир шуда бошад, пешбинӣ карда шудааст.

Ин ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунандаи таркиби ҷинояти мазкур дар таҳлили моддаҳои дахлдори китоби мазкур пурра таҳлил карда шудаанд.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне шахс ба чамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати барои чамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида эътироф мешавад.

Категорияи ҷинояти дар қисми 1, моддаи 346 начандон вазнин, қисми 2 дараҷаи миёна ва дар қисми 3 вазнин эътироф мешавад.

Монеъ шудан ба ҳозиршавии шохид ё ҷабрдида ба суд, мақомоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ

Монеъ шудан ба ҳозиршавии шохид ё ҷабрдида ба суд, мақомоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 350 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст. Диспозитсияи моддаи мазкур диспозитсияи оддӣ ба ҳисоб меравад.

Объекти ҷинояти мазкур ғаъолияти муътадили мақомоти таҳқиқ, тафтишот ва суд ба ҳисоб меравад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур ҳаракатҳои ғаъолонаи шахс дар шакли монеъ шудан ба ҳозиршавии шохид ё ҷабрдида ба суд, мақомоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ ба ҳисоб меравад.

Яке аз сарчашмаҳои муҳими далел дар ҳукуки муроғавии ҷиноятӣ, ин нишондоди шохид ва ҷабрдида ба ҳисоб меравад.

Нишондоди шохид яке аз намуди паҳнгардидаи далелҳо ба ҳисоб меравад. Ба сифати шохид барои додани нишондод шахсе даъват карда мешавад, ки ба \bar{y} ягон ҳолати барои парвандаи ҷиноятӣ аҳамиятдошта маълум бошад¹⁰. Аз ҳамин нуқтаи назар, ҳозир шудани шохид бо дархости мақомоти таҳқиқ, тафтишот ва суд барои амалигардонии адолати судӣ хатмӣ мебошад ва мавқеи хосаро касб мекунад.

Дар навбати худ тибқи талаботи қисми 4, моддаи 56 КМЧ ҚТ шохид вазиғадор аст:

- бо даъвати мақомоти таҳқиқ, муфаттиш, прокурор ва суд ҳозир шавад;

- ҳамаи он чизе, ки оид ба парванда барояш маълум аст, саҳеҳ иттилоъ диҳад ва ба саволҳои гузошташуда дуруст ҷавоб диҳад;

- бе иҷзати пурсишкунанда маълумоти оид ба ҳолатҳои парванда ба \bar{y} маълумро фош накунад;

- тартиби муайяншудаи пешбурди амали тафтишӣ ва маҷлиси судро риоя кунад.

Ҳангоме, ки шохид бо дархости мақомоти таҳқиқ, тафтишот ва суд қасдан аз ҳозир шудан даст кашад, он маҷбуран оварда мешавад. Дар ин сурат тибқи талаботи моддаи 352 КЧ ҚТ шохид барои саркашӣ аз ҳозир шудан ба даъвати мақомоти таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва суд ё нахостани додани нишондод ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Таркиби ҷинояти мазкур шахсе, ки ба ҳозиршавии шохид ё ҷабрдида ба суд, мақомоти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ монеъ мешавад, иборат мебошад. Монеъ шудан ба ҳозиршавии шохид ё ҷабрдида ба суд, мақомоти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ бо ҳаргуна роҳҳо амалӣ мешавад. Мумкин аст бо таҳдиди расонидани зарари ҷисмонӣ ба шахс, оила, хешу табор, бо пинҳон намудани шохид ё ҷабрдида ва ғайраҳо.

Мутобиқи қисми 1, моддаи 42 КМЧ ҚТ ҷабрдида шахсе эътироф мешавад, ки сарфи назар аз синну сол, ҳолати руҳӣ ва ҷисмонӣ ба \bar{y} аз ҷиноят зарари ҷисмонӣ, моддӣ, маънавӣ расо-

¹⁰Ҳукуки муроғавии ҷиноятӣ: китоби дарсӣ. Зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Қудратов. Душанбе, 2016. С. 140.

нида шудааст, инчунин шахсе мебошад, ки ҳуқуқу манфиатҳои ӯ зери таҳдиди бевоситаи сӯиқасд ба ҷиноят қарор гирифтааст. Инчунин, ҷабрдида шахси ҳуқуқӣ низ эътироф шуда метавонад, ки дар натиҷаи содир гардидани ҷиноят ба ӯ зарари моддӣ ё маънавӣ расидааст. Дар ин сурат ҳуқуқ ва уҳдадорихои ҷабр-дидаро намояндаи шахси ҳуқуқӣ татбиқ мекунад. Дар бораи ҷабрдида эътироф кардани шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ таҳқиқбаранда, муфатиш ва прокурор баъди муқаррар кардани ҳодисаи ҷиноят ва воқеияти бар асари ҷиноят расидани зарар фавран қарор қабул карда, суд таъйинот мебарорад.

Моневъ шудан ба ҳозиршавии ҷабрдида низ бо роҳҳои гуно-гун амалӣ карда мешавад. Ҷабрдида ҳам ба монанди шохид дар сурати саркашӣ қардан аз даъвати мақомоти таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва суд маҷбуран оварда мешавад ва талаботи моддаи 352 КҶ ҚТ татбиқ карда мешавад. Дар ҷиноятҳое, ки оқибати онҳо марғ мебошад, дар ин сурат ҳешовандони наздики ҷабрдида ҳуқуқҳои ӯро ба худ мегиранд.

Барои дуруст ба амал баровардани фаъолияти муътадили адо-лати судӣ дар ҚТ бояд ягон мақомоти давлатӣ, шахси мансабдор ва шахрвандон моневъ шуда натавонанд, чунки ҳамавақт адолат пойдор бимонад ва обрӯии мақомоти амаликунандаи адолати судӣ дар назди ҷомеа коста нагардад.

Дар диспозитсияи моддаи мазкур пешбинӣ мешавад, ки шохид ва ҷабрдидаро ҳатман бояд аз суд, мақомоти таҳқиқ ва тафтишот моневъ шаванд.

Адолати судиро дар ҚТ танҳо суд амалӣ менамояд, ягон мақомоти давлатӣ, шахсони мансабдор, шахсони ҳуқуқӣ ва шахрвандон ҳуқуқи амалӣ намудани адолати судиро надоранд. Дар Конститутсияи ҚТ ҳокимияти судӣ мустақил буда, он аз номи давлат ва аз ҷониби судҳо амалӣ карда мешавад.

Тибқи талаботи моддаи 6 КМҶ ҚТ суд – мақомоти ҳокимияти судӣ, ки ба низоми судии ҚТ шомил буда, парвандаҳои ҷиноятиро ба таври дастачамӣ ва ё танҳо баррасӣ мекунад (Суди Олии ҚТ, Суди ҳарбӣ, суди ВМКБ, судҳои вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия).

Таҳқиқ шакли тафтиши тосудӣ буда, таҳқиқбаранда парвандаи ҷиноятиро, ки тафтиши пешакии он хатмӣ нест, анҷом медиҳад. Таҳқиқ аз ҷониби мақомоти таҳқиқ анҷом дода мешавад. Намудҳои мақомоти таҳқиқ дар қисми 1, моддаи 40 КМҶ ҚТ пешбинӣ карда шудааст.

Тафтиши пешакӣ яке аз институтҳои ҳуқуқи муҳофизатии ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад. Тафтиши пешакӣ аз ҷониби мақомоти

тахқиқ ва муфаттиш амалӣ карда мешавад. Тафтиши пешакӣ ин яке аз марҳилаҳои асосии муурофияи ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад.

Таҳти мафҳуми тафтиши пешакӣ фаъолияти мақомоти таҳқиқ, муффатиш ва прокурор оид ба чамъ намудан, тафтиш кардан ва баҳо додани далелҳоро мефаҳманд, ки дар асоси ин далелҳо ҳолатҳои барои парванда аҳамиятдошта бо мақсади зуд ва пурра ошкор намудани ҷиноят муайян карда шуда, шахси содиркунандаи ҷиноят ба сифати айбдоршаванда ҷалб карда шуда, чораҳо барои баргараф кардани ҷиноят, сабаб ва шароитҳои мусоидаткунанда ба содиршавии ҷиноят, инчунин чораҳо барои таъмини зарари аз ҷиноят расонидашуда, андешида мешавад¹¹.

Тафтиши пешакии парвандаҳои ҷиноятӣ аз ҷониби муфаттишони мақомоти прокуратура, ВКД, амнияти миллӣ, мубориза бо коррупсия, назорати маводи нашъаовар амалӣ карда мешавад.

Дар диспозитсияи моддаи 350 КҶ ҚТ мақомоти прокуратура ӯ прокурор пешбинӣ карда нашудааст. Прокуратура ҳам ба ҳайси субъекти амаликунандаи тафтиши пешакӣ баромад карда метавонад.

Аз ҳамин нуктаи назар бояд қайд намуд, ки дар ҳолати аз тарафи худӣ прокурор гузаронидани тафтиши пешакӣ зарурати даъват намудани шохид ӯ ҷабрдида ба миён меояд. Аз ҳамин лиҳоз, монев шудан ба даъвати прокурор оид ба кори ҷиноятӣ, ки дар пешбурди ӯ қарор дорад, аломати ин ҷиноятро доро мебошад. Аммо, агар прокурор шохид ӯ ҷабрдида ро вобаста ба назорати прокуратури ин кори ҷиноятӣ, ки дар пешбурди тафтишиаш нест ба наздаш даъват намояд, аломати ҷинояти монев шуданро надорад¹².

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита баҳисоб меравад, яъне шахс ба чамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк карда, имконияте ӯ ногузирии фаро расидани оқибати барои чамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида эътироф мешавад.

Категорияи ҷинояти мазкур начандон вазнин ба ҳисоб меравад.

¹¹ Ҳуқуқи муурофиявии ҷиноятӣ. Китоби дарсӣ. Зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Қудратов. Душанбе, 2016. С. 258.

¹² Тафсир ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 760.

Гувоҳии бардурӯғ

Гувоҳии бардурӯғ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 351 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст. Ин модда аз ду қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Дидаю доништа нишондоди бардурӯғ додани шохид, ҷабрдида ё хулосаи ғалат додани коршинос (эксперт), ҳамчунин хангоми таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё дар суд дидаю доништа нодуруст тарҷума кардани тарҷумон.

Ин ҷиноят дар моддаи 194 КҶ РСС Тоҷикистон бо номи дидаю доништа додани баёноти бардурӯғ пешбинӣ карда шудааст, ки аз моддаи 351 КҶ ҚТ фарқ мекунад.

Тибқи талаботи моддаи 194 КҶ РСС Тоҷикистон дидаю доништа баёноти бардурӯғ додани шохид ё ҷабрдида, дидаю доништа фикру хулосаи бардурӯғ додани эксперт, инчунин дидаю доништа нодуруст тарҷума кардани тарҷумон дар суд ё дар вақти гузаронидани тафтиши пешакӣ ё таҳқиқ¹³ ҳамчун ҷиноят пешбинӣ карда буд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур, ин муносибатҳои бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошанд, ки муносибатҳои муътадили адолати судиро таъмин менамоянд.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз ҷунин ҳаракатҳои ғайришахс иборат мебошад:

- дидаю доништа нишондоди бардурӯғ додани шохид;
- дидаю доништа нишондоди бардурӯғ додани ҷабрдида;
- дидаю доништа хулосаи ғалат додани коршинос;
- дидаю доништа нодуруст тарҷума кардани тарҷумон хангоми таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё дар суд.

Нишондод ин маълумоти шифоҳии шахси нишондиҳанда дар бораи ҳолатҳои қор, ки тибқи тартиботи муқарраршудаи қонун гирифта, мустаҳкам карда мешавад¹⁴.

Яке аз намудҳои далелҳо дар мушоҳидаи ҷиноятӣ ин нишондоди шохид, нишондоди ҷабрдида ва хулосаи коршинос ба ҳисоб меравад, ки дар қисми 2, моддаи 72 КМҶ ҚТ мустаҳкам карда шудааст.

Оид ба шохид ва ҷабрдида дар таҳлили моддаи 350 КҶ ҚТ пурра шарҳу тавзеҳ дода шудааст.

Тибқи талаботи қисми 1, моддаи 77 КМҶ ҚТ агар хангоми пешбурди тафтиш ва муҳокимаи судии парвандаи ҷиноятӣ дониши

¹³ КҶ РСС Тоҷикистон (бо тағйири иловаҳое, ки то 1 июни соли 1998 дохил карда шудаанд). Моддаи 194. Душанбе: «Ирфон», 1989. С. 121.

¹⁴ Тафсири ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 762.

махсус дар соҳаи илм, техника, санъат ё касбу ҳунар зарур бошад, экспертиза таъйин карда мешавад.

Дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ коршинос бо маънои мутахассис, кордон, таҳлилгари кор (эксперт) омадааст¹⁵.

Дар ҳамон сурат коршинос (экспертро) тибқи талаботи моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад, ки агар дидаю доништа дар рафти таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва суд ҳулосаи ғалат дода бошад.

Коршинос дар ҳолатҳое даъват карда мешавад, ки барои пешбурди таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё ҳангоми муҳокимаи судии парванда ба дониши махсус дар соҳаи илм, техника фарҳанг ё касбу ҳунар зарурат ба миён ояд. Ба сифати коршинос ҳар шахсе, ки барои пешниҳоди ҳулоса дониши махсус ва дар ҳолатҳои зарурӣ иҷозатномаи дахлдор дорад, даъват шуданаш мумкин аст¹⁶.

Яке аз аломати дигари тарафи объективи ҷинояти мазкур, ин дидаю доништа нодуруст тарҷума кардани тарҷумон ҳангоми таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё дар суд ба ҳисоб меравад.

Дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ тарҷумон ба маънои аз забон ба забоне гардонанда, мутарҷим, гӯянда, баёнгар, ифодакунанда омадааст¹⁷.

Нодуруст тарҷума кардани тарҷумон ҳангоми таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё дар суд аз як забон ба забони дигар, дар сурати ғалат тарҷума кардан таркиби ҷинояти мазкурро ташкил медиҳад. Тарҷумон бояд ҳолисона бо саводу малакаи касбии худ вобаста бо ҳолатҳои ба парвандаи ҷиноятӣ алоқаманд мавод ё ҳолатҳои корро ҳангоми тафтиши пешакӣ, таҳқиқ ва муҳокимаи судӣ тарҷума намояд. Дар ҳамон ҳолат барои нодуруст тарҷума кардани тарҷумон ҳангоми тафтиши пешакӣ, таҳқиқ ё дар суд, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад, ки агар тарҷумон нодуруст тарҷума карда бошад.

Дар қисми 2, моддаи 351 ҳолатҳои вазнинкунандаи таркиби ҷинояти гувоҳии бардурӯғ мустаҳкам карда шудааст, ки мувофиқи он дидаю доништа нишондоди бардурӯғ додани шохид, ҷабрдида ё ҳулосаи ғалат додани коршинос (эксперт), ҳамчунин ҳангоми таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё дар суд дидаю доништа нодуруст тарҷума кардани тарҷумон, агар вобаста:

¹⁵ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 1. Зери таҳрири С. Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М.Ҳ. Султон. Душанбе, 2008. С. 627.

¹⁶ Ҳуқуқи муруфиавии ҷиноятӣ. Китоби дарсӣ. Зери таҳрири номзоди илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Қудратов. Душанбе, 2016. С. 144-145.

¹⁷ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 2. Зери таҳрири С. Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М.Ҳ. Султон. Душанбе, 2008. С. 319.

- ба айбдоркунӣ дар содир намудани ҷинояти вазнин ё махсусан вазнин;

- ба тайёр кардани далелҳои сунъии айбдоркунӣ;

- бо мақсади ғаразнок;

- ба манфиати гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад.

Бандҳои ба айбдоркунӣ дар содир намудани ҷинояти вазнин ва махсусан вазнин ва ба тайёр кардани далелҳои сунъии айбдоркунӣ дар таҳлили моддаи 348 КҶ ҚТ дар китоби мазкур пешбинӣ карда шудааст.

Кирдор бо мақсади ғаразнок маънои онро дорад, ки шахс барои манфиати худ ва бар касе кина доштан ҳаракатҳои дар моддаи мазкур, яъне гувоҳии бардурӯғро содир мекунад.

Дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ ғараз бо маънои: 1. матлаб, мурод, мақсад, манзур; 2. қасд, оҳанг, иштиёқ; 3. нияти ниҳонии бад ба зиёни касеву ба манфиати худ; ғарази шахсӣ а) нафъи худро дар назар доштан; б) кинаварзӣ бо касе; ғараз доштан а) қасде доштан; б) суди худу зиёни дигареро чустан; в) кина доштан ба касе омадааст¹⁸.

Дигар аломати вазнинкунадаи таркиби ҷиноят дар қисми 2, м 351 ин ба манфиати гурӯҳи муташаккил содир шудани кирдорҳои қисми 1 модда ба ҳисоб меравад.

Тибқи талаботи қисми 3, моддаи 39 КҶ ҚТ ҷиноят аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содиршуда эътироф мешавад, агар он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якчанд ҷиноят муттаҳид шудаанд, содир шуда бошад.

Аломатҳои гурӯҳи муташаккил инҳоянд:

1. ба гурӯҳ ду ва ё зиёда шахс шомил аст;

2. ба гурӯҳ пешакӣ бо мақсади содир намудани як ва ё якчанд ҷиноят ташкил шудааст;

3. гурӯҳ хусусияти устуворӣ ва муттаҳидиро доро мебошад¹⁹.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасдона ба ҳисоб меравад.

Ангеза ва мақсади ҷиноят дар қисми 1, моддаи 351 КҶ ҚТ барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад, вале дар қисми 2, банди «г», моддаи 351 барои бандубасти ҷиноят аҳаммияти калон дорад, чунки агар аломатҳои иловагии тарафи субъективии ҷиноят бевосита дар диспозитсияи моддаи Қисми махсуси КҶ ҚТ пешбинӣ шавад, ба сифати аломати ҳатмӣ баромад мекунад.

¹⁸Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 1. Зери таҳрири С. Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М.Х. Султон. Душанбе, 2008. С. 375.

¹⁹Тафсир ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 93-94.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида эътироф мешавад.

Категорияи ҷиноят дар қисми 1, моддаи 351 КҶ ҚТ начандон вазнин, дар қисми 2 бошад, дараҷаи миёна ба ҳисоб меравад.

Эзоҳи моддаи 351 КҶ ҚТ аз ду қисм иборат мебошад.

Тибқи қисми 1 эзоҳи моддаи 351 КҶ ҚТ агар шохид, ҷабрдида, коршинос ё тарҷумон дар ҷараёни таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё муурофияи судӣ то баровардани ҳукм ё ҳалномаи суд дар хусуси бардурӯғ будани баёнот, хулосаҳо ё дидаю доништа тарҷума карданашон ихтиёрӣ арз намоянд, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешаванд.

Ҳаминро бояд тазаккур дод, ки шохид, ҷабрдида, коршинос ё тарҷумон гарчанде дар давраи таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё муурофияи судӣ дидаю доништа нишондоди бардурӯғ додаанд ва ё нодуруст тарҷума кардаанд, яъне ҷиноят ба охир расидааст, аммо то баровардани ҳукм ё ҳалномаи суд дар он хусус, ки баёнот ва хулосаҳои бардурӯғ додаанд, нодуруст тарҷума кардаанд, бо ихтиёри худ иқрор шаванд, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешаванд.

Аз сабаби он ки ҳақиқати воқеӣ ва адолат аз тарафи суд дар муҳокимаи судӣ бо қарори суд муқаррар карда мешавад, бинобар ин, то баровардани ҳукм ё қарори суд ин шахсон метавонанд арз намоянд ва худро аз таҳдиди ҷавобгарии ҷиноятӣ озод намоянд. Ҳамин тариқ, гарчанде, ин кирдорҳо аз мавриди имзои ҳуҷҷатҳои муурофиявӣ ба итмомрасида ҳисоб мешавад, вале эҳтимолияти аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод шудани онҳо то ба мавриди қабули ҳукм ва ҳалнома мавҷуд аст²⁰.

Тибқи қисми 2 эзоҳи моддаи 351 қурбонии савдои одамон ба роӣ додани нишондоди бардурӯғ, ки бо қарор доштани ӯ ба сифати қурбонӣ дар савдои одамон алоқаманд аст, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешавад. Мафҳуми қурбонии савдои одамон дар таҳлили эзоҳи моддаи 347 КҶ ҚТ дар китоби мазкур пурра шарҳ дода шудааст.

Саркашӣ аз ҳозир шудан ё нахостани додани нишондод, хулоса ё тарҷума кардан

Саркашӣ аз ҳозир шудан ё нахостани додани нишондод, хулоса ё тарҷума кардан дар моддаи 352 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст. Ҷинояти мазкур аз ду қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

²⁰ Тафсир ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 763.

Дар моддаи 195 ҚҚ РСС Тоҷикистон саркашӣ аз ҳозир шудан ё нахостани додани баёнот ё фикру хулоса ё тарҷума кардан²¹ муштаҳкам карда шуда буд, ки аз ду қисм иборат буд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур ин муносибатҳои бо қонунгузории ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошад, ки муносибатҳои муътадили адолати судиро таъмин менамояд.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои фаъоли шахс дар шакли саркашӣ кардани шохид ё ҷабрдида аз ҳозир ба даъвати мақомоти таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё ба суд ё нахостани додани нишондод, иборат мебошад.

Саркашӣ кардан аз ҳозир шудан маънои онро дорад, ки шохид ва ҷабрдида бо даъватномаи мақомоти таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё суд рӯйи рост ҳозир намешавад.

Шохид вазифадор аст, ки бо даъвати таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор ва суд ҳозир шавад; ҳамаи он чизе, ки оид ба парванда барояш маълум аст, саҳеҳ иттилоъ диҳад ва ба саволҳои гузашташуда дуруст ҷавоб диҳад; бе иҷозати пурсишкунанда маълумоти оид ба ҳолатҳои парванда ба ӯ маълумшударо фош накунад; тартиби муайяншудаи пешбурди амалҳои тафтишотӣ ва рафти мурофиаи судиро риоя кунад²². Аз ин рӯ, шохид агар қасдан бо даъвати мақомоти таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва суд ҳозир нашавад ӯ маҷбуран оварда мешавад ва мувофиқи меъёри мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Ҳаминро бояд қайд кард, ки ҷабрдида ҳам барои бе сабабҳои узрнок агар бо даъвати мақомоти таҳқиқ ҳозир нашавад, маҷбуран оварда мешавад ва тибқи талаботи моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Саркашии рӯйирост дар чунин ҳаракатҳо ифода мешавад. Ба монанди қабули ҳалнома ро рад мекунад ё онро қабул менамояд. Вале, агар шохид ва ё ҷабрдида бо сабабҳои узрнок ба назди мақомоти салоҳиятдори даъваткунанда ҳозир шуда натавонад, ҷавобгарии ҷиноятӣ ӯ истисно карда мешавад. Бо вучуди ба сифати ҷиноят эътироф шудани саркашӣ аз ҳозир шудани шохиду ҷабрдида қонунгузории мурофиаи ҷиноятӣ маҷбуран оварданро ба сифати ҷорай маҷбуркунии мурофиавӣ муқаррар намудааст. Ин

²¹ ҚҚ РСС Тоҷикистон (бо тағйири иловаҳое, ки то 1 июни соли 1998 дохил карда шудаанд). Моддаи 195. Душанбе: «Ирфон», 1989. С. 121.

²² Ҳуқуқи мурофиавии ҷиноятӣ. Китоби дарсӣ. Зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Қудратов. Душанбе, 2016. С. 142.

чиноят аз амали маҷбуран овардан алоқае надошта, аз лаҳзаи арзи саркашӣ аз ҳозир шудан ба охирирасида ҳисоб мешавад²³.

Дар қисми 2, моддаи 352 КҶ ҚТ саркашӣ қардани қоршинос (эксперт), мутахассис, тарҷумон ё шахси ҳолис аз ҳозир шудан ба даъвати ҳуди ҳамон мақомот ё саркашӣ қардан аз иҷрои вазифаҳои худ, пешбинӣ қарда шудааст.

Дар таҳлили моддаи 351 КҶ ҚТ мафҳуми қоршинос (эксперт) мутахассис ва тарҷумон омадааст.

Тибқи талаботи қисми 1, моддаи 60 КМҶ ҚТ шахси ҳолис шахсест, ки ба ҳалли парвандаи ҷиноятӣ манфиатдор нест ва барои иштирок дар амали тафтишӣ ё дигар амали муҳофизатӣ ё дигар амали муҳофизатӣ барои тасдиқи далели пешбурди он, мазмун, ҷараён ва натиҷаҳои он аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор ва суд, судя даъват шудааст.

Дар сурате, ки шахси ҳолис аз ҳозир шудан ё иҷрои вазифаҳои худ саркашӣ мекунад, тибқи талаботи моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қарда мешавад.

Аз рӯи конструксияи тарафи объективии ҷиноят таркиби ҷинояти мазкур расмӣ мебошад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне шахс ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро қарда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида эътироф мешавад.

Категорияи ҷиноят дар қисми 1 ва 2, моддаи 352 КҶ ҚТ наҷандон вазнин эътироф мешавад.

Тибқи қисми 1 эзоҳи моддаи мазкур шахс барои саркашӣ намудан аз додани нишондод ба муқобили худ ва ҳешовандони наздиқаш ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қарда намешавад.

Мафҳуми ҳешовандони наздик дар таҳлили эзоҳи моддаи 347 КҶ ҚТ дар китоби мазкур оварда шудааст.

Тибқи қисми 2 эзоҳи моддаи 352 КҶ ҚТ қурбонии савдои одамон барои саркашӣ қардан аз ҳозир шудан ба даъвати мақомоти таҳқиқ, тафтишот ё ба суд ё нахостани додани нишондод, нисбат ба ҷиноятҳое, ки бо қарор доштани ӯ ба сифати қурбонӣ дар савдои одамон алоқаманданд, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қарда намешаванд.

Мафҳуми қурбонии савдои одамон дар таҳлили эзоҳи моддаи 347 КҶ ҚТ дар китоби мазкур оварда шудааст.

²³ Тафсири ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 764.

Ришвадиҳӣ ё маҷбур кардан барои додани баёноти бардурӯғ, хулосаи бардурӯғ ё тарҷумаи нодуруст

Ришвадиҳӣ ё маҷбур кардан барои додани баёноти бардурӯғ, хулосаи бардурӯғ ё тарҷумаи нодуруст ҳамчун ҷиноят дар моддаи 353 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст. Ин модда аз 4 қисм иборат аст.

Ришвадиҳӣ ба шоҳид, ҷабрдида бо мақсади аз ҷониби онҳо додани баёноти бардурӯғ ё ба коршинос бо мақсади пешкаш намудани хулосаи бардурӯғ ё додани нишондоди бардурӯғ, ҳамчунин ба тарҷумон бо мақсади нодуруст карданаш.

Объекти ҷинояти мазкур ғаёлияти муътадили адолати судӣ ба ҳисоб меравад.

Тарафи объективи ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои ғаёлии шахс дар шакли ришвадиҳӣ ба шоҳид, ҷабрдида бо мақсади аз ҷониби онҳо додани баёноти бардурӯғ ё ба коршинос бо мақсади пешкаш намудани хулосаи бардурӯғ ё додани нишондоди бардурӯғ, ҳамчунин ба тарҷумон бо мақсади нодуруст карданаш, ба ҳисоб меравад.

Ришва ин бевосита ё бавоситаи миёнарав додани арзишҳои моддӣ ё додани хизматрасонии дорои хусусияти молу мулкидошта ба шоҳид, ҷабрдида бо мақсади аз ҷониби онҳо додани баёноти бардурӯғ ё ба коршинос бо мақсади пешкаш намудани хулосаи бардурӯғ ё додани нишондоди бардурӯғ, ҳамчунин ба тарҷумон бо мақсади нодуруст карданаш мебошад.

Ба сифати предмети ришва молу мулк ва дигар хизматрасониҳои хусусияти молу мулкидошта баромад мекунад.

Ришвадиҳӣ бо мақсади ҳатмии таъсиррасонӣ ба шоҳид, ҷабрдида коршинос ва тарҷумон дар рафти таҳқиқи пешакӣ, тафтишот ва мурофияи судӣ амалӣ карда мешавад.

Ришвадиҳӣ аз лаҳзаи аз тарафи шоҳид, ҷабрдида, коршинос ва тарҷумон гирифтани маблағи пулӣ, молу мулк ва ё хизматрасонии молу мулкидошта хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективи ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне шахс ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракати) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида мебошад.

Дар қисмҳои 2, 3 ва 4 моддаи 353 КҶ ҚТ ҳолатҳои вазнинкунандаи таркиби ҷинояти мазкур пешбинӣ карда шудааст.

Тибқи талаботи қисми 2 моддаи 353 КҶ ҚТ маҷбур сохтани шоҳид, ҷабрдида барои додани нишондоди бардурӯғ, коршинос

барои пешниҳоди хулосаи бардурӯғ ё тарҷумон ҷиҳати нодуруст тарҷума кардан, ҳамчунин маҷбур сохтани шахсони мазкур барои саркашӣ намудан аз додани нишондод вобаста бо: ирӯб (шантаж), таҳдиди куштан, таҳдиди расонидани зарар ба саломатӣ, таҳдиди нобуд сохтани молу мулки ин шахсон ё наздикони онҳо содир содир шуда бошад, иешбинӣ шудааст.

Ирӯб (шантаж), яъне, таҳдиди паҳн ва ошкор кардани маълумоте, ки шаъну шарафи ҷабрдида ро поймол мекунад ё ин ки маълумоте, ки ҷабрдида онҳоро меҳаҳад пинҳон дорад²⁴.

Таҳдиди куштан ин ифодаи куштани ҷабрдида ё расонидани зарари назар ба саломатӣ мебошад, ки бо мақсади тарс додан равона карда шудааст. Тарзи баён намудани таҳдид гуногун мебошад он ба ҷабрдида ба тариқи хаттӣ, шифоҳӣ, ба воситаи ишора кардан, ба воситаи телефон ва ғайраҳо, ба воситаи шахси сеюм ирсол карда мешавад²⁵.

Ба ақидаи олимони Н.В. Стерехов ва И.Ю. Бунеев таҳдиди куштан ё зарар ба саломатӣ як шакли маҷбуркунӣ ба ҳисоб меравад²⁶.

Таҳдид бояд ҳақиқӣ бошад, яъне дар шахс асоси тарсу харос пайдо шавад. Таҳдид бояд шохид ва ҷабрдида ро барои додани нишондоди бардурӯғ ва коршиносро барои додани хулосаи бардурӯғ, ҳамчунин тарҷумон ҷиҳати нодуруст тарҷума кардан маҷбур карда шуда бошад, пас аломати таркиби ҷинояти мазкурро ташкил медиҳад.

Таҳдиди несту нобуд сохтани молу мулки шахс барои ҷабрдида бояд назаррас бошад, мисол, таҳдиди сӯхтани хона, гирифтани мошин, гирифтани молу мулк ва ғайра.

Дар қисми 3, моддаи 353 КҶ ҚТ кирдорҳои дар қисми дуҷуми ҳамин модда пешбинигардида, бо истифодаи зӯроварии барои ҳаёт ва саломатии шахсони мазкур хавфнок набуда содир шуда бошад, мустаҳкам карда шудааст.

Дар қисми 4 моддаи 353 кирдорҳои дар қисми 1 ва 2 моддаи мазкур пешбинигардидае, ки:

- аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

- бо истифодаи зӯроварии барои ҳаёт ва саломатии шахсони зикргардида хавфнок содир шуда бошад, пешбинӣ карда шудааст.

²⁴ Тафсири ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 291.

²⁵ Ҳамон асар. С. 259.

²⁶ Ниг.: Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву. Свердловск, 1972. С. 55; Бунеев И.Ю. Уголовная ответственность за принуждение к даче показаний: автореф. дис. ... к.ю.н. Омск, 2000. С. 9-10.

Тибки талаботи қисми 3 моддаи 39 КҶ ҚТ чиноят аз чониби гурӯҳи муташаккил содиршуда эътироф мешавад, агар он аз чониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якчанд чиноят муттаҳид шудаанд, содир шуда бошад.

Истифодаи зӯрвари барои ҳаёт ва саломатии шахсони зикр-гардида хавфнок маънои онро дорад, ки хатари аз ҳаёт маҳрум гардидани шахси дигарро ба миён меоранд.

Категорияи чинояти дар қисми 1 ва 2 моддаи 353 КҶ ҚТ на-чандон вазнин, қисми 3 дараҷаи миёна ва қисми 4 бошад, вазнин эътироф мешавад.

Аз чониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё суд маҷбур сохтан ба додани нишондод

Аз чониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё суд маҷбур сохтан ба додани нишондод дар моддаи 354 КҶ ҚТ ҳамчун чиноят муқаррар гардидааст. Ин модда аз 1 қисм иборат аст.

Бо роҳи таҳдид, ирӯб ё кирдорҳои дигари ғайриқонунӣ гу-монбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда, ҷабрдида ё шохидро маҷбур намудан ба додани нишондод, инчунин қоршиносро барои пешниҳоди хулоса маҷбур кардан аз чониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё суд.

Маҷбур намудан ба додани баёнот дар моддаи 192 КҶ РСС Тоҷикистон ҳамчун чиноят пешбинӣ карда шуда буд²⁷, ки аз моддаи 354 КҶ ҚТ фарқ мекунад.

Объекти бевоситаи ин чиноят ин муносибатҳои бо қонунгузо-рии чиноятӣ ҳифзшавандае мебошад, ки муносибатҳои муътадили адолати судиро таъмин менамояд.

Тарафи объективи чинояти мазкур аз ҳаракатҳои фаъоли шахс дар шакли бо роҳи таҳдид, ирӯб ё кирдорҳои дигари ғай-риқонунӣ гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда, ҷабрдида ё шохидро маҷбур намудан ба додани нишондод, инчунин қоршино-сро барои пешниҳоди хулоса маҷбур кардан аз чониби таҳқиқба-ранда, муфаттиш ё суд, иборат мебошад.

Дар номи моддаи мазкур аз чониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ё суд маҷбур сохтан ба додани нишондод пешбинӣ карда шудааст.

Таҳқиқбаранда шахси мансабдори давлатӣ буда, дар доираи салоҳияти муқаррарнамудаи қонунгузории муҳофизатии чиноятӣ

²⁷ КҶ РСС Тоҷикистон (бо тағйири иловаҳое, ки то 1 июни соли 1998 дохил карда шудаанд). Моддаи 192. Душанбе: «Ирфон», 1989. С. 120.

ваколатдор аст, ки парвандаи ҷиноятиеро, ки тафтиши пешакии он шарт нест, анҷом диҳад²⁸.

Таҳқиқбаранда дар сурате бо ин модда ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад, ки агар бо роҳи таҳдид, ирӯб ё кирдорҳои дигари ғайриқонунӣ гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда, ҷабрдида ё шохидро барои додани нишондод маҷбур намудааст.

Дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ таҳдид бо маънои тарсондан, дӯғу пӯписа ва ба хавф андохтан омадааст²⁹.

Таҳдид бояд воқеӣ бошад, яъне асоси тарсу ҳарос ҷой дошта бошад. Таҳдид ин як навъи таъсиррасонии зӯроварӣ ва руҳӣ ба шахс ба ҳисоб меравад.

Таҳдид ҳамчун шакли зӯроварии руҳӣ (бавосита ё бевосита) эътироф гардида, дар ваъда додан ва огоҳ кардан чун иттилооти ба ҷамъият хавфнок ҷиҳати расонидани зарар ба ҳаёт ва саломатӣ, ифода меёбад³⁰.

Ирӯб ин таҳдиди паҳн ва ошкор кардани маълумоте, ки шаъну шарафи шахсро поймол мекунад, яъне маълумоте, ки шахс меҳаҳад онҳоро пинҳон намояд.

Дигар кирдорҳои ғайриқонунӣ низ аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд нисбати гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда, ҷабрдида ё шохидро дар сурати маҷбур намудан ба додани нишондод, инчунин коршиносро барои пешниҳоди хулоса таркиби ин ҷиноятро ташкил медиҳад.

Тибқи талаботи моддаи 6 КМҚ ҚТ муфаттиш шахси мансабдори давлатӣ буда, дар доираи салоҳияти муқаррарнамудаи Кодекси мазкур ваколатдор аст тафтиши пешакии парвандаи ҷиноятро анҷом медиҳад.

Суд мақомоти ҳокимияти судӣ, ки ба низоми судии ҚТ шомил буда, парвандаҳои ҷиноятиро ба таври дастаҷамъӣ ва ё танҳо баррасӣ мекунад.

Гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда иштирокчиёни муурофияи ҷиноятӣ ба ҳисоб мераванд, ки ҳуқуқ ва манфиатҳои худ ё намояндагиашонро ҳимоя менамојанд.

Тибқи талаботи қисми 1 моддаи 46 КМҚ ҚТ гумонбаршуда шахсест, ки нисбат ба ӯ бо асос ва тартиби муқаррарнамудаи Кодекси мазкур бинобар гумонбар шуданаш дар содир намудани ҷиноят парвандаи ҷиноятӣ оғоз гардида, дар ин бора ба ӯ

²⁸ Ҳуқуқи муурофияви ҷиноятӣ: китоби дарсӣ. Зери таҳрири номзоди илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Кудратов. Душанбе, 2016. С. 99.

²⁹ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 2. Зери таҳрири С. Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М.Х. Султон. Душанбе, 2008. С. 326.

³⁰ Ҳусейнзода С.Х., Нажбудинов М.А., Ҳикматзода Ҷ.У. Ҷиноятҳо ба муқобили саломатӣ: дастури таълимӣ. Душанбе: «ЭР-граф» 2017. С. 126.

муфаттиш ё таҳқиқбаранда хабар медиҳад ё ӯ дастгир карда шудааст ва ё дар ҳаққи ӯ то пешниҳод кардани айб чораи пешгири татбиқ карда шудааст.

Дар ягон ҳолат гумонбаршуда барои додани нишондод бояд маҷбур карда нашавад, чунки дар сурати содир намудани ин амал ҳуқуқҳои он поймол карда мешавад. Дар баробари он ки гумонбаршуда дорои ҳуқуқҳои худ мебошад, боз дорои уҳдадориҳо ҳам мебошад. Гумонбаршуда уҳдадор аст, ки бо даъвати таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд ҳозир шавад. Дар сурате, ки бе сабабҳои узрнок ҳозир нашуд ӯ маҷбури оварда мешавад ва ин маънои онро надорад, ки бояд аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд гумонбаршуда барои додани нишондод маҷбур пурсида шавад. Аз ҳамин нуктаи назар, барои маҷбур кардани гумонбаршуда барои додани нишондод аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд таркиби ҷинояти мазкурро ташкил медиҳад.

Дигар иштирокчии муурофияи ҷинояти, ки ҳуқуқ ва манфиатҳои худ ё намоёндагиашро ҳимоя менамояд, ин айбдоршаванда ба ҳисоб меравад.

Тибқи талаботи қисми 1 моддаи 47 КМЧ ҚТ айбдоршаванда шахсе мебошад, ки нисбат ба ӯ қарор дар бораи ба сифати айбдоршаванда ҷалб кардан бароварда шудааст.

Айбдоршаванда ҳам дорои ҳуқуқ ва уҳдадориҳои ба худ хос мебошад. Дар ягон ҳолат бояд аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд айбдоршаванда низ барои додани нишондод маҷбур карда нашавад, чунки ҳуқуқҳои ӯ поймол мегардад.

Айбдоршавандае, ки парвандаи ӯ ба маҷлиси судӣ раво карда мешавад, судшаванда эътироф мешавад.

Ҳуқуқи уҳдадориҳои гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда дар КМЧ ҚТ пурра мустаҳкам карда шудааст.

Яке аз иштирокчиёни муурофияи судии ҷиноятӣ, ки таъкиби ҷиноятиро анҷом медиҳанд, ин ҷабрдида ба ҳисоб меравад.

Тибқи талаботи қисми 1 моддаи 42 КМЧ ҚТ ҷабрдида шахсест, ки сарфи назар аз синну сол, ҳолати руҳӣ ва ҷисмонӣ ба ӯ аз ҷиноят зарари ҷисмонӣ, моддӣ, маънавӣ расонида шудааст, инчунин шахсе, мебошад, ки ҳуқуқи манфиатҳои ӯ зери таҳдиди бевоситаи сӯиқасд ба ҷиноят қарор гирифтааст.

Аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд барои маҷбур кардани шохид барои додани нишондод ҷавобгарии ҷиноятиро ба миён меорад.

Яке аз иштирокчиёни дигари муурофияи судии ҷиноятӣ ин шохид ба ҳисоб меравад.

Ба сифати шохид барои додани нишондод шахсе даъват карда мешавад, ки ба ӯ ягон ҳолати барои парвандаи ҷиноятӣ аҳамиятдошта маълум аст.

Шоҳид ҳам дорои ҳуқуқу уҳдадориҳои ба худ хос мебошад. Шоҳид уҳдадор аст, ки бо даъвати таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд дар ҳол ҳозир шавад, дар сурати ҳозир нашудан маҷбуран оварда мешавад ва барои саркашӣ намудан аз ҳозир шудан ё нахостани додани нишондод тибқи талаботи моддаи 352 КҶ ҚТ ба ҷавобгарии ҷиноятии кашаида мешавад. Агар аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд шоҳид барои додани нишондод маҷбур карда шавад, дар ин ҳолат таркиби ҷинояти мазкурро, яъне моддаи 354 КҶ ҚТ ташкил медиҳад. Барои он ки талаботи моддаи 354 КҶ ҚТ вайрон нашавад, таҳқиқбаранда, муфаттиш ва судро зарур аст, ки дар доираи муқаррарнамудаи қонуни мурофиавии ҷиноятии нишондоди шоҳидро гирад.

Яке аз иштирокчиёни дигари мурофиавии судии ҷиноятии ин коршинос (эксперт) ба ҳисоб меравад.

Тибқи талаботи қисми 1 моддаи 58 КМҶ ҚТ коршинос дар ҳолатҳои даъват карда мешавад, ки барои пешбурди таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё ҳангоми муҳокимаи судии парванда ба дониши махсус дар соҳаи илм, техника, фарҳанг ё касбу ҳунари зарурат ба миён ояд. Бинобар ин коршинос ҳам барои пешниҳоди ҳулоса бояд аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд маҷбур карда нашавад. Коршинос ҳам дар сурати даъвати таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд уҳдадор аст ҳозир шавад. Дар сурати ҳозир нашудан ва саркашӣ намудан аз даъвати таҳқиқбаранда, муфаттиш ва суд коршиносро тибқи талаботи қисми 2 моддаи 352 КҶ ҚТ ҷавобгарии ҷиноятии таҳдид мекунад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне шахс ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракати) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфнокӣ онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Субъекти ҷинояти мазкур махсус, яъне таҳқиқбаранда, муфаттиш, суд ва дигар иштирокчиёни мурофиавии судии ҷиноятии, ки таҳқиқ ва тафтиши пешакиро анҷом медиҳанд.

Категорияи ҷинояти мазкур дараҷаи миёна ба ҳисоб меравад.

Сохтакории далелҳо

Сохтакории далелҳо ҳамчун ҷиноят дар моддаи 359 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 3 қисм иборат мебошад.

Калимаҳои сохтакорӣ, сохтакор ва далел дар тафсири фарҳанги забони тоҷикӣ чунин маънидод карда шудаанд: – «сохтакорӣ – қаллобӣ, фиребӣ»; «сохтакор – он ки қори фиреб мекунад, қаллоб,

фиребгар»³¹; «далел – хуччат барои исботи чизе, бурҳон; асос: далели мантиқӣ, далели равшан; нишона, аломат; далели шайъӣ ашёӣ ба ҷиноят алоқадор, ки барои исботи ҷиноят кумак мерасонад; раҳнамо, роҳнишондиҳанда, роҳбалад, роҳнамо»³².

Аз тафсири болозикр мушоҳида мегардад, ки шахси содирнамудаи ҷинояти моддаи 359 КҶ ҚТ хуччатро барои исботи чизе қаллобӣ ё фиреб менамояд.

Парвандаи граждани ва ҷинояти дар асоси ҷамъ ва таҳлил намудани маҷмӯи далелҳои қофӣ ва боъътимод ҳалли дурусти ҳудро меёбанд. Дар ҷамъ намудани далелҳо нақши иштирокчиёни кор хеле калон аст. Нисбати парвандаҳои граждани далелҳо асосан аз тарафи иштирокчиёни кор ҷамъ оварда шуда, ба суд пешниҳод карда мешавад. Вале, дар муҳофизати ҷинояти уҳдадорӣ исбот намудани ҳолатҳои кор танҳо ба уҳдаи таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор ва ҳимоячи (ҳолатҳои сафедқунандаву сабуққунанда) гузошта шудааст. Бинобар ин, бо назардошти мавҷудияти манфиати идоравӣ ва шахси эҳтимолияти ба суд пешниҳод намудани далелҳои боъътимод, қалбаки ё сохта мавҷуд буда, хатарнок аст. Чунки далелҳои сохтакоришуда ба барқарор намудани ҳақиқати воқеа нисбати қорҳо ҳалалдор шуда, адолати судӣ қоҳиш хоҳад ёфт. Аз ин рӯ, бо мақсади огоҳ ва пешгирии намудани амали сохтакорӣ далелҳоро қонуни ҷинояти манъ намудааст³³.

Ба назари мо, дар моддаи мазкур ҷавобгарии ҷинояти барои сохтакорӣ далелҳо оид ба парвандаҳои ба тариқи муҳофизати конституционӣ баррасишаванда ва сохтакорӣ далелҳо оид ба парвандаҳои ба тариқи ҳуқуқвайронкунонии маъмури баррасишаванда низ мустақар гардад, мақсаднок шуморида мешавад. Зеро ба ҷамъият ҳавфнокии чунин кирдорҳо аз сохтакорӣ далелҳо оид ба парвандаҳои ба тариқи гражданиву ҷинояти баррасишаванда камтар нестанд.

Объекти бевоситаи асосии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки манфиатҳои адолати судиро нисбат ба парвандаҳои граждани дар бар мегиранд, ташкил медиҳанд. Объекти бевоситаи иловагии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъмин-

³¹ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибораат аз ду ҷилд). Ҷилди 2. О.-Я. Зери таҳрири С.Назарзода (раис), А.Сангинов, С.Каримов, М.Х.Султон. Душанбе, 2008. С. 262.

³² Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибораат аз ду ҷилд). ҷилди 1. А.-Н. Зери таҳрири С. Назарзода (раис), А. Сангинов, С. Каримов, М.Х. Султон. Душанбе, 2008. С. 402.

³³ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 779.

кунандаи манфиатҳои ҳуқуқи озодиҳои қонунии иштирокчиёни мурофиаи судиро ташкил медиҳанд, дар бар мегирад.

Предмети қисми 1 ҷинояти мазкурро далелҳо оид ба парвандаҳои граждани ташкил медиҳад. Мувофиқи моддаи 57 КМГ ҚТ – ҳама гуна маълумот оид ба ҳолатҳои, ки тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонун гирифта шудаанд ва дар асоси онҳо суд мавҷуд будан ё набудани ҳолатҳои асосноккунандаи талабот ва норозигии тарафҳо, инчунин дигар ҳолатҳои барои ҳалли дурусти парванда аҳамиятдоштаро муқаррар менамояд, далелҳо оид ба парвандаҳои граждани эътироф мешаванд. Маълумот оид ба ҳолатҳо мумкин аст аз баёноти тарафҳо ва шахсони сеюм, нишондодҳои шохидон, далелҳои хаттӣ ва шайбӣ, сабтҳои овоз ва видео, ҳулосаи қоршinosони судӣ ба даст оварда шавад. Маълумот оид ба ҳолатҳои, ки бо вайрон кардани қонун дастрас шудаанд, далел ба ҳисоб намеравад ва ҳалнома наметавонад ба онҳо асос ёбад³⁴.

Дар ин модда сохтакории далел нисбат ба парвандаҳои граждани чун ҷиноят эътироф карда шудааст. Зери парвандаҳои граждани аз рӯйи ин таркиби ҷиноят боз парвандаҳои фаҳмида мешаванд, ки аз муносибатҳои маъмури бар меояду тибқи КМГ баррасӣ карда мешавад ва ҳамчунин парвандаҳои хочагӣ фаҳмида мешавад, ки тибқи КМХ ҚТ баррасӣ карда мешаванд³⁵.

Тарафи объективии қисми 1 ҷинояти мазкурро сохтакорӣ намудани далелҳои парвандаҳои граждани (дониста дохил намудани маълумоти бардурӯғ, ҳамчунин ба асноди зикршуда ворид намудани ислоҳоте, ки мазмуни аслии онро таҳриф мекунад ва ғ.) ва ба суд пешниҳод намудани он ташкил медиҳад.

Зери мафҳуми сохтакории далелҳо оид ба парвандаҳои граждани сохтакорӣ ва қалбакиқунии далелҳои шайбӣ ва хаттӣ (ҳуччатҳо, протоколҳо, маълумотномаҳо) фаҳмида мешавад.

Мутобиқи моддаи 74 КМГ ҚТ зери мафҳуми далелҳои хаттӣ – маълумот оид ба ҳолатҳои фаҳмида мешавад, ки барои парванда аҳамиятдоранд: ҳуччатҳо, санадҳо, шартномаҳо, маълумотномаҳо, муросилоти қорӣ, дигар ҳуччат ва маводе, ки дар шакли шифоҳӣ, рақамӣ, сабтҳои графикӣ, аз чумла тавассути алоқаи факсимилӣ, электронӣ ё дигар навъи алоқа ё ба таври дигар гирифташуда, ки имконият медиҳад мазмуни ҳуччат муқаррар карда шавад. Ба далелҳои хаттӣ ҳукм ва ҳалнома, дигар санадҳои судӣ, протоколҳои анҷом додани амалҳои мурофиавӣ, протоколҳои маҷлисҳои судӣ, замимаҳо ба протоколҳои анҷом

³⁴ Кодекси мурофиаи граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 январи соли 2000, № 341 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2019. №1. Мод. 6.

³⁵ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 779.

додани амалҳои мурофиавӣ нақшаҳо, харитаҳо, барномаҳо, чадвалҳо дохил мешаванд.

Мутобиқи моддаи 74 КМГ ҚТ бошад, зери мафҳуми далелҳои шайъӣ – ашёе фаҳмида мешавад, ки бо намуди зоҳирии худ, ҳосият, маҳалли ҷойгиршавӣ ё дигар нишонаҳо метавонанд ҳамчун воситаи муайян намудани ҳолатҳои барои парванда аҳамиятдошта истифода шаванд.

Сохтакории ҳуччатҳое, ки ба ҳайси далел эътироф намегарданд, таркиби ҷинойти мазкурро ташкил намедиханд. Чунин кирдорҳо мумкин аст, бо моддаҳои КҚ ҚТ сохтакории хизматӣ (моддаи 323) ё сохтакории ҳуччатҳо (моддаи 340) бандубаст карда шаванд.

Таркиби қисми 1 ҷинойти мазкур аз рӯи конструкция расмӣ буда, ҷинойт аз лаҳзаи сохтакорӣ намудани далелҳо оид ба парвандаҳои граждани хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Субъекти қисми 1 моддаи 359 КҚ ҚТ маҳсус, яъне шахси дар парванда иштирокдошта ё намояндаи ӯ, ки дар вақти содир намудани ҷинойт ба синни 16 расидаанд, эътироф мегардад.

Мутобиқи моддаи 36 КМГ ҚТ шахсони иштирокчиҳои парванда инҳо эътироф мегарданд: тарафҳо, шахсони сеюм, прокурор, шахсоне, ки ба суд ҷиҳати ҳифзи ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои қонунии дигар шахсон муроҷиат намудаанд ё дар мурофиа бо мақсади додани ҳулоса тибқи асосҳои пешбининамудаи моддаҳои 4, 47, 48 ва 49 КМГ ҚТ баромад мекунанд, аризадихандагон ва шахсони манфиатдор оид ба парвандаҳои мурофиаи маҳсус мебошанд.

Доираи шахсоне, ки ба ҳайси намоянда дар суд иштирок менамоянд, дар боби 5 КМГ ҚТ ба таври мушаххас муқаррар гардидаанд. Мувофиқи моддаи 51 КМГ ҚТ дар суд ба сифати намоянда метавонад шахси қобили амал, ки барои пешбурди парванда дорои ваколати ба таври дахлдор ба расмият даровардашуда мебошад, ба истиснои шахсони дар моддаи 53 КМГ ҚТ зикргардида иштирок намояд. Шахсони дар моддаи 52 КМГ ҚТ зикргардида мутобиқи қонун дорои ваколати намоянда мебошанд. Дар асоси моддаи 54 КМГ ҚТ ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи шахрвандонро, ки дорои қобилияти пурраи амал нестанд, дар суд падару модари онҳо, ба фарзандӣ қабулқунандагон (ба фарзандӣ қабулқунанда), васиён, парасторон ё дигар шахсоне, ки барояшон ин ҳуқуқро қонун пешбинӣ намудааст, ҳимоя мекунанд. Оид ба парвандае, ки дар он бояд шахси тибқи тартиби муқарраргардида бедарак ғойб эътирофгардида иштирок намояд, ба сифати намояндаи ӯ шахсе баромад мекунад, ки ба зиммаи ӯ идораи молу мулки шахси бедарак ғойб воғузошта шудааст. Оид ба парвандае, ки дар он бояд вориси шахси ғавтида ё тибқи тартиби муқарраргардида вориси шахси ғавтида эълоншуда иштирок намояд, агар

меросро ханӯз касе қабул накарда бошад, ба сифати намояндаи ворисон ниғаҳдоранда ё васӣ, ки барои ҳифз ва идораи молу мулки меросӣ таъйин гардидааст, иштирок мекунад.

Судяҳо, муфаттишон, прокурорҳо наметавонанд дар суд намоянда бошанд, ба истисноӣ ҳолатҳои иштироки онҳо дар муҳофизат ба сифати намояндагони мақомоти дахлдор ё намояндагони қонунӣ (моддаи 53 КМГ ҚТ).

Аз ин лиҳоз, шахсоне, ки дар сохтакорӣ далелҳо оид ба парвандаҳои граждани ба ғайр аз шахси дар парванда иштироккунанда ва намояндагони онҳо иштирок менамоянд, нисбати онҳо ҷавобгарии ҷиноятӣ бо моддаи мазкур истисно мегардад.

Тарафи субъективӣи ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад, яъне шахси гунаҳгор кирдори ҳаракати худро дарк менамояд, ки далелҳо оид ба парвандаҳои граждани сохтакорӣ намуда истодааст ва ҳоҳони содир намудани ин кирдор мебошад.

Анғезаҳои кирдори ҷинояткор дар бандубасти ҷиноят аҳамият надорад.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар қисми 1 моддаи 359 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи наҷандон вазнинро ташкил медиҳад.

Қисми 2 моддаи 359 КҶ ҚТ ҳамчун ҳолати бандубасткунандаи ҷиноят ҷавобгариро барои сохтакорӣ далелҳои парвандаи ҷиноятӣ аз ҷониби таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор ё ҳимоятгар, муқаррар намудааст.

Объекти бевоситаи асосии қисми 2 ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи фаъолияти муътадилӣ суд, мақомоти прокуратура, тафтиши пешакӣ ва таҳқиқ мебошанд, ташкил медиҳад. Объекти бевоситаи иловагӣи ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи манфиатҳои ҳуқуқи озодиҳои қонунии шаҳрвандонро ташкил медиҳанд, дар бар мегирад.

Предмети ҷинояти мазкурро далел оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ ташкил медиҳад.

Мафҳуми далелҳо дар моддаи 72 КМҶ ҚТ дода шудааст. Мувофиқи он, далелҳо оид ба парвандаи ҷиноятӣ маълумоти воқеие ба шумор мераванд, ки дар асоси онҳо суд, прокурор, муфаттиш, таҳқиқбаранда бо тартиби муайяннамудаи КМҶ ҚТ мавҷуд будан ё набудани кирдори барои ҷамъият хавфнок, исботгардидан ё нагардидани ҳолатро оид ба парвандаи ҷиноятӣ ва ҳолати дигари барои ҳалли дурусти парванда аҳамиятдоштаро муқаррар мекунад. Ба ҳайси далел нишондоди шохид, нишондоди ҷабрида, нишондоди гумонбаршуда, нишондоди айбдоршаванда, нишондоди судшаванда, хулоса ва нишондоди қорши-

нос, хулоса ва нишондоди мутахассис, далелҳои шайъӣ, протоколҳои амалҳои тафтишӣ ва судӣ, сабтҳои пинҳонӣ, гуфтугӯи телефони гӯшкардашуда ва сабтгардида, мушохидаҳои электронӣ, видео ва магнитофонӣ ва ҳуччатҳои дигар фаҳмида мешавад.

Сохтакории ҳуччатҳо, ки ба ҳайси далел эътироф намегарданд (масалан, қарори муфаттиш), таркиби ҷинойти мазкурро истисно менамоянд. Чунин кирдорҳо мумкин аст, бо моддаҳои КҶ ҚТ сохтакории хизматӣ (моддаи 323) ё сохтакории ҳуччатҳо (моддаи 340) бандубаст карда шаванд.

Аломатҳои тарафи объективи қисми 2 ҷинойти мазкурро ҳамон аломатҳое, ки дар қисми 1 ҷинойти баррасишаванда таҳлил гардиданд, дар бар мегирад. Танҳо тафовут дар он аст, ки аломатҳои қисми 1 ин моддаро сохтакории далелҳои парвандаҳои граждани ташкил медиҳанд, аломатҳои қисми 2-ро бошад, сохтакории далелҳои парвандаҳои ҷинойтӣ.

Таркиби қисми 2 ҷинойти мазкур аз рӯи конструкция расмӣ буда, ҷинойт аз лаҳзаи сохтакорӣ намудани далелҳо оид ба парвандаҳои ҷинойтӣ хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Субъекти қисми 2 моддаи 359 КҶ ҚТ махсус, яъне таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор ё ҳимоятгар, эътироф мегардад.

Тарафи субъективи қисми 2 ҷинойти мазкурро гуноҳ дар шақли қасди бевосита ташкил медиҳад, яъне шахси гуноҳгор кирдори ҳаракати худро дарк менамояд, ки далелҳоро оид ба парвандаҳои ҷинойтӣ сохтакорӣ намуда истодааст ва хоҳони содир намудани ин кирдор мебошад.

Ангезаҳои кирдори ҷинойткор дар бандубасти ҷинойт аҳамият надорад.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ, категорияи ҷинойти дар қисми 2 моддаи 358 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи миёнаро ташкил медиҳад.

Қисми 3 моддаи 358 КҶ ҚТ ҳамчун ҳолати бандубасткунандаи ҷинойт ҷавобгариро барои сохтакории далелҳои парвандаи ҷинойтӣ аз ҷониби шахсони дар қисми дуёми ҳамин модда зикргардида, агар: а) дар хусуси ҷинойти вазнин ё махсусан вазнин бошад; б) аз беэҳтиётӣ боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад, муқаррар намудааст.

Қонунгузори ҷинойтӣ мафҳуми оқибатҳои вазнинро накушодааст. Вобаста ба ин, дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи татбиқ намудани қонунгузори оид ба хариду фурӯши одамон ва хариду фурӯши ноболиғон» чунин дарҷ гардидааст: Оқибатҳои вазнин – ҳолати нисбӣ буда, вобаста ба ҳар ҳолати мушаххас бояд муқаррар ва баҳодиҳӣ карда шавад. Ба оқибатҳои вазнин метавонанд худкӯшии

ҳам шахсе, ки нисбати ӯ хариду фурӯши одамон сурат гирифтааст ва ҳам шахсони ба ӯ наздик, ҳангоми мавҷудияти алоқаи сабабӣ ва гуноҳ дар шакли беэҳтиётии шахсони ҷинояти дар моддаи 130¹ КҶ пешбинишударо содир намуда, инчунин бемории вазнин, харобшавии рӯҳӣ, зарари калони молу мулкӣ ва ба амсоли инҳо бошанд³⁶. Оқибатҳои ҷинояти мазкур метавонанд дар дидаю доништа шахси бегуноҳро ба ҷавобгарӣ кашидан, гирифтори бемориҳои рӯҳӣ гардидан, ба худкушӣ расонидан, ғайриқонунӣ озод намудан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ, ғайриқонунӣ дастгир ва ҳабс намудан ва ғайра бошанд.

Субъекти қисми 3 ҷинояти мазкурро таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор ё ҳимоятгар ташкил медиҳад.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар қисми 3 моддаи 359 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи вазнинро ташкил медиҳад.

§ 5. Ҷиноятҳое, ки ба ғаёлияти мақомоти адолати судӣ, пешгирӣ ва ошкор сохтани ҷиноят тачовуз меоранд

Хабар надодан дар бораи ҷиноят ё пинҳон доштани он

Хабар надодан дар бораи ҷиноят ё пинҳон доштани он дар моддаи 347 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз ду қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Хабар надодан дар бораи ҷиноят ва пинҳон доштани он ду намуди ҷинояти алоҳида ба ҳисоб рафта, қонуни ҷиноятӣ онро ба ҷиноятҳо муқобили адолати судӣ дохил менамояд.

Хабар надодан дар бораи ҷиноят дар моддаи 203 КҶ РСС Тоҷикистон ҳамчун ҷиноят пешбинӣ гардида буда, як қисмро дар бар мегирад³⁷. Аммо, муқаррароти моддаи 347 КҶ ҚТ аз муқаррароти моддаи 203 КҶ РСС Тоҷикистон фарқ мекунад.

Объекти ҷинояти мазкур муносибатҳои муътадили баамалбарории адолати судӣ ба ҳисоб меравад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур кирдор дар шакли беҳаракатӣ ба ҳисоб меравад.

Тибқи талаботи қисми 1 моддаи 347 КҶ ҚТ хабар надодан дар бораи ҷинояти вазнин ё махсусан вазнин, аниқ маълуми тайёр-

³⁶ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри соли 2011, № 12, «Дар бораи таҷрибаи татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба хариду фурӯши одамон ва хариду фурӯши ноболиғон» // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 178.

³⁷ КҶ РСС Тоҷикистон (бо тағйири иловаҳое, ки то 1 июни соли 1998 дохил карда шудаанд). Моддаи 203. Душанбе: «Ирфон», 1989. С. 126-127.

шудаистода ё содиршуда, ҳамчунин хабар надодан дар бораи шахси аниқ маълуми содирнамудаи ин ҷиноят ё бошишгоҳи ӯ пешбинӣ шудааст.

Кирдори беҳаракатии шахс дар он зоҳир мегардад, ки шахс ухдадории ба зиммааш гузошташударо иҷро намекунад.

Дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри соли 2011 №11 «Доир ба таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба хабар надодан дар бораи ҷиноят ё пинҳон доштани он, соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани молу мулк, ки баръало бо роҳи ҷиноят ба даст оварда шудааст» пешбинӣ шудааст, ки тибқи талаботи қонунгузории ҷиноятӣ шахсоне, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истиқомат мекунанд, ухдадоранд қонунҳои мавҷударо риоя намуда, ҳангоми огоҳ шудан дар бораи ҷиноят ба мақомоти давлатӣ ва шахсони мутасаддӣ хабар диҳанд. Хабар надодан дар бораи ҳодисаи ҷиноят дар он зоҳир мегардад, ки шахс беҳаракатӣ зоҳир намуда, ухдадории худро дар бораи хабар додан оид ба ҷинояти аниқ маълуми тайёршудаистода ё содиршуда иҷро намекунад. Аз ин рӯ, КҶ ҚТ шахрвандонро ухдадор мекунад, ки ҳангоми хабардор шудан дар бораи содир шудани ҷиноят ҳатман ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ хабар диҳанд.

Аз меъёри моддаи мазкур бар меояд, ки шахс танҳо барои хабар надодани ҷинояти вазнин ва махсусан вазнин ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Мувофиқи талаботи қисми 4, моддаи 18 КҶ ҚТ кирдорҳои қасдан содиршудае, ки ҷазои ҳадди аксари барои онҳо дар КҶ ҚТ пешбинигардида аз дувоздаҳ соли маҳрум сохтан аз озодӣ зиёд нест, ҷиноятҳои вазнин эътироф мешавад.

Мувофиқи талаботи қисми 5, моддаи 18 КҶ ҚТ кирдорҳои қасдан содиршудае, ки ҷазои ҳадди аксари барои онҳо дар КҶ ҚТ пешбинигардида зиёда аз дувоздаҳ соли маҳрум сохтан аз озодӣ ё ҷазои қатл пешбинӣ гардидааст, ҷинояти махсусан вазнин эътироф мешавад.

Инчунин дар қисми 1 моддаи мазкур шахс барои хабар надодан дар бораи ҷинояти маълуми тайёршудаистода ва ҳам барои ҷинояти содиршуда, ҳамчунин хабар надодан дар бораи шахси аниқ маълуми содирнамудаи ин ҷиноят ё бошишгоҳи ӯ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Таҳти мафҳуми ҷинояти маълуми тайёршудаистода кирдорҳои бояд дар назар дошт, ки аз тарафи шахс қасдан ҷустуҷӯ, тайёр ё мувофиқ кардани восита ё олоти содир намудани ҷиноят, ёфтани шарикони ҷиноят, забоняккунӣ барои содир кардани ҷиноят ё қасдан фароҳам овардани шароити дигар барои содир кардани

чиноят мебошад ё сӯиқасд ба он равона карда шудааст, фаҳмида мешавад.

Дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри соли 2011, №11 «Доир ба тачрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба хабар надодан дар бораи чиноят ё пинҳон доштани он, соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани молу мулк, ки баръало бо роҳи чиноят ба даст оварда шудааст» мешавад, ки чинояти тайёршудаистода он ҳаракатхоеро дар бар мегирад, ки баҳри омодагӣ барои содир намудани чиноят ё сӯиқасд ба он равона гардидаанд, аз ҷумла дарёфти олоти чиноят, воситаҳои содир намудани чиноят ва ғайра.

Таҳти мафҳуми чинояти содиршуда кирдорҳое, дар назар дошта шудааст, ки онҳо дорои тамоми аломатҳои таркиби чиноятро ташкил медиҳанд.

Дигар асоси қисми 1 моддаи 347 КҶ ҚТ хабар надодан дар бораи шахси аниқ маълуми содирнамуда ин чиноят ё бошишгоҳи ӯ ба ҳисоб меравад. Ин маънои онро дорад, ки гунаҳгор дар бораи шахс и маълуми содирнамудаи чиноят ё бошишгоҳи ӯ маълумоти кофӣ дорад ва маълумоти ӯ аниқ ва боэътимод мебошад. Маълумоти аниқ ва боэътимод ҳамон вақт доништа мешавад, ки шахс ҳангоми ба назар расидани чиноят, фаҳмидан аз шахсе, ки чиноят содир намудааст, шарикони чиноят ва гуфтугӯи шахси чиноятсодиркарда ба даст овардааст ва дар бораи бошишгоҳи ӯ маълумоти аниқ ва дақиқ дорад, равона карда мешавад.

Дар сурате, ки шахс маълумотро аз шахси сеюм фаҳмад ё ин ки гумон кунад, ки ба содир кардани кирдори чиноят эътирофшуда тайёри рафта истода бошад, дар ин ҳолат ӯ ба ҷавобгарӣ кашида намешавад.

Тибқи талаботи Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри соли 2011, №11 «Доир ба тачрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба хабар надодан дар бораи чиноят ё пинҳон доштани он, соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани молу мулк, ки баръало бо роҳи чиноят ба даст оварда шудааст» агар шахс дар бораи чинояти тайёршаванда, содиршаванда ё содиршуда то лаҳзаи аз ҷониби мақомоти дахлдори ҳифзи ҳуқуқ муайян намудани он ва ё шахси онро содиркарда хабар расонад, ӯ таҳти ҷавобгарӣ қарор дода намешавад.

Инчунин, шахсе, ки дар ҳолати номукаллафӣ ё шахсе, ки субъекти чиноят эътироф намешавад, барои хабар надодан дар бораи чиноят ё пинҳон доштани он ба ҷавобгарии чинояти кашидан мумкин нест.

Категорияи чинояти дар қисми 1, моддаи 347 начандон вазнин эътироф мешавад.

Дар қисми 2, моддаи 347 пинҳон доштани ҷиноят муқаррар карда шудааст. Тибқи талаботи меъёри мазкур пинҳон доштани ҷинояти вазнин ё махсусан вазнини пешакӣ ваъданошуда ҳамчун ҷиноят муқаррар шудааст.

Мафҳуми пинҳон доштани ҷинояти вазнин ё махсусан вазнини пешакӣ ваъданошуда, дар Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 декабри соли 2011 №11 «Доир ба таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба хабар надодан дар бораи ҷиноят ё пинҳон доштани он, соҳиб шудан ё ба соҳибияти каси дигар додани молу мулк, ки баръало бо роҳи ҷиноят ба даст оварда шудааст» чунин пешбинӣ карда мешавад: ҳаракатҳои шахс, ки бо мақсади пинҳон намудани шахси ҷинояткор, пай ва осори ҷиноят, олот ва воситаи содир намудани ҷиноят, ашёи дар натиҷаи содир намудани ҷинояти вазнин ё махсусан вазнин ба даст даровардашуда равона карда шудааст, фаҳмида мешавад.

Аз рӯйи конструкцияи тарафи объективи ҷиноят таркиби ҷинояти хабар надодан дар бораи ҷиноят ё пинҳон доштани он расмӣ мебошад, яъне ҷиноят аз лаҳзаи хабар надодан дар бораи ҷиноят ё пинҳон доштани он хотимаёфта эътироф мешавад.

Категорияи ҷиноят дар қисми 2 моддаи 347 дараҷаи миёна эътироф мешавад.

Тарафи субъективи ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли касди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне шахс ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Ангезаи ҷиноят гуногун шуда метавонад, ки барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 расида эътироф мешавад.

Дар моддаи 347 КҶ ҚТ эзоҳ пешбинӣ шудааст, ки аз ду қисм иборат мебошад.

Мувофиқи қисми 1 эзоҳи моддаи 347 ҳамсар ва хешовандони наздики шахси содирнамудаи ҷиноят барои хабар надодан дар бораи ҷиноят ва пинҳон доштани ҷинояти пешакӣ ваъданошудаи он ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешавад. Ҳамчунин қурбонии савдои одамон барои хабар надодан дар бораи ҷиноят ва пинҳон доштани ҷиноятӣ пешакӣ ваъданошуда, кибо қарор доштани ӯ ба сифати қурбонӣ дар савдои одамон алоқаманд аст, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешавад.

Тибқи талаботи моддаи 6 Кодекси муурофиявии ҷиноятии ҚТ таҳти мафҳуми хешовандони наздик падару модар, фарзандон, фарзандхондагон, фарзандхондашудагон, бародарон ва хоҳарон,

бобо, бибӣ (модаркалон), набера, инчунин ҳамсар фаҳмида мешавад.

Инчунин, дар эзоҳи мазкур меъёри нав аз 02.01.2019, таҳти №1554 Қонуни ҚТ «Дар бораи тағйири иловаҳо ба КЧ ҚТ», яъне, қурбонии савдои одамон пешбинӣ карда шудааст, ки барои хабар надодан дар бораи ҷиноят ва пинҳон доштани он ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешавад.

Тибқи талаботи моддаи 1 Қонуни ҚТ «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон», таҳти мафҳуми қурбонии савдои одамон шахси воқеии аз савдои одамон зарардида, аз ҷумла ба савдои одамон ҷалбшуда ё дар вазъияти ноилоҷӣ нигоҳдошташаванда, новобаста аз вазъи муҳофизатӣ ӯ, инчунин мавҷуд будан ё набудани розигии ӯ ба пешниҳод намудан, ҷалб кардан, интиқол, пинҳон кардан, супоридан, фуруш, истисмор ва дигар ҳаракатҳое, ки ба савдои одамон вобастаанд, фаҳмида мешавад³⁸.

Дар қисми 2 эзоҳи моддаи 347 КЧ ҚТ пешбинӣ шудааст, ки ходими калосо барои хабар надодан дар бораи ҷинояте, ки ба ӯ ҳангоми омурзиш маълум гардидааст, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешавад.

Ғош қардани маълумоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ

Ғош қардани маълумоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 361 КЧ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 1 қисм иборат мешавад.

Ғош қардани маълумоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ дар моддаи 197 Кодекси ҷиноятӣ РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ шуда, номи он ошқор қардани маълумоти тафтиши пешакӣ ё таҳқиқ буда, аз як қисм иборат буд.

Моддаи 197 Кодекси ҷиноятӣ РСС Тоҷикистон соли 1961 ҷавобгарии ҷиноятиро барои ошқор қардани маълумоти тафтиши пешакӣ ё таҳқиқ бе руҳсати прокурор, муфаттиш ё шахсе, ки таҳқиқ мегузаронад, пешбинӣ намуда буд.

Тафовути моддаи 197 Кодекси ҷиноятӣ РСС Тоҷикистон соли 1961 аз моддаи 361 КЧ ҚТ дар он зоҳир мегардад, ки КЧ ҚТ дар диспозитсияи моддаи 361 ҷавобгарии ҷиноятиро барои бе иҷозати таҳқиқбаранда, муфаттиш ё прокурор маълумоти таҳқиқ ё тафтиши пешакиро ғош қардани шахсе, ки мувофиқи тартиби муқар-

³⁸ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кӯмак ба қурбониёни савдои одамон» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2014. №7. қ. 1. Мод. 393.

рарнамудаи қонун аз фош накардани онҳо огоҳонида шуда буд, мустақар намудааст.

Объекти бевоситаи асосии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи ғайриқонунии муътадилӣ мақомоти прокуратура, тафтиши пешакӣ ва таҳқиқ вобаста ба амалӣ намудани вазифаҳои таъкиби ҷиноятӣ мебошанд, ташкил медиҳад.

Предмети ҷинояти мазкурро маълумоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ, яъне маълумоте, ки бояд ошкор нашавад, ташкил медиҳад. Инҳо метавонанд маълумоте бошанд, ки аҳаммияти ҷиддӣ барои таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ дошта бошанд. Дар баъзан ҳолатҳо ошкор кардани маълумот ба наздикон оид ба додани нишондод ба ҳайси шохид ва додани маълумот ба муфаттиш дар хусуси шиносии шахсӣ бо айбдоршаванда ошкор кардани маълумот ҳисобида намешавад, зеро чунин маълумот ба тафтишот аҳаммияти ҷиддӣ надорад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкурро фош кардани маълумоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ ташкил медиҳад.

Калимаи фош дар тафсири фарҳанги забони тоҷикӣ чунин маънидод карда шудааст: «фош – ошкоро, зоҳир; машхуршуда, маъруф; фош гардидан (шудан) ошкор шудан, ба ҳама маълум гардидан, интишор ёфтан; фош кардан – ошкор кардан, кушода ба майдон ниҳодан, паҳн кардан (сирреро, хабареро)³⁹.

Аз тафсири болозикр мушоҳида мегардад, ки фош кардан мутобиқи моддаи 361 ҚҶ ҚТ маънои онро дорад, ки бе иҷозати шахси таҳқиқро гузаронанда, муфаттиш ё прокурор сир ё хабари таҳқиқ ё тафтиши пешакиро шахсе, ки тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонун аз ошкор накардани онҳо огоҳонида шуда буд, ошкор менамояд.

Фош кардан – дар ошкор намудани маълумот на оид ба ҷинояти содиршуда, балки оид ба дилхоҳ ҳаракатҳои тафтишӣ (оид ба гузаронидани кофтуков, оид ба азназаргузаронии ҷойи ҳодиса, оид ба рӯбарӯкунии ва ғайра) ё дилхоҳ маълумоти дар натиҷаи тафтишот оид ба парванда ҷамъшуда шуда метавонад. Фош кардан метавонад дар ҳар шакл содир гардад: даҳонӣ, хаттӣ, ба тариқи аудио ё видеозапис, тавассути васоити ахбори омма, тавассути интернет ва ғ.

Зери мафҳуми маълумоти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ хабар оид ба ҳолатҳои кори ҷиноятӣ фаҳмида мешавад. Муҳим он аст, ки ин маълумот ба кори ҷиноятӣ мансуб буда, аз тарафи мақомоти таҳқиқ ва тафтишот тибқи тартиботи муқаррарнамудаи қонун

³⁹ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибораат аз ду ҷилд). Ҷилди 2. О-Я. Зери таҳрири С. Назарзода (раис), А. Сангинов, С. Каримов, М.Х. Султон. Душанбе, 2008. С. 262.

чамъ карда шуда бошад. Агар маълумоти паҳнкардашуда, ба кори чиноятӣ аҳаммият надошта бошанд ва ё аз сарчашмаҳое, ки ба тариқи муурофиавӣ аз тарафи шахсони мансабдор мустаҳкам нашуда гирифта шуда, фош шуда бошанд, пас ин амал аломати тарафи объективии ин чиноятро надоранд. Ба мисли он, ки шоҳид маълумотро аз ҷабрдида бидуни амалиёти пурсиш ё рӯбарӯкунӣ ба даст дароварда, онро паҳн намудааст⁴⁰.

Маълумоти тафтиши пешакиро танҳо бо иҷозати шахси пешбарандаи таъқиби чиноятӣ ва ба андозае, ки ӯ имконпазир меоднад, фош кардан мумкин аст. Дар ҳолатҳои зарурӣ шахси пешбарандаи таъқиби чиноятӣ муфаттиш, шоҳид, ҷабрдида, даъвогари граждани, ҷавобгари граждани, коршинос, мутахассис, тарҷумон, шахсони холис ва шахсони дигари хангоми пешбурди амали тафтишӣ иштирокдоштаро дар бораи норавоии фош кардани маълумоти тафтиши пешакӣ бе иҷозати ӯ огоҳ месозад. Аз шахсони зикршуда дар хусуси огоҳ карда шуданашон оид ба ҷавобгарии пешбиникардаи моддаи 361 КҶ ҚТ забонхат гирифта мешавад (моддаи 177 КМҶ ҚТ).

Пас маълум мегардад, ки дар ҳолати бе иҷозати шахси пешбарандаи таъқиби чиноятӣ маълумоти таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ аз ҷониби шахси бо қисми 2 моддаи 177 КМҶ ҚТ огоҳнамуда фош карда шавад, шахси фошнамудаи маълумот мутобиқи моддаи 361 КҶ ҚТ ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад.

Фош кардани маълумот бояд дар лаҳзаи пешбурди таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ сурат гирад. Фош кардани маълумоти зикргардида хангоми маҷлиси ошкорои судӣ таркиби чинояти мазкурро дар бар намегирад.

Таркиби чинояти мазкур аз рӯйи конструкция расмӣ буда, чиноят аз лаҳзаи маълум гардидани маълумот оид ба таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ ҳатто ба яке аз шахсони сеюм хотимаёфта ҳисобида мешавад. Дар тафсир ба КҶ ҚТ қайд гардидааст, ки чинояти мазкур таркиби расмӣ дошта (яъне новобаста аз он, ки дар натиҷаи фош намудани маълумот ягон оқибати зараровари чашмрас ба миён омадааст ё не), аз мавриди беиҷозат додани маълумот ба шахсони сеюм баохиррасида ҳисоб мешавад⁴¹. Розӣ шудан ба чунин ақида мушқил аст, зеро тавре болотар ишора намуда будем, калимаи фош кардан дар тафсири фарҳангии забони тоҷикӣ ба маънои ба ҳама маълум гаштан, интишор ёфтани, маъруф гаштан, зоҳир шудан тафсир гардидааст. Аз ин лиҳоз, шахсони сеюм бояд моҳи-

⁴⁰ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 785.

⁴¹ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 785.

яти маълумоти фош кардашударо дарк намоянд. Агар шахс маълумотро бинобар сабаби беморӣ, синну сол ва ғ. дарк нанамояд, пас чунин кирдор ҳамчун суиқасд ба ошкор намудани маълумот баҳоғузорӣ мегардад.

Маълумоти тафтиши пешакиро танҳо бо иҷозати шахси пешбарандаи таъқиби ҷиноятӣ ва ба андозае, ки ӯ имконпазир меоднад, фош кардан мумкин аст. Дар тамоми ҳолат фош кардан набояд ба манфиатҳои таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ муҳолифат намуда, манфиатҳои ҳуқуқӣ ва қонунии иштирокчиёни муҳолифат судиро вайрон намояд.

Субъекти ҷинояти мазкур махсус, яъне шахси воқеии мукаллафи ба синни 16 – сола расидае, ки дар бораи бе иҷозат фош кардани маълумоти тафтиши пешакӣ огоҳонида шудааст, ҳисобида мешавад.

Азбаски ин амал дар ҳудуди таҳқиқ ва тафтиш сурат мегирад, содиркунандагони он иштирокчиёни муҳолифат мебошанд. Доираи онҳоро моддаи 177 КМҚ ҚТ то андозае муқаррар намуда, вале рӯйхати онҳоро маҳдуд накардааст: шохидон, ҷабрдида, даъвогари граждани, ҷавобгари граждани, ҳимоятчӣ, эксперт, тарҷумон, мутахассис, ҳолис ва дигар шахсон, ки дар истехсолоти қори ҷиноятӣ иштирок менамоянд.

Субъекти ҷинояти мазкур инчунин дигар шахсон низ шуда метавонанд, ки дар пешбурди парвандаи ҷиноятӣ иштирок менамоянд (масалан, қорамандони васоити ахбори омма, пайнависҳо ва ғ.) ба шарте, ки агар аз онҳо забонхат дар бораи огоҳ карда шуданашон оид ба ҷавобгариҳои пешбиниқардаи моддаи 361 КҚ ҚТ гирифта шуда бошад.

Тарафи субъективи ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад, яъне шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки ӯ дар бораи фош кардани маълумоти тафтиши пешакӣ бо моддаи 361 КҚ ҚТ огоҳонида шудааст ва ҳоҳони содир намудани ин кирдор буда, ягон маълумотро фош менамояд.

Ангезаҳои кирдори ҷиноятқор гуногун шуда метавонанд ва дар бандубасти ҷиноят аҳаммият надоранд.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ, категорияи ҷинояти дар моддаи 361 КҚ ҚТ пешбиниқардида дараҷаи миёнаро ташкил медиҳад.

§ 6. Чинойтхое, ки ба муносибатҳо оид ба амалигардии санади судӣ тачовуз меоранд

Ҳаракати ғайриқонунӣ нисбати молу мулке, ки рӯйхат шудааст, ё ба вай ҳабс гузошта шудааст, ё ин ки мусодира карда мешавад

Ҳаракати ғайриқонунӣ нисбати молу мулке, ки рӯйхат шудааст, ё ба вай ҳабс гузошта шудааст, ё ин ки мусодира карда мешавад ҳамчун чинойт дар моддаи 362 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 2 қисм иборат мебошад.

Ҳаракати ғайриқонунӣ нисбати молу мулке, ки рӯйхат шудааст, ё ба вай ҳабс гузошта шудааст, ё ин ки мусодира карда мешавад дар моддаи 198 Кодекси чинойтии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ шуда, номи он исроф намудан, бегона ё пинҳон кардани молу мулке, ки рӯйхат шудааст ё ки ба вай ҳабс гузошта шудааст ё пинҳон кардан ва ё аз худ намудани молу мулке, ки бояд мусодира шавад буда, аз ду қисм иборат буд.

Қисми якуми моддаи 198 Кодекси чинойтии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҷавобгарии чинойтиро барои молу мулки рӯйхатшуда ё ки ба он ҳабс гузошташударо исроф намудан, бегона ё пинҳон кардани шахсе, ки молу мулки мазкур ба вай бовар карда супорида шуда буд ва қисми дуюми он бошад, ҷавобгариро барои пинҳон кардан ва ё аз худ намудани молу мулке, ки бояд мусодира карда шавад, пешбинӣ намуда буд.

Тафовути моддаи 198 Кодекси чинойтии РСС Тоҷикистон соли 1961 аз моддаи 362 КҶ ҚТ дар ном ва диспозитсияи онҳо зоҳир мегардад.

Моддаи 362 КҶ ҚТ ҷавобгариро барои се таркиби чинойти алоҳида муқаррар намудааст: 1) Ҳаракати ғайриқонунӣ нисбати молу мулке, ки рӯйхат шудааст; 2) Ҳаракати ғайриқонунӣ нисбати молу мулке, ки ба вай ҳабс гузошта шудааст; 3) Ҳаракати ғайриқонунӣ нисбати молу мулке, ки мусодира карда мешавад.

Ба ҷамъият хавфнокии чунин кирдорҳо дар истисно намудани иҷроиши ҳалнома ва ҳукм дар қисмати даъвои граждани ва мусодираи молу мулк ифода мешавад. Дар натиҷа, адолати судӣ нисбати кори чинойтӣ ва граждани ба ҳадаф нахоҳад расид. Дар баробари ин, ба ҷамъият хавфнокии чинойти баррасишаванда дар он зоҳир мегардад, ки содир намудани чинойти мазкур кафолати меъёрҳои Конститутсияро ҷиҳати ҳуқуқ ба моликият коста мегардонад. Зеро дар моддаи 32 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидааст: «Ҳар кас ҳуқуқ дорад соҳиби моликият ва мерос бошад. Ҳеч кас ҳуқуқ надорад ҳуқуқи шахсро ба моликият бекор ва маҳдуд кунад. Молу мулки шахсро барои эҳтиёҷоти ҷамъият фақат дар асоси қонун ва розигии соҳиби он бо пардохти

арзиши пуррааш давлат гирифта метавонад. Товони зарари моддӣ ва маънавие, ки шахс дар натиҷаи амали ғайриқонунии мақомоти давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, хизбҳои сиёсӣ, дигар шахсони ҳуқуқӣ ва ё шахсони алоҳида мебинад, мувофиқи қонун аз ҳисоби онҳо рӯёнида мешавад».

Объекти бевоситаи асосии ҷинояти мазкурро (қисми 1) муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи ғайриқонунии муътадилӣ мақомот оид ба иҷроиши ҳалнома ва ҳукми суд дар робита ба ҳабс гузоштани моликият ё воситаҳои пулӣ (пасандозҳо) мебошанд, ташкил медиҳанд. Объекти бевоситаи иловагии ҷинояти мазкурро муносибатҳои молу мулкӣ ташкил медиҳанд.

Аломати ҳатмӣ таркиби ҷинояти мазкурро предмети ҷиноят ташкил медиҳад. Предмети ҷинояти дар моддаи 362 КҶ ҚТ пешбинигардидаро моликият ва воситаҳои пулӣ (пасандозҳо), ки ба онҳо ҳабс гузошта шудааст, дар бар мегирад.

Дар зери мафҳуми моликият гуфта, моликияти манқул (масалан, қимматбаҳо, автомобил, чизу чора, қоғазҳои қимматбаҳо ва ғ.) ва моликияти ғайриманқул (масалан, қитъаи замин, манзил, корхона, иморат, бино ва ғ.) фаҳмида мешавад.

Дар зери мафҳуми воситаҳои пулӣ – пулҳои нақдӣ ва ғайри-нақдӣ фаҳмида мешавад.

Мутобиқи моддаи 116 КҶ ҚТ – «ҳабси молу мулк чораи маҷбурии муурофиавӣ буда, аз номнависи молу мулк ва ба молик ё соҳиби он манъ кардани ихтиёрдорӣ ва дар ҳолатҳои зарурӣ истифода бурдани ин молу мулк иборат аст. Ҳабси молу мулк барои таъмини даъвои граждани, иҷрои ҷазо дар намуди ҷарима ва ситонидани дигар пардохтҳои молу мулкӣ ё эҳтимоли мусодираи молу мулк татбиқ карда мешавад. Мақомоти пешбурди парвандаи ҷиноятӣ бо ризои прокурор дар бораи ҳабси молу мулк гумонбаршуда, айбдоршаванда ё шахсоне, ки мувофиқи қонун барои кирдорашон аз ҷиҳати моддӣ ҷавобгаранд, ба суд дархост пешниҳод менамояд. Судя дар бораи ҳабси молу мулк қарор мебарорад. Дар муддати то се рӯзи қорӣ баъд аз қабул кардани санади судӣ мақоме, ки ба суд дархостро дар бораи ба ҳабс гирифтани молу мулк пешниҳод кардааст, нусхаи санади судиро ба мақоми ваколатдор барои ворид намудани маълумоти дахлдор ба Феҳристи ягонаи давлатии уҳдадорихоӣ таъминшуда ё Феҳристи ягонаи давлатии молу мулкӣ ғайриманқул ва ҳуқуқҳои ба он ирсол менамояд. Ҳабси молу мулк ва тартиб додани протокол тибқи қоидаҳои моддаҳои 35², 172 ва 173 КМҶ ҚТ сурат мегирад. Ҳабси молу мулке, ки мутобиқи замири Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ашёи зарурати аввал ба ҳисоб меравад, мумкин нест. Молу мулк ба ҳабс гирифтаре ситонидан ё бо салоҳияти шахсе, ки онро

боздошт кардааст, барои нигоҳдошт ба намояндаи мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, ташкилоти истифодаи манзил, молики ин молу мулк ё ба дигар шахсе, ки барои таъмини нигоҳдошти он мутассадӣ шудааст, супоридан мумкин аст, ки дар ин бора забонхат гирифта мешавад. Ҳабси маблағи амонатҳо, суратҳисобҳои бонкӣ, қоғазҳои қиматнок ҳама гуна амалиёти додугирифтро қатъ мекунад. Ҳабси молу мулк бо қарори таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор, таъйиноти суд, судяе, ки парванда таҳти пешбурди онҳо қарор дорад, бекор карда мешавад, ба шарте, ки зарурат ба ин чора аз байн равад. Дар асоси қарори таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор ё судя мақоми ваколатдор бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумотро дар бораи бекор кардани ҳабси молу мулк ба Феҳристи ягонаи давлатии уҳдадорихои таъминшуда ё Феҳристи ягонаи давлатии молу мулки ғайриманкул ва ҳуқуқҳо ба он ворид менамояд. Тартиби ворид намудани маълумотро ба феҳристуҳои зикршуда Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян мекунад.

Тарафи объективии қисми 1 ҷинойти мазкурро молу мулки рӯйхатшуда ё ба он ҳабс гузошташударо исроф намудан, бегона ё пинҳон кардани шахсе, ки молу мулки мазкур ба вай бовар карда супурда шуда буд, ҳамчунин аз тарафи хизматчиёни ташкилотҳои кредитӣ ба амал баровардани амалиётҳои бонкӣ ба воситаҳои пулӣ (пасандозҳо), ки ба онҳо ҳабс гузошта шуда буд, ташкил медиҳад.

«Исроф намудани молу мулк» гуфта, истифодаву нобуд намудани он фаҳмида мешавад, ки имконияти минбаъд бо ҳаҷм ва арзиши пештара истифода намудани он мумкин нест.

Зери ибораи «бегона намудани молу мулк» фурӯхтан, ба гарав додан, ҳадя ва ичора додани он, ҳамчунин ба шахси дигар ё ташкилоте бе иҷозати муфаттиш ва ё суд додани молу мулк фаҳмида мешавад.

«Пинҳон намудани молу мулки рӯйхатшуда ё ба он ҳабсгузошташуда» гуфта, ба ҷойи дигар кӯчонидан ва ё ба каси дигар додани он барои нигоҳдорӣ, ки маълумот дар ин бора аз муфаттиш ва суд пинҳон карда мешавад, фаҳмидан мумкин аст.

«Ба амал баровардани амалиётҳои бонкӣ ба воситаҳои пулӣ (пасандозҳо), ки ба онҳо ҳабс гузошта шудааст» ҳамагуна намудҳои амалиётҳои бонкӣ фаҳмида мешавад, ки тибқи қонунгузори дар бораи бонк ва фаъолияти бонкӣ ба амал бароварда мешавад⁴².

Таркиби қисми 1 ҷинойти мазкур аз рӯйи конструкцияи моддӣ-расмӣ буда, ҷинойт ҳангоми исрофкорӣ аз лаҳзаи фа-

⁴² Тафсир ба ҚЧ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 789.

рорасии оқибати чинойт, яъне расонидани зарари молу мулкӣ ва дар дигар ҳолатҳо бошад, аз лаҳзаи содир кардани кирдорҳои дар диспозитсияи модда пешбинигардида хотимаёфта ҳисобида мешавад. Ин бо он асоснок карда мешавад, ки чун анъана тасарруф (ба ғайр аз роҳзанӣ) дорои таркиби моддидошта эътироф карда мешавад.

Субъекти моддаи 362 КҶ ҚТ ба ду рӯғҳи шахсон тақсим мешаванд: гурӯҳи якум, ин шахсони воқеии мукаллафи ба синни 16 расидае мебошанд, ки ба онҳо молу мулк бовар карда шуда, барои нигоҳдорӣ дода шудаанду ҳуди онҳо доир ба ҷавобгарии чинойтӣ огоҳ карда шудаанд. Гурӯҳи дуюм бошанд, шахсони воқеии мукаллафи ба синни 16 расидаи хизматчиёни бонкиро ҳастанд, ки салоҳияти гузаронидани амалиётҳои бонкиро дошта, аз манъ будани муомилот бо чунин воситаҳои пулӣ огоҳ карда шудаанд.

Тарафи субъективии чинойти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад, яъне шахси гунаҳгор кирдорҳои дар диспозитсияи модда пешбинигардидаро дарк менамояд, ки содир кардани онҳо ғайриқонуниянд ва хоҳони содир намудани онҳо мебошад.

Ангезаҳои кирдори чинойткор гуногун буда, дар бандубасти чинойт аҳаммият надоранд.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи чинойти дар қисми 1 моддаи 362 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи начандон вазнинро ташкил медиҳад.

Қисми 2 моддаи 362 КҶ ҚТ ҳамчун ҳолати бандубасткунандаи чинойт ҷавобгариро барои пинҳон ё азони худ кардани молу мулке, ки бо ҳукми суд мусодира карда мешавад, ҳамчунин бо тарзи дигар саркашӣ кардан аз иҷрои эътибори қонунӣ пайдокардаи ҳукми суд оид ба таъмини мусодираи молу мулк муқаррар намудааст.

Объекти бевоситаи асосии қисми 2 чинойти мазкурро фаъолияти муътадили мақомот оид ба иҷрои ҳукм ва дигар қарорҳои суд дар хусуси мусодираи молу мулкро ташкил медиҳад. Объекти бевоситаи иловагии қисми 2 чинойти таҳлилшавандаро муносибатҳои молу мулкӣ дар бар мегирад.

Предмети қисми 2 ин чинойтро моликияти, ки мусодира карда мешавад, ташкил медиҳад.

Тарафи объективии қисми 2 чинойти мазкурро пинҳон ё азони худ кардани молу мулке, ки бо ҳукми суд мусодира карда мешавад, ҳамчунин бо тарзи дигар саркашӣ кардан аз иҷрои эътибори қонунӣ пайдокардаи ҳукми суд оид ба таъмини мусодираи молу мулк ташкил медиҳад.

Пинҳон кардан – русткунии дилхоҳ шакли моликият мебошад, азониҳудкунӣ бошад – ғайриқонунӣ, боғараз ва ройгон гирифтани

молу мулке, ки ба гунаҳгор бовар карда супорида шудааст, ба фоидаи худ ё ба фоидаи шахсони сеюм.

Таркиби қисми 2 ҷинойти мазкур аз рӯйи конструксия моддӣ-расмӣ мебошад. Ҷинойт ҳангоми азониҳудкунӣ аз лаҳзаи фарорасии оқибати ҷинойт, яъне расонидани зарари молу мулкӣ ба давлат хотимаёфта ҳисобида мешавад (таркиби моддӣ). Дар ҳолати пинҳон ё бо тарзи дигар саркашӣ кардан аз иҷрои эътибори қонунӣ пайдокардаи ҳукми суд оид ба таъмини мусодираи молу мулк ҷинойт аз лаҳзаи содир кардани кирдори мазкур хотимаёфта ҳисобида мешавад (таркиби расмӣ).

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинойти дар қисми 2 моддаи 362 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи миёнаро ташкил медиҳад.

Иҷро накардани ҳукми суд, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ

Иҷро накардани ҳукми суд, ҳалномаи суд ё санади дигари судӣ ҳамчун ҷинойт дар моддаи 363 КҶ ҚТ пешбинӣ гардида, аз як қисм иборат мебошад.

Дар Кодекси ҷинойтии ҚШС Тоҷикистон, ки аз соли 1961 то қабули КҶ ҚТ амал мекард, моддаи 201² – иҷро накардани ҳукми суд дар бораи маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғол намудани вазифаҳои муайян ё машғул шудан бо фаъолияти муайян пешбинӣ шуда буд, ки мувофиқи қисми 2 моддаи мазкур, ҳукми судро дар бораи маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғол намудани вазифаҳои муайян иҷро накардани шахси вазифадор, ки ҳуқуқи ба кор қабул кардан ва аз кор хориҷ кардан дорад⁴³, иборат мебошад. Дар меъёри мазкур иҷро накардани ҳукми суд танҳо барои як ҷазои ҷинойтӣ пешбинӣ карда шудаасту ҳалос. Моддаи 363 КҶ ҚТ бошад, дар умум барои иҷро накардан ва монев шудани ҳамаи ҳукм, ҳалнома ё санадҳои дигари судӣ аз ҷониби намояндаи ҳокимият, хизматчиҳои давлатӣ, хизматчиҳои мақоми худидораи маҳаллӣ, инчунин хизматчиҳои муассисаи давлатӣ, ташкилоти тичоратӣ ё дигар ташкилот ҷавобгарии ҷинойтиро пешбинӣ менамояд.

Объекти гурӯҳии ин ҷинойт фаъолияти муътадили ҳокимияти давлатӣ ба ҳисоб меравад. Объекти бевоситаи ин ҷинойт – фаъолияти муътадили адолати судӣ ба ҳисоб меравад. Дар натиҷаи содир намудани ин ҷинойт адолати судӣ зарар мебинад, инчунин, ҳуқуқҳои конституционии шахс поймол карда мешаванд.

⁴³ Кодекси ҷинойтии РСС Тоҷикистон. Бо тағйироту иловаҳое, ки то 1 июни соли 1988 дохил карда шудаанд. Душанбе: Ирфон, 1989. 124 с.

Тарафи объективии ҷинояти мазкурро беҳаракатӣ ташкил медиҳад. Беҳаракатӣ рафтори ғайрифайзоли шахс ба ҳисоб меравад, ки шахс уҳдадор буд вазифаҳои дар наздаш гузоштаро тибқи қонун иҷро намояд. Агар шахс вазифаҳои дар наздаш гузоштаро иҷро накунад, пас ҷинояти мазкурро аз беҳаракатӣ содир мекунад, яъне аз ҷониби намояндаи ҳокимият, хизматчии давлатӣ, хизматчии мақоми худидораи маҳаллӣ, инчунин хизматчии муассисаи давлатӣ, ташкилотҳои тижоратӣ ё дигар ташкилот ҳукм, ҳалнома ё санади дигари эътибори қонунӣ пайдонамудаи суд иҷро карда нашавад ё ба иҷрои он монеъ шавад, дар натиҷа ҷинояти мазкур содир карда мешавад.

Иҷро накардан маънои онро дорад, ки шахс аз беҳаракатӣ рӯйирост баъди он, ки суд оид ба иҷро накардани ҳукм, ҳалнома ё санади дигари судӣ мақомоти дахлдорро хатгӣ огоҳ мекунад, вале шахс кирдорҳои давом дода, қарорҳои судро иҷро намекунад ва барои ба иҷро расонидани ҳукм, ҳалнома ё санади дигари судӣ чораҳои заруриро ба анҷом намерасонад.

Ба иҷрои онҳо монеъ шудан маънои онро дорад, ки шахсони босалоҳияте, ки ҳукм, ҳалнома ё санади дигари судиро бояд иҷро намоянд, ин санадҳоро пинҳон, нобуд ё дар худ боз медоранд, ба хотири, ки иҷрои ин санадҳо имконнопазир гарданд, ҳол он ки иҷрои ин санадҳои судӣ хатмӣ мебошанд.

Мувофиқи талаботи моддаи 388 Кодекси муҳофизатии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳукм, таъйинот ва қарори суд, ки эътибори қонунӣ пайдо кардаанд, барои ҳамаи корхонаҳо, ташкилотҳо ва муассисаҳо, шахсони мансабдор ва шахрвандон хатмӣ буда, дар тамоми ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба иҷро расонида шаванд. Иҷрои ҳукм, таъйинот ва қарор ба зиммаи суде гузошта мешавад, ки парвандаро дар марҳилаи яқум баррасӣ намудааст. Фармоиши иҷрои ҳукм аз тарафи судя яқоя бо нусхаи ҳукм ба он мақомоте, ки тибқи қонунгузори иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ иҷроӣ ҳукм ба зиммааш гузошта шудааст, ирсол мегардад. Дар сурати бо тартиби кассатсионӣ баррасӣ намудани парванда тағйир додани ҳукми суди марҳилаи яқум ба нусхаи ҳукм нусхаи таъйиноти суди марҳилаи кассатсионӣ замима карда мешавад. Мақомоти иҷрокунандаи ҳукм феврал ба суде, ки ҳукмро баровардааст, аз иҷроӣ он хабар медиҳад. Маъмурияти муассисаи ислоҳӣ судеро, ки ҳукм баровардааст, бояд аз маҳалли адои ҷазо аз тарафи маҳкумшуда огоҳ созад. Аз талаботи меъёри мазкур бар меояд, ки ҳукм, ҳалнома ё санади дигари судӣ аз ҷониби намояндаи ҳокимият, хизматчии давлатӣ, хизматчии мақоми худидораи маҳаллӣ, инчунин хизматчии муассисаи давлатӣ, ташкилотҳои тижоратӣ ё дигар ташкилот бояд тибқи талаботи қонун хатман бояд иҷро карда шавад.

Диспозитсияи моддаи мазкур ичро накардани ҳукми суд, ҳалномаи суд ё санади дигари судиро аз ҷониби намояндаи ҳокимият пешбинӣ кардааст. Мувофиқи талаботи эзоҳи моддаи 328 КҶ ҚТ таҳти мафҳуми намояндаи ҳокимият шахсе дар назар дошта шудааст, ки дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ хизмат карда ва мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун нисбат ба шахсони таҳти тобеияти хизматияш қарорнадошта ваколати амрдихиро дорад. Мазмуни эзоҳи моддаи мазкур чунин аломатҳоро барои намояндаи ҳокимият эътироф намудан пешбинӣ мекунад:

1. Бояд шахс дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ хизмат карда истода бошад;

2. Бояд шахс дорои ваколатҳои ҳокимиятӣ бошад, яъне вази-фаи амрдихиро дошта бошад, ки ичрои он барои шахрвандон, корхонаҳо, муассисаҳо, ташкилотҳо ҳатмӣ мебошад.

Тибқи талаботи моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» хизматчиҳои давлатӣ ин шахрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мансаби давлатии хизмати давлатии музднокро дар асоси касби бо мақсади таъмини ичрои ваколатҳои шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ ва амалӣ намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ ишғол намудааст, ба ҳисоб ме-равад. Хизматчиҳои давлатӣ тибқи талаботи Қонуни мазкур ба ду намуд тақсим мешавад:

1. Хизматчиҳои давлатии сиёсӣ – хизматчиҳои давлатӣ, ки фаъолияти ӯ ба сиёсати умумидавлатӣ вобаста аст ва барои дар амал татбиқ намудани сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъул мебошад;

2. Хизматчиҳои давлатии маъмурӣ – хизматчиҳои давлатӣ, ки уҳдадорҳои мансабии ӯ ба таъмини ичрои ваколатҳои шахсони мансабдори давлатии ҳокимияти давлатӣ, мансабҳои сиёсии хизмати давлатӣ ва амалӣ намудани салоҳияти мақомоти давлатӣ ра-вона карда шудааст.

Хизматчиҳои мақоми худидораи маҳаллӣ ва хизматчиҳои муас-сисаи давлатӣ ба хизматчиҳои давлатии маъмурӣ дохил мешавад, ки дар Феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст.

Диспозитсияи моддаи мазкур ичро накардани ҳукм, ҳалнома ё дигар санадҳои эътибори қонунӣ пайдонамудаи судиро аз ҷониби ташкилотҳои тиҷоратӣ ё дигар ташкилотҳои пешбинӣ наму-дааст. Тибқи талаботи моддаи 48 Кодекси маданияти ҚТ, ташкилоте шахси ҳуқуқӣ доништа мешавад, ки дар моликият, пешбурди хоҷагӣ ё идо-ракунии оперативӣ молу мулки алоҳида дошта, аз рӯи уҳдадо-риҳои худ бо ин молу мулк ҷавобгар бошад, тавонад аз номи худ ҳуқуқҳои молу мулкӣ ва шахсии ғайримолумулкиро ба даст оварда, амалӣ намояд, уҳдадорӣ гирад, дар суд даъвогар ва ҷавобгар

бошад. Шахси ҳуқуқӣ бояд тавозун ва (ё) харҷномаи мустақил дошта бошад. Муассисон (иштирокдорон)-и шахси ҳуқуқӣ вобаста ба иштирок дар ташкили молу мулкӣ он метавонанд ҳуқуқи уҳдадорӣ нисбати ин шахси ҳуқуқӣ ё ҳуқуқи ашё ба молу мулкӣ он дошта бошанд. Ба шахсони ҳуқуқие, ки иштирокдоронашон нисбати онҳо ҳуқуқи уҳдадорӣ доранд, ширкату ҷамъиятҳои хоҷагӣ ва кооперативҳо дохил мешаванд. Ба шахсони ҳуқуқие, ки муассисонашон ба молу мулкӣ онҳо ҳуқуқи моликият ё ҳуқуқи дигари ашё доранд, корхонаҳои воҳиди давлатӣ ва муассисаҳо дохил мешаванд. Ба шахсони ҳуқуқие, ки муассисонашон (иштирокдоронашон) нисбати онҳо ҳуқуқи молу мулкӣ надоранд, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ташкилотҳои динӣ, фондҳо ва иттиҳодияҳои шахсони ҳуқуқӣ ва дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун дигар шахсони ҳуқуқӣ дохил мешаванд.

Аз рӯйи конструкцияи тарафи объективии ҷиноят таркиби ҷинояти мазкур расмӣ мебошад, яъне аз лаҳзаи ҳукм, ҳалнома ё дигар санадҳои эътибори қонунӣ пайдонамудаи судиро иҷро накардан ё ба иҷрои он монеъ шудан ҷиноят хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли касди бевосита ташкил медиҳад, яъне гунаҳгор ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфнокӣ онро пешбинӣ менамояд ва хоҳони фаро расидани он мебошад. Намояндаи ҳокимият, хизматчиҳои давлатӣ, хизматчиҳои мақоми худидораи маҳаллӣ, хизматчиҳои муассисаи давлатӣ ва ташкилотҳои тичоратӣ ё ташкилотҳои дигар дидаю доништа ҳукм, ҳалнома ё дигар санадҳои эътибори қонунӣ пайдонамудаи судиро иҷро намекунанд ё ба иҷрои онҳо монеъ мешаванд. Ангезаи ҷинояти мазкур гуноҳун мешаванд, ба монанди манфиатҳои шахсӣ, эътироз овардан ба ҳукм, ҳалнома ё дигар санадҳои эътибори қонунӣ пайдонамудаи судӣ ва ғайра, ки барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надоранд.

Субъекти ҷиноят махсус, яъне намояндаи ҳокимият, хизматчиҳои давлатӣ, хизматчиҳои мақоми худидораи маҳаллӣ, хизматчиҳои муассисаи давлатӣ ва ташкилотҳои тичоратӣ ё дигар ташкилотҳо ба ҳисоб мераванд.

Саркашӣ аз адои ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ

Саркашӣ аз адои ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 364 ҚҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 1 қисм иборат мебошад.

Саркашӣ аз адои ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ дар моддаи 201¹ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ

шуда, номи он саркашӣ кардан аз адокунии ҷазои маҳрумӣ аз озодӣ ном дошта, аз як қисм иборат буд.

Моддаи 201¹ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҷавобгарии ҷиноятиро барои аз адокунии ҷазо саркашӣ кардани шахси маҳкуме, ки ӯ барои аз ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ба муҳлати кӯтоҳ баромада рафтани иҷозат дода шудааст, пешбинӣ намуда буд.

Тафовути моддаи 201¹ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 аз моддаи 362 КҶ ҚТ дар ном ва диспозитсияи онҳо зоҳир мегардад.

Моддаи 362 КҶ ҚТ ҷавобгариро барои аз адои ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ саркашӣ кардани шахси ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкумшудае, ки ба ӯ барои аз ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ба муддати кӯтоҳ сафар кардан иҷозат дода шудааст ё иҷрои ҳукм дар мавриди татбиқи ҷазо мавқуф гузошта шудааст баъд аз ба охир расидани муҳлати иҷозати сафар кардан ё муҳлати мавқуф гузошташуда муқаррар намудааст.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи фаъолияти муътадили муассисаҳои ислоҳӣ оид ба иҷрои ҳукми суд мебошанд, ташкил медиҳад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкурро баъд аз ба охир расидани муҳлати иҷозати сафар кардан ё муҳлати мавқуф гузошташуда аз адои ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ саркашӣ кардани шахси ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкумшудае, ки ба ӯ барои аз ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ба муддати кӯтоҳ сафар кардан иҷозат дода шудааст ё иҷрои ҳукм дар мавриди татбиқи ҷазо мавқуф гузошта шудааст, ташкил медиҳад.

Тартиби сафари маҳкумшудагон берун аз маҳалли маҳрум сохтан аз озодӣ дар моддаи 98 КИҶ ҚТ мустақар гардидааст. Масалан, ба маҳкумшудагоне, ки дар колонияҳои ислоҳӣ ва колонияҳои тарбиявӣ нигоҳ дошта мешаванд, инчунин барои корҳои хизматрасонии хочагӣ дар изоляторҳои (тавқиғоҳо) тафтишотӣ ва маҳбасҳо монанд шудаанд, ба истиснои маҳкумшудагони дар моддаи 100 КИҶ ҚТ зикргардида, мумкин аст сафарҳои зерин берун аз муассисаи ислоҳӣ иҷозат дода шавад: а) сафарҳои кӯтоҳмуддат ба муҳлати на бештар аз 7 шабонарӯз, бидуни дарназардошти вақте, ки барои рафту омад (на бештар аз се шабонарӯз) зарур аст, вобаста ба ҳолатҳои мустаснои шахсӣ: фавт ё бемории вазнини ҳешу акрабон наздик, ки ба ҳаёти бемор таҳдид мекунад, офати табиӣ, ки ба маҳкумшуда ва аҳли оилаи ӯ зиёни назарраси моддӣ расонидааст, инчунин барои ҳаллу фасли пешакии масъалаҳои таъминоти меҳнатию маишии баъди озодшавӣ; б) сафарҳои дарозмуддат дар мавриди руҳсатии пардохтшаванда нисбати маҳкумшудагони дар қисми 2 моддаи 107 КИҶ ҚТ зикргардида ё ин ки маҳкумшудагони бо сабабҳои узрнок ба кор

таъминнабуда бошад, ба мухлати баробари рухсатии пардохтшавандаи ҳарсола. Сафарҳои кӯтоҳмуддат берун аз маҳалли адои ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ба занони маҳкумшуда, ки дар хонаҳои кӯдакони назди муассисаҳои ислоҳӣ фарзанддоранд, барои дар назди ҳешовандон, сарпарастон (васиён) ё хонаҳои кӯдакон ҷойгир намудани онҳо ба мухлати на бештар аз ҳафт шабонарӯз, бидуни дарназардошти вақти барои роҳ зарурӣ ва ба заноне, ки кӯдакони ноболиғи маъюбдоранд барои мулоқот бо онҳо - як сафари кӯтоҳмуддат дар давоми сол ба ҳамон мухлат иҷозат дода шуданаш мумкин аст. Ба маҳкумшудагони ноболиғ сафар бо ҳамроҳии ҳешовандон ё дигар шахси ҳамроҳикунанда иҷозат дода мешавад. Аризайи маҳкумшуда дар мавриди сафари ғаврий вобаста ба ҳолатҳои мустаснои шахсӣ бояд дар мухлати як шабонарӯз баррасӣ карда шавад. Иҷозати сафари кӯтоҳмуддат аз ҷониби сардори муассисаи ислоҳӣ, бо дарназардошти хусусият ва вазнинии ҷинояти содирнамуда, мухлати адои ҷазо, шахсияти маҳкумшуда ва рафтори ӯ бо розигии прокурор дода мешавад. Рад кардани иҷозати сафари кӯтоҳмуддат бояд асоснок карда шавад. Мухлати берун аз муассисаи ислоҳӣ қарор доштани маҳкумшуда ба мухлати адои ҷазо ба ҳисоб гирифта мешавад.

Дар сурати ба миён омадани ҳолатҳои ғайриҷашмдошт, ки дар мухлати муайян баргаштани маҳкумшударо душвор мегардонанд, бо қарори асоснокшудаи сардори мақомоти қорҳои дохилии маҳалли зисти ҳамон маҳкумшуда, бо февран огоҳонии ҳатмии маъмурияти муассисаи ислоҳӣ мухлати бозгашт ба муассисаи ислоҳӣ то панҷ шабонарӯз дароз карда шуданаш мумкин аст.

Ҳангоми дар мухлати муайяншуда аз баргаштан ба муассисаи ислоҳӣ саркашӣ кардани маҳкумшуда ӯ бояд аз ҷониби мақомоти қорҳои дохилии маҳалли зисташ бо розигии прокурор ва қарори суд ба мухлати на бештар аз сӣ шабонарӯз ҷиҳати ҳалли масъала оид ба таҳти назорати посбонон ба маҳалли адои ҷазо фиристодан ё ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан дастгир карда шавад.

Сафари маҳкумшуда ба қаламрави давлати дигар мувофиқи тартибот ва дар ҳолатҳои, ки мутобиқи шартномаҳо бо давлатҳои дахлдор пешбинӣ шудааст, иҷозат дода мешавад.

Дар асоси моддаи 390 КМҶ ҚТ иҷроӣ ҳукм дар бораи маҳкум кардани шахс ба маҳрум сохтан аз озодӣ дар асосҳои зерин мавқуф гузошта мешавад: бемории вазнини маҳкумшуда, ки ба адои ҷазо ҳалал мерасонад то шифо ёфтани ӯ; ҳомила будани маҳкумшуда ё фарзандони ноболиғ доштани зани маҳкумшуда, ба ғайр аз онҳое, ки барои ҷиноятҳои махсусан вазнини маҳкум шудаанд, - то ба ҳаштсолагии расидани фарзанди хурдӣ; ҳангоме ки адои ғаврии ҷазо барои маҳкумшуда ё аъзои оилаи ӯ аз сабаби сӯхтор ё дигар офатҳои табиӣ, бемории вазнин, марги ягона

узви қобили меҳнати оила ё дигар ҳолатҳои истисно боиси оқибатҳои вазнин гардида метавонад, - ба муҳлати муайяннамудаи суд, вале на бештар аз шаш моҳ.

Дар асоси моддаи 78 КҶ ҚТ занони ҳомили маҳкумшуда ё занони дорои фарзандони то синни ҳаштсоларо ба истиснои заноне, ки барои ҷинояти маҳсусан вазнин маҳкум гардидаанд, суд метавонад то ҳаштсола шудани кӯдак адои ҷазоро нисбати онҳо мавқуф гузорад.

Агар зани маҳкумшудаи ки нисбати он адои ҷазо мавқуф гузошта шудааст аз кӯдак даст кашад ё ўро ба ятимхона супорад, аз маҳалли сукунат ғайб зада бошад ё аз тарбияи кӯдак ва нигоҳубини ў саркашӣ намояд, тартиботи ҷамъиятиро вайрон кунад ва дар ин ҳусус мақоми ба ў назораткунанда зиёда аз ду маротиба ўро хаттӣ огоҳ карда бошад, суд метавонад зани маҳкумшударо барои адо намудани ҷазои бо ҳукм таъйиншуда фириштад.

Шахси ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкумшуда ҳангоми дар муҳлати муайяншуда аз баргаштан ба муассисаи ислоҳӣ саркашӣ кардан ё бе сабаби узрнок баъд аз гузаштани муҳлати мавқуфгузори ҳукм ба ҷойҳои адои ҷазо наомадан мутобиқи моддаи 364 КҶ ҚТ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ ҷалб карда мешавад.

Ба ҷамъият хавфнокии саркашӣ намудан аз адои ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ дар он зоҳир мегардад, ки шахси маҳкумшуда ҷорҳои хавасмандгардонии давлатиро суистифода карда, аз иҷрои ҳукми айбдоркунанда саркашӣ менамояд ва барои ноил шудан ба мақсадҳои ҷазои ҷиноятӣ монеагӣ эҷод мекунад.

Ҷинояти мазкур танҳо дар шакли беҳаракатӣ содир шуда, дар зиддиҳуқуқӣ ва худсарона барнагаштан ба муассисаи ислоҳӣ ё бе сабаби узрнок баъд аз гузаштани муҳлати мавқуфгузори ҳукм ба ҷойҳои адои ҷазо наомадан зоҳир мегардад.

Ҷойи содиршавии ҷиноят аломати ҳатмии тарафи объективи ҷинояти мазкурро ташкил дода, дар асоси моддаи 70 ва 71 КИҶ ҚТ чунин ҷойҳо дар назар дошта шудааст: муассисаҳои ислоҳӣ – колонияҳои ислоҳӣ, колонияҳои тарбиявӣ, маҳбасҳо, муассисаҳои муолиҷавии ислоҳӣ.

Дигар аломати ҳатмии таркиби ҷинояти мазкурро вақти содирукунии ҷиноят дар бар мегирад. Ин ҷиноят метавонад дар вақти адои ҷазо дар муассисаҳои ислоҳӣ содир гардад.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯи конструкция расмӣ буда, ҷиноят аз лаҳзаи гузаштани чунин муҳлатҳо хотимаёфта ҳисобида мешавад: муҳлати муқаррарнамуда барои баргаштани маҳкумшуда ба ҷойҳои адои ҷазо баъд аз сафарҳои берун аз муассисаи ислоҳӣ; мавқуф гузоштани иҷрои ҳукми суд; мавқуф гузоштани адои ҷазо.

Саривақт наомадани маҳкумшуда ба ҷойҳои адои ҷазо бо сабаби узрнок баъд аз гузаштани муҳлат ва ё баъд аз бекор

намудани мавқуфгузорию ҳукм (масалан, ҳолати беморӣ, офати табиӣ ва ғ.) ҷавобгарии ҷиноятиро истисно менамояд.

Дар сурати ба миён омадани ҳолатҳои болозикр, ки дар муҳлати муайян баргаштани маҳкумшударо душвор мегардонад, бо қарори асоснокшудаи сардори мақомоти қорҳои дохилии маҳалли исти маҳкумшуда, бо феврал огоҳонии ҳатмии маъмурияти муассисаи ислоҳӣ муҳлати бозгашт ба муассисаи ислоҳӣ то панҷ шабонарӯз дароз карда шуданаш мумкин аст.

Агар маҳкумшуда мақсади саркашӣ намудан аз адои ҷазоро надошта, бидуни сабабҳои узрнок ба маҳалли адои ҷазо дертар баргардад, пас кирдори ӯ ҷавобгарии ҷиноятиро бо моддаи 364 КҶ ҚТ истисно карда, танҳо метавонад боиси ҷавобгарии интизомӣ гардад.

Субъекти моддаи 364 КҶ ҚТ маҳсус буда, шахси воқеии мукаллафи ба синни 16-сола расидаи ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкумшудаеро ташкил медиҳад, ки нисбат ба ӯ сафарҳои берун аз муассисаи ислоҳӣ иҷозат дода шудааст ё иҷрои ҳукми суд мавқуф гузошта шудааст ё адои ҷазо мавқуф гузошта шудааст.

Субъекти ҷинояти мазкурро наметавонад шахсоне дар бар гиранд, ки мутобиқи қонунгузорӣ ба онҳо чунин ҷораҳои ҳавасмандгардонӣ раво дида шуда бошад.

Ба шахсони зерин сафар қардан берун аз муассисаҳои ислоҳӣ бидуни постбон ё шахси ҳамроҳикунанда иҷозат дода намешавад: ба маҳкумшудагоне, ки дар ҳолати ретсидиви маҳсусан хавфнок ҷиноят содир намудаанд; ба маҳкумшудагоне, ки ҷазо дар намуди якумра аз озодӣ маҳрум сохтан таъйин гардидааст ё қатл тибқи тартиби бахшиши ҷазо ба маҳрум сохтан аз озодӣ иваз карда шудааст; ба маҳкумшудагоне, ки дар давраи адои ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ҷинояти қасдона содир намудаанд ва ё қаблан ҷазоро дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ барои ҷиноятҳои қасдона адо карда, боз ҷинояти қасдона содир кардаанд; ба маҳкумшудагоне, ки аз ҳуқуқи аз як ҷо ба ҷойи дигар ҳаракат қарданро бидуни посбонон ё бидуни ҳамроҳикунандагон истифода намуда, вале вобаста ба қонуншиканиҳои содирнамудаашон аз он маҳрум карда шудаанд; ба ашхосе, ки барои ҷинояти маҳсусан вазнин маҳкум шудаанд; ба маҳкумшудагоне, ки муҷозоти безътибор донистанашуда ё адоқарданашуда доранд; ба маҳкумшудагоне, ки курсҳои пурраи муолиҷаро аз майзадагӣ, нашъамандӣ, токсикоманӣ, касалии сил ва касалиҳои зӯҳравӣ нагузаштаанд; маҳкумони мубталои вирусӣ норасоии масунияти одам ва бемории пайдошудаи норасоии масуният; маҳкумони мукаллафи маҳдуд эътирофшуда (моддаи 100 КИҶ ҚТ).

Занони ҳомилаи маҳкумшуда ё занони дорои фарзандони то синни ҳаштсолае, ки барои ҷиноятҳои махсусан вазнин маҳкум гардидаанд, суд наметавонад адои ҷазоро нисбати онҳо мавқуф гузорад (моддаи 78 КҶ ҚТ).

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли касди бевосита ташкил медиҳад, яъне шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки бидуни сабабҳои узрнок дар муҳлати муайяншуда аз баргаштан ба муассисаи ислоҳӣ саркашӣ карда истодааст ё бе сабаби узрнок баъд аз гузаштани муҳлати мавқуфгузории ҳукм ба ҷойҳои адои ҷазо нарафта истодааст ва хоҳони содир намудани онҳо мебошад.

Ангезаҳои кирдори ҷинояткор гуногун буда, дар бандубасти ҷиноят аҳаммият надоранд.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар моддаи 364 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи начандон вазнинро ташкил медиҳад.

Гурехтан аз ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ё аз ҳабси пешакӣ

Гурехтан аз ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ё аз ҳабси пешакӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 365 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 2 қисм иборат мебошад.

Гурехтан аз ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ё аз ҳабси пешакӣ дар моддаи 201 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ шуда, номи он гурехтан аз ҷойи маҳрумӣ аз озодӣ ё аз ҳабс ном дошта, аз ду қисм иборат буд.

Қисми якуми моддаи 201 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҷавобгариҳои ҷиноятиро барои аз ҷойи маҳрумӣ аз озодӣ ё аз ҳабс гурехтани шахсе, ки ҷазоро адо мекунад ё дар ҳабси пешакӣ мебошад, пешбинӣ намуда буд.

Қисми дуюми моддаи 201 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 бошад, ҷавобгариҳои ҷиноятиро барои гурехтан аз ҷойи маҳрумӣ аз озодӣ ё аз ҳабс бо қор фармудани зӯрӣ дар ҳаққи посбон муқаррар карда буд.

Тафовути моддаи 201 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 аз моддаи 365 КҶ ҚТ дар ном ва диспозитсияи онҳо зоҳир гардида, инчунин моддаи 365 КҶ ҚТ дорои эзоҳ мебошад.

Қисми якуми моддаи 365 КҶ ҚТ ҷавобгариро барои аз ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ё аз ҳабси пешакӣ гурехтани шахсе, ки ҷазоро адо мекунад ё дар ҳабси пешакӣ мебошад, муқаррар намулдааст.

Объекти бевоситаи асосии ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки таъминкунандаи фаъолияти муътадили мақомоти давлатӣ ва муассисаҳо оид ба иҷроиши санадҳои судӣ (ҳукм, қаро-

ри суд оид ба ҳабс гирифтани ҳамчун чораи пешгири) мебошанд, ташкил медиҳад. Объекти бевоситаи иловагии ҷинояти мазкурро озодии шахс ва амнияти ҳаёт ва саломатии шахсон дар бар мегирад.

Тарафи объективии ҷинояти таҳлилшавандаро гурехтан ташкил медиҳад, яъне: а) гурехтан аз ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ; б) гурехтан аз ҳабси пешакӣ.

Калимаи гурехтан дар тафсири фарҳанги забони тоҷикӣ чунин маънидод карда шудааст: «гурехтан – шитобон дур шудан аз назди қассе ё аз ҷизе, давида (тохта) рафтани аз ҷое, босуръат дур шудан; барои ҳалос шудан аз таъқибу қайди қассе аз ҷое ба ҷайи дигар бошито рафтани, фирор кардани, дур шудани, қанор ҷустан, худро дур гирифтани ...; аз ҷое гурехтани – бошито тарқ кардани, фирор кардани аз ҷое...»⁴⁴.

Аз тафсири болозикр мушоҳида мегардад, ки гурехтан аз ҷойи маҳрум сохтан аз озодӣ ё аз ҳабси пешакӣ мутобиқи моддаи 365 ҚҶ ҚТ маънои онро дорад, ки шахсе, ки ҷазоро адо мекунад ё дар ҳабси пешакӣ мебошад, аз он ҷо фирор мекунад ё барои ҳалос шудани аз таъқибу адои ҷазо ба ҷойи дигар худро дур месозад.

Ҷинояти баррасишаванда дар худсарона, ғайриқонунӣ, беиҷозат, зиддиҳуқуқӣ тарқ намудани ҷойҳои муайяннамудаи моддаи 365 ҚҶ ҚТ ифода меёбад. Худсарона, ғайриқонунӣ, беиҷозат ва зиддиҳуқуқӣ гурехтани аз ҷойҳои маҳруми аз озодӣ ва ҳабси пешакӣ маънои онро дорад, ки шахс бе ягон асоси ҳуқуқӣ, бе иҷозати маъмурияти муассиса, шахси мансабдор, ҷойи маҳрумиятро тарқ намуда, ҳаракатҳои худро бо хоҳиш ва иродаи шахсии хеш ба анҷом мерасонад.

Аломати ҳатмии таркиби ҷинояти мазкурро ҷойи содиршавии ҷиноят ташкил медиҳад.

Ҷойҳои маҳрумият аз озодӣ мутобиқи моддаи 58 ҚҶ ҚТ чунин ҷойҳо мебошанд: колонияҳои ислоҳи сукунат; колонияҳои ислоҳи низомашон умумӣ; пурзӯр; саҳт; маҳсус; маҳбас.

Шахсони ба маҳрум сохтани аз озодӣ маҳкумшудае, ки дар лаҳзаи баровардани ҳукм ба синни ҳаҷдаҳсолагӣ нарасидаанд, дар колонияҳои тарбиявии дорои низоми умумӣ ё пурзӯр бо тартиби муқаррарнамудаи фасли панҷуми Қисми умумии ҚҶ ҚТ ҷо карда мешаванд.

Дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» аз 28 июни соли 2011 таҳти № 720 ҷойҳои дар

⁴⁴ Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибораат аз ду ҷилд). ҷилди 1. А-Н. Зери таҳрири С. Назарзода (раис), А. Сангинов, С. Каримов, М.Х. Султон. Душанбе, 2008. С. 349.

ҳабс нигоҳ доштанро инҳо ташкил медиҳанд: изолятори (тавқиғоҳи) тафтишотии системаи иҷроӣ ҷазои ҷинояти мақомоти адлия; изолятори (тавқиғоҳи) тафтишотии мақомоти амнияти милли; изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатии мақомоти амнияти милли; изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатии мақомоти қорҳои дохилӣ; изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатии мақомоти ҳифзи сарҳади давлатӣ; изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатии мақомоти назорати маводи нашьаовар; изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатии мақомоти назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия⁴⁵.

Дар ҳолатҳои пешбининамудаи Қонуни болозикр ҷойҳои дар ҳабс нигоҳ доштан метавонанд ғауптвахтаҳо ва муассисаҳои системаи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ низ бошанд.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯи конструкция расмӣ буда, ҷиноят аз лаҳзаи тарк қардани маҳалли ҳимояшавандаи адои ҷазо, ҷойи дар ҳабс нигоҳ доштан, ҷойи нигоҳдории посбонҳо (қонвойҳо) ва ба даст овардани имконияти ҳақиқии худсарона интиҳоб намудани самти ҳаракат хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Субъекти моддаи 365 ҚҶ ҚТ махсус буда, шахси воқеии муқаллафи ба синни 16-сола расидае, ки ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шуда, адои ҷазо менамояд ё дар ҳабс қарор дорад, ҳисобида мешавад.

Шаҳсоне, ки барои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ҳабс қарда шудаанд, бо моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешаванд.

Дар асоси моддаҳои 140 ва 141 ҚИҶ ҚТ ноқоблиғон ҷазоро дар колонияҳои тарбиявии низоми умумӣ ва низоми пузӯр адо менамоянд. Ҳамзамон, мутобики моддаи 87 ҚҶ ҚТ ба ноқоблиғоне, ки бори аввал ҷиноятҳои наҷандон вазнин ё дараҷаи миёна содир намудаанд, ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ таъйин қарда намешавад. Аз ин бар меояд, ки субъекти ҷинояти мазкурро ноқоблиғони аз синни 14 то 18-сола ташкил намедиҳанд. Дар ҳолати гуруҳтани онҳо аз ҷойҳои номбаршуда ҷавобгарии ҷиноятӣ нисбати онҳо бо моддаи мазкур истисно гардида, метавонанд онҳо ба ҷавобгарии интизомӣ ҷалб қарда шаванд. Дар баробари ин, шаҳсоне, ки ғайриқонунӣ маҳкум шудаанд ва ё беасос ва ғайриқонунӣ дар ҳабси пекшакӣ нигоҳ дошта мешаванд, ба сифати субъекти ин ҷиноят ҳисоб намешаванд.

⁴⁵ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» аз 28 июни соли 2011 таҳти № 720 // Адлия: Маҳзани мутамақкази иттилоотӣ-ҳуқуқии ҚТ. Шаҳкли 7.0.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди бевосита ташкил медиҳад, яъне шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки аз ҷойҳои маҳрумӣ аз озодӣ ё ҳабси пешакӣ мегурезад ва хоҳони содир намудани онҳо мебошад.

Ангезаҳои кирдори ҷинояткор гуногун буда, дар бандубасти ҷиноят аҳаммият надоранд.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ, категорияи ҷинояти дар қисми 1 моддаи 365 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи миёнаро ташкил медиҳад.

Қисми 2 моддаи 365 КҶ ҚТ ҳамчун ҳолати бандубасткунандаи ҷиноят ҷавобгариро барои аз ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ё аз ҳабси пешакӣ гурехтани шахсе, ки ҷазоро адо мекунад ё дар ҳабси пешакӣ мебошад агар: а) бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон; б) бо зӯроварии барои ҳаёт ё саломатии шахсони дигар хавфнок ё бо таҳдиди истифодаи чунин зӯроварӣ; в) бо истифодаи силоҳ ё предметҳои ба сифати силоҳ истифодашаванда содир шуда бошад, мустақар намудааст.

Мафҳуми «бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи ашхос» дар модаи 39 КҶ ҚТ, «бо зӯроварии барои ҳаёт ё саломатии ашхоси дигар хавфнок ё бо таҳдиди истифодаи чунин зӯроварӣ, бо истифодаи силоҳ ё предметҳои ба сифати силоҳ истифодашаванда» дар модаи 249 КҶ ҚТ қушода дода шудааст.

Дар эзоҳи ин модда қайд карда мешавад, ки шахсе, ки дар муҳлати се рӯз ихтиёрӣ ба ҷойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ ё ба ҳабси пешакӣ бармегардад, аз ҷавобгариҳои ҷиноятӣ барои гурехтан озод карда мешавад, агар дар ҳаракатҳои ин шахс таркиби ҷиноятҳои дигар набошад.

БОБИ ХЛП ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ ХИЗМАТИ ҲАРБӢ

- § 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ
- § 2. Чиноятҳое, ки ба муқобили уҳдадорихои хизмати ҳарбӣ ё иҷроиши хизмати ҳарбӣ таҷовуз мекунанд
- § 3. Чиноятҳое, ки ба муқобили талаботи умумии низоми хизматӣ таҷовуз мекунанд
- § 4. Чиноятҳое, ки ба муқобили уҳдадорихои махсуси хизмати ҳарбӣ таҷовуз мекунанд
- § 5. Чиноятҳое, ки вобаста бо несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ҳарбӣ ё бо вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ ва бо предметҳое, ки барои атрофиён хавфи зиёд доранд

§ 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ

Чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ дар фасли XIV, бо-би 33 КҶ ҚТ мустақар гардида, м оддаҳои 366 то 393-ро дар бар мегирад. Чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ кирдорҳои мушаххаси ба ҷамъият хавфноке ба ҳисоб мераванд, ки ба муносибатҳои муътадили хизмати ҳарбӣ зарар мерасонанд.

То қабули КҶ ҚТ, Кодекси чиноятҳои РСС Тоҷикистон аз соли 1961 (минбаъд КҶ РСС Тоҷикистон) чиноятҳои ҳарбиرو дар боби 11 ва моддаҳои 247 то 279 пешбинӣ карда буд. Тибқи муқаррароти моддаи 247 КҶ РСС Тоҷикистон мафҳуми чиноятҳои ҳарбӣ пешбинӣ карда буд, ки мувофиқи он чиноятҳои зиддӣ тартиботи муқарраршудаи ба ҷо овардани хизмати ҳарбӣ, ки хизматчиёни ҳарбӣ, инчунин уҳдадорони ҳарбӣ дар вақти ҷамъомадҳои таълимӣ ё тафтишӣ содир кардаанд, чиноятҳои ҳарбӣ эътироф карда мешаванд⁴⁶.

Дар назарияи ҳукуки чиноятӣ ва муқаррароти КҶ ҚТ, аз рӯйи объекти бевосита, чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ ба чор гурӯҳ ҷудо карда мешаванд:

⁴⁶ Кодекси чиноятҳои РСС Тоҷикистон (бо тағйири иловаҳое, ки то 1 июни соли 1998 дохил карда шудаанд). Моддаи 247. Душанбе: «Ирфон», 1989. С. 163.

1. Цинойтхое, ки ба муқобили уҳдадориҳои хизмати ҳарбӣ ё иҷрои хизмати ҳарбӣ таҷовуз мекунанд:

– моддаи 374 худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат;

– моддаи 375 фирор;

– моддаи 376 саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи узвмаибкунӣ ё усули дигар.

2. Цинойтхое, ки ба муқобили талаботи умумии низоми хизматӣ таҷовуз мекунанд:

– моддаи 368 иҷро накардани фармон;

– моддаи 369 муқобилият ба сардор ё маҷбур кардани ӯ ба вайрон кардани вазифаҳои хизматӣ;

– моддаи 370 истифодаи зӯрварӣ дар ҳақи сардор;

– моддаи 371 таҳдид ба сардор;

– моддаи 372 таҳқири хизматчиҳои ҳарбӣ;

– моддаи 373 вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиҳои ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо;

– моддаи 391 сӯистеъмоли ҳокимият ё мақоми хизматӣ, аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ва хизматӣ баромадан ё бефаъолиятии ҳокимият;

– моддаи 392 муносибати хунукназарона ба хизмат.

3. Цинойтхое, ки ба муқобили уҳдадориҳои махсуси хизмати ҳарбӣ таҷовуз мекунанд:

– моддаи 377 вайронкунии қоидаҳои бачооварии навбатдории чангӣ;

– моддаи 378 вайронкунии қоидаҳои ба ҷо овардани хизмати сарҳадӣ;

– моддаи 379 вайронкунии қоидаҳои оинномавии хизмати қаровулӣ;

– моддаи 380 вайронкунии қоидаҳои оинномавии ба ҷо овардани хизмати дохилӣ ва гардиши посбонон дар гарнизон;

– моддаи 381 вайронкунии қоидаҳои ба ҷо овардани хизмат оид ба ҳифзи тартиботи чамъиятӣ ва таъмини амнияти чамъиятӣ;

– моддаи 382 ихтиёрӣ додани силоҳи оташфишон, лавозимоти чангӣ, моддаҳои тарканда, воситаҳои таркиш ва техникаи чангӣ аз ҷониби хизматчиҳои ҳарбӣ;

– моддаи 384 худсарона баромада рафтан аз майдони чанг ё саркашӣ кардан аз кор фармудани силоҳ;

– моддаи 385 ба ихтиёри худ таслим шудан ба асирӣ.

4. Цинойтхое, ки вобаста бо несту нобуд ё вайрон кардани молу мулкҳои ҳарбӣ ё бо вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ ва бо предметҳои, ки барои атрофиён хавфи зиёд доранд:

- моддаи 383 воситаҳои бурдани ҷангро ба душман таслим намудан ё он воситаҳоро партофта рафтан;
- моддаи 386 несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ҳарбӣ;
- моддаи 387 вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ ва бо предметҳои, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад;
- моддаи 388 барбод додан ё гум кардани молу мулки ҳарбӣ;
- моддаи 389 вайронкунии қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳо;
- моддаи 390 вайронкунии қоидаҳои парвоз ё тайёри ба он;
- моддаи 393 тасарруфи силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ ва техникаи ҷангӣ.

Объекти бевоситаи ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбиرو ин муносибатҳои мушаххаси ҷамъиятии бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае, ки манфиатҳои муътадили хизмати ҳарбӣ ба ҳисоб мераванд, ба он кирдори (ҳаракат ё беҳаракати) ҷиноятӣ равона шуда зарар мерасонад ё таҳдиди расонидани чунин зарарро ба вучуд меорад, ташкил медиҳад. Диспозитсияи ҷиноятҳои мазкурро диспозитсияи бланкетӣ ташкил медиҳанд.

Тарафи объективии ҷиноят дорои он нишонаҳое мебошад, ки ҳолати берунии кирдори (ҳаракат ё беҳаракати) ба ҷамъият хавфноки шахсро тавсиф менамоянд.

Тарафи объективии ҷиноят дорои ду аломат мебошад:

1. Аломатҳои асосӣ (ҳатмӣ);
2. Аломатҳои иловагӣ (ғайриҳатмӣ, факултативӣ).

Ба аломатҳои асосии (ҳатмӣ) тарафи объективии ҷиноят инҳо дохил мешаванд:

- Кирдори барои ҷамъият хавфнок (дар шакли ҳаракат ва беҳаракати);
- Оқибати барои ҷамъият хавфнок (оқибати ҷиноят);
- Робитаи сабабии байни кирдори барои ҷамъият хавфнок ва оқибати барои ҷамъият хавфнок.

Ба аломатҳои иловагии (ғайриҳатмӣ, факултативӣ) тарафи объективии ҷиноят инҳо дохил мешаванд:

- Тарзи содир намудани ҷиноят;
- Олоти содир намудани ҷиноят;
- Воситаи содир намудани ҷиноят;
- Ҷойи содир намудани ҷиноят;
- Вақти содир намудани ҷиноят;
- Шароити (вазъияти) содир намудани ҷиноят.

Тарафи объективии ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбиرو кирдори (ҳаракат ё беҳаракати) ба ҷамъият хавфноки шахс ташкил медиҳад.

Аз рӯйи конструксиаи тарафи объективи чиноят, таркиби чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ моддӣ ва расмӣ мебошад.

Тарафи субъективи чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбиرو гуноҳ ҳам дар шакли қасд ва ҳам дар шакли беэҳтиётӣ ташкил медиҳад.

Субъекти чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбиرو шахсони ҷисмонии мукаллафи ба синну соли муқаррарнамудаи КЧ ҚТ, яъне 18 сола расида ташкил медиҳад. Дар баъзе аз чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ субъекти чиноят махсус мебошад.

Мафҳуми чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ дар моддаи 366 КЧ ҚТ, ки тибқи талаботи он чиноятҳои муқобили хизмати ҳарбӣ он чиноятҳои пешбининамудаи боби чиноятҳо муқобили хизмати ҳарбӣ эътироф карда мешаванд, ки ба муқобили тартиботи муқарраргардидаи адои хизмати ҳарбӣ аз ҷониби хизматчиёни ҳарбӣ, ки дар асоси даъват ё ба тартиби ихтиёрӣ дар Қувваҳои мусаллаҳи ҚТ ва дигар сохторҳои ҳарбии ҚТ адои хизмат мекунад, содир шудаанд, ҳамчунин аз ҷониби шаҳрвандони дар эҳтиётбуда, хангоми гузаштани ҷамъомадҳои ҳарбӣ ё шахсоне, ки мутобиқи қонунҳои ҷорӣ мақоми хизмати ҳарбӣ доранд, содир шудаанд.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки ҷавобгарии чиноятиро барои содир кардани чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ муайян мекунад, ин пеш аз ҳама Конститутсияи ҚТ, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дар самти чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ, ки ҚТ онҳоро эътироф кардааст, КЧ ҚТ, Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорӣҳои умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ», Қонуни ҚТ «Дар бораи мудофия» ва ғайра ба ҳисоб мераванд. Тибқи талаботи моддаи 43 Конститутсияи ҚТ, ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиати давлат, таҳкими истиқлолият ва иқтидори мудофиявии он вазифаи муқаддаси шаҳрванд аст. Аз талаботи меъёри мазкур бар меояд, ки вазифаи муқаддаси ҳар як шахс ин пеш аз ҳама ҳифзи Ватан ба ҳисоб меравад. Тибқи талаботи қисми 2 меъёри мазкур тартиби хизмати ҳарбиرو қонун муайян мекунад. Дар ҚТ асосҳои ҳуқуқии хизмати ҳарбиру Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорӣҳои умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ ва Қонуни ҚТ «Дар бораи мудофия» муайян мекунад. Мутобиқи моддаи 32 Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорӣҳои умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ», хизмати ҳарбӣ - навъи махсус ва афзалиятноки хизмати давлатӣ буда, иҷрои бевоситаи уҳдадорӣҳои конститутсионии шаҳрвандони ҚТ дар ҳайати Қувваҳои Мусаллаҳ, дигар кӯшунҳо ва сохторҳои ҳарбӣ дар бар гирифта, иборат аст:

а) аз хизмати ҳарбии мувофиқи даъват дар вазифаҳои аскар ва сержантҳо;

б) аз хизмати ҳарбӣ бо тартиби ихтиёрӣ дар вазифаҳои прапоршикҳо;

в) аз хизмати ҳарбии мувофиқи даъват ва бо тартиби ихтиёрӣ дар вазифаҳои ҳайати афсарон;

г) аз хизмати ҳарбии ихтиёрӣ дар вазифаҳои ҳайати аскарон, сержантҳо, прапоршикҳо ва афсарон;

д) аз хизмати ҳарбии курсантҳо ва шунавандагони муассисаҳои таълимии ҳарбии таҳсилоти касбӣ;

е) аз хизмати ҳарбӣ бо тартиби ихтиёрӣ дар мақомоти амнияти давлатии ҚТ дар вазифаҳои сержантҳо;

Шахсе, ки шаҳрванди ҚТ нест, наметавонад дар Қувваҳои Мусаллаҳ, дигар қўшунҳо ва сохторҳои ҳарбии ҚТ хизмати ҳарбиро адо намояд.

Шаҳрванде, ки хизмати ҳарбиро адо карда истодааст, хизматчи ҳарбӣ буда, мақоми ҳуқуқиери, ки қонунгузори ҚТ муайян менамояд, дорад.

Дар мафҳуми чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ пешбинӣ шудааст, ки ин чиноятҳо аз ҷониби хизматчиёни ҳарбӣ, ки дар асоси даъват ё ба тартиби ихтиёрӣ адои хизмат мекунанд, аз ҷониби шаҳрвандони дар эҳтиётбуда ва шахсоне, ки мутобиқи қонунҳои ҷорӣ мақоми хизмати ҳарбиро доранд, содир карда мешавад.

Тибқи талаботи моддаи 1 Қонуни ҚТ «Дар бораи ухдадории умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» хизматчи ҳарбӣ шахсе эътироф мешавад, ки дар Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ (минбаъд ҚМ ҚТ), дар қўшунҳои мудофияи граждании Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофияи граждании назди Ҳукумати ҚТ, (аз он ҷумла мақомоти идоракунии он), Қўшунҳои дохилии ҚТ, Полки посбоникунандаи Раёсати корҳои ислоҳии Вазорати адлияи ҚТ, Гвардияи миллии ҚТ, Кумитаи давлатии амнияти миллии ҚТ, Агентии таъминоти молу мулки махсуси назди Ҳукумати ҚТ ва дигар қўшуну сохторҳои ҳарбии мутобиқи Қонуни ҚТ “Дар бораи мудофия” ташкилшаванда (минбаъд Қувваҳои Мусаллаҳ, дигар қўшунҳо ва сохторҳои ҳарбӣ) пешбинӣ карда шудааст.

Ба шаҳрвандони дар эҳтиётбуда, инҳо дохил мешаванд: аскарон, сержантҳо, старшинаҳо, прапоршикҳо, афсарони хурд, афсарони калон ва афсарони олий.

Мутобиқи талаботи Қонуни ҚТ «Дар бораи ухдадории умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» барои такмил намудани Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ дар асоси сафарбаркунӣ ва дар давраи ҷанг аз ҷумлаи шаҳрвандони зерин эҳтиёт таъсис дода мешавад:

– онҳое, ки аз хизмати ҳарбӣ рухсат шуда, ба эҳтиёт дохил карда шудаанд; онҳое, ки аз рӯи барномаи тарбияи афсарони

эҳтиёт дар кафедраҳои ҳарбии назди муассисаҳои таълимии давлатии таҳсилоти олии касбӣ таҳсил намудаанд;

– онҳое, ки бо сабаби ба онҳо додани иҷозати ба таъхир андохтани муҳлати даъват хизмати ҳарбӣ адо накардаанд ё аз даъват ба хизмати ҳарбӣ озод шудаанд;

– онҳое, ки хизмати алтернативиро адо кардаанд ё аз даъват ба хизмати ҳарбӣ озод шудаанд;

– заноне, ки ихтисоси қайди ҳарбӣ доранд.

Ба шаҳрванде, ки таҳсилро дар кафедраи ҳарбии назди муассисаи давлатии таҳсилоти олии касбӣ аз рӯйи барномаи тарбияи афсарони эҳтиёт бомуваффақият хатм намудааст, пас аз хатми муассисаи таълимӣ, ҳамзамон бо дохил намудан ба эҳтиёт Вазири мудофияи ҚТ рутбаи ҳарбии афсарӣ медиҳад.

Шаҳрванде, ки дар эҳтиёт аст, мутобиқи Низомномаи ташхиси тиббии ҳарбӣ барои муайян намудани қобили хизмати ҳарбӣ буданаш аз муоинаи тиббӣ мегузарад.

Шаҳсони дигаре, ки мутобиқи қонунҳои ҷорӣ мақоми хизматчи ҳарбиरो доранд, пешбинӣ карда шудааст, ки ба ин категория курсантони муассисаи таълимии ҳарбии таҳсилоти олии касбӣ дохил мебошанд. Тибқи талаботи моддаи 30 Қонуни ҚТ “Дар бораи уҳдадориҳои умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ” шаҳрванде, ки хизмати ҳарбиरो адо накардааст, ҳуқуқ дорад ба муассисаи таълимии ҳарбии таҳсилоти олии касбӣ аз соле, ки дар он ӯ ба синни 17 солагии мерасад ва то соле, ки ӯ 21 сола мешавад, дохил шавад.

§ 2. Чиноятҳое, ки ба муқобили уҳдадориҳои хизмати ҳарбӣ ё иҷроиши хизмати ҳарбӣ тачовуз мекунанд

Худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат

Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат дар моддаи 374 КҶ ҚТ пешбинӣ гардидааст, ки аз 4 қисм иборат мебошад.

Худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат моддаи нав набуда, дар моддаи 256 КҶ РСС Тоҷикистон пешбинӣ шуда буд. Тибқи талаботи моддаи мазкур худсарона монда рафтани қисми ҳарбӣ ё ҷойи хизмат аз чор қисм иборат буд.

Мутобиқи талаботи қисми 1 моддаи 374 КҶ ҚТ худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, ҳамчунин бидуни сабабҳои узрнок сари вақт барнагаштан ба хизмат пас аз руҳсатӣ аз қисми ҳарбӣ, руҳсатии меҳнатӣ, ҳангоми таъйин кардан ё гузаронидан бо дигар ҷой ба хизмат ё ба дигар хизмат гузаронидан ё аз

сафари хизматӣ барнагаштан ё аз муассисаҳои табобатӣ, ки зиёда аз се шабонарӯз, вале на зиёда аз даҳ шабонарӯзро дар бар мегирад аз ҷониби хизматчиёни ҳарбие, ки тибқи даъват хизмат мекунад, инчунин саркашӣ кардан аз хизмат ба ҳамин муҳлат бо роҳи пешкаш намудани ҳуччатҳои қалбаки ё шаклҳои дигари фиреб, пешбинӣ карда шудааст.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур муносибатҳои муътадили хизмати ҳарбӣ ба ҳисоб мераванд, ки бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифз карда мешаванд.

Ба ҷамъият хавфнокии ин ҷиноят дар он зоҳир мегардад, ки хизматчиҳои ҳарбӣ худсарона қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизматро тарк мекунад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз якҷанд ҳаракатҳои мустақилона ва беҳаракатии ҷинояткоронаи ба ҷамъият хавфнок иборат мебошад, ки аз рӯи сохти меъёрҳои ҷиноятӣ – ҳуқуқӣ ба таркиби алтернативӣ хос мебошад ва ҷунин ҳаракат ва беҳаракатии мустақилонаро дар бар мегирад:

1. Худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ва ё маҳалли хизмат;
2. Сари вақт барнагаштан ба хизмат пас аз рӯхсатӣ ба қисми ҳарбӣ;
3. Сари вақт барнагаштан ба хизмат пас аз рӯхсатии меҳнатӣ;
4. Ҳозир нашудан ба хизмат ҳангоми таъйин кардан ба вазифа;
5. Ҳозир нашудан ба хизмат ҳангоми гузаронидан ба дигар ҷойҳои барои хизмат;
6. Ҳозир нашудан ба хизмат ҳангоми гузаронидан ба дигар хизмат;
7. Сари вақт барнагаштан аз сафари хизматӣ;
8. Сари вақт барнагаштан баъд аз муолиҷа дар муассисаҳои табобатӣ;
9. Саркашӣ кардан аз хизмат бо роҳи пешкаш намудани ҳуччатҳои қалбаки ё шаклҳои дигари фиреб.

Зери мафҳуми худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат аз ҷониби хизматчиҳои ҳарбӣ тарк кардани қисми ҳарбӣ бо хоҳиши худ ва бе иҷозати командири дахлдор фаҳмида мешавад. Дар ин асно бояд ба назар гирифт, ки худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ – аломати ҳатмии таркиби ҷинояти мазкур ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, бо иҷозати командир (ҳатто ӯ, агар ҳуқуқи ҷунин иҷозат доданро надошта бошад ҳам) рафтани аз қисми ҳарбӣ ва бозгашт ба он ҷавобгариҳои ҷиноятиро аз рӯи моддаи 374-и КҶ истисно мекунад. Дар ин ҳолат ҷавобгарӣ барои ғайриқонунӣ тарк кардани қисми ҳарбӣ ва саривақт барнагаштан ба он ба уҳдаи командир вогузор мешавад, ки ҷунин иҷозат додааст. Аҳаммият

надорад, ки ин иҷозат бо ягон тарз расмӣ гардонида шудааст (ирсоли фармон, рухсатнома, билети рухсатӣ) ё ба таври шифоҳӣ дода шудааст. Дар кирдори хизматчиӣ ҷарбӣ набудани таркиби ҷиноятро он ҳолат гувоҳӣ медиҳад, ки агар ӯ аз ин ё он командир иҷозат гирифта бошад.

Тибки талаботи банди 8 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ, таҳти №19, аз 26 июни соли 2009 «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ марбӯд ба саркашӣ аз хизмати ҷарбӣ, худсарона тарк кардани қисми ҷарбӣ ё маҳалли хизмат, фирор ва саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҷарбӣ бо роҳи узвмаибкунӣ ё усули дигар» таҳти мафҳуми маҳалли хизмат, ки бо ҳудуди қисми ҷарбӣ рост намеояд, маҳалли муайяне фаҳмида мешавад, ки барои хизматчиӣ ҷарбӣ ҷиҳати иҷрои вазифаи хизмати ҷарбиаш дар муддати вақти таъйиншуда муқаррар шудааст. Маҳалли иҷрои хизмат, аз ҷумла, маҳалли корҳои хоҷагидорӣ, ҷойи гузаронидани чорабиниҳои таълимӣ, оммавию фарҳангӣ ва тарбиявӣ, мавҷудияти фармон хангоми ҳаракат (эшелон, поезд ва ғайра), маҳалли сафари хизматӣ мебошад⁴⁷.

Бе сабабҳои узрнок барнагаштан ба қисми ҷарбӣ беҳаракатии ҷинояткоронаро ташкил медиҳад.

Тибки талаботи моддаи 225 Оинномаи хизмати дохилии ҚМ ҚТ ба хизматчиёни ҷарбие, ки хизмати ҷарбиरो тибки даъват ва хизматчиёни ҷарбие, ки хизмати ҷарбиरो дар муассисоти таълимии ҷарбии маълумоти касбӣ ва қисмҳои таълимии ҷарбӣ адо менамоянд, ҳар ҳафта на камтар аз як шабонарӯз истироҳат дода мешавад.

Ба афсарон ва прапоршикҳои, ки барои иҷрои вазифаҳои хизмати ҷарбӣ дар рӯзҳои истироҳат ва рӯзҳои ид ҷалб карда мешаванд, тибки қарори командири қисми ҷарбӣ (ҷузъу том), бо дарназардошти манфиати хизмат, истироҳат дар рӯзҳои дигари ҳафта дода мешавад. Давомнокии истироҳат набояд аз вақте, ки барои хизмат дар рӯзҳои истироҳат ва ҷашн сарф шудааст, зиёдтар бошад.

⁴⁷ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ марбӯд ба саркашӣ аз хизмати ҷарбӣ, худсарона тарк кардани қисми ҷарбӣ ё маҳалли хизмат, фирор ва саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҷарбӣ бо роҳи узвмаибкунӣ ё усули дигар». аз 26 июни соли 2009, №19. Банди 8 // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 86.

Аз ин чо бар меояд, ки таҳти мафҳуми бе сабабҳои узрнок бар нагаштан ба қисми ҳарбӣ зиёда аз се шабонарӯз, вале на зиёда аз даҳ шабонарӯз фаҳмида мешавад.

Бояд гуфт, ки кирдорҳои (ҳаракат ва беҳаракати) мустақилонаи номбаршуда, танҳо дар ҳамон ҳолат таркиби ҷинояти қисми 1 моддаи 374 КҶ ҚТ ташкил медиҳанд, ки агар тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат муҳлати зиёда аз се шабонарӯз (72 соат), вале на зиёда аз даҳ шабонарӯзро дар бар гирифта бошад.

Ҷавобгарии ҷинояти барои худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, ки давомнокиаш зиёда аз 3 шабонарӯз, аммо на зиёда аз 10 шабонарӯз мебошад (қисми 1-и моддаи 374 КҶ), танҳо ба хизматчиёни ҳарбие, ки хизмати ҳарбиро аз рӯи даъват адо мекунанд, инчунин ба шахрвандони дар эҳтиёт қарор доштае, ки ба ҷамъомадҳои ҳарбӣ даъват шудаанд ва сохтмончиҳои ҳарбии отрядҳои сохтмони ҳарбии Вазорати муҳофизати вазорату ташкилотҳои ҚТ паҳн мегардад⁴⁸.

Агар хизматчиҳои ҳарбӣ тибқи даъват хизматкунанда, худсарона қисми ҳарбӣ ва маҳалли хизматро тарк мекунанд ва бе сабабҳои узрнок камтар аз се шабонарӯз ба худуди қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат ҳозир намешавад, пас дар ин чо кирдори ҷинояти ҷой надорад ва кирдори шахс ҷавобгарии интизомиро ба бор меорад.

Инчунин дигар беҳаракати ба ҷамъият хавфнок, ки дар қисми 1 моддаи 374 пешбини шудааст, ин саркашӣ қардан аз хизмат ба муҳлати зиёда аз се шабонарӯз, вале на зиёда аз даҳ шабонарӯз бо роҳи пешкаш намудани ҳуҷҷатҳои қалбакӣ ё шаклҳои дигари фиреб ба ҳисоб меравад.

Хизматчиҳои ҳарбие, ки тибқи даъват ба хизмат ҷалб карда мешавад, тибқи ҳуҷҷати расмӣ ба руҳсатӣ раван карда мешавад.

Ҳуҷҷати расмӣ гуфта, санади ҳатмиро эътироф мекунанд, ки ҳолат ва ҳодисаҳои аҳамияти ҳуқуқидоштаро тасдиқ менамоянд ва барои муқаррар намудан, тағйир додан ё қатъ намудани ҳуқуқу ҳақдорихи маданӣ равона шудаанд.

Пешкаш намудани ҳуҷҷатҳои қалбакӣ ин амалӣ намудани ҳаракатҳои муайян бо роҳи аз рӯи таъйиноташон истифода бур-

⁴⁸ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузори оид ба парвандаҳои ҷинояти марбуҷ ба саркашӣ аз хизмати ҳарбӣ, худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, фирор ва саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи узвмаибкунии ӯ усули дигар». аз 26 июни соли 2009, №19. Банди 8 // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 86-87.

дани хуччатҳои қалбаки ба ҳисоб меравад. Мисол, пешкаш намудани онҳо ба сардори (командири) қисми ҳарбӣ ва ё дигар шахсон.

Тибқи талаботи банди 11 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ, таҳти №19, аз 26 июни соли 2009 «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқи намудани қонунгузори оид ба парвандаҳои ҷинояти марбут ба саркашӣ аз хизмати ҳарбӣ, худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, фирор ва саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи узвмаибкунӣ ё усули дигар» сохтакории хуччат ин аз тарафи хизматчиёни ҳарбӣ пешниҳод намудани хуччатҳои қалбаки ба командириашон (сардорашон), бо мақсади муваққатан, пурра аз ҳама ё аз баъзе уҳдадорҳои хизмати ҳарбӣ озод шудан ба ҳисоб меравад. Хуччатро метавонад ҳуди хизматчиӣ ҳарбӣ ё бо хоҳиши ӯ шахси дигар сохтакорӣ намояд.

Фиреб гуфта, пинҳон намудани ҳолати воқеии ҳақиқат ва ҳабар додани маълумоти нодуруст бо мақсади гумроҳ намудани шахси масъул барои ноил шудан ба мақсадҳои муайяни худро меноманд.

Шакли дигари фиреб ин қасдан додани маълумоти бардурӯғ, ки асос барои муваққатан ё пурра озод шудани шахсро дар назар дорад⁴⁹.

Фиреб дар ҳолати саркашӣ қардан аз хизмат бо пешниҳод намудани хуччатҳои қалбаки алоқманд мебошад.

Аз рӯйи конструксиаи тарафи объективи ҷиноят таркиби ҷинояти мазкур расмӣ ба ҳисоб меравад.

Тарафи субъективи ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне гунаҳгор хангоми худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат ба чамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракати) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати ба чамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Ангеза ва мақсади ҷиноят барои бандубасти ҷиноят аҳаммиат надорад.

Субъекти ҷинояти мазкур дар қисми 1 моддаи 374 хизматчиёни ҳарбие, ки тибқи даъват хизмат мекунанд, ба ҳисоб мераванд.

Категорияи ҷиноят дар қисми 1 моддаи 374 начандон вазнин эътироф мешавад.

Дар қисми 2 моддаи мазкур кирдорҳои дар қисми 1 моддаи 374 пешбинишуда агар аз ҷониби хизматчиӣ ҳарбӣ, ки дар қисми ҳарбии интизомӣ муҳлати ҷазоро адо мекунанд, содир шуда бошад, мустаҳкам қарда шудааст.

⁴⁹ Ҳамон ҷо. С. 87.

Ҳамин кирдор ҷавобгарии ҷиноятиро аз ҷониби хизматчиёни ҷарбӣ, ки нисбати онҳо суд ҷазои нигоҳ доштан дар қисми ҷарбии интизомиро таъйин намулдааст, муқаррар мекунад.

Тибқи талаботи моддаи 56 КҶ ҚТ нигоҳ доштан дар қисми ҷарбии интизомӣ ба хизматчиёни ҷарбие таъйин карда мешавад, ки хизмати ҷарбиरो аз рӯи даъвати хизмати муҳлатнок адо мекунад, инчунин ба хизматчиёни ҷарбие, ки хизмати ҷарбиरो бо тартиби ихтиёрӣ дар вазифаи аскарӣ қаторӣ ва ҳайати сержантҳо адо мекунад, агар онҳо дар лаҳзаи ҳукмро баровардани суд муҳлати бо қонун муқарраргардидаи хизматро тибқи даъват адо накарда бошанд.

Субъекти ҷинояти дар қисми 2-и моддаи 374 КҶ пешбинишуда, танҳо хизматчиёни ҷарбие, ки дар қисми ҷарбии интизомӣ адои ҷазо менамоянд, шуда метавонанд.

Категорияи ҷиноят дар қисми 2 моддаи мазкур начандон вазнин эътироф мешавад.

Мутобиқи қисми 3 моддаи 374 худсарона тарк кардани қисми ҷарбӣ ё ҷойи хизмат аз ҷониби хизматчиӣ хизмати ҳатмии ҷарбӣ, шахси ҳайати афсарӣ, прапоршик ё хизматчиё, ки бо тартиби ихтиёрӣ адои хизмат мекунад, инчунин барнагаштан ба хизмати ҷарбӣ дар вақти муайяншуда бе сабабҳои узрнок зиёда аз даҳ шабонарӯз, вале на бештар аз як моҳ, инчунин саркашӣ қардан аз хизмати ҷарбӣ ба ҳамин муҳлат бо роҳи пешкаш намудани ҳуччатҳои қалбакӣ ё шаклҳои дигари фиреб, пешбинӣ карда шудааст.

Қисми 3 моддаи 374 ҷавобгарии ҷиноятиро барои тарк кардани қисми ҷарбӣ ё ҷойи хизмат, инчунин барои барнагаштан ба хизмати ҷарбӣ дар вақти муайяншуда бе сабабҳои узрнок ё саркашӣ қардан аз хизмати ҷарбӣ бо роҳи пешкаш намудани ҳуччатҳои қалбакӣ ё шаклҳои дигари фиреб ба муҳлати зиёда аз даҳ шабонарӯз, вале на зиёда аз як моҳ муайян кардааст.

Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои худсарона тарк кардани қисми ҷарбӣ ё маҳалли хизмат, яъне бе сабабҳои узрнок барнагаштан ба хизмат дар муҳлати зиёда аз 10 шабонарӯз, вале на зиёда аз 1 моҳ (қисми 3-и моддаи 374 КҶ) ҳамаи хизматчиёни ҷарбие, ки ба тарикӣ даъват ва ё ихтиёрӣ хизмат менамоянд, ба вуқӯъ мепайвандад.

Афсароне, ки хизмати ҳарбиरो ба тариқи ихтиёрӣ адо менамоянд, аз рӯйи вазъи ҳуқуқии худ ба афсароне, ки хизмати ҳарбиरो ба тариқи даъват адо менамоянд, баробар мебошанд⁵⁰.

Ба сифати субъекти ҷиноят дар қисми 3 моддаи 374 – хизматчиёни хизмати ҳатмии ҳарбӣ, афсарон, прапоршикҳо ва хизматчиёне, ки бо тартиби ихтиёрӣ хизмати ҳарбиरो адо мекунанд, баромад мекунанд.

Қисми 3 ҷинояти мазкур ба категорияи ҷинояти начандон вазнин дохил мешавад.

Қисми 4 моддаи мазкур ҷавобгарии ҷиноятиро барои худсарона тарк кардани қисмҳои ҳарбӣ ё маҳалли хизмат ё бе сабабҳои узрнок сари вақт барнагаштан ба маҳалли хизмат зиёда аз даҳ шабонарӯз, инчунин саркашӣ кардан аз хизмат бо муҳлати зикргардида бо роҳи пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳои қалбақӣ ё шаклҳои дигари фиреб аз ҷониби хизматчиӣ ҳарбие, ки дар қисми ҳарбии интизомӣ муҳлати ҷазоро адо менамояд, содир шуда бошад, муқаррар кардааст.

Хизматчиёни ҳарбие, ки дар қисми ҳарбии интизомӣ муҳлати ҷазоро адо намуда истода, бо мақсади худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ва маҳалли хизмат бе сабабҳои узрнок зиёда аз даҳ шабонарӯз барнагашта ҳуҷҷатҳои қалбақӣ пешниҳод намоянд ё тарзи дигари фиребро истифода баранд, ҳаракатҳои онҳо бо қисми 4-и моддаи 374 КҶ бояд бандубаст карда шаванд.

Қисми 5 моддаи мазкур ҷавобгарии ҷиноятиро барои худсарона тарк кардани қисмҳои ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, инчунин бе сабабҳои узрнок сари вақт барнагаштан ба маҳалли хизмат зиёда аз як моҳ аз ҷониби хизматчиёни ҳарбие, ки тибқи даъват хизмат мекунанд, хизматчиӣ хизмати ҳатмии ҳарбӣ, шахси ҳайати афсарӣ, прапоршик ё хизматчие, ки бо тартиби ихтиёрӣ адои хизмат мекунад, пешбинӣ кардааст.

Категорияи ҷиноят дар қисми 4 ва 5 моддаи мазкур дараҷаи миёна эътироф мешавад.

Дар қисми 6 моддаи 374 кирдорҳои дар ҳамин модда пешбинишуда, яъне, аз қисми 1 то қисми 5 моддаи мазкур, ки дар вазъияти ҷанг ё замони ҷанг, сарфи назар аз давомнокии он содир шуда бошад, мустаҳкам карда шудааст.

⁵⁰ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ марбуҷ ба саркашӣ аз хизмати ҳарбӣ, худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, фирор ва саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи узвмаибкунӣ ё усули дигар». аз 26 июни соли 2009, №19. Банди 10 // Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 86-87.

Мафхумҳои вазъияти ҷанг ва замони ҷанг дар шарҳи моддаҳои қаблӣ баён карда шудааст.

Категорияи ҷиноят дар ин қисми модда вазнин эътироф карда мешавад.

Дар моддаи 374 эзоҳ пешбинӣ карда шудааст, ки мутобиқи он хизматчиҳои ҳарбии кирдори дар қисмҳои яқум ва панҷуми моддаи мазкур пешбинишударо бори аввал содир карда, агар худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ бо сабаби пеш омадани шароитҳои вазнин содир шуда бошад, метавонад аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда шавад.

Эзоҳи моддаи мазкур чораи ҳавасмандкунӣ ба ҳисоб рафта, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озодшавии хизматчиёни ҳарбиرو имконият медиҳад.

Мувофиқи эзоҳи моддаи мазкур дар чунин ҳолатҳо хизматчиҳои ҳарбӣ ин ҷиноятро содиркунанда метавонад аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда шавад:

– кирдорҳои дар қисмҳои яқум ва панҷуми моддаи мазкур пешбинигардидаро, агар бори аввал содир карда бошанд;

– кирдорҳои дар қисмҳои яқум ва панҷуми моддаи мазкур пешбинигардида, агар бо сабаби пеш омадани шароитҳои вазнин содир шуда бошанд, ба ин шароитҳои вазнин дохил мешаванд: ҳолатҳои офатҳои табиӣ, ҳолатҳои фавқулодаи табиӣ, вазъияти бади саломатӣ, шароити вазнинии оилавӣ ва ғайра.

Мақомоти дахлдорро зарур мебошад, ки дар ҳолати аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардани хизматчиёни ҳарбӣ асосҳои ҳавасмандкунии эзоҳи моддаи 374-и КҶ ҚТ ба инобат гиранд.

Ҳамин тариқ, КҶ ҚТ дар эзоҳи моддаи мазкур барои хизматчиёни ҳарбӣ ҳамчун чораи ҳавасмандӣ сабукиро пешбинӣ кардааст, ки гарчанде хизматчиҳои ҳарбӣ ҷинояти мазкурро бори аввал ва бо сабаби пеш омадани шароити вазнин содир карда бошад ҳам, вале аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад.

Фирор

Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фирор дар моддаи 375 КҶ ҚТ пешбинӣ карда шудааст.

Тибқи талаботи банди 14 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузори оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ марбӯд ба саркашӣ аз хизмати ҳарбӣ, худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, фирор ва саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи узвмаибкунӣ ё усули дигар», таҳти №19, аз 26 юни соли 2009, фирор – ин аз тарафи хизматчиҳои ҳарбӣ дар худсарона

тарк кардани қисми ҳарбӣ ё ҷойи хизмат, инчунин, дар муҳлатҳои муайян ҳозир нашудан ба хизмат бо мақсади умуман саркашӣ намудан аз адои хизмати ҳарбӣ ифода мегардад, яъне шахс мақсади аз иҷрои уҳдадорихои конститутсионии худ пурра саркашӣ карданро дорад⁵¹.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур муносибатҳои муътадили бо қонунгузорию ҷиноятӣ ҳифзшавандаи хизмати ҳарбӣ ба ҳисоб меравад.

Дар натиҷаи содир кардани ҷинояти фирор манфиатҳои хизмати ҳарбӣ поймол карда мешавад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур дар чунин ҳаракатҳои ифода меёбад:

– худсарона аз қисми ҳарбӣ ё аз ҷойи хизмат баромада рафтани хизматчиёни ҳарбӣ бо мақсади саркашӣ аз адои хизмати ҳарбӣ;

– барнагаштан дар вақти муайяншуда бо мақсади саркашӣ аз адои хизмати ҳарбӣ ба қисми ҳарбӣ ё ҷойи хизмат.

Фирор – ҷинояти давомдор мебошад ва аз лаҳзаи баромада рафтан аз қисми ҳарбӣ ва ҳозир нашудан ба қисми ҳарбӣ ё ҷойи хизмат хотимаёфта ҳисобида шуда, мақсади саркашӣ намудан аз хизмати ҳарбӣ аломати ҳатмии он мебошад.

Дар худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, шахс танҳо нияти муваққатан аз уҳдадорихои хизмати ҳарбӣ қаноҷу кардан дорад ва бо мурури кӯтоҳи вақт барои идома додани хизмат ба қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат ҳозир мешавад.

Дар фирор бошад, худсарона аз қисми ҳарбӣ ё ҷойи хизмат бо мақсади саркашӣ аз адои хизмат ва тамоман барнагаштан ба қисми ҳарбӣ ё ҷойи хизмат фаҳмида мешавад.

Агар хизматчию ҳарбӣ ихтиёран даст кашид аз фирор ин ҳолат танҳо то лаҳзаи тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, ё ин ки бо гузаштани муҳлати ҳозир нашудан ба хизмат ба инобат гирифта мешавад.

Дар ҳолате, ки хизматчию ҳарбӣ бо мақсади аз хизмати ҳарбӣ раҳой ёфтани аз қисми ҳарбӣ фирор карда бошад ва баъди гузаштани якҷанд вақт новобаста аз давомнокии он ба қисми ҳарбӣ ё ҷойи хизмат ва ба мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ҳозир шуда бошад, ҳаракатҳои ӯ ҳамчун ҷинояти хотимаёфта эътироф мегардад. Дар ин ҳолат ҳозиршавии хизматчию ҳарбӣ ихтиёран даст кашидани фирор ҳисоб намеёбад, балки омада ба гуноҳи худ иқрор шудан дониста мешавад, ки ин ҳамчун ҳолати сабуққунандаи ҷазо мувофиқи қисми 1 моддаи 61 КҶ ҚТ ба инобат гирифта мешавад.

⁵¹ Мачмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 88.

В. Фатхудинов дар асари хеш қайд кардааст, ки ба таври ихтиёрӣ даст кашидан аз содир кардани фирор мумкин аст, танҳо аз лаҳзаи худсарона баромада рафтан аз қисми ҳарбӣ ё худ то гузаштани муҳлати баргаштан ба хизмат имконпазир гардад. Агар хизматчии ҳарбӣ, ки фирор содир намудааст, баъди гузаштани як миқдор вақт нияти худро тағйир дода, азми баргаштан ба хизмат кунад, пас ин амалҳо ҳамчун ихтиёрӣ даст кашидан рад кардан аз фирор ҳисобида намешавад ва он чун ҳолати сабуккунанда эътироф мегардад⁵².

Аз рӯйи конструкияи тарафи объективии чиноят таркиби чинояти мазкур расмӣ мебошад, яъне фирор аз вақти баромада рафтан аз қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, ё ин ки барнагаштан бо мақсади умуман саркашӣ намудан аз хизмати ҳарбӣ, чинояти хотимаёфта ҳисобида мешавад. Муддати дар қисми ҳарбӣ ё ҷойи хизмат қарор надоштани гунаҳгор барои бандубасти чиноят аҳаммият надорад, лекин ҳангоми таъйин намудани ҷазо мумкин аст, ба назар гирифта шавад.

Тарафи субъективии чинояти мазкур гуноҳ танҳо дар шакли қасди бевоситаро ташкил медиҳад.

Мақсад дар ин чиноят аломати ҳатмӣ ба ҳисоб меравад.

Яке аз аломатҳои фарқкунандаи фирор аз худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат ин мақсади чиноят ба ҳисоб меравад.

Мақсад аломати иловагии тарафи субъективии чиноят ба ҳисоб рафта, дар ҳамон ҳолат ба сифати аломати ҳатмӣ баромад мекунад, ки агар бевосита дар диспозитсияи моддаи дахлдори Қисми махсуси КЧ ҚТ пешбинӣ шуда бошад.

Субъекти қисми 1 моддаи 375 КЧ хизматчии ҳарбие ба ҳисоб меравад, ки дар асоси даъват хизмат карда истодааст.

Субъекти қисми 2 моддаи 375 шахси ҳайати афсарӣ, прапоршик ё хизматчии ҳарбие, ки бо тартиби ихтиёрӣ адои хизмат мекунад, шуда метавонанд.

Категорияи чиноят дар қисми 1 дараҷаи миёна ва дар қисмҳои 2, 3, 4 моддаи мазкур вазнин эътироф мешавад.

Дар қисми 3 моддаи мазкур фирор бо силоҳ, ки дар ҷойи хизмат бовар карда супурда шудааст, инчунин фирор аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад, пешбинӣ карда шудааст.

⁵² Фатхудинов В. Чиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ. Тафсири илмию амалии КЧ ҚТ. Душанбе, 2007. С. 70.

Фирор бо силоҳе, ки дар ҷойи хизмат вобаста карда шудааст, бандубасти иловাগиро талаб намекунад (қисми 3-и моддаи 375 КЧ), зеро силоҳ ба ӯ мутобиқи қонун дода шудааст.

Фирор бо силоҳе, ки ба хизматчиӣ ҳарбӣ барои иҷро намудани вазифаҳои хизматӣ вобаста карда нашудааст, содир шуда бошад, бояд аз рӯйи маҷмӯи ҷиноятҳо бо фирор ва мутаносибан бо моддаҳои 195, 199-и КЧ бандубаст карда шавад⁵³.

Фирор дар ҳамон ҳолат аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил бандубаст карда мешавад, ки агар дар ҳолати содир намудани он меъёрҳои дар қисмҳои 2 ва 3-и моддаи 39 КЧ ҚТ пешбинигардида мавҷуд бошанд.

Дар қисми 4 моддаи мазкур ҷавобгарии ҷиноятӣ барои фирор дар вазъияти ҷангӣ ва замони ҷанг содир шудааст, пешбинӣ карда мешавад, ки мафҳуми вазъияти ҷангӣ ва замони ҷанг дар шарҳи моддаҳои қаблӣ муфассал гуфта шудааст.

Эзоҳи моддаи 375 КЧ ҚТ пешбинӣ мекунад, ки хизматчиӣ ҳарбие, ки мутобиқи кирдорҳои пешбининамудаи қисми якуми ҳамин модда бори аввал фирор кардааст, агар ихтиёран дар муҳлати се рӯз омада ба гуноҳи худ иқрор шавад ва ё фирор аз сабаби ба миён омадани шароитҳои вазнин содир шуда бошад, метавонад аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда шавад.

Эзоҳи моддаи мазкур чунин шартҳои ҳавасмандкуниро пешбинӣ кардааст:

1. Агар фирор бори аввал содир шуда бошад;
2. Агар гунаҳгор ихтиёран омада ба гуноҳи худ иқрор шавад;
3. Агар гунаҳгор чунин иқроршавиро дар муҳлати на зиёда аз се рӯз анҷом диҳад;
4. Агар фирор бо сабаби пеш омадани шароитҳои вазнин содир шуда бошад;
5. Агар фирор танҳо ба аломатҳои пешбининамудаи қисми 1 моддаи 375 КЧ ҚТ мувофиқат кунад.

Мақомоти дахлдорро зарур мебошад, ки дар ҳолати аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардани хизматчиёни ҳарбӣ асосҳои ҳавасмандкунии эзоҳи моддаи 375-и КЧ ҚТ ба инобат гиранд.

⁵³ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 88.

Саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи узвмаибкунӣ ё усули дигар

Саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи узвмаибкунӣ ё усули дигар ҳамчун ҷиноят дар моддаи 376 пешбинӣ шуда, аз 3 қисм иборат мебошад.

Саркашӣ қардан аз хизмати ҳарбӣ бо роҳи маъҷуб қардани худ ё ки бо усули дигар, дар моддаи 259 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ шуда, аз ду қисм иборат буд.

Қисми якуми он ҷавобгарии ҷиноятиро барои саркашӣ қардани хизматчиҳои ҳарбӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ ба воситаи ба худ расонидани зарари ҷисмонӣ (бо роҳи худмаъҷубкунӣ) ё ки худро бардуруғ касал нишон додан, ба воситаи хуччатҳои қалбақӣ ё фиреби дигар, инчунин нахостани адои вазифаҳои ҳарбӣ, пешбинӣ менамояд.

Қисми дуюми он бошад, агар ҳамин кирдорро дар замони ҷангӣ ё дар вазъияти ҷанг содир шуда бошад, ҷавобгарии ҷиноятиро пешбинӣ менамояд.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкурро муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳад, ки раванди муътадили хизмати ҳарбиро танзим менамоянд.

Мутобиқи Қонуни ҚТ «Дар бори уҳдадорӣҳои умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ», тахти мафҳуми хизмати ҳарбӣ навъи махсус ва афзалиятноки хизмати давлатӣ буда, иҷрои бевоситаи уҳдадорӣҳои конституцсионии шаҳрвандони ҚТ дар ҳайати Қувваҳои Мусаллаҳ, дигар қушунҳо ва сохторҳои ҳарбӣ дар бар гирифта, иборат аст:

а) аз хизмати ҳарбии мувофиқи даъват дар вазифаҳои аскар ва сержантҳо;

б) аз хизмати ҳарбӣ бо тартиби ихтиёрӣ дар вазифаҳои прапоршиқҳо;

в) аз хизмати ҳарбии мувофиқи даъват ва бо тартиби ихтиёрӣ дар вазифаҳои ҳайати афсарон;

г) аз хизмати ҳарбии ихтиёрӣ дар вазифаҳои ҳайати аскарон, сержантҳо, прапоршиқҳо ва афсарон;

д) аз хизмати ҳарбии курсантҳо ва шунавандагони муассисаҳои таълимии ҳарбии маълумоти касбӣ;

е) аз хизмати ҳарбӣ бо тартиби ихтиёрӣ дар мақомоти амнияти давлатии ҚТ дар вазифаҳои сержантҳо.

Тарафи объективии ин ҷиноятро кирдор дар шакли ҳаракат ва беҳаракатӣ ташкил медиҳад.

Чуноне ки аз номи моддаи мазкур бар меояд, саркашӣ ин кирдори ғайрифайзолонаи шахс буда, дар беҳаракатӣ таҷассум меёбад,

ки гунаҳгор бо мақсади муваққатан (қисми 1 моддаи 367) ё пурра (қисми 2 моддаи 367), озод гардидан аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ, кӯшиш мекунад, ки чунин асосҳои қалбакиро ба миён оварад, ки онҳо барои муваққатан ё пурра озод кардани шахс аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ асос мегарданд.

Дар баробари содир шудани кирдор дар шакли беҳаракатӣ, тарзҳои содиршавии ҷинояти номбурда бо ҳаракатҳои ғайриқонуни дар чунин шаклҳо зоҳир мегарданд:

1. Саркашии хизматчиҳои ҳарбӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи расонидани зарар ба худ (узвмаибкунӣ);

2. Саркашии хизматчиҳои ҳарбӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи бемории сохта (симулятсия);

3. Саркашии хизматчиҳои ҳарбӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи фиреби дигар.

Таҳти мафҳуми расонидани зарар ба худ (узвмаибкунӣ), ин амалҳои сунъие фаҳмида мешавад, ки ба узв ва ё бофтаҳои гуногуни бадан зарар расонида, ғайриқонунии муътадилӣ узвҳои дохилии худро ҳалалдор месозад (масалан, расонидани зарар ба панҷаи даст)⁵⁴.

Расонидани зарар ба худ (узвмаибкунӣ), метавонад бо истифодаи силоҳи оташфишон ё дигар предметҳо, (ба монанди корд, теги риштарошӣ), расонида шавад. Ба ғайр аз ин, хизматчиҳои ҳарбӣ бо мақсади муваққатан ё пурра озод шудан аз вазифаҳои хизмати ҳарбӣ метавонад моддаҳои саҳттаъсир, химиявӣ ё заҳролудро истеъмол намояд.

Зарар ба саломатӣ метавонад аз ҷониби хизматчиҳои ҳарбӣ ба худ бо роҳи (узвмаибкунӣ), расонида шавад ё метавонад бо хоҳиши ӯ аз ҷониби шахси дигар анҷом дода шавад. Дар ин ҳолат ҷавобгарии ҷиноятӣ бо дарназардошти шарикӣ, нисбати ҳарду тараф ба вучуд меояд: хизматчиҳои ҳарбӣ ҳамчун иҷроқунандаи ҷиноят ва зараррасонанда ҳамчун ёрдамчи дар ҷиноят баромад мекунад⁵⁵.

Ба таври дигар, дар ҳолате, ки агар зиёнрасонӣ ба саломатии хизматчиҳои ҳарбӣ бо хоҳиши ӯ аз ҷониби шахси дигар сурат гирифта бошад, пас кирдори ин шахс ҳамчун ҷиноят ба муқобили шахсият (моддаҳои 110-112-и КҶ) ва шарикӣ дар содир кардани ҷиноят аз рӯйи моддаи 36 ва моддаи 376-и КҶ бандубаст

⁵⁴ Наумов А.В. Российской уголовное право. Курс лекции. В двух томах. Т. 2. Особенная часть. М. Юрид. лит., 2004. С. 794.

⁵⁵ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (научно-практический, постатейный). 4-е изд., перераб. и доп. / под ред. д.ю.н., профессора С.В. Дьякова, д.ю.н., профессора Н.Г. Кадникова. М.: ИД «Юриспруденция», 2016. 994 с.

мешавад. Худи хизматчиӣ ҳарбӣ дар ин ҳолат ҳамчун иҷроку-
нандаи ҷиноят ба ҷавобгарӣ кашада мешавад, зеро ӯ мақсади аз
хизмати ҳарбӣ саркашӣ карданро дорад⁵⁶.

Бемории сохта ин аз ҷониби хизматчиӣ ҳарбӣ, қалбаки во-
намуд намудани ҳама гуна беморӣ, камбудихоӣ ҷисмонӣ ё руҳӣ, ки
ба таври воқеӣ вучуд надоранд. Ба монанди (нобиноӣ, ношунавоӣ
ва ғ), ки асос барои муваққатан ё пурра озод кардани хизматчиӣ
ҳарбӣ аз вазифаҳои хизмати ҳарбӣ мегардад.

Мутобиқи моддаи 45 Қонуни ҚТ «Дар бори уҳдадорихоӣ
умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ», яке аз асосҳои руҳсат кардан аз
хизмати ҳарбӣ ин аз рӯи вазъи саломатӣ бо сабаби аз комиссияи
тиббии ҳарбӣ ба хизмати ҳарбӣ ғайриқобил доништа шудани ӯ ба
ҳисоб меравад.

Саркашии хизматчиӣ ҳарбӣ аз вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо
роҳи фиреби дигар метавонад дар пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳои
қалбаки оид ба марғи ҳешовандони наздик ё ба бемории вазнин
ғирифтӣ шудани онҳо ё оид ба синну соли худ, инчунин оид ба
доштани маълумоти олии касбӣ, ба ҳисоб равад.

Ҷинояти мазкур аз лаҳзаи ба таври воқеӣ муваққатан ё қисман
озод шудани хизматчиӣ ҳарбӣ аз вазифаҳои хизмати ҳарбӣ хоти-
маёфта ҳисобида мешавад⁵⁷.

Тарафи субъективиӣ ҷинояти мазкурро гуноҳ дар шакли қасди
бевосита ташкил медиҳад, яъне шахси гунаҳгор кирдори (ҳаракат
ва беҳаракати) худро дар намуди саркашӣ аз вазифаҳои хизмати
ҳарбӣ дарк мекунад ва хоҳони содир намудани ин кирдорҳо мебо-
шад.

Агар хизматчиӣ ҳарбӣ, ҳаракатҳои дар боло овардашударо бо
мақсади пурра озод шудан аз вазифаҳои хизмати ҳарбӣ анҷом
диҳад, кирдори ӯ бо қисми 2 моддаи мазкур бандубаст карда меша-
вад.

Агар шахс мақсади пурра аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ
озод шуданро дошта бошад лекин ҷиноят ба ҳолатҳои аз ӯ воба-
ста набуда ба охир расонида нашавад, кирдор бояд бо қисми 1 ё 3-и
моддаи 32 ва қисми 2-и моддаи 376 ҚҶ бандубаст гардад. Дар ҳо-
лати аз шахс ғирифтани олот ё дигар воситаи содир намудани
узвмаибкунӣ ҳамчун тайёри барои саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои
хизмати бо тарзи нишондодашуда, бандубаст карда мешавад. Агар

⁵⁶ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-
2019). Душанбе, 2019. С. 90.

⁵⁷ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (научно-
практический, постатейный). 4-е изд., перераб. и доп. / под ред. д.ю.н., профес-
сора С.В. Дьякова, д.ю.н., профессора Н.Г. Кадникова. М.: ИД «Юрис-
пруденция», 2016. 994 с.

сохтакории ҳуччате, ки дар асоси он шахс бояд пеш аз муҳлат аз хизмати ҳарбӣ озод мегардид, аз тарафи командирон ошкор гардад, кирдор бояд ҳамчун сӯиқасди қинояти дар қисми 2-и моддаи 376 КҶ пешбинишуда бандубаст карда шавад⁵⁸.

Дар баробари ин хизматчии ҳарбӣ кирдорҳои дар боло овардашударо дар вазъияти ҷангӣ ё дар замони ҷанг содир намояд, ҳаракатҳои ӯ бо дастрасии қисми 3 моддаи 376 бандубаст карда мешавад.

Вазъияти ҷанг – ин чунин ҳолати оперативие мебошад, ки ба задухурди ҳарбӣ ё ҷой доштани чунин таҳдиди задухурд ба муҳолифин тавсиф меёбад. Чунин вазъият ҷӣ дар замони ҷанг ва ҷӣ дар замони тинҷӣ ба миён омаданаш мумкин аст. Вазъияти ҷангӣ дар замони тинҷӣ дар ҳолати амалҳои ҳарбии воҳидҳои мусаллаҳи ғайридавлатӣ, ки бар зидди яқпорчагӣ ва яғонагии ҳудуди ҚТ равона карда шудааст, пайдо шуданаш мумкин аст.

Замони ҷанг – ин давраест, ки давлат бо давлати дигар дар ҳолати ҷанг қарор дорад. Ҳолати ҷанг аз лаҳзаи эълон намудани он аз ҷониби мақомоти олии ҳокимияти давлатӣ ё аз лаҳзаи воқеан сар шудани амалиёти ҷангӣ, оғоз меёбад. Лаҳзаи тамомшавии замони ҷанг рӯз ва соати эълон намудани қатъи амалиёти ҷангӣ ҳисобида мешавад. Агар амалиёти ҷангӣ новобаста аз эълони қатъшавии он давом дода шавад, он гоҳ лаҳзаи тамомшавии замони ҷанг лаҳзаи воқеан қатъ шудани амалиёти ҷангӣ фаҳмида шавад.

Субъекти ин қиноят махсус, яъне шахсе ки хизмати ҳарбиरो ба таври даъват ё шартномавӣ адо менамояд.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи қинояти дар моддаи 376 КҶ ҚТ пешбинигардида: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна; қисми 3 вазнин.

§ 3. Қиноятҳое, ки ба муқобили талаботи умумии низоми хизматӣ таҷовуз мекунанд

Иҷро накардани фармон

Иҷро накардани фармон дар моддаи 368 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст. Ин модда аз ду қисм иборат аст.

Аз ҷониби зердаст иҷро накардани фармони мутобиқи тартиби муқарраршуда додаи сардор, ки ба манфиати хизмат зарари

⁵⁸ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 90.

чиддӣ расонидааст, ба истиснои ҳолатҳои иҷро накардани фармони баръало ҷиноятӣ.

Иҷро накардани фармон дар моддаи 249 КҶ РСС Тоҷикистон ҳамчун ҷиноят пешбини гардида буд. Ин модда аз се қисм иборат буд. Тибқи талаботи ин модда итоат накардани фармони сардор дар сурати набудани аломатҳои, ки дар банди “а” моддаи 248 ҳамин Кодекс нишон дода шудаанд⁵⁹. Аммо муқаррароти моддаи 368 КҶ ҚТ аз муқаррароти моддаи 249 КҶ ҚШС Тоҷикистон фарқ мекунад.

Объекти ҳелии (гурӯҳии) ҷинояти мазкурро фаъолияти муътадили хизмати ҳарбӣ ташкил медиҳад.

Объекти асосии ин ҷиноят – ин муносибатҳои бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошад, ки муносибатҳои муътадили хизмати ҳарбиро таъмин менамояд.

Тарафи объективии моддаи мазкур аз кирдорҳои зерин иборат мебошад:

- Кирдори ба ҷамъият хавфнок – дар шакли беҳаракатӣ, яъне фармоне, ки мутобиқи тартиби муқарраршуда аз тарафи сардор дода мешавад, зердаст онро иҷро намекунад.

- Оқибати ба ҷамъият хавфнок, яъне ба манфиатҳои хизмати ҳарбӣ зарар мерасонад.

- Алоқаи сабабӣ байни кирдори ба ҷамъият хавфнок ва оқибатҳои ба ҷамъият хавфнок.

Ҳуқуқ ва уҳдадорҳои умумии хизматчиёни ҳарбии ҚМ ҚТ ва муносибати байнихамдигарии онҳо, вазифаҳои шахсони асосии мансабдори полк (баталиёни алоҳида), ва ҷузъу томҳои он, инчунин қоидаҳои тартиботи дохилиро Оинномаи хизмати дохилии ҚМ ҚТ муайян мекунад.

Яке аз вазифаи асосии хизматчиёни ҳарбӣ ин риоя намудани интизоми ҳарбӣ ба ҳисоб меравад. Тибқи талаботи банди 4 Оинномаи интизоми ҚМ ҚТ интизоми ҳарбӣ ин аз ҷониби ҳамаи хизматчиёни ҳарбӣ қатъиян ва дақиқ риоя намудани тартиб ва қоидаҳои мебошанд, ки қонунҳо ва оинномаҳои ҳарбии ҚТ, инчунин фармонҳои командирон (сардорон) муқаррар намудаанд. Пас зердастро мебояд, ки фармони тибқи қонун додаи сардорро иҷро намояд ва интизоми ҳарбиро ба ҷо оварад. Дар мавриди дигар сардор низ уҳдадор аст, ки интизоми ҳарбиро ҳангоми додани фармон риоя намояд.

Яке аз вазифаи асосии сардор (командир) ба мақсади нигоҳ доштани интизоми баланди ҳарбӣ дар қисми ҳарбӣ ва ҷузъу том ин

⁵⁹ КҶ РСС Тоҷикистон (бо тағйир иловаҳои, ки то 1 июни соли 1998 дохил карда шудаанд). Моддаи 249. Душанбе: «Ирфон», 1989. С. 164.

зердастонро дар рухияи бечунучарои талаботи интизоми ҷарбӣ тарбия намуда, дар онҳо ҳисси шаъну эътибори шахсӣ, дарки ша-рафи ҷарбӣ ва қарзи ҷарбиرو рушду такмил диҳад, дар қисми ҷарбӣ ва ҷузъу том нисбат ба вайронкуниҳои интизоми ҷарбӣ, мах-сусан нисбат ба муносибатҳои ғайриоинномавӣ дар байни хизмат-чиёни ҷарбӣ ҳолатҳои беадолатии иҷтимоӣ фазои оштинопазир фароҳам орад ва ба ин мақсад ба таври васеъ аз ошкорбаёнӣ исти-фода барад.

Мутобиқи банди 12 Оинномаи интизоми ҚМ ҶТ ҳуқуқи ко-мандир (сардор) ба додани фармон ва уҳдадорӣ тобеон оид ба итоати бечунучаро принсипи асосии яккасардорӣ мебошад.

Фатҳуддинов Вайсиддин дар асари худ Тафсири илмию ама-лии ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҷарбӣ қайд мекунад, ки моҳи-яи яккасардорӣ дар он аст, ки ҳама функсияҳои идоракунии кӯшун ба уҳдаи командир меафтад ва командир – яккасардор назди давлат масъулияти пурра барои тайёрии ҷангӣ ва сафарбаркунии қисми ҷарбии ба ӯ боваршударо ба уҳда мегирад. Командир барои омодагии ҷангӣ ва сиёсӣ, тарбия, интизоми ҷарбӣ ва ҳолати ахлоқию сиёсии ҳайати шахсӣ, вазъияти лавозимоти ҷангӣ, техни-каи ҷарбӣ ва нақлиёт, таъминоти моддию маишӣ ва тиббии қисми ҷарбӣ ҷавоб медиҳад⁶⁰.

Яке аз принсипҳои асосии ташкил ва сохтори ҚМ ҶТ якка-сардорӣ мебошад. Тибқи талаботи боби 2, банди 30 Оинномаи хизмати дохилии ҚМ ҶТ яккасардорӣ яке аз асосҳои бунёди ҚМ ҶТ, роҳбарӣ ба он ва муносибати байниҳамдигарии хизматчиё-ни ҷарбӣ мебошад. Он дар шакли ба командир (сардор) додани ҳокимияти пурраи ихтиёрдорӣ дар муносибат бо тобеон ва ба зиммаи ӯ гузоштани масъулияти шахсӣ дар назди давлат барои ҳамаи ҷанбаҳои зиндагӣ ва фаъолияти қисми ҷарбӣ, ҷузъу том ва ҳар як хизматчиӣ ҷарбӣ зоҳир мегардад.

Аз инҷо бар меояд, ки вазифаи зердаст дар бечунучаро итоат кардани ӯ ба сардор мебошад.

Мутобиқи талаботи боби 2, банди 36 фармон ин амри коман-дир (сардор) аст, ки ба тобеон нигаронида шуда, иҷрои ҳатмии амали муайян, риояи ин ё он қоидахоро тақозо мекунад ё тартиб ё вазъро муқаррар менамояд.

Фармон мумкин аст ҳаттӣ, шифоҳӣ ё бо воситаҳои алоқаи техникӣ ба як ё гурӯҳи хизматчиёни ҷарбӣ дода шавад.

Фармони қонуние, ки аз ҷониби сардор ба зердаст дода меша-вад, зердаст ҳуқуқи муҳокима карданро надорад. Иҷро накардани

⁶⁰ Фатҳуддинов В. Ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҷарбӣ. Тафсири илмию ама-лии ҚМ ҶТ. Душанбе, 2007. С. 24.

фармони ғайриқонунӣ аз ҷониби зердаст масъулиятро истисно мекунад.

Аз рӯйи конструкцияи тарафи объективии ҷиноят таркиби ҷинояти мазкур моддӣ мебошад, яъне аз лаҳзаи фаро расидани оқибати ба ҷамъият хавфнок, зарари ҷиддӣ расонидан ба манфиатҳои хизмати ҷарбӣ ҷиноят хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне зердаст ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк мекунад, имконияте ё ногузурии фаро расидани оқибати барои ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ мекунад ва хоҳони фаро расидани он мебошад.

Субъекти ҷинояти мазкур хизматчиӣ ҷарбие ба ҳисоб меравад, ки ба командири (сардори) худ аз рӯйи хизмат, мансаб ва унвони ҷарбӣ зердаст ба ҳисоб меравад.

Қисми 1 моддаи мазкур ҷинояти начандон вазнин эътироф мешавад.

Қисми 2 моддаи мазкур кирдорҳои қисми 1 моддаи 368 КҶ ҚТ дар вазъияти ҷангӣ ё дар замони ҷанг содир шудааст пешбинӣ намудааст, ки ҳолатҳои вазнинкунандаи ин ҷиноятро муайян мекунад.

Бояд ба назар гирифт, ки мувофиқи моддаҳои 19-20-и Қонуни ҚТ «Дар бораи мудофия» аз 04 ноябри соли 1995, тахти №208, вазъияти ҷанг – ин чунин ҳолати оперативие мебошад, ки бо задухӯрди ҷарбӣ ё ҷой доштани чунин таҳдиди задухӯрд бо муҳолифин тавсиф меёбад. Чунин вазъият чи дар замони ҷанг ва чи дар замони осоишта ба миён омаданаш мумкин аст. Вазъияти ҷангӣ дар замони осоишта дар ҳолати амалҳои ҷарбии воҳидҳои мусаллаҳи ғайридавлатӣ, ки бар зидди яқпорчагӣ ва яғонагии худуди ҚТ равон карда шудааст, пайдо шуданаш мумкин аст.

Замони ҷанг- ин давраест, ки давлат бо давлати дигар дар ҳолати ҷанг қарор дорад. Ҳолати ҷанг аз лаҳзаи эълон намудани он аз ҷониби мақомоти олии ҳокимияти давлатӣ ё аз лаҳзаи воқеан сар шудани амалиёти ҷангӣ, оғоз меёбад. Лаҳзаи тамомшавии замони ҷанг рӯз ва соати эълон намудани қатъи амалиёти ҷангӣ ҳисобида мешавад. Агар амалиёти ҷангӣ новобаста аз эълони қатъшавии он давом дода шавад, он гоҳ лаҳзаи тамомшавии замони ҷанг лаҳзаи воқеан қатъ шудани амалиёти ҷангӣ фаҳмида мешавад.

Категорияи ҷиноят дар қисми 2 моддаи мазкур вазнин эътироф мешавад.

Муқобилият ба сардор ё маҷбур кардани ӯ ба вайрон кардани вазифаҳои хизмати

Муқобилият ба сардор ё маҷбур кардани ӯ ба вайрон кардани вазифаҳои хизмати дар моддаи 369 КҶ ҚТ муқаррар карда шудааст.

Қинояти мазкур нав набуда, дар КҶ РСС Тоҷикистон аз соли 1961 дар моддаи 250 ба тариқи зерин пешбинӣ карда шудааст: муқобилият нишон додан ба сардор, инчунин ба шахси дигаре, ки вазифаҳои хизмати ҳарбии ба зиммааш гузошташударо иҷро мекунад ё ки ӯро ба вайрон кардани ин вазифаҳо маҷбур менамояд⁶¹.

Муқобилият нишон додан ба сардор ё ба шахси дигаре, ки иҷрои вазифаҳои сардор ба уҳдааш гузошта шудааст, ҳамчунин барои вайрон кардани ин вазифаҳо маҷбур сохтани ӯ, ки бо зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он алоқаманд аст.

Объекти бевоситаи қинояти мазкур манфиатҳои хизмати ҳарбии бо қонун ҳифзшавандаи сардор ба ҳисоб меравад.

Тарафи объективии қинояти мазкур аз ҳаракатҳои ғаёли ба ҷамъият хавфноки зерин иборат мебошад:

1. Муқобилият нишон додан ба сардор ё ба шахси дигаре, ки иҷрои вазифаи сардор ба уҳдааш гузошта шудааст;

2. Маҷбур кардани сардор ё шахси дигар барои вайрон кардани иҷрои вазифаҳои ба уҳдаашон гузошташуда.

Ҳар як хизматчи ҳарбӣ бояд интизоми хизмати роия кунад. Яке аз уҳдадори хизматчи ҳарбӣ дар роияи интизоми ҳарбӣ ин командирон (сардорон) ва якдигарро эҳтиром намояд, қоидаҳои саломии (муоширати) ҳарбӣ ва одоби ҳарби роия кунад.

Ба ҷамъият хавфноки қинояти мазкур аз он иборат аст, ки дар натиҷаи содир намудани ин қиноят ғаёлияти муътадили хизмати сардорон оид ба иҷрои вазифаҳои ба уҳдаи онҳо гузошташуда ва обрӯю эътибори онҳо зарар мебинад.

Муқобилият нишон додан ба сардор ин монё шудан ба вазифаҳои хизмати сардор бо зӯрварӣ ё таҳдиди истифодаи он ба ҳисоб меравад.

Дар зери мафҳуми вазифаҳои хизмати сардор иҷрои уҳдадориҳои мушаххасе, ки аз рӯи қонун, оинномаҳои ҳарбӣ ва фармонҳои сардорон ба зиммаи онҳо гузошта шудааст, фаҳмида мешавад.

⁶¹ КҶ РСС Тоҷикистон (бо тағйири иловаҳое, ки то 1 июни соли 1998 дохил карда шудаанд). Моддаи 250. Душанбе: «Ирфон», 1989. С. 164.

Дар зери мафҳуми зӯроварӣ ин лату кӯб ва расонидани зарари сабук ба саломатӣ фаҳмида мешавад⁶².

Ба таҳдиди истифодаи зӯроварӣ таҳдиди куштан, таҳдиди расонидани зарари вазнин ба саломатӣ, таҳдиди несту нобуд кардани манзили истиқоматӣ, таҳдиди расонидани зарар ба оила ва ғайра дохил мешавад.

Омили объективии асосии тарсу ҳарос, аз тарзи содир намудани таҳдид вобастагии зиёд дорад. Таҳдид бояд бо тарзе содир карда шавад, ки хусусияти ҳазлу шӯхиро надошта бошад. Дар он бераҳмӣ ва инсонбадбинии (садизми) таҳдидкунанда ифода гардад⁶³.

Дар зери мафҳуми маҷбур сохтани сардор ҳаракате фаҳмида мешавад, ки тибқи он сардор ва инчунин шахсе дигаре, ки ба уҳдаи ӯ иҷрои вазифаи сардор гузошта шудааст, барои вазифаҳои хизмати ҳарбиро вайрон кардан маҷбур карда мешавад. Аз ин ҷо бар меояд, ки бар хилофи манфиатҳои хизматӣ, сардор ҳаракатҳои ғайриқонуниро бояд ба манфиатҳои маҷбуркунанда анҷом диҳад.

Хангоми муқобилият нишон додани гунаҳгор бо амалиёти худаш ба сардор ё шахси дигар имкон намедихад, ки вазифаҳои хизматиро адо намояд, хангоми маҷбуркунӣ бошад, вай онҳоро маҷбур месозад, ки бар хилофи манфиати хизмат амал кунанд⁶⁴.

Маҷбур сохтани сардор бо зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи зӯроварӣ мумкин аст, зердаст аз сардор талаб намояд, ки рухсатии ғайриқонунии кӯтоҳмуддат диҳад, ӯро аз қисми ҳарбӣ ҷавоб диҳад, ба дигар қисми ҳарбӣ гузаронад ва ғайра.

Аз рӯи конструксияи тарафи объективии ҷиноят таркиби ҷинояти мазкур расмӣ мебошад, яъне аз лаҳзаи муқобилият ба сардор ё маҷбур кардани ӯ ба вайрон кардани вазифаҳои хизматӣ ҷиноят хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне гунаҳгор хангоми муқобилият ба сардор ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати ба ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Мақсад ва ангезаи ҷиноят барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад.

⁶² Тафсир ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 798.

⁶³ Ҳусейнзода С.Ҳ., Нажбуддинов М.А., Ҳикматзода Ҷ.У. Ҷиноятҳо ба муқобили саломатӣ: дастури таълимӣ. Душанбе: «ЭР-граф», 2017. С. 130.

⁶⁴ Фатҳуддинов В. Ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ. Тафсири илмию амалии КҶ ҚТ. Душанбе, 2007. С. 31.

Субъекти чинояти мазкур хизматчи ҳарбие ба ҳисоб меравад, ки аз рӯйи талаботи оиннома ба сардор зердаст ҳисоб мешавад.

Категорияи чиноят дар қисми 1 моддаи мазкур дараҷаи миёна ба ҳисоб меравад.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи мазкур ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунанда пешбинӣ карда шудааст.

Мувофиқи қисми 2 банди “а” моддаи мазкур агар муқобилият ба сардор ё маҷбур кардани ӯ ба вайрон кардани вазифаҳои хизматӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон, гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад, пешбинӣ шудааст. Дар инҷо шаклҳои шарикӣ дар чиноят пешбинӣ карда шудааст.

Тибқи талаботи моддаи 39 КҶ ҚТ чиноят бо маслиҳати пешакӣ аз ҷониби гурӯҳи шахсон содиршуда эътироф мешавад, агар дар он шахсоне иштирок карда бошанд, ки дар хусуси якҷоя содир намудани он пешакӣ маслиҳат кардаанд.

Чиноят аз ҷониби гурӯҳи муташаккил содиршуда эътироф мешавад, агар он аз ҷониби гурӯҳи устувори шахсоне, ки пешакӣ барои содир кардани як ё якчанд чиноят муттаҳид шудаанд, содир шуда бошад.

Дар банди “б” қисми 2 моддаи мазкур бошад, агар ҳамин кирдор бо истифодаи силоҳ, техникаи ҷангӣ ё моддаҳои тарқанда содир шуда бошад, пешбинӣ карда шудааст.

Тибқи қисми 1 моддаи 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи силоҳ” силоҳ - васила ва ашёе, ки амалан барои зарба задан ба ҳадафи зинда ва ё нишони дигар, додани ишораҳо (сигналҳо) таъйин шудаанд. Силоҳи оташфишон – силоҳе, ки барои бо гулӯлаи аз ҳисоби кулоҳаки (заряди) борут ё кулоҳаки дигар ҳаракати самтноқирифта ба тарзи механикӣ аз масофа ба ҳадаф зарба задан таъйин шудааст. Ба он дохил мешаванд: таппонча, револьвер, милтиқ, карабин, автомат, пулемёт, миномёт, гранатомёт, аслиҳаҳои артиллерӣ, пушкаҳои авиатсионӣ, силоҳи шикории мили рахпечдошта.

Силоҳи сард – силоҳе, ки барои зарба задан ба ҳадаф бо ёрии қувваи мушакҳои инсон ҳангоми бархӯрди бевосита бо объекти зарбазанӣ таъйин шудааст.

Тибқи талаботи моддаи 3 Қонуни ҚТ “Дар бораи силоҳ” силоҳ аз рӯйи таъйиноти худ барои истифодабарӣ аз тарафи субъектҳои дахлдор, инчунин аз рӯйи хусусият ва тавсифоти асосӣ ба намудҳои зерин ҷудо мешавад: силоҳи ҷангӣ, силоҳи хизматӣ ва силоҳи ғайринизомӣ.

Ба силоҳи ҷангӣ силоҳе мансуб аст, ки барои иҷрои вазифаҳои ҷангӣ ва оперативии хизматӣ таъйин гардида, дар асоси қарори Ҳукумати ҚТ бо он Вазорати мудофияи ҚТ, ВКД ҚТ, КДАМ ҚТ, Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофиаи граждании назди Ҳуку-

мати ҶТ, Гвардияи миллии ҶТ, Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи ҶТ, Агентии назорати маводи нашъаовари назди Президенти ҶТ, Хадамоти гумруки назди Хукумати ҶТ, Сарраёсати иҷроии ҷазои ҷиноятии Вазорати адлияи ҶТ, Агентии таъмини молу мулки махсуси назди Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, воҳидҳои дигари ҳарбӣ ва бонкҳои мусаллаҳ гардонидани шудаанд.

Ба силоҳи хизматӣ силоҳи оташфишони суфтамил, силоҳи рахпечи кӯтоҳмили дорои энергияи милаш на бештар аз сесад Ҷоул ва силоҳи оташфишони суфтамили дарозмил ва бемили худмуҳофизатӣ мансубанд, ки барои истифода аз ҷониби шахсонӣ мансабдор ва кормандони мақомоти давлатӣ бо мақсади худмуҳофизаткунӣ ё иҷроии ухдадорӣ қонунан ба зиммашон гузошташуда вобаста ба ҳифзи ҳаёт ва саломатии шахрвандон, ҳифзи муҳити зист, захираҳои табиӣ, моликият, борҳои қиматбаҳо, хатарнок ва муросилоти махсус таъйин гардида, гирифта гаштан ва нигоҳ доштани онҳо бо қонунгузориҳои ҶТ иҷозат дода шудааст.

Ба силоҳи ғайринизомӣ силоҳе мансуб аст, ки барои истифодаи шахрвандон бо мақсади худмуҳофизаткунӣ, машғулияти варишӣ ва шикор таъйин шудааст.

Техникаи ҷангӣ – ин воситаҳои техникаӣ-ҳарбие мебошанд, ки барои истифода бурдан дар задухурдҳои ҷангӣ таъйинот доранд. Ба сифати онҳо танк, комплексҳои артиллерӣ, мошинҳои зирхпӯш- БМП, БТР ва ғайра дохил мешаванд⁶⁵.

Моддаҳои тарқанда чунин пайвастиҳои кимиёвӣ ё моддаҳо, ки барои зуд худпахншавии табдилёбии кимиёвӣ ва тарқиш қобилият доранд. Ба моддаҳои тарқанда дохил мешаванд: тритил, аммонит, пластит, эластит, борут (порох), сӯзишвории устувори реактивӣ ва ғайра.

Дар қисми 2 банди «в» ҳамин кирдор бо расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ содир шудааст ва ё боиси дигар оқибатҳои вазнин гаштааст, пешбинӣ шудааст.

Зери мафҳуми расонидани зарари вазнин ба саломатӣ марбут ба ҷинояти мазкур зарари вазнин ба саломатие фаҳмида мешавад, ки барои ҳаёти инсон хавфнок мебошад ё боиси нобино, гунг, каршудан ё талаф додани ягон узви бадан гардидааст ё аз кор мондани ин узв, қатъ гардидани ҳомиладорӣ ё дар бадсуратии ислоҳнопазирӣ рӯй ифода ёфтааст, инчунин расонидани зарари дигар ба саломатӣ, ки барои ҳаёт хавфнок мебошад ё боиси харобшавии зиёди

⁶⁵ Тафсир ба КҶ ҶТ / Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 375-377, 817.

саломатии марбут бо аз даст додани на камтар аз сеяки қобилияти умумии меҳнатӣ гардидааст ё гунаҳгор баръало медонист, ки он боиси пурра аз даст додани қобилияти меҳнатии касбӣ ё бемории руҳӣ, нашъамандӣ ва ё токсикомания мегардад.

Зери мафҳуми расонидани зарари миёна ба саломатӣ дар ҷинояти мазкур зараре фаҳмида мешавад, ки ба ҳаёт хавфнок нест, оқибатҳои дар зарари вазнин пешбинишударо ба миён намеорад, вале боиси харобшавии тӯлонии саломатӣ ё ба таври устувору назаррас аз даст додани камтар аз сеяки қобилияти умумии меҳнатӣ шудааст.

Боиси харобшавии тӯлонии саломатӣ чунин маъно дорад, ки дар ҳолати зарар ба саломатӣ, ҷабрдида қобилияти меҳнати-ашро зиёда аз се ҳафта гум мекунад⁶⁶.

Дар зери мафҳуми ба таври устувору назаррас аз даст додани камтар аз сеяки қобилияти умумии меҳнатӣ зарари миёна ба саломатие фаҳмида мешавад, ки ҷабрдида аз 10% то 30% қобилияти умумии меҳнатии худро гум мекунад⁶⁷.

Дар зери мафҳуми дигар оқибатҳои вазнин ба шахс ва давлат хисороти моддӣ калон расонад, аз вазифа дур карда шавад, шаъну эътибори сардор аз байн равад, даст ба худкушӣ занад, дар назди ҷомеа мавқеъ ва устувории ҳокимияти давлатиро коста намудан, нуфузу обрӯи Қувваҳои Мусаллахро паст задан, ба обрӯ ва эътибори дигар шахсони мансабдори давлатӣ ва шахсони мансабдори ҳарбӣ иснод овардан ва ғайра фаҳмида мешавад.

Дар қисми 3 моддаи мазкур муқобилият ба сардор ё маҷбур кардани ӯ ба вайрон кардани вазифаҳои хизматӣ, ки дар вазъияти ҷангӣ ё дар замони ҷанг содир шуда бошад, пешбинӣ шудааст. Мафҳуми вазъияти ҷангӣ ва замони ҷанг дар шарҳи моддаи 368 пешбинӣ карда шудааст.

Категорияи ҷиноят дар қисми 2 моддаи мазкур вазнин ва дар қисми 3 бошад, махсусан вазнин эътироф мешаванд.

Истифодаи зӯрварӣ дар ҳаққи сардор

Ҷинояти мазкур дар моддаи 370 КҶ ҚТ мустаҳкам карда шуда, аз 3 қисм иборат мебошад.

⁶⁶ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный). 2-е издание, исправленное, переработанное и дополненное / Под ред. А.И. Чучаева. М.: «КОНТРАКТ», «ИНФАРМ», 2010. С. 198.

⁶⁷ Хусейнзода С.Х., Нажбудинов М.А., Ҳикматзода Ҷ.У. Ҷиноятҳо ба муқобили саломатӣ: дастури таълимӣ. Душанбе: «ЭР-граф», 2017. С. 74-75.

Лату кӯб ё истифодаи шакли дигари зӯрварӣ ба сардор вобаста ба иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбии ӯ ё ҷангоми иҷрои ин вазифаҳо.

Ҷинояти мазкур нав буда, дар КҶ РСС Тоҷикистон пешбинӣ карда нашуда буд.

Истифодаи зӯрварӣ дар ҳаққи сардор бар ҳилофи оинномаҳои ҳарбӣ мебошад. Ҳар як хизматчи ҳарбӣ вазифадор аст, ки дар барқарорсозии тартибу интизом ба сардорон мусоидат намоянд. Хизматчи ҳарбӣ барои саркашӣ кардан аз кӯмак ба сардор ҷавобгар мебошад. Зердаст ба сардор истифодаи зӯрварӣ намуда, тобеияти хизмати ро, ки дар оинномаҳои ҳарбӣ мустаҳкам карда шудаанд, дағалона вайрон мекунад.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур муносибатҳои муътадили хизмати ҳарбӣ ба ҳисоб меравад.

Ба сифати объекти иловагӣ бошад, саломатӣ ва манфиатҳои бо қонун ҳифзшавандаи вазифаҳои хизмати сардор баромад мекунад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои фаъоли зерин иборат мебошад:

- лату кӯб;
- истифодаи шакли дигари зӯрварӣ.

Лату кӯби сардор маънои онро дорад, ки ба сардор дарди ҷисмонӣ мерасонад, вале оқибатҳои ба муҳлати кӯтоҳ хароб шудани саломатӣ ё андаке ба таври устувор аз даст додани қобилияти меҳнати ро ба вучуд намеоварад, фаҳмида мешавад.

Лату кӯб – ин расонидани дарди ҷисмонии якҷандкарата ба бадани ҷабрдида эътироф мешавад. Лату кӯб мумкин аст бо мушт, оринҷ, пой ва дигар аъзои бадан содир карда шавад ва ё ба воситаи ягон предмети олами моддӣ⁶⁸.

Ба мафҳуми шакли дигари зӯрварӣ расонидани дарди ҷисмонии дигар ба сардор фаҳмида мешавад.

Ҳаракати дигари зӯрварӣ, ки дарди ҷисмонӣ расонидаанд, дар пучидан, бастан, кашидани мӯйи сар, тоб додани дасту пой, қисм қисм сӯзонидани бадан, таъсир ба бадани одам ба воситаи ҳайвонот ё хазандаҳо ё бо дигар роҳу воситаҳо расонидани озори ҷисмонӣ ифода мегардад⁶⁹.

Дар диспозитсияи моддаи мазкур инчунин иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ пешбинӣ карда шудааст.

Тибқи талаботи моддаи 7 Оинномаи хизмати дохилии ҚМ ҚТ таҳти мафҳуми аз тарафи хизматчиёни ҳарбӣ иҷро намудани

⁶⁸ Ҳусейнзода С.Ҳ., Нажбуддинов М.А., Ҳикматзода Ҷ.У. Ҷиноятҳо ба муқобили саломатӣ: дастури таълимӣ. Душанбе: «ЭР-граф», 2017. С. 93.

⁶⁹ Ҳамон асар. С. 94.

вазифаҳои хизмати ҳарбӣ дар назар дошта мешавад: иштирок дар амалиётҳои ҷангӣ; иҷрои уҳдадорӣҳои мансабӣ; адои навбатдорӣҳои ҷангӣ (хизмати ҷангӣ); иштирок дар машқҳои кӯшункашӣ; ҳозир будан дар қисми ҳарбӣ дар давоми вақти хизмат тибқи тартиби рӯзи муқарраршуда ё ба тақозои зарурати хизматӣ дар сафари хизматӣ ё дар муолиҷа будан; ба ҷойи хизмат, (ҷойи табобат) раҳсипор будан ва ё дар роҳи бозгашт; иштирок дар таҷаммӯҳои ҳарбӣ; дар асири будан (ба истисноӣ ҳолатҳои таслимшавӣи ихтиёрӣ); дар ҳолати ба гаравгон гирифта ё боздошт шудан; ҳангоми бедарак ғойб будан то лаҳзаи тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонун бедарак ғойб эътироф гардидан, ғавтида эълон намудани хизматчиӣ ҳарбӣ, ҳифзи ҳаёт, саломатӣ, шаъну шарафи шахс; мусоидат ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар таъмини қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, амалҳои дигари хизматчиӣ ҳарбӣ, ки суд ба манфиати ҷамъият ва давлат анҷом дода шудани онҳоро эътироф намояд. Дар чунин ҳолатҳо агар зердаст ба сардор истифодаи зӯрварӣ намояд, кирдорҳои зердаст мутобики моддаи 370 КҶ ҚТ бандубаст карда мешавад.

Агар аз ҷониби зердаст истифодаи зӯрварӣ бо мақсади ҳимоя намудани худ аз кирдорҳои ғайриқонунии сардор бошад, дар ин ҳолат зердаст тибқи ин модда ба ҷавобгарии ҷинояти кашида намашавад, агар зимнан зердаст аз ҳадди мудоғибаи зарурӣ набаромада бошад.

Аз рӯйи конструкцияи тарафи объективӣи ҷиноят таркиби ҷинояти мазкур расмӣ мебошад.

Тарафи субъективӣи ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне гуноҳгор ҳангоми истифодаи зӯрварӣ дар ҳаққи сардор ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатӣ) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати ба ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Ангеза ва мақсади ҷиноят дар моддаи мазкур барои бандубастии ҷиноят аҳаммият надорад.

Субъекти ҷинояти мазкур хизматчиӣ ҳарбие ба ҳисоб меравад, ки ба сардор зердаст ҳисобида мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 370 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисми 2 вазнин; қисми 3 махсусан вазнин.

Дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи 370 КҶ ҚТ ҳолатҳои вазнинкунанда ва махсусан вазнинкунандаи ин ҷиноят пешбинӣ карда шудаанд:

- қисми 2:

а) аз ҷониби гурӯҳи шахсон, гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил;

б) бо истифодаи силоҳ;

в) бо расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ содир шудааст ва ё боиси дигар оқибатҳои вазнин гардидааст.

- қисми 3: ҳаракатҳои пешбининамудаи қисмҳои якум ё дуҷуми ҳамин модда, ки дар вазъияти ҷангӣ ё дар замони ҷанг содир шудаанд.

Таҳдид ба сардор

Таҳдид ба сардор ҳамчун ҷиноят дар моддаи 371 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Таҳдиди куштан, расонидани зарар ба саломатӣ ё таҳдиди лату кӯби сардор дар ҳолати мавҷудияти асосҳои кофӣ, барои амалӣ шудани ин таҳдид бинобар вазифаҳои хизмати ҳарбиرو иҷро кардани вай.

Дар КҶ РСС Тоҷикистон ки аз 1 ноябри соли 1961 амал мекард, таҳдид кардани сардор ҳамчун ҷиноят дар моддаи 251 муштаҳкам карда шуда буд. Тибқи талаботи ин модда таҳдиди куштан, таҳдиди расонидани зарари ҷисмонӣ, ё ин ки таҳдиди дошта задани сардор бинобар вазифаҳои хизмати ҳарбиру иҷро кардани вай, таҳдид кардани сардор эътироф мешуд⁷⁰.

Объекти бевоситаи таҳдид ба сардор ин муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае, ки муносибатҳои муътадили хизмати ҳарбиру таъмин менамоянд, ба ҳисоб меравад.

Ба сифати объекти иловагии ҷинояти мазкур дахлнопазирии ҳаёт ва саломатии сардор баромад мекунад.

Ба сифати ҷабрдидаи ҷинояти мазкур сардор баромад мекунад.

Тарафи объективии ҷиноят кирдор дар шакли ҳаракатҳое ифода мегардад, ки асоси дар сардор тарсу ҳароси марг, расонидани зарар ва лату кӯб ба миён ояд. Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои зерин иборат аст:

- таҳдиди куштан;
- таҳдиди расонидани зарар ба саломатӣ;
- таҳдиди лату кӯб.

Мафҳуми таҳдид дар қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҚТ шарҳ дода нашудааст.

⁷⁰ КҶ ҚШС Тоҷикистон (бо тағйиру иловаҳое, ки то 1 июни соли 1998 дохил карда шудаанд). Моддаи 251. Душанбе: «Ирфон», 1989. С. 165.

М.Т. Муҳаммадиев, А.А. Чугунов, А.Д. Чернявский таҳдиро чун таъсиращасони (зӯровари) руҳӣ (психологӣ) ба шахс эътироф менамоянд⁷¹.

Кирдори зердаст ҳамон вақт таҳдид эътироф мешавад, ки агар барои амалӣ гаштани ин таҳдид асоси тарсу ҳарос чой дошта бошад, яъне реалӣ бошад. Аломати мавҷуд будани тарсу ҳарос дар таҳдиди зердаст ба сардор шартӣ асосии ҷинояти мазкур ба ҳисоб меравад. Таҳдиди куштан, расонидани зарар ба саломатӣ ё таҳдиди лату кӯби сардор бояд аз ҳазл ва шӯҳӣ фарқ дошта бошад. Таҳдиди куштан, расонидани зарар ба саломатӣ ё таҳдиди лату кӯби сардор хусусияти ҷиддиро дорад.

Яке аз олимони соҳа С.Х. Мазуков, ки доир ба таҳдиди куштан ё расонидани зарари вазнин ба саломатӣ тадқиқоти илмӣ анҷом додааст, асоси тарсу ҳаросро дар таҳдиди куштан ё расонидани зарари вазнин ба саломатӣ ба омилҳои объективӣ ва субъективӣ он вобаста медонад⁷².

Реалӣ будани таҳдид ба сардор аз он вобаста аст, ки чи гуна ба ҷаъолияти сардор ин таҳдид таъсир кардааст.

Таҳдид ба сардор ҳамчун ҷинояти ҳарбӣ дар ҳамон ҳолат ҷиноят эътироф мешавад, ки агар вобаста ба ҷаъолияти хизматиаш содир карда шавад.

Мувофиқи моддаи 371 таҳдид бояд вобаста ба иҷрои ҷаъолияти хизмати сардор бар ояд, яъне, таҳдиде, ки ба сардор дар заминаи ин ё он амали ӯ дар хизмат, ки дар гузашта чой дошт ё ин ки бевосита ҷавобан ба огоҳии мушаххаси сардор вобаста ба талаботи умумии хизмати ҳарбӣ изҳор шудааст⁷³.

Дар баъзе ҳолатҳо мешавад, ки зердаст ҳангоми хизмат ба сардор бо садои баланд дод мезанад, ки ин садоҳо хусусияти тарсу ҳаросро доранд, вале сардор онро воқеӣ қабул намекунад ва аз ин садоҳо наметарсад. Дар ин ҳолат кирдори зердаст ҷавобгарии интизомиро ба вучуд меорад.

⁷¹ Хусейнзода С.Х., Наҷбуллоев М.А., Ҳикматзода Ҷ.У. Ҷиноятҳо ба муқобили саломатӣ: дастури таълимӣ. Душанбе: «ЭР-граф», 2017. С. 124-125. Тафсир ба моддаҳои алоҳидаи ҚЧ ҚТ. / Зери таҳрири Қаҳоров А.А. Душанбе, 2011. С. 36; Чугунов А.А. Принуждение к совершению сделки или к отказу в ее совершении // Труды филиала МГЮА. №5. 2001. С. 128; Чернявский А.Д. Психическое насилие при совершении корыстных преступлений: уголовно-правовые и криминологические проблемы: дис. ... к.ю.н. Саратов, 2005. С. 15.

⁷² Хусейнзода С.Х., Наҷбуллоев М.А., Ҳикматзода Ҷ.У. Ҷиноятҳо ба муқобили саломатӣ: дастури таълимӣ. Душанбе: «ЭР-граф», 2017. С. 127; Мазуков С.Х. Уголовно-правовая защита личности от угрозы убийством: дис. ... к.ю.н. Ростов н/Д, 1997. С. 48.

⁷³ Фатхудинов В. Ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ. Тафсири илмию амалии ҚЧ ҚТ. Душанбе, 2007. С. 44.

Аз ҳамин лиҳоз, ҳаракатҳои дар боло овардашуда дар ҳамон ҳолат ҷиноят эътироф мешавад, ки агар сардор ин таҳдидҳоро воқеӣ қабул карда, асоси тарсу ҳарос ҷой дошта бошад.

Таркиби ҷинояти мазкур расмӣ буда, аз лаҳзаи содир намудани таҳдиди куштан, расонидани зарар ба саломатӣ ё таҳдиди лату кӯби сардор хотимаёфта ҳисобида мешавад, новобаста аз он ки зердаст хостори содир намудани кирдори дар таҳдидаш иб-рознамударо дошт ё не.

Тарафи субъективии таҳдид ба сардор гуноҳ дар шакли қасди бавосита ба ҳисоб меравад, яъне гунаҳгор хангоми истифодаи зӯрварӣ дар ҳаққи сардор ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати ба ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Мақсади ҷиноят аломати ҳатмӣ эътироф намешавад ва барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад.

Субъекти ҷинояти мазкур хизматчиӣ ҳарбие ба ҳисоб меравад, ки нисбат ба сардор дар тобеияти хизматӣ қарор дорад.

Ҷиноят дар қисми 1 моддаи мазкур начандон вазнин эътироф мешавад.

Дар қисми 2 моддаи мазкур таҳдиди куштан, расонидани зарар ба саломатӣ ё таҳдиди лату кӯби сардор агар дар вазъияти ҷангӣ ё дар замони ҷанг содир шуда бошад, пешбинӣ шудааст, ки дар моддаҳои қаблӣ мафҳуми онҳо ба пуррагӣ дода шудааст.

Дар ин қисм ҷиноят дараҷаи миёна эътироф мешавад.

Таҳқири хизматчиӣ ҳарбӣ

Ҷинояти таҳқири хизматчиӣ ҳарбӣ дар моддаи 372 КҶ ҚТ му-стаҳкам карда шуда, аз 2 қисм иборат аст.

Аз ҷониби хизматчиӣ ҳарбӣ таҳқир намудани хизматчиӣ ҳар-бии дигар хангоми иҷрои вазифа ва ё вобаста ба иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ.

Ҷинояти мазкур нав буда, дар КҶ РСС Тоҷикистон ҳамчун ҷиноят эътироф карда намешуд.

Тибқи талаботи моддаи 8 Оинномаи хизмати дохилии ҚМ ҚТ ҳеч кас ҳақ надорад, ки ҳуқуқи дар Конститутсия ва қонунҳои ҚТ қафолатдодашудаи хизматчиёни ҳарбиرو маҳдуд намояд.

Объекти бевоситаи ҷинояти таҳқири хизматчиӣ ҳарбӣ ин му-носибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ хифзшавандае, ки муносибатҳои муътадили хизмати ҳарбиру таъмин менамоёнд, ба ҳисоб меравад.

Ба сифати объекти иловагии ҷинояти мазкур обрӯ ва эътибори хизматчиёни ҳарбӣ баромад мекунад.

Ба сифати ҷабрдидаи ҷинояти таҳқири хизматчии ҳарбӣ хизматчиёни ҳарбӣ, сардор ва ҳам зердаст баромад мекунад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур дар қисми 1 моддаи мазкур, ҳаракати ғаъол дар шакли аз ҷониби хизматчии ҳарбӣ таҳқир намудани хизматчии ҳарбии дигар ҳангоми иҷрои вазифа ва ё вобаста ба иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ ба ҳисоб меравад, яъне хизматчиёни ҳарбие, ки нисбат ба яқдигар тобеяяти хизматӣ надоранд.

Таҳқир ин бо алфози қабех паст задани шаъну эътибори шахс ба ҳисоб меравад. Таҳқир ба обрӯ ва эътибори шахси дигар таҷовуз мекунад.

Ҷавобгарии ҷиноятӣ бо моддаи мазкур танҳо дар ҳолате ба вучуд меоянд, ки агар таҳқир нисбат ба хизматчии ҳарбие амалӣ карда шавад, ки ӯ дар ҳамин лаҳза уҳдадорихои хизмати ҳарбиरो иҷро мекунад ва ё таҳқир вобаста ба иҷрои ҷунин вазифаҳои хизматӣ аз ҷониби хизматчии ҳарбӣ дар гузашта содир шуда бошад⁷⁴.

Аз ин ҷо бар меояд, ки аз ҷониби як хизматчии ҳарбӣ таҳқир кардани хизматчии ҳарбии дигар ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ таркиби ин ҷиноятро ташкил медиҳад. Ҷинояти мазкур тартиби муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбиरो зарар мерасонад.

Мутобиқи талаботи моддаи 64 Оинномаи хизмати дохилии ҚМ ҚТ хизматчиёни ҳарбӣ бояд ҳамеша намунаи маданияти баланд, хоксорӣ ва бурдборӣ бошанд, шарафи ҳарбиरो муқаддас донанд, шаъну шарафи худро ҳифз карда, ба шаъну шарафи дигарон эҳтиром гузоранд. Онҳо бояд дар ёд дошта бошанд, ки вобаста ба рафтори онҳо на танҳо ба онҳо, балки дар маҷмӯъ ба шаъну шарафи ҚМ ҚТ баҳо дода хоҳад шуд.

Муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ бар асоси эҳтироми ҳамдигарӣ бунёд меёбад. Оид ба масъалаҳои марбути хизмат онҳо бо яқдигар бояд “Шумо” гӯён мурочиат кунанд. Ҳангоми мурочиати шахсӣ рутбаи ҳарбӣ бидуни зикри навъи қўшун ё хизмат ном бурда мешавад.

Яке аз вазифаҳои хизматчиёни ҳарбӣ ин ба ҳамдигар эҳтиром зоҳир намудан ба ҳисоб меравад.

Яке аз шаклҳои номатлуби таҳқир ин паст задани шаъну эътибори хизматчии ҳарбӣ вобаста ба иҷрои вазифаҳои хизматӣ дар

⁷⁴ Тафсири ба ҚС ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 801.

гуфтору амалҳои ғайрияхлоқӣ, ки ба талаботи Оинномаҳои ҚМ ҚТ хос нестанд, иборат мебошад.

Таҳқир, ки тибқи моддаи 372 ҚЧ ҚТ бандубаст мешавад, на фақат дар ҳудуди қисми ҳарбӣ ва дар вақти хизмат, балки берун аз қисми ҳарбӣ ва дар вақти рухсатӣ, сафари хизматӣ ва ғайра метавонад сурат гирад. Аммо сарфи назар аз ҷой ва вақти содиршавии ҷиноят ҳамон таҳқир ҳисоб мешавад, ки аз ҷониби як хизматчиӣ ҳарбӣ ба дигараш вобаста ба иҷрои вазифаи ҳарбии ҷабрдида ё ҳангоми иҷрои ин вазифаҳо аз ҷониби ҷабрдида ё гунаҳгор содир мешавад⁷⁵.

Таркиби ҷинояти мазкур расмӣ буда, аз лаҳзаи содир намудани таҳқир хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне гунаҳгор ҳангоми таҳқир ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракати) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати ба ҷамъият хавфноки онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Ангеза ва мақсади ҷиноят барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад.

Дар қисми 1 моддаи мазкур субъекти ҷиноят хизматчиӣ ҳарбие ба ҳисоб меравад, ки бо ҷабрдида дар муносибати тобеияти хизматӣ қарор надорад.

Категорияи ҷиноят дар қисми 1 моддаи мазкур начандон вазнин эътироф мешавад.

Дар қисми 2 моддаи мазкур сардорро таҳқир кардани зердаст, ҳамчунин таҳқири зердаст аз ҷониби сардор ҳангоми иҷрои вазифа ё вобаста ба иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ пешбинӣ карда шудааст, ки аз ду ҳаракат иборат мебошад:

а) таҳқир кардани сардор аз ҷониби зердаст ҳангоми иҷрои вазифа ва ё вобаста ба иҷрои вазифаи хизмати ҳарбӣ;

б) таҳқир кардани зердаст аз ҷониби сардор ҳангоми иҷрои вазифа ва ё вобаста ба иҷрои вазифаи хизмати ҳарбӣ.

Ҳар як хизматчиӣ ҳарбӣ уҳдадор аст, ки сардорро эҳтиром гузорад ва ўро ҳурмат намояд.

Тибқи талаботи моддаи 13 Оинномаи хизмати дохилии ҚМ ҚТ яке аз вазифаҳои хизматчиӣ ҳарбӣ ин бечунучаро ба сардорон итоат кунад, рафқати ҳарбиро азиз дорад ва ҷони худро барои аз хатар раҳо додани рафиқон дарёғ надорад, ба онҳо бо сухан ва амал кўмак расонад, шаъну шарафи ҳар кадомро эҳтиром гузорад.

⁷⁵ Фатҳудинов В. Ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ. Тафсири илмию амалии ҚЧ ҚТ. Душанбе, 2007. С. 47.

Дар натиҷаи таҳқири сардор аз ҷониби зердаст муносибатҳои муътадили хизмати ҳарбӣ вайрон карда мешавад, инчунин обрӯ ва эътибори сардор дар ҷомеа ва ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ коста мегардад.

Ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ, сардор бояд худ намуна бошад ва кӯшиш кунад, ки бо зердастон хушмуомила бошад.

Тибқи талаботи моддаи 75 Оинномаи хизмати дохилии ҚМ ҚТ яке аз вазифаҳои сардор ин нисбат ба тобеон зоҳир кардани дилсӯзӣ ва таваҷҷӯҳ, роҳ надодан ба муносибатҳои беодобона ва дағалонаи байниҳамдигарӣ, эҳтиром гузоштан ба шаъну шарафи шахсии онҳо ба ҳисоб меравад.

Аз ин ҷо бар меояд, ки Оинномаи мазкур ҳам сардор ва ҳам зердастро ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ дар як сатҳ оид ба эҳтироми байниҳамдигарӣ мегузорад ва КҶ ҚТ дар як сатҳ шаъну эътибори сардоронро аз таҷовузи зердастон ва шаъну эътибори зердастонро аз таҷовузи сардорҳо ҳифз мекунад.

Дар қисми 2 моддаи мазкур субъекти ҷиноят ҳам сардор ва ҳам зердаст эътироф мешавад, ки дар тобеияти хизматӣ қарор до-ранд.

Категорияи ҷиноят дар қисми 2 моддаи мазкур низ начандон вазнин ба ҳисоб меравад.

Вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо

Вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо ҳамчун ҷиноят дар моддаи 373 КҶ ҚТ му-стаҳкам карда шуда, аз 2 қисм иборат аст.

Вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо, ки дар таҳқири мунтазам, паст задани шаъну эътибор, шиканча, расонидани зарари сабук ба саломатӣ, ки боиси бад шудани саломатӣ гардидааст ё дар ғайриқонунӣ маҳрум кардан аз озодӣ зоҳир мегардад.

Муносибатҳои байниҳамдигарии ҳарбиرو Оинномаи хизмати дохилии ҚМ ҚТ пурра муайян кардааст. Мутобиқи моддаи 36 Оинномаи мазкур ҳангоми якҷо иҷро кардани вазифаҳо аз ҷониби хизматчиёни ҳарбие, ки ба ҳамдигар тобеъ нестанд ва муносибати байниҳамдигарии хизматиҳои онҳоро сардор муайян накардааст, шахсе, ки мансаби калонтар дорад ва дар ҳолати баробарии вазифаҳо шахсе, ки рутбаи ҳарбии калонтар дорад, сардор мебошад.

Зери мафхуми вайрон намудани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарӣ намудҳои мухталифи зӯрварӣ аз тарафи як хизматчиӣ ҳарбӣ нисбати хизматчиӣ ҳарбии дигар, ки дар таҳқири мунтазам паст задани шаъну эътибори онҳо, шиканча ё расонидани зарари сабук ба саломатӣ, ки боиси бад шудани саломатӣ гардидааст ё дар ғайриқонунӣ маҳрум карда аз озодӣ, ки бо мақсади таъмин намудани худ бо шароити осони хизмат, пайдо кардани баргарӣ дар байни хизматчиёни ҳарбӣ, зери итоати худ даровардани ҳам хизмати худ, инчунин аз дигар ҳиссиётҳо, аз он ҷумла аз ҳиссиёти авбошӣ содир мегарданд, дар назар дошта мешавад⁷⁶.

Мутобиқи талаботи моддаи 373 КҶ ҚТ кирдорҳои бандубаст карда мешаванд, ки агар онҳо чӣ ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ ва чӣ берун аз он содир шуда бошанд. Моддаи мазкур дар он ҳолат татбиқ карда мешавад, ки байни гунаҳгор ва ҷабрдида тобеияти хизматӣ вучуд надошта бошад.

Вайрон намудани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ, ки дар баъзе ҳолатҳо бо сабабҳои кинаю адоват ё низои миллӣ, бо паст задани ҳиссиёти миллии хизматчиёни ҳарбӣ содир мегарданд, бояд аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳои моддаҳои 143 ва 373 КҶ ҚТ бандубаст карда шаванд⁷⁷.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур муносибатҳои муътадили байниҳамдигарии оинномавии хизматчиёни ҳарбӣ ба ҳисоб меравад.

Ба сифати объекти иловагии ҷинояти мазкур шаъну эътибори хизматчиёни ҳарбӣ баромад мекунад.

Ҷабрдидаи ҷинояти мазкур хизматчиёни ҳарбие ба ҳисоб мераванд, ки дар тобеияти хизматӣ қарор надоранд.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои фаъоли шахс дар шакли:

- дар таҳқири мунтазам;
- паст задани шаъну эътибор;
- шиканча;
- расонидани зарари сабук ба саломатӣ, ки боиси бад шудани саломатӣ гардидааст;
- ғайриқонунӣ маҳрум кардан аз озодӣ содир мешавад.

⁷⁶ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо» (тағйиротҳое, ки бо қарори Пленум аз 23 ноябри соли 2012 №35 ворид гардидаанд) аз 31 августи соли 2001, №8. Банди 2.

⁷⁷ Дар ҳамон ҷо. Банди 4.

Дар зери мафҳуми таҳқири мунтазами хизматчиӣ ҳарбӣ, яъне беадабона бо алфози қабех паст задани обурӯ ва эътибори шахси дигар, намудҳои гуногуни он (таҳқир), маҷбур кардани ҷабрдида барои иҷрои ҳаракатҳои, ки шаъну эътибори ӯро паст мезананд (мисли ба замин ҳаму ростшавӣ (отжимание), иҷро кардани дигар машқҳои ҷисмонӣ ва ҳар гуна фармонҳои ғайриҳуқуқӣ), ба ҷо овардани хизмати сарбозони қаблан ба хизмат даъватшуда, ба ҷойи онҳо иҷро намудани ин ё он уҳдадорӣ хизмати ҳарбӣ ва амсоли онҳо, ки се ва ё зиёда маротиба содир шудааст, фаҳмида мешавад.

Ҳамчунин, таҳқири мунтазам ва паст задани шаъну эътибор дар маҷбур сохтани ҷабрдида барои содир намудани ягон ҳаракати ошкоро берун аз ҳадди муносибатҳои оинномавии байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ ва ба меъёрҳои ахлоқ номувофиқ (шустушӯи сару либос, рӯбучини ҷойи хоби гунаҳгор, иваз намудани сару либос) низ ифода ёфта метавонад⁷⁸.

Барои он ки чунин кирдор бо моддаи 373 бандубаст карда шавад, ҳатман бояд хусусияти мунтазамии он исбот карда шавад. Мунтазамӣ маънои онро дорад, ки хизматчиӣ ҳарбӣ нисбат ба дигар хизматчиӣ ҳарбӣ доимо, мунтазам паст задани обурӯ ва эътибори ҷабрдида дар шакли беадабона ва бо алфози қабех раво мебинад. Ин намуди ҷиноят таркиби мураккаб дорад ва хусусияти ҷинояти давомдор ба ҳисоб меравад, ки такрори ҷиноят эътироф намешавад.

Ҷинояти моддаи 373 аз ҷинояти моддаи 372 бо он фарқ мекунад, ки дар ҷинояти моддаи 373 таҳқир хусусияти мунтазамиро дошта, ба иҷрои вазифаҳои хизматӣ ва вазифаҳои хизмати ҳарбӣ алоқамандӣ надорад.

Паст задани шаъну эътибор аз рӯйи аломатҳои объективии худ ба таҳқир монанд мебошад.

Паст задани шаъну эътибор дар мазоку масҳараи ҷабрдида, ба ягон малуқи табиат ва ё ҷинси дигар шабех додани хислату шева, қаду баст, дигар узвҳои бадани шахс, паҳн кардани ягон маълумоти бардуруғ, ки ба номи неки ҷабрдида нанг меорад ва ғайра ифода мегардад⁷⁹.

⁷⁸ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеяти хизматӣ дар байни онҳо» (тағйиротҳои, ки бо қарори Пленум аз 23 ноябри соли 2012 №35 ворид гардидаанд) аз 31 августи соли 2001, №8. Банди 5.

⁷⁹ Тафсир ба ҚС ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 802.

Мутобиқи моддаи 1 Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид «Оиди зидди шиканча ва дигар намудҳои муносибат ба ҳазои бе-рахмона, ғайринсонӣ ё таҳқиркунандаи шаъну шараф» аз 10 декабри соли 1984, зери мафҳуми шиканча ҳама амале, ки ба воситаи он ба ягон шахсе қасдан дарду азоби қисмонӣ ё маънавӣ расонида шудааст, фаҳмида мешавад.

Шиканчае, ки дар моддаи 143¹ ҚҚ пешбинӣ карда шудааст, вобаста бо мақсади содиркунӣ аз шиканчаи моддаи 373 фарқ мекунад.

Вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо, бинобар набудани мақсаде, ки дар моддаи 143¹ ҚҚ нишон дода шудааст, бо моддаи 373 ҚҚ бандубаст карда, бо моддаи 143¹ ҚҚ бандубасти иловагиро талаб намекунад⁸⁰.

Расонидани зарари сабук ба саломатӣ дорои чунин аломатҳо мебошад:

- боиси ба муҳлати кӯтоҳ ҳароб шудани саломатӣ;
- андаке ба таври устувор аз даст додани қобилияти меҳнатӣ.

Боиси ба муҳлати кӯтоҳ ҳароб шудани саломатӣ чунин маъно дорад, ки дар натиҷаи расонидани зарар ба саломатӣ, қабрида қобилияти меҳнатиашро ба муҳлати камтар аз се ҳафта, яъне камтар аз 21 рӯз аз даст медиҳад.

Андаке ба таври устувор аз даст додани қобилияти меҳнатӣ чунин фаҳмида мешавад, ки дар натиҷаи расонидани зарар ба саломатӣ, қабрида қобилияти меҳнатиашро ба андозаи то 10% гум мекунад⁸¹.

Дигар ҳаракате, ки дар диспозитсияи моддаи мазкур пешбинӣ карда мешавад, ин вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ, дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо, ки дар ғайриқонунӣ маҳрум кардан аз озодӣ зоҳир мегардад, ба ҳисоб меравад.

Ғайриқонунӣ маҳрум кардан аз озодӣ чунин фаҳмида мешавад, ки ба маҳдуд кардани озодии шахс оид ба бемамониат аз як ҷо бо ҷойи дигар ҳаракат кардан алоқаманд мебошад.

⁸⁰ Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқи намудани қонунгузорӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо» (тағйиротҳое, ки бо қарори Пленум аз 23 ноябри соли 2012 №35 ворид гардидаанд) аз 31 августи соли 2001, №8. Банди 5.

⁸¹ Хусейнзода С.Х., Нажбудинов М.А., Ҳикматзода Ҷ.У. Ҷиноятҳо ба муқобили саломатӣ: дастури таълимӣ. Душанбе: «ЭР-граф», 2017. С. 77.

Мутобики банди 5 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ, таҳти №8, аз 31 августи соли 2001 «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо» ғайриқонунӣ маҳрум сохтани шахс аз озодӣ дар ҳамагон маврид ҷой дорад, агар оид ба гашту гузор дар макон, интиқоли ҷойи зист, муомила бо одамон, ба мисли бо роҳи зӯрӣ нигоҳ доштани ҷабрдида дар дохили бино, имконияти ҷабрдида маҳдуд карда шуда бошад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар шакли қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне гуноҳгор ҳамагон таҳқир ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк карда, имконияте ё ногузирии фаро расидани оқибати ба ҷамъият хавфнокӣ онро пешбинӣ намуда, хоҳони фаро расидани он мебошад.

Ангеза ва мақсади ҷиноят барои бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад.

Субъекти ҷинояти мазкур хизматчиӣ ҳарбиест, ки бо ҷабрдида дар тобеияти хизматӣ қарор надорад.

Категорияи ҷиноят дар қисми 1 моддаи мазкур дараҷаи миёна ба ҳисоб меравад.

Дар қисми 2 моддаи 373 ҚҚ ҚТ чунин ҳолатҳои вазнинку-нандаи ин ҷиноят муқаррар гардидаанд:

- а) такроран;
- б) нисбати ду ва зиёда шахсон;
- в) аз ҷониби гурӯҳи шахсон, гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил;
- г) бо истифодаи силоҳ;
- д) бо расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ содир шудааст ё боиси дигар оқибатҳои вазнин гардидааст.

Мутобики банди 5 Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ, таҳти №8, аз 31 августи соли 2001 «Дар бораи таҷрибаи аз тарафи судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста ба вайрон кардани қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ дар ҳолати набудани тобеияти хизматӣ дар байни онҳо» ҷиноят нисбати ду ва зиёда шахс дар як вақт ё дар вақтҳои гуногун содир шуда метавонад. Агар вайронкунии қоидаҳои оинномавии муносибатҳои байниҳамдигарии хизматчиёни ҳарбӣ нисбати ҳамагон як шахс, вале дар вақтҳои гуногун содир шуда бошад барои бандубаст кардани ҷиноят бо банди «б»-и қисми 2 моддаи 373 асос шуда наметавонад.

Аз ҷониби гурӯҳи шахсон, гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ ё гурӯҳи муташаккил содир намудани ҷиноят, бо истифодаи силоҳ ва бо расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ содир шудааст ва ё боиси дигар оқибатҳои вазнин гардидааст, дар шарҳи моддаи 369 КҶ ҚТ ба таври пурра инъикос ёфтааст.

Категорияи ҷиноят дар қисми 2 моддаи мазкур вазнин эътироф мешавад.

Суистеъмоли ҳокимият ё мақоми хизматӣ, аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ва хизматӣ баромадан ё бефаъолиятии ҳокимият

Суистеъмоли ҳокимият ё мақоми хизматӣ, аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ва хизматӣ баромадан ё бефаъолиятии ҳокимият ҳамчун ҷиноят дар моддаи 391 КҶ ҚТ пешбинӣ гардида, аз ҷор қисм иборат мебошад.

Суистеъмоли ҳокимият, баромадан аз ҳадди ҳокимият ё беҳаракатии ҳокимият дар моддаи 270 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҳамчун ҷиноят пешбинӣ гардида, аз се қисм иборат буд.

Моддаи 270 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон ҳамон вақт ҷиноят эътироф мешуд, ки дар натиҷаи суистеъмол қардани сардор ё шахси мансабдор аз ҳокимият ё вазифаи хизматӣ, баромадан аз ҳадди ҳокимият ё ваколатҳои хизматӣ, беҳаракатии ҳокимият ҳамон вақт хотимаёфта маҳсуб меёфт, ки агар ин кирдорҳо ба таври доимӣ ё ба мақсадҳои ғаразнок ё ки бинобар дигар манфиатдориҳои шахсӣ содир мешуданд, инчунин агар ин кирдорҳо зарари ҷиддӣ мерасонид⁸².

Тибқи муқаррароти диспозитсияи моддаи 391 КҶ ҚТ бошад, суистеъмоли ҳокимият ё мақоми хизматӣ, аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ё хизматӣ баромадан, инчунин бефаъолиятии ҳокимият аз ҷониби сардор ё дигар шахси мансабдор ҳамон вақт хотимаёфта ба ҳисоб меравад, ки агар дар натиҷаи ҷунин кирдор ба Қувваҳои Мусаллаҳ, ҳуқуқ ва манфиатҳои қонуни ҳифзшавандаи хизматчиёни ҳарбӣ ё дигар шахрвандон зарари ҷиддӣ расонида шавад.

Ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиатҳои давлат, таҳкими истиқлолият, амният ва иқтисоди мудофиавии он вазифаи муқаддаси шахрванд аст. Муқаддас будани Ватан маънои онро дорад, ки ҳимояи сарзамини аҷдодони мо, ҳудуди ҷуғрофии ҚТ, сарватҳои табиӣ зеризаминӣ, пуштибонӣ намудан аз дасто-

⁸² Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон (Бо тағйироту иловаҳо, ки то 1 июни соли 1988 дохил карда шудаанд). Душанбе: Ирфон, 1989. С. 175.

вардҳои эҷодию фарҳангии наслҳои пештара, фарҳанги аҷдодӣ ва мероси таърихро дар назар дорад.

Хизмати ҳарбӣ фаъолияти махсус ва пураҳаммияти давлатӣ мебошад. Меъёри моддаи мазкур ҷавобгарии ҷиноятиро аз ҷониби шахсони мансабдори хизмати ҳарбӣ пешбинӣ кардааст. Аз ҷониби шахсони мансабдори хизмати ҳарбӣ содир шудани ҷинояти мазкур барои хизмати ҳарбӣ хавфи калон дорад, ки онҳо ба фаъолияти муътадили шохаҳои идоракунии ҳарбӣ зарари ҷиддӣ мерасонанд.

Объекти бевоситаи асосии ин ҷиноят – фаъолияти муътадили дастгоҳҳои идоракунии ҳарбӣ ва манфиатҳои қонунии хизмати ҳарбӣ ба ҳисоб меравад. Ба сифати объекти бевоситаи иловагӣ дар ин ҷиноят ҳаёт ва саломатии хизматчиёни ҳарбӣ ва дигар шахрвандон дохил мешавад. Тибқи талаботи моддаи 32 Қонуни ҚТ «Дар бораи уҳдадорихои умумии ҳарбӣ ва хизмати ҳарбӣ» хизмати ҳарбӣ як навъи махсус ва афзалиятноки хизмати давлатӣ буда, иҷрои бевоситаи уҳдадорихои конститутсионии шахрвандони ҚТ дар ҳайати Қувваҳои Мусаллаҳ, дигар кӯшунҳо ва сохторҳои ҳарбӣ гирифта, аз инҳо иборат мебошад: аз хизмати ҳарбии мувофиқи даъват дар вазифаҳои аскар ва сержантҳо; аз хизмати ҳарбӣ бо тартиби ихтиёрӣ дар вазифаҳои прапоршикҳо; аз хизмати ҳарбии мувофиқи даъват ва бо тартиби ихтиёрӣ дар вазифаҳои ҳайати афсарон; аз хизмати ҳарбии ихтиёрӣ дар вазифаҳои ҳайати аскарон, сержантҳо, прапоршикҳо ва афсарон; аз хизмати ҳарбии курсантон ва шунавандагони муассисаҳои таълимии ҳарбии таҳсилоти касбӣ; аз хизмати ҳарбӣ бо тартиби ихтиёрӣ дар мақомоти амнияти давлатии ҚТ дар вазифаҳои сержантҳо.

Ҷинояти мазкур, ки бо истифода аз вазъияти хизматӣ содир карда шудаанд, барои тартиботи ҳуқуқии ҳарбӣ хавфи калони ҷамъиятӣ доранд, онҳо ба фаъолияти муътадили дастгоҳҳои идоракунии ҳарбӣ, манфиатҳои таъмини омодагии доимии ҷангии кӯшунҳо зарар мерасонад ва ин омилҳо хусусияти хоси ҷиноятҳои мансабии ҳарбиро муқаррар менамоянд⁸³.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур якҷанд аломатҳоро дар бар мегирад: а) суиистеъмоли ҳокимият ё мақоми хизматӣ; б) аз ҳадди вақолатҳои мансабӣ ё хизматӣ баромадан; в) бефаъолияти ҳокимият аз ҷониби сардор ё дигар шахси масъулдори Қувваҳои Мусаллаҳ.

Суиистеъмоли ҳокимият яке аз намудҳои паҳнгардидаи ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ ба ҳисоб меравад. Суиистеъмоли ҳокимият аз ҷониби шахсони мансабдори хизмати ҳарбӣ ҳуқуқ ва

⁸³ Фатҳудинов В.. Ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ. Тафсири илмию амалии ҚЧ ҚТ. Душанбе, 2007. – С. 152.

манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи хизматчиёни ҳарбӣ ё дигар шахрвандонро поймол мекунад, ки дар натиҷа ба ин нафарон зарари ҷиддӣ расонида мешавад ва ҷой доштани зарари ҷиддӣ аз ҳолатҳои мушаххаси қор вобаста буда, аз ҷониби мақомоти тафтишотӣ муайян карда мешавад. Суиистеъмоли ҳокимият дар Қувваҳои Мусаллаҳ, инчунин дигар қўшунҳои ҳарбӣ ва сохторҳои он дар истифодаи ғайриқонунии зўрварӣ аз ҷониби сардорон нисбат ба зердастон истифода бурда мешавад.

Хизмати давлатии ҳарбӣ фаъолияти касбии шахрвандони ҚТ дар мансабҳои давлатии хизмати давлатии мақомот ва ҷузъу томҳои ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ, дигар қўшунҳо ва сохторҳои ҳарбӣ буда, ба таъмини мудофия ва амнияти давлат нигаронида мешавад. Нишонаи асосӣ дар моддаи мазкур аз ҷониби шахси мансабдор истифода намудани ваколатҳои мансабӣ вобаста ба муносибатҳои ҳарбӣ ба ҳисоб меравад.

Дар моддаи мазкур хизматчиӣ ҳарбӣ, ки шахсони мансабдор ҳисоб мешаванд, сардор, қумандон ва дигар шахсоне, ки дар воҳидҳои ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳ вазифаҳои ташкилию амрдиҳиро иҷро мекунанд. Мувофиқи талаботи моддаи 17 Қонуни ҚТ «Дар бораи мудофия» аз 4 ноябри соли 1995, таҳти №208 Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ сохтори ҳарбии давлатӣ мебошанд, ки барои муҳофизати мусаллаҳонаи истиқлолият ва тамомияти арзии ҷумҳурӣ аз тачовуз таъйин гаштааст. Мувофиқи моддаи 2 Қонуни ҚТ «Дар бораи Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ» аз 13 декабри соли 1996, таҳти №316 вазифаҳои Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ аз инҳо иборат мебошад: зада гардонидани тачовузи душман ва шикаст додани тачовузқор; ҳифзи фазои ҳавоии давлат; муҳофизати мусаллаҳонаи сарҳади давлатӣ; ташкил ва пешбурди мудофияи ҳудудӣ; иштирок дар зада гардонидани тачовузи мусаллаҳона ба давлати дигар ё иҷро намудани вазифаҳои сулҳоварона, ки аз уҳдадорихи байналмилалӣ бар меоянд.

Ҳангоми содир намудани ҷинояти мазкур ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии ҳифзшавандаи хизматчиёни ҳарбӣ зарар мебинанд. Таҳти мафҳуми хизматчиӣ ҳарбӣ, он шахрванди ҚТ мебошад, ки хизмати ҳарбии давлатиро дар Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ, ҚДАМ ҚТ, Қумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофияи граждании ҚТ, қўшунҳои дохилии ВҚД ҚТ, Қумитаи ҳифзи сарҳади давлатии назди Ҳукумати ҚТ, Қумитаи оид ба таъмини молу мулкӣ махсуси назди Ҳукумати ҚТ, Ғардияи миллии ҚТ ва дигар вазорату идораҳо, ки мувофиқи қонунҳо дар онҳо хизмати ҳарбӣ пешбинӣ шудааст, анҷом медиҳанд. Ба хизматчиёни ҳарбӣ инҳо дохил мешаванд: афсарон, прапоршикҳо; сарбозон, сержантҳо, старшинаҳо;

хизматчиёни ҳарбӣ – занон; курсантон ва донишҷӯёни муассисаҳои ҳарбии таълимоти маълумоти касбӣ.

Аз рӯйи конструксиаи тарафи объективи чиноят таркиби чинояти мазкур моддӣ мебошад, чунки аломати асосии тарафи объективи чиноят ин фаро расидани оқибати ба чамъият хавфнок мебошад. Ин оқибатҳо расонидани зарари чиддӣ ба Қувваҳои Мусаллаҳ, ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии хизматчиёни ҳарбӣ ва ба дигар шахрвандон ифодаи худро меёбад.

Тарафи субъективи чинояти мазкур гуноҳ дар шакли касди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне гунаҳгор ба чамъият хавфнок будани ҳаракати (беҳаракатии) худро дарк карда, имконияте ё ноғузирии фаро расидани оқибати барои чамъият хавфноки онро пешбинӣ менамояд ва хоҳони фаро расидани он мебошад. Шахси мансабдори ҳарбӣ вобаста аз мақоми хизматӣ ва ваколатҳои мансабӣ, инчунин бефаъолии худ дидаю дониста ба ҳуқуқ ё манфиатҳои қонунан ҳифзшавандаи хизматчиёни ҳарбӣ ё дигар шахрвандон зарари чиддӣ мерасонад. Ангезаи чинояти мазкур гуногун мешаванд, ба монанди манфиатҳои шахсӣ, ки барои бандубасти чиноят аҳаммият надоранд.

Субъекти чинояти мазкур махсус, яъне хизматчиҳои ҳарбие, ки шахси мансабдор ба ҳисоб меравад, ба монанди сардор, кумандон ва дигар шахсоне, ки дар қисмҳои ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ вазифаи ташкилию амрдиҳиро иҷро мекунанд.

Агар кирдорҳои дар қисми якуми моддаи мазкур пешбинишуда боиси расонидани зарари миёна ё вазнин ба саломатии инсон гардад, шахси содирнамудаи чиноят мутобиқи қисми дууми ин модда ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад.

Аз рӯйи конструксиаи тарафи объективи чиноят қисми 2 моддаи мазкур моддӣ мебошад, чунки аломати ҳатмии тарафи объективи чиноят оқибати чиноят, яъне зарари вазнин ва миёна ба саломатиро ба вучуд меорад.

Дар қисмҳои 3 ва 4 моддаи мазкур аломатҳои вазнинкунандаи суиистеъмоли ҳокимият ё мақоми хизматӣ, аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ва хизматӣ баромадан ё бефаъолиятии ҳокимият пешбинӣ карда шудааст.

Дар банди “а”, қисми 3 моддаи мазкур содир намудани кирдорҳои қисми 1 моддаи мазкур, агар ин кирдорҳо аз беэҳтиётӣ боиси марги инсон гардида бошад, нишон дода шудааст. Беэҳтиётӣ шакли дигари гуноҳ мебошад, ки аломати асосии тарафи субъективи чиноят ба ҳисоб меравад. Беэҳтиётӣ сабаби марги инсон шудан, ки дар банди “а”, қисми 3 моддаи зикргардида пешбинӣ шудааст, бандубасти иловагиро бо моддаҳои КҶ ҚТ вобаста ба чиноятҳо ба

муқобили ҳаёт ва саломатӣ талаб намекунад, чунки моддаи мазкур ин меъёрро пурра мустаҳкам намудааст.

Банди “б”, қисми 3 моддаи мазкур ҳаракатҳои қисми 1 ин модда, ки боиси оқибати вазнин гаштааст, пешбинӣ намудааст. Оқибатҳои вазнини суиистеъмоли ҳокимият ё мақоми хизматӣ, аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ ва хизматӣ баромадан ё бефаъолияти ҳокимият, аз ба худкушӣ расонидан ё сӯиқасди худкушӣ, дар назди ҷомеа мавқеъ ва устувории ҳокимияти давлатиро коста намудан, нуфузу обрӯи Қувваҳои Мусаллаҳро паст задан, ба обрӯ ва эътибори дигар шахсони мансабдори давлатӣ ва шахсони мансабдори ҳарбӣ иснод овардан ва ғайра иборат мебошад.

Дар қисми 4 моддаи тафсиршаванда кирдорҳои дар ҳамин модда пешбинишуда, ки дар вазъияти ҷангӣ ё замони ҷанг содир шуда бошад, пешбинӣ шудааст.

Меъёри мазкур аломатҳои махсусан вазнинкунандаро пешбинӣ кардааст, ки дар вазъияти ҷангӣ ё замони ҷанг кирдорҳои зикршударо содир кардааст.

Дар банди 10-уми қарори Пленуми Суди Олии ҚТ “Дар бораи таҷрибаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ марбут ба саркашӣ аз хизмати ҳарбӣ, худсарона тарк кардани қисми ҳарбӣ ё маҳалли хизмат, фирор ва саркашӣ аз иҷрои вазифаҳои хизмати ҳарбӣ бо роҳи узвмаибкунӣ ё усули дигар” аз 26-уми июни соли 2009, таҳти №19 мафҳуми вазъияти ҷангӣ ва замони ҷанг пешбинӣ карда шудааст.

Вазъияти ҷанг ин чунин ҳолати оперативие мебошад, ки бо задухӯрди ҳарбӣ ё ҷой доштани чунин таҳдиди задухӯрд бо муҳолифин тавсиф меёбад. Чунин вазъият чӣ дар замони ҷанг ва чӣ дар замони тинҷӣ ба миён омаданаш мумкин аст. Вазъияти ҷангӣ дар замони тинҷӣ дар ҳолати амалҳои ҳарбии воҳидҳои мусаллаҳи ғайридавлатӣ, ки бар зидди якпорчагӣ ва ягонагии ҳудуди ҚТ равона карда шудааст, пайдо шуданаш мумкин аст.

Замони ҷанг ин давраест, ки давлат дар ҳолати ҷанг бо дигар давлат қарор дорад. Ҳолати ҷанг аз лаҳзаи эълон намудани он аз ҷониби мақомоти олии ҳокимияти давлатӣ ё аз лаҳзаи воқеан сар шудани амалиёти ҷангӣ оғоз меёбад. Лаҳзаи тамомшавии замони ҷанг рӯз ва соати эълон намудани қатъи амалиёти ҷангӣ ҳисобида мешавад. Лекин агар амалиёти ҷангӣ новобаста аз эълони қатъшавии он давом дода шаванд, он гоҳ лаҳзаи тамомшавии замони ҷанг лаҳзаи воқеан қатъ шудани амалиёти ҷангӣ фаҳмида мешавад⁸⁴.

⁸⁴ Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2019). Душанбе, 2019. С. 87.

Аз ҳамин лиҳоз, содир намудани ин ҷиноят дар вазъияти ҷангӣ ва замони ҷанг аломати махсусан вазнинкунандаи ин ҷиноят ба ҳисоб меравад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 391 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 миёна; қисмҳои 2 ва 3 вазнин; қисми 4 махсусан вазнин.

Муносибати хунукназарона ба хизмат

Муносибати хунукназарона ба хизмат ҳамчун ҷиноят дар моддаи 392 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст ва аз ду қисм иборат мебошад.

Муносибати хунукназарона ба хизмат дар моддаи 270¹ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҳамчун ҷиноят пешбинӣ гардида, аз чор қисм иборат буд.

Моддаи 270¹ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон ҳамон вақт ҷиноят эъгироф мешуд, ки дар натиҷаи муносибати хунукназаронаи сардор ё шахси мансабдор ба хизмат агар боиси расонидани зарари ҷиддӣ гардад⁸⁵.

Тибқи муқаррароти диспозитсияи моддаи 392 КҶ ҚТ бошад, иҷро накардан ё иҷрои номатлуби вазифаҳои хизматии худ аз ҷониби сардор ё дигар шахси мансабдор дар натиҷаи муносибатҳои беэҳтиётона ё беинсофона ба онҳо ҳамон вақт хотимаёфта ба ҳисоб меравад, ки агар дар натиҷаи чунин ҳаракат (беҳаракатӣ) боиси расонидани зарар ба миқдори калон ё дигар оқибатҳои вазнин гардад.

Объекти бевоситаи асосии ин ҷиноят - муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузории ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошанд, ки тартиби муътадили фаъолияти хизмати ҳарбиро ба танзим мебароранд.

Тартиби муътадили фаъолияти хизмати ҳарбиро қонунҳо, оинномаҳои ҳарбӣ, дастурамалҳо, низомномаҳо, фармонҳо ва дигар санадҳои меъриии ҳуқуқии ҳарбӣ ба танзим мебароранд.

Тарафи объективии ин ҷиноят аз ҳаракатҳои (беҳаракатии) зерин иборат мебошанд:

- Кирдори ба ҷамъият хавфнок - дар шакли ҳаракат (иҷрои номатлуби вазифаҳои хизматии худ аз ҷониби сардор ё дигар шахси мансабдор дар натиҷаи муносибати беэҳтиётона ё беинсофона) ва беҳаракатӣ (иҷро накардани вазифаҳои хизматии худ аз ҷониби сардор ё дигар шахси мансабдор дар натиҷаи муносибати беэҳтиётона ё беинсофона).

⁸⁵ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон (Бо тағйироту иловаҳое, ки то 1 июни соли 1988 дохил карда шудаанд). Душанбе: Ирфон, 1989. С. 175.

- Оқибати ба чамъият хавфнок (расонидани зарар ба миқдори калон ё дигар оқибатҳои вазнин).

- Алоқаи сабабӣ байни кирдорҳои ба чамъият хавфнок ва оқибатҳои он, ки дар қонун пешбинӣ шудааст.

Кирдори ҳаракат (беҳаракатӣ), ки аз ҷониби сардор ё дигар шахси мансабдор дар натиҷаи муносибати беэҳтиётона ё беинсофона ба хизмат ба анҷом расонида мешавад, метавонад дар шаклҳои зерин содир гардад: аз ҷониби командир наандешидани ҷораҳои беҳатарӣ ҳангоми қор бо навъҳои мухталифи силоҳу аслиҳа ва техникаи ҷангӣ дар вақти гузаронидани машқҳо, тирпарониҳои ҷангӣ; ба таври зарурӣ муҳайё накардани шароити ниғаҳдории лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарқанда ва воситаҳои тарқиш ва монанди инҳо, ки ба фалокатҳои нохуш бо одамон ё дигар оқибатҳои вазнин оварда расонидаанд.

Ҳамчун хунукназарии хизматӣ дағалона вайрон кардани иҷрои вазифаҳои хизматӣ аз ҷониби сардорон оид ба таъмини муҳофизати силоҳ, техникаи ҷангӣ, дигар навъи молу мулкҳои ҳарбӣ баҳо дода мешавад, ки боиси тасарруф шудан, нобудшавӣ ё гумшавии онҳо шудаанд, инчунин, ҳолатҳои мебошанд, ки бинобар набудани назорати зарурӣ аз тарафи сардорҳо барои мувофиқи матлаб ҳарч кардани воситаҳои моддӣ ба манфиати тайёрии ҷангии қушунҳо ё худ ҳуқуқи манфиатҳои қонунии хизматчиёни ҳарбӣ зарари калон расонидааст.

Мувофиқи Оинномаи хизмати дохилии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ командирон (сардорҳо) вазифадоранд, ки тартиботи устувори дохилиро дар қисмҳо ва сохторҳои ҳарбии ба онҳо бо-варшуда таъмин намоянд. Инчунин барои пешгирии ҳолатҳои муносибатҳои ҳамдигарии ғайриоинномавӣ байни хизматчиёни ҳарбӣ (дедовшина) дар коллективҳои ҳарбии ба онҳо тобеъ ҷораҳои заруриро андешанд⁸⁶.

Диспозитсияи моддаи тафсиршаванда бланкетӣ буда, дар он иҷро накардан ё иҷрои номатлуби вазифаҳои хизматиҳои худ аз ҷониби сардор ё дигар шахси мансабдор шарҳ дода нашудааст ва барои муайян кардани ин мафҳумҳо ба дигар қонунҳо, оинномаҳои ҳарбӣ, дастурамалҳо, низомномаҳо, фармонҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҳарбӣ назар кардан зарур аст.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур аз гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ бо худбодарӣ ё бепарвоӣ содир мегардад.

⁸⁶ Оинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулии Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 декабри соли 2001 №469 тасдиқ шудааст ва бо фармони Вазирӣ Мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 декабри соли 2001 №296 эълон карда шудааст. Қисми дуюм. м.м. 72-81.

Сардор ё дигар шахси мансабдоре, ки вазифаҳои хизмати худро вайрон карда, пешбинӣ мекунад, ки боиси расонидани зарар ба миқдори калон ё дигар оқибатҳои вазнин гардиданаш мумкин аст, лекин бе асоси кофӣ худбоварона ба рух надодани чунин оқибатҳо боварӣ мекунад, ҷиноят дар шакли худбоварӣ содир мегардад.

Ин ҷиноят дар ҳолате аз бепарвой содир мегардад, ки сардор ё дигар шахси мансабдоре, ки вазифаҳои хизмати худро вайрон карда, пешбинӣ намекунад, ки боиси расонидани зарар ба миқдори калон ё дигар оқибатҳои вазнин гардиданаш мумкин аст, лекин дар натиҷаи дурандешӣ ва бодикқатӣ мебоист ё метавонист чунин оқибатро пешбинӣ кунад.

Субъекти муносибати хунукназарона ба хизмат хизматчиҳои ҳарбие, ки шахси мансабдор мебошад - сардор, кумандон, ва дигар шахсоне, ки дар воҳидҳои ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ ва фармонфармоиро иҷро мекунанд, шуда метавонанд.

Агар, иҷро накардан ё иҷрои номатлуби вазифаҳои хизмати худ аз ҷониби сардор ё дигар шахси мансабдор дар вазъияти ҷангӣ ё замони ҷанг содир гардад, шахси содирнамудаи ҷиноят мутобиқи қисми дуюми моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Категорияи ҷинояте, ки дар моддаи 392 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: қисми 1 начандон вазнин; қисми 2 миёна.

§ 4. Ҷиноятҳое, ки ба муқобили уҳдадорихои махсуси хизмати ҳарбӣ таъовуз мекунанд

Вайронкунии қоидаҳои баҷооварии навбатдории ҷангӣ

Вайронкунии қоидаҳои баҷооварии навбатдории ҷангӣ, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 377 пешбинӣ шуда, аз 3 қисм иборат мебошад.

Вайрон кардани қоидаҳои ба ҷо овардани навбатдории ҷангӣ дар моддаи 267 Кодекси ҷиноятӣ РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ шуда, аз 4 қисм иборат мебошад.

Моддаи 267 Кодекси ҷиноятӣ РСС Тоҷикистон соли 1961 ҳамон вақт ҷиноят эътироф мешуд, ки агар вайрон кардани қоидаҳои ба ҷо овардани навбатдории ҷангӣ (хизмати ҷангӣ) оид ба сари вақт ошкор кардан ва зада гардонидани ҳучуми ногаҳонӣ ба Иттифоқи Советӣ ё оид ба муҳофизат ва таъмини амнияти ИҶШС, равона шуда бошад.

Объекти бевоситаи ин чиноят муносибатҳои ҷамъияти мебошанд, ки фаъолияти муътадили баҷоовариҳои навбатдории ҷангӣ (хизмати ҷангӣ)-ро, танзим менамоянд, ки дар натиҷа, таъмини амнияти ҚТ аз ҳучуми ногаҳонӣ зери хатар қарор мегирад.

Тарафи объективии чинояти мазкур, ҳаракат ё беҳаракатӣ оид ба риоя накардани қоидаҳои навбатдории ҷангӣ (хизмати ҷангӣ), ба ҳисоб меравад. Масалан бе иҷозат тарк кардани маҳалли навбатдории ҷангӣ ва аҳаммият надодан ба нишондодҳои воситаҳои техникӣ, дар вақти бурдани навбатдории ҷангӣ истеъмоли нушокиҳои спиртӣ ё истифодаи воситаҳои нашъадор, ба маҳали навбатдорӣ роҳ додани шахсони бегона, дар вақти навбатдории ҷангӣ машғул шудан ба корҳои, ки берун аз вазифаҳои хизмати навбатдории ҷангианд, инчунин сари вақт хабар надодан оид ба тағйирёбии вазъият ва ғайраҳо, ки дар вақти содир шудани ин ҳаракатҳо ба манфиатҳои амнияти ҚТ, зарар мерасонанд ё ба таври воқеӣ метавонад таҳдиди расонидани ҷунин зарар ба миён ояд.

Таркиби чинояти номбурда аз рӯи конструкцияи тарафи объективӣ моддӣ ба ҳисоб рафта, аз лаҳзаи фаро расидани оқибатҳои, ки дар диспозитсия ё дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи мазкур пешбинӣ шудааст, хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии қисмҳои 1 ва 2 чинояти мазкур, гуноҳ дар шакли қасдро ташкил медиҳад.

Тарафи субъективии қисми 3 моддаи мазкур гуноҳ дар шакли беэҳтиётро ташкил менамояд, гунаҳгор дар натиҷаи муносибати бепарвоёна ё беинсофона ба хизмат, ба манфиатҳои амнияти давлат зарар расонида, ки боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Қисми 2 моддаи мазкур ҳолати вазнинкунандаро барои содир кардани ин чиноят пешбинӣ менамояд, яъне содир кардани ҳаракатҳои дар боло овардашуда, ки боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад ё дар вазъияти ҷангӣ ё замони ҷанг содир шуда бошад.

Зери мафҳуми оқибатҳои вазнин, ки дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи тафсиршаванда пешбинӣ шудааст, ин расонидани зарар ба истиклолият ва амнияти давлат фаҳмида мешавад. Ба монанди ворид шудани кушунҳои ҳарбии хоричӣ ба ҳудуди давлат, ворид шудани ҳавопаймоҳои разведкавӣ (кашшофӣ), несту нобуд ё вайрон кардани объектҳои мудофиавӣ, воситаҳои алоқа, инчунин марғи одамон ва ғайра фаҳмида мешавад.

Субъекти ин чиноят хизматчиҳои ҳарбие, ки ба ӯ вазифаҳои навбатдории ҷангӣ (хизмати ҷангӣ), оид ба сари вақт ошкор намудан ва зада гардонидани ҳучуми ногаҳонӣ ё таъмини амнияти давлат воғузур карда шудааст.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар қисми 1 моддаи 377 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи миёнаро ташкил медиҳад.

Қисми дуюми моддаи 377 КҶ ҚТ аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш ба категорияи махсусан вазнин дохил мешавад.

Қисми сеюми моддаи 377 КҶ ҚТ аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш ба категорияи ҷиноятҳои начандон вазнин дохил мешавад.

Вайронкунии қоидаҳои ба ҷо овардани хизмати сарҳадӣ

Вайронкунии қоидаҳои ба ҷо овардани хизмати сарҳадӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 378 пешбинӣ шуда, аз 3 қисм иборат мебошад.

Вайрон кардани қоидаҳои ба ҷо овардани хизмати сарҳадӣ, дар моддаи 266 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ гардида, аз се қисм иборат буд.

Мутобиқи моддаи 266 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 Қоидаҳои ба ҷо овардани хизмати сарҳадиро вайрон кардани шахсе, ки дохили ҳайати наряди муҳофизаткунандаи сарҳади давлатии ИҶШС мебошад, пешбинӣ гардида буд.

Объекти ин ҷиноят муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки тартиби дурусти ба ҷо овардани хизмати сарҳадиро танзим менамоянд, ба ҳисоб меравад, яъне амнияти сарҳади давлатии ҚТ.

Тартиби пешбарии хизмати сарҳади давлатӣ мувофиқи Қонуни ҚТ «Дар бораи Сарҳади давлатии ҚТ» аз 1-августӣ с 1997, №481 муайян карда мешавад.

Мувофиқи қонуни мазкур ҳимояи Сарҳади давлатӣ ҳамчун ҷузъи системаи таъмини амнияти ҚТ ва татбиқи сиёсати давлатии сарҳади ҚТ аз фаъолияти мувофиқашудаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ, ки онҳо дар доираи ваколатҳои худ бо роҳи андешидани тадбирҳои сиёсӣ, ташкилию ҳуқуқӣ, дипломатӣ, иқтисодӣ, мудофиавӣ, сарҳадӣ, разведкавӣ, зиддиразведкавӣ, оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, гумрукӣ, ҳифзи табиат, санитарии эпидемиологӣ, экологӣ ва дигар тадбирҳо ба роҳ мемонанд, иборат мебошад. Дар ин фаъолият мувофиқи тартиби муқарраргардида корхонаҳо, муассисаҳо, ташкилотҳо, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва шахрвандон иштирок менамоянд.

Тадбирҳои оид ба ҳимояи Сарҳади давлатӣ мутобиқи статуси Сарҳади давлатӣ, ки санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи ҚТ ва қонунгузори ҚТ муайян менамоянд, андешида мешаванд.

ҶТ бо давлатҳои хориҷӣ дар соҳаи химояи Сарҳади давлатӣ дар асоси принсипҳои эътирофнамудаи умум ва меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, аҳдномаҳои байналмилалии ҶТ ҳамкорӣ менамояд.

Химояи Сарҳади давлатӣ манфиатҳои ҳаётан муқими шахсият, ҷамъият ва давлатро дар Сарҳади давлатӣ дар доираи қаламрави наздисарҳадӣ (минтақаи сарҳадӣ, қисми Тоҷикистони дарёҳо, кӯлҳо ва обанборҳои дигари сарҳадӣ, гузаргоҳҳои Сарҳади давлатӣ, инчунин қаламрави ноҳия ва шаҳрҳои маъмурии назди Сарҳади давлатӣ, минтақаи сарҳадӣ, соҳилҳои дарё, кӯлҳо ва дигар обанборҳо) таъмин менамояд ва аз ҷониби тамоми мақомоти ҳокимияти иҷроияи мутобиқи ваколатҳои онҳо, ки қонунгузориҳои ҶТ муқаррар намудааст, сурат мегирад.

Муҳофизати Сарҳади давлатӣ, қисми таркибии химояи Сарҳади давлатӣ буда, дар доираи қаламрави наздисарҳадӣ дар хушкӣ, дарёҳо, кӯлҳо ва дигар обанборҳо аз ҷониби Қўшунҳои сарҳадӣ, дар фазои ҳаво бошад - аз ҷониби Қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ ва мудофиаи зиддиҳавоии Қувваҳои Мусаллаҳи ҶТ анҷом дода мешавад.

Муҳофизати Сарҳади давлатӣ бо мақсади роҳ надодан ба ғайриқонунӣ тағйир додани хати Сарҳади давлатӣ, таъмини риоя гардидани низоми Сарҳади давлатӣ, низоми сарҳадӣ ва низоми гузаргоҳҳои Сарҳади давлатӣ аз ҷониби шахсонӣ воқеӣ ва ҳуқуқӣ анҷом дода мешавад. Тадбирҳои муҳофизати Сарҳади давлатӣ дар ҳамин Қонун ҳамчун тадбирҳои сарҳадӣ арзёбӣ мегарданд.

Қўшунҳои сарҳадӣ Сарҳади давлатиро дар хушкӣ, дарёҳо, кӯлҳо ва дигар обанборҳо, дар гузаргоҳҳои Сарҳади давлатӣ муҳофизат мекунанд, инчунин гузариш аз Сарҳади давлатиро танзим менамоянд. Бо ин мақсадҳо онҳо вазифадоранд:

– тавассути тамоми имкониятҳои мавҷуда ба таври ғайриқонунӣ тағйир додани убури Сарҳади давлатиро дар маҳал роҳ надиханд;

– ҳучуми мусаллаҳонаро ба қаламрави ҶТ зада гардонида, мочароҳои мусаллаҳона ва дигар мочарохоро дар Сарҳади давлатӣ пешгирӣ намоянд, аз ин қасдҳои ҷинояткорона аҳоли, моликияти давлатӣ ва дигар шаклҳои моликиятро химоя намоянд;

– вайронқунандагони Сарҳади давлатиро ошкор ва дастгир намоянд;

– аз тарафи шахсон ва воситаҳои нақлиёт берун аз гузаргоҳҳо ё бо тарзи ғайриқонунӣ гузаштани Сарҳади давлатиро пешгирӣ намоянд ва ба онҳо роҳ диҳанд.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур дар шакли ҳаракатӣ ва беҳаракатӣ содир мешавад, ки дар натиҷа ба манфиатҳои амнияти ҶТ зарар расонида ё метавонад зарар расонида шавад.

Тарзҳои вайронкунии қоидаҳои ба ҷо овардани хизмати сарҳадӣ метавонанд гуногун бошанд. Масалан: худсарона тарк кардани маҳалли ҳифзшавандаи хизмати сарҳадӣ, таъмин накардани алоқа бо қисми ҳарбии сарҳадӣ, риоя накардани режими хизматбарӣ дар сарҳади давлатӣ, инчунин нодуруст истифода намудани силоҳи оташфишон.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯи конструкисия тарафи объективи ҷиноят моддӣ мебошад, яъне ҷиноят аз лаҳзаи ба манфиатҳои амнияти давлат зарар расонидан ё метавонад расонида шавад, қисми 1 моддаи мазкур, инчунин боиси оқибатҳои вазнин гардидан, қисмҳои 2 ва 3 моддаи мазкур хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективи ҷинояти мазкур дар гуноҳи касдона ифода мегардад. Шахс кирдори (ҳаракати ё беҳаракати) худро оид ба вайронкунии қоидаҳои ба ҷо овардани хизмати сарҳадиро дарк менамояд, инчунин пешбинӣ менамояд, ки дар натиҷаи вайрон кардани ин қоидаҳо ба манфиатҳои амнияти сарҳади давлат зарар мерасад ё метавонад зарар расонида шавад ва хоҳони фаро расидани оқибат мебошад ё дидаю доништа ба ин оқибатҳо роҳ медиҳад ё ба онҳо безътиной зоҳир менамояд.

Қисми 2 моддаи мазкур ҷавобгараро барои содир кардани ин ҷиноят, ки боиси оқибатҳои вазнин гардидааст ё дар ҳолати ҷангӣ ё замони ҷанг содир шудааст, вазнинтар мегардонад.

Оқибатҳои вазнин метавонад чунин ҳаракатҳо ба ҳисоб равад. Масалан: ғайриқонунӣ ворид шудан ба ҚТ дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои ба ҷо овардани хизмати сарҳадӣ, ҳуҷуми гурӯҳи мусаллаҳи устувори ҷиноятпеша ба сарҳади давлатӣ, интиқоли маводи нашъадор ё силоҳи оташфишон, инчунин ғавти одамон дар натиҷаи зада гардонидани нафароне, ки ғайриқонунӣ аз сарҳади давлатӣ хоҳиши гузаштанро доранд.

Тарафи субъективи қисми 3 моддаи мазкур дар шакли гуноҳи беҳтиётӣ зоҳир мегардад, ки дар натиҷаи бепарвоӣ ё худбонарӣ боиси руҳ додани оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Субъекти ҷинояти мазкур танҳо хизматчиҳои ҳарбие, ки дар сарҳади давлатӣ вазифаҳои хизмати сарҳадӣ ба ӯ воғузор шудааст.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ ба категорияи ҷинояти дар қисми 1 моддаи 378 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи миёнаро ташкил медиҳад.

Қисми дууми моддаи 378 КҶ ҚТ аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ ба категорияи ҷиноятҳои вазнин дохил мешавад.

Қисми сеюми моддаи 378 КҶ ҚТ аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ ба категорияи ҷиноятҳои начандон вазнин дохил мешавад.

Вайронкунии қоидаҳои оиномавии хизмати қаровулӣ

Вайронкунии қоидаҳои хизмати қаровулӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 379 пешбинӣ шуда, аз 3 қисм иборат мебошад.

Вайрон кардани қоидаҳои Устави хизмати қаровулӣ дар моддаи 265 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ гардида, аз шаш қисм иборат буд.

Кирдори дар моддаи 265 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинишуда ҳамон вақт ҷиноят эътироф мегардид, ки вайрон кардани қоидаҳои Устави хизмати қаровулӣ (вахтагӣ) ва фармону амрҳои ба мақсади тақмилдиҳии ин қоидаҳо баровардашуда содир мегардид.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур тартиби дурусти пешбурди қоидаҳои хизмати қаровулӣ ба ҳисоб меравад.

Тартиби ташкил ва пешбурди хизмати қаровулӣ, аз тарафи Оинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулии Қувваҳои мусаллаҳи ҚТ, ки бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҚТ аз 5 декабри соли 2001 №469 тасдиқ шудааст ва бо фармони Вазири Мудофиаи ҚТ аз 25 декабри соли 2001 №296 эълон карда шудааст, ба танзим дароварда мешавад.

Хизмати қаровулӣ – ин иҷрои супориши ҷангӣ буда, барои ҳимоя ва мудофиаи боэътимоди байрақҳои ҷангӣ, анборҳои аслиҳа, техникаи ҷарбӣ, воситаҳои дигари моддӣ ва объектҳои дигари ҷарбӣ ва давлатӣ, ҳамчунин, ҳимояи ашхосе, ки дар маҳбаси ҷарбӣ (гауптвахта) ва қисми ҷарбии интизомӣ нигоҳ дошта мешаванд, фаҳмида мешавад.

Қаровул – ин воҳиди муссалаҳе мебошад, ки барои иҷрои супориши ҷангӣ доир ба ҳифз ва ҳимояи байрақҳои ҷангӣ, объектҳои ҷарбӣ ва давлатӣ, ҳамчунин, шахсони дар маҳбаси ҷарбӣ (гауптвахта) ва баталёни интизомӣ нигоҳ дошта мешаванд, пешбинӣ шудааст.

Қаровулҳо гарнизонӣ ва дохилӣ мешаванд, онҳо метавонанд, доимӣ ё муваққатӣ бошанд⁸⁷.

Тарафи объективи ҷинояти мазкур, кирдор дар шакли ҳаракатӣ ва беҳаракатӣ ифода меёбад, яъне аз ҷониби хизматчии ҷарбӣ вайрон кардани қоидаҳои хизмати қаровулӣ ё иҷро накардани ҳаракатҳое, ки хизматчии ҷарбӣ ҷиҳати иҷрои вазифаҳои хизмати қаровулӣ бояд иҷро мекард. Дар натиҷа бояд ба

⁸⁷ Оинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулии Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 декабри соли 2001 №469 тасдиқ шудааст ва бо фармони Вазири Мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 декабри соли 2001 №296 эълон карда шудааст. Қисми дуюм. Боби 3 с. 76-77.

объектҳои аз ҷониби қаровул муҳофизатшаванда зарар расонида шуда бошад.

Зарар ба объектҳои муҳофизатшаванда метавонад, дар натиҷаи худсарона тарк кардани маҳалли объектҳои муҳофизатшаванда, ба маҳалли хизмат роҳ додани шахсони бегона, вайрон кардани тартиби дурусти истифодабарии сигнализатсионӣ ва инчунин, нодуруст ё ғайримаксаднок истифода намудани силоҳ расонида шавад.

Таркиби ҷинойти мазкур аз рӯи конструксияи тарафи объективии ҷинойт моддӣ ба ҳисоб меравад, чунки кирдорҳои дар боло овардашуда, бояд боиси ба объектҳои муҳофизатшаванда зарар расонида шавад ё боиси оқибатҳои вазнини дигар гардида бошанд.

Тарафи субъективии ҷинойти мазкур қисми 1 ва қисми 2 дар гуноҳи қасдона ифода меёбад. Яъне гунаҳгор кирдорҳои (ҳаракат ва беҳаракатии) худро ҷиҳати вайрон кардани қоидаҳои оинномаи хизмати қаровулӣ дарк менамояд ва хоҳони вайрон кардани ин қоидаҳо мебошад ё ба онҳо безътиноёна муносибат менамояд.

Зери мафҳуми оқибатҳои вазнин, ки дар қисмҳои 2 ва 3 моддаи мазкур омадааст, масалан: тасарруфи силоҳи оташфишон ё лавозимоти ҷангӣ аз маҳалли ҳифзшаванда, ба марг расонидан ё расонидани зарар ба саломатии шахсе, ки таҳти муҳофизати қаровул қарор дорад, аз маҳбаси ҳарбӣ (гауптвахта) фирор кардани шахсоне, ки дар онҳо нигоҳ дошта мешаванд ва таҳти муҳофизати хизмати қаровулӣ қарор доранд, инчунин, расонидани зарари моддӣ ба миқдори калон ба объектҳои ҳифзшаванда ва ғайра фаҳмида мешаванд.

Тарафи субъективии қисми 3 моддаи мазкур дар шакли гуноҳи беэҳтиётӣ содир мешавад. Беэҳтиётӣ метавонад дар натиҷаи бепарвоёна ё беинсофона муносибат кардан ба қоидаҳои хизмати қаровулӣ зоҳир гардад, ки боиси оқибатҳои вазнин гардидааст.

Субъекти ҷинойти мазкур – махсус, яъне хизматчиҳои ҳарбие, ки ба ҳайати қаровул дохил мебошад. Масалан ба инҳо: сардори қаровул, ёрдамчиҳои сардори қаровул, ҷобачогузор, посбон ва қаровул дохил мешаванд.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ, категорияи ҷинойти дар қисми 1 моддаи 379 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи начандон вазнинро ташкил медиҳад.

Қисми дууми моддаи 379 КҶ ҚТ аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ ба категорияи ҷинойтҳои дараҷаи вазнин дохил мешавад.

Қисми сеюми моддаи 379 КҶ ҚТ аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ ба категорияи ҷинойтҳои начандон вазнин дохил мешавад.

Вайронкунии қоидаҳои оиномавии ба ҷо овардани хизмати дохилӣ ва гардиши посбонон дар гарнизон

Вайронкунии қоидаҳои оиномавии ба ҷо овардани хизмати дохилӣ ва гардиши посбонон дар гарнизон, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 380 пешбинӣ шудааст.

Вайрон кардани қоидаҳои Устави дохилӣ дар моддаи 268 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ гардида буд ва аз ҷор қисм иборат буд.

Кирдори дар моддаи 268 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинишуда ҳамон вақт ҷиноят эътироф мегардид, ки агар қоидаҳои Устави хизмати дохилӣ аз ҷониби шахсе вайрон карда мешуд, ки дар ҳайати наряди шабонарузии қисми ҳарбӣ қарор дошт (ғайр аз қаровул ва вахта).

Объекти ҷинояти мазкур, муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки фаъолияти муътадили хизмати дохилӣ ва гардиши посбонон дар гарнизонро ба танзим мебарорад, эътироф мешавад.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар амалҳои зерин ифода меёбад:

1. Вайрон кардани қоидаҳои оинномаи хизмати дохилӣ аз ҷониби шахси ба ҳайати наряди шабонарӯзӣ дохилбуда;

2. Вайрон кардани қоидаҳои оинномаи гардиши посбонон дар гарнизон аз ҷониби шахси ба ҳайати наряди посбонон дохил буда.

Тартиб ва қоидаҳои ба ҷо овардани хизмати дохилӣ бо Оинномаи хизмати дохилии Қувваҳои мусаллаҳи ҶТ, ки бо Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҶТ аз 4 апрели соли 2001 №273 тасдиқ шудааст ва бо фармони Вазири муҳофизати ҶТ аз 1 августи соли 2001 мавриди амал қарор гирифтааст, ба роҳ манда мешавад.

Тартиби ташкил ва пешбурди гардиши посбонон дар гарнизон, аз тарафи Оинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулии Қувваҳои мусаллаҳи ҶТ, ки бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҶТ аз 5 декабри соли 2001 №469 тасдиқ шудааст ва бо фармони Вазири Муҳофизати ҶТ аз 25 декабри соли 2001 №296 эълон карда шудааст, ба танзим дароварда мешавад.

Мутобиқи Оинномаи хизмати дохилии Қувваҳои мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, хизмати дохилӣ ин чунин фаъолияти махсусгардонидашудаи шахсоне мебошад, ки барои дар қисми ҳарбӣ нигоҳ доштани тартиботи дохилӣ ва интизоми ҳарбӣ, таълимии ҳайати шахсӣ ва ба таври лозима иҷро намудани дигар вазифаҳои ҳаррӯзаи қушунҳо равона карда шудааст.

Наряди шабонарӯзӣ барои нигоҳдории тартиботи дохилӣ, ҳифзи ҳайати шахсӣ, муҳофизати силоҳу аслиҳа, техникаи ҳарбӣ ва

муҳимот, биноҳо ва молу мулки қисми ҳарбӣ (чузъу том), назорати вазъи корҳо дар чузъу томҳо ва андешидани тадбирҳои саривақтӣ барои пешгирии қонуншиканӣ, инчунин барои иҷрои дигар вазифаҳои марбут ба хизмати дохилӣ таъйин карда мешаванд.

Ҳайати наряди шабонарӯзӣ бо фармон дар сатҳи полк (баталёни алоҳида), эълон карда мешавад ва ба онҳо дохил мешавад.

1. Навбатдори полк (баталёни алоҳида);
2. Ёвари наватдори полк (баталёни алоҳида);
3. Чузъу томи наватдор;
4. Қаровул;
5. Навбатдор ва наватчиёни парк, инчунин механик-ронандаи (ронандаҳои) тягачҳои наватдор;
6. Фелдшери наватдор ё инструктори санитарӣ ва наватчиёни пункти тиббӣ;
7. Навбатдор ва ёвари наватдори пункти назорату гузаргоҳӣ;
8. Навбатдори ошхона ва қормандони ошхона;
9. Навбатдори ситоди полк (баталёни алоҳида);
10. Сигналчӣ-таблзани наватдор;
11. Қосидон;
12. Наряди оташнишон;

Мутобики Оиномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулӣ, гардиши посбонон дар гарнизон бо мақсади таъмин намудани тартибот ва бурдани назорат оид ба риоя намудани интизоми ҳарбӣ ва тартибот миёни хизматчиёни ҳарбӣ дар кӯчаҳо ва дигар ҷойҳои ҷамъиятӣ, дар стансияҳои роҳи оҳан, вокзалҳо, аэровокзалҳо, инчунин, дар маҳалҳои аҳолинишин, ки ба гарнизон наздик мебошанд, пешбинӣ карда мешавад.

Вайрон кардани қоидаҳои оинномавии ба ҷо овардани хизмати дохилӣ ва гардиши посбонон дар гарнизон, метавонанд дар ҷунин шаклҳо зоҳир гарданд. Масалан: бе сабаб тарқ кардани маҳалли хизмат, иҷро накардани уҳдадориҳои хизматӣ оид ба ҷо овардани хизмати дохилӣ ва гардиши посбонон дар гарнизон, истеъмоли нушоқиҳои спиртӣ ё истифодаи моддаҳои нашъадору мадхушкунанда дар рафти бурдани хизмати посбонӣ, наандешидани ҷораҳо ҷиҳати пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ, инчунин, баргараф накардани ҳолатҳое, ки ба ҳаёт ва саломатии шахрвандон таҳдид менамоянд ва ғайра.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯйи конструксияи тарафи объективӣ моддӣ ба ҳисоб меравад ва фаро расидани оқибатҳои вазнинро талаб менамояд. Мисол: расонидани зарар ба ҳаёт ва саломатии хизматчиёни ҳарбӣ дар натиҷаи захролудшавии хӯрок ё сӯхтор, гум

шудани силох, расонидани зарари чиддии моддӣ ба қисми ҳарбӣ ва ё хизматчиёни ҳарбӣ⁸⁸.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур, гуноҳ дар шакли қасдона, қасди бевосита ва қасди бавосита. Яъне, шахс кирдори худро оид ба вайрон кардани оинномаҳои хизмати дохилӣ ва гардиши посбонон дар гарнизон дарк мекунад ва пешбинӣ менамояд, ки дар натиҷаи вайрон кардани ин қоидаҳо, ба манфиатҳои хизмати ҳарбӣ зарари вазнин расонида мешавад, инчунин хоҳони фаро расидани ин оқибатҳо мебошад ё бошууроно ба ин оқибатҳо роҳ медиҳад ё ба фарорасии ин оқибатҳо безътиноёна муносибат менамояд.

Субъекти ҷинояти мазкур танҳо хизматчиёни ҳарбие, ки ба ҳайати наряди шабонарӯзӣ ё ба ҳайати гардиши посбонон мувофиқи фармон сафарбар гардидаанд, ҳисобида мешаванд.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар моддаи 380 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи начандон вазнинро ташкил медиҳад.

Вайронкунии қоидаҳои ба ҷо овардани хизмат оид ба ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амнияти ҷамъиятӣ

Вайронкунии қоидаҳои ба ҷо овардани хизмат оид ба ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амнияти ҷамъиятӣ, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 381 КҶ ҚТ пешбинӣ шуда, аз 2 қисм иборат мебошад.

Кирдори мазкур ҳамчун ҷиноят дар Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ нашуда буд.

Объекти ҷинояти мазкур, тартиби дурусти ба ҷо овардани хизмат оид ба ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амнияти ҷамъиятӣ ба ҳисоб меравад.

Мутобиқи Қонуни ҚТ «Дар бораи қўшунҳои дохилии Вазорати корҳои дохилии ҚТ», аз 28 декабри соли 1993, №916, дар назди ҷузъу томҳо ва қисмҳои қўшунҳои дохилӣ, мувофиқи моддаи 17 қонуни мазкур чунин вазифаҳо гузошта шудааст:

– якҷоя бо мақомоти корҳои дохилӣ иштирок кардан дар посбонии тартиботи ҷамъиятӣ бо иҷрои хизмати патрулӣ ва қаровулӣ, инчунин дар таъмини амнияти ҷамъиятӣ ҳангоми гузаронидани чорабиниҳои оммавӣ;

– мусоидат ба мақомоти корҳои дохилӣ дар таъмини муҳофизаи тартиботи ҷамъиятӣ ҳангоми тасодумот, фалокатҳо, суҳтор,

⁸⁸ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 814-815.

офатҳои табиӣ, инчунин дар таъмини назми ҳуқуқи вазъияти ҷавулода;

– иштирок дар мубориза бар зидди терроризм;

– посбонии муассисаҳои илҳӣ - меҳнатӣ;

– қаровули қарда бурдани маҳкумшудагон ва шахсони маҳбус аз ҳабсхонаҳои таҳқиқ бо роҳе, ки пешакӣ ба нақша гирифта шудааст, инчунин бурдани онҳо ба ҷаласаҳои Суди Олии ҚТ, судҳои вилоятӣ ва дигар судҳои мувофиқи феҳристе, ки Ҳукумати ҚТ тасдиқ намудааст ва муҳофизаи ин шахсон дар вақти маҷлисиҳои додгоҳ;

– посбонии объекту иншоотҳои махсусан муҳим ва дорои тартиботи махсуси роҳҳо ва борҳои махсус, ки ба феҳристи тасдиқнамудаи Ҳукумати ҚТ шомил қарда шудаанд;

– иштирок дар баргараф намудани оқибатҳои садамот, фалокатҳо, сӯхтор, офатҳои табиӣ ва дигар ҳолатҳои ҷавулода дар объектҳо ва иншооте, ки таҳти посбонӣ қарор доранд;

– иштирок дар кофтуков ва дастгир намудани шахсоне, ки пинҳонӣ ба ҳудуди посбоншаванда дохил, шудаанд.

Дар баробари Қушунҳои дохилии Вазорати қорҳои дохилӣ, инчунин бояд қайд намуд, ки дар ҳифз ва таъмини тартиботи ҷамъиятӣ ва амниятӣ ҷамъиятӣ мумкин аст, Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ, ҷалб қарда шаванд. Асоси ин гуфтаҳо Қонуни ҚТ «Дар бораи Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ» аз 13 декабри соли 1996, №316 ба ҳисоб меравад. Мувофиқи қонуни мазкур, ҷалб қардани қисмҳо, ҷузъу томҳо ва дигар сохторҳои Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ барои иҷрои вазифаҳо, ки ба таъйиноти онҳо вабастагӣ надоранд (ба монанди ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амниятӣ ҷамъиятӣ), танҳо дар асоси Қонун ё фармони Президенти ҚТ, ки дар ҷаласаи яқҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҚТ, тасдиқ мешавад, амалӣ мегардад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур, кирдор дар шакли ҳаракат ва беҳаракатӣ зоҳир мегарданд, яъне аз тарафи хизматчиҳои ҳарбӣ вайрон қардан ё иҷро нақардани вазифаҳо, ки оид ба ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амниятӣ ҷамъиятӣ ба ӯ воғузур шуда буд, ки дар натиҷа ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон зарар расонида бошад.

Вайронқунии қоидаҳои мазкур метавонанд дар ҷунин шаклҳо зоҳир гарданд. Масалан: беасос дастгир қардани шаҳрвандон, ғайриқонунӣ маҳдуд қардани ҳуқуқ ва озодиҳои онҳо, паст задани обрӯ ва эътибори шаҳрвандон, лату қӯб қардани онҳо, расонидани зарари ҷисмонӣ, дар натиҷаи ғайриқонунӣ истифода намудани қувваи ҷисмонӣ, воситаҳои махсус ва силоҳи оташфшон, наандеши-

дани чора чихати пешгирии бетартибҳои оммавӣ, пешгирии накардани ҳуқуқвайронкуниҳо ва ғайра.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯйи конструкцияи тарафи объективи ҷиноят моддӣ ба ҳисоб меравад ва ҷиноят аз лаҳзаи ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон расонидани зарар, қисми 1 ва боиси оқибати вазнин гардидан қисми 2 моддаи мазкур хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективи ҷинояти мазкур гуноҳи қасдона мебошад. Қасд метавонад ҳам бевосита ва ҳам бавосита бошад, яъне хизматчиҳои ҳарбӣ вайрон кардани қоидаҳои ба ҷо овардани хизмат оид ба ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амнияти ҷамъиятиро дарк менамояд ва пешбинӣ менамояд, ки дар натиҷаи вайрон кардани ин қоидаҳо мумкин аст, ба ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон зарар расонида шавад, инчунин, хоҳони фаро расидани оқибати ба ҷамъият хавфнок мебошад ё ба фаро расидани ин оқибатҳо роҳ медиҳад ё ба онҳо безътиноёна муносибат менамояд.

Қисми 2 моддаи мазкур кирдорҳои дар боло пешбинишуда, ки боиси оқибатҳои вазнин мегарданд, ҷавобгариро вазнинтар менамояд.

Ба оқибатҳои вазнине, ки дар қисми 2 моддаи мазкур пешбинӣ шудааст метавонад чунин оқибатҳо ба ҳисоб равад. Масалан: дар натиҷаи ғайриқонунӣ истифода намудани қувваи ҷисмонӣ, воситаҳои махсус ва силоҳи оташфишон, расонидани зарар, ки ба ҳаёт ва саломатии шаҳрванд хавфнок мебошад (ба монанди одамкушӣ, расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатӣ), ки дар натиҷа аз рӯйи маҷмӯи ҷиноят бо моддаҳои боби 16 «Ҷиноятҳо ба муқобили ҳаёт ва саломатӣ», бандубаст карда мешавад.

Субъекти ин ҷиноят махсус, яъне хизматчиҳои ҳарбие, ки мувофиқи қонун ва фармонҳои дар асоси қонун додашуда, барои ба ҷо овардани хизмат оид ба ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва таъмини амнияти ҷамъиятӣ сафарбар карда шудааст.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар қисми 1 моддаи 381 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи наҷандон вазнинро ташкил медиҳад.

Қисми дуюми моддаи 381 КҶ ҚТ аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш ба категорияи ҷиноятҳои дараҷаи миёна дохил мешавад.

Ихтиёран додани силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарқанда, воситаҳои тарқиш ва техникаи ҷангӣ аз ҷониби хизматчиҳои ҳарбӣ

Ихтиёран додани силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарқанда, воситаҳои тарқиш ва техникаи ҷангӣ аз ҷониби хизматчиҳои ҳарбӣ, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 382 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст.

Кирдори мазкур ҳамчун ҷиноят дар Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ нашуда буд.

Объекти ҷинояти мазкур, маҷмӯи муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки фаъолияти муътадилро оид ба нигоҳ доштан ва истифода намудани силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарқанда, воситаҳои тарқиш ва техникаи ҷангӣ ба танзим мебароранд, ҳисобида мешаванд.

Ба ҳайси объекти иловагӣ метавонад, ҳаёт ва саломати одамон, дар натиҷаи истифодаи ин предметҳо аз ҷониби шахси дигар, ба ҳисоб равад.

Предметҳои ҷинояти мазкурро силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарқанда, воситаҳои тарқиш ва техникаи ҷангӣ ташкил медиҳад.

Ба ҳайси силоҳи оташфишон, силоҳе, ки барои бо гулӯла аз ҳисоби кулоҳаки (заряди) борут ё кулоҳаки дигар ҳаракати самтнокирифта ба тарзи механикӣ аз масофа ба ҳадаф зарба задан таъйин шудааст, ба ҳисоб меравад.

Ба силоҳи оташфишон дохил мешаванд таппонча, револьвер, милтиқ, карабин, автомат, пулемёт, минимёт, гранатомёт, аслиҳаҳои артилерӣ, пушкаҳои авиатсионӣ.

Лавозимоти ҷангӣ - таҷҳизоти аслиҳа, ки барои зарба задан ба ҳадаф ва иҷрои вазифаҳои таъйин гардидаанд, ки барои зарба задан ба он мадад мерасонанд ва дорои кулоҳаки тарқанда, ҳаводиханда, тарфгарӣ (пиротехникӣ), зада баровардан ва ё кулоҳаки якҷояи онҳо мебошанд. Ба лавозимоти ҷангӣ патронҳои силоҳҳои оташфишон ва газӣ низ дохил мешаванд.

Ба категорияи лавозимоти ҷангӣ дохил мешаванд, снарядҳои артилерӣ, минаҳо, зарядҳо ва минаҳои тарқониши ҳарбӣ-муҳандисӣ (ҳарбӣ-инженерӣ), гранатаҳои дастӣ ва реактивиҳои зиддитанкӣ, ракетаҳои ҷангӣ, бомбаҳои авиатсионӣ, инчунин ҳама гуна тирҳо ба силоҳи оташфишон.

Моддаҳои тарқанда чунин пайвастагиҳои кимиёвӣ ё моддаҳо, ки барои зуд худпахншавии табдилёбии кимиёвӣ ва тарқиш қобилият доранд. Ба онҳо тритил, аммонит, пластит, эластит, борут (порох), сузишвориҳои устувори реактавӣ ва ғайра дохил мешавад.

Воситаҳои таркиш- ин чунин маҳсулоти саноатӣ ё худтайёркунандае, мебошад, ки моддаи таркандаро бо асбобе (чиҳозе), ки барои таркиш додан таъйинот дорад, ба таври функционалӣ якҷоя мекунад, яъне, чунин воситаҳое, ки моддаҳои дигари таркандаро метарконад. Ба он дохил мешаванд: оташгирон (запал), тарконанда (взрыватель), детонатор ва ғайра.

Техникаи ҷангӣ – ин воситаҳои техникӣ-ҳарбие мебошанд, ки барои истифода бурдан дар задухурдҳои ҷангӣ таъйинот доранд. Ба сифати онҳо танк, комплексҳои артиллерӣ, мошинҳои зирехпӯш- БМП, БТР ва ғайра дохил мешаванд⁸⁹.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур дар ҳаракатҳои ғаёлона, ки дар ихтиёран ба шахси дигар додани силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарканда, воситаҳои таркиш ё техникаи ҷангӣ, ки ба хизматчиҳои ҳарбӣ ин предметҳо барои истифодаи хизматӣ бовар карда супурда шудаанд, зоҳир мегарданд.

Шарти асосии ба ҷавобгарии ҷиноятӣ ҷалб намудани гунаҳгор, ин аз ҷониби ӯ ихтиёран додани чунин предметҳо ба ҳисоб меравад.

Зери мафҳуми ихтиёран- ин аз ҷониби хизматчиҳои ҳарбие, ки ба ӯ ин предметҳо барои истифодаи хизматӣ бовар карда супурда шудаанд, онҳоро бо хоҳишу иродаи худ, яъне бо розигии худ бидуни ягон маҷбуркунӣ ба шахси дигар медиҳад.

Зери мафҳуми додани предметҳои мазкур, маънои муваққатан, ба муҳлати муайян супоридани онҳоро ба шахсони дигар дар назар дорад.

Шарти дигари ҷалб намудан ба ҷавобгарии ҷиноятӣ бо ин модда, бояд предметҳои мазкур, барои истифодаи хизматӣ ба хизматчиҳои ҳарбӣ бовар карда супорида шуда бошад.

Зери мафҳуми “барои истифодаи хизматӣ бовар карда супоридан”, ин ба хизматчиҳои ҳарбӣ дар асоси фармон ё санадҳои меъриии дохилӣ ё зерқонунӣ аз рӯи вазифаҳои ишғолнамуда, рутбаҳои ҳарбӣ ё махсус оид ба нигоҳ доштан ва бо худ гирифтани чунин предметҳо иҷозат дода шудааст, фаҳмида мешаванд. Масалан: афсаре, ки бо силоҳи табелии худмуҳофизатӣ таъмин аст, хизматчиҳои ҳарбие, ки техникаи ҳарбӣ ба номи ӯ мустаҳкам карда шудааст, инчунин мудирӣ анбори техникаҳои ҳарбӣ, лавозимоти ҷангӣ ё моддаҳои тарканда, ба ҳисоб мераванд.

Зери мафҳуми шахсони дигар дар моддаи мазкур ин он шахсони воқеие, ба ҳисоб мераванд, ки ҳуқуқи қонунӣ нигоҳ доштан ва

⁸⁹ Тафсири ба ҚЧ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Х.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 375-377, 817.

бо худ гирифтани предметҳои мазкурро надоранд. Ба монанди: хешу наздикони гунаҳгор, рафиқони гунаҳгор ё дигар шахсоне, ки гунаҳгор ба онҳо предметҳои мазкурро медиҳад. Кирдори мазкур ҳатто дар ҳолате, ки агар хизматчи ҳарбӣ ин предметҳоро ба хизматчи ҳарбии дигаре, ки ӯ ҳуқуқи нигоҳ доштан ва гирифтани чунин предметҳоро надошта бошад, ҳам ҷиноят эътироф мешавад.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯйи конструкияи тарафи объективии ҷиноят моддӣ ба ҳисоб меравад. Яъне кирдор танҳо дар ҳолате, бо моддаи 382 КҶ ҚТ, хотимаёфта ҳисобида мешавад, ки агар ихтиёран ба шахси дигар додани чунин предметҳо аз ҷониби хизматчи ҳарбӣ, боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Зери мафҳуми оқибатҳои вазнине, ки дар моддаи мазкур пешбинӣ шудааст, чунин оқибатҳо фаҳмида мешаванд. Масалан: мавриди истифода қарор гирифтани силоҳи оташфишон аз ҷониби шахси дар ҷиноятҳои гуногун, корношоям ё нест қардани лавозимоти ҷангӣ ё техникаҳои ҷангӣ, инчунин, гум қардани предметҳои мазкур ва ғайра.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар намуди қасди бевосита ба ҳисоб меравад, яъне хизматчи ҳарбие, ки ба ӯ чунин предметҳо бовар қарда супорида шудаанд, кирдори худро оид ба ихтиёран додани ин предметҳоро бидуни тартиби қонунгузори ба шахсоне, ки ҳуқуқи нигоҳдорӣ, истифодабарӣ ё бо худ гирифтани онҳоро надоранд, дарк менамояд ва хоҳони содир қардани ин кирдор мебошад. Нисбат ба оқибати пешбинишуда гунаҳгор метавонад ҳам қасдона ва ҳам безъатиноён муносибат намояд.

Агар ихтиёран додани предметҳои мазкур аз ҷониби хизматчи ҳарбӣ бо мақсади аз ҷониби шахси дигар барои содир қардани ҷиноят равона шуда бошад, он гоҳ кирдори хизматчи ҳарбӣ бо шарикӣ бо ҷиноятҳое, ки аз ҷониби шахсони дигар содир қарда мешавад, бандубаст қарда мешаванд.

Субъекти ҷинояти мазкур маҳсус, яъне хизматчи ҳарбие, ки ба ӯ силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарқанда, воситаҳои тарқиш ё техникаи ҷангӣ барои истифодаи хизматӣ бовар қарда супорида шудаанд.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ, категорияи ҷинояти дар моддаи 382 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи вазнинро ташкил медиҳад.

Худсарона баромада рафтани аз майдони чанг ё саркашӣ кардан аз кор фармудани силоҳ

Худсарона баромада рафтани аз майдони чанг ё саркашӣ кардан аз кор фармудани силоҳ, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 384 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст.

Худсарона баромада рафтани аз майдони чанг ё ки саркашӣ кардан аз кор фармудани силоҳ дар моддаи 273 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ гардида буд.

Мутобиқи моддаи 43 Конститутсияи ҚТ, ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиати давлат, таҳкими истиқлолият, амният ва иқтисодии муҳофизатии он вазифаи муқаддаси шаҳрванд аст.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур, тартиби дурусти ба ҷо овардани хизмати ҳарбӣ дар вазъияти чангӣ ба ҳисоб меравад.

Ба ҳайси объекти иловагии ин ҷиноят, иқтисодии муҳофизатии давлат, истиқлолият ва амнияти давлат ба ҳисоб меравад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкурро кирдорҳои зерин ташкил медиҳанд:

1. Худсарона баромада рафтани хизматчии ҳарбӣ аз майдони чанг;

2. Саркашӣ кардани хизматчии ҳарбӣ аз кор фармудани силоҳ.

Худсарона баромада рафтани хизматчии ҳарбӣ аз майдони чанг, ин баромада рафтани хизматчии ҳарбие, ки дар ҳайати воҳидҳои чангии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ шомил буда, бе иҷозати сардорони худ, аз мавқеи чангӣ ба ҳисоб меравад, ки дар он шӯба, даста, гурӯҳ ё қисми қушун (рота), ҷойгир мебошанд.

Худсарона баромада рафтани, инчунин, ҳолатҳоеро низ фаро мегирад, ки агар хизматчии ҳарбӣ дар мавқеи пештара монад, ҳол он ки ҳамаи сохтори чангӣ мавқеи нави чангиро ишғол намудаанд.

Дар ҳолати дигар хизматчии ҳарбӣ метавонад, ҳангоми ҷараёни чанг ҷойи ишғолкардаи худро партофта, ба ҷойи барои ҳаёташ беҳатар равад ё дар ҷойи дигар паноҳ барад.

Саркашӣ кардани хизматчии ҳарбӣ, ки дар ҳайати воҳидҳои чангии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ шомил аст, аз кор фармудани силоҳ, ин қатъ кардани истифодабарии силоҳ аз ҷониби ӯ ҳангоми рафти чанг фаҳмида мешавад.

Саркашӣ кардани хизматчии ҳарбӣ аз кор фармудани силоҳ ҳамон вақт таркиби ҷинояти мазкурро ташкил менамояд, ки агар хизматчии ҳарбӣ имконияти кор фармудани силоҳро дошта бошад аммо бе сабабҳои узрнок аз рӯи бечуръатӣ ё тарсончаки аз кор фармудани он саркашӣ намояд.

Ҳолатҳое, ки имконияти истифодабарии силоҳро истисно менамоянд. Масалан: захм бардоштани хизматчии ҳарбӣ, зарб ва лат хӯрдани тамоми бадан ё қисми он дар натиҷаи таркиши тиру тӯп ё бомба ё дигар ҳолатҳои бемории хизматчии ҳарбӣ, ки ба ӯ имконияти истифодабарии силоҳро намедихад, ба ҳисоб мераванд.

Агар кирдорҳои нишондодашуда бо қасдан вайрон кардан ё нобуд намудани силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ва ё техникаи ҷангӣ бо мақсади саркашӣ аз бурдани ҷанг вобаста бошад, он гоҳ кирдори содиршуда аз рӯи моддаи 384 ва 386 Кодекси ҷинояти бандубаст карда мешавад⁹⁰.

Дар ҷинояти мазкур аломатҳои иловагии тарафи объективии ҷиноят ба ҳайси аломатҳои асосӣ баромад менамоянд, ба монанди ҷой ва вақти содир намудани ҷиноят, яъне дар «вақти ҷанг» ва «майдони ҷанг», худсарона баромада рафтан ё саркашӣ кардан аз кор фармудани силоҳ, таркиби ин ҷиноятро ташкил менамоянд.

Вақти ҷанг – ин давраест, ки давлат дар ҳолати ҷанг бо дигар давлат қарор дорад. Ҳолати ҷанг аз лаҳзаи эълон намудани он аз ҷониби мақомоти олии ҳокимияти давлатӣ ё аз лаҳзаи воқеии оғоз шудани амалиёти ҷангӣ эътироф карда мешавад. Лаҳзаи ба охир расидани замони ҷанг рӯз ва соати эълон намудани қатъи амалиёти ҷангӣ ба ҳисоб меравад. Агар амалиёти ҷангӣ новобаста аз эълони қатъшавии он давом дода шаванд, он гоҳ лаҳзаи тамомшавии замони ҷанг лаҳзаи воқеан қатъ шудани амалиёти ҷангӣ ҳисобида мешавад⁹¹.

Дар зери мафҳуми майдони ҷанг, қитъаи замин фаҳмида мешавад, ки дар он муҳорибаи ҷангӣ байни қувваҳои муҳолиф ҷараён мегирад. Ин дилхоҳ қаламрави давлат, фазои ҳавоии худуди давлат ва баҳрҳои худуди онро дар бар мегиранд.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯи конструкцияи тарафи объективии ҷиноят расмӣ ба ҳисоб рафта, ҷиноят аз лаҳзаи содир намудани яке аз ҳаракатҳои дар боло номбаршуда хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур гуноҳ дар намуди қасди бевосита ба ҳисоб рафта, гунаҳгор кирдорҳои худро оид ба худсарона баромада рафтан аз майдони ҷанг ё саркашӣ кардан аз кор фармудани силоҳ дарк намуда, хоҳони содир намудани он мебошад.

⁹⁰ Фатхудинов В. Ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ. Тафсири илмию амалии КҶ ҚТ. Душанбе, 2007. С. 116.

⁹¹ Тафсир ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 796-797.

Субъекти ҷиноят махсус – хизматчии ҳарбие, ки дар ҳайати воҳидҳои ҷангии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ, шомил буда, дар айни замон иштирокчии муҳорибаҳои ҷангӣ мебошад.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокнаш, категорияи ҷинояти дар моддаи 384 КҶ ҚТ пешбиниғардида дараҷаи вазнинро ташкил медиҳад.

Бо ихтиёри худ таслим шудан ба асирӣ

Бо ихтиёри худ таслим шудан ба асирӣ дар моддаи 385 КҶ ҚТ муқаррар ғардидааст, ки аз як қисм иборат аст.

Бо ихтиёри худ таслим шудан ба асирӣ дар моддаи 274 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҳамчун ҷиноят пешбинӣ ғардида буд.

Тибқи муқаррароти диспозитсияи моддаҳои 274 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон ва 385 КҶ ҚТ бо ихтиёри худ таслим шудан ба асирӣ ҳамон вақт ҷиноят эътироф мешавад, ки ағар бо сабаби тарсонҷакӣ ё бечуръатӣ шаҳс бо ихтиёри худ худро ба асирӣ таслим намояд.

Тибқи муқаррароти диспозитсияи моддаи 386 КҶ ҚТ низ, бо ихтиёри худ таслим шудан ба асирӣ ҳамон вақт ҷиноят эътироф мешавад, ки ағар бо сабаби тарсонҷакӣ ё бечуръатӣ шаҳс бо ихтиёри худ худро ба асирӣ таслим намояд.

Дар моддаи 20 Оинномаи хизмати дохилӣ омадааст, ки хизматчии ҳарбӣ дар рафти амалиёти ҷангӣ, ҳатто дар ҳолати дур афтодан аз қисми ҳарбии (ҷузъу том) худ ва дар муҳосираи пурра қарор доштан вазифадор аст, ки ба душман муқовимати қатъӣ нишон диҳад, аз ғирифтор шудан ба асирӣ раҳой ёбад. Ў дар ҷанг вазифадор аст, ки қарзи ҳарбии худро то охир нишон диҳад, шарафу эътибори ҷанговарро эҳтиёт намуда, сирри ҳарбӣ ва давлатиро маҳфуз дорад, истодағарӣ ва ҷасорату мардонағӣ зоҳир кунад, ба дигар хизматчиёни ҳарбӣ, ки дар асирӣ мебошанд, кӯмак намояд, онҳоро аз ёрӣ додан ба душман пешғирӣ кунад, кӯшиши душманро дар мавриди истиғодаи хизматчии ҳарбӣ барои расонидани зарар ба қувваҳои мусаллаҳи ҚТ безътибор созад. Вайрон қардани ин талабот яъне, таслим шудани хизматчии ҳарбӣ ба асирӣ сабаби коҳиш ёфтани қобилияти ҷангии қисми ҳарбӣ, иҷро нашудани вазифаи ҳарбӣ ғардида, ба рӯҳияи ахлоқиву сиёсии ҳайати шаҳсӣ таъсири манфӣ мерасонад.

Объекти бевоситаи асосии ин ҷиноят – муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунғузории ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошанд, ки тартиби фаъолияти муътадили хизматчии ҳарбиरो дар рафти амалиё-

ти чангӣ, ҳатто дар ҳолати дур афтодан аз қисми ҳарбии (чузъу том) худ таъмин мекунад.

Тарафи объективии ин чиноят аз ҳаракат ва беҳаракатии зерин иборат мебошад:

- аз сабаби тарсончакӣ бо ихтиёри худ таслим шудан ба асирӣ;

- аз сабаби бечураъатӣ бо ихтиёри худ таслим шудан ба асирӣ.

Тарсончакӣ – ин чунин ҳолати рӯҳие мебошад, ки бо хусусиятҳои ваҳму ҳарос, даҳшату буздилий тавсиф мегардад.

Бечураъатӣ – ин сустиродавӣ, рӯҳафтодагӣ ва ноумедии шахсро тавсиф мекунад.

Асир – ин чунин мавқеи ҳуқуқии хизматчиҳои ҳарбӣ мебошад, ки имконияти дар муҳорибаи чангӣ иштирок карданро бо сабаби аз тарафи дигари муҳолифин дастгир шудан гум мекунад ва таҳти ҳимояи санадҳои меъёрҳои байналмилалӣ ҳуқуқи башар, аз ҷумла, Конвенсияҳои Женевагии соли 1949 оид ба беҳтар намудани вазъияти асирони ҳарбӣ, мегардад. Аз ҷумла, мувофиқи ин санадҳо куштори асирон, расонидани азобу шиканча ва ғайра нисбати онҳо, манъ карда шудааст⁹².

Ихтиёран таслим шудан ба асирӣ чунин маъно дорад, ки хизматчиҳои ҳарбие, ки дар ҳайати воҳидҳои чангии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ шомил аст ва уҳдадорӣ конститутсионӣ оид ба ҳифзи Ватан ва мустаҳкам гардонидани иқтисоди муҳолифавии давлат дорад, бо хоҳиши худ, бидуни маҷбуркунӣ ва зарурати ниҳой худро ба душман, яъне, тарафи муҳолифини муҳорибаи чангӣ, ба асирӣ месупорад.

Агар, таслим шудан дар натиҷаи мавҷуд набудани дигар роҳи ҳалосӣ аз ба асирӣ афтодан ба миён омада бошад, он гоҳ таркиби чинояти мазкур ҷой надорад.

Чинояти мазкур инчунин дар шакли беҳаракатӣ низ, содир мегардад.

Ҳангоми ба асирӣ таслим шудан, хизматчиҳои муқобилияти мусаллаҳонаи худро ба душман қатъ карда, силохро ба душман мегузорад ва аз мавқеи кушун ба сӯи душман меравад ё ин ки дар майдони чанг ҳамчун захмдор ё фавтида худро вонамуд мекунад, бо назардошти он ки аз ҷониби душман ба асирӣ гирифта хоҳад шуд.

Диспозитсияи моддаи тафсиршаванда омехта (алтернативӣ) буда, дар он ду ҳаракат (беҳаракатӣ) пешбинӣ шудааст, ки дар ҳолати содир гардидани яке аз ин ҳаракатҳо (беҳаракатӣ) чиноят хотимаёфта ҳисобида мешавад.

⁹² Тафсир ба ҚЧ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 1060.

Таркиби ҷинояти мазкур расмӣ буда, аз лаҳзае аз сабаби тарсонҷакӣ ё бечуръатӣ бо ихтиёри худ таслим шудан ба асирий хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита содир мегардад, яъне хизматчии ҳарбӣ дарк менамояд, ки худро ихтиёран ба асирий таслим гардонида истодааст ва меҳодад чунин кирдорро содир кунад.

Ангеза ба сифати аломати ҳатмии таркиби ҷинояти мазкур маҳсуб меёбад. Он дар шаклҳои тарсонҷакӣ ва бечуръатӣ баромад мекунад.

Субъекти ҷинояти мазкурро хизматчии ҳарбие, ки дар ҳайати воҳидҳои ҷангии Қувваҳои Мусаллаҳи ҚТ шомил буда, дар айни замон иштирокчии муҳорибаи ҷангӣ мебошад, ташкил медиҳад.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар моддаи 385 КҶ ҚТ пешбинигардида ҷинояти дараҷаи вазнинро ташкил медиҳад.

§ 5. Ҷиноятҳое, ки вобаста бо несту нобуд ё вайрон кардани молу мулкҳои ҳарбӣ ё бо вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ ва бо предметҳое, ки барои атрофиён хавфи зиёд доранд

Воситаҳои бурдани ҷангро ба душман таслим намудан ё он воситаҳоро партофта рафтани

Воситаҳои бурдани ҷангро ба душман таслим намудан ё он воситаҳоро партофта рафтани, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 383 пешбинӣ шудааст.

Воситаҳои бурдани ҷангро ба душман таслим кардан ё ин воситаҳоро партофта рафтани, дар моддаи 271 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинӣ гардида буд.

Кирдоре, ки дар моддаи 271 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 пешбинигардида, ҳамон вақт ҷиноят эътироф мешуд, ки Қувваҳои ҳарбии ба худаш бовар карда супурдашударо ба душман таслим намудани сардор, инчунин бе зарурати вазъияти ҷанг истеҳком, техникаи ҷангӣ ва дигар воситаҳои бурдани ҷангро ба ихтиёри душман партофта рафтани сардор, ки вай ин ҳаракатҳоро бе мақсади ба душман ёри расонидан содир карда бошад.

Объекти бевоситаи ҷинояти мазкур тартиби муътадилӣ муайянгардидаи идоракунии қувваҳо ва воситаҳои ҳарбӣ дар вазъияти ҷангӣ ба ҳисоб меравад.

Ба сифати предметҳои ҷинояти мазкур, қувваҳои ҳарбӣ, истеҳком, техникаи ҷангӣ, ва дигар воситаҳои бурдани ҷанг баромад мекунад.

Дар зери мафҳуми қувваҳои ҳарбӣ, ин ҳайати шахсӣ фаҳмида мешавад, ки бо лавозимоти ҷангӣ таъминанд ё бе лавозимоти ҷангӣ дар зери итоати сардор (командир), қарор доранд.

Истехком (истехкоми мудофиавӣ), ин иншооти махсус (аз кабили нуқтаҳои оташфишонӣ, қалъа, хандақ, бурҷҳои дидбонӣ ва ғайра), ки бо мақсади садди роҳи душман шудан ва мустаҳкам кардани мавқеи худ сохта мешавад.

Ба маънои дигар истехком – ин қитъаи заминест, ки барои мудоғиба ва бурдани амалиёти ҷангӣ таҷҳизонида шудааст ва дар ихтиёри қувваҳои ҳарбӣ қарор дорад⁹³.

Дар зери мафҳуми техникаи ҷангӣ, воситаҳои техникаи бурдани амалиёти ҷангӣ, силоҳу аслиҳаи ҳарбӣ, мошинҳои ҷангӣ ва ғайра фаҳмида мешаванд.

Дар зери мафҳуми дигар воситаҳои бурдани ҷанг, ракетаҳои ҳарбӣ, лавозимотҳои ҷангӣ, моддаҳои тарқанда, воситаҳои ҳаракат (ҷойивазкунӣ), воситаҳои муҳандисию сапёрӣ, фаҳмида мешавад, ки барои бурдани ҷанг ва таъмини он зарур мебошанд.

Тарафи объективи ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои зерин иборат мебошад:

а) ба душман таслим намудани қувваҳое, ки ба сардор бовар карда супорида шудааст (мисол, қумандони рота ё полк ё армия зердастони худро, яъне, хизматчиёни ҳарбие, ки дар тобеияти ӯ мебошанд, ба душман таслим менамояд);

б) ба ихтиёри душман партофта (монда) рафтани истехкомҳои ҷангӣ (мисол, платедарми мудоғиавӣ ё таҷҳизоти муҳандисӣ-ҳарбиро ба душман монда (партофта) рафтанд), ки вазъияти ҷангӣ чунин ҳаракати қумандонро талаб намекард, яъне сардор дар ҳолати зарурати ниҳой қарор надошт;

в) ба ихтиёри душман партофта (монда) рафтани техникаи ҷангии ҳарбие, ки вазъияти ҷангӣ онро талаб намекард;

г) ба ихтиёри душман партофта (монда) рафтани дигар воситаҳои бурдани ҷанг, ки вазъияти ҷангӣ онро талаб намекард⁹⁴.

Зери мафҳуми душман – ин қувваҳо ва воситаҳои давлати дигар дар вазъияти ҷангӣ ё замони ҷанг фаҳмида мешаванд, зеро дар вазъияти осудагӣ қувва ва воситаҳои ягон давлат ба ҳайси душман баромад карда наметавонанд.

Таркиби ҷинояти мазкур аз рӯи конструксияи тарафи объективи ҷиноят расмӣ ба ҳисоб рафта, аз лаҳзаҳои содир кардани яке аз

⁹³ Фатхудинов В. Ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ. Тафсири илмию амалии КҶ ҚТ. Душанбе, 2007. С. 111.

⁹⁴ Тафсир ба КҶ ҚТ // Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Х. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 818-819.

кирдорҳои дар боло овардашуда ҷинойт хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии ҷинойти мазкур қасди бевосита ба ҳисоб рафта, шахс кирдорҳои худро оид ба ихтиёран ба душман таслим намудани воситаҳои бурдани ҷанг, ки ба ӯ бовар карда супорида шудаанд ё партофта рафтани воситаҳои бурдани ҷангро дарк менамояд ва хоҳони содир кардани кирдорҳои мазкур мебошад.

Дар ҷинойти мазкур аломати иловагии тарафи субъективии ҷинойт ба ҳайси аломати асосӣ пешбинӣ шудааст. Яъне, қувваҳои ҳарбии ба сардор боварӣ карда супоридашударо ба душман таслим намудан, инчунин, бе зарурати вазъияти ҷанг истехком, техникаи ҷангӣ ё дигар воситаҳои бурдани ҷангро ба ихтиёри душман партофта рафтан аз ҷониби сардор, дар ҳолате ҷинойт бо ин модда эътироф мешавад, ки агар гунаҳгор кирдорҳои пешбинишударо бе мақсади ба душман ёрӣ расонидан, содир карда бошад. Кирдори мазкурро гунаҳгор аз рӯйи беғайратӣ, сустиродагӣ ё тарсончакӣ аз душман содир менамояд.

Дар ҳолати кирдорҳои дар боло номбаршударо шахс бо мақсади ёрӣ расонидан ба душман содир карда бошад он гоҳ кирдорҳои ӯ на бо ин модда, балки бо моддаи 305 КҶ ҚТ (хиёнат ба давлат), бандубаст карда мешавад.

Субъекти ҷинойти мазкур махсус, танҳо сардорҳо (кумандонҳо), ки идоракунии қувваҳо ва воситаҳои бурдани ҷангро, инчунин техникаҳои ҷангиро амалӣ мегардонанд, ба ҳисоб мераванд.

Сардороне, ки фаъолияти онҳо ба идоракунии воситаҳои бурдани ҷанг ё техникаҳои ҷангӣ вобастагӣ надоранд, масалан: сардорони анборҳои гизо, доруворӣ ё ашёҳои дигар, дар ҳолати ба душман таслим намудан ё ин анборҳоро ба ихтиёри душман партофта рафтан, ба моддаи 383 КҶ ҚТ, ба ҷавобгарӣ ҷалб карда намешавад.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинойти дар моддаи 383 КҶ ҚТ пешбинигардида махсусан вазнинро ташкил медиҳад.

Несту нобуд ва ё вайрон кардани молу мулки ҳарбӣ

Несту нобуд ва ё вайрон кардани молу мулки ҳарбӣ ҳамчун ҷинойт дар моддаи 386 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст ва аз чор қисм иборат мебошад.

Несту нобуд ва ё вайрон кардани молу мулки ҳарбӣ дар Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҳамчун ҷиноят пешбинӣ гардида буд.

Дар моддаи 261 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон номи ин модда каме дигар буд, яъне қасдан несту нобуд кардан ё зарар расондан ба молу мулки ҳарбӣ ном дошт ва аз се қисм иборат буд. Моддаи 261 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон ҳамон вақт ҷиноят эътироф мешуд, ки агар қасдан несту нобуд кардан ё зарар расонидан ба аслиҳа, лавозимоти ҷангӣ, воситаҳои нақлиёт, техникаи ҳарбӣ ё дигар молу мулки ҳарбӣ, ки агар аломатҳои ҷинояти давлатии махсусан хавфнок набуданд⁹⁵.

Аммо, тибқи муқаррароти диспозитсияи моддаи 386 КҶ ҚТ несту нобуд ё вайрон кардани силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ё предметҳои техникаи ҳарбӣ ҳамон вақт ҷиноят эътироф мешавад, ки агар дар натиҷаи содир кардани ин кирдор аз беэҳтиётӣ боиси оқибатҳои вазнин гардида бошад.

Объекти бевоситаи асосии ин ҷиноят – муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошанд, ки тартиби муносибат бо силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ё предметҳои техникаи ҳарбӣ ва таъмини омодагии онҳоро барои истифодабарӣ ташкил медиҳад.

Ба сифати объекти бевоситаи иловагии ин ҷиноят моликият баромад менамояд.

Ба сифати предмети ҷинояти мазкур силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ё техникаи ҳарбӣ баромад мекунад.

Дар зери калимаи “силоҳ” - васила ва ашёе, ки амалан барои зарба задан ба ҳадафи зинда ва ё нишони дигар, додани ишораҳо (сигналҳо) таъйин шудаанд, фаҳмида мешавад. Аз рӯйи таъйиноти худ барои истифодабарӣ аз тарафи субъектҳои дахлдор, инчунин аз рӯйи хусусият ва тавсифоти асосӣ, силоҳ ба намудҳои зерин тақсим карда мешавад:

- Силоҳи ҷангӣ;
- Силоҳи хизматӣ;
- Силоҳи ғайринизомӣ.

Ба силоҳи ҷангӣ силоҳе мансуб аст, ки барои иҷрои вазифаҳои ҷангӣ ва оперативии хизматӣ таъйин гардида, дар асоси қарори Ҳукумати ҚТ бо он Вазорати мудофияи ҚТ, Вазорати қорҳои дохилии ҚТ, Кумитаи давлатии амнияти миллии ҚТ, Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофияи граждании назди Ҳукумати ҚТ, Гвар-

⁹⁵ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон (Бо тағйироту иловаҳое, ки то 1 юни соли 1988 дохил карда шудаанд). Душанбе: Ирфон, 1989. С 170.

дияи миллии ҚТ, Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи ҚТ, Агентии назорати маводи нашъаовари назди Президенти ҚТ, Хадамоти гумруки назди Ҳукумати ҚТ, Сарраёсати иҷроии қазои ҷиноятӣ Вазорати адлияи ҚТ, Агентии таъмини молу мулки махсуси назди Ҳукумати ҚТ, воҳидҳои дигари ҳарбӣ (минбаъд – ташкилотҳои давлатии ҳарбикунонидашуда) ва бонқҳо мусаллаҳ гардонида шудаанд.

Ба силоҳи хизматӣ силоҳи оташфишони суфтамил, силоҳи рахпечи кӯтоҳмили дорои энергияи милаш на бештар аз сесад Ҷоул ва силоҳи оташфишони суфтамили дарозмил ва бемили худмуҳофизатӣ мансубанд, ки барои истифода аз ҷониби шахсон мансабдор ва кормандони мақомоти давлатӣ бо мақсади худмуҳофизаткунӣ ё иҷроии уҳдадорӣҳои қонунан ба зиммашон гузошташудаи вобаста ба ҳифзи ҳаёт ва саломатии шахрвандон, ҳифзи муҳити зист, захираҳои табиӣ, моликият, борҳои қиматбаҳо, хатарнок ва муросилоти махсус таъйин гардида, гирифта гаштан ва нигоҳ доштани онҳо бо қонунгузории ҚТ иҷозат дода шудааст.

Ба силоҳи ғайринизомӣ силоҳе мансуб аст, ки барои истифодаи шахрвандон бо мақсади худмуҳофизаткунӣ, машғулияти варзишӣ ва шикор таъйин шудааст.

Силоҳи ғайринизомӣ ба намудҳои зерин ҷудо мешавад:

1) Силоҳи худмуҳофизатӣ:

– силоҳи оташфишони суфтамили дарозмил, аз ҷумла силоҳи дорои патрони ҷароҳатрасон;

– силоҳи оташфишони бемили зарбааш маҳдуд - таппонча, револьвер бо патронҳои ҷароҳатрасон, газӣ ва нурафкану садодиханда;

– силоҳи газӣ - таппонча ва револьверҳои газӣ бо патронҳояшон, пошдихандаи механикӣ, василаи дорои азрозоли бо моддаҳои ашқовар ё ғашовар мучаҳҳаз, ки Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии ҚТ барои истифодаи онҳо иҷозат додааст;

– василаи мадҳушқунандаи электрикӣ, шарораи зарядгардон.

2) Силоҳи варзишӣ:

– силоҳи оташфишони милаш рахпеч;

– силоҳи оташфишони суфтамил;

– силоҳи сарди теғдор;

– силоҳи ҳаводиханда;

– силоҳи пневматикӣ ва воҳиди энергияи милаш зиёда аз се Ҷоул.

3) Силоҳи шикорӣ:

– силоҳи оташфишони милаш рахпеч;

– силоҳи оташфишони суфтамил, аз ҷумла силоҳи шакли милаш номудаввар бо дарозии қисмати рахпечаш на зиёда аз яксаду чил миллиметр;

– силоҳи оташфишони муштарақ (суфтамил ва рахпеч), аз ҷумла бо милҳои рахпечи иловагии ивазшаванда;

– силоҳи пневматикии воҳиди энергияи милаш на зиёда аз би-сту панҷ Ҷоул;

– силоҳи сарди теғдор.

4) Силоҳи ишорақунанда.

Мафҳуми силоҳ аз мафҳуми силоҳи оташфишон васеътар буда, тамоми намудҳои силоҳҳои ҷангиро дар бар мегирад, мисол, силоҳи оташфишон, аслиҳаи артиллерӣ, силоҳи химиявӣ ва бактериологӣ ва ғайра. Силоҳ танҳо дар он ҳолат предмети ҷинояти мазкур ҳисобида мешавад, ки агар он молу мулки ҳарбиро ташкил диҳад.

Дар баробари силоҳи оташфишон, инчунин силоҳи сард низ, ба намудҳои силоҳ дохил мешавад, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи силоҳ” мафҳумаш чунин дарҷ гардидааст: силоҳи сард - силоҳе, ки барои зарба задан ба ҳадаф бо ёрии қувваи мушакҳои инсон ҳангоми бархӯрди бевосита бо объекти зарбазанӣ таъйин шудааст.

Дар зери иборати “лавозимоти ҷангӣ” - таҷҳизоти аслиҳа, ки барои зарба задан ба ҳадаф ва иҷрои вазифаҳои таъйин гардидаанд, ки барои зарба задан ба он мадад мерасонанд ва дорои қулоҳаки тарқанда, ҳаводиханда, тарфгарӣ (пиротехникӣ), зада баровардан ва ё қулоҳаки якҷояи онҳо мебошанд. Ба лавозимоти ҷангӣ патронҳои силоҳҳои оташфишон ва газӣ низ дохил мешаванд. Ба лавозимоти ҷангӣ дохил намешаванд: тирҳои сигналӣ, равшанқунанда, пахтабанд (холост), сохтмонӣ, газӣ, таълимӣ ва ғайра, ки хусусияти ба ҳадаф расонидан надоранд.

Тарафи объективии ин ҷиноят аз ҳаракатҳои зерин иборат мешавад:

- Кирдори ба ҷамъият хавфнок - дар шакли ҳаракат (несту нобуд кардани силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ё предметҳои техникаи ҳарбӣ; вайрон кардани силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ё предметҳои техникаи ҳарбӣ).

- Оқибати ба ҷамъият хавфнок (аз беэҳтиётӣ боиси оқибатҳои вазнин гардидан).

- Алоқаи сабабӣ байни кирдорҳои ба ҷамъият хавфнок ва оқибатҳои он, ки дар қонун пешбинӣ шудааст.

Диспозитсияи моддаи мазкур омехта (алтернативӣ) буда, дар он ду ва ё зиёда кирдор пешбинӣ гардидааст.

Таркиби ҷинояти мазкур моддӣ буда, аз лаҳзаи дар натиҷаи беэҳтиётӣ ба миён омадани оқибатҳои вазнин хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии қисми якуми ҷинояти несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ҳарбиро гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ ташкил медиҳад.

Субъекти ҷинояти мазкурро шахси ҷисмонии мукаллафи ба синни 16-сола расида ташкил медиҳад.

Аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар қисми якуми моддаи 386 КҶ ҚТ пешбинигардида ҷиноятҳои дараҷаи начандон вазнинро ташкил медиҳад.

Ҳамчун ҳолати вазнинкунанда дар қисми дуюми моддаи мазкур қасдан несту нобуд ё вайрон кардани силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ё предметҳои техникаи ҳарбӣ дарҷ гардидааст.

Тарафи субъективии қисми дуюми ҷинояти несту нобуд ё вайрон кардани молу мулки ҳарбиро гуноҳ дар шакли қасдона ташкил медиҳад.

Қисмҳои 2 ва 3 моддаи 386 КҶ ҚТ аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиашон ба категорияи ҷиноятҳои дараҷаи миёна дохил мешаванд.

Агар дар натиҷаи қасдан несту нобуд ё вайрон кардани силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ё предметҳои техникаи ҳарбӣ оқибатҳои вазнин ба миён ояд, шахс мутобиқи қисми сеюми моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Агар қасдан несту нобуд ё вайрон кардани силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ё предметҳои техникаи ҳарбӣ дар вазъиятӣ ҷангӣ ё замони ҷанг содир карда шавад, шахс мутобиқи қисми чоруми моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Қисми 4 моддаи 386 КҶ ҚТ аз рӯи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш ба категорияи вазнин дохил мешавад.

Вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ ва предметҳое, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад

Вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ ва предметҳое, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 387 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст ва аз се қисм иборат мебошад.

Вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ ва предметҳое, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад, дар Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҳамчун ҷиноят пешбинӣ гардида буд.

Дар моддаи 261¹ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон номи ин модда каме дигар буд, яъне вайрон кардани қоидаҳои муносибат

кардан бо силоху аслиха, инчунин бо моддаҳо ва предметҳое, ки барои атрофиён хавфи ниҳоят калон доранд ном дошт ва аз се қисм иборат буд.

Моддаи 261¹ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон ҳамон вақт ҷиноят эътироф мешуд, ки агар дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои муносибат кардан бо силоху аслиха, инчунин лавозимоти ҷангӣ, моддаҳои тарқанда, моддаҳои радиоактивӣ ва дигар моддаҳо предметҳое, ки барои атрофиён хавфи ниҳоят калон доранд, ки агар дар натиҷаи ҷунин вайронкунии ба ҷабрдида зарари ҷисмонӣ расонида шуда бошад⁹⁶.

Тибқи муқаррароти диспозитсияи моддаи 387 ҚҚ ҚТ бошад, вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силох, лавозимоти ҷангӣ, маводи радиоактивӣ, моддаҳои тарқанда ё дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад, ки агар дар натиҷаи содир кардани ин кирдор аз беэҳтиётӣ боиси расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломати ҷабрдида, нобуд шудани техникаи харбӣ ё ба дигар оқибатҳои вазнин оварда расонида бошад.

Объекти бевоситаи асосии ин ҷиноят – муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузори ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошанд, ки тартиби муносибат бо силох, лавозимоти ҷангӣ, маводи радиоактивӣ, моддаҳои тарқанда ё дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён хавфи зиёд доранд, ташкил медиҳад.

Ба сифати объекти бевоситаи иловагии ин ҷиноят ҳаёт ва саломати инсон баромад менамояд.

Ба сифати предмети ҷинояти мазкур, силох, лавозимоти ҷангӣ, маводи радиоактивӣ, моддаҳои тарқанда ё дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад, баромад карда метавонад.

Дар зери мафҳуми маводи радиоактивӣ на танҳо ашёи тиббӣ, балки дар шароитҳои лабораторӣ коркардашуда дохил мешаванд (плутоний, уран, радий, палладий, сезий) маводе, ки дар таркибашон унсурҳои кимиёвӣ дошта, ядроии онҳо қобилияти худ аз худ хоҳишбӣ дорад, моддаҳои ядроие, ки ба паҳн кардани афканишоти ионизатсия шуда мусоидат мекунанд, партовҳо, моддаҳо ва ашёҳои радиоактивӣ, предметҳое, ки дар худ қобилияти аз нав ба вучуд овардани моддаҳои ядрои доранд, вале барои истифода пешбинӣ нашудаанд. Вайронкунии қоидаҳои муносибат бо маводи радиоактивӣ – ин то андозаи сохти физикӣ ва унсури кимиёвии онро тағйир додан ба ҳисоб меравад.

⁹⁶ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон (Бо тағйироту иловаҳое, ки то 1 июни соли 1988 дохил карда шудаанд). Душанбе: Ирфон, 1989. С. 171.

Моддаҳои тарканда – чунин пайвастагиҳои кимиёвӣ ё моддаҳо, ки барои зуд худпахншавии табдилёбии кимиёвӣ ва таркиш қобилият доранд. Ба онҳо тратил, аммонит, пластит, эластит, борут (порох), сӯзишвории устувори реактавӣ ва ғайра дохил мешаванд.

Ба ҳайси «дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад», маводи химиявӣ, бактериологӣ, ядрой ва ғайра дохил мешавад.

Тарафи объективии ин ҷинойт аз ҳаракатҳои (беҳаракатии) зерин иборат мешаванд:

- кирдори ба ҷамъият хавфнок – дар шакли ҳаракат ё беҳаракатӣ (вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ; вайронкунии қоидаҳои муносибат бо лавозимоти ҷангӣ; вайронкунии қоидаҳои муносибат бо маводи радиоактивӣ; вайронкунии қоидаҳои муносибат бо моддаҳои тарканда; вайронкунии қоидаҳои муносибат бо дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад).

- оқибати ба ҷамъият хавфнок (аз беэҳтиётӣ боиси расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатии ҷабрдида, нобуд шудани техникаи ҳарбӣ ё дигар оқибатҳои вазнин).

- робитаи сабабӣ байни кирдорҳои ба ҷамъият хавфнок ва оқибатҳои он, ки дар қонун пешбинӣ шудааст.

Вайрон кардани қоидаҳои муносибат бо предметҳои, ки дар диспозитсияи моддаи 387 ҚЧ ҚТ оварда шудааст, на танҳо дар натиҷаи қоидаҳои истифодабарӣ вайрон мегарданд, инчунин дар натиҷаи ниғаҳдорӣ низ ба миёнмеоянд. Баъзе аз ин воситаҳо хусусияти ҳосилнобудсозӣ доранд, ки онҳо ҷӣ дар ҷараёни истифодабарӣ ва ҷӣ дар риоя накардани шароитҳои муҳофизат ҳангоми таъсири омилҳои беруна зоҳир шуда метавонанд.

Диспозитсияи моддаи 387 ҚЧ ҚТ бланкетӣ буда, дар он вайрон кардани қоидаҳои муносибат бо силоҳ, лавозимоти ҷангӣ, маводи радиоактивӣ, моддаҳои тарканда ё дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад, шарҳ дода нашудааст ва барои муайян кардани ин мафҳумҳо ба дигар санадҳои, ки беҳатарини предметҳои болозикрро таъмин мекунанд, назар қардан зарур аст.

Таркиби ҷинойти мазкур моддӣ буда, аз лаҳзаи дар натиҷаи беэҳтиётӣ боиси расонидани зарари вазнин ё миёна ба саломатии ҷабрдида, нобуд шудани техникаи ҳарбӣ ё ба дигар оқибатҳои вазнин овардан, хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии ҷинойти вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ ва предметҳои, ки барои атрофиён хавфи зиёд дорад,

аз гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ бо худбонарӣ ё бепарвоӣ содир мегардад.

Ҷиноят ҳангоме бо худбонарӣ содир мегардад, ки шахс қоидаҳои муносибат бо предметҳои болозикрро вайрон карда, пешбинӣ мекунад, ки ба саломатии одамон зарари вазнин ё миёна ё боиси нобуд шудани техникаи ҳарбӣ ё ба дигар оқибатҳои вазнин ворид карданиш мумкин аст, лекин бе асоси қоиғаи худбонарона ба руҳ надодани чунин оқибатҳо бонарӣ мекунад.

Ин ҷиноят дар ҳолате аз бепарвоӣ содир мегардад, ки шахси вайронкунандаи қоидаҳои муносибат бо предметҳои болозикр пешбинӣ намекунад, ки бо ин кирдораш ба саломатии одамон зарари вазнин ё миёна ворид менамояд ё боиси нобуд шудани техникаи ҳарбӣ ё ба дигар оқибатҳои вазнин мегардад, лекин, дар натиҷаи дурандешӣ ва бодикқатӣ мебоист ё метавонист чунин оқибатро пешбинӣ кунад.

Субъекти ҷинояти мазкурро хизматчи ҳарбие, ки оид ба нигоҳдошт ва истифодаи бехатарии силоҳ, лавозимоти ҷангӣ, маводи радиоактивӣ, моддаҳои тарканда ва дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён ҳавфи зиёд дорад, ваколатдор карда шудааст, ташкил медиҳад.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият ҳавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар қисми якуми моддаи 387 ҚҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи наҷандон вазнин мебошад.

Агар дар натиҷаи вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ, лавозимоти ҷангӣ, маводи радиоактивӣ, моддаҳои тарканда ё дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён ҳавфи зиёд дорад, аз беэҳтиётӣ боиси марғи ҷабрдида гардад, шахси содирнамудаи ҷиноят мутобиқи қисми дуюми моддаи 387 ҚҶ ҚТ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашида мешавад.

Қисми дуюми моддаи 387 ҚҶ ҚТ низ, аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият ҳавфнокиаш ба категорияи ҷиноятҳои наҷандон вазнин дохил мешавад.

Агар дар натиҷаи вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ, лавозимоти ҷангӣ, маводи радиоактивӣ, моддаҳои тарканда ё дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён ҳавфи зиёд дорад, аз беэҳтиётӣ марғи ду ё зиёда ҷабрдида ба миён ояд, шахси содирнамудаи ҷиноят мутобиқи қисми сеюми моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашида мешавад.

Қисми сеюми моддаи 387 ҚҶ ҚТ аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият ҳавфнокиаш ба категорияи ҷиноятҳои миёна дохил мешавад.

Барбод додан ё гум кардани молу мулки Ҳарбӣ

Барбод додан ё гум кардани молу мулки Ҳарбӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 388 ҚҚ ҚТ муқаррар гардидааст ва аз се қисм иборат мебошад.

Барбод додан ё гум кардани молу мулки Ҳарбӣ дар моддаи 260 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҳамчун ҷиноят пешбинӣ гардида, аз панҷ қисм иборат буд.

Моддаи 260 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон дар натиҷаи содир кардани яке аз кирдорҳои зерин хотимаёфта ҳисобида мешуд: сарулибос ё асбобу анҷомхоро фурӯхтан, ба ғарав мондан ё барои истифода ба каси дигар додани хизматчиӣ Ҳарбии муҳлати хизматаш муайян, ки чизҳои мазкур ба ӯ барои истифодабарии шахсӣ дода шудаанд (барбоддихӣ), инчунин дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои сариштакунӣ гум ё вайрон кардани чизҳои мазкур⁹⁷.

Инчунин, тибқи муқаррароти диспозитсияи моддаи 388 ҚҚ ҚТ низ ҷиноят аз лаҳзаи содир кардани яке аз ҳаракатҳои зерини дар диспозитсияи моддаи пешбинигардида хотимаёфта ҳисобида мешавад: барбод додан, яъне аз ҷониби хизматчиӣ Ҳарбӣ фурӯхтан, ба истифода додан ба шахси дигар ё ба ғарав мондани сарулибос ё асбобу анҷомҳои Ҳарбие, ки барои истифодабарии шахсӣ дода шудаанд, инчунин дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои сариштакунӣ гум кардани чизҳои мазкур.

Объекти бевоситаи асосии ин ҷиноят – муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошанд, ки муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки тартиби истифодаи молу мулки Ҳарбиро, ки асоси моддӣ омодагии ҷангӣ ва иқтидори ҷангии кушӯнҳои Ҳарбӣ мебошанд, ба танзим мебарорад.

Ба сифати объекти бевоситаи иловагии ин ҷиноят молу мулки Ҳарбӣ баромад менамояд.

Предмети ин ҷиноятро сару либос ё асбобу анҷомҳои Ҳарбӣ, ки ба хизматчиӣ Ҳарбӣ барои истифодабарии шахсӣ дода шудаанд, ташкил медиҳанд. Ба мафҳуми сарулибос предметҳои сарулибоси Ҳарбӣ (шинел, гимнастерка, шим, кител, каллапӯш, мӯза ва ғ.) дохил мешаванд, ки ба хизматчиёни Ҳарбӣ ба муҳлати муайян дода мешаванд. Ба асбобу анҷомҳои Ҳарбӣ таҷҳизоту олоте дохил мешавад, ки барои иҷрои ин ё он вазифаҳои махсус аз ҷониби хизматчиёни Ҳарбӣ заруранд (борхалтаи саҳроӣ, халта барои ашё, асбоби хандақ ва ғ.).

⁹⁷ Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон (Бо тағйироту иловаҳо, ки то 1 июни соли 1988 дохил карда шудаанд). Душанбе: Ирфон, 1989. С. 169.

Инчунин, бояд кайд намуд, ки мутобиқи Низомнома оид ба таъминоти хизматчиёни ҳарбӣ бо ашё дар фасли хуноки сол барои истифодаи шахсӣ ба онҳо сарулибоси махсуси гарм (нимпӯстин, либоси мӯинагӣ ва пахтагин ва ғ.) дода мешавад, ки бо гузаштани зимистон онҳоро ба анбори қисми ҳарбӣ супоридан лозим мешавад. Чунин предметҳо – предметҳои сарулибос буда, вайрон кардан, барбод додан ё гум кардани онҳо бояд мутобиқи моддаи 388 КЧ бандубаст карда шавад.

Тарафи объективи ин ҷинойт аз ҳаракатҳои (беҳаракатии) зерин иборат мебошад:

- Кирдори ба ҷамъият хавфнок – дар шакли ҳаракат ё беҳаракатӣ (барбод додани предметҳои номбаршуда дар шакли фуруҳтан, ба истифода додан ба шахси дигар, ба гарав мондани сарулибос ё асбобу анҷомҳои ҳарбие, ки ба ӯ барои истифодабарии шахсӣ дода шудаанд, гум кардани предметҳои мазкур, вайрон кардани чунин предметҳо.).

- Оқибати ба ҷамъият хавфнок (гум ё вайрон шудани чизҳои мазкур).

- Алокаи сабабӣ байни кирдорҳои ба ҷамъият хавфнок ва оқибатҳои он, ки дар қонун пешбинӣ шудааст.

Фуруҳтан – маънои онро дорад, ки гунаҳгор ба шахси дигар предметҳои сарулибос ё асбобу анҷомро ба истифодаи доимӣ бар ивази пул ё мукофоти моддӣ медиҳад ё худ бо дигар ашёи арзишнокӣ моддӣ иваз мекунад.

Гарав – ин ба шахси дигар бар ивази пул ё дигар воситаҳои моддӣ ба ниғаҳдории муваққатӣ супоридани предметҳои сарулибос ё асбобу анҷом аст, ки баъдан бояд баргардонида шавад.

Барои истифода ба шахси дигар додан – маънои ба каси беғона муваққатан ё бебозгашт, бемузд ё бо мақсади ба даст овардани ғоида, аз ҷумла, ғоидаи хусусияти ғайримоддидошта, додани предметҳои сарулибос ё асбобу анҷом аст.

Гум кардан – аз ихтиёри хизматчии ҳарбӣ баромадани сарулибос ва асбобу анҷом фаҳмида мешавад, ки ба ӯ барои истифодаи шахсӣ супорида шудааст.

Вайрон кардани чунин предметҳо – пурра ё қисман корношоам шудани сарулибос ё асбобу анҷом дар назар дошта мешавад.

Таркиби ҷинойти мазкур моддӣ буда, аз лаҳзаи дар натиҷаи вайронкунии қоидаҳои ниғаҳдории сарулибос ё асбобу анҷом агар боиси гумшавӣ ё вайроншавии чунин предметҳо гардида бошад, хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективи ҷинойти баррасишаванда гуноҳ дар намуди беэҳтиётӣ дар шакли худбоварӣ ё бепарвой содир карда мешавад.

Шахси гунаҳгор медонад ва дарк мекунад, ки қоидаҳои сариштакунии предметҳои дар боло зикршударо вайрон мекунад, пешбинӣ мекунад, ки ин ҳаракатҳои (беҳаракатии) ӯ ба оқибатҳои ба ҷамъият хавфнок оварда мерасонад ва худбоварона нисбати оқибатҳо умед мекунад, ки чунин оқибатҳо руҳ намедиҳанд (худбоварӣ).

Дар намуди бепарвоӣ бошад, шахси гунаҳгор дарк намекунад, ки кирдорааш ба оқибатҳои ҷиноятӣ оварда расониданаш мумкин аст, аммо дар натиҷаи дурандешӣ ва бодикқатии зарурӣ мебоист ва метавонист он оқибатҳоро пешбинӣ кунад.

Ангеза ва мақсад дар ин ҷиноят гуногун метавонад шавад ва дар вақти бандубасти ҷиноят аҳаммият надорад. Лекин дар вақти таъйин кардани ҷазо ба инобат гирифта мешаванд.

Субъекти ин ҷиноят хизматчиёни ҳарбии хизмати умумӣ, уҳдадорони ҳарбӣ, ки ба ҷамъомадҳои ҳарбӣ даъват шудаанд ва шахсоне, ки ба хизматчиёни ҳарбӣ баробар карда шудаанд, аз ҷумла соҳтмончиёни ҳарбии соли аввали хизмат ба шумор мераванд.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи ҷинояти дар қисмҳои 1, 2 ва 3 моддаи 388 КҶ ҚТ пешбиниғардида дараҷаи наҷандон вазнинро ташкил медиҳад.

Агар, дар натиҷаи вайронкунии қоидаҳои сариштакунии силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ё предметҳои техникаи ҷангӣ, ки барои истифодаи хизматӣ бовар карда супорида шудааст, ин сабаби гум шудани онҳо гардида бошад, шахси содирнамудаи ҷиноят мутобиқи қисми дуюми моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашида мешавад.

Агар вайронкунии қоидаҳои болозикр дар вазъияти ҷангӣ ё замони ҷанг содир шуда бошад, шахси содирнамудаи ҷиноят мутобиқи қисми сеюми моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашида мешавад.

Вайронкунии қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳо

Вайронкунии қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳо ҳамчун ҷиноят дар моддаи 389 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст ва аз се қисм иборат мебошад.

Вайрон кардани қоидаҳои рондан ё истифода бурдани мошинаҳо дар моддаи 262 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон соли 1961 ҳамчун ҷиноят пешбинӣ гардида, аз як қисм иборат буд.

Моддаи 262 Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон ҳамон вақт ҷиноят эътироф мешуд, ки дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои рондан ё истифода бурдани мошинаи ҷангӣ, махсус ё нақлиёти агар

боиси рӯй додани фалокати одамон ё ки рӯй додани дигар окибатҳои вазнин гардида бошад⁹⁸.

Тибки муқаррароти диспозитсияи моддаи 389 ҚҚ ҚТ бошад, вайронкунии қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳои ҷангӣ, махсус ё дигар нақлиёт ҳамон вақт хотимаёфта ба ҳисоб ме равад, ки агар дар натиҷаи чунин вайронкунии аз беэҳтиётӣ боиси ба саломатии ҷабрдида зарари вазнин ё миёна расида бошад.

Объекти бевоситаи асосии ин ҷиноят – муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошанд, ки тартиби беҳатарии ронандагӣ ва ё истифодабарии нақлиётҳои ҳарбиरो таъмин менамоянд.

Тартиби беҳатарии ронандагӣ ва ё истифодабарии нақлиётҳои ҳарбиरो оинномаҳои ҳарбӣ, дастурамалҳо оид ба рондан ва истифода бурдани техникаи ҷангии дахлдор, низомномаҳо, фармонҳо ва дигар санадҳои меъёрӣ муқаррар мекунад, ки онҳо қоидаҳои муносибат ба техникаи ҷангиро ба танзим медароранд. Аммо, ин санадҳо ҳамаи қоидаҳои рондану истифодабариро дар бар нагирифта, танҳо ҳамон қоидаҳои фаро мегиранд, ки барои муносибат ба техникаи ҷангӣ махсус мебошанд. Азбаски барои ҳаракати мошинаҳои ҷангӣ аксаран роҳҳои умумӣ истифода бурда мешаванд, пас ҳангоми ҳаракат дар онҳо хизматчиёни ҳарбӣ ба ҷуз дастурамалҳои махсус, инчунин, бояд Қоидаҳои ҳаракат дар роҳро, ки бо қарори Ҳукумати ҚТ тасдиқ шудааст ва барои ҳама таъйин шудаанд, риоя кунанд.

Ба сифати объекти бевоситаи иловагии ин ҷиноят ҳаёт ва саломатии шахс баромад менамояд.

Объекти бевоситаи факултативии ин ҷиноят – моликият ва молу мулкҳои ҳарбӣ мебошад.

Предмети ҷинояти мазкурро мошинҳои ҷангӣ, мошинҳои махсус ва дигар воситаҳои нақлиёт ташкил медиҳанд.

Мошинҳои ҷангӣ – ин техникаи механиконидашудае мебошад, ки таъйиноти бевоситаи ҷангӣ доранд ва дар шароити бевосита наздик шудан ба душман таъйин гардидаанд. Инҳо - танкҳо, мошинаҳои ҷангии қушунҳои пиёдагард, бронетранспортёрҳо, мошинаҳои ҷангӣ барои кашидани системаҳои артиллерӣ ва таҷҳизот барои идора кардани оташ ва дигар воситаҳои худҳаракати ҳарбию техникаӣ ба шумор мераванд.

Мошинҳои махсус – ин чунин намудҳои нақлиёт (мошинҳо) мебошанд, ки таъйиноти бевоситаи ҷангӣ надоранд ва барои ноил шудан ба мақсадҳои дигари аҳаммияти ҳарбидошта равона карда

⁹⁸ Кодекси ҷиноятӣи РСС Тоҷикистон (Бо тағйироту иловаҳое, ки то 1 июни соли 1988 дохил карда шудаанд). Душанбе: Ирфон, 1989. С. 171.

шудаанд. Ба онҳо дохил мешаванд: ядакмошинҳо (тягач), тракторҳои минаҷӯ, эксковатор ва ғайра.

Воситаҳои нақлиёт – механизме, ки барои бо роҳҳо интиқол намудани одамон, бор ё таҷҳизоти дар болои он васлшуда таъйин шудааст.

Тарафи объективи ин ҷинойт аз ҳаракатҳои (беҳаракатии) зерин иборат мебошад:

- кирдори ба ҷамъият хавфнок - дар шакли ҳаракат (вайрон кардани қоидаҳои ронандагӣ) ва беҳаракатӣ (вайрон кардани қоидаҳои истифодабарии мошинҳо).

- оқибати ба ҷамъият хавфнок (аз безҳатиётӣ расонидани зарари миёна ва вазнин ба саломатии одам ё боиси марги инсон).

- алоқаи сабабӣ байни кирдорҳои ба ҷамъият хавфнок ва оқибатҳои он, ки дар қонун пешбинӣ шудааст.

Диспозитсияи моддаи мазкур бланкетӣ буда, дар он вайрон кардани қоидаҳои ронандагӣ ва истифодаи мошинҳо шарҳ дода нашудааст ва барои муайян кардани ин мафҳумҳо ба дигар санадҳое, ки беҳатарии қоидаҳои ронандагӣ ва истифодаи мошинҳоро таъмин менамоянд, назар қардан зарур аст.

Тарафи субъективи ҷинойти мазкур аз гуноҳ дар шакли безҳатиётӣ бо худбоварӣ ё бепарвой содир мегардад.

Шахсе қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳоро вайрон карда, пешбинӣ мекунад, ки ба саломатии одамон зарари вазнин ё миёна ворид карданаш мумкин аст, ё ин ки боиси марги инсонҳо гаштанаш мумкин аст, лекин бе асоси қофӣ худбоварона ба руҳ надодани чунин оқибатҳо боварӣ мекунад.

Ин ҷинойт дар ҳолате аз бепарвой содир мегардад, ки шахси қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳоро вайрон карда, пешбинӣ намекунад, ки бо ин кирдор ба саломатии инсон зарари вазнин ё миёна ворид менамояд ё ин ки боиси марги инсонҳо мегардад, лекин дар натиҷаи дурандешӣ ва бодикқатӣ мебоист ё метавонист чунин оқибатро пешбинӣ кунад.

Агар дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳо шахс ин кирдорро дар шакли қасдона содир намуда бошад, ӯ барои қасдан расонидани зарар ба саломатӣ ба ҷавобгарии ҷинойтӣ кашида мешавад.

Ангеза ва хусусияти вайрон кардани қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳо, ки аз тарафи ҷинойткор роҳ дода шудааст, ҳангоми интиҳоби намуд ва андозаи ҷазо ба назар гирифта мешавад.

Субъекти вайрон кардани мошинҳои ҷангӣ, махсус ё дигар нақлиёт дилхоҳ хизматчиёни ҳарбие, ки бо роҳи қонунӣ ё ин ки ғайриқонунӣ мошинҳои ҳарбиرو идора менамоянд, шуда метаво-

нанд. Хизматчиёни ҳарбие, ки чиноятҳои нақлиётро бо автомашинаи шахсӣ содир намудаанд, субъекти чинояти мазкур шуда наметавонанд, онҳо ба моддаи 212 ҚҚ ҚТ ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешаванд.

Субъекти вайрон кардани қоидаҳои истифодабарии мошинҳои ҷангӣ, махсус ё дигар нақлиёт хизматчиёни ҳарбие ба ҳисоб мераванд, ки барои истифодабарии мошинҳо ё идоракунии бевоситаи онҳо масъул мебошанд.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш, категорияи чинояти дар қисмҳои 1 ва 2 моддаи 389 ҚҚ ҚТ пешбинигардида дараҷаи наҷандон вазнинро ташкил медиҳад.

Агар вайронкунии қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳо аз беэҳтиётӣ боиси марги ҷабрдида гардад, шахси содирнамудаи чиноят мутобиқи қисми дуюми моддаи мазкур ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад.

Агар дар натиҷаи вайронкунии қоидаҳои ронандагӣ ё истифодабарии мошинҳо аз беэҳтиётӣ марги ду ё зиёда ҷабрдида ба миён ояд, шахси содирнамудаи чиноят мутобиқи қисми сеюми моддаи мазкур ба ҷавобгарии чиноятӣ кашида мешавад.

Қисми сеюми моддаи 389 ҚҚ ҚТ аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокиаш ба категорияи чиноятҳои дараҷаи миёна дохил мешавад.

Вайронкунии қоидаҳои парвоз ё тайёри ба он

Вайронкунии қоидаҳои парвоз ё тайёри ба он ҳамчун чиноят дар моддаи 390 ҚҚ ҚТ муқаррар гардидааст ва аз як қисм иборат мебошад.

Вайрон кардани қоидаҳои парвоз ё тайёри ба он дар моддаи 263 Кодекси чиноятӣ РСС Тоҷикистон соли 1961 ҳамчун чиноят пешбинӣ гардида, аз як қисм иборат буд.

Моддаи 263 Кодекси чиноятӣ РСС Тоҷикистон ҳамон вақт чиноят эътироф мешуд, ки агар дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои парвоз ё тайёри ба он боиси фалокат ё рӯй додани дигар оқибатҳои вазнин мегардид⁹⁹.

Тибқи муқаррароти диспозитсияи моддаи 390 ҚҚ ҚТ бошад, вайронкунии қоидаҳои парвоз ё ин ки тайёри ба он, инчунин вайронкунии қоидаҳои истифодабарии аппаратҳои парвозкунанда ҳамон вақт ҳамчун чиноят эътироф мегардад, ки дар натиҷаи ҷу-

⁹⁹ Кодекси чиноятӣ РСС Тоҷикистон (Бо тағйироту иловаҳое, ки то 1 юни соли 1988 дохил карда шудаанд). Душанбе: Ирфон, 1989. С. 171.

нин вайронкунӣ аз беэҳтиётӣ марги инсон ё дигар оқибатҳои вазнин ба миён ояд.

Ба ҷамъият хавфнокии ин ҷинойт дар он зоҳир мегардад, ки дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои парвоз он метавонад, ба садамаҳои ҳавоӣ, марги ҷандин нафар мусофирон, расонидани ҳисороти калони моддӣ гардад.

Объекти бевоситаи асосии ин ҷинойт – муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузориҳои ҷинойтӣ ҳифзшавандае мебошанд, ки беҳатарии тартиби парвозҳо, тайёри ба онҳо ё ин ки дигар қоидаҳои истифодабарии аппаратҳои парвозкунанда, ки дар Қувваҳои мусаллаҳи ҚТ ва дигар қушунҳо муқаррар шудаанд, таъмин менамоянд.

Ба сифати объекти бевоситаи иловагии ин ҷинойт ҳаёти шахсонӣ алоҳида баромад менамояд.

Предмети ҷинойти мазкурро аппаратҳои ҳарбии парвозкунанда яъне, тамоми ҳавопаймоҳо, ҷарҳболҳо ва дигар аппаратҳои парвозкунандаи Қувваҳои мусаллаҳ ё дигар қушунҳо қарордошта, ки барои парвоз дар фазо ё ин ки кайҳон равона карда шудаанд, ташкил медиҳад (масалан, ҳавопаймо, ҷарҳбол, дережабл, киштии кайҳонӣ ва ғайраҳо).

Тарафи объективи ин ҷинойт аз ҳаракатҳои (беҳаракати) зерин иборат мебошад:

- Кирдори ба ҷамъият хавфнок - дар шакли ҳаракат (вайронкунии қоидаҳои парвоз, вайронкунии қоидаҳои тайёри ба парвоз) ва беҳаракатӣ (вайронкунии қоидаҳои истифодабарии аппаратҳои парвозкунанда).

- Оқибати ба ҷамъият хавфнок (аз беэҳтиётӣ боиси марги инсон ё дигар оқибатҳои вазнин).

Алоқаи сабабӣ байни кирдорҳои ба ҷамъият хавфнок ва оқибатҳои он, ки дар қонун пешбинӣ шудааст.

Вайрон кардани қоидаҳо – ин содир намудани ҳаракат (беҳаракатӣ), ки ба муқобили қоидаҳои парвоз, тайёри ба парвоз ё ин ки дигар қоидаҳои истифодабарии аппаратҳои парвозкунандаи ҳарбӣ равонакарда шудааст, ба ҳисоб меравад.

Диспозитсияи моддаи 390 КҶ ҚТ бланкети буда, дар он вайрон кардани қоидаҳои парвоз ё ин ки тайёри ба парвоз, инчунин вайронкунии қоидаҳои истифодабарии аппаратҳои парвозкунанда шарҳ дода нашудааст ва барои муайян кардани ин мафҳумҳо ба дигар санадҳои, ки беҳатарии қоидаҳои парвоз ё ин ки тайёри ба он, инчунин қоидаҳои истифодабарии аппаратҳои парвозкунандаро таъмин менамоянд, назар кардан зарур аст.

Таркиби ҷинойти мазкур моддӣ буда, аз лаҳзаи дар натиҷаи вайрон кардани қоидаҳои болозикр аз беэҳтиётӣ боиси марги ин-

сон ё дигар оқибатҳои вазнин гардидан хотимаёфта эътироф мешавад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур аз гуноҳ дар шакли беэҳтиётӣ бо худбоварӣ ё бепарвоӣ содир мегардад.

Шахсе қоидаҳои парвоз ё тайёри ба он инчунин, қоидаҳои истифодабарии аппаратҳои парвозкунандаро вайрон карда, пешбинӣ мекунад, ки боиси марги одамон ё ин ки дигар оқибатҳои вазнин намегардад, лекин бе асоси қофӣ худбоварона ба руҳ надодани ҷунин оқибатҳо боварӣ мекунад, ҷиноят бо худбоварӣ содиршуда эътироф мегардад.

Ин ҷиноят дар ҳолате аз бепарвоӣ содир мегардад, ки шахси қоидаҳои парвоз ё тайёри ба он инчунин, қоидаҳои истифодабарии аппаратҳои парвозкунандаро вайрон карда, пешбинӣ намекунад, ки ин кирдор боиси марги инсонҳо ё дигар оқибатҳои вазнин мегардад, лекин дар натиҷаи дурандешӣ ва бодикқатӣ мебоист ё метавонист ҷунин оқибатро пешбинӣ кунад.

Субъекти ҷинояти мазкур – ин хизматчиҳои ҳарбие, ки ҳайати парвозӣ ва ҳайати техникӣ, ки шароитҳои бехатарии парвозро таъмин мекунанд, ба ҳисоб мераванд, яъне, шахсе, ки аппарати парвозкунандаро идора мекунад (масалан, диспетчер, механик ва ғайра).

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ, категорияи ҷинояти моддаи 390 КҶ ҚТ пешбинигардида дараҷаи миёнаро ташкил медиҳад.

Тасарруфи силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ ва техникаи ҷангӣ

Тасарруфи силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ ва техникаи ҷангӣ ҳамчун ҷиноят дар моддаи 393 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст ва аз се қисм иборат мебошад.

Тибқи муқаррароти диспозитсияи моддаи 393 КҶ ҚТ ҷинояти мазкур аз лаҳзае тасарруфи силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангӣ, техникаи ҷангӣ, моддаҳои тарканда ё дигар молу мулкҳои ҷангӣ, ки дар анборҳои ҳарбӣ ё дигар анборҳо, дар истифодаи хизматӣ ё дар дасти дигар хизматчиён маҳфузанд, хотимаёфта ба ҳисоб меравад.

Объекти бевоситаи асосии ин ҷиноят – муносибатҳои ҷамъиятии бо қонунгузориҳои ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошанд, ки тартиби муносибат бо силоҳ, лавозимоти ҷангӣ, маводи радиоактивӣ, моддаҳои тарканда ё дигар маводу асбобу анҷоме, ки барои атрофиён хавфи зиёд доранд, ташкил медиҳад.

Ба сифати объекти бевоситаи иловагии ин ҷиноят моликияти ҳарбӣ баромад менамояд.

Тарафи объективии ин ҷиноят аз ҳаракатҳои зерин иборат мешавад:

- тасарруфи силоҳи оташфишон;
- тасарруфи лавозимоти ҷангӣ;
- тасарруфи техникаи ҷангӣ;
- тасарруфи моддаҳои тарканда;
- тасарруфи дигар молу мулки ҷангӣ.

Ҷойи содир намудани ҷиноят гарчанде, ки аломати иловагии тарафи объективии ҷиноятро ташкил диҳад, вале дар моддаи мазкур ба сифати аломати ҳатмӣ баромад наменояд. Ҷунки дар диспозицияи моддаи мазкур ҷойи содир намудани ҷиноят анборҳои ҳарбӣ ё дигар анборҳо зикр гардидааст.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур аз гуноҳ дар шакли қасди бевосита содир мегардад.

Субъекти ҷинояти мазкур шахси воқеии муқаллафи ба синни 16 расида, эътироф мешавад.

Аз рӯйи дараҷаи ба ҷамъият хавфнокӣ, категорияи ҷинояти дар моддаи 393 КҶ ҚТ муқарраргардида: қисми 1 ва 2 вазнин; қисми 3 махсусан вазнин.

Агар иҷро накардан ё иҷрои номатлуби вазифаҳои хизмати худ аз ҷониби сардор ё дигар шахси мансабдор дар вазъияти ҷангӣ ё замони ҷанг содир гардад, шахси содирнамудаи ҷиноят мутобиқи қисми дуюми моддаи мазкур ба ҷавобгарии ҷиноятӣ қашида мешавад.

БОБИ XLIII ЦИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ СУЛҲУ АМНИЯТИ ИНСОНИЯТ

- § 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили сулҳу амнияти инсоният**
- § 2. Ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ**
- § 3. Ҷиноятҳои ҳарбӣ**
- § 4. Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти инсоният**

§ 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили сулҳу амнияти инсоният

Тибқи муқаррароти моддаи 2 КҶ ҚТ яке аз вазифаҳои авваллиндараҷаи қонуни ҷиноятӣ - таъмини сулҳ ва амнияти башарият мебошад. Тариқи расидан ба мақсади гузошташуда – манъ намудани кирдорҳо доир ба ҷиноятҳои муқобили сулҳ ва амнияти инсоният, инчунин муқаррар намудани ҷазо дар ҳолати вайрон кардани чунин муносибатҳо мебошад.

Ба ҷамъият хавфнокии ҷиноятҳои зикргардида дар он зоҳир мегардад, ки онҳо ба асосҳои амнияти байналмилалӣ ва дар як қатор ҳолат ба ояндаи инсоният таҳдид менамояд.

Ҷиноятҳо ба муқобили сулҳу амнияти инсоният – ин кирдорҳои ба ҷамъият хавфноки бо қонунгузории ҷиноятӣ манъшудае мебошанд, ки дар ҷанги таҷовузкорона, даъвати оммавӣ барои саркардани ҷанги таҷовузкорона, муомилоти ғайриқонунӣ ва маблағгузории паҳнкунии силоҳи қатли ом, генотсид, биотсид, экотсид, зархаридӣ, ҷалб ва иштироқи ғайриқонунии шаҳрвандони ҚТ ва шахсони бешаҳрванд дар воҳиди мусаллаҳ, задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ дар қаламрави дигар давлатҳо, ҳамла ба шахсон ва муассисаҳои таҳти ҳимояи байналмилалӣ қарордошта, барқасдона вайрон кардани меъёрҳои байналмилалии ҳуқуқи башар, ки дар ҷараёни низои мусаллаҳона содир шудааст, барқасдона вайрон кардани меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалии башар, ки дар вақти муҳолифати мусаллаҳонаи байналмилалӣ ё дохилӣ бо таҳдид ба саломатӣ содир шудааст ё боиси осеби ҷисмонӣ гардидааст ва дигар ҳаракатҳои, ки муқобили сулҳ ва амнияти башарият таҷовуз мекунанд.

Пас аз Ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ, дар доираи муқаррароти тамоюлҳои ҳуқуқи ҷиноятии байналмилалӣ, ду гурӯҳи ҷиноятҳои байналмилалӣ қобили қабул доништа шуданд:

1) Ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ ва амнияти инсоният, ки доираи онҳоро Оинномаи трибунали ҳарбӣ аз 8-уми августи соли 1945 муқаррар намудааст;

2) Ҷиноятҳои хусусияти байналмилалидошта, ки носоз будани асосҳои муносибати давлатро дар самтҳои гуногун ифода менамояд. Мисол, терроризм, тасарруфи киштии ҳавоӣ, контрабанда, гардиши ғайриқонунии маводи нашъаовар, ғасби киштии обӣ ва ғайра.

Ба гурӯҳи якуми ҷиноятҳо фасли 15 боби 34 моддаҳои 395 то 405 КҶ ҚТ «Ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ ва амнияти инсоният» ҳос мебошанд.

Асос барои ҷудо кардани ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ ва амнияти инсоният дар КҶ ҚТ ҳамчун фасл ва боби алоҳида, ин муқаррароти моддаи 6 Оинномаи Трибунали байналмилалӣ ҳарбӣ ба ҳисоб меравад. Ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ ва амнияти инсониятро ба се гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст:

а) ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ: моддаҳои 395, 396, 497, 402 КҶ ҚТ;

б) ҷиноятҳои ҳарбӣ: моддаҳои 401, 401¹, 403, 404, 405 КҶ ҚТ;

в) ҷиноятҳо ба муқобили инсоният: моддаҳои 398, 399, 400 КҶ ҚТ.

Объекти ҷиноятҳои мазкур асосҳои муносибатҳои хайрхоҳи давлатҳои ҳамсоя, манфиати мутақобила, мавҷудияти давлатҳо ва амнияти инсоният мебошад. Ба ҳайси объекти иловагӣ, ҳаёт ва саломатии инсон, муносибатҳои таъминкунандаи ҳифзи табиат, муносибатҳои молу мулкӣ, баромад мекунад.

Ҷиноятҳои алоҳида ба ҳайси аломати ҳатмӣ предметро муқаррар мекунад (муомилоти ғайриқонунӣ ва маблағгузории паҳнкунӣ силоҳи қатли ом (моддаи 397 КҶ ҚТ).

Тарафи объективии ҷиноятҳои мазкур бо ҳаракатҳои ғаёл тавсиф дода мешаванд.

Тарафи субъективии ҷиноятҳо ба муқобили сулҳу амнияти башарият бо гуноҳ дар шакли қасди бевосита тавсиф мегарданд. Барои ҷиноятҳои алоҳида аломати ҳатмии тарафи субъективӣ мақсад мебошад (ҳамла ба шахсон ва муассисаҳои таҳти ҳимояи байналмилалӣ қарордошта моддаи 402 КҶ ҚТ).

Субъекти ин ҷиноятҳо шахси воқеии муқаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии ин ҷиноятҳо ба синни 16 расидааст. Таркиби алоҳидаи ҷиноятҳои мазкур аломати субъекти махсусро пешбинӣ менамоянд. Мисол, қисми 2 моддаи 396 КҶ ҚТ – даъвати

оммавӣ барои сар кардани ҷанги таҷовузкорона аз ҷониби шахсо-ни ишғолкунандаи мансабҳои давлатии ҚТ содир шудааст.

§ 2. Ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ

Ҷанги таҷовузкорона

Ҷанги таҷовузкорона ҳамчун ҷиноят дар моддаи 395 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад.

Моддаи 395 КҶ ҚТ ду ҷиноятҳои мустақилро пешбинӣ менамояд: ба нақша гирифтани ё тайёр кардани ҷанги таҷовузкорона (қисми 1 моддаи 395 КҶ ҚТ) ва оғоз ё пешбурди ҷанги таҷовузкорона (қисми 2 моддаи 395 КҶ ҚТ).

Объекти ҷинояти мазкур асосҳои муносибатҳои хайрхоҳи давлатҳои ҳамсоя, манфиати мутақобила, мавҷудияти давлатҳо мебошад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур аз ҳаракатҳои ғаёлона иборат мебошад. Аз ҷумла:

- банақшагирии ҷанги таҷовузкорона;
- тайёрии (омодасозии) ҷанги таҷовузкорона.

Дар зери мафҳуми ҷанги таҷовузкорона бояд ҳамлаҳои мусаллаҳона ба давлати хориҷӣ фаҳмида шавад. Таҷовуз (агрессия) – истифодаи қувваи мусаллаҳ аз ҷониби давлат бар зидди соҳибхитиёри, тамомияти арзӣ ё истисноияти сиёсии давлати дигар мебошад (мод. 1 Замима ба Қарори Ассамблеяи Генералии СММ аз 14-уми декабри соли 1974).

Банақшагирии ҷанги таҷовузкорона – таҳияи нақшаҳои амалиёти ҷангӣ бар зидди давлатҳои хориҷӣ, омӯзиши қобилиятҳои қувваҳои мусаллаҳ, захираҳои сафарбаркунӣ барои анҷом додани амалиёти ҷангӣ, муайян кардани самти ҳамлаи мусаллаҳона, таҳияи нақшаҳои сафарбарӣ ва амалҳои дигари шабҳ мебошад.

Омодасозии ҷанги таҷовузкорона – татбиқи маҷмӯи тадбирҳои иҷтимоию иқтисодӣ, моддию техникӣ, сафарбарии ҳарбӣ ва дигар чорабиниҳо барои фароҳам овардани шароит барои гузаронидани амалиёти ҳарбӣ зидди давлати хориҷӣ равона гардидаанд. Масалан, ҷамъ ва ҷойгиркунии қувваҳои ҳарбӣ дар маҳалли гузаронидани амалиёти ҳарбӣ, гузаронидани чорабиниҳои сафарбаркунӣ, ҷамъоварии қувваҳои техникӣ, воҳитаҳои техникӣ ва анҷом додани дигар чорабиниҳои ташкилӣ барои мақсадҳои зикршуда мебошад.

Ҷинояти баррасишаванда танҳо тавассути амалҳои ғаёлона анҷом дода мешаванд. Аз рӯйи сохти конструктивӣ ҷинояти мазкур

дорои таркиби расмӣ буда, аз лаҳзаи анҷом додани амалҳои зикргардида хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективи ҷинояти баррасишаванда бо гуноҳ дар шакли қасди бевосита тавсиф меёбад. Мақсад ва ангезаҳо барои бандубасти ҷиноят аҳамият надоранд, дилҳоҳ буда метавонанд.

Субъекти ҷинояти баррасишаванда махсус мебошад, яъне шахси ишғолкунандаи мансаби давлатии ҚТ, ки салоҳияти қабули қарор марбут ба масъалаҳои ҳарбӣ доро мебошад. Ҷавобгари ҷиноятӣ барои ҷинояти баррасишаванда аз синни 16-солагӣ бар меояд.

Оғоз ё пешбурди ҷанги таҷовузкорона (қисми 2 моддаи 395 КҶ ҚТ).

Дар зери мафҳуми «оғози ҷанги таҷовузкорона» ин эълон намудан ба давлати хориҷӣ ё оғози амалҳои ҳарбиро бе эълони расмӣ бояд фаҳмид.

Пешбурди ҷанги таҷовузкорона - гузаронидани амалиёти ҷангӣ бар зидди давлати дигар бо истифода аз қувваи мусаллаҳ.

Ҷинояти зикршуда метавонад бо тарзҳои гуногун содир карда шавад:

- амалигардонии зарбаи ракета, бомба, истифода бурдани дигар намудҳои силоҳ зидди давлати хориҷӣ;
- ишғоли мусаллаҳона дар ҳудуд ё қисмати ҳудуди давлати хориҷӣ;
- ҳамла (дастгир) кардани қувваҳои мусаллаҳи давлатҳои хориҷӣ - пойгоҳҳои ҳарбӣ, флоти баҳрӣ ва ғайра.

Аз рӯи сохти конструктивӣ ҷинояти мазкур дорои таркиби расмӣ буда, аз лаҳзаи анҷом додани амалҳои зикргардида новобаста аз давомнокии онҳо хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Аломатҳои субъективи ҷинояти зикргардида бо аломатҳои ҷинояти дар қисми 1 моддаи 395 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст, мувофиқат мекунад.

Ҷинояти зикргардида, ҳам қисми якум ва ҳам қисми дууми он ба категорияи ҷинояти махсусан вазнин дохил мешаванд.

Даъвати оммавӣ барои сар кардани ҷанги таҷовузкорона

Даъвати оммавӣ барои сар кардани ҷанги таҷовузкорона ҳамчун ҷиноят дар моддаи 396 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм ва эзоҳ иборат мебошад.

Объекти ин ҷиноят - манфиатҳои давлат дар рушди сулҳу суботи кишвар ва муносибатҳои хуби ҳамсоғӣ бо дигар давлатҳо мебошад.

Тарафи объективии ин чиноят аз даъватҳои оммавӣ барои сар кардани ҷанги таҷовузкорона мебошад, яъне аз ҳаракатҳои фаъол, ки дар он хоҳиши расонидани таъсири бевосита ба шуур, ирода ва рафтори одамон изҳор мегардад. Даъвати оммавӣ барои сар кардани ҷанги таҷовузкорона метавонанд ошкоро ва пӯшида бошанд. Шаклҳои изҳори даъват метавонанд гуногун бошанд – шифоҳӣ, хаттӣ, тавассути баъзе ҳаракатҳо (аломатҳо, рамзҳо, ва ғайра). Муҳим он аст, ки шакли ифодаи даъват маъноӣ мушаххасро дошта, ба онҳое, ки он муроҷиат равона гардидааст, фаҳмо бошад, яъне сар кардани ҷанги таҷовузкорона. Мафҳуми ҷанги таҷовузкорона, ки дар таҳлили моддаи 395 КҶ ҚТ додашуд мувофиқ мебошад. Даъвати оммавӣ гуфта, маъноӣ онро дорад, ки онҳо дар ҳузури шахсони сеюм (дар ҷамъомадҳо, вохӯриҳо, дар ҳузури бисёри одамон ва ғайра) ё дар ҳолатҳое, ки то ҳол бо онҳо дар оянда шинос шудан имкон дорад. Масалан, фиристодан бо тариқи почта, партофтан ба паёмдонҳо, гузоштани варақаҳо, плакатҳо, шиорҳои дорои мундариҷаи дахлдор.

Аз рӯйи соҳти конструктивӣ чинояти мазкур дорои таркиби расмӣ буда, аз лаҳзаи оғози амалҳое, ки дар диспозитсияи моддаи 396 КҶ ҚТ пешбинӣ шудааст – даъвати оммавӣ барои сар кардани ҷанги таҷовузкорона, хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Таркиби ҳолати вазнинкунанда (қисми 2 моддаи 396 КҶ ҚТ) бо истифода аз воситаҳои ахбори омма ё дар шабакаи интернет ё аз ҷониби шахси ишғолкунандаи мансаби давлатии ҚТ содир шудааст пешбинӣ менамояд.

Мувофиқи моддаи 1 Қонуни ҚТ «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» аз 19-уми март соли 2013 «воситаҳои ахбори омма – матбуоти даврӣ, ҳамчунин агентҳои иттилоотӣ, барномаҳои телевизиону радио, кинохроникаҳо, сабтҳо ва барномаҳои аудио ва аудиовизуалӣ мебошанд, ки дар як сол на камтар аз як маротиба тавассути эфир ё кабел паҳн мешаванд».

Субъекти ин чиноят шахси воқеии мукаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии чиноят ба синни 16 расидааст.

Тарафи субъективии ин чиноят бо қасди бевосита тавсиф меёбад.

Чинояти зикргардида, қисми яқум ба категорияи чинояти дараҷаи миёна ва қисми дуюми он ба категорияи чинояти вазнин дохил мешаванд.

Муомилоти ғайриқонунӣ ва маблағгузори паҳнкунии силоҳи қатли ом

Муомилоти ғайриқонунӣ ва маблағгузори паҳнкунии силоҳи қатли ом ҳамчун ҷиноят дар моддаи 397 ҚЧ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 2 қисм иборат мебошад: ғайриқонунӣ сохтан, истеҳсол кардан ё соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол, ирсол ва ё ба соҳибияти каси дигар додани силоҳи зарравӣ (ядроӣ), нейтронӣ, химиявӣ, биологӣ (бактериологӣ), иқлимӣ, инчунин, намуди дигари силоҳи қатли оми бо шартномаҳои байналмилалӣ манъшуда, ҳамчунин, ба ҳар давлати дорои силоҳи зарравӣ набуда додани маводи ибтидоӣ ё махсуси таҷзияшаванда ё технологияе, ки баръало метавонад барои бунёди силоҳи қатли ом истифода гардад ва ё ба ягон шахс додани намудҳои дигари силоҳи қатли ом ё қисматҳои зарурии истеҳсоли он, ки бо шартномаҳои байналмилалӣ манъ гардидаанд.

Объекти ин ҷиноят сулҳ, амнияти башарият ва ҳамзистии осоиштагӣ мебошад.

Предмети ҷиноят ин силоҳи зарравӣ (ядроӣ), нейтронӣ, химиявӣ, биологӣ (бактериологӣ), иқлимӣ, инчунин намуди дигари силоҳи қатли оме, ки бо шартномаи байналмилалӣ манъ карда шудаанд.

Ба силоҳи қатли ом дохил карда шудааст силоҳе, ки бо тариқи тарқиш ё бо истифода аз маводи радиологӣ, силоҳи химиявӣ ва бактериологӣ ва ҳар гуна силоҳи дигаре, ки дар оянда таҳия мешаванд, ки дорои хосиятҳои бомбаи атомӣ ё дигар силоҳи дар боло номбаршуда амал мекунад.

Қонуни ҚТ «Дар бораи силоҳ» аз 19-уми март соли 2013 мафҳуми «силоҳи қатли ом»-ро пешбинӣ намекунад. Ин масъаларо ҳуқуқи байналмилалӣ ҳал менамояд.

Ҳангоми маънидод кардани силоҳи қатли ом, бояд мафҳуми аз тарафи Созмони Милали Муттаҳид соли 1948 додашударо ба инобат гирифт.

Тибқи он силоҳи қатли ом силоҳе мебошад, ки ҳангоми тарқиши атом (зарра) бо ёрии маводи радиоактивӣ амал мекунад.

Силоҳи зарравӣ чунин силоҳи қатли ом мебошад, ки дар зери таъсири тарқиши атомӣ шуда, якчанд омилҳои марговар дорад, ки дар ҳудуди муайян тамоми мавҷудоти зиндаро нобуд сохта, ба биною иншоот зарар калон мерасонад.

Силоҳи химиявӣ ин якҷоягии маводи химиявӣ сахттаъсире мебошанд, ки барои зарар расонидан ба қувваи зиндаи тарафи муқобил истифода бурда мешавад. Ин маводи химиявӣ бо роҳҳои

гуногун истифода бурда шуда, хусусияти таъсири сахт расонидан ба узвҳои гуногуни аъзои бадани одам доранд.

Силоҳи биологӣ (бактериологӣ) ин чунин ангезандаи бактериологие мебошанд, ки махсус бо мақсадҳои ҳарбӣ дар лабораторияҳои муайян истехсол карда мешаванд. Ҳангоми истифода бурдани ин намуди силоҳи қатли ом одамону ҳайвонот метавонанд дар як муддати кӯтоҳ ба бемориҳои гуногуни инфекционӣ гирифтдор шаванд. Ин ангезандаҳои бактериологӣ халера, вабо, домана ва ғайра шуда метавонанд.

Силоҳи қатли ом ба монанди силоҳи иқлимӣ чунин силоҳе мебошад, ки ҳангоми истифодаи он дар минтақаи муайян ба дигаргуншавии иқлим оварда мерасонад, ки боиси хавфи марги гурӯҳи зиёди одамон мегардад (бухронҳо, обхезҳо, заминларзаҳо ва ғайраҳо).

Дар зери мафҳуми «дигар силоҳи қатли ом» он силоҳҳои ядрӣ ва дигар силоҳҳои фаҳмида мешаванд, ки хусусияти (маълумотномаи) силоҳи қатли омро доро мебошанд.

Тарафи объективии ин ҷиноят дар ғайриқонунӣ сохтан, истехсол кардан ё соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол, ирсол ва ё ба соҳибияти каси дигар додани силоҳи қатли ом мебошад. Дар зери мафҳуми «истехсолот» бояд ҳама гуна амалҳо доир ба истехсол, тайёр, омода кардани намудҳои муайяни силоҳи қатли ом фаҳмида шаванд. Дар зери мафҳуми «соҳиб шудан» - ҳама гуна усули гирифтани восита ва мавод вобаста ба силоҳи қатли ом бояд фаҳмид (харид, қабул дар иваз, ҳамчун ҳадя, қарз, пардохти қарз, тасарруф ва ғ.). Таҳти мафҳуми ғайриқонунӣ нигоҳ доштан бояд ҳамагуна кирдори барқасдонае, ки бо воқеъан будани силоҳи қатли ом дар гунаҳгор (дар худ, агар ин ба интиқол додани онҳо дар бино, маҳфигоҳ ва дигар ҷойҳо вобаста набошад) алоқаманд мебошад, фаҳмида шаванд. Ҷавобгарӣ барои ин кирдор новобаста аз давомнокии он ба миён меояд. Таҳти мафҳуми «ғайриқонунӣ интиқол додан» бояд кирдори барқасдонаи аз як ҷой ба ҷойи дигар, аз он ҷумла, аз худуди худӣ ҳамон як нуқтаи аҳолинишин гузаронидани (кашонидани) силоҳи қатли ом фаҳмида шаванд, ки бо истифода аз ҳама гуна воситаҳои нақлиёт содир шуда бошад. Таҳти мафҳуми «ба соҳибияти каси дигар додани силоҳи қатли ом» – паҳн намудани воситаю маводи номбаршуда бо ҳама гуна усул бояд фаҳмид (фуруш, додан дар иваз, ҳамчун ҳадя, қарз, пардохти қарзӣ ва ғ.).

Аз рӯи сохти конструктивӣ ҷинояти мазкур дорои таркиби расмӣ буда, бо содир намудани дилхоҳ амалҳои, ки ба тарафи объективии таркиби ҷинояти мазкур дохил мешаванд, хотимаёфта хисобида мешавад.

Субъекти ин чиноят шахси воқеии мукаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии чиноят ба синни 16 расидааст.

Тарафи субъективии ин чиноят бо қасди бевосита тавсиф меёбад.

Таркиби ҳолати вазнинкунанда (қисми 2 моддаи 397 КҶ ҚТ) дар бевосита ё бавосита пешниҳод намудан ё чамъ овардани воситаҳо бо мақсади пурра ё қисман истифодаи онҳо ё бо дарки он ки ин воситаҳо барои ғайриқонунӣ сохтан, истехсол кардан, соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол, ирсол ва ё ба соҳибияти каси дигар додани силоҳи зарравӣ (ядрой), нейтронӣ, химиявӣ, биологӣ (бактериологӣ), иқлимӣ, инчунин намуди дигари силоҳи қатли оми бо шартномаҳои байналмилалӣ манъшуда, ҳамчунин ба ҳар давлати дорои силоҳи зарравӣ набуда додани маводи ибтидоӣ ё махсуси таҷзияшаванда ё технологияе, ки баръало метавонад барои бунёди силоҳи қатли ом истифода гардад ва ё ба ягон шахс додани намудҳои дигари силоҳи қатли ом ё қисматҳои зарурии истехсоли он, ки бо шартномаҳои байналмилалӣ манъ гардидаанд, истифода мегардан тавсиф мегардад.

Тарафи объективии таркиби ҳолати вазнинкунанда аз харақатҳои фаъоли зерин иборат мебошанд:

- а) бевосита ё бавосита пешниҳод намудани воситаҳо;
- б) бевосита ё бавосита чамъ намудани воситаҳо;
- в) ба ҳар давлати дорои силоҳи зарравӣ набуда додани маводи ибтидоӣ ё махсуси таҷзияшаванда ё технологияе, ки баръало метавонад барои бунёди силоҳи қатли ом истифода гардад;
- г) ба ягон шахс додани намудҳои дигари силоҳи қатли ом ё қисматҳои зарурии истехсоли он, ки бо шартномаҳои байналмилалӣ манъ гардидаанд.

Дар зери мафҳуми «воситаҳо» дар моддаи мазкур ҳар навъ дороиҳои ламсшаванда ё ламснашаванда, манқул ё ғайриманқул, новобаста аз тарзи ба даст овардани онҳо, ҳамчунин ҳуҷҷатҳои ҳуқуқӣ ё санадҳо дар ҳар шакл, аз он ҷумла электронӣ ва рақамӣ, ки ҳуқуқ ба чунин дороиҳо ва ё иштирок дар онҳоро тасдиқ менамоянд, инчунин кредитҳои бонкӣ, чекҳои сафарӣ ва бонкӣ, интиқолоти почтавӣ, саҳмияҳо, қоғазҳои қиматнок, вомбаргҳо, векселҳо, аккредитивҳо ва ғайраҳо фаҳмида мешаванд.

Аз рӯи сохти конструктивӣ таркиби ҳолати вазнинкунанда (қисми 2 моддаи 397 КҶ ҚТ) дорои таркиби расмӣ буда, бо содир намудани яке аз амалҳои, ки дар қисми 2 моддаи 397 КҶ ҚТ пешбинӣ гардидаанд, хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Субъекти ин чиноят шахси воқеии мукаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии чиноят ба синни 16 расидааст.

Тарафи субъективи ин ҷиноят бо қасди бевосита тавсиф ме-
ёбад.

Мақсади ҷинояти таркиби ҳолати вазнинкунанда (қисми 2
моддаи 397 КҶ ҚТ), ҳамчун аломати ҳатмӣ баромад мекунад.
Яъне кирдоҳои барои бандҳои а) ва б)-и дар боло зикргардида
бояд бо мақсади пурра ё қисман истифодаи онҳо ё бо дарки он
ки ин воситаҳо барои ғайриқонунӣ сохтан, истехсол кардан,
соҳиб шудан, нигоҳ доштан, интиқол, ирсол ва ё ба соҳибияти
қаси дигар додани силоҳи зарравӣ (ядрой), нейтронӣ, химиявӣ,
биологӣ (бактериологӣ), иқлимӣ, инчунин намуди дигари си-
лоҳи қатли оми бо шартномаҳои байналмилалӣ манъшуда со-
дир шуда бошанд. Агар мақсади зикргардида дар яке аз кирдо-
ҳои дар бандҳои а) ва б)-и дар боло зикргардида мавҷуд
набошад, таркиби ҷинояти қисми 2 моддаи 397 КҶ ҚТ ташкил
намедиҳад.

Таркиби ҳолати махсус вазнинкунанда (қисми 3 моддаи 397
КҶ ҚТ) кирдорҳои, ки дар қисми 2 моддаи 397 КҶ ҚТ пешбинӣ
гардидаанд, агар: а) такроран; б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон ё гурӯҳи
шахсон бо маслиҳати пешакӣ; в) аз ҷониби шахс бо истифода аз
мақоми хизматӣ; г) бо истифодаи қонунигардонии (расмиқунонии)
даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда содир шуда бошанд, дар
бар мегирад.

Таркиби ҳолати махсус вазнинкунанда (қисми 4 моддаи 397
КҶ ҚТ) кирдорҳои, ки дар қисмҳои дуҷум ва сеюми моддаи 397 КҶ
ҚТ пешбинӣ гардидаанд, агар: а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил,
иттиҳоди ҷиноятӣ (ташкilotи ҷиноятӣ); б) дар ҳолати ретсидиви
махсусан хавфнок содир шуда бошанд, дар бар мегирад.

Ҷинояти зикргардида, қисми якум, сеюм, чорум ба категорияи
ҷинояти махсусан вазнин ва қисми дуҷуми он ба категорияи ҷиноя-
ти вазнин дохил мешаванд.

Ҳамла ба шахсон ва муассисаҳои тахти ҳимояи байналмилалӣ қарордошта

Ҳамла ба шахсон ва муассисаҳои тахти ҳимояи байналмилалӣ
қарордошта ҳамчун ҷиноят дар моддаи 402 КҶ ҚТ муқаррар гар-
дида, ин модда аз 3 қисм иборат мебошад: ҳамлаи қасдона ба
намояндаи давлати хориҷӣ ё қорменти ташкilotи байналмилалии
тахти ҳимояи байналмилалӣ қарордошта ё аъзои оилаи бо ӯ ис-
тиқоматкунанда, инчунин ба биноҳои хизматӣ ё истиқоматӣ ё во-
ситаи нақлиёти шахсоне, ки тахти ҳимояи байналмилалӣ қарор до-
ранд, агар ин ҳаракатҳо бинобар мақоми расмӣ онҳо ё бо мақсади

барангехтани чанг ё мураккаб сохтани муносибатҳои байналмилалӣ содир шуда бошанд

Объекти бевоситаи ин ҷинойт муносибатҳои ҷамъиятие, ки ҳифзи шахсони инфиродӣ ва ташкилоти байналмилалии таҳти ҳимояи байналмилалӣ қарордоштаро таъмин менамояд, баромад мекунад. Ба ҷунин шахсон мувофиқи моддаи 1-уми «Конвенсия дар бораи пешгирии ва ҷинойтҳое, ки ба муқобили шахси таҳти ҳимояи байналмилалӣ қарор дошта аз 14-уми декабри соли 1973», таҳти ҳимояи байналмилалӣ гирифта мешаванд: сарварони давлати хориҷӣ ё мувофиқи Конститутсия, иҷроқунадагони вазифаи онҳо, раиси ҳукумат ё вазири қорҳои хориҷӣ, ки дар давлати хориҷӣ қарор доранд, инчунин аъзои оилаи онҳо, ки ҳамроҳи онҳо мебошанд; ҳамаи шахсони мансабдори давлатӣ, инчунин ҳамаи қормандони ташкилотҳои байналмилалие, ки дар давлати хориҷӣ қарор доранд; қормандони ҳадамоти дипломатӣ, консулӣ ё тижорати хориҷӣ, ҳуди ҳамон ҳадамот, инчунин баъзе ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва намояндагони онҳо, инчунин биноҳои хизматӣ ё истиқоматӣ ё воситаи нақлиёти шахсоне, ки мувофиқи созишномаҳои байналмилалӣ таҳти ҳимояи байналмилалӣ гирифта шудаанд. Ҳангоми ҳамла намудан ба шахсоне, ки зери ҳимояи байналмилалӣ гирифта шудаанд, объекти иловагӣ метавонад дахлнопазирии шахсӣ, саломатӣ, шаъну шарафи ин шахсон бошад.

Тарафи объективии ин ҷинойт дар ҳамла, яъне ошкоро ё пинҳонона, ногаҳона, зӯрварона таъсир расондан ба шахс ё биноҳое, ки қонунгузори муайян намудааст.

Таркиби ин ҷинойт расмӣ мебошад ва аз лаҳзаи ҳамла хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Таркиби ҳолати вазнинқунанда (қисми 2 моддаи 402 КҶ ҚТ) таҳдиди ҳамлаи дар қисми якуми моддаи баррасишавандаро пешбинӣ менамояд.

Таркиби ҳолати махсус вазнинқунанда (қисми 3 моддаи 402 КҶ ҚТ) қирдори пешбининамудаи қисми якуми моддаи 402 КҶ ҚТ, агар бо ҳучуми мусаллаҳона ё аз тарафи гурӯҳи муташаккил содир шуда бошад, ё боиси марги инсон ё дигар оқибатҳои вазнин қардида бошад, пешбинӣ менамояд.

Тарафи субъективии ин ҷинойт бо қасди бевосита тавсиф меёбад. Мақсад, ҳамчун аломати ҳатмии тарафи субъективии ин ҷинойт баромад мекунад, яъне барангехтани чанг ё мураккаб сохтани муносибатҳои байналмилалӣ мебошад. Дар сурати набудани ҷунин мақсад, ҷинойт бо меъёрҳои умумӣ бандубаст қарда мешавад.

Субъекти ин ҷинойт шахси воқеии муқаллафе буда метавонад, ки дар вақти содирқунии ҷинойт ба синни 16 расидааст.

Чинояти зикргардида, қисми якум ба категорияи чинояти вазнин, қисми дуум ба категорияи чинояти дараҷаи миёна ва қисми сеюми он ба категорияи чинояти махсусан вазнин дохил мешаванд.

§ 3. Чиноятҳои ҳарбӣ

Чиноятҳои ҳарбӣ – ҳаракатҳои, ки барои вайрон кардани қоидаҳои батанзимдаровардашудаи санадҳои байналмилалӣ доир ба истифодаи воситаҳо ва усулҳои бурдани ҷанг алоқаманд мебошад, фаҳмида мешавад.

Зархаридӣ

Зархаридӣ ҳамчун чиноят дар моддаи 401 КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 3 қисм ва эзоҳ иборат мебошад:

Дар зери мафҳуми «зархаридӣ» - ҷалб, таълим, маблағгузорӣ ё таъминоти дигари моддии зархаридон, инчунин истифодаи онҳо дар задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ фаҳмида мешавад.

Тибқи эзоҳи моддаи мазкур, зархарид шахсе эътироф карда мешавад, ки махсус ҷалб гардида, бо мақсади гирифтани подоши моддӣ амал мекунад, шаҳрванди давлате намебошад, ки дар задухӯрдҳои мусаллоҳона ё амалиёти ҷангӣ иштирок мекунад, дар ҳудуди он суқунати доимӣ надорад, ба ҳайати шахсии қувваҳои мусаллаҳи давлате, ки дар ҳолати ҷанг қарор дорад, шомил намебошад ва барои иҷрои вазифаҳои расмӣ дар ҳайати қувваҳои мусаллаҳ аз ҷониби давлати дигар фиристода нашудааст.

Объекти бевоситаи ин чиноят муносибатҳои ба танзим даровардашудаи ҳуқуқи байналмилалӣ доир ба истифодаи воситаҳо ва усулҳои бурдани ҷанг мебошад. Объекти иловагии ин чиноят – ҳаёти теъдоди номуайяни сокинони кишвар, ки дар задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ иштирок мекунад.

Тарафи объективии ин чиноят аз ҳаракатҳои фаъолони альтернативӣ иборат буда, аз лаҳзаи содир кардани яке аз ин кирдорҳо чиноят хотимаёфта ҳисобида мешавад, аз ҷумла дар ҷалб, таълим, маблағгузорӣ ё таъминоти дигари моддии зархаридон, инчунин истифодаи онҳо дар задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ ифода меёбанд.

Дар зери мафҳуми «ҷалби зархаридон» – қовтуков ва даъвати одамон барои омодагии ҷангӣ бо мақсади дар оянда истифодаи онҳо дар задухӯрдҳои мусаллаҳона ё амалиётҳои ҷангӣ фаҳмида мешавад.

Дар зери мафҳуми «таълими зархаридон» - гузаронидани машқҳои мақсаднок оид ба истифодаи намудҳои нави силоҳи

ҳарбӣ, истифода бурдани воситаҳо ва усулҳои муосири амалиётҳои ҷангӣ ва ғайраҳо фаҳмида мешавад.

Маблағгузорӣ ё таъминоти дигари моддии зархаридон гуфта, таъмини зархаридон бо воситаҳои пулӣ ё пешниҳод намудани таъминоти моддии онҳо барои розигии ӯ дар иштирок намудан дар задухӯрдҳои мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ фаҳмида мешавад.

Истифодаи зархаридон дар задухӯрдҳои мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ ин бевосита ҷалби онҳоро дар амалиёти ҷангӣ ё дигар ҷорабиниҳои хусусияти ҳарбидошта чӣ дар ҳудуди амалиёти ҷангӣ ва чӣ берун аз он фаҳмида мешавад.

Таркиби ҷинояти зикргардида расмӣ мебошад ва аз лаҳзаи содир кардани яке аз кирдорҳои, ки дар диспозитсияи модда пешбинӣ шудааст, хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Таркиб бо ҳолати вазнинкунанда (қисми 2 моддаи 401 КҶ ҚТ) содир намудани кирдори зикргардидаи қисми якуми ҳамин модда бо истифода аз мақоми хизматӣ ё нисбати ноболиғро пешбинӣ менамояд. Истифода бурдан аз мақоми хизматӣ гуфта, кирдорҳо вобаста аз мақоми мансабӣ ё мақоми хизмати давлатӣ дар ҷалб намудан, таълим додан ё маблағгузории зархаридон иштирок мекунад, фаҳмида мешавад. Инчунин ҳамчун ҳолати вазнинкунандаи ин ҷиноят ҷалб, таълим ва истифодаи шахсе, ки хангоми содир кардани ин кирдорҳо ба синни ҳаждаҳ нарасидааст низ, бандубаст карда мешавад.

Таркиби ҳолати махсус вазнинкунанда (қисми 3 моддаи 401 КҶ ҚТ) иштироки зархарид дар задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангиро пешбинӣ менамояд. Таркиби ҷинояти зикргардида расмӣ мебошад ва аз лаҳзаи оғози амалиётҳои ҷангие, ки дар он зархарид иштирок мекунад, хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Мувофиқи Протоколи якуми иловагӣ ба Конвенсияи Женевагӣ, зархарид ҳама гуна шахсоне ҳастанд, ки:

- махсус дар маҳал ва ё дар хориҷ ҷалб гардида, барои дар задухӯрди мусаллаҳона ҷанг намоянд;

- воқеан ва бевосита дар амалиёти ҷангӣ иштирок намоянд;

- иштирок намудан дар амалиёти ҷангӣ асосан бо мақсади гирифтани ғайриқонунии шахсӣ, ки воқеан тарафи дар ҳолати низоъ қарордошта ё дастури он мукофоти пулӣ ваъда шуда бошад;

- на шахрванди тарафи дар ҳолати низоъ қарордошта мебошад ва на шахсе, ки доимӣ дар қаламрави тахти назоратии тарафи дар ҳолати низоъ қарордошта зиндагӣ мекунад;

- аз ҷониби давлат фиристода нашудан барои иҷрои уҳдадорӣҳои расмӣ ҳамчун шахсе, ки ба ҳайати қувваҳои мусаллаҳи худ дохил мешавад.

Нишонаҳои зикргардида асоси мафҳуми ҳукукии ҷиноятии зархаридро ташкил медиҳад.

Тибки ҳукуки байналмилалӣ, зархарид ҳукуки шахсеро, ки ба ҳайати қувваҳои мусаллаҳи давлатҳои ҷангкунанда дохил мешавад, надорад ва бевосита дар амалиёти ҷангӣ иштирок карданаш ҳамчун зархарид эътироф гардида, барои содир намудани кирдорҳои ҷавобгар мебошад. Мувофиқи қарори Ассамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаҳид, мафҳуми «таҷовуз», ки соли 1974 қабул шудааст, фиристодани қувваҳои ғайриқонунӣ ё зархаридон барои истифодаи қувваҳои мусаллаҳ бар зидди давлати дигар, ҳамчун ҷинояткори байналмилалӣ бандубаст карда мешавад.

Дар баробари ин, шахсе ки ихтиёран ба сафи қувваҳои мусаллаҳи ҷангкунанда дохил мешаваду изҳори хоҳиши берун аз кишвари худ сафар карданро ҷиҳати ҷангидан дар қанори мардуми кишвари хориҷӣ барои озодӣ ва истиқлолият мубориза надорад, зархарид эътироф намегардад (Конвенсияи Гаагаи с. 1907 ва Конвенсияи Женевагии с. 1949).

Инчунин мушовирони низомиро, ки бевосита дар амалиёти ҷангӣ иштирок намеkunанд ва дар асоси созишномаи миёни давлатҳо ба қувваҳои мусаллаҳи хориҷӣ равон карда шудаанд, бояд аз зархарид фарқ кард.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевосита тавсиф меёбад, яъне шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки бо фаъолияти зархаридӣ (дар ҳама гуна шаклҳои дар қонун зикршуда) машғул мебошад ва хоҳони он мебошад.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии муқаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии ҷиноят ба синни 16 расидааст.

Ҷинояти зикргардида, қисми якуми он ҷинояти вазнин, қисми дуюм ва қисми сеюми он ҷинояти махсусан вазнин ҳисобида мешаванд.

Чалб ва иштироки ғайриқонунии шахрвандони ҚТ ва шахсони бешаҳрванд дар воҳиди мусаллаҳ, задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ дар қаламрави дигар давлатҳо

Чалб ва иштироки ғайриқонунии шахрвандони ҚТ ва шахсони бешаҳрванд дар воҳиди мусаллаҳ, задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ дар қаламрави дигар давлатҳо ҳамчун ҷиноят дар моддаи 401¹ КҶ ҚТ муқаррар гардида, ин модда аз 1 қисм ва эзоҳ иборат мебошад: чалби ғайриқонунии шахрвандони ҚТ ва шахсони бешаҳрванди доимо дар ҚТ истиқоматкунанда барои иштирок дар воҳиди мусаллаҳ, задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ дар худуди дигар давлатҳо, инчунин иштироки

ғайриқонунии шаҳрвандони ҶТ ва шахсони бешаҳрванди доимо дар ҶТ истиқоматкунанда дар воҳиди мусаллаҳ, задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ дар ҳудуди дигар давлатҳо.

Объекти бевоситаи ин ҷиноят муносибатҳои ба танзим даровардашудаи ҳуқуқи байналмилалӣ доир ба истифодаи воситаҳо ва усулҳои бурдани ҷанг мебошад.

Тарафи объективии ҷинояти баррасишаванда аз ҳаракатҳои зерин иборат мебошад:

- ҷалби ғайриқонунии шаҳрвандони ҶТ ва шахсони бешаҳрванди доимо дар ҶТ истиқоматкунанда барои иштирок дар воҳиди мусаллаҳ, задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ дар ҳудуди дигар давлатҳо;

- иштироки ғайриқонунии шаҳрвандони ҶТ ва шахсони бешаҳрванди доимо дар ҶТ истиқоматкунанда дар воҳиди мусаллаҳ, задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ дар ҳудуди дигар давлатҳо.

Дар зери мафҳуми «ҷалб» – қовтуков ва даъвати одамон барои иштирок дар воҳиди мусаллаҳ, задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ дар ҳудуди дигар давлатҳо фаҳмида мешавад.

Таркиби ҷинояти зикргардида расмӣ мебошад ва аз лаҳзаи ҷалб ё оғози амалиёти ҷангии, ки дар он шаҳрванди ҶТ ва шахси бешаҳрванди доимо дар ҶТ истиқоматкунанда дар ҳудуди дигар давлат иштирок мекунад, хотимаёфта ҳисобида мешавад. Аммо, тибқи эзоҳи моддаи 401¹ КҶ шахсе, ки ихтиёри аз иштироки ғайриқонунӣ дар воҳиди мусаллаҳ, задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ дар ҳудуди дигар давлатҳо то қатъ гардидани фаъолияти воҳиди мусаллаҳ, анҷом ёфтани задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ даст мекашад, агар дар қирдори ӯ аломатҳои таркиби ҷинояти дигар мавҷуд набошанд, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят бо қасди бевосита тавсиф меёбад.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии муқаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии ҷиноят ба синни 16 расидааст.

Ҷинояти зикргардида махсусан вазнин ҳисобида мешавад.

Барқасдона вайрон кардани меъёрҳои байналмилалӣ ҳуқуқи башар, ки дар ҷараёни низои мусаллаҳона содир шудааст

Барқасдона вайрон кардани меъёрҳои байналмилалӣ ҳуқуқи башар, ки дар ҷараёни низои мусаллаҳона содир шудааст, ҳамчун ҷиноят дар моддаи 403 КҶ ҶТ муқаррар гардида, ин модда аз 2

қисм иборат мебошад: барқасдона вайрон кардани меъёрҳои байналмилалӣ ҳуқуқи башар, ки дар вақти низои мусаллаҳонаи байналмилалӣ ё дохилӣ содир шудааст, яъне ҳамла ба аҳолии мулкӣ ё шахсони алоҳидаи мулкӣ, ҳучуми дорои хусусияти интихобнагардида, ки ба манфиати аҳолии мулкӣ, ё иншооти мулкӣ даҳолат мекунад, ҳучум ба дастгоҳҳо ё иншооте, ки дорои нерӯӣ хавфнок мебошад, ҳучум ба шахсе, ки иштироки худро дар амалиёти ҷангӣ қатъ кардааст, ба манбаи ҳучум қарор додани маҳалли муҳофизатнашаванда ва минтақаҳои ғайринизомӣ гардонидашуда, аз байн бурдан ё осеб расонидан ба ёдгориҳои таърихӣ, асарҳои санъат ё маҳалҳои адои расму русуми динӣ, ки ёдгориҳои фарҳангӣ ё маънавии халқҳо мебошад, аҳдшиканона истифода бурдани нишонаҳои фарқкунандаи Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар ва дигар нишонаҳои ҳимоявӣ ва бонгҳое (ишоратҳое), ки мутобиқи ҳуқуқи байналмилалӣ башар эътироф шудааст, аз ҷониби давлати забткунанда аз як ҷо ба ҷойи дигар интиқол додани қисми аҳолии мулкӣ ба ҳудуде, ки аз ҷониби он забт шудааст ё депортатсияи он ё интиқол додани як қисм ё тамоми аҳолии ҳудуди забтшуда дар доираи ҳамин минтақа ё берун аз ҳудуди он, беасос дароз кардани муҳлати репатриатсияи асирони ҳарбӣ ё шахсони мулкӣ, истифодаи амалияи апартеит ё дигар кирдорҳои ғайрибашардӯстона ё пастзананда, ки шаъни шахсиятро таҳқир мекунад ва ба дискриминатсияи наҷодӣ асос ёфта ва боиси марг гардидааст ё зарари назаррас ба ҳолати ҷисмонӣ ё рӯҳии ҳама гуна шахс зарари ҷиддӣ расонидааст ё зиёни калон ворид намудааст.

Конвенсияҳо ва дигар санадҳои байналмилалӣ оид ба қонунҳо ва одатҳои ҷангро ба танзим дароранда, ки то ханӯз эътибори қонунӣ ва аҳаммияти худро нигоҳ доштанд, инҳо мебошанд: Эълomiaи ҷанги баҳрӣ, ки дар Париж 16-уми апрели соли 1856 ба имзо расидааст; Эълomia дар бораи бекор кардани истифодаи тирҳои тарканд ва сӯзонанда, ки дар Санкт-Петербург 11-уми декабри соли 1868 ба имзо расидааст; Эълomia дар бораи манъ кардани истифодаи тирҳои дар бадани инсон гардишкунанда, ки соли 1899 дар Гаага имзо шудааст; Конвенсияҳои Гаагаи дар соли 1907 қабулшуда (оид ба оғози амалиётҳои ҷангӣ; оид ба қонунҳо ва одатҳои ҷанг дар хушкӣ; оид ба вазъи киштиҳои тичоратии душман дар оғози ҷанг ва ғ.); Эълomiaи қонуни ҷанги баҳрӣ, ки 26-уми феввали соли 1909 дар Лондон ба имзо расидааст; Протоколи Женева аз 17 июни соли 1925 оид ба манъи истифодаи воситаҳои химиявӣ, захролуд ва бактериологии дар бурдани ҷанг; Қоидаҳо оид ба амалҳои киштиҳои зеробӣ нисбати киштиҳои тичоратии душман дар замони ҷанг, замима ба протокол дар Лондон 6-уми ноябри соли 1936 ба имзо расид; Конвенсияҳои Женева соли 1949 оид ба

ҳифзи қурбониёни чанг (доир ба беҳтар намудани тақдири ҷабр-дидагон ва беморон дар қувваҳои мусаллаҳи амалкунанда; беҳбуд намудани тақдири қурбониён, беморон ва ҷабрдидагон аз киштии ғарқшуда, аз ҳайати қувваҳои мусаллаҳи дар баҳр қарордошта; доир ба муносибат бо асирони ҳарбӣ; оид ба ҳифзи шаҳрвандон дар замони чанг); Конвенсияи Гаага аз 14 майи соли 1954 оид ба ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ дар натиҷаи низоъҳои мусаллаҳона (Паймони Рерих) ва ғайра.

Объекти бевоситаи ҷинояте, ки бо моддаи 403 КҶ пешбинӣ гардидааст, ин муносибатҳои мебошанд, ки усулу воситаҳои бурдани чангро аз рӯи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ба танзим дароварда мешаванд ва объекти иловагӣ бошад, ҳаёти шумораи номауайяни сокинони кишвар мебошад.

Тарафи объективии ҷинояти таҳлилшаванда бо вайрон кардани меъёрҳои байналмилалӣ ҳуқуқи башар, ки дар вақти низои мусаллаҳонаи байналмилалӣ ё дохилӣ содир шудаанд, ки метавонанд дар ҳаракатҳои зерин изҳор гарданд:

- дар ҳамла ба аҳолии шаҳрвандон ё шаҳрвандони инфиродӣ;
- дар ҳамлаи хусусияти ғайриинтиҳобӣ, ки ба аҳолии шаҳрвандон ё объектҳои шаҳрвандӣ таъсир мерасонанд;

- дар ҳамла ба дастгоҳҳо ё иншооте, ки дорои нерӯи хавфнок мебошад;

- дар ҳамла ба шахсе, ки иштироқи худро дар амалиёти чангӣ қатъ кардааст;

- ба манбаи ҳамла қарор додани маҳалли муҳофизатнашаванда ва минтақаҳои ғайринизомӣ гардонидашуда;

- аз байн бурдан ё осеб расонидан ба ёдгориҳои таърихӣ, асарҳои санъат ё маҳалҳои адои расму русуми динӣ, ки ёдгории фарҳангӣ ё маънавии халқҳо мебошад;

- аҳдшиканона истифода бурдани нишонаҳои фарқкунандаи Салиби Сурх ва Ҳилоли Аҳмар ва дигар нишонаҳои ҳимоявӣ ва бонгҳои (ишоратҳои), ки мутобики ҳуқуқи байналмилалӣ башар эътироф шудааст;

- аз ҷониби давлати забткунанда аз як ҷо ба ҷойи дигар интиқол додани қисми аҳолии граждани ба ҳудуде, ки аз ҷониби он забт шудааст ё депортатсияи он ё интиқол додани як қисм ё тамоми аҳолии ҳудуди забтшуда дар доираи ҳамин минтақа ё берун аз ҳудуди он;

- беасос дароз кардани муҳлати репатриатсияи асирони ҳарбӣ ё шахсони граждани;

- истифодаи амалияи апартеит ё дигар кирдорҳои ғайриба-шардӯстона ё пастзананда, ки шаъни шахсиятро таҳқир мекунад ва ба дискриминатсияи наҷодӣ асос ёфта, боиси марг гардидааст, ё

зарари назаррас ба ҳолати ҷисмонӣ ё рӯҳии ҳама гуна шахс зарари ҷиддӣ расонидааст ё зиёни калон ворид намудааст.

Таркиби ҳолати вазнинкунанда (қисми 2 моддаи 403 КҶ ҚТ) барои вайрон кардани меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ башар, ки дар вақти муҳолифати мусаллаҳонаи байналмилалӣ ё дохилӣ содир шуда, ба муқобили шахсоне равона гардидааст, ки дар амалиёти ҳарбӣ иштирок намекунад ё дорои воситаи ҳимоя намебошанд, инчунин ба муқобили захмиён, беморон, ҳамчунин ба муқобили ҳайати шахсии табибон ва рӯҳониён, қисмҳои санитарӣ ё воситаи нақлиёти санитарӣ, муқобили асирони ҳарбӣ, шахсони мулкӣ, аҳолии мулкӣ, ки дар минтақаҳои забтшуда ё дар минтақаҳои амалиёти ҳарбӣ қарор доранд, ба муқобили гурезаҳо ва апаритрҳо, ҳамчунин ба муқобили дигар шахсоне, ки ҳангоми амалиёти ҳарбӣ аз ҳимоя истифода мебаранд ва он дар кирдорҳои зерин ифода ёфтааст:

а) қину азоб додан ё муомилаи ғайриинсонӣ, ки таҷрибаҳои биологӣ ба одамон татбиқкардашударо дар бар мегирад;

б) расонидани азобу шиканҷаи вазнин ё амале, ки ба ҳолати ҷисмонӣ ва рӯҳӣ таҳдид мекунад;

в) маҷбур намудани асири ҳарбӣ ё шахси пуштибонро ба хизмат ба қувваҳои мусаллаҳи рақиб;

г) маҳрум кардани асири ҳарбӣ ё шахси дигари пуштибонро аз ҳуқуқи муҳофизати судии беғараз ва муътадил;

д) депортатсия ё бадарғаи ғайриқонунӣ ё дастгир кардани шахсони таҳти пуштибон қароргиранда;

е) гаравгонгирӣ;

ж) худсарона расонидани харобкориҳо ба миқёси калон ё аз худ кардани молу мулк, ки аз нуқтаи назари ҳарбӣ зарур нестанд.

Муносибати бераҳмона бо асирони ҳарбӣ тибқи моддаи 50 Конвенсия доир ба беҳтар намудани дараҷаи ҷабрдидагон ва беморон дар қувваҳои мусаллаҳи амалкунанда (Конвенсияи I) ва моддаи 51 Конвенсия беҳбуд намудани тақдирӣ қурбониён, беморон ва ҷабрдидагон аз киштии ғарқшуда, аз ҳайати қувваҳои мусаллаҳи дар баҳр қарордошта (Конвенсияи II) метавонанд зоҳир гарданд дар: қасдона аз ҳаёт маҳрум кардан, шиканҷа, муомилаи ғайриинсонӣ, аз ҷумла гузаронидани таҷрибаҳои биологӣ, қасдона расонидани зарари вазнин ба саломатӣ. Илова бар ин, мутобиқи моддаи 130 Конвенсия доир ба муносибат бо асирони ҳарбӣ (Конвенсияи III), он метавонад дар маҷбур кардани асирони ҳарбӣ барои хизмат дар қувваҳои мусаллаҳи душман ё маҳрум кардани ӯ тафтиши судии одилона ва ҳолисона зоҳир гардад. Мутобиқи Протоколи I ба Конвенсияҳои Женеваи дар боло зикршуда, инчунин метавонад дар татбиқи таҷрибаи апартеид (сиёсати зӯран тақсим

кардани мардуми як кишвар дар асоси табъизи нажодӣ) ва дигар амалҳои ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, ки дар асоси табъизи нажодӣ зоҳир гардад ва ғ.

Асирони ҳарбӣ – шахсоне ҳастанд, ки таҳти ҳокимияти яке аз давлати дар ҳолати душманӣ қарордошта қарор доранд. Ба онҳо дохил мешаванд: хизматчиёни ҳарбии қувваҳои мусаллаҳи амалкунанда; ҳайати шахсии гурӯҳҳои ихтиёрий; партизанон; шахсоне, ки захмдоронро ва молу мулки чанговаронро нигоҳубин менамоянд ва бевосита дар ҷанг иштирок намеkunанд ва ғайраҳо. Низомии асирии ҳарбиро асосан аз ҷониби Конвенсияи Женева (III) «Дар бораи муносибат бо асирони ҳарбӣ» соли 1949, ки муносибати инсондӯстонаро муайян мекунад.

Аҳолии шаҳрвандие, ки дар ҷанг иштирок намеkunанд, бояд дахлнопазир бошанд. Муносибати бераҳмона бо аҳолии шаҳрвандӣ аз рӯи хусусиятҳои объективии он метавонад бо муносибати бераҳмона бо асирони ҳарбӣ монанд карда шавад. Аз ҷумла, он метавонад дар гирифтани ба гаравгон; ҳаёс намудан (моддаи 147 Конвенсия барои ҳифзи аҳолии шаҳрвандӣ дар замони ҷанг - Конвенсияи IV); дар маҷбуран ба фоҳишагӣ ё зӯрварии номатлуб дар ҳар шаклҳои он; таъхири беасоси ба ватан баргардонидани асирони ҳарбӣ ё шаҳрвандон (Протоколи иловагии 1-уми соли 1977 ба Конвенсияи Женеваи соли 1949) зоҳир гардад. Дар баробари ин, ба аҳолии шаҳрвандӣ шахсоне дохил мешаванд, ки дар задухӯрдҳои мусаллаҳона иштирок накарданд.

Департаментсия маъноии интиқоли зӯрварона, хориҷ кардани ҳама ё қисми аҳолии аз ҳудуди истиқоматии доимии онҳо мебошад. Ғорат намудани молу мулки миллии дар ҳудуди ишғолкарда маъноии бевосита содир намудани нобудкуниҳо, харобкориҳо, ғоратгарии ва ба соҳибияти худ гардонидани молу мулки тарафи дигарро аз тарафи яке аз ҷангкунандагон мебошад.

Вазъияти содир кардани ҷиноят ҳангоми содир намудани кирдорҳои дар боло зикрнамуда ҳамчун аломати ҳатмии тарафи объективии ҷинояти баррасишаванда баромад мекунад, яъне вазъияти низомии мусаллаҳона.

Тарафи субъективии ин ҷиноят гуноҳ дар шакли қасд тавсиф меёбад. Ангега ва мақсад барои бандубасти ҷинояти баррасишаванда аҳаммият надорад.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии мукаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии ҷиноят ба синни 16 расидааст.

Ҷинояти баррасишаванда, ҳаммаи қисмҳои он ба категорияи ҷинояти махсусан вазнин дохил мешаванд.

**Барқасдона вайрон кардани меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ
башар, ки дар вақти муҳолифати мусаллаҳонаи байналмилалӣ ё
дохилӣ бо таҳдид ба саломатӣ содир шудааст ё боиси осеби ҷисмонӣ
гардидааст**

Барқасдона вайрон кардани меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ башар, ки дар вақти муҳолифати мусаллаҳонаи байналмилалӣ ё дохилӣ бо таҳдид ба саломатӣ содир шудааст ё боиси осеби ҷисмонӣ гардидааст ҳамчун ҷиноят дар моддаи 404 ҚҶ ҚТ муқаррар гардидааст: нисбати шахсоне, ки дар таҳти ҳокимияти тарафи муқобил қарор доранд, шахсони дастгиршуда ё бо ин ё он сабаб аз озодӣ маҳрум шуда, истифода бурдани ҳама гуна навъи амалиёти тиббӣ, ки мутобиқи вазъи саломатӣ шахсони зикргардида ба он зарурат надоранд ва он ба меъёрҳои умумиқабулгардидаи тиббӣ, ки ҳангоми ҳолатҳои аз ҷиҳати тиббӣ шабеҳ нисбат ба шахрвандони давлате, ки чунин амалро анҷом медиҳанд истифода бурда мешаванд, мувофиқ нестанд, аз ҷумла ҳатто бо розигии онҳо нисбат ба чунин шахсони истифода бурдани амале, ки боиси осеби ҷисмонӣ гардидааст, гузаронидани таҷрибаҳои тиббӣ ё илмӣ, амалиёт оид ба ҷудо карда гирифтани бофтаҳо ё узв барои ба дигар кас шинонидани онҳо.

Объекти бевоситаи ҷинояти пешбининамудаи моддаи 404 ҚҶ муносибатҳои батанзимдаровардашудаи ҳуқуқи байналмилалӣ доир ба истифодаи воситаҳо ва усулҳои бурдани ҷанг мебошад.

Тарафи объективии ҷинояти баррасишаванда бо ҳаракатҳои зерин тавсиф меёбад:

- истифода бурдани ҳама гуна навъи амалиёти тиббӣ, ки мутобиқи вазъи саломатии шахсони зикргардида ба он зарурат надоранд ва он ба меъёрҳои умумиқабулгардидаи тиббӣ, ки ҳангоми ҳолатҳои аз ҷиҳати тиббӣ шабеҳ нисбат ба шахрвандони давлате, ки чунин амалро анҷом медиҳанд, истифода бурда мешаванд, мувофиқ нестанд;

- истифода бурдан ҳатто бо розигии онҳо нисбат ба чунин шахсон истифода бурдани амале, ки боиси осеби ҷисмонӣ гардидааст, гузаронидани таҷрибаҳои тиббӣ ё илмӣ, амалиёт оид ба ҷудо карда гирифтани бофтаҳо ё узв барои ба дигар кас шинонидани онҳо.

Тарафи субъективии ин ҷиноят гуноҳ дар шакли қасд тавсиф меёбад. Ангега ва мақсад барои бандубасти ҷинояти баррасишаванда аҳаммият надорад.

Субъекти ҷинояти баррасишаванда махсус мебошад, яъне қорманди тиб ё дигар қорманди илмии муассисаи тиббии ки-

шваре, ки дар худуди он дастгиршудагон, ҳабсшудагон ва дигар шахсон дар ҳокимияти душман қарор доранд.

Қинояти баррасишаванда ба категорияи қинояти вазнин дохил мешавад.

Дигар қонуншиканиҳои меъёри байналмилалӣ ҳуқуқи башар

Дигар қонуншиканиҳои меъёри байналмилалӣ ҳуқуқи башар ҳамчун қиноят дар моддаи 405 ҚЧ ҚТ муқаррар гардидааст: ҳангоми мавҷуд набудани аломатҳои қиноятҳои пешбининамудаи моддаҳои 403 ва 404 ҳамин Кодекс, толонгарӣ, яъне дар вазъияти ҷанг соҳиб шудан ба молу мулки шахсони ғавтида ё захмиён, ҳамчунин молу мулки шахрвандон, ки дар минтақаҳои амалиёти ҷарбӣ мононда шудаанд, истифодаи шахсони зикргардида барои ғимояи қўшуни худ ё иншоот аз амалиёти ҷарбӣ, дар амалиёти ҷарбӣ ё муҳолифати мусаллаҳона истифода бурдани восита ва маводе, ки тибқи шартномаҳои байналмилалӣ манъ шудаанд, истифодаи силоҳи қатли ом, ки мутобиқи шартномаи байналмилалӣ манъ шудааст.

Объекти бевоситаи қинояти пешбининамудаи моддаи 405 ҚЧ муносибатҳои батанзимдаровардашудаи ҳуқуқи байналмилалӣ доир ба истифодаи воситаҳо ва усулҳои бурдани ҷанг мебошад.

Тарафи объективии қинояти баррасишаванда бо ҳаракатҳои зерин тавсиф меёбад:

- толонгарӣ, яъне дар вазъияти ҷангӣ соҳиб шудан ба молу мулки шахсони ғавтида ё захмиён, ҳамчунин молу мулки шахрвандон, ки дар минтақаҳои амалиёти ҷарбӣ монда шудаанд;

- истифодаи шахсони зикргардида барои аз амалиёти ҷарбӣ ғимояи қувваҳои худ ё иншоот, дар амалиёти ҷарбӣ ё муҳолифати мусаллаҳона;

- истифода бурдани восита ва маводе, ки тибқи шартномаҳои байналмилалӣ манъ шуданд;

- истифодаи силоҳи қатли ом, ки мутобиқи шартномаи байналмилалӣ манъ шудааст.

Маҳдудиятҳои истифодаи усулҳои муайяни ҷанг дар низои мусаллаҳ дар як қатор шартномаҳои байналмилалӣ дарҷ гардидаанд: Протоколи Женева аз 17-уми июни соли 1925 оид ба манъи истифодаи воситаҳои химиявӣ, заҳролуд ва бактериологии дар бурдани ҷанг; Конвенсия оид ба манъ ва маҳдуд кардани истифодаи навъҳои алоҳидаи силоҳҳои анъанавии соли 1981, ки дар бар мегиранд: силоҳи таъсири "ғайриинтиҳобӣ" дошта, ки қувваи зарари он наметавонад танҳо ба ҳадафҳои ҷарбии пешакӣ интиҳоб карда расонаида шавад; силоҳ, лавозимоти ҷангӣ ва моддаҳои, ки қобилияти

расонидани зарари аз ҳад зиёд, расонидани азобу уқубат ё ноғузир будани ғавти одамони захмдор, инчунин хусусият хиёнаткорона доранд.

Қонунгузор ҷавобгариро барои дигар қонунвайронкуниҳо ва вайрон кардани одатҳои ҷанг, аммо танҳо барои ҳолатҳои пешбининамудаи уҳдадорихои байналмилалӣ қонунии ҚТ пешбинӣ менамояд (масалан, интиқоли маҷбурии асирони ҳарбӣ ба корхонаҳои истеҳсолкунандаи силоҳ, лавозимоти ҷангӣ, дигар таҷҳизоти низомӣ ё корҳои мудофиавӣ дар наздикии хати ҷанг).

Ҷинояти баррасишаванда барои истифодаи силоҳи қатли ом, ки бо шартномаҳои байналмилалӣ манъ шудааст, ҷавобгариро пешбинӣ менамояд. Ҷиноят аз лаҳзаи сар додани ракетаи дорои чунин силоҳ, парвози ҳавопаймои бо ин силоҳ ва сар додани моддаҳои захролуд ё бактериологӣ ба сӯи душман хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Тарафи субъективии ин ҷиноят гуноҳ дар шакли қасд тавсиф меёбад. Ангеа ва мақсад барои бандубасти ҷинояти баррасишаванда аҳаммият надорад.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии муқаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии ҷиноят ба синни 16 расидааст.

Ҷинояти баррасишаванда ба категорияи ҷинояти махсусан вазнин дохил мешавад.

§ 4. Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти инсоният

Генотсид

Генотсид ҳамчун ҷиноят дар моддаи 398 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст: кирдорҳои, ки ба пурра ё қисман маҳв сохтани гурӯҳи миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ё динӣ бо роҳи пурра ё қисман қир кардани онҳо, зӯрварона монӣ шудан ба таваллуди кӯдак равона гардидаанд, ё аз як гурӯҳи одамон ба дигаре додани кӯдакон, расонидани зарари вазнин ба саломатии онҳо ё фароҳам овардани чунин шароити зиндагӣ, ки ба нобудкунии ҷисмонии аъзои ин гурӯҳ нигаронида шудаанд.

Мутобиқи Конвенсияи СММ «Дар бораи огоҳии генотсид ва ҷазо оид ба содир кардани он» аз 9-уми декабри соли 1948, генотсид ин амалест, ки ба пурра ё қисман вайрон кардани гурӯҳҳои миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ва динӣ, ки метавонанд дар шаклҳои зерин изҳор гарданд:

- куштани аъзои чунин гурӯҳ;
- расонидани зарари вазнин ба саломатии аъзоёни миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ё гурӯҳи динии одамон;

- барои ҳар гурӯҳ қасдона фароҳам овардани шароити зисте, ки пурра ё қисман ба нобудии он равона шудаанд;

- тадбирҳое, ки барои пешгирии таваллуд дар муҳити чунин гурӯҳ равона шудаанд;

- интиколи маҷбурии кӯдакони як гурӯҳ ба гурӯҳи дигар.

Объекти бевоситаи ҷинойти баррасишаванда ҳаёт ва саломати гурӯҳи миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ва динӣ мебошад.

Ҷабрдидаи ин ҷинойт як гурӯҳи миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ва динӣ мебошад.

Тарафи объективии ҷинойти таҳлилшаванда бо содир намудани яке аз намудҳои ҳаракатҳои зерин тавсиф меёбад:

а) пурра ё қисман ба қатл расонидани аъзоёни миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ё гурӯҳи динии одамон;

б) расонидани зарари вазнин ба саломати аъзоёни миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ё гурӯҳи динии одамон;

в) маҷбури ҳалал расонидан барои бачазой (зоиш) дар байни гурӯҳи одамони дар боло номбаршуда;

г) маҷбури додани бачаҳое, ки дар байни гурӯҳи одамони дар боло номбаршуда таваллуд шудаанд, ба намояндагони дигари гурӯҳи одамони миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ё динӣ;

д) таъмин намудани шароити дигари ҳаётие, ки барои маҳви ҷисмонии аъзоёни миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ё гурӯҳи динӣ равона карда шудаанд.

Гурӯҳи миллии одамон гуфта, мансубияти гурӯҳи одамон ба миллати муайян тааллуқ дошта, новобаста аз ҳудуди зисти онҳо фаҳмида мешавад.

Мафҳуми «миллат» бошад, аз ҷиҳати таърихӣ ба вучуд омадани гурӯҳи одамоне, ки бо умумияти забон, хислат ва маданияти рӯҳӣ, ҳудуди зист ва дигар хусусиятҳои тарзи зиндагӣ ва анъанаҳо баҳо додашаванда фаҳмида мешавад.

Гурӯҳи этникӣ гуфта, гурӯҳи одамоне, ки мансубияти аъзоёни онҳо ба ягон халқ алоқа (тааллуқ) дошта фаҳмида мешавад.

Гурӯҳи наҷодӣ гуфта, гурӯҳи одамоне, ки бо маҷмӯи нишонаҳои берунаи дуоумдараҷа (ранги пӯст, мӯйсар, чашм, қад ва ғайраҳо) ва дигар хусусиятҳои таърихӣ ба вучудомада, баҳододашаванда фаҳмида мешавад.

Гурӯҳи динӣ гуфта, умумияти муайяни одамоне фаҳмида мешавад, ки дини ба худ мувофиқро эътиқод кардаанд.

Маҷбури ҳалал расонидан барои бачазой гуфта, ахта ва қисирмонӣ кардан, бар хилофи иродаи зан қатъи сунъии ҳомиладорӣ, инчунин содир кардани амалиёти хусусияти маҷбуридошта, ки барои роҳ надодани бачазой дар байни гурӯҳи одамони дар боло номбаршуда фаҳмида мешавад.

Маҷбури додани бачаҳое, ки дар байни гурӯҳи одамони дар боло номбаршуда таваллуд шудаанд, ба намояндагони дигари гурӯҳи одамони миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ё динӣ гуфта, гирифтани бачаҳо аз волидайнӣ (падару модар ё шахсони онҳоро ивазку-нанда) онҳо, ба муқобили иродаи онҳо ва додани (ройгон ё ғай-риройгон), ба шахсони дигар, ки авлоди онҳо ба шумор намера-ванд, фаҳмида мешавад.

Таъмин намудани шароити дигари ҳаётие, ки барои маҳви ҷисмонии аъзоёни миллӣ, этникӣ, наҷодӣ ё гурӯҳи динӣ равона карда шудаанд гуфта, баамалбарории чора ва ё чорабиниҳое, ки ғавти одамонро ноғузир мекунад, фаҳмида мешавад. Ин чораби-ниҳо пеш аз ҳама ба воситаи моддаҳои заҳролуди радиоактивӣ, химиявӣ, биологӣ заҳролуд кардани олами табиате, ки аз он гурӯҳҳои дар боло зикргардида ғизогиранда мебошанд, ва манъ кардани фаъолияте, ки сарчашмаи асосии нигоҳдории зиндагии гурӯҳи одамони дар боло номбаршуда ва ғайраҳо мебошад¹⁰⁰.

Аз лаҳзаи ба вучуд омадани оқибатҳои дар қонун зикргардида ҷинойти мазкур хотимаёфта ҳисобида мешавад. Дар ҳолати ҷой надоштани алоқаи сабабӣ байни кирдор ва оқибат, кирдор тарки-би генотсидро ташкил намедихад.

Тарафи субъективии ҷинойти мазкур бо қасди бевосита тавсиф меёбад, зеро шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки кирдорҳои пешби-нишудаи моддаи 398 Кодекси ҷинойтиро анҷом медиҳад ва хоҳони он оқибатҳо мебошад.

Субъекти ин ҷинойт шахси воқеии мукаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии ҷинойт ба синни 16 расидааст.

Ҷинойти баррасишаванда ба категорияи ҷинойти махсусан вазнин дохил мешавад.

Биотсид

Биотсид ҳамчун ҷинойт дар моддаи 399 КҶ ҚТ муқаррар гар-дидааст.

Биотсид гуфта, истифодаи силоҳи зарравӣ, нейтронӣ, хими-явӣ, биологӣ (бактериологӣ), иқлимӣ ё силоҳи дигари қатли ом бо мақсади нобуд кардани мардум ва муҳити зист фаҳмида мешавад.

Объекти бевоситаи ҷинойти баррасишаванда ҳаёт ва саломати одамон ва муҳити экологӣ мебошад. Ба ҷамъият хавнокии ин ҷинойт дар марги гурӯҳи зиёди одамон, несту нобуд, заҳролудшавии ҳайвоноту наботот ва олами муҳити атрофи як қисми муайяни қурраи замин зоҳир мегардад.

¹⁰⁰ Тафсир ба КҶ ҚТ / Зери таҳрири Шарипов Ҳ.Ҳ. Душанбе: «ГЛОБУС», 2006. С. 1083.

Мафхумҳои силоҳи зарравӣ, нейтронӣ, химиявӣ, биологӣ (бактериологӣ), иқлимӣ ё силоҳи дигари қатли ом дар таҳлили моддаи 397 КҶ оварда шудааст.

Мухити зист гуфта, мухити зисти инсон, маҷмӯи ҷузъиёти мухити табиӣ, объектҳои табиӣ ва табиӣ антропогенӣ, инчунин объектҳои антропогенӣ фаҳмида мешавад.

Тарафи объективии ҷинояти мазкур - истифодаи силоҳи зарравӣ, нейтронӣ, химиявӣ, биологӣ (бактериологӣ), иқлимӣ ё силоҳи дигари қатли ом тавсиф меёбад.

Тарафи субъективии ҷинояти мазкур бо қасди бевосита тавсиф меёбад, зеро шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки кирдорҳои пешбинишудаи моддаи 399 Кодекси ҷиноятиро анҷом медиҳад ва хоҳони он мебошад.

Аломати ҳатмии тарафи субъективии ҷинояти мазкур мақсади махсуси он, яъне нобуд кардани мардум ва мухити зист баромад мекунад. Дар ҳолати мавҷуд набудани ҷунин мақсад, ҷиноят таркиби биотсидро ташкил намедиҳад ва он харктери умумиро пайдо мекунад.

Субъекти ин ҷиноят шахси воқеии муқаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии ҷиноят ба синни 16 расидааст.

Ҷинояти мазкур ба категорияи ҷинояти махсусан вазнин дохил мешавад.

Экотсид

Экотсид ҳамчун ҷиноят дар моддаи 400 КҶ ҚТ муқаррар гардидааст.

Тибқи моддаи 10 Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳифзи табиат» аз 27 декабри соли 1993 ҳар як шаҳрванди ҚТ ҳуқуқ дорад дар шароити аз ҷиҳати экологӣ барои ҳаёт ва саломатии вай мусоид зиндагӣ кунад.

Ин ҳуқуқ бо амалҳои зерин таъмин мешавад:

- бо риояи талаботи экологӣ дар мавриди ҷойгиркунии қувваҳои истеҳсолкунанда, корхонаю иншоотҳо ва дигар объектҳои, ки ба мухити зист таъсир расонида метавонанд, инчунин ҳангоми балоихагирии комплексҳои минтақавӣ-истеҳсолӣ, тараққии истеҳсолот, кишоварзӣ, энергетика, нақлиёт ва дигар соҳаҳои хоҷагии халқ.

Аз ҷониби шаҳрвандон бар зарари табиат, ҳуқуқи манфиатҳои қонунии корхонаҳо, ташкилоту муассисаҳо ва шаҳрвандони дигар истифода бурдани мухити зист манъ аст.

Экотсид ҳамчун маҳви оммавии олами наботот ё ҳайвонот, заҳролудкунии атмосфера ё захираҳои об, инчунин анҷоми кирдорҳои дигаре, ки фалокати экологиро ба вуҷуд оварда метавонанд, фаҳмида мешавад.

Ба чамъият хавфнокии экотсид дар он зоҳир мегардад, ки ба муҳити табиати ихотакарда, ки асоси ҷойи зисти одамон мебошад, барои инкишофи устувори иҷтимоӣ-иқтисодии мамлакат ва ҷомеа, инчунин барои нигоҳдории ирсияти (генофонди) халқ, олами ҳайвонот ва растанӣ зарари калон расонад.

Объекти бевоситаи ҷинойти баррасишаванда шароити зисти амнияти системаи экологии минтақаи дахлдор мебошад.

Предмети ҷинойти мазкур олами наботот, олами ҳайвонот, атмосфера ва захираҳои обӣ баромад мекунад.

Тарафи объективии экотсид бо маҳви оммавии олами наботот ё ҳайвонот, захролудкунии атмосфера ё захираҳои об, инчунин анҷоми кирдорҳои дигаре, ки фалокати экологиро ба вучуд оварда метавонанд тавсиф меёбад.

Маҳви оммавии олами наботот ё ҳайвонот гуфта, нобуд кардани системаи экологии минтақаҳои алоҳида, ки аз байн бурдани растаниҳо ё марғи оммавии намояндагони олами ҳайвоноти дар ҳудуди он қарордошта ноғузир ба вучуд меорад, фаҳмида мешавад.

Захролудкунии атмосфера ё захираҳои об гуфта, сернамудани ҳавои атмосфера ва сарчашмаҳои об бо миқдори зиёди моддаҳои токсикӣ, ки ба дучори бемориҳои вазнин ё марғи организмҳои зинда ва пеш аз ҳама инсонро оварда мерасонад, фаҳмида мешавад.

Дар зери мафҳуми анҷоми кирдорҳои дигаре, ки фалокати экологиро ба вучуд оварда метавонанд - ифлоскунии об ва (ё) ҳаво ба андозаи зиёд аз меъёрҳои муқарраршудаи санитарӣ ифода меёбад, изҳор мегардад.

Аз рӯи сохти конструксия таркиби ҷинойти экотсид моддӣ мебошад, яъне аз лаҳзаи оғози оқибатҳои дар моддаи 400 КҶ ҶТ нишондодашуда ба монанди: маҳви оммавии олами набототу ҳайвонот, захролудкунии атмосфера ё захираҳои об, инчунин анҷоми кирдорҳои дигаре, ки фалокати экологиро ба вучуд оварда метавонанд хотимаёфта ҳисобида мешавад. Бинобар ин, бояд алоқаи сабабӣ байни кирдор ва оқибати ба чамъият хавфнок ҷой дошта бошад.

Тарафи субъективии ҷинойти мазкур бо гуноҳ дар шакли қасд тавсиф меёбад, зеро шахси гунаҳгор дарк менамояд, ки маҳви оммавии олами наботот ё ҳайвонот, захролудкунии атмосфера ё захираҳои об анҷом медиҳад, оқибатҳои фалокати экологиро пешбини менамояд, ҳоҳони фаро расидани он ё дидаву доништа ба ин оқибатҳо роҳ медиҳад, ё ба онҳо безътиноёна муносибат менамояд.

Субъекти ин ҷинойт шахси воқеии муқаллафе буда метавонад, ки дар вақти содиркунии ҷинойт ба синни 16 расидааст.

Ҷинойти мазкур ба категорияи ҷинойти махсусан вазнин дохил мешавад.

А М Р И
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
РАСПОРЯЖЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

I. В связи с принятием нового Уголовного кодекса Республики Таджикистан и для разработки комментариев к Уголовному кодексу Республики Таджикистан создать рабочую группу в составе:

- 1. Салихов М.С.** - Руководитель исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан – руководитель рабочей группы.
- 2. Юсупова С.О.** - Проректор и заведующая кафедрой Уголовного права и процесса Налогово-правового института, кандидат юридических наук – руководитель редакционной коллегии.
- 3. Шаропов С.Ш.** - Генеральный прокурор Республики Таджикистан, доктор юридических наук – член редакционной коллегии.
- 4. Бабаджанов И.Х.** - Старший советник Президента Республики Таджикистан – член редакционной коллегии.
- 5. Шарипов Т.** - Заместитель декана Юридического факультета Национального университета, кандидат юридических наук – член редакционной коллегии.
- 6. Солнев К.Х.** - Начальник кафедры уголовного права Высшей школы Министерства внутренних дел Республики Таджикистан – член редакционной коллегии.

7. Ашуров М.К. - Председатель Комитета Мажлиси Оли Республики Таджикистан
8. Шоев Ш.Т. - Первый заместитель Министра юстиции Республики Таджикистан
9. Зоиров Ш.Ю. - Советник Президента Республики Таджикистан.
10. Салимов Ю.С. - Заместитель Председателя Верховного Суда, Председатель военной коллегии Верховного Суда Республики Таджикистан.
11. Рахимов Р.Х. - Заместитель Начальника УБЭП Министерства внутренних дел Республики Таджикистан.
12. Салимов Ш.О. - Прокурор города Душанбе.
13. Шафатов М. - Начальник следственного управления Министерства безопасности Республики Таджикистан.
14. Кабиров Л.А. - Судья Верховного Суда Республики Таджикистан.

Президент
Республики Таджикистан

Э.Рахмонов

г. Душанбе
13 июля 1998 года
№ РП-662

МУНДАРИЧА

БОБИ XXXIII. ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ АМНИЯТИ ЭКОЛОГӢ ВА МУҲИТИ ЗИСТ

- § 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили амнияти экологӣ ва муҳити зист 7
- § 2. Чиноятҳои экологии умумӣ, ки дар пуррагӣ ба тамоми муҳити табиат таъовуз мекунад 13
- § 3. Чиноятҳои экологии махсус, ки ба континентҳои табиӣ алоҳидаи табиат (ҳайвоноту наботот) таъовуз мекунад..... 32

БОБИ XXXIV. ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ ТАРТИБОТИ ЧАМЪИЯТӢ ВА АХЛОҚ

- § 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили тартиботи ҷамъиятӣ ва ахлоқ 60
- § 2. Чиноятҳо ба муқобили тартиботи ҷамъиятӣ..... 62
- § 3. Чиноятҳо ба муқобили ахлоқ..... 71

БОБИ XXXV. ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ МОЛИКИЯТ

- § 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили моликият 93
- § 2. Чиноятҳо ба муқобили моликият, ки аломатҳои тасарруфро доро мебошанд 94
- § 3. Чиноятҳо ба муқобили моликият, ки аломатҳои тасарруфро доро намебошанд 152

БОБИ XXXVI. ЧИНОЯТҲО ДАР СОҲАИ ФАЪОЛИЯТИ ИҚТИСОДӢ

- § 1. Тавсифи умумии чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ 159
- § 2. Чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ ва фаъолиятҳои дигари иқтисодӣ 162
- § 3. Чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти пулино кредитӣ ва молиявии давлат 237
- § 4. Чиноятҳо дар соҳаи фаъолияти гумрукии давлат 269
- § 5. Чиноятҳои дар соҳаи савдо ва хизматрасонии аҳоли 280
- § 6. Чиноятҳо муқобили манфиатҳои хизматиҳои корхонаҳои тичоратӣ ва дигар ташкилотҳо 282

БОБИ XXXVII. ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ АМНИЯТИ ИТТИЛООТӢ

- § 1. Тавсифи умумии чиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотӣ 295

- § 2. Тавсифи ҳукукии ҷинояти таркибҳои ҷиноятҳо
ба муқобили амнияти иттилоотӣ 299

БОБИ XXXVIII. ҶИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ АСОСҲОИ СОХТИ КОНСТИТУТСИОНӢ ВА АМНИЯТИ ДАВЛАТ

- § 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили асосҳои сохти
конститусионӣ ва амнияти давлат 325
- § 2. Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти истиклолият,
тамомияти арзӣ ва дахлнопазирии давлат 329
- § 3. Ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта 352
- § 4. Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти иқтисодии давлат ва
иқтидори мудофиавии он 378
- § 5. Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти иттилоотии давлат 382

БОБИ XXXIX. ҶИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ ҲОКИМИЯТИ ДАВЛАТӢ ВА МАНФИАТҲОИ ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ

- § 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти
давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ 393
- § 2. Намудҳои мушаххаси ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти
давлатӣ ва манфиатҳои хизмати давлатӣ 401

БОБИ XL. ҶИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ ТАРТИБОТИ ИДОРАКУНӢ

- § 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи
идоракунӣ 446
- § 2. Ҷиноятҳои, ки ба фаъолияти муътадили мақомоти
ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ
таҷовуз мекунанд 449
- § 3. Ҷиноятҳои, ки ба ҳокимияти давлатӣ ва дахлнопазирии
сарҳади давлатӣ таҷовуз мекунанд 463
- § 4. Ҷиноятҳои, ки ба тартиби бо қонун муқарраркардаи
корбарии нигоҳдории ҳуҷҷатҳои расмӣ ва
муқофотҳои давлатӣ таҷовуз меоранд 473
- § 5. Дигар ҷиноятҳо ба муқобили тартиботи идоракунӣ 485

БОБИ XLI. ҶИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ АДОЛАТИ СУДӢ

- § 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили адолати судӣ 494
- § 2. Ҷиноятҳои, ки ба амалигардии принципҳои
конститусионии адолати судӣ таҷовуз меоранд 497

- § 3. Ҷиноятҳои бо мақсад ва вазифаҳои фаъолияти мақомоти судӣ таҷовузкунанда 517
- § 4. Ҷиноятҳое, ки ба тартиби муҳофизатии гирифтани далел аз рӯйи парванда таҷовуз меоранд 527
- § 5. Ҷиноятҳое, ки ба фаъолияти мақомоти адолати судӣ, пешгирӣ ва ошкор сохтани ҷиноят таҷовуз меоранд..... 549
- § 6. Ҷиноятҳое, ки ба муносибатҳо оид ба амалигардии санади судӣ таҷовуз меоранд 557

БОБИ ХЛII. ҶИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ ХИЗМАТИ ҲАРБӢ

- § 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили хизмати ҳарбӣ 573
- § 2. Ҷиноятҳое, ки ба муқобили уҳдадориҳои хизмати ҳарбӣ ё иҷроиши хизмати ҳарбӣ таҷовуз мекунанд 578
- § 3. Ҷиноятҳое, ки ба муқобили талаботи умумии низомии хизматӣ таҷовуз мекунанд 592
- § 4. Ҷиноятҳое, ки ба муқобили уҳдадориҳои махсусии хизмати ҳарбӣ таҷовуз мекунанд 620
- § 5. Ҷиноятҳое, ки вобаста ба несту нобуд ё вайрон кардани молу мулкҳои ҳарбӣ ё бо вайронкунии қоидаҳои муносибат бо силоҳ ва бо предметҳое, ки барои атрофиён хавфи зиёд доранд 639

БОБИ ХЛIII. ҶИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ СУЛҲУ АМНИЯТИ ИНСОНИЯТ

- § 1. Тавсифи умумии ҷиноятҳо ба муқобили сулҳу амнияти инсоният 658
- § 2. Ҷиноятҳо ба муқобили сулҳ 660
- § 3. Ҷиноятҳои ҳарбӣ 668
- § 4. Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти инсоният 678

ҲУҚУҚИ ҚИНОЯТӢ

ҚИСМИ МАХСУС

КИТОБИ ДАРСӢ

Ҷилди III

Мусахҳех: Самиязода Б.С.

Хуруфчинон: Валиёр Н., Лангаризода М.Л.,
Ҷононаи З., Начмиддинов Ҳ.Қ.

Ба чоп 16.11.2023 иҷозат дода шуд.
Андозаи 90x60 1/16. Коғази офсет. Чопи офсет.
Гарнитурани Times New Roman Tj. Ҷузъи чопии шартӣ 43.
Табъодии нашр 500 нусха.

Дар ҶСП «Наширети муосир» ба табъ расидааст.
Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи Зарнисор, 3.
Тел.: (+992 44) 600-35-52
E-mail: info@nmuosir.tj